

PIETER MEULENDIJKS

EEN BEELD IN TECHNICOLOR

VIJFTIG JAAR OORLOGEN IN VIETNAM 1940-1990

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Een beeld in technicolor

Vijftig jaar oorlogen in Vietnam 1940-1990

Reviews van *Een beeld in technicolor. Vijftig jaar oorlogen in Vietnam 1940-1990* (2022)

Ik denk dat velen in mijn vakgebied buiten Nederland niet beschikken over een dergelijke parate kennis op basis van gepubliceerde literatuur. Meulendijks draagt bij aan vernieuwing van het bestaande wetenschappelijke netwerk. Voor de geïnteresseerde leek is er veel aan te treffen in het boek. Voor de collega's Asianisten, historici en sociale wetenschappers is het een welkome bijdrage om in relatief kort tijdsbestek kennis te nemen van de kernliteratuur over de Vietnamoorlogen. De studie geeft een breed en innovatief beeld van de recente geschiedenis van Vietnam tussen 1940 en 1990 op basis van recente, vaak door het opengaan van archieven en de publicaties van tijdgenoten ontstane, nieuwe inzichten. Ik ken geen Nederlandse auteur die de moeite heeft genomen een dergelijke hoeveelheid aan wetenschappelijke en populaire literatuur over de Vietnam Oorlog tot zich te nemen en deze op een begrijpelijke wijze voor zijn of haar lezers toegankelijk te maken.

In feite doet de auteur wat hij in zijn dissertatie (Verschuivende beelden van de Dien Bien Phoe (Phu)-crisis van 1954) al presteert: een deconstructie van geschiedbeelden, aangestuurd door onder invloed van sociale wetenschappen gevormde opvattingen over geschiedschrijving.'

(Dr. John Kleinen, oud-universitair hoofddocent Universiteit van Amsterdam)

'Origineel aan dit boek is de enorme hoeveelheid literatuur die is verwerkt in een uitvoerige maar goed lopende beschrijving en analyse van de oorlogen in Vietnam. Zo'n boek bestaat niet in het Nederlands (en voor zover ik weet ook niet in het Engels). De auteur is zeer goed op de hoogte van de historiografie en de recente ontwikkelingen op dit gebied. Hij is zeer deskundig en is in staat de historiografie te duiden en de discussies uiteen te zetten. Hij zit tevens goed in de egodocumenten. De kracht van het boek zit in de enorme reikwijdte ervan. Het is een naslagwerk van hoog niveau, waarbij de auteur bovendien vaak laat zien welke visies en discussies er bestaan. Het werk is heel helder ingedeeld en goed doorzoekbaar op thema. Het is ook helder opgeschreven.

Kortom, een inzichtelijk, diepgaand en soepel geschreven overzichtswerk van de oorlogen in Vietnam met een sterke historiografische insteek.'

(Dr. Rimko van der Maar, universitair docent geschiedenis van de Internationale Betrekkingen, Universiteit van Amsterdam)

Een beeld in technicolor

Vijftig jaar oorlogen in Vietnam 1940-1990

Pieter Meulendijks

Een beeld in technicolor. Vijftig jaar oorlogen in Vietnam 1940-1990

Uitgegeven door RADBOUD UNIVERSITY PRESS

Postbus 9102, 6500 HC Nijmegen

www.radbouduniversitypress.nl | www.ru.nl/radbouduniversitypress
radbouduniversitypress@ru.nl

Illustraties omslag:

Boven: een Vietminhstrijder op een afbeelding in het oorlogsmuseum in Dien Bien Phu met een vlag met het opschrift dat de beslissende strijd voor de toekomst is gewonnen.

Onder: links vrouwelijke strijders van de plaatselijke militie van de Vietminh van Tu Ve in de straten van Hanoi, vlak voor het begin van de oorlog met de Fransen in het noorden in december 1946. Rechts vrouwen van de strijdmacht van de religieuze beweging van de Hoa Hao.

Omslag voor onderliggend: een landschap bij Sapa. Omslag achter onderliggend: een landschap bij Lai Chau.

Omslagontwerp: Pumbo.nl

Print en distributie: Pumbo.nl

Versie: 2022-4

NUR: 680

ISBN: 978 90 831 789 36

DOI: <http://doi.org/10.54195/UGOK9668>

Gratis te downloaden op: www.radbouduniversitypress.nl

© Pieter Meulendijks, april 2022

e-mailadres: pieterenhelma@outlook.com

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Dit is een Open Access boek gepubliceerd onder de termen van de Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal (CC BY-NC-ND 4.0). De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een link naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. De gebruiker mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met het werk of het gebruik van het werk. Gebruik voor commerciële doeleinden is onder deze licentie niet toegestaan. De gebruiker mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat. Men mag het veranderde materiaal niet verspreiden als men het werk heeft geremixt, veranderd, of op het werk heeft voortgebouwd.

Auteur en uitgever hebben geprobeerd alle rechthebbenden van de foto's te achterhalen. Voor zover iemand meent rechten te hebben op een van de foto's verzoeken de auteur en de uitgever contact met hen op te nemen.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en de uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Inhoudsopgave

Voorwoord		5
Inleiding		9
Kort overzicht van de geschiedenis van Vietnam		14
Hoofdstuk 1	Historici en de oorlogen in Vietnam	15
Hoofdstuk 2	De Franse kolonisatie en Vietnamese nationalist	31
Hoofdstuk 3	Vietnam tijdens de Tweede Wereldoorlog: de expansie van Japan, de Vichybestuurders en Vietnamese nationalist	79
Hoofdstuk 4	De onafhankelijkheidsverklaring in augustus 1945 en het begin van de Onafhankelijkheidsoorlog of de Eerste Indochinese Oorlog in 1945-1946	111
Hoofdstuk 5	Een onafhankelijkheidsoorlog en een burgeroorlog (1946-1954)	151
Hoofdstuk 6	Zuid-Vietnam 1954-1960: Diem vestigt zijn macht, natievorming, Diems minderhedenpolitiek, landhervorming en Amerikaanse steun	207
Hoofdstuk 7	Noord-Vietnam 1954-1963: 'het Noorden eerst', de landhervorming, de minderhedenpolitiek, groeiende polarisatie, de cultuurpolitiek en de collectivisatie	233
Hoofdstuk 8	Het begin van de strijd in het Zuiden in de jaren 1957-1961: het begin van de opstand, Resolutie 15, de oprichting van het Nationaal Bevrijdingsfront en de reactie van de regering-Diem	259
Hoofdstuk 9	De verwickelingen in het Zuiden in de jaren 1961-1963: de Vietnampolitiek van de regering-Kennedy, de boeddhistische crisis, 'de derde weg', het Amerikaanse dilemma en de val van Diem	273
Hoofdstuk 10	De oorlog in het Zuiden na de dood van Diem: de politieke situatie in het Zuiden in 1963-1965, de groeiende macht van de militanten in Hanoi, Resolutie 9 en het verloop van de oorlog	303
Hoofdstuk 11	De Vietnambesluiten van de regering-Johnson en de militaire en politieke verwickelingen in het Zuiden in 1964-1966	319

Hoofdstuk 12	De legers in de eerste jaren van de oorlog (1964-1967) en hun strategie	345
Hoofdstuk 13	De Vietnamese bevolking en de oorlog	381
Hoofdstuk 14	De etnische factor in de Vietnam Oorlog	397
Hoofdstuk 15	Vredesbesprekingen, de moeizame relatie met de bondgenoten en de Amerikaanse anti-oorlogsbeweging	415
Hoofdstuk 16	De oorlog tussen 1965 en 1968: geen beslissende gevechten, het Tetoffensief en de politieke en psychologische effecten	439
Hoofdstuk 17	‘Vechten en onderhandelen’ en de Akkoorden van Parijs (1969-1973)	469
Hoofdstuk 18	De nederlaag van Zuid-Vietnam en een verenigd Vietnam (1973-1975)	515
Hoofdstuk 19	Vietnam in de jaren 1975-1990. De oorlog in Cambodja en de Chinees-Vietnamese Oorlog	529
Hoofdstuk 20	Cultuur en beelden in tijden van oorlog	545
Hoofdstuk 21	Oorlogsherinneringen in Vietnam	575
Epiloog		583
Kaarten en illustraties		597
Eindnoten		599
Bibliografie		621
Index		638

Voorwoord

In *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam* uit 2016 besteedde ik uitgebreid aandacht aan de Vietnam Oorlog. Ik kreeg regelmatig de vraag waarom ik hierover niet een afzonderlijk boek had geschreven. Een recente studie van een Nederlandse auteur over dit thema is niet voorhanden, werd daarbij veelal opgemerkt. Ik antwoordde dan dat er eerst nog twee andere zaken moesten gebeuren: een beknopte versie van mijn eerste werk publiceren *Van de Trungzusters tot Ho Chi Minh. Figuren in de geschiedenis van Vietnam*, een boek dat is verschenen in 2017, en een studie over de rol van de minderheden in de geschiedenis en de geschiedschrijving van Vietnam *Verdrongen geschiedenis. Etnische minderheden en het nationale verleden van Vietnam*, die in 2019 gereedkwam.

Ondertussen was ik al wel begonnen met het omwerken van de hoofdstukken over de oorlogen in Vietnam in de periode 1940-1990 uit *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam* naar een zelfstandig werk. Het betekende dat aanvullingen uit andere hoofdstukken noodzakelijk waren om een goed beeld te kunnen schetsen van de voorgeschiedenis van de oorlogen of de periode van de Franse kolonisatie en het ontstaan van nationalistische bewegingen in Vietnam. Recent beschikbaar gekomen kennis en nieuwe inzichten zorgden ook voor aanpassingen en een aanzienlijke uitbreiding van de oorspronkelijke tekst. Het is verder mijn stellige overtuiging, zoals ik in de inleiding nog zal aantonen, dat men de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig niet los kan zien van de oorlogen die sinds 1940 in Vietnam woedden en die voor een deel burgeroorlogen tussen Vietnamezen waren. De oorzaken van deze oorlogen grijpen onmiskenbaar terug naar wat er voor 1940 in Vietnam gebeurde of waren een gevolg van conflicten binnen Vietnam. Een voorbeeld van dit laatste zijn de grote tegenstellingen die bestonden tussen de verschillende nationalistische bewegingen in Vietnam voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het is een inzicht dat communistische Vietnamese historici veelal onder de tafel vegen, omdat zij liever de nadruk leggen op het succes van de nationalistische en socialistische revolutie die zich volgens hen onder de exclusieve leiding van de communisten na 1945 voltrok en op de agressie van de Amerikanen en hun 'handlangers' in Zuid-Vietnam (of het Zuiden). De hoofdstukken in het boek uit 2016 waren overigens ook mede geschreven in de overtuiging dat de Onafhankelijkheidsoorlog (1946-1954) voor een deel een burgeroorlog was en dat de Vietnam Oorlog meer was dan een oorlog die pas van belang was op het moment dat de Amerikanen in het midden van de jaren zestig grootschalig intervenieerden of dat die onmiddellijk aan betekenis verloor toen zij zich in 1973 terugtrokken uit de oorlog.

In 1940 begon een lange periode van oorlogen, die tot 1990 duurde. Allereerst werd de Franse kolonie Indochina, waarvan het huidige Vietnam deel uitmaakte, in 1940-1941 in fasen een vazalstaat van Japan. De nederlaag van Japan in 1945 verschafte ongekende mogelijkheden aan Vietnamese nationalistena. In 1954 werd Vietnam onafhankelijk van Frankrijk, maar daarmee kwam volstrekt geen einde aan de interne Vietnamese tegenstellingen en geweldplegingen of de bemoeienis van andere mogendheden met het land. Pas de Vietnam Oorlog in engere zin bracht in 1975 in Vietnam de eenheid, waar sinds 1954 de twee staten Noord- en Zuid-Vietnam waren geweest, en maakte goeddeels een einde aan een lange periode van interne politieke conflicten en burgeroorlogen. Deze oorlog bestendigde echter ook de dictatoriale positie van de Communistische Partij, veranderde de levenssituatie van de etnische minderheden ingrijpend en – bovenal – zorgde voor dood en ellende voor vele miljoenen Vietnamezen en voor grote groepen vluchtelingen, van wie de bootvluchtelingen na 1975 in het Westen de bekendste maar zeker niet de enige zijn. In 1979 woedde korte tijd een felle oorlog tussen Vietnam en China en pas omstreeks 1990 was de tijd van vijftig jaar oorlogen afgelopen toen er een einde kwam aan de Vietnamese interventie in het buurland Cambodja.

Dat de Vietnam Oorlog niet alleen van grote betekenis was voor de geschiedenis van Vietnam, maar in een breder perspectief een unieke plaats inneemt tussen de oorlogen van de tweede

helpt van de vorige eeuw, lijdt geen twijfel. De nederlaag van de machtige Verenigde Staten tegen het nietige staatje Noord-Vietnam (of het Noorden) en zijn aanhangers van de Vietcong in Zuid-Vietnam (of het Zuiden), waarbij velen in het Westen over het hoofd zagen dat zij op grote schaal onmisbare militaire en financiële steun kregen van de Sovjetunie en China, speelt tot op de dag van vandaag een belangrijke rol bij de afwegingen en keuzes die de Amerikanen in hun buitenlandse politiek maken. Men spreekt van het Vietnamsyndroom – simpel gezegd, voor de tegenstanders van de oorlog omdat men nooit meer een dergelijke keuze mag maken en voor de voorstanders als men kiest voor buitenlandse interventie dat op een andere manier moet gebeuren. De oorlog gold en geldt ook voor velen als de plek waar de krachten van het kapitalisme of het Vrije Westen en de progressieve of de communistische wereld tegenover elkaar stonden. Het was in ieder geval het meest omvangrijke conflict sinds de Tweede Wereldoorlog. Dekolonisatieprocessen in Azië en Afrika en de beweging van niet-gebonden landen werden er door beïnvloed. Dat gold trouwens ook voor de overwinning die de Vietnamese communisten in 1954 bij Dien Bien Phu op het Franse leger behaalden. Die zege vormde een bron van inspiratie voor onafhankelijkheidsstrijders in de koloniën en andere overzeese gebieden van het Westen, in de eerste plaats in het Franse Algerije. De Vietnam Oorlog was eveneens de eerste televisie-oorlog, waarbij de mensen 's avonds in hun huiskamer het verloop van de oorlog konden volgen. Mede hierdoor ontstonden bewegingen die protesteerden tegen de oorlog, vooral tegen de wijze waarop de Verenigde Staten die voerden. De oorlog vormde daarnaast een van de ijkpunten van de tegencultuur van de jaren zestig en zeventig en zorgde voor radicalisering van delen van de bevolking, vooral van jongeren. Tijdens en mede door de oorlog veranderde bovendien de positie van de grootmachten in de tijd van de Koude Oorlog. Het antagonisme tussen de Verenigde Staten en de communistische staten de Sovjetunie en de Volksrepubliek China vormde een van de achtergronden van de oorlog, aan het einde daarvan zien wij een meer ontspannen relatie en een toenadering tussen de Amerikanen en de twee andere landen. Maar de positie van de supermacht de Verenigde Staten was door de oorlog wel sterk verzwakt. Het was ook een oorlog die dit land tot op het bot verdeelde en waarvan de uitkomst in belangrijke mate niet op het strijdtoneel werd beslist, maar door binnenlandse politieke afwegingen en de psychologische effecten of de mentale instelling van de betrokkenen – zowel binnen als buiten Vietnam. De oorlog bracht verder veranderingen in de relatie tussen de Amerikaanse president en het Congres, had grote invloed op de cultuur – men denke alleen aan Woodstock en Jimmy Hendrix' 'Machine gun' in de Verenigde Staten en aan de vele Vietnamese en Amerikaanse 'oorlogsschrijvers' – verminderde de geloofwaardigheid van politici en maakte een einde aan de droom van de Amerikaanse onoverwinnelijkheid.

In de inleiding schets ik enkele hoofdlijnen van de recente geschiedenis van Vietnam die van belang zijn voor een goed beeld van de periode 1940-1990. In hoofdstuk 1 bespreek ik de verschuivende beeldvorming en enkele nieuwe benaderingen van de oorlogen in Vietnam. Ik schroom hierin en ook in de rest van het boek niet om een aantal vernieuwende auteurs en hun belangrijkste bevindingen te noemen. Hierdoor meen ik de lezer op de beste manier in te voeren in wat voor mij de kern van alle geschiedschrijving is, namelijk met een kritische blik de beelden van het verleden bezien en openstaan voor aanpassing van je eigen visie. Het beeld van het verleden is steeds in beweging, verschuift voortdurend door nieuwe bronnen, een andere kijk op de gebeurtenissen of door de veranderende achtergrond van de geschiedschrijver. Door op deze wijze naar het verleden te kijken kan de lezer eveneens een kritische blik voor wat in zijn eigen tijd gebeurt ontwikkelen. Ook daar is sprake van subjectiviteit, plaatsgebondenheid en – niet zelden – manipulatie van feiten. Geschiedschrijving wordt op deze wijze meer dan alleen maar 'het ene verhaal' van het verleden navertellen. Volgens mij bestaan er op zijn minst 'meer verhalen', zowel in de geschiedenis als in de huidige tijd. Dit alles laat onverlet dat het bij uitstek de opdracht van de historicus blijft het verleden zo objectief en onpartijdig mogelijk weer te geven en het handelen van de mensen in het verleden in de context van 'hun eigen werkelijkheid' te beschrijven en niet de normen van zijn eigen tijd op de

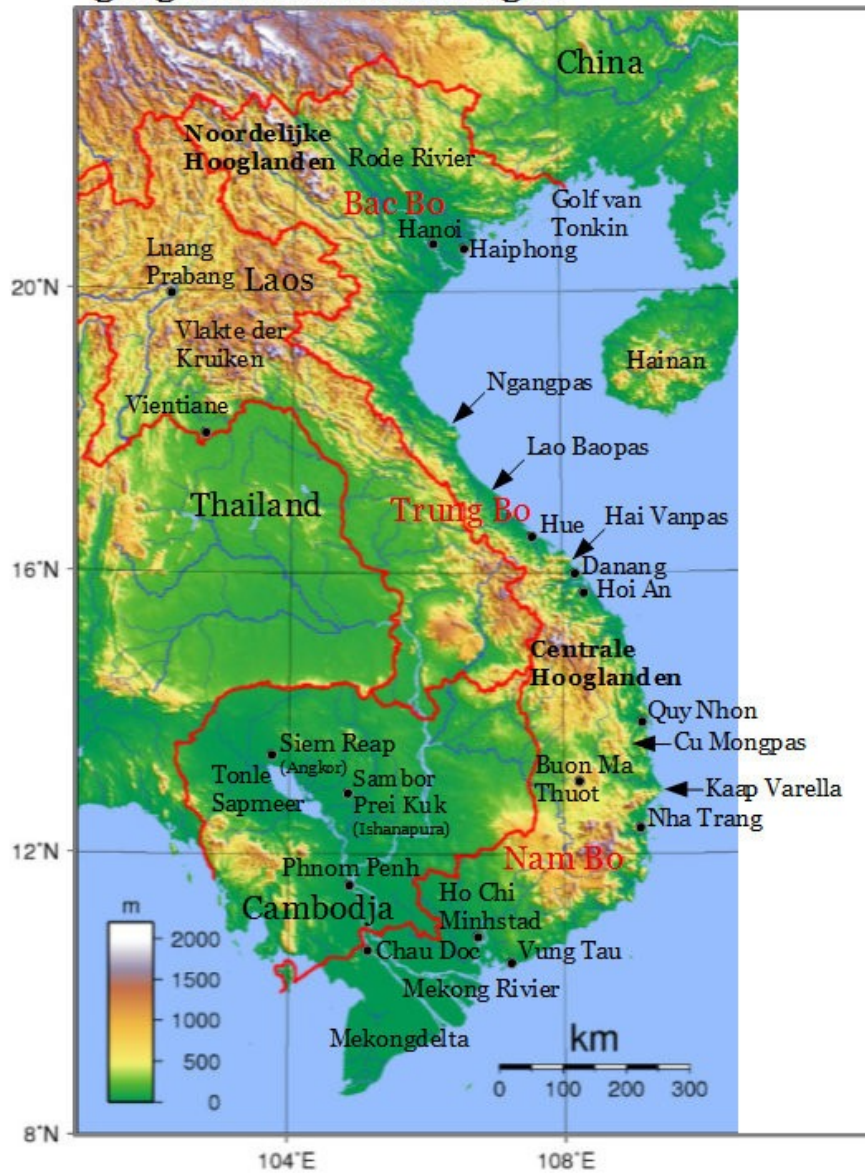
voorgond te plaatsen. Geschiedschrijving wordt in dat laatste geval erg snel een poging om het geschikte verleden te vinden bij een gewenst heden of een gedroomde toekomst. Een dergelijke pragmatische invulling van de geschiedenis staat mijns inziens haaks op een beschrijving van het verleden waarin de beperkingen en mogelijkheden van mensen in het verleden centraal staan en dat een open perspectief naar de toekomst schetst.

Hoofdstuk 2 en 3 hebben betrekking op de jaren voor 1945: hoofdstuk 2 vooral op de invloed van de Franse kolonisatie van Vietnam voor 1940, de veranderingen die (mede daardoor) plaatsvonden en de van elkaar verschillende nationalistische bewegingen; hoofdstuk 3 op de verwickelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In deze laatste periode werd Vietnam overheerst door de Japanners. In 1945 riep eerst keizer Bao Dai en later de leider van de Vietnamese communisten Ho Chi Minh een onafhankelijke staat uit. In 1946 leidde dat laatste tot een gewapende strijd met Frankrijk in het noorden. Deze laatste twee zaken zijn de belangrijkste thema's van hoofdstuk 4 en 5. Wij zullen daarbij vaststellen dat de zogenoemde Onafhankelijkheidsoorlog voor een deel ook een intern Vietnamees conflict was en dat in feite al sinds het midden van 1945 in het hele land allerlei gewapende confrontaties plaatsvonden. In de hoofdstukken daarna volg ik overwegend de chronologie van de jaren 1954-1990. Gezien de zeer verschillende wijzen waarop Noord- en Zuid-Vietnam zich ontwikkelden, beschrijf ik de geschiedenis van het Noorden en het Zuiden na 1954 eerst in twee afzonderlijke hoofdstukken. Vervolgens besteed ik aan de verwickelingen in het Noorden en het Zuiden vooral aandacht in geïntegreerde hoofdstukken, waarin het verloop van de oorlog centraal staat. De dood van de Zuid-Vietnamese leider Ngo Dinh Diem en de keuze in Noord-Vietnam voor een grote oorlog in het Zuiden in november 1963 zijn daarbij de ijkpunten. Het chronologische verhaal wordt op het 'hoogtepunt' van de oorlog eind 1965 onderbroken door vier hoofdstukken over de legers en hun strategie, de effecten van de oorlog voor de burgerbevolking, de rol van de minderheden en ten slotte over de vredesinitiatieven, de relatie met de bondgenoten en de anti-oorlogsbewegingen in de Verenigde Staten. Twee hoofdstukken aan het einde van het boek vallen ook buiten het chronologische kader. Daarin komen aan de orde de wijze waarop de oorlog zichtbaar was in de cultuur in het Noorden en het Zuiden en de beeldvorming van de oorlog in Vietnam (hoofdstuk 20) en de invloed in het leven van de Vietnamezen van de herinneringen aan de oorlog tot lang na afloop daarvan (hoofdstuk 21).

In de epilooft vat ik de belangrijkste nieuwe inzichten samen. In de eindnoten vindt men de bronnen en de literatuur die ik bij deze studie heb gebruikt. Op bladzijde 597 treft de lezer een overzicht van een deel van de kaarten en de illustraties aan, waarbij ik vaak niet heb gekozen voor de gekijkte oorlogstaferelen, maar voor beelden die verband houden met de herinnering aan en de herdenking van de oorlogen. De eenlettergrepige Vietnamese woorden krijgen verschillende betekenissen door het gebruik van diakritische tekens. Ik laat deze hier, zoals in veel boeken die in het Westen verschijnen, weg. Ik voeg verder lettergrepen (woorden) samen voor zover dat in het Nederlands gebruikelijk is. Daarom schrijf ik Vietnam en niet Viet Nam en Hanoi voor Ha Noi.

Ik wil hier ook John Kleinen en Rimko van der Maar bedanken voor de tijd die zij hebben besteed aan een review van de tekst. Ik waardeer het bijzonder dat dit werk een van de eerste is dat door de nieuwe Radboud University Press wordt gepubliceerd. De samenwerking met Natalia Grygierczyk, René Mijs, Elisabeth Elbers en Rianne Savenije van de RUP verliep soepel en professioneel en de bijdrage die Monika Bergmann leverde bij de keuze van de illustraties was erg belangrijk. Ik merkte in mijn eerdere werken op dat zonder de stimulans van mijn vrouw Helma en onze stabij Pippa – de laatste vooral door haar aanwezigheid op mijn werkkamer – het schrijven veel moeizamer was verlopen. Dat geldt onverkort voor dit boek.

Hoogtekaart met plaatsen en geografische aanduidingen

De Nguyenkeizers verdeelden het keizerrijk Vietnam aan het begin van de negentiende eeuw in Bac Bo, Trung Bo en Nam Bo. De Franse kolonisatoren hanteerden respectievelijk de aanduidingen Tonkin, Annam en Cochinchina.

Inleiding

De titel van dit boek *Een beeld in technicolor. Vijftig jaar oorlogen in Vietnam 1940-1990* is heel bewust gekozen. Meestal spreekt men over *De Vietnam Oorlog*. Men doelt dan op de oorlog die van het begin van de jaren zestig tot 1975 in Vietnam woedde met als strijdende partijen de legers van Zuid-Vietnam en de Verenigde Staten en hun tegenstanders van het Nationaal Bevrijdingsfront (of de Vietcong) en Noord-Vietnam. Het is een aanduiding die men in het Westen aan deze periode in de geschiedenis van Vietnam heeft gegeven. De Vietnamezen spreken zelf liever over *De Amerikaanse oorlog* of *De oorlog voor nationale redding tegen de Amerikanen*. Op al deze namen valt wel wat aan te merken, in de eerste plaats omdat zij alle maar een beperkt deel van wat er zich afspeelde raken. De naam Vietnam Oorlog is een westerse duiding van buitenaf, vrijwel nietszeggend en met geen enkele verwijzing naar de achterliggende motieven. De Vietnamese omschrijvingen zijn eenzijdig en onvolledig. Natuurlijk was de verovering van Saigon in april 1975 door de communisten uit Noord-Vietnam en degenen uit het Zuiden die hen steunden een enorme vernedering voor de machtigste staat op de wereld. Die moest accepteren dat het leger van een kleine Aziatische staat – weliswaar materieel en met mankracht geholpen door de Sovjetunie en de Volksrepubliek China – opgewassen bleek tegen het met Amerikaans geld en materieel gesteunde Zuid-Vietnam en het Amerikaanse leger. Maar de term Amerikaanse Oorlog suggereert toch vooral dat het louter een oorlog tegen krachten van buitenaf, in dit geval de Verenigde Staten, was. Het negeert de burgeroorlogen tussen Vietnamezen. En de verwijzing naar nationale redding is niet veel meer is dan een voor propagandadoeleinden gebruikt etiket dat de communistische overwinnaars van Noord-Vietnam op de verwickelingen plakten.

Bovendien isoleren alle drie aanduidingen mijns inziens de gebeurtenissen in de jaren zestig en zeventig van wat zich vanaf 1940 en na 1975 in Vietnam afspeelde. Er was daar sprake van een permanente oorlogstoestand, die pas omstreeks 1990 eindigde toen de Vietnamese interventie in Cambodja tot een einde kwam. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Vietnam, dat op dat moment uit de door de Fransen bestuurde kolonie Cochinchina en de door hen gecontroleerde protectoraten Annam en Tonkin bestond, door het Japanse leger bezet. De Japanners lieten op papier het bestuur van de Fransen tot 9 maart 1945 bestaan, maar zij trokken wel steeds aan de touwtjes. Alleen al het simpele feit dat een Aziatische mogendheid de drie delen van Vietnam en de twee andere Franse gebieden Cambodja en Laos onder haar invloed bracht, betekende een grote klap voor het Franse prestige in Azië. Het was een periode waarin nationalist in Vietnam, die een einde wilden maken aan de Franse overheersing, de gelegenheid voor een breed gedragen opstand grepen toen die zich voordeed. Aan het einde van die oorlog – in de situatie dat de Japanse nederlaag aanstaande was en met de Franse bestuurders en militairen sinds 9 maart 1945 geïnterneerd door de Japanners – begrepen zij dat er voor de Vietnamese bevolking kansen lagen voor zelfbestuur of onafhankelijkheid.

Als eerste riep de laatste keizer van Vietnam Bao Dai op 11 maart 1945 de – weliswaar door Japan gecontroleerde – onafhankelijkheid van Vietnam uit. Het machtsvacuüm aan het einde van de Tweede Wereldoorlog leidde enkele maanden later tot de Augustusrevolutie, waarbij de door communisten overheerste Vietminh een belangrijke rol speelde, en het uitroepen van de Democratische Republiek Vietnam (DRV) op 2 september 1945 door de communistische leider Ho Chi Minh in Hanoi. Het zwaartepunt van deze staat lag in het noorden. Zijn beweging en hijzelf waren echter niet de enigen die zich op dat moment opwierpen als de vertegenwoordigers van de bewoners van wat nu de staat Vietnam is. Dat gold zowel voor het noorden als voor de rest van het land. Vooral de niet-communistische nationalist in het noorden en het midden van het land zijn een goeddeels vergeten groep in de geschiedschrijving, zowel in de Vietnamese als in de westerse. Er waren in 1945 naast de communisten nog andere machtige nationalistische bewegingen, die overigens weldra door de aanhangers van Ho Chi Minh grotendeels werden uitgeschakeld. Wij zullen nog

vaststellen dat Ngo Dinh Diem, de politicus die na 1954 als leider van Zuid-Vietnam de grote rivaal werd van Ho Chi Minh, in 1945 al een belangrijke rol speelde in de politieke verwickelingen. Vooral in het zuiden was de situatie uitermate gecompliceerd. Daar waren religieuze bewegingen, de Cao Dai en de Hoa Hao, die een eigen autonoom gebied wensten en over de wapens en de legers beschikten om dat te realiseren. In de Mekongdelta waren naast de aanhangers van de door de communisten gecontroleerde Vietminh ook andere nationalistische actieve die niets van deze beweging wilden weten en eveneens autonomie nastreefden. Daarbij moeten wij dan in de eerste plaats denken aan de Khmer Krom, de Khmerbevolking in de Mekongdelta met eeuwenoude banden met het Khmerrijk in Cambodja. Bovendien konden de Fransen het eerst in het zuiden hun machtspositie van voor de oorlog herstellen. Dit alles betekende dat in het noorden de Vietminh, ondanks de steun die zij kreeg van een deel van de bevolking, eerst alleen met behulp van andere nationalistische en later door hen uit te schakelen – ofwel door manipulatie en geweld – haar machtspositie kon vestigen en dat in de rest van het land een zeer complexe oorlogssituatie bestond, waarbij de loyaliteiten van de strijdende partijen voortdurend verschoven.

Nadat onderhandelingen tussen de DRV en Frankrijk in de loop van 1946 waren vastgelopen was er vanaf november-december 1946 een openlijke oorlog tussen de DRV en het Franse leger. Historici spreken hier meestal over de Onafhankelijkheidsoorlog (1946-1954), maar dit is eveneens een term die maar een deel van de werkelijkheid voor de Vietnamezen omvat. Naast de strijd tussen de Vietminh en het Franse leger, waren er al vanaf 1945 gewapende conflicten tussen verschillende groepen nationalistische, van leden van minderheden zoals de eerdergenoemde Khmer Krom met de Vietminh of andere Vietnamezen door wie zij zich onderdrukt voelden en tussen leden van minderheidsgroepen onderling, vooral in het noordwesten van het huidige Vietnam. Daarnaast vochten in het zuiden de legertjes van de religieuze groepen mee. Hierdoor kreeg de Onafhankelijkheidsoorlog voor een deel het aanzijn van een burgeroorlog tussen bevolkingsgroepen in Vietnam. Bovendien riepen de Fransen in 1949 een sterk van hen afhankelijke staat in het leven (de Staat Vietnam) met de laatste Nguyenkeizer Bao Dai als staatshoofd. Sindsdien bestonden er de facto twee Vietnams die het legitieme staatsgezag over Vietnam opeisten.

Wij moeten daarbij ook steeds bedenken dat het gebied van het huidige Vietnam pas in 1802 tot een eenheid is gemaakt. Dat gebeurde door de vestiging van het keizerrijk van de Nguyendynastie, dat in theorie nog tot 1945 heeft bestaan in de Franse protectoraatsgebieden in het noorden en het midden. Voor 1800 kenden het noorden en het zuiden echter een heel verschillende ontwikkeling. Kenmerkend voor de geschiedenis van wat nu Vietnam is, waren steeds de interne tegenstellingen en machtsconflicten, bijvoorbeeld tussen Dai Viet in de delta van de Rode Rivier, de staat van de Viet (de bevolkingsgroep die nu 86 procent van de bevolking van Vietnam vormt), en de met de Viet verwante Muong in Thanh Hoa, Nghe An en Ha Tinh. Die leidden tot uitbreiding van het gebied van Dai Viet naar het zuiden, de zogenoemde Nam Tien (Mars naar het zuiden). In het gebied ten zuiden van Dai Viet (of zoals de Fransen dat later noemden Tonkin) lagen vanaf de eerste eeuwen van onze jaartelling tot lang na 1500 verscheidene staten van de Cham (het gebied ten zuiden van Hue tot aan de randen van Saigon, het huidige Ho Chi Minhstad) en woonden in de Mekongdelta de Khmer Krom, die deel uitmaakten van het grote Khmerrijk met het centrum in Angkor in Cambodja. Beide volkeren waren volstrekt andere etnische groepen dan de Viet in het noorden. De conflicten tussen deze bevolkingsgroepen liepen in de periode tussen 1600 en 1800 door met oorlogen tussen verschillende groepen Viet, eerst met de oorlogen tussen de dynastie van de Nguyen, die in het zuiden vanaf 1600 het gebied van de Cham binnentrok, en de dynastieën van de Le en de Trinh, die in het noorden aan de macht waren, vervolgens van de Nguyen tegen de overblijvende staatjes van de Cham en in de drie decennia voor 1800 met die tussen deze drie dynastieën van de Viet en de zogenoemde Tay-Sonrebellens. Die laatsten ontketenden een opstand die de politieke kaart sterk wijzigde. In die lange periode van tweehonderd jaar voor 1800 ontwikkelden zich het zuiden en het noorden in zulke

mate anders dat sommige toonaangevende westerse historici die gespecialiseerd zijn in de geschiedenis van Vietnam de afgelopen decennia zijn gaan schrijven over twee manieren om Vietnamees te zijn.

In 1802 bracht de eerste Nguyenkeizer Gia Long op papier een staat met in grote lijnen de grenzen van het huidige Vietnam tot stand, maar het duurde nog geruime tijd voordat die eenheid in de negentiende eeuw feitelijk iets voorstelde. Vooral in de bergen in het noorden en het midden en in de Mekongdelta – de leefgebieden van andere etnische groepen dan de Viet, die later werden aangeduid als etnische minderheden – was het gezag van de keizer beperkt. En op het moment dat de eenheid enigszins werkelijkheid begon te worden kwamen na het midden van de negentiende eeuw de Franse kolonistoren. Die verdeelden omstreeks 1880 het land opnieuw in de kolonie Cochinchina in het zuiden en de protectoraten Annam en Tonkin in het midden en het noorden, gebieden met een respectievelijk direct en indirect Frans bestuur, wat overigens voor de machtspositie van de Fransen niet veel uitmaakte. Het betekende wel dat Cochinchina meer in de westerse wereld geïntegreerd raakte dan het midden en het noorden van het land en dat dit deel van het huidige Vietnam op politiek, economisch en cultureel gebied een andere ontwikkeling kende dan de rest van het huidige Vietnam. In hoofdstuk 2 besteed ik hier aandacht aan. Wij zullen dan ook vaststellen dat in de periode van de koloniale overheersing door de Fransen de tegenstellingen binnen Vietnam toenamen en dat op allerlei terreinen veranderingen plaatsvonden, die later veel invloed hadden. Dat was het geval omdat oudere tegenstellingen werden versterkt of in het verzet tegen de Franse overheersing keuzes werden gemaakt die van groot belang bleken tijdens de oorlogen. Een voorbeeld van dit laatste is de omarming door een deel van de Vietnamese nationalisten van het communistische gedachtegoed, terwijl andere nationalisten het communisme overtuigd afwezen.

Er valt veel voor te zeggen om deze nieuwe visie op de Vietnamese geschiedenis door te trekken naar de periode van de Onafhankelijkheidsoorlog en de Vietnam Oorlog. Deze oorlogen kunnen dan niet meer louter worden gezien als uitvloeisels van de wens om de onafhankelijkheid en de eenheid van Vietnam tot stand te brengen of als conflicten die zijn veroorzaakt door de internationale tegenstellingen die afgeleid kunnen worden uit de Koude Oorlog. Zij blijken dan ook nauw verband te houden met oudere interne tegenstellingen en conflicten in Vietnam zelf, die burgeroorlogen veroorzaakten, waarmee externe zaken, zoals de Amerikaanse indammingspolitiek, die was gericht tegen het internationale communisme, zich verbonden. De complexe bevolkingssituatie in Vietnam is eveneens een belangrijk element. De Viet vormen op dit moment 86 procent van de bevolking. Daarnaast kent Vietnam nog 53 minderheden, onder wie de etnische Chinezen of Hoa, de Khmer Krom, de Cham en allerlei bergvolkeren in het noorden en het westen van Vietnam, zoals de Thai, Tay, Hmong, Dao, Khmu en Jarai. Deze bergvolkeren werden overwegend pas in de loop van de negentiende eeuw binnen de invloedssfeer van de staat ‘gebracht’ en waren tijdens de oorlogen een belangrijke factor, als medestrijder of als slachtoffer. Dit laatste is een rol die overigens veelal door historici is genegeerd, of die zij – omdat zij over onvoldoende kennis hierover beschikten – niet konden beschrijven. Wij zullen nog vaststellen dat het beeld van een van die ‘witte plekken’, de ambivalente positie van de minderheden in het gebied van de Zwarte Rivier in het noordwesten van Vietnam in de tijd van de Onafhankelijkheidsoorlog en na afloop daarvan, door zeer recent onderzoek veel scherper maar daardoor ook complexer is geworden.

Na de militaire nederlaag van de Fransen bij Dien Bien Phu in mei 1954 bepaalden de Akkoorden van Genève dat Vietnam, Laos en Cambodja onafhankelijk werden. Vietnam werd tijdelijk verdeeld in twee gebieden in afwachting van verkiezingen in 1956. Een vraag die wij moeten stellen is in hoeverre dat laatste een reële optie was gezien de ontwikkelingen van de decennia daarvoor, de verschillende politieke visies van de regeringen in Noord- en Zuid-Vietnam en de bemoeienis van de grootmachten de Verenigde Staten, China en de Sovjetunie met de beide Vietnamese staten.

Ik kom in hoofdstuk 1 nog te spreken over de geschiedschrijving van wat ik – ondanks de hiervoor gemaakte opmerkingen – bij gebrek aan beter toch maar aanduid als de Vietnam Oorlog. Het is duidelijk dat stereotypen uit de tijd van de Koude Oorlog grote invloed hadden bij de standpuntbepalingen van politici, vooral van die van buiten Vietnam. De Amerikanen bestempelden de Noord-Vietnamese leider Ho Chi Minh louter als een handlanger van het internationale communisme en hadden volstrekt geen oog voor de nationalistische motieven die hij naast zijn communistische overtuiging ook koesterde. En de Amerikaanse bemoeienis met Zuid-Vietnam in de vorm van materiële en financiële steun en later de feitelijke militaire interventie moeten wij ook in deze context duiden. Wat vaak wordt vergeten, is dat deze Amerikaanse bemoeienis een belemmering vormde voor de ontwikkeling van een krachtig nationaal alternatief voor de DRV in het niet door de communisten overheerste zuidelijke deel van Vietnam.

Ik noemde hiervoor al de interne context van de Vietnam Oorlog. Men moet dan vooral denken aan de historisch gegroeide tegenstellingen tussen het noorden en het zuiden, aan die tussen de minderheden, zoals de Khmer Krom of de bergvolkeren in de Centrale Hooglanden en het noordwesten, en de Vietnamese staat of staten én die tussen verschillende politieke stromingen over hoe de toekomst van het land eruit zou moeten zien. Als men binnen de term Vietnam Oorlog aan deze facetten ook aandacht besteedt en deze aanduiding als een soort containerbegrip hanteert voor alle oorlogen en tegenstellingen van de jaren zestig en zeventig is dat geen probleem. Wij moeten echter vaststellen dat er wat dit betreft nog een lange weg is te gaan. Een illustratie hiervan vormt de recente publicatie van Geoffrey C. Ward *The Vietnam War. An intimate history*.¹ Dit werk is door veel recensenten beschreven als een definitieve voor een breed publiek geschikte geschiedenis van de oorlog. Het is inderdaad een boeiend werk met veel aandacht voor de persoonlijke achtergronden van de oorlogvoerenden en hun familieleden en het geeft een uniek beeld van de drijfveren en de verschuivingen van de standpunten van veel Amerikanen én van het vreselijke karakter van de oorlog. Maar het blijft een Amerikacentrische geschiedenis. De Vietnamezen krijgen nog altijd maar beperkt aandacht, de minderheden in de Mekongdelta en in de Centrale Hooglanden en hun organisaties, waaronder Bajaraka en FULRO, ontbreken volledig, de sociale aspecten van de oorlog op het niveau van het dorp of het gezin en het complexe gegeven van de loyaliteit blijven buiten beeld. En dat geldt ook voor de wijze waarop het noordwesten (het gebied van de Zwarte Rivier) in de jaren 1945-1960 bij Noord-Vietnam werd ingelijfd. Er is verder geen aandacht voor cultuuruitingen in de tijd van de oorlogen. De verschuivende beeldvorming van de oorlog blijft eveneens buiten beeld en de verwickelingen in Noord-Vietnam, bijvoorbeeld de tegenstellingen binnen het communistische Politbureau, worden niet vergeten, maar krijgen slechts zo terloops aandacht dat die onvergelykbaar is met de ruimte die de Amerikaanse politiek krijgt toegemeten. En ook naar de effecten van de bombardementen in Zuid-Vietnam voor de burgerbevolking zoekt men tevergeefs. Nu schrijf ik dit niet om het boek af te serveren, want deze studie en de daarbij behorende film geven een uniek beeld vooral vanuit het Amerikaanse perspectief. Maar dat is iets heel anders dan een waarheidsgetrouw beeld van een complexe situatie van permanente oorlog in Vietnam na 1940.

Het is mijn streven in dit boek een breed beeld te schetsen van de verwickelingen in Vietnam in de jaren 1940-1990. Dat betekent dus ook ruime aandacht voor de interne conflicten in Vietnam, voor alternatieven op politiek gebied buiten het kader van ‘voor of tegen het communisme’ of ‘voor of tegen een Amerikaanse interventie’ en voor enkele sociale, culturele, mentale, etnische en demografische aspecten van de oorlog. De oorlogen in Vietnam na 1945 kunnen dan in een ruimere context worden gezien dan alleen die van het dekolonisatieproces of de Koude Oorlog en wij krijgen zodoende ook een scherper beeld van de effecten. De oorlogen hadden catastrofale gevolgen voor de mensen van de betrokken staten: miljoenen doden in Vietnam, tienduizenden gedode Fransen en Amerikanen en enorme verwoestingen in Vietnam. De oorlogen hadden verder grote gevolgen op politiek en maatschappelijk gebied. Het leidde tot de samenvoeging van Noord- en Zuid-Vietnam en

de definitieve vestiging van de communistische dictatuur in de nieuwe staat de Socialistische Republiek van Vietnam, die tijdens de oorlogen die sinds 1945 woedden de huidige grenzen kreeg. Wij zullen nog vaststellen dat het in 1945, in 1954 of zelfs in 1975 geen uitgemaakte zaak was dat die staat Vietnam zich uiteindelijk over het huidige gebied uitstreckte. De bevolkingen van Laos en Cambodja raakten eveneens in de oorlogen betrokken, wat ook voor hen veel verwoestingen en doden betekende.

Daarnaast kreeg vooral de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig een symbolische betekenis die ver uitsteeg boven de internationale context of de belangen van de betrokken staten. Het werd voor veel mensen op een achteraf niet anders dan als naïef aan te duiden wijze het zinnebeeld van de strijd tussen goed en kwaad. En juist hierdoor raakte de oorlog in Vietnam verbonden met politieke afwegingen in landen die niet betrokken waren bij de oorlog en is er alle reden om zelfs van een mondiaal conflict in ethische zin te spreken. Wij weten ondertussen dat het geen simpele strijd tussen goed en kwaad was. Aan beide zijden van het politieke spectrum vonden oorlogsmisdaden plaats en was de burgerbevolking veelal een genegeerde factor. Ter rechtvaardiging van de oorlog werden clichébeelden opgevoerd, die achteraf gemakkelijk doorgeprikt konden worden, bijvoorbeeld dat de Amerikanen vochten voor het behoud van de democratie. Dat was omstreeks 1960 een vrij onbekend politiek stelsel in Azië. Een ander voorbeeld is het communistische beeld dat de leiders uit Hanoi na afloop van de oorlog en de hereniging van Noord- en Zuid-Vietnam zich in politiek opzicht soepel op zouden stellen in het Zuiden. Dergelijke beelden werden gretig overgenomen door voor- en tegenstanders van de strijdende partijen. Deze studie laat zien dat de werkelijkheid gecompliceerder en in ieder geval minder zwart-wit was. Om alvast enige zaken te noemen: de wijze waarop de Amerikanen 'hun' democratie in Zuid-Vietnam vestigden was zowel in moreel opzicht als wat betreft het effect volledig in strijd met alles wat wij onder deze term vatten en de zege van de communisten in 1975 betekende voor de bevolking van het vroegere Zuid-Vietnam vooral dat hun politieke en economische situatie verder verslechterde. Ik hoop op deze wijze ook definitief af te rekenen met de naïeve beelden van veel westerse intellectuelen uit de tijd van de Vietnam Oorlog, die zonder veel kennis van wat er werkelijk in Zuid- en Noord-Vietnam gebeurde, de geschiedenis van beide staten vervormden, het Noorden overdreven sympathiek tegenmoet traden, geen oog hadden voor positieve ontwikkelingen in het Zuiden en de communisten als de enige legitieme dragers van het Vietnamese nationale gevoel beschouwden.

Een thema dat ook niet mag worden vergeten is de wijze waarop Vietnamezen na afloop van de Vietnam Oorlog in strikte zin, dat wil dus zeggen na 1975, deze oorlog herbeleefden. De Nederlandse historicus-antropoloog John Kleinen heeft in dat verband gesproken over 'de fantoompijn van de oorlog'.² Voor de Vietnamezen was de oorlog op dat moment op alle mogelijke manieren 'een onvoltooid verleden' – door de vele doden, de materiële schade en vooral doordat het onmogelijk was op een wijze die in hun traditie paste op een correcte manier afscheid te nemen van hun doden, die als een fantoom de levenden bleven achtervolgen.

Ondanks alle ellende waren de jaren tussen 1940 en 1990 overigens voor de Vietnamezen meer dan alleen vreselijke jaren als gevolg van de oorlogen. Nieuwe politieke stelsels kwamen tot wasdom, er werd geprobeerd tot natievorming te komen, mensen maakten opvallende economische keuzes, er vonden sociale veranderingen plaats die soms volstrekt niets te maken hadden met de oorlogen en het was een periode met grote demografische verschuivingen en culturele veranderingen. Een beschrijving van deze jaren louter aan de hand van wat er op het slagveld gebeurde of waarin de Amerikaanse bemoeienis van Vietnam centraal staat, doet ook om deze redenen geen recht aan de geschiedenis van Vietnam in deze periode. Het is alsof men de Tachtigjarige Oorlog beschrijft zonder dat men stilstaat bij Verenigde Oost-Indische Compagnie, de interne godsdienstige en politieke strijd tijdens het Twaalfjarig Bestand of de culturele prestaties van de Gouden Eeuw. Daarom probeer ik zowel de oorlogen als die andere aspecten een plaats te geven in mijn geschiedverhaal.

Kort overzicht van de geschiedenis van Vietnam

De staat Vietnam met de huidige grenzen bestaat pas sinds 1802: het keizerrijk van de Nguyen (1802-1945). Voor die tijd kenden het noorden, midden en zuiden een zeer verschillende ontwikkeling. In het noorden leefden de Viet (of Kinh), die hun geschiedenis drie millennia voor Christus in de prehistorie laten beginnen met de mythische dynastie van de Hungkoningen. Daarna waren er in de derde en tweede eeuw voor Christus de uit China afkomstige vorsten An Duong en Zhao Tuo. Vanaf 111 voor Christus viel het noorden van het huidige Vietnam onder het nominale gezag van de Chinese keizerlijke dynastieën, als eerste de Han, en begon een proces van beïnvloeding door de Chinese cultuur. Omstreeks het midden van de tiende eeuw maakte dit gebied zich los van China en werd dit de staat van de Viet, Dai Viet. Die werd eeuwenlang bestuurd door een beperkt aantal dynastieën: de Ngo, Dinh en Vroege Le (939-1009), de Ly (1009-1225), de Tran (1225-1400) en de Ho (1400-1407). De Chinese Mingdynastie overheerste daarna korte tijd Dai Viet (1407-1427). Vervolgens kwam de Ledyndastie aan de macht (1428-1788). Deze familie werd van 1527 tot 1592 tijdelijk van hun macht beroofd door de Macdynastie. Na 1592 namen zij als koningen een ondergeschikte positie in en was de feitelijke macht in Dai Viet in handen van de heren van de Trinhdynastie (tot aan het einde van de achttiende eeuw).

Het midden en zuiden kenden een heel andere ontwikkeling. In het midden vestigden zich vanaf de eerste eeuwen voor Christus de Cham, een volk dat afkomstig was van het eiland Borneo. Zij vormden ten zuiden van het woongebied van de Viet en de Chinese invloedssfeer een aantal koninkrijken, die sterk door de Indiase cultuur waren beïnvloed. De nog zuidelijker gelegen Mekongdelta was aan het begin van de christelijke jaartelling eerst een deel van het handelsrijk van Fu Nan en later van de staten van de Khmer, eerst Chenla en later het grote rijk van Angkor.

Tussen de Viet in het noorden, de Cham in het midden en de Khmer in het uiterste zuiden van het huidige Vietnam en Cambodja waren steeds culturele en (handels-)contacten én oorlogen. In 1471 leed het belangrijkste Chamkoninkrijk een grote nederlaag tegen de Ledyndastie uit het noorden en verloor het grootste deel van haar gebied. Daar oefende vanaf ± 1600 een uit het noorden afkomstige nieuwe dynastie de macht uit: de Nguyen. Zo waren er in de zeventiende en achttiende eeuw feitelijk twee 'Vietnams': het noorden van de Le/Trinh en het midden van de Nguyen. De laatste dynastie verwierf steeds meer gebied in het midden en het zuiden, ook in de Mekongdelta, die deel uitmaakte van Cambodja. En er was tot 1832 nog een 'derde Vietnam', Panduranga, een kleine staat van de Cham.

Door een grote opstand in de jaren 1771-1802 (de Tay-Sonopstand) kwamen de Le- en Trinhdynastieën in het noorden ten val en werden de Nguyen tijdelijk verdreven. Deze laatsten veroverden omstreeks 1800 heel Vietnam en dat is het begin van het keizerrijk van de Nguyen (1802-1945). Tussen 1858 en 1884 werd dit door Frankrijk veroverd. In het zuiden was een Franse kolonie (Cochinchina) en het midden (Annam) en het noorden (Tonkin) waren Franse protectoraten met nog nominaal gezag voor het keizerlijk bestuur. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Vietnam overheerst door Japan.

In 1945 riep eerst de laatste keizer Bao Dai en later de communist Ho Chi Minh de onafhankelijkheid uit. In 1946 begon volgens de traditionele opvatting de Onafhankelijkheidsoorlog, die in 1954 eindigde met een Franse nederlaag. De Akkoorden van Genève verdeelden in dat jaar Vietnam tijdelijk in twee delen: het communistische Noord-Vietnam en het westersgezinde Zuid-Vietnam. De pogingen van het Noorden om Vietnam tot één staat te maken leidden tot de Vietnam Oorlog, waarin de Verenigde Staten intervenueerden. Deze eindigde in 1975 met een overwinning van Noord-Vietnam, waarna het Noorden en het Zuiden werden samengevoegd in de Socialistische Republiek Vietnam. Een belangrijke verandering vond in 1986 plaats, de Doi Moi, het begin van een ontwikkeling naar een minder strak van bovenaf geleide economie en de opname in de wereldhandel.

De Cham en de Khmer (Krom) zijn nu minderheden geworden in een bevolking waarvan 86 procent bestaat uit Viet. Daarnaast kent het land nog 51 andere etnische minderheden, die grotendeels leven in de berggebieden in het noorden en het westen.

Hoofdstuk 1. Historici en de oorlogen in Vietnam

Aandacht schenken aan de verwevenheid van de ontwikkelingen in de periode 1940-1990 betekent dat wij de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig ook historiografisch gezien uit een isolement moeten halen. Veel auteurs beschouwen hetgeen in de jaren voor 1960 gebeurde als niet veel meer dan de voorgeschiedenis voor de periode daarna, vooral vanaf het moment dat de Amerikanen sinds 1965 op grote schaal intervierden. Dat betekent veelal dat men de betekenis van die vroege geschiedenis of de Vietnamese achtergronden maar beperkt wil zien of zelfs negeert. Oudere voorbeelden daarvan zijn de expliciete opdracht van mijn promotoren bij het schrijven van mijn proefschrift over de Dien Bien Phu-crisis in 1954 het aspect van de Vietnamese geschiedschrijving en beeldvorming van deze crisis geen aandacht te geven en een verzoek dat ik in 2003 kreeg van de redactie van het *Tijdschrift voor Geschiedenis*.

Eind 2003 vroeg de redactie van dit Nederlandse tijdschrift mij een overzicht te geven van de geschiedschrijving van de Vietnam Oorlog van de jaren 1960-1975 met specifieke aandacht voor de verschillende Amerikaanse visies, de thema's waarop de discussie zich concentreerde en de mogelijke consensus op bepaalde punten. Na enige aarzelingen van mijn kant besloot ik op het verzoek in te gaan. Het artikel werd in 2004 in het tijdschrift gepubliceerd. In 2022 zou het, wellicht na de nodige discussie met de redactie, een compleet ander artikel worden, niet alleen omdat ook na 2004 veel boeken en artikelen bleven verschijnen over de onderwerpen waarmee ik mij in mijn bijdrage bezighield, maar vooral omdat in de afgelopen twee decennia een belangrijke accentverschuiving heeft plaatsgevonden in de geschiedschrijving over de Vietnam Oorlog. Ik baseerde mijn bijdrage op de op dat moment breed aanvaarde indeling van de Amerikaanse literatuur over de Vietnam Oorlog met de driedeling van orthodoxen, revisionisten en postrevisionisten.³

De orthodoxe visie uit de jaren zestig en zeventig was kritisch ten opzichte van de Amerikaanse interventie. Die kritiek gold (simpel voorgesteld) of het arrogante idealisme van de Amerikaanse regeringen, die door een reeks van steeds verdergaande stappen in het moeras 'Vietnam' terechtkwamen (de moerasthese), de halfslachtige politiek om zonder veel inspanning Vietnam vanwege de geloofwaardigheid van de Verenigde Staten niet kwijt te raken (het patstellingsconcept), of de economische belangen. Het was in de sfeer van de historiografie van de Koude Oorlog de revisionistische visie, omdat die kritiek had op wijze waarop historici eerder het Amerikaanse optreden na 1945 hadden verdedigd. Eind jaren zeventig – dus na afloop van de oorlog – ontwikkelde zich een revisionistische stroming in de Amerikaanse geschiedschrijving over de Vietnam Oorlog, waarbij de auteurs de Amerikaanse interventie in Vietnam verdedigden en rechtvaardigden. Het was in de historiografie van de Koude Oorlog de orthodoxe visie, omdat die begrip toonde voor de keuzes van de Amerikaanse regeringen na 1945. De Vietnam Oorlog was volgens hen een noodzakelijke oorlog die had kunnen worden gewonnen als andere keuzes waren gemaakt. Ik schreef in 2004 dat eind jaren tachtig de geschiedschrijving over de Amerikaanse interventie in een derde fase terecht was gekomen: de postrevisionistische of neo-orthodoxe met daarnaast een onderstroom van neorevisionisten. De historici die ik tot de eerste stroming rekende, gaven vooral een genuanceerder en complexer beeld van president Johnson dan in de oudere geschiedschrijving en legden meer verantwoordelijkheid bij zijn voorgangers Eisenhower en Kennedy. En Ho Chi Minh was volgens velen, zoals ook nog eens duidelijk werd in de biografie van William J. Duiker uit 2000, een complexe figuur die niet in simpele stereotypen viel te vangen. Ofschoon deze stroming nog steeds dominant is in de Amerikaanse historiografie over de Vietnam Oorlog zou het een verkeerde voorstelling van zaken zijn de neorevisionisten over het hoofd te zien. De afgelopen jaren zien wij voor een deel onder invloed van de interventies in Irak en Afghanistan een opleving van deze stroming, die de Amerikaanse interventie in Vietnam verdedigt en tegelijkertijd met verwijten rondstrooit waarom de

interventie niet succesvol kon worden afgesloten. De Verenigde Staten vochten volgens deze historici voor een rechtvaardige zaak. De dominotheorie, die stelde dat het ene na het andere land communistisch zou worden, was een verstandige benadering van de politieke werkelijkheid en men had daar steeds aan moeten vasthouden. Volgens hen was Ho bij uitstek de overtuigde internationaal georiënteerde communist. Bovendien had de oorlog kunnen worden gewonnen als die niet was afgepakt door de media, de linkse pers, het Congres en een hele reeks andere ‘verraders’ van de Amerikaanse zaak. Opvallend is de nadruk op de fouten van de regering-Kennedy, vooral in 1963 toen zij de Zuid-Vietnamese leider Diem liet vallen. Een historicus die op dit laatste sterk de nadruk legt, is de Amerikaan Mark Moyar in zijn werk uit 2006 *Triumph forsaken. The Vietnam War 1954-1965*.

Als ik het artikel nu zou schrijven zou ik heel andere accenten leggen dan in 2004. Ik onderschrijf nog steeds de hoofdlijn van de postrevisionisten. De vermeende veiligheidsbelangen van de Verenigde Staten, hun culturele vooringenomenheid, de angst hun geloofwaardigheid te verliezen en hun economische overwegingen (zij het in veel mindere mate) zou ik nog steeds aandacht geven als achtergronden die de besluitvorming van Washington in belangrijke mate bepaalden. Dat betekent dus ook dat de neorevisionisten ondanks enige nuttige nuanceringen van neo-orthodoxe axioma’s (bijvoorbeeld over de vorderingen van de regering-Diem en hun kritiek op Kennedy, over de vraag in welke mate Ho Chi Minh dan wel een nationalist of een communistische hardliner was, over de positieve ontwikkeling van het Zuiden na 1967, over de wijze waarop de regering-Nixon zonder rekening te houden met de belangen van Zuid-Vietnam in 1973 een akkoord sloot met Noord-Vietnam en Zuid-Vietnam aan zijn lot overliet), mij niet hebben kunnen overtuigen van de noodzaak van de interventie of de zekerheid van een Amerikaanse militaire zege. Dit laatste hoeft overigens niet in te houden – en dat is een belangrijke vaststelling – dat ik de overwinning van de communisten in Hanoi wil verdedigen of toejuich. De werkelijkheid hoeft niet altijd zwart-wit te zijn en het is bij uitstek de opdracht van de historicus om bij dergelijke polariserende beelden vraagtekens te plaatsen. Ik doelde daar hiervoor al op toen ik aangaf dat mede door de Amerikaanse bemoeienis zich nooit een krachtig nationalistisch alternatief voor het communisme in Vietnam heeft kunnen ontwikkelen.

Voor een nieuw beeld van de oorlogen die Vietnam tussen 1940 en 1990 teisterden, waaronder de Vietnam Oorlog in engere zin, is het van belang aandacht te besteden aan vier belangrijke nieuwe accenten in de geschiedschrijving van de afgelopen decennia. Eerder legden historici vooral de nadruk op structurele elementen in de Amerikaanse keuze voor de oorlog. Historici zoals Fredrik Logevall in *Choosing War. The lost chance for peace and the escalation of the war in Vietnam* uit 1999 en *Embers of War. The fall of an empire and the making of America’s Vietnam* uit 2013 en H.R. McMaster in *Dereliction of duty. Lyndon Johnson, Robert McNamara, the Joint Chiefs of Staff, and the lies that led to Vietnam* uit 1997 hebben in hun werken erop gewezen dat men op deze wijze de menselijke factor en het toeval te zeer uitschakelde in het historische proces. Persoonlijke voorkeuren van degenen die de besluiten namen en niet te vergeten de persoonlijkheidsstructuur, het toeval en bijzondere historische omstandigheden op een bepaald moment speelden een grote rol bij de besluitvorming – of juist bij het niet nemen van de noodzakelijke beslissingen. Hun conclusie was dat politici en militairen vaak op basis van (egoïstische) kortetermijnbelangen handelden.

Een auteur die laat zien dat de werkelijkheid ingewikkelder is dan de etiketten orthodox, revisionist en postrevisionist – of, om er nog enkele aan toe te voegen: neo-orthodox of neorevisionist – omvatten, is Gregory A. Daddis. Deze Amerikaanse oud-militair en historicus heeft in drie werken tussen 2011 en 2017 *No sure victory. Measuring U.S. army effectiveness and progress in the Vietnam War*, *Westmoreland’s war. Reassessing America’s strategy in Vietnam* en *Withdrawal. Reassessing America’s final years in Vietnam* aan de hand van de strategische planning door de Verenigde Staten en de uitvoering daarvan in de praktijk in Vietnam duidelijk gemaakt dat historici van allerlei ‘stromingen’ de Amerikaanse interventie veelal in te simpele beelden voorstelden. Zijn eerste boek schreef Daddis nadat hij als militair tijdens de oorlog in Irak ontdekte dat het een bijkans onmogelijke opgave was

om vooruitgang in een niet-conventionele oorlog vast te stellen. Het was niet meer zo simpel als in de Tweede Wereldoorlog, waarin succes kon worden gemeten in termen van het veroveren van gebied. Hierdoor geïnspireerd schreef Daddis in *No sure victory* over de wijze waarop de Amerikanen problemen hadden met de vraag hoe in Vietnam succes dan wel kon worden vastgesteld. Allerlei meetsystemen werden ontwikkeld. Die leverden erg veel informatie op, zonder dat zij echter een scherp beeld gaven van de vorderingen van het Amerikaanse leger. Ergo, de nadruk op het verkrijgen van zoveel mogelijk data versluisde wat er werkelijk fout ging in de Amerikaanse planning. Ik kom later nog uitgebreider te spreken over zijn bevindingen en dat geldt ook voor die in zijn andere studies. In *Westmoreland's war* laat hij zien dat de militaire strategie van de Amerikaanse opperbevelhebber in Vietnam William C. Westmoreland niet zo simpel was als critici later beweerden. Hij wilde niet louter een conventionele oorlog voeren en het succes afmeten aan het aantal gedode Vietnamezen. Hij realiseerde zich dat een veel genuanceerdere benadering nodig was, dat de sociaal-politieke context van de oorlog erg belangrijk was en dat het uiteindelijk erom ging de Zuid-Vietnamese bevolking aan zijn kant te krijgen. De vraag is wat hij met deze kennis deed. In zijn derde boek *Withdrawal* neemt Daddis afstand van de historici die menen dat er een breuklijn ligt tussen Westmoreland en generaal Creighton Abrams, degene die hem in 1968 opvolgde. Men sprak in dat verband later van 'a better war', omdat Abrams de nadruk voor het eerst zou hebben gelegd op het verkrijgen van de steun van de burgerbevolking en er zo voor zorgde dat Amerika daarna aan de winnende hand was. Daddis toont aan dat er sprake was van continuïteit en dat de oorlog nooit kon worden gewonnen. 'If only'-redeneringen, die stellen dat de Amerikanen na 1968 aan de winnende hand waren, miskennen volgens hem volledig dat de Amerikaanse regeringen de politieke doelen die zij nastreefden niet haalden en veel te weinig stilstonden bij de Vietnamese achtergronden van het conflict.

De tweede accentverschuiving betreft vooral een verbreding van het beeld. Veel van de oudere geschiedschrijving was vooral geschiedenis geschreven vanuit het perspectief van Washington. Deze boeken en artikelen maakten hoofdzakelijk gebruik van westerse bronnen en dat impliceerde dat de afwegingen in Saigon, Hanoi, Moskou of Beijing vaak veel minder scherp naar voren kwamen dan die in Washington. Dat is de laatste decennia veranderd, doordat Aziatische (en Oost-Europese) bronnen beschikbaar zijn gekomen. Daardoor is nu een meer afgewogen beeld van de oorlog mogelijk met aandacht voor de inschattingen en plannen van de leiders in Hanoi en Saigon en van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China. Een belangrijke recente vaststelling van Chinese historici is dat zonder de steun van China Noord-Vietnam de oorlog nooit had kunnen winnen.¹

De derde verandering betreft de grotere aandacht voor de Vietnamese achtergronden, zowel die in Noord- als in Zuid-Vietnam, waarbij de Vietnamese leiders in Noord en Zuid niet meer worden getypeerd als kleurloze epigonen in het spanningsveld van de Koude Oorlog. Zoals de Vietnamese historicus Huynh Kim Khanh in 1987 schreef: Vietnam gold 'als een slagveld of een stuk onroerend goed waarover gevochten moet worden' en de mensen daar 'als passieve omstanders in een historisch proces dat op een andere plaats wordt bedacht'. Er is nu aandacht voor de binnenlandse achtergronden, voor discussies en confrontaties tussen de leiders in Noord en Zuid en voor spanningen tussen de Vietnamese leiders en de grootmachten. Ook hierdoor krijgt de oorlog een minder onvermijdelijk maar juist een toevalliger karakter. Sommige Amerikaanse auteurs besteedden overigens al in de jaren zestig en zeventig meer aandacht aan de rol van de Vietnamezen in de oorlog. In dat geval was echter veelal nog sprake van een opvallende synergie met de geschiedvisie in de DRV. Men nam dan vaak het door Hanoi uitgedragen beeld van het eeuwenoude patroon van het Vietnamese verzet tegen externe bedreigingen met de communisten als de enige vertegenwoordigers van het Vietnamese nationale besef klakkeloos over, er was nauwelijks of louter negatieve aandacht voor de Republiek Zuid-Vietnam in het zuiden en de noordelijke DRV-samenleving gold als een

¹ Zie voor de vernieuwende visies van deze Chinese historici uitgebreid bladzijden 430-435.

homogene patriotistische gemeenschap die de oorlog en de eigen leiders enthousiast en volledig steunde. Het zijn vaststellingen die wij nu kritisch moeten bezien.

Steeds meer historici proberen de oorlog nu minder vanuit het perspectief van Washington en meer vanuit dat van Hanoi en Saigon te beschrijven. Daarbij stellen zij soms nieuwe vragen aan oudere thematieken of onderzoeken nieuwe thema's. Ik noemde al Daddis, die door zijn vraag wat de oorlog voor de Vietnamese bevolking betekende en zijn aandacht voor de afwegingen die de Vietnamese mensen maakten ook in deze stroming past. Een belangrijke kwestie blijft de vraag waarom de Verenigde Staten in Vietnam intervieneerden. Er is nog steeds aandacht voor de Koude Oorlog en het streven naar hegemonie van de grootmachten, maar het beeld wordt gecompliceerder doordat men stilstaat bij de wijze waarop de Noord- en Zuid-Vietnamezen de supermachten 'gebruikten' voor hun eigen doeleinden. Wij stellen daarbij vast dat kleine staten veel meer invloed en beslissingsruimte hadden in de tijd van de Koude Oorlog dan in de oudere geschiedschrijving vaak werd voorgesteld. Volgens sommige 'oudere' auteurs misten vooral de Verenigde Staten de kans om de zaken in Vietnam anders te regelen dan door oorlog; zij wijzen dan op de situatie na afloop van de Tweede Wereldoorlog toen Ho Chi Minh de regering-Truman benaderde. Historici plaatsen nu vraagtekens bij deze 'gemiste kans' en zien steeds scherper dat als sprake was van gemiste kansen op vrede dit zeker ook gold voor de communisten in Hanoi. Dit houdt nauw verband met het veranderde beeld van de binnenlandse politiek en de strategie van de DRV. Het oude monolithische beeld van een eensgezind leiderschap met een patriotistisch gemotiveerde bevolking wordt steeds meer vervangen door de visie dat de leiders soms sterk van mening verschilden over de te volgen koers en ook bij het patriotisme worden vraagtekens geplaatst. Het wordt steeds duidelijker dat de groep communisten onder leiding van partijsecretaris Le Duan, die bewust op een oorlog afkoerste aan het begin van de jaren zestig, andere – volgens sommige auteurs 'gematigde' communisten; maar dat is omstrede – onder wie Ho Chi Minh en Vo Nguyen Giap, op een zijspoor zette. Ho Chi Minh, die in het Westen tijdens de oorlog werd beschouwd als het symbool en de voortrekker van de oorlogsinspanning van Noord-Vietnam, wilde, zoals nu goed duidelijk wordt uit de beschikbare bronnen, zich voorlopig neerleggen bij de consequenties van de Akkoorden van Genève van 1954 en de nadruk leggen op de binnenlandse ontwikkeling van Noord-Vietnam. Hij meende dat het voeren van een grote oorlog in het Zuiden midden jaren zestig een interventie van de Verenigde Staten zou veroorzaken, waartegen Noord-Vietnam niet was opgewassen. Een vergelijkbare nuancering geldt voor Zuid-Vietnam en de persoon Ngo Dinh Diem. De karikaturale beelden van critici (een hardvochtige tiran) en bewonderaars (een overtuigde democraat en een trouwe medestander van het Vrije Westen) worden vervangen door een complexere visie, waarbij historici stilstaan bij de Vietnamese achtergronden van zijn optreden en bij zijn denkbeelden. Het is ook duidelijk dat hij zeker geen stropop van de Amerikanen was. Andere nieuwe thematieken betreffen de invloed in Vietnam van ideologische overwegingen of van de bestaande politieke cultuur, de vaak vergeten vraag wat de oorlog voor de mensen betekende en de kansen voor 'een derde weg' op politiek gebied. Een van de gevolgen is dat de oorlog voor een deel uit de sfeer van de Koude Oorlog wordt weggetrokken en dat men meer aandacht heeft voor de interne context in Vietnam.

Soms is het perspectief nog overwegend Amerikacentrisch, maar geeft de vraagstelling een voorzichtige accentverschuiving aan, zoals in de bundel uit 2002 onder redactie van Marc Jason Gilbert, waarin een reeks van Amerikaanse Vietnamspecialisten niet de geijkte vraag stelt waarom de Amerikanen de oorlog hebben verloren maar waarom de Noord-Vietnamezen de oorlog hebben gewonnen. Voor de nieuwe benadering van de Vietnam Oorlog noem ik de recente werken van Edward Miller over de relatie tussen Diem en de Verenigde Staten (*Misalliance. Ngo Dinh Diem, the United States, and the fate of South Vietnam*) en van Pierre Asselin (*Hanoi's road to the Vietnam War, 1954-1965*) en Lien-Hang T. Nguyen (*Hanoi's war. An international history of the war for peace in Vietnam*) over de tegenstellingen tussen de communistische leiders in Hanoi na 1954.

In haar studie uit 2012 stelt Lien-Hang T. Nguyen, een Vietnamese historica die als baby in de Verenigde Staten terecht kwam, dat in de oudere geschiedschrijving die de Vietnam Oorlog door de Amerikaanse lens zag vooral de vragen werden gesteld waarom de Verenigde Staten in Vietnam verstrengeld raakten en waarom dit land de oorlog niet won. Door het accent te leggen bij de Vietnamese achtergronden en de internationale context staat in haar boek *Hanoi's war* centraal hoe Hanoi weerstand kon bieden aan de enorme macht van de Amerikanen en uiteindelijk kon winnen. Zo verschuift de nadruk van de Amerikaanse nederlaag naar de zege van Noord-Vietnam. Dat levert nieuwe beelden op, bijvoorbeeld over de wijze waarop Noord-Vietnam moest laveren tussen de opvattingen van China in de tijd van de Culturele Revolutie voor een harde confrontatie met het Westen en de vreedzame co-existentie die de Russen voorstonden, of over de mogelijkheden die kleine staten zoals Noord- en Zuid-Vietnam hadden om het beleid van de grootmachten te manipuleren. Wat verder duidelijk wordt, is dat Hanoi niet alleen in het Zuiden oorlog ging voeren omdat de opstandelingen tegen de regering van Zuid-Vietnam daarop aandrongen, maar ook om redenen die verband hielden met de binnenlandse politiek in het Noorden. Een nieuw inzicht daarbij is dat geen sprake was van een breed samengesteld collectief leiderschap dat in goede harmonie de lijnen uitstippelde, maar dat in toenemende mate een kleine groep partijbureaucraten onder leiding van Le Duan en Le Duc Tho aan de touwtjes trok. Zij beroofden daarbij de 'oude' communisten Ho Chi Minh en Vo Nguyen Giap geleidelijk aan van hun macht en invloed en vestigden een politiestaat, die, naarmate de verwachte snelle grote overwinning in het Zuiden uitbleef, steeds repressiever werd. Het naïeve positieve beeld van de politieke werkelijkheid in Noord-Vietnam dat bij een aantal orthodoxe auteurs en een deel van de westerse intelligentsia zichtbaar was, waarbij de communistische leiders in Hanoi niet zelden werden voorgesteld als de wegbereiders van een wereld van vrede en geluk, omdat zij zich in naam van het Vietnamese volk tegen het 'westerse imperialisme' keerden, wordt zo vervangen door de visie dat de bevolking elke vorm van politieke en culturele vrijheid ontbeerde en dat de economische maatregelen die de communisten na 1954 doorvoerden voor een economische ramp zorgden in Noord-Vietnam.

In deze sfeer past ook het tweede overzichtswerk van Pierre Asselin *Vietnam's American War. A history* uit 2018. Het is volgens hem niet voldoende om alleen naar de grond- en de luchtoorlog te kijken ter verklaring van de afloop van de oorlog. De communisten verloren de meeste veldslagen en kenden verreweg de meeste slachtoffers, maar toch zegevierden zij in de oorlog. Hij legt ter verklaring van de zege van Noord-Vietnam vooral de nadruk op de wijze waarop de leiders van die staat werden gevormd, op hun achtergronden en motivaties en op hun kijk op de wereld – én bijgevolg op de invloed die dit had op hun strategische en tactische keuzes. Die achtergronden lagen voor een deel in hun beeld van de geschiedenis van Vietnam, het idee van een onoverwinnelijke al millennia bestaande natie die buitenlandse aanvallen in het verleden steeds had gekeerd. Dat was in belangrijke mate een mythe – maar ook mythes kunnen natuurlijk invloed hebben op politieke keuzes. Wat verder vooral een rol speelde bij hun vorming waren regionale tegenstellingen en hun ervaringen uit de Franse koloniale periode, die een deel van de nationalistische deed kiezen voor het communisme om op deze wijze een einde te maken aan de vreemde overheersing.

Het thema van 'een derde weg' tussen de communistische dictatuur in het Noorden en de regeringen van Diem en zijn opvolgers in het Zuiden heeft recent in een aantal publicaties vooral aandacht gekregen van de Amerikaanse historica Sophie Quinn-Judge, die eerder een biografie schreef over Ho Chi Minh. Tijdens de Vietnam Oorlog was zij werkzaam voor een Amerikaanse organisatie die zich ontfermde over burgerslachtoffers, werd enige tijd door het Bevrijdingsfront gevangengenomen en was in 1975 in Saigon aanwezig toen Noord-Vietnam de Zuid-Vietnamese hoofdstad veroverde. In *The third force in the Vietnam War. The elusive search for peace 1954-1975* uit 2017 besteedt zij vooral aandacht aan de Vietnamezen die een grote oorlog wilden voorkomen of op vreedzame wijze een einde wilden maken aan de oorlog. Voor haar was de oorlog al bij voorbaat niet

onvermijdelijk en waren er tussen 1954 en 1975 verscheidene mogelijkheden voor een politieke oplossing, omdat er zowel in het Noorden als in het Zuiden Vietnamezen waren die probeerden zonder oorlog de eenheid tot stand te brengen en/of een einde aan de oorlog te maken. Het was een brede beweging in Zuid-Vietnam, waartoe boeddhistische monniken en studenten, maar ook gewone burgers die zagen dat hun land door het Amerikaanse oorlogsgeweld werd vernietigd, behoorden. Critici hebben opgemerkt dat deze historica te veel gemiste kansen op vrede ziet, de mogelijkheden voor een andere oplossing dan door oorlogsgeweld overdrijft en de regering in Hanoi als te bereidwillig voorstelt. Dat moge inderdaad allemaal zo zijn, het blijft verhelderend met Vietnamezen in een centrale rol naar 'hun' oorlog te kijken en vast te stellen op welke wijze de Amerikaanse politiek heeft bijgedragen aan een polarisatie, waardoor de neutralisten het steeds moeilijker kregen en degenen die geen oorlog wensten tot de keuze voor een van de strijdende partijen werden gedwongen. En wat deze auteur ook nog eens voor het voetlicht haalt, is een aantal blinde vlekken van Amerikaanse politici: hun negatie van de kracht van het Vietnamese nationalisme, de foutieve opvatting dat de Vietnamezen de Amerikaanse militaire inmenging breed op prijs stelden omdat het land tegen communisten moest worden beschermd en het beoordelen van de Vietnamese cultuur als achtergebleven bij het Westen en zonder veel diepgang.

Een ander belangrijk nieuw inzicht is dat men in de geschiedenis van Zuid-Vietnam tussen 1955 en 1975 drie perioden moet onderscheiden: eerst de tijd van Ngo Dinh Diem (de Eerste Republiek), die een tamelijk stabiele regering vestigde in vergelijking met de voorafgaande periode maar nog wel sterk autocratisch opereerde. Nadat hij in 1963 was vermoord een tijd van chaos onder hoofdzakelijk militaire leiders en vervolgens vanaf 1967 een meer stabiele staat (de Tweede Republiek) op basis van een nieuwe grondwet met aanzetten voor een scheiding van de macht en een parlementair stelsel onder het presidentschap van Nguyen Van Thieu. De geschiedenis van Zuid-Vietnam werd (en wordt) door veel historici echter veelal op een hoop gegooid, veroordeeld met termen zoals dictatuur, corruptie, chaos en machtsmisbruik, zonder dat men veel aandacht heeft voor de ontwikkeling die zich met name tijdens de Tweede Republiek voordeed wat betreft de beveiliging van het platteland en op het terrein van de politiek en de landbouw. Een onderdeel van een dergelijke negatieve typering is dan meestal de opmerking dat het leger van Zuid-Vietnam volstrekt incompetent was, met ongeschikte leiders en met soldaten die feitelijk niet bereid waren om te vechten tegen hun nationalistisch gemotiveerde en gedisciplineerde tegenstanders.

Twee Amerikaanse historici, Robert K. Brigham en Andrew Wiest, hebben in hun studies uit 2006 en 2008 dit beeld van het Zuid-Vietnamese leger als zondebok voor het Amerikaanse falen als eersten genuanceerd. Behalve van de archieven van dit leger maken zij uitgebreid gebruik van memoires en interviews met oud-militairen. In zijn *ARVN. Life and death in the South Vietnamese Army* probeert Brigham de lastige positie van de Zuid-Vietnamese militairen te begrijpen door niet alleen aandacht te besteden aan hun gevechten, maar ook aan bepalende achtergronden, zoals de wijze waarop zij in strijd met de Vietnamese traditie voor onbepaalde tijd in dat leger terechtkwamen, de onvoldoende training die hen slecht voorbereidde op de moderne oorlogsvoering, de invloeden op de moraal van de soldaten en de effecten daarvan voor hun houding in de oorlog én de rol van hun gezin en de familie. Hij heeft daarbij aandacht voor de onmogelijke eisen die door de Zuid-Vietnamese staat aan deze militairen werden gesteld, hun slechte betaling, de negatie of minachtende bejegening door de Amerikanen en de mate waarin dit leger steeds meer van zijn eigen regering vervreemd raakte en uiteindelijk als belangrijkste oorlogsdoel het beschermen van het eigen gezin had. De titel van het boek van Wiest geeft al aan wat het hoofdthema is van zijn werk: *Vietnam's forgotten army. Heroism and betrayal in the ARVN*. Ook hij vindt dat dit leger ten onrechte als zondebok is gebruikt voor de nederlaag tegen de communisten. Het beeld van de laffe en incompetente militair ontkracht hij door uitgebreid de wederwaardigheden te schetsen van een aantal Zuid-Vietnamese militairen. De bepalende factoren voor het optreden van het leger waren van een geheel andere orde:

het corrupte, op eigenbelang gerichte gedrag van de hogere legerleiding en de strategische fouten van de regering in Saigon en de Amerikaanse legerleiding. Deze laatsten drongen er steeds op aan een conventionele oorlog te voeren, terwijl de omstandigheden in Vietnam volgens Wiest een heel andere benadering vereisten. De Amerikaanse historicus Martin Loicano publiceerde in 2013 een studie waarin hij langs een heel andere invalshoek het Zuid-Vietnamese leger rehabiliteert. Volgens hem was dat leger in materieel opzicht niet opgewassen tegen het leger van Noord-Vietnam, omdat dat laatste leger over moderne wapens beschikte, die het van de Russen en Chinezen had gekregen, terwijl het Zuid-Vietnamese leger in veel gevallen met verouderde Amerikaanse wapens moest vechten.

De gerenommeerde Amerikaanse Vietnamhistoricus Keith Taylor heeft erop gewezen dat de negatieve kwalificaties van de politieke en militaire leiders van Zuid-Vietnam de Amerikanen in ieder geval een gemakkelijk excuus boden zich los te maken van Zuid-Vietnam. Het corrupte en onderdrukkende bewind van de Zuid-Vietnamese dictatoren verdiende geen steun en verzette zich – en dat is een volgende mythe die veel critici van Zuid-Vietnam goed van pas kwam – tegen de wens van de meerderheid van de bevolking van Vietnam dat de eenheid onder leiding van Hanoi tot stand zou komen. In een bundel die in 2014 verscheen met lezingen op een symposium op de Cornell University in 2012 *Voices from the Second Republic of South Vietnam (1967-1975)* heeft Taylor aandacht voor de miskenning van de vorderingen van deze staat en geeft een tiental betrokkenen uit Zuid-Vietnam de kans hun visie op de ontwikkelingen in deze jaren voor het voetlicht te brengen. Een vergelijkbaar werk verscheen in 2019 onder redactie van Tuong Vu en Sean Fear na een symposium in Berkeley in 2016 *The Republic of Vietnam, 1955-1975. Vietnamese perspectives on nation building*. Het centrale thema in de zeventien bijdragen is dat de Zuid-Vietnamese natievorming niet alleen in de geschiedschrijving te weinig aandacht heeft gekregen maar ook veel krachtiger was dan men veelal veronderstelde. Een ander werk in deze sfeer is van George J. Veith uit 2012 *Black April. The fall of South Vietnam 1973-1975*. Hij besteedt aandacht aan de vaak te zeer genegeerde politieke en militaire verwickelingen in Zuid-Vietnam aan het einde van de oorlog. Een volgende studie die de nadruk legt op een aspect van de geschiedenis van Zuid-Vietnam dat dikwijls over het hoofd is gezien is van Tuan Hoang. Hij stelt in zijn dissertatie *Ideology in urban South Vietnam 1950-1975*, waarop hij in 2013 promoveerde, de vraag waarom de communisten de stedelijke bevolking in Zuid-Vietnam niet voor zich hebben kunnen winnen. De auteur concludeert dat sprake was van een grote ideologische kloof en dat de burgers in de steden zich meer aangetrokken voelden door moderne postkoloniale modellen en denkbeelden dan door het communistische gedachtegoed. In haar studie *Saigon at war. South Vietnam and the global sixties* uit 2020 geeft de Amerikaanse historica Heather Marie Stur deze stedelingen van Saigon een stem. Zij schetst een politiek milieu vol tegenstrijdigheden in de periode 1963-1975 met studenten, soldaten, diplomaten, religieuze leiders, vredesactivisten én communistische agitators – niet een wereld van stropoppen zonder enig recht op legitiem gezag, maar van activistische burgers en een dynamische pers, met als centrale thema de toekomst van de (Zuid-)Vietnamese natie. Zij wijst er in navolging van de in de Verenigde Staten werkzame Vietnamese historica Nu-Anh Tran op dat het geen uitgemaakte zaak was of het legitieme gezag bij Noord- of Zuid-Vietnam berustte. Tran spreekt in haar dissertatie uit 2013 *Contested identities. Nationalism in the Republic of Vietnam, 1954-1963* over ‘contested nationalism’ (omstreden nationalisme), waarbij de Vietnamezen van boven en beneden de 17^e breedtegraad in een strijd waren verwickeld over de vraag wie de ware erfgenaam van het Vietnamese nationalisme was met verschillende ideeën over de postkoloniale toekomst. Zij betoogt dat het Noorden geen exclusief recht had op de legitimiteit en dat het nationalisme in het Zuiden niet zwak of niet authentiek was. Dat laatste was een eenzijdige visie die paste in een oudere kritische communistische en westerse benadering van de situatie in Zuid-Vietnam die de negatieve kanten van Noord-Vietnam negeerde.

Een Vietnamese context die een nieuw licht werpt op de oorlog betreft de aard van de revolutionaire veranderingen die na 1945 in Vietnam plaatsvonden en daarmee verbonden de

ideologische opvattingen van de communistische leiders. Westerse auteurs legden lang het accent op een revolutie van de Vietnamese natie voor onafhankelijkheid en eenheid vanaf 1945, die een tijdlang werd geblokkeerd door de interventie van de Amerikanen en uiteindelijk in 1975 zegevierde. Bij communistische historici stonden de twee fasen van de revolutie die ‘in opdracht van het volk’ volledig werd gestuurd door de Communistische Partij centraal: eerst een nationalistische revolutie om de onafhankelijkheid te bereiken en vervolgens een socialistische met als doel een socialistische of communistische staat te vestigen.² Recent is er door de in de Verenigde Staten werkzame Vietnamese historicus Tuong Vu op gewezen dat beide visies de Vietnamese werkelijkheid geweld aan doen en te weinig aandacht schenken aan de rol van de Vietnamese bevolking. Het is in ieder geval van belang twee verschillende revoluties scherp van elkaar te onderscheiden. In 1945-1946 vond volgens hem een nationalistische revolutie plaats met als doel onafhankelijk te worden van Frankrijk. Hierbij speelden de communisten zeker een belangrijke rol, maar het was toch vooral een spontane, stedelijke en burgerlijke beweging, die nauwelijks ideologisch van aard was. Een coalitie van burgers uit de hogere kringen en de middenklassen speelde daarbij een toonaangevende rol en de communisten traden niet zo sturend en controlerend op als zijzelf en velen in het Westen later beweerden. Feitelijk was deze brede revolutie mislukt op het moment dat radicale communisten binnen de Vietminh en de Communistische Partij de overhand kregen, de leden met een burgerlijke afkomst en andere nationalistenvolgers en executeerden en weldra hetzelfde deden met landheren en rijkere boeren. De socialistische (of communistische) revolutie die zich van 1948 tot 1988 voltrok, kende geen spontaan karakter, maar was van bovenaf opgelegd door de communisten, strak gebaseerd op marxistische denkbeelden die waren ontleend aan Marx, Lenin en Stalin (en later ook Mao Zedong). Ook die revolutie kan men achteraf niet als succesvol beschouwen, gezien de grote koerswijziging van de regering en de partij omstreeks het midden van de jaren tachtig toen zij zich nadrukkelijk richtten op een markgerichte economie en op het herstel van het private eigendom.

In zijn boek *Vietnam's communist revolution. The power and limits of ideology* uit 2017 besteedt Tuong Vu uitgebreid aandacht aan de ontwikkeling van de ideologie van de Vietnamese communistische leiders. Op basis van nieuw Vietnamees archiefmateriaal – vooral de vele duizenden partijdocumenten die in 2001 in 57 delen voor onderzoek beschikbaar kwamen – concludeert hij dat hun keuze voor de communistische denkbeelden van Marx, Lenin, Stalin en Mao met opvattingen over een internationale communistische revolutie breder gedragen werd en standvastiger was dan westerse historici in veel gevallen beweren. Die overtuiging was volgens deze historicus, die tussen 1975 en 1990 in Vietnam leefde en nu werkzaam is aan de universiteit van Oregon in de Verenigde Staten, de drijvende kracht die de politieke en de militaire keuzes van de communistische leiders in Vietnam bepaalde. Tuong Vu kiest met deze visie partij in de discussie tussen historici over de politieke motivatie van de leiders in Hanoi. De visie van ‘de haviken’ (grosso modo de revisionistische in de Vietnamhistoriografie) was dat zowel de regering in Hanoi als de leden van het Bevrijdingsfront in het Zuiden bovenal waren gemotiveerd door een versie van het internationale communisme. Volgens ‘de duiven’ (de orthodoxe visie) was de motivatie vooral nationalistisch van aard. De communistische leiders wilden zich bevrijden van de koloniale overheersing door de Fransen en het land herenigen. Daarom hadden deze laatste auteurs vaak kritiek op de wijze waarop de Amerikanen de indammingsstheorie in Vietnam toepasten en uiteindelijk daar militair intervenieerden.

Tuong Vu kiest overduidelijk de kant van de haviken. Hij bekritiseert de historici die van Ho Chi Minh vooral een nationalistische patriot willen maken, zijn internationale communistische opvattingen minder belangrijk achten en geloven dat er een kans was op een vergelijk met de Verenigde Staten in 1945 of in latere jaren. Anders gezegd, de communistische revolutie was volgens

² Ik gebruik hier de begrippen socialistische en communistische revolutie of staat als synoniemen, zoals dat in het jargon van de communisten gebruikelijk is. Veelal ziet men het socialisme als een gematigde of reformistische variant.

deze historicus niet een nationale strijd voor bevrijding en eenheid vermomd in communistische kleren. De communistische leiders zagen het bereiken van de nationale onafhankelijkheid en eenheid slechts als een stap op weg naar het realiseren van veel verder reikende communistische doelen. Zij waren steeds overtuigde aanhangers van de klassenstrijd en de wensdromen van het internationale communisme en deze opvattingen werden breed gedeeld door de leden van het Politbureau. Met zijn benadering koos Tuong Vu niet alleen duidelijk partij tegen de orthodoxe visie in de Vietnamhistoriografie, maar plaatste hij ook stevige vraagtekens bij de recente benadering van allerlei auteurs met een nieuwe visie, zoals Pierre Asselin en Lien-Hang T. Nguyen, die juist de interne strubbelingen in het Politbureau in de jaren zestig een centrale plaats gaven, of Sophie Quinn-Judge en een hele reeks andere biografen van Ho Chi Minh, die zijn gematigdheid en nationale gedrevenheid benadrukten. Ook critici moeten toegeven dat zijn bronnenstudie uitputtend is en veel overtuigingskracht bevat. Alleen al uit een discussiedossier op het internet (H-Diplo) in september 2018 blijkt dat er naast een groeiende groep ‘aanhangers’ van zijn benadering, nog steeds veel ‘tegenstanders’ zijn, die zijn visie te statisch, te monocausaal of te deterministisch vinden. Maar dat je als historicus die zich bezighoudt met de politieke ontwikkeling in het communistisch wordende of geworden Vietnam oudere opvattingen naast die van Tuong Vu moet leggen is evident. En dat geldt ook voor de auteur van deze studie, die in zijn eerste tekst enkele belangrijke nuanceringen heeft aangebracht. Het laatste woord is hierover dus nog niet gezegd of geschreven.

In de westerse geschiedschrijving kregen de gevolgen voor de Vietnamese burgerbevolking van de wijze waarop de Amerikanen en hun tegenstanders oorlog voerden tot nu toe betrekkelijk weinig aandacht. In 2009 verscheen van de Duitse historicus Bernd Greiner de studie *Krieg ohne Fronten. Die USA in Vietnam*, waarin hij bij dit thema uitgebreid stilstaat. Het boek kreeg veel lof van de meeste recensenten en ontving de nodige prijzen, onder andere die van het beste niet-Engelstalige boek over de Amerikaanse geschiedenis in 2009. Ofschoon hij de oorlogsverwikkelingen vooral door de lens van het Amerikaanse leger beziet, werpt hij toch een verhelderend perspectief op de oorlog doordat hij de oorlogsmisdaden van het Amerikaanse leger een centrale plaats geeft. Greiner stelt zich de vraag hoe het mogelijk was dat Amerikaanse militairen die naar eigen zeggen naar Vietnam waren gekomen om de westerse waarden te verdedigen tot excessen van ongekend geweld kwamen en in veel gevallen geen rekening hielden met de mensen die er leefden. Hoe kan men verklaren dat Amerikaanse militairen oorlogsmisdaden begingen, zoals het bekende bloedbad in My Lai in maart 1968, waarbij enkele honderden burgers werden gedood? Hij plaatst het optreden van individuele soldaten en officieren tegen de achtergrond van de politieke besluitvorming van de presidenten, de traditie en de strategische afwegingen van de hoogste militairen en de mentale opvattingen die onder de bevolking in de Verenigde Staten leefden. Hij concludeert dat naast de individuele afwegingen van de militairen ter plaatse er allerlei krachten in het politiek-militaire systeem en in de mentale achtergrond van het land waren die de bedreven oorlogsmisdaden verklaren. Het boek *Kill anything that moves. The real American War in Vietnam* van de Amerikaanse journalist-historicus Nick Turse, dat hetzelfde thema als onderwerp heeft, verscheen in 2013. Sommigen juichten het toe dat Turse openlijk stilstond bij de oorlogsmisdaden van het Amerikaanse leger. Anderen wezen erop dat hij zijn bronnen slordig gebruikte en het deed voorkomen alsof alle Amerikaanse legeronderdelen oorlogsmisdaden begingen en dat dit bewust van bovenaf werd gestuurd door hoge militairen. Ofschoon Greiner en Turse grotendeels dezelfde bronnen gebruikten (de verslagen van onderzoekscommissies met ooggetuigenverslagen van militairen), hanteerde Greiner deze inderdaad terughoudender. En men mag het ook op zijn minst opvallend noemen dat Turse geen bezwaar aantekende toen in een prompte vertaling van zijn boek in het Vietnamees de voor de communisten belastende zaken over hún oorlogsmisdaden en schendingen van het oorlogsrecht waren weggelaten.

Aandacht voor de effecten van de oorlogen in een geschiedenis over een lange periode van een bepaalde regio of dorp kan ook een scherper inzicht bieden. Drie pioniersstudies over dorpen

zijn van de Vietnamees Hy V. Luong uit 1992 over het dorp Son Duong in de jaren 1925-1988, van de Nederlander John Kleinen over de veranderingen in het dorp Lang To (een pseudoniem voor La Tinh) in de negentiende en twintigste eeuw uit 1999 en van de Amerikaan Shaun Malarney uit 2002. In de boeken over ‘hun’ dorpen in de nabijheid van de Rode Rivier staan Luong en Kleinen ook stil bij wat de oorlogen na 1954 voor de bevolking betekenden, bij de veranderingen die de landhervorming bracht en het transformatieproces dat zich in de dorpen voltrok. Malarney beschrijft de ontwikkelingen in het dorp Tinh Liet in de periode 1954-jaren negentig. Studies die betrekking hebben op een bepaalde regio zijn van de Amerikaanse historici David P. Elliott *The Vietnamese War. Revolution and social change in de Mekong Delta 1930-1975* uit 2003 en David Hunt *Vietnam's Southern Revolution. From peasant insurrection to total war* uit 2008. Beide historici baseren hun verhaal op de 285 interviews die door de Rand Corporation, een Amerikaanse ‘denktank’ voor defensiezaken, tussen 1965 en 1974 in opdracht van het Amerikaanse ministerie van Defensie zijn afgenomen bij 42 gevangengenomen communisten en 243 overlopers van het Nationaal Bevrijdingsfront. Men wilde op deze wijze hun motivatie en opvattingen leren kennen. Elliotts werk verschaft unieke inzichten in de complexe en fijnmazige afwegingen die mensen in de microkosmos van hun sociale omgeving in de provincie My Tho moesten maken en laat verder zien dat lokale functionarissen en strijders niet zelden op eigen initiatief handelden zonder dat daarvoor strikte bevelen of opdrachten uit Hanoi of Saigon waren. Hunt, wiens studie is gekarakteriseerd als een sociale geschiedenis van de Vietnam Oorlog, bestrijkt een breder veld dan Elliott en legt de nadruk op de sociale transformatie die zich in de Mekongdelta voltrok, voor een deel als gevolg van de komst van de Amerikanen, maar ook als een daarvan losstaand proces.

Andere historici staan stil bij uiteenlopende zaken als het ontstaan van een heldencultus als gevolg van de oorlog (de Fransman Benoît de Tréglodé), de wijze waarop de overlevenden ‘omgingen’ met hun overleden familieleden en landgenoten en de effecten van de oorlog op mentaal gebied voor de mensen en voor het familieleven, aangezien keuzes voor de ene of de andere partij soms dwars door gezinnen en families heenliepen. De verbreding van het aandachtsgebied van historici is vooral goed zichtbaar in een studie als *Ghosts of war in Vietnam* uit 2008 van de Koreaan Heonik Kwon. In dat boek beschrijft hij niet de verwickelingen in de oorlog, maar de wijze waarop de geesten van de overledenen en de spoorloos verdwenen mensen uit de tijd van de oorlog nog steeds voor een belangrijk deel het leven van veel Vietnamezen beïnvloeden.

Hiervoor wees ik al op de recente Amerikaanse publicatie van Geoffrey C. Ward *The Vietnam War. An intimate history*, die is gebaseerd op een tv-documentaire in tien delen. Beide kregen veel positieve kritieken. Het is opvallend dat elke verwijzing naar de rampspoed die de oorlog bij de Vietnamese minderheden veroorzaakte of zaken zoals de Bajakabeweging, het FULRO, de bijdragen van minderheden aan de zege in Dien Bien Phu of hun rol in de oorlog van de jaren zestig en zeventig volledig ontbreken. En hetzelfde geldt voor een andere recente overzichtsstudie *Vietnam. An epic tragedy* van Mark Hastings en Pierre Asselins werk uit 2018 *Vietnam's American war. A history*, waarbij de laatstgenoemde auteur zelfs nadrukkelijk aangeeft dat hij de oorlog vooral vanuit het perspectief van de Vietnamezen wil beschrijven. Dat blijken bij hem dan vooral de Vietnamese overwinnaars uit Noord-Vietnam te zijn.

Er zijn historici die aan de thematieken die ik in de vorige alinea noemde de afgelopen jaren wel aandacht hebben besteed, maar hun bevindingen worden (blijkbaar) nog nauwelijks gebruikt door auteurs van overzichtswerken. Een van die vernieuwers is Christian C. Lentz. Deze Amerikaanse geograaf-historicus raadpleegde als eerste tot dan toe niet gebruikte bronnen in het Vietnamese Nationale Archief in Hanoi uit de periode 1945-1960 die betrekking hadden op het gebied van de Zwarte Rivier. Hij schetst op basis van de directieven van de regering en de Communistische Partij en de rapporten van hun lokale vertegenwoordigers of aanhangers op welke wijze het noordwesten van het huidige Vietnam, het gebied langs de Zwarte Rivier met als belangrijke plaatsen Lai Chau,

Lao Cai, Dien Bien Phu, Son La en Nghia Lo (zie kaart bladzijde 302), in deze jaren bij de DRV werd getrokken. In zijn studie *Contested territory. Dien Bien Phu and the making of Northwest Vietnam* uit 2019 geeft hij een beeld van de wijze waarop staatsvorming plaatsvond in een gebied dat voor de komst van de Fransen grotendeels buiten het machtsgebied van de Laotiaanse en Vietnamese staten viel en dat bijna uitsluitend werd bewoond door bevolkingsgroepen die wij nu als etnische minderheden aanduiden. Bij hen functioneerden eeuwenoude politieke en sociale structuren en afspraken over de verdeling van de bestaansmiddelen. Hun cultuur verschilde sterk van die van de Viet in het laagland. Hij laat zien dat benaderingen die het accent leggen op een keuze ‘voor of tegen de Fransen’ of ‘voor of tegen de regering van de DRV’ óf die de overwinning in 1954 als een zege van de Vietnamese natie op de Fransen voorstellen de situatie tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog maar zeer bescheiden raken. Dat is het geval, omdat de keuzes voor de mensen ter plaatse veel ingewikkelder lagen en de besluiten die door de regering en de partij van Ho Chi Minh werden genomen om hun machtspositie te verstevigen in het gebied van de Zwarte Rivier voortdurend compromissen op lokaal niveau vereisten. Die riepen bovendien tegenkrachten op, die het geen uitgemaakte zaak maakten dat na de overwinning op de Fransen dat gebied bij Noord-Vietnam bleef. Zowel voor als na de overwinning in Dien Bien Phu was het een omstreden gebied. Daarbij botsten het streven van de regering om de gebieden van de minderheden, bij wie de Thai een toonaangevende rol speelden, bij de DRV te voegen en de wensen voor autonomie van de minderheden met elkaar. Deze tegenstelling werd pas omstreeks 1960 beslist. Lentz werpt een nieuw licht op de verwickelingen die in het noordwesten tussen 1945 en 1960 plaatsvonden door vragen te stellen die in geschiedwerken eerder buiten beeld waren gebleven. Wanneer beschouwden de leiders van de DRV het gebied van de Zwarte Rivier als een onderdeel van hun staat? Op welke wijze is het gebied van de Zwarte Rivier deel gaan uitmaken van de staat (Noord-)Vietnam? Welke initiatieven nam de regering van de DRV daartoe en hoe reageerde de lokale bevolking daarop? Welke fasen kan men onderscheiden in dat proces van incorporatie van de woongebieden van de minderheden in het noordwesten in de DRV en het maken van de bewoners daarvan tot onderdanen van de nationale staat en de natie? Lentz laat overigens ook zien dat zonder de bijdragen van de minderheden uit de omgeving van Dien Bien Phu, de Thai, Dao, Hmong en Khmu, de zege op het Franse leger in 1954 niet mogelijk zou zijn geweest.

De Franse historicus Philippe Le Failler bespreekt hetzelfde gebied, maar gaat verder terug in het verleden naar het midden van de negentiende eeuw. In zijn *La rivière noire. L'intégration d'une marche frontière au Vietnam* uit 2014 laat hij zien hoe een bijkans onafhankelijk gebied dat werd bewoond door Thai en andere etnische groepen bij de natie van de Viet werd gevoegd. Hij staat daarbij uitgebreid stil bij de afspraken die de Fransen met sommige van deze groepen over het bestuur van het gebied maakten. Voor wat betreft de rol van de niet-Viet bevolkingsgroepen in de periode 1955-1975 moet ik verder de studies noemen van de historicus van Cham-afkomst Po Dharma *Du FLM au FULRO: une lutte des minorités du sud indochinois 1955-1975* uit 2006 en van de Amerikaanse antropoloog Gerald Cannon Hickey *Shattered world. Adaption and survival among Vietnam's Highlands peoples during the Vietnam War* uit 1993. Men treft hun vaststellingen echter niet of nauwelijks aan in overzichtswerken van de Vietnam Oorlog

Er zijn daarnaast nog meer Vietnamese achtergronden van de Vietnam Oorlog die om aandacht vragen. De geschiedenis van dit land is dikwijls beschreven vanuit het perspectief van de overwinnaars en het bereikte resultaat, waardoor dat geschiedverhaal een sterk nationalistisch en teleologisch karakter kreeg. In veel boeken over deze oorlog, ook die uit het Westen, werd tot voor kort gewag gemaakt van de vele oorlogen van de Vietnamezen tegen China, de vasthoudendheid waarmee zij zich tegen de bedreigingen van buitenaf verzetten en de mate waarin diezelfde Vietnamezen al millennia gericht waren op nationale eenheid en onafhankelijkheid. Wie ‘die Vietnamezen’ waren, vroeg men zich daarbij nauwelijks af. Het was dan vaak nog maar een kleine stap om deze lijn door te trekken naar het verzet tegen de interventie van de Amerikanen en

vervolgens tot de conclusie te komen dat de legitimiteit ‘vanzelfsprekend’ bij Ho Chi Minh en zijn partij lag, omdat die op 2 september 1945 de onafhankelijkheid van het land hadden uitgeroepen.

Bovenstaand geschiedbeeld is voor het midden van de twintigste eeuw meer mythe dan werkelijkheid, zoals ik hiervoor al kort aangaf. Als men de opstanden uit het eerste millennium tegen China beschouwt als uitingen van een unieke Vietnamese verzetsgeest miskent men volledig de werkelijke situatie op dat moment. Het is een anachronistisch en pragmatisch beeld van het verleden, in de eerste plaats omdat door assimilatie en migratie de samenstelling van de bevolking de afgelopen twee millennia voortdurend is veranderd. Daardoor is het onzin om de huidige Vietnamezen als de ‘afstammelingen’ te beschouwen van de mensen die leefden tijdens de Chinese overheersing. Bovendien was van een nationaal Vietnamees gevoel op dat moment volstrekt geen sprake; dat kreeg pas geleidelijk aan gestalte in de loop van de twintigste eeuw. De opstanden hadden een lokaal karakter, waarbij uit China afkomstige migranten een grote rol speelden. Het is evenzeer onjuist om de spaarzame oorlogen tegen het Chinese keizerrijk in de elfde, veertiende en achttiende eeuw of tegen de Mongolen in de dertiende als uitingen van Vietnamees nationalisme en patriottisme te beschouwen. China en wat nu het noorden van Vietnam is, waren in het verleden zeker nauw met elkaar verweven, maar het overheersende kenmerk van die relatie was niet strijd of afwijzing maar vreedzame culturele beïnvloeding. Oorlogen waren eerder atypisch dan dat zij het overheersende patroon vormden. Als er iets kenmerkend is voor de geschiedenis van Vietnam zijn het juist de interne tegenstellingen en oorlogen, waarbij de Chinese keizers regelmatig door de ene groep ‘Vietnamezen’ tegen een andere te hulp werden geroepen, én de agressie gericht tegen andere volkeren, onder anderen de Cham en de Khmer, respectievelijk in het midden en het zuiden van het huidige Vietnam.

Een andere wijze om de oorlogsjaren in Vietnam van de jaren zestig en zeventig uit hun isolement te halen, in dit geval een te grote nadruk op de achtergrond van de Koude Oorlog, is de Tweede Wereldoorlog en de oorlogen van de jaren 1945-1954 meer gewicht geven. Vooral Franse historici pleiten hiervoor. De pionier is echter de Amerikaans-Australische historicus David Marr met *Vietnam 1945. The quest for power* uit 1995 en *Vietnam: state, war, and revolution, 1945-1946* uit 2013, die hierin liet zien dat er geen sprake was van een massaal gesteunde spontane gang naar de macht van de communisten onder leiding van Ho Chi Minh, maar dat er veel concurrenten waren en dat steeds sprake was van het gebruik van extreem geweld. De Franse historicus Sebastian Verney beschreef in 2010 in *L’Indochine sous Vichy. Entre révolution nationale, collaboration et identités nationales, 1940-1945* de lastige situatie waarin de Franse bestuurders in Indochina tijdens de Tweede Wereldoorlog verkeerden. Meer dan 12.000 kilometer verwijderd van het moederland, dat was veroverd door Duitsland, zaten zij gevangen tussen hun trouw aan de regering van Vichy en de Vrije Fransen van De Gaulle en hadden zij te maken met acties van nationalistes in hun koloniale bezittingen en de groeiende macht van Japan. Een term zoals collaboratie (met de Japanners) dekt de werkelijkheid in Indochina met de beperkte manoeuvreerruimte voor de Franse bestuurders daarom onvoldoende, vindt Verney. Maar juist dat laatste had grote consequenties voor de toekomst van Vietnam.

Ik noem hier nog een vijftal Franse werken waarin op een eigen wijze (vooral) de periode voor 1945 aandacht krijgt met betekenis voor wat er daarna gebeurde: François Guillemot met *Dai Viet, indépendance et révolution au Viêt-Nam. L’échec de la troisième voie, 1938-1955* (2012), *Des Vietnamiennes dans la guerre civile. L’autre moitié de la guerre, 1945-1975* (2014) en *Viêt-Nam, fractures d’une nation. Une histoire contemporaine de 1858 à nos jours* (2018), Guillaume Zeller met *Les cages de la Kempeitai. Les Français sous la terreur japonaise. Indochine, mars-août 1945* (2019) en Franck Michelins *La guerre du Pacifique a commencé en Indochine 1940-1941* (2019). Ik bespreek de selectie van deze vijf boeken vooral omdat zij kenmerkend zijn voor een nieuwe benadering van de verwickelingen in Vietnam, zonder dat ik op enigerlei wijze aanspraak wil maken op volledigheid. Guillemot legt in zijn werken de nadruk op de interne verdeeldheid van Vietnam, grijpt hierbij terug naar de koloniale periode en de tijd daarvoor, trekt deze lijn door naar de verwickelingen na 1940 en spreekt bewust over ‘de burgeroorlog’ na 1945.

Hij vraagt zich daarbij voortdurend af welke andere mogelijkheden er waren om de politieke toekomst van Vietnam vorm te geven dan die welke uiteindelijk in 1975 leidden tot de zege van de communisten en de vestiging van een communistische eenheidsstaat. De Vietnamese geschiedenis laat volgens hem zien dat er geen sprake was van een volk maar van een complexe geo-etnisch-culturele samenstelling die tot stand is gekomen bij de uitbreiding van het kerngebied van de Viet in het noorden. Terwijl deze expansie naar het zuiden voor de Viet gold als een uiting van hun verheven en dominante positie betekende dit voor andere volkeren die nu tot de staat Vietnam behoren, zoals de Cham en de Khmer Krom, verdrijving en vernietiging. Het begrip Vietnamees is volgens hem dan ook een geconstrueerde werkelijkheid en hij gaat na hoe die tot stand is gekomen. Het is daarom nodig dat men op een andere manier dan veelal gebeurt naar de periode van de Franse kolonisatie en de Vietnamese revolutie kijkt en oog heeft voor ‘de verliezers’, de personen en bewegingen die wel een rol hebben gespeeld in het verleden van Vietnam maar die het niet hebben gered. In zijn eigen woorden in zijn studie uit 2018: ‘Zeven decennia later worstelt Vietnam nog steeds met de mislukking in 1946 een eenheid tot stand te brengen... Het doel van dit werk is nauwkeurig het verdeelde bestaan van Vietnam te achterhalen, dat wordt gevormd door een hybride cultuur als gevolg van botsingen, van afwijzingen en van assimilatie over een afstand van...meer dan 2300 kilometer.’

Het verrast niet dat deze auteur de communisten niet als de enige dragers van een modern nationaal gevoel ziet. De ‘overwinnaars’ van de Vietnamese revolutie van 1945-1946, de communisten van Ho Chi Minh, hebben volgens hem in de geschiedschrijving veel aandacht gekregen. Dat geldt echter niet voor de ‘verliezers’, de niet-communistische nationalist. Zowel hun politieke denkbeelden als hun persoonlijke opvattingen en hun activiteiten worden veelal ‘vergeten’. Daardoor bestaat een verwrongen beeld van de politieke achtergronden van het ontstaan van het huidige Vietnam en van de onderlinge conflicten en de burgeroorlog die daar sinds 1945 een deel van de ontwikkelingen bepaalden. Door aandacht te besteden aan de andere nationalist die binnen de brede nationalistische beweging in Vietnam sinds 1900 actief waren, wordt het beeld van de geschiedenis van de eerste helft van de twintigste eeuw pluralistischer en daardoor meer in overeenstemming gebracht met de werkelijkheid van deze periode. ‘Zonder hen wordt de geschiedenis van het nationalisme [in Vietnam] zonder samenhang, ongrijpbaar en zelfs onbegrijpelijk’, schrijft Guillemot. In zijn volumineuze boek over de politieke beweging van Dai Viet uit 2012, een bewerking van zijn proefschrift uit 2002, beschrijft hij de rol die deze beweging, vooral in de jaren 1945-1946, maar ook in de perioden daarvoor en daarna, speelde in de politieke verwickelingen in Vietnam. Aan de hand van deze partij, een van de vele niet-communistische groepen die actief was, maakt hij duidelijk dat de Augustusrevolutie van 1945 niet louter het werk was van de Vietminh (ofwel de communisten) en dat de opstand tegen de Fransen anders had kunnen aflopen dan met de vestiging van een communistische dictatuur. Een belangrijke vraag die hij zich daarbij stelt, is hoe groot de kans was op ‘een derde weg’ naast een keuze voor samenwerking met de koloniale mogendheid Frankrijk of met de communisten en waarom dit uiteindelijk spaak liep. De ondertitel van zijn studie is niet voor niets ‘De mislukking van de derde weg’. In zijn studie uit 2014 staat hij stil bij de rol van vrouwen in de oorlogen tussen 1945 en 1975 aan beide zijden van de 17^e breedtegraad. Op welke wijze namen zij deel aan de oorlog of hadden daaronder te lijden, welke denkbeelden leefden hierover bij hen, welke betekenis had hun deelname voor het verloop van de oorlog en wat betekende dit voor deze vrouwen? Het zijn vragen die nog niet vaak zijn gesteld in relatie tot de oorlogen in Vietnam.

Michelin schreef in 2014 een proefschrift over de jaren 1940-1941 en maakte hiervoor op uitgebreide schaal gebruik van Japanse bronnen. In 2019 verscheen een handelseditie. Hij werpt niet alleen een nieuw licht op de achtergronden van de Japanse bezetting van Indochina, waarover in een volgend hoofdstuk meer, maar stelt ook dat de gebeurtenissen in de jaren 1940-1941 beslissend waren voor de toekomst van Vietnam en de andere delen van Indochina. De nederlaag in Europa tegen

Duitsland en de Japanse machtsexpansie in Indochina betekenden een enorme klap voor het Franse prestige, zorgden voor het economische isolement van Vietnam en vormden een buitenkans voor nationalistenvan diverse pluimage. Zeller besteedt veel aandacht aan de gebeurtenissen van 9 maart 1945 en de dagen daarna, toen de Japanse bezetters de Franse bestuurders van hun politieke macht beroofden en het grootste deel van de Franse burgers en militairen in gevangenschappen en kampen opsloten. Het is een thema dat volgens hem in de geschiedschrijving van Vietnam veel te weinig aandacht heeft gekregen. Dit is niet alleen jammer vanwege de oorlogsmisdaden en de misdaden tegen de mensheid van de Japanners en de door hen toen gedode 2650 Franse militairen en 500 Franse burgers, maar ook vanwege de enorme invloed die de gebeurtenissen van 9 maart hadden. Zeller noemt Japan ‘de vergeten sleutel voor de onafhankelijkheid van Indochina’. Hij wijst daarbij op de antikoloniale propaganda van de Japanners, hun besluit om op 11 maart 1945 keizer Bao Dai de onafhankelijkheid van Vietnam te laten uitroepen, de mogelijkheden die Vietnamese nationalistenvan na 9 en 11 maart zagen om in actie te komen, zeker na de onverwacht snelle capitulatie van Japan in augustus na de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki, én op de steun die Japanse militairen in personele en materiële zin aan de Vietminh gaven.

Deze Franse studies verbreden in tal van opzichten het beeld van de achtergronden en het verloop van de Onafhankelijkheidsoorlog of – voor de auteurs – ‘La guerre d’Indochine’. Nu heeft deze oorlog nooit over belangstelling van Franse schrijvers, onder wie zowel tijdgenoten als historici, te klagen gehad. Sommige wezen op de verdiensten van het Franse kolonialisme, andere mijmerden over het verlies van de overzeese gebiedsdelen in Azië, wierpen de vraag op hoe men de nederlaag tegen de Vietminh in 1954 moest verklaren of wie men de schuld daarvan kon geven. Daarnaast waren er kritische studies, zowel over de koloniale periode als over de wijze waarop Frankrijk in de jaren 1946-1954 oorlog voerde. In een boek uit 2015 *La guerre d’Indochine. De l’Indochine française aux adieux à Saigon 1940-1956* geeft de Franse historicus Ivan Cadeau een afgewogen beeld, verwerkt veel nieuwe inzichten uit andere – ten dele hierboven genoemde – studies en komt uiteindelijk tot een kritische afweging over het Franse kolonialisme en de wijze waarop Frankrijk in de jaren 1945-1954 opereerde. Een centraal thema is voor de Fransen de nederlaag die het Franse leger in 1954 in Dien Bien Phu leed. Ik beschreef in mijn proefschrift uit 2000 *Verschuivende beelden van de Dien Bien Phu-crisis van 1954* de bronnen en de uitgebreide literatuur van honderden boeken en artikelen over dit thema en de wijze waarop de beeldvorming van deze crisis tussen 1954 en 2000 steeds veranderde. ‘Dien Bien Phu’ krijgt nog steeds veel aandacht in de Franse geschiedschrijving. Een auteur die toch weer nieuw licht hierop weet te werpen is de Franse historicus Pierre Journoud in zijn studie *Dien Bien Phu. La fin d’un monde* uit 2019. Hij besteedt hierin niet alleen aandacht aan de strijd tussen de Vietminh en het Franse leger bij de vesting en de nationale en internationale politieke aspecten, maar ook aan de historische en culturele achtergronden, de gevolgen van de nederlaag voor de verwickelingen in andere Franse koloniën en de wijze waarop allerlei mythen die verband houden met de strijd tot ‘echte’ geschiedenis zijn geworden.

Heel anders dan deze vernieuwende Franse geschiedschrijving zijn de Franse boeken waarin met heimwee wordt teruggekeken naar de geschiedenis van Indochina. Ik noem uit de vele publicaties het boek met de alleszeggende titel *Les belles heures de l’Indochine française* van Christiane d’Ainval uit 2001, waarin de auteur zich de vraag stelt hoe het mogelijk was dat Franse kolonisten in zo korte tijd zoveel veranderden in Indochina en dat verder doortrokken is van gevoelens van een ‘ongeneeslijke nostalgie’, zoals zij schrijft. Een ander voorbeeld is het met fraai fotomateriaal geïllustreerde *Guerre d’Indochine* van de Franse oud-militair en Indochinastrijder Raymond Muelle uit 2006. In zijn voorwoord schrijft hij aandacht te willen besteden aan de heldendaden van de Fransen en de ‘grandeur’ van Frankrijk. Hij ziet de Onafhankelijkheidsoorlog als een noodzakelijke strijd van de Franse regering en militairen voor de vrijheid van de wereld en het herstel van de vroegere glorierijke positie van Frankrijk, meent dat de Vietnamese nationalistenvan en revolutionairen allemaal aan de

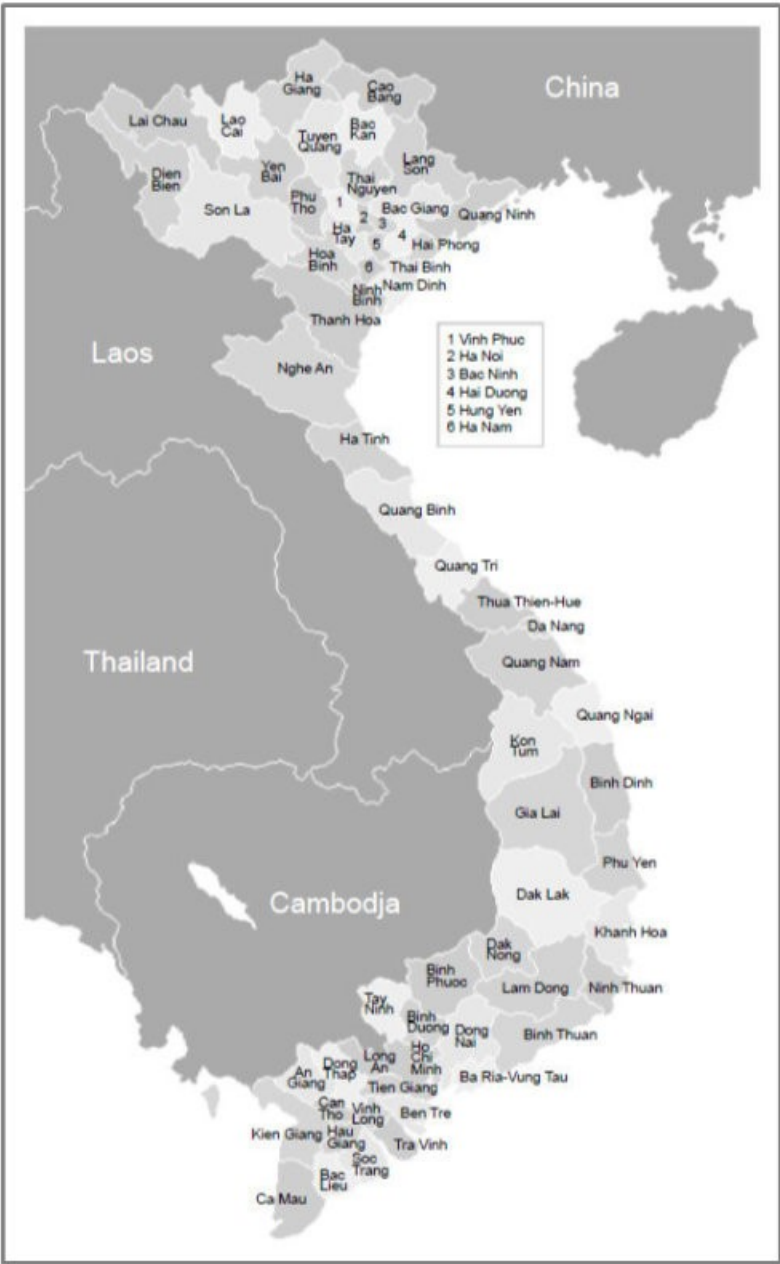
leiband van de communisten in Vietnam en daarbuiten of van China liepen. De oorlog ging volgens hem uiteindelijk verloren, doordat de militairen aan hun lot werden overgelaten door de onverschillige Franse regering en bevolking en daardoor onvoldoende waren toegerust. Het is niet verrassend te noemen dat een auteur die een dergelijke visie heeft ook een eendimensionaal beeld geeft van het Vietnamese nationalisme en durft te schrijven dat de Franse soldaten in Vietnam waren om de burgerbevolking te beschermen. Afgezien van het fraaie fotomateriaal moet men dergelijke literatuur daarom met de nodige terughoudendheid gebruiken. Dat dit niet voor alle salontafelboeken met foto's hoeft te gelden blijkt uit een publicatie van de historici Éric Deroo en Pierre Vallaud *Indochine française, 1856-1956. Guerre, mythes et passions* uit 2003, die op basis van de tot dat moment verschenen historische literatuur een veel waarheidsgetrouwer beeld geven.

Soms kan een studie waarvan men dat in eerste instantie niet verwacht een verrassend inzicht bieden in verikkelingen in de oorlogsjaren. Een eerste voorbeeld is *Fuelling the war. Revealing an oil company's role in Vietnam* uit 2000 van de Nederlander Louis Wesseling, het hoofd van Shell Vietnam tussen 1972 en 1975. Shell controleerde de helft van de olievoorraad van Zuid-Vietnam. Die olie werd in toenemende mate ook door de Noord-Vietnamezen en de strijders van de Vietcong gebruikt. Wesseling schrijft dat hij van dit laatste op de hoogte was, maar dat het onbegonnen werk was een einde te maken aan de activiteiten van het Zuid-Vietnamese leger of zijn eigen medewerkers op de zwarte markt. Michitake Aso publiceerde in 2018 een boek met de titel *Rubber and the making of Vietnam. An ecological history 1897-1975*. Hij beschrijft daarin de komst van de rubberboom in Vietnam en de betekenis die de rubberexploitatie had voor de Franse economische belangen in Indochina én – verrassend – de wijze waarop de behoefte greep te krijgen op de rubberplantages tot belangrijke keuzes leidde voor de oorlogvoerenden in de oorlogen na 1940. Omdat de rubberplantages van groot economisch belang waren voor de Fransen en de Zuid-Vietnamezen hielden de Amerikanen daar in het begin rekening mee in hun ecologische oorlogsvoering met herbiciden. Juist om deze reden waren plantages geschikte schuilplaatsen voor de communisten, totdat de Amerikanen hun terughoudende politiek ten aanzien van de plantages loslieten – en dat had op dat moment weer grote economische gevolgen voor Zuid-Vietnam, omdat de rubberproductie toen goeddeels stilviel.

Door al deze nieuwe benaderingen gaan wij op weg naar een geschiedschrijving van de Vietnam Oorlog die volgens Lien-Hang T. Nguyen niet meer een 'zwart-wit' beeld maar een beeld in 'technicolor' geeft. Simpele zwart-wit visies blijken niet langer houdbaar, het aantal bepalende factoren, personen en landen is groter geworden, accenten zijn verschoven van een Americacentrisch beeld naar een rijk geschakeerd patroon waarin Vietnamese achtergronden, tegenstellingen en onderlinge conflicten en verikkelingen in de jaren na 1940 een grotere invloed hadden dan wij tot voor kort wilden zien. Het bovenstaande geldt overigens zeer beperkt voor de Vietnamese geschiedschrijving over de oorlog. Wij zullen aan het einde van dit boek nog vaststellen dat de regering in Hanoi zich de nodige inspanningen heeft getroost een door haar gewenst beeld van de geschiedenis van Vietnam en de oorlog aan de bevolking van Vietnam op te dringen.³ De controle van de staat is nog steeds groot en zorgt voor een geschiedbeeld waarin politieke tegenstellingen uit het verleden zoveel mogelijk worden weggemoffeld. Zo is de documentatie over de voorgeschiedenis na oktober 1967 van het belangrijke Tetoffensief van 1968 bepaald schaars te noemen en krijgen wij geen volledig beeld van de felle discussie die zich aan de vooravond daarvan afspeelde, met Ho Chi Minh en Giap als 'slachtoffers', die hun invloed op de besluitvorming grotendeels kwijtraakten. Die staatscontrole gaat zelfs zo ver dat in bronnenpublicaties al te negatieve kritiek op de Verenigde Staten en China wordt weggelaten, omdat beide landen op dit moment belangrijke handelspartners zijn.⁴

³ Zie 'De totstandkoming van een gewenst beeld van de oorlog en oorlogshelden in de DRV' in hoofdstuk 20 (bladzijde 564).

Provinces Vietnam

Hoofdstuk 2. De Franse kolonisatie en Vietnamese nationalisten

De Tweede Wereldoorlog als keerpunt en het einde van Frans Indochina door de nederlaag tegen de Vietminh in 1954

De Tweede Wereldoorlog was een belangrijk keerpunt in de geschiedenis van Vietnam. Tijdens deze oorlog raakten de Franse bestuurders in Indochina afgesloten van het moederland in Europa. Frankrijk werd na de nederlaag tegen Duitsland in juni 1940 in het noordwesten rechtstreeks bestuurd door een Duits militair gezag en kende in het zuidoosten een met de Duitsers collaborerende regering onder leiding van maarschalk Henri-Philippe Pétain met als hoofdstad Vichy. Vandaar de naam Vichy-Frankrijk. Het grote probleem waarvoor het Franse koloniale bestuur in Indochina zich zag geplaatst was hoe men tegen de Japanse opmars in Azië en een mogelijke invasie in Indochina weerstand kon bieden op het moment dat het moederland zich vooral met Europese zaken bezighield. Gouverneur-generaal Jean Decoux zag in de loop van 1940 en 1941 geen andere mogelijkheid dan dat hij eerst de voortdurend groeiende invloed en uiteindelijk de bezetting van Japan accepteerde, waarbij de Japanners de soevereiniteit van Frankrijk de iure tot kort voor het einde van de oorlog ongemoeid lieten. In de jaren 1940-1945 voerden de Franse bestuurders in Indochina veranderingen door die voor een deel nauw verband hielden met de uitgangspunten van de Vichystaat in Europa, maar die daarnaast ook poogden de nationalisten in vooral Vietnam de wind uit de zeilen te nemen. Hun besluiten hadden soms paradoxale gevolgen, zoals wij nog zullen vaststellen.

De verzwakking van de Franse machtspositie en het verlies van het Franse prestige maakten een einde aan de mythe van de Franse onoverwinnelijkheid. Vietnamese nationalistengroepen beschouwden het als een gelegenheid bij uitstek om hun eisen voor onafhankelijkheid naar buiten te brengen en sommige groepen bereidden zich, vooral in het grensgebied van Tonkin en China, voor op een grote gewapende confrontatie met de Fransen. In eerste instantie bleek het Franse leger nog te sterk en kon het de opstanden betrekkelijk gemakkelijk onderdrukken. Nadat de Japanners in maart 1945 om redenen die verband hielden met het verloop van de Tweede Wereldoorlog Franse bestuurders en militairen hadden geïnterneerd en een einde maakten aan de Franse – nog slechts papieren – soevereiniteit lag dat anders. Hiervan profiteerde vooral de Vietminh, die in 1941 onder leiding van de communist Ho Chi Minh was ontstaan. De Japanse capitulatie in augustus 1945 maakte vervolgens in Vietnam de Augustusrevolutie mogelijk. Die leidde op 2 september tot het door Ho Chi Minh voorlezen van de Onafhankelijkheidsverklaring in Hanoi en de totstandkoming van de Democratische Republiek Vietnam (DRV). Maar zijn beweging was zeker niet de enige die zich in 1945 opwierp als drager van het Vietnamese streven naar onafhankelijkheid. Er waren in de jaren twintig en dertig andere partijen actief, die in 1945 soms enige tijd met de communisten samenwerkten en weldra grotendeels door hen werden uitgeschakeld. Deze conflicten grepen soms terug op oudere tegenstellingen die binnen de brede nationalistische beweging in Vietnam voor en tijdens het interbellum en in de Tweede Wereldoorlog bestonden. Zij bleven een belangrijke factor tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog en de Vietnam Oorlog, waardoor men deze oorlogen voor een deel – zoals wij al eerder vaststelden – moet karakteriseren als burgeroorlogen tussen Vietnamezen.

Tot januari 1946 was Charles de Gaulle de leider van de Voorlopige Franse Regering. De regeringen van de Vierde Republiek (januari 1946-januari 1959), die hem in snel tempo opvolgden, wilden zich evenmin als hij bij de nieuwe situatie in Vietnam neerleggen en probeerden hun gezag in Indochina te herstellen. Nadat moeizame en verwarde besprekingen over een compromis, vooral door de onverzoenlijke houding van de Fransen, waren vastgelopen, begon eind 1946 een gewapende strijd tussen de DRV en zijn medestanders en de Franse staat. Na de overwinning van de Vietminh bij Dien Bien Phu in mei 1954 accepteerde Frankrijk enkele maanden later het definitieve einde van

Frans Indochina en erkende in de Akkoorden van Genève de onafhankelijkheid van zijn vroegere koloniën in Zuidoost-Azië.

In een volgend hoofdstuk zullen wij vaststellen dat daarmee de problemen voor Vietnam nog niet waren opgelost. Vooral het gegeven dat Vietnam na afloop van de Onafhankelijkheidsoorlog voorlopig in twee delen werd verdeeld en dat die deling weldra definitief leek, betekende dat nieuwe conflicten ontstonden en uiteindelijk in de jaren zestig de Vietnam Oorlog uitbrak, waarbij de Verenigde Staten, de Sovjetunie en de Volksrepubliek China betrokken raakten. Vooral de rol van de Verenigde Staten kon men tijdens de Tweede Wereldoorlog nog volstrekt niet voorzien. Vietnam was voor deze oorlog voor Amerika een terra incognita. Er waren tijdens de oorlog wel contacten tussen Amerikaanse militairen en Vietnamese onafhankelijkheidsstrijders, onder wie Ho Chi Minh en Vo Nguyen Giap, en de houding van de Amerikaanse regering in 1945 maakte het mede mogelijk dat de Fransen hun vroegere gebieden weer in bezit konden nemen. Het was echter nog moeilijk voorstelbaar dat de Verenigde Staten later zoveel invloed zouden hebben op de toekomst van Zuidoost-Azië. Eind jaren veertig-begin jaren vijftig gingen de Verenigde Staten onder invloed van de Koude Oorlog groot belang hechten aan een Franse zege, betaalden een steeds groter deel van de Franse oorlogsinspanning, speelden in de jaren vijftig in het zuiden van Vietnam in politiek en militair opzicht een steeds bepalender rol en raakten uiteindelijk volop in oorlogen betrokken die tot diep in de jaren zeventig de ontwikkelingen in de vroegere Franse kolonie bepaalden.

De Franse kolonisatie en het eerste verzet tegen de verovering door Frankrijk

De eerdergenoemde tegenstellingen, conflicten en oorlogen om uitbreiding van het eigen gebied, dit laatste vooral van de staat van de Viet in het noorden, die zo kenmerkend zijn voor een groot deel van de Vietnamese geschiedenis, worden in overzichtsgeschiedenissen veelal over het hoofd gezien als medebepalende factoren van de oorlogen tussen 1940 en 1990. Dit geldt eveneens voor de brede samenstelling van de nationalistische beweging in de jaren dertig en veertig. In de periode van de Franse kolonisatie vonden nog andere ontwikkelingen plaats die later grote invloed hadden.

In de eerste plaats is het voor een goed begrip van de veranderingen die tijdens en onmiddellijk na afloop van de Tweede Wereldoorlog in Vietnam hebben plaatsgevonden van belang dat wij aandacht besteden aan de Franse verovering van Vietnam. In de jaren 1858-1867 veroverden Franse militairen Cochinchina (het zuiden van Vietnam) en zij trokken in de jaren daarna geleidelijk aan de Centrale Hooglanden in het midden van het keizerrijk Vietnam binnen. In 1873 was een eerste mislukte poging om ook het noorden van Vietnam onder Frans gezag te brengen. In 1882-1884 vonden militaire acties in het noorden en midden plaats die ertoe leidden dat heel Vietnam onder Frans koloniaal gezag werd gebracht. Het zuiden werd als Cochinchina een kolonie van Frankrijk, het centrale deel het protectoraat Annam en het noorden het protectoraat Tonkin. Cochinchina werd rechtstreeks bestuurd door de Fransen. Annam viel in theorie nog onder de Nguyenkeizer in Hue, die 'bijgestaan' werd door Franse adviseurs. In Tonkin bestuurde tot 1897 een Vietnamese vicekoning, ook hij werd 'bijgestaan' door Franse adviseurs, die ook hier aan de touwtjes trokken. Na 1897 was er nauwelijks nog verschil tussen Cochinchina en Tonkin. Sinds 1863 werd Cambodja ook als protectoraat bestuurd en in 1893 gebeurde hetzelfde met Laos. Samen vormden de vijf gebieden Frans Indochina. Op papier bestond wel nog enig verschil tussen de protectoraten Annam, Tonkin, Laos en Cambodja enerzijds en de kolonie Cochinchina anderzijds, maar het gezag van de inheemse vorsten in de eerstgenoemde gebieden was vooral ceremonieel en zij werden door de Franse bestuurders strak gecontroleerd. De door Parijs benoemde gouverneur-generaal was oppermachtig op bestuurlijk gebied en oefende samen met de *résidents supérieurs* (in de protectoraten) en een luitenant-gouverneur (in de kolonie Cochinchina) een onbeperkt gezag uit op het gebied van het binnenlandse bestuur, de buitenlandse politiek, de defensie, de rechtspraak en de financiën.

Franse missionarissen en handelaren hadden al sinds de zeventiende eeuw contacten met Vietnam en omstreeks 1800 hadden Franse militairen en avonturiers een bescheiden rol gespeeld bij de vestiging van het keizerrijk van de Nguyendynastie na een tijd van grote onlusten en burgeroorlogen aan het einde van de achttiende eeuw. Ofschoon de Franse regering ter verdediging van de verovering van Vietnam in de tweede helft van de negentiende eeuw graag wees op de noodzaak de katholieken in dat land te beschermen, omdat de keizerlijke regering de Franse missionarissen en Vietnamese gelovigen vervolgde, waren de belangrijkste overwegingen overduidelijk van economische en politieke aard. Het waren vooral de wens evenals andere Europese staten over koloniën te kunnen beschikken vanwege de daar aanwezige grondstoffen in het belang van de industrialisatie van het moederland, het voornemen via Vietnam een handelsweg naar China te creëren, de behoeften de verder expansie van Engeland vanuit India naar het oosten te blokkeren en door de verovering van overzeese gebiedsdelen de grootsheid van de natie te tonen – dat laatste vooral ingegeven door de nederlaag tegen Duitsland in de Frans-Duitse oorlog in 1870-1871 – die de imperialistische veroveringen van Frankrijk voortstuwden. Wij moeten voorzichtig zijn met het toeschrijven van de verovering aan een groot plan dat daarvoor in Parijs ontworpen zou zijn. Initiatieven en acties van missionarissen, vlootofficieren, militairen, ontdekkingsreizigers en avonturiers waren dikwijls nodig om de metropool te overtuigen van de noodzaak van de verovering van de koloniale gebieden en niet zelden werd de regering in Parijs door hen voor voldongen feiten geplaatst. Een grote rol speelden verder de interne strubbelingen in de Chinese en Vietnamese keizerrijken.

De vier en na 1893 vijf delen van Indochina, die sinds 1887 de Indochinese Unie vormden, vielen dan wel allemaal onmiskenbaar onder de Franse bestuurlijke macht, dat wil niet zeggen dat er geen verschillen waren. Cochinchina, het zuiden van Vietnam, werd ruim twintig jaar eerder door de Fransen veroverd dan het noorden en het midden. Dit betekende dat veel ontwikkelingen in het langgerekte Vietnam niet synchroon verliepen. Dat gold voor de totstandkoming van politieke en juridische instellingen en de overname van de westerse techniek of het marktdenken in de economie. Er valt verder veel te zeggen voor de suggestie, onder anderen van Keith Taylor, dat de situatie in de jaren dertig in de negentiende eeuw na het bedwingen van opstanden in het zuiden door de Vietnamese keizer Minh Mang (1820-1840), waarna het zuidelijke deel van Vietnam voor het eerst onder een krachtige vanuit de hoofdstad Hue aangestuurde regering viel, in feite een anomalie vormde. De periode van de Franse overheersing sloot in het zuiden wat de veiligheidssituatie en de economische ontwikkeling betrof beter aan bij de zeventiende en achttiende eeuw met de relatieve welvaart en bestuurlijke autonomie voor grote delen, die ook in tijd van Minh Mangs vader de eerste Nguyenkeizer Gia Long (1802-1819) nog bestond. Terwijl het zuiden van Vietnam in de jaren zestig en zeventig van de negentiende eeuw een relatief vredige en voorspoedige ontwikkeling kende, werden het midden en het noorden – en dat was ook al een gegeven uit de tijd van voor het Nguyenkeizerrijk – geteisterd door anarchie en de aanwezigheid van bendes, armoede en onveiligheid op een schaal die zich in het zuiden niet voordeed. Dit verschillende ontwikkelingstempo drukte een belangrijke stempel op de toekomst van Vietnam. Er waren nog meer verschillen. Zo was er in Cochinchina in de periode van de Franse kolonisatie meer ruimte voor kranten en uitgevers, de zuidelijke economie was nauwer met de internationale handel verbonden dan elders en er waren daar – zij het zeer bescheiden – grotere mogelijkheden voor Vietnamezen om in het bestuur te participeren. Andere typische kenmerken die het zuiden anders maakten dan de noordelijke gebieden waren de vorming van uitgestrekte landgoederen met grote groepen landarbeiders en landloze boeren, het ontstaan van nieuwe religies, die in een periode van grote veranderingen en ontworteling voor nieuwe zekerheden en gemeenschapszin zorgden (de Cao Dai en de Hoa Hao), het ontstaan van een middenklasse en een sterker verdeeld politiek landschap dan in de protectoraten. Het waren factoren die later nog grote invloed zouden hebben op de politieke ontwikkeling en de oorlogen.

Het leger van de Vietnamese keizer was niet in staat gebleken de Franse militairen tegen te houden, maar dat betekende niet dat iedereen zich zo maar bij de verovering neerlegde. Het eerste verzet tegen de Franse verovering vond in het zuiden (Cochinchina) plaats, het gebied dat al in de jaren zestig onder Franse heerschappij viel. Dit verspreidde zich later naar het noorden en midden van Vietnam. De bekendste leider in het zuiden was Truong Dinh, een grootgrondbezitter die militaire taken had verricht voor keizer Tu Duc (1847-1883) en de bevolking opriep zijn kant te kiezen. Nadat hij was verraden en in een hinderlaag was gevallen, pleegde hij in 1864 zelfmoord. Het blijkt moeilijk harde uitspraken over de omvang van dit eerste verzet te doen, omdat de Franse militaire archieven alleen maar hierover bijna achteloos gemaakte opmerkingen bevatten.

Een aantal Vietnamese functionarissen koos, nadat in 1884 ook Annam en Tonkin door de Fransen waren veroverd, onmiddellijk hun kant, maar er was ook een groep aanhangers van de keizer en een deel van de mandarijnen (hoge geletterde bestuurders) die – overigens zonder veel succes – aan gewapende strijd vasthielden of daartoe overgingen. In een verklaring die de regent Ton That Thuyet had opgesteld en die was ondertekend door de twaalfjarige keizer Ham Nghi werd de bevolking in 1884 opgeroepen in opstand te komen. Ham Nghi, of liever Ton That Thuyet, onderscheidde drie mogelijkheden: vechten, in opstand komen of onderhandelen. Hij noemde voorbeelden uit het verleden waarbij men voor een dergelijke keuze had gestaan en vervolgde: ‘Ons land heeft recent veel geleden. Ofschoon ik op erg jonge leeftijd de troon heb bestegen, ben ik altijd erg bezorgd geweest over het probleem ons land sterker te maken en te besturen. Maar elke dag wordt de druk van de gezanten van het Westen dwingend. Kortgeleden hebben zij nog extra troepen en oorlogsschepen gestuurd. Hun eisen kunnen steeds moeilijker worden ingewilligd. Zoals gewoonlijk, ontvingen wij hen hartelijk. Maar zij waren niet genegen iets te accepteren...Nu wij niet langer de loop der dingen uit de weg kunnen gaan...laten [wij] de vernietiging van de allerlaatste vijand zweren...De hoofdstad is verloren...Ik ben overal verantwoordelijk voor en ik voel een diepe schaamte. Omdat wij echter door morele verplichtingen aan elkaar zijn verbonden, kan niemand van jullie – mandarijnen, ministers, geletterden, hoog en laag – mij in de steek laten’. Dit eerste bredere Vietnamese verzet kende twee fasen, die aangeduid worden als Can Vuong, de koninklijke fase (letterlijk: red de koning) tot 1888, en Van Than, de fase van de geletterden, nadat Ham Nghi in 1888 door de Fransen gevangen was genomen en voor de rest van zijn leven naar Algerije was verbannen. Ondanks de korte levensduur (1885-1888) was de koninklijke fase belangrijk. De beweging kreeg steun van een aanzienlijk deel van de bevolking en op verscheidene plaatsen in het land braken opstanden uit. Volgens de Vietnamese historicus Truong Buu Lam, die als een kenner geldt van het regionale verzet tegen de Fransen in de tweede helft van de negentiende eeuw, waren in alle provincies, districten en zelfs dorpen verzetshaarden of leiders die de bevolking tot opstand oproepen. Maar, schrijft hij ook, het grote probleem was naast de slechte coördinatie de schaarste aan wapens en munitie. Nadat Ham Nghi in 1888 was gearresteerd, werd nog slechts op drie plekken verzet geboden. Van die drie was Huong Khe in de provincie Ha Tinh het belangrijkste. De mandarijn Phan Dinh Phung gaf leiding aan dat verzet. Hij had een belangrijke functie bekleed aan het hof in Hue en toen hij de wijze waarop de regenten de opvolging van Tu Duc in 1883 hadden ‘geregeld’ – zij plaatsten binnen een jaar drie leden van zijn familie op de keizerstroon – bekritiseerde, werd hij van al zijn titels en functies beroofd. Hij trok zich terug in zijn geboortedorp om te rouwen over de dood van zijn moeder, totdat hij vernam van de oproep van Ham Nghi. Hij sloot zich aan bij degenen die zich verzetten tegen de Fransen en wist enige jaren de Franse verovering van Ha Tinh te verhinderen.

De ‘pacification’ van Tonkin en Annam, een eufemistische term uit het Franse koloniale jargon voor het op harde militaire wijze opruimen van verzetshaarden, was pas in 1897 – met een enkele uitzondering – voltooid. In 1884 vochten achtduizend Franse soldaten in het belangrijkste strijdtoneel Tonkin. Vooral daar was de Franse macht de eerste jaren zwak en bleek de verzetsbeweging op sommige plekken een hardnekkige tegenstander. Het ontbreken van nationale

coördinatie maakte het evenwel voor de Franse militairen mogelijk verzetshaard na verzetshaard op te ruimen. Maar het bleef voor de Fransen noodzakelijk bijzondere afspraken te maken over een autonoom gezag over het eigen leefgebied met sommige niet-Viet bevolkingsgroepen (de latere etnische minderheden). Dat betrof vooral de Thai, zoals wij in een volgende paragraaf, waarin dat deel van de bevolking centraal staat, nog zullen vaststellen. En dat bleek later, tijdens de oorlogen na 1945, een belangrijke complicerende factor te zijn.⁵

Veranderingen in de Vietnamese samenleving en enkele effecten van de Franse kolonisatie

De Franse politiek zoals die werd uitgevoerd onder leiding van de gouverneur-generaal kende ondanks alle prachtige taal over de ‘mission civilisatrice’ in hoofdzaak een dubbel doel: de Vietnamese bevolking onderdanig houden aan het Franse gezag en op de meest effectieve manier de hulpbronnen van het land benutten. Behalve met de Franse bezetting van hun land kregen de Vietnamezen volop te maken met verwestering en modernisering, processen die daarvoor waren gefrustreerd, mede omdat de Vietnamese keizers en mandarijnen in de negentiende eeuw meenden dat daardoor de macht van Europese staten in Vietnam zou toenemen. Door sommige Fransen verkondigde denkbeelden over de assimilatie van de Vietnamezen tot ‘goede Fransen’ verdwenen snel uit de politieke discussie vanwege de consequenties voor de Franse machtspositie en omdat dit enorm veel geld zou kosten. De verovering betekende verder dat sommige Vietnamezen weldra wensten dat het Franse politieke systeem ook in Vietnam werd toegepast. Daarvan was echter ook geen sprake. De Fransen spraken wél over associatie of samenwerking – simpel gezegd een praktijk met Frankrijk als overheerser en exploitant van het land met een vage toezegging van zelfbestuur in een verre toekomst.

De eerste reacties van de mandarijnen en andere geletterde functionarissen op de komst van de Fransen varieerden van opstandigheid tot nauw samenwerken. Twee vaststellingen zijn in het licht van de latere tegenstellingen in de Vietnamese samenleving hier van belang. In de oudere historiografie, vooral in die van sterk antikoloniale snit, werd veelal wel erg gemakkelijk geconcludeerd dat onder de Franse bestuurslaag een onderdanige en gecorrumpeerde bureaucratie van Vietnamezen functioneerde, dat die ver verwijderd was van de eigen samenleving, afhankelijk was van de koloniale macht en weinig efficiënt handelde. Recent onderzoek, onder anderen van de Franse historicus Emmanuel Poisson voor de periode 1884-1920 in het protectoraat Tonkin, heeft laten zien dat de invloed van de Vietnamese mandarijnen en ambtenaren door de komst van de Fransen sterk was beperkt en dat zij vooral uitvoerders waren geworden van Franse decreten, maar dat zij toch nog lange tijd een aanzienlijke rol konden spelen in de prefecturen. De oude wijze van rekrutering van mandarijnen en lagere ambtenaren door middel van het examenstelsel, waarbij op verschillende niveaus – provinciaal en landelijk – examens waren om bestuurders te werven, bleef tot aan de onderwijshervorming van 1917 bestaan. De Franse bestuurders probeerden daarbij wel het peil van de Vietnamese bestuurders te verbeteren. Dat gebeurde door een zorgvuldige rekrutering, regelmatige evaluaties, een leertijd in het provinciale bestuur of in de ministeries om de administratieve praktijk die de Fransen nodig achtten onder de knie te krijgen en vanaf 1897 door een speciale school voor hogere bestuursfuncties. De Franse bestuurders lieten de Vietnamese functionarissen hun autonome speelruimte bewust. Zij realiseerden zich dat het anders onmogelijk was de Franse bestuursbesluiten tot op het niveau van het dorp te laten doordringen. Uit de woorden van gouverneur-generaal Paul Doumer (1897-1902) bleek hoezeer de Fransen over de reactie van de hoogste Vietnamese bestuurslaag tevreden waren: ‘Zij zijn degenen die als eersten in moreel opzicht zijn veroverd. Met uitzondering van enkelen hebben zij de soevereiniteit van Frankrijk geaccepteerd en dienen het met toewijding’.

In de loop van de twintigste eeuw vond wel een belangrijke verandering plaats, die uiteindelijk voor een tweedeling zorgde en het bestuurlijke evenwicht dat tot de komst van de Fransen tot op het

niveau van de dorpen had bestaan verstoord. De Franse bestuurders creëerden door hun maatregelen een nieuwe klasse van geletterden, die niet verbonden was met de traditionele mandarijnenklasse of met de oude dorpscultuur. Deze Franstalige Vietnamezen vervulden in het bestuur functies zoals tolk, ambtelijk secretaris of administratief medewerker. Zij vervingen steeds meer de vroegere mandarijnen, het eerst in Cochinchina, later ook in Tonkin en Annam. Zo ontstond een tweedeling onder de geletterden tussen degenen die wel met Frankrijk samenwerkten en degenen die dit niet deden of ontevreden waren over de Franse maatregelen die hen van hun inkomstenbronnen beroofden en hun oude rol en invloed 'te grabbel gooiden', zoals een Franse advocaat met vooruitziende blik Louis Cury in 1910 schreef. Deze groeiende kloof tussen geletterden die van Frankrijk afhankelijk waren en voor wie dit niet gold, had later nog grote invloed. In deze laatste groep vinden wij veel critici van het Franse bestuur en revolutionaire denkers. En in de eerste degenen die vertrouwen hadden in een hechte samenwerking met Frankrijk.

Toen de Franse militairen in de tweede helft van de negentiende eeuw Vietnam veroverden, troffen zij daar een samenleving aan met aan het hoofd een keizer die als Zoon van de Hemel in de confucianistische traditie een bijkans bovennatuurlijk gezag genoot en waarin de bestuurstaken werden uitgevoerd door een elite van geletterde mandarijnen. De meeste mensen leefden in dorpen en waren nauw verbonden met de tradities en riten die waren ontleend aan de sociale en politieke ethiek van het millennia-oude confucianisme. De belangrijkste elementen waren sociale harmonie, de verplichtingen van het individu aan de gemeenschap, gehoorzaamheid aan het gezag en oudere en/of mannelijke leden van de familie én de overtuiging dat de verhoudingen in de samenleving onveranderlijk waren. Daarnaast kende het land een krachtige voorouderverering.

Een interessante vraag is wat de Franse kolonisatie betekende voor deze Vietnamese tradities en de identiteit van de mensen op hetzelfde moment dat de kolonisator geen aanstalten maakte op korte of middellange termijn de bezetting van Vietnam te beëindigen. Vooral het interbellum (1919-1939) was een periode van grote veranderingen in Vietnam: een demografische revolutie met grote sociale implicaties, met name door de snelle toename van de Vietnamese bevolking, de migratie naar andere gebieden en de groei van enkele grote steden. Het was ook de tijd van de bewustwording van de Vietnamese vrouw, van wie een beperkt deel zich probeerde te bevrijden uit het confucianistische keurslijf. Wij zien bij sommige intellectuelen bovendien een totaal andere benadering van de Vietnamese geschiedenis. Zag men die eerst als een statisch en onveranderlijk gebeuren met cycli die steeds naar het begin terugkeerden, nu kwam de nadruk te liggen op een lineair verlopend historisch proces waarin mensen sturing konden geven aan ontwikkeling en vooruitgang in de toekomst.

Vietnamese intellectuelen vroegen zich af hoever het loslaten van de zo sterk door het confucianisme bepaalde samenleving met zijn nadruk op traditie en gehoorzaamheid mocht gaan en wat de voor- en nadelen waren van een snelle verwestering. Het zou daarom erg eenzijdig zijn om de geschiedenis van Vietnam voor de Tweede Wereldoorlog alleen te beschrijven in het licht van de verwestering en modernisering of het politieke verzet tegen de Fransen en de successen van de communisten na 1945. Dit laatste is wel het beeld dat men bij veel historici, vooral van communistische huize, kan aantreffen. De onderdrukkende koloniale staat wordt daarbij veelal opgevoerd als de pendant van de onvermijdelijke zegetocht van Ho Chi Minh en de zijnen, die in het interbellum een stevige greep op de bevolking zouden hebben gekregen. Recent is de vraag gesteld, onder anderen door de Amerikaanse historicus Shawn Frederick McHale, of men op deze wijze wel recht doet aan de feitelijke situatie in Vietnam en of men daardoor niet alleen de invloed van het communisme op de bevolking in jaren twintig en dertig overdreven groot voorstelde, maar of men ook niet voorbijging aan belangrijke elementen van de Vietnamese cultuur in deze periode, zoals een nog steeds krachtig confucianisme en een herleving van het boeddhisme. De kritiek reikt in feite nog verder. Door zo nadrukkelijk het accent te leggen bij de politieke ontwikkelingen negeert men datgene waar het merendeel van de Vietnamezen zich mee bezighield. McHale onderzocht de gedrukte

publicaties in de periode 1920-1945 en concludeerde dat de revolutionaire of nationalistische ideologie daarin zeker niet overheersend was. De publicaties hielden zich veel meer bezig met de moraal en de goede smaak, met nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen, met de positie van de vrouw, de opvoeding, sport, radio en film en – niet te vergeten – met de rol van het confucianisme in het dagelijkse leven van de mensen en met initiatieven om het boeddhisme een nieuw elan te geven.

Sophie Quinn-Judge staat in haar studie over ‘de derde weg’ tijdens de Vietnam Oorlog nadrukkelijk stil bij dit laatste en dat is niet verrassend gezien de politieke activiteiten van boeddhistische monniken in die oorlog. Deze vinden hun oorsprong in de eerste helft van de twintigste eeuw en vooral in het interbellum. Het boeddhisme van omstreeks de eeuwwisseling werd gekenmerkt door een wirwar van plaatselijke en regionale sekten en door een erg ingewikkelde leer, die spitsvondige monniken met elkaar bediscussieerden, zonder dat die veel voeling had met het leven van de gewone mensen. Die hoefden trouwens om zich als boeddhist te mogen beschouwen niet veel meer te doen dan op gezette tijden in een kort gebed aan de Boeddha om geluk vragen. De herleving van het boeddhisme was vooral krachtig in het zuiden, maar had ook in het midden en noorden van Vietnam invloed. Een belangrijke rol speelde de Chinese boeddhistische monnik Tai Xu, die vond dat boeddhisten politiek actief moesten worden. Deze gedachten werden overgenomen door de Vietnamese monnik Thien Chieu (1898-1974), die deze vervolgens in praktijk bracht doordat hij deelnam aan de acties in 1925-1926 naar aanleiding van de gevangenneming van de belangrijke nationalist Phan Boi Chau en het overlijden van een andere nationalist Phan Chu Trinh. Andere monniken vonden dat het boeddhisme niet met politiek mocht worden vermengd en tussen beide groepen ontspon zich in de jaren dertig een publiek debat. Thien Chieu beweerde in deze polemiek dat het boeddhisme in wezen een atheïstische leer was, dat de ziel van de mens niet onsterfelijk was en dat de materiële wereld de enige bestaande was. Zijn tegenstanders achtten deze opvattingen in strijd met de gedachten dat er een boeddhistische godheid bestond die de ziel van de mensen zou leiden naar het paradijs van het Zuivere Land (vandaar de naam de Zuivere Landschool binnen het boeddhisme) en dat de materiële wereld niet veel meer dan een illusie was. In de krant *Tien Hoa* (Evolutie) pleitten Thien Chieu en zijn medestanders voor een boeddhisme dat politiek actief was en sociale hervormingen hielp doorvoeren. Ook verschenen in de jaren dertig artikelen in de krant waarin geweld werd aangemoedigd – wat de Franse bestuurders deed denken dat communisten een rol speelden in de beweging. Een belangrijke pagode werd door hen gesloten en een aantal monniken werd gearresteerd. Eind jaren dertig gaf Thien Chieu samen met een aantal medestanders zijn bestaan als monnik op en sloot hij zich bij de communistische beweging aan.

Een andere hervormer was de minder radicale monnik Tri Hai, die door middel van de vernieuwing van het boeddhisme de bevolking uit onwetendheid en afhankelijkheid naar een nieuwe toekomst wilde leiden. In 1938 schreef hij een artikel in een boeddhistisch tijdschrift waarin hij zijn religie verdedigde: ‘Veel mensen hebben de boeddhistische soetra’s niet gelezen en begrijpen de leer van het boeddhisme niet. Zij geloven dat de pagodes te veel rituelen kennen en dat het boeddhisme zich met bijgeloof bezighoudt. Zij beweren ook dat het boeddhisme tegen de wensen van mensen optreedt door eten, het drinken van alcohol, het roken van opium, liefdesaffaires en het uitgeven van veel geld aan luxueuze zaken of genoegens te verbieden, dat het boeddhisme een van het leven afgekeerde en negatieve godsdienst is, onbeschaafd en achterlijk is, en menselijke vooruitgang in de weg staat. Zij beweren dat het boeddhisme mensen in slaap wiegt. Ach, hoe kunnen mensen met zo’n beperkte geest een meelevende godsdienst bekritisieren, die in de wereld in het verleden en het heden zo toonaangevend is.’ Daarna schetste hij zijn beeld van het boeddhisme met aandacht voor het positieve in het leven, medeleven, wijsheid en naastenliefde. Belangrijke nieuwe elementen waren een pleidooi voor een striktere toepassing van de normen die golden voor monniken en zusters in de kloosters, de vertaling van oude teksten uit het Chinees in het Quoc Ngu (het verwesterde Vietnamese schrift), aandacht voor de wijze waarop leken bij konden dragen aan de popularisering van het

boeddhisme en de wens boeddhistische scholen een grotere rol te geven in het onderwijs. Quinn-Judge betreurt het dat de Amerikanen later zo weinig hiervan wisten en daardoor geen oog hadden voor de invloed van deze culturele ontwikkelingen die de Vietnamese bevolking raakten.

De relativisering over het voortleven van tradities laat onverlet dat de invloed van het Franse kolonialisme op de Vietnamese samenleving enorm was. De Franse kolonisatie zorgde in de eerste plaats voor grote wijzigingen in het Vietnamese landschap. Men moet daarbij niet alleen denken aan de bouw van havencomplexen, de groei van mijnbouw- en industriegebieden, de aanleg van grote plantages of de ontwikkeling van de steden met straten en gebouwen naar westers model. Ook in een gebied dat van dit alles grotendeels was afgesloten, zoals de Mekongdelta, vonden grote veranderingen plaats. Een vergelijking van twee kaarten van dit gebied van omstreeks 1850 en 1900 geeft hiervan een beeld. Op de eerste bespeuren wij naast de dorpen en een aantal dunbevolkte stedelijke nederzettingen de grote armen van de Mekongrivier en een wirwar van kleine waterwegen. De tweede kaart laat niet alleen een aantal snelgroeiende steden zien (My Tho, Can Tho en Chau Doc), maar ook grote en brede kanalen en een steeds verfijnder netwerk van kleinere waterwegen met een aantal grote landgoederen. Door de aanleg van deze bredere kanalen probeerden de Fransen de Mekongdelta vooral beter toegankelijk te maken, opdat de Franse kanonneerboten verder de delta konden binnenvaren en het gemakkelijker was opstanden te bedwingen. Het betekende ook dat het mogelijk was nog niet ontgonnen delen voor de rijstteelt geschikt te maken. In het begin maakten de Fransen voor de aanleg van de kanalen gebruik van de arbeidskracht van de Vietnamezen. Zo groeven 25 duizend arbeiders, die in het kader van een arbeidsverplichting ieder een maand hieraan moesten werken, in een jaar tijd een 11 kilometer lang kanaal van Saigon naar My Tho. Het bracht de reistijd tussen deze plaatsen van zestien uur terug naar acht uur. Omdat men geen rekening had gehouden met de grote hoeveelheid slib die door het water werd afgezet, kende het kanaal al na een jaar nog maar een diepgang van 1 meter en was het niet meer geschikt voor grotere schepen. Van groot belang voor het toegankelijk maken van de Mekongdelta was dat de Fransen tussen 1890 en 1930 gebruik gingen maken van grote, door stoomkracht aangedreven, baggerschepen. Die groeven per dag 150 meter en om zo'n machine zijn werk te laten doen was slechts een honderdtal mensen nodig. Op deze wijze werden kanalen over een totale lengte van 1500 kilometer voor grote schepen bevaarbaar en werden 2500 kleinere kanalen gegraven. Duizenden kilometers telegraaflijnen verbeterden de communicatie en maakten het voor de Fransen mogelijk sneller op opstanden te reageren. Met ijzeren segmenten naar een ontwerp van Gustave Eiffel werden spoorbruggen gebouwd over armen en kreken van de Mekongrivier. 5000 meter van deze ijzeren onderdelen werden in Frankrijk vervaardigd en daarna naar Vietnam vervoerd.

Deze veranderingen in het landschap betekenden dat zich steeds meer mensen in de Mekongdelta konden vestigen. Een vergelijking van het inwonertal in drie van de twaalf provincies in de delta laat zien wat dit betekende. In 1819 woonden daar 50.000 mensen, in 1883 ruim 70.000 en in 1911 meer dan 500.000. In de periode 1881-1921 vestigden zich jaarlijks gemiddeld 73.000 nieuwkomers langs de oevers van de waterwegen, bouwden daar hun hutten, staken bossen in brand, verwijderden de stronken en wortels van de bomen, legden moerassen droog en probeerden daar een bestaan als rijstteler op te bouwen. De grote machines en de inspanningen van de boeren zorgden ervoor dat tussen 1879 en 1929 de omvang van het land waarop werd verbouwd toenam van 349.000 hectare naar bijna 2.500.000 hectare. Het betekende dat er steeds meer spanningen ontstonden tussen de oorspronkelijke bewoners, de Khmer Krom, en de nieuwkomers, die tot de Viet behoorden. Na 1945 speelden deze een grote rol bij de politieke keuzes die mensen in de delta maakten en in de oorlogen die daaruit voortvloeiden.

Het gegeven dat de Vietnamese economie op alle mogelijke manieren ondergeschikt werd gemaakt aan Franse belangen impliceerde voor de autochtone bevolking een aantal zeer negatieve effecten. Historici benadrukken dan ook veelal de desastreuze gevolgen voor de bevolking van

Vietnam en de andere delen van Indochina, het ontbreken van een evenwichtige economische ontwikkeling, dat de koloniale winsten via de Banque de l'Indochine, die in 1875 was opgericht, vooral zakenkringen in het moederland ten goede kwamen, of dat het investeren van winsten in de kolonie betrekking had op verbeteringen in de infrastructuur (wegen, spoorwegen, havens en bruggen) om zo de handel en de export van de Fransen te bevorderen.

Deze geforceerde introductie van het kapitalistische productiesysteem vond bovendien plaats in een overwegend agrarische samenleving. Uiteindelijk resulteerde dat in een situatie van onderontwikkeling voor delen van Vietnam, vooral in de dorpen op het platteland – een belangrijke bron voor latere ontevredenheid en opstandigheid. Door economische historici zijn onthutsende cijfers vastgesteld over wat op het platteland gebeurde: een grootscheepse ‘nationalisation coloniale’ van gronden waarvan werd ‘aangenomen’ dat de lokale bevolking die had verlaten of toch niet benutte. In veel gevallen waren dat echter gemeenschappelijke stukken land van de dorpsgemeenschap, die eerder waren gebruikt voor sociale ondersteuning van hulpbehoevenden in de samenleving en om middelen vrij te maken voor het onderhoud van de tempels en de scholen of voor administratieve taken. Die kwamen nu in particuliere handen van Fransen of enkele rijke Vietnamese landeigenaren. Vooral in het zuiden woonden die vaak ver verwijderd van hun land in de steden. Voor 1942 is 2.300.000 hectare in Indochina, vooral in Vietnam, in concessie gegeven door de Franse koloniale autoriteiten: 900.000 aan Europese individuen of bedrijven en 1.397.500 aan inheemsen, waarvan respectievelijk 566.800 en 1.163.000 in cultuur is gebracht. Driekwart van deze gronden lag in Cochinchina en van de gebieden die daadwerkelijk in cultuur werden gebracht lag zelfs bijna 90 procent in deze kolonie. Zo werd het beschikbare landbouwareaal wel uitgebreid, maar doordat een groot deel van de geproduceerde rijst naar het buitenland werd geëxporteerd – de getallen variëren in de literatuur van een zesde tot ruim een derde en zelfs de helft; voor een deel te verklaren door de jaarlijkse fluctuaties – was toch de consequentie dat de voedselsituatie voor de boeren op deze wijze verslechterde. Volgens een redelijke schatting bezat meer dan 50 procent van de Vietnamese boerenfamilies aan het einde van de jaren dertig geen grond meer en dat percentage was zeker nog hoger in Cochinchina, waar het grootgrondbezit het sterkst was verbreid. De verarming van het platteland is goed zichtbaar in de daling van de rijstconsumptie van de bevolking. Was in 1910 voor een lid van de bevolking gemiddeld 262 kilo per jaar beschikbaar, in 1913 was dat gedaald naar 226 kilo en in 1937 naar 182 kilo.

Toch is dit volgens sommige onderzoekers slechts een kant van de economische geschiedenis van Frans Indochina. Zonder de misstanden weg te willen poetsen, is volgens hen een genuanceerder beeld mogelijk, waarin de periode van de kolonisatie niet louter vergoelijkend of veroordelend wordt benaderd. Zo schetsen twee Franse historici Brocheux en Hémerly in 1994 in een belangrijk overzichtswerk over de Franse koloniale periode (*Indochine. La colonisation ambiguë*) een beeld waarin voor meer plaats is dan de opvattingen dat de koloniale heersers alleen maar een ‘mise en valeur’ van de kolonie beoogden, of een ontwikkeling naar modernisering blokkeerden, of een beperkte vooruitgang naar een achtergebleven deel van de wereld kwamen brengen. Er vond in ieder geval ook een (sociaal-)economische revolutie plaats. De kolonisatie bracht een aanzienlijke groei van de productie (een gemiddelde groei per jaar van 2 procent is geschat), een modernisering van de economie, van de manier van denken, van de sociale verhoudingen en een nieuwe arbeidsmoraal.

Ofschoon dit niet valt te ontkennen, is het echter ook zo dat door de komst van het Franse bestuur een groot deel van het platteland verarmde. Vooral de wijze waarop de belastingen werden vastgesteld en de daarmee gepaard gaande noodzaak over geld te beschikken hadden grote negatieve effecten voor de boeren. Door de monopolierechten van de Franse staat op zout (van groot belang voor het bewaren van vlees en vis en het produceren van de vissaus nuoc mam), alcohol (rijstjenever) en opium, waarbij Franse bestuurders de prijzen vaststelden en tot afname dwongen – én op deze wijze tot de betaling van indirecte belastingen verplichtten – werd de economische structuur van het

dorp ontwricht en nam de armoede toe. Hadden de dorpen eerder vaak een gemeenschappelijke vorm van belastingbetaling in natura gekend, nu moesten individuen belasting afdragen in geld. De Franse autoriteiten bepaalden dat zowel de landbelasting als de hoofdelijke belasting in zilver moest worden betaald – let wel: met uitzondering van de Fransen of degenen die met de Fransen samenwerkten. Het was voor boeren moeilijk aan dit zilver te komen en vaak zat er voor hen niets anders op dan dit te lenen bij machtige landeigenaren of woekeraars. Er moesten dan enorm hoge rentes worden betaald. En dat impliceerde weer dat kleine landeigenaren steeds meer werden gedwongen hun land te verkopen en landarbeider moesten worden op het land van anderen, of in de mijnen, op rubberplantages of in de steden gingen werken. Dat betekende soms migratie naar een ander deel van het land.

Op deze wijze ontstond een arbeidersklasse. Volgens gegevens van de Franse bestuurders waren er in 1929 221.052 Vietnamese arbeiders, van wie 53.240 in de mijnen, 81.188 op de plantages en 86.624 in allerlei andere ondernemingen. De term uitbuiting is op veel van deze arbeiders van toepassing. Het was in het perspectief van de hele bevolking, die op zijn minst voor 80 procent nog uit boeren bestond, een kleine groep, maar wij zien bij hen tussen 1915 en 1930 wel dat zij zich steeds krachtiger organiseerden en politiek bewustzijn ontwikkelden. Daarnaast was er een geprivilegieerde groep Europeanen, Chinezen en rijke 'Indochinezen', die 37 procent van de opbrengsten van Indochina onder elkaar verdeelde en in Cochinchina was dit zelfs 53 procent.

Het verlies van de gemeenschappelijke gronden, de te betalen belastingen en de verarming veroorzaakten een ontworteling van de dorpsamenleving. Die maakte het later gemakkelijker – en niet zelden ook noodzakelijk – voor mensen de dorpsgemeenschap te verlaten, of deed mensen voor revolutionaire denkbeelden kiezen. Een andere factor was het ontstaan van een nieuwe bestuurlijke elite in de dorpen zelf. De Franse historicus Philippe Papin is nagegaan hoe dat in zijn werk ging. De komst van de Fransen betekende dat de redelijke mate van politieke autonomie van de Vietnamese dorpen grotendeels werd vernietigd, doordat het Franse bestuur de leiders van de dorpen degradeerde tot hoofdzakelijk uitvoerders van Franse decreten. De dorpsraad, waarin een aantal 'aanzienlijke' families om invloed in het dorp wedijverde, verloor in de periode van de Franse overheersing aan macht en die van de burgemeester groeide juist. Het betekende een verzwakking van het bestuur van de dorpen. Het was belangrijk lang burgemeester te blijven, mede ook om op deze wijze met de eigen familie maximaal te kunnen profiteren van de economische mogelijkheden die deze positie bood. Maar er veranderde nog iets. De Fransen bezaten ten aanzien van de dorpen machtsmiddelen om besluiten af te dwingen waarover de Vietnamese vorsten in het verleden nooit konden beschikken. Dat betekende dat de onderhandelingsruimte tussen de vorst met zijn mandarijnen en de leiders van de dorpen over lokale grieven, zoals de betaling van belasting, het verrichten van arbeidsdiensten of het aantal soldaten dat men moest leveren, nu wegviel. Het hield ook in dat degenen die met de Fransen samenwerkten op de Franse militaire macht konden vertrouwen om hun positie te handhaven.

De Franse kolonisatie bracht verder grote veranderingen op sociaal en cultureel gebied. Op allerlei terreinen vonden vanaf het einde van de negentiende eeuw vernieuwingen plaats, waarbij wij vooral het onderwijs, de medische wetenschap, de pers en de kunsten moeten noemen. Dit proces bracht niet alleen kennis van westerse wetenschappen. Het betekende ook dat westerse politieke opvattingen, van de nog relatief gematigde van de Europese denkers uit de tijd van de Verlichting uit de achttiende eeuw tot de meer radicale uit de tweede helft van de negentiende eeuw, bekend raakten in Vietnam. Franse filosofen en politieke denkers speelden hierbij een belangrijke rol, maar wij mogen de invloed van Chinese en Japanse geleerden – zeker in de beginfase – niet onderschatten.

De sociale situatie in Vietnam in de periode van de Franse kolonisatie kan men niet louter duiden in termen van de kolonisator tegenover de gekoloniseerde bevolking maar vraagt een meer genuanceerde benadering. In de eerste plaats werd de sociale stratificatie in Vietnam en in de andere

delen van Frans Indochina bepaald door de verschillen in ras. Maar daarmee is nog lang niet alles gezegd. De Franse kolonistoren stonden wel aan de top van de sociale piramide, maar hun aantal was gering. Het aantal Fransen bedroeg nooit meer dan ongeveer 0,15 procent van de totale bevolking: in 1913 23.700 op een totale bevolking van Indochina van 16.000.000, in 1937 25.000 van 21.000.000 en in 1940 34.000 van ruim 22.500.000. Van een groot deel van die 25.000 Fransen in 1937 zijn gegevens bekend. Van hen waren bijna 11.000 militair, 6000 burgers ('colons', dat wil zeggen Fransen die zich in de koloniën hadden gevestigd, industriëlen, leraren en professionals die werkzaam waren bij plantages, in de mijnbouw of bij banken) en 4000 overheidsfunctionarissen en ambtenaren. De meeste Fransen woonden in de grote steden, hoofdzakelijk in Saigon en in mindere mate in Hanoi en Haiphong. Deze steden kwamen vooral na de Eerste Wereldoorlog tot ontwikkeling, een periode waarin door de Franse gouverneurs-generaal grote stedenbouwkundige projecten werden ondernomen.

De hoofdstad van Frans Indochina was vanaf 1902 Hanoi, een stad waaruit in de loop van de negentiende eeuw en vooral na 1870 een groot deel van de mandarijnen en de burgerij was vertrokken, vooral vanwege de voortdurende oorlogstoestand. Sinds het einde van de negentiende eeuw ontwikkelden de Franse bestuurders in Hanoi grote bouwkundige projecten. Dit betekende dat driekwart van de huizen in de oude handelswijk tussen 1900 en 1945 werd herbouwd en nieuwe wijken werden ontworpen. Philippe Papin, die een proefschrift heeft geschreven over de stadsontwikkeling van Hanoi, geeft aan de hand van de voortdurend groeiende aanleg van wegen aan hoe snel de uitbreiding van Hanoi verliep: in 1897 bebouwing langs 46 kilometer, in 1905 langs 81 kilometer en in 1939 langs 144 kilometer. Op het moment dat Hanoi in Franse handen viel, behoorden 15 procent van het centrum en 55 procent van de periferie nog tot de gemeenschappelijke gronden. Grote delen hiervan werden geconfisqueerd door de Franse bestuurders en verhuurd of verkocht aan degenen die daar villa's en huizen wilden bouwen. Hiermee dekte het Franse stadsbestuur 5 procent van zijn budget. Overigens werden deze stukken land niet alleen aan Fransen verkocht; rijke Vietnamezen verkregen zo ook grote stukken grond in Hanoi. Hoe rijk sommige Vietnamezen waren, blijkt uit de anekdote dat een van hen na een bezoek aan de stad vier riksja's nodig had om terug te keren naar zijn huis: een voor zichzelf en de andere drie voor zijn koffer, zijn hoofddekseel en zijn stok. Behalve de gemeenschappelijke gronden kochten Fransen tegen lage prijzen grote stukken particulier bezit. Volgens de kadastrale gegevens van 1923 betekende dit dat 4000 Fransen 49,5 procent van de grond bezaten en 120.000 Vietnamezen 45 procent; de overige 5,5 procent was in handen van Chinezen. Nog opvallender dan dit verschil was de fysieke scheiding tussen rijk en arm in Hanoi. In 1889 stelde het Franse bestuur vast dat 79 procent van de huizen in 'precaire' staat verkeerde. Deze woningen van Vietnamezen trof men vooral buiten de oude handelsstad aan. Men kan deze het best omschrijven als hutten gemaakt van stro en papier. Het was een doorn in het oog van sommige Fransen. Dat ging zover dat een Franse schrijver de regelmatig uitbrekende branden in die krottenwijken toejuichte, omdat dan weer een deel van deze bewoning opgeruimd kon worden. Een aantal besluiten van het bestuur van Hanoi verbood aan het begin van de twintigste eeuw de aanwezigheid van krottenwijken in de buurt van de Franse wijken en gaf hiervoor een grens aan. Deze strekten zich steeds verder naar de randen van de stad uit, wat ten slotte betekende dat die in de hele stad waren verboden. Er kwam een bepaling dat de bewoner tot de bouw van een stenen huis moest overgaan en als hij in gebreke bleef zijn grond tegen een lage prijs moest afstaan aan de gemeente. Het was opnieuw een manier om het grondbezit van de gemeente (lees: rijke Fransen of Vietnamezen) uit te breiden ten koste van arme Vietnamezen. In 1930 bestond nog maar 15 procent van de stad uit krotten en dat aantal zou in de jaren daarna verder dalen. In zijn boek over de geschiedenis van Hanoi, waaraan veel van het bovenstaande is ontleend, geeft Papin een beeld van de vierduizend Fransen, een bonte groep van functionarissen, ambtenaren, handelaren, architecten, ondernemers, boekdrukkers, missionarissen en – laten wij hen niet vergeten –

avonturiers, gelukzoekers en fantasten, die zichzelf soms allerlei functies aanmatigden, tot die van jurist of dokter aan toe. Een Franse provinciestad in het klein, merkt Papin op, met een eigen sociaal leven, dat voor de beter gesitueerden bestond uit bezoeken aan theater, bioscoop en cafés.

Een prototype van de gekoloniseerde bestond evenmin als dat van de kolonisator. Dat hield in de eerste plaats verband met het gegeven dat de volkeren en culturen op het moment dat de Fransen arriveerden al grote verschillen in ontwikkeling kenden. De inheemsen hadden daarnaast hun eigen sociale hiërarchieën. In Vietnam kwamen onder de vorsten en hun families, de geletterden en de monniken, de boeren, de handwerkslieden, de kooplieden, de Chinezen, en nog allerlei kleine bevolkingsgroepen (Cham, Khmer en andere minderheden). En Cambodja en Laos kenden hun eigen verhoudingen. Wij zagen hiervoor al dat sommige Vietnamezen en Chinezen grote rijkdommen wisten te vergaren. Een aanzienlijk deel van deze rijke bourgeoisie en geletterden had hun welvaart aan de Fransen te danken en dat bepaalde later in belangrijke mate de politieke keuzes die zij maakten. Ook in sociaal opzicht ‘naderden’ zij de kolonisten. Men kan stellen dat het feit dat zij tot dezelfde sociale groep behoorden belangrijker was geworden dan het verschil in ras. De bevolkingssituatie was echter nog complexer. Een deel van de bevolking bestond uit mensen die in Brits-Indië (Pondicherry in het huidige India) waren geboren en Frans staatsburger waren geworden. Zij vulden vaak belangrijke functies bij de politie, de douane en de rechtbanken. Een Franse historica spreekt in dit verband zelfs over een vorm van ‘sous-impérialisme’ (onder-imperialisme), dat bij veel Vietnamezen weerstanden opwekte. Een bijzondere groep die ik al een aantal keren noemde, waren de Chinezen, die een grote rol speelden op het terrein van de productie van goederen en in de handel. Alleen al in Saigon-Cholon woonden in 1938 170 duizend Chinezen (Hoa). Rijke Vietnamese handelaren probeerden in een aantal gevallen hun positie over te nemen. En ook dit leidde tot spanningen. Daarnaast waren er enkele duizenden tamils, die afkomstig waren uit Brits-Indië. Zij lieten in Saigon hindoetempels bouwen, speelden een belangrijke rol in de financiering van de plantages en fungeerden daardoor als een soort bank, wat regelmatig tot conflicten leidde met Vietnamezen en Fransen. Een andere groep zijn de mesties, kinderen die waren geboren uit een relatie van (meestal) een Fransman en een Vietnamese vrouw. Sommigen werden door beide ouders erkend en dan was er geen probleem. Maar in veel gevallen deed de vader dit niet en dan groeide het kind op bij de (Vietnamese) moeder. Het werd dan veelal een figuur tussen twee culturen in en zeker als zo iemand wees werd, had die het moeilijk.

Een stimulerende maar ook ambivalente factor in het moderniseringsproces dat zich in het interbellum in Vietnam voltrok, waren de initiatieven van het Franse bestuur op het gebied van het onderwijs aan de Vietnamezen. Het doel van de Franse onderwijspolitiek was niet aan hen maximale kansen te bieden voor sociale mobiliteit of assimilatie met de Fransen. Men wilde de grote invloed van de oude confucianistische leraren doorbreken en vooral een deel van de bevolking een opleiding geven die het mogelijk maakte taken ten behoeve van de Fransen te verrichten op bestuurlijk en administratief gebied of in de industrie. Franse bestuurders richtten in 1917 ‘l'école franco-indigène’ op, waar eerst alleen in het Frans les werd gegeven, maar sinds 1924 in de eerste leerjaren ook de Vietnamese taal was toegestaan. Onderzoek heeft laten zien dat nooit meer dan tussen 15 en 20 procent van de Vietnamese kinderen een of meer jaren lager onderwijs heeft gevolgd, dat het voor hen moeilijk was in de hogere leerjaren door te dringen en dat het aantal Vietnamezen aan universiteiten langzaam maar wel gestaag groeide, te beginnen met enkele honderden in de jaren twintig. In 1937 waren er dit omstreeks 675, terwijl in dat jaar enkele tienduizenden inheemse kinderen aan het lagere onderwijs begonnen. Toch heeft het onderwijs aan de Vietnamese jongeren in een aantal opzichten als een zwenkwiel voor vernieuwing gefunctioneerd. Voor het eerst werden ook meisjes toegelaten en het onderwijsprogramma kende – hoezeer dat ook de zegeningen van de Franse beschaving moest illustreren – westerse vakken en thema's. Het was een piramidaal opgebouwd onderwijsgebouw, waarbij de onderste laag in principe voor iedereen toegankelijk was,

maar voor de daaropvolgende niveaus gold dat zeker niet. Daar was sprake van hoge eisen om te kunnen doorstromen, zowel in financieel opzicht als wat betreft de verworven kennis. Een aanzienlijke groep Vietnamese jongeren realiseerde zich dat het onmogelijk was in dit systeem het gewenste diploma te halen en vertrok naar Europa. Degenen die na het behalen van dat diploma terugkeerden in Vietnam stelden dan echter vast dat ondanks de hogere opleiding voor hen vaak alleen lagere betrekkingen openstonden. De koloniale ambivalentie reikte echter nog verder. Moge de Franse onderwijspolitiek voor een beperkt deel van de Vietnamese jeugd positieve betekenis hebben gehad, voor Frankrijk was die politiek op de lange termijn desastreus in het licht van de manier waarop dit land de kolonie wilde blijven exploiteren. Men mocht verwachten dat ten minste een deel van de jongeren die de nieuwe kennis hadden verworven of met een diploma niet de gewenste baan konden vinden zich tegen het Franse koloniale systeem zou keren. En dat is exact wat gebeurde. Van de 1500 studenten die in 1944 stonden ingeschreven aan de universiteit van Hanoi, vooral studenten medicijnen en rechten, gaf het merendeel in de jaren daarna steun aan een partij die nadrukkelijk de onafhankelijkheid van Vietnam op de agenda had staan.⁶

De eerste Vietnamese nationalist Phan Boi Chau en Phan Chu Trinh

Vanaf het moment dat de Fransen in de jaren zestig van de negentiende eeuw delen van Cochinchina veroverden, verzetten Vietnamezen zich daartegen. Het is duidelijk dat een aanzienlijk deel van de bevolking dit verzet steunde en dat op verscheidene plaatsen in het land opstanden tegen de Franse invallers uitbraken. Deze waren in een eerste periode er vooral op gericht de keizer en de mandarijnen in hun oude positie te herstellen en hielden op geen enkele wijze verband met wat wij nu aanduiden met de termen nationaal gevoel of nationalisme in de zin van een breed gedragen gevoel van solidariteit of een gemeenschappelijk gevoelde lotsbestemming van een volk. Wij moeten ook nog uitermate voorzichtig zijn met uitspraken over de omvang van een modern Vietnamees natiebesef aan het begin van de twintigste eeuw. Zeker voor de mensen die geen onderwijs hadden gevolgd, maar zelfs voor het merendeel van degenen die wel enige opleiding hadden genoten, gold dat de eerste zorg uitging naar de dagelijkse besommeringen die zichzelf, het gezin en de familie betroffen. Ideeën over een gezamenlijke toekomst van wat men met een westers begrip als ‘de Vietnamese natie’ kan omschrijven bestonden niet of nauwelijks. Voor zover denkbeelden leefden over een gezamenlijke identiteit waren die in het verleden altijd betrokken geweest op de monarchie en de mandarijnen. Dat was ook het geval in de tijd van de Can-Vuongbeweging en daar kwam maar moeizaam iets anders voor in de plaats, zeker toen veel bestuurders, vooral in Annam en Tonkin, bereid bleken een rol te spelen in het Franse bestuursstelsel.

Pas in de eerste decennia van de twintigste eeuw heeft in Vietnam een modern nationaal gevoel dat was beïnvloed door denkbeelden die uit het buitenland afkomstig waren zich zeer geleidelijk aan ontwikkeld. De veranderende betekenis van bepaalde woorden laat dat goed zien. Zo betekende het Vietnamese woord ‘dan’ eerst ‘kind van de koning’ maar kreeg na 1900 als betekenis ‘burger’. Termen zoals natie, patriotisme (ai quoc), nationale staat en democratische republiek doken toen voor het eerst in de Vietnamese taal op. Oude opvattingen over trouw en gehoorzaamheid, volgens de confucianistische traditie gericht op de vorst en zijn mandarijnen, verschoven naar een opvatting over de soevereiniteit van de natie. Dat gold in het bijzonder voor Cochinchina, dat het eerst door de Fransen was veroverd en waar het traditionele mandarijnenstelsel als gevolg van de late samenvoeging met het noorden nauwelijks tot ontwikkeling was gekomen.

Aan het begin van de twintigste eeuw zien wij ook een volgende fase van verzet tegen de Franse overheersing. Terwijl de eerste nog overwegend werd gekenmerkt door het streven naar herstel van het oude Vietnam uit de eerste helft van de negentiende eeuw en de macht van de keizer, streefden de twee belangrijkste nationalist uit deze periode Phan Boi Chau (1867-1940) en Phan

Chu Trinh (1872-1926) naar modernisering en verandering van de Vietnamese politieke en – zij het in beperkte mate – sociale structuur. De Amerikaans-Australische historicus David G. Marr, die in 1971 over de vroege revolutionairen een belangrijke studie heeft gepubliceerd, typeerde Phan Boi Chau en Phan Chu Trinh als mensen van een ‘scholar-gentry’ herkomst met een klassieke confucianistische achtergrond – hoogopgeleide geletterden dus, bij wie economische of ideologische motieven nog geen grote rol speelden. Zij voelden zich vernederd door de Fransen en beseften de morele degeneratie van de meerderheid van hun klasse. Zij realiseerden zich dat verzet tegen de Fransen op de traditionele wijze, zoals dat binnen de beweging van Can Vuong vorm had gekregen, geringe kansen op succes had en dat men moest zoeken naar andere wegen die een groter deel van de bevolking bereikten. Phan Boi Chau liet zich daarbij inspireren door Chinese hervormers, die opriepen tot modernisering van het Chinese keizerrijk, en bovenal door het voorbeeld van Japan, een staat die aan het einde van de negentiende eeuw in snel tempo moderniseerde en verwesterde. Via de Chinese vertalingen leerde hij de westerse politieke denkbeelden kennen, die concepten als de volkssoevereiniteit en de betekenis van de natie (Rousseau), de scheiding van de macht (Montesquieu) én ook de aan het sociaal darwinisme (Spencer) ontleende opvatting over de noodzaak van de strijd voor naties om zich te kunnen handhaven of te bevrijden van onderdrukking centraal stelden. In de discussie die hij en andere hervormers voerden, stelde hij vooral de vraag hoe het land krachtiger en moderner kon worden en hoe men uiteindelijk aan de Franse macht een einde zou kunnen maken. Een belangrijk medium daarvoor was de modernisering van het onderwijs, dat afstand moest nemen van de ingewikkelde confucianistische Chinese traditie, voor het verwesterde Vietnamese schrijft het Quoc Ngu moest kiezen en de westerse wetenschap en techniek moest opnemen in het onderwijsprogramma. De mede door Phan Chu Trinh in Hanoi opgerichte Vrije School in de hoofdstad in het Oosten speelde hierbij een belangrijke rol. Deze nationalist haalde eveneens voor een deel zijn inspiratie uit China en Japan, maar anders dan Phan Boi Chau was hij een verklaard tegenstander van geweld. Hij streefde vanaf het begin van zijn activiteiten naar een democratische republiek naar westers model, terwijl Phan Boi Chau lang aan een vernieuwde monarchie vasthield.

Het in 1904 opgerichte Viet Nam Duy Tan Hoi (Genootschap voor de Hervorming of Vernieuwing van Vietnam), dat men de eerste rudimentaire vorm van een Vietnamese politieke partij kan noemen, pleitte onder leiding van Phan Boi Chau voor onafhankelijkheid en modernisering, zoals die de Kwo Min Tang van Soen Yat-sen voor China beoogde en door Chinese schrijvers als Liang Qichao en Kang Youwei was verwoord. De bloeiperiode van de Duy-Tanbeweging, die vooral actief was in het noorden en het midden van Vietnam, waren de jaren 1903-1908. De zuidelijke variant was de beweging van Minh Tan (Nieuwe beschaving). Veel aandacht kreeg in Vietnam in 1904 het aanmeren van een Russische oorlogsvloot van 52 schepen in de Vietnamese havenstad Cam Ranh. Nog meer indruk op de nationalist in Vietnam maakte een jaar later de overwinning van de Japanse vloot op de Russische. Daardoor was het bewijs geleverd dat een Aziatisch land een grote Europese mogendheid kon verslaan als men over de juiste technische middelen, de noodzakelijke kennis en het geschikte politieke systeem beschikte. Chau ontmoette in Tokio Liang Qichao, die hem aanraadde Vietnamese studenten naar Japan te sturen om hen daar te laten studeren. Hij kwam met het voorstel voor een programma Dong Du (Naar het Oosten toe), dat inhield dat rijke aanhangers van zijn beweging in Vietnam, die vooral afkomstig waren uit Cochinchina, financiële middelen verschaften om het voor jonge Vietnamezen mogelijk te maken dat zij in Japan gingen studeren. Men spreekt in dit verband van de Dong-Dubeweging. Chau moedigde jeugdige Vietnamezen daarna aan in Japan kennis te nemen van de ideeën van Chinese en Japanse hervormers. Een deel van de financiële ondersteuning was afkomstig van de ondernemingen die het Genootschap had geïnitieerd. Een belangrijke financier was Gilbert Chieu, een tot Fransman genaturaliseerde Vietnamees die de leiding had over verscheidene commerciële ondernemingen, waaronder hotels, kranten en een zeepfabriek.

In de jaren na 1906 volgden omstreeks tweehonderd Vietnamese studenten Chau naar Japan. De Franse bestuurders van Indochina maakten zich steeds meer zorgen over deze activiteiten.

In 1905 verscheen van Phan Boi Chau *De geschiedenis van het verlies van Vietnam*. Zijn lezers moesten de titel letterlijk nemen. Als gevolg van de kolonisatie door Frankrijk dreigden Vietnam als land en de Vietnamezen als volk te verdwijnen. Vooral in het derde deel ‘Hoe de Fransen een zwak, dom en blind Vietnam in de val lokten’, was hij heel duidelijk. De Fransen hadden Vietnam bedrogen en loze beloften gedaan. ‘Frankrijk is een sterk en energiek land, maar het plundert en beledigt een klein en zwak Vietnam. Welk land doet dat? Men veronderstelt dat Frankrijk een beschaafd land is en toch behandelt het de domme en blinde Vietnamezen alsof zij vis of vlees zijn.’ Dat Vietnam van Frankrijk had verloren lag volgens hem vooral aan het falen van de Nguyendynastie de bevolking te onderwijzen en politiek bewust te maken. Hij sprak wel zijn bewondering uit voor de leiders van de Can-Vuongbeweging. Hij bekritiseerde met name de zware Franse belastingen en de wijze waarop Fransen hun eigenbelang nastreefden over de rug van de Vietnamezen.

Veel indruk maakte zijn in Japan in 1906 en 1907 in poëzievorm geschreven pamflet *Brief van overzee, geschreven met bloed*. Hij sprak zijn bewondering uit voor een Europese revolutionair als de Italiaan Mazzini, die ook de nadruk legde op onderwijs en activisme, en accentueerde opnieuw de onderdrukking van het Vietnamese volk door de Fransen. In deze brief werd een nieuw element in zijn politieke denken zichtbaar. Hij overlaadde de Vietnamese vorsten opnieuw met kritiek vanwege het nastreven van hun eigenbelang en de negatie van de bevolking. Hij legde er nu echter ook sterk de nadruk op dat de soevereine macht niet bij de vorst maar bij het volk berustte. ‘Door het harde werken van de spieren van duizenden na duizenden miljoenen, die het vlees en bloed van duizenden na duizenden miljoenen verteerden, door het organiseren van de rijstvelden van duizenden na duizenden miljoenen, is het land ontstaan. Het is het land van de mensen, hoe kan dat dan in handen zijn van een enkele persoon.’ Hij wees vervolgens het Vietnamese volk op de plicht om de integriteit en onafhankelijkheid van het land te verzekeren. En opnieuw achtte hij het gebruik van geweld de enige mogelijkheid om de Fransen het land uit te krijgen. Hij meende dat 500.000 Vietnamese mannen toch 50.000 Fransen [wel een erg hoge schatting] moesten kunnen verdrijven. Het was dan noodzakelijk om als volk met alle klassen een eenheid te vormen. Hij stelde vervolgens de vraag klip en klaar: ‘Dood is iets vreselijks en het is moeilijk om de dood niet te vrezen. Waarom veranderen jullie niet van gedachten? De westerlingen zijn ons land binnengevallen. Zij menen ons bang te kunnen maken en gebruiken geweld, waarbij zij op duizenden manieren rijkdommen vergaren en op honderden manieren levens nemen. Zij moeten worden gedood! Zij moeten worden gedood! Zij moeten vast en zeker worden gedood!...Zet de strijd voort landgenoten! Doe zoals Rousseau en Fukuzawa Yukichi [een Japanse hervormer uit de tweede helft van de negentiende eeuw] en zet de strijd voort.’ Een andere belangrijke publicatie van Chau was *Nieuw Vietnam* uit 1907. Het was een helder programma voor de toekomst: geen ander land meer dan Vietnam ‘beschermde’, geen mandarijnenklasse die het volk uitzoog, het lenigen van de nood van de hele bevolking, alle soldaten eer betuigen, geen oneerlijke belastingen, geen onrechtvaardige wetten, geen slecht opgezet onderwijsstelsel, alle nationale hulpbronnen ontwikkelen, de groei van de industrie van Vietnam en het bevorderen van de bloei van de handel.

Onder Franse druk, onder andere doordat een Franse lening afhankelijk werd gemaakt van optreden tegen de Vietnamese studenten, bepaalde de Japanse regering in 1909 dat alle Vietnamese studenten het land moesten verlaten. De imperialistische politiek van de Japanse regering in Azië – in 1895 de verovering van Formosa en in 1910 van Korea – heeft zeker ook een rol gespeeld; Frankrijk en Japan erkenden op dat moment elkaars veroveringen in dat werelddeel.

De in de confucianistische traditie opgeleide Chau, die over een academische graad beschikte, sprak in de hierboven genoemde publicaties als eerste openlijk over het bestaan van een Vietnamese natie. Hij wees de Franse koloniale heerschappij af – hij weigerde een dienstverband toen hem dat

werd aangeboden nadat hij een briljant provinciaal examen had afgelegd – maar hij wilde wel de wetenschappelijke en technische verworvenheden van het Westen overnemen. Om als land te kunnen overleven was volgens hem niet alleen een strijd tegen de veroveraars uit Frankrijk noodzakelijk, maar moest ook een krachtige nationale staat naar model van Japan worden opgebouwd. Hij was eerst nog een voorstander van het machtsherstel van een hervormde monarchie en werkte enige tijd nauw samen met Cuong De, een prins uit de dynastie van de Nguyen die rechtstreeks afstamde van de eerste keizer Gia Long. Later onderscheidde hij drie fasen voor dat herstel: eerst de Fransen verdrijven, dan Vietnam tot een onafhankelijk land maken en ten slotte een democratische republiek tot stand brengen. Die koerswijziging van een monarchie naar een republiek was vooral veroorzaakt door de ontwikkelingen in China in 1911, waar in dat jaar door een revolutie een einde kwam aan het millennia-oude Chinese keizerrijk en een republiek tot stand kwam onder leiding van Soen Yat-sen. Evenals de Japanse zege op Rusland in 1905 maakte de Chinese revolutie veel indruk op Vietnamese nationalisten. In 1912 werd de Viet Nam Duy Tan Hoi van Chau omgezet in een partijorganisatie met een nieuwe naam: de Viet Nam Quang Phuc Hoi (De associatie voor het nationale herstel van Vietnam). Phan Boi Chau bleef vasthouden aan het gebruik van geweld en wilde militante cellen in Vietnam ('Het leger voor het herstel') strijd laten voeren tegen de Fransen. Dit bleef beperkt tot een aantal acties in het noorden voor de Eerste Wereldoorlog, vooral in 1908. Daarover zo dadelijk meer. De groep rondom Chau liep uiteindelijk dood op de harde repressie van de Fransen en op het gebrek aan steun van de boerenbevolking. In 1925 arresteerde de Franse politie hem in Shanghai en bracht hem terug naar Vietnam. Hij werd ter dood veroordeeld, maar na protesten werd dat vonnis omgezet in huisarrest in Hue, de plaats waar hij in 1940 overleed.

Zoals gezegd, Phan Chu Trinh bepleitte een heel andere benadering. Zijn vader was lid geweest van de Can-Vuongbeweging, die zich onder leiding van de Vietnamese keizer Ham Nghi had verzet tegen de Franse verovering. Hij bereikte via het examenstelsel de hoogste academische graad (tien si) en functioneerde ook een aantal jaren als mandarijn. Hij vertrok evenals Chau in 1906 naar Japan, maar nadat hij was teruggekeerd in Vietnam kwam hij tot geheel andere conclusies dan deze. Hij wees elke vorm van geweld of hulp van een buitenlandse mogendheid af. Hij pleitte ervoor dat er een einde kwam aan de monarchie en het mandarijnstelsel. Trinh wilde in plaats daarvan een democratische republiek naar westers model, een vreedzame ontwikkeling zoals de Congrespartij in Brits-Indië die voorstond en een geleidelijke ontwikkeling op weg daarnaartoe, waarbij hij Franse 'leiding' op voorhand niet afwees. Hij wilde zich vooral richten op het onderwijs aan de bevolking en een einde maken aan de onrechtvaardigheid die het koloniale stelsel veroorzaakte, Hij legde daarbij sterk de nadruk op de rechten van de mens.

Trinh wilde anders dan Chau de Vietnamese jongeren niet naar Japan sturen maar in Vietnam zelf opleiden. In maart 1907 richtte Trinh met goedkeuring van de Franse gouverneur-generaal Paul Beau samen met anderen, onder wie Nguyen Quyen, in Hanoi een particuliere school op naar model van de moderne universiteit die de Japanse hervormer Fukuzawa Yukichi in Tokio had gesticht: de Dong Kinh Nghia Thuc (De Vrije School in de hoofdstad in het Oosten). Vierhonderd à vijfhonderd leerlingen konden hier onderwijs volgen, onder anderen bij Trinh, de geleerde Nguyen Quyen en Tang Bat Ho, een vroegere aanhanger van de Can-Vuongbeweging. De school richtte zich tegen conservatieve mandarijnen, benadrukte het verschil tussen kritiek op het Franse kolonialisme en de overname van westerse ideeën en gaf een belangrijke impuls aan de verbreiding van het Quoc Ngu. Om hun afwijzing van de confucianistische traditie goed duidelijk te maken, lieten Trinh en Quyen in navolging van Chinese hervormers hun lange haren afknippen en ruilden zij hun traditionele Vietnamese kleding in voor westerse. Het werd een rage die zich snel naar andere steden en naar het platteland verspreidde. Ook op enkele andere plaatsen kwam een dergelijke school tot stand. Sommige Franse bestuurders zagen een groot complot achter wat zij als de 'haar-knip-beweging' labelden. Beau was minder ongerust en merkte op dat de overname van nieuwe manieren heel

normaal was en moest worden beschouwd als het rechtstreekse resultaat van de Franse beschavingsopdracht, in plaats van als een opruiende of vijandige daad. Er werd op dat moment door colons veel druk op Beau uitgeoefend. Die vonden dat hij veel te veel vrijheid toestond aan Trinh en zijn volgelingen. Beaus antwoord was dat men terughoudender moest zijn bij het melden van 'revolutionaire activiteiten'. Uiteindelijk moest Beau echter toegeven aan de critici, die hem zelfs beschuldigden van heulen met de vijand. En in december 1907 verbood hij de school.

Toch was de betekenis van dit initiatief groot. Het was het eerste voorbeeld van onderwijs aan grote groepen Vietnamezen buiten het reguliere onderwijs om. Studenten bezochten 's avonds gratis de school om naar de leraren te luisteren, die lessen verzorgden over de rechten van de mens, westerse wetenschappen, de ontwikkeling van de economie en politieke stelsels. De Vrije School bepleitte 'het nieuwe leren', dat moest zijn gebaseerd op westerse onderwijskundige uitgangspunten om op deze wijze op enig moment met het Westen te kunnen wedijveren. Er werd aandacht besteed aan de geschiedenis van Vietnam en de relatie tussen modernisering en verwestering. In een van de belangrijkste publicaties van de school werden ingrijpende taalkundige, sociale, economische en politieke hervormingen in Vietnam bepleit. 'Duizenden jaren is de beschaving statisch van karakter geweest en heeft het aan de dynamiek ontbroken die andere landen kenmerkte. Wij zouden ons bedroefd en gekwetst moeten voelen. Om beschaafd te worden, is het eerste wat moet gebeuren de kennis van de mensen verbeteren... Wij zien zes hervormingen... gebruik het schrift van ons land (het Quoc Ngu)...hervorm de tekstboeken (vooral Vietnamese geschiedenisboeken)...hervorm het examenstelsel (niet kennis van oude Chinese Klassieken, maar praktische kwesties)...moedig talentvolle studenten aan (gericht op publieke wetgeving, westerse geschiedenis, bestuurlijke regels en wiskunde)...bevorder de industrie...ontwikkel de pers.' Veel studenten werden hier in patriottistische zin beïnvloed en op andere plaatsen werden dependances opgericht. Dit succes was juist voor de Fransen een van de redenen de school in december 1907 te sluiten. De invloed van de school was echter ook ondanks dit verbod evident. In de negen maanden dat de school bestond werden veel teksten gepubliceerd, die na het verbod bleven circuleren en grote invloed hadden. Nieuwe concepten die in de publicaties werden uitgewerkt, zoals 'natie', 'volk', 'strijd' en 'onafhankelijkheid', maakten sindsdien deel uit van het politieke idioom van critici van het Franse kolonialisme en hadden grote invloed op Vietnamese nationalistena in de decennia daarna.

In 1908 speelden Chau en Trinh op de achtergrond een bescheiden rol in demonstraties en onlusten. In de provincies Quang Nam en Quang Ngai waren protestacties van boeren tegen de hoge belastingen en de zware arbeidsverplichtingen zonder betaling. Trinh steunde hun acties. Franse bestuurders en militairen reageerden met repressieve maatregelen. Trinh werd tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld en in 1908 verbannen naar het eiland Poulo Condore. In juni van dat jaar deed een tiental inheemse militairen in het garnizoen van Yen Bay in Hanoi vergif in het voedsel van hun Franse officieren. Het plan was dat deze Vietnamese militairen daarna de wapens en de munitie buit konden maken om deze bij een algemene opstand te gebruiken. Chau was niet de organisator van deze opstand, maar er waren wel contacten tussen enkele opstandelingen en Chau. Het plan mislukte, omdat de dosis vergif te gering was en een infiltrant informatie had gelekt. Dat was een Vietnamees die een kwaad geweten had en daarom ging biechten, waarna de priester onverwijld de Franse autoriteiten verwittigde. De slecht geplande onderneming mislukte dan wel, maar veroorzaakte toch veel angst bij de Fransen. In 1911 werd de straf van Trinh omgezet in verbanning naar Frankrijk. Tijdens de Eerste Wereldoorlog sloot de Franse regering hem op, omdat zij hem – ten onrechte – ervan verdacht dat hij met behulp van de Duitsers de onafhankelijkheid van zijn land wilde verkrijgen. In 1925 mocht de toen al doodzieke Trinh van de Fransen terugkeren naar Vietnam. In een redevoering die hij in dat jaar hield, schetste hij nog eens zijn politieke opvattingen. Als de mensen meer ontwikkeld raakten, zouden zij op een dag beseffen dat degenen die koning en mandarijnen genoemd werden alleen maar vertegenwoordigers van het volk waren en dat zij als zij

hun werk niet goed deden, konden worden weggejaagd. Daarnaast schetste hij uitgebreid het functioneren van de Europese democratie met haar vertegenwoordigende lichamen, verkiezingen, de vreedzame manier waarop de ene regering de andere opvolgde en de functie en werking van de grondwet. ‘Als wij de twee concepten monarchie en democratie vergelijken, stellen wij vast dat de democratie beter is dan de monarchie. Alleen regeren op basis van de persoonlijke opvattingen van een individu of een keizerlijk hof betekent dat men de mensen van dat land als een kudde geiten beschouwt – hun voorspoed en vreugde, of hun armoede en ellende, zijn helemaal in handen van de herder. Daartegenover brengen de mensen in een democratie hun eigen grondwet tot stand en kiezen functionarissen die de zaken van het land moeten regelen in overeenstemming met de wil van het volk...Landgenoten. Nu dat jullie de redenen hebben gezien, moeten jullie je bezig gaan houden met onze nationale zaken; als dat niet gebeurt, zullen wij niet in staat zijn vooruit te komen.’ Een jaar later overleed hij. Zijn begrafenis bracht tienduizenden Vietnamezen op de been, die lopend achter zijn baar leuzen schreeuwden waarin zij om meer vrijheid vroegen en pamfletten meedroegen waarin zij een betere wetgeving voor de arbeiders eisten.

Phan Boi Chau en Phan Chu Trinh zijn zonder enige twijfel de belangrijkste vroege Vietnamese nationalist en zo worden zij vandaag de dag ook nog gezien in Vietnam. Zij dachten dus wel duidelijk anders over de wijze waarop de Vietnamese onafhankelijkheid tot stand moest komen. Om Marr te volgen, Chau was een praktisch gerichte activist, voor wie de ideologie steeds ondergeschikt was aan het bereiken van haalbare doelen en die in de loop der jaren zijn doelen bijstelde: van traditionele monarchist, naar constitutionele monarchist, burgerlijke republikein en ten slotte utopische socialist. Trinh was een briljante spreker met prikkelende ideeën, een bewonderaar van Rousseau en Montesquieu, die meer was gericht op hervormingen op het gebied van het onderwijs en de ontwikkeling van een democratisch ideaal, een reformist bovenal. Een andere kenner van deze periode Truong Buu Lam typeert Trinh als een romantische revolutionair, omdat hij ten onrechte meende zijn doelen te kunnen bereiken zonder geweld en Chau als de meer realistische, die echter zijn doelen evenmin wist te realiseren. De invloed van beiden op de nationalistische beweging in Vietnam was groot, niet alleen vanwege hun denkbepelden, hun rol bij het ontstaan van organisaties die zich tegen de Franse macht verzetten en hun contacten met degenen die revolutionaire activiteiten ondernamen in de jaren 1908-1920, maar ook omdat – op langere termijn gezien – de verschillende benaderingen van de toekomst van Vietnam die zij bepleitten zichtbaar bleven binnen de nationalistische beweging in Vietnam. Voor de Franse historicus Guillemot, die de nadruk legt op de revolutionaire traditie binnen het Vietnamese nationalisme, is Phan Boi Chau de grote wegbereider van de Vietnamese revolutionaire partijen die tussen 1925 en 1940 tot stand kwamen, omdat hij aangaf op welke wijze de Vietnamese natie en het volk hun vrijheid van handelen konden bewerkstelligen.⁷

Vietnamese nationalist in Europa en Vietnam tijdens de Eerste Wereldoorlog

Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kreeg het Vietnamese nationalisme een belangrijke impuls. Tijdens de Eerste Wereldoorlog deden bijna 100.000 Indochinese mannen, die vrijwel allemaal afkomstig waren uit Vietnam, dienst in Europa als soldaat in het Franse leger of als arbeider voor de Franse oorlogsinspanning. Volgens een Franse telling uit november 1918 waren op dat moment 43.430 Vietnamezen actief in legereenheden in Frankrijk en 5500 buiten Frankrijk, werkten 49.000 Vietnamese arbeiders in Frankrijk en 2000 buiten Frankrijk. In totaal sneuvelden 1600 Vietnamezen. De meeste mannen, vooral degenen die uit het noorden van Annam kwamen, waren vrijwilligers die er zelf voor kozen naar Frankrijk te gaan. Hun sociale herkomst kende volgens recente inzichten veel meer verscheidenheid dan de oude literatuur suggereerde. Het waren naast boeren en ambachtslieden ook inheemse militairen en zelfs leden van hooggeplaatste families aan het hof in

Hue en ambtenaren die werkten voor de Franse bureaucratie. In Cochinchina lag dit enigszins anders; daar hadden de Fransen veel meer dwang nodig. De Vietnamese soldaten en arbeiders leerden evenals de Fransen de ellendige omstandigheden van de oorlog in Europa kennen, kregen net als dezen met honger en kou te maken en deelden de loopgraven en fabrieken met hen. Op deze wijze veranderde hun beeld van de superioriteit van de Europese beschaving en bijgevolg van de eigen minderwaardigheid en de vanzelfsprekendheid van de Franse overheersing in Indochina. Een opvallend gegeven dat uit de brieven die de Vietnamezen naar huis schreven naar voren komt, is dat zij in een aantal gevallen kritisch waren over de manier waarop Franse soldaten tegen de Duitsers vochten maar bewondering hadden voor de instelling van de Amerikaanse militairen. De arbeiders en soldaten die na de oorlog in Vietnam terugkeerden, hadden in Frankrijk bovendien kennisgemaakt met arbeidersorganisaties en hadden daar gezien dat de bevolking met succes voor haar rechten kon opkomen. Zij namen deze voor de Vietnamese situatie radicale ideeën mee terug en wilden in veel gevallen geen genoegen meer nemen met een terugkeer naar de vooroorlogse situatie. Zij eisten betere arbeidsomstandigheden of hogere lonen en leverden een belangrijke bijdrage aan de oprichting van organisaties van arbeiders, studenten en boeren die zich tegen de koloniale overheersing verzetten.

Daarnaast verbleven tijdens de Eerste Wereldoorlog vijfhonderd Vietnamese studenten in Frankrijk. Een deel van hen zocht met elkaar contact om te ijveren voor meer invloed voor de Vietnamezen in hun eigen land en grotere autonomie. In de meeste studies over deze periode staat de rol van de latere eerste president van de Democratische Republiek Vietnam Ho Chi Minh centraal. Hij geldt daarin als degene die leiding gaf aan de nationalist en in 1919 een petitie opstelde met daarin eisen van het Vietnamese volk. Ofschoon hij een belangrijke rol speelde, zijn bij deze visie wel enkele kanttekeningen nodig. François Guillemot heeft erop gewezen dat de leiders van deze Vietnamezen in Parijs Phan Chu Trinh en de advocaat Phan Van Truong (1875-1933) waren. Deze laatste werkte eerst als vertaler in Vietnam, behaalde daarna in Parijs een graad in de rechten en richtte daar samen met Trinh de Associatie van Vietnamese patriotten op. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij enige tijd door de Franse overheid opgesloten, was daarna weer werkzaam als vertaler voor de Fransen en keerde in 1923 naar Vietnam terug. In 1928 werd hij daar opnieuw gearresteerd en overleed vijf jaar later. Daarnaast waren er in 1919 drie jongeren actief. Nguyen An Ninh (1900-1943) was de zoon van een landeigenaar, studeerde in Frankrijk rechten en keerde in 1922 naar Saigon terug. Nguyen The Truyen (1896-1969), de zoon van een districtsmandarijn, behaalde in Toulouse een licentiaat in de filosofie, was in Frankrijk actief als uitgever, richtte in Parijs de Annamese Onafhankelijkheidspartij op en verbleef vanaf 1927 in Vietnam. Daar brak hij in 1928 met de communisten en later was hij politiek werkzaam in Zuid-Vietnam. De derde jongere was Nguyen Tat Thanh, degene die zich veel later (1941-1942) Ho Chi Minh zou noemen. Guillemot spreekt over de vijf dragonders, die in Parijs actief waren in de jaren 1919-1923. Zij ondertekenden de petitie met de naam Nguyen Ai Quoc. Aangezien Nguyen Ai Quoc een van de vele pseudoniemen van Ho Chi Minh is, heeft men ten onrechte aangenomen dat hij de opsteller is van de petitie en dat men een schrijffout heeft gemaakt.

Historici die de bronnen van de Franse politie goed hebben bestudeerd komen tot een andere conclusie. Ik noem hier in de eerste plaats de Amerikaanse historica Sophie Quinn-Judge die in 2003 de jaren 1919-1941 uit het leven van Ho beschreef en daarbij stevig aan het ‘debunkten’ sloeg. Ho – of Nguyen Tat Thanh, zoals hij zich toen nog noemde – was waarschijnlijk pas tien dagen in Parijs toen in juni 1919 de petitie werd geschreven en hij gaf zelf aan de Franse taal nog niet goed te beheersen. De belangrijkste auteur was Phan Van Truong en de ondertekening met Nguyen Ai Quac was waarschijnlijk een verzamelnaam voor de hele groep. Overigens heeft Quac in het Vietnamees geen betekenis, in tegenstelling tot Quoc (patriot). De oudere leden van de groep, die door de politie al lange tijd streng in de gaten werden gehouden, schoven de jonge Nguyen Tat Thanh naar voren,

om zelf uit de wind te blijven. Deze verspreidde vervolgens de petitie en nam daarna de naam Nguyen Ai Quoc (Nguyen de patriot) aan.

Voordat ik aandacht besteed aan de inhoud van de petitie en de verspreiding en de ontvangst daarvan eerst enkele biografische feiten van Nguyen Tat Thanh, of – zoals wij hem meestal noemen – Ho Chi Minh (Hij die verlichting brengt). Ik gebruik hier verder de naam Ho Chi Minh. Hij werd in 1890 in het dorp Hoang Tru, vlak bij Vinh in de provincie Nghe An, geboren als zoon van een lagere mandarijn, die als dorpsleraar in zijn levensonderhoud voorzag. Vanaf zijn tiende had hij de naam Nguyen Tat Thanh (Nguyen die succes zal hebben). Ik laat het hier bij de drie tot nu toe genoemde namen, want in zijn avontuurlijke leven gebruikte hij tientallen pseudoniemen. Het beroep van zijn vader laat zien dat hij zeker niet uit de volksklasse afkomstig was. Zijn vader nam in 1905 een belangrijk besluit door zijn zoon naar een Franstalige school in Hue te sturen. Dat betekende dat hij anders dan Phan Boi Chau en Phan Chu Trinh niet hoofdzakelijk op Chinese en Japanse hervormers georiënteerd raakte, maar rechtstreeks kennismaakte met Europese denkers. Waarschijnlijk maakte het optreden van de Fransen in 1908 tegen de protesten in verband met de hoge belastingen en de zware arbeidsverplichtingen veel indruk op hem. Hij nam in dat jaar deel aan de demonstraties van boeren tegen de belastingmaatregelen, deed vertaaldiensten voor hen omdat hij op school Frans leerde en werd daarop van school gestuurd. Communistische historici schrijven meestal dat dit het beslissende moment is geweest in het leven van Ho Chi Minh en dat hij zich in 1908 definitief tegen Frankrijk keerde, maar daar zijn geen aanwijzingen voor. Hij bleef nog zeker een decennium streven naar een vergelijk met Frankrijk. Zijn kritische houding is waarschijnlijk ook gegroeid, nadat zijn vader in 1910 was ontslagen vanwege disfunctioneren. Wij weten dat er ook contacten waren tussen Ho, zijn vader en Phan Chu Trinh, maar over de inhoud daarvan is weinig bekend. Hij verliet in 1911 als matroos Vietnam en verbleef kort in Frankrijk, waar hij probeerde toegelaten te worden tot de Koloniale School. Hij werd echter afgewezen. Volgens communistische bronnen vestigde hij zich in december 1917, na reizen naar Afrika, het Midden-Oosten, Midden- en Zuid-Amerika en na korte verblijven in de Verenigde Staten en Engeland, in Frankrijk. Waarschijnlijk geven Franse politiedossiers een correctere datum voor zijn aankomst in Frankrijk, namelijk 7 juni 1919. Opvallend is dat hij zich in Parijs niet alleen kritisch uitliet over het Franse kolonialisme in Vietnam, maar zich ook een bewonderaar toonde van de Franse cultuur en de principes van vrijheid, gelijkheid en broederschap.

De eerdergenoemde petitie had als titel *De eisen van het Vietnamese volk*. Hierin werd verwezen naar het recht van zelfbeschikking, zoals dat door de Amerikaanse president Woodrow Wilson was verwoord. De opstellers zagen daarbij wel over het hoofd dat Wilson dit recht alleen had bedoeld voor de gebieden die voor de oorlog in handen van Duitsland en Oostenrijk-Hongarije waren geweest en niet voor de Europese koloniën. Vaak kan men lezen dat zij pleitten voor volledige onafhankelijkheid, maar daarvan was geen sprake. De tekst van de petitie was veel gematigder. Zij hoopten dat er een vorm van samenwerking tussen de Franse staat en de Vietnamezen zou komen, waarbij zij minder aan de Franse leiband liepen. Zij eisten verder een Vietnamese vertegenwoordiging in het Franse parlement, vrijheid van drukpers, vergadering, emigratie en reizen naar het buitenland en dat er in Vietnam een einde kwam aan het regeren bij decreet.

Bij de verspreiding van de petitie speelde Ho Chi Minh wel een belangrijke rol. Er werden twaalfduizend exemplaren gedrukt en de regeringen die in Versailles vergaderden over de vredesregeling na de Eerste Wereldoorlog, onder wie de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Robert Lansing, en alle Franse kranten ontvingen er een. Alleen de krant *L'Humanité* maakte er op bladzijde vier melding van. De krant vatte de petitie samen en schreef over een groep Annamitische [Vietnamese] patriotten, die het slachtoffer waren van de misdaden van het Franse kolonialisme. De opstellers kregen van enkele regeringen een bericht van ontvangst, onder wie een medewerker van Wilsons adviseur kolonel Edward House, en daar bleef het bij. Wilson zelf heeft de

petitie waarschijnlijk nooit gezien. Ook sommige politieke partijen en organisaties van arbeiders ontvingen een kopie. Een bijzondere doelgroep waren de Vietnamese arbeiders en soldaten die een bijdrage hadden geleverd aan de Franse oorlogsinspanning. Op 23 juni, dat wil zeggen zes dagen na de publicatie van de petitie, ontving de president van de Franse republiek informatie hierover. Een zekere Nguyen Ai Quoc, die op nummer 56 aan de Rue M. le Prince woonde, was volgens een Frans memorandum verantwoordelijk. De president gaf vervolgens opdracht hem nauwkeurig in de gaten te houden. En de politie volgde voortaan alle stappen van Nguyen Tat Thanh, die weldra de naam Nguyen Ai Quoc (of soms Quac) ging voeren.

Ik noemde hiervoor de twee stromingen binnen de Vietnamese nationalistische beweging – laten wij zeggen: de revolutionaire lijn van Phan Boi Chau en de hervormingsgezinde van Phan Chu Trinh. Guillemot benadrukt in zijn werken dat omstreeks 1923 de beweging van de vijf dragonders uit elkaar was gevallen en dat deze breuk een groot stempel drukte op de verdere geschiedenis van Vietnam. Phan Chu Trinh en Phan Van Truong hielden vast aan het idee van een democratische republiek die door overleg met Frankrijk tot stand kwam. Nguyen An Ninh en Nguyen The Truyen kozen voor een radicaler nationalisme. De laatste was in het midden van Vietnam actief met zijn Annamese Onafhankelijkheidspartij en Nguyen An Ninh verspreidde in de jaren twintig in Vietnam als journalist zijn nationalistische denkbeelden. Ho Chi Minh was in het begin een aanhanger van de politieke ideeën van Phan Chu Trinh en hij steunde diens opvatting dat het tot de mission civilisatrice van Frankrijk behoorde dat men Vietnam geleidelijk aan meer politieke rechten zou geven. Dat veranderde in de loop van 1919. Uit bronnen van de Franse Sûreté, die hem en andere Vietnamese nationalisten 24 uur per dag volgde, weten wij dat het in december 1919 tot een conflict kwam tussen Ho en Trinh. Trinh hield vast aan zijn opvatting dat de Vietnamese bevolking nog niet in staat was tot een grote opstand tegen de Fransen en bleef een gematigde koers voorstaan. Volgens hem was het belangrijk dat de Vietnamese samenleving zich moderniseerde en losmaakte van de confucianistische traditie. Ho meende dat de Vietnamezen te veel achter de Fransen aanliepen en zo medeplichtigen waren geworden aan de Franse politieke lijn.

Het is duidelijk dat de gebeurtenissen die in 1917 in Rusland plaatsvonden grote invloed hadden op Ho Chi Minh. In 1917 kwamen de marxisten of communisten onder leiding van Lenin en Trotski in Rusland aan de macht en vestigden na een bloedige burgeroorlog (1917-1922) hun nieuwe staat de Sovjetunie. Het maakte grote indruk op de jonge Ho Chi Minh. In juli 1920 omarmde Ho in Parijs het marxisme, nadat hij Lenins *Stellingen over de nationale en koloniale vragen* had gelezen, vooral vanwege het daarin genoemde verband tussen imperialisme en kapitalisme. Terwijl andere marxisten zich vooral met de klassenstrijd bezighielden en meenden dat de gekoloniseerde volkeren in Azië en Afrika gezien hun achterstands situatie nog niet in staat waren tot een revolutie, was volgens Lenin het kolonialisme of imperialisme de ‘hoogste’ fase van het kapitalisme, omdat de leden van de hebzuchtige leden van de bourgeoisie ten koste van de geknechte bevolking in de koloniën door uitbuiting hun winst wilden maximaliseren. Ho Chi Minh raakte door dit schrijven ervan overtuigd dat de bevrijding van de koloniale gebieden het best kon gebeuren door een wereldwijde anti-imperialistische revolutie. Hij zei daar later zelf over dat hij door tranen werd overmand en dat hij, ofschoon hij alleen in zijn kamer zat, schreeuwde alsof hij een grote menigte toesprak: ‘Dierbare landgenoten. Dit is wat wij nodig hebben om onszelf vrij te maken.’ De communistische partijen in het Westen moesten volgens Lenin samenwerken met de nationalistische bewegingen in Azië en Afrika en samen tegen het imperialisme strijden. Alleen als de gekoloniseerde volkeren zich van de vreemde overheersing konden bevrijden, zou daarna in het Westen de revolutie tegen het kapitalisme slagen. Het communisme verschafte Ho Chi Minh hiermee niet alleen een verklaring voor het leed waaronder de mensen in zijn geboorteland gebukt gingen, maar bood hem ook een handreiking hoe men een einde kon maken aan het koloniale systeem en een nieuwe samenleving kon vestigen waarin de bevolking het beter zou krijgen.

De hervormingsgezinde Franse minister van Koloniën Albert Sarraut deed nog een poging Ho tot een gematigde koers te bewegen. Hij nodigde hem in september 1919 uit voor een gesprek, wat op zichzelf beschouwd al laat zien dat de Franse regering hem inmiddels als een belangrijke figuur beschouwde. Sarraut sprak hem afwisselend dreigend en verzoenend toe, maar Ho liet zich niet gebruiken en maakte een einde aan het gesprek [Begin 1921 en in juni 1922 vonden opnieuw gesprekken tussen beiden plaats, die door de Franse historicus Ruscio zijn getypeerd als een dialoog tussen doven, waarbij Sarraut stelde dat de Vietnamezen nog niet in staat waren zichzelf te besturen en Ho aangaf dat men dat al millennia deed en de eisen van de petitie herhaalde]. Ho nam vervolgens in 1920 in Tours deel aan de oprichtingsvergadering van de Franse Communistische Partij en hij werd lid hiervan. Hij schreef daarna artikelen voor de communistische *L'Humanité* en andere periodieken en gaf vanaf 1922 het nationalistische krantje *Le Pariah* met een oplage van tweeduizend exemplaren uit, waarin Aziatische en Afrikaanse nationalistena publiceerden. Voor *La Revue communiste* schreef hij in mei 1921 onder de naam Nguyen Ai Quac een artikel onder de titel 'Le régime communiste est-il applicable en Asie?'. Het was een vraag die hij bevestigend beantwoordde: 'Op de dag waarop honderden miljoenen Aziaten die gemarteld en onderdrukt worden wakker worden om zich te bevrijden van de gemene uitbuiting door enkele onverzadigbare koloniale machten, vormen zij een geweldige strijdmacht en kunnen zij, doordat zij een einde maken aan een van de voorwaarden van het bestaan van het kapitalisme, te weten het imperialisme, hun broeders in het Oosten helpen bij de taak van de volledige emancipatie.'

In juni 1923 verliet hij Frankrijk en vertrok naar Moskou, vooral omdat de Franse politie zijn activiteiten nauwkeurig volgde [en optekende, zegt de historicus dankbaar] en Ho vreesde dat hij binnenkort zou worden gearresteerd en uitgewezen naar Vietnam. Wat ook een rol speelde, was dat hij vaststelde dat de Franse Communistische Partij zich vooral met Franse zaken bezighield en nauwelijks met de ontwikkelingen in de koloniale gebieden. In het Moskou van Lenin verwachtte hij een andere sfeer. Het was dan ook een grote teleurstelling voor hem toen Lenin het jaar daarna overleed en hij bij zijn opvolgers in Moskou weinig gehoor vond voor zijn denkbeelden over een opstand van de agrarische gebieden in de koloniën in Azië en over het revolutionaire potentieel van die gebieden. Andere Vietnamese jongeren die waren achtergebleven in Frankrijk roerden zich in de jaren twintig steeds meer met demonstraties en brieven aan parlementsleden. Dit was voor de Franse regering de aanleiding om een aantal van hen eind jaren twintig het land uit te zetten. Onder hen waren enkelen die na de Tweede Wereldoorlog als leiders van Vietnam op de voorgrond traden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog vonden verscheidene opstanden plaats in Vietnam, die geen van alle succesvol verliepen. In 1913 ontstond een verzetsbeweging tegen het kolonialisme met chiliastische trekken; chiasmisme is het geloof in een duizendjarig rijk van vrede na de komst van een verlosser. De leider was een man uit het volk Phan Phat Sanh, die verklaarde dat hij afstamde van een koninklijke familie en te zijner tijd keizer zou worden. Zijn medestanders meenden dat hij over de gave beschikte hen onzichtbaar te maken en vielen in 1916 gehuld in witte kleren de gevangenis van Saigon aan met het doel deze te vernietigen en hun gevangengenomen leider te bevrijden. In hun witte kleren waren zij een gemakkelijk doelwit voor de Franse schutters. 51 leden werden daarna nog geëxecuteerd. In 1914-1915 brak een opstand uit onder de Dao-minderheid in de berggebieden bij Yen Bay ten noordwesten van Hanoi. Die was opnieuw in hoofdzaak gericht tegen de hoge belastingen en de arbeidsverplichtingen. De opstand werd door de Fransen bedwongen, waarna honderden gevangen werden gezet en 67 mensen werden geëxecuteerd.

Een andere opstandeling was de mandarijn Tran Cao Van, die vanwege zijn deelname aan de onlusten in 1908, zes jaar gevangen had gezeten op Poulo Condore. Hij wist in 1916 de zestienjarige keizer Duy Tan over te halen mee te werken aan een opstand tegen de Fransen. Hij wilde daarbij gebruikmaken van de jonge Vietnamese rekruten die in de buurt van Hue werden getraind om later te worden verscheept naar het front in Europa. Duy Tan leek in eerste instantie voor de

Fransen een goede keuze voor het keizerschap, maar dat pakte dus heel anders uit. De jonge keizer ervoer de Franse bemoeienis als een keurslijf, zeker nadat hij de tekst van het verdrag van 1884, dat de koloniale overheersing door Frankrijk regelde, had bestudeerd. Hij stelde vast dat die veel milder was dan de praktijk in 1916. Hij bekritiseerde de ministers die met de Fransen samenwerkten, vluchtte uit zijn paleis en sloot zich bij de opstandelingen aan. De slecht voorbereide actie van Tran Cao Van mislukte. Duy Tan werd door de Fransen gearresteerd, de jonge rekruten werden ontwapend en de jonge keizer werd samen met zijn vader Thanh Thai, die al eerder was afgezet, gedeporteerd naar het eiland Réunion in de Indische Oceaan. De leiders, onder wie Tran Cao Van, werden daarna geëxecuteerd. Als keizer werd Duy Tan vervangen door Khai Dinh (1916-1925), een zoon van Dong Khanh (keizer van 1885 tot 1889). Hij bleek wel een goede keuze te zijn waar het de samenwerking met de Fransen betrof. In Vietnam was hij regelmatig het onderwerp van spot vanwege zijn luxueuze levensstijl en door zijn werkzaamheden, of liever, door wat hij niet deed. In een krantenartikel werd beweerd dat hij weinig meer ondernam dan gedichten schrijven en toen een foto verscheen waarop hij achter zijn bureau zat, stelde de krant de vraag waarom hij een bureau nodig had. Een volgende opstand, waarbij volgelingen van Phan Boi Chau een rol speelden, vond in 1917 plaats. Vietnamese bewakers van de Thai-Nguyengevangenis slaagden erin honderden Vietnamese gevangenen te bevrijden en de stad in te nemen. Zij wisten zich zes dagen te handhaven, maar werden daarna door de Fransen verjaagd of gevangengenomen. Een belangrijke rol bij het onderdrukken van de opstanden speelde de in 1917 opgerichte *Sûreté générale indochinoise*, een politieorganisatie die zich tijdens het interbellum ontwikkelde tot een instrument voor controle en politieke repressie.⁸

Varianten in de nationalistische beweging, gematigde nationalistena de Eerste Wereldoorlog en het echec van het koloniale reformisme

Een onafhankelijke Vietnamese staat binnen afzienbare tijd was in het interbellum het doel van de meesten die kritiek hadden op of zich verzetten tegen de Fransen, maar er werden wel verscheidene alternatieven besproken. Sommigen waren voorstanders van een overheersende positie van de Viet in een groter toekomstig Indochina. Onder invloed van de verbreiding van nieuwe radicale ideeën, zoals die van Karl Marx en Lenin, het uitbreken van de economische crisis eind jaren twintig en de politieke en sociale effecten daarvan, werden de verschillen tussen de nationalistische stromingen scherper en trad tegelijkertijd een radicalisering op. De nationalistische beweging kende daardoor in het interbellum veel varianten en in de gevoerde discussies bepaalde een aantal vragen de tegenstellingen in belangrijke mate. Mocht men wel of niet geweld gebruiken? Kon het doel worden bereikt door een geleidelijke hervorming waarbij Frankrijk nog een rol speelde, of was een gewapende opstand tegen de Fransen noodzakelijk? Welke staatsvorm was wenselijk: het herstel van de monarchie, een democratische republiek of een socialistische of communistische staat naar model van de Sovjetunie? En was een volledige verandering van de Vietnamese samenleving noodzakelijk? Naast gematigde nationalistena stonden zij die geweld wilden gebruiken om hun doelen te bereiken. Dat laatste gold voor de Vietnamese Nationalistische Partij van Nguyen Thai Hoc en voor de door het marxisme en de gebeurtenissen in Rusland geïnspireerde beweging, waarin Ho Chi Minh een belangrijke – zij het niet zo dominante als vaak wordt voorgesteld – rol speelde. Het leidde in 1930 tot de oprichting van de Vietnamese en later in dat jaar van de Indochinese Communistische Partij.

Een koers die een einde maakte aan de macht van de met Frankrijk samenwerkende mandarijnen, een politiek waar men name Phan Chu Trinh op aandrong, of die uitzicht bood op onafhankelijkheid op redelijke termijn werd geen moment door de Fransen serieus overwogen. Zij beschouwden dit als een aantasting van hun machtspositie. De Franse historicus François Guillemot spreekt in dat verband over ‘het echec van het koloniale reformisme’. De Franse bestuurders gingen niet verder dan het oprichten van een lyceum dat bestemd was voor Vietnamezen (*Collège du*

Protectorat 1909) en het goedkeuren van periodieken die met Franse steun en op afstand gecontroleerd door de Sûreté konden verschijnen. Daarin werd het gebruik van geweld afgewezen en werd gepleit voor samenwerking tussen Fransen en Vietnamezen. Nguyen Van Vinh (1882-1936) en Pham Quinh (1892-1945) waren de belangrijkste publicisten in deze tijdschriften, die in het interbellum of een groot deel daarvan in Hanoi en Saigon werden uitgegeven. Er waren daarnaast ook voorstellen voor hervormingen om daardoor meer gelijkheid te bereiken. Gouverneurs-generaal zoals Albert Sarraut (1911-1914 en 1917-1919) en Alexandre Varenne (1925-1928) gingen soms hier voor een deel in mee, maar er was nooit een werkelijke kans op realisering. Tussen 1911 en 1930 kwam de Franse staat feitelijk nooit met concrete hervormingen op de proppen. Een gevolg van deze houding was dat het accent binnen de nationalistische bewegingen verschoof van de benadering van Phan Chu Trinh naar die van Phan Boi Chau. Toch verdwenen de reformisten niet helemaal van het politieke toneel. Zij bleven actief in het interbellum en er lagen weer kansen voor hen in 1945.

Na de fase van repressie tijdens de Eerste Wereldoorlog was in eerste instantie sprake van gematigde kritiek op het Franse bewind. Een centrale plaats werd daarbij ingenomen door leden van de opkomende hogere middenklasse van professionals in de steden, die zich had ontwikkeld als gevolg van de groei van de economie, de mogelijkheid om onderwijs te volgen én daardoor te stijgen op de sociale ladder. Zij bewonderden de Franse technologie en in veel gevallen ook de Franse culturele waarden. Zij pleitten daarom voor zaken zoals burgerrechten, persvrijheid, vrijheid van vereniging, gelijke kansen en gelijke beloning. Het verkrijgen van onafhankelijkheid nam in hun opvattingen vaak een secundaire plaats in. Daarvan kon volgens hen pas sprake zijn als de oude heersende klasse had ingebonden en haar macht was kwijtgeraakt. De eerste feitelijke politieke partij van Vietnam opereerde in deze gematigde sfeer. Het was de Constitutionele Partij, die in 1917 in Saigon was opgericht door Bui Quang Chieu (1873-1945). Hij had op een Franse universiteit in Europa een graad behaald als landbouwingenieur en bekleedde daarna een hoge betrekking in het Franse bestuur. De partij bestond van 1917 tot 1942. De dertig leden van de partij waren overwegend vooraanstaande stedelijke professionals, zoals dokters, juristen en hoge beambten, en enkele grootgrondbezitters en ondernemers. Bui Quang Chieu verklaarde dat hij een loyale oppositie tegen de Fransen wilde voeren. Het was een opvatting die hij – niet toevallig – naar buiten bracht toen gouverneur-generaal Albert Sarraut een politiek van Frans-Vietnamese samenwerking bepleitte. In de praktijk betekende dit voor Chieu samenwerking met de Fransen en een gerichtheid op associatie, die moesten leiden tot autonomie en uiteindelijk onafhankelijkheid. Zijn beweging richtte zich nog meer dan tegen de Franse macht tegen de economische monopolies van de Chinezen. Vandaar dat hij een pleidooi hield voor een boycot van Chinese zaken en een Vietnamese bank wilde oprichten. Het bleek echter een onmogelijke opgave de economische macht van de Chinezen te breken en de boycotactie verloor weldra aan invloed. Zijn genuanceerde en geleerde kijk op de toekomst leidde tot verschillende waarderingen van veel Fransen en (later) van de communisten. Deze laatsten beschouwden hem als een duidelijke collaborateur met de Fransen en vermoordden hem in 1945, veel Fransen zagen hem als een anti-Franse Vietnamese activist, die dezelfde doelen nastreefde als andere nationalist. Drie keer per week publiceerde de partij een door Sarraut gefinancierde krant *La Tribune Indigène*, waarin men vooral aandrong op een betere vertegenwoordiging van de Vietnamezen in vertegenwoordigende lichamen. Een andere krant die nauw met deze politieke beweging was verbonden was *L'Echo Annamite* van Nguyen Phan Long. Deze gematigde nationalist behaalden enige beperkte successen. Het Franse bestuur in Cochinchina kwam in 1922 mondjesmaat aan hun wensen tegemoet en gaf daarna steeds meer Vietnamezen een plaats in de koloniale raden van Cochinchina en Saigon. Maar verder gingen de Fransen niet en zij verbonden er de voorwaarde aan dat over deze verandering uitgebreid werd gepubliceerd in de partijkrant.

Een andere beweging die ook aan het einde van het tweede decennium tot stand kwam, was de Hoi Khai Tri Tien Duc (De associatie voor de opening van de geest om op deze wijze de deugd

te bevorderen). Een van de leden was Pham Quynh, iemand die nauw met de Fransen samenwerkte als functionaris in hun bestuur. Pham Quynh bleek als jongen een briljante student, bezocht als achttienjarige de *École Française d'Extrême Orient* in Hanoi (een Frans onderzoeksinstituut voor Aziatische culturen) en schopte het in de jaren dertig van journalist tot minister in een kabinet van keizer Bao Dai. Hij vond dat de Fransen zich beter aan de afspraken van het protectoraatsverdrag moesten houden en vooral dat de keizer een belangrijkere rol in politiek opzicht moest krijgen. Hij was ervan overtuigd dat in de toekomst een constitutionele monarchie het best was voor Vietnam en dat een vernieuwd stelsel van mandarijnen te verkiezen viel boven verregaande democratische hervormingen. Frankrijk moest daarom bij voorkeur het bestuur van Vietnam aan de Vietnamezen laten en zich beperken tot een adviserende en beschermende rol. Frankrijk moest dan ook een einde maken aan de overheersing van de protectoraten Annam en Tonkin en de kolonie Cocinchina en de eenheidsstaat Vietnam toestaan.

Zijn beweging legde de nadruk op de opvoeding van de Vietnamezen naar Frans model en op het langs deze weg gezamenlijk met de Fransen verheffen van het Vietnamese volk. In zijn maandblad *Nam Phong* (Wind uit het Zuiden) publiceerde hij in 1930 een bijdrage waarin hij zijn denkbeelden – niet voor de laatste keer – uiteenzette. Hij wees op de noodzaak van een culturele en literaire herleving. Die kon echter alleen maar worden bereikt als de elite van de Vietnamezen kennismaakte met Franse denkbeelden. In politiek opzicht wilde hij een Vietnamese regering die bestond uit mensen die een opleiding op Franse en Vietnamese scholen hadden genoten. Daarbij zouden die steeds moeten vertrouwen op Franse voorgedij en kon slechts sprake zijn van een geleidelijke uitbreiding van de politieke soevereiniteit van de Vietnamezen. De elite die leiding moest geven aan dat proces moest gedisciplineerd en van hoog moreel gehalte zijn. Zijn grote voorbeeld was Japan. ‘Wat de Japanners in staat waren te doen, kunnen wij ook – geholpen door Frankrijk, dat, daar zijn wij zeker van, genereus en bekwaam genoeg zal blijken om de bloei en groei van een goed, bewust en verlicht Annamees [Vietnamees] patriottisme aan te moedigen, dat het beste tegengif zal blijken te zijn tegen de verspreiding van de meest schadelijke theorieën die uit het buitenland komen.’ Het laat zich raden dat Franse bestuurders graag gebruikmaakten van de diensten van Pham Quynh en de andere leden van zijn beweging en dat zij hun maandblad wilden financieren. Ook hij werd in 1945 door de communisten vermoord. Zowel Phan Boi Chau als Phan Chu Trinh richtte zich overwegend op de elite van de Vietnamese bevolking in de overtuiging dat de belangen van deze kleine groep samenvielen met die van het volk. Hun aanhang onder de kleine burgerij en de volksklasse bleef evenwel steeds beperkt. Dat gold ook voor Pham Quynh en Bui Quang Chieu, die wel bepaalde rechten voor de Vietnamezen bepleitten, maar voor wie een onafhankelijke staat steeds een ver in de toekomst gelegen perspectief bleef.⁹

De radicalisering van de nationalistische beweging na het midden van de jaren twintig

Na de Eerste Wereldoorlog slaagden revolutionairen erin bredere steun te verwerven onder de bevolking. In het midden van de jaren twintig toen het duidelijk was dat er van een reformistische koloniale politiek geen sprake was, groeiden radicale nationalistische bewegingen en vond de politisering van een verfranste jeugd met revolutionaire idealen plaats. De ijkpunten van deze ontwikkeling waren een redevoering van Nguyen An Ninh in 1923; de bombaanslag op een Franse gouverneur-generaal door Pham Hong Thai in 1924; het proces tegen Phan Boi Chau, die in eerste instantie ter dood was veroordeeld, en de daarop volgende manifestaties in 1925 die ertoe leidden dat hij huisarrest kreeg; de arrestatie van Nguyen An Ninh en ten slotte het overlijden van Phan Chu Trinh en de onlusten daarna in 1926. In deze periode ontstonden verscheidene nieuwe revolutionaire partijen in Vietnam zelf en daarbuiten met als gemeenschappelijk doel het omverwerpen van het koloniale bestuur door een gewapende strijd. Men kan de jaren 1923-1927 typeren als de

ontstaansperiode van dit revolutionaire patriotisme, dat zich duidelijk afzette tegen het traditionele antikolonialisme en de reformistische weg. In de periode 1927-1930 zien wij binnen de bewegingen een verdere radicalisering optreden. De veranderingen die respectievelijk in 1911 en 1917 in China en Rusland plaatsvonden en leidden tot de totstandkoming van een Chinese republiek en de communistische staat de Sovjetunie waren van grote betekenis voor de positiebepaling van de Vietnamese radicale revolutionairen, maar er waren meer invloeden. Ik noemde in een vorige paragraaf al kort het sociaal darwinisme van Herbert Spencer, dat een beeld gaf van een strijd tussen beschavingen en landen om zich te kunnen handhaven en hun invloed uit te breiden – naar model van het idee van de ‘survival of the fittests’ van Charles Darwin. Bij een schrijver als Tran Huu Do (1887-1939) zien wij op welke wijze dit de discussie beïnvloedde en het bovendien een verklaring bood voor de wijze waarop Vietnam het slachtoffer was geworden van een ander land. In de verhandelingen die hij tussen 1925 en 1928 publiceerde over de negatieve kanten van het Franse kolonialisme en de wijze waarop de Vietnamezen daaraan konden ontsnappen, legde hij de nadruk op de noodzakelijke strijd van het volk – vooral in intellectuele zin – om het verval van de Vietnamese beschaving te keren. Het kolonialisme wilde volgens hem de Vietnamese ziel vernietigen en de Vietnamezen beroven van hun krachtige wil om een onafhankelijke natie te vormen. Om dat laatste te bereiken was het noodzakelijk dat men de Vietnamese beschaving ontwikkelde en krachtig weerstand bood tegen de Franse onderdrukking.

Een belangrijke vertegenwoordiger van de groep revolutionairen in de jaren twintig was Nguyen An Ninh (1900-1943). Hij was een van de vijf dragonders in Parijs tijdens de Eerste Wereldoorlog en had aan de Sorbonne in Parijs een meestertitel in de rechten behaald, die overigens in Vietnam slechts een licentiaat waard was. Hij was in Frankrijk lid geworden van de Franse Communistische Partij, ‘omdat die [naar hij beweerde] zodra zij aan de macht kwam Vietnam onafhankelijkheid zou geven’. Zijn publicaties in de krant *La Cloche Fêlée* (De gebarsten klok) ademen een sterk anti-Franse geest met scherpe kritiek op de onderwijskundige en economische politiek. Ook bracht het tijdschrift de Vietnamezen in aanraking met schrijvers zoals Leo Tolstoj en André Gide. In 1923 baarde Ninh in Saigon veel opzien met zijn voordracht *De idealen van de Annamitische jeugd*, omdat hij daarin het confucianisme met zijn trouw aan de vaderfiguur en zijn onveranderlijke normen en waarden verantwoordelijk noemde voor de achterstand van Vietnam. Zijn verzet dat ook tegen het Westen was gericht, vooral tegen de mission civilisatrice van Frankrijk, was al met al meer cultureel dan politiek van aard. Hij pleitte voor het ontstaan van een krachtige moderne Vietnamese cultuur, wat volgens hem de enige manier was om zich los te kunnen maken van de koloniale overheersing. ‘Het knelpunt is een gedegen cultureel erfgoed te vinden dat dienst kan doen als het fundament waarop wij onze dromen kunnen bouwen. Als wij vasthouden aan de zuiver literaire en artistieke prestaties die hier zijn verricht, is het duidelijk dat het intellectuele erfgoed van onze voorouders vast en zeker schamel is vergeleken met andere volkeren...De taak die op de huidige generatie rust, is zwaar...Onze geboorte en intelligentie dringen ons een missie op...Op de dag dat de jeugd van Annam [lees: Vietnam] geen aandacht schenkt aan diploma’s, sociale vooroordelen, de geborduurde uniformen van kamerdienaren, het opgedrongen vertoon van valse goden, of de overwegingen die verband houden met misleidende talenten of ongerijmdheden; de dag waarop de jeugd van Annam minder waarde hecht aan schijn en leugens en in de plaats daarvan met opgeheven hoofd de weg af marcheert, gezuiverd door het eigen zelfbewustzijn – op die dag kunnen wij alle prachtige dromen onderzoeken, op die dag zullen wij in staat zijn om blij het probleem van de cultuur van ons ras op te lossen.’ Verder had hij felle kritiek op degenen die een bijdrage leverden aan het Franse bestuur. Wat volgens hem moest gebeuren, was actie door Vietnamese jongeren.

De nieuwe revolutionairen kwamen niet uit de kringen van de confucianistisch geschoolde geletterden, maar sommigen waren wel door het confucianisme beïnvloed, terwijl anderen zich nadrukkelijk daartegen afzetten. Zij waren voor een deel jongeren, die afkomstig waren uit de kleine

stedelijke burgerij, die onderwijs hadden gevolgd op de *écoles secondaires* en werkzaam waren als ambtenaar, vertaler, leraar of journalist. De Franse koloniale autoriteiten zelf meenden aan het begin van de jaren dertig dat studenten en leraren een erg belangrijke rol speelden in dat verzet en in de *Revue franco-annamite* werd in 1930 dan ook openlijk de vraag gesteld hoe het kwam dat er zoveel leraren onder de revolutionairen waren. Recent historisch onderzoek heeft laten zien dat deze kwantitatieve duiding van hun rol een verkeerd beeld geeft. Zo is vastgesteld dat degenen die werden gearresteerd voor antikoloniale activiteiten niet voor het merendeel studenten of leraren waren. Boeren, werkelozen en fabrieksarbeiders waren veel sterker vertegenwoordigd.

Dit betekent niet dat studenten en leraren geen belangrijke rol speelden. Zij hadden regelmatig kritiek op de situatie op hun school en gingen dikwijls tot een staking over. Men reageerde daarmee op zaken zoals het verrichten van schoonmaakdiensten (wat de vaak uit hogere kringen afkomstige Vietnamese leerlingen beneden hun waardigheid achtten), het gedurende een bepaalde tijd niet mogen verlaten van het schoolterrein, de gedwongen overplaatsing van een Vietnamese leraar, het gebruik van geweld of de belediging van inheemse leerlingen door Franse docenten, de beperkte toekomstmogelijkheden met een opleiding of de evidente achterstelling van Vietnamese studenten of leraren. Zo ontvingen Vietnamese onderwijzers minder salaris dan hun Franse collega's, kregen zij de minst aantrekkelijke functies en hadden zij korter vakantie. Hoe negatief Franse docenten soms over hun Vietnamese leerlingen dachten, bleek in 1928 toen een van hen bij de behandeling van *De l'Esprit des lois* van Montesquieu opmerkte: 'Om zichzelf te kunnen besturen moet men integer zijn, dat wil zeggen eerlijk. Jullie zijn niet eerlijk, dus ga je niet met politiek bezighouden.' Het protest van Vietnamese studenten tegen deze belediging leidde ertoe dat een aantal studenten van school werd gestuurd. Een van hen Vu Tien Lu schreef een brief aan zijn zus die op het postkantoor werd onderschept, waardoor wij nu daarover beschikken. Nadat hij had uitgelegd wat er op school was gebeurd, concludeerde hij: 'Het is vanzelfsprekend noodzakelijk om ons tegen de Fransman te verzetten en te voorkomen dat hij onze eer aantast. Dit moet zo zijn, wat er ook gebeurt; zelfs als ik een bedelaar word, doe ik het toch. Ik zal je op de hoogte houden van de gebeurtenissen.'

Franse bestuurders waren ongerust over deze activiteiten. Zij vreesden – en ik citeer hier Franse teksten uit 1930 en 1931 – dat de Vietnamese bevolking 'traag, onstandvastig, als het gaat om gevoelens die hen bezielen, gemakkelijk alles zal aannemen en geloven...gemakkelijk kan worden gemanipuleerd, aangezien zij vaak tamelijk primitief en kinderachtig denken'. Daarom konden zij door intellectuelen zoals leraren op het revolutionaire pad worden gebracht. En wij zagen al eerder dat Franse bestuurders wel zeiden dat zij belang hechtten aan onderwijs voor de Vietnamezen, maar dat zij tegelijkertijd hun mogelijkheden beperkten, omdat het onderwijs bij hen aspiraties opwekte en zij zich – vooral als de gewenste baan uitbleef – teleurgesteld en verbitterd tegen de Fransen keerden. In feite was hier sprake van een zichzelf vernietigende koloniale onderwijspolitiek, merkte de Canadese historica Micheline Lessard in 2003 op. Deze leraren en studenten wisten dat zij met hun protest en verzet grote risico's namen. Leraren die protesteerden werden altijd ontslagen en studenten die zich roerden werden meestal van school gestuurd. De Fransen stelden begin jaren dertig vast dat in de jaren twintig meer dan honderd protestacties of stakingen op scholen hadden plaatsgevonden. Het is verder duidelijk dat deze vooral in het midden van de jaren twintig toenamen en dat deze toen steeds radicaler werden. Die versnelling en radicalisering hielden mede verband met de arrestatie van Phan Boi Chau in 1925 en de dood van Phan Chu Trinh in 1926. Beide gebeurtenissen zorgden voor veel onrust, vooral toen de Franse autoriteiten verboden dat studenten en leraren de begrafenis en herdenkingsplechtigheden van Trinh mochten bijwonen of een zwarte rouwband mochten dragen. Vele tienduizenden – de schattingen lopen uiteen van 60.000 tot 140.000 – volgden zijn baar op straat en daarna waren op veel plaatsen manifestaties en onlusten. De – soms subtiele – wijze waarop de studenten of leraren een vergelijking maakten tussen wat op school gebeurde en de politieke situatie in de kolonie of de protectoraten illustreerde de ongelijkheid binnen het koloniale systeem, de

gevoelens van schaamte die met de status van de gekoloniseerde bevolking verband hielden en de groei van het politieke bewustzijn. In een verweerschrift dat in 1923 door studenten van het Collège du Protectorat in Hanoi was opgesteld na het gebruik van geweld door een Franse leraar werd deze parallellie met een ironische ondertoon duidelijk gesuggereerd: ‘Sterk doortrokken van de confucianistische moraal vanaf onze geboorte, kennen wij heel goed, mijnheer de gouverneur-generaal, de plichten die wij moeten vervullen tegenover onze leraren. Maar het bewind waaraan wij op het college zijn onderworpen, is, zoals wij zeiden, hardhandig en erg streng, gebaseerd op het negeren van de regelingen van de school die betrekking hebben op het verbod om lijfstraffen toe te passen, een verbod dat zo verstandig is uitgevaardigd door het weldoende en beschermende Frankrijk.’

In perspublicaties bestond midden jaren twintig een scheiding tussen degenen die pleitten voor een gematigde koers en degenen die radicale ideeën aanhingen. Zo publiceerde *La Cloche Fêlée* het Communistisch Manifest van Karl Marx en veroordeelde *L’Echo Annamite*, dat verbonden was met de Constitutionele Partij van Bui Quang Chieu, dergelijke radicale geluiden. Het werd steeds duidelijker hoe groot de rol van de pers kon zijn bij het verspreiden van nieuwe, steeds radicalere, denkbeelden. Nieuwe opvattingen werden namelijk niet meer alleen ontleend aan Soen Yat-sen, de eerste president van de Chinese Republiek, maar ook aan Marx en Lenin. Historici die over de nieuwe politieke partijen schrijven die tussen 1925 en 1930 tot stand kwamen, benadrukken dat er wel enkele grote partijen waren, maar dat er ook steeds weer schisma’s en samenvoegingen plaatsvonden. Zowel Guillemot als Ruscio spreken zelfs over ‘een nevelvlek van politieke bewegingen en partijen’. Als eerste noem ik de Tam Tam Xa (Hart op hart organisatie), die in 1923 was opgericht. Het was een eerste radicale door het marxisme geïnspireerde politieke organisatie, die niet alleen streefde naar onafhankelijkheid, maar ook aandacht eiste voor sociale problemen in Vietnam. Een lid van deze groep was de al genoemde Pham Hong Thai, die een jaar later tevergeefs probeerde de Franse gouverneur-generaal Merlin met een bom te doden en daarna zelf bij een achtervolging verdrong. Na de dood van Pham Hong Thai viel de Tam Tam Xa midden jaren twintig in twee partijen uiteen, waarvan de Viet Nam Thanh Nien Cach Mang Dong Chi Hoi (Het Verbond van de Revolutionaire Jeugd van Vietnam), ook wel aangeduid als Thanh Nien (De Jeugd), de belangrijkste was.

Een andere partij, de Phuc Viet (De opstanding van Vietnam), bestond in het begin uit geletterden die in 1908 gevangen waren gezet op Poulo Condore en zich daar organiseerden. Gevangenis en trouwens een goede voedingsbodem voor het ontstaan van revolutionaire organisaties, zoals later ook de communisten laten zien. In de loop der tijd werden ook jongeren lid van deze beweging. Zij kende allerlei naamsveranderingen, soms noodgedwongen omdat de Franse politie de oude naam had ontdekt, waaronder de Viet Nam Cach Mang Dang (Vietnamese Revolutionaire Partij) en Tan Viet (Nieuw Vietnam), beide in 1926. Ook de leiders van deze stroming legden de nadruk op nationale onafhankelijkheid en sociale rechtvaardigheid. Wat zij misten, was financiële steun uit het buitenland, die de communisten later wel genoten. De organisatie werd in de jaren 1928-1929 fel vervolgd door de Fransen en viel toen uiteen, waarna sommige leden die naar China waren gevlucht zich aansloten bij de beweging Thanh Nien, die de door de ontwikkelingen in de communistische Sovjetunie was geïnspireerd, en andere bij de VNQDD van Nguyen Thai Hoc.¹⁰

De Viet Nam Quoc Dan Dang (VNQDD) van Nguyen Thai Hoc en de Indochinese Communistische Partij (ICP) en Ho Chi Minh

Twee revolutionaire bewegingen, casu quo partijen, verdienen bijzondere aandacht, vooral omdat zij verantwoordelijk waren voor een ongekend heftige revolutionaire agitatie in Vietnam in 1930 en 1931 en zij na afloop van de Tweede Wereldoorlog als antagonistische stromingen nog een belangrijke rol speelden. In 1927 richtte Nguyen Thai Hoc (1902-1930), een oud-student aan een handelsschool, de

Viet Nam Quoc Dan Dang (VNQDD), de Vietnamese Nationalistische Partij, op. Andere leiders waren Nguyen Khac Nhu, Pham Tuan Tai, Nhuong Tong en Pho Duc Chinh. De leiders van de partij waren voornamelijk intellectuelen, maar lagere ambtenaren, inheemse soldaten, arbeiders én vrouwen steunden de beweging ook. Dorpsonderwijzers speelden een grote rol bij de rekrutering van de leden. In het partijprogramma vinden wij denkbeelden die zijn ontleend aan de grondlegger van de Chinese republiek Soen Yat-sen, namelijk diens belangrijkste principes 'nationale eenheid, democratie en sociaal welzijn', en de idealen van de Franse revolutie 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Een gedetailleerd politiek programma op basis hiervan ontbreekt echter. En dat geldt ook voor de wijze waarop de ideeën van de partij konden worden verspreid of hoe men de Vietnamese bevolking kon mobiliseren. De VNQDD was vooral een actiepartij die het oude wilden vernietigen. De ideeën over de toekomst bleven enigszins vaag. Het hoofddoel was, zo nodig met geweld, de Fransen te verdrijven, een democratische republiek te vestigen en dan sociale hervormingen door te voeren. De meeste leden kwamen uit het midden en het noorden, maar het was wel de eerste politieke beweging met aanhangers die afkomstig waren uit heel Vietnam. De partij was nauw verbonden met een uitgeverij en dat maakte het gemakkelijk allerlei publicaties te verspreiden. In 1929 telde de partij 120 cellen en 1500 vaste leden. De partij werd door de Franse Sûreté krachtig vervolgd, niet alleen vanwege hun ideeën, maar ook omdat men vaststelde dat de helft van de leden in regeringsdienst werkzaam was. De partij reageerde met aanslagen op de Sûreté.

Dat in de jaren 1929-1932 in Vietnam de opstandigheid sterk toenam, lag in eerste instantie vooral aan de VNQDD van Nguyen Thai Hoc. In februari 1929 doodde een lid van deze partij de Fransman Alfred Bazin, die arbeiders voor de plantages in het zuiden rekruteerde; daarna werden honderden leden van de partij gearresteerd. De leiders van deze partij besloten vervolgens een grote opstand te beginnen. Er zijn aanwijzingen dat aanhangers van de communistische beweging die waren geïnfiltreerd in de VNQDD het moment van de opstand doorgaven aan de Franse politie. De VNQDD had eerder bewust gerekruteerd onder inheemse militairen en zij wilde nu van hen gebruikmaken. Na een reeks moorden en bomaanslagen kwamen in februari 1930 inheemse militairen in het fort Yen Bay, gelegen aan de Rode Rivier, geholpen door leden van de VNQDD van buiten de kazerne, in opstand en doodden hun officieren. Maar de coördinatie was slecht en er was sprake van infiltranten. In enkele weken tijd hadden de Fransen deze opstand bedwongen. De Franse repressie was ongekend hard. Voor het eerst bombardeerde de Franse luchtmacht een dorp, Co Am, omdat men meende dat zich daar opstandelingen bevonden. Tientallen burgers werden gedood. Een speciale rechtbank vonniste medestanders. Duizenden werden veroordeeld, van wie de dertien leiders, onder wie Nguyen Thai Hoc, tot onthoofding door de guillotine. Later werden de opstanden voortgezet door communisten, die in januari 1930 het besluit hadden genomen de opstand onder de arbeiders en (vooral) de boeren te verbreiden. In het zuiden van China bleef een kleine kern van de VNQDD actief, die zich in de loop van de Tweede Wereldoorlog en daarna opwierp als een alternatief voor een communistische staat.

Aan de vooravond van zijn dood schreef Nguyen Thai Hoc een indrukwekkende brief aan de Franse Kamer van afgevaardigden. Hij beschuldigde de Fransen van een hardvochtige behandeling van het Vietnamese volk en de weigering politieke hervormingen goed te keuren. 'Yen Bay, maart 1930. Mijne heren afgevaardigden. Ik, ondergetekende, Nguyen Thai Hoc, een achtentwintigjarige Vietnaamse, voorzitter en oprichter van de Vietnamese Nationalistische Partij, ben gearresteerd en opgesloten in de provinciale gevangenis van Yen Bay, in het noordelijke deel van Indochina. Ik heb de eer u de volgende standpunten te presenteren. Het is een kwestie van waarheid dat alle burgers het recht hebben om de onafhankelijkheid van hun vaderland na te streven... Zoals ik het zie, is mijn vaderland meer dan zestig jaar geleden door de Fransen veroverd. Onder uw tirannieke bewind hebben mijn landgenoten enorm geleden; mijn natie zal geleidelijk aan geheel worden vernietigd in overeenstemming met de wet van de natuurlijke selectie. Omdat het mijn plicht is en het in het belang

van mijn mede-landgenoten is, ben ik daarom verplicht mijn best te doen om mijn vaderland te verdedigen, dat door buitenlanders is afgepakt, en mijn natie te redden, die in gevaar verkeert. Eerst probeerde ik in het belang van mijn landgenoten, mijn vaderland en mijn natie nauw met de Fransen in Indochina samen te werken, vooral door het ontwikkelen van het onderwijs en de economie...Maar mijn brieven [aan diverse Franse bestuurders] bleven onbeantwoord...Mijn verzoeken werden niet goedgekeurd en mijn artikelen in kranten werden gecensureerd en genegeerd. Deze afwijzingen laten duidelijk zien dat de Fransen mijn vaderland, mijn mede-landgenoten en mijn natie niet toegenegen zijn en het enige alternatief dat nog rest is om hen het land uit te jagen...Het doel van de partij is een einde maken aan het onderdrukkende bewind van de Fransen en een regering tot stand brengen in de Republiek Vietnam die bestaat uit mensen die echt zijn toegewijd aan het welzijn van het volk...Een revolutionaire opstand brak uit in het noorden van Vietnam, vooral in Yen Bay...Ik heb de eer u te informeren dat ik alleen volledig verantwoordelijk ben voor alle politieke onlusten die in mijn land hebben plaatsgevonden sinds ik het leiderschap in 1927 op mij nam...Mag ik u vragen af te zien van het vervolgen van andere personen die opgesloten zijn in uw gevangenissen...Executeer alstublieft alleen mij. Als dat niet genoeg is, kunt u alle leden van mijn familie executeren...Ten slotte wil ik u meedelen dat als de Fransen in Indochina willen blijven en gevrijwaard willen zijn van aanvallen van de revolutionaire beweging, zij hun huidige wrede en barbaarse politieke agenda moeten opgeven; zij moeten zich gedragen als echte vrienden van de Vietnamezen en ervan afzien als wrede en onderdrukkende bazen te handelen. Zij moeten proberen het geestelijke en lichamelijke lijden van de Vietnamezen te verminderen door hen elementaire mensenrechten zoals de vrijheid van beweging, de vrijheid om een opleiding te volgen, het recht van vergadering en persvrijheid toe te staan....Accepteer alstublieft, Mijne Heren afgevaardigden, de verzekering van mijn grote welwillendheid.'

De tweede belangrijke groep radicale revolutionairen waren de communisten met als bekendste leider Ho Chi Minh. Voordat ik aandacht besteed aan de partijvorming van de communisten en hun rol in de revolutionaire woelingen in Vietnam in 1930 en 1931 is het van belang dat wij een scherper beeld krijgen van de leiders, vooral van Ho Chi Minh. Hij riep in september 1945 de onafhankelijkheid van Vietnam uit en was tot aan zijn dood in 1969 de eerste president van de Democratische Republiek Vietnam, de communistische staat in het noorden van Vietnam. Het beeld dat Vietnamese communistische historici van hem schetsen is bijzonder positief. Zij typeren hem als een nationale heilige, de wijze en vooruitziende vader van het onafhankelijke Vietnam, die sober en zonder vrouw leefde, zijn leven geheel aan de Vietnamese natie wijdde en die onberispelijk naar de onafhankelijkheid en de eenheid voerde. Tegenstanders van de Vietnam Oorlog in het Westen benadrukten tijdens die oorlog eveneens zijn nationale gedrevenheid en mitigeerden zijn internationale communistische motieven. Voor critici van het communisme in het Westen gold (en geldt) hij echter als de machtsbeluste communist die in opdracht van het internationale communisme onder leiding van Moskou handelde, andere niet-communistische Vietnamese nationalisteng gebruikte en vermoordde als het hem zo uitkwam en in Vietnam een communistische dictatuur vestigde.

Recent onderzoek maakt duidelijk dat zijn rol in de jaren dertig minder dominant en op een aantal belangrijke momenten meer omstreden was dan de latere hagiografische communistische geschiedschrijving ons wil doen geloven. Ik ga hier voorbij aan de wijze waarop dit beeld van Ho vanaf de jaren zestig door de machthebbers en historici in Hanoi werd gebruikt om een bepaalde visie op de geschiedenis van Vietnam te onderbouwen, een beeld van eenheid, daadkracht en opoffering. Het gaat mij om de vraag in hoeverre deze typering van Ho recht doet aan de 'historische Ho Chi Minh'. Naast de vanuit een nationalistisch-communistische invalshoek geschreven biografieën, zijn er belangrijke westerse werken, zoals die van de Franse historici Daniel Hémery *Ho Chi Minh. De l'Indochine au Vietnam* (1990) en Pierre Brocheux *Ho Chi Minh* (2003), de Amerikaanse historici William Duiker *Ho Chi Minh. A life* (2000) en Sophie Quinn-Judge *Ho Chi Minh*.

The missing years (2003) en de Duitse historicus Martin Grossheim *Ho Chi Minh. Der geheimnisvolle Revolutionär* (2011). Het zou te ver voeren om hier alle verschillen tussen deze biografieën uitgebreid voor het voetlicht te halen. Het gaat er mij vooral om op welke punten wij consensus zien en welke opvallende accentverschuivingen wij vaststellen. Een recente publicatie over het leven van Ho Chi Minh is van de Franse historicus Alain Ruscio *Ho Chi Minh. Écrits et combats* uit 2019. Hij wil zijn studie geen biografie noemen, maar dat lijkt mij te bescheiden. Niet alleen geeft de auteur een gedetailleerd overzicht van diens leven en vat hij daarbij de oudere literatuur samen, maar hij lardeert dat bovendien met lezingen en artikelen van Ho Chi Minh. Ook Tuong Vu's *Vietnam's communist revolution. The power and the limits of ideology* is geen biografie in de strikte zin van het woord, maar ik kan er niet omheen deze belangrijke studie uit 2017 hier ook te noemen. Dit is vanwege zijn sterk van de genoemde biografen afwijkende visie op Ho's ideologische ontwikkeling en op de positie die Ho volgens hem innam in het spanningsveld van nationalistische patriot of internationale communist. Het is niet eenvoudig een consensus te vinden, omdat de twee visies – zoals ik in hoofdstuk 1 al opmerkte – ver uit elkaar liggen. Gezien het uitputtende bronnenmateriaal van Tuong Vu dat meer ideologische eensgezindheid en continuïteit suggereert dan in veel andere werken het geval is, moet ik echter wel een poging wagen.

Volgens Duiker maakte Ho Chi Minh in de loop van 1919 een belangrijke verandering door. Voor 1919 was hij een reformistische patriot en was hij lid van de Franse Socialistische Partij. Eerder onderhield hij nog nauwe contacten met Phan Chu Trinh en steunde diens opvattingen. Daarna manifesteerde hij zich als een toegewijde communistische revolutionair. Ik wees er al op dat vooral Lenins *Stellingen over de nationale en koloniale vragen* in juli 1920 veel invloed op hem hadden. Hij leerde daaruit dat de bevrijding van de koloniën bij voorkeur kon gebeuren door een wereldwijde anti-imperialistische revolutie. Uit bronnen in Franse politiearchieven en uit zijn eigen publicaties kan men afleiden dat hij op dat moment klaarblijkelijk zijn vertrouwen in de koloniale functionarissen in Vietnam had verloren. Over het bovenstaande bestaat wel consensus in de literatuur.

In 2003 heeft de Amerikaanse historica Sophie Quinn-Judge er in *Ho Chi Minh. The missing years* op gewezen dat mythen en waarheid in het leven van Ho Chi Minh vaak nog onontwarbaar zijn verbonden en dat dit vooral geldt voor de jaren voor de Tweede Wereldoorlog. Historici, in een aantal gevallen ook Duiker, hadden volgens haar soms te gemakkelijk 'overgeschreven' wat Vietnamese historici of Franse bronnen hen 'vertelden'. De vraag was echter steeds in hoeverre die teksten betrouwbaar waren. Dat kwam voor een deel doordat Ho Chi Minh zelf graag onjuiste en tegenstrijdige berichten de wereld in stuurde. Zij raadpleegde naast nieuwe bronnen van de Sûreté vooral de archieven van de Komintern, de organisatie van het internationale communisme in het interbellum onder leiding van Moskou. Zij corrigeerde op basis daarvan de stereotiepe beeldvorming van Ho Chi Minh, zowel van voor- en tegenstanders in het Westen als van communistische historici.

Een van de nuances die zij aanbracht in het communistische beeld betrof zijn rol tijdens de Eerste Wereldoorlog en onmiddellijk daarna. Anders dan veel auteurs hadden geschreven was zijn inbreng bij het samenstellen van een petitie voor de onderhandelaars in Versailles bescheiden en datzelfde gold voor zijn rol in 1920 bij de oprichting van de Franse Communistische Partij in Tours. Duiker had eerder op grond van Kominternbronnen al gewezen op de gespannen relatie tussen Ho en de leiders van de Sovjetstaat, nadat hij in 1923 naar de Sovjetunie was vertrokken. Quinn-Judge onderbouwde dat verder. Stalin en de zijnen hadden niet veel belangstelling voor Vietnam en Stalin zelf twijfelde aan Ho's verbondenheid met het marxisme. Ho wees er in redevoeringen herhaaldelijk op dat men binnen de Komintern aandacht moest hebben voor de rol van de Vietnamese boerenbevolking en dat het internationale communisme te zeer de nadruk legde op de klassenstrijd in het Westen tussen de kapitalistische klasse en de arbeiders. Hij probeerde tevergeefs de Sovjetleiders ervan te overtuigen dat het belangrijk was dat men hem onmiddellijk naar het zuiden van China zou sturen, opdat hij van daaruit actief kon worden in het noorden van Vietnam. In

oktober 1924 mocht hij eindelijk naar China vertrekken, niet als de officiële vertegenwoordiger van de Komintern maar als privépersoon onder de naam Ly Thuy, verbonden met een Russische missie onder leiding van Borodin. Die had de opdracht de nationalistische politieke beweging van de Chinese leider Soen Yat-sen in communistische richting te laten bewegen. In Kanton vertaalde Ho geschriften van Soen Yat-sen voor Kominternleden en schreef artikelen over de situatie van de Chinese boerenbevolking. Zijn grote doel bleef echter volgens Quinn-Judge onverkort een revolutionaire beweging te organiseren die aan de koloniale overheersing van Vietnam door de Fransen een einde maakte.

In de zomer van 1925 publiceerde Ho Chi Minh in Kanton het eerste nummer van een nieuw tijdschrift *Thanh Nien* (De jeugd), dat tot 1930 verscheen. Vanaf dat moment probeerde hij verbonden met de Komintern in Kanton de beweging rondom *Thanh Nien* uit te bouwen tot een volwaardige politieke partij.⁴ Begin 1927 kwam die formele partij tot stand: de Viet Nam Thanh Nien Cach Mang Dong Chi Hoi (Het Verbond van de Revolutionaire Jeugd van Vietnam), in feite een afsplitsing van de Tam Tam Xa. Weldra bestond die groep uit enkele honderden leden, van wie een aantal een militaire opleiding kon volgen op de Chinese krijgsschool Whampoa in Kanton en anderen zich bezighielden met het uitgeven van publicaties, waaronder het weekblad *Thanh Nien*, dat tussen 1925 en 1930 208 keer verscheen, en het tweewekelijkse *Linh Cach Menh* (De revolutionaire soldaat). Jongeren volgden veelal een cursus van drie weken in Kanton en werden daarna geacht verder te kunnen gaan met de verspreiding van de revolutionaire boodschap. Twee leden die later een belangrijke rol speelden, waren Pham Van Dong en Truong Chinh. De beweging zat echter voortdurend in geldnood. Een ander probleem was dat de jongeren hoofdzakelijk uit Ho's geboorteprovincie Nghe An en de aangrenzende provincies kwamen – alhoewel er ook in het zuiden aanhangers waren, zoals wij zo dadelijk nog zullen vaststellen. De aantrekkingskracht van de Thanh-Nienpartij op deze groep Vietnamese jongeren met enige ontwikkeling moeten wij naast de armoede in Nghe An ook voor een deel toeschrijven aan de aantrekkelijke boodschap van het marxisme. Men beloofde de bevrijding van de koloniale heerschappij en een betere toekomst voor gekoloniseerde volkeren en geknechte groepen, vooral voor de boeren en de arbeiders. Bovendien was er een staat, de Sovjetunie, waar deze droom al in daden was omgezet – meende men, naar wij nu weten, tamelijk naïef. Men rekende bovendien op de steun van de Komintern bij het verkrijgen van nationale onafhankelijkheid. Deze jongeren, die voor een groot deel afkomstig waren uit de kleine burgerij, hadden veelal onderwijs gevolgd op Franse scholen. Het was echter niet zo dat zij alleen maar werden geïnspireerd door westerse ideeën. Zij hadden kennisgemaakt met westerse opvattingen, maar zij bleven ook nog nauw verbonden met de oude Vietnamese cultuur. Een deel van hun motivatie kwam voort uit de wens hun plichten als zonen te vervullen en uit een gevoel van verantwoordelijkheid ten opzichte van hun voorouders – elementen die duidelijk afkomstig waren uit de confucianistische traditie. Wij zien hier een samengaan van oude en nieuwe cultuurelementen.

⁴ De partij(-en) van Vietnamese communisten of de daarmee verwante beweging(-en) is (zijn) een aantal keren van naam veranderd. Het volgende (vereenvoudigde) overzicht, waarbij ik ook de bekendste namen in het Vietnamees noem, geeft een beeld:

1. Tam Tam Xa (Hart op Hart-organisatie) in 1923;
2. Viet Nam Cach Mang Dang (Vietnamese Revolutionaire Partij) in 1926;
3. Tan Viet (Nieuw Vietnam) in 1926;
4. Viet Nam Thanh Nien Cach Mang Dong Chi Hoi (Het Verbond van de Revolutionaire Jeugd van Vietnam) in 1927;
5. Communistische Partij van Indochina, Indochinese Communistische groep en Communistische Partij van Annam in 1929;
6. Dang Cong San Viet Nam (Communistische Partij van Vietnam) in februari 1930;
7. Dong Duong Cong San Dang (Indochinese Communistische Partij) in oktober 1930;
8. Dang Lao Dong Viet Nam (Vietnamese Arbeiders Partij) in 1951;
9. Dang Cong San Viet Nam (Communistische Partij van Vietnam) in 1976.

Quinn-Judge legt voor de periode van het interbellum op grond van de Kominternbronnen sterk de nadruk op de onderlinge verdeeldheid van de Vietnamese communisten. Ho speelde volgens haar in 1930 zeker wel een belangrijke rol bij het verenigen van allerlei communistische groepen tot een organisatie in Hongkong, maar zowel in de sfeer van de Komintern in Moskou als tijdens allerlei activiteiten die gericht waren op Vietnam verschilden invloedrijke Vietnamese rivalen steeds met hem van mening en hadden zij eigen aanhangers, veelal uit een bepaalde regio. Dat waren allemaal zaken die in de oudere historiografie veelal buiten beeld waren gebleven. Voor deze historica was het verder een uitgemaakte zaak dat Ho geen doctrinaire internationale communist was die later andere nationalistenverraadde. Zij staat met deze visie niet alleen. Duiker en ook Franse biografen delen die in grote lijnen. Onder invloed van de studie van Tuong Vu plaatst een aantal toonaangevende Vietnamhistorici nu vraagtekens bij deze opvatting. Wat valt hierover te zeggen?

Het is opvallend dat van Ho weinig of geen theoretische geschriften over het communisme verschenen. Een uitzondering vormt een bundeling van zijn lessen die hij in de loop van 1926 en 1927 in Kanton gaf aan de eerdergenoemde Vietnamese jongeren: de *Duong Kach Menh* (De weg naar de revolutie). Hij maakt in eerste instantie een onderscheid tussen drie soorten revoluties: een kapitalistische, van kapitalisten tegen landheren; een nationale of nationalistische, van een onderdrukte tegen een onderdrukkende natie; en revoluties op basis van klassentegenstellingen van arbeiders en boeren tegen kapitalisten. Daarnaast onderscheidt hij revoluties binnen een natie en wereldrevoluties. In de eerste situatie keren de verenigde sociale klassen van een natie zich tegen de regering en in het tweede geval werken de arbeiders en boeren van alle naties samen. Afgezien van deze nog niet tot op het detail uitgewerkte theoretische bespiegelingen komt hij in dit werk vooral naar voren als een pragmaticus die om de onafhankelijkheid van zijn land te bereiken in zijn revolutionaire programma voor de toekomst een brede coalitie wenselijk acht en praktische richtlijnen verschaft. In het voorwoord schetst hij een gedragscode voor revolutionairen. Daarin legt hij de nadruk op de noodzaak dat revolutionairen zich zo moeten gedragen dat zij de steun van het volk krijgen. ‘Voor jezelf: wees ijverig en zuinig. Werk met anderen samen, en wees niet individualistisch. Corrigeer vastbesloten je vergissingen... Zoek niet naar roem of wees arrogant. Als je iets zegt, moet je het ook doen. Wees standvastig en bescherm de leer. Wees bereid tot opoffering. Streef niet naar materiële zaken. Bewaar geheimhouding... tegenover anderen moet je tolerant zijn, strikt de regels van de organisatie volgen, heel ver gaan om vriendelijk te blijven; wees waakzaam maar niet roekeloos, observeer andere mensen nauwkeurig... In het werk moet je de situatie nauwkeurig onderzoeken, besluitvaardig zijn, dapper zijn, orders opvolgen.’ Er is, onder anderen door Duiker, op gewezen dat in deze ethische gedragslijnen voor de revolutionairen ook de invloed van confucianistische principes zoals bedachtzaamheid, bescheidenheid, eerlijkheid en verzoeningsgezindheid heel goed zichtbaar is.

Een centraal element van veel van zijn bijdragen aan *Thanh Nien* is de nadruk die hij legt op de fase van de nationale revolutie die een einde moet maken aan de Franse overheersing van zijn land. Hij wijst op de Italiaanse revolutie van 1859 en de Chinese van 1911 en meent dat iets dergelijks ook zal gebeuren in de koloniale gebieden India, Korea, de Filipijnen en Vietnam. Vervolgens noemt hij een tweede revolutionaire fase, een wereldwijde van arbeiders en boeren onder leiding van de Komintern en Moskou. Ho was zeker erg onder de indruk van Lenins visie dat het proletariaat uit het Westen de onderdrukte volkeren in de koloniën moest helpen. Een vaak verdedigde visie is dat hij voor deze lippendienst aan de internationale beweging vooral tactische redenen had, bijvoorbeeld om de steun van Moskou te krijgen of de eenheid van de Vietnamese communisten niet in gevaar te brengen.

Tuong Vu draaide dit in 2017 helemaal om. Volgens hem was het Vietnamese nationalisme slechts een instrument dat de communisten gebruikten om hun veel verder reikende doel van een grote wereldrevolutie te kunnen bereiken. De door hem gebruikte bronnen laten inderdaad zien dat

historici voorheen het communisme te vaak als een middel hebben gezien om de onafhankelijkheid te bereiken. De documenten van de partij wemelen van verwijzingen naar de klassenstrijd en een wereldrevolutie en geven niet aan dat het slechts een tactisch instrument was. Hij onderbouwt naar mijn opvatting op deze wijze klip en klaar dat de Vietnamese communisten overtuigde communisten waren. Maar betekent dat nu dat hun nationalisme niet ‘echt’ was? En gooit hij niet alle Vietnamese communisten te gemakkelijk op een hoop? Het lijkt mij niet zo zwart-wit als Tuong Vu veronderstelt. Er zijn voldoende aanwijzingen dat het vooral een kwestie van ‘en-en’ was, waarbij op bepaalde momenten een van beide elementen – nationale onafhankelijkheid of een internationale revolutie – de voorrang kreeg en dat de leiders van de beweging hierover regelmatig discussieerden. Wij moeten bovendien daarbij ook steeds bedenken dat de accenten in die bespiegelingen over de toekomst voortdurend verschoven, onder andere onder invloed van veranderende politieke omstandigheden of nieuwe inzichten van leden van de partij.

Een voorbeeld hiervan is wat omstreeks 1930 in de partij gebeurde. Een opmerkelijk element van Ho Chi Minhs visie was zijn nadruk op de noodzaak van de samenwerking van de arbeiders in een brede coalitie met leden van andere klassen, zoals studenten, kooplieden en kleine landeigenaren, en bovenal de boeren. Zij moesten met de arbeiders een bondgenootschap sluiten. Het waren denkbeelden die Ho bij Lenin had aangetroffen, maar die eind jaren twintig op de achtergrond waren geraakt in de internationale communistische beweging en die zeker niet door alle Vietnamese communisten werden gedeeld. Ho had een groot deel van zijn jeugd doorgebracht in een Vietnamees dorp te midden van de arme plattelandsbevolking en realiseerde zich dat de steun van de boeren, die tussen 80 en 90 procent van de bevolking vormden, noodzakelijk was voor het slagen van een opstand. Op dat moment beschouwden veel revolutionairen de boeren echter als onbetrouwbare bondgenoten. De gebeurtenissen in China, waar de nieuwe leider Chiang Kai-shek in 1927 met geweld een einde maakte aan de samenwerking met de communisten, betekenden dat de Komintern tijdens het Zesde Congres in 1928 afstand nam van de visie van een brede samenwerking met andere groeperingen en sterker de nadruk legde op de internationale klassenstrijd. Het optreden van Chiang Kai-shek hield ook in dat abrupt een (tijdelijk) einde kwam aan de revolutionaire activiteiten van de Vietnamese nationalist, doordat Chinese troepen hun hoofdkwartier in het zuiden van China vernielden. Degenen die niet werden gedood vluchtten naar Vietnam en organiseerden daar hun partij opnieuw. Ho vertrok naar Moskou en moest daar weldra vaststellen dat hij niet alleen geen steun kreeg van de leiders in Moskou, maar ook dat andere Vietnamese communisten voortbouwden op zijn opvatting over twee revolutionaire fasen en deze aanscherpten. Eerder was hij getrouwd met Tang Tuyet Minh, de dochter van een rijke Chinese koopman. Zij zou hem na 1927 nooit meer terugzien. Ho reisde in de jaren 1927-1928 van Moskou naar Parijs en Berlijn en kreeg in april 1928 toestemming van de Komintern naar Siam (Thailand) af te reizen en daar revolutionaire cellen onder Vietnamese en Thaise communisten te organiseren.

Terwijl Ho van juli 1928 tot november 1929 in Siam verbleef, groeide de beweging van Thanh Nien in Vietnam en het zuiden van China. Er waren voortdurend naamsveranderingen, regionale concentraties en afsplitsingen van communistische groepen. Die maken het lastig hun afzonderlijke bewegingen te volgen. Naast de Thanh Nien waren dat de Communistische Partij van Indochina, de Indochinese Communistische Groep en de Communistische Partij van Annam – om alleen de belangrijkste te noemen. Ho Chi Minh en zijn aanhangers legden de nadruk op de nationale onafhankelijkheid van Vietnam en wilden daartoe een brede coalitie waarvan ook andere partijen deel konden uitmaken. Dat betekende overigens niet dat zij afscheid namen van het denkbeeld van een wereldrevolutie op lange termijn. Een vleugel onder leiding van Tran Van Cung (1906-1977) benadrukte de noodzaak van de internationale klassenstrijd en een sociale revolutie. Zij voelden zich daarbij gesteund door het besluit van het Kominterncongres van 1928. Samenwerking met andere nationalistische partijen in de koloniën was volgens hem voortaan verboden en burgerlijke elementen

moesten worden weggezuiverd. In oktober 1929 besloot de Komintern dat de lijn van de inmiddels door de Fransen gearresteerde Cung voor Vietnam de enige juiste was.

Een belangrijke verandering in de communistische beweging vond in 1930 plaats. Ofschoon er nog veel vragen zijn over wat in dat jaar exact gebeurde, blijkt uit de Kominternbronnen dat de in Moskou opgeleide Vietnamese communisten Tran Phu (1904-1931) en Ngo Duc Tri (1902-1940) de opdracht kregen op basis van de opvattingen van de Komintern van 1928 in het zuiden van China een Vietnamese communistische partij te organiseren. Op hetzelfde moment reisde Ho na berichten van zijn medestanders ook naar China. In Hongkong werd men het in februari 1930, vooral onder invloed van Ho, die profiteerde van het feit dat de twee hierboven genoemde communisten in Saigon werden opgehouden, eens over de totstandkoming van een nieuwe communistische partij: de Dang Cong San Viet Nam (de Communistische Partij van Vietnam). Ho manifesteerde zich hier opnieuw als een leider die communisme en nationalisme met elkaar wilde verzoenen. Alhoewel het in strijd was met de politiek van de Komintern vanaf 1928, konden nationalistische sympathieën steun geven aan de beweging. Ho toonde zich ook weinig enthousiast over de gedachte van de klassenstrijd en het gebruik van geweld in de periode van de nationale revolutie.

In oktober van dat jaar werd de naam gewijzigd in Dong Duong Cong San Dang (De Indochinese Communistische Partij, de ICP). Het lijkt erop alsof de naamsverandering van 'Vietnam' naar 'Indochinese' ook een verschuiving betekende van de bredere samenwerkingspolitiek van Ho, die was gericht op de onafhankelijkheid voor Vietnam, naar de door de Komintern en Tran Van Cung uitgedragen klassenstrijdgedachte. Het accent werd in de naamgeving verschoven van de natie staat Vietnam naar Indochina, wat louter een administratieve aanduiding van Franse kolonisten was. Tijdens de bijeenkomst in oktober eisten de inmiddels in Hongkong gearriveerde Tran Phu en Ngo Duc Tri dat de politieke opvattingen van Ho Chi Minh werden aangepast. Volgens hen was het bestrijden van binnenlandse klassenvijanden even belangrijk als de strijd tegen buitenlandse imperialisten en moest men terughoudend zijn met het aangaan van allianties met niet-communisten. De uiteindelijk gekozen benadering hield in dat men in een revolutionair proces nog twee fasen mocht onderscheiden, maar de twee fasen van de revolutie moesten wel meer in elkaar worden geschoven. Tuong Vu heeft een punt als hij schrijft dat dit een verdere aanscherping van Ho's visie over twee fasen in de revolutie betekende. De aanvulling van Tran Phu hield in dat het gezien de situatie in Vietnam op dat moment niet mogelijk was om het socialisme in een klap te vestigen en dat in de eerste fase de partij vaderlandsliefde en nationalisme zou omarmen om zo leden van alle sociale klassen te kunnen mobiliseren, de nationale onafhankelijkheid te verzekeren en de drie delen van Vietnam te kunnen verenigen. In die fase zou het proletariaat sterk groeien en steeds politiek bewuster worden. Zodra deze 'burgerlijke nationale revolutie' was voltooid, zou de partij de tweede fase beginnen: de communistische revolutie. Er zou dan een nieuwe regering worden gevormd door middel van een dictatuur van het proletariaat en een klassenstrijd, waarbij de 'reactionairen' en 'leden van de bourgeoisie' werden geneutraliseerd en hun land in bezit werd genomen. Ook wat de landpolitiek betreft ging Tran Phu duidelijk verder dan Ho. Die wilde alleen land dat afgepakt werd van de Fransen onder arme boeren verdelen. Tran Phu wilde niet alleen de Fransen van hun land beroven, maar ook Vietnamese landheren en religieuze instellingen. Vervolgens wilde hij de eigendomsrechten aan de staat geven. Verder zouden bedrijven worden genationaliseerd en zware financiële lasten, onder andere in de vorm van belastingen, worden afgeschaft. De totstandkoming van de Indochinese Communistische Partij betekende overigens geenszins dat er een einde kwam aan de tegenstellingen. Sommigen leden gingen naar Vietnam om hier te werken aan de opbouw van partijcellen, Ho reisde naar Shanghai en Siam om in opdracht van de Komintern zich weer bezig te houden met de opbouw van het communisme in Zuidoost-Azië.

Het lijkt mij duidelijk dat Ho in oktober 1930 een nederlaag heeft geleden. Tuong Vu denkt hier anders over. Er was volgens hem helemaal geen tegenstelling tussen Ho en de anderen en er was

sprake van een soepele taakverdeling tussen Ho en zijn twee ‘rivalen’, waarbij eerstgenoemde op bleef treden als Kominternagent in Zuidoost-Azië en de andere twee leidinggaven aan de Indochinese Communistische Partij. Volgens Tuong Vu gaven historici dan ook veel te veel gewicht aan de factiestrijd tussen de communistische leiders omstreeks 1930. Er waren slechts meningsverschillen over de aansturing van de partij. Hij spreekt in dat verband over geschillen over leiderschap, organisatie en strategie, maar niet over ideologie. Hij lijkt mij daarmee de tegenstellingen toch wat te gemakkelijk weg te poetsen. Het zijn inderdaad nuttige correcties dat hij aangeeft dat historici de tegenstellingen binnen de partij soms te zwaar hebben aangezet, dat er meer eensgezindheid over het langetermijndoel was dan veelal is verondersteld, dat de jonge partijleden voortbouwden op de opvatting over twee fasen van Ho Chi Minh en dat Ho soms als te gematigd is voorgesteld. Wat hij echter negeert, is dat er wel degelijk stevige kritiek op Ho was, niet zozeer over de ideologische doelen op lange termijn maar vooral over tactische op korte termijn. En aangezien die soms grote gevolgen hadden voor de machtspositie van de betrokken communisten waren die dus wel degelijk van groot belang. De bronnen die Quinn-Judge gebruikt, een brief van de secretaris van de communistische partij Tran Phu aan de Komintern in Moskou en kritische geluiden van andere communisten voor en na 1930, laten zien dat zij hem verweten dat hij te weinig een internationale communist of aanhanger van de klassenstrijd was en datzelfde verwijt zou hem eind jaren veertig nog een keer treffen. Tuong Vu noemt de brief van Tran Phu ook. Hij stelt dat Tran Phu Ho niet persoonlijk bekritiseerde, maar vooral de historische omstandigheden wilde schetsen die Ho’s verkeerde standpunten verklaarden. Alles overziend kunnen wij stellen dat het beeld van de verwickelingen in 1930 met nieuwe feiten is aangevuld, maar dat het ook complexer is geworden en dat er zeker geen consensus is tussen de historici die zich hiermee bezighouden. Een belangrijke vaststelling die wij in die discussie niet mogen vergeten, is dat de denkbeelden – of, misschien beter: de soms moeilijk te doorgronden theoretische bespiegelingen – van de betrokkenen niet in lood waren gegoten. Zij waren vaak nog niet afgerond en verschoven door nieuwe inzichten en ontwikkelingen regelmatig.

In 2010 heeft de Vietnamese historica Hue-Tam Ho Tai een boeiend inkijkje in de wereld van deze vroege revolutionairen en hun onderlinge strubbelingen gegeven in *Passion, betrayal, and revolution in Colonial Saigon. The memoirs of Bao Luong*. Deze historica, op dit moment (2022) hoogleraar aan de Harvard University, geeft in dit boek een overzicht van het leven van haar tante Nguyen Trung Nguyet (1909-1976), of Bao Luong (letterlijk: kostbare eerlijkheid), een alias dat zij gebruikte. Tai maakte daarvoor gebruik van de memoires *Duong vao Cach Mang* (De weg naar de revolutie) die haar tante op latere leeftijd schreef, herinneringen van familieleden en de dossiers van de Franse Sûreté. Bao Luong was de eerste vrouwelijke politieke gevangene in Vietnam. Haar vader was zeer kritisch over de Franse verovering van Vietnam en vertelde het meisje over revolutionairen die tegen de Fransen hadden geageerd. Het was vervolgens uitzonderlijk dat zij als meisje onderwijs genoot; een oom zorgde daarvoor. Het was eveneens opmerkelijk dat zij op jonge leeftijd aangaf dat zij er niet voor voelde om te trouwen maar haar leven wilde wijden aan het verzet tegen de Fransen.

In 1927 verliet zij op achttienjarige leeftijd tegen de zin van haar ouders haar ouderlijk huis in de Mekongdelta en na een reis van meer dan 200 kilometer ging zij wonen bij haar oom Ton Duc Thang (1888-1980), na het overlijden van Ho Chi Minh in 1969 de tweede president van de DRV. Hij was de leider van de zuidelijke tak van Thanh Nien, de organisatie die in dat jaar door Ho was opgericht om meer Vietnamezen wegwijs te maken in de ideeën van de communisten. Bao Luong vertrok als jongen verkleed met andere revolutionairen naar Kanton (het huidige Guangzhou) in China en kreeg daar een tijdlang scholing in het revolutionaire gedachtegoed. In 1928 keerde zij naar Vietnam terug, wist haar ouders ervan te overtuigen dat die haar moesten steunen bij haar activiteiten, maar dit wel geheim moesten houden, en reisde rond in de Mekongdelta. Toen een andere revolutionair met haar wilde trouwen, wees zij dit af. ‘Onze generatie kan het zich niet permitteren aan liefde te denken. De belofte die wij moeten maken betreft niet het huwelijk maar de verplichting

aan de revolutie.’ Onder de dekmantel dat zij kledingstoffen verkocht, probeerde zij jonge vrouwen te rekruteren voor het Verbond van de Revolutionaire Jeugd. Zij kreeg toestemming om een vrouwelijke cel op te richten en hield bijeenkomsten waarin niet alleen de strijd tegen de Fransen maar ook de tweederangspositie van de vrouwen aan de orde kwam. Ofschoon dit een breuk met het confucianistische sociale systeem betekende, genoten de vrouwen de warme steun van hun families.

Bo Luong raakte in 1928 betrokken bij de moord op een mannelijk lid van het Verbond, waarbij naast privé zaken (het slachtoffer wilde een jonge vrouw ertoe dwingen zijn minnares te worden) ook revolutionaire zaken (toen hij werd bekritiseerd dreigde hij zijn medestanders te verraden) een rol speelden. Bao Luong was betrokken bij de besluitvorming over de moord, maar in haar memoires is zij hierover vaag. De Franse Sûreté maakte van deze moord gebruik om hard op te treden tegen de communistische cel. Dat kon men doen, nadat een andere revolutionair de groep had verraden bij de Sûreté, omdat de leden geen lid wilden worden van de zojuist opgerichte en voor hen op dat moment nog niet goed bekende Communistische Partij. Het verhaal maakt opnieuw duidelijk dat er de nodige interne strubbelingen waren in de revolutionaire beweging. Bao Luong werd niet zoals sommige anderen ter dood veroordeeld maar verdween, nadat zij was gemarteld maar niets had losgelaten over wat er exact was voorgevallen, wel in de gevangenis. Zij ontmoette daar haar latere man, een verpleger in het ziekenhuis, en werd in 1938 vrijgelaten. Het huwelijk en het moederschap maakten een einde aan haar revolutionaire loopbaan. Mensen die haar later ontmoetten – ook de historica – konden zich toen niet meer voorstellen dat de oude(-re) vrouw, die traditionele confucianistische standpunten verkondigde over de positie van de vrouw en het huwelijk, ooit een revolutionaire figuur was geweest.

Nadat de opstand van de VNQDD in 1930 was mislukt, braken – daartoe aangezet door communistische militante cellen – op plantages en in fabrieken stakingen uit, gevolgd door betogingen en gewapende conflicten met het Franse leger. Terwijl Ho Chi Minh buiten Vietnam missies verrichtte voor de Komintern riepen andere communistische leiders vanuit Hanoi tot een opstand op. Waarschijnlijk was Ho sceptisch over de kans op succes. Nadat eerst verspreid over Vietnam vreedzame demonstraties door boeren en arbeiders hadden plaatsgevonden, waarin zij protesteerden tegen de belastingen en het zoutmonopolie, werden deze in september 1930 gewelddadig. De communistische leiders Nguyen Phong Sac (1902-1931) en Nguyen Duc Canh (1908-1932) organiseerden eind 1930 in dorpen op het platteland van de provincies Nghe An en Ha Tinh een dertigtal Xo Viet (boerensovjets). Boeren, extra gedreven door de honger als gevolg van de slechte oogsten en de corruptie van de bestuurders, vielen administratieve centra aan, verbrandden registers en bevrijdden gevangenen. De Nederlandse historicus John Kleinen heeft in 1988 in zijn proefschrift erop gewezen dat een vaak vergeten zwaartepunt de provincie Quang Ngai was met opstanden met een geheel eigen karakter. Communisten speelden hier een geringe rol. Naast de slechte oogsten was vooral het wegvallen van de export van suikerriet en daarmee de onmogelijkheid de pachtsommen te betalen van belang. De communistische leiders waren verrast door de omvang van de opstanden. Bronnen van de Sûreté spreken over 124 betogingen van boeren en 24 stakingen in Cochinchina tussen mei 1930 en juni 1931 en 161 betogingen en gewapende acties in Annam tussen mei en september 1931. In de lente van 1931 hadden militairen van het Vreemdelingenlegioen, die daarbij werden geholpen door soldaten die afkomstig waren uit de minderheden in de Hooglanden, deze opstandigheid grotendeels bedwongen. Tweehonderd militairen, onder wie een Fransman, kwamen daarbij om het leven. Duizenden Vietnamezen, onder wie zeker enkele duizenden onschuldige burgers, werden gedood, bijna honderd opstandelingen werden geëxecuteerd en vele duizenden verbannen naar strafkolonies. Er werden soms vliegtuigen ingezet die vanuit de lucht schoten op manifesterende boeren en ‘rode dorpen’ werden in brand gestoken.

Wij moeten ons in deze fase niet al te veel voorstellen van de invloed van de communistische leiders in Hongkong. Het waren vooral de lokale initiatieven van regionale comités die een belangrijke

rol speelden bij de opstanden. Ho verschaftte in april 1931 aan het Centraal Comité van de partij cijfers over het aantal leden van de Communistische Partij: 1828 oudere leden, 642 jongeren, 725 leden van arbeidersorganisaties, 35.770 van boerenorganisaties en 864 van vrouwenorganisaties. Het is echter de vraag hoe hij dit zo exact kon weten en of deze cijfers niet een te optimistisch beeld geven. Mogelijk werden door hem wat al te gemakkelijk ontevreden boeren als lid van de partij opgevoerd. Het wordt ook steeds duidelijker, alhoewel communistische historici ons dat soms anders willen doen geloven, dat de aantrekkingskracht van het communisme op de bevolking in de rest van de jaren dertig beperkt was en dat het voor deze beweging moeilijk was om veel aanhangers te vinden. Om greep te krijgen op de bevolking was het niet alleen nodig dat men zich effectief organiseerde, maar ook dat men over een heldere boodschap beschikte en ervoor zorgde dat de potentiële achterban die begreep. Dit was allemaal erg problematisch. Er waren veel groepen en afsplitsingen, maar het grootste probleem lag op het gebied van de communicatie. Het vocabulaire van de marxistische ideologie was vooral voor de boeren lastig en kende allerlei nieuwe termen en woorden, zoals klassenstrijd, arbeidersklasse, heilstaat, politieke partij of communistische internationale. Dat betekende dat de mensen vaak slechts een vaag beeld kregen van wat de communistische leiders bedoelden. Deze communicatiekloof verklaart voor een deel de beperkte aantrekkingskracht van de communisten aan het begin van de jaren dertig en het vastlopen van hun acties in die jaren.

Tijdens de eerste grote vergadering van de Vietnamese communisten in oktober 1930 werd, zoals wij zagen, de naam gewijzigd in de Indochinese Communistische Partij. Een belangrijke rol speelde Tran Phu, degene die nadrukkelijker dan Ho Chi Minh op dat moment waarde hechtte aan de klassenstrijd. Tran Phu was al eerder door de Komintern naar voren geschoven als de leider van het Vietnamese communisme en werd de leider van het Kominternkantoor in Hongkong. Het tweede congres in maart 1931 bevestigde zijn politieke lijn en benadrukte dat vijanden van de arbeidersklasse moesten worden 'verwijderd'. De communistische leiders van de sovjets, die op dat moment op instorten stonden, vertaalden dit in een moordcampagne gericht tegen de rijken, tegen informanten die zij wantrouwden en zelfs ook tegen mensen die niet voldoende revolutionair elan toonden. De drie toonaangevende communistische leiders in Vietnam in deze periode, Tran Phu, Nguyen Phong Sac en Nguyen Duc Canh, werden echter gearresteerd en overleden door de guillotine of in Frans' gevangenschap in 1931-1932. De leiders van opstanden in Cochinchina, waarin de communisten een bescheiden rol speelden, werden eveneens gearresteerd. Velen van hen kwamen terecht in de strafkolonie op het eiland Poulo Condore 90 kilometer ten zuiden van het vasteland van Vietnam.

Bij de ontwikkelingen in Vietnam in de jaren dertig speelde Ho verder geen rol van betekenis. Hij was in het begin als Kominternagent buiten Vietnam actief, werd in juni 1931 door de Engelsen in Hongkong gearresteerd en in 1933 vrijgelaten. Daarna reisde hij via Shanghai naar Moskou. Het wordt uit de bronnen van de Komintern in Moskou duidelijk dat Ho begin jaren dertig het vertrouwen van de leiders in Moskou was kwijtgeraakt, doordat hij steeds de nadruk bleef leggen op een brede samenwerking met anderen en op de onafhankelijkheid van een Vietnamese staat. Over Ho's verblijf in Moskou na 1933 is niet veel bekend, maar het is wel duidelijk dat hij nog steeds door Stalin werd verdacht van onorthodoxe opvattingen en dat hij die lastige periode waarschijnlijk alleen overleefde, omdat hij in hogere kringen beschermers had. De gebeurtenissen daarna maken duidelijk dat Ho's invloed tanende was. Hij had te maken met kritiek van de nieuwe partijleider van de Vietnamese communisten Ha Huy Tap (1902-1941), omdat hij vasthield aan het primaat van de nationale revolutie en een brede coalitie, hij kreeg op congressen van de Vietnamese communisten in China een ondergeschikte positie toegewezen, speelde een onbetekenende rol op het congres van de Komintern in 1935 (waar hij zijn tweede vrouw Nguyen Thi Minh Khai, die afkomstig was uit de Tayminderheid, leerde kennen) en hem werd opgedragen aan de Stalinschool in Moskou te studeren.

Tuong Vu heeft ook hier een andere visie. Volgens hem was Ho nog steeds invloedrijk als lid van de Komintern. Hij had in Moskou met een onderzoek te maken, maar dat hield volgens hem

ermee verband dat hij zo lang van de communistische radar was verdwenen vanwege zijn gevangenschap. Het zijn beide zaken die lastig zijn te bewijzen. Bovendien steunde hij volgens Tuong Vu Stalins politieke afkeer van trotskisten en diens grote zuiveringen in de Sovjetunie in berichten aan andere communisten. Als wij dit laatste niet als een tactische zet willen zien om zijn eigen positie veilig te stellen, kunnen wij niet anders concluderen dan dat het bovenal nog eens laat zien dat hij zeker geen zachte communist was. Nadat in 1935 de Komintern zijn politieke lijn onder invloed van de groei van het fascisme in Europa en de Japanse dreiging in Azië wijzigde en overging tot de Volksfrontstrategie van een brede samenwerking tegen deze krachten veranderde de politieke situatie in positieve zin voor Ho. Toch duurde het nog drie jaar voordat aan zijn lange periode van politieke machteloosheid een einde kwam. In 1938 kreeg hij toestemming om naar China te reizen, mogelijk omdat Stalin op dat moment gedwongen door de internationale politieke situatie een bredere coalitie niet langer onacceptabel vond.¹¹

De belangrijkste conclusies over de radicale nationalistische beweging in Vietnam moeten zijn dat tussen 1923 en 1930 de opkomst heeft plaatsgevonden van allerlei met elkaar concurrerende gewelddadige nationalistische bewegingen, die ook aandacht hadden voor de sociale aspecten van hun revolutie, en dat men binnen de communistische beweging discussieerde over de juiste afstemming van een nationale en een internationale koers. Een belangrijke vaststelling die vaak wordt vergeten, is dat er bovendien een duidelijke tweedeling was tussen de nationalisten van de VNQDD en de ICP. Die kloof zou een belangrijk stempel drukken op latere ontwikkelingen.¹²

Economische ontwikkelingen en sociale effecten in het interbellum

Vietnam was eind jaren twintig ook in economisch opzicht een heel ander land geworden dan voor de Eerste Wereldoorlog. Een opvallend facet was de verschuiving van het zwaartepunt van de investeringen. Voor de oorlog waren die vooral gericht op de ontwikkeling van de infrastructuur in de steden, de mijnen en de verbindingen; na de oorlog waren die veelal bestemd voor de verdere ontwikkeling van de exportgerichte landbouw, vooral voor het verbouwen van rijst, en voor de rubberplantages. De kapitaalaccumulatie in het land kwam ook voor een belangrijk deel uit de productiviteit van de landbouw voort, hetzij in de vorm van belastingen, hetzij in de vorm van de export van producten zoals rijst, maïs, peper of vlees. Er vond ook een sterke groei van de import uit Frankrijk plaats. Cijfers geven aan hoe spectaculair de groei van de economie in de jaren twintig was. De investeringen waren meer dan vijftien keer zo hoog als vlak voor de oorlog, de rubberproductie steeg meer dan dertig keer en het aantal arbeiders op de rubberplantages groeide van 3000 naar meer dan 70.000, de kolenproductie nam met 300 procent toe en eind jaren twintig zien wij eveneens een sterke groei in de textielnijverheid. Ook de export van rijst verdubbelde in de jaren twintig. Het was de periode waarin rijke burgers, landeigenaren en zakenlieden de Constitutionele Partij oprichtten en de kleine burgerij in de steden invloedrijker werd. Winkeliers, managers, ambtenaren, studenten, tolken en mensen in professionele en technische beroepen uitten in toenemende mate kritiek op de hoogte van de belastingen, de achterstelling in het burgerrecht en het uitblijven van promotiekansen. Een belangrijk deel van de leiders van revolutionaire groepen in de jaren twintig en dertig kwam uit deze sfeer. In de jaren twintig zien wij ook de eerste sporen van een kleine groep politiek bewuste arbeiders. Ondanks de hiervoor genoemde groei vormden de 220.000 arbeiders volgens betrouwbare schattingen nog steeds een klein deel van de bevolking van omstreeks 2 procent; zij waren vooral werkzaam op grote plantages, in de (textiel-)nijverheid en in de mijnen.

Een van hen was Tran Tu Binh. In 1985 verscheen van hem *The red earth. A Vietnamese memoir of life on a colonial rubber plantation*, de Engelse vertaling van een werk dat twintig jaar eerder in Hanoi was gepubliceerd. Het boek verscheen juist in 1965, omdat in dat jaar de grootschalige Amerikaanse interventie in de Vietnam Oorlog begon. De ervaringen van Binh moesten de aanhangers van het

Bevrijdingsfront en de mensen in het Zuiden nog eens goed duidelijk maken aan welke mistoestanden men door het voeren van oorlog een einde kon maken. Binh, die generaal was geweest in het leger van de communisten in Noord-Vietnam en later tot ambassadeur van zijn land in China was benoemd, schetste hierin hoe hij in 1927 ging werken op een rubberplantage van Michelin in Phu Rieng, 120 kilometer ten noorden van Saigon. Hij was geboren in een katholiek dorp in de delta van de Rode Rivier, bezocht een seminarie en werd daar in 1926 weggestuurd, omdat hij in het openbaar rouwde voor de dood van Phan Chu Trinh. Hij besloot daarna naar een plantage in het zuiden te gaan. Franse plantagehouders prefereerden arbeiders uit het noorden. De minderheden in de buurt van de plantages waren ongeschikt voor het zware werk en arbeiders uit het zuiden konden betrekkelijk gemakkelijk naar huis terugkeren. Dat gold niet voor arbeiders uit het noorden. De historicus David Marr merkt in het voorwoord van de Engelse vertaling op dat Binh hier en daar enigszins overdreef, maar dat hij wel een betrouwbaar beeld schetste van het leven van de arbeiders op de plantages. Zij werden slecht betaald en gevoed, voelden voortdurend de discriminatie door de Fransen, mochten de plantages niet verlaten en werden om het minste of geringste door opzichters mishandeld of in een aantal gevallen gedood. Binh beschreef hoe op de plantage een communistische cel werd gevormd waarvan hij lid werd. In 1930 brak een grotestaking uit, die er uiteindelijk toe leidde dat soldaten werden ontwapend en de directeur van de plantage allerlei toezeggingen moest doen. Het succes was echter van korte duur. Binh en andere leiders werden gearresteerd en Binh werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van vijf jaar.

Alles overziend is het niet moeilijk tot een negatieve afweging te komen wat betreft de effecten van de koloniale economie op de situatie van de Vietnamese boerenbevolking na 1930. De bevolkingsgroei (tussen 1840 en 1940 met de factor zes) stelde steeds hogere eisen aan de zo sterk op export gerichte economie en verstoortte uiteindelijk de verhouding tussen de beschikbare te bebouwen grond, de landbouwopbrengst daarvan, het gedeelte wat voor de Vietnamezen beschikbaar was en de bevolking. Dit impliceerde dat slechte oogsten – en dat gold voor een derde tot de helft van de oogsten – het precare evenwicht tussen het aantal mensen en het beschikbare voedsel gemakkelijk konden verstoren. Dat gebeurde dan ook regelmatig. Naast de verbreiding van producten zoals maïs en enige verbeteringen op het gebied van de irrigatie, bijvoorbeeld de verbetering van de dijken langs de Rode Rivier in Tonkin, zou om dit te voorkomen een aanzienlijke investering nodig zijn geweest om de rijstcultuur te moderniseren, vooral door verbeterde productietechnieken en werktuigen. Men denke aan de ploeg en mechanische pompen, of gewasverbetering voor de rijst en een betere selectie van de te bebouwen velden. Dit gebeurde echter in onvoldoende mate. Dit betekende dat de landbouwproductiviteit per hectare laag was en achterbleef bij die van Thailand, Java en Japan. En het geproduceerde voedsel werd dan ook nog voor een groot deel geëxporteerd. Terwijl men in feite minimaal per dag over 600 gram rijst zou moeten beschikken, was vaak maar 300 à 400 gram per persoon beschikbaar. Volgens de Franse econoom en zakenman Paul Bernard, directeur van de Société financière française et coloniale, betekende dit dat alleen al in Tonkin en het noorden van Annam vijf miljoen inwoners ‘te veel’ waren gelet op het beschikbare voedsel. De voordelen van de beginnende industrialisatie boden bovendien een te klein deel van de bevolking soelaas, dat wil zeggen: werk. Een economisch stelsel dat in zo geringe mate is gericht op verhoging van de binnenlandse consumptie en zo sterk op een zo groot mogelijke export is door de Amerikaanse culturele antropoloog Clifford Geertz voor Java als ‘involutie’ getypeerd. Het is een term die ook toepasbaar is op de situatie in Vietnam. Wij zien daar in de jaren dertig een groeiend landbouwproletariaat ontstaan in de gebieden waar het hierboven beschreven evenwicht tussen het aantal mensen en het beschikbare voedsel verstoord raakte. Dit had vanzelfsprekend invloed op de politieke keuzes die mensen in de jaren veertig maakten.

Naast dit structurele aspect verslechterde een conjunctureel fenomeen in de jaren dertig de economische situatie voor de bevolking verder. De wereldcrisis van de jaren dertig raakte de

economie van Indochina diepgaand. Als leverancier van grondstoffen voor de wereldeconomie was deze nu eenmaal zeer gevoelig voor prijsschommelingen in de geïndustrialiseerde wereld, een kwetsbaarheid die nog werd versterkt door de eenzijdige productie. Het geeft in de jaren dertig een beeld van dalende export: van rijst tussen 1928 en 1931 met de helft; een algemene daling met 30 procent in 1930, met 39 procent in 1931 en 9 procent in 1932. En verder dalende exportprijzen, bijvoorbeeld van rubber in enkele maanden tijd in 1928 met meer dan de helft, waarbij de koerswaarde van dit product in 1932 een dieptepunt bereikte met slechts 1,7 procent van de waarde van 1910, of van rijst met 72 procent tussen 1930 en 1934. En ten slotte een negatieve handelsbalans en een sterke toename van het aantal faillissementen. In de tweede helft van de jaren dertig vond een herstel van de rijstexport plaats, vooral naar China. Dat gold ook voor rubber. De economische gloriejaren van voor 1929 keerden echter niet meer terug. Omdat de economische crisis vooral de kernactiviteiten van de Vietnamese economie trof, waren de repercussies breed voelbaar in de kolonie en de protectoraten. Er is door de Franse geograaf Charles Robequain in 1939 berekend dat tussen 1929 en 1937 290.000.000 gouden francs aan investeringen verloren zijn gegaan. Een effect was ook een sterke daling van de overheidsinkomsten en van het beschikbare overheidsbudget. Een ander gevolg van de crisis was de terugkeer van veel stedelijke arbeidskrachten naar het platteland, waar zij het daar al eerder groeiende proletariaat kwamen 'versterken'. De antropoloog Nguyen Van Huyen heeft in 1939 beschreven wat dat betekende voor het platteland van Annam en Tonkin. Vaak namen boeren maar een maaltijd per dag van enkele honderden grammen rijst. Er was feitelijk voor een kwart van de plattelanders geen voedsel beschikbaar; binnen de dorpsamenleving waren echter geen initiatieven van de dorpsnotabelen om daar door grondhervormingen een oplossing voor te vinden. Als de invoer van rijst uit Cochinchina uitbleef, betekende dat hongersnood in het noorden.

De Franse bestuurders realiseerden zich dat hier een oorzaak lag voor de steun voor opstandelingen, onder wie de communisten, op het platteland. Het dilemma voor het koloniale bewind was hoe zij aan de ene kant de structuur van de economie gericht op 'mise en valeur' van de kolonie overeind kon houden en toch hervormingen kon doorvoeren die de verdere proletarisering van de plattelandsbevolking voorkwamen. De oplossing die de Franse overheid koos was de zogenoemde 'politique de paysannat', een politiek ten gunste van het platteland en de boer. Die beoogde de investeringen in de landbouw te laten groeien zodat het landbezit van kleine boeren zou toenemen, bevorderde transmigratie naar de niet overbevolkte delen en wilde de delta's van de grote rivieren tot ontwikkeling brengen door grote waterbouwkundige werken. In Tonkin kon zo jaarlijks 10.000 hectare extra in gebruik worden genomen met uiteindelijk een productiegroei van 300.000 naar 633.000 ton rijst. De omvang van de bevolking en het beschikbare voedsel waren op deze wijze iets meer met elkaar in evenwicht gebracht, zonder dat de situatie van onderontwikkeling van het overbevolkte platteland fundamenteel in positieve zin veranderde.

In het zuiden, vooral in de Mekongdelta, waren naast de zelfstandige boerenbedrijfjes grote landgoederen. De daar verbouwde rijst werd vervolgens grotendeels geëxporteerd. In deze delta waren de klimatologische omstandigheden met de jaarlijkse stijging en daling van de Mekong Rivier aan het begin van de twintigste eeuw veel voorspelbaarder dan in het noorden en bood een goed functionerende markt mogelijkheden tot verwerving van kapitaal voor een grotere groep boeren. In de loop van de jaren dertig kreeg men ook hier met een aantal grote problemen te maken. Een eerste probleem was de sterk dalende rijstprijzen. De belasting van de boeren was niet een vast percentage van de omvang van de oogst maar bedroeg een vast bedrag in piasters. Op het moment dat de opbrengsten in de periode van de crisis terugliepen, betekende dit dat de oogst van de boeren twee tot drie keer zo groot moest zijn om de belasting nog te kunnen betalen. Dat was voor veel boeren onmogelijk. Vaak zat er dan niets anders op dan hun land, dat tussen 1930 en 1934 vijf keer zo weinig waard was geworden (van 1000 naar 200 piasters per hectare), over te dragen aan een grote landeigenaar. Zo groeide in het interbellum en vooral in de crisisjaren de omvang van een aantal grote

landgoederen snel. Dat gold voor de bezittingen van Fransen maar vooral voor die van sommige Vietnamezen, Chinezen of Khmer. Uit interviews van westerse historici zoals Biggs met oudere boeren blijkt dat de lokale landeigenaren meestal het hardst optraden als het ging om schuldvermindering, het recht om na de oogst nog naar rijst te mogen zoeken of het recht om te mogen vissen. Daarnaast kende de Mekongdelta in deze tijd steeds meer ecologische problemen: verzilting van de grond door een verkeerde afwatering, het verdwijnen van steeds meer bos door de ontginningsprojecten en grote overstromingen. Dat laatste was natuurlijk geen onbekend fenomeen in de Mekongdelta, maar als gevolg van de aanleg van de kanalen, een aantal grote dijkensystemen en het verdwijnen van de bossen werden deze steeds onvoorspelbaarder en omvangrijker. Het had tot gevolg dat veel mensen hun hut en akkers in de steek moesten laten en op een andere plaats een nieuw bestaan probeerden op te bouwen.¹³

De politieke ontwikkeling en culturele en ideologische tendensen in de jaren 1932-1939

Voor zover Franse bestuurders na 1932 politieke hervormingen nastreefden, hadden deze niet tot doel wijzigingen aan te brengen in de bestaande verhoudingen maar deze slechts een dragelijker aanschijn te geven. Een belangrijke Franse bestuurder omstreeks 1930 was de *résident supérieur* en latere gouverneur-generaal Pierre Pasquier. Hij sprak in het openbaar over de traditionele Vietnamese cultuur, die hij zei te bewonderen – waarbij hij in zijn constructie van die cultuur soms verderging dan de werkelijkheid rechtvaardigde – en over de plicht van Frankrijk om die te beschermen. Dat was taalgebruik dat bij de idealen van de monarchisten en gematigde nationalist paste, maar het was een gruwel voor de radicale jongeren, die zich juist van de traditionele structuren wilden losmaken en de monarchie, het mandarijnenstelsel en de oude confucianistische waarden verfoeiden. Er is op gewezen, onder anderen door Guillemot in zijn recente publicaties, dat in het interbellum grote veranderingen op cultureel en religieus gebied in Vietnam plaatsvonden, waarbij vooral jongeren actief waren. Zij wierpen in de discussies, die voor een groot deel in de pers werden gevoerd, allerlei vragen op met als het grote strijdpunt hoe men kon moderniseren zonder de Vietnamese identiteit volledig kwijt te raken. Het ging in de toekomst niet alleen om het verkrijgen van onafhankelijkheid door geweld – de les van begin jaren dertig was dat dit niet had gewerkt – maar ook om vooruitgang en modernisering als een harde voorwaarde om op eigen benen te kunnen staan. Het was een ontwikkeling die teruggreep naar de ideeën van reformistische hervormers van het begin van de eeuw, onder wie Phan Chu Trinh, en die later in allerlei varianten zichtbaar was bij Sarraut, bij Nguyen Van Vinh en Pham Quinh.

Guillemot spreekt in dit verband over een herleving van het reformisme, een typering die past in zijn visie van een gevarieerd politiek-ideologisch Vietnamees landschap voor de Tweede Wereldoorlog. De uiterlijke tekens waren het vervuilen van het Chinese karakterschrift voor het Quoc Ngu, de kritiek op de confucianistische traditie, het vervangen van het oude examenstelsel door het nieuwe onderwijs en een nieuwe kijk op de rol van het individu in de samenleving en de positie van vrouw, dit laatste gekenmerkt door een groter individualisme en meer gelijkheid. Ofschoon men zich afvroeg hoe ver men hierin moest gaan en of men de wetenschappelijke kennis van het Westen kon overnemen zonder de oorspronkelijke cultuur weg te gooien, blijft recht overeind dat de Vietnamese samenleving aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog volop in beweging was, met een explosie van de pers (in 1934 verschenen 155 kranten), met schrijvers die in hun romans en artikelen schreven over autonome mensen, over emancipatie en zelfstandig opererende vrouwen, over de ontwikkeling van de eigen persoonlijkheid door te leven voor een ideaal, te geloven in vooruitgang, het eigen karakter te ontwikkelen en sociale taken te omarmen. Het was een cultureel veranderingsproces dat later, midden jaren veertig, een politieke vertaalslag kreeg bij de Dai-Vietbeweging, een politieke stroming die voortborduurde op de denkbeelden van de VNQDD.

Een voorbeeld van de Franse politiek om revolutionaire woelingen in de toekomst te voorkomen is wat Pasquier aanduidde als ‘de vernieuwing van de Vietnamese monarchie’. Hij beoogde de monarchie meer legitimiteit te verschaffen door aan de nieuwe keizer Bao Dai (regeringsjaren 1926-1945) in Hue de ruimte te geven een aantal beperkte hervormingen door te voeren, zonder dat deze evenwel de Franse macht mochten aantasten. Zijn vader Khai Dinh was de Fransman steeds goedgezind geweest. Na zijn dood werd zijn enige zoon Vinh Thuy in 1926 op dertienjarige leeftijd gekroond als keizer Bao Dai en deze voltooide daarna zijn studies in Frankrijk. Een door Pasquier vastgestelde regeling van 6 november 1925 beperkte de positie van de keizer echter op dat moment tot niet veel meer dan het goedkeuren van de dorpsgeesten en beroofde hem van zijn laatste restje politieke macht. Op deze wijze versterkten de Fransman niet alleen hun eigen machtspositie, maar probeerden zij ook een oude machtsfactie aan het hof rondom de vorige keizer van haar invloed te beroven. Naast de nodige algemene kennis leerde Bao Dai in Frankrijk autorijden en vliegen, én allerlei genoegens zoals het golfspel, tennis en paardrijden. In welke mate hij een Franse opvoeding kreeg, blijkt uit zijn talenkennis. De taal die in Vietnam op dat moment werd gesproken was hij niet machtig. Hij beheerste naast het Frans slechts de oude literaire Vietnamese taal. Toen hij in 1932 als meerderjarige de troon feitelijk kon bezetten, moest hij daarom zijn onderdanen in de taal van de koloniale overheersers toespreken. Bao Dai was de laatste keizer uit de dynastie van de Nguyen; op 25 augustus 1945 trad hij af ten gunste van de regering van Ho Chi Minh (de Augustusrevolutie van 1945) en noemde zich een tijdlang burger Vinh Thuy.

Voor de Fransman was de terugkeer van de jonge vorst belangrijk. Zij hoopten dat hij na de onlusten van de jaren 1930-1931 voor meer stabiliteit kon zorgen en dat het prestige en de populariteit van de monarch de onvrede die over de maatregelen van de Franse en Vietnamese bestuurders bestond neutraliseerden. Zijn aankomst werd daarom als een grote publicrelationsgebeurtenis gepresenteerd. Bao Dai sprak zijn dankbaarheid aan Frankrijk uit en liet zien dat hij modern was door de knieval, het oude eerbewijs aan de keizer, af te schaffen en door zijn keuze voor een monogaam huwelijk met een katholieke vrouw. De komst van de jonge keizer wekte enige hoop in Vietnamese harten dat een verandering kon plaatsvinden, zeker toen hij volgens een scenario dat Pasquier hem aanreikte alle ministers van de oude regering op een na ontsloeg en een nieuwe regering in Hue vormde met enige talentvolle jongeren. Onder hen was de katholieke Ngo Dinh Diem, die in de jaren 1954-1963 eerst premier en later president van Zuid-Vietnam was. Veel verder dan de instelling van een *Commission des réformes* (een hervormingscommissie), een stortvloed aan nieuwe wetten die aan de feitelijke machtsverhoudingen niets veranderden en enig gepraat kwam men feitelijk niet. Het was voor Bao Dai weldra duidelijk dat hij zich volledig naar de Fransman en hun medewerkers, onder wie Pham Quynh, zou moeten schikken. De machtspositie van de keizer was al in de regeling van 1925 vastgelegd en dat bleef ook zo. Hij kon slechts besluiten nemen ‘na de goedkeuring door de *résident supérieur*’, degene ook die de meeste bestuursdaden voorstelde. Diem nam uit teleurstelling over de Franse politiek al in juli 1933 ontslag als minister. Samen met zijn vrouw Nam Phuong richtte de jonge keizer zich, zeker na de dood van Pasquier in een vliegtuigongeluk in 1934, teleurgesteld op een leven van plezier. Dat bracht hij voor een deel door in de door de Fransman gebouwde stad Dalat in de Centrale Hooglanden.

Ook na het bedwingen van de opstanden van de jaren 1930-1931 was sprake van een krachtige repressie van revolutionaire bewegingen door het koloniale bestuur en de Franse politie, waarbij alleen al in 1933 honderden werden veroordeeld tot zware gevangenisstraf, een verblijf in de ‘Rode universiteit’, de gevangenis op het eiland Poulo Condore, en een tiental tot de doodstraf door de guillotine. De repressie werkte, want het was zeker rustiger dan in 1930-1931. Deze relatieve rust werd alleen op een aantal momenten onderbroken door stakingen in fabrieken en op plantages, of door herdenkingen van bepaalde zaken die eerder hadden plaatsgevonden, of om te protesteren tegen een belasting. Men kan hieruit concluderen dat de niet gedode of gearresteerde leiders van de

VNQDD en de ICP zich hadden teruggetrokken naar het zuiden van China, maar dat sommige leden van die partijen nog wel actief waren in Vietnam. Ofschoon duizenden opstandelingen waren gedood en waarschijnlijk in de jaren 1930-1932 90 procent van de harde kern van de ICP was weggevaagd, bleef deze partij actief leden werven en organiseerde zij zich verder, hetzij ondergronds, hetzij onder een ander naam als dekmantel.

Uit berichten van de Franse veiligheidsdienst blijkt dat de activiteiten van de ICP het best werden gecoördineerd. Na 1932 organiseerde de uit Frankrijk teruggekeerde Tran Van Giau (1911-2010) de structuur van de partij en verbeterde de training van kaderleden. Een probleem vormde in dat jaar de komst van trotskistische marxisten uit Frankrijk. De meest radicale was Ho Huu Tuong (1910-1980), wiens dochter Hue-Tam Ho Tai in 1992 een standaardwerk zou schrijven over het radicalisme in Vietnam. Hij wilde op dat moment [hij keerde zich later tegen het communisme], zelfs niet tijdelijk samenwerken met 'de klassenvijanden' en plaatste steeds de internationale revolutie boven de belangen van de Sovjetstaat. De trotskisten legden in navolging van de Sovjetpoliticus Leo Trotski sterk de nadruk op een permanente revolutie die tot het uitbreken van een wereldrevolutie zou leiden. De leiders van de ICP hielden vast aan de leer van Stalin met de nadruk op het vestigen van het 'socialisme in een land' voordat een wereldrevolutie een kans van slagen had. Ook vonden de trotskisten dat de ICP te zeer de boeren op de voorgrond plaatste ten nadele van de arbeiders. Naar buiten toe besloten beide groepen marxisten echter wel samen te werken en zij publiceerden gezamenlijk de krant *La Lutte*. Er werden in 1932 zelfs een trotskist (Tran Van Thach) en een stalinist (Nguyen Van Tao) gekozen in de stadsraad van Saigon. De Fransen voorkwamen dat deze twee communisten zitting namen. Toch wisten later vier communisten door te dringen in de Koloniale Raad en de stadsraden toen zij samen met de trotskisten 17 procent van de stemmen behaalden.

In de jaren 1936-1938 was in Frankrijk een regering van samenwerkende linkse partijen aan de macht, de Volksfrontregering onder leiding van de socialist Léon Blum. De totstandkoming van de Volksfrontregering betekende voor het eerst een door socialisten gecontroleerde Franse regering. De komst van deze regering met Marius Moutet als minister van Overzeese gebiedsdelen wekte in Indochina opnieuw verwachtingen, niet zozeer dat een snelle dekolonisatie volgde maar wel dat politieke en sociale hervormingen werden doorgevoerd. De amnestie voor 1532 politieke gevangenen, die vervolgens wel naar hun geboortedorp werden verbannen, in augustus 1936 leek een hoopvol teken, maar toen daarna mede op instigatie van *La Lutte* acties werden ondernomen voor een Indochinees Congres werd dat door Moutet verboden. In 1936 en 1937 braken grote stakingen uit, waarbij uiteindelijk naar schatting tussen 500.000 en 1.000.000 fabrieks- en landbouwarbeiders waren betrokken. De oorzaak hiervan was vooral de stijging van de prijzen die door het beginnende herstel van de economie was veroorzaakt, terwijl de lonen zes jaar lang waren gedaald. De stakingen sloegen over naar het platteland, waar de belastingdruk, de lage lonen en de eigendomsverhoudingen nog steeds voor spanningen zorgden. De overwegend vreedzame stakingen verliepen in veel gevallen zodra een aantal eisen was ingewilligd. Moutet stuurde op een acceptabel compromis aan en mede door zijn bemiddeling zagen de bazen zich gedwongen de lonen met 7 tot 15 procent te verhogen. Een van de initiatieven van de Volksfrontregering was de belofte dat er onderzoekscommissies kwamen. De discussie in verband hiermee leidde in 1937 tot een definitieve breuk tussen de trotskisten en de stalinisten. De eersten hielden volgens publicaties in de krant *La Lutte* vast aan een permanente revolutie en de stalinisten van de ICP riepen anderen op lid te worden van een Nationaal Democratisch Front om tegen het fascisme te vechten zolang men maar in democratie geloofde. En die democratische revolutie zou in nauwe samenwerking met het Volksfront gebeuren, verkondigde men optimistisch.

Ondanks de relatieve rust geven Brocheux en Hémery in hun overzichtsstudie *Indochine. La colonisation ambiguë* geen opwekkend beeld van de jaren 1932-1939. Hun paragraaf heet kenmerkend 'Défaite d'une victoire' (De nederlaag van een overwinning). In deze jaren zocht men volgens hen in

kringen van de Franse regering en het koloniale bestuur een politieke lijn die een herhaling van de gebeurtenissen van de jaren 1930-1931 moest voorkomen. Men wilde dit vooral bereiken door economische hervormingen door te voeren. Wat men voorstond in de crisisjaren, een tijd van protectionisme in andere landen, was een in economisch opzicht autarkisch Frans wereldrijk, waarin Indochina een belangrijke rol speelde. In het licht hiervan waren ingrijpende politieke veranderingen – laat staan onafhankelijkheid als een serieus in overweging te nemen optie – ondenkbaar, óók voor de Volksfrontregering. Er waren wel voorstanders van hervormingen. Zo was er een pleidooi voor een verregaande industrialisatie van Vietnam, vooral in woord en geschrift uitgedragen door de zakenman Paul Bernard. Hij bepleitte de kapitaalexport uit Vietnam te vervangen door investeringen in de kolonie. Door de export van artikelen naar het Aziatische achterland en China zou Frans Indochina vervolgens tot ‘een tweede Japan’ kunnen worden. Tegelijkertijd kon deze industrialisatie voor werkgelegenheid zorgen, de binnenlandse markt vergroten en sociale en politieke hervormingen mogelijk maken. Ondertussen verslechterde de economische positie van Vietnam en de anderen delen van Indochina echter steeds meer. Er was sprake van een tekort op de begroting, onder andere doordat de belastingopbrengsten sterk daalden. Pas in 1941-1942 tijdens het bewind van Vichy zouden de ideeën van Bernard op regeringsniveau enigszins concreet vorm krijgen. Het toen gestelde tijdpad (1947) werd echter door de Tweede Wereldoorlog en de nasleep daarvan achterhaald.

In veel geschiedwerken wordt de tweede helft van de jaren dertig beschreven als de periode van ‘de laatste gemiste kans’ op een geleidelijke en vreedzame dekolonisatie door de bundeling van krachten van ‘links’ (het Volksfront) in Frankrijk en een deel van de nationalisten in Vietnam. Omdat de Franse bestuurders geen hervormingen toestonden die de Vietnamezen wezenlijke politieke rechten gaven en geen ruimte boden aan gematigde nationalistes betekende dit dat de radicalen des te meer aanhangers kregen en dat een politiek van associatie onmogelijk was. Voor een goed begrip van de ontwikkelingen na afloop van de Tweede Wereldoorlog is het verder van belang dat wij aandacht hebben voor de geografische verscheidenheid van Vietnam aan het einde van de jaren dertig. In Cochinchina lag de zaak het gemakkelijkst voor de Fransen, omdat de Constitutionele Partij daar invloed had en vooral mensenrechten eiste, waardoor zij steeds dichter opschoof naar degenen die met de Fransen samenwerkten. Maar toegeven aan hun wensen deden de Fransen ook daar niet. In het noorden en midden waren de verhoudingen scherper. De gebeurtenissen van de jaren 1936-1937 legden daarbij de communisten geen windeieren. Vooral de amnestieregeling van het Volksfront was belangrijk. Daarna (eind 1938-begin 1939) telde de Indochinese Communistische Partij volgens de Sûreté tussen 1340 en 2000 militante leden, die actief waren in 150 politieke cellen; de schattingen van de Franse politie spraken ook over 32.000 tot 40.000 sympathisanten. Het gaf hen de kans hun infrastructuur op nationale schaal te versterken, cellen op te bouwen en arbeiders en boeren te organiseren. Zij kwamen in die periode met programmapunten die ook voor niet-communisten aantrekkelijk klonken, zoals sociale hervormingen en democratische vrijheden. Door de machtsontwikkeling van Japan in het Verre Oosten en meer in het bijzonder richting Indochina zag de partij zich steeds meer geplaagd voor het dilemma te moeten kiezen tussen een antikoloniale of een antifascistische politiek. Of kon men om de nationale belangen te bevorderen wellicht een middenweg kiezen? De verwickelingen in de jaren 1940-1946 zouden het antwoord verschaffen. De nationalistische politieke beweging bewoog zich in ieder geval tussen 1933 en 1939 in een meer radicale richting. Er was echter allesbehalve sprake van eenheid of homogeniteit. Vooral in het zuiden waren politieke bewegingen actief die niets moesten hebben van revolutionair radicalisme (de religieuze groepen van de Cao Dai en de Hoa Hao), de radicalen waren zelf verdeeld in verscheidene stromingen (men denke alleen aan de trotskisten en de communisten) en er ontstonden steeds weer nieuwe bewegingen en partijen. Een daarvan was de Dai-Vietbeweging (letterlijk: Groot Vietnam), voortgekomen uit restanten van de VNQDD en geïnspireerd door denkbeelden over nationale onafhankelijkheid en sociale rechtvaardigheid, waarbij ik in het volgende hoofdstuk uitgebreid stilsta.

Een nieuw element in het Vietnamese politieke krachtenveld van de jaren dertig was de Vietnamese katholieke kerk, die in 1939 ruim 1,5 miljoen leden telde. Het Vietnamese katholicisme maakte in de jaren na de Eerste Wereldoorlog een belangrijke ontwikkeling door, die culmineerde in de benoeming van Vietnamese bisschoppen en de totstandkoming van eigen sociale en culturele organisaties. Katholieken benadrukten in de jaren dertig in publicaties dat zij als katholieken tot een minderheid behoorden, maar dat dit niet betekende dat zij niet toegewijd zouden zijn aan de Vietnamese natie. De vraag is natuurlijk of iets valt te zeggen over de keuze van katholieken in politiek opzicht. Een groot aantal katholieke priesters onthield zich van een standpunt, omdat zij de ideologie van veel politieke bewegingen als een bedreiging voor het katholicisme beschouwden. Zij raadden hun gelovigen daarom aan dit ook te doen. Dat gold bij uitstek voor het communisme, dat vanwege de klassenstrijd en het virulente atheïsme door de meeste katholieken als een verwerpelijke ideologie werd beschouwd. Het was een opvatting die de katholieke Vietnamese pers, vooral de kranten *Cong Giao Dong Thinh*, het *Bulletin Catholique Indochinois* en *La Croix d'Indochine*, voor een deel gestuurd door het Vaticaan, aanwakkerde. Ondanks deze 'adviezen' waren veel katholieken politiek actief. Sommigen ijverden voor een middenweg tussen kolonialisme en socialisme, anderen waren pleitbezorgers voor een sociaal katholicisme dat zich richtte op vakorganisaties voor arbeiders of het lenigen van de nood onder de bevolking en er was een groep die zich door actieve deelname aan politieke bewegingen tegen het kolonialisme verzette. Dat bracht hen niet tot een keuze voor een communistische politieke partij. Het leidde wel tot de opvatting dat het onderdrukkende koloniale regime en de antiklerikale opvattingen in Frankrijk juist voor de groei van radicale bewegingen zoals het communisme hadden gezorgd en dat ook om deze reden beide moesten worden afgewezen. In de tweede helft van de jaren dertig manifesteerde zich in het bijzonder *La Croix d'Indochine* als een tegenstander van het communisme. De uitgever Nguyen Huu My maakte zich vooral zorgen over de wijze waarop deze laatsten dachten over het particuliere bezit. Hij lag aan de basis van een politieke partij de Parti Démocrate Indochinois met veel aanhangers onder de burgerij in Saigon, die tot doel had 'de broederlijke eenheid van het volk tot stand te brengen zonder onderscheid van klas of etnische oorsprong...en een samenhangende leer... die bezit en wet respecteerde'.

In de inleiding van zijn studie over *La guerre d'Indochine* uit 2015 maakt de Franse historicus Ivan Cadeau de balans op van een eeuw Franse kolonisatie in Zuidoost-Azië: 'Een eeuw na het begin van de verovering is de erfenis die Frankrijk achterlaat erg pover. Ondanks enkele verbeteringen op het gebied van de gezondheidszorg of in sociaal opzicht ten behoeve van de bevolking van Indochina en individuele pogingen om een humanitaire en vooruitstrevende kolonisatie tot stand te brengen, heeft Frankrijk wat betreft haar koloniaal project gefaald. In weerwil van de beloftes die de bestuurders hebben gedaan, is de Derde Republiek er niet in geslaagd de welvaart te bevorderen of meer gelijke rechten te geven aan de Cambodjanen, de Laotianen en de Annamieten [Vietnamezen] binnen haar rijk.' En dan met een vooruitblik voor de lezer over wat in de volgende hoofdstukken in mijn boek aan de orde komt: 'De demagogische politiek van het bestuur van Decoux versus de autochtonen tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft eveneens niets veranderd in de sociale verhoudingen tussen de Fransen, die de meesters blijven, en de gekoloniseerde bevolking. De niet goed voorbereide en slecht uitgevoerde Indochinapolitiek van generaal De Gaulle in 1945 is er evenmin in geslaagd antwoord te geven op de eisen van de van elkaar verschillende nationalistische bewegingen, of die nu wel of niet communistisch waren, en aan de wensen van de bevolking voor onafhankelijkheid van hun land. Tenslotte waren de talrijke regeringen van de Vierde Republiek niet in staat een samenhangende politiek te bepalen en uit te voeren ten opzichte van de staten die in 1949 ontstonden als Geassocieerde Staten binnen het kader van de Franse Unie.' Daar kan ik weinig aan toevoegen, maar enige nadere toelichting lijkt hier nog wel gewenst.¹⁴

Drie niet-communistische nationalistische leiders voor de Tweede Wereldoorlog. Van links naar rechts Phan Chu Trinh, Phan Boi Chau en Nguyen Thai Hoc

Vier niet-communistische nationalistische leiders die actief waren in 1945-1946. Van links naar rechts: Nguyen Tuong Tam, Truong Tu Anh, Ly Dong A en Vu Hong Khanh ('recente' foto). Tam pleegde in 1963 zelfmoord. Anh en Ly Dong A werden door de communisten vermoord en Khanh vluchtte in 1946 naar China. Hij vestigde zich later in De Staat Vietnam (werd daar minister) en was in Zuid-Vietnam tot 1975 politiek actief. Na de verovering van Saigon door Noord-Vietnam in 1975 werd hij op 77-jarige leeftijd door de communisten tot heropvoeding gedwongen en in 1986 vrijgelaten. Hij overleed in 1993.

Franse soldaten zijn op 9 maart 1945 gevangengenomen door de Japanners

Franse troepen kijken na 9 maart uit naar de Vietnamees-Chinese grens

Op 17 juni 1930 werden dertien leiders van de VNQDD door de Fransen onthoofd. Deze daad wordt nog steeds herdacht in Vietnam ('de kleurrijke bloemen van de eeuw' heet de tekst), maar dit gebeurt ook door aanhangers van de partij buiten Vietnam (zie rechts een bijeenkomst in Garden Grove (Little Saigon) in Californië). Het probleem voor de regering van Vietnam is dat deze nationalistische partij in 1945-1946 een belangrijke rivaal van de communisten was. Om deze reden maakt de regering nu een onderscheid tussen 'de goede VNQDD' van de jaren 1927-1930 en 'de slechte VNQDD' uit de jaren 1945-1946. In de herdenking in Vietnam staat men wel stil bij opstand in 1930, maar worden de democratische waarden van de partij genegeerd. De gebruikte vlag is niet die van de VNQDD in 1930 (door een diagonaal gescheiden rode en gele vlakken), maar die van de DVQDD en het Front van Nationalistische Partijen.

De regering van de Democratische Republiek Vietnam op 3 november 1946 met op de eerste rij tweede van links Ho Chi Minh en op de tweede rij vierde van links Vo Nguyen Giap

Hoofdstuk 3. Vietnam tijdens de Tweede Wereldoorlog: de expansie van Japan, de Vichybestuurders en Vietnamese nationalist

De expansie van Japan, de Vichybestuurders in Indochina en enkele paradoxen van het Franse bestuur in oorlogstijd

Een aantal Franse historici heeft er ons recent nog eens op gewezen dat de verwickelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog van grote betekenis zijn geweest voor de latere geschiedenis van Vietnam. De nederlaag die Frankrijk in mei-juni 1940 tegen Duitsland leed en het vestigen van de macht van Japan in Indochina in 1940 en 1941 waren rampzalig voor het prestige van de Franse koloniale staat. Dat was in de eerste plaats doordat de Japanners een einde maakten aan de mythe van de Franse almacht. Het betekende ook dat Vietnam en de andere koloniale gebieden in Zuidoost-Azië afgesloten raakten van Europa en in een economisch isolement terechtkwamen. Bovendien bood het nationalist grote kansen hun idealen te verwezenlijken. Ik noemde al Franck Michelin, die het accent legt op de gebeurtenissen in de jaren 1940-1941 en benadrukt dat de Japanse verovering van Indochina door de Amerikaanse reactie daarna leidde tot de Japanse aanval op Pearl Harbor van 7 december 1941 en dat de Japanse bezetting enorme gevolgen had voor het verloop van de geschiedenis van Vietnam, Verney, die de moeilijke positie van de Franse bestuurders in Indochina aantoonde, Guillemot met zijn visie van een rijkgeschakeerde en sterk verdeelde nationalistische beweging in Vietnam, Zeller, die het belang van de gebeurtenissen van 9 maart 1945 onderstreept en Cadeau, die op basis van recente inzichten een overzichtsgeschiedenis geeft van deze periode.

Van de Franse bestuurders in Indochina werd verwacht dat zij achter de met Duitsland collaborerende regering van maarschalk Pétain in Vichy stonden. De door de Vichyregering benoemde gouverneur-generaal admiraal Jean Decoux kreeg volop te maken met de Japanse expansiepolitiek in Azië, die in de jaren dertig eerst vooral op China was gericht en vanaf de jaren veertig op de rest van (Zuid-)oost-Azië. Indochina was voor de Japanners om verscheidene redenen van groot belang. Zij konden zo de aanvoer van wapens naar de troepen van de Chinese heerser Chiang Kai-shek via Haiphong en de spoorlijn naar Kunming in Yunnan afsluiten (48 procent van het materieel voor het leger van Chiang Kai-shek in Kunming kwam langs deze weg China binnen), vanuit Indochina kon een tweede front tegen de Chinese republiek worden geopend, voor mogelijke toekomstige militaire operaties tegen Singapore en Nederlands-Indië was het een belangrijke springplank of uitvalsbasis en ook in economisch opzicht had het voor hen grote betekenis. Bovendien maakte Indochina deel uit van het gebied waarover de Japanners in de toekomst wilden heersen. Japan wierp zich daarbij graag op als de bevrijder van de door de koloniale mogendheden geknechte mensen in Azië, maar de Japanse praktijk van overheersing en onderdrukking van de lokale bevolking laat zien dat dit vooral propaganda in dienst van de Japanse oorlogsvoering was.

In de loop van 1940-1941 werd Indochina in een aantal fasen door de Japanse militaire macht de facto tot een vazalstaat van het Japanse rijk gemaakt. Op 20 juni 1940 zag Decoux' voorganger Georges Catroux zich door de Japanners gedwongen de grens met China te sluiten, opdat elke aanvoer van wapens, materieel en brandstof voor de regering van Chiang Kai-shek kon worden voorkomen. Catroux nam deze besluiten nadat de Franse ambassadeur in Tokio Charles Arsène-Henry een akkoord met de Japanners had getekend dat inhield dat Frankrijk de 'overheersende belangen van Japan in het Verre Oosten zowel op economisch als op politiek gebied' accepteerde. Japan erkende in ruil hiervoor de Franse soevereiniteit over Indochina en de territoriale eenheid van Indochina. De regering-Pétain beschouwde Catroux als te zeer Britsgezind en verving hem door een andere militair. Admiraal Decoux, sinds juli 1940 de opvolger van Catroux, kreeg als opdracht mee verder niet met de Japanners samen te werken, maar door de groeiende macht van Japan bleek dat

weldra een onmogelijke opgave. In zijn memoires uit 1949 *A la barre de l'Indochine. Histoire de mon Gouvernement Général (1940-1945)* zette hij uiteen waarom hij die keuze moest maken. Zijn politiek had als belangrijkste doel de Franse soevereiniteit in Indochina te handhaven. Daar was volgens hem door de Fransen een eeuw lang een groots werk verricht, dat door rest van de wereld werd bewonderd en dat moest nu worden bewaard. Alleen door afspraken te maken met de Japanners was dat doel te realiseren, schreef Decoux. 'Bezetting of verovering? Dat was de smalle marge waarmee ik rekening had te houden en waarbinnen ik mijn onderhandelingen moest voeren.' Bovendien maakten de Amerikaanse en Britse regeringen aan hem duidelijk dat hij niet op de steun van de Verenigde Staten of Groot-Brittannië hoefde te rekenen.

Vanaf begin augustus 1940 drong de Japanse regering bij Decoux erop aan Japanse troepen te mogen verplaatsen in Vietnam, luchtmachtbases te mogen bouwen en de geallieerde aanvoerroute naar China volledig te mogen afsluiten. Het was voor de gouverneur-generaal op voorhand duidelijk dat uit Frankrijk geen versterking kwam. De regering in Vichy sloot bovendien op 30 augustus een akkoord met Japan. Daarin erkende het 'de vooraanstaande positie' van Japan in het Verre Oosten en bood deze staat alle ruimte tegen China te vechten doordat zij ermee instemde dat Japanse soldaten zich op 'Frans' grondgebied bevonden. Daarna tekende Decoux op 22 september 1940 een verdrag met Japan. Hij had na het akkoord van 30 augustus nog een aantal keren bij zijn regering erop aangedrongen zich wel tegen de Japanse agressie te verzetten. Het was volgens hem beter Indochina te verliezen door het te verdedigen dan door het te verraden. Maar Pétain wees dit resoluut van de hand en gaf Decoux de opdracht onmiddellijk met de onderhandelingen te beginnen. Die leidden na de nodige complicaties – de onderhandelingen werden een aantal keren afgebroken, onder andere omdat de Japanners druk uitoefenden door alvast met legereenheden Tonkin binnen te vallen – tot het verdrag van 22 september. Het Japanse leger mocht 6000 soldaten legeren ten noorden van de Rode Rivier en kon op deze wijze de spoorlijn naar Yunnan in het zuiden van China blokkeren, het mocht gebruikmaken van drie belangrijke vliegvelden, via de havenstad Haiphong troepen uit het zuiden van China naar elders vervoeren en op elk gewenst moment 25.000 soldaten in het noorden van Indochina verplaatsen. Daarmee hadden de Japanners twee belangrijke doelstellingen voor hun oorlogsvoering bereikt. Via Indochina kon geen steun meer worden gegeven aan de oorlog tegen het Japanse leger in China en Indochina werd voortaan door hen gecontroleerd.

Volgens Michelin is 22 september 1940 een bijzonder belangrijke datum en hebben historici het belang hiervan dikwijls te zeer genegeerd. Wat voorheen een Chinees-Japanse Oorlog was, werd nu een groter Zuidoost-Aziatisch conflict. Ondanks het gesloten akkoord vond er nog een gewapend treffen plaats tussen Japanse en Franse militairen. Terwijl de Japanse generaal Nishihara het akkoord tekende, viel het Vijfde Japanse leger onder leiding van generaal Nakamura over een lengte van 70 kilometer vanuit China Tonkin binnen en veroverde het belangrijke strategische steunpunt Langson. Er waren ook op andere plaatsen incidenten met het Japanse leger. 34 Franse en 6 inheemse soldaten sneuvelden en 2500 Fransen militairen werden gevangengenomen. Nakamura bood later zijn excuses aan en Nishihara is in de literatuur vaak voorgesteld als een francofone en vredelievende Japanner, maar er is alle reden om aan de juistheid van dit alles te twijfelen. Michelin schrijft dat de Fransen het incident in eerste instantie afdeden als het gevolg van een intern conflict en communicatiestoringen tussen Japanse militairen. Later doken er zelfs verhalen in de Franse literatuur op over tegenstellingen tussen een oorlogsgezinde en een gematigde groepering in het Japanse leger. Het Japanse bronnenmateriaal dat Michelin bestudeerde, geeft een heel ander beeld. Het laat zien dat tot in de hoogste kringen van het leger en de politiek de Japanners de acties steunden en dat wij die vooral moeten zien in het licht van de Japanse oorlogscultuur. Onderhandelen en het gebruik van geweld was voor hen een soort twee-eenheid en zij konden zich bovendien niet goed voorstellen dat de Fransen hun gebied aan hen zouden overgeven zonder zich te verweren en daarom vielen zij maar alvast aan. Het incident is te meer van belang omdat het twee zaken goed duidelijk maakte. Dat was

in de eerste plaats de zwakte van het Franse leger. Dit was niet verrassend gezien de onvoldoende bewapening, maar het werd ook veroorzaakt doordat een deel van de inheemse soldaten deserteerde. Bovendien was in het midden van de Japanse troepen die Vietnam binnenvielen een groep Vietnamese nationalistenaanwezig. In de volgende paragraaf kom ik hier nog op terug. Op voorhand merk ik hierover op dat, ofschoon de actie van deze nationalistenaanlukte, de onmacht en de nederlaag van de ‘blanke’ Fransen tegen de ‘gele’ Japanners veel indruk maakte op de Vietnamese nationalistenaan en het hun voornemen delen van Tonkin en Cochinchina te verwerven versterkte. Bovendien realiseerde de Thaise regering zich dat er kansen waren provincies van het westen van Laos en Cambodja bij Thailand te voegen en zo een Groot-Thailand te vormen.

Op 29 juli 1941 ten slotte sloot Decoux een verdedigingsverdrag met de Japanners, waarin hij accepteerde dat zij voortaan in Indochina onbepaald troepen mochten positioneren en van bases gebruik konden maken. Dit was, nadat de Franse regering in Vichy op 14 juli een ultimatum van Japan had ontvangen waarin dat land de vestiging van Japanse bases en troepen in het zuiden van Vietnam eiste en vanaf 25 juli Japanse troepen in Saigon waren geland om de Franse marinebasis Cam Ranh en de luchthavens in Danang en Bien Hoa te bezetten. Voor hun offensieven richting Malakka, Singapore, Nederlands-Indië en de Filipijnen vormden deze belangrijke uitvalsbases. In de loop van 1941 verkreeg de Japanse zakenwereld ook verregaande economische privileges in Indochina. Overeenkomsten van januari en mei 1941 verbonden de economie van Indochina met die van Japan en ontnamen randgebieden aan het Franse bestuur. Ofschoon de Japanners dus de Franse soevereiniteit de iure lieten bestaan, maakte dit alles (vooral het verdrag van 29 juli 1941) Frans Indochina de facto tot een Japanse vazalstaat. Het proces van de onderwerping van Indochina aan de wil van de Japanners werd bezegeld na de Japanse aanval op Pearl Harbor op 7 december 1941. Twee dagen na deze aanval legde een akkoord tussen Frankrijk en Japan de neutraliteit van Indochina vast. De feitelijke situatie was echter dat de Franse bestuurders en militairen de Japanners op geen enkele wijze hun oorlogsvoering vanaf het grondgebied van Indochina beletten, de Fransen het Japanse leger van voedsel en andere goederen voorzagen, zij hun leger en luchtmacht vooral concentreerden in het grensgebied met China in het noorden, de Japanners het zuiden controleerden en het bewaren van de binnenlandse rust toeviel aan de Sûreté en het Franse leger. De schijnafhankelijkheid die tijdens het grootste deel van de Tweede Wereldoorlog bleef bestaan had als neveneffect dat het voor de Fransen nog moeilijker voorstelbaar was dan voor andere koloniale mogendheden dat de Tweede Wereldoorlog een breuklijn in de geschiedenis van hun koloniale heerschappij vormde. De handhaving van de Franse soevereiniteit door Japan suggereerde voor hen meer continuïteit dan feitelijk gerechtvaardigd was.

Een lastige kwestie is hoe wij de samenwerking tussen de Franse bestuurders in Vietnam en de Japanners moeten waarderen. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog zijn Decoux en de zijnen, vooral door de Vrije Fransen rondom De Gaulle, van welbewuste collaboratie met de Japanners beschuldigd, waarbij Decoux’ optreden werd vergeleken met Pétains houding ten opzichte van Duitsland. Natuurlijk, de samenwerking met de Japanners, het afgeven op democratie, liberalisme en de Vrije Fransen, en het doorvoeren van antisemitische maatregelen tegen de kleine joodse gemeenschap in Vietnam, met synagogen in Hanoi, Saigon en Haiphong, vallen niet te loochenen. Anderzijds tonen historici tegenwoordig meestal meer begrip voor de geïsoleerde positie waarin de Vichybestuurders verkeerden, doordat de spoorlijn naar Yunnan in China door de Japanners was afgesloten en eind 1941 scheepvaartverkeer tussen Marseille en Saigon vrijwel onmogelijk werd. Die bestuurders realiseerden zich bovendien dat militair verzet tegen de oppermachtige Japanners niet goed mogelijk was. Sebastian Verney schreef in 2014 over de kleine manoeuvreerruimte voor de Franse bestuurders en hun zwakke militaire positie. Het Franse leger telde aan het begin van de oorlog maar 90.000 manschappen, waarvan 15.000 Franse militairen en 75.000 inheemsen.

Om deze redenen wil de Franse historicus Alain Ruscio de term ‘collaboration’ (samenwerking) dan ook liever vervangen door ‘cohabitation’ (cohabitatie of samenwoning) – een term die vaker in de Franse geschiedenis van stal is gehaald, bijvoorbeeld bij een verschillende politieke kleur van een president en een premier. En Pierre Brocheux en Daniel Hémery zien de feitelijke situatie in Indochina tijdens de Tweede Wereldoorlog in hun standaardwerk over de Franse kolonisatie van Vietnam, Laos en Cambodja als een voorbeeld van wat zij aanduiden als een ‘colonisation ambiguë’, een kolonisatie met een dubbelzinnig karakter. Admiraal Decoux en zijn medewerkers probeerden volgens hen zoveel mogelijk van de Franse soevereiniteit en machtspositie te bewaren door zich zo goed mogelijk aan de afspraken met de Japanners te houden en zo weinig mogelijk concessies aan hen te doen. Dit had echter wel als gevolg dat de Japanners met behulp van de Fransen in bestuurlijk en militair opzicht de voordelen kregen die zij wensten en dat economische exploitatie van Indochina ten gunste van Japan mogelijk was. Bovendien riepen de Japanners zich op enig moment uit tot de bevrijders van het koloniale juk. Ofschoon dit vooral een papieren formule was, betekende het dat de Fransen zich zorgen moesten maken over de invloed van deze woorden op de nationalist in Vietnam. In de studie van Franck Michelin treffen wij termen aan als een ‘jeu de dupes’ (een spel van bedrog) voor de situatie van cohabitation. Het betekende uiteindelijk dat dit de weg vrijmaakte voor een onafhankelijk Vietnam en Japan als de ‘bourreau’ (de beul) van het Franse koloniale rijk optrad, omdat dit land de hoofdverantwoordelijke was voor de hongersnood van 1945 en het de Vietminh in staat stelde in augustus 1945 de macht te grijpen. De gebeurtenissen van 9 maart 1945 – waarover straks meer – zijn voor deze historicus de ‘coup de grâce’ (de genadestoot) voor het Franse kolonialisme. Het is aan mij om hierna aan te geven wat er allemaal verder fout ging – want de diepere oorzaken van de ontevredenheid van de Vietnamezen reiken natuurlijk terug naar de periode vóór die negende maart.

Voor Decoux had de cohabitation als voordeel dat zijn bestuur met te zijner tijd uitzicht op een soepel herstel van de koloniale verhoudingen redelijk autonoom kon blijven functioneren onder Japans toezicht. En het maakte het voor Japan mogelijk dat dit land zich ongestoord aan de oorlog tegen de geallieerden kon wijden zonder grote militaire of bestuurlijke lasten in Indochina. Het betekende ook dat, ofschoon de Japanse regering regelmatig sprak over een ‘Azië voor de Aziaten’, de Vietnamezen zelf daar weinig van merkten. De meeste Japanse bestuurders en militairen hadden geen enkele behoefte het Vietnamese nationalisme te bevorderen en accepteerden het Franse koloniale bestuur over Indochina ten volle, dat wil zeggen binnen de door hen opgelegde beperkingen. Gouverneur-generaal Decoux nam verscheidene besluiten die beoogden te verhinderen dat de Japanners met hun pan-Aziatische ideeën greep kregen op de bevolking en ervoor zorgden dat zij zelf de steun van de bevolking in deze complexe situatie verkregen. In de kern was het een poging het nationalisme van de bevolking van Indochina te controleren binnen de sfeer van een krachtig federalisme. Uiteindelijk hadden deze maatregelen echter het paradoxale effect dat zij de dekolonisatie bevorderden. Een voorbeeld hiervan is de wijze waarop vorsten en mandarijnen meer ruimte kregen een eigen rol te spelen. Zowel de Vietnamese keizer Bao Dai als de koningen Norodom Sihanouk in Cambodja en Sisavangvong in Luang Prabang (Laos) moesten zich vaker aan het volk tonen en werden door het Franse bestuur met meer egaards bejegend. Dat betekende overigens niet dat zij meer politieke macht kregen. Bao Dai beklagde zich bij de gouverneur-generaal erover dat de Franse résident supérieure nog steeds de Raad van ministers voorzats en de feitelijke macht in handen had. ‘In Indochina regeren de vorsten en de admiralen heersen,’ was zijn teleurgestelde reactie. Vertegenwoordigende lichamen die in de jaren dertig waren gevormd, zoals de Koloniale raad van Indochina en de Kamer voor de vertegenwoordiging van het volk van Annam, werden door Decoux eerst van hun laatste restje invloed beroofd en later afgeschaft. Hij verving die door een Federale Raad, waarin hij vijfentwintig vooraanstaande inheemsen benoemde die het Franse bestuur steeds hadden gesteund.

De schaarste aan geschikte functionarissen door het wegvallen van de ‘aanvoer’ uit Frankrijk dwong Decoux ertoe niet-Fransen hogere functies te laten bekleden en meer ambtenaren in Indochina zelf te rekruteren, dezen een grotere verantwoordelijkheid te geven en de verschillen tussen hun salarissen en die van Europese ambtenaren te verminderen. Dat betekende vanzelfsprekend iets voor hun gevoel van eigenwaarde. De oude situatie was dat de laagste Franse ambtenaar altijd nog meer verdiende dan de hoogstgeplaatste Vietnamese functionaris. In 1941 maakte Decoux hieraan een einde en verklaarde dat voortaan gelijkheid van betaling bestond. Aangezien de Franse ambtenaren als aanvulling nog een extra vergoeding kregen omdat zij in het buitenland woonden, was dat voor een deel een farce. Het betekende in de jaren 1941-1945 wel een verdubbeling van het aantal door Vietnamezen ingenomen hogere functies. Decoux had nog een tweede reden voor zijn maatregel. Hij probeerde op deze wijze de bevolking voor de Franse zaak te winnen, opdat die niet de kant van de Japanners of de communisten zou kiezen. Volgens Decoux bestond er een nauwe relatie tussen de groei van het nationalisme en het communisme en het gebrek aan geschikte banen voor ontwikkelde niet-Fransen. Vooral de werkloosheid onder hoogopgeleiden baarde hem zorgen. In zijn memoires schrijft Decoux hierover: ‘Om die reden [de nationalistenvredensstellen] is het nodig dat wij zo snel mogelijk op een methodische wijze elites creëren, kaderleden selecteren, hun betekenis laten groeien, nog meer hun kwaliteit en rendement verbeteren...Alleen op deze wijze is het mogelijk...aan de ontwikkelde autochtonen steeds meer en steeds hogere betrekkingen toe te vertrouwen, niet alleen in officiële functies en het bestuur van hun land, maar ook in zaken betreffende de landbouw, de industrie en de handel.’

Deze poging van Decoux om de bevolking voor zich te winnen is door de Amerikaanse historicus Keith Taylor een combinatie van Vichy-fascisme en confucianistisch paternalisme genoemd en als wij kijken naar de uitvoering in de praktijk lijkt dat een rake typering. In zijn memoires schrijft Decoux dat de Franse politiek in Indochina ‘zich krachtig moest inspanssen om zonder ophouden de vooruitgang en het welbevinden, zowel materieel als geestelijk, van de door Frankrijk beschermde volkeren te ontwikkelen’. Dat klonk achteraf in zijn memoires, waarin hij zijn beleid verdedigde, natuurlijk prachtig, maar hij realiseerde zich daarbij steeds heel goed dat gezien de feitelijke politieke situatie niet alleen door bot geweld en slechts mede door overreding de Franse positie voor de toekomst kon worden verzekerd. En dat betekende meer dan alleen lippendienst bewijzen aan bepaalde hervormingen, maar deze ook toepassen. Meer dan ooit tevoren nam het onderwijs daarbij als politiek instrument een centrale plaats in. Deze politiek paste volledig in het beeld van ‘de nationale revolutie’ die de Vichyregering in Frankrijk nastreefde met haar nadruk op de eer en de tradities van het vaderland en de gehoorzaamheid binnen het gezin. Het uitgangspunt daarbij was dat de jongeren goede vaderlanders en soldaten zouden worden als men deze waarden in het onderwijs benadrukte. Anders gezegd, het onderwijs moest volgens Pétain bij uitstek bezig zijn met de morele vorming van de jeugd die was gericht op het later kunnen vervullen van hun nationale plicht. Dat hield naar zijn mening in dat men aandacht moest hebben voor de geestelijke en de fysieke ontwikkeling. Het kwam bijkans neer op een paramilitaire leertijd op school.

De opvatting van Pétain en zijn aanhangers dat de verspreiding van de denkbeelden van ‘de nationale revolutie’ tegen democratie, liberalisme en communisme bij voorkeur naar de jeugd moest gebeuren, gold volgens Decoux ook voor Indochina. Een onderdeel hiervan was het idee van de ‘mens sano in corpore sano’. Dat betekende voor Indochina het propageren van de sportbeoefening, het oprichten van jongerenorganisaties, het realiseren van allerlei sportfaciliteiten en het organiseren van grootschalige sportwedstrijden, zoals een wielervedstrijd van Saigon naar Hanoi (de ‘Tour de l’Indochine’), zwemwedstrijden en tenniskampioenschappen. Zelfs een surrogaat Olympische vlam werd daarbij van stad naar stad gedragen. De Franse gecommiteerde voor Sport en Jeugd Maurice Ducoroy speelde hierbij een belangrijke rol. Een ander onderdeel van zijn plannen om de Vietnamese jeugd voor de zaak van de Fransen te winnen was het organiseren van vakantiecampen voor jongeren

in een aantal grotere steden. Dat deze benadering effect sorteerde, kan men lezen in Truong Buu Lams recente geschiedschrijving van Vietnam. Deze historicus beschreef daarin de opwinding die zich van hem meester maakte toen hij in juni 1942 met de trein van Saigon naar Nha Trang mocht reizen om daar aan zo'n jeugdkamp deel te nemen en zijn teleurstelling op het moment dat hij door een aanval van dysenterie weer snel naar huis moest terugkeren. Wij zullen hierna nog vaststellen op welke wijze deze kampen bijdroegen aan de verspreiding van nationalistische idealen.

Het was van belang een zo groot mogelijke groep jongeren te bereiken. Dat kon alleen maar door het aantal scholieren en studenten sterk te laten groeien. Begin 1941 waren in Tonkin 1600 scholen, die werden bezocht door 72.000 leerlingen. In 6200 dorpen waren op dat moment geen onderwijsvoorzieningen. Decoux realiseerde zich dat het erg belangrijk was dat hij het aantal scholen snel uitbreidde, vooral om de jongeren te beïnvloeden met de gewenste moraal en hen bovenal uit de handen van de nationalistische en communistische propaganda te houden. Eind november waren er al 2350 lokale scholen in Tonkin en de doelstelling was dat dit aantal in het najaar van 1942 zou groeien naar 3850. Een soortgelijk actieplan werd opgesteld voor Annam en Cochinchina. Dat betekende een uitbreiding van het aantal jeugdigen dat onderwijs volgde van 450.000 in 1939 naar 700.000 in 1944. Dit was overigens altijd nog maar 14 procent van de jongeren. De politieke bedoelingen van deze uitbreiding spraken duidelijk uit een instructie van de Federale Raad, die in december 1941 in het leven was geroepen: 'Het is noodzakelijk dat de regering rechtstreeks met het volk kan spreken. Het is dus boven alles veel meer een politieke hervorming waar het hier om gaat dan een zuivere onderwijskundige hervorming.' Het onderwijsprogramma werd hieraan aangepast. Bovendien werd het mogelijk dat inheemse scholieren een klassieke vorming kregen om hen zo meer vertrouwd te maken met de Europese en in het bijzonder met de Franse culturele tradities. Sommige maatregelen waren vooral symbolisch. Zo veranderde Decoux de naam van de inheemse soldaten van de 'Garde indigène' in 'Garde indochinois'. Hij verbood ook het tutoyeren van inheemsen, maar het afdwingen van een dergelijk besluit was natuurlijk een heel andere zaak. Hetzelfde gold voor zijn kritiek op de wijze waarop veel Fransen de Vietnamezen en andere volkeren binnen Indochina bejegenden. Hij deelde in een circulaire mee dat sommige Fransen de gewoonte hadden op een onaangename en ontoelaatbare manier de autochtone bevolking tegemoet te treden, met scheldpartijen en stemverheffing, iets wat degenen die de Fransen 'beschermden' als zeer vervelend ervoeren. Hij gaf aan hier tegen streng op te treden.

Er was op de scholen steeds sprake van een bewuste indoctrinatie met de Vichyslogans en hetzelfde gold voor de studenten en ambtenaren die elke ochtend gezamenlijk moesten salueren voor de Franse vlag ('Maréchal, nous voilà') en een lied moesten zingen ter ere van maarschalk Pétain. Op scholen moesten de leerlingen kijken naar een film over de goede daden van de maarschalk. Daarna moesten de leerlingen vragen beantwoorden, opdat de leraren konden vaststellen of de boodschap goed was overgekomen. En die boodschap accentueerde de trouw aan het vaderland en vergeleek Pétain met de wijze leermeester van het confucianisme Confucius (551-479 voor Christus). De al in de jaren dertig door Vietnamese intellectuelen gevoerde discussie over de vraag of het confucianisme nu wel of niet zou (of moest) verdwijnen kreeg hierdoor een bijzonder accent. Denkbeelden van het Vichybestuur over het belang van de tradities die leefden onder het volk of in een bepaalde regio en over gehoorzaamheid binnen het gezin en de staat – vervat in de leuze 'Arbeid, gezin, vaderland' – werden door sommigen verbonden met uitgangspunten van het confucianisme. Anderen, en hier moeten wij in de eerste plaats de marxistische intellectueel Truong Tuu noemen, ontkenden de grote invloed van het confucianisme, zagen het als een overblijfsel uit het verleden en gingen op zoek naar meer 'volkse' tradities die voor Vietnam van belang waren. Dit was echter een minderheidsstandpunt. In het weekblad *Indochine* werd in mei 1942 de vergelijking tussen Pétain en Confucius nog eens heel stevig neergezet: 'De Annamieten vinden in de woorden van de maarschalk de wijsheid en de sociale betekenis terug van hun grote individuele en gemeenschappelijke meester. Zowel de een als de ander

drukt eenzelfde erbarmen uit voor de ellende waaronder de mensen gebukt gaan die blootgesteld zijn aan de dwalingen en het egoïsme van hun leiders...De maarschalk heeft niet geaarzeld zijn persoon op te offeren in de meest pijnlijke omstandigheden om de zaken van de mensen te dienen die zijn getroffen door een morele en materiële ramp. Confucius heeft onophoudelijk afstand gedaan van alle gunsten, van alle eerbewijzen die hem zijn aangeboden, om vrij te kunnen blijven denken en spreken, om de zaak van het volk te blijven dienen dat is onderworpen aan de eisen en de ambities van de vorsten en hun ministers.’

De persoonsverheerlijking van de maarschalk ging zo ver dat leerlingen op hun lessenaar een portret van hem moesten plaatsen en dat kranten werden gedwongen in elk nummer de denkbeelden van de maarschalk te publiceren. De bewuste beïnvloeding van de publieke opinie beperkte zich dus niet tot de scholen. In boeken, tijdschriften en kranten werd de Frans-Vietnamese samenwerking breed uitgemeten. En ook in brochures besteedde men aandacht aan de overeenkomstige waarden van het confucianisme en het Pétainisme, in het bijzonder dat het individu ondergeschikt was aan het gezin, het vaderland en de arbeid. Ik noemde al enkele paradoxale effecten van de politiek van Decoux. Dat gold ook voor de maatregelen die waren gericht op het onderwijs en de jeugd. Die hadden het onbedoelde gevolg dat jongeren hun eigen samenleving en het verleden bestudeerden, dat de gevoelens van nationale identiteit werden versterkt en dat de nu steeds meer in georganiseerde verbanden opgenomen jongeren op enig moment een grotere bereidheid toonden gezamenlijk in opstand te komen tegen de Franse overheersing.

Er was nog een paradoxaal element in de politiek van Decoux. Dat betrof de staatkundige toekomst van Indochina. Dat de Franse macht na afloop van de oorlog behouden moest blijven – of liever: moest worden hersteld – was voor hem een uitgemaakte zaak. In het interbellum had een boeiende discussie plaatsgevonden, waarbij zowel Fransgezinde als radicale Vietnamezen waren betrokken, over de vraag of het wenselijk was dat men streefde naar een grotere staatkundige eenheid Indochina of dat men zich moest beperken tot Vietnam. De Lao en de Khmer benadrukten in die periode steeds duidelijker dat zij niets voelden voor het eerste alternatief, waarin zij altijd de onderliggende partijen zouden zijn en eigen nationale staten niet tot stand konden komen. In de Vichyperiode hield het Franse bestuur vast aan het toekomstperspectief van een federaal Indochina en bleven de Lao en Khmer duidelijk maken dat zij een dergelijke constructie afwezen als daarbinnen de Viet(-namezen) een dominante rol verwierven. In de moeilijke situatie waarin het Franse bestuur in Indochina onder Japans toezicht stond en de regering van Thailand bezig was haar droom van een Groot-Thailand te verwezenlijken door de bezetting van grensgebieden van Laos en Cambodja steunde Decoux niet het denkbeeld van een Indochinese eenheid die door de Viet werd overheerst. Hij koos voor een Indochinese identiteit waarbinnen het erfgoed van de Vietnamezen, Cambodjanen en Laotianen zich verder kon ontwikkelen onder Franse leiding. Hij bevorderde daarom bewust een grotere rol voor de drie vorsten Bao Dai, Norodom Sihanouk en Sisavangvong, van wie hij meende dat zij de bevolking wel bij Frankrijk konden houden. Het droombeeld van een denkbeeldige Indochinese natie zoals de Fransen dit creëerden, was echter een ambivalent gegeven en was uiteindelijk niet opgewassen tegen de werkelijkheid in Indochina en de tegenkrachten die de Fransen zelf hadden georganiseerd.

De Vichypolitiek kende nog in een ander opzicht een tweeledig karakter. Naast de politiek van overreding om de steun van een groot deel van de bevolking te verkrijgen vond steeds repressie plaats. In de eerste plaats kreeg de pers daarmee te maken. De Vietnamese pers had in de periode van het Volksfront (1936-1938) een grotere mate van persvrijheid genoten dan ooit tevoren. Dat veranderde door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. In oktober 1939 maakte de politie een einde aan de Associatie van Annamitische [Vietnamese] journalisten van Cochinchina. De acties van de Fransen waren vooral gericht tegen nationalist en revolutionairen. Franse functionarissen voerden in oktober 1939 77 raids uit tegen communisten, zij namen driehonderd brochures van hen

in beslag, communistische kranten werden verboden en boekwinkels met communistische publicaties moesten sluiten. En in de jaren daarna bleef men op deze manier optreden. Een nieuw in het leven geroepen Dienst voor Informatie, Propaganda en Pers gaf exact aan wat wel of niet gecensureerd werd. Kritiek op Frankrijk, maarschalk Pétain of diens nationale revolutie was streng verboden. Publicaties waarin naar voren kwam dat de Fransen de Vietnamezen onderdrukten, dat de Vietnamezen, Laotianen en Cambodjanen zich meer verbonden voelden met andere Aziatische volkeren of rassen dan met de Fransen, dat Frankrijk een land in verval was of dat Indochina zich vroeg of laat zou losmaken van Frankrijk vielen eveneens onder de censuur.

Twee groepen die met de repressie en de discriminatie van het Franse bestuur te maken kregen, moet ik hier apart noemen: de joden en de vrijmetselaars. Het was een politieke lijn die de Vichy-regering in Europa volgde en Decoux paste de discriminatoire maatregelen ook in Indochina toe. Volgens de wet van 13 augustus 1940 werden de acht loges van de vrijmetselaars verboden en hun goederen in beslag genomen. Deze laatste werden voortaan voor een deel gebruikt door de katholieke jeugdbeweging van de Fransen en de katholieke missie. Een dertigtal functionarissen werd ontslagen, omdat zij lid waren van een loge. Verder wilde Decoux niet gaan, omdat vrijmetselaars belangrijke functies hadden binnen het bestuur of in het leger en moeilijk konden worden gemist. Er leefden in 1941 140 joden in Indochina, onder wie achttien kinderen. De wetgeving van de Vichyregering tegen joden werd toegepast, zij het wel enigszins willekeurig. De bekende historicus George Coedès, het hoofd van de École Française d'Extrême-Orient (EFEO), behield zijn baan, terwijl Suzanne Karpelès, de secretaris-generaal van het Boeddhistische Instituut in Phnom Penh, werd ontslagen. In totaal kregen 88 joden met discriminatie te maken: zij raakten hun baan kwijt, doordat zij werden ontslagen of met pensioen werden gestuurd.¹⁵

De niet-communistische nationalist en de opstanden van nationalist in 1940

De activiteiten van de Vietnamese nationalist tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn dikwijls beschreven als de zegetocht van één politieke beweging die in 1945 de massale steun van de bevolking verwierf, namelijk die van de communisten. François Guillemot nuanceert dit beeld, vooral in zijn studie uit 2012. Hij begint zijn relaas over de nationalistische bewegingen in deze periode met het besluit van de Franse regering van 26 september 1939, dat, zowel in Frankrijk als in Indochina, communistische organisaties verbood. Dit betekende dat communisten en andere revolutionaire nationalist – dat onderscheid viel soms moeilijk te maken en werd vaak door de Sûreté ook bewust niet gemaakt – ondergronds gingen en radicaliseerden. Op deze wijze versterkte de Franse regering zelf indirect de radicalisering van de antikoloniale beweging. Een tweede zaak waarop Guillemot wijst, is dat de Vietnamese nationalistische beweging complexer en sterker verdeeld was dan men veelal veronderstelt. Naast de communisten waren andere nationalist actief, die hij typeert als autoritaire revolutionaire nationalist. Die koesterden overwegend als hun grote bron van inspiratie de revolutionaire denkbeelden van Phan Boi Chau. Wij herinneren ons dat deze grote nationalist van een voorstander van de monarchie veranderde in een pleitbezorger van een republiek. In de niet-communistische revolutionaire nationalistische partijen van de jaren dertig en veertig zien wij deze twee stromingen terug. Er waren revolutionaire republikeinse partijen die waren geïnspireerd door de acties van de VNQDD van Nguyen Thai Hoc in 1930 en andere die pleitten voor een toekomstig onafhankelijke staat Vietnam onder leiding van een vorst van de Nguyendynastie. Enkele redenen die het niet gemakkelijk maken om zich een goed beeld te vormen van deze partijen zijn dat het er zo veel waren (op zijn minst een vijftiental), dat er voortdurend samenvoegingen, afsplitsingen, verschillende stromingen binnen een partij, naamsveranderingen, personele wisselingen en ‘tranfers’ waren en dat er herhaaldelijk nieuwe programma’s voor de toekomst werden geformuleerd.

Guillemot noemt als eerste de Dai-Vietbeweging, waarbinnen in Tonkin en Annam alleen al vier partijen actief waren. Het is moeilijk een goede indruk te krijgen van de omvang van deze nationalistische partijen, onder andere omdat de Franse Sûreté de partijen en de leden regelmatig verwarde, maar het is wel duidelijk dat er in het zuiden van China meer niet-communistische nationalistena dan communisten verbleven. Dai Viet – letterlijk Groot Viet – verwees naar de grote Vietnamese dynastieën van de Ly en de Tran uit de Vietnamese middeleeuwen en was zeven eeuwen de naam van de noordelijke Vietnamese staat. Die glorierijke tijden moesten terugkeren. De partijen waren niet alleen antikoloniaal, maar ook anticommunistisch. Zij keerden zich af van de monarchie, die in hun ogen in verval was. In plaats daarvan moest een onafhankelijk, republikeins en modern Vietnam tot stand komen. De belangrijkste partij was de DVQDD (een afkorting gebruikt voor de Dai Viet Quoc Dan Dang, de Nationalistische Partij van Groot Vietnam), dikwijls aangeduid als de Dai-Vietpartij. Die was in 1938 opgericht door Truong Tu Anh (1914-1946?) met als leden studenten aan de universiteit van Hanoi en in de jaren 1936-1937 vrijgelaten vroegere aanhangers van de VNQDD, de partij van Nguyen Thai Hoc die zo'n belangrijke rol had gespeeld bij de revolutionaire woelingen in 1930. Tot 1943 bleef de aanhang bescheiden en waren de leden hoofdzakelijk verbonden aan de faculteiten rechten en medicijnen van de universiteit van Hanoi. De partij had een eigen strijdlid en een eigen vlag (een rode achtergrond met een blauwe cirkel en een witte ster) en was ondergronds georganiseerd in gesloten en strak gedisciplineerde cellen van veelal vijf personen. Om lid te kunnen worden moest eerst een uitgebreide eed worden afgelegd. De leden probeerden hun denkbeelden op allerlei manieren te verspreiden: in theaterstukken, in liedjes en door het organiseren van zomerkampen.

Anh kwam uit een milieu van revolutionairen. Zijn overgrootvader nam deel aan de gewapende strijd van de Can-Vuongbeweging in de jaren tachtig van de negentiende eeuw en zijn vader was actief in de beweging van Phan Boi Chau. In de huisbibliotheek trof hij boeken aan die niet alleen terugwezen naar een groots verleden van Dai Viet maar ook ideeën voor een onafhankelijke staat bepleitten. Door zijn rechtenstudie in Hanoi werden deze denkbeelden versterkt en ontwikkelde hij een opvatting over een toekomstig Vietnam dat vrij zou zijn van de koloniale overheersing die zijn land volgens hem verwoestte. Anh schreef over de 'overleving van het Vietnamese volk' door een strijd in neo- of sociaal darwinistische zin. Alleen door deze strijd tegen anderen had het Vietnamese volk zich in het verleden kunnen handhaven en dat zou in de toekomst niet anders zijn. Tegenover de klassenstrijd van de communisten plaatste deze nationalist de strijd tussen volkeren of landen. Het was een tegenstelling die tot in de gevangnissen en strafkampen werd uitgevochten. Er zijn berichten dat in juni 1935 120 communisten en 200 nationalistena met elkaar naar aanleiding van deze kwestie en andere ideologische verschillen op de vuist gingen en dat een twaalfstal zwaargewond op de grond bleef liggen. Veel van deze gevangenen namen de oude tegenstellingen en persoonlijke afkeer van de rivalen mee naar de jaren 1945-1946 toen men tevergeefs naar een gemeenschappelijk front tegen de Fransen zocht.

Volgens Anh zou Vietnam zich onder leiding van een geheime, autoritair opererende, regering kunnen bevrijden van de koloniale overheersing ('Zoals de Fransen met ijzer en bloed ons land hebben veroverd, moeten wij het ook met ijzer en bloed terugveroveren'). Zo kon het verval van de natie worden tegengaan, waarna politieke veranderingen en sociale hervormingen voor de bevolking konden plaatsvinden. Zowel op het westerse parlementaire stelsel als op een dictatuur of een presidentiële regering was van alles aan te merken, respectievelijk verdeeldheid en anarchie, onderdrukkende praktijken en een te grote controle door kapitalisten. Alleen een autoritaire regering van bekwame mensen kon het land daarom goed leiden, de economie bevorderen, het privébezit beschermen en voor meer gelijkheid zorgen. Het meest opvallende kenmerk van de DVQDD was dat zij niet alleen antikoloniaal maar ook nadrukkelijk anticommunistisch was. Anh sprak over 'een communistisch droombeeld' vanwege de nadruk op de tegenstellingen binnen een volk en het zoeken

naar een ‘bedrieglijke’ internationale solidariteit. Hij liet zich volgens de Proclamatie aan het volk van december 1938 inspireren door ultranationalistische Europese en Japanse politieke denkbeelden, die als een reactie op het verval van de westerse democratieën in het interbellum waren ontstaan, zonder dat hij de fascistische denkbeelden van Hitler en Mussolini volledig omarmde. Wat hij en zijn partijgenoten in de fascistische, nationaalsocialistische en Japanse politiek vooral waardeerden, was dat deze brak met een oude orde waarvan het koloniale stelsel een onverbreekelijk onderdeel uitmaakte en later (in 1940) heel concreet dat Duitsland Frankrijk versloeg. Een andere bron voor zijn gedachten waren in navolging van de VNQDD de ideeën van Soen Yat-sen over de nationale onafhankelijkheid en de soevereiniteit en het welzijn van het volk.

Een tweede partij was de DVDC (de Dai Viet Dan Chinh, de Volkspartij van Groot Vietnam) van Nguyen Tuong Tam. Ook deze partij had in het begin een bescheiden omvang. Een broer van Tam heeft later in zijn memoires opgetekend dat in 1938 slechts enkele intellectuelen, functionarissen en mensen uit de burgerij lid waren. Ofschoon ook bij deze partij de geheime en ondergrondse organisatie het lastig maakt het juiste aantal leden vast te stellen, moeten wij omstreeks 1940 dus waarschijnlijk eerder in tientallen dan in honderdtallen denken. Tam pleitte naast een krachtig nationalisme, dat de drie delen van Vietnam zou verenigen, ook voor radicale sociale veranderingen die snel voor meer gelijkheid zorgden. Die maakten het volgens het dertig punten tellende beginselprogramma mogelijk dat de mensen een gelukkiger leven konden leiden. Volgens het programma zou de ongelijkheid verdwijnen als er meer eenvormigheid kwam. Zo moest men op het gebied van de kleding dure kleren verbieden en goedkopere kleren voor iedereen produceren. Er waren vergelijkbare maatregelen nodig op het gebied van het wonen en het vermaak. In de woorden van Tam: ‘Heel het land van de Viet wordt gekenmerkt door een enkele mens, een enkele partij en een en dezelfde wens: kracht, werk en gelijke verdiensten. Er zal een maatschappij tot stand komen waarin de mens sterk is van lichaam en geest, van werken houdt en dit respecteert, eet tot hij geen honger meer heeft en op gelijke wijze profiteert van de opbrengsten van die samenleving, op geen enkele wijze lijdt door onderdrukking van welke soort dan ook en trots kan zijn een Viet te zijn.’

Nguyen Tuong Tam (1906-1963), die onder de naam Nhat Linh ook als schrijver actief was, is een boeiende figuur die de tragiek van de niet-communistische nationalistische beweging goed illustreert. Hij is door communistische geschiedschrijvers lange tijd goeddeels genegeerd en veroordeeld als een reactionair of zelfs als een aanhanger van het Duitse nationaalsocialisme. Hij was inderdaad een voorstander van een krachtig staatsgezag en waardeerde dat Hitler het Duitse volk verenigde, maar dat betekende niet dat hij een aanhanger was van al diens politieke opvattingen, waaronder de rassenleer. Hij is in het huidige Vietnam tamelijk onbekend, maar recent heeft Guillemot in een aantal publicaties hem de aandacht gegeven die hij gezien zijn rol in de geschiedenis van Vietnam verdient. Hij was een belangrijke aanhanger van ‘een derde weg’ voor zijn land – een keuze tegen samenwerken met de Fransen of partijganger van de communisten zijn – die zijn land de onafhankelijkheid zou geven en probeerde steeds allerlei niet-communistische groepen te verenigen. Hij was politiek actief in de periode 1938-1948. In 1941 verscheen Tam op de radar van de Sûreté als het hoofd van een nieuwe revolutionaire organisatie, maar zijn partij was al enkele jaren eerder ontstaan. In 1938 had hij zijn schrijverschap bewust ingeruild voor politieke actie, waarover hij schreef in het tijdschrift *Ngay Nay* (De huidige tijd). De hierboven genoemde politieke partij ontstond in 1938, werd officieel pas opgeheven in 1945, maar was feitelijk in september 1941 al zo krachtig bestreden door de Sûreté dat zij in Vietnam nauwelijks nog functioneerde. In de jaren 1942-1945 verbleef hij daarom in het zuiden van China en stond voor de vraag of hij zijn organisatie wilde laten opgaan in de VNQDD. Daarnaast waren er nog andere lastige vragen: welke houding moest men aannemen tegen Japan? En mocht men geweld gebruiken? Hij sloot zich aan bij een andere organisatie de Viet Nam Cach Mang Dong Minh Hoi (het Verbond van Revolutionaire Vietnamezen), een verzameling van naar China uitgeweken revolutionairen, onder leiding van Truong Boi Cong,

Nguyen Hai Thanh en Vu Hong Khanh (de leider van de restanten van de VNQDD in Yunnan), die nauwe contacten onderhielden met de Chinese generaal Chang Fa-kuei. Deze organisatie, vaak aangeduid als DMH, was in oktober 1942 ontstaan als een alternatieve organisatie voor de door communisten in mei 1941 in het leven geroepen Vietminh. Nadat hij eind 1945 vanuit China was teruggekeerd in Vietnam realiseerde Tam zich hoe complex de situatie in Vietnam was. Hij werd beschouwd als de leider van de niet-communistische nationalist en de VNQDD en werd zelfs minister van Buitenlandse Zaken van de regering onder leiding van de communist Ho Chi Minh. Hij bleef echter een onafhankelijke positie innemen tegenover de communisten in de Vietminh en weigerde met Frankrijk samen te werken op het moment dat Ho Chi Minh om tactische redenen probeerde met de Fransen tot een vergelijk te komen. Uiteindelijk brak hij in juni 1946 met de regering van Ho Chi Minh en probeerde de niet-communistische nationalist – opnieuw – te verenigen. Zij konden het echter niet eens worden over de te volgen koers en Tam keerde zich teleurgesteld van de politiek af. In 1963 pleegde hij zelfmoord, toen hij door de regering van Ngo Dinh Diem van Zuid-Vietnam van betrokkenheid bij een staatsgreep werd verdacht.

De derde partij binnen de beweging van Dai Viet was de DVDD (Dai Viet Duy Dan, de Humanistische Partij van Groot Vietnam) onder leiding van Ly Dong A (1920-1946?) of Nguyen Huu Thanh, zijn werkelijke naam. Hij combineerde in Hanoi in de jaren dertig werkzaamheden als particuliere leraar met een studie in de Centrale Bibliotheek en op de École Française d'Extrême Orient. Al heel jong, rond zijn dertiende, overwoog hij een politieke leer te ontwerpen die zijn land kon bevrijden van de Fransen. Hij zocht in 1936 contact met Phan Boi Chau en schreef kort daarna een verhandeling met als titel 'De maatschappij zelf', waarin hij zijn revolutionaire leer, die hij aanduidde als 'Duy Dan' (Voor het volk of Humanistisch) uiteenzette. Nadat hij in september 1940 betrokken was geweest bij een gewelddadige actie van nationalist in het noorden van Tonkin moest hij naar het zuiden van China vluchten. Hij keerde naar Vietnam terug, nam toen als zijn pseudoniem Ly Dong A (Dong is Chinees voor Tran) aan, dat verwees naar de 'grote tijden' van de Ly- en de Trandynastieën (11^e-14^e eeuw), en richtte daar in 1943 zijn partij, de Dai Viet Duy Dan, op. Zijn benadering van de politieke situatie in Vietnam aan het einde van de jaren dertig en het begin van de jaren veertig was gebaseerd op een filosofische en politieke duiding van het menselijk bestaan. Hij schreef over 'de complete mens' en onderscheidde drie elementen die het bestaan van de mens bepaalden: het idealisme, het materialisme en het vitalisme. Die totale mens kende als burger van een staat niet alleen een materiële en ideële component, maar voelde ook de behoeften dat zijn ras bleef bestaan, dat hij in een maatschappij functioneerde en deelnam aan de economie van het land. Op politiek gebied koos Ly Dong A nadrukkelijk voor 'een derde weg' tussen wat hij aanduidde als 'de slavernij van het communisme' en 'het elitaire van het kapitalisme', ofwel een keuze voor 'bezit op basis van gelijkheid'. Anders gezegd: hij vond dat alle burgers op gelijke wijze moesten delen in de rijkdommen van de nieuwe maatschappij. Een revolutie die dit bewerkstelligde kon zich volgens hem bij voorkeur in de context van een alomvattende Aziatische revolutie voltrekken.

Om de opsomming volledig te maken, er was nog een vierde Dai-Vietpartij: de DVQX (Dai Viet Quoc Gia Xa Hoi) met als leider Nguyen Xuan Tieu (overleden in 1972). Letterlijk betekent de naam de Nationaalsocialistische Partij van Groot Vietnam. Van enige verwantschap met de NSDAP van Hitler was echter geen sprake. Tieu, die de partij in 1936 oprichtte en vooral na 9 maart 1945, de dag van de Japanse coup in Indochina, politiek actief werd, was zich niet bewust van het gedachtegoed van de Duitse dictator. Hij had de naam gekozen, omdat die volgens hem de twee belangrijkste elementen van zijn beweging, een krachtige natie en een welvarend volk, uitdrukte. De DVQX werkte vanaf het moment dat de leiders van het Japanse leger Vietnam controleerden met hen samen. Na 9 maart 1945 groeide de partij tot omstreeks tweeduizend leden, die als een politiemacht voor de regering van Tran Trong Kim functioneerden [Dat was de regering die de Japanners na 9 maart in

het zadel hadden geholpen]. Juist vanwege de nauwe samenwerking met de Japanners werd deze partij door de regering van Ho Chi Minh in september 1945 onmiddellijk verboden.

Deze partijen waren vooral in Tonkin en Annam actief. Andere kenmerkende trekken waren dat zij – men denke aan de vroege twintigers Truong Tu Anh en Ly Dong A – vaak jonge leiders hadden, dat de leden voor een groot deel kinderen waren van geletterden die zich tegen het kolonialisme hadden gekeerd, dat zij veelal een deel van hun leven in gevangenschap doorbrachten en na een korte periode van relatieve vrijheid ten tijde van de Volksfrontregering in Frankrijk de wijk moesten nemen naar China. Zij waren verder op de een of andere wijze met de VNQDD van Nguyen Thai Hoc verbonden, hetzij via oud-leden, hetzij door het gedachtegoed van deze partij.

Daarnaast waren er partijen die ook in het zuiden invloed hadden: de Viet Nam Nhan Dan Cach Mang Dang (de Revolutionaire Volkspartij van Vietnam) van Duong Van Giau (1892-1945) en de Viet Nam Phuc Quoc Dong Minh Hoi (het Verbond voor het Herstel van Vietnam), waarin prins Cuong De (1882-1951) een belangrijke rol speelde. Duong Van Giau (1892-1945) had een juridische opleiding gevolgd en hechtte erg aan onderwijs en intellectuele vorming. Alleen als deze zaken een bepaalde omvang en kwaliteit hadden bereikt was het volgens hem mogelijk de Fransen te verdrijven. Vanwege zijn kritiek op het Franse bestuur zat hij in het interbellum regelmatig in de gevangenis. In 1945 vermoordde de Vietminh hem. Cuong De was de achter-achterkleinzoon van de oudste zoon van de eerste Nguyenkeizer Gia Long. Hij vestigde zich in 1905 in Japan en probeerde daarna met behulp van Japan de Fransen uit Indochina te verdrijven en een Vietnamese monarchie te vestigen. Hij kreeg in de jaren dertig steun van politici en militairen in Japan. Na het begin van oorlog tussen China en Japan in 1937 vestigde hij zich in Hongkong. Hij zag deze oorlog als een buitenkans om zo zijn macht in Vietnam te kunnen vestigen. In 1939 richtte hij in Shanghai zijn Phuc-Quocverbond op. Hij zocht de leden vooral onder de nationalististen die in de decennia daarvoor in Japan hadden gestudeerd. Met steun van de Japanners verspreidde hij opruiende teksten in Vietnam en organiseerde hij vanaf Taiwan radio-uitzendingen in het Vietnamees. De invloed bleef beperkt tot hoofdzakelijk leden van de Cao Dai en de Constitutionele Partij in het zuiden. Toch speelden aanhangers van zijn beweging in september 1940 een rol bij gewapende acties in het noorden van Vietnam. Ten slotte waren er verscheidene jeugdbewegingen met een revolutionair gedachtegoed, die in de jaren 1945-1946 een belangrijke rol zouden vervullen als ‘revolutionaire stoottroepen’ van verschillende politieke bewegingen. Hiertoe behoorden de Thanh Nien Tien Phong (de Voorhoede van de Jeugd), die door de Japanners was opgericht om hen te helpen bij een geallieerde invasie, maar waarbinnen de communisten veel invloed hadden gekregen. En dit was zeker niet de enige organisatie van jongeren die in de eerste helft van de jaren veertig een rol speelde. Ook andere nationalistische partijen kenden deze groepen, die naar de buitenwereld toe veelal waren vermomd als studiegenootschappen.

Verder waren er communisten, die onderling verdeeld waren tussen trotskisten en stalinisten, en bij de laatsten tussen degenen die om tactische redenen in het belang van de nationale onafhankelijkheid met niet-communistische politieke groepen wilden samenwerken en anderen die dit in het licht van de internationale klassenstrijd afwezen. De belangrijkste en best georganiseerde partij was de Indochinese Communistische Partij die eind 1938-begin 1939 volgens Franse gegevens tussen 1340 en 2000 leden en tussen 32.000 en 40.000 sympathisanten kende.

Een deel van de Vietnamese nationalististen meende dat door de Franse nederlaag tegen Duitsland en de verzwakking van het koloniale bestuur onder invloed van de Japanse agressie, die feitelijk voor een ‘quasi protectorat japonnais’ (het zijn de woorden van Guillemot) had gezorgd, nu het moment was aangebroken om een einde te maken aan de koloniale overheersing. Het Franse leger moge dan niet krachtig genoeg zijn geweest om Japan tegen te kunnen houden, in september 1940 bleek dat het nog wel sterk genoeg was om effectief op te kunnen treden tegen opstanden van nationalististen. Drie opstanden zijn van belang.

Ik noemde eerder de aanval van het Vijfde Japanse leger in Tonkin in september 1940. Dat werd op dat moment vergezeld door Vietnamese nationalistinnen. Dit waren leden van de Phuc Quoc Quan, de militaire tak van de partij van Cuong De. Zij werden gesteund door andere nationalistinnen, die door de Japanners waren vrijgelaten, en strijders van de minderheid van de Tay (Tho), die voor een deel waren gedeserteerd uit de Garde indigène en nu werden gedwongen voor de Phuc Quoc te vechten. Het was in het begin een groep van 2000 man, die volgens sommige schattingen groeide naar 4000. De inname van Langson was een groot succes, maar daarna keerde het tij. De Japanners sloten met de Fransen een akkoord en lieten de Vietnamese nationalistinnen, die werden geleid door Tran Trung Lap, aan hun lot over – dat wil zeggen aan het Franse leger. Zij achtten een stabiel Indochina van groter belang voor hun toekomstplannen voor Zuidoost-Azië dan het steunen van een kleine groep Vietnamese nationalistinnen. Dit is door Guillemot ‘de les van Langson’ genoemd. Het betekende overigens niet dat Vietnamese nationalistinnen op bepaalde momenten geen steun genoten of niet werden beschermd door Japanse militairen of functionarissen. Dit bleef voor hen een manier om enige sympathie te verwerven bij een deel van de Vietnamese intelligentsia. Zo bezochten deze Japanners regelmatig de universiteit in Hanoi om contacten te leggen met studenten. Een van degenen die profiteerde van deze bescherming was Truong Tu Anh, de jonge leider van de DVQDD, die dankzij Japanse steun in Hanoi als revolutionair actief kon blijven werven onder studenten. In wezen was het optreden van de Japanners steeds ambivalent – en admiraal Decoux realiseerde zich dat volgens enkele uitlatingen in zijn memoires heel goed. Enerzijds hielden zij het Franse gezag de iure in stand, anderzijds zochten zij steun bij Vietnamese nationalistische leiders. In deze sfeer moeten wij ook hun activiteiten duiden die tot doel hadden krachtige jongerenorganisaties te vormen. Die werden door hen getraind en bewapend. Zij vormden in de ogen van de Franse bestuurders een steeds grotere bedreiging van de Franse machtspositie. In deze groeiende bemoeienis van de Japanners met de Vietnamese jeugd ligt een van de redenen waarom Decoux en Ducoroy greep probeerden te krijgen op de Vietnamese jongeren met behulp van het Vichy-idiom.

De strijd tussen de aanhangers van Cuong De en het Franse leger duurde nog tot het einde van december 1940. De leiders van de Phuc Quoc Quan werden gearresteerd en geëxecuteerd. De overlevenden vluchtten naar het zuiden van China, waar zij zich bij andere nationalistische organisaties aansloten. Maar ook een honderdtal leden van andere nationalistische partijen, onder andere van de DVDC en de DVQDD, werd gearresteerd en opgesloten, beschuldigd van ‘anti-Franse nationalistische activiteiten’. En tegelijkertijd werden sommige dus door de Japanners beschermd. Het was al met al een complexe driehoeksverhouding tussen de Fransen, de Japanners en nationalistische revolutionairen.

Er waren ook twee communistische opstanden. Het is opvallend dat Tuong Vu, die in zijn studie over de communistische beweging de coherentie in ideologisch opzicht van de communisten benadrukt, geen aandacht besteedt aan deze opstanden. Tussen 300 en 600 strijders slaagden er in de zogenoemde Bac Sonopstand van eind september 1940 in Franse militaire posities in Tonkin bij Bac Son en Mo Nhai te veroveren en Franse soldaten te ontwapenen. Enkele weken later werden zij door andere Franse troepen verslagen. Ook een tweede opstand mislukte. Die vond plaats nadat Thailand, de nieuwe naam voor Siam vanaf 1939, die moest illustreren dat dit het land was van alle T(h)aisprekenden, in de persoon van veldmaarschalk Phibun (Phibunsongkhrum) wilde profiteren van de verzwakte situatie van de Fransen. Hij eiste gebieden in het westen van Cambodja en Laos op. In januari 1941 verklaarde Phibun de oorlog aan Frankrijk. De Fransen versloegen de Thaise vloot, maar leden op de grond een nederlaag. Op 31 januari 1941 werd een wapenstilstand gesloten en op 9 mei werd onder druk van Japan een vredesverdrag gesloten. De Fransen moesten de Cambodjaanse provincies die de Thai hadden veroverd afstaan aan Thailand; in 1946-1947 gingen die weer deel uitmaken van Frans Indochina. Japan verwierf door deze ‘bemiddeling’ niet alleen vliegvelden en

marinebases in Thailand, maar ook rechten wat betreft de exploitatie van mijnen en de leverantie van rijst uit Indochina.

De spanningen en uiteindelijk de oorlog met Thailand waren voor de leiding van de ICP in het zuiden een signaal om in opstand te komen tegen het koloniale gezag in Cochinchina. Op 22 november 1940 gaf het partijcomité in Cochinchina onder leiding van Tran Van Giau het teken met een grote opstand (de Nam Ky-opstand) te beginnen, terwijl het Centraal Comité in Tonkin, dat 1800 kilometer van het strijdtoneel was verwijderd, besloot de opstand nog uit te stellen. De vertegenwoordiger van het Centraal Comité arriveerde echter te laat in het zuiden om deze nog tegen te kunnen houden. Elf van de twintig zuidelijke provincies waren bij de opstand betrokken. Volgens de communistische historicus Tran Van Lieu namen meer dan 15 duizend mensen daaraan deel, maar gezien de gegevens van de Sûreté van begin 1939 over het aantal militante leden lijkt dat een hoge schatting. Een achtergrond voor de opstand was dat sommige leiders van de ICP de politieke lijn die zij sinds 1938 hadden gevolgd om samen te werken met niet-communistische nationalistenv wilden vervangen door een gewapende strijd. De opstand was vooral gericht tegen afgelegen plantages, inheemse bestuurders en koloniale functionarissen. In Saigon werd de opstand betrekkelijk gemakkelijk de kop ingedrukt, vooral door preventieve arrestaties. Verder ontwapende het Franse leger Vietnamese legeronderdelen waarin communisten waren geïnfiltrerd en sloot hen in de kazernes op. In sommige delen van Cochinchina vonden nog wel aanslagen en sabotage-activiteiten plaats. De resultaten vielen uiteindelijk tegen: een dertigtal posten van de Garde indigène was veroverd, men had een zestigtal oude geweren buitgemaakt en er waren enkele telefoonlijnen en bruggen vernield. Binnen enkele weken was de Nam Ky-opstand bedwongen. De toegeeflijke politiek ten tijde van de Volksfrontregering was volgens Decoux de oorzaak van de agitatie en daarom moest nu hard worden opgetreden om een voorbeeld te stellen, ook om zo de Vietnamezen duidelijk te maken dat door de onderwerping aan de Japanners de Franse macht niet was verdwenen. Duizenden communisten – voor een deel zeker ook vermeende communisten – werden gearresteerd. Op een dag, 22 maart 1941, werden 54 van hen ter dood veroordeeld, 64 tot levenslange dwangarbeid en 331 tot dwangarbeid voor een bepaalde periode. Een overzicht van de Sûreté van 28 oktober 1941 gaf aan dat 2720 mensen waren berecht, 1945 dwangarbeid kregen voor een periode van vijf jaar tot levenslang, 631 waren vrijgesproken en 144 ter dood waren veroordeeld. Tot deze laatste behoorden de belangrijke leiders Ha Huy Tap en Nguyen Van Cu en Ho's tweede vrouw Nguyen Thi Minh Khai. De overlevende communisten doken onder en probeerden daarna hun zwaar getroffen partijorganisatie opnieuw van de grond te krijgen.

De conclusie van de Franse gouverneur van Cochinchina in februari 1942 dat in het zuiden de organisatie van de Communistische Partij vrijwel geheel was vernietigd was dan ook niet ver bezijden de waarheid. Het betekende dat een aantal vooraanstaande Vietnamese communisten die het niet helemaal met de politieke lijn van Ho Chi Minh eens was (geweest) nu door de Fransen was uitgeschakeld. Het betekende ook dat de Franse repressie zich nu ten volle kon richten op andere revolutionaire nationalistenv die zich binnen de beweging van Dai Viet bewogen. De Sûreté maakte zich vooral grote zorgen over de activiteiten van Japanse agentenv bij deze nationalistenv. Tussen september en november 1941 werd een groot aantal leden van de twee partijen die het actiefst waren in het noorden, de DVDC (de Volkspartij van Groot Vietnam) van Nguyen Tuong Tam en de DVQDD (de Nationalistische Partij van Groot Vietnam, ook wel de Dai-Vietpartij) van Truong Tu Anh gearresteerd. Anh werd in 1942 gefolterd, daarna in een gevangenis opgesloten en vervolgens verbannen naar zijn geboortestreek. Daar organiseerde hij een opstand tegen het suikerbedrijf in Annam en werd in 1943 in Hanoi opnieuw gearresteerd en mishandeld door de Franse politie. Hij slaagde erin uit een ziekenhuis waarin hij was opgenomen te ontsnappen en speelde in 1944 een belangrijke rol bij de samenvoeging van enkele nationalistische partijen. Daarover later meer.

De Japanners probeerden sympathie te verwerven onder jonge Vietnamese intellectuelen en de Fransen spanden zich in om hun greep op de jongeren niet te verliezen. In zijn studie over de Dai-Vietbeweging staat Guillemot uitgebreid stil bij de vraag hoe de jongeren manoeuvreerden in dit spanningsveld, wat hun motieven waren en wat dit uiteindelijk voor de toekomst van het land betekende. Het wordt dan duidelijk dat veel studenten en scholieren zich tijdens de Tweede Wereldoorlog onderhuids steeds meer bewust werden van hun verbondenheid met het Vietnamese verleden, plaatsen en tempels bezochten waar – al dan niet vermeende – grote figuren uit dat verleden actief waren geweest of werden vereerd, soms onder het mom van toeristische excursies, dat zij zomerkampen bij elkaar riepen, daar nationalistisch getinte liederen zongen, theatervoorstellingen organiseerden of lezingen hielden en soms hun diensten aan de plattelandsbevolking aanboden. Allerlei oudere werken over de geschiedenis, de cultuur en de literatuur van het land werden met medeweten of op instigatie van de Fransen uitgegeven. Het paradoxale was dat zij de studenten des te meer bewust maakten van hun band met het Vietnamese verleden en de waarde van hun erfgoed. Een voorbeeld daarvan was de verering van de Hungkoningen, de vermeende eerste koningen van Vietnam, die in het derde millennium voor Christus de eerste Vietnamese dynastie zouden hebben gesticht. Er werd een jaarlijkse ‘bedevaart’ georganiseerd naar hun veronderstelde woonplaats, waarbij een trein met tien wagons volgeladen met tweehonderd studenten uit Hanoi vertrok, en de jongeren vervolgens aan de voet van de berg van de Hungkoningen patriotistische liederen zongen. Vooral in de vakanties waren de studenten met dergelijke activiteiten bezig en in diverse regio’s werden dan nationalistisch getinte zomerkampen georganiseerd, waarbij deze studenten de arme plattelandsbevolking enige kennis bijbrachten op medisch gebied, van het recht, de manier van landbouw bedrijven, sport en het belang van lezen – en zo impliciet nationalistische ideeën verspreidden. Op de laatste avond eindigde zo’n zomerkamp met een parade rond een groot kampvuur, ‘de parade van het Vietnam van morgen’. Sommige Fransen realiseerden zich overigens dat de door hen gepromote zomerkampen in feite het Vietnamese nationalisme stimuleerden. Liedjes speelden een belangrijke rol. Het bekendst was ‘Een beroep op de jeugd’ uit 1944, dat een jaar later werd veranderd in ‘De mars van het volk’. In de liederen en muzikale voorstellingen lag de nadruk op de kracht van het oude Dai Viet, de succesvolle strijd in het verleden tegen binnendringers en op de grote helden die daarbij een rol hadden gespeeld, zoals de Trungzusters (eerste eeuw), Tran Hung Dao (dertiende eeuw) en Le Loi (vijftiende eeuw).

Ik heb hiervoor de belangrijkste nationalistische politieke partijen genoemd. Wij kunnen nog op een andere manier naar de Vietnamese nationalistische beweging in de jaren 1940-1945 kijken. Binnen die partijen, en ook daarbuiten, kunnen wij drie verschillende stromingen onderscheiden. Er waren antifascistische, pro-Japanse en onafhankelijke nationalisten. De eerste stroming bestond vooral uit communisten (in het noorden) en trotskisten (in het zuiden), die onderling ook weer sterk waren verdeeld. De tweede werd vooral gevormd door de monarchisten van het Phuc-Quocverbond van Cuong De en de DVQX van Nguyen Xuan Tieu, maar ook intellectuelen zoals de historicus Tran Trong Kim en Nguyen Tuong Tam van de DVDC, de familie Ngo Dinh (in Hue) en de religieuze groepen van de Cao Dai en de Hoa Hao maakten hiervan deel uit. Tot de derde stroming behoorden leden van de DVQDD en de DVDD, vooral jonge intellectuelen in de grote steden en veelal studenten, die zowel tegen het fascisme, Japan, het communisme als het kolonialisme waren en vaak sympathiseerden met de Kwo Min Tang-beweging van Chiang Kai-shek in China.

Samenvattend kunnen wij stellen dat de Tweede Wereldoorlog voor de nationalistische bewegingen in Vietnam het ontstaan van een nieuw krachtenveld betekende. Een deel van de niet-communistische nationalisten rekende op de steun van de Japanners, maar uiteindelijk woog voor deze laatsten altijd het behoud van de status quo en de belangen van de oorlog tegen de geallieerden het zwaarst. Het was voor veel nationalisten lastig te laveren tussen de ambivalente verhouding met de Japanners, die hen soms steunden en op andere momenten negeerden, en de steun van de Kwo

Min Tang-regering van Chiang Kai-shek in China. En de communisten hadden steeds te maken met de politiek van de Komintern, die onder invloed van de veranderende oorlogssituatie wijzigde, en de ingewikkelde verhoudingen in China, waar de communisten van Mao Zedong en de Kwo Min Tang-regering in 1937 een bondgenootschap tegen Japan hadden gesloten maar wel elkaars rivalen bleven.

Ook twee invloedrijke religieuze sektes in het zuiden de Cao Dai en de Hoa Hao hadden met repressie door de Fransen te maken. De stichter van de Cao Dai de ambtenaar Ngo Van Chieu (1878-1932) beweerde dat zijn religie een volkomen vernieuwde versie van het boeddhisme was. De nieuwe religie heette in het Vietnamees Dai Dao Tam Ky Pho Do (De grote religie van de periode van de derde verlossing). De eerste verlossing betrof de oosterse religies (boeddhisme, confucianisme en taoïsme), de tweede de westerse (christendom, jodendom en islam). Chieu berichtte over de periode van de derde verlossing, waarbij hij vertelde dat het opperwezen Vietnam als de plaats had gekozen om de mensheid te redden van de zonden van de vorige perioden. Als die laatste reddingspoging mislukte, zouden de poorten van de hemel voor altijd gesloten blijven. Het opperwezen werd voorgesteld door het Alles ziende oog dat de unieke God of Cao Dai vertegenwoordigde. De leer en ethiek van Cao Dai waren sterk op het boeddhisme gebaseerd en verder kende de religie een hele reeks 'heiligen': de Jadekeizer van het taoïsme, Jeanne d'Arc, Mohammed, de maagd Maria, Laozi, Confucius, Jezus en Abraham. Een andere nieuwe godsdienst ontstond in 1939 in het westen van de Mekongdelta. De Hoa Hao (Vrede en harmonie) was een nieuwe boeddhistische beweging, die was gesticht door de zieke maar wel charismatische Huynh Phu So (1920-1947). Kenmerkend voor deze religie was een sterk chiliasme (het geloof in een duizendjarig rijk van vrede) en praktijken die afkomstig waren uit de volkscultuur van de boeren. Huynh Phu So vatte al deze invloeden samen in een nieuwe religie die geen kerken kende maar een vorm van religiebeoefening thuis stimuleerde met behulp van eenvoudige boeddhistische rituelen.

Later vervulden beide religies meer dan louter een religieuze rol. Uiteindelijk had de Franse repressie als gevolg dat deze twee religieuze bewegingen dankzij de Japanners een bijzondere positie verkregen. Het begon ermee dat de tempel van de Cao Dai in Tay Ninh door de Fransen werd gesloten en belangrijke leiders, onder wie Pham Cong Tac, de 'paus' van de Cao Dai, in september 1941 werden verbannen naar de Comores eilanden. Klaarblijkelijk vreesden de Franse bestuurders dat de Cao-Daïleden voor onrust zouden zorgen. De niet-verbannen leiders van de Cao Dai zochten echter onmiddellijk bescherming bij de Japanse bestuurders. Het leidde ertoe dat de organisatie van de Cao Dai mensen leverde om aan Japanse schepen en belangrijke wegen te werken en de Japanners een Cao-Daimilitie van 20 duizend man gingen trainen. Het was een samenwerking die later in de geschiedenis van het zuiden van Vietnam nog grote consequenties zou hebben. De Fransen traden ook op tegen de Hoa Hao. In 1940 brachten zij de stichter van de Hoa Hao Huynh Phu So vanwege geestesziekte naar een psychiatrisch ziekenhuis in Saigon en verbanden hem een jaar later, in mei 1941, naar Bien Hoa. De Japanse militaire politie bevrijdde hem en hield hem daarna onder haar hoede in Saigon. Het betekende dat de Japanners daardoor een tweede groep in het zuiden hadden gevonden die bereid was hen te steunen. Voor de twee religieuze groepen was het mogelijk onder de paraplu van de Japanse bescherming meer steun te vinden onder de lokale bevolking in de Mekongdelta en zich verder militair te organiseren. Het gevolg was dat zij een belangrijke factor waren tijdens de burgeroorlog die in 1945 begon. Volgens de Amerikaanse historica Quinn-Judge is er nog een aspect van de Cao Dai dat wij in het licht van de politieke ontwikkeling niet over het hoofd mogen zien. In haar studie over 'de derde weg' wijst zij erop dat deze beweging op het eerste oog misschien een enigszins duistere religie lijkt, maar dat de politieke en sociale denkbeelden die daarbinnen leefden, neigden naar utopisch en op vrede gericht gematigd socialisme en dat politieke figuren zoals Bui Quang Chieu en Nguyen Phan Long van de Constitutionele Partij en Duong Van Giao van de Revolutionaire Volkspartij van Vietnam zich tot de Cao-Daireligie aangetrokken voelden. Dat hield voor deze drie politici verband met de nadruk op het universalisme van deze religie

en het gevoelen dat men het Oosten en het Westen tot een eenheid kon brengen door een symbiose tussen het christendom en de wijsheden van het Oosten te bewerkstelligen.¹⁶

Economische problemen en de hongersnood van 1944-1945

Wat betekende de Tweede Wereldoorlog in militair en materieel opzicht verder voor Vietnam? Er waren gewapende conflicten tussen het Franse leger, de Japanners en radicale nationalisten, maar verder vonden voor maart 1945 op de grond slechts op beperkte schaal gevechten plaats. Toch had de bevolking ernstig te lijden. Enige steden en belangrijke spoorlijnen zijn door de geallieerden gebombardeerd. Hoeveel doden dat kostte is niet exact bekend. Wij beschikken wel over cijfers die een indruk geven. Zo zorgden Amerikaanse bombardementen op 12 december 1943 voor 492 doden in Hanoi en op 4 mei 1944 voor 223 doden in Saigon. Een Frans overzicht van november 1944 sprak over 2023 doden onder de burgers (2000 Vietnamezen en 23 Fransen) en 68 militairen (onder wie 22 Europeanen) en er zijn aanwijzingen dat het aantal doden in de maanden daarna verder steeg.

Bovendien trof de Tweede Wereldoorlog Indochina diepgaand op economisch gebied. De oorlog maakte heel goed duidelijk hoe kwetsbaar de koloniale economie was, waarin de export en (in mindere mate) de import zo'n belangrijke plaats innamen. In 1939 bedroegen de exportcijfers in totaal 4.700.000 ton, waarvan 2.100.000 ton rijst en maïs, 1.790.000 ton kolen, 215.000 ton mineralen en 158.000 ton cement. De import bedroeg 587.000 ton, waarvan 100.000 ton chemische en metallurgische producten, 30.000 ton materieel voor wagons, auto's en machines en 30.000 ton voedingswaren. Het uitbreken van de oorlog had als gevolg dat Indochina niet alleen van Frankrijk afgesloten raakte, maar ook zijn handelsgebieden in Azië, zoals Singapore, Hongkong en Nederlands-Indië, kwijtraakte. De opname in het Japanse economische stelsel leidde bovendien tot dwangleveranties aan Japan of aan de door Japan veroverde gebieden. De Japanners eisten rijst, rubber, steenkolen, graan en zout in steeds grotere hoeveelheden. Zo werd de regering-Decoux verplicht van de oogst van 1942-1943 meer dan 1.000.000 ton van de beste rijst en 250.000 ton graan aan het Japanse leger te leveren. Daarnaast verplichtten de Japanners de boeren door hen opgelegde producten te verbouwen: palmolie, pinda's, ramie, oliezaad, katoen en jute. Vooral de quota voor jute zouden grote gevolgen hebben. Het betekende dat men op die grond geen rijst meer kon verbouwen. Het was een van de oorzaken van de grote hongersnood van 1945.

Het Franse bestuur probeerde naast het verhogen van de rijsttoogsten surrogaatproducten te produceren, maar dit bood weinig soelaas. De voortdurend stijgende prijzen maakten de kosten van levensonderhoud ook steeds hoger. Bovendien kende eerst de lente van 1944 een slechte oogst, die bijna 20 procent lager lag dan die van het jaar daarvoor, en vonden vervolgens in de winter na een aantal tyfoons overstromingen plaats die een groot deel van de rijsttoogst vernielden. De Japanners en de Fransen kwamen ook steeds duidelijker tegenover elkaar te staan toen de oorlog op zijn einde liep en de Japanners steeds meer nederlagen leden tegen de geallieerden. Beiden confisqueerden schepen en onttrokken grote hoeveelheden rijst aan de handel. Dit leidde tot steeds grotere problemen voor de voedselvoorziening in het noorden. Bijzonder rampzalig was bovendien wat op zee gebeurde. Toen de geallieerden in 1943 de suprematie in de lucht en op zee verkregen, werden hierdoor de handelscontacten tussen Tonkin en Cochinchina afgebroken. Dit waren gebieden waarvan de economieën complementair waren. In het bijzonder wat betreft de voedselvoorziening was het noorden in belangrijke mate afhankelijk van de rijst uit de Mekongdelta. Vooral de bombardementen van de Amerikaanse luchtmacht op wegen, spoorwegen en Vietnamese kustschepen en de acties van Amerikaanse onderzeeboten hadden desastreuze gevolgen voor de voedselvoorziening in het noorden. Die legden de aanvoer van rijst van Cochinchina naar Tonkin vrijwel stil. In 1944 was in Saigon slechts 8600 ton beschikbaar voor Tonkin, terwijl dit in 1940 nog 80.000 ton was geweest. Dit alles leidde tot een hongersnood in Tonkin en het noorden van Annam,

waarvan het aantal doden tussen 1.000.000 en 2.000.000 is geraamd. Mensen aten niet alleen boomschors, bladeren en honden en ratten, maar zij gingen nog verder. Het is bekend dat sommige ouders hun kinderen verkochten voor een handvol rijst en dat in andere gevallen ouders hun kinderen binnenhielden uit angst dat zij zouden worden gestolen en opgegeten. Deze hongersnood gaf degenen die voor een gewapende opstand tegen de Fransen waren een extra argument in handen.¹⁷

De oprichting van de Vietminh in mei 1941 en de activiteiten van de niet-communistische nationalistena vanaf 1942

Van de nationalistische bewegingen in Indochina speelde de door de communisten overheerste Vietminh aan het einde van de oorlog een belangrijke rol, zij het dat die niet zo dwingend en sturend is geweest als de leiders ervan later graag beweerden en veel westerse auteurs hen ‘nashreven’. Vanaf het najaar van 1938 verbleef Ho in het zuiden van China. Hij slaagde er op dat moment niet in veel invloed te krijgen onder de communisten die in Vietnam actief waren. Het wegvallen van een aantal tegenstanders door de mislukte opstand in het zuiden in 1940 en de daaropvolgende repressie door de Fransen hebben zeker in zijn voordeel gewerkt. Anders gezegd: een aantal rivalen was uitgeschakeld. In januari of februari 1941 was hij voor het eerst weer in Vietnam, dertig jaar nadat hij zijn geboorteland op een Franse vrachtboot had verlaten. Hij was er stellig van overtuigd dat wachten op initiatieven van de ‘imperialistische wolf Frankrijk’ geen zin had, maar ook van de ‘fascistische hyena Japan’ verwachtte hij weinig wat betreft het verkrijgen van onafhankelijkheid. Hij vond wel dat men van de bijzondere situatie aan het einde van de oorlog gebruik moest maken en op het geschikte moment (thoi co) in opstand moest komen. Het is ook duidelijk dat Ho steeds kritischer stond tegenover het optreden van de Sovjetunie, zeker toen dat land in april 1941 een niet-aanvalsverdrag met Japan sloot, en dat hij steeds meer geïnspireerd raakte door de opvattingen van de Chinese communistische leider Mao Zedong. Ho zag veel overeenkomsten tussen de situatie in Vietnam en China en omarmde Mao’s denkbeeld van ‘een volksoorlog’, waarin het volk door middel van propaganda en andere politieke activiteiten de kant van de revolutie koos en vervolgens steun verleende aan de guerrilla-activiteiten van de strijders. Succes was alleen verzekerd, stelde Mao, als de opstandelingen ‘zich tussen de mensen konden bewegen als een vis in het water’.

De Vietnamese Onafhankelijkheidsbond – of, zoals de volledige naam in het Vietnamees luidde: de Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi – is tussen 10 en 17 mei 1941 tijdens de achtste bijeenkomst van het Centraal Comité van de Indochinese Communistische Partij opgericht door Ho Chi Minh. Meestal kan men in de Vietnamese geschiedschrijving en in werken in het Westen lezen dat dit in het noorden van Tonkin in de afgelegen grot Coc Bo in Pac Bo in de provincie Cao Bang in Vietnam net over de Chinese grens gebeurde. Ho zou er volgens deze visie op hebben aangedrongen dat dit op ‘de nationale grond van Vietnam’ gebeurde. Er zijn echter sterke aanwijzingen, onder andere in gegevens van de Sûreté, die zij na een ‘ondervraging’ van een gevangengenomen deelnemer Nguyen Thanh Dien had verkregen, dat deze opvatting later met de nodige fantasie is geconstrueerd, dat de bijeenkomst in Jingxi, in het zuiden van China een honderdtal kilometer aan de andere kant van de Chinees-Vietnamese grens, is gehouden en dat de grot in Pac Bo een schuilplaats was voor communisten die zich in het noorden van Tonkin ophielden.

Andere belangrijke leiders in zijn gezelschap waren Vo Nguyen Giap, Pham Van Dong en Truong Chinh. Voor veel aanwezigen in Jingxi was het een verrassing dat Ho nog leefde; men meende dat hij in een Britse gevangenis in Hongkong was overleden. De genoemde oprichtingsbijeenkomst van de Vietminh vond plaats op het moment dat Indochina bezet was door de Japanners en de Duitsers zich voorbereidden op een aanval op de Sovjetunie. Deze situatie betekende voor Ho Chi Minh dat hij geheel in lijn met eerder door hem verkondigde opvattingen de voorkeur gaf aan ‘de revolutie voor de nationale bevrijding’, die zowel tegen de Fransen als de Japanners was gericht,

boven de socialistische revolutie, die een einde moest maken aan de volgens de communisten bestaande feodale sociale verhoudingen en het landbezit eerlijker moest verdelen. De discussie die de communisten in de jaren dertig had verdeeld over de te volgen tactiek werd hier beslecht in het voordeel van de opvatting van het verenigde front en de nationale revolutie ten koste van de internationale proletarische revolutie. Enkele weken later maakte de Duitse aanval op de Sovjetunie, die dat land aan de kant van de westelijke geallieerden plaatste, definitief een einde aan de oude Kominternopvatting van voor 1935 dat dit laatste de voorkeur verdiende. Ho riep alle tegenstanders van de Japanse en Franse macht op lid te worden van zijn Onafhankelijkheidsbond met als doel gezamenlijk nationale onafhankelijkheid te bereiken. Er werden inderdaad mensen die geen communist waren lid van de Vietminh, maar de leiding bleef wel in handen van communisten.

Men realiseerde zich terdege dat een grote opstand alleen succesvol kon zijn als men over een hecht georganiseerd en goed bewapend leger beschikte. Hier moeten wij Vo Nguyen Giap (1910-2013) noemen, de generaal die in 1954 een grote overwinning op de Fransen zou behalen bij Dien Bien Phu. Giap studeerde begin jaren dertig aan het lycée Albert Sarraut en verkreeg daar de graad van baccalauriat métropolitain, vergelijkbaar met onze graad van bachelor. Hij organiseerde een ondergronds netwerk van studenten om geld in te zamelen voor de Indochinese Communistische Partij en hij nam deel aan studentenprotesten en opstanden. Hij werd gearresteerd en tot twee jaar dwangarbeid veroordeeld. In 1935 werd hij vrijgelaten en daarna behaalde hij nog graden in de rechten en politieke economie aan de universiteit van Hanoi. Aan het einde van de jaren dertig combineerde hij zijn ondergrondse activiteiten met journalistiek werk en een baan als geschiedenisleraar. Tijdens de oorlog organiseerde hij paramilitaire communistische cellen in het noorden van Tonkin en wist zich met zijn Vietminhsoldaten in Viet Bac, een gebied dicht bij de Chinese grens ten zuiden van Pac Bo, in 1943-1944 te handhaven tegenover de Franse troepen.

In de loop van 1943 formuleerden de leiders van de Vietminh dat de nationale revolutie op drie fronten moest plaatsvinden: politiek, economisch en cultureel. Om dat laatste te kunnen bewerkstelligen richtten zij een speciale propagandabrigade op om de steun van de natie, de massa en de ‘wetenschap’ te verkrijgen. Een belangrijk medium was hun krant de *Viet Nam doc lap* (Onafhankelijkheid van Vietnam). Het grote probleem was daarbij hoe men aan papier moest komen nu geen papier meer werd ingevoerd; de Vietminh ging daarom zelf papier produceren. Een nog groter probleem was hoe men de boodschap van het verenigde front moest overbrengen op de bevolking, aangezien voor velen de Vietminh synoniem was met communisme. Het was daarom voor de propagandisten van de Vietminh van belang een juiste en niet te gecompliceerde toon aan te slaan. Zij spraken over ‘het volk’, ‘de natie’, ‘nationale redding’, ‘een onafhankelijk Vietnam’, ‘revolutie’, ‘alle mensen moeten zich aansluiten’ en ‘bereid je voor op een gewapende opstand’, maar termen als ‘klassenstrijd’ werden op dat moment niet gebruikt. Ofwel, samengevat in een tekst van de Vietminh: ‘Men moet geen onderscheid maken tussen klassen, partijen, godsdiensten of volkeren, want het volk is van het grootste belang.’ Ondanks dit taalgebruik bleef de groep die kennisnam van de publicaties van de Vietminh, ook door geringe mogelijkheden om deze te drukken, beperkt. De leiders begrepen dat mondelinge verspreiding van hun opvattingen van wezenlijk belang was. Mede daarom namen zij hun toevlucht tot nog simpelere leuzen, zoals ‘rijst, vrijheid en onafhankelijkheid’. En dan nog was het zo, om met de historicus David Marr te spreken, dat ‘veel lokale groepen die zich Vietminh noemden geen idee hadden waar deze organisatie voor stond’. Ofschoon de communisten maximaal 5000 kaderleden kenden en zeker 1000 van hen in Franse gevangenissen zaten, waren zij het hechtst georganiseerd van alle nationalistische groepen. Wij mogen ons de Vietminh op dat moment echter niet als een strak georganiseerde partij voorstellen, waarbij de leiders alle ontwikkelingen centraal konden aansturen. De greep van de top van de partij op de leden was tijdens de Tweede Wereldoorlog nooit erg groot. Het ontbreken van goede verbindingen betekende dat lokale revolutionairen soms hun eigen gang konden gaan, iets wat in november 1940 in feite ook het geval was geweest in het

zuiden. En er bleven steeds op verscheidene plaatsen in Vietnam communisten actief die het niet met de besluiten van het Centraal Comité eens waren en voorstanders bleven van de klassenstrijd en een snelle socialistische revolutie.

Veel wederwaardigheden van Ho, Giap en hun organisatie in de periode eind jaren dertig-begint jaren veertig kunnen nog altijd niet met zekerheid worden gereconstrueerd. Feiten en legenden zijn door uitlatingen van Ho en zijn medestanders of door beweringen van communistische en westerse historici die niet op objectieve bronnen berusten dikwijls bijna onontwarbaar verstrengeld geraakt. Wat vaststaat, is dat Ho de periode van augustus 1942 tot september 1943 in een Chinese gevangenis doorbracht, daarna een vorm van huisarrest ‘genoot’ en pas in augustus 1944 in het noorden van Vietnam terugkeerde en op dat moment niet meer de naam Nguyen Ai Quoc gebruikte. Hij noemde zich toen definitief Ho Chi Minh, een naam die hij overigens ook al had gebruikt in de loop van 1941. Truong Buu Lam herinnerde zich in zijn overzichtswerk over de geschiedenis van Vietnam dat toen Ho in september 1945 in Hanoi de Voorlopige regering uitriep de mensen zich afvroegen wie Ho Chi Minh was en dat het dagen duurde voordat sommigen zich realiseerden dat het een en dezelfde persoon was als Nguyen Ai Quoc. Dat maakte volgens deze Vietnamese historicus op dat moment nog niet veel uit, omdat de meeste mensen in Vietnam ook niet wisten wie Nguyen Ai Quoc was. Hij herinnerde zich ook dat hij tijdens zijn speurtochten in een bibliotheek op zoek naar nationalistische leiders wel de namen van Nguyen Thai Hoc, Phan Boi Chau en Nguyen An Ninh aantrof, maar niet die van Nguyen Ai Quoc of Ho Chi Minh. Door de Amerikaanse historicus Duiker is beweerd dat waarschijnlijk niet meer dan vijfhonderd mensen in Hanoi in september 1945 wisten dat Ho Chi Minh en Nguyen Ai Quoc een en dezelfde persoon was en dat hij zelf ervoor koos om de mensen in het ongewisse te laten, omdat de naam Nguyen Ai Quoc te zeer was verbonden met de klassenstrijd en het internationale communisme, terwijl hij op dat moment de samenwerking met andere nationalistische groepen en het Vietnamese patriottisme op de voorgrond wilde plaatsen. Bovenstaande roept natuurlijk vragen op over de dikwijls veronderstelde massale steun voor Ho Chi Minh op dat moment als vertegenwoordiger van het Vietnamese nationalisme.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog gaf de Vietminh hulp aan geallieerde piloten die waren neergeschoten en verschafte men inlichtingen aan geallieerde inlichtingendiensten, vooral aan de Amerikaanse OSS (Office of Strategic Services), een voorloper van de Central Intelligence Agency (CIA). Waarschijnlijk hoopte Ho dat de geallieerden hem voor de verleende hulp zouden belonen met hun steun voor een onafhankelijk Vietnam, nadat de Fransen en de Japanners waren verdwenen. Claire Lee Chennault, de opperbevelhebber van de Amerikaanse Veertiende luchtmacht in het zuiden van China, verschaftte hem beperkte hoeveelheden wapens en munitie. Ho kreeg ook een steeds betere relatie met enkele leden van de OSS. Tot hen behoorden Charles Fenn, de plaatselijke OSS-agent in Kunming in China, die hij op 17 maart 1945 ontmoette; Allison Thomas, een OSS-agent die met een aantal anderen met de parachute landde in Tan Trao, daar wapens aan de Vietminh leverde, leden van de Vietminh trainde en Ho op 16 juli sprak; en Archimedes Patti, het plaatsvervangend hoofd van de OSS in China, die op 27 april in contact kwam met Ho en die later volgens de Fransen een kwalijke rol speelde bij de machtsgreep van de communisten.

In de geschiedschrijving over de Vietminh komen meestal twee vragen aan de orde: wat was de relatie met het internationale communisme en kan men Ho als de belangrijkste – en, volgens sommigen, zelfs als de enige – drager van het Vietnamese nationalisme beschouwen? Bij de eerste vraag heb ik hiervoor in verband met de publicatie van Tuong Vu al uitgebreid stilgestaan. Ook voor de periode van de Tweede Wereldoorlog is er geen sprake van consensus. Tuong Vu en ook Peter M. Dunn, een Engelse historicus die in 1985 de verwickelingen onmiddellijk na afloop van de Tweede Wereldoorlog in Saigon heeft beschreven, identificeerden de Vietnamese communisten nadrukkelijk met de Komintern. In zijn uit 2000 daterende biografie *Ho Chi Minh* en in andere recente bijdragen heeft Duiker echter vooral een beeld geschetst van Ho (‘een van de grootste “raadsels” van onze

eeuw’) als een gedreven en bekwame ‘gradualist’ én niet als een voorstander van de ultraharde dogmatische lijn. Het woord gradualist laat zich moeilijk vertalen, maar wij kunnen het duiden als iemand die de weg van de geleidelijkheid volgde bij het realiseren van zijn politieke doeleinden en deze voortdurend aanpaste aan de veranderde omstandigheden – als een pragmaticus of opportunist dus. Volgens deze Amerikaanse historicus is de vraag ‘communist of nationalist’ in het verleden door onderzoekers dan ook ten onrechte zo scherp gesteld. Ho was volgens Duiker beide. Het is een opvatting die ik hiervoor voor wat betreft het interbellum al heb verdedigd. Een onderscheid zoals dat later door historici is gemaakt bestond voor hem niet. Ho was volgens Duiker in de eerste plaats een patriot en nationale onafhankelijkheid bleef altijd zijn belangrijkste doel op korte termijn. Juist hierdoor was hij ook het marxisme aantrekkelijk gaan vinden. Hij geloofde wel degelijk dat het communisme de juiste weg was voor zijn land en de rest van de wereld, maar zijn land kwam midden jaren veertig wel op de eerste plaats. Het is een opvatting die wij ook aantreffen in de werken van Quinn-Judge en Ruscio, maar niet – dat moge ondertussen wel duidelijk zijn – bij Tuong Vu.

Hoe groot was de betekenis van Ho en zijn partij voor de nationale zaak van Vietnam aan het einde van de oorlog? Ik heb al een opmerking gemaakt over de bekendheid van Ho voor 1945 en in de zomer van 1945, dit laatste op basis van de historicus Truong Buu Lam. Volgens de Vietnamese historicus Ngo Vinh Long, die in de Verenigde Staten werkzaam is, werd het Vietnamese nationalisme sinds de jaren dertig echter in hoofdzaak door Ho en zijn organisaties gedragen. Hij ontleende zijn conclusie aan de studie van Franse bronnen, onder andere politierapporten. Die lieten zien dat kaderleden van deze partij door de Fransen als de voornaamste aanstichters van revolutionaire onrust werden beschouwd. En ook Marr heeft beklemtoond dat dankzij hun hechte organisatie de communisten zich in de Vietminh als de ‘goede patriotten’ konden opwerpen en daardoor de steun van een aanzienlijk deel van de Vietnamese bevolking verwierven. Dat laatste lijkt buiten kijf en hun aanhang was zeker veel groter dan de vijfduizend geregistreerde leden. Van belang voor zijn succes was ook dat hij zich steeds identificeerde met de hele bevolking van Vietnam [In feite was Bao Dai in het voorjaar van 1945 de eerste die de naam Vietnam sinds lange tijd weer als aanduiding voor de staat gebruikte. Wij zullen nog vaststellen waarom hij uiteindelijk de noodzakelijke steun van de bevolking miste]. Wij moeten ons echter vooral afvragen of historici niet te weinig onderscheid hebben gemaakt tussen de ontwikkelingen in het noorden en het zuiden en niet soms de visie van de Franse bronnen als de enige waarheid hebben beschouwd, vervolgens hebben overgeschreven en daardoor andere nationalistten niet te weinig aandacht hebben gegeven. Hiervoor heb ik aan de hand van de bevindingen van de Franse historicus Guillemot al een overzicht gegeven van de uitgebreide en sterk verdeelde niet-communistische nationalistische bewegingen, die vooral actief waren in het noorden van Vietnam. Zoals ik hierna nog zal beschrijven, bestond in het zuiden in de zomer en het najaar van 1945 een uitermate complexe situatie met diverse rivaliserende groepen, waarop de leiders van de Vietminh en de regering in Hanoi maar zeer beperkt invloed hadden. Sommige auteurs hebben Ho’s patriotisme later ook ten onrechte verward met zachtheid of gematigd democratisch optreden. Zelfs toen Ho Chi Minh om tactische redenen kort na afloop van de Tweede Wereldoorlog zelfs de Indochinese Communistische Partij tijdelijk ophief en niet-communisten in de leiding van zijn regering naast zich dulde, gingen de harde repressie en het vermoorden van politieke tegenstanders onverminderd door en bleven de communisten aan de touwtjes trekken.

De communisten waren ook zeker niet de enige nationalistten in Vietnam of in het grensgebied met China die een onafhankelijk Vietnam wensten. Chinese generaals in dienst van het leger van Chiang Kai-shek en Japanse militairen in Vietnam speelden in dat verband een belangrijke rol. Hiervoor noemde ik al de activiteiten van de Chinese generaal Chang Fa-kuei, die in 1942 contact zocht met Truong Boi Cong en Nguyen Hai Than, twee oudere Vietnamese revolutionaire nationalistten uit de tijd van Phan Boi Chau, en Vu Hong Khanh, de leider van de VNQDD, de partij die in 1930 als eerste in opstand kwam. Zijn doel was dat Chinese troepen het noorden van Vietnam

binnen konden trekken. In oktober 1942 kwam zo de al eerdergenoemde Viet Nam Cach Mang Dong Minh Hoi (het Verbond van Revolutionaire Vietnamezen, ook wel DMH) tot stand. Deze organisatie genoot de steun van de Kwo Min Tang-partij en een aantal hoge Chinese militairen, maar werd vanaf de oprichting verscheurd door onderlinge rivaliteiten tussen de groepen die dit verbond vormden. Naast aanhangers van de DVDC van Nguyen Tuong Tam en de VNQDD waren dat ook leden van de Phuc Quoc, de organisatie van prins Cuong De. Ho Chi Minh realiseerde zich in de loop van 1944 dat deze groepering een belangrijke concurrent voor de communisten was en slaagde erin afspraken met deze beweging te maken. Leden van de Vietminh werden nu opgenomen in de DMH. De machtspositie van de Vietminh binnen de DMH werd in de loop der tijd steeds groter en dat leidde in mei 1945 tot het uiteenvallen van deze overkoepelende organisatie en de oprichting van een nieuwe samenbundeling van nationalistische organisaties in het zuiden van China zonder communisten, de Mat Tran Quoc Dan Dang (het Front van Nationalistische Partijen).

Niet alleen Chinezen van de Kwo Min Tang-regering hadden contacten met Vietnamese nationalistena. Terwijl de hoge Japanse bestuurders en militairen ervoor kozen om het Franse gezag in Indochina de iure te laten bestaan, waren er ook, veelal jongere, Japanse officieren die het Franse kolonialisme principieel afwezen. Zij gaven de voorkeur aan de totstandkoming van een regering van Vietnamezen onder Japans toezicht. Zij zochten daarom toenadering tot Vietnamese nationalistena in Vietnam die met hen onder hun voorwaarden wilden samenwerken. Hiertoe behoorden leden van de verschillende Dai-Vietpartijen die actief waren binnen Vietnam: de DVQDD, de DVDC, de DVDD en de DVQX. Wij zagen al dat de Dai-Vietbeweging het idealisme van de parlementaire democratie evenzeer afwees als het materialisme van het communisme. Men beriep zich op een groots Vietnamees verleden in de tijd van de oude dynastieën uit de periode 1100-1400. Deze partijen vormden in 1944 een nieuwe overkoepelende politieke organisatie: de Dai Viet Quoc Gia Lien Minh (DVQGLM, het Nationaal Verbond van Dai Viet). Deze had vooral aanhangers in het gebied van Hanoi en Haiphong. Ook leden van de VNQDD die in Vietnam zelf actief waren sloten zich aan. Men ontwierp een eigen vlag: een gele vlag met drie rode sterren. Binnen deze samenbundeling speelden vooral Nguyen Xuan Tieu van de DVQX en Nguyen The Nghiep, een lid van de VNQDD, een belangrijke rol, maar er waren ook leden van de DVQDD van Truong Tu Anh actief in deze organisatie. In zijn studie over de Dai-Vietbeweging heeft Guillemot beschreven hoe wijd verbreid de activiteiten van deze partijen, die binnen het kader van de DVQGLM hun activiteiten op elkaar afstemden, waren sinds de zomer van 1944. In de volgende paragraaf sta ik hier nog bij stil.

Bij de activiteiten in het noorden van Vietnam speelden ook de met de Japanners samenwerkende prins Cuong De en zijn Phuc-Quocverbond een rol. Hij werd door de jonge officieren als een idealere zetbaas van Japan beschouwd dan de meer Fransgezinde Bao Dai. De officieren van het Japanse leger die de voorkeur aan hem gaven, zagen daarbij ook een plaats voor Ngo Dinh Diem weggelegd als de nieuwe regeringsleider. Wij komen straks nog uitgebreid over deze gecompliceerde persoon, die van 1954 tot 1963 de regering van Zuid-Vietnam leidde, te spreken, maar hij verdient voor deze fase van de geschiedenis ook onze aandacht. Dit geldt te meer omdat veel van zijn critici later beweerden dat de Amerikaanse regering hem in 1954 tamelijk willekeurig en zonder dat hij politiek actief was naar voren schoof als de nieuw leider van Zuid-Vietnam.

Een dergelijke opvatting ziet een aantal zaken over het hoofd. De invloed van de Verenigde Staten was bij zijn aanstelling niet zo groot als vaak is beweerd – daarover in een volgend hoofdstuk meer – en Diem was al lang voor 1954 een invloedrijke en actieve persoon in de Vietnamese politiek. Bovendien maakte hij, zowel voor als na 1954, uitgesproken nationalistische ideeën kenbaar over de toekomst en de modernisering van zijn land, die hij ontleende aan het katholieke gedachtegoed, het confucianisme en de Vietnamese traditie en identiteit. Diem was in 1901 in Hue geboren in een welgesteld en invloedrijk katholiek milieu. Zij vader Ngo Dinh Kha was een mandarijn die na allerlei hoge functies, bijvoorbeeld als het eerste hoofd van de Frans-Annamitische school in Hue, een

belangrijke rol vervulde aan het hof van de Nguyenkeizers en enige tijd nauw met de Franse koloniale bestuurders samenwerkte. Dat betekende echter geenszins dat hij een onvoorwaardelijk aanhanger van het Franse kolonialisme was. Hij was ervan overtuigd dat onafhankelijkheid van de Fransen alleen kon worden bereikt na diepgaande politieke, sociale en culturele veranderingen en hij hoopte dat de Fransen hieraan zouden bijdragen. Kha werd in zijn denken sterk beïnvloed door de eerdergenoemde nationalist Phan Chu Trinh. Op het moment dat de Franse bestuurders in 1907 de ongeschikte keizer Thanh Thai afzetten en tot vertrek naar het buitenland dwongen, nam hij ontslag. Een van degenen die deze stap toejuichten was de latere communistische revolutionair Ho Chi Minh. Kha's kinderen groeiden op in een diepgelovige katholieke sfeer en volgden onderwijs op prestigieuze scholen. Diem voltooide een hoge bestuurlijke opleiding en maakte, nadat hij eerst lang had gearzeld of hij priester zou worden, in de jaren twintig en dertig snel carrière in de keizerlijke bureaucratie en hij werd in 1930 het hoofd van de provincie Ninh Thuan. Hij verhinderde daar een geplande opstand van communisten, een politieke beweging waartegen hij op dat moment en ook in de rest van zijn leven een fel afkeer koesterde. Historici hebben zich later afgevraagd hoe hij zo snel carrière kon maken. Zij wezen dan vaak op zijn reputatie van workaholic en het gegeven dat hij niet corrupt was. Dat heeft ongetwijfeld een rol gespeeld, maar de grotere invloed van de katholieke kerk in Vietnam was zeker ook van betekenis. In de jaren dertig benoemde het Vaticaan de eerste Vietnamese bisschoppen en er was in die tijd sprake van een versterkt zelfbewustzijn bij veel Vietnamese katholieken, die, doordat de katholieke kerk een meer inheems karakter kreeg, afstand namen van de Fransen en zich als 'goede Vietnamese nationalisten' konden opwerpen. Zijn vader en een andere hoge katholieke mandarijn aan het hof in Hue Nguyen Huu Bai speelden hierbij een toonaangevende rol en zij pleitten herhaaldelijk voor meer autonomie. Na de dood van Diems vader in 1932 was het vooral Nguyen Huu Bai die Diems loopbaan stuurde en beschermde. Dat was van groot belang, want op deze wijze verwierf de jonge Diem een reputatie als een anti-Franse nationalist.

Na de onlusten van 1930-1931 probeerden de Fransen de jonge keizer Bao Dai als symbool van een betere samenwerking tussen Frankrijk en de Vietnamezen naar voren te schuiven. Hij kreeg in 1932 de kans een kabinet met nieuwe ministers te vormen. Een van hen was Diem. Weldra bleek dat er van fundamentele veranderingen geen sprake was en dat Bao Dai en zijn ministers nauw met de Fransen moesten samenwerken op hún voorwaarden. Diem nam daarom al na twee maanden ontslag. In een brief aan de twintigjarige keizer drukte Diem zijn ongenoegen uit. Hij schreef dat hij bijzonder teleurgesteld was dat Franse bestuurders hadden verhinderd dat er een gekozen vertegenwoordiging van het Vietnamese volk met beperkte adviserende bevoegdheden kwam. Aangezien katholieke kranten uitvoerig over zijn ontslag en zijn kritiek publiceerden, gold Diem sindsdien voor velen als een belangrijke leider binnen de katholieke beweging en als een overtuigde Vietnamese nationalist. Bij dat eerste speelde een niet te onderschatten rol dat zijn broer Ngo Dinh Thuc in 1938 als derde Vietnamees tot katholiek bisschop werd benoemd. Diems opvatting dat er van de Fransen weinig te verwachten viel, bleef in de decennia daarna een constante in zijn politieke overtuigingen. Hij zou zich sindsdien manifesteren als een overtuigde katholieke nationalist die het communisme verafschuwde en die, evenals Ho Chi Minh, een nieuw en onafhankelijk Vietnam tot stand wilde brengen, waarin oude waarden en moderne westerse opvattingen samenvielen.

In strijd met wat men later in kritische werken over Diem vaak kon lezen leidde hij daarna geen teruggetrokken bestaan. Hij woonde in Hue en had nauwe contacten met de katholieke hofactie. Daarbij toonde hij zich herhaaldelijk zo anti-Frans dat hem op enig moment de toegang tot het hof werd verboden en de Franse geheime politie hem in de gaten hield. In de jaren dertig werd de invloed van de belangrijke Vietnamese antikoloniale nationalist Phan Boi Chau op Diems denken steeds sterker. Chau had huisarrest in Hue en hij ontmoette Diem na 1933 tot aan zijn dood in 1940 regelmatig. Het centrale thema van hun gesprekken was op welke wijze het confucianisme toegepast kon worden voor eigentijdse politieke en sociale kwesties. Diem bewonderde Chau vanwege zijn

activiteiten en zijn kennis van het confucianisme, maar het omgekeerde was eveneens het geval. Chau schreef gedichten waarin hij zijn jonge vriend als een groot man kwalificeerde. Het zuivere confucianisme zoals Confucius dat had geleerd was volgens Chau heel goed bruikbaar in de twintigste eeuw en reikte veel verder dan een aantal voorschriften voor de persoonlijke moraal. Het kon fungeren als een politieke filosofie die richtlijnen gaf om de politieke en sociale problemen aan te pakken. Later, toen hij in 1954 regeringsleider van Zuid-Vietnam was geworden, zou Diem elementen van dit denken toepassen in zijn ideeën over de vorming van een Vietnamese natie.

Hiervoor noemde ik al leden van de Dai-Vietbeweging en van de partijorganisatie van prins Cuong De die bereid waren bij de Japanners steun te zoeken om hun doel van een onafhankelijk Vietnam te bereiken. Dat gold ook voor Diem. Zoals veel andere Vietnamese nationalistinnen had hij grote bewondering voor de wijze waarop Japan zich in de negentiende eeuw had gemoderniseerd, Vietnamese nationalistinnen had geholpen en zich tegen het Europese kolonialisme had gekeerd. De denkbeelden van de Japanse bestuurders en militairen die een einde wilden maken aan het Franse gezag in Indochina sloten goed aan bij zijn opvattingen. Er kwamen nauwe contacten tussen Diem en deze Japanners tot stand, waarbij de vooruitstrevende Japanse schrijver Kiyoshi Komatsu een belangrijke rol speelde. Ofschoon Diem prins Cuong De niet persoonlijk kende, maakten zij ook afspraken met elkaar. Die leidden ertoe dat Diem lid werd van het Comité voor het nationale herstel, waarvan ook Cuong De deel uitmaakte. Dat streefde evenals het Phuc-Quocverbond een krachtige onafhankelijke monarchie onder leiding van Cuong De na. Ondertussen probeerde Diem in Vietnam zelf zijn politieke basis te verbreden. Zijn streven was het verenigen van alle nationalistinnen onder zijn leiding. Met dit doel richtte hij in het geheim een eigen politieke organisatie op, de Dai Viet Phuc Hung Hoi (Het genootschap voor het herstel van Dai Viet). Diems poging katholieke en niet-katholieke nationalistinnen te verenigen kreeg buiten het centrale deel van Vietnam, waar Diem woonde, weinig aanhangers en zelfs in de omgeving van Hue waren dat hoofdzakelijk katholieken. De Franse politie werd in 1944 door informanten op de hoogte gebracht van deze organisatie en arresteerde verscheidene leden. Met behulp van de Japanse consul in Hue Masao Ichida en een agent van de Kempeitai, de Japanse militaire politie, kon Diem vermomd als een keizerlijke legerofficier naar Saigon ontsnappen en genoot daar vervolgens Japanse bescherming.¹⁸

De betekenis van de Japanse coup van 9 maart 1945, de regering van Bao Dai en Tran Trong Kim en de eerste Vietnamese revolutie

Het scheelde niet veel of kort daarna had Diem de rol gekregen die hij wenste. Eind 1944, op het moment dat het Amerikaanse leger grote overwinningen op Japan behaalde, planden jonge Japanse officieren het Franse bestuur aan de kant te zetten en te vervangen door de regering van prins Cuong De met Diem als premier. Hogere Japanse militairen waren het daar niet mee eens en het liep uiteindelijk heel anders.

In de tweede helft van 1944 werd de situatie voor het bestuur van gouverneur-generaal Decoux steeds lastiger. Men had niet alleen te maken met de Japanners, die steeds hogere eisen stelden, en met de nationalistinnen, die onafhankelijkheid wisten, maar na de bevrijding van de hoofdstad Parijs ook met de Voorlopige Regering, die onder leiding stond van generaal Charles de Gaulle van de Vrije Fransen. Die wilde per se aan de oorlog in Zuidoost-Azië deelnemen, het gebied van de Japanners bevrijden en op deze wijze een krachtige positie innemen om vervolgens het Franse gezag na afloop van de oorlog volledig te kunnen herstellen. In Parijs werd in augustus 1944 een Comité d'action de l'Indochine geïnstalleerd met het nadrukkelijke doel het herstel van de macht van de regering van De Gaulle in Indochina te coördineren. Nadat de regering van Vichy in september 1944 in Europa van het toneel was verdwenen, ontstond zo in Indochina een ingewikkelde situatie met nog steeds een dualistische – maar dan wel een andere – machtsstructuur. Decoux gaf aan dat

hij voortaan wel onder de regering in Parijs viel, maar dat hij ook volledig was gebonden aan de Japanners. De Gaulle wees echter generaal Mordant, de opperbevelhebber van de Franse troepen in Indochina, als zijn vertegenwoordiger aan en liet deze aan Decoux meedelen dat hij slechts een zetbaas was die tijdelijk als contactpersoon met de Japanners werd gehandhaafd totdat De Gaulle hem zou vervangen. Decoux was woedend. Hij vond dat hij niets laakbaars had gedaan en pleitte voor een afwachtende houding tegenover de Japanse macht en voor het handhaven van zijn positie. Als Frankrijk aan de oorlog deelnam en vertegenwoordigers van De Gaulle in Indochina een intensieve guerrillaoorlog tegen Japan voerden, had dit volgens hem als gevolg dat de Japanners volledig de macht zouden grijpen en het land in chaos zouden storten. Claude de Boisanger, die verantwoordelijk was voor de buitenlandse betrekkingen van het bestuur van Decoux, was hierover in een telegram dat hij op 4 november 1944 aan de minister van Koloniën in Parijs René Plevin verstuurdte heel duidelijk. Als de Franse regering de situatie in Indochina veranderde, zou dat Frankrijk geen voordelen opleveren, maar daarentegen bijzonder schadelijk zijn voor de Franse belangen. Het zou de Fransen van hun bestuurlijke en militaire macht beroven, zou de inheemsen van de Fransen vervreemden en hen onder het gezag van de Japanners plaatsen. Het nationalisme zou toenemen en het werd daarna moeilijker het Franse gezag te herstellen, ook al omdat China zou profiteren door Tonkin binnen te vallen en het land in een economische chaos terecht zou komen.

De Gaulle was een volstrekt andere mening toegedaan. Hij schreef later in zijn memoires: 'Het Franse bloed dat wordt vergoten op de grond van Indochina zal voor ons een belangrijk bewijsstuk zijn.' Hij doelde erop dat hierdoor na afloop van de oorlog de Franse regering mogelijk politieke invloed kon krijgen op de strategische afwegingen van de geallieerden en door de aanwezigheid van Franse militairen tegen mogelijke vijandelijkheden na de oorlog op kon treden. In de tweede helft van 1944 leverden de eisen van de regering De Gaulle – zoals voorzien door Decoux en De Boisanger – grote problemen op voor het opperbevel van het Franse leger in Indochina. Zij schetsten een drietal scenario's: de Japanners schakelden het Franse leger uit voordat een geallieerde invasie plaatsvond, er veranderde niets voor een invasie, of het Franse leger ondernam voor een invasie een offensief. Het was voor de plannenmakers duidelijk dat men bij dit laatste niet hoefde te rekenen op steun van de Amerikaanse luchtmacht. Men achtte de eerste mogelijkheid het meest waarschijnlijk. Daarom besloot men op 18 september 1944 het overgrote deel van het leger (35.000 man) in Tonkin te plaatsen, omdat men dacht daar het gemakkelijkst stand te kunnen houden. De overige militairen werden voor zover mogelijk verspreid over Indochina: 12.000 in Cochinchina en Cambodja en 9000 in Annam en Laos. De plannenmakers realiseerden zich dat meer dan bescheiden guerrilla-acties in het noorden van Vietnam niet mogelijk waren. Generaal Mordant gaf daarom aan zijn troepen de opdracht de ingenomen stellingen te behouden en van daaruit beperkte acties te ondernemen. Dat beantwoordde in ieder geval aan wat De Gaulle wilde, namelijk op basis van aanspraken op gebiedsdelen een rol spelen in de politieke regelingen na afloop van de oorlog. Wat de Fransen tijdens hun plannenmakerij en bespiegelingen – of dat nu in Parijs door de regering-De Gaulle, in Saigon door leden van het bestuur van Decoux of in Hanoi door generaal Mordant gebeurde – over het hoofd zagen, was dat de belangrijkste beslissingen die de toekomst van Indochina bepaalden niet in Parijs, Saigon of Hanoi maar in Tokio werden genomen.

Deze misperceptie had als gevolg dat Decoux en andere vertegenwoordigers van het Franse bestuur in Indochina die na afloop van de oorlog hun herinneringen op schrift stelden, durfden te beweren dat als de regering van De Gaulle hen meer met rust had gelaten de toekomst er heel anders zou hebben uitgezien, zij Indochina buiten de oorlog hadden kunnen houden, de Franse soevereiniteit veilig hadden kunnen stellen en zelfs de Onafhankelijkheidsoorlog hadden kunnen voorkomen. Een voorbeeld hiervan is de publicatie van Claude de Boisanger uit 1977 *On pouvait éviter la guerre d'Indochine. Souvenirs 1941-1945*. In strijd met de waarheid beweert hij dat de macht tot aan de 'staatsgreep' [de aanhalingstekens ontbreken in zijn boek] van de Japanners op 9 maart 1945 in

Indochina volledig in Franse handen bleef en dat alle volkeren van Indochina dit wensten. Hij ageert in zijn boek fel tegen De Gaulle. Hij deelt de mening van Decoux in diens memoires dat de plannen van De Gaulle om Franse troepen mee te laten vechten tegen Japan tot ongecontroleerde en weinig effectieve verzetsacties leidden en op deze wijze de Japanse reactie van 9 maart uitlokten. Volgens hem moedigden het afzetten van het Franse bestuur door de Japanners en vervolgens de inval van Chinese troepen in het noorden de nationalistische bewegingen aan. De besluiten van de regering-De Gaulle, bijvoorbeeld de vervanging van Decoux door Thierry d'Argenlieu, die op geen enkele wijze een verzoening met de nationalisten in Vietnam wenste, veroorzaakten uiteindelijk een oorlog, terwijl volgens De Boisanger admiraal Decoux de bevolking op vreedzame wijze met behoud van goede relaties naar de onafhankelijkheid zou hebben geleid.

Evenals Decoux in zijn memoires neutraliseerde hij echter de belangrijkste factor, de Japanse macht, te zeer in zijn redenering. Hierover kan worden gezegd dat uit de beschikbare Japanse bronnen zonneklaar blijkt dat in de Japanse afwegingen de Franse politieke keuzes hooguit als voorwendsel werden gebruikt en dat de werkelijke reden voor de coup van 9 maart 1945 was gelegen in de verslechterende oorlogssituatie voor Japan. Het was trouwens een actie die de Japanners al lang voor 1945 hadden overwogen, maar steeds hadden uitgesteld omdat de bestaande modus hen wel beviel. Nadat de geallieerden op 3 maart 1945 Manilla op de Filipijnen hadden veroverd, was Indochina voor de oorlog tegen de geallieerden strategisch gezien nog belangrijker geworden voor het veiligstellen van de verbindingen tussen Singapore en Tokio. Beslissend was echter de inspectie die de Japanse generaal Yuitsu Tsuchihashi in januari 1945 gedurende drie weken in Indochina ondernam. Hij concludeerde na afloop hiervan dat in het geval van een Amerikaanse aanval de Fransen geen bijdrage zouden leveren aan de verdediging van Indochina, zoals dit in de afspraak van 9 december 1941 was vastgelegd, en zich tijdens een geallieerde invasie in Indochina of op andere plaatsen in Azië tegen de Japanse macht zouden keren. Dat vormde een grote bedreiging voor de Japanse troepen in Indochina, die volgens hem alleen kon worden opgelost door een preventieve militaire actie van het Japanse leger tegen het Franse leger en het Franse bestuur.

Op 1 januari werd besloten dat deze actie tussen 5 en 10 maart zou plaatsvinden. Er was nog even onenigheid over de vraag of dit betekende dat daarna de mensen in Indochina onafhankelijkheid konden krijgen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken was hiervan een voorstander, het leger verzette zich met als argument dat dit tot politieke onrust leidde. Uiteindelijk was het compromis dat een door Japan gecontroleerde onafhankelijkheid mogelijk was. Het Japanse leger van 65 duizend soldaten werd vervolgens op de coup voorbereid. Het aantal Franse militairen was nauwelijks lager, maar dat betekende weinig voor de krachtsverhoudingen. De vuurkracht, de mogelijkheden om zich snel te kunnen verplaatsen, de materiële uitrusting en de gevechtskracht van de Japanse soldaten waren veel groter.

Tot 9 maart 1945 lieten de Japanners de Franse soevereiniteit in Indochina de iure bestaan. Op die dag schakelden zij de Franse bestuurders en militairen uit en ontving het Franse koloniale stelsel in Indochina in de woorden van Michelin de genadestoot. Eerst eiste de Japanse ambassadeur Shunichi Matsumoto in een ultimatum van Decoux dat het Franse leger zou samenwerken met het Japanse als de Engelsen of Amerikanen Indochina binnenvielen en zich daarom aan het Japanse opperbevel moest onderwerpen. Voor 21.00 uur moest Decoux dit schriftelijk goedkeuren. Decoux verklaarde dat het ultimatum onacceptabel was. Het antwoord dat hij met enkele medewerkers formuleerde, hield in dat de Franse militairen niet tussenbeide zouden komen bij een geallieerde landing, dat hij zich zonder overleg met het Franse oppercommando in Parijs niet onder het gezag van het Japanse leger kon scharen en dat hij graag hierover verder wilde onderhandelen. Op het moment dat dit antwoord aan de Japanners werd overhandigd waren Japanse militairen al tot actie overgegaan. Het Franse antwoord was in feite ook niet belangrijk. De voorbereidingen van de

Japanners waren al dagenlang bezig en zij wilden het Franse leger uitschakelen. De Franse auteur Zeller spreekt dan ook terecht over ‘een cynische encensering’ door de Japanse militairen.

In de nacht van 9 maart kwamen de Japanse troepen in Vietnam in actie en zij beroofden in Meigo Sakusen (Frans Opération Clair de Lune, Nederlands Operatie Maneschijn) de Fransen van hun overgebleven, louter nog theoretische, politieke en militaire macht. Het slecht voorbereide Franse leger – de legerleiding geloofde veelal niet dat de Japanners op dat moment al een dergelijke actie zouden ondernemen – van 63.000 man, onder wie 50.000 inheemsen, was geen partij voor het goed bewapende en getrainde Japanse leger, dat voor een deel gevechtservaring had. De Japanners arresteerden de Franse bestuurders en na lokale en soms felle gevechten ontwapenden en interneerden zij de Franse militairen en burgers. Deze laatsten moesten zich binnen tien dagen in een tiental grotere steden in wijken, die de naam getto’s verdienen, verzamelen. In ondervragingscentra werden in de weken daarna 900 burgers ondervraagd en mishandeld. In krijgsgevangenenkampen, met als meest beruchte Hoa Binh, werden in de weken na 9 maart honderden krijgsgevangenen door de Japanse militaire politie de Kempeitai gemarteld en gedood. In totaal werden 2650 Franse militairen en 500 burgers door de Japanners gedood. Japanse eenheden pleegden daarbij oorlogsmisdaden. Zo werden in Langson meer dan 400 gevangenen met sabels, bajonetten, schoppen en houwelen vermoord. 5700 soldaten van het Franse leger in Tonkin, onder wie 3200 inheemse strijders, slaagden erin uit te wijken naar China. Kleine groepen vluchtten naar Laos.

De in de geschiedschrijving vaak als Japanse staatsgreep aangeduide gebeurtenissen van 9 maart 1945 – een ietwat overtrokken term in het licht van de werkelijke verhoudingen vóór die datum – hadden verstrekende gevolgen voor de geschiedenis van Vietnam. Het prestige van de Fransen had door de aanwezigheid van het Japanse leger in Indochina al eerder sterk ingeboet. De coup betekende voor veel Vietnamezen de definitieve ineenstorting van de Franse koloniale heerschappij, vooral op het platteland waar de greep van de Japanners steeds erg beperkt was gebleven. De Vietnamezen en andere volkeren van Indochina zagen nu hoe Franse militairen geboeid werden weggevoerd door Japanse soldaten en dat Franse burgers uit hun huizen werden verjaagd, eerst in een tiental steden werden verzameld, nadat zij in geblindeerde vierde-klas-wagons van treinen waren vervoerd, en uiteindelijk werden opgesloten in interneringskampen.

De Japanners spraken na 9 maart 1945 over een onafhankelijke Vietnamese staat binnen hun Groot Oost Aziatische Gemeenschappelijke Welvaartssfeer. Leden van de DVQDD en de andere Dai-Vietpartijen, het Phuc-Quocverbond van Cuong De en de religieuze beweging van de Cao Dai, of zij nu wel of niet vooraf hadden samengewerkt met de Japanners, werden door hen afgescheept voor wat betreft het vormen van een regering. Het enige wat zij nog konden doen was de straat opgaan. De Japanners meenden dat een regering onder hun leiding voor onrust zorgde en dat dit niet het geval was in het geval van een regering die werd geleid door een keizer. Guillemot schrijft in zijn studie uit 2012 over de Dai-Vietbeweging dat het een pragmatische oplossing van de Japanners was voor het ontstane machtsvacuüm. Zij meenden dat het gemakkelijker was om de Vietnamese bevolking te controleren op basis van het gezag van de keizer dan dat men te maken kreeg met de rivaliserende nationalistische bewegingen. Zij passeerden dus ook prins Cuong De, die nog steeds rekende op de steun van Japan. Zijn invloed in Vietnam was onveranderd beperkt en bovendien vreesden de Japanners zijn revolutionaire gedrevenheid. Bao Dai was volgens hen een veiligere keuze. Zij nodigden keizer Bao Dai uit een eigen regering voor Vietnam te vormen met uitsluiting van het strategisch belangrijke Cochinchina. Hij had na 1932 op geen enkele wijze een rol gespeeld op politiek gebied of zich tegen de Franse heerschappij verzet. Maar, zoals hij in zijn memoires schreef: ‘Moest ik het voorstel dat men ons deed negeren? De onafhankelijkheid, de droom van alle Vietnamezen...Het was noodzakelijk deze gelegenheid aan te grijpen en de eisen van de Japanners zoveel mogelijk te verminderen.’

Keizer Bao Dai riep twee dagen later (11 maart 1945) officieel de onafhankelijkheid van Vietnam uit. Volgens hem hadden de voorwaarden van het protectoraat geen rechtskracht meer, omdat de Fransen niet in staat waren de territoriale integriteit van het land te garanderen. Ondanks de contacten tussen Cuong De en Diem achtte Bao Dai vervolgens Diem toch de beste kandidaat om zijn regering te leiden en riep hem op zo snel mogelijk naar Hue terug te keren. Meestal kan men lezen dat om redenen die nooit helder zijn geworden Diem dit weigerde te doen, hij zijn inschattingsfout vrijwel onmiddellijk betreurde en probeerde die terug te draaien, maar dat het toen te laat was. Een recent inzicht is dat de werkelijkheid iets complexer was, de Japanners in de miscommunicatie een belangrijke rol speelden en dat er twee verzoeken aan Diem zijn geweest. Japanse functionarissen zouden het bericht aan Diem, die door de Japanners tegen de Sûreté werd beschermd, overbrengen en lieten dit vervolgens achterwege, omdat zij bang waren dat Diem te veel invloed zou krijgen op de Vietnamese bevolking en hun nationalisme zou versterken. Vervolgens bood Bao Dai op 5 april de positie van eerste minister aan de vooraanstaande intellectueel Tran Trong Kim aan. Die weigerde in eerste instantie en daarop werd Diem opnieuw benaderd. Hij weigerde ook. Hij lijkt vooral gemotiveerd door twee overwegingen. Hij wilde zich niet verbinden aan Bao Dai, die hij als een zetbaas van het Franse kolonialisme beschouwde, en niet aan de Japanners, van wie men mocht verwachten dat zij weldra zouden verliezen, waarna een samenwerking met hen gemakkelijk kon worden uitgelegd als collaboratie met een andere, vreemde mogendheid.

Tran Trong Kim gaf daarna op 17 april aan dat hij het premierschap toch wilde accepteren en op 8 mei kwam een regering onder zijn leiding tot stand. De leden van de regering waren gematigde wijze mannen zonder uitgesproken politieke voorkeuren, vooral mensen met een juridische, geneeskundige of onderwijskundige achtergrond, onder wie de charismatische minister van Jeugdzaken Phan Anh – vandaar ook wel de aanduiding ‘het kabinet van de professoren’. De eerste maatregelen van de regering van Tran Trong Kim betroffen de symbolen van de koloniale heerschappij, bijvoorbeeld een verbod om nog langer het Frans te gebruiken in het lager onderwijs, en fiscale en bestuurlijke hervormingen. Phan Anh probeerde de jeugdorganisaties die Decoux in het leven had geroepen om te zetten naar een jeugdbeweging die de jongeren boven alles een taak gaf bij de bestrijding van de hongersnood die het land teisterde. Het gezag van de regering beperkte zich evenwel tot Annam en Tonkin, want de Japanners bleven Cochinchina volledig controleren. In Cochinchina versterkten de Japanners hun greep op het bestuur en handhaafden daar het Frans als officiële taal. De wens van de regering-Tran Trong Kim om de drie delen Tonkin, Annam en Cochinchina te verenigen werd door de Japanners afgewezen. Enkele dagen na de coup, op 14 maart, hadden de Japanners via de radio overigens al afgekondigd dat het bestuursstelsel dat de Fransen hanteerden bleef bestaan en dat de opperbevelhebber van de Japanse strijdkrachten als gouverneur-generaal zou functioneren. De belangrijke functies van burgemeester van Hanoi en Saigon en leider van de politie kwamen bovendien in Japanse handen.

Na afloop van de oorlog werden de leden van deze regering, evenals Diem – in zijn geval vanwege zijn bescherming door de Japanners – door de teruggekeerde Fransen als collaborateurs met Japan beschouwd. Volgens de Franse historicus Cadeau is dat verwijt niet terecht. Men probeerde oprecht het land te besturen en zoveel mogelijk de Japanse invloed te weren. Het bleef echter een feit dat men steeds te maken had met de machtspositie van de Japanners, die toezicht uitoefenden, en dat de weerklank onder de bevolking gering was. Dat kwam mede doordat de Japanse militairen geen enkele behoefte hadden mee te gaan in de hervormingsplannen van de regering van Tran Trong Kim.

Hoe reageerden de nationalistische bewegingen op de gebeurtenissen van 9 maart en de dagen daarna? In het noorden waren bijeenkomsten van nationalistes die opriepen tot het herstel van het oude Vietnam en Japanners en Vietnamezen hielden gezamenlijke herdenkingen voor ‘de helden van de revolutie’, ofwel de Japanners en Vietnamezen die tijdens Operatie Maneschijn waren gedood.

Deze waren georganiseerd door de politieke organisatie die in het voorjaar van 1944 was ontstaan met op dat moment vooral aanhangers in het gebied van Hanoi en Haiphong: de Dai Viet Quoc Gia Lien Minh (DVQGLM, het Nationaal Verbond van Dai Viet). Dit was zeker niet de enige activiteit van de partijen die hiermee waren verbonden. Het is duidelijk dat de Dai-Vietbeweging en vooral de DVQDD van Truong Tu Anh door de gebeurtenissen van 9 maart de wind in de zeilen hadden. In een Frans inlichtingenverslag lezen wij dat na 9 maart de DVQDD de belangrijkste politieke factor in Indochina was. ‘Sinds de 9^e maart 1945 is de Dai-Vietpartij in Indochina zo sterk gegroeid dat deze zich ver boven de andere plaatst, vooral boven de Vietminh en de DMH. De partij wordt geleid door geletterde jongeren, van wie velen in Frankrijk hebben gestudeerd.’ In het begin in de belangrijkste provincies in het noorden (op zijn minst in zeventien) en later verspreid over het hele land had de Dai-Vietbeweging politiek actieve kernen, die aanhangers wierven, jongerenorganisaties oprichtten, grote bijeenkomsten organiseerden, propaganda-activiteiten verrichtten, jongeren trainden en bewapenden (op sommige plaatsen tussen de 700 en 1000) en zich in bossen en moeilijk toegankelijke gebieden voorbereidden op het volledig overnemen van de macht zodra de Japanners waren verslagen. Hoe omvangrijk de nationalistische beweging was, blijkt uit de grootte van de groepen die deelnamen aan bijeenkomsten die de DVQDD en het Nationaal Verbond organiseerden: op 11 maart verzamelden zich 30.000 mensen in Hanoi om ‘de nationale revolutie van Dai Viet’ te vieren, op 15 maart demonstreerden in Ha Dong 15.000 mensen voor ‘het onafhankelijke Dai Viet’, op 17 maart was een grote bijeenkomst in Hanoi waaraan mogelijk 50.000 mensen deelnamen om de Vietnamese doden van 9 maart te herdenken. En in Saigon waren op 18 maart volgens sommige aanwezigen meer dan 50.000 mensen bij een betoging die op dat moment de onafhankelijkheid vierde en de Japanners daarvoor bedankte. Geleidelijk aan verspreidde de invloed van de DVQDD of de andere met de DVQGLM verbonden Dai-Vietpartijen zich zo in de zomer van 1945 over het hele land, waarbij zij in van elkaar verschillende gebieden hun zwaartepunt hadden. Gezien de omvang van de aanhang en het stedelijke karakter van de beweging in de periode maart-augustus 1945 valt er veel te zeggen voor de opvatting van een aantal historici (R.B. Smith, Tuong Vu en Guillemot) dat hier sprake was van een eerste Vietnamese revolutie, een bourgeoisrevolutie, met als uitingsvormen eerst de activiteiten van de Dai-Vietpartijen en later de regering van Tran Trong Kim.

Hoe complex de verhoudingen waren, blijkt uit het volgende: leden van de DVQGLM waren niet uitgenodigd voor de inauguratie van de regering van Tran Trong Kim op 8 mei, maar Truong Tu Anh wees wel mensen aan die de contacten met de regering moesten onderhouden, vooral met de minister die zich bezighield met jeugdzaken Phan Anh. Hij gaf tegelijkertijd aan andere leden opdracht een nieuw front van nationalistische partijen – een derde, naast de DMH in het zuiden van China en de DVQGLM in Vietnam – te organiseren. In het zuiden van China richtten deze nationalistische leden, die niet gelukkig waren met de activiteiten van de militante Vietminhleden binnen de DMH, in mei 1945 dat nieuwe verbond op: de Mat Tran Quoc Dan Dang (het Front van Nationalistische Partijen). Dat verenigde partijleden van de Dai-Vietbeweging (vooral van de DVQDD van Truong Tu Anh en in mindere mate van de DVDC van Nguyen Tuong Tam) en leden van de VNQDD die in Zuid-China verbleven, onder wie Vu Hong Khanh. Men formuleerde een gezamenlijke ideologie en gebruikte een gemeenschappelijke vlag, de rode vlag met een witte ster op een blauwe cirkel van de DVQDD. De lezer begrijpt nu hoe onnavolgbaar deze partijvorming voor ons achteraf soms lijkt. Om het ‘simpel’ te houden noemde dit Front zich Quoc Dan Dang (Nationalistische Partij), maar hanteerde in Vietnam zelf de naam DVQDD en daarbuiten ook de naam VNQDD. Een belangrijk verschil tussen de nationalistische organisaties binnen Vietnam, de DVQGLM in het noorden en de Phuc Quoc in het zuiden, wel met de Japanners wilden samenwerken, terwijl het Front van Nationalistische Partijen en het DMH buiten Vietnam dit op geen enkele wijze wilden. Het was vooral deze tegenstelling die verhinderde dat de niet-communistische nationalistische leden, ondanks het gegeven dat hun

actieve ledenaantal groter was dan dat van de communisten, in de zomer van 1945 de macht konden grijpen in Vietnam. De samenwerking met de Japanners bleek later bovendien een belemmerende factor voor de niet-communistische nationalististen om massale steun onder de bevolking te kunnen verwerven. Hierbij speelde de Vietminh en de Communistische Partij een grote rol. Die stelden zowel de Dai-Vietpartijen en de Phuc-Quocpartij als de religieuze bewegingen van de Cao Dai en de Hoa Hao als collaborateurs met de Japanners voor. In het zuiden probeerde men nog wel de nationalististen te verenigen onder de paraplu van de Phuc-Quocbeweging van Cuong De. Het lukte echter, ondanks de steun van de Japanners, niet om de verschillende politieke en religieuze bewegingen, bij elkaar te brengen. De verschillen bleken te groot.

Er waren in de weken na 9 maart nog wel enige acties van nationalistische bewegingen in Cochinchina. Een voorbeeld hiervan zijn de eerdergenoemde gebeurtenissen van 18 maart 1945 in Saigon. Op die dag vond daar een grote betoging plaats van jongeren die los-vast waren verbonden met de Dai-Vietbeweging of het Phuc-Quocverbond en leden van de religieuze sekten van de Cao Dai en Hoa Hao. De schattingen van het aantal deelnemers variëren van 3000 tot meer dan 50.000. Daarbij werd voor het eerst een gele vlag (de kleur van de dynastieën) met drie rode strepen (voor de drie delen van Vietnam) meegedragen. Op 24 maart trokken duizenden Vietnamese jongeren in Saigon de straat op naar aanleiding van een gerucht dat in Frankrijk een bloedbad plaatsvond onder de achtduizend Vietnamese studenten in dat land. Gewapende groepen molesteerden Franse burgers. De Japanners reageerden zonder mededogen en verspreidden de menigte met geweld.

Ten slotte nog een opmerking over de relatie van de Dai-Vietbeweging, de DVQGLM en de VNQDD met de regering van Tran Trong Kim. Leden van deze partijen speelden hierin geen rol, maar zij hadden wel contacten met deze regering, zoals wij al zagen. Zowel Tran Trong Kim als Bao Dai ontvingen leiders van het Nationaal verbond (de DVQGLM) en de VNQDD. Zij hoorden dat het van belang was met alle partijen samen te werken om ‘de echte onafhankelijkheid’ te realiseren zodra Japan had gecapituleerd – maar daar bleef het bij. De Dai-Vietpartijen bleven ernaar streven zo’n ‘nationaal blok’ tot stand te brengen, maar de verschillen konden nooit worden overbrugd. De verdeeldheid en de verschillende toekomstscenario’s van de politieke bewegingen maakten dit nu eenmaal onmogelijk. Het is lastig een scherp beeld te krijgen van deze verwickelingen. Leden van de nationalistische partijen waren soms lid van verschillende overkoepelende verbanden en wisselden regelmatig van organisatie. Bovendien traden zij soms naar buiten als lid van een partij en op een ander moment als lid van zo’n overkoepelende organisatie. Een belangrijke rol speelde ook de Vietminh. Ho Chi Minh stigmatiseerde de andere nationalistische partijen en bewegingen zonder veel nuances als handlangers van Japan en beweerde in strijd met de waarheid dat de ‘pro-Japanse’ regering van Tran Trong Kim werd gevormd door mensen van de Dai-Vietpartijen. In de zomer begonnen leden van de Vietminh in het zuiden met het systematisch vermoorden van politieke rivalen en elders in het land met aanvallen op kampen waar jongeren van de Dai-Vietbeweging werden getraind. Nog voor de atombommen op Hiroshima en Nagasaki en de Japanse capitulatie in augustus 1945 was de Vietnamese burgeroorlog dus al een feit.

In het volgende hoofdstuk zullen wij vaststellen dat de regering van Tran Trong Kim in augustus haar greep op de situatie verloor. Zowel de Vietminh als de andere nationalistische partijen en samenwerkingsverbanden binnen en buiten Vietnam wachtten op het geschikte moment hun revolutie voort te zetten en hun eigen variant van een onafhankelijke staat te realiseren. Dat betekende later – maar dat was op dat moment nog niet te voorspellen – het einde van de bourgeoisrevolutie die na 9 maart 1945 was begonnen, een beweging die voornamelijk werd gedragen door de hogere en de middenklassen met allerlei spontane acties in de steden met als het grote doel onafhankelijk van Frankrijk te worden, en het begin van een ontwikkeling die uiteindelijk leidde tot de vestiging van de communistische dictatuur.¹⁹

Spandoek in Hanoi in 1945 met een duidelijke boodschap

Een verzameling Vietminhstrijders met in hun midden de leider van het Deer team de Amerikaan Allison Thomas

2 september 1945: de menigte die aanwezig was bij het uitroepen van de onafhankelijkheid op het Ba Dinhplein in Hanoi

De Amerikaanse OSS-officier Archimedes Patti en Vo Nguyen Giap begin september 1945 in Hanoi

Links vrouwelijke strijders van de plaatselijke militia van de Vietminh van Tu Ve in de straten van Hanoi, vlak voor het begin van de oorlog met de Fransen in het noorden in december 1946. Rechts vrouwen van de strijdmacht van de religieuze beweging van de Hoa Hao.

Drie foto's die illustreren dat de Onafhankelijkheidsoorlog ook een burgeroorlog tussen Vietnamezen was. Links boven Vietnamese militairen die in het Franse leger vochten, rechts boven een Chinese militair en leden van de VNQDD aan de Chinees-Vietnamese grens. In het midden links leden van de minderheid van de Thai die de kant van de Fransen kozen. De twee foto's rechts daarvan Bao Dai als keizer (1934) en als president van de Staat Vietnam (1949).

Links onder de terugkeer van Sainteny en Leclerc in Hanoi op 19 maart 1946, omgeven door Franse burgers. Rechts onder een deel van een propagandaprent van de Vietminh van april 1946, die duidelijke taal spreekt. Het is op de prent nog niet helder wie de toekomstige vijand zal zijn – gezien de lopende onderhandelingen met de Franse regering niet opmerkelijk – maar niemand zal daaraan hebben getwijfeld.

Hoofdstuk 4. De onafhankelijkheidsverklaring in augustus 1945 en het begin van de Onafhankelijkheidsoorlog of de Eerste Indochinese oorlog in 1945-1946

De Augustusrevolutie van 1945 en de conflicten tussen Vietnamese nationalisten

In de officiële geschiedschrijving van de Vietnamese staat wordt de revolutie die in augustus 1945 en de maanden daarna de communisten aan de macht bracht voorgesteld als het resultaat van een meesterplan van de Communistische Partij, die daarbij spontaan de wens vervulde van de meerderheid van de Vietnamese bevolking. In werkelijkheid speelden toeval en improvisatie echter een grotere rol dan men later wilde toegeven. Voor wat de vermeende steun onder de bevolking betreft, moeten wij vaststellen dat per regio grote verschillen bestonden en dat er tal van rivaliserende politieke bewegingen waren – om alleen de grote, bredere organisaties te noemen: de DMH, de DVQGLM en het Front van Nationalistische Partijen, met daarbinnen allerlei politieke partijen. Die hadden in grote delen van Vietnam meer aanhangers dan de Vietminh of de communisten.⁵ Bovendien hadden de meeste mensen totaal geen idee wat de Vietminh en haar leiders exact beoogden. Van betekenis voor de latere ontwikkelingen was vooral dat door de gebeurtenissen van 9 maart en de onverwachte snelle Japanse nederlaag in augustus 1945 een machtsvacuüm ontstond.

Historici hebben zich vanzelfsprekend afgevraagd hoe wij het uiteindelijke succes van de partij van Ho Chi Minh en het falen van de andere nationalistische bewegingen moeten verklaren. Ik heb in het vorige hoofdstuk al kort stilgestaan bij Ho's beperkte naamsbekendheid voor augustus 1945 en de hechte organisatie van de Vietminh. Door een aantal historici, recent onder anderen nog door Fredrik Logevall in zijn *Embers of war. The fall of an empire and the making of America's Vietnam* uit 2012 en François Guillemot in zijn studies uit 2012 en 2018, is gewezen op het grote voordeel dat de leden van Ho's Vietminh in vergelijking met andere nationalisten in Vietnam hadden als gevolg van keuzes van anderen en henzelf tijdens de Tweede Wereldoorlog. De samenwerking van het Franse koloniale bestuur in Indochina met de Japanners in opdracht van de regering van Vichy in Frankrijk en de steun die een aantal Vietnamese nationalistische bewegingen van Japan kreeg, hadden voor de communisten een aantal gunstige effecten. Het maakte het voor hen in de eerste plaats mogelijk zich tegen de Fransen te keren zonder de zweem dat zij samenwerkten met de tegenstanders van het Westen of zich tegen de geallieerden keerden. De leiders van de Vietminh werkten daarentegen juist samen met de Verenigde Staten. Het betekende dat zij andere nationalisten konden beschuldigen van samenwerking met de Japanse bezetter en dat, omdat de Verenigde Staten als de grote overwinnaars van de oorlog werden gezien, een deel van de mensen daarom alleen al hun kant koos. Ook keuzes van de Japanners hadden invloed. Aangezien de Japanners zich vooral concentreerden op de steden langs de kust in het midden en het zuiden van Vietnam gaf dat mogelijkheden voor de Vietminh machtsbases te vestigen in het noorden van Tonkin.

De Vietminh manifesteerde zich bovendien als de beweging die zou zorgen voor 'cuu quoc' (nationale redding), een simpele kreet, maar die wel voor de boeren betekende dat zij het beter zouden krijgen. De ontevredenheid onder de bevolking was in Tonkin tijdens de laatste maanden van de oorlog sterk toegenomen als gevolg van de vreselijke hongersnood. De Vietminh profiteerde hiervan en wist op verscheidene plaatsen in het noorden een krachtige positie in te nemen en uiteindelijk op te rukken tot aan de oevers van de Rode Rivier. Giap liet daarbij uitgehongerde boeren graanschuren en rijke landeigenaren aanvallen. Op deze wijze kreeg hij steeds meer steun onder de

⁵ Niet alle leden van de Vietminh waren communisten, maar omdat de communisten binnen de Vietminh de meerderheid vormden en steeds dominantier werden, gebruik ik beide termen hier meestal zonder onderscheid.

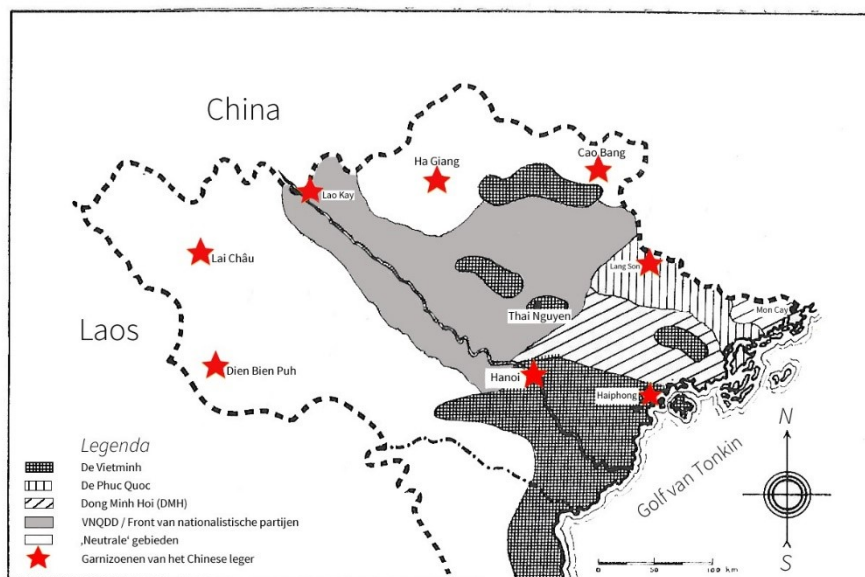
boerenbevolking. Toch valt er nog wel meer te zeggen over de oorzaken van het succes van de Vietminh, zal zo dadelijk blijken.

Ho Chi Minh vestigde zijn hoofdkwartier in Tan Trao in de zogenoemde Viet Bac (het bevrijde gebied) op 165 kilometer ten noorden van Hanoi. Een honderdtal strijders van de Vietminh ontving daar in juli 1945 van de Amerikaanse majoor Allison Thomas wapens voor de strijd tegen de Japanners en voor hulp in het geval van neergeschoten piloten. De gebeurtenissen van 9 maart hadden voor de Amerikanen van de OSS in Kunming in het zuiden van China tot gevolg dat zij daarna niet meer konden rekenen op inlichtingen van Franse militairen en agenten over Japanse activiteiten in Indochina. OSS-leden, onder wie Thomas, zochten daarna contact met de Vietminh om zo aan inlichtingen te komen over de ontwikkelingen in Vietnam die van belang waren voor de strijd van de geallieerden tegen de Japanners. Mensen van zijn missie met de codenaam het 'deer team' (letterlijk: het hertenteam) trainden de leden van de Vietminh vervolgens in het gebruik van vuurwapens en granaten. Op de transistorradio van Thomas hoorden Ho Chi Minh en zijn medestanders over de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki op 6 en 9 augustus en dat Japan op 15 augustus 1945 had gecapituleerd. Het was voor hen duidelijk dat de Vietminh onmiddellijk moest profiteren van de nu ontstane politieke situatie. De Japanners wilden terugkeren naar Japan, de soldaten van het Franse leger waren geïnterneerd, er was slechts een beperkt aantal militairen van de Vrije Fransen actief en het gezag van de keizerlijke regering van Bao Dai en Tran Trong Kim in Hue was beperkt. Militair bevel nummer een van de Vietminh van 13 augustus 1945 riep op tot de algemene opstand met als doel de onafhankelijkheid van Vietnam. Op verscheidene plaatsen in het noorden namen daarna Revolutionaire Volkscomités met veelal leden van de Vietminh in een leidende positie de macht over van de oude bestuurders. Een ander belangrijk besluit viel in Tan Trao op 16 augustus tijdens het eerste Volkscongres, waaraan zestig afgevaardigden deelnamen. Er werd daar besloten tot een Voorlopige Revolutionaire regering met Ho Chi Minh als eerste minister. Daar koos men ook voor een rode vlag met een gele ster. Op 19 augustus 1945 konden Vietminhstrijders als legerenheid van deze voorlopige regering Hanoi bezetten met de welwillende medewerking van Japanse militairen en Phan Ke Toai, de bestuurder die keizer Bao Dai vertegenwoordigde en die was overgelopen naar de communisten. De gouverneur van het noorden van Vietnam trad af en droeg zijn macht over aan de Vietminhregering.

Een vraag die wij moeten stellen is hoe wijd verbreid de steun voor de Vietminh op dat moment was. Een Franse waarnemer rapporteerde in juni 1945: 'Het lijkt alsof de massale propaganda van de Vietminh overal in Tonkin heel goede resultaten heeft bereikt. Een zaak staat vast: er zijn overal comités van de Vietminh...Het lijkt dus dat ik moet bevestigen dat in het geval de Japanners plotseling Indochina ontruimen, wij Tonkin militair gezien uit de handen van de Vietminh moeten herwinnen, als wij onze positie willen herstellen zoals dat in het verleden was.' En een andere Fransman schreef in augustus 1945: 'De overgrote meerderheid van de bevolking steunt de regering van president Ho en de bestuurlijke ordening van het land vertoont geen enkele scheur. Over meer dan 650 kilometer ziet men overal de rode vlag met de gele ster.' Zelfs als wij bovenstaande reacties relativeren – iets wat ik ten dele al heb gedaan en zo dadelijk nog verder zal onderbouwen – staat het wel vast dat de Vietminh een aanzienlijke aanhang had. Historici hebben later beweerd dat de organisatie op dat moment over vierduizend gewapende strijders kon beschikken en dat zij verspreid over Vietnam tienduizenden sympathisanten had. Op 17 augustus bereikte de opstandigheid Hue en op 25 augustus deed Bao Dai afstand van zijn troon en overhandigde de zegel en het zwaard, de symbolen van zijn keizerlijke macht, aan een vertegenwoordiger van de Vietminh Tran Huy Lieu. Het betekende het definitieve einde van de Nguyenmonarchie na een periode van ruim duizend jaar sinds 938 van koninklijke of keizerlijke dynastieën. Iemand uit het publiek herinnerde Bao Dai eraan dat het einde van de monarchie onherroepelijk was: 'Vanaf vandaag is het koningschap afgeschaft in Vietnam. Bao Dai is van nu af aan de eenvoudige burger Vinh Thuy. En nu mag burger Vinh Thuy

spreken.' Die reageerde met de woorden: 'Ik ben liever een burger van een onafhankelijk land dan de koning van een gekoloniseerd land.' Vervolgens deed hij een beroep op de opstandelingen geen bloed van andere Vietnamezen te vergieten. Het zou natuurlijk later heel anders lopen. Op 2 september riep Ho Chi Minh vervolgens de onafhankelijkheid van Vietnam uit. Deze zogenoemde Augustusrevolutie wordt algemeen beschouwd als het begin van een onafhankelijke Vietnamese staat. Men vergeet dan voor het gemak de staat die van 11 maart tot 25 augustus 1945 met goedkeuring van de Japanse bezettingsmacht functioneerde onder leiding van Bao Dai en Tran Trong Kim.

De Augustusrevolutie had echter ook anders kunnen aflopen dan met een machtsgreep van de Vietminh. Dat wordt duidelijk als wij kijken naar andere revolutionaire groepen en de grote regionale verschillen. Het zijn aspecten die recent aandacht hebben gekregen van de Franse historicus Guillemot. Hij staat stil bij de 'verliezers' van de revolutie van 1945-1946, de andere nationalistische partijen, vraagt zich af waarom de communisten wel succesvol waren en kleurt op deze wijze het palet met de oorzaken van het succes van Ho's beweging verder in. Guillemot beklemtoont dat er naast de Vietminh andere nationalistische bewegingen waren die op verscheidene plaatsen in Tonkin hun macht vestigden en ook in Hanoi actief waren. Wij stelden vast dat deze bewegingen na de Japanse coup van 9 maart 1945 waren verzameld in een drietal overkoepelende verbanden, die overigens voortdurend van samenstelling veranderden, of weer uiteenvielen in de 'moederpartijen'.

Het noorden van Vietnam: Politieke situatie sept./okt. 1945

(Kaart gebaseerd op Bernard B. Fall, *Le Vietminh. La République Démocratique du Vietnam 1945-1960* (Parijs 1960))

Deze kaart met de (vereenvoudigde) politiek-militaire machtsgebieden in het noorden (Tonkin) in september-oktober 1945 geeft een beeld van de invloed van de politieke partijen en de complexiteit en onvoorspelbaarheid van de situatie. Ik heb de twee autonome bisdommen Bui Chu en Phat Diem ten zuiden van Hanoi en kleinere politieke groepen nog weggelaten.

De leden van de nationalistische partijen bevonden zich voor een deel ook buiten Vietnam. Bewapende eenheden van die partijen verzamelden zich in het zuiden van China en het noorden van Tonkin en planden in augustus evenals de Vietminh naar Hanoi te trekken om daar een onafhankelijkheid naar hun model af te kondigen. Dat gold voor de DMH, de Phuc Quoc en de DVQDD en de VNQDD, ofwel breder het Front van Nationalistische Partijen. De VNQDD verwierf een stevige machtsbasis in het gebied tussen Yen Bay en Lao Cai en in een aantal provincies

ten zuiden van Hanoi. Dat ging niet zonder slag of stoot. In augustus waren er conflicten tussen strijders van deze partij en de Vietminh, waarbij honderden leden van de VNQDD werden gedood. De leider van de VNQDD-strijders Le Khang concludeerde dat het gebruik van geweld noodzakelijk was en ging verder met het organiseren van gewapende kernen in de provincies buiten Hanoi. In het noordoosten bij Langson en Moncay trokken respectievelijk leden van de Phuc Quoc en de DMH de Chinees-Vietnamese grens over en vestigden daar een machtsgebied. En aanhangers van de DVQDD van Truong Tu Anh wilden vanuit hun schuilplaatsen in de buurt van Thai Nguyen naar Hanoi oprukken. Communicatiestoringen en overstromingen maakten dit niet goed mogelijk. Eenmaal midden augustus in Hanoi met 2000 leden aangekomen ruzieden twee leiders van de Dai-Vietbeweging Nguyen Xuan Tieu en Truong Tu Anh over wie de macht kreeg en over de vraag of men moest wachten op de steun van de Kwo Min Tang-militairen, terwijl de 4000 kaderleden van de Vietminh na de oproepen van 13 en 16 augustus wel snel in actie waren gekomen, op zoveel mogelijk plaatsen volkscomités hadden gevestigd en op 19 augustus de macht hadden overgenomen in Hanoi. Ook de Dai Viet Duy Dan (DVDD) van Ly Dong A vestigde in augustus een machtsfeer in het noorden van Vietnam. Die lag in Hoa Binh ten zuiden van Hanoi. Guillemot hecht veel waarde aan de gebeurtenissen in Hanoi tussen 16 en 19 augustus. Vooral 16 augustus was achteraf bezien een beslissende dag. De leider van de DVQX Nguyen Xuan Tieu eiste op die dag van de keizerlijke vertegenwoordiger in Hanoi Phan Ke Toai dat die de macht aan hem overdroeg. Enkele Japanse officieren en 300 gewapende jongeren van zijn partij vergezelden hem. Dat er vervolgens niets gebeurde, lag voor een belangrijk deel aan de leider van een andere Dai-Vietpartij, de DVQDD, te weten Truong Tu Anh. Die haastte zich op zijn fiets naar het paleis en wist te voorkomen dat de machtsoverdracht plaatsvond door het gerucht op te blazen dat de Franse bewoners wapens hadden en de stad wilden veroveren. Hij nam de 300 jongeren vervolgens mee naar buiten om de Fransen in de gaten te houden. Het betekende het einde van de poging tot een staatsgreep van de DVQX.

Hiermee ging volgens Guillemot een unieke mogelijkheid om de macht te grijpen voor de Dai-Vietbeweging voorbij. Uit latere uitlatingen van leiders van de Vietminh blijkt dat zij dit op dat moment als een reële mogelijkheid en een groot gevaar voor hun eigen staatsgreep beschouwden. Zij hadden zelfs plannen ontwikkeld om de provincies rondom Hanoi in het geval van een succesvolle greep naar de macht van de Dai-Vietbeweging te veroveren, vervolgens de dijken door te steken en zo het laag gelegen Hanoi onder water te zetten en te isoleren. Het optreden van Truong Tu Anh tegen de plannen van de leider van de andere Dai-Vietpartij hield vooral verband met hun verschillende kijk op wie zij tijdens de revolutie wilden steunen. Voor Nguyen Xuan Tieu waren dat de Japanners. Truong Tu Anh was hier fel tegen en vertrouwde op de steun van de regering van de Kwo Min Tang in China. Er waren in de dagen daarna nog wel grote bijeenkomsten van de DVQDD in Hanoi, waar zich soms vijftienduizend aanhangers verzamelden. Leden van de Vietminh probeerden deze bijeenkomsten te verstoren. Truong Tu Anh en andere leiders van de DVQDD besloten dat er zeker geen geweld mocht worden gebruikt; het vergieten van bloed zou hun later door de bevolking worden verweten. Hij vertrouwde er volledig op dat zijn partij vanwege de denkbeelden over de Vietminh zou zegevieren. Wij moeten concluderen dat hij op dit punt tamelijk naïef was, maar de meeste leiders van de DVQDD dachten zo. Iemand die het ware karakter van de Vietminh veel scherper zag, was Le Khang, de leider van de VNQDD. Hij protesteerde tijdens een van de vele bijeenkomsten van de Dai-Vietbeweging waar men het niet eens kon worden fel tegen de passiviteit die de Vietminh in de kaart speelde. 'Dus tot nu toe hebben jullie nog steeds niet duidelijk begrepen wat de communistische Viet Minh wil. De communisten zijn gereed om met welke andere macht dan ook samen te werken...om ons, de andere revolutionaire nationalisten, te elimineren. Als wij hen vandaag de macht over laten nemen, is de teerling geworpen. Wij hebben nog het recht op zelfmoord. Wij moeten niet passief blijven en niet wachten tot zij terreur uitoefenen. We moeten in het offensief gaan.' Maar de andere aanwezigen veranderden niet van mening. Achter bezien ligt juist in deze

terughoudendheid van de meeste nationalistische leiders om geweld te gebruiken een van de belangrijkste oorzaken van het succes van de Vietminh en de communisten. Terwijl de communisten het gebruik hiervan als een legitiem middel om de macht te veroveren beschouwden, wezen leiders zoals Truong Tu Anh dit af, vooral omdat dit de nationale eenheid zou splijten. Zij konden zich nu eenmaal niet voorstellen dat onderling geweld de nationale onafhankelijkheid dichterbij zou brengen of dat als gevolg van de onenigheid een burgeroorlog zou kunnen uitbreken. De Vietminh was doortastender. Op 19 augustus bezetten leden van de Vietminh de belangrijkste gebouwen, waaronder het paleis van de gouverneur, het stadhuis, de gebouwen van de instellingen voor publieke diensten en het kampement van de burgerwacht. Zij schuwden daarbij geweld niet en dat bleek ook tijdens activiteiten buiten Hanoi, waar verscheidene rivalen of vermeende rivalen werden vermoord.

Op 2 september 1945 riep Ho Chi Minh in Hanoi de Democratische Republiek Vietnam (de DRV) uit. Met zijn ministers staande op een klein platform op de Place Puginier, later omgedoopt tot het Ba Dinhplein, las hij de Onafhankelijkheidsverklaring voor. Zijn ministers waren gekleed in westerse kleding, maar Ho droeg de eenvoudige kleren die hij tot aan zijn dood zou dragen, een hooggesloten kaki uniform met rubberen sandalen. Het plein was uitgekozen, omdat op deze wijze een grote menigte getuige kon zijn van het ontstaan van de onafhankelijke Vietnamese staat. Het was in ieder geval een heel ander vorm van public relations dan bij het begin van de regering van Bao Dai enkele maanden eerder, waar de eerste minister Tran Trong Kim voor enkele hoogwaardigheidsbekleders een toespraak had gehouden. Dat Ho Chi Minh zich nadrukkelijk tot een grote groep mensen wilde richten bleek ook uit het gebruik van een geluidsinstallatie en uit de door hem uitgesproken tekst. Die was zakelijk en beknopt en bevatte geen ingewikkelde formuleringen en taalkundige versieringen of moeilijke woorden. Hij was bang dat zijn accent uit Nghe An anders niet zou worden begrepen. Tienduizenden van de volgens betrouwbare Franse bronnen 132.000 inwoners van Hanoi – en niet 300.000 zoals sommige historici die de getallen van de communistische propaganda overnemen, schrijven – verzamelden zich op het plein, onder wie katholieke Vietnamezen die uit de op dat moment overvolle kerken in verband met de Dag van de Vietnamese martelaren door hun priesters naar het plein werden gedirigeerd. Hetzelfde deden boeddhistische monniken. Onderwijzers liepen gewapend met een fluit en een megafoon aan het hoofd van hun leerlingen, die revolutionaire liedjes zongen. Het is duidelijk dat de verklaring in eerste instantie bestemd was voor zijn toehoorders en het Vietnamese volk, maar Ho Chi Minh leek zich met een aantal verwijzingen ook nadrukkelijk tot de westerse mogendheden te richten. En het lid van de OSS Patti viel het op dat elke verwijzing naar de klassenstrijd of een sociale revolutie ontbrak.

Verwijzend naar de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring van 1776 en de Verklaring van de Rechten van de mens en de burger van 1791 uit de tijd van de Franse revolutie gaf hij aan dat alle mensen met gelijke rechten waren geschapen, waaronder het recht op leven, vrijheid en om geluk na te streven. Daarna ging hij verder: 'Toch hebben de Fransen, misbruik makend van de idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap, al tachtig jaar ons land gestolen en de bevolking onderdrukt. Hun gedrag is volledig in strijd met de beginselen van menselijkheid en fatsoen. In politiek opzicht hebben zij ons volk volstrekt elk democratisch recht ontzegd. Zij pasten barbaarse wetten toe. Zij hebben drie verschillende politieke regimes in het leven geroepen in het midden, zuiden en noorden van ons land met het doel onze nationale eenheid te breken en ons volk te weerhouden van eenwording. Zij bouwden meer gevangenissen dan scholen. Zij doodden onze nationalistische leiders, zij slachtten zonder mededogen onze patriotten af...Zij maakten gebruik van alcohol en opium om ons volk te verzwakken. In economisch opzicht exploiteerden zij ons volk tot op het bot en dompelden ons volk in armoede en ellende, ons land is geruïneerd en verwoest. Zij namen onze rijstvelden af, onze mijnen, onze grondstoffen...Toen de Japanse fascistten in de herfst van 1940 het grondgebied van Indochina schonden en daar nieuwe bases vestigden voor hun strijd tegen de geallieerden gingen de Franse imperialisten voor hen door de knieën en leverden zij ons land aan hen

uit. Vanaf dat moment ging ons land gebukt onder het dubbele juk van Fransen en Japanners...De Fransen zijn gevlucht, de Japanners hebben zich overgegeven, keizer Bao Dai is afgetreden. Ons volk heeft zichzelf bevrijd van het imperialisme dat ons meer dan honderd jaar heeft gekluisterd om een onafhankelijk Vietnam te vestigen. Ons volk heeft ook het duizend jaar oude monarchale stelsel ten val gebracht om een democratische republiek te vestigen. Dit is de reden waarom wij, de Voorlopige Regering van het nieuwe Vietnam, die het hele volk vertegenwoordigen, verklaren dat wij ons voortaan vrij voelen van elke koloniale band met Frankrijk; wij verklaren alle verdragen die Frankrijk in onze naam heeft getekend nietig; maken een einde aan alle speciale voorrechten die Fransen genieten op het grondgebied van Vietnam...Wij zijn er vast van overtuigd dat de geallieerden die het recht van gelijkheid tussen de volkeren erkennen op de Conferenties van Teheran en San Francisco vast en zeker het recht op onafhankelijkheid van Vietnam zullen erkennen. Een volk dat zich meer dan tachtig jaar moedig heeft verzet tegen de Franse overheersing, een volk dat gedurende de afgelopen vijf jaar zij aan zij met de geallieerden tegen de fascistten heeft gevochten, zo'n volk moet vrij zijn. Dat volk moet onafhankelijk zijn.' Nadat het applaus en het gejuich waren weggestorven, introduceerde Ho Chi Minh zijn ministers en kwamen sommigen van hen aan het woord, onder wie de minister van Binnenlandse Zaken Giap en de minister van Informatie en Propaganda Tran Huy Lieu. Die laatste vertelde de menigte over het aftreden van Bao Dai een week daarvoor in Hue en overhandigde vervolgens het keizerlijke zwaard en de zegel aan Ho Chi Minh.

Ik noemde hiervoor een aantal zaken dat in het voordeel van de Vietminh werkte en het gegeven dat de leiders geen enkel probleem hadden met het gebruik van geweld. Hiermee is nog niet alles gezegd over de revolutie van 1945 en het succes van de Vietminh. De in anticommunistische kringen in het Westen later verbreide opvatting dat de gewiekste Ho een staatsgreep zou hebben ondernomen zonder veel steun onder brede lagen van de bevolking verklaart zijn succes in deze fase evenmin als de communistische visie dat hij zijn succes had te danken aan een sociale revolutie die door het overgrote deel van de bevolking werd gesteund. Gezien de geringe omvang van zijn militie was zijn zege zonder de steun van een aanzienlijk deel van de bevolking nu eenmaal ondenkbaar; en een sociale revolutie kwam pas na zijn machtsgreep op gang. Er is door verscheidene historici terecht op gewezen dat de revolutionaire situatie in de zomer van 1945 zo chaotisch en diffuus was dat het niet juist is het succes alleen aan de Vietminh toe te schrijven. Naast de strijders van Ho en Giap, op wie deze twee leiders trouwens in gebieden die ver van Hanoi aflagen weinig greep hadden, waren allerlei andere groepen actief. Die hadden in sommige regio's meer invloed dan de communisten. Wel was het zo dat de Vietminh het best was georganiseerd en het wijdst vertakt was in Vietnam. Soms werkten onverwachte zaken in het voordeel van de Vietminh. De Amerikaanse regering wees weliswaar nadere contacten met Ho Chi Minh en de zijnen af, het gegeven dat leden van de OSS in zijn omgeving verkeerden, leverde in ieder geval enige prestigewinst op. De Japanse staatsgreep van 9 maart en de komst van de regering van Tran Trong Kim zorgden niet alleen voor een machtsvacuüm maar betekenden ook dat er meer bewegingsvrijheid kwam, dat de pers vrijer kon opereren en dat communisten die door de Fransen gevangen waren genomen door de Japanners werden vrijgelaten. Een andere belangrijke factor was dat Ho Chi Minh zich door zijn actie van 2 september als het symbool van de Vietnamese onafhankelijkheid kon opwerpen. Hoe diep geworteld dat verlangen naar onafhankelijkheid bij een deel van de bevolking was, komt goed naar voren in een brief die Bao Dai op 20 augustus aan een Fransman schreef: 'Jullie hebben genoeg geleden in vier dodelijke jaren om te begrijpen dat het Annamitische volk dat een geschiedenis heeft van twintig eeuwen en een verleden kent dat vaak glorieus was geen enkele vorm van overheersing zal dulden...Zelfs als jullie hier terugkeren om een Franse regering te herstellen, zal zij niet meer worden gehoorzaamd; elk dorp zal een nest van opstandigheid zijn.'

Het eerste grote probleem waarvoor de regering zich zag gesteld was het bestrijden van de hongersnood die in de winter van 1944-1945 op zijn minst 1.000.000 slachtoffers had geëist en

volgens sommigen zelfs bijna 2.000.000. De eerste regeringsmaatregel van 3 september had daarom betrekking op een landelijke campagne om herhaling hiervan te voorkomen. De bevolking werd opgeroepen nog zuiniger met voedsel om te gaan, zich elke week van een maaltijd te onthouden en dat deel dan aan de allerarmsten te geven. Daarnaast werden maatregelen afgekondigd om de productie te vergroten van producten die rijst konden vervangen, zoals aardappelen en soja. Een ander besluit van de nieuwe regering had betrekking op de bestrijding van het analfabetisme, een maatregel die mede was ingegeven door de wens op deze wijze een effectievere propaganda voor de eigen politieke doeleinden te verzekeren. Op politiek gebied probeerden de leiders van de Vietminh de bundeling van de nationalistische krachten in Vietnam te vergroten, terwijl zij tegelijkertijd hun eigen machtspositie verder wilden versterken. Men schroomde daarbij niet repressief op te treden tegen rivalen en tegenstanders. Nog voor het uitroepen van de onafhankelijkheid, op 28 augustus, was een regering onder leiding van Ho Chi Minh gevormd, waarbij de ministersposten overwegend in handen kwamen van communisten. Op 2 september konden de leden van zijn regering zich nog koesteren in de warme gevoelens van nationale trots van een enthousiaste maar wel goed gedisciplineerde menigte in Hanoi. Weldra kreeg de regering echter te maken met scherpe kritiek en oppositionele krachten, vooral van de recent uit het zuiden van China afkomstige niet-communistische nationalist. Het werkte ook op dat moment in het voordeel van de communisten dat de niet-communistische nationalist het met elkaar oneens waren over de te volgen koers. Een groot probleem bleef ook hun pro-Japanse houding tijdens de oorlog – en anders maakten de communistische leiders van de Vietminh dat wel duidelijk aan de bevolking. Van niet te onderschatten belang was verder dat de Vietminh zich presenteerde als een brede beweging, waarvoor ook niet-communistische nationalist konden kiezen, en niet als een zuiver communistische organisatie.

Het beeld wordt nog scherper als wij naar de andere delen van Vietnam kijken. In het noorden zegevierde de revolutie, ondanks de verdeeldheid, de afzonderlijke machtsposities van nationalistische groepen en het geweld en de moorden van de Vietminh, in het begin zonder grootschalige gewelddadige confrontaties; dit veranderde pas na enkele maanden. In de provincie Quang Ngai in het midden van Vietnam lag dat onmiddellijk heel anders. Daar vermoordden aanhangers van de Vietminh tussen vier- en vijfduizend rivalen van de Cao-Daibeweging. In het zuiden was de situatie nog complexer. In Saigon en in de Mekongdelta betekenden de veranderingen van 9 maart 1945 dat het voor bewegingen die zich tegen de Franse overheersing verzetten gemakkelijker werd zich te organiseren en verder te groeien. Soms kwamen de leden van die bewegingen uit het noorden, zoals de cellen van de DVQDD, die in Saigon in opdracht van Truong Tu Anh waren gevormd, soms hadden die hun wortels in het zuiden, zoals de Cao Dai en de Hoa Hao of de bundeling van jongeren in de Voorhoede van de Jeugd. In Saigon vonden vanaf 14 augustus grote nationalistische betogingen plaats van een Verenigd Nationaal Front dat een dag eerder was opgericht door deze bewegingen en waarvan ook boeddhisten en trotskisten deel uitmaakten. Op 21 augustus was een bijeenkomst van volgens sommigen wel 200 duizend mensen. Tijdens een van de daaropvolgende nachtelijke bijeenkomsten werd gesproken over de gebeurtenissen in Hanoi en werd besloten contact te zoeken met de leiders van de Vietminh in Hanoi, die op dat moment voor vrijwel alle zuiderlingen nog onbekenden waren. Ondertussen besloot de leider van de Vietminh in het zuiden Tran Van Giau op 25 augustus de macht in Saigon over te nemen en richtte hiertoe een Verzetscomité van het Volk op, een dekmantel voor een organisatie onder leiding van communisten, wat ook bleek uit het door de Vietminh tegelijkertijd ingestelde Voorlopige Uitvoerende Comité voor het Zuiden, dat leiding gaf aan het Verzetscomité.

Op die 25e augustus vond vervolgens een aantal politieke veranderingen plaats, waarbij de communist Tran Van Giau en de omvangrijke Voorhoede van de Jeugd een grote rol speelden. De Japanners hadden die beweging in het leven geroepen en onder het commando gesteld van Pham Ngoc Thach, opdat de leden hen konden helpen in het geval van een geallieerde invasie. Wat zij niet

wisten, was dat leden van de Vietminh in deze organisatie waren geïnfiltrerd en dat Pham Ngoc Thach een communist was. De School voor de Voorhoede van de Jeugd, die de Japanners op 14 juli oprichtten met het doel de jongeren politiek te instrueren en in sportief en militair opzicht te trainen, is door de Franse historicus Cadeau daarom ‘de wieg van de Vietminh’ genoemd’. Het was een grote verrassing toen de bevolking van Saigon op de ochtend van 25 augustus vaststelde dat de Japanse witte vlag met een rode stip plotsklaps bij veel openbare gebouwen was vervangen door een rode met een gele ster. Andere nationalistische partijen in het zuiden en de Hoa Hao hadden grote bezwaren tegen de wijze waarop de communisten onder leiding van Tran Van Giau en Pham Ngoc Thach in het Verzetcomité van het Volk ook hier de macht naar zich toetrokken. Kort daarna stonden de partijen gewapend tegenover elkaar, zeker toen communisten de leider van de Hoa Hao Huynh Phu So arresteerden, hij in de Vietminhpers naar noordelijk model werd afgeschilderd als een verrader, omdat hij de steun had genoten van de Japanners, én vervolgens verscheidene andere leiders van nationalistische partijen en groepen door de Vietminh werden vermoord. Tran Van Giau kreeg weldra de steun van kaderleden van de Vietminh uit het noorden. Daar had men snel ingeschat dat zijn acties in Saigon van groot belang waren voor het gezag van de regering van Ho Chi Minh in het zuiden en het slagen van de communistische machtsgreep in heel Vietnam. In het vorige hoofdstuk wees ik er al op dat voor september 1945 de Vietminh politieke rivalen in het zuiden vermoordde en dat daar de burgeroorlog toen al een feit was. Vanaf september 1945 werd die nog grootschaliger met als belangrijkste strijdende partijen van elkaar verschillende groepen communisten, de Hoa Hao, de Cao Dai, het misdadigersyndicaat de Binh Xuyen, leden van de Khmer-Kromminderheid én Franse en Britse militairen, waarbij deze laatsten volgens de afspraken van de Conferentie van Potsdam de Japanners in het zuiden van Vietnam kwamen ontwapenen. En dan waren er ook nog andere nationalististen, zoals de leden van de DVQDD die door Truong Tu Anh naar Saigon waren gestuurd en die daar een eigen regering in het leven wilden roepen.

Toen Ho in augustus met de Vietminh Hanoi binnentrok, werd hij vergezeld door Amerikaanse militairen, die, zoals wij al eerder zagen, in het noorden van Vietnam terecht waren gekomen in verband met de strijd tegen de Japanners. Hun rol in de gebeurtenissen van augustus en september 1945 is later vaak bekritiseerd of als motief gebruikt waarom Ho zulke hoge verwachtingen had van de Amerikanen – waarbij dit laatste overigens een vaststelling is die in de literatuur omstreden is. Fransen die na afloop van de Tweede Wereldoorlog in Indochina actief waren, onder wie Jean Sainteny, een Franse inlichtingenofficier en later de Franse onderhandelaar met de regering van Ho, achtten de steun van de OSS zelfs van beslissende betekenis voor het succes van de Vietminh in het noorden. Volgens Sainteny hielp ‘het infantiele antikolonialisme’ van de Amerikanen de communisten aan de macht. Hij beschuldigde vooral majoor Archimedes Patti daarbij van kwade bedoelingen. Die had wel de opdracht de Fransen niet te steunen bij hun terugkeer, maar volgens Sainteny overdreef Patti. Als voorbeeld noemde Sainteny ook dat hij werd opgesloten in het paleis van de gouverneur-generaal en dat hij daar werd bewaakt door de overwonnen Japanners, iets wat door Patti steeds goed in de gaten werd gehouden. In zijn memoires die in 1953 verschenen, was de Fransman zeer kritisch over de Amerikanen, die volgens hem partij kozen voor de Vietminh en ‘de goede werken’ van de Fransen in Indochina volledig negeerden. Kenmerkend voor de Amerikaanse houding was de aanwezigheid op het Ba Dinhplein op 2 september 1945 van een delegatie en wat gebeurde tijdens de toespraken. Twee Amerikaanse vliegtuigen, P-38 Lightnings, vlogen laag over de menigte. Het was een actie die in de propaganda van de nieuwe regering werd uitgelegd als steun van de Amerikaanse regering voor de regering van Ho Chi Minh. In een interview in 1978 was Sainteny nog altijd boos. Hij zette nog eens uiteen dat op een bekende foto Patti aan de zijde van Giap salueerde bij de communistische vlag. Sainteny beschouwde overigens Ho als gematigder dan zijn jongere medestanders. Hij maakte dit op uit Ho’s toespraak, die hij vergeleek met de hardere taal van anderen op het plein. Uit een bezoek van een van zijn medewerkers aan Ho leidde hij af dat die openstond

voor onderhandelingen. Sainteny wachtte echter tevergeefs op instructies hierover uit Parijs. Voor zover wij weten, werd de toespraak van 2 september door de Franse regering genegeerd. Hoe men daar over het uitroepen van de Vietnamese onafhankelijkheid dacht, kan men opmaken uit de analyse van een inlichtingenfunctionaris enkele maanden later. Het is ‘een irreële combinatie van pedant internationalisme en chauvinistisch patriottisme, een mengeling van intellectueel marxisme en primitieve sociale eisen, die exact aansluiten bij de verlangens van een deel van de achterlijke massa’s in deze Aziatische delta’s’.

In zijn eigen memoires en in latere interviews bleek Patti een andere mening toegedaan dan Sainteny. Hij kreeg in de zomer van 1944 van de bevelhebber van de OSS generaal Donovan de opdracht in Indochina een inlichtingennetwerk op te bouwen dat van belang was voor de strijd tegen Japan. Hij schreef in zijn herinneringen in 1980 dat hij op dat moment niet goed wist waar Indochina lag; veel verder dan ‘ergens in Azië’ kon hij niet komen. Het ging er vooral om dat de oorlog tegen Japan zo snel mogelijk zou worden gewonnen. Meer instructies kreeg hij niet mee. Toen hem later werd gevraagd welke politieke koers hij met betrekking tot Indochina moest volgen, gaf hij toe dat er geen duidelijk omliggende Amerikaanse politiek was. Zijn opdracht was om niet verward te raken in de Franse problemen in Indochina en de Fransen niet te helpen bij een mogelijke terugkeer naar Indochina. Hij had de naam van Ho Chi Minh en diens banden met de Komintern en het communisme in de archieven in Washington aangetroffen toen hij zijn missie voorbereidde, maar hij had geen instructies meegekregen op welke wijze hij met hem moest omgaan. In april of mei 1945 – dat kon Patti zich later niet meer precies herinneren – ontmoette hij Ho Chi Minh, die op dat moment hulpverlenende aan OSS-militairen die een netwerk opbouwden voor de evacuatie van neergeschoten piloten. Patti herinnerde zich dat de informatie die de Vietnamezen verschaften nauwkeurig was en dat Amerikaanse militairen daar graag gebruik van maakten. Aan zijn hoofdkwartier in Kunming liet Patti weten dat Ho vast en zeker een communist was, maar geen ‘Moskou-communist’. Hij zag hem eerder als een nationalist die communistische technieken en methoden gebruikte om zijn doeleinden te bereiken. Ho vertelde in de loop van augustus en september een aantal keren aan Patti dat hij van de Sovjetunie helemaal niets verwachtte, omdat dit land verwoest uit de oorlog was gekomen. Ho stelde de Amerikaan de vraag waarom de Vietnamezen niet zoals de inwoners van de Filipijnen onafhankelijkheid konden krijgen en hij verwees daarbij naar het Atlantic Charter uit 1941 en de Veertien Punten van president Wilson uit 1919. Ho vertelde de Amerikaan ook dat hij geen behoefte had aan wapens of geld, maar vooral morele steun van de Verenigde Staten wilde hebben. Patti gaf deze opvattingen door aan Londen en Washington, maar kreeg op enig moment uit Washington het bericht daarmee te stoppen.

Patti wees er later op dat na de Japanse capitulatie in augustus 1945 Franse politieke vertegenwoordigers, onder wie Sainteny, vanuit Kunming in het zuiden van China hun machtspositie in Indochina probeerden te herstellen en dat zij hiertoe hulp zochten bij de OSS van Patti. Die kreeg als instructie opnieuw dat hij zich daarmee niet mocht bemoeien. Evenmin kreeg hij de opdracht Ho te helpen bij een intocht in Hanoi, schreef hij. Toch vergezelde een van Patti’s medewerkers majoor Thomas Giap en zijn Vietminhstrijders bij hun opmars uit de Viet Bac richting Hanoi. Patti zelf vloog met Sainteny naar Hanoi. Zij arriveerden daar op 22 augustus 1945, terwijl op dat moment Ho, Giap en hun aanhangers de stad aan het overnemen waren. Patti verklaarde later dat hij niet naar Hanoi was gegaan om steun te geven aan Ho, maar om de Japanse overgave en de repatriëring van geallieerde militairen te regelen. Wel hielden Amerikaanse militairen van de OSS, onder wie ook Patti, zich bij Ho’s machtsgreep in zijn omgeving op, hielpen hem bij het opnemen van fragmenten van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring in de Vietnamese Onafhankelijkheidsverklaring – alhoewel Ho daar zelf goed van op de hoogte bleek – en salueerden toen de vlag van de Vietminh werd gehesen. Maar dat van die laag vliegende Amerikaanse vliegtuigen was louter toeval geweest, beweerde Patti in 1978 in een interview, waarschijnlijk omdat nieuwsgierige piloten wilden kijken wat beneden op de

grond gebeurde. In een detailstudie over de rol van de OSS aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en tijdens de Augustusrevolutie *The OSS and Ho Chi Minh. Unexpected allies in the war against Japan* heeft de Amerikaanse historica Dixee R. Bartholomew-Feis in 2005 het optreden van deze Amerikaanse militairen met enige sympathie geschetst. Zij hadden vage instructies, moesten vaak op eigen houtje opereren en hun voornaamste opdracht was een bijdrage te leveren aan de oorlog tegen Japan door het verschaffen van inlichtingen, het redden van piloten en later door Japanse oorlogsmisdaden te onderzoeken en te helpen bij de ontwapening van het Japanse leger. Dit betekende simpelweg dat zij het best konden samenwerken met de Vietminh. Thomas en Patti stonden zeker kritisch tegenover het Franse kolonialisme en de arrogantie van veel Fransen en zij vonden Ho en Giap innemend en sympathiek. Het gegeven dat zij met de Vietminh in Hanoi arriveerden en daar contacten met de regering van Ho en Giap onderhielden, betekende ook dat die daaraan prestige kon ontlenen. Maar het was volgens de Amerikaanse historica onzinnig om te beweren, zoals Sainteny had gedaan, dat Ho dankzij de OSS-mensen aan de macht was gekomen. De beperkte training en een honderdtal geweren konden daarvoor niet zorgen. De aanwezigheid van een handjevol op eigen initiatief handelende Amerikanen in Hanoi eind augustus-begin september 1945 verschaftte Ho dus wel enig prestige, maar stelde in materieel opzicht weinig voor.

Veel belangrijker was dat de Japanse troepen de Vietminh en de andere revolutionaire nationalistenvoelal hun gang lieten gaan en dat verzet door Franse militairen op dat moment onmogelijk was. Het koloniale leger was na de gebeurtenissen van 9 maart geïnterneerd of verspreid geraakt over heel Indochina en voor een deel zelfs gevlucht naar China. In Afrika en Frankrijk werd een Frans leger opgebouwd dat naar Indochina zou vertrekken, maar dit wachtte op transportmiddelen voor het vervoer. Terwijl dat leger onder bevel van generaal Leclerc in afwachting was van het moment dat het Amerikaanse leger boten beschikbaar stelde om eindelijk naar het oosten te kunnen vertrekken, namen de overwinnaars van de oorlog in juli 1945 op de Conferentie van Potsdam zonder de Franse leider De Gaulle vooraf te raadplegen een belangrijk besluit. Het noorden van Indochina (het gebied boven de 16^e breedtegraad) zou door de Chinese troepen van Chiang Kai-shek worden 'bevrijd' van de Japanners en de gebieden in het zuiden door de Britten.

In de jaren zestig toen de Vietnam Oorlog in alle hevigheid woedde, is soms met enige weemoed gesproken over 'de gemiste kans van 1945', gezien alle ellende waarmee Vietnam op dat moment kreeg te maken. Men wees er dan op dat de regering-Truman verscheidene brieven van Ho om Amerikaanse steun en erkenning te verkrijgen onbeantwoord liet, aangezien hij er de voorkeur aan gaf dat de Fransen in hun koloniën terugkeerden en hij Ho als een handlanger van Moskou en een agent van het internationale communisme wenste te beschouwen. Ofschoon wij moeten bedenken dat alleen van een gemiste kans sprake kan zijn in het licht van de oorlog van de jaren zestig, toen men met de uitkomsten van nog enige decennia Vietnamese geschiedenis bewapend de verwickelingen van 1945 te lijf kon gaan, is het inderdaad zo dat Ho Chi Minh vanaf het moment dat hij na afloop van de Eerste Wereldoorlog de Amerikaanse president Wilson probeerde te benaderen regelmatig een groot vertrouwen liet blijken in het democratische en antikoloniale potentieel van de Verenigde Staten. En in 1944 en de jaren daarna bepleitte hij dat de Verenigde Staten zijn nieuwe staat zouden erkennen of een rol wilden spelen bij de totstandkoming van een compromis. Bij herhaling liet hij in publieke uitlatingen, gesprekken en interviews merken dat het toch vanzelfsprekend was dat de Verenigde Staten gezien hun eigen verleden zich zouden opwerpen als de pleitbezorgers van zelfbeschikking voor de Vietnamezen, dat hij niet als een handlanger van Moskou wilde worden beschouwd en dat het Vietnamese nationalisme een belangrijker drijvende kracht was dan het communisme. Wij hoeven dit echter niet allemaal voor zoete koek te slikken. De historicus Tuong Vu heeft ons daar recent nog eens op gewezen. Hij heeft een overvloed aan anti-Amerikaanse uitspraken en schriftelijke bijdragen van Ho en andere communistische leiders verzameld, waarin zij zich bij herhaling zeer kritisch uitlieten over de Verenigde Staten en juist

positieve geluiden lieten horen over de Sovjetunie. Die tonen aan dat Ho niet afkerig was van erkenning door de Verenigde Staten, maar dat hij steeds vastbesloten was in het 'kamp' van de Sovjetunie te blijven en dat hij naast zijn nationale sentimenten vast bleef houden aan het denkbeeld van een wereldrevolutie. In een document van het Centraal Comité van de Communistische Partij heette het dat de Sovjetunie de levensstandaard van de bevolking wilde verbeteren en de rechtmatigheid van de strijd in Indochina erkende, terwijl de Verenigde Staten met Groot-Brittannië een blok vormden tegen de Sovjetunie en stiekem Frankrijk hielpen naar Vietnam terug te keren. En in de krant van het Marxistische studiegenootschap (lees: de Communistische Partij) *Su That* (De Waarheid) kon men in december 1945 lezen dat alleen de toepassing van het marxisme vrede en geluk voor alle naties kon brengen. De wereld werd verdeeld in twee kampen. Het imperialistische kamp werd geleid door de Verenigde Staten en dat bereidde zich voor op een aanval op de Sovjetunie en de nationalistische bewegingen in de koloniën. Daartegenover stonden de socialistische krachten onder leiding van de Sovjetunie.

Het lijkt mij dan ook niet onredelijk als wij aannemen dat tactische overwegingen bij Ho's initiatieven versus de Amerikanen een grote rol speelden. Zelfs als de Amerikaanse regering anders had gereageerd mogen wij daaraan daarom niet automatisch de conclusie verbinden dat Ho vervolgens de kant van de Verenigde Staten zou hebben gekozen of dat zijn republiek het communisme zou hebben losgelaten. Daarvoor zijn te weinig aanwijzingen. Volgens sommige historici mag men zich echter wel afvragen of zich dan niet in Vietnam een variant van het ongebonden communisme à la Tito in Joegoslavië had kunnen ontwikkelen – ofschoon Ho aan het einde van de jaren zestig kritiek op hem uitte toen hij zich losmaakte van het Sovjetblok, maar dat was volgens deze historici een tactische zet om zijn communistische bondgenoten een plezier te doen. Een volgende stap in deze redenering is vaak dat een andere keuze van de Verenigde Staten mogelijk het latere bloedvergieten grotendeels had kunnen voorkomen. Het zijn boeiende bespiegelingen, maar het signaleren van 'gemiste kansen' blijft natuurlijk een vorm van wijsheid achteraf en alleen al om deze reden kan men dat de Verenigde Staten nauwelijks verwijten. Een ander voorbeeld waar men in de literatuur vaak op wijst, betreft de keuzes die Frankrijk na augustus 1945 maakte. Stel dat Frankrijk zonder problemen autonomie of onafhankelijkheid zou hebben verleend, is deze opvatting, dan zou het heel anders zijn gelopen. Dat klopt. Gezien de vastbeslotenheid van Franse bestuurders om het vooroorlogse koloniale rijk te herstellen, niet alleen in Azië maar ook in Afrika, was er echter weinig kans op een dergelijke houding. Een effect van de onverzettelijke Franse politiek was wel dat de positie van Ho Chi Minh en zijn communistische beweging zo verder werd versterkt.²⁰

De Verenigde Staten en Vietnam in het interbellum en tijdens de Tweede Wereldoorlog

Ofschoon Amerikaanse militairen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in Vietnam een beperkte rol speelden, was het op dat moment volstrekt niet te voorzien dat de Verenigde Staten in de decennia daarna het lot van Vietnam en de overige staten van het vroegere Frans Indochina in belangrijke mate mede zouden bepalen. Dat gold in nog sterkere mate voor het interbellum. Er leefden in de jaren twintig minder dan honderd Amerikanen in dat gebied. Velen van hen waren protestantse missionarissen van de Christian and Missionary Alliance Church, die bescheiden missieposten had in Saigon, Danang, My Tho, Hanoi, Vinh Long en Bien Hoa. De Amerikaanse journaliste Gertrude Emerson, die in 1923 Haiphong, de op drie na grootste stad van Vietnam, bezocht, trof daar slechts zes Amerikanen aan. Tot 1940 werd voor heel Indochina één Amerikaans consulaat in Saigon dan ook voldoende geacht.

Dat Vietnam, afgezien van de schaarse contacten van een kleine groep missionarissen en zakenlieden, voor de Amerikanen verder geheel terra incognita was, blijkt ook uit de omvang van de publicaties over Vietnam en uit het gehalte daarvan. *The New York Times* besteedde in de jaren tussen

1919 en 1940 jaarlijks gemiddeld in minder dan zes artikelen aandacht aan Indochina. In tijdschriften als *Asia* en de *National Geographic*, die in verafgelegen gebieden waren gespecialiseerd, verschenen gemiddeld slechts tweemaal per jaar artikelen over Indochina en John Gunther gunde in 1939 in een veelgelezen werk over Azië (*Inside Asia*) Indochina slechts twee van de 659 pagina's. Dat was evenveel als de maharadja van Mysore kreeg toegemeten. Een eerste bron voor het Amerikaanse publiek waren verslagen van missionarissen, die het gebied beschreven als een land van heidenen die tot het ware christendom moesten worden bekeerd. Amerikaanse journalisten die in de jaren tussen beide wereldoorlogen Indochina bezochten, schetsten in hun reisverslagen, evenals de diplomaten in hun periodieke rapportages aan Washington, het land als een slaperig en achtergebleven deel van het Franse koloniale rijk, waarin de Fransen bezig waren met de ontwikkeling van tevreden en luie inheemsen.

Hoe de Amerikanen in Vietnam oordeelden over de revolutionaire verwickelingen die in Vietnam in de periode 1929-1931 plaatsvonden, wordt duidelijk uit de rapporten van de Amerikaanse consul Henry I. Waterman. Hij maakte zich totaal geen zorgen en nam zonder aarzeling de Franse visie over die de werkelijkheid in tal van opzichten verwrong. De opstanden zouden te wijten zijn aan revolutionaire ideeën die uit China waren geïmporteerd en uitgedragen werden door enkele agitators. Zij waren in hoofdzaak gericht tegen de corruptie en de afpersing door Vietnamese mandarijnen. Het waren allemaal communistische organisaties, volgens Waterman, waarbij zij soms gebruikmaakten van nationalistische leuzen om zo de bevolking tegen de Fransen te kunnen mobiliseren voor hun communistische oogmerken.

Amerikaanse historiografen van de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig hebben na afloop daarvan eveneens de periode voor de Tweede Wereldoorlog grotendeels verwaarloosd en de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam hoofdzakelijk in de context van de Koude Oorlog geanalyseerd. Er is inmiddels na de oudere bijdragen van de Amerikaanse militaire historicus Ronald Spector een stap gezet om deze leemte te vullen. In 2000 heeft Mark Philip Bradley in zijn monografie *Imagining Vietnam and America. The making of a postcolonial Vietnam, 1919-1950* uitgebreid stilgestaan bij de Amerikaanse beeldvorming van Vietnam voor de Tweede Wereldoorlog. Complementair aan de neerbuigende en afwijzende kijk op de Vietnamezen was in zijn ogen het geloof dat op enigerlei wijze de Amerikaanse politieke, economische en sociale verworvenheden voor toenadering tussen de Fransen en de Vietnamezen en voor hervormingen konden zorgen. Zoals Anne Foster, een historica die zich ook met de vooroorlogse Amerikaanse Vietnampolitiek bezighoudt, schrijft: 'De Verenigde Staten beschouwden zich als anders dan de "overige" koloniale mogendheden Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland.' Zij deelden met die staten de afkeer van revolutionaire woelingen en het communisme, maar zij onderscheidden zich door een krachtig antikolonialisme. Volgens Foster zijn hier twee tegenstrijdige tendensen in de Amerikaanse Vietnampolitiek zichtbaar, die echter in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog nog samen konden gaan, omdat het communisme zwak was ontwikkeld en de strategische betekenis van Vietnam als gering werd beschouwd.

Een interessante vaststelling van Bradley was dat in de loop van de twintigste eeuw 'an imagined America' – men zou kunnen zeggen: een geïdealiseerd beeld van Amerika – een steeds grotere plaats kreeg in Vietnamese discussies over hoe Vietnam er na de koloniale tijd uit zou moeten zien. Vietnamese revolutionairen en nationalistenvonden in de Verenigde Staten allerlei waardevolle zaken die zij noodzakelijk achtten voor een onafhankelijk Vietnam. Zij haalden hun inspiratie in eerste instantie uit de successen van de Japanse en Chinese hervormingsbewegingen, maar stelden spoedig vast dat die hun denkbeelden ontleend hadden aan het Europese en Amerikaanse gedachtegoed. Zij hadden belangstelling voor geleerden (Thomas Edison) en politici (George Washington, Benjamin Franklin en Abraham Lincoln). Phan Chu Trinh schreef zelfs een gedicht over de Amerikaanse revolutie, waarin hij vol lof was over de wijze waarop de Amerikanen hun koloniale juk hadden afgeschud. De houding van radicale nationalistenvoals de communist Ho Chi Minh ten opzichte van de Verenigde Staten was ambivalent. Voor Ho golden de Verenigde Staten als een imperialistische

en kapitalistische staat en was deze dus medeverantwoordelijk voor de uitbuiting van de koloniën. Anderzijds prees hij de wijze waarop sommige Amerikanen voor gelijkberechtiging van rassen streden en ontleende hij aan de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring de opvatting dat mensen in vrijheid moeten kunnen leven met zo weinig mogelijk inmenging van de staat. Bradley concludeerde toch dat Amerika voor Ho een 'gebrekkige gids' was. Het was een opvatting die recent Tuong Vu volop in de schijnwerpers heeft gezet.

Hiervoor noemde ik de beschuldiging van Sainteny dat Amerikaanse militairen van de OSS de terugkeer van de Fransen tegenwerkten en dat de Amerikaanse regering in de zomer van 1945 datzelfde standpunt innam. De werkelijkheid is toch ietwat ingewikkelder, zoals wij al zagen bij de leden van de OSS. Amerikaanse historici hebben veel aandacht geschonken aan de standpunten van de Amerikaanse presidenten Franklin Delano Roosevelt en Harry Truman over het Franse kolonialisme en het Vietnamese nationalisme aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. In veel literatuur uit de jaren vijftig, zestig en zeventig kon men lezen dat van een fundamentele koerswijziging sprake was nadat in april 1945 Truman Roosevelt opvolgde. Truman zou het herstel van de Franse koloniale macht hebben goedgekeurd, terwijl de idealistische Roosevelt, die steeds een antiekoloniale politiek voorstond, zich tegen de terugkeer van de Fransen zou hebben verzet. Vaak werd dan verwezen naar een uitspraak van Roosevelt in januari 1944 tegenover zijn minister van Buitenlandse Zaken Cordell Hull waarin hij beweerde dat Frankrijk in de honderd jaar die de kolonisatie van Indochina tot op dat moment had geduurd het gebied alleen maar had uitgemolken en dat de mensen slechter af waren dan voor de komst van de Fransen.

Aan de hand van bronnen die afkomstig zijn uit de *Pentagon Papers* uit 1971 en de diverse delen van de bronnenpublicaties de *Foreign Relations of the United States* en de Britse *Public Record Office* uit de jaren tachtig valt hierover meer te zeggen. Sommige historici gingen daarna soms zo ver dat zij Roosevelt opvoerden als een president die vlak voor zijn dood op 12 april 1945 het gezag van de Fransen over Indochina ten volle had geaccepteerd. Zij zagen dan soms nauwelijks meer verschil tussen de Indochinapolitiek van Roosevelt in april 1945 en die van de nieuwe president Harry Truman. Dat is echter ook weer veel te simplistisch. Wij moeten in de eerste plaats een onderscheid maken tussen Roosevelt's persoonlijke voorkeuren en de officiële Amerikaanse politiek. Bovendien wijzigde Roosevelt sommige van zijn opvattingen soms noodgedwongen – of liet hij zaken tandenknarsend op hun beloop – onder invloed van de in de loop van de Tweede Wereldoorlog verschuivende politieke en militaire situatie in Azië. In feite was de werkelijkheid nog ingewikkelder. Zoals de Filipijnen er bijna vijftig jaar over zouden moeten doen om onafhankelijkheid te verkrijgen, zo gold volgens Roosevelt ook voor Vietnam en andere delen van Indochina steeds dat dit ideaal in het gunstigste geval pas na een lange overgangperiode bereikbaar zou zijn.

De Amerikaanse regering schoof de vraag wat na de oorlog in Indochina moest gebeuren bij voorkeur zo ver mogelijk voor zich uit. Dat betekende overigens niet dat Indochina niet steeds onderwerp van discussie, of – in typisch 'Rooseveltiaanse' stijl – van hardop-denken was. Dat Roosevelt bij het op deze wijze aftasten van de mogelijkheden soms tegenstrijdigheden debiteerde, baarde de 'luisteraars' in Groot-Brittannië en Frankrijk overigens meer zorgen dan de president zelf. Zo toonde Roosevelt zich in 1943 en 1944 bij herhaling in niet mis te verstane bewoordingen in aanwezigheid van zijn minister van Buitenlandse Zaken, van Churchill en Britse diplomaten en later ook van Stalin en Chiang Kai-shek een tegenstander van het Franse koloniale bewind. Volgens de Amerikaanse president moesten de Grote Vier, in casu de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, de Sovjetunie en China, op de wereld een soort politietoezicht uitoefenen. Voor Frankrijk was in deze blauwdruk van de toekomst geen plaats, vooral omdat deze staat bij het begin van de Tweede Wereldoorlog – volgens Roosevelt – ernstig tekort was geschoten. Frankrijks rol als grote mogendheid en als koloniale macht was volgens hem uitgespeeld. Vooral over Indochina was de president duidelijk: 'Frankrijk heeft het land met dertig miljoen inwoners bijna honderd jaar bezeten en de mensen zijn er slechter aan toe

dan zij aan het begin waren...De mensen van Indochina hebben recht op iets beter dan dat.' Hier benadrukte Roosevelt wat voor hem de kern was van het probleem. Hij vond dat de Fransen niet aan hun verplichtingen tegenover hun kolonie hadden voldaan. Daarom kon geen sprake zijn van een te snel gedane toezegging aan de Fransen dat zij terug mochten keren naar Indochina. Omdat de bevolking van Indochina, mede door het falen van de Franse staat, nog niet aan gekozen instellingen toe was, zou zij na de oorlog bij voorkeur onder internationaal 'trusteeship' (voogdijschap) moeten vallen. Concrete stappen om deze paternalistische politieke opvatting af te dwingen nam de Amerikaanse president evenwel niet en als Britse diplomaten, die het Britse wereldrijk in gevaar achtten, om nadere verduidelijking vroegen, hield de Amerikaanse president zich soms wel erg sterk op de vlakte. Roosevelt was niet het enige lid van de Amerikaanse regering die hardop droomde over de toekomst – 'ideeën losliet', heeft de Britse minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden niet zonder enige ironie opgemerkt.

Niet alleen Groot-Brittannië maar ook de Vrije Fransen rond De Gaulle raakten steeds meer verontrust door Roosevelt's uitlatingen en zijn afwijzing van een Franse bijdrage aan de geallieerde oorlogsinspanning in Zuidoost-Azië in het algemeen en Indochina in het bijzonder. Naast de druk van Groot-Brittannië en van Frankrijk in de persoon van De Gaulle waren functionarissen op het State Department van de afdeling die zich met Europa bezighield van belang. Zij wilden de vooroorlogse situatie zoveel mogelijk herstellen en Frankrijk een rol geven bij het tegenhouden van de steeds nadrukkelijker gevoelde Russische dreiging in Europa. Dit alles maakte het voor de president in toenemende mate moeilijk zijn particuliere opvattingen in concrete politieke daden om te zetten. Begin 1945 moest Roosevelt met tegenzin instemmen met een bescheiden rol van Franse militairen bij acties tegen de Japanners in de vroegere Franse koloniën in Zuidoost-Azië. In februari 1945 onderschreef Roosevelt op de Conferentie van Jalta vervolgens een voorstel van het State Department dat inhield dat kolonies alleen met instemming van het moederland onder een trusteeship konden worden geplaatst. De feitelijke ontwikkeling in Indochina doorkruiste Roosevelt's neiging de zaken voor zich uit te blijven schuiven nog verder. Na de Japanse coup van 9 maart 1945, waarbij de Japanners een einde maakten aan het Franse schijnbewind, maar die het de Fransen in Indochina wel mogelijk maakte zich enigszins los te maken van het odium van collaboratie met Japan, toonde de president zich opnieuw bereid de activiteiten van de Fransen tegen de Japanners te steunen. Daarvan kon alleen sprake zijn als de Fransen de verplichtingen van een trusteeship op zich namen en een datum voor Vietnamese onafhankelijkheid noemden. Maar hij wilde aan dit alles geen ruchtbaarheid geven. Zo kon later de onjuiste opvatting in de literatuur opduiken dat Roosevelt de Fransen na maart 1945 bewust niet zou hebben gesteund in hun strijd tegen de Japanners en op deze wijze de zege van de Vietnamese nationalisten enige maanden later zou hebben veiliggesteld. Enkele dagen voor zijn dood op 12 april 1945 keurde Roosevelt vervolgens een verklaring van het State Department goed die inhield dat de Fransen de plaatsing van Indochina onder een voogdijschap zouden moeten goedkeuren, feitelijk een bevestiging van de afspraak van Jalta. Anders dan sommige historici later beweerden, betekende dit niet dat Roosevelt zijn antikoloniale opvattingen had opgegeven of dat hij de Fransen wilde steunen bij het herstel van hun vooroorlogse koloniale positie. Hij bleef overtuigd van de noodzaak de gekoloniseerde volkeren onafhankelijkheid te verlenen. De omstandigheden aan het einde van de oorlog en de noodzaak regelingen te treffen voor de naoorlogse periode dwongen hem evenwel dit moment weer verder voor zich uit te schuiven. Door het voortijdige overlijden van Roosevelt was het zijn opvolger Truman die de verschuivende Amerikaanse opvattingen als officiële Amerikaanse politiek naar buiten bracht. Die hielden in de kern in dat men een neutrale houding aannam ten aanzien van de naoorlogse situatie in Vietnam, maar geen bezwaar had tegen de terugkeer van Frankrijk. Ofschoon ook hij sterke kritiek had op het kolonialisme was zijn afkeer daarvan minder sterk dan die van Roosevelt en hij was waarschijnlijk nauwelijks op de hoogte van de plannen voor een voogdijschap van zijn voorganger.²¹

De Democratische Republiek Vietnam, het herstel van de Franse macht in het zuiden en de verschillende situaties in het zuiden en het noorden van Vietnam

Ho Chi Minh had dan wel op 2 september 1945 de onafhankelijkheid van Vietnam uitgeroepen, maar dat betekende niet dat zijn regering, die vijftien ministers telde en bestond uit onervaren politici met de communisten in een dominante positie en een viertal onafhankelijke intellectuelen aan het hoofd van onbelangrijke ministeries, overal in Vietnam een krachtig gezag kon uitoefenen. De Fransen waren niet bereid hun vooroorlogse ‘bezitting’ op te geven, daarnaast bleek het besluit van de geallieerden op de Conferentie van Potsdam om Vietnam in twee bevrijdingszones te verdelen van grote invloed en er waren opvallende verschillen tussen het noorden en het zuiden.

De belangrijkste belemmering voor de vestiging van de macht van Ho’s regering in heel Vietnam was dat in Frankrijk heel andere ideeën over de toekomst van het land leefden. De meeste Franse politici wilden na afloop van de Tweede Wereldoorlog met betrekking tot de overzeese gebiedsdelen grosso modo de vooroorlogse situatie herstellen. Men spreekt in dit verband van de zogenoemde ‘politique de Brazzaville’ (Brazzavillepolitiek), naar de plaats in Afrika waar Franse politici en functionarissen in 1944 vergaderden. Een federaal model in de vorm van een unie zou het mogelijk maken aan delen van het Franse rijk verschillende vormen van politiek bestuur te geven op hun nog lange weg naar zelfbestuur. Zelfs de beperkte liberale voorstellen van Brazzaville stuitten later bij veel Franse politici op weerstand en werden uiteindelijk steeds verder afgezwakt. Volgens een verklaring van de Voorlopige Regering-De Gaulle van 24 maart 1945 zou na de oorlog een Indochinese federatie worden opgenomen binnen de Franse Unie, de nieuwe naam voor het vooroorlogse Franse rijk. Letterlijk heette het: ‘De Indochinese federatie vormt met Frankrijk en met de andere delen van de gemeenschap een “Franse Unie”, waarvan de buitenlandse belangen door Frankrijk worden vertegenwoordigd. Indochina geniet in de schoot van deze Unie een eigen vrijheid’. De Franse term was ‘liberté propre’, maar wat men daarmee bedoelde liet de verklaring in het midden. Wel werden in de lijn van Brazzaville voorstellen gedaan voor een burgerschap van de Franse Unie, die het bekleden van ambten in de Unie mogelijk maakten, en voor de ontwikkeling van het onderwijs en de industrie. Door de vaststelling dat de politieke macht goeddeels in handen zou zijn van een gouverneur-generaal, die was benoemd door de Franse regering in Parijs, en door er de nadruk op te leggen dat de Indochinese federatie naast Cambodja en Laos nog uit drie Vietnamese regio’s (ky’s) zou bestaan, te weten Tonkin, Annam en Cochinchina, waren hier al twee kernpunten van de latere discussie met de Vietnamese nationalistengoed zichtbaar. Vooral de greep van het moederland op het terrein van de buitenlandse politiek, de defensie en de financiën bleef volledig overeind. De Franse historicus Ivan Cadeau oordeelt in zijn studie uit 2015 hard over de verklaring van 24 maart. Die hield volgens hem geen enkele rekening met de werkelijkheid in Indochina of onderschatte die in ernstige mate. Zij was van een stuitende ambivalentie, namelijk te liberaal voor degenen die de vooroorlogse situatie wilden herstellen, maar voor de realisten zo dubbelzinnig geformuleerd dat zij geen kant uit konden.

Onafhankelijkheid voor Indochina was voor de politici in Parijs onbespreekbaar en voor het grote publiek onvoorstelbaar. De socialistische parlementariër Jean Bourgoïn was op 2 september 1945 in een artikel in het socialistische dagblad *Le Populaire* heel duidelijk en vertolkte wat velen zo voelden: ‘Heeft men nagedacht over de impliciete onzin die deze uitdrukking “onafhankelijkheid voor Indochina” behelst...want Indochina...houdt op te bestaan op dezelfde dag dat het onafhankelijk zal worden.’ In *Le Monde* van 8 september: ‘Agitators die beweren dat zij vechten voor de onafhankelijkheid van Indochina zijn in werkelijkheid alleen agenten van de Japanners en door hen bewapend.’ De Franse leider De Gaulle was nog duidelijker: ‘De situatie voor Frankrijk en Indochina is erg simpel. Frankrijk heeft als eis de soevereiniteit van Indochina te herwinnen.’ Wij mogen de invloed van De Gaulle, ook nadat hij in januari 1946 als eerste minister was afgetreden, zeker niet

onderschatten. Generaal Philippe Leclerc en admiraal Georges Thierry d'Argenlieu, die beiden een belangrijke rol speelden bij het herstel van de Franse macht in Vietnam, waren uit zijn kring afkomstig en ook bij de besluiten die eind 1946 leidden tot het uitbreken van een grote oorlog in het noorden van Vietnam speelde De Gaulle op de achtergrond een belangrijke rol.

De houding van het Franse publiek bleek in september 1945 uit een onderzoek van de publieke opinie. Van de ondervraagden vond 63 procent dat Indochina onder het bewind van de Fransen moest blijven; slechts 12 procent twijfelde daaraan. Het probleem was natuurlijk dat veel mensen in Vietnam vonden dat zij al onafhankelijk waren en dat de Unie zoals de Fransen die wensten voor hen een grote stap terug betekende. De informatie die de Franse bevolking bereikte over de gebeurtenissen in Vietnam was overigens wel bescheiden en diffuus. Men vernam dat een zekere Ho Chi Minh of iemand wiens naam 'daarop' leek de onafhankelijkheid had uitgeroepen, maar wie hij was bleef lang onzeker. Toen iemand opperde dat het de revolutionair Nguyen Ai Quoc was, reageerde een vertegenwoordiger van de regering met de boodschap dat dit een onzinnige opmerking was, omdat Quoc tussen 1931 en 1933 in gevangenschap in Hongkong was overleden. In de uitgave van 1/2 september meldde *Le Monde* dat Bao Dai was afgezet en dat een zekere Nguyen Hai, de leider van de partij van Viet Nam, de titel van president had verworven. In de weken en maanden daarna berichtten *Le Monde* en andere Franse kranten over de gebeurtenissen, maar de naam van de leider bleef een probleem: Hichi-Minh (*Le Monde*, 8 september), Ho Chin Minh (*Le Monde*, 16/17 september), Hochinine (*Le Parisien*, januari 1946) en Ha Chi Minh (*Le Monde*, 6 maart 1946) – om slechts enkele van de vele verbasteringen te noemen. Alhoewel Ho Chi Minh in gesprekken in het najaar van 1945 nog graag beweerde dat hij niet Nguyen Ai Quoc was en dat men dat maar aan Quoc zelf moest vragen, was het voor de Franse pers in de laatste maanden van 1945 wel helder dat 'de kalme Ho Chi Minh of iemand wiens naam daarop leek dezelfde was als de verschrikkelijke Nguyen Ai Quoc' – het zijn de woorden van de Franse historicus Alain Ruscio in zijn boek uit 2019.

De Franse regering was echter volstrekt niet in staat op eigen houtje haar vooroorlogse positie te herstellen. Het Franse leger in Indochina was in maart 1945 door de Japanners geïnterneerd en kwam sterk verzwakt uit de Tweede Wereldoorlog tevoorschijn. De Ville de Strassbourg, het eerste Franse schip dat sinds vier jaar op weg ging naar Indochina, vertrok pas op 10 september 1945 naar Saigon. Het besluit dat de geallieerden in juli 1945 in Potsdam hadden genomen over de verdeling van Vietnam in twee bevrijdings- of bezettingszones (het gebied ten noorden van de 16^e breedtegraad, die lag tussen Danang en Hoi An, voor China en het gebied ten zuiden voor de Britten) bleek in de maanden daarna van groot belang.

Hoe was het gesteld met het gezag en de macht van de regering van Ho Chi Minh op het moment dat de Chinezen en Britten arriveerden om de Japanners te ontwapenen en de Fransen plannen maakten zo snel mogelijk weer vaste voet te krijgen in hun vroegere gebiedsdelen? Laten wij eerst naar het noorden kijken. Daar was eind augustus in Hanoi een regering gevormd onder leiding van Ho Chi Minh. Die bestond overwegend uit leden van de Vietminh met daarnaast enkele onafhankelijke intellectuelen, waarbij de belangrijkste ministeries (Binnenlandse Zaken, Defensie, Financiën, Propaganda, Arbeid en Gezondheidszorg) in handen waren van communisten. In deze regering ontbraken leden van de Dai-Vietpartijen. Weldra eisten zij hun plaats op.

Kort na de feestelijke bijeenkomst op het Ba Dinhplein, op 5 en 12 september, werden twee Dai-Vietpartijen de DVQDD/Dai-Vietpartij van Truong Tu Anh en de DVQX van Nguyen Xuan Tieu door de minister van Binnenlandse Zaken Giap van samenwerking met Japan beschuldigd. De DVQX had inderdaad op de steun van de Japanners vertrouwd, maar dat gold niet of nauwelijks voor de DVQDD. De partijen en hun jeugdorganisaties werden door Giap verboden. Zij waren volgens hem schadelijk voor de onafhankelijkheid en werkten samen met het buitenland. Als zij toch actief bleven zouden zware straffen volgen. Zij golden voortaan als 'verraders van het vaderland', 'reactionairen' en 'contrarevolutionairen'. Giaps werkelijke motief was duidelijk. Deze twee partijen

waren in augustus het actiefst geweest, hij beschouwde deze als de belangrijkste concurrenten voor de communisten en daarom moesten zij worden uitgeschakeld. Truong Tu Anh was midden augustus met zijn aanhangers naar Hanoi getrokken. Zij waren afkomstig uit de DVQDD, de VNQDD en jongerenbewegingen. Ik wees al op de ruzie tussen de twee leiders van de Dai-Vietbeweging op 16 augustus. Dat was de belangrijkste reden dat zij niet konden verhinderen dat op 19 augustus de Vietminh Hanoi controleerde. De meeste leden van de VNQDD waarmee Anh in het zuiden van China afspraken had gemaakt besloten bovendien voorlopig in het Chinees-Vietnamese grensgebied te blijven in afwachting van de steun van een Chinees leger. Verder was sprake van een slechte communicatie tussen de groepen en kreeg men door overstromingen geen hulp uit andere gebieden. In de maanden september en oktober werden honderden leden van de DVQDD en de DVQX opgesloten of gedood door de Vietminh. Daar bleef het niet bij. Leiders van deze twee partijen en ook van de VNQDD werden gearresteerd en daarna opgesloten of doodgeschoten. Tot hen behoorde Nguyen The Nghiep. Truong Tu Anh dook onder en waarschuwde andere nationalistische partijen niet met de Vietminh samen te werken. Het maakte de vervolging van leden van de Dai-Vietbeweging in 1946 alleen maar heftiger. Terwijl de Vietminh de DVQDD brandmerkte als een partij die met Japan had gecollaboreerd, profileerde zij zichzelf nadrukkelijk als de beweging die de Japanners fel had bestreden – wat op zijn zachtst gezegd een bijzonder sterk overdreven voorstelling van zaken was.

In de provincies buiten Hanoi vond eveneens repressie door gewapende eenheden van communisten plaats, waarbij zij ‘verraders van Vietnam’ executeerden. Onmiddellijk na het uitroepen van de onafhankelijkheid op 2 september 1945 ondernamen troepen van de Vietminh offensieven tegen de bases van de Dai Viet Duy Dan (DVDD), maar zij wisten Ly Dong A niet te verdrijven. Veel later, op 21 maart 1946, riep hij een algemene opstand uit in Hoa Binh en Son La. De Vietminh schakelde daarna zijn beweging uit, arresteerde belangrijke leiders en waarschijnlijk is Ly Dong A vervolgens gedood toen hij naar Laos vluchtte. Oud-leden van zijn beweging waren in de jaren 1954-1975 nog op bescheiden schaal actief in Zuid-Vietnam. Dat de Vietminh zoveel haast maakte met de repressie en het vermoorden van tegenstanders hield zeker ook verband met de komst van de Chinese troepen en in hun slipstream van nationalistische die eerder in het zuiden van China waren gebleven.

Volgens de andere niet-communistische nationalistische was het optreden tegen de DVQDD, de DVQX en de DVDD in strijd met afspraken uit maart 1944 toen in het zuiden van China een breed samengestelde voorlopige revolutionaire regering was gevormd. Steeds meer leden van de VNQDD, de DVDC en de DMH beschouwden daarna de Vietminh als een dekmantel voor de Communistische Partij, zij eisten een deel van de macht en het verbieden van het communisme. In de latere beeldvorming van de eerste maanden van de DRV is het vaak zo voorgesteld alsof de Vietminh en deze andere nationalistische organisaties in de periode 1925-1945 steeds als aartsvijanden tegenover elkaar stonden. Hier is ongetwijfeld sprake van een projectie van de vijandige relatie van de jaren 1946-1954 naar een vroegere periode. In werkelijkheid waren er vóór en ook nog in 1945 samenwerkingsverbanden en gezamenlijke planning om op te treden tegen de Fransen. Dat laat onverlet dat er meningsverschillen waren en de verhoudingen steeds gespannen en gewelddadiger werden. De belangrijkste oorzaak was ongetwijfeld de houding van de communisten, die hun beweging de Vietminh als de enige acceptabele beschouwden. Zij ontkwamen er echter niet aan om tijdelijk met sommige andere om tactische redenen samen te werken. De komst van de (volgens een veilige schatting) omstreeks 175 duizend troepen van de Chinese regering onder leiding van generaal Lu Han, die begin september 1945 als uitvloeisel van de bepalingen van Potsdam het noordelijke deel van Vietnam binnentrokken om de Japanners daar te ontwapenen, betekende dat de andere nationalistische partijen hun machtspositie konden versterken door de aanwezigheid van hen gunstig gezinde militairen en doordat nu nog meer anticommunistische Vietnamese nationalistische naar Vietnam terugkeerden. Er kwam opnieuw een gezamenlijk Front van de VNQDD, de DVDC en de

nog overgebleven leden van de DVQDD en de DMH tot stand, met als de belangrijkste vertegenwoordigers van de partijen Nguyen Tuong Tam (DVDC), Vu Hong Khanh (VNQDD), Nguyen Hai Than (DMH) en Truong Tu Anh (DVQDD). Lu Han drong erop aan dat Ho Chi Minh de eerste drie leiders in zijn regering opnam en op 8 november overhandigde een van hen Nguyen Hai Than een ultimatum aan Ho Chi Minh, dat vooraf was goedgekeurd door de Chinese generaal. Daarin werden het aftreden van Ho Chi Minh en de ontbinding van zijn regering geëist en werd de dictatuur van één partij krachtig afgewezen.

In deze situatie besloot Ho Chi Minh aan de eisen van de andere nationalist en de druk van China tegemoet te komen. Hij realiseerde zich dat hij met de leden van de Vietminh alleen niet in staat was het gebied van de nieuwe staat te controleren en dat het bovendien verstandig was zijn Kominternverleden zoveel mogelijk weg te moffelen. Op 11 november werd de Communistische Partij op papier opgeheven en vervangen door een Marxistisch studiegenootschap – een dekmantel voor het ondergronds voortbestaan van de Communistische Partij. Het was een bijzonder kritische periode voor de regering van Ho Chi Minh. Tot drie keer toe werden overeenkomsten getekend met als voornaamste partijen de Vietminh, de VNQDD en de DMH, waarin men elkaar beloofde gezamenlijk tegen het Franse kolonialisme te strijden. Maar aan de verdeeldheid kwam geen einde, de haatartikelen in de pers van de Vietminh tegen de leiders van de partijen waarmee de regering afspraken maakte bleven verschijnen en het wederzijdse geweld, het arresteren en vooral het vermoorden van rivalen door de communisten en de ontvoeringen door de anderen namen steeds meer toe. Tot degenen die door de Vietminh werden vermoord behoorden de intellectueel Pham Quinh, die voor de oorlog een belangrijke rol speelde op politiek gebied en steeds pleitte voor samenwerking met Frankrijk, en Ngo Dinh Khoi (een broer van Ngo Dinh Diem) en diens zoon, omdat zij aanhangers waren van de Phuc Quocbeweging van Cuong De. Leden van de DMH deden onder aanvoering van Nguyen Hai Than ook nog een poging de Chinese militairen in Vietnam te bewegen de regering van Ho Chi Minh af te zetten en het communisme te verbieden, maar deze gaven aan hun handen vrij te willen houden. Overigens kwam Ho Chi Minh op dat moment tot de conclusie dat de bejaarde (67-jarige) Than een zwak figuur en daarom een uitstekende kandidaat voor een toekomstig vicepresidentschap was.

Een tweede besluit van de regering-Ho was in januari 1946 verkiezingen voor een Nationale Vergadering te organiseren. Ho hoopte hierdoor de positie van zijn regering te legitimeren, maar hij realiseerde zich eveneens dat hij de andere nationalist tegemoet moest komen. Bij de samenstelling van de Nationale Vergadering in januari 1946 gunde hij op voorhand los van de uitkomst van de verkiezingen vijftig zetels aan de VNQDD en twintig aan de DMH, die later samen zo ruim een vijfde van de 333 zetels bezetten. Overigens boycotten de Dai-Vietpartijen vrijwel unaniem de verkiezingen. Vooral Truong Tu Anh was hierover duidelijk. Gezien de wijze waarop de Volkscomités van de Vietminh de verkiezingen organiseerden, het verbod van sommige partijen, het gebrek aan politieke kennis van de bevolking en de grote mate van ongeletterdheid konden die niet anders dan ‘een verkiezingsklucht’ zijn – een term uit de nationalistische pers. Op 23 december maakten Ho Chi Minh en een aantal leiders van de VNQDD en de DMH desondanks afspraken over de toekomstige regering: de Vietminh, de VNQDD en de DMH kregen ieder twee ministerszetels, daarnaast waren er nog twee ministersposten voor de met de Vietminh verbonden Democratische Partij en twee voor onafhankelijke leden. En Nguyen Hai Than zou inderdaad vicepresident worden. Het organiseren van verkiezingen was gezien de gespannen situatie en de slechte communicatie een enorme opgave. Het is niet gemakkelijk een goed beeld te krijgen hoe de verkiezingen verliepen. Een zaak staat wel vast. Het waren zeker geen democratische verkiezingen in westerse zin. In veel gevallen waren leden van de Vietminh de enigen die op de lijsten in de districten en steden voorkwamen, rivalen werden tegengewerkt, de verplichte stemming was verbonden met de verstrekking van voedsel en de uitslagen gaven ook een indruk. In Hanoi kreeg Ho Chi Minh 98,4 procent van de stemmen en op veel andere

plaatsen waren vergelijkbare resultaten. De opvatting van nationalistische leiders dat de verkiezingen door de Vietminh werden georkestreerd is dan ook niet ver bezijden de waarheid. De communistische krant *Su That* (De Waarheid) loog bovendien zeker toen die eind januari 1946 meldde dat 95 procent van de bevolking een stem had uitgebracht. In gebieden die werden gecontroleerd door nationalistische partijen werd veelal niet gestemd – wat overigens de regering niet verhinderde om Vietminhleden namens die gebieden af te vaardigen – en in het zuiden kon niet worden gestemd, omdat de Franse macht daar inmiddels voor een deel was hersteld. Bij reorganisaties van de regering in februari en maart kregen de DMH en de VNQDD op papier belangrijke ministersposten, onder wie Nguyen Hai Than (DMH) als vicepresident en Nguyen Tuong Tam (DVDC, DMH) als minister van Buitenlandse Zaken; Vu Hong Khanh (VNQDD) werd vicevoorzitter van de Verzetscommissie en Vinh Thuy, de vroegere keizer Bao Dai, de speciale adviseur van de regering. De communisten controleerden echter opnieuw de belangrijkste posities, onder andere die van Binnenlandse Zaken (nationale veiligheid) en Defensie.

Bovenstaande concessies waren noodzakelijk voor Ho en de Vietminh om zich te kunnen handhaven. Het maakte het bovendien mogelijk de andere nationalistische medeverantwoordelijk te maken voor de onderhandelingen met Frankrijk – waarbij ik in een volgende paragraaf nog uitgebreid stilsta. Deze nationalistische stelden vast dat de Vietminh in de eerste maanden van 1946 steeds sterker werd en er klonken geluiden in de nationalistische pers over verraad van de communisten aan de Fransen, over de dictator Ho Chi Minh en over de noodzaak van een echte regering van nationale eenheid. In juni 1946 discussieerden niet-communistische nationalistische over wat zij moesten doen: zich helemaal onderwerpen aan de Vietminh, naar de grens met China vluchten of een staatsgreep ondernemen tegen de regering. Van die groep maakte de naar China uitgeweken Nguyen Tuong Tam, die ontevreden was over de afspraken met Frankrijk, op dat moment al geen deel meer uit. Giap en andere leiders, onder wie wij Tran Quoc Hoan moeten noemen, waren vastbesloten tegen de nationalistische partijen op te treden en wachtten op het geschikte moment. Toen in juli 1946 een poging tot een staatsgreep werd ontdekt van de sinds september 1945 verboden Dai-Vietpartij van Truong Tu Anh (de DVQDD) en in de tuin van een huis van de nationalistische aan de On Nhu Hau op nummer 9 lijken werden gevonden – die Giap overigens voor een deel uit een ziekenhuis had gehaald – gaf dat de regering de kans keihard op te treden tegen alle oppositionele nationalistische. Leden van de VNQDD en de DMH raakten hun parlementszetels kwijt, hun kantoren in Hanoi werden gesloten, hun kranten werden verboden en er vonden massale vervolgingen en moordpartijen plaats. Belangrijke kritische nationalistische, onder wie Le Khang, werden uitgeschakeld. Het betekende dat de burgeroorlog ook in het noorden steeds grootschaliger werd en in hevigheid toenam. Communistische troepen vielen de machtsgebieden van de VNQDD aan tussen Vinh Yen en Lao Cai en die van de DMH en de Phuc Quoc in het noordoosten van Tonkin. Truong Tu Anh vluchtte met veel andere leden van het Front van Nationalistische Partijen naar China, maar werd tijdens een routinecontrole door leden van de Vietminh gearresteerd en sindsdien is er niets meer van hem gehoord – met uitzondering van een perspublicatie in Hanoi uit 1987, waarin men kan lezen dat hij na een korte tijd in de gevangenis door de communisten werd geëxecuteerd.

In de volgende paragraaf stellen wij vast dat Franse troepen na onderhandelingen in het noorden konden terugkeren. Wat hier van belang is, is de rol die zij speelden bij het verslaan van de niet-communistische nationalistische. De samenwerking van Franse militairen met de strijders van de Vietminh is een verhaal dat meestal buiten beeld blijft in de geschiedschrijving van deze periode. Er is echter een overvloed aan bewijzen in Franse egodocumenten en andere bronnen over wat Guillemot aanduidt als ‘de geheime verstandhouding tussen de Franse autoriteiten en de leiders van de Vietminh’. Zoals de Franse generaal Raoul Salan schreef, het kwam Frankrijk goed van pas dat Ho Chi Minh en Giap zich van de VNQDD wilden ontdoen en een andere Franse militair kolonel Jean Crépin schreef dat de leiders van de Vietminh de Fransen zelfs om hulp tegen de nationalistische

oppositie smeekten. Franse militairen gaven vervolgens in het geheim – onder andere om de Vietminh niet in diskrediet te brengen bij de eigen bevolking – militaire steun aan activiteiten van de Vietminh. In Hanoi steunden zij de Vietminh bij het handhaven van de orde en in de provincies buiten Hanoi waren gezamenlijke acties op verscheidene plaatsen, in Hue, Danang, Haiphong en Vinh. Het bekendst is de strijd tegen de VNQDD en de DMH in de buurt van Langson. Een partijganger van de VNQDD schreef later in zijn herinneringen: ‘De bevolking van Viet Tri heeft kunnen zien dat de communistische Vietminh als medeplichtige van de kolonisten met hun mitrailleurs de nationalistische patriotten vernietigde.’

Het is niet eenvoudig zich een exact beeld te vormen van de terreur van de Vietminh in 1945 en 1946. De regering heeft zelf wel enkele documenten gepubliceerd met titels zoals ‘Lijst met Vietnamese personen die om politieke redenen zijn geëxecuteerd’. Het staat echter vast dat deze een zeer onvolledig beeld geven, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin. Op basis van Franse bronnen, egodocumenten en uitlatingen van communistische ‘spijtoptanten’ krijgen wij een betrouwbaarder beeld. De getallen in de literatuur over de genoemde twee jaar lopen uiteen van enkele tienduizenden tot vijftigduizend. Het simpele feit dat men lid was van een nationalistische beweging was vaak al voldoende voor een doodvonnis door onthoofding of levend begraven. En dan waren er op zijn minst zes grote concentratiekampen in het noorden, waar veel ‘tegenstanders’ van de communisten in mensonwaardige omstandigheden waren opgesloten en velen de dood vonden. In een verslag dat in 1950 door leden van de Dai-Vietbeweging is opgesteld figureert de advocaat Nguyen Manh Tuong. Hij probeerde de ‘verdachten’, die in dit geval wel een proces kregen, te verdedigen, maar had de indruk dat het vonnis al was voorgekookt. In de rechtszaal brak hij in huilen uit en hij verzuchtte: ‘Ik heb in mijn hele loopbaan als advocaat nog nooit zoiets oneervols moeten doen. Gisteren herdacht men de opstand van Yen Bay [van de VNQDD in 1930], vandaag veroordeelt men de metgezellen van Nguyen Thai Hoc [de leider van de opstand in 1930].’

Wat in de meeste studies over deze periode ook ontbreekt, is dat Ho Chi Minh een poging deed Ngo Dinh Diem, degene die later als president van Zuid-Vietnam zijn grote rivaal werd, aan zijn kant te krijgen. Dat Bao Dai in maart 1945 het premierschap over Vietnam aanbood aan Ngo Dinh Diem zegt natuurlijk iets over het prestige dat hij als Vietnamese nationalist genoot en datzelfde kan men beweren over de contacten tussen Ho Chi Minh en Diem. Zij ontmoetten elkaar begin 1946 in Hanoi. Diem was door Vietminhstrijders gevangengenomen toen hij van Saigon naar Hue reisde. Ho sprak bij die gelegenheid zijn bewondering uit voor Diem en bood hem een ministerspost in zijn regering aan. Ofschoon Diem later beweerde dat hij dit aanbod verontwaardigd en in scherpe taal had afgewezen, onder andere omdat de communisten een broer van hem levend hadden begraven, zijn er aanwijzingen, niet alleen in bronnen van de Vietminh, maar ook in latere uitlatingen van Diem zelf, dat hij minder uitgesproken was. Waarschijnlijk toonde Diem zich bereid minister te worden onder een voorwaarde – dat hij het gezag zou krijgen over de binnenlandse veiligheidsdienst. Ho weigerde dit, maar liet Diem vervolgens vrij, tot verontwaardiging van zijn medestanders. Volgens Ho was dit omdat men de zoon van zo’n grote Vietnamese als Ngo Dinh Kha niet gevangen mocht nemen, maar waarschijnlijk speelde bij Ho ook een rol dat hij verwachtte dat Diem later wel zijn kant zou kiezen. Daarbij maakte Ho echter een inschattingsfout over Diems in de jaren dertig gevormde politieke opvattingen, die na 1946 ongewijzigd richting bleven geven aan zijn politieke keuzes.

In de tweede helft van de jaren veertig koos Diem noch partij voor de Fransen noch voor de Vietminh. Hij probeerde steeds een brede politieke beweging van de grond te krijgen die ‘een derde weg’ zou volgen. Samen met andere nationalistische leiders wilde hij een einde maken aan het Franse gezag zonder dat zij een keuze hoefden te maken voor het communisme. Dat betekende ook dat Diem de opties zowel naar de Vietminh als naar andere nationalistische leiders openhield, dat hij zelfs nadacht over deelname aan Ho’s regering in Hanoi mits hij in ieder geval minister van Veiligheidszaken mocht worden en toen dat niet mogelijk bleek het verder liet rusten. Diem probeerde die derde politieke

macht tot stand te brengen door de vorming van nationalistische organisaties onder verschillende namen, zoals het Verenigde Nationale Blok of de Vietnamese Nationale Organisatie. Zij waren bedoeld als paraplu-organisaties waarbij alle niet-communistische nationalistenvan zich konden aansluiten. Om onder de Franse radar te blijven bekleedde hij geen officiële functies maar oefende via aanhangers, overwegend katholieken die afkomstig waren uit zijn gebied van herkomst, wel veel invloed uit in deze organisaties.

Het paste in Diems neutrale politieke lijn dat hij daarnaast contacten bleef onderhouden met de niet-communistische leden van Ho's coalitieregering. En ook nadat de oorlog met de Fransen eind 1946 in het noorden in volle hevigheid was losgebarsten waren er nog regelmatig contacten tussen Diem en hooggeplaatste politici in de DRV. Volgens sommige – vooral Franse – bronnen bewerkte Diem hoge Vietminhfunctionarissen om zijn kant te kiezen. Er waren ook verscheidene contacten tussen Diem en Bao Dai, de vroegere keizer die in 1945 was afgetreden. Diem hoopte bij hem steun te vinden voor zijn opvatting dat Vietnamese zelfbestuur binnen de politieke constructie van de Franse Unie geen reële onafhankelijkheid was. Met dit doel reisde Diem naar Hongkong, waar de vroegere keizer op dat moment verbleef. Toen laatstgenoemde met de Fransen een akkoord bereikte dat de Franse invloed in belangrijke mate intact liet (de Élysée Akkoorden), kwam een teleurgestelde Diem op 16 juni 1949 met een eigen verklaring, die in feite een openlijke breuk met de officieel beleden neutrale houding van dat moment betekende. Hij gaf hierin duidelijk aan dat hij niet met de Vietminh maar ook niet met de Fransen wilde samenwerken. Hij streefde naar eigen zeggen niet louter naar politieke onafhankelijkheid voor 'het vaderland', maar wenste ook een sociale revolutie die de positie van de arbeiders en de boeren zou verbeteren. Hoe dat exact moest gebeuren liet hij voorlopig in het midden. Vervolgens verliet hij in 1950 Vietnam. Hij vestigde zich na enige omzwervingen uiteindelijk in de Verenigde Staten.

Maar wij hebben hier een grote sprong vooruit genomen in de geschiedenis van Vietnam. Laten wij nu terugkeren naar de verwickelingen in het zuiden van Vietnam in het najaar van 1945. De leiders van de Democratische Republiek Vietnam (DRV) in Hanoi zouden later stevige kritiek hebben op de rol van de leden van de Vietminh in het zuiden, maar wij moeten vaststellen dat de situatie daar in augustus en september ook bijzonder ondoorzichtig was. Ik heb daar al kort bij stilgestaan, maar gezien de betekenis voor de latere ontwikkelingen in Vietnam vraagt dat om meer aandacht. Om te beginnen kenden de communisten verscheidene facties. De belangrijkste was die in Saigon onder leiding van Tran Van Giau, maar rivalen in Can Tho en op andere plaatsen wilden een eigen koers varen. Daarnaast waren er gewapende confrontaties waarbij de Cao Dai, de Hoa Hao, de Binh Xuyen, de Dai-Vietpartij, de trotskisten en de Khmer Krom een rol speelden. Wij zagen al eerder dat een Verenigd Nationaal Front van een aantal partijen was gevormd, dat, nadat vanaf 14 augustus betogingen hadden plaatsgevonden, op 21 augustus in Saigon een grote demonstratie organiseerde. Wij stelden ook al vast dat Tran Van Giau de samenwerking tussen andere groepen probeerde te breken en een Verzetscomité van het Volk onder leiding van het Voorlopige Uitvoerende Comité oprichtte, met daarin vooral communisten. Het leidde tot veel strubbelingen, waarbij ook een belangrijke rol was weggelegd voor de Voorhoede van de Jeugd, die door de Japanners was georganiseerd om een rol te spelen bij een geallieerde invasie. Communisten hadden in deze organisatie geïnfiltrerd; de leider van deze communistische jongeren was Pham Ngoc Thach. Zij vormden een belangrijke bron van steun voor de Vietminh in het zuiden – hun bijdrage aan de machtsgreep van 25 augustus heb ik al genoemd – en zij speelden een rol bij de gewelddadige uitschakeling van tegenstanders in opdracht van Tran Van Giau. De leider van de communisten beschikte zo weldra over 10.000 strijders, die samen 400 geweren hadden. Daarnaast waren er 1000 bewapende aanhangers van de DVQDD, enkele duizenden bewapende groepen die op Japanse steun vertrouwden, de bijzonder goed bewapende 1200 leden van de Binh Xuyen en de strijders van de Cao Dai en de Hoa Hao, waarbij vooral de laatsten actief waren in Saigon. In tegenstelling tot de

Binh Xuyen beschikten zij over primitieve wapens, zoals stokken, spades, dolken en sabels, maar de groep was wel omvangrijk, ruim 15.000 mensen, onder wie ook vrouwelijke strijders. Op 8 september vochten leden van de Vietminh en de Hoa Hao tegen elkaar, waarbij aan de kant van de religieuze beweging 100 doden vielen.

Tot de tegenstanders die Tran Van Giau liet vermoorden behoorden trotskisten, leden van de Constitutionele Partij, onder wie Bui Quang Chieu, leden van de religieuze beweging van de Hoa Hao en Fransen. En dan waren er nog tienduizenden Japanse militairen die ontwapend moesten worden en vervolgens moesten worden gerepatrieerd naar Japan. Later beweerden de Fransen dat de Japanners hun wapens massaal aan de Vietminhstrijders gaven en dat een aanzienlijk deel naar hen overliep. Dat is sterk overdreven, maar dat wil niet zeggen dat de Japanse militairen geen rol speelden. Belangrijk was vooral dat de Japanners zich afzijdig hielden – zij hadden de strijders van de Vietminh gemakkelijk kunnen uitschakelen – en dat zij het goedkeurden dat deze gebruikmaakten van buitgemaakte Franse wapens. Ofschoon men soms kan lezen dat er duizenden Japanse militairen met de Vietminh meevochten, is het waarschijnlijker dat er niet meer dan enkele honderden Japanse militairen deserteerden en ervoor kozen de Vietminhstrijders te trainen of met hen mee te vechten. Alles overziend is het duidelijk dat de verhoudingen zo complex en de groepen zo verdeeld waren dat Tran Van Giau in het zuiden niet hetzelfde kon doen als Ho Chi Minh in het noorden, namelijk een regering vormen die steun onder een aanzienlijk deel van de bevolking genoot. En in die situatie moesten de Britten de Japanners ontwapenen en proberen enige orde te brengen.

In de loop van september werd het dan ook steeds duidelijker dat de regering van Ho Chi Minh in het zuiden een zeer beperkt gezag had. Op de dag dat Ho op het Ba Dinhplein de onafhankelijkheid van Vietnam uitriep, vonden in Saigon nog wel grote demonstraties plaats om de onafhankelijkheid te vieren. Die liepen na geweerschoten vanuit de kathedraal, waarschijnlijk van Franse provocateurs, uit op een stormloop op de kathedraal en een tiental moorden op Fransen. Door de Japanners vrijgelaten Nederlandse en Britse krijgsgevangenen en Japanse troepen herstelden op die tweede september, die in de Franse beeldvorming bekendstaat als 'Dimanche Noire' (Zwarte Zondag), de orde. Zes dagen later arriveerden de eerste Britse militairen in Saigon. Die waren gekomen om de Japanners te ontwapenen, maar zij moesten gezien hun geringe aantal – eind september waren er 1800 Indiase en Gurkha soldaten van het Britse leger aanwezig – voorlopig de veiligheid van de stad nog aan hen toevertrouwen. De Britse generaal Douglas David Gracey negeerde de lokale Vietnamese bestuurders volledig en steunde vanaf zijn komst de Fransen. In zijn eerste openbare proclamatie van 21 september maakte hij strenge maatregelen bekend die de revolutionaire Vietnamezen raakten: hij riep de staat van beleg uit, kondigde een avondklok af en verbood openbare bijeenkomsten en het dragen van wapens. Hij liet 1500 door de Japanners geïnterneerde Franse militairen vrij, hielp hen aan wapens en steunde hen in hun strijd tegen de Vietminh, die probeerde de macht over te nemen van de Japanners. In de nacht van 22 op 23 september bezetten 2000 ondertussen goed bewapende Franse militairen de belangrijkste openbare gebouwen in Saigon en dwongen de lokale Vietnamese bestuurders te vluchten. Daarna sloegen de Franse soldaten aan het plunderen, waarbij zij onder het mom van een wraakactie tegen de Japanners vooral de Vietnamese burgerbevolking troffen – om de simpele reden dat de Japanners nog niet waren ontwapend door de Engelsen. Het gevolg hiervan waren weer nieuwe aanvallen van Vietnamezen op Fransen, waarbij aan Franse kant ruim 300 doden vielen. De leider van de communisten Tran Van Giau kondigde toen de tactiek van de verschroeiende aarde af: niets dat de Fransen van dienste kon zijn mocht worden gespaard. Het betekende dat de elektriciteitscentrale, fabrieken en de markt met explosieven werden opgeblazen.

Communistische en kritische westerse historici hebben Graceys optreden later veelal scherp veroordeeld. Door de Brits-Amerikaanse historicus Peter M. Dunn is aangevoerd dat hij wel verderging dan zijn opdracht toeliet, maar dat hij door de anarchie in Saigon moeilijk anders kon

handelen dan hij deed. De situatie was zo onveilig en zo verward dat hij meende dat hij zijn opdracht de Japanners te ontwapenen zeer ruim moest interpreteren. Feit blijft wel dat Gracey van harte instemde met een terugkeer van Franse troepen in Indochina, de Vietnamezen van hun wapens beroofde en door de Japanners geïnterneerde Franse militairen bevrijdde en aan hen wapens gaf.

Sinds september 1945 werd in het zuiden van Vietnam gevochten door de Britten, die in het begin soms door Japanners werden bijgestaan en later in toenemende mate door Franse troepen, en allerlei Vietnamese nationalistische, etnische en religieuze groepen, waaronder de Vietminh. Recent onderzoek van de politieke situatie in het zuiden, in het bijzonder in de Mekongdelta, laat zien dat de politieke verhoudingen daar veel complexer waren dan een 'simpele' tegenstelling tussen de Fransen en de Vietminh of een eensgezind verzet van 'de' zuidelijke Vietnamezen tegen bedreigingen van buitenaf. Kenmerkend voor de Mekongdelta vanaf september 1945 waren een reeks van onderling soms losjes verbonden interne conflicten en burgeroorlogen, waarin etnische, religieuze en politieke bewegingen tegenover elkaar stonden. Er was een gewapende strijd tussen de Khmer Krom en de Vietbevolking, conflicten van de religieuze sekten de Hoa Hao en de Cao Dai met de Vietminh én van de leden van de Vietminh tegen iedereen die zij als 'verraders' van hun zaak beschouwden. Dat onderzoek brengt zo steeds scherper in beeld dat etnische tegenstellingen en onverhuld racisme minstens zo belangrijk waren ter verklaring van de gewelduitbarstingen dan het nationalisme. Vooral de Vietminh exploiteerde raciale haat. In Franse archieven zijn pamfletten van de Vietminh aangetroffen waarin men de Fransen ervan beschuldigde dat zij Vietnamezen in Afrikanen veranderden door die te bakken en dat Marokkaanse soldaten aan kannibalisme deden. Dat dergelijke ideeën wortel konden schieten in de Mekongdelta hield verband met de politieke situatie in dat deel van Vietnam na afloop van de Tweede Wereldoorlog. Het was een gebied in gisting, waar het vertrouwen in de leiders en de regering van voor 1940 sterk was verzwakt of verloren was gegaan en nieuwe politieke bewegingen naar voren konden komen, waaronder die van de communisten. Dit leidde tot een klimaat waarin achterdocht, paranoia, geweld en afkeer van alles wat anders was dan het vertrouwde overheersten én tot etnische strijd, de aanwezigheid van krijgsheren, religieuze conflicten, terrorisme en rooverij. Dit inzicht corrigeert natuurlijk het beeld dat de politieke motivatie van de boeren in het zuiden voor 1954 louter werd bepaald door het streven de Franse bezetters te verdrijven en na 1954 om eensgezind tegen de regering van Zuid-Vietnam en de Verenigde Staten te vechten. Hierdoor wordt de interne Vietnamese context van de oorlogen tussen 1945 en 1975 ook hier steeds duidelijker.

Op 5 oktober 1945 kwam de Franse militaire commandant voor Indochina generaal Leclerc in Saigon aan. Eind januari 1946 was de Franse militaire macht tot ruim 45.000 man gegroeid. Dat lijkt veel, maar op de schaal van Indochina (1,5 keer zo groot als Frankrijk en 24.000.000 inwoners), was dat een gering aantal. Leclerc kon in de laatste maanden van 1945 de belangrijkste steden en verbindingswegen in het zuiden onder zijn gezag brengen en schakelde daar een groot deel van de Vietminhstrijders uit. Toch moeten wij voorzichtig zijn met de conclusie dat daarmee de Franse macht in de Mekongdelta of in het zuiden goeddeels zou zijn hersteld. De Amerikaanse historicus Biggs heeft in zijn studie over de Mekongdelta uit 2010 erop gewezen dat vanaf 1945 twee wijzen van het gebruik van de geografische ruimte in de oorlogvoering tegenover elkaar stonden. De Fransen concentreerden zich op het beveiligen van de wegen en de steden, de Vietminh op het handhaven van hun macht in de moeilijk bereikbare waterrijke gebieden van de delta. Zij probeerden daar de boerenbevolking voor zich te winnen door hervormingen op het gebied van het landbezit en de bouw van eenvoudige scholen en ziekenhuizen. De Franse bestuurders probeerden in ieder geval indirect greep te houden op het achterland van de Mekongdelta door de in grote delen van de delta politiek en sociaal krachtig georganiseerde sekten van de Cao Dai en Hoa Hao, die over eigen legers beschikten, bepaalde bestuursrechten te geven. Het nadeel hiervan was evident. De Fransen moesten het goedvinden dat deze groepen, die niet alleen sterk anti-Vietminh maar ook principiële

tegenstanders van een koloniale overheersing waren, voortaan grotendeels autonome gebieden controleerden en daarop hun stempel drukten op een wijze die in economisch en educatief opzicht vergelijkbaar was met de aanpak van de Vietminh. Begin 1946 groeide ook de Franse militaire macht in het zuiden van Annam. Men slaagde erin Nha Trang te ontzetten, maar de Vietminhsoldaten ontweken ook hier veelal de strijd met de Franse troepen en op het platteland heersten de tegenstanders van de Fransen. Het was een tactiek die de Vietminh ook daarna hanteerde.

De Vietnamese historicus Truong Buu Lam, die sinds 1964 in het Westen werkzaam is, heeft in 2010 beschreven hoe gewelddadig en bedreigend hij de situatie in het zuiden op dat moment heeft ervaren. De Fransen beweerden dan wel dat het zuiden gepacificeerd was, de werkelijkheid was volgens hem dat het Franse leger wreed en willekeurig optrad tegen iedereen die men ervan verdacht anti-Franse sympathieën te koesteren. Dat waren vooral communisten of degenen die met deze beweging sympathiseerden. Het had als gevolg dat weldra alleen nog communisten deel uitmaakten van het Voorlopige Uitvoerende Comité. Zij traden hard op tegen degenen die zij aanduiden als ‘Viet Gian’ (Vietnamese verraders) – en dat waren rivalen van allerlei soort, aanhangers van de VNQDD, trotskisten en gematigde nationalist. Truong Buu Lam herinnerde zich dat hij bang was dat zijn vader, die onderwijzer was, zou worden opgepakt, dat bijna elke avond executies plaatsvonden en dat steeds politici spoorloos verdwenen. Mensen die drie voorwerpen bij zich droegen met een witte, blauwe en rode kleur – de kleuren van de Franse vlag – werden gezien als handlangers van de Fransen en Vietnamese verraders en veroordeeld tot ‘mo tom’, dat wil zeggen: zij mochten kreeften gaan zoeken op een rivierbodem.

In het licht van alle hiervoor genoemde ontwikkelingen in het zuiden is het verdedigbaar, zoals Dunn doet, de Onafhankelijkheidsoorlog of de Eerste Indochinese oorlog in september 1945 te laten beginnen en niet zoals veelal gebeurt pas eind november-begin december 1946 als in het noorden van Vietnam de strijd tussen de Fransen en de Vietminh ontbrandt. Nog correcter is het om al vanaf de lente van 1945 te spreken van een Vietnamese burgeroorlog en in navolging van de Franse historici Devillers en Ruscio en de Noorse historicus Tønnesson een escalatieproces te schetsen dat begon in maart 1945 en voortduurde tot het voorjaar van 1947 met stappen die in toenemende mate een grote oorlog met Frankrijk onvermijdelijk maakten – waarover in de volgende paragraaf meer.

Enkele weken later dan Leclerc arriveerde ook de nieuwe Hoge Commissaris (voorheen aangeduid als gouverneur-generaal) voor Indochina admiraal Georges Thierry d’Argenlieu, een overtuigde voorstander van een onvoorwaardelijk herstel van de grandeur van het vooroorlogse Franse koloniale rijk. Behalve Hoge Commissaris was hij ook titulair oppervelhebber van het leger en als zodanig de meerdere van Leclerc, die hierover zeer ontevreden was en het als een beperking van zijn macht beschouwde. D’Argenlieu is wel aangeduid als ‘de soldaat-monnik’, omdat hij na een periode als militair het grootste deel van het interbellum doorbracht als monnik in de orde van de karmelieten en bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog weer voor een loopbaan in het leger koos. Hij is ook ‘de intelligentste man van de twaalfde eeuw’ genoemd, wat nog eens laat zien in welke sfeer hij leefde. Bij zijn aantreden als Hoge Commissaris noemde hij als zijn voornaamste taak het herstel van de Franse soevereiniteit over het gebied van de Indochinese Federatie. Naar dat adagium zou hij voortaan blijven handelen.

In veel Franse en Engelstalige studies wordt ‘de hardliner’ en ‘de man van het verleden’ D’Argenlieu tegenover ‘de liberale pragmaticus’ Leclerc geplaatst en wordt de admiraal als de hoofdverantwoordelijke voor het uitbreken van de oorlog geschetst, terwijl Leclerc en Sainteny een verzoenende onderhandelingspolitiek voorstonden. Sinds het proefschrift van Thomas Vaisset over de admiraal uit 2014 is het duidelijk dat wij deze beeldvorming moeten nuanceren. Vaisset ontkent niet het eigenzinnige en arrogante optreden van de admiraal, maar wijst erop dat de politieke lijn die hij voorstond niets anders was dan de politiek van de Franse regering, dat die helemaal in overeenstemming was met de verklaring van 24 maart 1945 van De Gaulle en dat hij op enig moment

ook aan De Gaulle voorstelde stappen te zetten op weg naar onafhankelijkheid met behulp van een Vietnamese leider. En ten slotte verschilden de opvattingen van Leclerc en de admiraal nauwelijks.

In het noorden van Vietnam was de situatie geheel anders. Op 2 september 1945 had Ho Chi Minh in Hanoi de Democratische Republiek Vietnam uitgeroepen, met als belangrijkste machtsgebied het noorden, het vroegere Tonkin. De conflicten tussen de Vietminh en de niet-communistische nationalistische partijen en de wijze waarop deze laatste door de communisten werden uitgeschakeld kregen al uitgebreid aandacht. In het hier volgende deel staat de relatie met China centraal. Ho's staat was nog door geen enkel ander land erkend en dat zou voorlopig ook niet gebeuren. De financiële situatie was erbarmelijk. De regering van Ho beschikte op dat moment nauwelijks over de financiële middelen die nodig waren om wapens en munitie te kopen en het was gezien de chaos en de anarchie ook niet goed denkbaar dat zij in staat zou zijn tot een geregelde vorm van belastinginning. Men deed daarom een beroep op de vrijgevigheid van de bevolking en lanceerde een campagne onder de naam 'de Week van het ophalen van het goud'. In elk door de Vietminh gecontroleerd dorp werd een altaar geplaatst met een grote urn waarin mensen gouden en andere kostbare voorwerpen konden gooien. Tegelijkertijd probeerde Ho's regering de sympathie van de bevolking te winnen door maatregelen af te kondigen tegen het analfabetisme en zo veel mogelijk scholen op te richten. Onder het mom dat het land in een strijd op leven en dood was verwickeld met het kolonialisme executeerden communisten echter op hetzelfde moment leden van andere politieke organisaties, zoals zij dat ook deden in het midden en zuiden van het land.

Ik wees hiervoor al op de komst van grote eenheden Chinese troepen in september 1945. De schattingen lopen uiteen van 125 tot 200 duizend. De laatste lijkt het dichtst bij de waarheid te zijn. Zij stonden onder leiding van de Chinese generaal Lu Han. Het blijft lastig de positie van Lu Han exact te duiden. Truong Buu Lam schrijft dat hij in gesprekken met Ho's regering duidelijk liet blijken dat hij de Franse soevereiniteit serieus nam en dat het Chinese leger pas zou vertrekken als Frankrijk de macht had overgenomen. Volgens andere historici voelde hij weinig voor het herstel van de Franse macht en liet hij daarom de regering van Ho bestaan en steunde hij de niet-communistische partijen. Dat lijken op het eerste oog moeilijk met elkaar te verzoenen visies. Beide raken echter niet de kern van zijn politiek. Voorop stond dat hij in ieder geval niet betrokken wilde raken in een oorlog van de Fransen met de Vietminh of in onderlinge Vietnamese oorlogen. Om die reden stond hij welwillend tegenover de regering van Ho Chi Minh, steunde hij de nationalistische partijen terughoudend en eiste hij de instemming van de regering van Ho Chi Minh voordat de Fransen van Leclerc mochten komen. Ik schreef eerder in navolging van Guillemot over een geheime verstandhouding tussen de Vietminh en de Fransen – op het eerste oog natuurlijk een merkwaardige zaak. Het wordt plausibel als wij ons realiseren dat Ho Chi Minh er alles aan was gelegen dat de Chinezen zouden vertrekken, wat alleen mogelijk was met 'hulp' van de Fransen, en dat hij gebruikmaakte van Franse militairen om andere nationalistische partijen uit te schakelen. Een akkoord tussen de Fransen en de Chinezen was een eerste stap. Afspraken met de Fransen [vooral de overeenkomst van 6 maart 1946, zullen wij nog zien] waren een noodzakelijk gevolg.

Lu Hans soldaten hebben geen goede naam. Zij kwamen volgens de afspraken van Potsdam als degenen die de Japanners moesten ontwapenen en een geordend bestuur moesten instellen, in werkelijkheid waren zij vaak ordinaire plundersers die door hun officieren meestal op geen enkele wijze in de hand werden gehouden. Door muntmanipulaties en andere malversaties probeerden die zichzelf te verrijken. Dat is zeker één kant van het Chinese optreden, maar er is ook nog een andere kant. Tønnesson wees in zijn studies over de verwickelingen in 1945 en 1946 erop dat de Chinezen een belangrijke rol speelden bij de totstandkoming van het akkoord van 6 maart 1946 tussen de Fransen en de regering van Ho Chi Minh. De Franse bestuurder Jean Sainteny, die al in augustus 1945 in Hanoi was gearriveerd, was op dat moment nog steeds tandeloos, omdat hij niet over soldaten beschikte. Franse politici en militairen konden daarom voorlopig slechts een lijn volgen, namelijk

onderhandelen. Eerst onderhandelden zij met de Chinezen over hun terugtrekking. Een afspraak tussen Frankrijk en de regering van de Chinese machthebber Chiang Kai-shek regelde het vertrek van de Chinese troepen. Het verdrag van 28 februari 1946 hield in dat Frankrijk alle bezittingen en voorrechten die het na de Opiumoorlog (1840-1842) in China had verkregen nu opgaf en dat Chinezen in Vietnam bepaalde voorrechten zouden genieten. 'In ruil' hiervoor zou Frankrijk tussen 1 en 15 maart 1946 de Chinese bezettingstroepen aflossen en erkende China de Franse soevereiniteit over Vietnam en de andere vroegere Franse delen van Indochina. Ondanks deze laatste bepalingen was Ho Chi Minh tevreden over de totstandkoming van het akkoord tussen de Fransen en de Chinezen. De aanwezigheid van Chinese troepen beperkte het gezag van zijn regering en de VNQDD en de DMH konden nu niet langer op hun steun rekenen. Het maakte het ook gemakkelijker hen uit te schakelen – wat, zoals wij al zagen, ook gebeurde met enige hulp van het Franse leger.²²

Een escalatieproces en het begin van de oorlog tussen de Fransen en de DRV in het noorden

De Fransen en de regering van Ho Chi Minh besloten begin 1946 met elkaar te onderhandelen. Franse politici en militairen in Parijs en Saigon realiseerden zich dat het Chinees-Franse verdrag alleen kon worden geëffectueerd als het zou worden gevolgd door een Frans-Vietnamees akkoord. Generaal Leclerc wilde de Franse macht in het noorden het liefst onmiddellijk herstellen, maar begreep na enige aarzelingen dat hij over onvoldoende militairen beschikte. Hij liet aan Parijs weten dat nu het grote doel van het herstel van de Franse soevereiniteit in het noorden de iure was bereikt onderhandelingen met de Vietnamese nationalististen konden volgen. Zijn opvolger als opperbevelhebber van de Franse troepen in Indochina generaal Jean-Étienne Valluy wilde eveneens de vooroorlogse situatie herstellen, maar ook hij beseftte dat een volledige herovering van Tonkin een moeizame militaire operatie zou zijn en op korte termijn zeker nog niet mogelijk was.

De politiek van Ho Chi Minh was bovenal gericht op het stabiliseren van zijn regering. Aangezien hij en zijn partijgenoten niet voelden voor de vorming van een regering van nationale eenheid waarin de andere nationalistische partijen een gelijkwaardige positie innamen, realiseerde hij zich dat dit het best kon gebeuren door met Frankrijk te onderhandelen. Hij was door het Chinees-Franse verdrag van 28 februari voor voldongen feiten geplaatst, die hem dus voor een groot deel niet onwelgevallig waren, vooral omdat de Chinezen vertrokken en de positie van de andere nationalistische partijen daardoor was verzwakt. Er waren verder grote economische problemen na een periode van oorlogen, hongersnood en plunderingen. Hij beseftte ook dat hij een landing van Franse troepen niet kon verhinderen. Onderhandelingen met de Fransen leverden Ho daarenboven de tijdwinst op die Giap nodig had voor de opbouw van een leger, dat moest worden ingezet als het in het noorden tot een gewapende confrontatie met de Fransen kwam. Bovendien stelde hij vast dat hij in politiek opzicht op geen enkel ander land hoefde te rekenen. De aanwezigheid van Patti en de OSS in september 1945 had geen positief effect gehad op de regering in Washington. Tot acht keer toe vroeg de regering van de DRV in 1945 en 1946 aan de regering-Truman om erkenning; antwoorden bleven steeds uit. De Sovjetunie lag ver weg en was vooral bezig met het herstel van het eigen land na de verwoestende oorlog tegen Duitsland. Stalin ontving in september en oktober 1945 telegrammen van Ho Chi Minh, maar hij beantwoordde die niet. Het is niet bekend wanneer men zich in Moskou realiseerde dat een oud-Kominternmedewerker president was geworden van een Aziatisch land. Pas op 15 oktober verscheen een publicatie in een Russisch tijdschrift waarin aandacht werd besteed aan de situatie in Azië. Indochina werd genoemd, maar er was geen enkele verwijzing naar Ho of zijn staat. En ook in de daaropvolgende maanden was, als wij af moeten gaan op officiële publicaties, de belangstelling minimaal. Tijdens een symposium van de Russische Academie van Wetenschappen, dat was gewijd aan de invloed van de Russische revolutie in het Oosten, werden allerlei gebieden besproken, maar niet Vietnam waar die revolutie had gezegevierd. De meest voor de

hand liggende reden voor deze houding van Moskou ligt in de internationale politieke afwegingen van Stalin. Hij concentreerde zich op Oost-Europa en andere gebieden waren voor hem minder interessant. Vandaar zijn afzijdige houding in de Griekse burgeroorlog, in Azerbeidzjan toen dat door Iran werd aangevallen en in het ver weg gelegen Vietnam – dat volgens Potsdam viel onder het ‘toezicht’ van China en Groot-Brittannië. Stalins wantrouwen over Ho’s nationalisme zal ook zeker niet minder zijn geworden na de formele opheffing van de Communistische Partij op 11 november 1945. Wat de Chinese communisten onder leiding van Mao betreft, die voerden op dat moment hun eigen oorlog tegen de regering van Chiang Kai-shek.

De onderhandelingen met de Fransen liepen in het najaar van 1946 uit op een grote gewapende strijd tussen de Franse staat en de DRV, een oorlog die tot 1954 duurde, veelal aangeduid als de Eerste Indochinese oorlog of de Onafhankelijkheidsoorlog. Een van de recente inzichten is dat wij het begin daarvan bij voorkeur niet moeten fixeren op een moment. Wij stelden hiervoor al vast dat er vanaf 1940 gevechten waren van Vietnamese communistische en niet-communistische nationalistena met het Franse leger, dat vanaf de lente van 1945 mag worden gesproken over burgeroorlogen tussen Vietnamese en dat de term Onafhankelijkheidsoorlog in wezen te beperkt is. Zowel voor Vietnamese als Franse historici vormde 19 december 1946 met het eerste grootschalige gewelddadige optreden van de Vietminh tegen de Fransen in Hanoi echter lange tijd het begin van de oorlog. Vietnamese historici legden er daarbij de nadruk op dat het in december duidelijk was geworden dat de politiek van Ho Chi Minh, die op vrede en compromissen was gericht, schipbreuk had geleden op de Franse onwil. Veel Franse historici vonden dat de Vietminh op die dag ondanks de bereidheid van de Franse regering de onderhandelingen voort te zetten de beslissende stap naar een gewelddadige confrontatie zette. Publicaties van de Franse historicus Philippe Devillers (*Paris-Saigon-Hanoi. Les archives de la guerre, 1944-1947*, uit 1988) en van de Noorse historicus Stein Tønnesson (de meest recente: *Vietnam 1946. How the war began*, uit 2010) laten zien dat de verantwoordelijkheid voor het uitbreken van de oorlog in het noorden tussen Frankrijk en de DRV vooral bij de Fransen lag en dat sprake was van een escalatieproces waarbij extremisten aan beide zijden steeds meer de overhand kregen. Hun belangrijkste conclusie was dat Franse militairen en politici in Indochina bewust naar een confrontatie streefden en daarbij werden gesteund door politici in Frankrijk. In de historiografie is nu in grote lijnen wel consensus over de visie van Tønnesson en Devillers, die wij ook al aantreffen bij Ruscio in zijn overzichtswerk *La guerre française d'Indochine* uit 1992. Vooral Tønnesson roerde zich als revisionist. Hij ging daarbij paradoxen niet uit de weg. Zo wees hij erop dat het akkoord tussen de Fransen en de DRV van 6 maart met enige tegenzin en alleen na Chinese druk door beide partijen was gesloten, maar dat desondanks de oorlog niet had hoeven uitbreken als de Fransen tegemoetkomender waren geweest en een reeks van toevalligheden en communicatiestoringen in december 1946 was uitgebleven. Het escalatieproces begon in feite al op 9 maart 1945 met het wegvallen van de Franse soevereiniteit. Dat creëerde in het noorden een machtsvacuüm waarvan vooral Ho Chi Minh en de Vietminh profiteerden en het zorgde in het zuiden voor chaos. De verklaring van de regering-De Gaulle van 24 maart 1945 was een volgende stap, want dit betekende een verharding van de Franse politiek. Daarna versterkte het besluit in Potsdam van juli 1945 om twee bezettingszones te vormen de verschillende ontwikkeling in het noorden en zuiden. Het uitroepen van de Vietnamese onafhankelijkheid door Ho Chi Minh op 2 september, hoe begrijpelijk natuurlijk ook vanuit Vietnamees perspectief, impliceerde een duidelijke keuze tegen de terugkeer van het Franse koloniale bewind. Het herstel – althans in theorie – van de Franse machtspositie in het zuiden in het najaar van 1945 was een volgende stap. In februari 1946 sloten Frankrijk en China een akkoord waardoor Franse troepen in het noorden konden terugkeren. Tot zover waren dit allemaal zaken die ik al heb genoemd. Maar daarna ging het escalatieproces verder.

Op 6 maart 1946 tekenden na stevige Chinese druk Ho Chi Minh en Vu Hong Khanh en de Franse onderhandelaar Jean Sainteny het hiervoor al genoemde akkoord. Khanh was een lid van de

VNQDD en was de bijzondere afgevaardigde van het kabinet zonder dat hij overigens over veel macht beschikte. Ho had erop aangedrongen dat hij het akkoord mede ondertekende om zo de nationalistenvan de VNQDD en de DMH de wind uit de zeilen te nemen. Volgens het akkoord kreeg Frankrijk toestemming 15.000 Franse en 10.000 Vietnamese troepen in het noorden te legeren 'om de Chinese troepen te vervangen'. Het erkende in ruil daarvoor het bewind van Ho ('De Republiek Vietnam', zonder het woord Democratisch) als de regering van 'een vrije staat' met een eigen parlement, leger en financiën als onderdeel van de Indochinese federatie binnen de Franse Unie. De Franse onderhandelaars weigerden elke verwijzing naar volledige onafhankelijkheid in de toekomst op te nemen in de afspraken. Verder dan een 'état libre' (vrije staat) wilden zij niet gaan. Deze Vietnamese staat strekte zich uit over Tonkin en Annam, maar Cochinchina viel hierbuiten. Sainteny beloofde een referendum in het zuiden over een eventuele hereniging van Tonkin en Annam met Cochinchina. Verder werd afgesproken dat de onderhandelingen in Frankrijk zouden worden voortgezet.

Het was een compromis waarover beide partijen in wezen ontevreden waren, maar waarin de regering van Ho wel de meeste concessies had gedaan. De DRV kreeg geen onafhankelijkheid, maar moest de formulering 'een vrije staat' en de terugkeer van de Fransen accepteren. Voorlopig was er ook nog geen sprake van de eenheid van de drie delen. De Fransen waren niet gelukkig met de beperking van 15.000 militairen en met de toezegging van een referendum. Een eindtijd voor het vertrek van de Franse troepen die de bases van de Franse luchtmacht en marine bewaakten was niet vastgelegd. Franse troepen die de openbare orde moesten bewaken zouden in vijf jaar tijd gefaseerd worden vervangen door Vietminhmilitairen. Sommige Fransen waren zelfs over dit compromis volstrekt niet te spreken. Zo was Thierry d'Argenlieu woedend over de afspraak dat een deel van de Franse troepen zich binnen vijf jaar moest terugtrekken. Hij vond dat Sainteny met deze tegemoetkoming de Franse machtspositie had ondermijnd. Cadeau oordeelt in zijn recente overzichtswerk hard over deze kritiek. Volgens hem konden de onderhandelaars weinig anders doen dan tot deze afspraak komen als zij de Franse militairen terug wilden laten keren in Tonkin, zij hadden hun meerderen steeds op de hoogte gehouden van de vorderingen en D'Argenlieu en de regering in Parijs besloten achteraf welbewust zich niet aan de afspraken te houden. Een voorbeeld hiervan was het voorstel van 13 maart van Marius Moutet, minister van Overzeese Gebiedsdelen, om het separatisme in Cochinchina aan te wakkeren en dat deel buiten een toekomstig Vietnam te houden.

De medeondertekening door Khanh van het akkoord van 6 maart betekende het uiteenvallen van de samenwerkingsverbanden van de nationalistenvan de Dai-Vietpartijen en een aantal leiders van de VNQDD en de DMH hadden de onderhandelingen tussen de Fransen en de regering van Ho Chi Minh vanaf september 1945 steeds bekritiseerd als verraad aan de nationale zaak in de hoop de beweging van Ho zo te verwijderen van de bevolking en uiteindelijk zelf de macht over te kunnen nemen. Wij stelden in de vorige paragraaf al vast dat de Chinese regering niet genegen was een staatsgreep tegen de Vietminhregering te organiseren of te steunen. Het betekende in Chinese ogen een complicatie voor de lucratieve bezetting van het gebied. In een document dat door leiders van de VNQDD werd opgesteld lezen wij dat zij ervan uitgingen dat de Fransen het akkoord niet zouden respecteren en dat het een tactische zet was van de regering van Ho Chi Minh om de DMH en de VNQDD te vernietigen. 3600 bewapende leden van de DMH trokken zich daarna terug in hun machtsgebied in het noordoosten in de buurt van de Chinese grens. De VNQDD organiseerde betogingen om te protesteren tegen de komst van de Franse soldaten en bekritiseerde Khanh fel vanwege zijn rol bij het akkoord. Minister van Buitenlandse Zaken van de regering Nguyen Tuong Tam verklaarde op 12 april dat hij ernstig twijfelde aan de oprechtheid van de Fransen. Hij was nog wel betrokken bij de onderhandelingen met Frankrijk in april-mei en weigerde uiteindelijk in Frankrijk met de Franse regering verder te onderhandelen. In de vorige paragraaf heb ik al uitgebreid geschetst

wat er daarna met de niet-communistische partijen gebeurde. Leden van deze partijen waren echter niet de enigen die kritiek hadden op het akkoord met Frankrijk.

Ho Chi Minh werd door een deel van de bevolking eveneens scherp bekritiseerd vanwege het akkoord dat hij op 6 maart met de Fransen had gesloten. Samen met Giap moest hij de volgende dag op het plein van de Opera van Hanoi voor een menigte van volgens sommige – achteraf zeker overdrijvende – aanwezigen 200.000 mensen het akkoord verdedigen. Het was een heftige bijeenkomst. Een van zijn tegenstanders in het publiek wierp bij die gelegenheid een granaat naar de president; die miste zijn doel. Men wilde toch ‘doc lap’ (onafhankelijkheid) voor heel Vietnam en nu had men slechts ‘tu do’ (vrijheid) voor een deel van Vietnam binnen een door Fransen gedomineerde staatkundige structuur. Volgens Ho was het politiek verstandiger om te onderhandelen en binnen vijf jaar onafhankelijkheid te verkrijgen dan 50.000 of 100.000 mensen op te offeren. Verbaasde medestanders of andere Vietnamese nationalist, die hem van verraad aan de Fransen beschuldigden, hield hij voor dat een regeling ook noodzakelijk was om de Chinezen definitief weg te krijgen: ‘Liever een korte tijd Franse pis ruiken dan heel ons leven de poep van de Chinezen te moeten eten’ (of een andere even onsmakelijke variant), zou hij hebben gezegd. Uit een notitie van een bijeenkomst van het Centraal Comité van de Vietminh van enkele dagen voor het sluiten van het akkoord blijkt heel goed wat de diepste motieven van Ho Chi Minh en zijn medestanders waren. Het heet daarin dat het voortzetten van de strijd betekende dat men geïsoleerd raakte en een zwakkere positie kreeg. Het zou het mogelijk maken dat ‘verraders van de bende van Nguyen Hai Thanh van de VNQDD’ gezamenlijk de macht konden veroveren. Het Centraal Comité vond verder dat men door het akkoord dat voor vrede met Frankrijk zorgde de tijd had gewonnen die nodig was om de agitators in het binnenland uit te schakelen. Dat is duidelijke taal. Wij zagen al wat dit betekende. Op 18 maart 1946 trok generaal Leclerc aan het hoofd van een leger van 1000 man en 200 voertuigen Hanoi binnen en werd daar ontvangen door de regering van Ho Chi Minh. Leclerc gedroeg zich terughoudend. Zijn voertuigen lieten zowel de Franse als de Vietnamese vlag wapperen, hij eiste voor zichzelf niet het paleis van de gouverneur-generaal op en had een lijfwacht die was samengesteld uit Franse en Vietnamese militairen.

Na het akkoord van 6 maart vonden verdere besprekingen plaats tussen de regering van Ho Chi Minh en Franse politici. Ho vond dat de besprekingen in Parijs moesten plaatsvinden. Thierry d’Argenlieu wilde hem dat podium met veel internationale aandacht niet gunnen. Op 24 maart ontmoetten Ho en Thierry d’Argenlieu elkaar. De hooghartige Franse Hoge Commissaris weigerde voet te zetten op het grondgebied van de DRV en wilde niet verdergaan dan een gesprek op een Frans oorlogsschip in de baai van Ha Long. Hij drong erop aan dat voorafgaande aan een definitief akkoord in Frankrijk voorbereidende besprekingen zouden plaatsvinden in Dalat. Die begonnen op 17 april. De delegatie van de DRV stond formeel onder leiding van de minister van Buitenlandse Zaken Nguyen Tuong Tam, de leider van de DVDC, een partij die al zoveel leden door de terreur van de Vietminh had verloren. Feitelijk was Giap echter de belangrijkste vertegenwoordiger van de regering. De conferentie zorgde vooral voor verdere polarisatie. De staten die deel uitmaakten van de Indochinese federatie mochten niet beschikken over eigen ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken; dat regelden de Fransen. De DRV-afgevaardigden, die de conferentie op 11 mei huilend verlieten, realiseerden zich daar ten volle dat de vorming van de Indochinese federatie in wezen een herstel van de vooroorlogse koloniale verhoudingen betekende. Ook lieten de Franse onderhandelaars duidelijk blijken dat in Cochinchina geen referendum zou plaatsvinden over aansluiting bij het noorden, maar dat in het zuiden een aparte staatkundige eenheid werd gevormd. Voordat Ho naar Europa vertrok, deed hij een nieuwe poging een breed eenheidsfront te formeren, waarin ook de strijders van de Vietminh waren ondergebracht: de Lien Viet. Vanaf 1951 was dit de officiële naam voor de Vietminh. Omdat de meeste historici ook voor de jaren 1951-1954 blijven schrijven over de Vietminh, doe ik dat hier echter ook. De besprekingen in Dalat hadden op de keper

beschouwd niets opgeleverd, behalve – in de woorden van de Franse historicus Jacques Dalloz – dat de meningsverschillen nog eens duidelijk tegenover elkaar waren geplaatst. Het enige positieve was dat er in Frankrijk verder zou worden gesproken. Ondertussen werd de strijd tussen de Franse troepen en de strijders van de Vietminh in het zuiden steeds heviger. Daar was Tran Van Giau vervangen door een nieuwe leider Nguyen Binh. Die slaagde er geleidelijk aan in verloren gebied in het zuiden te heroveren. Een groot probleem vormde het door de Fransen aangestuurde separatisme in Cochinchina. Op 26 maart werd een Voorlopige regering van Cochinchina in het leven geroepen onder leiding van de Fransgezinde medicus Nguyen Van Thinh en vanaf 1 juni bestond de Autonome Republiek Cochinchina. Het laatste besluit werd pas op 8 juni aan Ho Chi Minh medegedeeld toen hij tijdens zijn reis naar Frankrijk op die dag in Caïro aankwam. Het zouden moeilijke onderhandelingen worden.

Op 27 mei was Ho aan het hoofd van een Vietnamese delegatie naar Frankrijk vertrokken om daar het definitieve akkoord te tekenen. Na een reis van twee weken met een vliegtuig bereikte hij Frankrijk. Eind juni waren de onderhandelingen nog steeds niet begonnen. Pas op 6 juli vonden de eerste officiële besprekingen plaats, niet in Parijs zoals Ho had verwacht maar in het kasteel van Fontainebleau. Die liepen uiteindelijk vast op twee punten: de onafhankelijkheid en de eenheid van Vietnam. Door Franse historici is later veel gespeculeerd over de vraag hoe oprecht Ho was in het streven naar een compromis en of hij niet vooral naar Europa was gegaan om tijd te winnen. Waarschijnlijk is het verstandig om hier niet een al te scherp onderscheid te zien en konden beide zaken op dat moment zonder problemen voor Ho Chi Minh naast elkaar staan. Ho logeerde bij een Frans echtpaar en hij bracht volgens een waarnemer het hoofd van veel vrouwen op hol. Hij wist door zijn optreden – innemend en herhaaldelijk de Franse klassieken citerend – ook veel journalisten en een deel van de Franse bevolking voor zich in te nemen. Hij toonde oprechte bewondering voor de Franse cultuur en opvallend weinig ressentiment naar de vroegere koloniale heersers. Hij gaf verder de indruk dat hij steeds op een werkbare band tussen Frankrijk en een onafhankelijk en verenigd Vietnam hoopte.

Ho eiste bij het begin van de besprekingen de onafhankelijkheid van Vietnam en daarna associatie met Frankrijk. Gebeurtenissen in Hanoi maakten op hetzelfde moment duidelijk dat de Fransen deze eis niet wilden inwilligen. Thierry d'Argenlieu gaf zijn vertegenwoordiger in Hanoi opdracht het door de Chinezen verlaten vroegere paleis van de gouverneur-generaal in bezit te nemen. De leiders van de DRV in Hanoi realiseerden zich op dat moment dat alleen een lange strijd de DRV onafhankelijk van Frankrijk zou kunnen maken en zij begonnen met een grootschalige mobilisatie van de bevolking. Een ander bewijs van de Franse plannen was de wijze waarop de Franse regering de onderhandelingen voerde. Ministers van de nieuwe regering-Bidault namen niet aan de besprekingen deel, wat natuurlijk op voorhand een signaal was hoe de Franse regering over de onderhandelingen dacht. De Franse onderhandelaar Max André, een tweederangs politicus, mocht en wilde niet verdergaan dan autonomie binnen de Indochinese federatie, waarbij de buitenlandse zaken waren voorbehouden aan de Franse regering. Op het punt van de soevereiniteit bleven de standpunten dus onverzoenlijk en verder dan de afspraak over een *modus vivendi* op 14 september 1946 kwam men niet. Deze behelsde het opschrijven van goede voornemens voor het voortzetten van de onderhandelingen, douane-afspraken, de vorming van een monetaire unie, de stopzetting van de vijandelijkheden in Cochinchina op 30 oktober in afwachting van een definitief verdrag dat in januari 1947 zou worden gesloten en het vrijlaten van politieke gevangenen. Het waarborgde ook de veiligheid en het bezit van de Franse burgers in Vietnam.

Nog wezenlijker voor de mislukking was de kwestie van de eenheid van Vietnam. In Fontainebleau waren Ho en zijn belangrijkste medeonderhandelaar Pham Van Dong duidelijk over hun eis met betrekking tot Cochinchina. Dat hoorde al eeuwenlang bij Vietnam, waarbij zij natuurlijk niet vermeldden dat dit pas sinds het begin van de negentiende eeuw definitief door de Vietnamese

staat was veroverd. Het Franse kolonialisme had Vietnam in drieën gedeeld en dat moest nu worden hersteld. De situatie in Vietnam was ondertussen juist op dit punt verder geëscaleerd. De besluiten van 26 maart en 1 juni laten dat zien. Op die laatste dag, enkele dagen nadat de Vietnamese delegatie naar Europa was vertrokken, scheidde Thierry d'Argenlieu, zonder voorafgaand overleg met zijn regering in Parijs, Cochinchina af van de rest van Vietnam. Hij zag zijn nieuwe Autonome Republiek Cochinchina als een vrije staat binnen de Indochinese federatie met een eigen regering, parlement, leger en financiën. Nguyen Van Thinh, een arts die voor de oorlog jarenlang lid was geweest van de Constitutionele Partij, werd 'zijn' eerste president. De overige leden van het kabinet waren technocraten, figuren uit het oude koloniale bestuur en met de Fransen sympathiserende politici. Het was een stap die volledig in strijd was met wat in het akkoord van 6 maart was afgesproken over een referendum dat zou besluiten over de aansluiting van Cochinchina bij Annam en Tonkin. En op 1 augustus bereikte de Vietnamese onderhandelaars het bericht dat Thierry d'Argenlieu een tweede conferentie in Dalat had belegd, waar vertegenwoordigers van Cambodja, Laos en Cochinchina waren uitgenodigd om definitieve regelingen voor de Indochinese federatie te treffen. Het betekende impliciet een ondermijning van de besprekingen in Fontainebleau. Thierry d'Argenlieu opereerde daarbij echter niet geïsoleerd van Parijs. Men moet deze eigengereide bestuurder zien als het middelpunt van de onverzoenlijken, die, daarin gesteund door brede lagen van de Franse pers en de publieke opinie, bewust op een confrontatie met Ho's DRV aanstuurden. Het brandpunt was een groep ministers en ambtenaren onder leiding van Georges Bidault, die op 24 juni premier en minister van Buitenlandse Zaken was geworden van een nieuwe Franse regering. Van deze groep, het Comité Interministeriële de l'Indochine (Cominindo), hoorde Thierry d'Argenlieu achteraf dat men het in grote lijnen met zijn stap van 1 juni eens was.

De Vietnamese delegatie, van wie vooral Pham Van Dong en Hoang Minh Giam de onderhandelingen voerden, wees de voorstellen van de Fransen af en zij verliet daarna op 13 september de besprekingen. Toch tekende Ho de volgende dag na een nachtelijk bezoek aan de slaapkamer van de Franse minister van Overzeese Gebiedsdelen Marius Moutet met hem het hierboven al genoemde *modus vivendi*. Impliciet gaf Moutet hiermee aan dat hij vond dat Ho namens het verzet in het zuiden kon spreken. Het laat zich raden wat Thierry d'Argenlieu van het *modus vivendi* vond. Het doorkruiste zijn plannen voor een aparte staat Cochinchina. Ho zou overigens vervolgens tegen een medewerker hebben gezegd dat hij hiermee zijn doodvonnis had getekend. Was hij bevreesd dat hij voor de afspraak zou worden bekritiseerd? Ho heeft zich nooit uitgelaten over de reden van zijn handelen en historici hebben hierover later druk gespeculeerd. Soms kan men lezen dat hij nog steeds oprecht meende dat een akkoord met de Franse regering mogelijk was, maar dat lijkt bij nader inzien een tamelijk naïeve opvatting. Hij realiseerde zich mogelijk dat hij niet met lege handen in Hanoi kon terugkeren en tekende daarom het *modus vivendi*, dat in vergelijking met het akkoord van 6 maart in ieder geval slechts beperkte, vooral financiële, economische en culturele, concessies aan de Fransen betekende. Misschien wilde hij andere leden van de delegatie niet belasten met de mislukking van de besprekingen, wat vast en zeker een reactie van radicalen tegen hen zou hebben uitgelokt. Daarom besloot hij de last alleen te dragen in de wetenschap dat hij niet zo snel zou worden aangevallen. Of, is een voor Ho minder vriendelijke suggestie van sommige historici, wilde hij gewoon tijd winnen die nodig was om zich voor te bereiden op een gewapende strijd en was zijn afzijdigheid tijdens de onderhandelingen juist bedoeld om niet de schuld te krijgen van mislukkingen. Berichten die de Franse inlichtingendiensten onderschepten, geven inderdaad aan dat de leiders van de Vietminh zich op een gewapende confrontatie voorbereidden. Dat Ho geen haast had, blijkt duidelijk uit de keuze van zijn vervoermiddel: niet een vliegtuig maar eerst met de trein naar Toulon en vervolgens met een boot naar Haiphong. De ontvangst in Hanoi op 20 oktober was in ieder geval hartelijk en dat gold ook voor die in het kabinet. De niet-communistische leden hiervan waren tijdens Ho's afwezigheid of gevlucht, of aan de kant geschoven, of gevangengezet, of

geliquideerd door Giap en zijn medestanders. Tot de eerste groep behoorden de belangrijkste overgebleven niet-communistische nationalistische leiders Nguyen Tuong Tam, Nguyen Hai Than en Vu Hong Khanh. Giap sprak over ‘reactionaire saboteurs’ – een prachtig, maar natuurlijk nietszeggend cliché. Hij rekende daartoe ook de leden van de Constitutionele Partij, degenen die met de Japanners of de Fransen hadden samengewerkt of werkten, leden van de trotskistische en katholieke bewegingen, landeigenaren en degenen die geld tegen rente uitleenden. Thierry d’Argenlieu en de nieuwe militaire commandant generaal Valluy besloten de gebieden waar zij volgens het akkoord van 6 maart troepen mochten legeren verder uit te breiden, vooral in het noorden in het grensgebied met China en het midden van Vietnam. De gewapende confrontaties namen hier steeds meer toe. Die waren soms tussen Franse troepen en strijders van de Vietminh, maar om nog maar eens te illustreren dat de werkelijkheid complex was: ik gaf hiervoor ook aan dat Franse militairen de Vietminh steunden tegen de niet-communistische nationalistische groepen.

Ofschoon in Fontainebleau afspraken waren gemaakt over het hervatten van de besprekingen, komen historici veelal tot het oordeel dat de onderhandelingen in feite niets hadden opgeleverd en dat de definitieve breuk tussen de DRV en de Franse republiek dichtbij was. Op 30 oktober, de afgesproken dag waarop de onderhandelingen zouden worden hervat, gaven de Franse vertegenwoordigers aan dat niet over de status van Cochinchina kon worden gesproken, omdat dit onvoorwaardelijk deel uitmaakte van het gebied van Frankrijk. De president van de Autonome Republiek Cochinchina Nguyen Van Thinh stelde verontwaardigd de vraag of hij het hoofd was van een kolonie of van een staat met echt gezag. Hij voelde zich zo vernederd door zijn Franse ‘beschermers’ dat hij op 10 november zelfmoord pleegde. Thierry d’Argenlieu probeerde de Vietminh de schuld in de schoenen te schuiven: de president wilde op deze wijze het onrecht dat aanhangers van de Vietminh hem hadden aangedaan aan de kaak stellen. Zijn opvolger was Nguyen Van Xuan, een tot Fransman genaturaliseerde Vietnamees. Die was na zijn opleiding in Frankrijk kolonel geworden in het Franse leger en sprak geen woord Vietnamees. Wekenlang werden in een krant spotprenten van hem gepubliceerd waarbij hij voor een schoolbord stond met elke dag drie nieuwe Vietnamese woorden die hij probeerde te leren. Zijn benoeming stelde veel zuidelijke nationalistien teleur. Ondertussen zette Tran Van Giau’s opvolger Nguyen Binh diens militante Vietminhpolitiek voort. Hij had nooit iets gevoeld voor het brede eenheidsfront dat Ho had bepleit, richtte guerrillabases op in de Mekongdelta en gaf opdracht tot overvallen op Fransen en het vermoorden van politieke tegenstanders. En dat leidde weer tot Franse represailles. Volgens Franse militairen controleerden troepen van de Vietminh in september 1946 bijna 80 procent van Cochinchina.

Ondertussen escaleerde ook de situatie in het noorden verder. De traditionele visie is dat op 19 december 1946 de strijd begon na een aanval van de Vietminh op de Fransen in Hanoi, maar dat is vooral een beeld op grond van een francocentrische benadering van de verwickelingen in de laatste maanden van 1946. Tegenover de 60.000 reguliere soldaten van de Vietminh en de vele duizenden plaatselijke strijders stonden op dat moment verspreid over Vietnam 80.000 militairen van het Corps Expéditionnaire Français en Extrême-Orient (het CEFEO). Volgens de officiële lezing van de Franse regering, lange tijd met termen als ‘De Tonkinese vespers’, ‘Het bloedbad van de onschuldigen’ en ‘De Bartholomeusnacht van de Fransen’ gecanoniseerd in de Franse historiografie, begon de oorlog op die dag. Deze visie moeten wij nu tot een van de best gecultiveerde Franse historische legendes rekenen. Volgens de huidige inzichten was 23 november 1946 een belangrijker ‘point of no return’ in het noorden. De clique rondom Thierry d’Argenlieu en generaal Valluy streefde in de laatste maanden van 1946 bewust naar een militaire confrontatie in het noorden, waarbij zij hoopte een aanval van de Vietminh te kunnen uitlokken. Valluy regelde dit in november. Maar daarvoor waren er al conflicten over de vraag hoe ver verwijderd van hun legerplaatsen Franse militairen zich in Tonkin mochten bewegen, of zij hiervoor vooraf toestemming moesten hebben van de regering-Ho en over een verbod om buiten diensttijd wapens te dragen.

Het was voor veel Vietnamezen al een doorn in het oog geweest dat Franse troepen op 26 juni het paleis van de gouverneur-generaal in Hanoi hadden bezet, maar de tegenstellingen kwamen uiteindelijk tot een uitbarsting door conflicten over de douanerechten in de haven van Haiphong. De controle die de Fransen in deze haven uitoefenden, betekende dat zij de aanvoer via de belangrijkste Vietnamese haven in het noorden van de DRV konden stilleggen. In september nam Valluy het toezicht over de douane volledig in handen na klachten van Chinese handelaren, omdat zij geld van de Democratische Republiek moesten gebruiken. Ondertussen gingen de Fransen eigen geld uitgeven voor alle delen van de Indochinese federatie. Over die ontwikkelingen informeerde Valluy zijn regering in Parijs pas zes weken later. De inkomsten uit douanerechten waren echter voor de DRV-regering van groot belang, omdat dit een belangrijke inkomstenbron was voor de staat die met grote financiële problemen te maken had. Op 20 november vond vervolgens een relatief onbelangrijk incident plaats. Een Chinese jonk met smokkelwaar werd door Franse militairen aangehouden, waarna gewapende confrontaties plaatsvonden tussen Franse en Vietnamese militairen. Men beschuldigde elkaar later ervan dat de andere partij het eerst had geschoten. Valluys medestander kolonel Pierre-Louis Dèbes, de bevelhebber van de Franse troepen in Haiphong, ging daarna tot actie over. Alhoewel Franse en Vietnamese onderhandelaars tot een wapenstilstand hadden besloten en de hoogste Franse militair in Tonkin de meer gematigde generaal Louis-Constant Morlière niet op de hoogte was van de actie, gaf Dèbes opdracht aan de marine in Haiphong tot een beschieting van de stad. Zijn meerdere in Saigon generaal Valluy dekte hem op voorhand in een telegram: 'Het moment is aangebroken om een harde les te leren aan degenen die ons verraderlijk hebben aangevallen.' De beschieting kostte op 23 november aan veel inwoners van Haiphong het leven. De schattingen lopen uiteen van hooguit enkele duizenden in de oudere Franse literatuur tot meer dan 20.000 in sommige Vietnamese bronnen – dit laatste veelal louter gebaseerd op getuigenissen. Ho Chi Minh meende in een brief die hij aan enkele Franse politici schreef dat er 3000 doden waren. In zijn studie uit 2014 over Thierry d'Argenlieu berekende de Franse historicus Vaisset nauwkeurig dat er 'slechts' tussen 500 en 1000 doden waren. Er vond op die 20^e november nog een gewapende confrontatie plaats. Franse soldaten begaven zich naar Langson om doden op te graven die daar in maart 1945 door de Japanners waren vermoord. Zij vielen in een hinderlaag en in de dagen daarna waren er felle gevechten tussen het Franse leger en de Vietminh. Hanoi veranderde ondertussen steeds meer in een vestingstad, waar de Vietminh en de Franse militairen zich voorbereidden op de strijd, vol met loopgraven, prikkeldraadversperringen, gekapte bomen, neergehaalde elektriciteits- en telegraafkabels, met gewapende groepen die zich door de stad bewogen en waarin de citadel en de Europese wijk steeds meer geïsoleerd raakten. Op 23 november sloot de Vietminh de verbindingsweg tussen Hanoi en Haiphong af. Morlière concludeerde dat er weldra een einde zou komen aan de paradoxale situatie dat de Fransen en de Vietnamezen in Cochinchina vochten en in Tonkin met elkaar toosten.

Het is wel duidelijk dat de regering van de DRV en de leiders van de Vietminh in hoofdzaak ervoor verantwoordelijk waren dat aan die paradox op 19 december een einde kwam. Maar dat betekent niet dat de Franse binnenlandse politieke situatie niet een belangrijke factor is geweest in het escalatieproces. Op 10 november 1946 vonden voor de vierde keer in dat jaar in Frankrijk verkiezingen plaats, waarbij dit keer de communisten als grootste partij tevoorschijn kwamen. Zij behaalden 28 procent van de stemmen. De regering-Bidault bleef als demissionaire regering functioneren tot midden-december, toen de nieuwe regering onder leiding van de socialist Léon Blum opvolgde. In afwachting van de eerste presidentsverkiezingen van de Vierde Republiek, die midden-januari 1947 zouden plaatsvinden, bleef de politieke instabiliteit bestaan. Uit de detailstudies van Devillers en Tønnesson wordt duidelijk dat de 'clan belliciste de Saigon' (de oorlogsclique in Saigon), die bang was dat 'links' in Frankrijk op een compromis met Ho Chi Minh zou afstevenen, het politiek gezien instabiele Parijs voor een reeks van faits accomplis stelde en de beelden daarvan in haar

voordeel inkleurde. Een daarvan was de opdracht aan de marine geweest om Haiphong te bombarderen. Het is ook duidelijk geworden dat de feitelijke macht in Frankrijk in de cruciale periode eind 1946 in handen was van het Comité Interministériel de l'Indochine, waarin de christendemocraat Bidault de voornaamste rol speelde.

De clan belliciste in Indochina van militairen en politici wist zich op voorhand gesteund door de opstelling van de regering-Bidault. Door het bombardement van Haiphong door de Franse marine op die 23e november werd de regering in Parijs voor voldongen feiten geplaatst, maar dat was volledig conform de plannen van de regering. Thierry d'Argenlieu, zijn politieke adviseur Léon Pignon en Valluy hadden vooraf van de regering in Parijs wel de opdracht gekregen dat Frankrijk niet mocht worden beschuldigd van het eerste geweld. Het was dus van belang dat de tegenstander het initiatief zou nemen en dat werd vervolgens bewust uitgelokt in Haiphong. In zijn studie uit 2005 over De Gaulle heeft de Franse historicus Frédéric Turpin laten zien dat Thierry d'Argenlieu door De Gaulle voortdurend werd gedekt en aangemoedigd. De generaal had al eerder tevergeefs geprobeerd de komst van Ho Chi Minh naar Frankrijk te voorkomen, negeerde de adviezen van zijn contactpersoon in het Verre Oosten Pierre Messmer, souffleerde de onderhandelaars in Fontainebleau toch vooral niet toe te geven aan de Vietnamese wensen en steunde Thierry d'Argenlieu onvoorwaardelijk in zijn confrontatiepolitiek. De machtigste Franse politicus op dat moment de christendemocraat Bidault had met steun van de Franse communisten en socialisten een vredespolitiek kunnen voeren als hij dat had gewild. Zijn grootste zorg was echter niet vrede maar het Franse rijk behouden. Het loslaten van Indochina betekende voor hem het begin van een kettingreactie met grote gevolgen voor de Franse Unie. Zijn minister van Overzeese gebiedsdelen Marius Moutet wilde eind 1946 wel een oorlog voorkomen, maar hij werd, vooral door Bidault, tegengewerkt. Toen Blum op 18 december het premierschap overnam van Bidault wilde deze eveneens een oorlog voorkomen. Hij zond Moutet naar Vietnam om daar met Ho te spreken, maar de oorlogspartij vertraagde de brieven die Blum en Ho aan elkaar stuurden.

Wat exact op 19 december gebeurde, kan vooral als gevolg van de schaarste aan bronnen van communistische zijde nog niet goed worden vastgesteld. Het is bekend dat de extremist aan Vietnamese zijde Giap door de aanval van 19 december meende de Franse troepen in Hanoi op Haiphong te kunnen terugwerpen en dat hij hoopte daardoor de verdere aanvoer van verse Franse troepen te kunnen voorkomen. Het is nog maar de vraag of de aanval zo goed door de Vietminh is voorbereid als de Vietnamese communistische geschiedschrijvers en Giap later beweerden. Volgens Tønnesson, die schrijft over 'een Vietnamese chaos', heeft het er veeleer de schijn van dat de leiders geen greep hadden op hun aanhang en dat zij door het tijdstip van de aanval zelf werden verrast. Nadat de strijders van de Vietminh bij hun aanval iedereen in de Europese wijk die verzet pleegde hadden gedood, traden Franse militairen de volgende dag op vergelijkbare wijze op tegen Vietnamese soldaten en militeleden. Ho kon nog net op tijd vluchten en riep een dag later de bevolking op de Fransen uit Vietnam te verdrijven. De aanval was in ieder geval koren op de molen van Thierry d'Argenlieu en Valluy. Nadat zij eerder de berichtgeving over het bombardement van 23 november op handige wijze hadden weten te manipuleren, konden zij nu de schuld voor het uitbreken van de oorlog volledig bij Giap en Ho leggen. Dat hun activiteiten invloed hadden, kan men opmaken uit de reactie van een gematigde Fransman als Henri Laurentie, de Franse ambtenaar die de afspraken van Brazzaville in 1944 had opgesteld. Deze schreef eind november in een memorandum voor minister Moutet dat gezien de openlijke oorlog die de Vietminh nu voerde het wel duidelijk was van wie Ho zijn instructies kreeg en dat hij zijn macht ontleende aan iets anders dan een zuiver en eenvoudig nationalisme.

Het beeld dat de Vietnamese communisten later cultiveerden, was dat op 19 december consensus aan de kant van de communisten bestond over het gebruik van grootschalig geweld tegen de Fransen. Het valt achteraf moeilijk vast te stellen of Ho en Giap het over de acties van 19 december

volledig eens waren. Er zijn wel aanwijzingen dat Ho voorzichtiger was dan Giap. Hij behoorde zeker niet tot degenen die zich fraaie illusies maakten over de Franse beloften van gelijkwaardigheid. Daarvoor was hij te veel een realist. Hij meende waarschijnlijk dat een oorlog met de Fransen het meest voor de hand lag, maar hij achtte die niet onvermijdelijk en veranderde tussen de modus vivendi van 14 september en 19 december regelmatig van mening. Hij poogde in ieder geval zo lang mogelijk een gewapend conflict te vermijden in de hoop dat een Franse regering met een machtig communistisch blok een compromis zou nastreven. Zijn brieven aan de regering-Blum illustreerden deze houding. Onder andere om deze reden neemt Ho Chi Minh volgens sommige historici een unieke plaats in tussen de (communistische) leiders van de twintigste eeuw. Zelfs de Franse onderhandelaar Sainteny wees in zijn memoires op zijn brede ontwikkeling, zijn intelligentie, zijn ongelooflijke energie en zijn volstrekte onkreukbaarheid en oprechtheid. En Tønnesson merkte in zijn werk over het jaar 1946 op dat hij van alle grote communistische leiders van de vorige eeuw te midden van Lenin, Stalin, Mao, Kim Il-sung en Castro de enige was die ondertussen in moreel opzicht niet in diskrediet was gebracht en dat hij historici bleef biologeren door de diepgang van zijn gedachten. Ik noemde hiervoor een aantal keren de in de Verenigde Staten werkzame Vietnamese historicus Tuong Vu, die in zijn studie uit 2017 de nadruk legt op de consistente en breed gesteunde dogmatische marxistische politiek van de leiders van de DRV, waarbij een mensenleven niet telde. Het is jammer én opmerkelijk dat hij zwijgt over de periode van de Frans-Vietnamese onderhandelingen in 1946 en geen kanttekeningen plaatst bij de visies van Sainteny en Tønnesson.

Het is zeker zo dat de Vietnamese extremisten een spoedige oorlog als de enige verstandige koers beschouwden. Tot deze groep behoorde Giap. Tønnesson sprak in 2005 met de bejaarde militair en staatsman. Die bleek de werken van hem en Devillers goed te kennen, maar toen de Noorse historicus hem vertelde dat daaruit toch bleek dat de Fransen de oorlog hadden uitgelokt ontkende hij dat hij in de val van Thierry d'Argenlieu en Valluy was gelopen. Hij antwoordde dat hij zelf het initiatief had genomen, omdat hij zich realiseerde dat er onherroepelijk een oorlog zou uitbreken. Een andere tegenstander van een compromis met de Fransen was de partijsecretaris Truong Chinh. In augustus 1946 publiceerde hij een artikel ter herdenking van de Augustusrevolutie en merkte daarin veelbetekenend op dat compromissen een gebrek aan vertrouwen in de massa illustreerden en dat men meer te vrezen had van de fouten van eigen partijgenoten dan van de vijand. Het is niet ondenkbaar dat hij daarmee op zijn eigen president doelde.

In een conclusie in het eerste deel van zijn studie over de Dai-Vietbeweging is Guillemot bijzonder kritisch over de verwickelingen in 1946. In het licht van de latere Vietnamese geschiedenis is 1946 volgens hem hét rampjaar, omdat in dat jaar de radicale nationalist (lees: de communisten binnen de Vietminh) definitief zegevierden en met de opbouw van een totalitaire staat konden beginnen. Ergo, in dat jaar kwam een breuk tot stand tussen deze radicalen en de meer gematigde nationalist, die vervolgens leidde tot een grote burgeroorlog en de totstandkoming van twee Vietnamese staten. Het is hét breekpunt in de recente Vietnamese geschiedenis. De tegenstellingen tussen nationalist en communisten waren natuurlijk wel al van oudere datum. Maar voor de Tweede Wereldoorlog beperkten die zich tot wederzijds geweld in Franse gevangenschappen en meningsverschillen in het zuiden van China. In 1945 en vooral in 1946 verwerden de politieke tegenstellingen tot moordpartijen en grootschalige militaire confrontaties in Vietnam. Het betekende een militarisering van de Vietnamese samenleving, met militaire scholen van de verschillende bewegingen waar jongeren werden getraind om oorlog te voeren tegen andere Vietnamezen. De balans die aan het einde van het jaar 1946 kan worden opgemaakt was vooral negatief voor de niet-communistische nationalist. Ofschoon zij noch contrarevolutionairen noch verraders van Vietnam waren – dat waren etiketten die hen door de communisten werden toebedeeld – waren zij grotendeels uitgeschakeld, of door wapengeweld of zonder rechtspraak gedood, omdat zij als niet-communistische tegenstanders van het kolonialisme nu eenmaal een andere kijk hadden op de

toekomst van hun land dan de communisten. Vooral de Dai-Vietpartijen en de VNQDD waren zwaar getroffen. Hun belangrijkste leiders waren gedood (onder anderen Nguyen The Nghiep, Nguyen Ngoc Son, Le Khang, Truong Tu Anh en Ly Dong A), of gevlucht naar China (onder anderen Nguyen Tuong Tam, Nguyen Hai Thanh en Vu Hong Khanh). Een complete intellectuele elite was weggevaagd. Drie mislukkingen lagen ten grondslag aan de nieuwe situatie van een gespleten natie: de weigering van de Vietminh om de macht te delen met de revolutionaire niet-communistische nationalistenvan, een regering van nationale eenheid te vormen en een neutrale onafhankelijke staat te creëren teneinde zo de terugkeer van de Fransen te voorkomen; de Franse politiek die alleen met de communisten zaken wilde doen, op deze wijze indirect (en soms ook direct door militaire steun) bijdroeg aan de uitschakeling van de andere nationalistenvan en nooit reële onafhankelijkheid overwoog en – ten slotte – de houding van de niet-communistische nationalistenvan, die het niet met elkaar eens konden worden en niet tot een compromis met de Fransen bereid waren voor de vorming van een naoorlogse neokoloniale staat. Guillemot sluit het eerste deel van zijn omvangrijke studie vervolgens af met een harde vaststelling: ‘Frankrijk en de Vietminh verdreven gezamenlijk de nationalistenvan het politieke toneel met een grote wederzijdse medeplichtigheid van de machthebbers en paradoxaal genoeg verklaarden dezelfde mensen daarna in december 1946 elkaar de oorlog.’²³

Minderheden, de Franse kolonistoren en de Vietminh in de Centrale Hooglanden

De bevolking van Vietnam van ruim 100.000.000 mensen bestaat naast de Viet, die 86 procent vormen, uit 53 minderheden. Deze 14 miljoen mensen wonen overwegend in de berggebieden in het noorden en het midden van het land en in de Mekongdelta (de Khmer Krom). Een thema dat in studies over de Vietnam Oorlog meestal wordt genegeerd – men denke aan de recente boeken van Ward en Hastings – is de wijze waarop de oorlogen de minderheden raakten. Dit is merkwaardig, omdat het leven van de minderheden in de twintigste eeuw ernstig werd ontwricht door oorlogen, in de jaren dertig door de dreiging van de Tweede Wereldoorlog en na afloop daarvan eerst door de Onafhankelijkheidsoorlog en later de Vietnam Oorlog. Het waren oorlogen waarbij naast Frankrijk ook andere grootmachten zich met Vietnam bemoeiden, zoals Japan, China en de Verenigde Staten, maar waarin ook allerlei interne Vietnamese tegenstellingen werden uitgevochten. Dat betekende dat het ook steeds voor een deel burgeroorlogen tussen Vietnamezen waren. En minderheden speelden op allerlei manieren daarin een rol – al was het alleen maar omdat zij partij moesten kiezen in conflicten waarvan zij zich liever verre hadden gehouden.

Zij werden niet alleen regelmatig tot keuzes gedwongen in conflicten waaraan zij part noch deel hadden en waarmee zij zich het liefste ook nooit hadden bemoeid. Daarnaast kregen zij te maken met politieke besluiten en oorlogshandelingen die hun samenleving beïnvloedden of zelfs volledig ontwrichtten. Ik wil dat in dit boek illustreren aan de hand van een achttal thema’s: de Franse besluiten ten aanzien van de positie van de minderheden in de Centrale Hooglanden voor en na afloop van de Tweede Wereldoorlog; de rol van de Khmer Krom in de Mekongdelta; de migratiebewegingen van minderheden; de situatie van de minderheden in het noordelijke berggebied ten tijde van de Onafhankelijkheidsoorlog en na afloop daarvan, dit laatste als gevolg van maatregelen van de regering van Noord-Vietnam; de vergelijkbare besluiten gericht op natievorming van Ngo Dinh Diem, de premier en later president van Zuid-Vietnam in de jaren 1954-1963, die de minderheden in de Centrale Hooglanden raakten; de consequenties van de oorlogen van de jaren zestig en zeventig voor de minderheden en de rol die sommige minderheden als meestrijdende partij speelden.

In de jaren dertig gingen Franse bestuurders leden van sommige minderheden bewapenen en rekruteren voor hun militie. Dat deden zij om zo sterker te staan tegenover de dominante Viet in het laagland als die in opstand zouden komen, of voor het geval van een aanval van buiten Indochina. Vooral de Centrale Hooglanden en de daar levende minderheden kregen daardoor een steeds grotere

betekenis in de Franse strategische percepties voor het begin van de Tweede Wereldoorlog. Op hetzelfde moment stonden de Fransen toch om economische redenen op bescheiden schaal de migratie van Viet uit het laagland naar de Hooglanden toe; zij achtten hen geschikte arbeidskrachten voor de plantages. Dat betekende dat de minderheden een deel van hun land kwijtraakten en dat zich steeds meer Viet te midden van de minderheden vestigden.

In verband met de toenemende oorlogsdreiging als gevolg van de Japanse expansiepolitiek in Azië drongen Franse militairen in de tweede helft van de jaren dertig regelmatig aan op grotere autonomie voor de Montagnards (een Franse naam voor de minderheden in de Centrale Hooglanden). Zij realiseerden zich daarbij steeds dat deze berggebieden beter konden worden verdedigd dan de beide delta's en het laagland. Naast de betekenis die minderheden hierdoor kregen in Franse strategische concepten was er nog een belangrijke ontwikkeling, die voor een deel samenviel met de wensen van de militairen. Franse etnografische onderzoekers benadrukten aan het einde van de jaren dertig niet langer de verscheidenheid aan stammen met eigen en elkaar uitsluitende culturele en volkenkundige kenmerken, maar stelden de minderheden in de Centrale Hooglanden voor als een aparte etnische of raciale groep. Zij creëerden op deze wijze een beeld van de Montagnards als bijkans een afzonderlijke natie. Het was een notie die zou beklijven en in de jaren veertig verder werd uitgewerkt. Dat leidde tot de merkwaardige vaststelling dat de Montagnards één taalkundige groep vormden, ofschoon zij tot twee verschillende taalfamilies (de Austronesische en de Austroaziatische) behoorden. Soortgelijke constructies zien wij op het gebied van de rechtspraak en de afspraken over het bestuur. Steeds stond daarbij het gezamenlijk anders zijn ten opzichte van de Viet in het laagland voorop. Men spreekt in dit verband wel over etnonationalisme.

Decoux accentueerde tijdens de Tweede Wereldoorlog dat de bergbewoners de bescherming van de Fransen nodig hadden en vestigde de 'zomer-hoofdstad' van Frans Indochina mede hierom in Dalat in de Hooglanden. Publicaties uit die tijd illustreerden opnieuw de etnische en geografische eenheid van de mensen in de Hooglanden en de noodzaak hen los te maken van de rest van Vietnam. Terwijl Vietnamese nationalistten, onder wie de leiders van de Vietminh en de DRV, de minderheden in de Centrale Hooglanden zagen als een verzameling van verschillende etnische groepen die een onderdeel vormden van een (toekomstige) multi-etnische Vietnamese natie, probeerden de Fransen hen daarentegen als een aparte natie die losstond van de rest van Vietnam voor zich te winnen.

Dat bleef zo, nadat de Fransen hun macht na afloop van de Tweede Wereldoorlog in een deel van het zuiden en het midden van Vietnam hadden hersteld en deze gebieden werden bestuurd door Hoge Commissaris Thierry d'Argenlieu. Eerder, vanaf de jaren twintig, hadden jongeren van de Montagnards al de kans gekregen lager onderwijs in het Frans te volgen op de gemengde Frans-Montagnardscholen in Ban Ma Thuot, Pleiku, Dalat of Kontum. Enkele talentvolle studenten kregen nu toegang tot een tweede fase. Samen met jongeren die deel uitmaakten van de 'Tirailleurs Montagnards' en andere bergbewoners in Franse militaire dienst werden zij geacht opstandigheid te voorkomen en de groei van het communisme tegen te gaan.

De Franse bestuurders realiseerden zich dat met de inzet van militaire middelen alleen de Vietminh niet kon worden verslagen. Er moest ook politieke steun worden verkregen. Het bezit van een eigen grondgebied waarvoor de Montagnardstrijders konden vechten zou hiervoor kunnen zorgen. Een belangrijke stap in de sfeer van het etnonationalisme vond in 1946 plaats. In nauwe afstemming met de regering in Parijs bracht Thierry d'Argenlieu in april-mei van dat jaar de PMSI (Pays Montagnard du Sud-Indochinois) tot stand. Hij voegde vijf provincies in de hoger gelegen delen van Annam, waar hoofdzakelijk groepen Bahnar, Jarai, Rhade en Koho woonden die hij redelijk trouw achtte aan het Franse gezag, samen in een staatkundig verband. Voor het gemak ging men daarbij aan twee zaken voorbij. Er waren nog minderheden in andere, 'lastigere' provincies en er woonden ook Viet in het gebied van de PMSI. Het belangrijkste motief van de Fransen voor de vorming van de PMSI was van strategische aard. Zij zagen de PMSI als een blokkade tegen het

nationalisme van de Viet en de Vietminh. De paternalistisch aandoende Franse argumentatie naar buiten toe was echter dat het bij uitstek een Franse opdracht was zich om de minderheden te bekommeren en ervoor te zorgen dat zij te zijner tijd gelijk zouden worden aan de Viet. De Franse bestuurders verleenden door de vorming van de PMSI autonomie op cultureel gebied onder Frans toezicht. Men moet dan denken aan het toestaan van bepaalde inheemse rechtsgebruiken en tweetalig onderwijs, het verdelen van land volgens oude gewoonten en het beperken van de migratie van de Viet in bepaalde delen van de Hooglanden. De Fransen verspreidden dus bewust een ‘pan-inheemse’ etnonationalistische ideologie. Belangrijker dan de onmiskenbare verschillen tussen de minderheden was het erkennen van een voor alle inwoners van de Hooglanden geldend gemeenschappelijk statuut dat rekening hield met hun manier van leven. Jongeren die de school hadden bezocht en dienstdeden in het leger moesten dit, zoals gezegd, uitdragen. Van feitelijke politieke autonomie was echter geen sprake. Aangezien er ook geen band was met de overige delen van het koloniale Vietnam bevorderden de Fransen op deze wijze separatisme. Wij zullen nog vaststellen dat in het uiterste noorden op dat moment een vergelijkbare ontwikkeling plaatsvond. Daar kwam in 1948 een federatie van de Thai tot stand als autonome regio onder lokale heersers die door Franse bestuurders werden gecontroleerd.

Deze Franse politiek was vooral ingegeven door de eerste successen van de Vietminh nadat Ho Chi Minh de onafhankelijkheid van de DRV had uitgeroepen. De Vietminh zocht gericht naar steun onder de minderheden in de Centrale Hooglanden en accentueerde – volstrekt het omgekeerde van wat de Fransen nastreefden – dat de gebieden en de mensen deel uitmaakten van een ondeelbare Vietnamese staat en natie. De communisten slaagden erin een groep jeugdige Jarai en Rhade, in het bijzonder mensen met een medische of onderwijskundige achtergrond, te enthousiasmeren voor de ‘nationale zaak’ en voor zich te winnen, vooral door beloftes over autonomie en doordat zij de nadruk legden op de onderdrukking door de Fransen en de met hen samenwerkende eigen elites. Een leider die zij nog nooit hadden gezien – Ho Chi Minh – werd in deze propaganda als het grote voorbeeld opgevoerd. Er werd bij voorkeur geciteerd uit zijn brief waarin hij het multi-etnische karakter van de Vietnamese staat beklemtoonde en stelde dat zowel de meerderheid van de Viet als de nationale minderheden deel uitmaakten van die staat. Jongeren kregen bier aangeboden, ontvingen geweren, werden aangespoord kritisch naar hun omgeving te kijken en de strijd voor de nationale bevrijding en de eenheid van Vietnam werd verheerlijkt. De communistische kaderleden die zich bewogen in de dorpen van de minderheden pasten zich handig aan de lokale situatie aan door zoveel mogelijk de levenswijze van de bergbewoners over te nemen met als doel zo hun sympathie te winnen. Daarnaast probeerde de Vietminh haar invloed in de grensgebieden met Laos en Cambodja te vergroten. Het maakte het vrijer bewegen van de Vietminhstrijders over de grens heen mogelijk en het paste in de denkbeelden over de verspreiding van het communisme in andere landen. In de literatuur van de DRV werd dit later in idealistische beelden geschetst en hetzelfde gebeurde op prenten en schilderijen die aan dit thema werden gewijd. Men vergat daarbij dat geweld en terreur, vooral de moord op onwillige lokale bestuurders, ook deel uitmaakten van de strategie om de dorpen van de minderheden voor zich te winnen.

De steun die de Vietminh van een aantal groepen Montagnards in de tweede helft van de jaren veertig kreeg, betekende een belangrijke bijdrage aan haar streven de greep op het platteland in de Centrale Hooglanden uit te kunnen breiden. De reactie van de Fransen was dat zij meer jongeren van de Montagnards in de koloniale milities opnamen, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen. Een andere maatregel was het bevorderen van de migratie van een honderdtal Franse ex-militairen naar de Centrale Hooglanden, waar zij verlaten of nieuwe plantages gingen exploiteren. Het bleek een contraproductieve maatregel te zijn die veel weerstand veroorzaakte bij de lokale bewoners, omdat zij grote delen van hun land kwijtraakten en tot arbeid werden gedwongen. Dit leidde evenals de gedwongen rekrutering voor de militie juist tot grotere steun van leden van sommige minderheden voor de Vietminh.²⁴

Een bijeenkomst van leden van de Cao Dai in 2013 in Tay Ninh

Frans affiche (begin jaren vijftig) roept Fransen op in Indochina de vrijheid te gaan verdedigen

Links een propagandaprent van de DRV (Vietminh) uit 1946, waarin men Franse militairen duidelijk maakt dat zij beter terug kunnen keren naar hun verdrietige moeders, vrouwen en kinderen in Frankrijk. Rechts een propagandaprent van de Staat Vietnam van Bao Dai uit 1948 met als boodschap dat de enige weg naar vreedzame onafhankelijkheid is door met Frankrijk samen te werken (de vlaggen van Bao Dai's staat en Frankrijk).

Herinneringsstele en tempel in My Trach naar aanleiding van de moord op 300 vrouwen en kinderen door soldaten van het CEFEQ (Franse leger) in november 1947

Een herdenkingsmonument op het slagveld in Dien Bien Phu van de overgave van de Franse generaal De Castries aan de Vietminh op 7 mei 1954 en een standbeeld van Ho Chi Minh in een aan hem gewijd museum in Hue

Militairen van de Vietminh in de omgeving van Dien Bien Phu, waar in de lente van 1954 het Franse leger een grote nederlaag leed

Vrouwen van de Thaibevolking uit de buurt van Dien Bien Phu klimmen in hun 'zondagse kleren' op een Franse tank op steunpunt Eliane 2 in Dien Bien Phu in 2008. De minderheden speelden een belangrijke rol bij de zege op de Fransen, maar die werd door de (Noord-)Vietnamese leiders nooit op waarde geschat.

Hoofdstuk 5. Een onafhankelijkheidsoorlog en een burgeroorlog (1946-1954)

De eerste fase van de oorlog (1946-1950), de Bao Dai-oplossing (1949) en de Franse minderhedenpolitiek in de Centrale Hooglanden

Eind februari 1947 had het CEFEO de belangrijkste steden en verbindingswegen in het noordelijke en centrale deel van Vietnam in handen. Het leger van de Vietminh, dat op dat moment 60.000 man telde, die samen over 30.000 geweren beschikten, en verder zo'n 100.000 'parttime guerrilla's' kende, trok zich terug op het platteland en in de bergen en liet de steden in de delta van de Rode Rivier aan de Franse troepen. Maar de woorden van Ho Chi Minh waren duidelijk: 'Dat iemand die een geweer heeft, gebruik make van zijn geweer. Dat iemand die een zwaard heeft, gebruik make van zijn zwaard. En als men geen zwaard heeft, dat men houwelen en stokken neme.' De beperkte Franse successen leidden bij veel Franse militairen tot misplaatste superioriteitsgevoelens en het idee dat de tegenstander geen coherente strategie bezat, dit alles vaak gebaseerd op het vermeende gebrek aan strijd lust en de veranderlijkheid van de Vietnamees.

Dat was echter een volledige miskennis van de strategische bedoelingen van de Vietminh. Vanuit hun schuilplaats in Pac Bo in het berggebied in het noordoosten van Tonkin leidden Ho Chi Minh, Truong Chinh en Vo Nguyen Giap 'het verzet tegen de Franse agressie', zoals zij dat aanduiden. Zij onderscheidden daarbij drie met elkaar verbonden 'strijdtonelen', die zij in belangrijke mate aan de denkbeelden van de Chinese communistische leider Mao Zedong hadden ontleend: een militaire strijd (tegen het Franse leger), een politieke strijd (die de juistheid van de oorlog moest beklemtonen en de bevolking aan hen moest binden) en diplomatieke activiteiten (om in het buitenland steun te vinden). Deze strategie was door Mao geïnspireerd en dat betekende dat de Vietnamese 'vertaler' Truong Chinh in een publicatie in 1947 met als titel *Het verzet zal zegevieren* in navolging van zijn Chinese voorbeeld een drietal fasen onderscheidde: een defensieve, het evenwicht van krachten en een tegenoffensief. Gezien de slechte bewapening en het politiek-strategische isolement waarin de Vietminh verkeerde, moest men zich volgens Truong Chinh beperken tot de fase van het afwachten en zich voorlopig schuilhouden. Men vergete niet dat in China de Kwo Min Tang-regering van Chiang Kai-shek nog aan de macht was en dat de Sovjetunie nauwelijks belangstelling voor de staat van Ho toonde. Mogelijk speelde daarbij naast de redenen die ik in het vorige hoofdstuk noemde ook een rol dat Stalin in een situatie van oplopende spanningen in Europa Frankrijk niet in de armen van de Verenigde Staten wilde drijven. In de recente geschiedschrijving over Dien Bien Phu van Pierre Journoud, waarin deze Franse historicus een veel breder beeld van de Franse nederlaag bij die plaats in de lente van 1954 schetst dan gebruikelijk is, wijst hij erop dat men bij de strategische keuzes van de communistische leiders de invloed van het Vietnamese verleden en de cultuur zeker niet over het hoofd mag zien. Ho Chi Minh, Truong Chinh en Vo Nguyen Giap waren volgens hun uitlatingen en/of geschriften ook geïnspireerd door de dertiende-eeuwse veldheer Tran Hung Dao, die tegen de Mongolen vocht en daarbij het volk centraal stelde, en Nguyen Trai, een belangrijke adviseur van Le Loi, de koning die de Mingdynastie aan het begin van de vijftiende eeuw uit het noorden van Vietnam verdreef. Nguyen Trai wees lang voor Mao zijn koning erop dat een oorlog politieke, militaire en diplomatieke facetten kende.

De strategische keuzes van de Vietminh hadden als consequentie dat Franse operaties overdag veelal in een soort ruimtelijk luchtledige tegen een bijkans onzichtbare vijand plaatsvonden en dat de Fransen zich steeds meer bedreigd voelden door de snelle overvallen van de guerrillastrijders, die op onverwachte plaatsen en dikwijls 's nachts aanvielen. Een notitie van de Franse generaal gaf heel helder aan dat hier sprake was van een heel ander type oorlog dan men gewend

was: er was geen eenduidige frontlijn meer, maar het hele achterland behoorde tot het oorlogsgebied. Dat zorgde ervoor dat de oorlogshandelingen onvoorspelbaar waren en dat het vaak niet duidelijk was welke positieve langetermijneffecten die hadden. Het controleren van de bevolking was in een dergelijke oorlog belangrijker geworden dan het veroveren van gebied. Een Franse kapitein van de infanterie was hierover in een brief aan zijn vrouw in Toulon in januari 1947 heel duidelijk: ‘Voor ons verergert de situatie elke dag. Het is de onhoorbare guerrilla, de maquis zoals die in Frankrijk [tijdens de Tweede Wereldoorlog] functioneerde, met nog meer onzekerheid...Men leeft voortdurend in een staat van alarm, echt niet in staat om zich ’s avonds te bewegen zonder het risico te lopen een stoot met een dolk in de rug te krijgen of een granaat op zijn voeten...Het is een ongelijke strijd waarbij men op elk moment gedood kan worden, zelfs in een gebied waarvan men zegt dat het veilig is, door een sluipschutter die overal verborgen kan zitten [en toen in een wens die een decennium later ook door de Amerikaanse regering zou worden uitgesproken en omgezet in daden]...Wat wij nodig hebben is honderdduizend man extra.’

Het dilemma waarvoor de Franse strategen zich zagen geplaatst, was of men zich moest richten op de beveiliging van de veroverde stedelijke gebieden of de tegenstander naar het achterland moest achtervolgen om daar diens politiek-militaire structuren te vernietigen. Dat laatste plaatste het CEFEO voor ongekende natuurlijke barrières. De wegen waren veelal onverhard, in het regenseizoen meestal onbegaanbaar en in de bergen vaak door de regen weggespoeld. De vele waterwegen waren zelden voorzien van bruggen die geschikt waren voor de zware Franse voertuigen. Wat men met een fraaie term als ‘route colonial’ aanduidde, waren dikwijls zandpaden die niet meer dan 4 meter breed waren. Het was een gevechtsterrein waar men zich met zwaardere militaire voertuigen dan een jeep niet goed kon voortbewegen en het voordeel van de Europese wijze van oorlog voeren met een grote mate van mobiliteit en zwaardere wapens nauwelijks van belang was. Verplaatsingen in het achterland betekenden ook steeds dat men rekening moest houden met sabotageacties en versperringen van de Vietminh of met hen sympathiserende Vietnamezen. Het was een oorlog waarin de genie en de mineurs bijkans belangrijker waren dan de soldaten. Gezien de beperkte omvang van het CEFEO moest de Franse legerleiding bovendien steeds de afweging maken waar het accent moest liggen: in het noorden, waar het centrum van de macht van de Vietminh lag, of in het zuiden met de economisch belangrijke stad Saigon en de Mekongdelta? De vragen die daarbij in de loop van 1947 naar voren kwamen, zouden ook in de jaren daarna steeds worden gesteld. Hoeveel manschappen en materieel moest men naar Indochina sturen om een overwinning te kunnen behalen, vooral om greep te krijgen op het platteland buiten de grote steden? En was een overwinning wel mogelijk? Het grote strategische probleem voor de Fransen was hoe men druk kon blijven uitoefenen op de hoofdmacht van Giap in het noorden en tegelijkertijd de vele honderden steden, dorpen, wegen, bruggen, industriegebieden en havens kon beschermen. Het betekende in feite dat het voor de Franse militairen onmogelijk was het hele land of zelfs maar het grootste deel daarvan te controleren. Het was niet alleen een probleem voor het CEFEO. De omvang van de Vietminh en de keuzes die Giap moest maken verhinderden dat hij dit wel kon doen. De eerste oorlogsjaren waren ook voor de Vietminh moeilijk. De wapens raakten op en het was lastig aan munitie te komen. Van een zege op korte termijn kon geen sprake zijn en dat realiseerde Giap zich heel goed. Als gevolg hiervan leek de situatie op de kaart veel op die van de huid van een luipaard met kriskras verspreid liggende gebieden van beide partijen, die voortdurend over de kaart verschoven.

Sommige Franse militairen ontwikkelden in het licht hiervan nieuwe ideeën over hoe de vijand dan wel bestreden kon worden. Kolonel Charles Lacheroy noemde als het meest wezenlijke kenmerk van ‘de revolutionaire oorlog’ de wijze waarop men de burgerbevolking door indoctrinatie voor zich probeerde te winnen en vervolgens inzette voor de eigen strijd. Het verschil tussen de burger en de soldaat was hierdoor weggefallen. Een andere hoge Franse militair generaal Jean Marius Némo verklaarde waarom de Fransen niet in staat waren de oorlog te winnen. Zij hadden volgens

hem onvoldoende aandacht voor de sociale achtergronden en voor de redenen waarom een deel van de Vietnamese bevolking de kant koos van de Vietminh. Kenmerkend voor Vietnam waren de vele dorpen geweest, die in een hiërarchisch geordend bestuursstelsel waren opgenomen waarin dorpsbestuurders en mandarijnen op een hoger niveau een grote rol speelden. De komst van de Franse kolonisten had dat stelsel ondergraven door de mandarijnen aan de kant te schuiven en de groei van steden te bevorderen. Hij verklaarde het succes van de Vietminh doordat men zich nadrukkelijk met ‘die oude wereld van de dorpen’ verbond, op het niveau van de dorpen propaganda voor de eigen denkbeelden bedreef en ‘de nieuwe wereld’ inhoud gaf door de jeugd te mobiliseren. Het was daarom volgens hem niet voldoende om de vijand met wapens te verslaan. Men moest ook propaganda tegen de Vietminh bedrijven en de bevolking voor zich proberen te winnen.

En dan was er natuurlijk de even lastige vraag voor de Fransen welke politieke oplossing men moest nastreven en op welke wijze men deze uiteindelijk ten uitvoer kon brengen. De belangrijkste drijvende krachten die tot het uitbreken van de oorlog tussen de DRV en Frankrijk hadden geleid – de binnenlandse politieke omstandigheden in Frankrijk met een groep die gericht was op oorlog en niets van onafhankelijkheid wilde weten en de opvatting van de extremisten aan beide zijden dat zo hun doelen het best konden worden bereikt – bleven ook na december 1946 de gebeurtenissen in Indochina in belangrijke mate bepalen. Zo kreeg Emile Bollaert, die in maart 1947 tot nieuwe Franse Hoge Commissaris was benoemd, enkele maanden later van de regering-Ramadier de opdracht over vrede te gaan onderhandelen. De regering was echter op voorhand zeer verdeeld. De Franse Communistische Partij en een klein deel van de socialisten wilden met Ho Chi Minh onderhandelen en de Mouvement Républicain Populaire (MRP) van Bidault en het grootste deel van de socialisten met iedereen behalve met hem. De eisen die Bollaert, vooral onder druk van de MRP, de door Charles de Gaulle geleide Rassemblement du Peuple Français (RPF) en Franse militairen in Indochina stelde, waren zo hoog dat Ho deze redelijkerwijs niet kón accepteren. Bollaert verlangde dat Ho onmiddellijk de strijd zou staken en alle wapens zou inleveren – wat dus feitelijk neerkwam op een overgave. Hij probeerde bovendien de positie van de DRV te verzwakken, doordat hij bekendmaakte dat Cochinchina nu wel deel uit kon maken van een Vietnamese staat en dat hij bereid was met de Vietnamezen met uitzondering van de communisten daarover te praten. Degene die de boodschap van Bollaert aan Ho Chi Minh moest overbrengen was zijn politieke adviseur Paul Mus, een wetenschapper en latere hoogleraar, zowel aan het Collège de France als aan de Yale University. Die had na afloop van de Tweede Wereldoorlog steeds meer begrip gekregen voor het Vietnamese nationalisme en vergeleek dat veelzeggend met dat van de Fransen in de tijd van de Duitse overheersing in die oorlog. Toen Ho op zijn voorstellen reageerde met de opmerking of hij in zijn plaats de voorstellen zou accepteren, antwoordde de Franse onderhandelaar ontkenkend.

De regering in Parijs en Hoge Commissaris Bollaert probeerden vervolgens het nationalisme van de Vietnamezen in de richting van een Vietnamese nationalist te leiden die wél bereid was de Franse uitleg van soevereiniteit en eenheid te accepteren, om – in de woorden van Léon Pignon, in oktober 1948 de opvolger van Bollaert als Hoge Commissaris en een oud-medewerker van Thierry d’Argenlieu – de ruzie die Frankrijk met de Vietminh had te vertalen in een ruzie van Vietnamezen onderling. Een onafhankelijkheidsoorlog werd hier dus sluipenderwijs omgezet in een deels van buitenaf gestuurde grote burgeroorlog, waarbij Pignon natuurlijk over het hoofd zag dat die burgeroorlog al veel langer bezig was. Er waren overal in Vietnam nationalistten actief die niets van het communisme wilden weten en er woedden op dat moment al allerlei kleine burgeroorlogen. De Franse kandidaat was Bao Dai, de gewezen keizer. Nadat hij op 25 augustus 1945 de macht had overgedragen aan de regering van Ho had hij van hem een adviseursrol gekregen. Hij verliet in maart 1946 Vietnam en vestigde zich in september van dat jaar in Hongkong.

Bao Dai is en wordt vaak afgeschilderd als een aan de Franse Riviera verblijvende playboy en als een politieke dilettant of een marionet van Frankrijk, waarmee dan meestal impliciet ook een

oordeel is geveld over zijn plaats als Vietnamese nationalist tegenover de ‘echte’ nationalist Ho. Deze waarderingen hebben bij nader inzien een aanvulling nodig. Bao Dai verdiende zijn reputatie als vrouwenjager en ‘nachtclub-keizer’ zeker wel, hij was vaak omringd door corrupte lieden en moordenaars – dat laatste was overigens voor Ho Chi Minh niet veel anders – en hij onderhield contacten met de Vietnamese onderwereld. Hij miste bovendien het charisma om de Vietnamese bevolking gemakkelijk te kunnen mobiliseren. Hij was echter zeker geen lede stropop in Franse handen. Bao Dai wierp zich voor de Tweede Wereldoorlog al op als nationalist, raakte teleurgesteld in Frankrijk en manifesteerde zich in de jaren 1948-1949 als een harde onderhandelaar die verregaande concessies van de Franse regering wist te verkrijgen, bijvoorbeeld het gebruik van de termen eenheid en onafhankelijkheid in de akkoorden met de Fransen. Het was ook niet zonder slag of stoot dat hij bereid was de regering over te nemen. Het kostte een coalitie van anticommunistische nationalisten, bestaande uit leden van de regering van de Autonome Republiek Cochinchina, van de Cao Dai, de Hoa Hao, katholieken, leden van de VNQDD en de Dai-Vietpartij, veel moeite Bao Dai te overtuigen. Dat zijn poging een niet-communistisch alternatief te bieden voor Ho’s regering uiteindelijk mislukte, moet voor een groot deel Frankrijk worden verweten. Dat land gaf hem nooit de ruimte zijn positie als leider van de Vietnamezen op weg naar nationale onafhankelijkheid op een reële wijze vorm te geven. Een auteur die Bao Dai een veel overtuigendere plaats in de geschiedenis van Vietnam geeft dan in oudere werken met karikatuurale beelden vaak gebeurde, is Guillemot in zijn studie over de Dai-Vietpartij. Hij schrijft dat Bao Dai steeds onafhankelijkheid voor Vietnam nastreefde, weliswaar tijdelijk genoeg om met de tussenoplossing die in de Bao Dai-oplossing lag besloten, vervolgens de Fransen in de eerste fase van de onderhandelingen verraste met zijn vergaande eisen en later in toenemende mate teleurgesteld raakte over de Franse invulling van de onafhankelijkheid. Hij was echter door zijn combinatie van moderne trekken, zoals zijn belangstelling voor jagen, dansen, spelen in casino’s, plezier maken en de belangstelling voor de discussie, en de traditie van een duizendjarige monarchie met het bovennatuurlijke gezag dat daarbij hoorde volgens Guillemot bij uitstek de aangewezen persoon om de Vietnamezen te verenigen. Juist hierdoor kreeg hij de steun van allerlei groepen, zij het soms terughoudend en niet van alle leden van zo’n beweging. Tot hen behoorden de leiders van de Cao Dai en de Hoa Hao in het zuiden, iemand als Ngo Dinh Diem in Hue, politici van de Dai-Vietpartij en sommige leiders van de katholieke bevolking in de diocesen Bui Chu-Phat Diem in het noorden. Bui Chu en Phat Diem waren twee katholieke diocesen, waar omstreeks de helft van de Vietnamese katholieken leefden. Het waren goeddeels autonome gebieden, waar men over eigen scholen, seminaries, een leger, kranten en een radiostation beschikte.

De eerste akkoorden die na moeizame onderhandelingen met Bollaert op 7 december 1947 en 5 juni 1948 in de baai van Ha Long met de Franse bestuurder werden bereikt, beloofden onafhankelijkheid naar de Franse maat gesneden voor Bao Dai’s Voorlopige Centrale Regering van Vietnam (VCRV). Meer zat er op dat moment voor hem en de latere vicepresident Nguyen Van Xuan niet in. Anders gezegd, in de woorden van de Franse historicus Cadeau: ‘Het was een manoeuvre die van Bao Dai “een werktuig” maakte in het kader van de oorlog tegen de Vietminh en die niet ingegeven was door de oprechte wens Vietnam onafhankelijkheid te verlenen.’ En Bao Dai spreekt in zijn memoires zelf van een Franse politiek van ‘geven en vasthouden’. De Franse staat deed op papier afstand van alle aanspraken op Vietnam, inclusief Cochinchina, en stemde in met de Geassocieerde Staat Vietnam, op papier een onafhankelijke staat, die uiteindelijk na lange onderhandelingen echter pas op 2 juli 1949 tot stand kwam. Het land was geassocieerd met de Franse Unie en geen onderdeel daarvan, maar het bleef wel wettelijk verbonden met Frankrijk en beschikte niet over een eigen grondwet. De regering in Parijs maakte tijdens de eerste onderhandelingen ook duidelijk dat Frankrijk de buitenlandse politiek en het leger zou blijven controleren en Cochinchina alleen met de andere delen kon worden samengevoegd als het Franse parlement dat goedkeurde. Op 8 maart 1949 kwam het definitieve compromis tussen de regering van Bao Dai en de Franse regering tot stand, vooral

dankzij de inspanningen van Hoge Commissaris Pignon. In een briefwisseling met de Franse president Vincent Auriol, de zogenoemde Élysée Akkoorden, verkreeg Bao Dai van hem de toezegging dat Cochinchina met de rest van Vietnam (Annam en Tonkin) zou worden herenigd. In juni van dat jaar keurde het Franse parlement dit laatste goed. Bao Dai, die zich heel goed realiseerde dat de Fransen hem voor hun doeleinden gebruikten, was in april 1949 bereid naar Vietnam terug te keren als president van de Geassocieerde Staat Vietnam, veelal aangeduid als de Staat Vietnam. Nguyen Van Xuan werd vicepresident. De staat kreeg een gele vlag met in het midden drie horizontale strepen, die de eenheid van de drie delen van Vietnam moesten uitdrukken. Een groot probleem vormden de autonome machten – de Cao Dai, de Hoa Hao, de Binh Xuyen en de katholieke diocesen – die, doordat zij een bepaalde regio goeddeels controleerden, verhinderden dat er meer cohesie binnen de Staat Vietnam groeide. Samen met Laos en Cambodja, die achtereenvolgens op 19 juli en 8 november 1949 een vergelijkbare ‘onafhankelijkheid’ kregen, vormden zij de drie Geassocieerde Staten die waren verbonden met de Franse Unie. Bao Dai was als staatshoofd degene die de ministers en de provinciale gouverneurs benoemde, maar op het gebied van de uitvoerende, de wetgevende en de rechterlijke macht speelde hij geen rol van betekenis. De Fransen zegden in dit akkoord toe een nationaal Vietnamees leger op te zullen bouwen. Ook de Élysée Akkoorden betekenden geenszins dat de Franse regering haar invloed op politiek, financieel en militair gebied wilde opgeven. Er bleef een monetaire, economische en douane-unie van Vietnam met Laos en Cambodja, er bleven Franse militaire bases op het grondgebied en de Franse Hoge Commissaris bleef de buitenlandse politiek en de defensie bepalen. ‘De Bao Dai-oplossing’ vormde in deze vorm dan ook geen werkelijk alternatief voor de DRV. Maar voor Frankrijk betekende deze oplossing wel dat zij hun koloniale oorlog konden herdefiniëren als een oorlog van een niet-communistische Vietnamese regering tegen de communistische Vietminh. Ik noemde al de opvatting van Léon Pignon. In de herfst van 1947 was de Franse generaal Valluy hierover ook al heel duidelijk geweest: ‘Het gemeenschappelijke front tegen ons kent vrijwel geen enkele breuk en een mogelijke zege is alleen maar haalbaar door in Vietnam een burgeroorlog te organiseren. Dus moeten wij die burgeroorlog in Vietnam provoceren door geleidelijk aan de anticommunistische nationalist en vooral de ex-keizer Bao Dai ertoe over te halen aan het hoofd te willen staan van een regering die met Frankrijk is verbonden.’ Daarmee kwamen de Fransen ook tegemoet aan het Amerikaanse antikolonialisme. Zij wisten zich daardoor verzekerd van meer Amerikaanse materiële en financiële steun.

De onderhandelingen met de vroegere keizer Bao Dai over zijn Staat Vietnam noodzaakten de Fransen hun plannen voor de Centrale Hooglanden aan te passen. Zo werd de PMSI in 1949 omgezet in een status aparte voor het *Domaine de la Couronne du Pays Montagnard du Sud*. Dat was op papier een kroondomein van Bao Dai, waarin hij de cultuur en de oude gebruiken van de minderheden waarborgde, maar feitelijk de Franse macht onverkort bleef gelden. De consequentie hiervan was dat de Vietminh daar steeds meer aanhang kreeg. Ondanks pogingen van de Franse bestuurders om het verloren gegane terrein terug te winnen door ‘*action psychologique*’ (behalve militaire actie ook sociale en educatieve maatregelen) en ‘*maquis*’ (gerichte antiguerrilla-activiteiten) had het Franse leger in 1954 alleen nog de steden Buon Ma Thuot en Dalat in de Centrale Hooglanden vast in handen. Ofschoon de Fransen in dat jaar de Onafhankelijkheidsoorlog ofwel de Eerste Indochinese oorlog verloren, had hun politiek versus de Montagnards, waarbij zij een homogene politieke gemeenschap en een etnische identiteit creëerden uit verschillende bevolkingsgroepen, na 1954 nog veel invloed. Het was een belangrijke factor in de opstanden en de oorlog van de jaren zestig. De Nederlandse historicus Saleminck heeft erop gewezen dat deze Franse politiek in wezen steeds een tegenstrijdigheid kende. Enerzijds benadrukte men de eenheid van de Montagnards en probeerde men de invloed van de Viet in de Hooglanden zoveel mogelijk te weren, anderzijds beklemtoonde men dat die berggebieden deel hadden uitgemaakt van het oude keizerrijk

van de Nguyen, dus van Vietnam. De kern is dat deze Franse politiek voor een splijtzwam zorgde in het in 1954 tot stand gekomen Zuid-Vietnam met grote consequenties voor de stabiliteit daarvan.

Hiervoor heb ik aan de hand van vooral de studies van Guillemot de betekenis van de niet-communistische nationalistische partijen en hun vervolging door de communisten in 1945 en 1946 beschreven. Hun rol was daarmee echter zeker nog niet uitgespeeld. Vooral de Dai-Vietpartij van Truong Tu Anh was in de jaren daarna een belangrijke factor in de Vietnamese politiek. Na het verdwijnen van Anh eind 1946 hielden andere belangrijke leiders, onder wie Nguyen Ton Hoan (1917-2001) en Dang Van Sung (1915-1998), zich in het zuiden van China op. Van de 2500 Vietnamezen die naar Yunnan waren uitgeweken behoorden 1300 tot de Dai-Vietpartij of de VNQDD. Samen met andere nationalistische leiders, onder wie de eerdergenoemde Vu Hong Khanh, Nguyen Tuong Tam, Nguyen Hai Thanh en – niet te vergeten – Ngo Dinh Diem, speelden Nguyen Ton Hoan en zijn Dai-Vietpartij een belangrijke rol bij de totstandkoming van de Bao Dai-oplossing. Zij pleitten in Hongkong bij de vroegere keizer voor een tactische alliantie met de Fransen. Dit was voor hen een manier om politiek te overleven, maar het was ook om zo op enig moment reële onafhankelijkheid te bereiken. Het was een opmerkelijke politieke koerswijziging, omdat de Dai-Vietpartij in de jaren daarvoor onderhandelingen met Frankrijk steeds had afgewezen. De bedoeling was echter zeker niet om lang met de Fransen samen te werken. Het grote doel bleef dat zij vertrokken en het land volledige onafhankelijkheid gaven. Dat betekende dat alles in het werk moest worden gesteld opdat partijen zoals de Dai Viet de positie van de Vietminh konden overnemen. Dan kon Frankrijk ook niet meer als excuus om in Vietnam te blijven aanvoeren dat hier in de sfeer van de Koude Oorlog tegen de communisten voor het behoud van de Vrije Wereld werd gevochten. Om hun doel te bereiken ondernam de Dai-Vietpartij allerlei activiteiten in het zuiden en noorden van Vietnam. Dat varieerde van het opbouwen van een politieke structuur door het oprichten en steunen van krachtige jongerenbewegingen en het vormen van partijcellen tot het in het leven roepen van een krachtige pers en het opsporen van agenten van de Vietminh, die probeerden ‘verkeerde propaganda’ te verspreiden. Zoals dat eerder ook al het geval was geweest, waren er opnieuw veel onderlinge rivaliteiten en onenigheid tussen de leiders van de nationalistische partijen. Pogingen om tot een grote nationalistische concentratie te komen slaagden daarom opnieuw niet. Een van de problemen voor de partij was de positie van Bao Dai. Volgens sommigen was hij een vertegenwoordiger van het oude systeem, die te nauw met de Fransen was verbonden en daarom ongeschikt was om te regeren, volgens anderen was hij met zijn ‘keizerlijke’ gezag de juiste man om de Vietnamezen te binden. Zij wilden hem daarom steunen in zijn politiek om concessies van de Franse regering te verkrijgen.

Behalve dat leden van de Dai-Vietpartij een rol speelden bij de acceptatie van Bao Dai om met Frankrijk besprekingen te openen, waren zij nog op een andere wijze van belang in deze periode. Zij namen met ministers of staatssecretarissen deel aan alle regeringen van de Staat Vietnam tussen 1949 en 1954. Vanaf 1951 was er wel sprake van een verwijdering tussen verscheidene belangrijke leiders van de Dai-Vietpartij en de regeringen van Bao Dai. Het was een ontwikkeling die vooral verband hield met het niveau van sommige regeringsleiders en ministers, die volgens Nguyen Ton Hoan te weinig opkwamen voor de belangen van de Vietnamese bevolking, of – om de term van Truong Tu Anh te lenen – wier politiek te weinig op ‘de overleving van het Vietnamese volk’ was gericht, maar die andere, vaak persoonlijke, belangen nastreefde.

Ho Chi Minh bleef ondertussen hopen dat de Verenigde Staten zich niet tegen zijn staat keerden. Hij organiseerde ontmoetingen tussen vertegenwoordigers van de DRV en Amerikanen en een missive van de partij van Ho uit 1948 herinnerde partijfunctionarissen er nog eens aan af te zien van kritiek op Washington: ‘De buitenlandse politiek van onze regering ten opzichte van de Verenigde Staten van Amerika voor de huidige periode en zo lang de Verenigde Staten van Amerika ons niet verraden, heeft niet de bedoeling onze [regering] tegen hen op te zetten of op enigerlei wijze hun vijandschap te veroorzaken...Wat de publieke zaken betreft, is het formeel verboden in enig

document, boek of krant een enkel woord of een enkele regel te schrijven die nadelige gevolgen voor de buitenlandse politiek van onze regering in relatie tot de Verenigde Staten kan oproepen.' Het valt niet na te gaan of de teleurstelling over de afwijzende houding van de Verenigde Staten een rol heeft gespeeld, maar wij zien eind 1947-begin 1948 het doorzetten van een radicaliseringsproces bij de DRV. Het ligt in ieder geval voor de hand dat er een duidelijk verband was tussen deze radicalisering en de groeiende macht en later (in oktober 1949) de zege van de communisten in China en de totstandkoming van de Volksrepubliek China onder leiding van Mao Zedong. De regering van de DRV, die op dat moment in de Viet Bac, het berglandschap in het noorden van Tonkin dat uit een zestal provincies bestond, verbleef, liet begin 1948 het idee van een brede coalitie in een nationaal front volledig los en oriënteerde zich krachtiger op de klassenstrijd en het internationale communisme. Ofwel, om de historicus Tuong Vu te parafraseren, de vooral door de stedelijke burgerij gedragen brede nationale of nationalistische revolutie, die voor een belangrijk deel een spontaan karakter had, verdween definitief naar de achtergrond voor een socialistische revolutie, die van bovenaf werd opgelegd, een sterk ideologisch karakter had en afhankelijk was van de steun van de buitenlandse machten de Sovjetunie en de Volksrepubliek China. Het betekende de verdere versterking van de macht van de Communistische Partij en de voltooiing van een dictatuur, het totaal uiteenvallen van de nationale revolutie en de vervolging van burgerlijke nationalist en patriotistische landheren. Het versterkte de tegenstellingen binnen de Vietnamese bevolking en het maakte uiteindelijk ook de burgeroorlog nog verwoestender.

Tijdens een vergadering van communistische leiders in januari 1948 stonden drie nieuwe uitgangspunten centraal. Men aanvaardde de zogenoemde Zhadanovdoctrine, genoemd naar de Russische politicus Andrei Zhadanov, die stelde dat de wereld in twee vijandige kampen was verdeeld onder leiding van de Verenigde Staten en de Sovjetunie. Men volgde de Chinese communisten in het voornemen een begin te maken met een radicale landhervorming, die onder andere zou inhouden dat men het land van 'verraders' zou confisqueren. Dat waren niet meer zoals volgens oudere opvattingen van de Vietminh degenen die met Frankrijk samenwerkten, maar was iedereen die zich tegen de plannen van de communisten verzette. Verder beperkte de vergadering het lidmaatschap van de Communistische Partij. Alleen soldaten, arbeiders, boeren en minderheden konden daarvan nog lid worden en dit alleen na een periode van training en indoctrinatie. Eind 1949-begin 1950 ging Ho Chi Minh op bezoek in Beijing en Moskou en in januari 1950 erkenden eerst de Volksrepubliek China en later de Sovjetunie als eerste landen de DRV. Ho kreeg in Beijing een warme ontvangst. Toen hij na een voettocht van zeventien dagen naar Guangxi tien dagen later in Beijing arriveerde, waar sinds oktober Mao Zedong en zijn Communistische Partij aan de macht waren, verzekerden de Chinese leiders hem onmiddellijk materiële steun en diplomatieke erkenning. Een communistische staat aan de Chinese zuidgrens had voor hen strategische voordelen en het bood de mogelijkheid het Chinese revolutionaire model te exporteren. Mao stuurde twee Chinese generaals en honderden politieke en militaire adviseurs naar Vietnam, als leden van de Chinese Militaire Advies Groep, die in april 1950 formeel tot stand kwam. Bovendien regelde hij trainingsfaciliteiten voor leden van de Vietminh in China. De ontvangst in Moskou door Stalin was veel minder hartelijk. Er waren al wrijvingen tussen de Russische leider en Ho voor de Tweede Wereldoorlog en Stalin bleef de president van de DRV ook na afloop daarvan wantrouwen vanwege diens blijvende pogingen begrip te vinden bij de Verenigde Staten en zijn krachtige nationalisme. Dat was zeker het geval toen hem berichten bereikten van andere Vietnamese communisten dat Ho niet kon worden vertrouwd en een opportunist zou zijn, dat hij geen echter communist was en geen belangstelling had voor de klassenstrijd en het internationale communisme. Stalin wilde Ho pas op aandringen van Mao, die op dat moment ook in Moskou verbleef, ontvangen en erkende de DRV ook pas nadat de Volksrepubliek China dit had gedaan. Hij wilde hem geen steun toezeggen en voegde Ho Chi Minh op enig moment toe op welke stoel hij wilde zitten: 'Op de kapitalistische of de communistische?'

Op dat moment had Ho Chi Minh het ook in eigen land niet gemakkelijk. Een criticus die zich roerde, was Truong Chinh. Op een bijeenkomst van communistische leiders in januari-februari 1950, waar Ho vanwege zijn bezoek aan het buitenland ontbrak, kozen de aanwezigen onder invloed van Truong Chinh voor een aanscherping van de politieke koers. Hier viel het besluit met de voorbereiding van de grote landhervorming te beginnen en legde men de nadruk op de steun voor de politieke lijn van Stalin. Deze koerswijziging leidde een jaar later (februari 1951) tot het heroprichten van de Communistische Partij van Vietnam onder een nieuwe naam: de Dang Lao Dong Viet Nam (de Vietnamese Arbeiders Partij).

Ondertussen was de militaire situatie van de Fransen niet verbeterd. In Cochinchina waren de duizenden strijders van de Vietminh teruggedrongen naar moeilijk toegankelijke gedeelten van de Mekongdelta, maar het was uitgesloten dat zij daar konden worden verdreven. In het centrale gedeelte van Vietnam, in Annam, verhinderden het gebrek aan geschikt materieel en het moeilijk toegankelijke berggebied dat de Fransen tastbare resultaten behaalden. Een militair plan van generaal Valluy om Tonkin te heroveren moest al in 1947 worden opgegeven. Zijn veertigduizend soldaten slaagden er niet in de verzetshaarden van de Vietminh beslissend te verslaan, vooral omdat zij in de meeste gevallen simpelweg niet in staat waren om de vijand overdag te vinden maar deze hen wel 's nachts lastigviel. Hanoi en Haiphong waren stevig in Franse handen en dat gold ook voor enkele plaatsen in het noordoosten aan de Chinees-Vietnamese grens, maar het Franse leger kon onmogelijk het overgrote deel van de delta controleren. Het jaar 1948 leverde voor de Fransen vooral de bevestiging op van een militaire patstelling. Zij konden verspreid over het land nog zoveel militaire posten bouwen, zolang de Vietminh die niet aanviel waren deze militair gezien vrij zinloos. Voor de controle van de wegen en het achterland van de stedelijke gebieden waren zij steeds van beperkte waarde. Generaal Roger Blaizot, de opvolger van Valluy, was hierover in februari 1949 in een notitie ondubbelzinnig: 'Feitelijk beheersen wij geen enkel gebied en belangrijke gebieden zijn voor ons ontoegankelijk. Wij kunnen dus stellen dat het Franse leger wat de landstrijdkrachten betreft over geen enkele veilige zone en geen enkele vrijheid van handelen of manoeuvreren beschikt. De grens met China is volledig doordringbaar. Plannen voor de lange termijn ontbreken, het zijn steeds plannen met een korte looptijd.' In juni 1949 verscheen een rapport van de stafchef van het leger generaal Georges Revers, die gedurende ruim een maand in Laos, Cambodja en Vietnam had gereisd om vast te stellen hoe de feitelijke militaire situatie was. Zijn conclusies waren somber. Het Franse leger controleerde slechts een deel van het gebied en minder dan de helft van de bevolking. In de delen die het Franse leger vasthield, heerste het terrorisme. De uitrusting van het leger, de marine en de luchtmacht liet veel te wensen over, was verouderd en voor een deel onbruikbaar en er was onvoldoende munitie. De soldaten dienden te lang aaneengesloten (29 maanden). Als een offensief van het communistisch wordende China plaatsvond – in China stond Mao Zedong op het punt het leger van Chiang Kai-shek te verslaan – was het Franse leger kansloos. Bovendien was er op politiek gebied van alles mis. Een groot probleem vormde het grote aantal Franse ambtenaren (15 duizend) en het ontbreken van een krachtig Vietnamees ambtenarenapparaat. Dat maakte het slagen van de Bao Dai-oplossing lastig. Verder vond de generaal dat de bevelsstructuur van het leger te ondoorzichtig was. Franse historici hebben later vastgesteld dat de Fransen eind 1949-begin 1950 slechts een krachtig gezag uitoefenden in 20 procent van Tonkin en 25 procent van Annam.²⁵

De lokale situatie in Vietnamese dorpen en wreedheden aan beide zijden

Uit detailstudies over dorpsgemeenschappen, zoals die van John Kleinen uit 1999 en van de in de Verenigde Staten en Canada werkzame Vietnamees Hy V. Luong uit 1992, wordt duidelijk wat de oorlogsverwickelingen op het microniveau van een dorp betekenden. Het is ook helder dat grote regionale en lokale verschillen bestonden. Beiden bestudeerden een dorp in het noorden: Kleinen

Lang To ten zuiden van Hanoi, Luong het dorp Son Duong ten noordwesten van de hoofdstad in het overgangsbied van de delta van de Rode Rivier naar de heuvels ten zuiden van het machtscentrum van de Vietminh (de Viet Bac). Beide dorpen kenden regelmatig hongersnoden en leden onder de grote hongersnood van 1945. Het is niet overdreven om te stellen dat de inwoners altijd bezig waren met inspanningen om de voedselvoorziening op peil te houden. De Augustusrevolutie was merkbaar door de komst van leden van de Vietminh naar de dorpen, de oprichting van Voorlopige Revolutionaire Volkscomités en de aanwezigheid van rode vlaggen met gele sterren. Naast deze overeenkomsten waren er ook verschillen.

Son Duong was al in de jaren dertig een centrum van opstanden tegen de Fransen, waarbij de VNQDD, de partij van de in 1930 terechtgestelde Nguyen Thai Hoc, een belangrijke rol speelde. Dat leidde ertoe dat de Franse militairen in die tijd veel mensen arresteerden, huizen in brand staken en de bamboehagen vernielden die het dorp van de buitenwereld afscheidden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren in dat dorp leden van de Vietminh actief en dat bleef zo na 1945. Onder de paraplu van de Vietminh functioneerde een organisatie van jongeren, boeren en vrouwen voor 'nationale redding'. In de leiding van het Volkscomité waren opvallend veel onderwijzers of mensen uit de bovenlaag van het dorp actief. Het Comité nam niet alleen maatregelen die de voedselvoorziening moesten verbeteren, zoals het beschikbaar stellen van rijst door de rijken, de verbetering van de dijken en het laten planten van snelgroeiende rijst, maar probeerde ook de ongeletterdheid van de inwoners terug te dringen en een einde te maken aan gokken, diefstal en wat men aanduidde als 'bijgelovige praktijken'. Daarnaast werden vanaf 1949 hervormingen doorgevoerd op het gebied van de betaling van pachtgelden en de omvang van het landbezit. Het betekende dat het prestige van de Vietminh en de communisten in het dorp groeide. In 1950 waren in het dorp 143 mensen, onder wie 23 vrouwen, lid van de Communistische Partij. Het dorp steunde ook de Vietminhstrijders in de buurt met voedsel en geld en door het inleveren van het aanwezige goud en zilver. Bovendien maakten 30 man deel uit van een eigen zelfverdedigingseenheid en waren 80 mensen tussen 1947 en 1950 lid van het reguliere leger. De Fransen traden op tegen de machtspositie van de Vietminh in het dorp. In 1951 vielen in Son Duong 30 doden en werden 87 huizen vernield door Franse bombardementen.

In Lang To was het vóór 1945 betrekkelijk rustig. Als gevolg van de grote hongersnood van 1945 vielen hier 70 doden. Dat was in vergelijking met andere dorpen een gering aantal. Volgens de mensen die Kleinen interviewde, kwam dat vooral omdat het dorp zo sterk was gericht op de landbouw. Het Volkscomité nam in die periode een aantal maatregelen om de voedselsituatie te verbeteren en het is bekend dat de rijken rijstsoep voor de hongerenden beschikbaar stelden. Het dorp had ook te kampen met overstromingen en epidemieën van cholera en gele koorts. Het lag tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog op de grens van de invloedssferen van de Fransen en de Vietminh aan de strategisch belangrijke Dayrivier. Vanaf 1947 was de Franse invloed weer overheersend en de Fransen herstelden traditionele bestuurders (de Raad van Aanzienlijken), verschaften nieuwe identiteitskaarten die nodig waren om buiten het dorp te komen en lieten militaire versterkingen aanleggen. Die moesten de 121 guerrillastrijders, onder wie 20 leden van de Communistische Partij, die in 1948 actief waren in de buurt van het dorp, op afstand houden. Dit laat zien dat degenen die zich tegen de Fransen keerden niet alleen leden van deze partij waren. Het onderzoek van Kleinen wees uit dat in Lang To zelf op dat moment 9 aanhangers van de Vietminh waren. In de fase dat de oorlog tussen de Vietminh en de Fransen vanaf 1950 in het gebied van Lang To steeds meer conventionele trekken kreeg door het inzetten van tanks en artillerie kwam het dorp in de frontlinie te liggen als onderdeel van de Franse verdedigingslinie (de 'ligne De Lattre'). In oktober 1954 kreeg Lang To een zogenoemd Volksbestuur onder leiding van een lid van de Communistische Partij. 250 mensen werden vervolgens gearresteerd, omdat zij voor de Fransen hadden gewerkt. Zo had elk dorp zijn eigen geschiedenis.

Alle oorlogvoerende partijen gingen zich te buiten aan wreedheden. Zo was het een veel voorkomende praktijk van de Vietminh om dorpschouwen die niet hun kant kozen te doden door hen levend te begraven, nadat zij eerst ten overstaan van de dorpsbevolking waren gemarteld. Tegenstanders, of mensen die niet onmiddellijk wilden samenwerken met de communisten, werden gedood en soms gescalpeerd, onthoofd of van hun gouden tanden en hun ledenmaten beroofd. Het Franse leger maakte tijdens de gevechten dikwijls eveneens geen onderscheid tussen hun gewapende vijanden en de burgerbevolking. Men redeneerde dat de boeren niet actief meevochten maar wisten wie dat wel deden en zij de strijders als het nodig was verborgen. Zo vervaagde de scheidslijn tussen combatanten en non-combatanten steeds meer.⁶ Er zijn gevallen bekend van moordpartijen op burgers, waarbij het veelvoud aan burgers van één gedode Franse soldaat werd vermoord. Een voorbeeld van een groot Frans bloedbad is de moordpartij in My Trach in november 1947, waarbij meer dan 300 vrouwen en kinderen werden gedood door troepen van het CEFEO – een feit dat nauwelijks bekend raakte in Frankrijk. Eerst werden 326 huizen in brand gestoken, daarna een deel van de vrouwen verkracht en ten slotte werden de bewoners, overwegend vrouwen en kinderen, verzameld bij een spoorbrug aan een rivier en daar door machinegeweren neergeschoten. Een herinneringsstele en een tempel in My Trach herinneren aan deze Franse oorlogsmisdaad. Vergelijkbare herinneringsplaatsen voor de wandaden van de Vietminh ontbreken ‘vanzelfsprekend’ in Vietnam.

Dat de bevolking last had van beide partijen blijkt ook uit de terloopse verwijzingen in het boek *Métisse blanche* van Kim Lefèvre. Zij werd in 1935 in Hanoi geboren als dochter van een Franse militair en een Vietnamese vrouw. Volgens de Franse wet kregen kinderen die werden geboren uit een gemengd huwelijk de Franse nationaliteit, maar als de ouders niet gehuwd waren en de Franse vader het kind niet erkende werden zij beschouwd als Vietnamezen. Dat laatste gold ook voor Kim, die sindsdien door het leven ging als iemand die door de Fransen en de Vietnamezen als niet volwaardig of op zijn minst als ‘anders’ werd beschouwd. Zij leefde eerst in een kindertehuis en later het grootste deel van haar jeugd bij haar moeder, die ondertussen met een Chinese man was getrouwd. Kim was een intelligent meisje dat een studie kon volgen, onder andere dankzij een Vietnamese die haar financieel steunde. Eind jaren vijftig voltooide zij de opleiding voor lerares. In 1960 vertrok zij naar Frankrijk, behaalde daar een universitaire graad en werd vooral bekend als vertaalster, onder andere van werk van de bekende auteurs Duong Thu Huong en Nguyen Huy Thiep. In 1989, vlak voordat zij in 1990 voor het eerst na dertig jaar Vietnam weer bezocht, schreef zij *Métisse blanche*. Het boek werd een groot succes in Frankrijk en door recensenten omschreven als geromantiseerde memoires en een autobiografische roman. Zij schrijft dat haar moeder haar in een grote vaas verborg als Vietminhstrijders in hun dorp Tuy Hoa, dat in het midden van Vietnam lag, arriveerden, omdat de leden van de Vietminh kinderen die uit een gemengde relatie waren geboren als prostituees beschouwden. Zij zat daarin ook opgesloten toen Vietminhstrijders alle dorpsbewoners verzamelden en hen vertelden dat zij een bijdrage moesten leveren, opdat de soldaten dan wapens konden kopen. Op het moment dat Franse troepen in de buurt kwamen van hun dorp stak de Vietminh dit in brand en moesten de inwoners vluchten. Zij schrijft in 1989 hierover: ‘Wij leefden in angst voor de Vietminh, zoals wij lang geleden bang waren geweest voor de tijgers in het oerwoud. Buiten mijn familie en enkele anderen die uit dorpen uit het noorden kwamen en de strijders van het Volksleger hadden gezien, leek niemand te denken dat de leden van de Vietminh onze landgenoten waren. Deze niet geïnformeerde mensen waren even bang voor de Franse kolonisten als voor de Vietnamese strijders... Wij zaten gevangen tussen de duivel en de diepe blauwe zee.’ Deze observatie deed zij niet zonder reden. Franse vliegtuigen bombardeerden soms vijf tot zes keer per dag het dorp. De familie

⁶ Ik sta hierna nog uitgebreid stil bij de moeilijke positie van de burgerbevolking, waarbij elke gemaakte keuze achteraf een verkeerde keuze kon zijn. Zie hiervoor hoofdstuk 13 ‘De Vietnamese bevolking en de oorlog’ (bladzijde 381).

van Kim verborg zich in een schuilkelder, die de stiefvader van Kim had gegraven maar waarin men nauwelijks lucht kreeg. ‘Wij vroegen ons af wat het best was: sterven door de bommen of door verstikking in de schuilplaats...Als de bombardementen afgelopen waren, kwamen wij als in een roes verkerend uit het hol tevoorschijn. Buiten droegen vrijwilligers gewonden op geïmproviseerde draagbaren. Wij konden hun kreten en gekreun horen...Ik ken de oorlog alleen maar vanuit het gezichtspunt van de burger, in het gezelschap van invalide mannen, oude mensen, vrouwen en kinderen. Wij hadden maar een gevoel: angst. Blinde en machteloze angst. Oorlog betekent dat het leven wordt onderbroken. Het betekent dat je in een oogwenk kwijtraakt waarvoor je een heel leven hebt gewerkt. Het betekent dat je je huis en je stad moet verlaten.’

In zijn overzichtswerk over de oorlog besteedt Cadeau ook aandacht aan de misdaden en overtredingen van militairen. Hij maakt daarvoor gebruik van een aantal specialistische studies van Franse historici. De conclusie is dat in officiële Franse bronnen 10.302 overtredingen van het militaire strafrecht door militairen van het Franse leger worden genoemd. Dat varieerde van kleine vergrijpen, zoals afpersingen, tot misdaden. 631 van die misdaden zijn bekend en door militaire rechters zijn vervolgens vonnissen uitgesproken. Maar de auteur concludeert ook dat de juridische militaire archieven nog altijd moeilijk toegankelijk zijn. Een probleem is verder dat de Vietminh in een aantal gevallen Franse misdaden verzon om zo meer greep op de Vietnamese bevolking te krijgen. En – is een andere conclusie van de auteur – hoe verwerpelijk de misdaden van Franse militairen ook waren, zij waren zeker minder talrijk en minder systematisch gepland dan die van de leden van de Vietminh die tienduizenden Vietnamezen doodden, vanwege andere politieke opvattingen, omdat zij als bewoners van een dorp niet hun kant kozen of omdat zij in een ander leger vochten.

In het zuiden was de situatie nog complexer dan in het noorden. De greep van de Vietminh op de dorpen was daar minder uitgesproken dan in het noorden en het aantal strijdende partijen was daar veel groter. De plannen van de Vietminh om land onder landloze en arme boeren te verdelen zorgden voor sympathie en dus voor een groeiend aantal aanhangers, maar daarnaast was er steeds repressie door de Vietminh, waarbij ook veel onschuldigen werden gedood. De religieuze sekten die aan de zijde van de Fransen meevochten, de Cao Dai en de Hoa Hao, lieten zich in dit opzicht ook niet onbetuigd. Nadat hooggeplaatste leden van de Hoa Hao in een hinderlaag waren gedood, bonden soldaten van de Hoa Hao sympathisanten van de Vietminh, of wie daarvoor door konden gaan, aan elkaar en gooiden die in een rivier.²⁶

De Khmer Krom en de complexe situatie in de Mekongdelta

Ik heb er hiervoor al een aantal keren op gewezen dat de Onafhankelijkheidsoorlog meer was dan louter een oorlog om onafhankelijk te worden van Frankrijk, maar dat onderhuids en openlijk ook sprake was van een burgeroorlog tussen Vietnamezen. Dit was enerzijds het geval omdat een deel van het CEFEO uit Vietnamese soldaten bestond en omdat het leger van Bao Dai ook meevocht – de Fransen spraken in dit verband van de ‘jaunissement’ (het geel maken) van de oorlog – maar anderzijds ook doordat allerlei oude en nieuwe tegenstellingen en conflicten tussen Vietnamezen tijdens deze oorlog werden uitgevochten. Een daarvan speelde zich af in de Mekongdelta.

Een bijzondere plaats in de conflicten in het zuiden nemen de Khmer Krom (letterlijk: de Khmer van beneden, dat wil zeggen uit de Mekongdelta) in. De Mekongdelta maakte tot de negentiende eeuw deel uit van Cambodja, maar de invloed van deze staat was beperkt. Er woonden van oudsher vooral Khmer, maar daarnaast ook sinds de achttiende eeuw groepen Chinezen en Viet. Door de vestiging van de Franse koloniale macht werden eeuwenoude conflicten over macht en gebied een tijdlang bevroren. Dat wil echter niet zeggen dat zij verdwenen; zij leefden onderhuids verder. De vraag of het Franse protectoraat Cambodja aanspraak kon maken op de Mekongdelta lieten de Fransen rusten. Wat de Fransen wel goedkeurden, was dat grote aantallen Viet zich vestigden

in Cambodja en in de lagere Mekongdelta. In 1945 woonden 300.000 Viet in Cambodja. In de Mekongdelta waren de 350.000 Khmer op dat moment al tot een minderheid geworden. De Fransen bevorderden de migratie van Viet naar de delta, maar zij voelden niets voor de assimilatie van de Khmer tot Viet. Binnen de door de Fransen rechtstreeks bestuurde kolonie Cochinchina genoten de Khmer Krom enige bescherming, maar zij konden op bestuurlijk gebied geen rol van betekenis spelen. De Franse politiek was er vooral op gericht Viet en Khmer van elkaar te scheiden. Dat gebeurde op het gebied van het onderwijs door de scholen bij de wats (boeddhistische tempels) te laten bestaan en een beperkt aantal scholen met een gemengd Frans-Khmer karakter te stichten. In het interbellum werden verder de banden tussen de Khmer Krom en boeddhistische organisaties in Cambodja versterkt. Het betekende een nadrukkelijker identificatie van veel Khmer Krom met Cambodja. Terwijl Vietnamese historici het sterk overdreven doen voorkomen alsof de bewoners van de Mekongdelta voor de Tweede Wereldoorlog al onverbreekelijk deel uitmaakten van de Vietnamese natie, krijgen de Khmer die wortels hadden in de delta – voor hen Kampuchea Krom (letterlijk: Laag Cambodja) – en na 1945 een belangrijke politieke rol speelden in Cambodja als Khmer die bij Cambodja horen in de geschiedschrijving in dat land veel aandacht. Dat geldt voor de nationalistische leider Son Ngoc Thanh, Son Sen, een latere minister van de Rode Khmer, en Lon Nol, de militair die in 1970 de Cambodjaanse koning Norodom Sihanouk afzette.

In 1945 kwamen de sluimerende tegenstellingen in de Mekongdelta ten volle bovendrijven en leidden na een pauze van meer dan zestig jaar tot grootschalig bloedvergieten bij zowel Khmer als Viet(-namezen). Ofschoon Vietnamese en Khmer Krom soms ook samenwerkten tegen de Fransen werd hun relatie vooral gekenmerkt door achterdocht en geweldplegingen. De periode van september 1945 tot juli 1947 was het ergst. Vietnamezen en Khmer Krom gaven later de andere groep eenzijdig de schuld van de moordpartijen en de wrede daden, maar de werkelijkheid was complexer. Vast staat dat het in het begin vooral lokale grieven waren die leidden tot geweld. De bronnen suggereren dat oudere tegenstellingen tussen landarbeiders van de Khmer en Vietnamese landheren een rol speelden bij de opstanden van de Khmer en dat er vooral jongeren bij waren betrokken. Later raakten die grieven verbonden met dieperliggende etnisch-nationalistische kwesties.⁷ Men kan verder veilig beweren dat bestuurders zowel in Cambodja als in Vietnam stappen zetten die de anderen verontrustten. Koning Sihanouk van Cambodja verklaarde in de zomer van 1945 dat Cochinchina met de Mekongdelta bij Cambodja hoorde, wat onmiddellijk tot een verslechtering van de relatie tussen Khmer en Vietnamezen leidde en tot het opeisen van delen van de delta door Cambodjaanse politici. Ondertussen probeerde de Vietminh, het leger van de communistische staat in het noorden, onder de Vietnamezen in de Mekongdelta en Cambodja steun te vinden voor haar streven onafhankelijk te worden van de Fransen, wat weer leidde tot acties van de Cambodjaanse regering tegen Vietnamezen in Cambodja. In de Mekongdelta begonnen tegelijkertijd gewapende confrontaties tussen Khmer Krom en Vietnamese communisten. Beide partijen, de Khmer Krom en de Vietminh, plunderden, staken huizen en dorpen in brand en aan beide zijden werden duizenden op een wrede manier gedood.

Het ergste geweld duurde tot het einde van 1947 toen de Fransen meer greep kregen op het gebied en de Khmer Issarak tot stand kwam, een nationalistische organisatie van de Cambodjaanse Khmer, waarvan ook veel Khmer Krom lid waren. De Khmer Issarak ging in dat jaar samenwerken met de Vietminh. Wat de Mekongdelta betreft, was het een monsterverbond, want de Khmer Issarak voelde er weinig voor het Franse bestuur in de delta te laten overgaan in een heerschappij van de Vietnamezen. Het was in 1948 een uitermate gecompliceerde situatie. Leaders van de Vietminh probeerden de samenwerking met de Khmer Issarak overeind te houden, maar behandelden hen niet als gelijkwaardig, lokale eenheden van de Vietminh pleegden regelmatig gewelddaden tegen

⁷ Wij zagen al eerder dat de gevechten in het zuiden nog veel complexer waren (zie bladzijden 117-118 en 131-134).

Khmerdorpen in de delta, de steeds sterker wordende Franse troepen steunden de Khmergemeenschappen tegen strijders van de Viet en probeerden de Khmer Krom los te weken van de Vietminh, de Khmer gaven steun aan degenen die in hun omgeving de macht in handen hadden – en ondertussen nam het etnische zelfbewustzijn van de Khmer verder toe.

Het was voor de Khmer Krom dan ook een grote klap en een bron voor latere felle verontwaardiging toen Frankrijk op 4 juni 1949 Cochinchina, inclusief de hele Mekongdelta, formeel bij de nieuwe staat Vietnam van de vroegere én laatste Nguyenkeizer Bao Dai voegde. Het betekende voor de Khmer Krom in de Mekongdelta dat zij definitief een minderheid waren geworden in Vietnam. In de woorden van Trinh Thoi Cang, een Khmermonnik die afkomstig was uit Soc Trang aan de oostkant van de Mekongdelta, in 1949: ‘Ik meende altijd dat de [door de Vietminh geleide] revolutie alleen maar rampspoed en dienstbaarheid zou brengen, omdat de Khmer daarvoor nog niet ver genoeg ontwikkeld waren en dat het voor de Khmerminderheid, afgescheiden van het moederland, zou leiden tot een langzame dood, zelfmoord of een niet meer te herstellen uit elkaar vallen. De ervaringen van de geschiedenis zijn te recent, te zeer overredend, om zich te kunnen voorstellen dat wij kunnen samenwerken met communistische elementen, wat zou leiden tot de onderdrukking van onze vrijheid, onze rechten en bovenal onze godsdienst...De ratificatie door het Franse parlement van het samenvoegen van het zuiden van Vietnam met de rest van Vietnam heeft onze laatste hoop weggenomen dat de mensen in Cochinchina een status krijgen die vergelijkbaar is met de Franse Canadezen...Ik beschouw de vrijwel totale verwerping van onze rechten als onrechtvaardig tegen Cambodja gericht. Het dodelijke uur is aangebroken waarin de Cambodjanen van het zuiden van Vietnam rechtstreeks in de greep zijn van de [Vietnamese] regering.’ Cang kreeg in zoverre gelijk dat de regering van Bao Dai onmiddellijk daarna de minderheidsgroepen onder haar macht bracht en Franse provinciale bestuurders in de delta verving door Vietnamese. Weldra kwam ook aan de samenwerking van de Vietminh en de Khmer Issarak een einde. Het betekende dat de greep van de Vietminh op de Khmerbevolking wegviel, dat sommige leden van de Khmer Issarak met de Fransen gingen samenwerken tegen de Vietminh en dat andere in augustus 1950 de Khmer Krom in een aantal woongebieden opriepen neutraal te blijven in de strijd tussen de Fransen en de Vietminh. Men zou kunnen stellen dat de etnisch-nationalistische tegenstellingen gingen prevaleren boven andere overwegingen, met als het uiteindelijke resultaat dat de Khmer Krom alleen kwamen te staan. Zij voelden verwantschap met Cambodja, maar leefden buiten de grenzen van die staat; en zij werden als tweederangsburgers gewaardeerd in de staat van Bao Dai, wat voor hen vooral zichtbaar was in de maatregelen van die staat tegen het onderwijs in de Khmertaal, de migratie van Viet en het veiligstellen van hún rechten. In het antagonisme dat in de jaren 1945-1949 zo sterk groeide, ligt ook een belangrijke achtergrond van de latere anti-Vietnamese houding van de Rode Khmer.²⁷

De Amerikaanse en de Nederlandse Indochinapolitiek en de zege van Mao Zedong in China

De Franse regering overwoog in 1948-1949 dat alleen materiële en financiële steun van de Verenigde Staten de militaire situatie voor het CEFEO in Indochina kon verbeteren. Sinds het midden van 1948 was het onderwerp in diplomatieke contacten tussen Amerikanen en Fransen aan de orde. Het eerste officiële verzoek voor militaire en economische hulp van de Verenigde Staten voor Frankrijk en de Geassocieerde Staten deed de Franse ambassadeur Henri Bonnet op 16 februari 1950 aan de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Dean Acheson. Op 24 februari 1950 deelden Franse diplomaten in Parijs vervolgens aan Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordigers mee dat zonder militaire steun van de Verenigde Staten de Fransen Indochina zouden moeten opgeven. Er was nog een tweede kwestie in verband met de Franse positie in Indochina waarover de Amerikaanse regering die maand een knoop moest doorhakken: de Bao Dai-oplossing. De regering-Truman was in eerste instantie bepaald niet enthousiast geweest over de Franse plannen met Bao Dai. De toenmalige

minister van Buitenlandse Zaken George C. Marshall liet in mei 1947 aan Jefferson Caffery, zijn ambassadeur in Parijs, weten dat hij zeer bezorgd was. Zouden democratieën voortaan zijn aangewezenen op monarchieën voor de strijd tegen het communisme en moest een marionettenregering als die van Bao Dai de ‘echte’ [de term is van Marshall] Vietnamese nationalistena achter zich verenigen? De Franse regering was zich van dit kritische standpunt zeer bewust. De Amerikaanse signalen richting Parijs om reële stappen te zetten op weg naar onafhankelijkheid spraken hier duidelijke taal. En nog in mei 1949 – dus na de totstandkoming van de Élysée Akkoorden – droeg de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken Dean Acheson zijn diplomaten in het Verre Oosten op zich toch vooral op de vlakke te houden waar het Bao Dai betrof. Zowel in politiek (zou de Bao Dai-oplossing als een acceptabel politiek compromis kunnen gelden?) als in militair opzicht (moest men materiële steun verlenen aan de strijd van de Fransen tegen de Vietminh?) was de nadere standpuntbepaling van de regering van de Verenigde Staten van essentieel belang. Dat gold niet alleen voor de politieke en militaire positie van de Fransen in Indochina op korte termijn, maar naar achteraf bleek ook voor de ontwikkelingen in de decennia daarna in Azië. Dat het Amerikaanse antwoord begin 1950 op beide vragen bevestigend luidde, kan alleen in een ruimer geopolitiek kader dan Indochina worden begrepen.

In de achter ons liggende decennia bleken de meeste Vietnamhistoriografen het in grote lijnen met elkaar over een punt eens te zijn. Dat is de opvatting dat de toenemende Amerikaanse bemoeienis met Zuidoost-Azië vooral is veroorzaakt door de wereldwijde toepassing door de regering-Truman van de ‘containment policy’ (indammingspolitiek) tegen het communisme. Naar aanleiding van successen van de Griekse communisten in de burgeroorlog die in Griekenland woedde hield Truman op 12 maart 1947 een redevoering voor het Amerikaanse Congres, waarin hij toezegde dat ‘vrije volken’ die door gewapende minderheden van binnenuit of door druk van buitenaf werden bedreigd steun zouden krijgen van de Verenigde Staten (de Trumandoctrine). Op 5 juni 1947 maakte minister van Buitenlandse Zaken Marshall een omvangrijk economisch hulpprogramma voor Europa bekend (het Marshallplan). De buitenlandse politiek die voortvloeide uit de Trumandoctrine staat bekend als de containment policy. Door tegendruk uit te oefenen op bedreigde plaatsen zou het communisme moeten worden ingedamd.

De Amerikaanse historicus George McTurnan Kahin heeft in 1986 aangetoond dat al vanaf oktober 1945 het fundament is gelegd voor de Amerikaanse interventie in Vietnam van de jaren zestig. Hij wees erop dat zonder een indirecte bijdrage van de Verenigde Staten de militaire activiteiten van de Fransen in Indochina na afloop van de Tweede Wereldoorlog zelfs onmogelijk waren. Twee maanden na de overgave van Japan transporteerden Amerikaanse schepen Franse militairen naar Indochina. De Amerikaanse regering oefende druk uit op de Chinese leider Chiang Kai-shek de Fransen te laten terugkeren in het noorden van Vietnam. De Fransen mochten ook vrijelijk gebruikmaken van Amerikaans Lend Lease-materieel uit de Tweede Wereldoorlog dat in Azië lag opgeslagen om hun leger in Indochina uit te rusten. Al in 1946 verschaftte de Amerikaanse regering een rechtstreeks krediet van 16.000.000 dollar aan de Fransen ten behoeve van ‘voertuigen en industriële uitrusting’ voor Indochina. Maar nog veel meer Amerikaanse gelden en militaire uitrusting verdwenen indirect naar Indochina. De middelen die de Amerikanen aan de Fransen voor gebruik in Europa verschaften, mochten door dezen met medeweten van de Amerikanen in Azië worden ingezet. Zo voorkwam de regering-Truman door deze naar buiten toe verborgen gehouden steun de zege van de Vietminh in de eerste fase van de oorlog.

De bekende Amerikaanse Vietnamhistoricus George Herring spreekt hier over ‘de pro-Franse neutraliteitspolitiek’ van de Amerikaanse regering. De Amerikanen wilden niet gebrandmerkt worden als aanhangers van het Franse kolonialisme en daarom steunden zij de Franse militaire acties niet officieel of publiekelijk. Achter de schermen voorzag men de Fransen wel van hulpgoederen en protesteerde men niet als gelden van het Marshallplan naar Indochina ‘verdwenen’. De Amerikanen

lieten ook de verkoop van wapens en materieel toe die in Vietnam werden gebruikt. Het hielp de Amerikanen dat de Franse regering in hun beeldvorming van de oorlog deze weldra voorstelden als een strijd tegen de communistische handlangers van Stalin in Zuidoost-Azië. Wij moeten het natuurlijk achteraf betreuren dat de Amerikanen er zich niet beter in hebben verdiept hoe de werkelijke verhoudingen in Vietnam waren.

Uit Amerikaanse beleidsdocumenten blijkt dat deze eerste steun aan de Fransen in Indochina vooral een gevolg was van strategische afwegingen die de Verenigde Staten maakten ten aanzien van West-Europa in een periode dat de 'Europe-first strategy' in de Koude Oorlog nog onverkort gold. De zege die de communisten onder leiding van Mao Zedong in 1949 in de Chinese burgeroorlog behaalden, had daarna grote invloed op het Amerikaanse denken. In de planningsdocumenten van de Amerikaanse regering en de uitlatingen van politici sprak sindsdien het onmiskenbare voornemen de verdere expansie van het communisme onder leiding van het Kremlin en Mao ook in Zuidoost-Azië te voorkomen. In een volgens de leden van de Amerikaanse regering sluitend syllogisme golden communisme en nationalisme als niet van elkaar te scheiden werktuigen van de Russische buitenlandse politiek en was de strijd in Indochina een voorbeeld van de Russische politiek van verovering en onderdrukking. Volgens een soortgelijke kreupele sluitrede ontving Mao zijn opdrachten 'dus' uit het Kremlin en betekende de zege van Mao een stap op weg naar de wereldhegemonie van het Russische communisme. Een studie van de staf van de Amerikaanse Nationale Veiligheidsraad (National Security Council) van juni 1949 over de dreiging van het communisme in Azië, de *NSC 48/1*, stelde dat het communistisch worden van Zuidoost-Azië, in het bijzonder van Indochina, een zware nederlaag voor de Verenigde Staten was, waarvan de nadelige gevolgen over de gehele wereld zouden worden gevoeld. Zuidoost-Azië was volgens deze studie het doel van een gecoördineerd offensief onder leiding van Moskou. Op 30 december 1949 keurde de Nationale Veiligheidsraad onder leiding van president Truman de studie goed en legde een aantal aanbevelingen als *NSC 48/2* (*The position of the United States with respect to Asia*) vast. Voor het eerst verplichtte een Amerikaanse president zich hier officieel tot het indammen van het communisme in Azië, het bevorderen en bijstaan van niet-communistische regeringen en de vorming van regionale verdedigingsorganisaties voor Azië.

Een consequentie van dit alles was een positievere benadering van de regering van Bao Dai. Omdat een niet-communistisch alternatief voor Bao Dai simpelweg niet aanwezig was, verkoos de Amerikaanse regering na een fase van verdeckte hulp hem nu openlijk te steunen. In december 1949 deelde Dean Acheson aan de Britse ambassadeur in Washington mee dat de Amerikaanse regering 'het Bao Dai-experiment' meer kansen toedichtte dan enige tijd daarvoor. Nadat de Franse Nationale Vergadering de Élysée Akkoorden op 2 februari 1950 officieel had geratificeerd en de Volksrepubliek China en de Sovjetunie op respectievelijk 18 en 30 januari 1950 de regering van Ho hadden erkend, stond niets een officiële Amerikaanse erkenning van de regering van Bao Dai nog in de weg. Dat gebeurde op 7 februari 1950.

Twee belangrijke studies die duidelijk maakten dat de Amerikaanse regering de oorlog in Indochina voortaan zag als een integraal deel van de wereldwijde strijd tussen het door de Sovjetunie gedomineerde blok en het Vrije Westen werden in de loop van april 1950 besproken in de Nationale Veiligheidsraad. Daarin werd Ho Chi Minh zonder enige terughoudendheid getekend als een agent van Stalin en Mao. Men stelde dat Indochina van vitaal belang was voor de Amerikaanse veiligheid en het machts-evenwicht op aarde. Volgens de *NSC 64* (*The position of the United States with respect to Indochina*), een rapport dat afkomstig was van het State Department en dat Truman op 24 april na bespreking in de Nationale Veiligheidsraad goedkeurde, was Indochina het gebied in Azië dat het meest werd bedreigd door het communisme. Juist daar waren echter goede kansen aanwezig om het communisme tegen te houden, omdat op die plaats een Europees leger in een gewapende strijd was verwickeld met communisten. De opstellers achtten het noodzakelijk voor de veiligheidsbelangen

van de Verenigde Staten dat maatregelen werden genomen om de verdere communistische expansie in Zuidoost-Azië tegen te gaan. Als Indochina communistisch werd, zouden ook Thailand en Birma in communistische handen kunnen vallen. Lang voordat de latere president Dwight D. Eisenhower de communistische dreiging in de beeldspraak van de dominotheorie vatte, wordt die hier door de regering-Truman dus al gehanteerd. De *NSC 64* is het eerste memorandum van de Nationale Veiligheidsraad dat alleen over Indochina handelde en men kan zonder overdrijving stellen dat de Amerikaanse interventiepolitiek in Vietnam van de jaren zestig in dit besluit zijn oorsprong vindt. De *NSC 68 (United States objectives and programs for national security)* handelde over de wereldwijde strijd tegen het communisme. Hierin werd benadrukt dat de machtsverhoudingen in de wereld waren gepolariseerd in een Russisch-Amerikaanse tegenstelling en dat de Russen de incarnatie van het absolute kwaad waren.

Op 25 juni 1950 begon de Koreaanse Oorlog tussen het communistische Noord-Korea en het door het Westen gesteunde Zuid-Korea. Deze oorlog versnelde en versterkte het proces van groeiende Amerikaanse bemoeienis met Zuidoost-Azië. Alle voorheen geformuleerde onheilspellende uitgangspunten van de Amerikaanse politiek met betrekking tot Azië leken hier op aanschouwelijke wijze te worden bevestigd. De Koreaanse Oorlog leek een volgende fase in een wereldwijd communistisch offensief onder leiding van Moskou en Peking. Ik schrijf hier bewust 'leek', want wij weten ondertussen dat de rol van de Noord-Koreaanse leider Kim Il-sung bij het uitbreken van deze oorlog van doorslaggevende betekenis was. Twee dagen na het uitbreken van de oorlog kondigde Truman aan dat de militaire steun aan Frankrijk en de Geassocieerde Staten zou worden vergroot en een Amerikaanse missie naar Indochina zou vertrekken. De hoogste Amerikaanse militairen de Verenigde chefs van staven (de Joint Chiefs of Staff) gaven onmiddellijk daarna te kennen dat in het geval van openlijk steun van de Volksrepubliek China aan de Vietminh de Verenigde Staten moesten overwegen bijstand in de lucht en op zee te verlenen aan hun tegenstanders in Vietnam. Dat was natuurlijk geen pro-Franse neutraliteitspolitiek meer, maar een onverkorte en openlijke steun van de Franse oorlogsinspanning.

Welk standpunt nam Nederland in ten aanzien van de verwickelingen die in de jaren veertig en vijftig plaatsvonden in Vietnam? De Nederlandse perceptie van de situatie in Vietnam was in 1945 en ook in de jaren daarna voor een deel nauw verbonden met de dekolonisatie van Nederlands-Indië, die uiteindelijk in 1949 zijn beslag kreeg door de overdracht van de soevereiniteit aan de regering van Indonesië. Dat gebeurde vooral onder druk van de internationale politieke gemeenschap, in het bijzonder van de Verenigde Staten. Nadat het Indonesische Republikeinse leger eind 1948 de communistische opstand van Madiun had onderdrukt, beschouwde de regering-Truman de Indonesische Republiek niet langer als een pion in een vermeend communistisch wereldoffensief. Het was een heel andere waardering van deze onafhankelijkheidsbeweging dan die van Ho Chi Minh in Vietnam. Dit belastte de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen tot in de Vietnam Oorlog, zeker toen de Amerikanen in 1963 bij de kwestie Nieuw-Guinea de dekolonisatie van dit laatste deel van het vroegere Nederlands-Indië eisten. Op 6 maart 1946 erkende Nederland Vietnam (lees: de Republiek Cochinchina 'van' Thierry d'Argenlieu) als een vrije staat binnen de Franse Unie en stuurde het een diplomatieke vertegenwoordiger in de persoon van een consul-generaal naar Saigon. Op 12 april 1950 erkende Nederland vervolgens de Staat Vietnam onder leiding van de vroegere keizer Bao Dai, een staat die ook nog steeds nauw was verbonden met de Franse koloniale macht. Ofschoon de regering in Den Haag zich realiseerde dat vanaf september 1945 een Democratische Republiek Vietnam onder leiding van Ho Chi Minh met een machtsbasis in het noorden functioneerde, zag men de Indochinese oorlog als een actie van de Franse troepen die de orde moesten herstellen na de opstand van de door communisten geleide beweging van Ho. Men duidde de strijd weldra in termen van de dominotheorie. Ook nadat de Fransen in 1954 bij de Akkoorden van Genève hun kolonie Indochina hadden moeten opgeven, bleef Den Haag de regering in het zuiden van Vietnam die nauw

met de Verenigde Staten samenwerkte als de enige wettige regering van Vietnam erkennen. Dit bleek in 1963 uit de benoeming van een ambassadeur voor Zuid-Vietnam.²⁸

De tweede fase van de oorlog, de DRV en de Staat Vietnam (1950-1954)

De Amerikaanse regering worstelde voortdurend met de vraag of de Fransen in Vietnam nu een vorm van neokoloniale controle wilden handhaven of een onafhankelijke niet-communistische staat wensten die een goede concurrent voor de staat van Ho Chi Minh kon worden. Toch maakte zij de Fransen, degenen die ooit door haar waren beschouwd als koloniale usurpatoren, steeds meer tot strijders voor de vrijheid van het Vrije Westen. Indochina en Korea waren voor de Amerikanen 'one front'. Het simpele feit dat de linkervleugel van dit westerse front werd beheerd door de Fransen zorgde wel voor veel complicaties. Voor mei 1950 vroeg de Franse regering regelmatig om steun van de Amerikanen. Het was op dat moment voor de Fransen mogelijk om met het geld dat zij via het Marshallplan hadden verkregen materieel in de Verenigde Staten te kopen, maar wapens die in het kader van de NAVO voor de Fransen beschikbaar waren gekomen mochten formeel zonder Amerikaanse toestemming niet naar Vietnam worden verscheept. De zege van Mao in China vergemakkelijkte in de loop van 1950 de leveranties, maar volgens de Franse regering kwam de materiële steun steeds te laat en was die te weinig omvangrijk. Pas door het uitbreken van de Koreaanse Oorlog in juni 1950 veranderde er fundamenteel iets. De 10.000.000 dollar die de regering-Truman in mei 1950 voor militaire bijstand aan de regering van Bao Dai beschikbaar stelde, vormde weldra het begin van een snel groeiende geldstroom vanuit Washington richting Saigon. Vanaf september 1950 regelde de Military Assistance Advisory Group (MAAG), die bestond uit een zestigtal Amerikaanse militairen, de ontvangst van de militaire hulp en oefende toezicht uit op het gebruik daarvan. De MAAG werd in het leven geroepen ofschoon Amerikaanse militaire missies eerder duidelijk hadden gemaakt dat de militaire situatie van de Fransen slecht was, dat men niet op een Franse militaire zege hoefde te rekenen en dat om deze reden een politieke oplossing wenselijk was. Veel meer dan de hulp regelen mochten deze Amerikaanse militairen trouwens niet doen, noch van hun eigen regering, die niet voelde voor militair ingrijpen van het Amerikaanse leger in Zuidoost-Azië en de strijd tegen het communisme bij voorkeur aan de Aziatische volkeren zelf wilde overlaten, noch van de Franse bestuurders en militairen, die de oorlog nog steeds als hun zaak beschouwden. Zelfs advies van de mensen van de MAAG over de besteding van de Amerikaanse hulp werd door de Fransen nauwelijks geapprecieerd. De Amerikaanse adviseurs probeerden echter tot op het niveau van een compagnie het gebruik van de wapens te 'sturen' en dat leidde weldra tot diplomatieke wrijvingen tussen Parijs en Washington.

Die problemen waren niet alleen het gevolg van de Amerikaanse bemoeienis met het inzetten van de wapens in de oorlog. Fransen en Amerikanen waren het erover eens dat de door communisten geleide Vietminh moest worden verslagen, maar over de doelen op lange termijn verschilden zij fundamenteel van mening. Het was voor de Amerikanen duidelijk dat de Franse regering en legerleiding ook na 1950 een invloedrijke positie wilden blijven innemen in het vroegere Indochina binnen de structuur van een door het moederland Frankrijk gecontroleerde Franse Unie. De regering-Truman drong er diverse malen bij de Franse regering op aan de regering van Bao Dai reële onafhankelijkheid te geven, of althans een 'evolutionary statement' (een verklaring die een ontwikkeling liet zien) te maken dat uitzicht hierop bood, en te beginnen met de opbouw van een eigen Vietnamees leger. Het odium van steun verlenen aan een koloniale macht zou zo wegvallen. Maar de strijd tegen het communisme opgeven, was voor de Amerikanen gezien het belang van de indamming daarvan ook ondenkbaar. De Frans-Amerikaanse samenwerking had ook voor veel Fransen iets paradoxaals. Zij realiseerden zich dat door de voorkeur van de Amerikaanse regering voor een door inheemse nationalist geleide regering die met het Westen sympathiseerde de acceptatie van de Amerikaanse

steun vroeg of laat tot gevolg zou hebben dat zij Indochina zouden moeten opgeven. De Fransen hadden eveneens weinig manoeuvreerruimte zolang zij vast bleven houden aan hun opvattingen over de Franse Unie. Zonder de Amerikaanse hulp was het voortzetten van de oorlog om de Unie naar hun wensen in te kunnen richten uitgesloten. De reis van de Franse generaal Jean de Lattre de Tassigny, die in december 1950 zowel opperbevelhebber van het Franse leger in Indochina als Hoge Commissaris was geworden en dat zou blijven tot januari 1952, naar de Verenigde Staten in september 1951 was in dit opzicht belangrijk. Tijdens zijn rondreis van twee weken bekleemtoonde hij herhaaldelijk het gevaar van een Chinese interventie in Vietnam en het verlies van Zuidoost-Azië voor het Vrije Westen. Hij slaagde in zijn missie. De Amerikanen besloten vanaf oktober 1951 de materiële bijdrage van de Verenigde Staten sterk te vergroten. Men moet dan denken aan betere kanonnen, pantservoertuigen, mitrailleurs, amfibievoertuigen, vliegtuigen en tanks van het type Sherman, die specifiek waren bedoeld om een aanval van China af te weren.

De overwinning van de communist Mao Zedong in de Chinese burgeroorlog had grote gevolgen voor de Amerikaanse veiligheidsperceptie in de wereld en voor de waardering van de oorlog van de Fransen tegen Ho en de zijnen. Maar de totstandkoming van de Volksrepubliek China had nog meer gevolgen voor de oorlog in Vietnam. Het betekende dat communistische Chinese troepen aan de Vietnamees-Chinese grens verschenen en dat de Vietnamese communisten voortaan mochten rekenen op wapens, materieel én aanwijzingen uit China. De gevolgen waren dat de Vietminh in omvang groeide – tussen januari en oktober 1950 met 35 procent – en dat een grootschalige reorganisatie plaatsvond in (uiteindelijk) 5 divisies en meer dan 100 bataljons. Die konden over een verbeterde bewapening beschikken, met name artillerie, waaronder ook voor de luchtafweer. De gevechtskracht nam zo sterk toe. Van een brede nationalistische oriëntatie die ruimte gaf aan afwijkende denkbeelden was nu volstrekt geen sprake meer. Als ‘vijanden van de revolutie’ werden door de communistische leiders, vooral door Truong Chinh, het imperialisme, zoals dat zichtbaar was bij ‘de Franse kolonistoren’ en ‘de Amerikaanse interventionalisten’, en ‘het reactionaire feodalisme’ benoemd. De nadruk lag op de correcte ideologische vorming in deze sfeer. Het leger werd ook op deze wijze gevormd, waarbij maoïstische Chinese adviseurs een grote rol speelden. Truong Chinh sprak over ‘een totale oorlog’, waarin het hele menselijke bestaan en de economie in dienst stonden van de oorlogsinspanning. Het betekende de volledige inzet van de bevolking voor die oorlog door een algemene mobilisatie, als soldaat of als ‘dan cong’ (arbeider in dienst van het volk), die allerlei ondersteunende taken moest verrichten, bijvoorbeeld als drager.

In de loop van 1950 wijzigde de leiding van de Vietminh, vooral onder invloed van het bovenstaande, de strategie. In de plaats van beperkte guerrilla-activiteiten ging men nu over tot grotere operaties. Die waren voor een deel ook ingegeven door de wens de aanvoer van materieel uit de Volksrepubliek China naar het noorden van Vietnam veilig te stellen. In september en oktober 1950 leed het CEFEO vervolgens een aantal belangrijke nederlagen tegen de Vietminh, die de strategische posities van de Fransen aan de Chinees-Vietnamese grens erg verzwakten. De grootste klap kregen zij in de omgeving van de plaats Cao Bang, een grensvesting die was omringd door troepen van de Vietminh en die alleen via de lucht kon worden bevoorrad. Ten gevolge van de Chinese hulp aan de Vietminh was het behouden van de grensstreek langs de Route Coloniale 4 kostbaar, gevaarlijk en weinig effectief geworden. De Franse legerleiding vond dat zij de Franse troepen beter kon concentreren in de delta van de Rode Rivier. De evacuatie van de Franse posten in dat gebied via de RC 4 verliep echter onvoldoende gecoördineerd en werd bovendien slecht uitgevoerd. Volgens de meest actuele gegevens – een Franse studie uit 2004 – werden 6000 van de 7400 militairen van het CEFEO gedood of gevangengenomen en moest men 10.000 wapens achterlaten voor de Vietminh. Daarmee kon de Vietminh op zijn minst een volledige divisie uitrusten. Een deel van die wapens gebruikte zij later in Dien Bien Phu. Door veel historici is erop gewezen dat de nederlagen bij Cao Bang en andere plaatsen aan de grens met China een negatief mentaal effect

op de Fransen hadden en dat het initiatief in de oorlog daarna in handen kwam van de Vietminh. De nederlaag maakte ook veel indruk in Frankrijk zelf. Voor het eerst beseften velen dat geen sprake was van een simpele ‘politieactie’, maar van een bloedige oorlog die wel eens helemaal verkeerd voor Frankrijk kon aflopen. Voor veel Fransen zal daarom ook de kaart die op 14 november 1950 in het weekblad *Carrefour* verscheen een enorme klap zijn geweest. Het gebied dat het CEFEO controleerde was hierop beperkt tot de delta’s van de Mekong en de Rode Rivier met Saigon en Hanoi-Haiphong, enige kustgebieden en de omgeving van Hue, Nha Trang en Phan Thiet.

De zege van de Vietminh bij Cao Bang ging wel ten koste van op zijn minst 9000 gedode Vietminhstrijders; exacte getallen zijn niet bekend. Duizenden – volgens sommige, zeker enigszins overdrijvende, Franse bronnen zelfs 6000 – sneuvelen kort daarna in december bovendien bij aanvallen op Franse bases ten westen van Hanoi en hierbij raakten nog eens vele duizenden soldaten gewond. Als een westerse generaal dergelijke aantallen eigen slachtoffers had ‘veroorzaakt’ had dat mogelijk vervelende consequenties gehad voor zijn persoon. In de politiestaat de DRV bleven dergelijke ‘overwinningen’ uit de publiciteit en hadden die verder geen repercussies voor Giap – zolang Ho Chi Minh zijn favoriete generaal steunde en hij een krachtige machtspositie innam. En dat gold ook voor het feit dat vele duizenden militairen, die, ondanks de snel groeiende aanvoer van materieel uit China, nog overwegend bewapend waren met lichte wapens, voortdurend honger leden en niet over voldoende kleding of een goede uitrusting beschikten.

In februari 1951 vond het Tweede Congres van de Communistische Partij plaats. 200 afgevaardigden vertegenwoordigden 500.000 leden. Ho gaf aan dat het opheffen van de Communistische Partij in 1945 een vergissing was geweest, omdat het Moskou had vervreemd van Vietnam en de eigen partij had verscheurd. Er werd nu besloten de partij opnieuw op te richten onder de naam Vietnamese Arbeiders Partij (Vietnamees: Dang Lao Dong Viet Nam).

De Amerikaanse regering realiseerde zich op dat moment terdege dat men niet blind kon varen op de Franse militairen in Vietnam. Een of andere vorm van internationalisering van de inspanning van het Westen in dit deel van Zuidoost-Azië was wellicht binnenkort noodzakelijk om het in Amerikaanse ogen wereldwijd geplande communistische offensief te kunnen keren. Het ingrijpen van Chinese vrijwilligers in de Koreaanse Oorlog en de successen van de Vietminh in het najaar van 1950 werden door veel Amerikaanse politici, militairen en journalisten als gecoördineerde stappen in dit offensief gezien. De invloedrijke journalist Joseph Alsop meende in december 1950 dat een Chinese interventie in Indochina weldra zou plaatsvinden en het State Department wist in die maand zelfs te voorspellen dat het in mei 1951 zou gebeuren. Zowel de CIA als de inlichtingendienst van het leger (de afdeling G-2) achtten dit echter onwaarschijnlijk.

Behalve dat de Franse nederlagen in het najaar van 1950 bij de Amerikanen de gedachte opriepen dat een mogelijke internationalisering wellicht noodzakelijk was, hadden deze nog een ander gevolg. Zij versterkten in Frankrijk de roep om onderhandelingen met Ho. Voor links-Frankrijk werd de oorlog in dat jaar de ‘sale guerre’ (de smerige oorlog), een typering die later door steeds meer Fransen zo werd gevoeld. De Franse communisten en een deel van de socialisten pleitten hiervoor en het was ook de eerste keer dat Pierre Mendès France, een politicus die in de zomer van 1954 een belangrijke rol speelde bij de liquidatie van het Franse koloniale bezit in Zuidoost-Azië, zich roerde. Volgens hem was onderhandelen met de Vietminh en concessies doen de minst slechte oplossing voor de situatie. Maar de meeste leden van het parlement en de regering dachten er nog anders over. Onderzoeken van de publieke opinie lieten in oktober 1950 wel zien dat kritische geluiden een breder draagvlak hadden. Hieruit bleek dat het aantal voorstanders van onderhandelingen met de Vietminh toenam: in augustus 1947 15 procent, in oktober 1950 24 procent. Het aantal mensen dat de oorlog wilde beëindigen en de troepen terug wilde roepen groeide van 11 procent (in juli 1949) naar 18 procent. Nog slechts 27 procent vond dat Frankrijk versterkingen moest sturen. Dat was in juli 1947 nog 37 procent. Als wij de vragen die afkeer van de oorlog laten zien bij elkaar optellen, zien wij dat

42 procent van de bevolking zich uitsprak tegen de oorlog. Opvallend is ook dat driekwart van de Franse bevolking aangaf zich niet voor de oorlog te interesseren. De roep om een vergelijk met de Vietminh werd in Frankrijk in 1951 zwakker door enige militaire successen van de Franse generaal Jean de Lattre de Tassigny, maar groeide daarna weer.

China was ondertussen steeds belangrijker geworden voor de oorlog. Nadat Mao in 1949 in de Chinese burgeroorlog had gezegevierd wilden de Chinese communisten en de DRV graag met elkaar samenwerken. Door de overwinning van Mao kon Ho dichtbij steun vinden voor zijn oorlog tegen de Fransen. De Chinezen waren daartoe bereid, omdat zij ervan overtuigd waren dat dan in de rest van Azië eveneens 'de proletarische wereldrevolutie' kon volgen en ook omdat zij met Stalin hadden afgesproken dat zij zich vooral zouden concentreren op de koloniën in de nabijheid van hun eigen grenzen. Deze in belangrijke mate ideologische motivatie werd echter ook gevoed door negatieve historische ervaringen met het Westen en zij waren voor de Chinese leiders Mao en Zhou Enlai steeds complementair aan de geopolitieke overweging dat gebieden aan de Chinese grens zoals Indochina omwille van de Chinese nationale veiligheid uit handen van 'het westerse imperialisme' moesten blijven. Volgens Mao was Indochina, naast Taiwan en Korea, een van de drie gebieden van waaruit het Westen een mogelijke aanval op de Volksrepubliek kon ondernemen.⁸

Giap, een generaal die enige ijdelheid zeker niet kon worden ontzegd, was door de successen in het noorden bij Cao Bang en Langson enigszins overmoedig geworden. Hij begon eind december 1950 met het contraoffensief, de derde fase van de strategie van de Vietminh. In de actie 'Tran Hung Dao', genoemd naar de generaal uit de tijd van de Trandynastie uit de dertiende eeuw die de Mongolen had verslagen, probeerde hij rijstvelden in de delta van de Rode Rivier in handen te krijgen en opnieuw een deel van het Franse leger te vernietigen. Vaak kan men lezen dat hij Hanoi wilde veroveren. Daar zijn echter geen aanwijzingen voor en het was ook militair gezien niet goed mogelijk. Wel verspreide Giap dat gerucht om bij de Fransen verwarring te zaaien. Dat lukte, want er werden plannen ontwikkeld om de Franse burgers uit Hanoi te evacueren. Juist in de gebieden ten westen van Hanoi was de Franse militaire macht evenwel het sterkst, terwijl de Vietminh daar niet beschikte over tanks, grote kanonnen en vliegtuigen, of zelfs luchtafweergeschut. Onder de inspirerende leiding van De Lattre de Tassigny wist het Franse leger, dat hier voor de eerste keer een geregelde veldslag met gebruik van artillerie, pantserwagens en vliegtuigen kon voeren, bij Vinh Yen de aanval van de Vietminh af te slaan. Daarbij wierpen Franse vliegtuigen grote hoeveelheden van het uit de Verenigde Staten verkregen zeer brandbare napalm op de soldaten van de Vietminh. Ook hier is een correctie van veel literatuur nodig. Meestal schrijft men dat dit de eerste keer was dat napalm in Vietnam werd gebruikt. Het gebeurde echter al sinds februari 1950. Bij Vinh Yen gebeurde het wel voor het eerst op grote schaal en zonder enige restrictie met desastreuze gevolgen voor de soldaten van de Vietminh. Giap is in zijn memoires terughoudend over het aantal doden. Franse bronnen noemen soms 1600 doden en 6000 gewonden, maar er zijn aanwijzingen dat er veel meer slachtoffers waren aan de kant van de Vietminh. Een getal van 6000 doden is ook genoemd, maar dat lijkt weer overdreven. De Franse verliezen waren veel beperkter. Het officiële getal was 50 doden, 800 gewonden en 400 vermisten. Het is echter waarschijnlijk dat dit een Franse onderschatting was en dat er meer doden waren.

Na de overwinning bij Vinh Yen gaf De Lattre opdracht de delta te versterken met een linie van 250 gefortificeerde verdedigingsstellingen met in totaal ruim 1200 bunkers (de 'ligne De Lattre'). Het betekende dat er daarna en ook in een groot deel van 1952 in feite sprake was van een patstelling tussen beide partijen, die, met uitzondering van beperkte gebiedsuitbreiding in Annam en Tonkin voor de Vietminh, geen grote terreinwinst boekten. De leiders van de DRV realiseerden zich wel steeds meer dat geen gemakkelijke overwinning kon worden behaald, omdat de troepen van het

⁸ Zie over de rol van China in de oorlogen in Vietnam uitgebreider bladzijden 180, 183, 189 en 430-435.

CEFEO omvangrijker en beter bewapend waren dan de Vietminh en de Staat Vietnam in het midden van 1951 de dienstplicht invoerde. Door dit laatste werd het steeds meer een oorlog tussen Vietnamezen. Het betekende dat Ho nog nadrukkelijker dan daarvoor inzette op diplomatieke middelen om zo buiten de communistische wereld sympathie en internationale steun te verwerven.

Dat Giap door enige successen overmoedig was geworden toen hij in december 1950 tot de derde fase van zijn strategie het contraoffensief overging, is een oordeel dat men niet zal aantreffen in de Vietnamese geschiedschrijving. Daarin geldt Giap als de grote strateeg en als de redder van het vaderland. Het is een beeld waaraan hij ook door een hele reeks geschiedwerken van eigen hand een bijdrage heeft kunnen leveren. Twee kanttekeningen zijn op hun plaats. Wij zullen in een volgend hoofdstuk vaststellen dat zijn rol in de oorlog van de jaren zestig vaak overdreven groot is voorgesteld. Voor de jaren van de Onafhankelijkheidsoorlog geldt dat enige kritiek op zijn krijgskunst wenselijk is. Successen boeken in een guerrillaoorlog bleek van een heel andere orde te zijn dan zegevieren in een geregelde veldslag, zoals bij zijn aanval op de delta. In dat eerste had Giap zich een meester getoond. Hij slaagde er samen met andere partijleiders in de bevolking op het platteland politiek bewust te maken en hen – al dan niet gedwongen – partij te laten kiezen in de oorlog tegen de Fransen. Dat gebeurde langs allerlei wegen: door een alfabetiseringsprogramma om zo in gedrukte teksten de mensen op te kunnen roepen voor de strijd, door propaganda-activiteiten van partijleden die sociale mistoestanden aan de kaak stelden en de Fransen zwart maakten, door zijn soldaten op een terughoudende manier in contact te brengen met de boeren, zodat dat geen wrevel opwekte bij de boerenbevolking, maar ook door keihard op te treden tegen dorpschouwen, landheren en onwillige dorpsbewoners.

De Britse militaire historicus Martin Windrow schreef in 2005 onomwonden in een studie over de strijd bij Dien Bien Phu en de voorgeschiedenis van de Franse nederlaag op die plaats dat in zijn eerste klassieke veldslag bij Vinh Yen ‘Vo Nguyen Giap zich een generaal van beperkte kwaliteiten toonde’. Hij kwam tot dit oordeel, omdat Giap zijn hoofdmacht een groot gevecht met het CEFEO had laten aangaan voordat hij en zijn staf zich goed hadden voorbereid op de verplaatsing van grote eenheden of wisten hoe zij daaraan in de strijd leiding moesten geven. Zo had hij zijn infanteristen op klaarlichte dag in een openliggend gebied blootgesteld aan het vuur van de Franse artillerie, tanks en vliegtuigen. Ook had hij er onvoldoende rekening mee gehouden dat men om een beslissing te kunnen forceren troepen achter de hand moest houden. Op een bepaald moment liepen in de tactiek van de Vietminh en in het hoofd van Giap daardoor afleidingsmanoeuvres en de hoofdaanval volledig door elkaar heen. Het verlies van de helft van zijn infanterie werd hem daarna door partijleden kwalijk genomen en hij moest openlijk zelfkritiek uitoefenen voor de leiders van de partij. Een van hen, Truong Chinh, eiste zijn ontslag als leider van de Vietminh. Waarschijnlijk stond toen ook even de positie van Ho Chi Minh onder druk, omdat hij Giap zo onvoorwaardelijk steunde. Uiteindelijk liep het voor beiden echter met een sissers af en werd de zuidelijke leider van de Vietminh Nguyen Binh de schuld voor de nederlaag in de delta van de Rode Rivier in de schoenen geschoven, omdat hij zou hebben aangedrongen op het offensief.

Het Franse probleem bleef echter onverkort hoe het CEFEO voor de 7000 dorpen en de 8.000.000 mensen die op 15.000 km² in de delta in het noorden leefden de Franse ‘pacification’ kon garanderen, terwijl men geen goed onderscheid kon maken tussen oorlogvoerenden en burgers. In een Franse studie uit 2003 over de oorlog is daarom door de historici Deroo en Vallaud terecht vastgesteld dat ‘l’Année du “roi Jean”’ (het jaar van ‘koning Jan’) een onderdeel is geworden van de Franse legendevoering in verband met de oorlog. Men kan zelfs soms lezen dat Frankrijk de oorlog zou hebben gewonnen als De Lattre niet op 11 januari 1952 aan kanker was overleden. Men vergeet dan dat het niet zijn opdracht was om de oorlog te winnen; dat was door de zege van Mao in feite ook onmogelijk geworden. Zijn opdracht was het CEFEO weer vertrouwen geven, meer Amerikaanse hulp verwerven en het leger van de Staat Vietnam opbouwen. Dat was allemaal redelijk

gelukt. Het Vietnamese leger was gegroeid van 25.000 soldaten in januari 1949 naar 128.000 (van wie 71.000 reguliere soldaten) in januari 1952 en zou verder blijven groeien naar 150.000 in januari 1953 en bijna 275.000 in juli 1954. De gevechtskracht van het jonge leger in opbouw was echter veel geringer dan die van de Vietminh en een beslissende verandering op militair of politiek gebied had De Lattre zeker niet bewerkstelligd. In 1951 werd dan wel een aanval van de Vietminh op de delta van de Rode Rivier afgeslagen, maar er vond geen fundamentele wijziging in het voordeel van het CEFEO plaats. En de regering Bao Dai beschikte – aan de Franse leiband – nog steeds over een zwak gezag.

In zijn werk uit 1992 over de oorlog merkt de Franse historicus Ruscio op dat op de keper beschouwd Frankrijk de oorlog nooit kón winnen. De troepen van het CEFEO waren ‘blind, doof en mank’, schrijft hij. Blind, omdat zij nooit wisten wie de vijand was, want iedere Vietnamees kon een strijder van de Vietminh zijn. Doof, omdat zij niet konden communiceren met de bevolking en altijd in onzekerheid verkeerden over een aanval. Mank, omdat de superioriteit in wapens en materieel voor hen van weinig of geen nut was, onder andere doordat de wegblokkades van de Vietminh het zeer moeilijk maakten zich te verplaatsen. De kracht van de Vietminh lag volgens hem juist in de sympathie bij de bevolking vanwege haar ijveren voor ‘doc lap’ (onafhankelijkheid), die gepaard ging met een subtiele – of hardhandige, voeg ik er aan toe – beïnvloeding van de dorpsbevolking. De hervorming van het grondbezit, een andere verklaring die soms wordt genoemd, speelde daarbij nauwelijks een rol. In de eerste jaren van de oorlog tegen de Fransen bepaalde Ho Chi Minh persoonlijk dat geen grote herverdeling van het grondbezit mocht plaatsvinden, omdat dit de eenheid van de bevolking te zeer in gevaar zou brengen. Er vonden in het begin alleen vermindering van de pachtsommen, afschaffing van de schulden van voor 1945 en inbeslagname van de gronden van de Fransen of met hen samenwerkende Vietnamezen plaats. Pas in 1953 kondigden de Lao Dong (de Communistische Partij) en de staat een grote herverdeling van het grondbezit aan.

Eind december 1951 gaf de Franse opperbevelhebber Raoul Salan op bevel van De Lattre opdracht tot een strategie die volgens de Franse militairen op basis van de Franse kracht de Vietminh in haar guerrilla-activiteiten tegenstand kon bieden. Het kernpunt van die strategie was de stellige overtuiging dat het mogelijk was de troepen van de Vietminh een nederlaag toe te brengen zodra zij versterkte Franse steunpunten aanvielen. De sterkere conventionele Franse militaire middelen (artillerie, pantserwagens en luchtsteun) betekenden dan een voordeel. Men spreekt in de Franse militaire geschiedschrijving in dit verband van ‘un camp retranché’ (een egelstelling) of een ‘base aéro-terrestre’ (een uit de lucht bevoorradde basis op het land) – ofschoon sommige historici, zoals wij zo dadelijk zullen vaststellen, op goede gronden een verschil maken tussen beide typen vestingen. Een eerste succes met een dergelijke egelstelling behaalden de Fransen in januari-februari 1952 bij Hoa Binh, op 80 kilometer ten westen van Hanoi gelegen, dat sinds 1950 in handen was van de Vietminh. Het lag voor de luchtmacht niet te ver verwijderd van Hanoi en de Muong, de minderheid die daar leefde, waren de Fransen gunstig gezind. Het CEFEO slaagde erin Hoa Binh te veroveren, onder andere door het inzetten van parachutisten. Een verraste Giap voelde op dat moment niet voor een groot offensief in de delta, maar in Hoa Binh voorzag hij een herhaling van wat bij Cao Bang was gebeurd en hij besloot Hoa Binh te heroveren. Franse militairen weerden daarna de aanval van de Vietminh troepen op het ingesloten steunpunt af en wisten de ingeslotenen te ontzetten. Ruim 4000 manschappen konden zich in veiligheid brengen en bij die gevechten verloor het CEFEO een kleine 1000 militairen, terwijl de verliezen van de Vietminh in de vele duizenden liepen. De schattingen variëren van 3500 doden en 7000 gewonden tot 4700 doden en 9400 gewonden. Het werd door de Franse legerleiding en de regering uitgelegd als een overwinning, maar men moet daar feitelijk anders naar kijken. Het toonde aan dat de Franse vuurkracht veel Vietminhstrijders kon doden, maar het liet ook zien dat het Franse leger zich buiten de delta in feite niet goed kon handhaven.

Zolang de Franse regering de strijd tegen de Vietminh wilde voortzetten en de Amerikanen bereid bleven de Franse uitleg van onafhankelijkheid ter wille van hun vermeende geopolitieke belangen te accepteren, waren zij tot elkaar veroordeeld. In wezen hielden Frankrijk en de Verenigde Staten elkaar gevangen in een patstelling, waarbij de Amerikaanse manoeuvreer- en onderhandelingsruimte kleiner werd naarmate de Franse onwil om de strijd voort te zetten groter werd. Dat bleek weer in mei 1952, nadat de militaire successen van De Lattre, die eind 1951 doodziek naar Frankrijk was teruggekeerd, waren gevolgd door nieuwe tegenslagen. De Franse minister van Buitenlandse Zaken Maurice Schumann vertelde toen aan zijn Amerikaanse collega Acheson dat de Franse bevolking nu echt genoeg had van de oorlog, maar de Amerikaanse minister zag geen andere oplossing dan een verdere uitbreiding van de bijdrage aan de Fransen. Schumann was niet de enige die dergelijke geluiden ventileerde. In februari van dat jaar had Jean Letourneau, die de functies van minister voor de Geassocieerde Staten en Hoge Commissaris combineerde, in een interview verklaard dat de Franse regering de hoop dat zij de strijd in Indochina nog kon winnen had opgegeven. Dit was op het moment dat de Franse publieke opinie onder invloed van militaire tegenslagen zich steeds meer tegen de oorlog keerde. In juni bezocht hij Washington om over het recente voorstel voor Amerikaanse steun van gedachten te wisselen. Hij gaf aan de Amerikaanse regering een somber beeld van de militaire situatie en publiekelijk deed hij een aantal uitspraken die de Amerikanen bijzonder verontrustten. China zou volgens Letourneau te allen tijde de Vietminh blijven steunen en nooit een nederlaag van de Vietnamese communisten accepteren. Daarom moest een wapenstilstand worden gesloten. Letourneau maakte bij die gelegenheid niet als laatste Fransman een vergelijking. De Amerikanen waren toch bezig door onderhandelingen een einde te maken aan de oorlog in Korea, waarom kon Frankrijk niet hetzelfde doen in Indochina? Acheson wong zich daarna in allerlei bochten om een draai te geven aan de woorden van de Fransman. Volgens de Amerikaanse minister had Letourneau bedoeld dat hij onderhandelingen wenste als de militaire situatie zich wijzigde. Hier is een patroon zichtbaar dat zich in de twee jaar daarna herhaalde: Franse politici en militairen die zich in toenemende mate realiseerden dat zij de oorlog niet konden winnen en moesten onderhandelen en een Amerikaanse regering die hen preste de strijd tot aan de nederlaag van de communisten voort te zetten.

Ofschoon Hoa Binh een ontzettingssactie betrof met beperkt militair rendement, maakte dit succes veel indruk en Salan besloot in oktober 1952 op een dergelijke manier strijd te leveren in de bergstreken ten westen van Hanoi in Na San. Wat de Franse legerleiding in haar optimistische uitlatingen en latere lyrische Franse beschrijvingen van dit 'tweede succes' vaak over het hoofd hebben gezien, is dat dit in feite een reactie van het CEFEO was op het najaarsoffensief van de Vietminh in de door de Fransen zo aangeduide Pays Thai en dat het vooral illustreerde dat de Fransen het initiatief kwijt waren. Vanaf de herfst van 1952 verlegde Giap het zwaartepunt van de acties van de Vietminh naar deze streek in het stroomgebied van de Zwarte Rivier dicht bij de grens met Laos. Hier woonden veel etnische minderheden, met name 35.000 Witte Thai in de omgeving van Lai Chau en 100.000 Zwarte Thai bij Dien Bien Phu en Nghia Lo. Deze hadden in de oorlog voor een deel de kant van de Fransen gekozen.⁹ Giap zag verscheidene voordelen voor de korte en lange termijn voor een offensief in dit gebied. Er waren weinig Franse troepen, hij zag kansen Franse troepen hier naar toe te lokken en dan te vernietigen, het was een lastig gebied voor de Franse vliegtuigen met de bergen, bossen en dikwijls laaghangende nevel of dikke wolkenvelden, het betekende dat de Franse militaire positie in de delta zwakker werd en dat het Franse leger mogelijk prestigeverlies leed. Ofschoon het lastig is de beschrijving in Giaps memoires en de Franse bronnen met elkaar in overeenstemming te brengen, is het wel duidelijk dat Giaps langetermijndoel was het noorden van

⁹ Over de achtergronden van de keuze voor of tegen Frankrijk en de contacten tussen de Vietminh en de minderheden zie de paragraaf 'De etnische minderheden in het noorden en de Onafhankelijkheidsoorlog' (bladzijde 197).

Laos en het stroomgebied van de Mekongrivier te controleren en dat de Fransen dat wilden voorkomen. De verovering van de Pays Thaï was voor Giap een eerste stap.

Het najaarsoffensief van de Vietminh in oktober 1952 begon met de verovering van het belangrijke Franse knooppunt Nghia Lo. Na San, een dal omgeven door bergen, werd daarna door het Franse leger tot een camp retranché gemaakt. Geleidelijk aan ontstond bij de Franse legerleiding het idee dat hier een grote strijd kon worden geleverd. De kleine logistieke basis Na San, op 200 kilometer van Hanoi gelegen, werd vanuit de lucht met negentig vluchten per dag bevoorrad en opgebouwd tot een krachtige basis. In november kregen alle Vietminhtroepen ten noorden van de Zwarte Rivier de opdracht naar Na San te trekken en daar strijd te leveren. Eind november kwam de aanval van de Vietminh, die door de troepen van het CEFEO kon worden afgeslagen. Bij deze gevechten verloor Giap op zijn minst drieduizend strijders; hij besloot daarna het beleg af te breken. Evenals begin 1950 bij de aanval van de Vietminh op de Franse stellingen bij de Rode Rivier bleek dat de Vietminh kwetsbaar was als de Fransen hun vuurkracht ten volle konden benutten. Meestal kan men in de beschrijvingen van deze fase van de oorlog lezen dat de Franse legerleiding er nu nog sterker van overtuigd was dat zij het juiste antwoord tegen de Vietminh had gevonden: een strategie waarbij men met parachutisten een vesting opbouwde te midden van de strijders van de Vietminh, die – terwijl hun aanvoerlijnen werden bestookt door de Franse luchtmacht – bij een aanval grote verliezen leden. Daarna kon het hele ‘spel’ weer op een andere plaats van voren af aan beginnen. De Franse opperbevelhebber Salan was inderdaad optimistisch en vond het – niet ten onrechte – positief dat de Vietminh het offensief richting Laos had stopgezet. Maar er waren ook kritische geluiden. Andere militairen, onder anderen maarschalk Alphonse Juin, vonden dat men een dergelijke actie nooit meer mocht ondernemen. De invloed op het verdere verloop van de oorlog was volgens hen beperkt en om van succes met een dergelijke vesting verzekerd te zijn moesten allerlei voorwaarden zijn vervuld. Er moest vooral een veilig en goed bruikbaar vliegveld zijn en de afstand naar het bevoorradingscentrum mocht niet te groot zijn.

De ‘optimisten’ zagen bovendien nog enkele belangrijke militaire gegevens over het hoofd. De militaire situatie was na zeven jaar oorlog in 1952 nog steeds niet ten goede gekeerd. Sommige Franse militairen realiseerden zich dat de situatie hopeloos was. Een van het was de bataljonscommandant Albert Merglen. Hij noteerde op 15 maart 1952 in zijn dagboek: ‘Men ziet geen aanhangers van Bao Dai moedig een stormloop ondernemen... Wij zijn een vernislaag boven op een vijandige bevolking, of liever, een passieve. Alleen de profiteurs steunen ons... Ik weet niet of de Fransen beseffen dat Indochina voor tenminste negentiende in handen is van de Viet [lees: de Vietminh] en dat het overige deel door hen is besmet.’ En tien dagen later schreef hij: ‘Op 20 of 30 kilometer van Hanoi kan men de weg niet verlaten zonder dat men vergezeld is door compagnieën met de wapens in de hand en zonder voorbereiding van de artillerie of mitrailleurs... Zelfs als wij de oorlog winnen, moeten wij Indochina verlaten.’

Op 3 december noteerde de Franse president Vincent Auriol in zijn dagboek de veelzeggende zin: ‘De ontwikkelingen in Indochina gaan erg slecht en de situatie is zorgwekkend.’ Een analyse van de militaire situatie in de verschillende delen van Vietnam laat zien dat dit oordeel aardig klopt. In het zuiden was sprake van enige vooruitgang en men had daar de strijders van de Vietminh iets verder terug kunnen dringen. In het midden van het land lagen de Franse machtscentra echter verspreid en in het noorden waren de berggebieden, waaronder de Pays Thaï, overwegend in handen van de Vietminh en werd de delta van de Rode Rivier voortdurend bedreigd. Juin schatte in een rapport van begin 1953 dat van de dorpen in de delta slechts 12 procent permanent in handen was van het Franse leger en dat zij alleen daar een effectieve controle konden uitoefenen. Volgens een andere militair waren het de Fransen die in feite infiltreerden in het machtsgebied van de tegenstanders. Het initiatief lag duidelijk bij de Vietminh. Dat werd weer eens goed duidelijk toen Giap in het voorjaar van 1953 tot een nieuw groot offensief besloot. Dat is het thema voor de volgende paragraaf.

Een Franse militaire kaart van 14 januari 1953 laat eveneens zien hoe betrekkelijk de dikwijls veronderstelde Franse overheersing in de delta van de Rode Rivier was. Er werden hierop drie gebieden onderscheiden: die waar het Fransgezinde Vietnamese bestuur alleen met behulp van het leger kon functioneren, die welke in handen waren van de Vietminh en gebieden waar het bestuur op een 'normale' manier (dat wil zeggen: bewaakt door burgerwachten) functioneerde. Opvallend is de lappendeken. De drie categorieën lagen kriskras door elkaar heen. Dat maakt een vergelijking moeilijk, maar de eerste twee categorieën maakten zeker twee derde uit en het lijkt erop alsof bijna de helft van de delta vast in handen van de Vietminh was. Verder was vooral de situatie bij de Franse luchtmacht bijzonder slecht. De Franse regering vroeg daarom in december 1952 aan de regering van de Verenigde Staten of die technici van de U.S. Air Force voor het noodzakelijke onderhoud van C-47 vliegtuigen wilde sturen. De regering-Truman stemde hiermee in en in januari 1953 arriveerden 28 technici van de Far East Air Force in Vietnam. Daarmee was een nieuwe stap gezet in de voortdurend groeiende materiële en financiële steun van de regering-Truman. Eind 1952 betaalde de regering-Truman 40 procent van de oorlogskosten van de Fransen en waren alles bij elkaar 137.000 'long tons' aan materieel, bestaande uit 900 gevechtsvoertuigen, 15.000 andere voertuigen, 2500 stukken geschut, 24.000 automatische wapens, 75.000 kleine wapens, 9000 radio's, 250 vliegtuigen en 93.000 bommen geleverd.

Ondanks de hierboven genoemde percentages van de machtspositie van de Vietminh moeten wij deze niet overdrijven. Er zijn aanwijzingen in de bronnen in Hanoi dat Ho Chi Minh en zijn medewerkers, ondanks het gegeven dat zij een groot deel van Vietnam overheersten, zich ernstig zorgen maakten over de oorlogssituatie. Dat gold vooral voor Ho. Die begreep in de loop van 1953 dat het leger van zijn tegenstander groter was dan de Vietminh en dat een Amerikaanse interventie tot de mogelijkheden behoorde. Daarom wenste hij een grotere bijdrage van de Sovjetunie en China. Om hun steun te verwerven stemde hij daarom in met een voorzichtig begin van de landhervorming.

Hoe ging het op dat moment met de Staat Vietnam van Bao Dai? Ik heb hiervoor al geprobeerd in navolging van Guillemot een genuanceerder beeld te geven van de vroegere keizer dan veelal gebeurt. Hij had begin jaren vijftig weldra genoeg van de regeringsroutine en trok zich als president terug in zijn paleis in Dalat of aan de Rivièra. Meestal wordt daarbij opgemerkt dat dit illustreerde dat het regeren hem feitelijk niet interesseerde en dat de premiers die namens hem bestuurden ongeschikt en/of corrupt waren. Inderdaad vervulden verscheidene personen zonder veel bemoeienis van het staatshoofd in de jaren daarna de functie van premier. Het waren over het algemeen tamelijk kleurloze figuren, die met de Fransen sympathiseerden, en er waren tussen 1950 en 1954 zeven verschillende regeringen. Dit is echter slechts een kant van het verhaal. Er werden door deze regeringen, al dan niet in samenspraak met Bao Dai, ook plannen ontwikkeld voor een landhervorming, voor plaatselijke verkiezingen en voor het bijeenroepen van een Nationale Vergadering. De oorlogssituatie en de trage en beperkte overdracht van de macht door de Fransen aan de Staat Vietnam doemden deze tot mislukken. Een tweede probleem waarmee de regeringen vanaf het ontstaan van de Staat Vietnam te maken hadden, was het bestaan van autonome machtsgebieden voor allerlei groepen, onder wie de Hoa Hao en de Cao Dai, katholieken en de Binh Xuyen. Guillemot gebruikt voor de Staat Vietnam niet voor niets termen zoals 'hulpeloos in de context van de Koude Oorlog, instabiel op financieel gebied door de koppeling van de piaster aan de Franse franc, onvoldoende in staat de regeringsmacht uit te oefenen door het ontbreken van een eigen leger en niet opgewassen tegen de moeilijke omstandigheden'. Op deze wijze geeft hij aan dat wij bij een beoordeling van de regeringen niet alleen op persoonlijke zwakheden mogen wijzen, maar ook de externe omstandigheden niet mogen vergeten.

Hoe gevoelig de kwestie van de Amerikaanse worsteling over 'blijvende invloed van de Fransen' of 'reële onafhankelijkheid voor de Staat Vietnam' bij de Franse regering lag, bleek tijdens de regering van Nguyen Phan Long, een lid van de Constitutionele Partij, die door Bao Dai begin

1950 was benoemd. Hij eiste onafhankelijkheid en rechtstreekse levering van Amerikaanse hulp aan zijn regering in Saigon. Enkele maanden later werd hij op aandringen van de Fransen vervangen door Tran Van Huu, een rijke grootgrondbezitter, die ingezetene van Frankrijk was. Ook hij stelde weldra vast dat de Fransen niet van plan waren veel van hun macht aan de Vietnamezen af te staan, maar hij liet de kwestie verder rusten. Hij vond echter ook dat hij beter rechtstreeks met de Amerikanen kon samenwerken en dat leidde in juni 1952 ertoe dat door Frans toedoen Nguyen Van Tam in zijn plaats kwam, eveneens een Vietnamese Fransman en iemand die de Franse zaak zeer toegenegen was. Hij had in Frankrijk gestudeerd en een opleiding als onderwijzer en jurist achter de rug. Hij koesterde een diepgewortelde haat ten opzichte van de Vietminh, niet in de laatste plaats omdat twee van zijn zonen in 1946 door de Vietminh waren gedood. Nguyen Van Tam, wiens bijnaam ‘de tijger van Cai Lay’ was, vanwege de wrede manier waarop hij in Cai Lay, een dorp in de buurt van My Tho, een einde had gemaakt aan een communistische opstand, had voor een premier een opmerkelijke achtergrond. Jarenlang was hij het hoofd van de veiligheidsdienst en in die functie had hij na martelingen tallozen de dood in gejaagd of laten jagen. Het laat zich raden wat het functioneren van een dergelijke figuur als eerste minister van juni 1952 tot december 1953 betekende voor het prestige van de staat. Een ander kenmerk van zijn regering was corruptie. Een voorbeeld daarvan was de benoeming van zijn zoon tot chef-staf van het Vietnamese leger in opbouw. Het leger van de Staat Vietnam heeft een slechte naam in de geschiedschrijving. Vooral Franse militairen en auteurs bekritiseerden de geringe gevechtskracht, de zwakke leiding, de gebrekkige opkomst bij de afkondiging van een algemene mobilisatie in juli 1951 en de eenzijdige samenstelling van het leger, waarbij de bovenlaag van de bevolking zich massaal onttrok aan de dienst. Dat alles is voor een groot deel waar, maar wij moeten ons ook realiseren dat het een jong leger in opbouw was en dat door de grote rol van Frankrijk het gevoel voor de Vietnamese natie te vechten, dat bij de Vietminh zo sterk aanwezig was, moeilijker kon ontbolsteren. De eerste stappen werden in januari 1949 gezet met 10.000 militairen en 15.000 hulptroepen. In juli 1954 kende het leger 229.000 reguliere soldaten en 45.000 hulptroepen, die waren opgedeeld in infanteriedivisies, die vooral met Amerikaans geld waren uitgerust. En het is ook zo dat dit leger tijdens de regering van Nguyen Van Tam een steeds groter deel van de oorlog ging dragen, wat ook zichtbaar was aan het verhoudingsgewijs snelgroeiende aantal gedode Vietnamese militairen.

Cadeau spreekt in zijn studie over ‘een dialoog tussen doven’, waar het de wederzijdse kritiek van Franse bestuurders-militairen en leden van de regering van Bao Dai betreft. Franse bestuurders, onder anderen De Lattre, beweerden dat zij de Vietnamese onafhankelijkheid niet kwamen beperken maar juist wilden uitbreiden, bekritiseerden de regering van Bao Dai vanwege machtsconcentratie, inertie, onbekwaamheid en corruptie, maar toonden zich niet bereid stappen te zetten die deze regering meer vrijheid van handelen en op deze wijze een breder draagvlak onder de bevolking konden bezorgen.

De Staat Vietnam bleef zodoende aan de vooravond van het vertrek van de Fransen midden jaren vijftig politiek gesproken nog steeds een veelkleurenpalet met de groep rondom Nguyen Van Tam, die nog met Thierry d’Argenlieu had samengewerkt, invloedrijke religieuze groepen als de Hoa Hao en de Cao Dai met eigen machtsgebieden, een machtig misdaadsyndicaat in Saigon de Binh Xuyen met politieke invloed, autonoom opererende militairen, leden van de Dai-Vietpartij en katholieken, onder wie Ngo Dinh Nhu, een broer van Ngo Dinh Diem. Die laatste zou in de jaren 1954-1963 als premier en president een belangrijke rol spelen in het zuiden van Vietnam. Nhu verkondigde ideeën over een onafhankelijke Vietnamese staat die het midden moest houden tussen het communistische collectivisme en het kapitalistische individualisme en waarin krachtige persoonlijkheden bereid waren met elkaar samen te werken in het belang van de gemeenschap. Hij verkondigde dit begin jaren vijftig toen zijn broer Diem zich in het buitenland had gevestigd.

Het leger van de Vietminh kende na 1947 een gestage groei. Volgens gegevens van de Franse militaire inlichtingendienst bestond dit eind 1953 uit 400.000 man (125.000 reguliere soldaten, 75.000 regionale strijders en tussen 150.000 en 200.000 guerrillastrijders). Het is niet zeker of deze getallen kloppen, omdat guerrillastrijders voor een deel in het geheim opereerden, steeds in beweging waren en de omvang van de groepen voortdurend veranderde. De Franse militaire macht bestond in 1947 uit 94.000 man en werd weldra met nog ruim 10.000 aangevuld. Uiteindelijk groeide het CEFEO tot 150.000 in 1949 en 190.000 in 1951, waarna na een daling naar 174.000 in 1952 ten slotte in 1953-1954 met 228.000 de grootste omvang werd bereikt. In 1949 bestond het CEFEO voor 44 procent uit Franse militairen, 10 procent waren troepen van het Vreemdelingenlegioen, onder wie veel Duitsers (de percentages in de literatuur variëren van 40 tot 60 procent), 27 procent was afkomstig uit Noord-Afrika en Senegal. De overigen waren Vietnamezen in Franse dienst. In 1953 bestond het leger uit 53.000 Fransen (23 procent), 30.000 Noord-Afrikanen (13 procent), 19.000 leden van het Vreemdelingenlegioen (8 procent), 18.000 West-Afrikanen (8 procent), 53.000 Vietnamezen (23 procent) en daarnaast 55.000 inheemse hulpstroepen (24 procent). Deze militairen waren met uitzondering van enkele vrijwilligers geen dienstplichtigen, maar alleen beroepssoldaten of huurlingen, soms zelfs oud-strijders van het Duitse leger of Oost-Europeanen, die na de Tweede Wereldoorlog naar Indochina waren vertrokken. Fransen vormden het merendeel van het kader. De Franse legerleiding probeerde wel een leger op te bouwen waarin het Vietnamese element sterker was vertegenwoordigd. Een overzicht van de getalsverschuivingen laat zien wat hiervan is terechtgekomen. Het aantal Fransen verschoof tussen 1948 en 1954 weinig: namelijk van 46.000 naar 56.000. Het percentage Fransen daalde wel van 44 naar 23 procent. De Tirailleurs Sénégalais en de veel betere strijders van de Tirailleurs Algériens et Marocains groeiden in die periode in aantal, de West-Afrikanen van 617 naar bijna 19.000 en het aantal Noord-Afrikanen van 8300 naar bijna 35.000. Wij moeten hierbij bedenken dat het leger voor de Afrikanen een manier was om zich te emanciperen. Van 'sujet' (onderworpen) konden zij zo 'citoyen' (burger) worden. Het Vreemdelingenlegioen groeide in 1952 tot ruim 20.000 manschappen en het aantal Vietnamese militairen en hulpstroepen steeg tussen 1947 en 1953 van 7000 naar ruim 100.000. De minder grote rol die Franse troepen in de strijd innamen, is te zien aan de percentages gesneuvelden: in 1948 vormden Franse militairen en burgers 88 procent van de doden, in 1951 was dat nog maar 17 procent. En dan waren er nog de hiervoor al genoemde ruim 200.000 militairen van de Staat Vietnam.²⁹

De zege van de Vietminh bij Dien Bien Phu en 'l'affaire Dien Bien Phu'

Sinds 1952 lag het initiatief in de oorlog bij de Vietminh. Dit werd in 1953 goed duidelijk toen Giap zijn voorjaarsoffensief voor dat jaar ondernam. Het was in grote lijnen een voortzetting van het offensief van het jaar daarvoor. Hij wilde de Franse troepen wegtrekken uit de delta van de Rode Rivier, Laos bedreigen, de Franse troepen over een zo groot mogelijk gebied in de Pays Thai verspreiden en daar een bestuur van leiders van de Vietminh installeren. Uiteindelijk, heette het in een door de Fransen buitgemaakt document, was het oorlogsdoel heel Vietnam, Laos en Cambodja van de grens met China tot het zuidelijkste puntje van Vietnam op de Fransen te heroveren. Laos vervulde een belangrijke rol in Giaps strategische overwegingen, niet alleen omdat de verovering van dit land de verbindingen tussen het noorden en het zuiden van Vietnam vergemakkelijkte, maar ook omdat regio's die werden overheerst door etnische minderheden die met de Fransen samenwerkten zo verder geïsoleerd raakten. Bovendien waren er de winstgevendende opiumvelden in het hooggelegen deel van Laos, die werden ontgonnen door minderheden. Om al deze redenen was het voor het Franse opperbevel van groot belang Laos te behouden. Daarom vestigde Salan een base aéroterrestre in de buurt van Xieng Khuang in de Vlakte der Kruiken in Laos. In mei bloedde het offensief van Giap in die richting echter dood.

Ook in politiek opzicht waren er begin 1953 grote problemen voor de Fransen. De Franse regering voelde zich begin 1953 steeds meer onder druk gezet door de nieuwe Amerikaanse regering van Dwight D. Eisenhower (1953-1961). Ook Eisenhower en zijn minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles achtten de oorlog in Indochina van wezenlijk belang voor westers succes in de Koude Oorlog en het was ook voor hen buiten kijf dat het noodzakelijk was daar het communisme in te dammen.

Enkele weken na Eisenhowers inauguratie bezochten de Franse premier René Mayer, de minister van Buitenlandse Zaken Georges Bidault en Hoge Commissaris Jean Letourneau Washington. Zij kregen daar te horen dat nu eindelijk eens vorderingen moesten worden gemaakt met het doorschuiven van reële macht naar de regering van Bao Dai en dat op militair gebied successen moesten worden behaald tegen de Vietminh. Letourneau herhaalde dat het hoogst haalbare het handhaven van de huidige militaire positie was. Die moest het mogelijk maken over een eervolle regeling te onderhandelen. Hij vergeleek het weer met de houding van de Amerikaanse regering in de kwestie-Korea. Daar was toch ook een wapenstilstand gesloten. De Amerikanen maakten Mayer duidelijk dat zij bereid waren een grotere financiële en materiële bijdrage te leveren als de Fransen een plan konden presenteren dat binnen twee jaar voor een overwinning op de Vietminh zorgde. Letourneaus antwoord was dat zijn regering niet naar een militaire zege streefde en dat een overwinning waarschijnlijk toch niet haalbaar was, omdat China zou interveniëren om dat te voorkomen. En de boodschap van Mayer was in wezen niet veel anders. Eisenhower herhaalde daarna tegenover hem dat Amerikaanse hulp alleen denkbaar was als Parijs met een plan op de proppen kwam dat ‘in het geval het niet tot een volledige overwinning zou leiden, in ieder geval hoop zou geven op een ultieme oplossing’. Mayer en Letourneau toverden dat vervolgens prompt tevoorschijn. Het plan dat bekendstaat als ‘het Plan Letourneau’ kende drie fasen: eerst de opbouw van het Vietnamese leger om het zuiden veilig te stellen, daarna een periode van consolidatie voor de Franse troepen in het noorden en ten slotte een Frans offensief dat in 1955 zou zorgen voor een succesvolle beëindiging van de oorlog. Het continueren van de Amerikaanse steun, die op dat moment 40 procent van de oorlogsuitgaven voor Indochina betrof, was voor de Fransen noodzakelijk om de oorlog te kunnen voortzetten. De financiële lasten voor de Franse schatkist bedroegen in 1952 330 miljard francs en daarmee was de grens van wat mogelijk was bereikt. In kringen van het Amerikaanse leger had men onmiddellijk kritiek op het Franse plan: militairen twijfelden aan de mogelijkheid het Vietnamese leger tot een krachtige gevechtsmachine te maken en zij vonden dat het te weinig rekening hield met initiatieven van de Vietminh.

Behalve hun ‘wens’ van een plan dat voor een overwinning moest zorgen, had de nieuwe Amerikaanse regering in het voorjaar van 1953 nog twee boodschappen voor de Franse regering. Zij wenste een officiële verklaring van de regering-Mayer dat de Geassocieerde Staten volledige onafhankelijkheid zouden verkrijgen zodra de oorlog was beëindigd en de Franse regering moest een betere opperbevelhebber benoemen dan Salan. Achteraf gezien is het opmerkelijk dat de regering-Eisenhower wat die eerste ‘wens’ betrof niet de toch erg voor de hand liggende vraag stelde waarom Frankrijk door zou willen vechten met het doel zijn koloniaal bezit te behouden om daarna onmiddellijk onafhankelijkheid te verlenen. Een onderzoek van de Franse publieke opinie in mei in opdracht van *Le Monde* maakte bovendien nog eens goed duidelijk hoe de Franse bevolking op dat moment over de oorlog dacht: twee derde van de Fransen gaf de voorkeur aan het eenzijdige terugtrekken van de Franse troepen of een wapenstilstand na onderhandelingen. Slechts 19 procent was voorstander van een krachtigere militaire actie tegen de Vietminh. Het gebrek aan inzicht aan Amerikaanse kant van de Franse paradox van ‘vechten tot aan de overwinning en zich dan terugtrekken’ kunnen wij alleen maar verklaren uit het door de Koude Oorlog volledig verwrongen perspectief van de regering-Eisenhower. De Franse regering realiseerde zich echter dat een dergelijke

verklaring noodzakelijk was om te voorkomen dat de Verenigde Staten hun hulp zouden beëindigen en zegde die daarom toe. In juli deed Mayers opvolger als premier Joseph Laniel dit.

De regering-Mayer benoemde zelf nog op 8 mei 1953 een nieuwe Franse opperbevelhebber in de persoon van generaal Henri Navarre. Hij was de zevende in acht jaar. Navarre stond bekend als een bekwame stafmilitair, maar beschikte over geen enkele ervaring met betrekking tot de oorlog in Indochina. Hij kreeg van de Franse regering de opdracht een ‘sortie honorable’ (eervol vertrek) mogelijk te maken, waarbij de Vietminh zich realiseerde dat men de oorlog niet kon winnen en onderhandelingen daarom noodzakelijk waren. Dat alles kon volgens de regering het best gebeuren door het gebied dat in Franse handen was veilig te stellen en geen risicovolle operaties te ondernemen. Ruim een maand later, op 26 juni 1953, kreeg Frankrijk een nieuwe regering met Joseph Laniel als premier en met (opnieuw) Georges Bidault als minister van Buitenlandse Zaken. Navarre klaagde later in zijn memoires *Agonie de l'Indochine* dat de Amerikanen druk op hem uitoefenden meer te doen dan zijn regering van hem vroeg. Er zijn inderdaad aanwijzingen dat de Amerikaanse generaal John ‘Iron Mike’ O’Daniel, die door Washington naar Vietnam was gestuurd om een te snel akkoord van de Fransen met Ho Chi Minh te voorkomen, van Navarre verlangde dat hij een overwinning behaalde en dat hij, toen Navarre niet enthousiast reageerde, met zijn meerderen in Bangkok een plan opstelde – of althans een belangrijke bijdrage daaraan leverde – dat in vergelijking met het Plan Letourneau de eerste en tweede fase samenvoegde. Daardoor konden offensieven versneld plaatsvinden. Navarre bepleitte bij de regering-Laniel vervolgens de uitvoering van zijn ‘Plan Navarre’, waarin hij, toen hij dat op 24 juli aan het Comité de Defense Nationale presenteerde, dus nog maar twee fasen onderscheidde. In 1953-1954 zou hij in het noorden vooral een defensieve strategie volgen, maar wel al de delta van de Rode Rivier, grote delen van Annam en het zuiden van Cochinchina van Vietminhstrijders zuiveren en versneld een grote strijdmacht opbouwen met een groot aandeel voor het Vietnamese leger van de Staat Vietnam. Zo kon hij zich voorbereiden op een beslissende confrontatie met de hoofdmacht van de Vietminh, die hij uiterlijk in de loop van 1954-1955 voorzag. Hij verlangde daarvoor een uitbreiding van de Franse troepen met twintigduizend man, wilde bepaalde strategisch minder belangrijke gebieden aan de troepen van Bao Dai overlaten en hij wenste meer Amerikaanse steun (385.000.000 dollar). Het plan werd weldra in een belangrijk opzicht veranderd. De Franse regering dwong hem in augustus tot een goedkopere variant dan hij eerst beoogde, omdat men anders een financiële crisis in Frankrijk vreesde. Op 13 november werd hem duidelijk medegedeeld dat hij niet op versterkingen hoefde te rekenen; hij moest het doen met de troepen waarover hij op dat moment beschikte. Overigens was nergens in het plan sprake van Dien Bien Phu, de plaats die later zo’n belangrijke betekenis zou krijgen.

Het was in belangrijke mate een theoretisch plan, waarbij vooral de gevolgen van de groeiende Chinese hulp voor de Vietminh en de vraag wat er moest gebeuren als de Vietminh een groot offensief richting Laos ondernam te zeer op de achtergrond bleven. Navarre wenste over dit laatste een uitspraak van de regering, maar de politici, die wel zijn tactische militaire plan goedkeurden, deden hierover geen uitspraak. Het betekende dat de militair Navarre feitelijk de vrije hand van hen kreeg politieke besluiten te nemen en op enig moment Dien Bien Phu bezette om Laos te kunnen verdedigen. Later, toen Franse politici en militairen elkaar de nederlaag verweten, was dit een van de punten waarover zij met elkaar de degens kruisten. Een tweede punt van kritiek van Navarre op de regering was dat deze wel akkoord ging met het plan, maar uiteindelijk niet bereid was hem de middelen te verschaffen die noodzakelijk waren voor de uitvoering daarvan.

De grote vraag van de Franse militairen in de zomer van 1953 was wat de Vietminh zou doen in de herfstcampagne van dat jaar zodra het regenseizoen was afgelopen. De Franse legerleiding voorzag drie mogelijkheden: een grote aanval op de delta van de Rode Rivier, een aanval op de Franse vestingen in het centrale (en daarna het zuidelijke) deel van Vietnam en de rest van Indochina (het minst waarschijnlijk) of een offensief in het noordwesten dat de Franse posities in de Pays Thai en

Laos bedreigde en daarna ernstige repercussies kon hebben in het zuiden van Vietnam, in Cambodja en zelfs in Thailand. In oktober 1953 besloot Giap prioriteit te geven aan het laatste scenario: de verovering van de plaats Lai Chau en een offensief in de Pays Thaï in de richting van de hoger en lager gelegen delen van Laos. Dien Bien Phu werd hierin niet genoemd. De uitgewerkte plannen werden op 19 november met de leiders van de Vietminh besproken. Soms kan men lezen dat Giap reageerde op de Franse bezetting van Dien Bien Phu, waartoe de Franse legerleiding op 14 november besloot en die op 20 november plaatsvond, maar dat gesuggereerde oorzakelijke verband is dus zeker fout. Het was eerder omgekeerd. Giap beweerde in zijn memoires dat hij al langer van plan was de delta niet aan te vallen en dat hij heel helder de strategische betekenis van het noordwesten zag. Hij wilde in eerste instantie op deze wijze vooral de Franse militairen over een zo groot mogelijk gebied verspreiden. Vanaf de zomer vonden al operaties in het noordwesten plaats en kregen Vietminhdivisies, als eerste divisie 316, de opdracht het gebied binnen te trekken. De eerste grote acties van de Vietminh waren succesvol. In de eerste twee weken van november schakelden Vietminhsoldaten driekwart van een groep van 1800 Thastrijders uit. Als een reactie hierop besloot Navarre daarna Dien Bien Phu te bezetten, een plaats die sinds 1952 in handen was van de Vietminh en een belangrijk strategisch knooppunt was vlak bij de grens met Laos.

Een vraag die wij moeten stellen is hoe groot de invloed van de Chinese regering en adviseurs in Vietnam was op de besluitvorming van Giap en de andere Vietnamese militaire leiders en of Giap in zijn herinneringen niet een te eenzijdig beeld gaf. In grote lijnen zijn er twee visies. Vietnamese historici volgen de opvatting van Giap. Chinese historici, voor een deel ook die in de Verenigde Staten werkzaam zijn, benadrukken de grote invloed van de Chinese adviseurs bij een drietal belangrijke momenten van besluitvorming: de keuze voor een offensief in de richting van de delta of het noordwesten, het besluit om een beslissend gevecht in Dien Bien Phu te forceren en ten slotte om dat in januari 1954 enige tijd uit te stellen. Het is een discussie die tot op de dag van vandaag wordt gevoerd en waarbij – zoals wij nog zullen vaststellen – het niet eenvoudig is consensus te bereiken. Het grote probleem is dat de bronnen geen scherp beeld geven van de Chinees-Vietnamese interactie. Maar de lezer begrijpt dat de vraag te belangrijk is om die te laten rusten. Volgens Chinese historici hadden de Chinese politieke adviseur Luo Guibo en de Chinese generaals Chen Geng en Wei Guoqing grote invloed op de organisatie van de Vietminh en de militaire strategie van Giap. Die was in tegenstelling tot wat hij later schreef wel eerst van plan om de delta aan te vallen. Chinese adviseurs dwongen hem in de zomer van 1953 een offensief in de richting van de delta van de Rode Rivier achterwege te laten en zich op het noordwesten te richten. Toen dit Vietminhoffensief richting Lai Chau en Laos Navarre in november 1953 verleide tot de bezetting van Dien Bien Phu was het volgens hen de Chinese ‘adviseur’ Wei Guoqing die met het voorstel kwam de vesting te omsingelen en de Fransen daarbinnen te vernietigen. Mao drong er bij Wei Guoqing op aan hiertoe sterke druk uit te oefenen op de Vietminh.

Navarre ondernam in november 1953 eerst een aantal acties om Giap weg te houden bij de delta en richtte zich toen op het Pays Thaï en de beveiliging van Laos. Hij realiseerde zich dat het Giaps bedoeling was zich meester te maken van het gezien de afgelegen ligging onverdedigbare Lai Chau, waar de belangrijke leider van de Thaifederatie Deo Van Long woonde, en de pro-Franse strijders in het gebied van de Thaiminderheden te verslaan of aan zijn kant te krijgen. Ik noem hier de Thaifederatie. Om deze goed te kunnen plaatsen moeten wij kort stilstaan bij de situatie in het noorden van het huidige Vietnam aan het einde van de negentiende eeuw tijdens de eerste jaren van de Franse kolonisatie. Daar leefden op het moment dat Frankrijk Vietnam veroverde in de rivierdalen, in de heuvels en in de bergen etnische groepen die niet tot de Viet behoorden, onder anderen de Tay, Thai, Nung, Hmong en Dao. Sommige van deze volkeren, later veelal aangeduid als etnische minderheden, woonden daar al veel langer dan duizend jaar, andere hadden zich daar pas recent gevestigd. Het feitelijke gezag van het keizerrijk van de Nguyen over deze groepen was steeds beperkt

geweest; het gezag over hen werd uitgeoefend door lokale hoofden. In sommige delen werkten de minderheden samen, zoals in het stroomgebied van de Zwarte Rivier, waar de Thai een losse federatie vormden met als belangrijkste centrum Lai Chau. Het was voor de Fransen onmogelijk het enorm uitgestrekte berggebied in de Laotiaanse-Vietnamese-Chinese grensstreken te controleren en daarom maakten zij met sommige minderheden afspraken en gaven die autonome bestuursrechten. De belangrijkste leider die met de Fransen samenwerkte was Deo Van Tri, een Witte Thai die leiding gaf aan de federatie van de Thai. Het ontlastte de Fransen van het bestuur van het complexe gebied met verscheidene Thaingroepen (met name de Witte en de Zwarte Thai) en nog een vijftiental andere etnische groepen, onder wie de Dao en de Hmong. De goede relatie tussen de Franse bestuurders en de Witte Thai bleef ook na de Tweede Wereldoorlog bestaan. Besprekingen tussen de leiders van de Witte Thai en de Fransen leidden in juli 1948 tot de totstandkoming van een autonome Thaifederatie binnen de Franse Unie (de naoorlogse naam voor het Franse rijk) onder leiding van de leider van de Witte Thai Deo Van Long, een kleinzoon van Deo Van Tri.¹⁰ Het was een ontwikkeling die vergelijkbaar was met wat in de Centrale Hooglanden gebeurde, waar de Fransen eveneens door het bevorderen van autonomie minderheden aan hun kant wilden houden.

Franse militairen twistten na de nederlaag bij Dien Bien Phu over de vraag wie verantwoordelijk was voor het besluit Dien Bien Phu te bezetten. Navarra was zowel voor de meeste collega-militairen en politici als in de publieke opinie de grote zondebok. Hij was natuurlijk als hoogste militair de hoofdverantwoordelijke voor de keuze, maar het moet worden gezegd dat het voorstel de 16 kilometer lange en 8 kilometer brede komvormige vallei die aan alle kanten omgeven was door heuvels en bergen te bezetten al in juni 1953 door de opperbevelhebber in Tonkin generaal René Cogne was voorgesteld. Die wees erop dat het bezit van de vallei in het geval van een bedreiging van Laos en Lai Chau erg belangrijk was, omdat de verbindingswegen van de Vietminh door de vallei liepen. Het was bovendien een ideale uitvalsbasis voor operaties in de omgeving tegen troepen van de Vietminh. Een van de argumenten waarmee Navarre later zijn handelen verdedigde, was de verwijzing naar het verdrag dat de Franse regering op 23 oktober 1953 met de Laotiaanse koning Sisavangvong had gesloten. De regering had nagelaten hem duidelijke politieke instructies te geven om Laos te verdedigen, maar Navarre vond dat hij gezien het verdrag geen andere keuze had dan Laos te beschermen.

Begin november bespraken de Franse militairen in Hanoi de kwestie en bij die gelegenheid was er kritiek van een hoge stafmilitair van de landmacht, die vond dat men in Vietnam geen wegen kon blokkeren omdat de Vietminh er gewoon omheen zou trekken, en van de leiding van de luchtmacht, die de afstand van Hanoi naar de vesting (350 kilometer) te ver vond – maar niet van Cogne, die dat later wel beweerde. Verder overheerste het vertrouwen in de onderneming en er werd opgemerkt dat de aanvoerlijnen van de Vietminh nog veel uitgestrekter waren, namelijk tussen 600 en 700 kilometer. De aanwezigen veronderstelden dat de bezetting van Dien Bien Phu vanwege de ligging en de aanwezigheid van een vliegveld de ‘minst slechte oplossing’ was om Laos en de Pays Thai te beschermen. Het zijn ook deze woorden die Giap tijdens een bezoek van de Franse president François Mitterrand in 1993 aan Vietnam gebruikte. Dat de Vietminh later een onmogelijk geachte logistieke inspanning zou kunnen verrichten of dat China de hulp zou kunnen opvoeren kwam niet bij de Franse militairen op.

Op 14 november viel het besluit de vallei te bezetten en op 20 november landden de eerste Franse parachutisten in Dien Bien Phu en begon het leger met de opbouw van een base aéroterrestre (Opération Castor; in het Nederlands Operatie Bever). De bedoeling van Navarre was op dat moment de weg naar Laos af te sluiten, de basis te gebruiken voor contacten met Franse troepen in Laos en om kleine acties in de omgeving van Dien Bien Phu tegen de Vietminh te ondernemen. De gedachte

¹⁰ Zie hierover de paragraaf ‘De etnische minderheden in het noorden en de Onafhankelijkheidsoorlog’ (bladzijde 197).

die ten grondslag lag aan de keuze voor Dien Bien Phu was dus een heel andere dan die had geleid tot de bezetting van Na San. Deze vesting was overigens inmiddels door de Fransen verlaten, omdat die gezien de ligging naar het zuiden richting Hanoi geen strategische functie meer had. Het is in dit verband van belang dat wij twee verschillende typen vestingen onderscheiden: een base aéroterrestre en een camp retranché. Na San was een camp retranché, naar binnen gericht, volledig versterkt en bedoeld om de Vietminh zich daar stuk te laten lopen en dood te laten bloeden. Dien Bien Phu was een meer naar buiten gerichte basis voor offensieve acties tegen de vijand in de omgeving. Dit had later als consequentie dat het onvoldoende werd versterkt toen het doel begin december verschoof naar het leveren van een grote strijd à la Na San. Wat gebeurde, was dat men bij de offensieve acties steeds meer weerstand ondervond, dat het vijandelijke net zich steeds nauwer om Dien Bien Phu sloot, dat men afgesloten raakte van de verbinding met Laos en dat het een volledig geïsoleerde vesting werd. De kernvraag die wij moeten stellen is waarom Navarre, die toch in deze fase van het Navarreplan een terughoudende strategie wilde voeren, besloot in navolging van Hoa Binh en Na San een grote strijd te leveren in Dien Bien Phu. Daar is maar een antwoord op mogelijk. Dat hield verband met de besluitvorming van de Vietminh, in casu van Ho Chi Minh en Giap én – niet te vergeten – hun Chinese adviseurs.

De bezetting van Dien Bien Phu door de Fransen was voor Giap een verrassing. Nadat de leiders van de Vietminh in oktober 1953 hadden besloten een divisie (divisie 316) richting Lai Chau en Laos te sturen, aarzelde Giap – als wij zijn publicaties mogen geloven – welke actie hij moest ondernemen toen hij in de laatste week van november informatie kreeg over de Franse activiteiten bij Dien Bien Phu. Op het moment dat de Franse parachutisten op 20 november bij Dien Bien Phu landden, vergaderden de leiders van de Vietminh in de provincie Thai Nguyen 600 kilometer verwijderd van Dien Bien Phu over de tactiek die zij moesten volgen. De kern daarvan was al sinds januari 1953 dat men vooral op plaatsen waar de vijand zwak was aanviel om op deze wijze de troepen van het CEFEO zoveel mogelijk over een groot gebied te verspreiden en weg te lokken van de delta van de Rode Rivier. Juist om deze reden had divisie 316 in oktober de opdracht gekregen een offensief te ondernemen in het noordwesten richting Lai Chau en Laos; een andere eenheid moest in de buurt van de delta blijven.

Geleidelijk aan ontstond tijdens de bespreking bij de Vietminhleiders het idee van een grote aanval op Dien Bien Phu. Ho Chi Minh gaf Giap de vrije hand het definitieve besluit te nemen. Die herinnerde zich de eerdere tegenslagen bij massale stormlopen op Franse stellingen, realiseerde zich zeker dat hij een risico nam, maar kwam uiteindelijk tot de conclusie dat een overwinning mogelijk was als men de troepen van het CEFEO op de grond af kon sluiten van de buitenwereld en voor hen alleen bevoorrading uit de lucht overbleef. Op 6 december gaf Giap daarna opdracht aan het grootste deel van zijn leger richting Dien Bien Phu te trekken en daar strijd te leveren. Het betekende dat zich een strijdmacht van tussen de 40 en 50 duizend man met vele tienduizenden dragers bij Dien Bien Phu verzamelde. Die laatsten moesten een enorme logistieke operatie verrichten en ervoor zorgen dat grote hoeveelheden munitie, rijst, gedroogde groenten, vlees en suiker het front bereikten. Ook over dit besluit verschillen Chinese en Vietnamese historici van mening en plaatsen de Chinezen vraagtekens bij bovenstaande beschrijving, die voor een belangrijk deel is gebaseerd op de herinneringen van Giap. Volgens de Chinezen was het idee om Dien Bien Phu aan te vallen afkomstig van de Chinese generaal Wei Guoqing. Een opvallend detail is dat Bao Dai dit later ook beweerde. Maar, zoals gezegd, het laat zich niet met zekerheid vaststellen. Dat de Chinezen grote invloed uitoefenden, staat wel vast. In ieder geval speelden zij een erg belangrijke rol nádat het besluit was genomen. Chinese schrijvers noemen een hele waslijst van wat de Vietnamezen in deze fase allemaal aan hen hadden te danken: meer en betere artillerie, het beter trainen van soldaten en het geven van instructies over de manier van aanvallen, de nadruk op het zo snel mogelijk vernielen van het vliegveld, het aanleggen van loopgraven, de concentratie van de artillerie op enkele punten, het belang

van propaganda, aandacht voor het belang van sluipschutters en het goed beveiligen van de aanvoerlijnen. Het lijkt mij dat in deze Chinese visie erg veel aan de Chinezen wordt toegekend, gezien de eerdere ervaringen van de Vietminh, maar het maken van keuzes is lastig. Ofschoon hij dat in zijn werk over Dien Bien Phu niet aangaf, is het verder zeer wel denkbaar dat bij de besluitvorming van Giap een rol speelde dat de leiders van de Vietminh via Russische communisten, die hun informatie waarschijnlijk van Franse communisten hadden verkregen, vernamen dat de Franse regering geen grote versterkingen naar Vietnam zou sturen.

Ook het besluit om de aanval op enig moment uit te stellen is omstrede. Op 6 december was de opvatting van Giap dat een overwinning pas mogelijk was na een beleg van 45 dagen. Het heeft er alle schijn van dat Chinese adviseurs hem op 14 januari dwongen op korte termijn een aanval te ondernemen die in drie dagen en drie nachten een beslissing moest brengen. Andere Vietnamese militairen waren het met de Chinezen eens, Giap was tegen, maar had uiteindelijk – waarschijnlijk – geen andere keuze dan er zich bij neerleggen. De aanval zou plaatsvinden op 25 januari 1954. Giap besloot echter de aanval uit te stellen. Eerst schortte hij de aanval een dag op en vervolgens zag hij er voorlopig helemaal van af. Giap beweerde later dat de Franse vesting te sterk en zijn eigen troepen te zwak waren om op dat moment aan te vallen. Hij achtte het vooral van belang dat nog niet alle 105 mm kanonnen waren gearriveerd en gevechtsklaar waren. Bovendien vernam hij dat zijn plannen bij de Fransen bekend waren, doordat een Vietminhstrijder door de Fransen gevangen was genomen. Zijn belangrijkste Chinese adviseur Wei Guoqing en de meeste andere hoge militairen van de Vietminh dachten anders over het uitstel, maar Giap bleef bij zijn standpunt. Het betekende ook een keuze voor een andere tactiek: niet een aanval die binnen enkele dagen een overwinning kon brengen, maar een stellingenoorlog die veel langer zou duren. Wei Guoqing liet zich uiteindelijk nog vrij gemakkelijk overtuigen, maar uit gesprekken die de Franse historicus Pierre Journoud in 2012 met een hoge Vietminhmilitair die in 1954 in Dien Bien Phu aanwezig was voerde, blijkt dat dit niet zo eenvoudig ging met de hoge militairen aan Vietnamese kant. Die hadden allerlei bezwaren: men had maar voor een week eten op voorraad, het zou een negatief effect hebben op de moraal van de soldaten en er was geen sprake meer van een verrassingseffect. Na een interventie van Ho Chi Minh, die aan Giap vertelde dat hij alleen een offensief mocht ondernemen als hij zeker was van een overwinning, kreeg Giap zijn zin. Het was volgens hem de moeilijkste beslissing uit zijn leven geweest. Dat klopt, schrijft Journoud, maar óók de belangrijkste. Vietnamese historici beweerden later dat Giap het besluit alleen had genomen. Volgens de Chinese was de invloed van Peking en de Chinese adviseurs doorslaggevend geweest. Het geruzie liep veel later tijdens conferenties van historici zo hoog op dat de voorzitter van de vereniging van Vietnamese historici Phan Huy Le enkele jaren geleden een compromis moest voorstellen. Dat Wei Guoqing het zo snel met Giap eens was, kwam volgens hem omdat de Chinese generaal gelijktijdig met Giap tot dezelfde conclusie was gekomen. Hoe gevoelig het lag, bleek ook uit een ander compromisvoorstel op het congres in Beijing in 2004, dat was gewijd aan ‘vijftig jaar Dien Bien Phu’. De Chinese historicus Guo Zhigang stelde voor de discussie over de vraag wie er werkelijk verantwoordelijk was voor de zege in Dien Bien Phu af te ronden met de vaststelling dat de Vietnamezen in laatste instantie altijd ‘de macht van de beslissing’ hadden, maar dat de Chinese adviseurs over de belangrijke ‘macht van het voorstel’ beschikten.

Behalve de inschatting van de militaire krachtsverhoudingen was er voor Giap nog een reden de aanval uit te stellen. Op 25 januari begon in Berlijn een conferentie tussen de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, de Sovjetunie en Frankrijk, waar ook Korea en Indochina op de agenda stonden. Uiteindelijk werd daar op 18 februari besloten dat vanaf 26 april in Genève zou worden gesproken over Korea en Indochina. Giap zag de politieke betekenis van een zege in Dien Bien Phu op het moment dat er onderhandelingen plaatsvonden en besloot dat de grote aanval zou beginnen op het moment dat zijn leger op volle sterkte was.

Navarres besluitvorming kende in wezen een gedachtegang die vergelijkbaar is met die van Giap en de Chinese adviseurs. Wij zagen al dat hij Dien Bien Phu eerst een beperkte functie toekende als uitvalsbasis voor acties. Later groeide bij hem het idee van een groot gevecht toen hij merkte dat de Vietminh steeds meer troepen langs de grens met Laos en in de Pays Thaï concentreerde. Op 3 december nam Navarre het besluit de verdediging van het Thaigebied op Dien Bien Phu te concentreren en zich voor te bereiden op de krachtmeting. Op 22 december besloot hij de vesting verder te versterken. Begin januari 1954 waren er 12.000 troepen van het CEFEO en enkele weken later groeide dat aantal tot ruim 15.000.

Ik noemde hiervoor de besprekingen in Berlijn en de afspraak om in Genève te onderhandelen. Door het besluit dat de Franse regering op 18 februari 1954 nam om in Genève Indochina op de agenda te plaatsen kreeg de strijd bij Dien Bien Phu een bijzondere psychologische betekenis. Het was een ontwikkeling die Navarre later zijn regering verweet. Cadeau spreekt in zijn recente studie onomwonden van ‘een grote blunder van de regering-Laniel’. De Franse regering had al voor de bezetting van Dien Bien Phu in november 1953 laten merken dat zij door onderhandelen een einde aan de oorlog wilde maken, maar nu was het definitief en kon de tegenstander daarop anticiperen. Na het nodige geruzie tussen de regering en de oppositie was eerder al een motie aangenomen die de regering uitnodigde in overeenstemming met de Geassocieerde Staten een basis te vinden voor de beëindiging van de oorlog in Indochina. Laniel verklaarde dat hij de aangenomen motie steunde, maar slechts vanuit een krachtige positie met de Vietminh wilde onderhandelen. Zodra Ho Chi Minh het hopeloze van zijn situatie inzag en daaraan de noodzakelijke consequenties wilde verbinden, stond hij open voor besprekingen, stelde de Franse premier. Ho gaf op 29 november 1953 in antwoorden op vragen die hem door de correspondent in Frankrijk van het Zweedse blad *Expressen* Svante Löfgren in dat blad waren gesteld aan dat hij bereid was namens de regering van de Democratische Republiek Vietnam met de Franse regering – let wel, bilateraal met de Fransen en niet op een grote internationale conferentie – te onderhandelen als zij een les had getrokken uit de jaren van oorlog voeren, een wapenstilstand wilde sluiten en de Democratische Republiek Vietnam wilde erkennen. Wij weten nu dat Ho’s bereidheid voor een deel was ingegeven door de toenemende oorlogsmoeheid onder de bevolking van de DRV na zeven jaar van permanente oorlog en dat de Sovjetunie en de Volksrepubliek China bij de leiders van de DRV erop aandrongen door onderhandelingen een einde aan de oorlog te maken. Ho had nog andere overwegingen. Hij was steeds bevreesd dat ‘oorlogszuchtige groepen’ (zoals hij die noemde) in de Verenigde Staten en Frankrijk er in de toekomst op zouden aandringen en er uiteindelijk voor konden zorgen dat de Verenigde Staten intervenieerden. Bovendien vergrootte het deelnemen aan onderhandelingen de wettige status van zijn staat. Hardliners in de partij waren het op dat moment – niet voor het eerst en ook niet voor het laatst – niet met hem eens.

Tijdens de Conferentie van Berlijn van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Grote Vier, die werd gehouden van 25 januari tot 18 februari 1954, viel uiteindelijk het besluit over een vredesconferentie over Korea en Indochina. Deze zou op 26 april 1954 in Genève beginnen. Voor de besprekingen over Indochina na 8 mei werden naast de Verenigde Staten, de Sovjetunie, Frankrijk en Groot-Brittannië ook de Volksrepubliek China en andere ‘belanghebbende staten’ (de Democratische Republiek Vietnam en de Geassocieerde Staten van Vietnam, Laos en Cambodja) uitgenodigd. Dat was dus niet de bilaterale onderhandeling die Ho had gewenst. De Amerikaanse regering stelde zich bij monde van minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles zeer terughoudend op, vooral omdat de Volksrepubliek China was uitgenodigd. Dat impliceerde volgens de minister niet dat dit land daarmee diplomatiek werd erkend. Dulles vertelde op de laatste dag van de besprekingen in Berlijn aan Bidault dat er nog een reden was, die hij niet met het publiek deelde, waarom hij in wezen niet voelde voor een grote conferentie. De tegenstander zou op het moment dat de beslissing om in Genève besprekingen te voeren bekend werd vooraf een beslissende slag aan

de Fransen willen toebrengen. Giap zag dat ook zo. Een van de besluiten die Giap nam was om op 24 februari de opmars van een deel van de soldaten van de Vietminh richting Laos, die na het afblazen van de aanval van 25 januari was begonnen, stop te zetten en het legeronderdeel terug te trekken naar Dien Bien Phu.

Hoezeer de Franse regering het water aan de lippen stond, kon men op 5 maart 1954 vaststellen. Op die dag verklaarde premier Laniel in de Nationale Vergadering dat zijn regering bereid was alle redelijke voorstellen voor een wapenstilstand van de zijde van de Vietminh te aanvaarden en dat Frankrijk zeker geen onvoorwaardelijke overgave zou eisen. Acht dagen later begon de grote aanval van de troepen van Giap op Dien Bien Phu met een enorm artilleriebombardement en een aanval op de noordelijke steunpunten Béatrice en Gabrielle, die het vliegveld moesten beschermen. Vanaf die dertiende maart belegerden 50.000 strijders van de Vietminh 56 dagen lang ruim 15.000 militairen van het CEFEO. Honderden kilometers verwijderd van het zwaartepunt van de Franse militaire macht rondom de steden Hanoi en Haiphong verschansten de eenheden van het CEFEO zich daar in de acht verspreid liggende steunpunten Anne-Marie, Béatrice, Claudine, Dominique, Eliane, Gabrielle, Huguette en Isabelle. Volgens een mythe die men nog lang na 1954 in de literatuur over de Dien Bien Phu-crisis kon aantreffen, had de op amoreus gebied uitermate actieve Franse commandant Christian de Castries, de bevelhebber ter plaatse, hiervoor de namen genomen van nieuwe (en oude) veroveringen. In werkelijkheid had hij simpel het alfabet gevolgd en was de laatste naam van Navarre afkomstig en verwees die naar zijn peetdochter Isabelle, een dochter van zijn adjudant.

De Franse militairen meenden zich in de bastions gemakkelijk te kunnen verdedigen tegen de aanvallen van de Vietminh. Zij waren ervan overtuigd dat hun tegenstanders dan een grote nederlaag zouden leiden. Hun optimisme was zo groot dat zij allerlei noodzakelijke tactische en organisatorische maatregelen achterwege lieten, omissies die hen door een Commissie van Onderzoek onder leiding van generaal Catroux in 1955 en door de historicus Rocolle in zijn proefschrift over Dien Bien Phu in 1968 terecht werden verweten. Het zuidelijke steunpunt Isabelle lag zo ver verwijderd van het centrum van de Franse verdedigingsmacht dat het zelfs met de artillerie nauwelijks een effectieve bijdrage aan de verdediging kon leveren en de noordelijke steunpunten Béatrice en Gabrielle waren onvoldoende krachtig om hun verdedigende rol voor het erg belangrijke vliegveld – een centraal punt in de strategie van een camp retranché (of in het Nederlands een egelstelling) – goed te kunnen vervullen. Cogny en De Castries maakten zich bovendien vooraf niet druk over de noodzaak een verloren steunpunt te heroveren of enkele dicht bij de Franse linies gelegen artillerieposten van de Vietminh uit te schakelen. Zij hadden daarmee bij de plaatsing van reservetroepen geen enkele rekening gehouden. De Castries was zelfs voor 13 maart zo zelfverzekerd dat hij niet om extra Amerikaanse Chaffetanks vroeg toen die hem min of meer werden aangeboden. Maar dat was niet het enige dat men had nagelaten. De schuttersposten en de bunkers waren onvoldoende stevig beschermd, zelfs die van het veldhospitaal, en zij waren nauwelijks gecamoufleerd. Men kon zich vooraf aan Franse kant nu eenmaal niet voorstellen dat de Vietminh de enorme logistieke operatie kon volbrengen zware artillerie in stelling te brengen in de bergen rondom Dien Bien Phu. En dat leidde tot beslissingen van De Castries en de artilleristen die in wezen steeds een onderschatting van de vijand lieten zien. Van groot belang was ook dat de Franse luchtmacht niet in staat was (of daar niet haar prioriteit had liggen) om de goed verborgen en gecamoufleerde artilleriestellingen van de Vietminh uit te schakelen. Een handicap daarbij voor de Franse luchtmacht was het weer; twee derde van de tijd van het beleg was het weer niet geschikt voor aanvallen uit de lucht. Bovendien hadden de Fransen niet genoeg vliegtuigen om een luchtbrug op grote afstand van Dien Bien Phu in stand te houden.

Het liep geheel anders dan de Franse legerleiding veronderstelde. Op 13 maart 1954 opende de Vietminh het vuur op de Franse steunpunten en op 7 mei, na een strijd van 56 dagen, capituleerde

De Castries, exact een dag voordat in Genève de onderhandelingen over Indochina begonnen. Spoedig nadat de grote aanval van de communistische strijders op 13 maart 1954 was begonnen, was het al duidelijk dat de leidinggevende Franse militairen in Hanoi en Dien Bien Phu de mogelijkheden van de soldaten van het CEFEO enorm hadden overschat. Omdat de steunpunten die het vliegveld moesten beschermen snel verloren gingen, kon na 27 maart het vliegveld van Dien Bien Phu niet meer worden gebruikt. Wij weten nu dat Giap na enkele dagen zijn tactiek wijzigde: geen grote stormaanval zoals in de eerste dagen, die 2000 doden en 7000 gewonden had ‘opgeleverd’, maar een geleidelijke opmars naar de Franse vestingen in loopgraven en tunnels. Giap nam dit besluit zeer tegen de zin van zijn Chinese adviseurs. Het ene na het andere Franse steunpunt ging daarna verloren door de aanhoudende artilleriebeschietingen en het oprukken van de Vietminh. Uiteindelijk werden de Franse troepen op een steeds kleiner gebied samengedrongen en op 7 mei moest De Castries zich met zijn manschappen overgeven. Van de ruim 15.000 soldaten van het CEFEO waren volgens een betrouwbaar overzicht uit 2004 van de medische historicus Jean-Jacques Arzalier, die wel aangaf gezien enkele ontbrekende bronnen geen definitieve cijfers vast te kunnen stellen, 3420 tijdens de strijd gesneuveld of als vermist opgegeven, 5300 gewond geraakt en 1600 gedeserteerd. 3900 militairen stierven in gevangenschap. Dat laatste cijfer betekent dat na 8 mei nog 40 procent overleed, maar er worden ook hogere percentages tot 60 procent genoemd. Vooral oudere tellingen of schattingen geven soms hogere getallen voor het aantal gesneuvelden en in gevangenschap omgekomen soldaten van het CEFEO. Degenen die uit gevangenschap terugkeerden, waren hoofdzakelijk Fransen, de Vietnamese militairen waren vrijwel allemaal geëxecuteerd door de Vietminh.

Navarre heeft er later, op het moment dat hij tot de grote zondebok werd gemaakt, op gewezen dat in strikt militaire zin de nederlaag bij Dien Bien Phu niet beslissend was. Navarre heeft hier een punt – ik herhaal: strikt militair gezien. Hij verklaarde in 1955 voor de Commissie van Onderzoek dat er geen allesbepalende veldslag had plaatsgevonden die alle Franse troepen bond en dat de tactische nederlaag uiteindelijk een strategische zege nog altijd mogelijk maakte. Men vergeet in geschiedwerken inderdaad vaak al te gemakkelijk dat Giap tijdens de belegering een groot deel van zijn beste infanterie verloor. Volgens Franse bronnen waren dat 10.000 doden en 15.000 gewonden. In een andere politieke setting zou het zeer wel denkbaar zijn geweest dat de overwinning een Pyrrhusoverwinning was gebleken, omdat Giap zijn gevechtskracht sterk had verzwakt. Illustratief is de uitspraak van de Vietnamese leider Truong Chinh, die onmiddellijk na de veldslag opmerkte dat de zege wel belangrijk was, maar dat die aan de militaire krachtsverhouding weinig veranderde. In het hele land waren beide partijen nog steeds even sterk. Maar – en dat wisten Navarre en de andere Franse militairen natuurlijk óók – het was nu eenmaal een heel bijzondere politieke situatie. Omdat Giaps zege samenviel met het begin van de Conferentie van Genève en de Franse wil om nog verder door te vechten door de nederlaag volledig wegviel, kreeg deze een enorme politieke en psychologische betekenis. Volgens het Instituut voor Militaire Geschiedenis in Hanoi waren er in Dien Bien Phu ‘slechts’ 4020 dode, 9118 gewonde en 792 vermiste Vietminhstrijders te betreuren. Bij deze getallen is evenwel zeker geen rekening gehouden met de vele duizenden hulpstroepen en burgers die om het leven zijn gekomen. Nader onderzoek naar de Vietnamese slachtoffers in de periode 1945-1975 is echter, zelfs voor Vietnamese historici, niet mogelijk. Volgens de Franse historicus Pierre Journoud zijn de hierboven genoemde Franse getallen van de verliezen van de Vietminh bij Dien Bien Phu mogelijk ook onbetrouwbaar. Hij noemt de suggestie van een Vietnamese historicus tijdens een conferentie in Hanoi in 2018, die beweerde dat de Franse legerleiding met het oog op een sterkere uitgangspositie tijdens de onderhandelingen in Genève wilde aantonen dat de Vietminh zich te pletter liep en de verliezen van de tegenstander te hoog aangaf.

Uiteindelijk kostte de Eerste Indochinese Oorlog tot het moment dat de Fransen definitief vertrokken – dat was twee jaar na de Akkoorden van Genève – aan ruim 100.000 militairen van het

CEFEO en 20.000 Franse burgers het leven. Zij waren gedood of als vermist opgegeven. Aangezien slechts een beperkt deel van het CEFEO uit Franse militairen bestond, lijkt de vaststelling van een expert op dit gebied de Franse historicus Michel Bodin dat er tussen 26.000 en 30.000 Franse soldaten zijn gedood heel plausibel. Verder waren dit 11.000 militairen van het vreemdelingenlegioen, 15.000 Afrikanen en 46.000 Vietnamezen die in het Franse leger meevochten. En dan waren er nog 17.000 soldaten van de drie Geassocieerde Staten die sneuvelden. Het is een schier onmogelijke opgave door het ontbreken van geschikt bronnenmateriaal de verliezen van de Vietminh te bepalen. Meestal worden in westerse bronnen getallen genoemd tussen 300.000 en 500.000, waarbij men dan ook de hulptroepen en burgers die om het leven kwamen meetelt. Maar het is een voorlopige schatting, meer niet.

In Frankrijk kreeg de vraag welke beslissingen hadden geleid tot de catastrofe bij Dien Bien Phu en wie daarvoor in hoofdzaak verantwoordelijk was onmiddellijk na de nederlaag veel aandacht. Een ‘sortie honorable’ was door de nederlaag lastig geworden en de Franse regering verkeerde nu in Genève in een zwakkere positie. Franse politici en militairen, vooral Laniel, Navarre en Cogny, voerden in het openbaar en later in hun memoires en in allerlei andere publicaties een polemiek, waarbij zij zichzelf wilden vrijpleiten van verantwoordelijkheid voor en schuld aan de nederlaag. Wat men in Frankrijk na de oorlog aanduidde als ‘l’affaire Dien Bien Phu’ leidde in de jaren vijftig en de eerste helft van de jaren zestig niet alleen tot een stroom aan publicaties van betrokkenen, maar ook tot hoorzittingen en zelfs rechtszaken. In 1968 konden tal van zaken die hiermee verband hielden worden opgehelderd. In dat jaar verschenen het geheime rapport van een militaire Commissie van Onderzoek uit 1955, die onder leiding had gestaan van generaal Catroux, en het proefschrift van de militaire historicus Pierre Rocolle (*Pourquoi Dien Bien Phu?*), waarin hij gebruikmaakte van tot op dat moment niet gepubliceerde militaire bronnen. Daarnaast zijn de afgelopen jaren ook meer Vietnamese bronnen beschikbaar gekomen, waaronder een uitgebreide studie van Giap uit 2000, die in 2004 in een Engelse vertaling verscheen: *Dien Bien Phu. Rendezvous with history*. Ik noemde ook al de conferenties in 2004, vijftig jaar na de strijd bij Dien Bien Phu, en in 2018.

Over de nalatigheid van de regering-Laniel – zij was besluiteloos, zij was vaag over de oorlogsdoelen, zij ontraadde Navarre de verdediging van Laos niet, zij liet hem als militair politieke besluiten nemen, onthield hem de toegezegde versterkingen en ging onderhandelen op het moment dat een belangrijke strijd plaatsvond – en de tactische fouten van militairen ter plaatse en de luchtmacht voor en tijdens de strijd, waarbij ik hiervoor al heb stilgestaan, bestaat in grote lijnen consensus. Maar hoe moeten wij de strategische afwegingen van de legerleiding in Hanoi beoordelen? Het is duidelijk dat Cogny later loog toen hij ontkende dat hij bij Dien Bien Phu de Vietminh tot zo’n alles of niets gevecht wilde verlokken en beweerde dat Navarre tegen zijn advies in handelde. Het is correct dat Navarre in zijn memoires en in latere uitlatingen aangaf dat andere militairen in Hanoi het met hem eens waren en het is ook plausibel te noemen dat hij zich onder druk gezet voelde door de Amerikanen en zijn eigen regering, die beiden vooruitgang wilden zien, zij het om verschillende motieven. Alhoewel Navarre de militaire verwickelingen in het noordwesten steeds achterstelde bij de strijd in Annam gaf hij aan de voordelen van de vesting Dien Bien Phu wel te zien. Het was een slot op de deur naar Laos voor de Vietminh, van waaruit tegelijkertijd offensieve operaties konden worden ondernomen en steun kon worden gegeven aan die Thai- en Hmongguerrillastrijders die tegen de Vietminh vochten. Het waren eerst dus nog tamelijk beperkte doelen. Volgens Navarre ging hij daarna steeds meer geloven in de voordelen die het afslaan van een groot offensief van de Vietminh volgens het eerder bij Na San beproefde recept bij Dien Bien Phu opleverde. Een stormloop van de Vietminh die, evenals dat in Na San het geval was geweest, vastliep en duizenden soldaten van de Vietminh het leven kostte, bood volgens hem in ieder geval twee voordelen: het verbeterde de onderhandelingspositie voor de Franse regering en het kwam tegemoet aan de wensen van de Amerikaanse geldschietster om meer daadkracht te tonen. Maar het liep dus anders en de

nederlaag in Dien Bien Phu had vervolgens enorme psychologische effecten op het verdere verloop van de oorlog en de onderhandelingen in Genève. Dat kon Navarre moeilijk ontkennen. Hij probeerde dat echter te weerleggen met de vaststelling dat de regering nooit had moeten willen onderhandelen op dat moment. Navarre voerde later verder aan dat Laos door de strijd bij Dien Bien Phu toch was gered, de Vietminh was verzwakt en 33 bataljons uit de delta waren weggehouden. Het mocht dan in tactisch opzicht een nederlaag zijn, in strategisch opzicht was het volgens hem wel een succesvolle operatie geweest. Het is opvallend dat de kritische historicus Rocolle dat laatste wel met Navarre eens was. De stevige kritiek van de Commissie van Onderzoek op Navarre en de andere hoge militairen vanwege hun onderschatting van de tegenstander en het psychologische effect van een nederlaag staan echter onverkort overeind. Maar, schrijft Rocolle, deze onderschatting was niet beslissend voor de nederlaag. Dat waren de fouten ter plaatse, het falen van de luchtmacht en de besluitvorming van de regering. Een ander punt van kritiek op de besluitvorming van Navarre dat de Commissie van Onderzoek noemde was zijn opdracht om op het moment dat hij besloot Dien Bien Phu te versterken een groot offensief in het centrale deel van Annam voor te bereiden (Opération Atlante, Operatie Atlant) en 20 januari 1954 hiermee te beginnen. Door sommige schrijvers wordt dat oordeel overgenomen. Anderen vinden dit echter niet beslissend en wijzen dan op de zaken die Rocolle noemde.

Achteraf bezien had het besluit in Dien Bien Phu een grote strijd aan te gaan mogelijk in strategisch opzicht niet beslissend hoeven zijn, gezien de territoriale situatie kunnen wij het toch niet anders beoordelen dan als een grove inschattingsfout van de Franse legerleiding in Hanoi. Deze militairen konden zich niet voorstellen dat de Vietminh een grote effectieve strijdmacht kon vormen in de bergstreken bij Dien Bien Phu. Zij meenden dat daarvoor meer dan twintigduizend koelies nodig waren. De toegangswegen in de bergen maakten het volgens hen ook niet mogelijk dat de Vietminh zware artillerie of munitie voor meer dan zeven dagen aanvoerde. Zolang de Fransen manschappen en munitie konden leveren via het vliegveld van Dien Bien Phu was er daarom geen vuiltje aan de lucht. Het vliegveld was echter al na twee weken niet meer bruikbaar en de Vietminh bracht wél een grote legermacht op de been en stelde zware artillerie op in de bergen rondom Dien Bien Phu. Een belangrijk punt van kritiek op het hele Franse militaire apparaat wordt hier zichtbaar: een volledige miskennis van de mogelijkheden van de tegenstander. Het laat zich raden dat Giap hier een aantal keren fijntjes op wees in zijn herinneringen en daarin en passant aangaf dat het niet correct was om Navarre alleen de schuld voor de nederlaag in de schoenen te schuiven.

Waar de Franse legerleiding lange tijd ook geen rekening mee had gehouden was dat de Vietminhmilitairen van China zware artillerie hadden gekregen, die de troepen van Mao Zedong voor een deel hadden buitgemaakt op hun tegenstanders van het naar Taiwan verdreven leger van Chiang Kai-shek. Dat waren in de Verenigde Staten vervaardigde M2A1 105 mm howitzers en Chinese 120 mm mortieren en 37 mm luchtafweergeschut. De Vietminh kon zo gebruikmaken van veel krachtigere wapens dan waarover zij tot dan toe had beschikt; het waren wapens met een reikwijdte van bijna 11 kilometer. Giaps soldaten en de hulptroepen leverden vervolgens een enorme prestatie door de wapens, die vaak meer dan 2 ton wogen over vele honderden kilometers over een uitgestrekt en moeilijk begaanbaar berglandschap naar Dien Bien Phu te vervoeren en de soldaten in de bergen rondom de Franse legerplaats van voorraden en voedsel te voorzien. Minderheden uit de omgeving leverden hieraan een beslissende bijdrage.

De Franse legerleiding realiseerde zich verder onvoldoende dat de vestiging van een sterke militaire basis politieke effecten had voor de Thaïfederatie. Het concentreren van de Franse verdediging in Dien Bien Phu en het afschermen van Laos betekenden dat Lai Chau van de Witte Thai in de ogen van de Franse legerleiding minder belangrijk was en dat zij onvoldoende rekening hield met de houding van de Zwarte Thai en de Hmong in de omgeving van Dien Bien Phu. Die waren gebrouilleerd met de Deoclan van de Witte Thai in Lai Chau en werden al enige tijd door de

kaderleden van de Vietminh bewerkt hun kant te kiezen. In een volgende paragraaf zullen wij nog zien wat dit alles betekende.¹¹

De Franse legerleiding onderschatte vooral de betekenis van de Chinese hulp. Later merkte Navarre hierover op dat dit een van de meest beslissende factoren voor de overwinning van de Vietminh was, zeker toen was besloten om in Genève te onderhandelen. Het betekende dat een van de belangrijkste premissen van het Navarreplan – geen toename van de Chinese hulp – niet meer gold. Wij moeten achteraf vaststellen dat de Franse legerleiding weinig met de kennis hierover heeft gedaan. De rol van de Volksrepubliek China bleef niet beperkt tot het leveren van bekwame adviseurs en de nieuwe artillerie. De aanvoer uit China over de landweg via de Chinese provincie Kwangsi en over zee via het eiland Hainan was van grote betekenis voor de Vietminh. Volgens een Franse schatting bedroeg deze in één maand 50.000 geweren, 150 automatische geweren, 95 machinegeweren en tientallen mortieren en stukken veldgeschut. Chinese bronnen geven aan dat de Chinezen tussen 1950 en 1954 116.000 geweren en 4630 kanonnen verschaften en dat zij 5 infanteriedivisies en 1 genie- en 1 artilleriedivisie van de Vietminh uitrustten, alles bij elkaar 40.000 man, om nauwkeuriger te zijn 200.000 kledingstukken en 67.000 paar schoenen. Alleen al tijdens het gevecht in Dien Bien Phu leverden de Chinezen 200 vrachtwagens, 10.000 vaten olie, meer dan 100 kanonnen, 3000 geweren, 2.400.000 kogels en 60.000 artilleriegranaten (en 1700 ton rijst). In de bronnen worden verder voor de periode 1949-1954 getallen van 7000 Chinese adviseurs genoemd, die allerlei taken verrichtten van strategisch en technisch advies, assistentie bij werkzaamheden voor de genie en hulp bij de aanleg van loopgraven tot het bedienen van artilleriestukken.

Naast de informatie die het Franse opperbevel voor een deel al tijdens het beleg van de inlichtingendienst kreeg, beschikken wij over gegevens uit Chinese en Vietnamese bronnen. De Chinese stemmen grosso modo wel met de Franse overeen, de Vietnamese zijn aanzienlijk lager wat de Chinese bijdrage betreft. De discussie over Dien Bien Phu tussen China en Vietnam strekt zich dus ook uit tot de vraag hoe belangrijk de materiële bijdrage van de Chinezen voor de zege was. Dat bleek nog eens tijdens het eerdergenoemde congres in 2004. De Vietnamese generaal die verantwoordelijk was voor de logistiek van het Vietnamese leger gaf niet alleen lagere getallen voor de Chinese steun, maar wees er ook op dat veel wapens en materieel waren buitgemaakt op de Fransen bij Cao Bang en in Laos en dat er aanzienlijke bijdragen van de Sovjetunie waren. Daartoe behoorden de honderden Russische vrachtauto's die zware artillerie naar Dien Bien Phu vervoerden. Uiteindelijk waren volgens hem maar 3600 van de 20.000 granaten voor de 105 mm kanonnen afkomstig uit China.³⁰

De Dien Bien Phu-crisis als brandpunt in de Koude Oorlog

Historici duiden de politieke verwickelingen in deze periode van 56 dagen en de nasleep daarvan meestal aan als de Dien Bien Phu-crisis. Het onvoorziene debacle van het Franse leger had enorme politieke consequenties voor Frankrijk. Op de Conferentie van Genève stemde Frankrijk in met de onafhankelijkheid voor Laos, Cambodja en Vietnam en voor dat laatste land met een 'voorlopige' deling die tot midden jaren zeventig 'definitief' bleek te zijn. Het was ook een catastrofe voor het Franse leger en droeg in belangrijke mate bij aan de val van zijn hoogste militair in Indochina Henri Navarre. De vraag of de regering van premier Joseph Laniel in Parijs aan de macht kon blijven was al lang voor 13 maart 1954 bovendien nauw verbonden geraakt met de vraag of zij op een wijze die de Franse bevolking tevredenstelde de oorlogshandelingen in Indochina, de parel van het vroegere Franse koloniale rijk, beëindigde. De nederlaag in Indochina veroorzaakte in juni ook de val van deze

¹¹ In de paragraaf 'De etnische minderheden in het noorden en de Onafhankelijkheidsoorlog' (bladzijde 197) sta ik nog uitgebreid stil bij de rol van de bergvolkeren in het noordwesten en de minderhedenpolitiek van de DRV.

regering. Het was verder een onherroepelijk keerpunt in het proces van afbrokkeling van de Franse machtspositie in de wereld. De gebeurtenissen in Indochina hadden een enorme invloed op wat enige jaren later in Noord-Afrika in de tijd van de Algerijnse Oorlog gebeurde. Verder leidde de crisis tot scherpe tegenstellingen binnen de Amerikaanse regering en in het westerse bondgenootschap van de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk. En ten slotte was zij een gevaarlijk brandpunt in de Koude Oorlog.

Vooraf Franse, Engelse en Amerikaanse militairen en politici – én historici vanzelfsprekend – hebben na afloop van de strijd bij Dien Bien Phu boekenkasten volgeschreven over deze crisis. Een aanzienlijk aantal van hen schreef de militaire nederlaag van de Fransen in Dien Bien Phu als gevolg van het uitblijven van een interventie van de Amerikaanse luchtmacht toe aan de onwilligheid van het Amerikaanse Congres of de terughoudendheid van Groot-Brittannië. Het waren natuurlijk, evenals het uitweiden over de fouten van de Franse militairen en politici, benaderingen die de verwickelingen vooral door de bril van het Westen wilden zien, waarbij men dan meestal wat al te gemakkelijk de Vietnamese context buiten beschouwing liet. Er is dan ook veel minder literatuur die als het centrale thema heeft dat de Vietminh heeft gewonnen door een ongekende logistieke inspanning en door maximaal gebruik te maken van de psychologische voordelen die een zege bood in het licht van de onderhandelingen in Genève.

Er was voor de regering-Laniel veel aan gelegen dat zij in gunstige omstandigheden kon onderhandelen en zij vroeg daarom verscheidene keren in de periode maart-juni 1954 aan president Dwight D. Eisenhower en zijn minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles om een Amerikaanse interventie bij Dien Bien Phu. De visies over de Amerikaanse reactie op deze verzoeken liepen lange tijd sterk uiteen. Om deze reactie te kunnen plaatsen moeten wij ons eerst een beeld vormen van de doelstellingen van de regering-Eisenhower. De indammingspolitiek van Truman verschaftte ook de randvoorwaarden voor de Indochinapolitiek van zijn opvolger Dwight D. Eisenhower. Leden van de regering-Eisenhower en de meeste toonaangevende journalisten accentueerden de betekenis die Indochina had in de Koude Oorlog in hun uitingen en publicaties zo nadrukkelijk dat een tijdgenoot die belangstelling had voor de ontwikkelingen in dat deel van de wereld de uitkomst van de strijd in Indochina niet anders kon waarderen dan als een grote zege of nederlaag van het Westen. Onmiddellijk bij haar regeringsaanvaarding liet de regering-Eisenhower er in haar publieke uitingen geen twijfel over bestaan dat zij voor de verdediging van Zuidoost-Azië tegen het communisme grote strategische waarde hechtte aan Indochina en dat zij het verslaan van de Vietminh in Indochina als een uitermate belangrijke opdracht voor haar buitenlandse politiek beschouwde. Eisenhower en Dulles waren er oprecht van overtuigd – hoe bizar dat achteraf ook moge lijken – dat het verslaan van de Vietminh in Vietnam een belangrijk doel van de Amerikaanse veiligheidspolitiek moest zijn. In 1954 betaalde de Amerikaanse regering ondertussen tussen 70 en 80 procent van de Franse oorlogskosten, een financiële bijdrage die overigens de militaire positie van de Fransen niet beslissend verbeterde. Tussen 1950 en 1954 bedroeg deze steun voor de Franse oorlogsinspanning in Vietnam in totaal 2,76 miljard dollar, onder andere, in meer concrete materiële termen uitgedrukt, 1800 pantservoertuigen, 31.000 jeeps, 361.000 (machine-)geweren, 2 vliegdekschepen en 500 vliegtuigen.

Op basis van de archieven laat de Amerikaanse Indochinapolitiek aan de vooravond van de Dien Bien Phu-crisis zich in een viertal karakteristieke samenvatten: Indochina was in toenemende mate een ‘high priority’ (zaak van het allerhoogste belang) geworden; de containment policy (indammingspolitiek) behoefde ‘dynamisering’ door coalitievorming in internationaal verband; de regering achtte voorbereiding op en weldra besluitvorming over verschillende interventiescenario’s noodzakelijk; en er was bij haar een ambigue houding zichtbaar aangaande de militaire en politieke situatie van de Fransen in Indochina, met als elementen enerzijds kritiek op het Franse optreden en anderzijds de naar zelfbedrog neigende overtuiging dat de Fransen binnen een redelijke termijn

zegevierden over de communist Ho Chi Minh en dan onafhankelijkheid verleenden aan de Staat Vietnam van Bao Dai. De vergadering van de Nationale Veiligheidsraad van 8 januari 1954 legde deze Indochinapolitiek op hoofdlijnen vast, waarbij Eisenhower vooral het inzetten van Amerikaanse grondstrijdkrachten in de toekomst afwees.

De politiek van de regering-Eisenhower ten tijde van de Dien Bien Phu-crisis en de Conferentie van Genève heeft in de literatuur veel aandacht gekregen. In mijn dissertatie uit 2000 *Verschuivende beelden van de Dien Bien Phu-crisis van 1954* heb ik aangetoond dat de twee beelden die in 1954 in de Amerikaanse pers voorkwamen en die men nog steeds in veel werken kan terugvinden als te eenzijdig moeten worden afgewezen. Dat zijn de opvattingen van de Amerikaanse journalist Chalmers M. Roberts dat de regering-Eisenhower eind maart-begin april tot een interventie had besloten en dat de leiders van het Congres tijdens een bespreking op 3 april en bondgenoot Groot-Brittannië in de tweede week van april dat voorkwamen, en van het blad *U.S. News and World Report* dat de Amerikanen alleen maar ‘united action’ in de vorm van ‘onschuldige’ coalitievorming wensten. Archivalische bronnen geven een heel ander beeld dan de twee eigentijdse visies. In de eerste plaats blijkt daaruit dat in de Amerikaanse regering overtuigde voorstanders van een interventie zaten. Arthur W. Radford, de voorzitter van de Verenigde chefs van staven, stelde zelf een air strike bij Dien Bien Phu voor toen zijn Franse collega Ely in maart kwam vragen om een Amerikaanse reactie in het geval van een Chinese interventie. Hij was samen met vicepresident Richard Nixon, die eventueel ook nog soldaten wilden sturen, en twee andere leden van de Nationale Veiligheidsraad, Harold Stassen, het hoofd van de Foreign Operations Administration, en onderminister van Buitenlandse Zaken Walter Bedell Smith, de grote pleitbezorger van een unilaterale Amerikaanse air strike.

Dat lag anders voor Dulles en Eisenhower. Zij waren vastbesloten dat Vietnam niet communistisch mocht worden, maar zij wilden zeker geen Amerikaanse soldaten sturen. Zij wilden in geen geval ‘een tweede Korea’. Al lang voor het begin van de strijd bij Dien Bien Phu in maart 1954 werden door de Amerikanen plannen ontwikkeld voor een mogelijke interventie in Indochina. De grote vraag van de Amerikaanse plannenmakers was wat de Volksrepubliek China zou doen. Zou hetzelfde gebeuren als in Korea, waar de Chinezen de Noord-Koreanen te hulp waren geschoten? En hoe zou de Sovjetunie reageren? Allerlei scenario’s werden ontwikkeld, waarbij hoge militairen, leden van de CIA en vertegenwoordigers van de regering betrokken waren. Deze plannen kregen door de dreigende nederlaag van de Fransen in Dien Bien Phu meer urgentie dan ooit daarvoor het geval was geweest. De Amerikaanse regering speelde tot midden 1954 serieus met de gedachte van steun door de Amerikaanse luchtmacht, het liefst samen met Groot-Brittannië en bij voorkeur als united action met bondgenoten. Het was in hun ogen niet zozeer een politiek die gericht was op een interventie bij Dien Bien Phu, hoewel zij dit ook niet volledig uitsloten, maar die vooral bestemd was voor de lange termijn. Die impliceerde dat de Fransen moesten blijven vechten als lid van een coalitie, terwijl de Geassocieerde Staten onafhankelijkheid buiten het kader van de Franse Unie verkregen. Aangezien dit voor de Fransen twee niet acceptabele voorwaarden waren, verbaast het dus niet dat de onderhandelingen over interventie alleen al op deze punten vastliepen. Op 29 maart kondigde Dulles deze united action aan, een politiek die de mogelijkheid van een gematigde of harde koers openhield en dus gemakkelijk tot ambivalentie in de beeldvorming kon voeren. Op 3 april vroeg de Amerikaanse regering niet aan het Congres om een interventie bij Dien Bien Phu, zoals Roberts had geschreven, maar om een soort blanco cheque om op een gewenst moment in de toekomst te interveniëren. Op 7 april maakte Eisenhower in een persconferentie gewag van domino’s die in Zuidoost-Azië dreigden te vallen voor het communisme en dat de Verenigde Staten daarom united action nastreefden. Het bracht buitenlandse waarnemers en Congresleden in verwarring: gingen de Amerikanen nu wel of niet meevechten in Indochina? Wat men vaak over het hoofd heeft gezien, is dat deze onzekerheid naar buiten toe een bewust tot stand gebrachte factor in de Amerikaanse buitenlandse politiek was: de vijand wist daardoor ook niet waar hij aan toe was. Mede daarom is het

dan ook een eenzijdige visie als men het niet doorgaan van een Amerikaanse interventie alleen aan het Amerikaanse Congres of de Engelse regering toeschrijft, zoals in veel literatuur nog steeds gebeurt, terwijl de beschikbare bronnen aangeven dat het veel ingewikkelder lag.

Het optreden in de hele periode april-juli 1954 was dus zeker minder onschuldig dan *U.S. News and World Report* in 1954 of sommige historici later beweerden. De beoogde coalitie moest Indochina uit handen van de communisten houden en dat kon ook interventie inhouden, mits aan een aantal voorwaarden was voldaan. Naast de tegenstellingen tussen de regering-Eisenhower en de Britse regering, die naar wij nu weten al voor het begin van de conferentie in Genève genoeg wilde nemen met een verdeling van Vietnam en deze conferentie op geen enkele wijze in gevaar wilde brengen, was er een totaal andere benadering van de crisis zichtbaar tussen Parijs en Washington. De Fransen wilden een air strike om de belegerde Franse militairen in Dien Bien Phu te ontzetten en hun onderhandelingspositie in Genève te versterken; de Amerikanen wensten een united action, waarbij de Fransen geacht werden nog geruime tijd door te vechten.

Men kan de politiek van Eisenhower en Dulles het best typeren als open en dualistisch. Dat het bronnenmateriaal bij een dergelijke dualistische politieke koers ambigue trekken vertoont, verbaast niet. Het samengaan van dreigende taal – waarvoor natuurlijk gold dat voor zover het bluf was, dat facet voor de tegenstanders verborgen moest blijven – met feitelijke voorbereidingen voor een interventie, plus de verschillen tussen de publieke presentatie van hun politiek en de achter de schermen uitgestippelde beleidslijnen, zorgden daarvoor. Het zou te ver gaan nu maar te beweren dat een air strike bij Dien Bien Phu niet werd overwogen. Alleen al de voorbereidingen die in Washington en Vietnam plaatsvonden wijzen daarop. De codenaam die in de voorbereidingen door Amerikaanse en Franse militairen voor een mogelijke luchtaanval werd gebruikt was Operatie Gier (Vulture in het Engels en Vautour in het Frans). Er vonden daarnaast Amerikaanse vlootverplaatsingen naar de Golf van Tonkin plaats. Volgens stukken uit militaire archieven bereidde de Amerikaanse vloot zich in opdracht van Eisenhower voor op een mogelijke interventie in Vietnam. Op 19 maart 1954 kreeg Task Group 70.2 de opdracht naar de Golf van Tonkin voor de kust van Indochina te vertrekken en zich gereed te houden, zodat men drie uur nadat men daartoe het bevel had ontvangen aan de Fransen steun zou kunnen geven. Dat betekende evenwel niet dat een goedgekeurd plan voor mogelijk militair ingrijpen al bestond.

In de jaren tachtig beschikbaar gekomen informatie laat zien dat, terwijl Task Group 70.2 naar de kust van Tonkin voer, op het Pentagon militaire plannen werden ontwikkeld. In 1986 is hierover meer bekend geworden. De Franse militair Raymond Brohon, een medewerker van Ely, vertelde 32 jaar na dato tegen de Franse historici Denise Artaud en Laurent Césari dat Radford op 22 maart 1954 aan zijn Franse partners voorstelde interventiemogelijkheden bij Dien Bien Phu te onderzoeken. Ely's inmiddels bekend geworden dagboek aantekeningen bevestigen zijn uitlatingen. Gebogen over een kaart gingen Radford, Nixon, Ely en Brohon aan het werk. Verschillende mogelijkheden werden overwogen. Als de Verenigde Staten overdag bombardeerden, betekende dit dat zij zich openlijk mengden in de strijd aan de zijde van de Fransen. Een nachtbombardement bij Dien Bien Phu met B-29's vanaf grote hoogte viel af door de wijze waarop de linies van de Vietminh en de Fransen met elkaar waren verstrengeld. Zo bleef volgens Brohon als enige mogelijkheid over een aanval op het verbindingscentrum Tuan Giao op 80 kilometer van Dien Bien Phu. Het probleem hierbij was vooral dat men niet over herkenningspunten op de grond beschikte om dit 's nachts te kunnen doen. Bovendien twijfelde men aan de effectiviteit van een bommentapijt op een kruispunt in de jungle, gezien de Franse ervaring dat het moeilijk was om de aanvoer naar Dien Bien Phu stil te leggen. Volgens Brohon koos men er in een sfeer van scepticisme toch voor laatstgenoemde mogelijkheid verder te onderzoeken.

Amerikaanse militairen voerden daarna verkenningsvluchten uit. Vliegtuigen van twee Amerikaanse vliegdekschepen vlogen boven de dichtstbijzijnde Chinese vliegvelden, de verzamelpun-

ten voor het vervoer van voorraden, de belangrijke wegen en paden waarlangs artillerie en andere militaire goederen naar Dien Bien Phu werden vervoerd en boven de noordelijke provincies bij de Chinees-Vietnamese grens. Ook piloten van de Amerikaanse luchtmacht voerden verkenningsvluchten uit. Al die piloten concludeerden dat er geen goede B-29-doelen (dat wil zeggen: doelen voor een massaal bombardement) waren en dat het ontbreken van geschikte radar een bombardement dicht bij de vesting uitsloot. Men vond wel dat deze vliegtuigen effectief tegen de wegen en aanvoerlijnen konden worden ingezet. Navarre vond dat ook en wilde vooral een bombardement op Tuan Giao. De militairen in Indochina kwamen dus wat dit laatste betreft tot dezelfde conclusie als Ely, Radford, Nixon en Brohon enige weken daarvoor in Washington. Dat er niets gebeurde, hield natuurlijk verband met de ontbrekende politieke goedkeuring. Als wij achteraf de besluitvorming in de Amerikaanse Nationale Veiligheidsraad overzien, valt een zaak vooral op. In de belangrijke vergaderingen van 6 en 29 april kregen voorstanders en tegenstanders van interventie alle kans hun meningen naar voren te brengen, maar uiteindelijk was het resultaat van die vergaderingen steeds dat een besluit om te interveniëren werd uitgesteld.

Historici hebben veel aandacht besteed aan de onderhandelingen van Dulles met de Franse en Britse regeringen in de laatste drie weken van april 1954. Die verliepen moeizaam: de Fransen waren niet van zins de Amerikaanse voorwaarden voor de lange termijn te vervullen en de Britten en de Fransen wilden beiden de Conferentie van Genève, waar na 8 mei 1954 over een wapenstilstand in Indochina werd gesproken, niet in gevaar brengen door een coalitiepolitiek die tot een gewapende strijd in Zuidoost-Azië tegen de Volksrepubliek China voor het begin van de besprekingen kon leiden. De Britten, die evenals de Amerikanen lang geloofden in een Franse zege, gaven volgens een 'policy paper' van februari-maart 1954 de voorkeur aan een verdeling van Indochina en wilden de strijd bij Dien Bien Phu zijn werk laten doen. De onduidelijkheid in veel beschrijvingen van de situatie van eind april houdt verband met een ambivalent element in de werkelijkheid van 1954: het feit dat de Fransen en de Amerikanen de Britten onder druk zetten mee te doen met een gewapende actie in Indochina, maar het onderling oneens waren over de aard van deze actie, én de Fransen de Amerikanen via de omweg van de Britten tot hun interventiemodel wilden bewegen. De Franse regering wilde een Amerikaanse interventie in verband met de strijd bij Dien Bien Phu, opdat haar onderhandelingspositie in Genève zou worden versterkt zonder dat zij daartoe voorwaarden zou hoeven in te lossen; de Amerikaanse regering hield vast aan het realiseren van een coalitie voor 'united action' op haar voorwaarden; en de Britten bleven afkerig van alles dat naar een gewapende interventie tenderde. Daarmee was feitelijk in dit tripartite spanningsveld een patstelling bereikt.

Een bekend beeld in veel literatuur, vooral op basis van Franse bronnen, in het bijzonder de memoires van Bidault, is dat de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Dulles aan zijn Franse collega Bidault op 22 april 1954 atoomwapens aanbood. Is dit nu waar of niet waar? Uit Amerikaanse memoires, uitspraken van militairen en politici en uit archivalia blijkt dat allerlei plannen bestonden waarin atoomwapens een rol speelden, dat er ook onderzoeken zijn geweest over de effectiviteit van atoomwapens bij Dien Bien Phu en dat samen met de Fransen hiervoor zelfs voorbereidingen zijn getroffen. Dat zegt echter nog niet veel. Militairen maken overal plannen voor en bereiden zich op heel veel scenario's voor. Diplomatieke bronnen in de *Pentagon Papers*¹² laten echter ook zien dat eind april Bidault en Dulles tijdens een NAVO-vergadering hierover spraken. Toch is het mijns inziens geen serieus aanbod geweest. De Amerikaanse regering wees een interventie af, dus zeker een interventie met atoomwapens. Er zijn ook geen sporen in Amerikaanse bronnen van een besluit over het gebruik van atoomwapens; er waren wel voorstanders, vooral Radford en Nixon. Dulles zou zo'n aanbod ook niet zonder advies van Eisenhower doen en bovendien zijn er geen aanwijzingen dat Dulles en Bidault iets hebben afgesproken. Er is daarnaast nog een juridisch aspect. Het is

¹² Dit is een geheime studie over de Amerikaanse Vietnampolitiek van het ministerie van Defensie (zie bladzijde 497).

ondenkbaar dat Dulles atoomwapens aanbood zonder politieke dekking van het Congres. En ook hiervan zijn geen bewijzen. Volgens verscheidene waarnemers was Bidault bovendien overspannen en ziek toen hij Dulles iets hoorde zeggen over atoomwapens. Het is niet erg aannemelijk dat Dulles aan zo iemand een voorstel over het gebruik van atoomwapens deed. Bovendien kwam de beoogde coalitie voor Zuidoost-Azië met Groot-Brittannië op deze wijze in gevaar. De meest plausibele verklaring waarom Dulles er toch over heeft gesproken is om de wanhopige Bidault op te monteren. Later is dat verhaal waarschijnlijk door een ontevreden Bidault opgeblazen in zijn memoires. Wij moeten wel concluderen dat het erg onzorgvuldig was van Dulles.³¹

De Conferentie van Genève

Op 26 april begon de Conferentie van Genève met besprekingen over de Koreaanse burgeroorlog en op 8 mei, een dag nadat de Vietminh in Dien Bien Phu had gezegevierd, stond Indochina op de agenda. Het getuigde in de woorden van de Franse historicus Journoud van 'een zeldzaam meesterschap in de chronopolitiek'. Het voorzitterschap op de conferentie was afwisselend in handen van Engeland en de Sovjetunie. Naast de Democratische Republiek Vietnam en Frankrijk waren de Geassocieerde Staten van Cambodja, Laos en Vietnam, de Volksrepubliek China en de Verenigde Staten uitgenodigd. De Amerikanen gaven aan dat zij alleen als waarnemer wilden deelnemen. De Geassocieerde Staat Vietnam stemde pas na enige aarzelingen toe. De aanwezigheid van de DRV op de conferentie kon worden gezien als een de facto erkenning van deze staat. De communistische verzetsbewegingen in Cambodja en Laos, de Khmer Issarak en de Lao Issara (Pathet Lao), waren niet uitgenodigd.

Er zijn aanwijzingen dat de vertegenwoordigers van de DRV onder leiding van Pham Van Dong met gemengde gevoelens naar Genève afreisden. Men had een grote overwinning behaald op het leger van het CEFEO en de Vietminh controleerde een groot deel van het land. Sommige hardliners meenden dat het voortzetten van de strijd een volledige zege en daarmee binnen afzienbare tijd de gewenste eenheid kon opleveren. Toch hadden Ho Chi Minh en de meeste andere leiders van de DRV goede redenen om aan de besprekingen deel te nemen. Door historici worden verschillende zaken genoemd die hun denken bepaalden en sommige auteurs leggen de nadruk op een van de overwegingen. Het lijkt veilig als wij concluderen dat zij alle een rol speelden en dat tijdens de besprekingen het ene argument op een bepaald moment meer gewicht kreeg dan het andere. Er waren in de eerste plaats zowel voor, tijdens als na de strijd in Dien Bien Phu en ook op andere momenten signalen van oorlogsmoeheid onder de eigen bevolking te bespeuren. Voortzetting van de strijd betekende ook dat nog geen einde kwam aan de permanente oorlogstoestand waarin het land sinds 1945 (of 1940, zo men wil) verkeerde. Deze oorlog zou gezien de stevige positie die het Franse leger nog steeds innam in Saigon, Hanoi, Haiphong en de Mekongdelta ongetwijfeld hevig zijn. Giap schatte in dat het nog ten minste twee jaar en mogelijk zelfs vijf jaar duurde voordat de tegenstanders in het hele land waren verslagen. Men maakte zich bovendien zorgen over een mogelijke Amerikaanse interventie; de onderhandelingen in Genève konden met behulp van andere landen dat gevaar neutraliseren. Vietnamese leiders realiseerden zich verder dat als de oorlog werd voortgezet deze steeds meer in de sfeer van een onderlinge Vietnamese strijd terecht zou komen en dat zou het grote ideaal van de eenheid van Vietnam nog moeilijker bereikbaar maken. En ten slotte – maar zeker niet op de laatste plaats – was het ook de uitdrukkelijke wens van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China dat onderhandelingen plaatsvonden, van de Sovjetunie om op deze wijze de relaties met het Westen te verbeteren en tegelijkertijd de onenigheid in het westerse bondgenootschap uit te buiten en van China om als nieuwe staat voor het eerst op een wereldtoneel te kunnen acteren en een Amerikaanse interventie ten zuiden van zijn grens af te kunnen wenden. Wat Pham Van Dong vooral dwars zat, was dat Moskou en Peking in de voorbereidende besprekingen aan Ho hadden laten weten dat verdeling van het land tot de mogelijkheden behoorde en dat hij daarmee rekening moest houden. Uiteindelijk was dat ook een van de akkoorden die in Genève werd bereikt. De Staat Vietnam van Bao

Dai was eveneens op voorhand sterk tegen een verdeling van het land. Zij wilde slechts deelnemen aan de onderhandelingen nadat Bidault schriftelijk aan Bao Dai had laten weten dat er geen sprake zou zijn van een verdeling.

Aangezien de voorlopige verdeling van Vietnam bij de 17e breedtegraad in twee hergroeperingszones later grote consequenties heeft gehad, is er alle reden om hier kort bij stil te staan. Het staat dus nu wel vast dat dit thema al op de agenda stond van de communistische onderhandelaars voordat de onderhandelingen in Genève begonnen en dat de Sovjetunie en China druk uitoefenden op de leiders van de DRV. En ook de Britse regering zag dit aan de vooravond van Genève als een aanvaardbaar onderhandelingsresultaat. Het idee om Vietnam voorlopig in tweeën te verdelen met een noordelijk gebied voor de staat van Ho Chi Minh en een zuidelijk deel voor die van Bao Dai, dat door verscheidene onderhandelaars openlijk of in meer bedekte termen werd genoemd, vond echter geen steun bij de Franse en Amerikaanse onderhandelaars.

De Amerikaanse onderhandelaar onderminister van Buitenlandse Zaken Walter Bedell Smith beschouwde een dergelijke verdeling als het prijsgeven van gebied aan het internationale communisme. In wezen zette de Amerikaanse regering tijdens het overleg in Genève haar open en dualistische politiek van voor de val van Dien Bien Phu voort, met enerzijds de bereidheid te interveniëren en anderzijds de inzet van diplomatieke middelen. Ook voor de Fransen gold dat zij zich tijdens de onderhandelingen in Genève evenmin vroegtijdig aan één scenario wilden committeren. De mogelijkheid van een Amerikaanse interventie was voor hen zeker het belangrijkste politieke drukmiddel in Genève en internationaliseren van de oorlog op hun eigen condities, die soms sterk van de Amerikaanse verschilden, verdiende volgens de regering-Laniel in bepaalde omstandigheden de voorkeur boven een militaire nederlaag en een daaruit voortvloeiende diplomatieke catastrofe.

Bidault wilde de Franse invloed in het gebied bij Hanoi en Haiphong niet opgeven en kwam op enig moment met een voorstel dat wel is aangeduid als 'het luipaardmodel', omdat de gebieden of invloedssferen van Ho Chi Minh en Bao Dai verspreid over Vietnam lagen. Dat betekende dat de met Frankrijk samenwerkende Staat Vietnam behalve de Mekongdelta over Hanoi en Haiphong beschikte en voor Ho het Ca Mau schiereiland, enkele enclaves in de buurt van Saigon, een gedeelte bij de kust van Annam en een groot deel van Tonkin overbleven. Dit voorstel was vanzelfsprekend voor de leiders van de DRV en de andere communistische onderhandelaars volstrekt onbespreekbaar. Vervolgens maakte de regering-Laniel op 4 juni (acht dagen voor de val van die regering) afspraken met de regering van de Staat Vietnam in de persoon van eerste minister Buu Loc. Laniel en Bidault realiseerden zich op dat moment dat verdeling van Vietnam de enige mogelijkheid was om na 'Genève' nog invloed te houden in Vietnam. Het heeft er alle schijn van dat de regering-Laniel en Buu Loc snel een akkoord sloten over de onafhankelijkheid van de Staat Vietnam voordat Buu Locs opvolger Diem zou zijn benoemd. De afspraak van 4 juni liep volgens hen vooruit op een verdeling en zij wisten dat zowel Diem als het staatshoofd Bao Dai sterk tegen een verdeling waren en vasthielden aan een Vietnamese staat van noord naar zuid.

De onafhankelijkheid die Frankrijk op 4 juni aan de Staat Vietnam gaf, maakte niet veel indruk in Vietnam. Daarbij speelde zeker mee dat de regering van eerste minister Buu Loc weinig prestige genoot. Het was deze regering die een lid van het misdaadsyndicaat de Binh Xuyen, die opiumkitten, hoerenkasten en gokhuizen in Saigon exploiteerde, tot hoofd van de politie van de stad benoemde. Er waren de nodige geruchten dat de leden van de regering daar niet slechter van werden. Hier ligt een deel van de verklaring voor de roep om een ander type politicus, iemand van onbesproken gedrag. Die politicus was Ngo Dinh Diem, een lid van een respectabele katholieke familie, die voor de Tweede Wereldoorlog even deel had uitgemaakt van een regering van Bao Dai, toen nog de keizer van Vietnam. Op 18 juni werd hij de nieuwe eerste minister van de Staat Vietnam.

Op dat moment was de regering-Laniel al ten val gekomen. De leider van de oppositie de radicaal-socialistische politicus Pierre Mendès France beschuldigde de regering ervan dat deze samen met

de Verenigde Staten een interventie had gepland die gemakkelijk tot een grote oorlog had kunnen leiden. Een door Laniel gevraagde motie van vertrouwen werd op 12 juni door de Nationale Vergadering met 306 stemmen tegen en 293 voor verworpen. Na de val van de regering-Laniel nodigde president René Coty op 14 juni 1954 Pierre Mendès France uit een kabinet te formeren. Deze hield op 17 juni een rede waarin hij aangaf dat hij de eerste vier weken hoofdzakelijk zou wijden aan een poging in Indochina de vrede tot stand te brengen. Zou hij er voor 20 juli 1954 niet in slagen een staakt-het-vuren te bewerkstelligen, dan zou hij zijn ontslag indienen. Hij kreeg een overtuigend vertrouwensvotum van de Nationale Vergadering en twee dagen later kon hij de samenstelling van zijn nieuwe regering bekendmaken.

Uiteindelijk kon in Genève juist voordat de deadline van Mendès France was verstreken een definitief akkoord worden bereikt. De Verenigde Staten oefenden daarbij achter de schermen invloed uit. Samen met zijn Britse ambtgenoot Anthony Eden stelde Dulles een programma van zeven punten op dat tot doel had de Vietminh en de onafhankelijke regering van Ho Chi Minh tot het noorden van het land te beperken, het zuiden van Vietnam, Laos en Cambodja eveneens volledige onafhankelijkheid te verlenen en vervolgens die gebieden de garantie te geven dat zij niet in handen van het communistische Noorden zouden vallen. Op 21 juli 1954 werden de wapenstilstand en de andere afspraken bezegeld in de Akkoorden van Genève. Frankrijk erkende de onafhankelijkheid van de staten Laos, Cambodja en Vietnam. Er waren afzonderlijke regelingen voor het staken van de vijandelijkheden en de hergroepering van de troepen in Vietnam achter de moeizaam overeengekomen demarcatielijn de 17e breedtegraad bij de Ben Hairivier met aan beide zijden een gedemilitariseerde zone van 3 mijl. De troepen van de Franse Unie zouden ten zuiden hiervan hergroeperen en die van de Vietminh ten noorden. Beide delen (lees: de Democratische Republiek Vietnam en de Staat Vietnam) mochten geen lid worden van een militair bondgenootschap. Er mochten ook geen nieuwe militaire stappen worden genomen en alle krijgsgevangenen moesten worden vrijgelaten. Een Internationale Controlecommissie bestaande uit Canadese, Poolse en Indiase leden zou toezicht houden op de uitvoering. Frankrijk, China, de Sovjetunie, Groot-Brittannië en de DRV ondertekenden deze afspraken. In een niet-ondertekende slotverklaring werd vastgelegd dat de deling tijdelijk was. Voor 20 juli 1956 werden in heel Vietnam verkiezingen gehouden waarin over de toekomst van Vietnam werd beslist. De regering van de Staat Vietnam tekende de wapenstilstand niet; zij wees zowel de verdeling als de verkiezingen af. Volgens de nieuwe premier Ngo Dinh Diem negeerde een verdeling de unanieme wens van de Vietnamese bevolking voor de eenheid van het land. De Verenigde Staten, die zich niet als oorlogvoerende partij beschouwden, tekenden de wapenstilstand eveneens niet. Bedell Smith stelde in een uitvoerige verklaring tijdens de slotzitting van de conferentie dat zijn land kennis had genomen van de Akkoorden, dat het zou afzien van geweld of dreiging met geweld om de Akkoorden te wijzigen en elke hervatting van de agressie in strijd met de Akkoorden als een ernstige bedreiging van de vrede en de internationale veiligheid beschouwde.

Het is duidelijk dat de vertegenwoordigers van de DRV van Ho Chi Minh in Genève hebben moeten inleveren. Zij moesten nu grosso modo genoeg nemen met de helft van het gebied dat zij beoogden, terwijl zij zeker een groter deel controleerden. Uit aan het einde van de twintigste eeuw beschikbaar gekomen bronnen weten wij dat de Volksrepubliek China in de persoon van Zhou Enlai in dit acceptatieproces een belangrijke rol heeft gespeeld. De Chinese leiders wilden in Genève een compromis bereiken met de Franse premier Mendès France en dwongen daartoe de onderhandelaars van de Vietminh tot een aantal concessies, waaronder het accepteren van de in de ogen van de leiders van de DRV te ver naar het noorden gelegen verdelingslijn bij de 17e breedtegraad. Deze Chinese politiek was zeker mede ingegeven door binnenlandse zorgen en de wens dat men nu men voor de eerste keer actief was op het internationale politieke toneel als een ‘normale’ staat zou worden erkend. Het is uit de nieuwe bronnen ook duidelijk dat de Chinese leiders Mao Zedong en Zhou Enlai wilden voorkomen dat de regering-Mendès France zou moeten aftreden – want dat zou volgens hen zeker tot escalatie leiden – en dat zij evenals Ho Chi Minh de Amerikaanse dreigementen voor een interventie serieus namen. Mao en Zhou achtten ‘een tweede Korea’, ook in een eerdere fase van de Dien Bien Phu-crisis, een reële

mogelijkheid. Zij vreesden dat een Amerikaanse interventie in Indochina aan de zijde van de Fransen een grote nederlaag voor de Vietminh betekende. Zij concludeerden in maart 1954 dat zo'n interventie nabij was, dat dit een eerste stap van de Verenigde Staten was om Zuidoost-Azië in de Amerikaanse invloedssfeer te brengen en dat het zelfs de eerste fase kon zijn van een aanval op de Volksrepubliek China.

Ik ontleen dit aan een studie van de in de Verenigde Staten werkzame Chinese historicus Shu Guang Zhang. Hij is ook nagegaan welke politieke lijn de Chinese regering tijdens het beleg volgde. Hij concludeerde op basis van bronnen uit de Volksrepubliek dat geen aanwijzingen bestaan, bijvoorbeeld de verplaatsing van troepen en andere militaire voorbereidingen, die suggereren dat een grootschalige Chinese interventie in Indochina een reële optie was. Het ging de Chinese regering er vooral om het Westen van de Chinese grens weg te houden. De Chinese leiders kozen daarom voor een politiek van afschrikking van de Verenigde Staten en lieten de Amerikaanse regering bewust in de waan dat een Amerikaanse interventie zou leiden tot Chinees ingrijpen, maar van een automatisme was hier volgens hem zeker geen sprake. In de loop van maart-april 1954 raakte de Amerikaanse regering er echter wel steeds meer van overtuigd dat een Amerikaanse interventie leidde tot een Chinese reactie. Aan beide zijden was dus sprake van een verkeerde perceptie van de bedoelingen van de ander. Shu Guang Zhang achtte de kans dat de Amerikanen of de Chinezen zouden interveniëren niet groot. Beide staten wilden geen zwakte tonen, bliezen de agressieve bedoelingen van de ander op en maakten zo een irreële inschatting van diens bedoelingen. Maar de wederzijdse afschrikking werkte wel. Door te wijzen op wat ik 'de paradox van de wederzijdse afschrikkingpolitiek' zou willen noemen, gaf deze Chinese historicus een origineel antwoord op de vraag waarom er geen interventie plaatsvond.

Ho Chi Minh en Giap realiseerden zich dat op dat moment niet veel meer viel te bereiken. Niet alle Noord-Vietnamese leiders deelden hun opvatting. Ho moest er kort voor de ondertekening van het akkoord nog eens nadrukkelijk op wijzen hoe de zaken ervoor stonden, waarbij hij nog een keer een belangrijk argument noemde om tevreden te zijn met het bereikte resultaat: 'Enigen die in de roes leven van onze herhaaldelijke overwinningen, willen tot iedere prijs tot aan het einde doorvechten. Zij zien alleen de bomen, niet het hele bos....Zij zien de Fransen maar niet de Amerikanen.'

De conclusie moet zijn dat de Akkoorden van Genève wel de onafhankelijkheid van Laos, Cambodja en Vietnam regelden en dat men afspraken maakte met de regering van de DRV in Hanoi – die overigens voor een deel door de Chinezen en de Russen waren afgedwongen – maar dat van een toekomstbestendige regeling voor Vietnam geen sprake was. Zowel de DRV, de Staat Vietnam als de Verenigde Staten hadden grote bezwaren tegen de afspraken. Omdat beide laatste staten afkerig waren van verkiezingen in het zuiden die Vietnam herenigden en de regering in Hanoi vond dat zij in verhouding tot de Staat Vietnam, die toch aan de kant van het verliezende Frankrijk had gestaan, er slecht van afkwam, ontstonden in de toekomst grote problemen.³²

De etnische minderheden in het noorden en de Onafhankelijkheidsoorlog

De etnische minderheden in de noordelijke berggebieden speelden niet alleen een belangrijke rol in de oorlog tegen het Franse leger, maar tijdens en onmiddellijk na afloop van die oorlog vonden er ook ingrijpende veranderingen plaats in hun leefwereld. Het zijn vaststellingen die in de Vietnamese en westerse geschiedschrijving nauwelijks of geen aandacht krijgen. De keuzes die de leden van de minderheden maakten in een situatie waarin krachten van buitenaf hen daartoe dwongen, hun bijdrage aan de strijd en het gegeven dat hun leefgebied op dat moment voor het eerst pas feitelijk deel ging uitmaken van de Vietnamese staat (geo-body met een moderne term) en de effecten daarvan blijven daarin meestal buiten beeld. Zoals ik heb opgemerkt in het hoofdstuk over de beeldvorming van de oorlogen, dat verandert geleidelijk aan. Ik noemde al de Amerikaan Lentz met zijn vernieuwende studie uit 2019 over het stroomgebied van de Zwarte Rivier in de jaren 1945-1960.

Voordat ik aan zijn fijnmazige benadering van de veranderingen die in deze periode plaatsvonden aandacht besteed, schets ik eerst enkele algemene lijnen.

De in belangrijke mate gevietnamiseerde Tay in de omgeving van de Zuivere Rivier in het noordoosten van Tonkin kozen al vanaf het begin van de Onafhankelijkheidsoorlog overwegend de kant van de Vietminh tegen de Fransen. De Fransen lieten een groot deel van het westen van Tonkin in het stroomgebied van de Zwarte Rivier sinds het einde van de negentiende eeuw besturen door de Deoclan van de Witte Thai, het volk dat van alle bergvolkeren in politiek en sociaal opzicht het best was georganiseerd. Dat bleef zo na 1945. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hielpen leden van de Witte Thai Franse militairen aan de Japanners te ontsnappen en ook na de oorlog was de relatie goed. Wij zagen al dat sinds 1948 een federatie van Thai die met de Fransen sympathiseerde bestond onder leiding van de clan van de Deo in Lai Chau. Binnen de Thaifederatie werden sous-minorités (onderminderheden) onderscheiden, te weten de Hmong, de Dao, de Khmu en de Lolo. Die werden geacht de suprematie van de Thai als een voldongen feit te accepteren. De steun van de Fransen maakte het mogelijk dat de Deoclan deze groepen bleef exploiteren, vooral wat betreft de controle van de opiumhandel. Op allerlei gebieden genoten de Witte Thai verder privileges. Zij ontvingen moderne Europese wapens, hun militairen werden goed betaald, hun belangrijkste plaats Lai Chau werd versterkt en leden van de Witte Thai kregen onderwijs in hun eigen taal. Dit alles leidde tot wrevel bij andere minderheden in hun gebied, vooral bij de Hmong, die goedkoop hun opium moesten verkopen aan de Witte Thai. Hier ligt een van de redenen waarom zij de kant van de Vietminh kozen, terwijl de Hmong en de meeste Dao aan de oostkant van de Rode Rivier, in het gebied dat werd overheerst door de Tay, overwegend de kant van de Fransen kozen. In 1950 werden strijders van de Hmong, Dao, Nung en Thai door de Fransen samengevoegd in een anti-guerrillaeenheid, het Groupement de commandos mixtes aéroportés onder leiding van de Franse kolonel Roger Trinquier. In de periode december 1952-juli 1954 ondernamen deze 10.000 minderheden-militairen 25 militaire acties tegen de Vietminh, vooral om de greep van de Vietminh op de bevolking tegen te gaan en hun infrastructuur en logistieke verbindingen te vernietigen. Hun successen vormden een van de redenen waarom de Vietminh de hulp van China inriep.

Een bijzondere situatie bestond in de provincie Ha Giang in het uiterste noorden van Tonkin. In de plaats Sa Pinh had Vuong Chinh Duc (in het Hmong Vaj Tsoov Loom, 1865-1947), die zich als koning van de Hmong beschouwde, een machtspositie opgebouwd dankzij het verbouwen van en het handelen met opium. Hij had daar in de jaren 1919-1928 een luxueus paleis gebouwd van 3000 m² met 64 kamers. Ho Chi Minh nodigde hem uit naar Hanoi te komen, maar de hoogbejaarde Hmongkoning stuurde zijn zoon Vuong Chi Sinh. Die koos vervolgens tegen de zin van zijn vader de kant van de Vietminh en werd later lid van de Nationale Vergadering in Hanoi. Het leidde tot verdeeldheid binnen deze clan. De Hmong waren overigens allesbehalve een eenheid. Zij waren verdeeld in clans. Die vormden de brandpunten van hun macht en hun politieke keuzes en regelmatig ook van gewapende confrontaties. In Tonkin werden deze keuzes van de Hmong bovendien vaak gestuurd door de vraag of de overheersende Tay of Thai voor of tegen de Vietminh hadden gekozen. En ook binnen families waren er dus door verschillende politieke voorkeuren soms openlijke conflicten, zoals in Sa Pinh tussen vader en zoon.

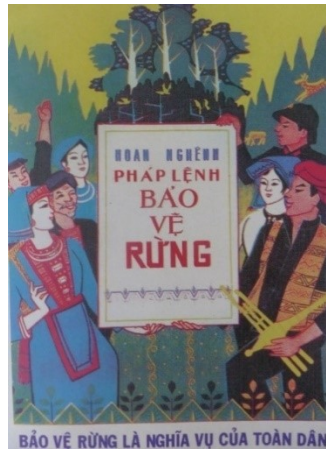
Met voorbijgaan aan de wijze waarop de leiders van de Vietminh en de DRV vanaf 1945 in het gebied van de Zwarte Rivier infiltrerden, tot afspraken met leden van minderheidsgroepen kwamen en op deze wijze daar steeds meer invloed kregen op politiek, militair, economisch en cultureel gebied – daarover zo dadelijk meer – werd tot voor kort de verandering van de machtsbalans in de jaren vijftig aan de westkant van de Rode Rivier in het voordeel van de Vietminh louter aan verkeerde keuzes van Deo Van Long en Franse militairen toegeschreven. Die speelden zeker een rol, maar daarmee raken wij slechts een deel van wat er werkelijk aan de hand was.

Vietnamese tieners krijgen in het museum in Dien Bien Phu uitleg van een gids over het vervoer van de Vietminh met fietsen en een spaarzame verwijzing (draagster links) naar de rol van minderheden in dat museum

Vuong Chinh Duc

Propagandaprent uit Noord-Vietnam waarin wordt aangegeven dat iedereen de bossen beschermt, ook de minderheden

In het museum in Dien Bien Phu wordt de overwinning van de Vietminh gereconstrueerd in een diorama

Ook veel Zwarte Thai uit het gebied van de Zwarte Rivier steunden voor het begin van de oorlog de Fransen. De familie van de Zwarte Thai Lo Van Hac was van oudsher heerser over Dien Bien Phu en de directe omgeving, een gebied dat zowel voor de rijstteelt als voor de productie van opium van groot belang was. Evenals Deo Van Long nam hij een belangrijke positie in het Franse bestuursstelsel in. Dat veranderde in 1943 toen Deo Van Long Lo Van Hac verving door zijn eigen zoon Deo Van Un, omdat Hac weigerde belastingen af te dragen aan de Deofamilie in Lai Chau. Lo Van Hac dook onder en hij en veel andere Zwarte Thai kozen vervolgens in 1946 de kant van de Vietminh. Het conflict tussen beide families escaleerde daarna verder. Hacs vrouw Quang Thi Panh kreeg te maken met de Deoclan. Deo Van Un confisqueerde de bezittingen van de familie, stak hun huis in brand, arresteerde Panh en haar kinderen en gooide hen in de gevangenis. Haar oudste zoon overleed daar in verdachte omstandigheden en daarna werd zijn lichaam in de rivier gegooid. Deo Van Un dwong vervolgens diens jonge weduwe met hem te trouwen. Na een hongerstaking mocht Panh met haar andere kinderen en haar kleinkinderen de gevangenis verlaten. In 1952 keerde haar man Hac naar huis terug, zette Un af (die in 1954 voor een vuurpeloton stierf), vocht aan de kant van Giap en de Vietminh in Dien Bien Phu en werd later een belangrijke DRV-functionaris in het gebied van de Zwarte Rivier.

Eind 1953 vervreemdden de Fransen zelf een groot deel van de Witte Thai en de andere minderheden binnen de Thairfederatie van zich. Franse militairen meenden dat zij in de bolwerken die zij in het najaar van 1953 in Dien Bien Phu hadden gecreëerd een beslissende strijd tegen de Vietminh konden winnen. Zij besloten het veel minder versterkte Lai Chau, het centrum van de macht van de Witte Thai, op te geven en gaven troepen van de Witte Thai de opdracht zich uit Lai Chau in het uiterste noorden naar Dien Bien Phu te begeven. De tocht van een deel van de strijders van de Witte Thai dwars door een door de Vietminh overheerst berggebied werd voor hen een ramp. De meerderheid bereikte Dien Bien Phu nooit. Deo Van Long werd ondertussen met zijn familie en met al zijn rijkdommen die hij maar enigszins mee kon nemen naar Hanoi gevlogen – hij zou Lai Chau nooit meer terugzien. Deze Franse beslissingen, vooral ingegeven door gebrek aan kennis van de specifieke situatie van de minderheden in de bergen, betekenden een vernedering voor de Witte Thai. Zij leidden tot een verwijdering tussen de Fransen en de Witte Thai en andere minderheden, die zich terugtrokken in de bergen, of nu (ook) de kant kozen van de Vietminh. Overigens bestond nog steeds een kwart van de ‘Franse’ troepen in Dien Bien Phu uit Witte Thai en enkele andere bergvolkeren.

Het is nu duidelijk dat deze schets van de politiek-militaire verwickelingen slechts een deel van het verhaal is. Tot voor kort vormde wat in 1945-1960 in het noordwestelijke berggebied op politiek, economisch en sociaal gebied exact gebeurde en vooral de rol van de Vietminh daarbij een witte vlek in de Vietnamese geschiedschrijving. De informatie over de bewoners van de heuvels en bergen in deze periode was schaars, het gebied bleef lang hermetisch afgesloten van de buitenwereld en westerse onderzoekers die omstreeks 2000 probeerden door gesprekken met leden van minderheden informatie naar boven te halen stuitten vaak op een muur van stilzwijgen. Vietnamese historici concentreerden hun geschiedschrijving vooral op de glorierijke zege van de Vietminh in Dien Bien Phu en kenden deze strijd een belangrijke nationale symboolfunctie toe. Dit betekende dat zij politieke, economische en sociale ontwikkelingen in het noordwesten van Vietnam die vraagtekens plaatsten bij de door hen geschetste zege van een veronderstelde eensgezinde Vietnamese natie negeerden of veel te weinig aandacht gaven.

De studie van de Amerikaan Lentz bracht in 2019 hierin verandering en dat betekende dat hij vooral op basis van bronnen in de archieven in Hanoi het bovenstaande beeld verder inkleurde en nuanceerde. De titel *Contested territory. Dien Bien Phu and the making of Northwest Vietnam* geeft aan wat voor hem de kern is. Binnen het bredere kader van wat men aanduidt als de Onafhankelijkheidsoorlog voltrok zich in het noordwesten van het huidige Vietnam in het

stroomgebied van de Zwarte Rivier tussen 1945 en 1960 een proces van staats- en natievorming door de DRV, waarbij de uitkomst van tevoren zeker niet vaststond en de aanspraken van de DRV op het gebied steeds werden betwist, niet alleen door de Fransen maar ook door de oorspronkelijke bewoners van het noordwesten. Het gebied met de rivierdalen, heuvels en hoge bergen, werd bewoond door minderheden, die nauwe contacten onderhielden en/of verwant waren met minderheden die leefden aan de andere kant van wat wij nu aanduiden als de Vietnamees-Laotiaanse of Vietnamees-Chinese grens. Uiteindelijk werd hun leefgebied een onderdeel van de staat Vietnam, maar dat wil niet zeggen dat er volgens hen geen alternatieven waren. De wijze waarop dat gebeurde hield nauw verband met het verloop van de oorlog, de betekenis die het gebied van de Zwarte Rivier voor de strijdende partijen had en de contacten tussen leden van de minderheden en de vertegenwoordigers van de DRV. Lentz staat uitgebreid stil bij vragen zoals waarom sommige leden van de minderheidsgroepen voor de DRV kozen, welke betekenis minderheden hadden voor de zege in Dien Bien Phu, welke politieke lijn de regering volgde om hun gebied bij de DRV te voegen en welke denkbeelden over de organisatie van hun eigen gebied bij de minderheden leefden.

De boodschap van de kaderleden van de Communistische Partij die in 1945 in het noordwesten actief waren, was feitelijk heel simpel: als jullie onze guerrillastrijders en ons leger steunen, kunnen wij samen een einde maken aan de exploitatie door de Franse koloniale machthebbers en hun (Thai-)handlangers en kunnen wij ons in de toekomst samen verder ontwikkelen en voor een betere leefsituatie zorgen. De werkelijkheid was echter niet zo eenvoudig. Om te beginnen beschouwden de leiders van de Communistische Partij en de DRV pas na afloop van de Tweede Wereldoorlog het stroomgebied van de Zwarte Rivier als een onderdeel van een Vietnamese staat, in de literatuur vaak aangeduid als een geo-body, en hun invloed was op dat moment nog erg beperkt. Het was een gebied dat werd bewoond door – volgens de schattingen – tussen 260 en 320 duizend mensen. Het talrijkst waren de Thai (57 procent), daarna volgden de Hmong (19 procent), de Khmu (6 procent), de Dao (6 procent), de Muong (6 procent) en de Tay (3 procent). De Viet of Kinh, die op dit moment 86 procent van de bevolking van het huidige Vietnam uitmaken, vormden slechts 1 procent van de bevolking in het gebied van de Zwarte Rivier; daarnaast waren er nog enkele kleinere etnische groepen. De belangrijkste bestuursseenheid was de muang, een term waarmee men van oudsher een dorp, een aantal dorpen of een groter gebied aanduidde – wat steeds sterk afhankelijk was van de specifieke geografische situatie. Vanuit de rivierdalen liep het land naar het oosten en noorden geleidelijk aan omhoog en veranderde het heuvelland in hoge bergen met een hoogte van meer dan 3000 meter. De Thai woonden overwegend in de rivierdalen, de vlaktes en het lagere heuvelland, de Khmu in de middelgebergten en de Dao en de Hmong, die zich het laatst in ‘Vietnam’ hadden gevestigd, in de hoogste berggebieden. De Thai waren al voor de komst van de Fransen de dominante groep. Dat werd door de Franse bestuurders, zoals wij al zagen, aan het einde van de negentiende eeuw bestendigd en na de Tweede Wereldoorlog geformaliseerd in de Thaifederatie, waarin de Deoclan onder leiding van Deo Van Long in Lai Chau de leiding had.

Een centrale figuur in het boek van Lentz is de Zwarte Thai Lo Van Muoi, die afkomstig was uit de provincie Son La. Hij was eerst gevangenisbewaarder in Franse dienst, koos na de Tweede Wereldoorlog de kant van de DRV/Vietminh en vervulde uiteindelijk belangrijke bestuurstaken voor deze staat. Samen met een andere Thai Xa Van Minh probeerde hij, terwijl de eerdergenoemde Zwarte Thai Lo Van Hac voor de Deoclan wegluchtte, met kaderleden van de Vietminh in het gebied van de Zwarte Rivier instellingen op te bouwen die het gebied nauwer verbonden met de DRV. Zij probeerden leiders van de Thai in de dalen van de Zwarte Rivier voor zich te winnen door hun boodschap dat de Thaifederatie niet in hun voordeel was, gaven voedsel en zout aan de bewoners en hoopten dat op deze wijze de mensen voor hen zouden kiezen, zij de eerste staatsinstellingen van de DRV konden laten functioneren en de mensen tot onderdanen konden maken. Maar dat laatste hield ook in dat zij belastingen en arbeidsverplichtingen van hen eisten, dat zij daarvoor regelmatig

geweld moesten (laten) gebruiken en dat deze verplichtingen als gevolg hadden dat de boeren nog minder voedsel overhielden en nog minder tijd hadden hun land te bewerken. Muoi realiseerde zich daarbij steeds dat het noodzakelijk was om met de leiders van de muang samen te werken en hen invloed te geven en dat het op dat moment onmogelijk was de Hmong en de Dao in de hogere berggebieden te benaderen. Het eerste betekende dat de wensen van radicale revolutionairen om de leiders van de muang te vermoorden of vergaande veranderingen in de bezitsverhoudingen door te voeren naar de achtergrond verdwenen. Uiteindelijk koos omstreeks 10 procent van de bevolking (25 duizend mensen) de kant van de DRV en de revolutie. Aan het einde van de jaren veertig brachten Franse troepen het gebied van de Zwarte Rivier echter weer grotendeels onder hun gezag terug, maakten een einde aan de macht van de revolutionaire Zwarte Thai in Son La en herstelden de macht van de Thaifederatie. Leiders van de beweging vluchtten daarna weg of doken onder – en lieten de mensen die hen hadden gesteund in vaak kommervolle omstandigheden achter.

In de laatste maanden van 1952 veranderde de situatie ten gunste van de DRV en de Vietminh. Militairen van de Vietminh drongen de troepen van de Thaifederatie naar Lai Chau terug en veroverden de provincies Son La, Yen Bai en belangrijke verbindingswegen naar Laos. De regering van de DRV onder leiding van Ho Chi Minh gaf nu opdracht tot intensivering van de staats- en natievorming in het gebied dat zij voortaan aanduidde als de Noordwestelijke Zone. Voor het begin van het offensief had echter op het niveau van deze regering een stevige discussie plaatsgevonden over de vragen hoe ver dit gebied zich uitstrekte, hoe dit moest worden ingericht en hoe men de etnische minderheden die daar leefden bij de Vietnamese natie kon trekken. Vietnamese historici en andere wetenschappers worstelden na 1954 in de sliptestroom van de partijleiders ook met deze vragen en konden maar moeizaam óf níet tot consistente conclusies komen.¹³

In welke mate de opvattingen van de regering en de partij zelf ambivalent waren, blijkt uit de rede die de communistische leider Truong Chinh in 1951 uitsprak tijdens het Tweede Congres van de Communistische Partij van Vietnam, waarin hij de hoofdlijnen van de etnische politiek van de regering aangaf. Tijdens dit congres viel het besluit zich niet langer te richten op een brede internationale solidariteit – die in de simpele variant samenviel met Frans Indochina – maar de nadruk te leggen op de vorming van een nationale Vietnamese staat, die bestond uit Tonkin, Annam en Cochinchina. Een eerste vraag die men beantwoordde, was wat exact de grenzen waren van die staat. Men beperkte die niet tot het woongebied van de Viet, maar stelde die gelijk met de grenzen die de Fransen aan het einde van de negentiende eeuw hadden getrokken. Het betekende dat er delen waren die op dat moment nog volledig buiten het machtsgebied van de DRV vielen, zoals het gebied van de niet-Viet volkeren in het noordwesten. Enerzijds verkondigde Truong Chinh gelijkheid, onderlinge afhankelijkheid en het recht op zelfbeschikking van de volkeren, anderzijds stelden wij een marginalisering van etnische minderheden en privileges voor de etnische meerderheid van de Viet vast. Er waren verscheidene ‘dan toc’ (nationale minderheden) binnen Vietnam, die hij onderscheidde van het volk van de Viet. De dan toc, die hij met naam noemde, leefden in het noordwesten, noordoosten, midden en zuiden van het land. Zij behoorden echter ook tot de natie – en dat was een term die een hogere eenheid uitdrukte dan dan toc. Die minderheden onderscheidden zich van de Viet op velerlei gebieden: door hun geringe aantal, hun taal en in cultureel en ecologisch opzicht. Sommige leken in een aantal opzichten op de wijze waarop de Viet leefden, bijvoorbeeld de Thai en de Muong, die natte rijstteelt kenden; andere deden aan verschuivende landbouw, waardoor zij veel land nodig hadden, en woonden losjes verspreid over een groot gebied. Truong Chinh beschuldigde de Fransen ervan dat zij zorgden voor verdeeldheid en bedrog, onder andere doordat zij een soort land voor de Thai tot stand brachten in de Thaifederatie. Het streven van zijn partij was de volkeren van Vietnam vrijwillig te verenigen om zo één natie te vormen die haar rechten kon verdedigen.

¹³ Zie ‘Minderheden en hun plaats in de geschiedenis van Vietnam en de Vietnam Oorlog’ in hoofdstuk 20 (bladzijde 569).

Een kernvraag was op welke wijze en wanneer het recht van lokale autonomie erkend kon worden. In een gedeelte dat in de gedrukte versie van zijn toespraak was weggelaten en dat in de officiële stukken de aanduiding ‘geheim’ had gekregen gaf hij aan hoe hij dit zag. Sommige grotere minderheden hadden het recht op lokale autonomie binnen het kader van de natie en de staat (de Muong, de Thai en de Rhade), andere echter niet (bijvoorbeeld de Hmong). Maar volgens hem was de dreiging van buitenaf op dat moment zo groot dat dit ook nog niet voor de eersten gold. En er was volgens hem een hiërarchie. De etnische meerderheid had de opdracht de minderheden te helpen bij het opbouwen van hun cultuur en economieën om de achterstand op de Viet te kunnen inhalen. Het was feitelijk de ‘mission civilisatrice’ van de Fransen maar nu toegeschreven aan de Viet, waarbij in dit geval de culturele verworvenheden en de taal van de Viet samenvielen met de natie.

In augustus 1952 nam de Communistische Partij besluiten die verband hielden met het offensief dat zij later dat jaar in de bergen in het noordwesten wilde ondernemen. Men sprak over de politiek van de regering voor de etnische minderheden, die ook gold voor het leefgebied van de leden van de Thaifederatie bij de Zwarte Rivier, dat door de partij dus werd aangeduid als de Noordwestelijke Zone. De gedachte was dat men de klassenstrijd niet toe moest passen op de situatie bij de Thai, maar de hogere en lagere groepen als een categorie moest benaderen om op deze wijze hun steun in de ‘nationale strijd’ te verkrijgen. In januari 1953 sprak Ho Chi Minh tijdens de vierde vergadering van de Vietnamese Arbeiders Partij (de Communistische Partij) over ‘reële autonomie’ om op deze wijze alle etnische groepen te verenigen in tegenstelling tot ‘de onoprechte autonomie’ van de Fransen en de staat van Bao Dai. Maar in een resolutie die vervolgens werd aangenomen was er nadrukkelijk sprake van dat militaire veiligheid moest prevaleren boven ‘zones voor de etnische minderheden’. In juni van dat jaar legde de partij haar etnische politiek definitief vast. Het document van eerste minister Pham Van Dong stelde dat alle etnische meerderheids- en minderheidsgroepen die al lang samenleefden in Vietnam nu samen de Vietnamese natie vormden. De natie en het grondgebied werden hier dus vereenzelvigd. Hij erkende lokale etnische autonomie maar gaf opnieuw aan dat men daar nog niet aan toe was. Wat dat precies inhield, moest later nog worden vastgesteld.

Het is zonneklaar dat hetgeen men in theorie in de jaren 1951-1953 formuleerde niet overeenstemde met de feitelijke situatie van dat moment en dat het ook niet goed duidelijk was hoe dat op korte termijn kon worden gerealiseerd. Het verleidde Lentz tot de uitspraak dat de voorstellen van de regering voor de Noordwestelijke Zone vooral een daad van verbeelding en agressie waren. Maar welke concrete stappen op weg naar de gewenste toekomst zette de vertegenwoordigers van de DRV dan wel – of liever, wat was gezien de complexe situatie mogelijk? Het valt in de eerste plaats op dat de toekomstige geo-body van dit deel van de staat een spiegelbeeld was van de Thaifederatie, waarbij de muang als district, gemeente of dorp nu overigens wel een Vietnamese naam kreeg. Verder werden korte- en lange-termijndoelen onderscheiden. Voor de lange termijn wilde men ‘verzet en de vorming van een nationale staat’. Op korte termijn nam men genoegen met ‘het gereedmaken van het slagveld’, waarbij men van een guerrillaoorlog over wilde gaan naar een mobiele oorlogsvoering met grotere eenheden, waardoor men de tegenstander in het defensief kon dwingen. Anders dan in de jaren 1948-1950 was er nu een duidelijke leider van de Viet in het gebied van de Zwarte Rivier aanwezig, de politieke commissaris Bui Quang Tao, ofwel (zijn oorlogsnaam) Nguyen Khang. De Thai Xa Van Minh en Lo van Muoi vervulden voortaan een rol in het provinciale bestuur van Son La en rapporteerden niet meer aan de leiders van de partij en de regering. Nguyen Khang en andere kaderleden van de Vietminh kregen wel de opdracht nauw samen te werken met leden van de Thai-élite, die een belangrijke rol speelden binnen de muang. Anders gezegd, de leiders van de DRV gaven duidelijk de voorkeur aan nationale eenheid en territoriale stabiliteit boven een radicale sociale verandering – zoals die in andere gebieden van de DRV wel werd doorgevoerd vanaf 1953. Lokale initiatieven voor een radicale landhervorming werden in opdracht van de regering door haar

vertegenwoordigers ter plaatse teruggedraaid. Het was een politieke lijn die werd ingegeven door de feitelijke situatie, maar wel een die later nog grote gevolgen zou hebben.

Khang schreef aan zijn opdrachtgevers binnen de regering van de DRV dat hij niet erg gelukkig was met het optreden van de leiders van de Thai. Zij probeerden ‘de nationale arbeid’ en het voedsel vooral aan hun eigen omgeving ten goede te laten komen. De kern is dat nu ook de bergvolkeren de Hmong en de Dao nadrukkelijker met de maatregelen van de kaderleden van de Vietminh en de hen welgezinde Thai-elite te maken kregen. Khang gaf zelf aan dat er geen andere keuze was, als men gebruik wilde maken van hun land, arbeid en opium. Een belangrijke conclusie van Lentz is dat men op korte termijn dankzij de medewerking van een deel van de elite van de Thai en met de nodige dwang de noodzakelijke steun voor het grote offensief verkreeg en men zo de invloed van de staat vergrootte, maar dat er op lange termijn sprake was van een terugslag, namelijk grote politieke instabiliteit, doordat men andere minderheden van diezelfde staat vervreemde.

Het was van groot belang dat de Vietminh steeds over voldoende voedsel en arbeidskracht beschikte. Er werden daarom maatregelen afgekondigd waarin werd omschreven hoeveel arbeidstijd men van de mensen mocht eisen en hoeveel voedsel in de vorm van ‘een bijdrage aan de staat’ moest worden geleverd. Vooral de lange aanvoerlijnen van vele honderden kilometers naar het front maakten dat tot een probleem. Men sprak over ‘dan cong’ (arbeiders in dienst van het volk). In het begin was de arbeidsverplichting beperkt tot vijftien dagen op momenten die in de agrarische kalender pasten. Naarmate de oorlogsinspanning in de loop van 1953 en 1954 toenam, werd die steeds verder uitgebreid en werden ook vrouwen ingeschakeld. Tijdens de strijd bij Dien Bien Phu werden 70.000 strijders in het noordwesten door 261.000 dan cong bevoorrad, van wie 30.000 uit de directe omgeving van Dien Bien Phu afkomstig waren. Het betekende dat er nog minder op het land kon worden gewerkt. Een gemiddeld gezin behield na betaling van de belastingen slechts een derde van de opbrengst van de oogst over en dat werd nu nog erger, met als gevolg honger en vervolgens de hongerdood. De leiders van de DRV en de Vietminh verklaarden de ellende van de bevolking uit de grillige natuurlijke omstandigheden, het slordige gebruik van het land als gevolg van de verschuivende landbouw en het optreden van de Franse bezetters. De werkelijkheid was echter dat de voedseltekorten hoofdzakelijk waren veroorzaakt door de aanspraken van de DRV op de schaarse voedselvoorraden en de arbeidskracht van de bewoners van het noordwesten. Het weinige beschikbare cijfermateriaal spreekt boekdelen. In Yen Bai vervijfvoudigde de prijs van rijst tussen januari en februari 1953, in Quang Ngai leden in 1953 168.500 mensen honger en stierven 1272 mensen de hongerdood.

Zoals ik in een vorige paragraaf heb geschetst bezette het CEFEO vervolgens in november 1953 Dien Bien Phu (Opération Castor). Nadat de Thaimilitairen die met de Fransen samenwerkten in december 1953 uit Lai Chau naar Dien Bien Phu waren vertrokken, annexeerde de DRV onmiddellijk het noordelijke deel van de Thaifederatie. Het waren gebieden waar de Vietminh of de DRV eerder nooit enig gezag had uitgeoefend. De vraag was nu wat in de plaats moest komen van de federatie van de Thai. In een publiek bulletin van 22 december 1953 dat in Lai Chau werd afgekondigd was geen sprake van de eerder verkondigde autonomie; het drukte boven alles het gezag van Ho, de partij en het leger uit. Het was ondertekend door Lo Van Hac, de leider van de Zwarte Thai die de kant van de Vietminh had gekozen.

De greep van de DRV op de Noordwestelijke Zone nam vooral toe ten tijde van het offensief dat was gericht op Dien Bien Phu. Het staat vast dat de logistieke inspanning die de boeren voor de Vietminh verrichtten beslissend was voor de zege en dat de Franse legerleiding de logistieke mogelijkheden van de Vietminh grotelijks onderschatte. In het begin van het offensief maakte Giap hoofdzakelijk gebruik van aanvoerlijnen die voedsel en militair materieel over afstanden van 300 tot 500 (of soms nog meer) kilometer aanvoerden. Er zijn sinds 2014 getallen beschikbaar in officiële Vietnamese publicaties, maar uit de vergelijking hiervan met lokale gegevens blijkt dat die

onnauwkeurig zijn. De lokale inspanningen komen daarin onvoldoende naar voren. Ook de aanzienlijke aanvoer van buiten Vietnam, uit China en Laos, blijft buiten beeld, alsof men de nadruk erop wil leggen dat het een inspanning van de Vietnamese natie alleen was. Dat de Vietminh de logistiek van de veldslag van eminent belang vond, blijkt niet alleen uit de inspanningen die men zich getroostte om dit goed te organiseren, maar ook uit de wijze waarop tijdens en na de veldslag de cijfergegevens hierover werden verzameld en deze werden gebruikt in bijeenkomsten van bestuurders en militairen. In juli 1954 werd het rapport opgesteld dat lang geheim bleef en pas in 2014 voor onderzoek beschikbaar kwam. Er werd bijgehouden wat men op diverse plaatsen aan voedsel verzamelde en wat beschikbaar was voor militairen. Ondanks de onnauwkeurigheid zijn de getallen indrukwekkend. Voor de strijd bij Dien Bien Phu werden 261.451 dan cong ingezet, van wie 31.818 uit het noordwesten, en werden 13.791 fietsen gebruikt. En de cijfers voor het aangevoerde voedsel zijn: 24.066 ton rijst, 907 ton vlees, 918 ton gedroogd voedsel, 266 ton zout en 62 ton suiker. Hier wordt een duidelijk propagandistische bedoeling zichtbaar. In het rapport leest men namelijk: 'De getallen zijn inderdaad geweldig...Niet alleen zullen de vijanden hiervan schrikken, maar wij zijn ook verrast. Zij tonen de geweldige inzet van ons volk!' Het rapport maakt in ieder geval impliciet duidelijk welke bijdrage de minderheden langs de Zwarte Rivier hebben geleverd. Wegen werden verbeterd, rivieren beter bevaarbaar gemaakt, in de heuvels en bergen werden nieuwe wegen, depots en werven aangelegd en de regelingen voor de werktijden werden aangescherpt. Ook hier was de groeiende invloed van de staat zichtbaar, bijvoorbeeld in de harmonisering van de arbeidsverplichtingen en van het metriek stelsel. Tot dat moment gebruikte elke muang zijn eigen eenheid van meten en wegen. Twee instellingen speelden een belangrijke rol bij de uitvoering: het Algemeen Bevoorradingsdepartement, dat de materiële zaken regelde, en het daarmee verbonden Politieke Departement, dat zorg droeg voor de politieke vorming en de ideologische training.

Een groot probleem was dat 92 procent van de aangevoerde rijst werd opgegeten door de dan cong. Toen in september 1953 de regering van de DRV besloot om een grote aanval op het noordwesten te ondernemen en als eerste Lai Chau te veroveren, bepaalde zij daarom dat men de logistieke voorzieningen zoveel mogelijk ter plaatse moest halen. Het betekende dat de druk op de bevolking in de omgeving nog verder toenam. Dat gold ook na het besluit de grote aanval op Dien Bien Phu enige tijd uit te stellen en op het moment dat Giap de zware artillerie van de Chinezen verkreeg, 600 vrachtauto's, vooral van Russische makelij, brachten de kanonnen naar een depot in de buurt van Dien Bien Phu, waarna speciale dan-congteams deze in positie brachten. Een 105-millimeter houwitser woog 5 ton en moest soms tegen heuvels met een hellingshoek van 60 procent worden opgetrokken. Dat betekende dat er vijfduizend dan cong nodig waren om een houwitser op zijn plaats te brengen. Tijdens de strijd was een bataljon bestaande uit minderheden uit de bergen van groot belang. Bij dit laatste speelde Lo Van Hac een belangrijke rol. Hij verzamelde leden van de Thai, Hmong en Dao die zich bereid verklaarden voor de Vietminh te vechten.

Zonder de steun van de minderheden is de zege van de Vietminh dus volstrekt onvoorstelbaar. Deze belangrijke bijdragen van de minderheden in de buurt van Dien Bien Phu worden echter in de communistische Vietnamese geschiedschrijving vrijwel volledig genegeerd. Toen de Frans-Canadese onderzoeker Jean Michaud in 1997 een hoge Vietnamese militair hiernaar vroeg, ontkende die dat andere bevolkingsgroepen dan de Viet aan de strijd bij Dien Bien Phu hadden deelgenomen. De zege moest een exclusieve zaak van de Viet blijven, schrijft Michaud.

Wij concluderen dat tussen 1945 en 1954 en vooral tijdens de strijd in Dien Bien Phu het noordwesten nauwer met de staat van de DRV werd verbonden door de aanleg van een transportinfrastructuur, doordat de Viet meer kennis vergaarden over de bevolking en doordat maatregelen werden genomen en instellingen tot stand kwamen die tot doel hadden over de menselijke en natuurlijke hulpbronnen van het noordwesten te kunnen beschikken. Maar, zoals ik al eerder opmerkte, dit had ook zijn schaduwzijden. Het betekende dat de druk op de lokale bevolking toenam,

dat deze mensen nog meer honger leden en dat bijgevolg de ontevredenheid groeide. Door bronnen die Lentz opdiepte uit het archief in Hanoi krijgen wij een scherper beeld van wat dit concreet betekende. Hier trof hij ook de memoires van Hoang Cong Pham aan. Die rekruteerde arbeiders en zag toe op hun functioneren. Daaruit blijkt dat het beeld dat de regering graag naar buiten bracht, dat het noordwesten voortaan een homogeen deel van Vietnam was, niet overeenstemde met de werkelijke situatie ter plaatse. De bestuurlijke structuur van de Viet met districten, gemeenten en dorpen werd op de oudere muangeenheden toegepast en de bestuurlijke leiding was nog steeds in handen van Nguyen Khang, met naast hem een steeds belangrijker rol voor de Thai Lo Van Hac, maar een landhervorming ten gunste van arme boeren of een verbetering van hun levenssituatie vonden niet plaats. Het beeld dat Hoang Cong Pham schetst, is een mix van pogingen tot legitimering van het gezag van de DRV en van terreur door de door Lo Van Hac geleide politie. Vooral de ontevreden Hmong kregen met dit laatste te maken. Wij zullen in een volgende paragraaf nog vaststellen welke consequenties dit had in de jaren 1954-1960.³³

Uitzicht op het dal en de bergen vanaf steunpunt Eliane in Dien Bien Phu

Een echtpaar van de Dao aan het werk op hun akker (foto 2008)

Herdenkingsmuur in het museum in Dien Bien Phu voor de gesneuvelden van de Vietminh

Vrouwen van de Witte Thai, de Viet en de Zwarte Thai op de markt in Dien Bien Phu in 2008. Daar wonen nu nog steeds veel minderheden.

Hoofdstuk 6. Zuid-Vietnam 1954-1960: Diem vestigt zijn macht, natievorming, Diems minderhedenpolitiek, landhervorming en Amerikaanse steun

Diem als premier van Zuid-Vietnam

Nog tijdens de onderhandelingen in Genève benoemde Bao Dai op 18 juni 1954 Ngo Dinh Diem tot de nieuwe eerste minister van zijn staat. Hij bleef tot 2 november 1963 in het zuiden van Vietnam aan de macht. Wat men vaak ‘vergeet’, is dat Diem in de jaren dertig en veertig politiek actief was, steeds nauw verbonden met vooraanstaande katholieken in een periode van groeiend zelfbewustzijn van de katholieken in Vietnam. Vier van zijn broers, vooral Ngo Dinh Thuc, die in 1938 als derde Vietnamees tot bisschop van Vietnam was benoemd, en Ngo Dinh Nhu, steunden hem in zijn politieke activiteiten. Tot aan diens dood in 1940 onderhield Diem nauwe contacten met de vroege nationalist Phan Boi Chau. Die verkende samen met de katholieke Diem in welke mate confucianistische opvattingen bruikbaar waren voor eigentijdse politieke en sociale problemen. Nadat Diem in 1954 premier was geworden, werd deze ‘moderne’ variant van het confucianisme onderdeel van zijn politieke denkbeelden over de toekomst van zijn land.¹⁴

Over Diems verblijf buiten Vietnam na 1950 – eerst in Frankrijk, later in de Verenigde Staten – heeft zich enige mythevorming voorgedaan. Men veronderstelt vaak een verband tussen Diems vermeende wereldvreemdheid en de vaststelling dat hij veel tijd in kloosters doorbracht. Men ziet daarbij dan over het hoofd dat zijn verblijf in kloosters gemakkelijke contacten met nationalist in Vietnam mogelijk maakte, vooral met zijn broer Nhu, die zijn terugkeer voorbereidde. En als Diem zich in de Verenigde Staten uitliet, was dat niet over religie, maar eerder over de wijze waarop in dat land modernisering en technische ontwikkeling een rol speelden en voor een land als Vietnam van nut konden zijn. Journalisten en historici hebben verscheidene redenen genoemd waarom hij zo plotsklaps door Bao Dai in 1954 tot premier werd benoemd. Voor de dikwijls verkondigde opvatting dat Diem door Amerikaanse diplomaten en politici zou zijn uitverkoren en dat dezen vervolgens druk uitoefenden op Bao Dai om hem te benoemen bestaan geen feitelijke aanwijzingen. Het is een van de vele mythen die wij in de geschiedschrijving over Diem aantreffen. In dit geval speelden de communisten in Hanoi een rol bij de verspreiding daarvan. Auteurs wezen later daarbij dan meestal op de goede contacten met kardinaal Francis Spellman van New York, het hoofd van de CIA Allen Dulles en enkele leden van het Congres, vooral met Mike Mansfield en John F. Kennedy. Anderen duiden in breed opgezette theorieën over de zogenaamde Vietnam Lobby op geheime operaties van de CIA of lobbyactiviteiten van de minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles, die, als zoon van een dominee en als iemand die de Koude Oorlog graag in religieuze termen analyseerde, verwantschap voelde met de gelovige Diem. Die gaf in gesprekken met Spellman, Mansfield en Kennedy inderdaad aan dat hij premier van Zuid-Vietnam wilde worden en dat hij, ondanks zijn kritiek op de wijze waarop Bao Dai zich voor het Franse karretje liet spannen, een ministerspost in diens regering in bepaalde omstandigheden ook mogelijk achtte. Dat is natuurlijk nog geen bewijs dat invloedrijke en/of katholieke Amerikanen bij Bao Dai ijverden voor zijn benoeming. Noch in de gedeclassificeerde bronnen van de CIA, noch in de notulen van de vergaderingen van de Nationale Veiligheidsraad zijn feitelijke aanwijzingen gevonden dat een van bovenstaande Amerikanen of een instelling als de CIA druk uitoefende op Bao Dai. In feite worden hier twee zaken met elkaar verward. Uit het gegeven dat Diem voor de Amerikanen na zijn benoeming acceptabel bleek vanwege zijn

¹⁴ Over Diems activiteiten in het interbellum, tijdens de Tweede Wereldoorlog, in de jaren veertig en in de jaren vijftig voordat hij premier van Zuid-Vietnam werd zie bladzijden 73, 100-102, 107, 130-131, 154, 156, 176-177 en 195-196.

anticommunisme, zijn vijandigheid tegenover de Fransen, het vertrouwen dat hij had in de Verenigde Staten en het feit dat hij niet had samengewerkt met Ho Chi Minh en de Vietminh wordt dan afgeleid dat de Amerikanen ‘daarom’ wel een rol moeten hebben gespeeld bij zijn benoeming. Ondanks het gebrek aan bewijzen is het een visie die men nog steeds in de literatuur over Diem kan aantreffen. Overigens stond Diem als jongen al wel bekend om zijn vroomheid. Elke ochtend stond hij voor het ochtendgloren op om ongestoord te kunnen bidden, hij overwoog tijdens zijn jeugd in een klooster in te treden, bleef – voor zover zich dat laat vaststellen – zijn hele leven kuis en sliep op een bed in het klooster omgeven door een kruis en een afbeelding van Maria.

Wat de regering-Eisenhower betreft, die had zich op dat moment zeker nog niet vastgelegd. Binnen deze regering bestond grote twijfel of Diem het in de ingewikkelde situatie in Vietnam wel zou redden. Sommigen gingen nog verder. De Franse militaire bevelhebber en commissaris voor Vietnam in de overgangperiode totdat de Fransen zouden vertrekken generaal Paul Ely liet duidelijk blijken dat Diem een slechte keuze was en dat hij maar onmiddellijk moest worden vervangen. De pro-Franse opperbevelhebber van het Zuid-Vietnamese leger generaal Nguyen Van Hinh deelde die mening. Bovendien maakten de machtsposities van allerlei groepen (de Cao Dai, de Hoa Hao en de Binh Xuyen) zijn situatie bijzonder onzeker. Een andere opvatting, dat Bao Dai hem koos omdat hij de enige beschikbare keuze was, ziet over het hoofd dat er andere kandidaten waren en dat openlijk of achter de schermen een complexe strijd om de macht tussen verscheidene rivalen in Vietnam plaatsvond.

Het is het meest waarschijnlijk dat Bao Dai hem verkoos, omdat hij genoeg had van politici die met de Fransen hadden samengewerkt, hij wist dat Diems broer Nhu in Saigon bezig was een stevige politieke basis voor hem op te bouwen en dat hij nu iemand wilde die de Amerikanen kende en wellicht Amerikaanse hulp zou verzekeren. In zijn memoires *Le Dragon d'Annam* bevestigde Bao Dai dat hij beseftte dat de tijd van de Fransen voorbij was en dat de Amerikanen als enige bondgenoten waren overgebleven die de strijd tegen het communisme steunden. Er zijn wel aanwijzingen dat de Franse regering op de achtergrond een rol heeft gespeeld bij de benoeming van Diem. Het is iets wat men niet direct verwacht gezien zijn anti-Franse houding. Enkele hoge Franse functionarissen die Diem kenden, Alain Griotteray en Jacques Bénét, drongen er bij Laniel en Bidault op aan Diem tot premier te (laten) benoemen. Ofschoon Diem bekendstond als fel anti-Frans, was hij volgens hen de enige die een geloofwaardig alternatief kon bieden voor het communisme zoals Ho Chi Minh en zijn regering dat voor Vietnam wensten. Het kostte de functionarissen de nodige moeite om premier Laniel en zijn minister van Buitenlandse Zaken Bidault te overtuigen. Uiteindelijk lukte dat en 48 uur voordat de regering van Mendès France aantrad, gaf de Franse regering het – gezien de op dat moment nog bestaande verhoudingen niet onbelangrijke – groene licht aan Bao Dai. Deze benoemde kort daarna Diem tot premier.

Hiervoor noemde ik als machtsfactor in de staat van Bao Dai ook de Dai-Vietpartij (DVQDD) en wees erop dat de leiders van deze partij na 1951 gebrouilleerd raakten met de regeringen die Bao Dai benoemde. De belangrijkste politicus van de Dai-Vietpartij was Nguyen Ton Hoan. Hij was minister van Jeugdzaken en Sport in de eerste twee regeringen die door Bao Dai waren benoemd en was in deze functie degene die het tafeltennissen in Vietnam introduceerde. Hij raakte steeds meer ontevreden over de Bao Dai-oplossing en koos voor de oppositie tegen het staatshoofd. Samen met andere leiders van de Dai-Vietbeweging probeerde hij na 1951 tevergeefs twee zaken te bewerkstelligen: het bijeenroepen van een Nationale Vergadering die als een reële afspiegeling van de bevolking van Vietnam kon worden gezien en duidelijke initiatieven van de regering voor een volledig onafhankelijke positie ten opzichte van Frankrijk en voor een democratisering van het bestuur. Hij slaagde erin om in september 1953 samen met onder anderen Ngo Dinh Nhu de Dai Doan Ket (de DDK, de Beweging van de Grote eenheid en de Vrede) tot stand te brengen en in Saigon een Nationaal Congres bijeen te roepen. Binnen de DDK werkten leiders van de Dai Viet, de Hoa Hao,

de Cao Dai, de Binh Xuyen en organisaties van katholieken samen, maar andere leiders distantieerden zich van deze samenwerking en kozen onvoorwaardelijk voor de nauw met de Fransen verbonden regering onder leiding van de mensen van Bao Dai. Hoezeer er sprake was van verdeeldheid binnen wat ik aanduidde als ‘een derde weg’ tussen kolonialisme en communisme is zichtbaar bij de Dai-Vietpartij. De belangrijke politicus Phan Huy Quat was onafgebroken minister in diverse kabinetten vanaf 1949, een andere politicus Dang Van Sung koos in de lente en zomer van 1954 de kant van de door Bao Dai benoemde regering van premier Buu Loc, een derde Nguyen Ton Hoan wilde op dat moment Bao Dai afzetten. Guillemot beschrijft in zijn studie uit 2012 het uiteenvallen en het debacle van ‘de derde weg’ aan de hand van de Dai-Vietpartij. Hij merkt daarin op dat de Franse politiek aan Bao Dai nooit reële onafhankelijkheid toestond of de ruimte gaf voor democratische hervormingen en daardoor partijen zoals de Dai-Vietpartij van Bao Dai vervreemde. Het verdeelde hen politiek steeds meer en maakte hen krachteloos. De nieuwe premier Diem koos geen mensen van de Dai-Vietpartij in zijn regering. Zij waren ondanks hun kritische houding ten opzichte van Frankrijk en Bao Dai voor hem toch te zeer met het systeem van Bao Dai verbonden. Bovendien had hij duidelijk andere plannen voor de toekomst van zijn zuidelijke staat dan zij. Die hielden in de kern in dat alleen een autoritair geleide regering een einde kon maken aan de verdeeldheid en de autonome machtssferen en op deze wijze het gezag van de staat kon herstellen. De teleurgestelde leiders van de Dai-Vietpartij stonden op dat moment voor de keuze zich achter deze plannen te scharen of vast te houden aan hun opvattingen voor democratisering en vervolgens onder te duiken of uit te wijken naar het buitenland.¹⁵ Nguyen Ton Hoan koos voor het exil en vestigde zich evenals verscheidene andere leden van de Dai-Vietpartij in Frankrijk. Pas na de val van Diem in november 1963 speelden zij weer een rol op het politieke toneel van Zuid-Vietnam.

De geschiedschrijving over Ngo Dinh Diem

Ngo Dinh Diem heeft geen goede pers in de historiografie en veelal werd en wordt hij in simplistische en karikaturaal aandoende beelden geschetst. Vooral in de orthodoxe en postrevisionistische (of neo-orthodoxe) geschiedschrijving van de Vietnam Oorlog, die kritisch is over de Amerikaanse interventie in Vietnam, geldt hij als een ongeschikte leider, want als een corrupte en door nepotisme bevangen heerser, die geen oog had voor de belangen van zijn volk en feitelijk alleen zo lang aan het hoofd van de regering van Zuid-Vietnam kon blijven (van juni 1954 tot november 1963), omdat hij de steun genoot van de regeringen van Eisenhower en Kennedy. Deze historici beschouwen hem als een stropop in Amerikaanse handen, die op politiek gebied een aan de Amerikanen ondergeschikte rol speelde. Veel auteurs nemen daarbij vaak klakkeloos de uit de communistische propagandadoos afkomstige term ‘My-Diem’ (dat wil zeggen: ‘Amerikaanse-Diem’) over. Een ander karikaturaal beeld stelt Diem voor als een product van ‘traditie’. Twee oudere biografieën over hem, een kritische van Denis Warner en een bewonderende van Anthony T. Bouscaren, respectievelijk *The last confucian* uit 1963 en *The last of the mandarins. Diem of Vietnam* uit 1965, waren het over een zaak eens: Diem was een door traditionele opvattingen gestuurde, wereldvreemde en elitair denkende of handelende figuur. Anderen benadrukten zijn katholieke achtergrond, die in dat opzicht versterkend zou hebben gewerkt, of maakten van hem een persoon die min of meer bij toeval het premierschap had gekregen en over weinig of geen vernieuwende politieke verbeeldingskracht beschikte. Vooral de kritiek van de Australische journalist Warner heeft de toon gezet voor veel latere werken over de persoon en de

¹⁵ De beschrijving van Diems optreden tegen de autonome invloedssferen in 1954-1955 beperkt zich meestal tot de conflicten tussen Diems leger en de legertjes van de Binh Xuyen, de Hoa Hao en de Cao Dai. Men negeert dan dat er ook gewapende conflicten waren tussen Diem en leden van de nationalistische partijen (de VNQDD en de Dai-Vietpartij). Zie de paragraaf ‘Diem vestigt zijn macht in Zuid-Vietnam’ (bladzijde 212).

regering van Diem. Enkele citaten uit zijn boek volstaan om een indruk te geven: ‘Hij miste elk vermogen tot het sluiten van compromissen...[Hij en zijn broers] waren als middeleeuwse inquisiteurs die zo overtuigd waren van hun gelijk dat zij mensen voor hun eigen bestwil en in het belang van de mensheid in brand staken, om hen zo te behoeden voor vergissingen en zonden...Zoals bij middeleeuwse inquisiteurs vond hun heksenjacht op zoek naar de oorzaken van het zedenbederf plaats zonder onderscheid te maken en was die lukraak, vruchteloos en wreed...In de laatste maanden was het bewind veranderd van een dictatuur in een tirannie. Er was geen gevoel van spijt dat de mensen in opstand waren gekomen en geen vorm van zelfkritiek...Ministers werden alleen opgetrommeld om naar een van zijn ellenlange lezingen te komen luisteren...De zaak werd nog verergerd door Diems bijziendheid. Te vaak wist hij niet wat er gaande was. Nhu vertelde hem alleen maar wat hij vond dat hij [Diem] moest weten...De invoering van repressieve wetten en verordeningen zou volgens hem de boeren niet ontevreden maken...Hoe meer druk op hem werd uitgeoefend liberale maatregelen te nemen, des te meer verzette hij zich daartegen...Hij leerde nooit van zijn vergissingen...Hij verzamelde alleen mensen om zich heen die hem onvoorwaardelijk trouw waren...Hij sprak maar luisterde nooit; hij keek wel maar zag niets’.

Een niet te onderschatten factor bij de negatieve beeldvorming van Diem was dat jonge en onervaren Amerikaanse journalisten, vaak zonder al te veel kennis over Vietnam, onder wie David Halberstam, Neil Sheehan en Peter Arnett, in negatieve termen over hem schreven. Historici die meer begrip oprachten voor de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam – de (neo-)revisionisten – hebben erop gewezen dat Diem door critici van de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam te vaak als zondebok voor alles wat fout ging is gebruikt en dat zijn regering feitelijk toch het beste was wat Zuid-Vietnam kon overkomen. Het valt verder op dat in veel oudere westerse literatuur de autoritaire en harde anticommunistische politiek van Diem breed wordt uitgemeten, maar dat de onderdrukkende politiek van de communisten in Hanoi nauwelijks of geen aandacht krijgt of dat die in een aantal gevallen als terughoudend wordt gekenmerkt.

Waar critici en bewonderaars het wel over eens waren, was dat Diem geen zelfstandige politieke rol speelde en ook nauwelijks over constructieve politieke denkbeelden beschikte. En zelfs de neorevisionist Mark Moyar, die hem in 2006 veel lof gaf in *Triumph forsaken. The Vietnam War 1954-1965* en zijn val in 1963 als de grootste Amerikaanse vergissing van de hele oorlog beschouwde, bleef hem toch vooral als een eendimensionale ouderwetse mandarijn beschouwen. Een andere auteur in de neorevisionistische sfeer is de Canadese historicus Geoffrey Shaw, maar zijn typering van Diem is heel anders. De titel van zijn boek *The lost mandate of heaven. The American betrayal of Ngo Dinh Diem, president of Vietnam* uit 2015 maakt meteen duidelijk waar hij staat. Hij stelt dat Diem over het Mandaat van de Hemel beschikte, dat hem een politieke en morele autoriteit verschafte die breed door de bevolking van Vietnam werd gedragen en dat hij die ook nooit verloor. Hij heeft kritiek op de historici die beweren dat zijn regering zo corrupt en tiranniek was dat hij de steun van de bevolking kwijtraakte en dat de regering-Kennedy hem daarom niet mocht steunen. Dat waren beelden die door journalisten zonder veel kennis van zaken werden verspreid. Uiteindelijk zorgde een coup van militairen die door de Amerikanen werd gesteund voor zijn dood – Shaw spreekt hier nadrukkelijk over het verraad van de regering-Kennedy. Dat zorgde ervoor dat Vietnam in een diepe crisis werd gestort en dat het Amerikaanse leger ging interveniëren. De in augustus 1963 teruggeroepen Amerikaanse ambassadeur Frederick Nolting is zijn grote held, de latere ambassadeur Henry Cabot Lodge, Kennedy en zijn medewerker Roger Hilsman zijn de booswichten.

Het hiervoor genoemde overzicht van zijn leven voor 1954 heeft al enigszins duidelijk gemaakt dat hij wel degelijk vanaf de jaren dertig bewust aan zijn politieke toekomst werkte en dat wij dit niet simpel onder de noemer ‘traditioneel’ mogen vatten. In 2002 heeft de Amerikaanse historicus Philip E. Catton in *Diem's final failure. Prelude to America's war in Vietnam* een bijdrage geleverd aan de revisie van het op dat moment nog overwegend negatieve beeld van Diem en een veel

complexere en tragischere figuur van hem gemaakt dan voorheen veelal gebruikelijk was. Hij kon daarvoor als eerste gebruikmaken van belangrijke Zuid-Vietnamese staatsarchieven in het huidige Vietnam, die sinds 1992 mondjesmaat kunnen worden geraadpleegd. Catton accentueerde nog steeds Diems autocratische politieke systeem en het vervolgen van politieke tegenstanders, het laten voortwoekeren van nepotisme en corruptie, het kiezen van medewerkers niet vanwege hun bekwaamheid maar omdat zij hem steunden, zijn arrogantie, zijn vooringenomenheid en de in zijn ogen onverstandige pro-katholieke politiek in een land waar bijna 90 procent van de bevolking boeddhist was. Maar Catton tekende Diem niet meer als de niet bij de tijd zijnde mandarijn of de dwaze en koppige tiran, maar als een toegewijde anticommunist, als een natiebouwer en als een – zij het falende – architect van de modernisering van Vietnam. Op basis van Vietnamese bronnen concludeerde Catton dat Diem wel degelijk een heldere visie had op de totstandkoming van een Vietnamese natie en dat hij probeerde de afhankelijkheid van de Verenigde Staten te verminderen, omdat die de opbouw van een krachtige zelfbewuste natie juist verzwakten. Diem was vastbesloten dat veranderingen noodzakelijk waren en dat Vietnam versterkt moest worden. Hij was dus geen traditionele autocraat maar eerder een conservatieve vernieuwer, die zich herhaaldelijk de vraag stelde hoe de zwakte van zijn land overwonnen kon worden. Zijn antwoord was dat dit alleen kon gebeuren door in te zetten op de samenhang en de eenheid van de bevolking en de mensen met de staat te verbinden. Juist omdat die zaken in de negentiende eeuw ontbraken, had men destijds verloren van de Fransen en dat moest nu anders.

In 2013 zette een andere Amerikaanse historicus Edward Miller deze debunking van het negatieve Diembeeld voort in zijn studie *Misalliance. Ngo Dinh Diem, the United States, and the fate of South Vietnam*. Miller deelde de opvatting van critici en van Catton dat de regering van Diem autocratisch en repressief was. Hij kwam echter uiteindelijk tot de conclusie dat hij niet aan de leiband liep van Amerikaanse regeringen en vaak onafhankelijk van hen of tegen hun zin in besluiten nam. Het waren dus ook zijn eigen fouten die verantwoordelijk waren voor de problemen waarmee hij in 1963 te maken kreeg. Hier ligt een belangrijk verschil met de neorevisionist Mark Moyar, die de schuld voor de staatsgreep tegen hem helemaal buiten Diem legt en alleen de regering-Kennedy dit verwijt.

Catton en Miller verklaren de politieke initiatieven van Diem door uitgebreid stil te staan bij zijn politieke denkbeelden. Zij besteden veel aandacht aan de ideeën van Diem en zijn invloedrijke broer Nhu over de opbouw van een nieuwe Vietnamese natie. Die lieten zich niet typeren met begrippen zoals traditioneel, wereldvreemd of overdreven religieus, maar eerder met een streven naar modernisering en de opbouw van een natie. Wel was Diem de ‘architect van zijn eigen val’, omdat hij er niet in slaagde met zijn visie over de opbouw van een natie het niet-communistische bevolkingsdeel in Zuid-Vietnam aan zijn kant te krijgen. Het waren deze geheel eigen Vietnamese varianten over de opbouw van een natie en modernisering die weldra botsten met de Amerikaanse ideeën hierover. Een van de belangrijkste bevindingen van Miller is dat in deze ‘clash’ over natievorming en modernisering een van de hoofdoorzaken van de tegenstelling tussen Diem en de regering-Kennedy lag en dat die niet verband hield met de Koude Oorlog, want daarover waren zij het in grote lijnen wel eens. Het is een visie waarbij de politiek van Diem wordt benaderd en gewaardeerd op basis van de denkbeelden die hij zelf nastreefde en niet in het licht van wat de Amerikanen vonden dat hij moest doen. Dit leidde in de loop van de jaren vijftig tot steeds meer problemen met de Amerikanen, die hun ideeën aan Zuid-Vietnam wilden opleggen. In dat verband heeft de Amerikaanse historicus Keith Taylor er recent op gewezen dat deze tegenstellingen soms doen denken aan de situatie in de tijd van de Franse kolonisatie en dat hier eigentijdse versies van de Franse visies over assimilatie, in dit geval het idee van Vietnamezen Amerikanen te kunnen maken, of associatie met eigen keuzemogelijkheden voor de Vietnamezen, tegenover elkaar stonden. In zijn boek laat Miller herhaaldelijk zien dat Diem zijn eigen politieke keuzes maakte, dat hij in de eerste jaren van zijn regering door een handige verdeel-en-heerspolitiek politieke rivalen uitschakelde zonder dat de Amerikaanse adviseurs daar veel

bemoeienis mee hadden en dat hij ook later een eigen koers volgde bij allerlei hervormingen. Die waren soms succesvol en in andere gevallen mislukten die. Hij maakte een einde aan de machtige posities van allerlei groepen in zijn staat (de Cao Dai, Hoa Hao, Binh Xuyen en de nationalistische partijen de VNQDD en de Dai-Vietpartij of DVQDD), zette de impopulaire Bao Dai aan de kant en vestigde een nieuwe staat. Daarnaast herstelde hij het regeringsgezag in een groot deel van zijn staat en voorzag die van een constitutie, ondernam een grootschalige landhervorming en verbeterde de organisatie van het leger.

Deze vernieuwende geschiedschrijving beweegt zich buiten het (neo-)orthodoxe-(neo-)revisionistische spanningsveld en legt de nadruk op de wisselwerking van Vietnamese en Amerikaanse personen, ideeën en besluiten in Vietnam in de jaren 1954-1963, die uiteindelijk tot de val en de dood van Diem in 1963 leidde. Als hij al een marionet was – en daar mag men dus met redenen aan twijfelen – was hij een marionet die aan zijn eigen touwtjes trok. De herwaardering van Diem zien wij niet alleen in de studies van Catton en Miller. Er is een snel toenemende reeks werken waarin dit gebeurt, soms door uitvoerige analyses van zijn politiek, zoals door Geoffrey Shaw, Jessica Chapman (met veel aandacht voor de rol van de Hoa Hao en de Cao Dai), Seth Jacobs en Geoffrey Stewart, soms door een kernachtige waardering, bijvoorbeeld door Asselin in zijn laatste overzichtswerk over de Vietnam Oorlog uit 2018, waarin hij Diem een bekwame politicus noemt.³⁴

Diem vestigt zijn macht in Zuid-Vietnam

Wat men in de karikaturale beelden van Diem vaak over het hoofd zag, waren de enorme problemen waarmee hij werd geconfronteerd toen hij door Bao Dai was benoemd tot premier van de Staat Vietnam. Vrijwel iedereen, zelfs zijn medestanders, waren ervan overtuigd dat de situatie in het midden en zuiden van Vietnam zo complex en ondoorzichtig was dat hij slechts kort zou regeren. Er was in het zuiden sinds 1949 een traditie van elkaar voortdurend opvolgende zwakke regeringen met een inefficiënte bureaucratie. De meeste functionarissen en ambtenaren hadden nauw samengewerkt met de Fransen en er was verder een groot tekort aan goed opgeleide ambtenaren en technici. De schatkist was leeg en de economie dreef voor een belangrijk deel op een uitgebreide zwarte markt. Diems grootste probleem was dat een krachtig centraal gezag volledig ontbrak en dat allerlei rivalen, in veel gevallen met een eigen leger, hem van zijn macht wilden beroven – of, positiever geformuleerd, hun autonome posities wilden handhaven. De situatie in het zuiden was in een aantal opzichten in de tijd van de Eerste Indochinese Oorlog al complexer dan die in het noorden. Daar vochten grotere legers van de Vietminh en het CEFEO regelmatig conventionele veldslagen uit en waren de frontlinies redelijk overzichtelijk. Daarvan was in het zuiden volstrekt geen sprake. Sinds 1945 leverden daar niet alleen de guerrillastrijders van de Vietminh en kleine Franse legergroepen met elkaar strijd, maar waren ook verscheidene privélegers van lokale machtigen actief, onder andere van de Hoa Hao, de Cao Dai en de Binh Xuyen. Die gaven op bepaalde momenten steun aan de Fransen of de Vietminh en hadden hun eigen machtssferen, vooral in de Mekongdelta, afgebakend. De Vietminh was daar veel zwakker dan in het noorden maar was nog steeds een belangrijke machtsfactor. Verder waren daar andere nationalistische en hun aanhangers, waaronder de Dai-Vietpartij, de Tinh Than, een politieke beweging van onafhankelijke intellectuelen onder leiding van Tran Van Do, en de Khmer Krom. Met al die groepen moest Diem rekening houden. Ofschoon de Franse regering in Genève de onafhankelijkheid van Vietnam had geaccepteerd, waren de Franse militairen nog steeds niet vertrokken en de Franse premier Mendès France probeerde bovendien de Franse invloed in Vietnam zoveel mogelijk overeind te houden. Dat betekende dat hij in het noorden afspraken wilde maken met de regering van de DRV over de Franse culturele en economische invloed en in het zuiden, vooral in Saigon, Franse militairen zo lang mogelijk wilde handhaven.

Het grootst waren echter de zuidelijke Vietnamese bedreigingen voor Diems macht. Het leger van de Staat Vietnam stond onder sterke Franse invloed en de opperbevelhebber Nguyen Van Hinh, de zoon van de vroegere premier Nguyen Van Tam, was een onzekere factor, mede omdat hij zichzelf als de toekomstige premier zag. Daarnaast waren er de religieus-politieke machtsblokken van de Cao Dai en Hoa Hao met eigen legers en machtssferen – soms ook weer onderling verdeeld – in de Mekongdelta, die deze in geen geval wensten op te geven. De Hoa Hao hadden duizenden strijders, van wie een aanzienlijk deel vrouwen. Het leger van de Cao Dai was zelfs 15.000 man groot. Een derde groep met een eigen leger was de Binh Xuyen, het misdaadsyndicaat van 20.000 man onder leiding van Le Van Vien, dat de onderwereld van Saigon beheerste, beschikte over zeer lucratieve gokpaleizen en bordelen en een belangrijke rol speelde in de opiumhandel en -exploitatie. In Cholon, een voorstad van Saigon, hadden zij naast een enorme gokhal (de Grande Monde) en het grootste bordeel van Azië (de Hall of Mirrors) een eigen opiumfabriek. Wij zagen in het vorige hoofdstuk al dat in de lente van 1954 de Staat Vietnam in ruil voor een betaling aan leden van de regering van Bao Dai dit syndicaat het recht had gegeven de politie in Saigon over te nemen. Diem beschouwde het als een voorwaarde voor een goed functionerende regering dat hij al deze autonome machten onder zijn gezag bracht.

Diem beoordeelde de Akkoorden van Genève bovendien als een nederlaag. Het akkoord dat de DRV en Frankrijk op 21 juli hadden gesloten om Vietnam langs een voorlopige militaire demarcatielijn bij de 17e breedtegraad te verdelen hield in dat zijn staat Hanoi en andere delen van de delta van de Rode Rivier kwijtraakte. De bepaling dat na twee jaar verkiezingen zouden worden gehouden betekende dat Ho een grote kans had die te winnen, gezien de rol die hij vanaf 1945 had gespeeld als leider van de opstand tegen Frankrijk en de omvangrijkere bevolking in het Noorden. Een van de bepalingen van Genève bleek echter in het voordeel van Diem te werken. De Akkoorden gaven militairen en burgers driehonderd dagen de kans zich in het andere deel van Vietnam te vestigen. Daarna zou de voorlopige ‘grens’ bij de 17e breedtegraad ter voorbereiding van de verkiezingen worden gesloten. In de literatuur treffen wij verschillende cijfers aan over het aantal mensen dat vervolgens naar het Noorden uitweek. Canadese leden van de internationale commissie die toezicht hield op de uitvoering van de Akkoorden van Genève schatten dat ruim 173.000 militairen en 90.000 ‘overigen’, dat wil zeggen hun familieleden, kaderleden en vroegere krijgsgevangenen, naar Noord-Vietnam vertrokken. Sommige gezaghebbende auteurs vinden deze getallen te hoog en komen tot lagere schattingen, respectievelijk 87.000 en 43.000. Wat vaststaat is dat tussen de 80.000 en 90.000 mensen op Russische schepen naar het Noorden vertrokken. Zij waren vooral afkomstig uit de twee gebieden waar de communisten veel aanhang hadden: Ca Mau in het uiterste zuiden van de Mekongdelta en het gebied aan de kust van de provincies Quang Ngai en Binh Dinh.

De Fransen en de leiders van de DRV veronderstelden dat vooral functionarissen en soldaten die in dienst van de Staat Vietnam met de Fransen hadden samengewerkt en hun families naar het Zuiden zouden vertrekken. Franse functionarissen schatten het aantal migranten vooraf op maximaal 200.000. Diem rekende op het vijfvoudige en hij kreeg gelijk. In de tweede helft van 1954 en het voorjaar van 1955 vluchtten bijna 900.000 mensen uit de DRV naar Diems staat; driekwart van hen was katholiek. Het geijkte beeld in de meeste literatuur is dat dit een succes betekende voor de regering van Diem, maar dat hij dit wel vooral had te danken aan de inspanningen van de Amerikaanse vloot en de CIA. Onder de codenaam Operatie Passage to Freedom hielpen de Amerikanen en de Fransen inderdaad van de zomer van 1954 tot in de lente van 1955 Vietnamezen met boten en vliegtuigen het gebied van de DRV te verlaten. In die driehonderd dagen voer de Amerikaanse marine 500 keer naar het Zuiden en vervoerde op deze wijze 500.000 mensen. Vooral de propaganda van de met de CIA verbonden kolonel Edward Lansdale zou een grote rol hebben gespeeld met verhalen en pamfletten dat voor degenen die vertrokken in het Zuiden ruim 20.000 m² aan grond, 89 dollar (in

een land met een gemiddeld jaarinkomen van 85 dollar) en een waterbuffel wachtten, over de Heilige Maagd die het Noorden had verlaten en zich in het Zuiden had gevestigd en dat degenen die achterbleven in arbeidskampen moesten werken of door een Amerikaanse atoombom zouden worden getroffen. Van grote betekenis voor de latere beeldvorming was het boek *Deliver us from evil. The story of Viet Nam's flight to freedom* uit 1956 van de jonge marine- dokter Thomas A. Dooley, die in Haiphong mensen onderzocht die naar het Zuiden uitweken. In deze bestseller werden de acties van de communisten steevast uitvergroot en als wreedheden voorgesteld. Zo beweerde hij – een verhaal dat hij van Lansdale overnam – dat de communisten met eetstokjes de trommelvliezen van de kinderen beschadigden, of dat de oren van kinderen met knijptangen werden afgetrokken. Achteraf is vastgesteld dat veel van wat Dooley beweerde door hem zelf was bedacht, maar toen had het boek zijn werk al gedaan voor de beeldvorming. Onmiddellijk na het verschijnen van het boek rapporteerden Amerikaanse functionarissen die ook in Haiphong hadden gewerkt dat deze wreedheden vast en zeker verzonnen waren, maar hun rapport bleef lange tijd gekwalificeerd als ‘geheim’.

De CIA heeft zeker wel allerlei initiatieven genomen en een belangrijke rol gespeeld bij het vervoer van de mensen, maar recent historisch onderzoek laat ook zien dat het verhaal over de grote invloed van de CIA-propaganda een idee was van de leiders in Hanoi. Die spraken op dat moment over ‘nguoi di cu’ (mensen die zich op een andere plaats vestigden), die zij typeerden als ‘slechte patriotten’ of ‘landverraders’. De regering in Hanoi probeerde de uitstroom tegen te gaan. Zij verkondigde dat katholieken niet bang hoefden te zijn voor vervolging als zij bleven. Maar de effecten waren beperkt en vooral Ho maakte zich grote zorgen in verband met de verkiezingen in 1956. In een enkel geval leidde het vertrek tot geweldplegingen, zoals in het geval van de duizenden mensen van het dorp Ba Lang, die zonder de vereiste administratieve plichtplegingen wilden vertrekken, vervolgens werden tegengehouden door het Noord-Vietnamese leger, waarbij vijftig mensen werden doodgeschoten en honderden werden gearresteerd. Die vermeende grote invloed van de CIA namen de Amerikanen in Vietnam en later journalisten en historici veelal klakkeloos over. Uit interviews van betrokkenen die aan het begin van de eenentwintigste eeuw nog leefden, blijkt dat vrijwel niemand van de ondervraagden uit het Noorden zich de pamfletten kon herinneren. Men vluchtte, omdat de eigen priesters en bisschoppen daartoe opriepen, omdat in het Zuiden godsdienstvrijheid bestond of uit angst voor vervolging door de communisten, die na de zege in Dien Bien Phu een radicaal landhervormingsprogramma en een antikapitalistische campagne doorvoerden. Ook zag men dat mensen uit de middengroepen werden weggezuiverd uit de partij van de communisten. En er waren nog andere rationele en autonome redenen, bijvoorbeeld de slechte economische omstandigheden in het Noorden en de mogelijkheden die men zag om in Zuid-Vietnam een nieuw bestaan op te bouwen. Voor Diem waren de migranten belangrijk. Zij verstevigden zijn zwakke machtsbasis en leverden stemmen op voor het geval de verkiezingen in 1956 door zouden gaan. De migranten vestigden zich voor een groot deel in de Mekongdelta en later ook in de Centrale Hooglanden in het leefgebied van de minderheden. Wij zullen nog vaststellen dat dit op enig moment problemen gaf met de mensen die daar al langer woonden en op deze wijze vervolgens toch weer Diems machtsbasis verzwakte.

Het grote probleem voor Diem was dat van een krachtig centraal bestuur geen sprake kon zijn zolang de onafhankelijke nog nauw met Frankrijk verbonden positie van de legerleiding en de eigen machtssferen van de bewapende sekten de Cao Dai en de Hoa Hao en van de Binh Xuyen bleven bestaan. Het grootste beletsel voor een krachtig centraal gezag waren deze drie bewapende groepen, die een zeer verschillende motivatie kenden maar een gemeenschappelijke overtuiging hadden. Ze waren namelijk alle drie zeer afkerig van een krachtige regering in Saigon. Diem en zijn broer Nhu slaagden er in 1954 en de eerste helft van 1955 in door een handige verdeel-en-heerspolitiek, waarbij zij regelmatig de rivaliserende groepen tegen elkaar uitspeelden, deze een voor een uit te schakelen of voor zich te winnen. Door afspraken te maken met enkele leiders van de

legertjes van de Cao Dai en de Hoa Hao en aan hen posten in zijn regering aan te bieden wist Diem eerst de opperbevelhebber van het leger Nguyen Van Vinh te isoleren. Hij stuurde hem vervolgens voor ‘een studiereis’ voor zes maanden het land uit en wist uiteindelijk zo te manoeuvreren dat Bao Dai hem op 29 november 1954 ontsloeg. Dit gebeurde na de nodige tegenwerking van de Franse regering, die de Fransgezinde generaal liever niet zag vertrekken en die zelfs in augustus 1954 nog een diplomatiek vertegenwoordiger naar Saigon had gestuurd met de opdracht Diem aan de kant te laten zetten door zijn rivalen. De schoonzus van Diem Madame Nhu – over wie zo dadelijk meer – heeft later tegenover haar biografe Demery beweerd dat zij een belangrijke rol speelde bij het mobiliseren van de krachten tegen de generaal.

Franse functionarissen hadden sinds eind jaren veertig de leiders van de Cao Dai en de Hoa Hao betaald, opdat zij hun legers in stand konden houden. Diem zette de betalingen aan enkele generaals voort met van de Amerikanen verkregen geld en wist hen zo nauwer aan zich te binden. Hij wist later zelfs voor elkaar te krijgen dat delen van hun milities in het Vietnamese leger werden opgenomen. Het was een complex spel van manipulatie en intriges dat Diem en zijn broer Nhu opvoerden, waarbij zij er nooit zeker van konden zijn dat niet een bepaalde coalitie zich tegen hen zou keren. Vooral de leider van de Binh Xuyen Le Van Vien, die door Diem zijn gokconcessies was kwijtgeraakt, probeerde samen te spannen tegen de premier. Op 4 maart 1955 bereikten belangrijke leiders van de drie groepen, vooral op zijn instigatie, een akkoord en op 21 maart eisten zij in een ultimatum, waarin zij dreigden de rijstaanvoer naar Saigon stil te leggen, van Diem een grondige reorganisatie van de regering. Diem mocht als premier aanblijven, maar de werkelijke macht berustte bij de drie groepen. In feite verdeelden zij de macht onder elkaar: de Cao Dai met invloed in de regering, de Hoa Hao in het leger en de Binh Xuyen bij de politie.

Diem stond voor de keuze verder op compromisbasis met hen samen te werken of door gewapende strijd de onafhankelijke machtsposities te beteugelen. Hij koos voor de confrontatie, maakte met het leger een einde aan de controle van de Binh Xuyen over de politie van Saigon, wat tot de vooraf verwachte gewelddadige reactie leidde van Le Van Vien. Tanks van het Franse leger wisten op 30 maart nog te voorkomen dat het op dat moment tot een beslissende veldslag kwam tussen de legers van Diem en de Binh Xuyen. Onder Franse en Amerikaanse druk kwam daarna een wapenstilstand tot stand. De volgende dag sloot Diem het akkoord met enkele generaals van de Cao Dai, waarbij zij het goedkeurden dat tegen betaling hun legertjes in het leger van Diem werden opgenomen. Vervolgens besloot Diem eind april dat het moment was aangebroken om de Binh Xuyen definitief uit te schakelen. Samen met de Cao-Daistrijders maakte het Vietnamese leger op 28 april en in de dagen daarna een einde aan de machtspositie van het misdaadsyndicaat in wat in de geschiedschrijving de naam heeft gekregen van de Slag om Saigon. Uiteindelijk zou de strijd meer dan achthonderd doden kosten en honderdduizenden dakloos maken, dit laatste vooral door de beschietingen van de Binh Xuyen. Vervolgens beroofde Diems leger de legers van de Hoa Hao van hun macht in de Mekongdelta, eerst in juni in de belangrijke stad Can Tho en daarna geleidelijk aan in de rest van de machtssfeer van de Hoa Hao. Het was een strijd die zich nog verscheidene maanden voortsleepte. Maar dat deed weinig af aan het belangrijke feit dat Diem en zijn broer Nhu in ruim een jaar tijd vooral op eigen kracht hun machtspositie enorm hadden weten te versterken.

Meestal beperken historici de beschrijving van Diems optreden tegen de autonome machtssferen tot die van de Binh Xuyen, de Hoa Hao en de Cao Dai. Zij zien dan over het hoofd dat er ook autonome machtsgebieden waren van nationalistische politieke partijen, zoals de VNQDD en de Dai-Vietpartij. In delen van de provincies Quang Nam, Quang Ngai, Binh Dinh en Kontum was het bestuur in de zomer van 1954 in handen van leden van de VNQDD. Het leger van Diem maakte hieraan een einde en de meeste soldaten van de VNQDD gaven zich daarna over. In de provincie Quang Tri had de Dai-Vietpartij een eigen machtsgebied. Daar verzetten guerrillastrijders van die partij zich in februari 1955 tegen het Nationale leger van Diem én tegen strijders van de Vietminh.

De troepen van de Dai-Vietpartij zaten weldra tussen twee vuren, die van de communisten en van Diems soldaten. Zij waren hiertegen niet opgewassen. Zij vluchtten naar het zuiden of naar Cambodja en enkele leiders kregen strenge gevangenisstraffen. Daarnaast waren er ook een tijdlang kleine weerstandsgebieden van leden van de Dai-Vietbeweging in de provincie Phu Yen en in de buurt van Chau Doc in de Mekongdelta. Leden van de Dai-Vietpartij speelden nog op een andere manier een rol in de tijd van Diem. Sommige waren officier in Diems leger en waren in 1960 en 1963 betrokken bij staatsgrepen tegen Diem.³⁵

De regering-Eisenhower en Zuid-Vietnam in het eerste jaar van Diem

Door zijn optreden tegen de legerleiding, de VNQDD, de Dai-Vietpartij, de Binh Xuyen, de Hoa Hao en de Cao Dai liet Diem zien dat hij een vaste koers volgde met als doel het versterken van de centrale macht van zijn regering. Daarbij sloeg hij regelmatig adviezen van de Amerikaanse regering in de wind. Die drong erop aan dat hij een breed samengestelde coalitieregering vormde, waarin alle rivaliserende groepen waren verenigd. Dit is een eerste belangrijke correctie van het beeld dat hij vooral een stropop in Amerikaanse handen was en dat de regering-Eisenhower zijn politieke optreden stuurde. Iemand die Diem na een jaar functioneren als premier zeker niet als een marionet in Amerikaanse handen beschouwde, was de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Dulles. Hij achtte steun aan de communistenbestrijder Diem van grote betekenis voor de Amerikaanse veiligheidsbelangen, maar realiseerde zich ook dat dit geen onverdeeld genoeg was. In mei 1955 stuurde hij een telegram aan de Amerikaanse ambassadeur in Parijs Douglas Dillon met een duidelijke boodschap: 'Diem is niet een persoon die men iets kan dicteren. De VS kan hem niet de regering of de politiek opleggen die hij niet wil volgen. Wij doen ons best. Hij heeft een eigen geest en wil; het gegeven dat hij het volhoudt, laat zien dat hij deugden heeft die niet simpel vervangen kunnen worden. Iemand die blind de Amerikaanse verzoeken opvolgt, is het niet waard om te steunen. Wij moeten ons verzoenen met het feit dat Diem wellicht anti-Frans is en later anti-Amerikaans... Dat is vervelend voor de VS, maar daar moeten wij het mee doen.' Wij zullen nog vaststellen dat Dulles dit telegram stuurde kort nadat het niet veel had gescheeld of de regering-Eisenhower had Diem laten vallen.

Eisenhower was niet zo uitgesproken over Diem als zijn minister en schoof een definitief oordeel over zijn politieke mogelijkheden het liefst voor zich uit. Juist dat werd hem later door historici kwalijk genomen. Vooral sinds de jaren negentig zien wij in de literatuur de tendens om Eisenhowers 'wijze terughoudendheid' tijdens de Dien Bien Phu-crisis niet als het belangrijkste criterium voor de beoordeling van zijn Vietnampolitiek te nemen. Een van de eerste kritische ijkpunten is de houding van de Amerikanen in Genève. Zelfs historici die veel bewondering hadden voor Eisenhower lieten zich later zeer kritisch uit over het optreden van Dulles en Bedell Smith. De Amerikaanse historicus Richard Immerman meende in 1990 dat wat de Amerikaanse regering in Genève presteerde, naar diplomatieke maatstaven gemeten van inferieure kwaliteit was. Tot realistische onderhandelingen met de nu eenmaal noodzakelijke concessies aan de tegenpartij toonde zij zich niet bereid. Ergo, zij was zodoende niet in staat de onenigheid tussen de communisten voor het realiseren van haar politieke doeleinden te gebruiken. Een andere bekende Vietnamhistoriograaf George C. Herring schreef in datzelfde jaar dat op lange termijn gezien de Amerikaanse Vietnampolitiek faalde en dat de regering-Eisenhower door háár optreden de basis legde voor de interventie in de jaren zestig. Eisenhower zelf liet in de zomer van 1954 in publieke uitlatingen in het midden of de regeling in Genève als een nederlaag of als een overwinning voor het Westen moest worden beschouwd. Amerikaanse kranten hadden minder moeite met een oordeel. De meeste kranten beschouwden de Akkoorden van Genève als een nederlaag voor het Westen. 'De tegenvallers voor het Westen in Genève kunnen later erg kostbaar blijken. De communisten kregen daardoor propagandavoordeel en militaire kracht', luidde

de niets aan duidelijkheid te wensen overlatende kop van een artikel over de repercussies van de conferentie in Genève voor het Vrije Westen van Thomas J. Hamilton in *The New York Times* van 25 juli 1954. Hij was daarmee zeker niet de enige die zich op deze wijze uitsprak. Joseph en Stewart Alsop gewaagden in *The New York Times* van 27 juli 1954 over ‘een nieuw München in het Verre Oosten’ en *Time* meende dat de machtsbalans nu ten gunste van de communisten was verschoven.

Volgens de regering-Eisenhower waren de resultaten in Genève (in de woorden van Bedell Smith) ‘de beste die in de huidige omstandigheden konden worden bereikt’. Hij zei er niet bij dat de Amerikaanse regering in belangrijke mate zelf debet was aan die ‘huidige omstandigheden’. Uit de notulen van de Nationale Veiligheidsraad blijkt dat de regering-Eisenhower zich realiseerde dat het uitstel van de verkiezingen tot 1956 de kans gaf aan alternatieven voor een zege van Ho Chi Minh te werken. De resultaten van Genève maakten het in ieder geval mogelijk in het zuiden van Vietnam een bolwerk tegen het communisme op te bouwen. De regering-Eisenhower was vastbesloten het zuiden van Vietnam én Laos en Cambodja uit de communistische invloedssfeer te houden – in de woorden van Eisenhower: ‘Dit gebied behouden en tegen opstandigheid vechten met alle kracht die wij hebben’, met als in te zetten middelen economische bijstand en militaire steun. En Dulles zei met andere woorden hetzelfde: ‘Niet over het verleden treuren, maar de mogelijkheden in de toekomst aangrijpen om te voorkomen dat het verlies van Noord-Vietnam leidt tot de uitbreiding van het communisme in Zuidoost-Azië en het zuidwestelijke deel van de Pacific.’

In augustus 1954 besloot de Nationale Veiligheidsraad in Washington een regionale defensieorganisatie tot stand te brengen die mede tot doel had om Zuid-Vietnam uit de handen van de communisten te houden. Anders gezegd: het betekende de realisatie van de gematigde variant van de united action, waarover Dulles tijdens de Dien Bien Phu-crisis zo vaak had gesproken. Op 8 september 1954 werden in Manilla door de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, de Filipijnen, Thailand, Pakistan, Australië en Nieuw-Zeeland de handtekeningen gezet onder de Zuidoost-Aziatische Verdragsorganisatie (ZOAVO). Het was volgens Dulles een organisatie die tot doel had aan de communisten in China en de Sovjetunie duidelijk te maken dat zij hun handen af moesten houden van het verdragsgebied. Anders dan bij de NAVO verplichtten de leden zich niet tot automatische steun als een lidstaat werd aangevallen, maar verklaarden zij ‘slechts’ dat zij een gewapende aanval in het verdragsgebied als een gevaar voor de eigen vrede en veiligheid beschouwden en deze situatie volgens de eigen constitutionele processen tegemoet zouden treden. Ofschoon Laos, Cambodja en Zuid-Vietnam volgens de Akkoorden van Genève geen lid konden worden van de ZOAVO, gaf het verdrag wel aan dat deze landen deel uitmaakten van het gebied dat volgens het verdrag moest worden beschermd. De ZOAVO-leden verklaarden namelijk in een aanhangsel dat artikel IV ook van toepassing was op Cambodja, Laos en ‘het vrije gebied onder het gezag van de Staat Vietnam’. Dat artikel IV had betrekking op agressie. Volgens de uitleg van de Amerikanen betrof dat specifiek communistische agressie. Toen journalisten aan Dulles vroegen of de vorming van de ZOAVO nu betekende dat de Amerikaanse luchtmacht werd ingezet als een communistische aanval op Zuid-Vietnam zou plaatsvinden, antwoordde de Amerikaanse minister bevestigend, zij het dat hij in het midden liet waar die Amerikaanse reactie zich precies zou afspelen. Een zwak punt van de ZOAVO was dat de belangrijkste neutrale staten van de regio India, Birma en Indonesië zich ervan distantiëerden, waardoor het pact een duidelijke westerse kleur kreeg.

Binnen de Amerikaanse regering stonden voorstanders van onvoorwaardelijke steun aan Diem, desnoods met onderdelen van het Amerikaanse leger, tegenover een minister als Charles Wilson van Defensie, die zich niet wilde bemoeien met de ontwikkelingen in Vietnam, een opvatting waarin hij werd gesteund door de legerleiding. Eenzelfde verdeeldheid zien wij op de Amerikaanse ambassade in Saigon. Ambassadeur Donald Heath had weinig vertrouwen in Diem en vond dat de Verenigde Staten vooral moesten proberen de Franse invloed in Vietnam verder te versterken, andere functionarissen op de ambassade wilden financiële steun geven aan de ontwikkeling van de economie

op het niveau van het dorp. Een invloedrijke rol was weggelegd voor de Democratische senator Mike Mansfield, die, omdat hij Aziatische geschiedenis had gedoceerd en zeker na bezoeken aan Vietnam, ietwat overdreven als dé expert voor dat gebied gold. Bij allerlei gelegenheden liet hij weten dat Diem ondanks zijn zwakheden een echte nationalist was, Amerikaanse steun verdiende en dat geen alternatief voor hem bestond. Een aantal keren riep de Republikeinse regering van Eisenhower hem te hulp als de kritiek op Diem ernstige vormen aannam. Belangrijk waren daarnaast de Amerikanen die in de zomer van 1954 in Vietnam arriveerden, hetzij gestuurd door de Amerikaanse regering, hetzij op uitnodiging van Diem, nadat hij hen tijdens zijn verblijf in de Verenigde Staten had leren kennen. Tot deze laatsten behoorden Wesley Fishel en Wolf Ladejinsky, de eerste een professor in de politieke wetenschappen aan de universiteit van Michigan die een belangrijke rol zou spelen bij de politieke organisatie van Diems staat, de tweede een landbouwexpert die adviezen gaf voor de noodzakelijke hervorming van het landbezit.

Tot de eerste groep behoorde ook kolonel Lansdale, die in zijn berichten aan Washington vertrouwen toonde in Diems regering. Lansdale zelf overdreef in uitlatingen en publicaties zijn invloed op Diem, een beeld dat later door journalisten en historici is overgenomen. Men denke alleen al aan het vertrek van 900 duizend mensen uit de DRV naar het Zuiden. De later bekende journalist Neil Sheehan, die nooit verlegen zat om een stevige uitspraak, schreef zelfs dat men mocht beweren dat Zuid-Vietnam de creatie was van Lansdale. Ofschoon dat laatste in ieder geval sterk overdreven was, staat het vast dat Lansdale een belangrijke adviseur van Diem was. Hij had ervaring opgedaan in de Filipijnen, waar hij president Robert Magsaysay had geadviseerd in diens strijd tegen de Huk-opstandelingen. Sindsdien werd hij als een expert op het gebied van de bestrijding van opstanden (Engelse term: counterinsurgency) en de psychologische oorlogsvoering beschouwd. Hij zag een gevecht tegen gewapende strijders zoals die van de Vietminh of de communisten als meer dan louter een gewapende confrontatie tussen twee groepen militairen. Het was minstens zo belangrijk de steun van de dorpsbevolking te verkrijgen, hun ‘hearts and minds’ te winnen door allerlei ontwikkelingsprogramma’s die militairen ondernamen, zoals het graven van waterputten, het bouwen van scholen en het verbeteren van de gezondheidszorg. Lansdale betaalde ook met geld van de CIA de leiders van de Hoa Hao en de Cao Dai om Diem te blijven steunen. Hij was er zelfs niet vies van het met de Binh Xuyen op een akkoordje te gooien, wat uiteindelijk mislukte. De verbreiding van het beeld van de alles regelende en sturende Lansdale betekende later niet alleen dat er te weinig aandacht was voor wat Diem op eigen kracht samen met zijn broer nastreefde en bereikte, maar ook dat zo de indruk ontstond dat vrijwel alle Amerikanen erg enthousiast waren over Diem. En dat was zeker niet zo, zagen wij al. In het voorjaar van 1955 was de kritiek op Diem zo sterk dat Eisenhower een plan goedkeurde dat inhield dat de Amerikaanse regering Diem niet meer steunde en naar een opvolger zocht. Dat gebeurde op het moment dat Diem optrad tegen de Binh Xuyen. De voortvarendheid waarmee hij dit deed zorgde er echter voor dat de regering-Eisenhower op haar voornemen terugkwam.

Bij de negatieve beeldvorming van Diem speelde de Speciale afgevaardigde van de Verenigde Staten met de persoonlijke rang van ambassadeur in Zuid-Vietnam generaal J. Lawton Collins een belangrijke rol. Collins kreeg vanaf november 1954 het volledige gezag op politiek en militair gebied over de Amerikanen in Zuid-Vietnam. Hij had van Eisenhower de opdracht meegekregen zich een beeld te vormen van de situatie in Saigon en daarna met een gericht advies terug te komen. Eerst kwam Collins tot een positief oordeel over Diem, maar dat veranderde in de loop van 1955, nadat Diem met wapengeweld wilde afrekenen met de Binh Xuyen en andere rivaliserende groepen. Door dat ingrijpen vervreemde Diem volgens de Amerikaan andere leiders van zich en was een brede coalitie – een wens die Collins bij herhaling uitsprak – onmogelijk geworden. Ten tijde van de eerste confrontatie tussen Diem en de Binh Xuyen berichtte Collins aan zijn regering in Washington dat het voor Diem tijd was om te vertrekken, ‘omdat hij vrijwel helemaal geïsoleerd staat...[en] leidinggeeft

aan wat bijkans een regering van een persoon is met zijn twee broers Luyen en Nhu als belangrijke adviseurs'. De adviezen van Collins veroorzaakten consternatie in Washington, vooral bij Dulles, die kort daarvoor Saigon had bezocht en vol vertrouwen over Diems mogelijkheden was teruggekeerd.

Ook Eisenhower vond dat Collins te ver ging. De president toonde zich op enig moment wel genegen Collins te volgen, maar stemde na veel aarzelingen toch in met het uitstellen van een definitieve keuze voor of tegen Diem. Hij stelde vervolgens overleg tussen Collins en Dulles in Washington voor, maar de generaal telegrafeerde op voorhand al dat hij nog steeds 'geen alternatief [zag] voor het op korte termijn vervangen van Diem'. Nadat hij in Washington was aangekomen, noemde hij de Amerikaanse steun aan Diem 'een enorme vergissing'. Het zag er naar uit dat Collins' opvattingen zegevierden en dat een overdracht van de macht aan de arts en het lid van de Dai-Vietpartij Phan Huy Quat, die al regeringsfuncties had bekleed in eerdere kabinetten, zou plaatsvinden. Dulles telegrafeerde op 27 april een voorstel met de Franse regering te overleggen over iemand die Diem kon vervangen naar zijn ambassade in Parijs met een kopie naar die in Saigon. Collins stond op het punt terug te keren naar Saigon toen in Washington berichten binnenkwamen over succesvolle gewapende acties van Diems troepen tegen die van de Binh Xuyen. Daarop veranderde de regering-Eisenhower van standpunt en de ambassades in Parijs en Saigon moesten nu het telegram van de 27^e negeren. Diem mocht van de Amerikanen dus nog aan de macht blijven. Acht jaar later zou de regering-Kennedy een belangrijke rol spelen bij een staatsgreep van Vietnamese militairen die een einde maakte aan zijn regering en die hem en zijn broer Nhu het leven kostte.

Het is duidelijk dat Lansdale bij zijn regering ervoor pleitte om Diem te handhaven. Wat ook vaststaat, is dat leden van het Amerikaanse Congres en de media na zijn optreden in Saigon vooral in positieve zin over hem spraken. Dat gold natuurlijk voor Mansfield, die het had over 'een fatsoenlijke en eerlijke regering', maar ook voor de Republikeinse senator William Knowland, die Diems moed prees, en de Democraat Hubert Humphrey, die eveneens sprak over 'een eerlijke, heilzame en eervolle man...het type man dat wij moeten steunen'. En de Amerikaanse media deden er nog een schepje bovenop. Zo schreef *Life* dat iedere bewonderaar van de Amerikaanse revolutie dolgelukkig moest zijn en 'Hoera voor Ngo Dinh Diem' moest roepen. In enkele dagen tijd was het beeld en daarmee het lot van Diem veranderd. Gold hij het ene moment voor velen nog als een ongeschikte premier die onmiddellijk moest worden afgezet, plotsklaps was hij nu degene die volledig op Amerikaanse steun kon vertrouwen en werd hij door de media tot een held gebombardeerd die een belangrijke bijdrage leverde aan de strijd van het Vrije Westen tegen het communisme.³⁶

'Nation building' in de Republiek Vietnam van Diem

Doordat hij zijn belangrijkste rivalen voor de macht door wapengeweld had uitgeschakeld, of had opgenomen in zijn regering of met Amerikaans geld had omgekocht – de journalist Bernard Fall schatte dat bedrag op 12.000.000 dollar – had Diem in de zomer van 1955 zijn macht stevig gevestigd in Saigon. Dat betekende evenwel niet dat zijn positie als leider van de staat overal in het zuiden van Vietnam voelbaar was. Militaire acties tegen gewapende leden van de Binh Xuyen en Hoa Hao in de Mekongdelta duurden veelal nog maanden en in sommige gevallen zelfs jaren. Er waren daarnaast nog andere bedreigingen. Een Revolutionair Comité van nationalistische politici en enkele generaals van de Cao Dai en de Hoa Hao die met Diem hadden samengewerkt tegen de Binh Xuyen eiste dat Bao Dai zou worden afgezet en dat Diem verkiezingen zou organiseren voor een Nationale Vergadering. Bovendien stelde Diem vast dat president Bao Dai vanuit Frankrijk initiatieven nam om hem aan de kant te zetten. Dat laatste mislukte, doordat militairen die trouw waren aan Diem tussenbeide kwamen en de machtswisseling voorkwamen, maar het probleem van een president die hem liever zag vertrekken bleef.

Diem realiseerde zich dat het simpelweg aan de kant schuiven van Bao Dai als usurpatie zou worden uitgelegd en besloot tot een aantal samenhangende stappen die zijn machtspositie moesten versterken. Hij organiseerde presidentsverkiezingen op 23 oktober 1955, daarna zette hij drie dagen later de Staat Vietnam om in de Republiek Zuid-Vietnam (Cong Hoa Viet Nam) en voerde een aantal belangrijke veranderingen door op politiek-bestuurlijk gebied, waaronder verkiezingen voor een Zuid-Vietnamese Nationale Vergadering en het laten opstellen van een constitutie. Richtinggevend bij deze initiatieven was wat de broers Diem en Nhu 'de Nationale Revolutie' noemden, de ontwikkeling van een ideologie op basis waarvan aan de opbouw van een Zuid-Vietnamese natie kon worden gewerkt en de gewenste politieke en sociale veranderingen konden plaatsvinden.

Een belangrijke rol speelde een min of meer ondergrondse politieke beweging die door Nhu was opgericht, de Can Lao Nhan Vi Cach Mang Dang (de Revolutionaire Personalistische Arbeiders Partij). Die nam niet aan verkiezingen deel, maar speelde wel achter de schermen een belangrijke rol bij de selectie en promotie van regeringsfunctionarissen. Zij selecteerde ook leden voor de in oktober 1954 opgerichte Phong Trao Cach Mang Quoc Gia (de Nationale Revolutionaire Beweging, hierna: de NRM, afgeleid van National Revolutionary Movement), een rudimentaire vorm van een politieke partij, die door de Diembroeders werd gebruikt om de massa te mobiliseren en indien nodig te indoctrineren. Deze partij was een belangrijk instrument voor Diem en Nhu. Vanaf juli 1955 publiceerde de NRM dagelijks een krant de *Cach Mang Quoc Gia*, die in de titel verwees naar de Nationale Revolutie. Hierin verschenen artikelen die waarschuwden tegen 'de drie vijanden' van de Vietnamese natie feodalisme, kolonialisme en communisme en 'de vier sociale ondeugden' alcohol, prostitutie, opium en gokken. Een belangrijk onderdeel van de Nationale Revolutie was het organiseren van massademonstraties tegen 'het communistische gevaar'; daarvoor werd de NRM van subsidies voorzien door de CIA. Daarnaast werd een organisatie opgericht waarvan ambtenaren verplicht lid moesten worden met het doel degenen die in de jaren 1945-1954 met de Franse bestuurders hadden samengewerkt te indoctrineren met de ideeën van de regering. Een speciale instelling de Service des Études Politiques et Sociales (SEPES) onder leiding van Tran Kim Tuyen, in feite een geheime politie van de regering, stelde vast of ambtenaren trouw waren aan Diem.

De Nationale Revolutie omvatte echter meer dan indoctrinatie. Diem sprak en schreef over het ideaal van een democratische regering voor het postkoloniale Vietnam. Miller wijst er in zijn studie op dat historici die over Diem schreven dit veelal niet serieus namen en slechts als een rookgordijn beschouwden voor zijn bestuur dat steeds autoritairder werd. Zij konden daarbij wijzen op gemanipuleerde verkiezingen en de onderdrukking van tegenstanders. Dat laatste ontkent Miller natuurlijk niet, maar hij plaatst wel een kanttekening. Anders dan in West-Europa en de Verenigde Staten was voor Diem en zijn broer Nhu de term democratie niet een politieke notie waarbij politieke rechten voorop stonden, maar een begrip dat was verbonden met morele verplichtingen die zij ontleenden aan een vernieuwde vorm van het confucianisme en de leer van het personalisme van de Franse katholieke filosoof Emmanuel Mounier uit de jaren dertig. Voor Diem en Nhu was democratie daarmee niet een systeem van politiek pluralisme zoals in het Westen, maar een sociale ethiek die gebaseerd was op een aantal morele uitgangspunten.

Diem ontleende zijn opvattingen over het verband tussen zijn vorm van democratie en het confucianisme aan de denkbeelden van Phan Boi Chau, waarbij deze de nadruk legde op de betekenis van confucianistische principes in een moderne sociale en culturele context. Van belang was daarbij dat mensen als lid van de gemeenschap lieten zien dat zij op basis van die principes handelden, zich voortdurend verantwoordelijk voelden voor de gemeenschap, werkten aan de versterking daarvan en het eigen individualisme daarbij minder gewicht gaven. Een tweede bron in ideologisch opzicht vormde het personalisme van Mounier dat het liberale individualisme en het marxistische collectivisme afwees, omdat deze leidden tot isolement, vervreemding en exploitatie (in het geval van liberalisme) en onderdrukking en het ontbreken van ruimte voor het individuele van ieder mens (in

het geval van communisme). In de plaats daarvan bepleitte hij het personalistische communitarisme, waarbij ‘de persoon’ (een term van Mounier) gericht was op het belang van de gemeenschap. Een elite van intellectuelen met een hoge mate van discipline en verantwoordelijkheid voor de gemeenschap moest hierbij een leidende rol spelen. Het waren denkbeelden die deden denken aan die van Pham Quynh van een halve eeuw eerder. Een uitspraak van Diem uit 1956 bracht dit gedachtegoed helder tot uitdrukking: ‘Wij moeten een mentaliteit van opoffering en geestelijke discipline tot stand brengen, een mentaliteit van verantwoordelijkheid en fatsoen in sociale relaties met als doel het respect voor de medemens en zichzelf te versterken...Iedere persoon moet zijn verplichtingen met respect voor ieder ander accepteren en moet deze verplichtingen vervullen.’ Ondanks deze uitleg bleef het personalisme naar Vietnamese snit voor veel Vietnamezen een moeilijk te doorgronden ideologie!

Diem en zijn broer Nhu hadden er geen ‘ethische’ problemen mee dat zij de verkiezingen voor de positie van staatshoofd op 23 oktober 1955 met 98 procent van de stemmen wonnen, waarbij Diem in Saigon een derde meer stemmen kreeg dan het aantal geregistreerde kiezers, of dat zij de aanhangers van de tegenstander Bao Dai geen ruimte gaven propaganda te maken voor hun kandidaat, of in een aantal gevallen zelfs arresteerden. Die verkiezingen waren overigens niet een idee van de Amerikanen, zoals sommige auteurs beweren, maar van Diem zelf, die zich realiseerde dat zolang Vietnamese politici nog steun konden vinden bij de francofiele Bao Dai in Frankrijk van echte onafhankelijkheid voor zijn eigen regering geen sprake kon zijn. De invloed van Frankrijk bleef dan op de een of andere wijze nog aanwezig. Het referendum als een uiting van de wil van het volk had in Diems ogen de opdracht de wisseling van de staatsmacht te bezegelen van degene die het gezag was kwijtgeraakt naar degene die brede steun genoot onder de bevolking. Bij een dergelijke uitslag mag men verwachten dat het naar westerse begrippen geen vrije verkiezingen waren en dat klopt ook wel. Veel latere negatieve beoordelingen van Diem als een machtswellusteling en reactionaire autocraat vinden hier hun oorsprong. De kiezers kregen twee foto’s (van Diem en Bao Dai), moesten een van de foto’s in een doos gooien en de andere – onder toezicht van controleurs – op de grond. Overigens zou Diem ook zonder deze manipulatie wel hebben gewonnen; de Amerikanen meenden dat hij zeker 60 procent van de stemmen zou krijgen en vonden dat hij daar ook genoeg mee moest nemen. Drie dagen na het referendum deelde Diem mee dat een nieuwe periode in de Vietnamese geschiedenis was begonnen. De Staat Vietnam (Vietnamees: de Quoc Gia Viet Nam) bestond niet meer en was overgegaan in de Republiek Vietnam (Vietnamees: Cong Hoa Viet Nam).

Op 4 maart 1956 vonden verkiezingen plaats voor de Nationale Vergadering. Die had de opdracht een nieuwe grondwet samen te stellen en zou in 1959 plaatsmaken als een nieuwe wetgevende vergadering werd gekozen. De verkiezingen waren iets democratischer dan het referendum, maar Diem behaalde met zijn NRM 61 van de 123 zetels en 48 zetels kwamen in handen van andere pro-Diem figuren. Intimidatie van andere nationalist en het na een onderzoek en een beschuldiging van ‘vermeend communisme’ uitsluiten van tegenstanders zorgden voor deze situatie. Wij moeten echter opnieuw vaststellen dat Diem ook zonder deze acties vrijwel zeker de meerderheid zou hebben behaald. De constitutie die op 26 oktober 1956 tot stand kwam, kende in theorie een scheiding van de drie machten, maar in de praktijk kwam het erop neer dat de president van de Republiek over autocratische macht beschikte. In een openbare bekendmaking op die dag deelde hij mee dat nu in een jaar tijd een democratische en republikeinse regering was gevestigd, een ontwikkeling waarover andere Aziatische staten verscheidene jaren deden. En daarna ging hij verder: ‘De tekst van de grondwet brengt geen democratie tot stand. Democratie ontwikkelt zich alleen wanneer de mentaliteit en de wil van de bevolking in gunstige omstandigheden verkeren. Democratie in mentaal opzicht kan zich alleen ontwikkelen als het gedachtegoed van het gemeenschappelijk belang voortdurend verder wordt verbreid onder het volk en de regering.’

Volgens de Akkoorden van Genève zouden ook nog andere verkiezingen moeten plaatsvinden, namelijk verkiezingen die het Noorden en het Zuiden verenigden. Volgens deze Akkoorden moesten de voorbereidende besprekingen op 20 juli 1955 beginnen en werden een jaar later de verkiezingen gehouden. Diem was op dit punt duidelijk. Hij voelde zich niet gebonden aan de afspraken van Genève, omdat de Staat Vietnam geen medeondertekenaar van de wapenstilstand was geweest en zich ook niet achter de slotverklaring had geschaard. Daarom weigerde hij met voorbereidende besprekingen te beginnen. Hij had nog een argument. Alleen als een gekozen vertegenwoordigend lichaam de regering in Saigon machtigde kon deze een standpunt innemen. Die vergadering was er in 1956, maar Diem verklaarde op dat moment – evenals de Amerikanen – dat de Akkoorden ook hadden vastgelegd dat het vrije en democratische verkiezingen moesten zijn en dat daarvan bij communisten nooit sprake kon zijn. Zij realiseerden zich daarbij terdege dat de communisten bij algemene verkiezingen de overwinning konden behalen. Het is echter zeer de vraag of wij daarbij zo ver moeten gaan als de Britse diplomaat en historicus J. Cable, die opmerkte dat er weinig twijfel over bestond dat hoe vrijer de verkiezingen in Vietnam zouden zijn, hoe groter de zege was die Ho Chi Minh zou behalen. Vrije verkiezingen lijken nu eenmaal in Vietnam in 1956 niet goed mogelijk. Het was een westerse notie die was afgesproken in Genève, maar gezien de wijze waarop verkiezingen zowel in het Noorden als in het Zuiden plaatsvonden moeten wij sterk twijfelen aan het werkelijke democratische gehalte. Vaak wordt in dit verband verwezen naar een uitspraak van Eisenhower in zijn memoires waarin hij zou hebben beweerd dat Ho de verkiezingen met 80 procent van de stemmen zou winnen. Wat men daarbij over het hoofd ziet, is dat de Amerikaanse president doelde op verkiezingen in 1954, toen de Vietminh volop in een strijd met de Fransen was verwickeld. In dat geval zou Ho volgens hem van Bao Dai hebben gewonnen. Op dat moment was dat een keuze tussen een Vietnamese nationalist en een met de Fransen samenwerkend pseudo-koloniaal bewind, waarvan de vertegenwoordiger Bao Dai weinig of geen gedrevenheid toonde en weinig steun kreeg van de Fransen voor een meer op de toekomst van de Vietnamese natie gerichte politiek. In 1956 op het moment dat Diem zijn macht in het Zuiden stevig had gevestigd en zich als nationalistische tegenkandidaat van Ho Chi Minh kon opwerpen lag die zaak natuurlijk volstrekt anders dan in 1954. Hoe populair Diem ondertussen in de Verenigde Staten was geworden bleek in mei 1957. Hij bezocht toen zijn bondgenoot, werd op het vliegveld van Washington opgewacht door Eisenhower (wat heel uitzonderlijk was), had alle ruimte tijdens lezingen en voor hem georganiseerde diners zijn ideeën te verkondigen, kreeg een rondrit in New York met confetti en de Amerikaanse pers was lyrisch over hem.³⁷

Diem en zijn Amerikaanse adviseurs en geldschietters

Amerikaanse adviseurs probeerden in de periode tussen de verkiezingen voor de Nationale Vergadering en het vaststellen van de constitutie Diem te bewegen zijn regering democratischer te maken in westerse zin, bijvoorbeeld doordat hij expliciet aandacht gaf aan mensenrechten en ‘checks and balances’, zoals dat in de Amerikaanse grondwet gebeurde. Een belangrijke rol speelde Wesley Fishel, die door Diem was gevraagd om hulp te geven bij het organiseren van zijn regering. Dat deed hij tot eind jaren vijftig, samen met een honderdtal andere wetenschappers, die, evenals Fishel, waren verbonden aan de Michigan State University (de Michigan State University Group, de MSUG). Die adviezen hadden betrekking op het bestuur, de vestiging van migranten uit het Noorden, de economische en financiële politiek van de regering en de reorganisatie van de politie. Het zorgde voor een aantal belangrijke hervormingen, maar gaandeweg raakten steeds meer leden van de MSUG teleurgesteld, vooral over de beperkte bereidwilligheid van Diem en Nhu om de door de Amerikanen gewenste veranderingen door te voeren op politiek gebied. De twee broers beschouwden de Amerikanen op hun beurt in een aantal gevallen als aanmatigend arrogant en overtuigd van hun gelijk.

Het wezenlijke verschil van mening was dat de Amerikanen pleitten voor hervormingen in westerse zin, terwijl Diem en zijn broer vasthielden aan hun ideologische fundament van het personalisme. Amerikanen die in Zuid-Vietnam werkzaam waren in advies- of hulpverleningsfuncties konden zich vaak maar moeilijk voorstellen dat de Vietnamezen niet bereid waren zich als Amerikanen te gedragen. Zij manifesteerden zich in veel gevallen met hun gevoelens van culturele of raciale superioriteit als nieuwe kolonistoren, waarbij ten slotte in mentaal opzicht de facto vaak weinig verschil meer bestond tussen de oude koloniale houding van de Fransen en de met geld en goederen zwaaiende Amerikanen.

Ook de economische politiek van de Amerikaanse regering wekte wrevel in Vietnam. Een voorbeeld vormde het Commodity of Commercial Import Program (het handelsimportprogramma), het instrument waarmee de Verenigde Staten sinds 1955 de financiële steun voor de regering-Diem regelde. Het doel van de Amerikaanse regering was enorme hoeveelheden Amerikaans kapitaal in de Zuid-Vietnamese economie te pompen om zo de industrialisatie en de ontwikkeling van het land te steunen zonder dat sprake was van een grote inflatie. Men meende dat dit laatste kon worden voorkomen door de Zuid-Vietnamese economie niet van dollars maar van Amerikaanse goederen te voorzien. De Amerikanen verschaften daartoe dollars aan de Zuid-Vietnamese schatkist. Vietnamese importeurs konden vervolgens van hun regering importlicenties verkrijgen door piasters ver onder de wisselkoers tegen dollars te ruilen. De Amerikaanse producenten kregen zo toch de gewenste prijs en de Vietnamese importeurs konden voor de helft van de prijs de goederen verkrijgen. De piasters werden in een speciaal fonds gestort dat bestemd was voor de uitgaven van de regering-Diem, vooral voor de ontwikkeling van het Zuid-Vietnamese leger. De importeurs kochten in de Verenigde Staten met de dollars vooral consumptieartikelen, zoals koelkasten, tv's, radio's, kachels, airconditioning en eetwaren, die zij daarna in Vietnam probeerden te verkopen. Alleen al in 1955 pompte de Amerikaanse regering 322.400.000 dollar in de Zuid-Vietnamese economie, overwegend via deze constructie. Tussen 1955 en 1961 kreeg Zuid-Vietnam 1,447 miljard dollar steun [Het was een situatie die ook na de val van Diem in 1963 bleef bestaan, tot aan het einde van Zuid-Vietnam in 1975]. De Vietnamese economie werd inderdaad niet overspoeld met dollars en de belastingen bleven laag. De nadelen waren echter evident. De lokale nijverheid kwam niet tot ontwikkeling, de regering-Diem werd sterk afhankelijk van een buitenlandse inkomstenbron in plaats van dat zij haar eigen inwoners op een redelijke wijze kon belasten, de corruptie nam toe bij het verlenen van importverklaringen en een groot deel van het geld verdween in de zakken van de leiding van het leger en de regering. Bovendien werd de economische kloof nog groter tussen de steden, waar de meeste goederen terecht kwamen, en het platteland, dat nauwelijks profiteerde van de dollarinjecties. De ontevredenheid en de opstandigheid van een deel van de boerenbevolking moeten wij mede aan deze situatie toeschrijven. Diem realiseerde zich dat de Vietnamese economie en hijzelf op deze wijze afhankelijk werden gemaakt van de Verenigde Staten en hij probeerde een aantal keren tevergeefs wijzigingen in deze constructie aan te brengen.³⁸

De landhervorming in het Zuiden

Diem beschouwde landhervorming als een belangrijk onderdeel van zijn Nationale Revolutie, maar ook op dit punt had hij heel andere ideeën dan zijn Amerikaanse adviseurs. Volgens Diems belangrijkste Amerikaanse adviseur op het gebied van de agrarische politiek Wolf Ladejnsky was het gezien de armoede en de hopeloze situatie van veel boeren noodzakelijk het beschikbare land beter onder hen te verdelen. Hij pleitte ervoor om de grens voor de verdeling niet te hoog te leggen. Diem sloeg het advies in de wind. Later gaf de Zuid-Vietnamese regering hoog op van de bereikte resultaten en beweerde dat 500.000 hectare was onteigend (dat wil zeggen een derde van het verpachte land) en dat woekerpacht niet meer voorkwam. Onderzoeken lieten zien dat de werkelijkheid ietwat

weerbartiger was. Slechts tussen 40 en 50 procent van het land dat was onteigend was herverdeeld. Dat land was vooral afgepakt van de allerrijksten, maar grondbezitters die minder dan 100 hectare hadden (exclusief nog 15 hectare extra voor de herdenking van hun voorouders en voor hun eigen graven) mochten hun land behouden. En uiteindelijk bleek dat slechts 10 procent van de arme boeren erop vooruit was gegaan. Nog steeds was 80 procent van de boeren landloos of pachter van andermans land. In 1955 was 65 procent van het landbezit in handen geweest van 10 procent van de bevolking, in 1965 bedroeg het aandeel van die 10 procent nog steeds 55 procent. De te betalen pachtgelden waren gedaald van 50 naar 25 procent, maar zij waren voor veel boeren nog een grote last, zeker omdat de bedragen moesten worden betaald zonder dat men rekening hield met een slechte oogst. Veel historici hebben op grond van deze feiten geconcludeerd dat Diem in werkelijkheid niet voor de belangen van de boeren opkwam, dat hij de grootgrondbezitters steunde en dat zijn hele landhervormingspolitiek in feite een farce was. Het staat vast dat ook hier corruptie en willekeur een rol speelden. Zo ‘mochten’ veel boeren die voor 1954 land van de Vietminh hadden gekregen dit nu tegen betaling nog een keer in ontvangst nemen.

Een van de inzichten waar Catton en Miller in hun recente studies op wijzen, is dat bovenstaande negatieve oordelen toch te snel zijn uitgesproken – wat overigens niet wil zeggen dat de door Diem geëntameerde landbouwprojecten niet grotendeels mislukten. Uitlatingen van Diem gaven echter ook aan dat hij werkelijk was begaan met het lot van de landloze boeren en de pachters en hen als het echte proletariaat van Vietnam beschouwde. Volgens Miller dachten Diem en Nhu [dat onderscheid valt vaak moeilijk te maken gezien de grote invloed van Diems broer als persoonlijke adviseur] nu eenmaal niet in westerse termen over de oplossing van het probleem van de boerenbevolking. Zij wilden de leden van de middenklasse als dragers van de staat niet hun grond afpakken, maar probeerden de landloze boeren op te laten klimmen tot in de middenklasse. Diem was er bovenal van overtuigd dat het werkelijke probleem de overbevolking was en dat het daarom verstandiger was de mensen beter over het land te spreiden in dun of niet bevolkte delen dan het land in overbevolkte gebieden verder onder de mensen te verdelen. Op deze wijze konden volgens hem ook allerlei andere regeringsdoelen worden gerealiseerd. Voor de economie was het van belang dat het beschikbare landbouwareaal zo kon worden uitgebreid en dat op nieuw ontgonnen land producten konden worden verbouwd die geschikt waren voor de export, zoals rubber, jute en hennep. De nieuwe vestigingen konden bovendien een belangrijke strategische rol vervullen door deze te positioneren in de nauwelijks bewoonde grensgebieden in de delta en de Centrale Hooglanden. Op deze wijze konden zij een blokkade vormen tegen communistische infiltratie. Maar minstens zo belangrijk was dat Diem hoopte dat hij met zijn spreidingspolitiek van nieuwe nederzettingen zijn Nationale Revolutie bevorderde en de natie verder opbouwde. De personalistische sociale waarden die zijn regering uitdroeg – een tussenweg tussen individualisme en communisme – konden juist in die nieuwe situatie aan kracht winnen. Belangrijke onderdelen van dit sociaal-ideologische concept waren de noodzaak een autarkische gemeenschap te zijn, met een grote mate van solidariteit en de bereidheid voor het gemeenschappelijke belang op te komen. Tot de werkzaamheden van de boeren behoorden ook projecten die de staat in hun belang ondernam, zoals landontginning, de aanleg van kanalen en wegen. Dat betekende echter in feite gedwongen werk zonder betaling en voor sommigen was er dan ook weinig verschil tussen deze vorm van arbeid en de oude arbeidsdiensten.

Zijn drie grote landhervormingsplannen voor 1961 ademden de hierboven beschreven geest. Een eerste project het Cai-Sanhervestigingsplan begon in 1955 en beoogde honderdduizend vluchtelingen uit het noorden, onder wie veel katholieken, opnieuw te vestigen in de Mekongdelta in de provincie An Giang in de buurt van de stad Long Xuyen. Elke boerenfamilie zou 3 hectare grond van een groot stuk ongebruikt land krijgen. Nadat de eerste werkzaamheden hadden plaatsgevonden, zoals het graven van kanalen en de bouw van woningen, bleek dat men een aantal zaken over het hoofd had gezien. De aangevoerde tractoren die het land moesten omploegen beschikten veelal niet

over de noodzakelijke rupsbanden en de boeren waren onvoldoende geïnstrueerd over de wijze waarop de rijst moest worden geplant. Dat de grond niet werd gebruikt betekende bovendien niet dat er geen eigenaar was. Dat veroorzaakte weldra conflicten tussen de eigenaren van de grond en de nieuwkomers. Om de impasse te doorbreken besloot de regering dat de nieuwkomers voorlopig een pachtcontract moesten afsluiten met de eigenaren van de grond. Het leidde tot demonstraties van de nieuwe boeren en de regering zag zich genoodzaakt het leger naar Long Xuyen te sturen, reisbeperkingen af te kondigen en een tijdlang geen rijstplanten en subsidies te verschaffen. Uiteindelijk liep het in Cai San nog redelijk naar wens: de meeste nieuwkomers bleven in Cai San en kregen na verloop van tijd het land in eigendom.

Een tweede project, dat werd gelanceerd in 1957, het Landontwikkelingsprogramma, beoogde eveneens dat mensen zich in gebieden vestigden die niet of dun waren bevolkt. Deze strekten zich uit van 'lege gebieden' in de Mekongdelta tot in de Centrale Hooglanden en sommige waren expliciet zo gepositioneerd, omdat zij golden als gebieden waar het communisme veel aanhang had. Aan het einde van Diems regering in november 1963 waren meer dan 200 nederzettingen in het kader van dit programma tot stand gekomen en betrof dat 250.000 mensen. Daaruit mogen wij echter niet zonder meer afleiden dat het een groot succes was. De planning en de voorbereiding waren vaak onvoldoende, gegraven kanalen en dorpen langs de oever spoelden soms weg, sommige nederzettingen waren een groot deel van het jaar onbereikbaar en men had onderschat hoe moeilijk het was minderheden in de Hooglanden op een andere wijze te laten werken. Over al die zaken ontstonden wrijvingen met de Amerikaanse adviseurs en geldschietters. De Amerikanen bleven benadrukken dat het van belang was dat de boeren die zich nieuw hadden gevestigd het land waarop zij werkten in eigendom kregen. De regering vond dat hiervan pas sprake kon zijn als de boeren in het belang van de gemeenschap hun goede wil hadden getoond. Maar de meeste problemen tussen de Amerikanen en de regering-Diem ontstonden, doordat de boeren niet werden betaald voor de werkzaamheden aan grote ontginningsprojecten. Volgens Diem was dat, omdat dit in hun belang was en het de gemeenschapszin bevorderde. Uiteindelijk besloot de Amerikaanse regering haar subsidie voor dit project stop te zetten.

Het bekendste landhervormingsproject betrof de zogenoemde agrovilles in de Mekongdelta, waarmee de regering-Diem in de zomer van 1959 begon. Diem beoogde hiermee de opstandelingen verder de wind uit de zeilen te nemen. Hij redeneerde namelijk anders dan men zou verwachten dat de toename van de activiteiten van de communistische guerrillastrijders duidelijk maakte dat zijn politiek van landhervorming goed werkte. In afwijking van de twee eerdere projecten vond geen grootschalige migratie naar een 'nieuw' gebied plaats, maar werden de mensen die ver van elkaar verwijderd woonden verzameld in een grote nederzetting. Op deze wijze kon de regering hen beter beschermen tegen infiltratie van de guerrillastrijders, kon men gezien de omvang van de nederzetting efficiënter van elkaars diensten gebruikmaken en kon werk worden gemaakt van de ontwikkeling van de bevolking, bijvoorbeeld door de bouw van scholen en ziekenhuizen en de aanleg van elektriciteit. Om niet afhankelijk te worden van de Verenigde Staten wilde Diem de agrovilles zonder Amerikaanse subsidie ontwikkelen. Hij voorzag elke agroville van 14.000 dollar, wat nauwelijks genoeg was voor de bouw van een school en enkele openbare gebouwen. Verder vond hij gedachtig de uitgangspunten van zijn Nationale Revolutie dat de boeren hun bijdrage moesten leveren. Zij werden gedwongen tegen een te lage financiële bijdrage hun huis te verplaatsen naar het centrum van de agroville en zonder vergoeding aan allerlei arbeidsverplichtingen te voldoen. Diem redeneerde weer dat gezien de voordelen van de agroville de boeren hiertoe graag bereid zouden zijn. Dat viel echter erg tegen en vertegenwoordigers van de regering, die verantwoordelijk waren voor de eerste ontwikkeling van de nederzetting, maakten de agroville-in-opbouw met de veronderstelde 'vrijwillige' arbeid in een aantal gevallen tot grote werkkampen. Twee andere problemen waren de onwilligheid van de lokale bevolking om te verhuizen naar de agrovilles en de activiteiten van de guerrillastrijders, die er met

succes in slaagden de ontwikkeling van agrovilles te dwarsbomen door sabotageactiviteiten en door de bevolking ertegen op te zetten. Diem wilde 80 agrovilles bouwen. In september 1960 waren er 20 gerealiseerd. Hij besloot het daarbij te laten. Men had verwacht dat zich 500.000 mensen in de agrovilles zouden vestigen; het waren er uiteindelijk slechts 50.000.³⁹

Diems politiek ten aanzien van de minderheden na 1954 en de Amerikaanse invloed

Een bijzonder aandachtsgebied van Diem waren de Centrale Hooglanden in de grensstreek met Cambodja en Laos. Dit berggebied werd voor een belangrijk deel bewoond door minderheden. Dat kwam ook doordat de Franse kolonisten de migratie van de Viet daarheen hadden ontmoedigd en het als een min of meer autonome, niet-Vietnamese regio hadden beschouwd. De Fransen realiseerden zich voor de Tweede Wereldoorlog overigens wel dat in de delta van de Rode Rivier en in het laagland sprake was van een grote bevolkingsdruk. Zoals de Franse geograaf Pierre Gourou aangaf: 88 procent van de bevolking woonde op 13 procent van het grondgebied. Het leidde ertoe dat de Franse politiek ten aanzien van de migratie van Viet naar de Hooglanden een tegenstrijdig karakter kende. Enerzijds wilde men deze gebieden afsluiten voor de invloed van de Viet – een gedachte die natuurlijk prachtig aansloot bij de Franse ideeën voor een aparte minderheden-natie. Anderzijds waren er demografische, economische en geopolitieke overwegingen om hiervan af te wijken en de Viet toe te staan te migreren. Het betekende vooral dat Viet te werk werden gesteld op de koffie- en rubberplantages en dat het aantal Viet in de Centrale Hooglanden geleidelijk aan groeide tot 40.000 in 1940. Maar er was zeker sprake van terughoudendheid bij de Fransen ten aanzien van de migratie van Viet naar de Hooglanden.

Tijdens het presidentschap van Diem vond een radicale breuk met deze voorzichtige Franse migratiepolitiek plaats. De massale exodus uit Noord-Vietnam naar zijn staat na de Akkoorden van Genève in de jaren 1954-1955 betekende dat alleen al in 1955 bijna 55.000 mensen die uit het Noorden afkomstig waren zich in de bergen vestigden. Woonden er in de hele provincie Daklak in 1945 400 Viet, in 1962 waren er dat al 57.000 en in 1973 116.000. Uiteindelijk vestigden zich tijdens de regering van Diem 250.000 Viet(-namezen) in de Centrale Hooglanden. Onderzoek heeft ondertussen aangetoond dat een deel van die migratie vrijwillig was, maar dat het ook vaak door dwang gebeurde. Dat is een patroon dat eveneens kenmerkend is voor de periode dat de oorlog in het Zuiden in het midden van de jaren zestig door de interventie van Noord-Vietnam en de Verenigde Staten een steeds gewelddadiger en omvangrijker karakter kreeg.

Er vond overigens ook migratie uit de Hooglanden plaats. Een van de afspraken in de Akkoorden van Genève in 1954 was dat militairen en burgers driehonderd dagen de tijd hadden om zich in het andere deel van Vietnam te vestigen. Aan beide zijden werd van die mogelijkheid gebruikgemaakt, zij het op heel verschillende wijze. Wij zagen al dat het onduidelijk is hoeveel mensen exact naar het Noorden trokken. Tot hen behoorden in ieder geval 6000 strijders van de minderheid de Rhade. Deze laatste sloten zich aan bij de Vietminh, nadat zij in Hanoi de Kaderschool voor etnische minderheden hadden bezocht. Onder hen was ook Nup, een lid van de Bahnar die al vanaf begin jaren vijftig tegen de Fransen had gevochten, in 1955 in Hanoi de eretitel ‘Held van de gewapende strijdkrachten’ ontving en aan wie later boeken en een film zijn gewijd. Dat Nup de kant van de communisten had gekozen om indringers van welke aard dan ook uit de Hooglanden te verdrijven bleef daarin vanzelfsprekend buiten beeld. Een andere was de Rhade Y Ngong Niek Dam, die al in 1945 lid werd van de Vietminh en die, nadat hij in 1954 naar het Noorden was vertrokken, in Moskou ging studeren. Na 1975 zou hij een belangrijke functie bekleden in de Hooglanden ten tijde van de Socialistische Republiek Vietnam.

Waar meer zekerheid over bestaat, is dat bijna 900 duizend mensen in 1954-1955 uit Noord-Vietnam naar het Zuiden vertrokken en dat driekwart van hen katholiek was. Het was een veel groter

aantal dan de Fransen vooraf hadden verwacht. Velen van hen konden zich volgens de regering van Diem en zijn eerste Amerikaanse adviseurs zonder problemen in de Centrale Hooglanden vestigen. Dat was toch een grotendeels 'leeg' gebied. Hier lag een belangrijke bron voor latere spanningen tussen de Montagnards en de regering van Zuid-Vietnam. In 1955 moedigde Diem Viet(-namezen) aan in de Hooglanden te gaan wonen en daarom wilde hij de minderheden daar in permanente woonplaatsen vestigen. Het was, zoals wij al zagen, een manier om de bevolking meer te spreiden en greep te krijgen op dit gebied voordat het communisme daar wortel kon schieten. Diem vond bovendien dat een onderdeel van natievorming, de assimilatie van de minderheden, werd bevorderd door de komst van meer Viet in hun woongebieden. In 1957 verschaften de Verenigde Staten hem financiële middelen om deze plannen te bekostigen, maar weldra ontstonden problemen tussen hem en de Amerikaanse bureaucratie. Diem had haast en legde de nadruk op een ontwikkeling waarbij de mensen voor zichzelf konden zorgen, terwijl de Amerikanen vooral bezig waren met uitgebreide studies, zich begroeven in papierwerk en kritiek hadden op de ondemocratische wijze waarop Diems functionarissen te werk gingen.⁴⁰

In de meeste werken over de Vietnam Oorlog wordt de relatie tussen de minderheden in de Centrale Hooglanden en de staat Zuid-Vietnam van Ngo Dinh Diem in de jaren 1955-1963 en in het bijzonder Diems politiek van natievorming genegeerd. Als er al aandacht aan wordt besteed, gebeurt dat louter in termen van een gedwongen assimilatie, waarbij sprake is van het eenzijdig opleggen van de denkbeelden van de staat, onder andere van sedentarialisatie (het kiezen van een vaste woonplaats) en de landbouwpraktijk van de Viet (de natte rijstteelt). Het falen van die politiek wordt dan vervolgens toegeschreven aan de onkunde van de uitvoeringsfunctionarissen. Het beeld in deze schaarse literatuur is ook dat Diems politiek van gedwongen assimilatie of vietnamisering zich uitstreckte van de landbouwpolitiek, de taal, de rechtspraak en het bestuur tot aan de kleding, de huwelijksgewoonten en de afspraken over rituele zaken. In dat verband wordt dan soms ook vermeld dat de speciale regelingen voor de minderheden uit de tijd van de PMSI en Bao Dai in 1955 werden opgeheven en dat in dat jaar een Front de la Libération des Montagnards tot stand kwam met als belangrijkste leider de Rhade Y Thi Eban. Hij had gestudeerd aan het College Sabatier in Buon Ma Thuot en daarna had hij als provinciaal ambtenaar gewerkt in de gezondheidszorg, voordat hij een medische assistent werd in het Franse leger. De beweging richtte zich met een petitie tot Diem en protesteerde daarin tegen zijn politiek van assimilatie van de minderheden, eiste handhaving van hun autonomie, het respecteren van hun talen en traditie en de bescherming van hun land. Diem deed inderdaad pogingen hun landrechten veilig te stellen doordat hij optrad tegen corrupte functionarissen, maar hij handhaafde zijn politiek van assimilatie en de migratie van Viet naar hun woongebieden.

In 1958 vormden vier etnische groepen, de Bahnar, Jarai, Rhade en Koho, met als naam de samenvoeging van de eerste letters van hun groep, de Bajakabeweging uit onvrede over de etnische politiek van de regering-Diem. De Rhade vormden de grootste groep en de Rhade Y Bham Enuol en de Bahnar Paul Nur waren naast Y Thi Eban de belangrijkste figuren. Zij eisten opnieuw handhaving van hun autonome rechten volgens het speciale statuut van de Fransen, het mogen behouden van hun oorspronkelijke culturele identiteit en het stopzetten van de migratie door de Viet. Diem gooide de leiders van het verzet in de gevangenis en beroofde de Rhade zelfs van hun bogen, een onmisbaar werktuig voor de jacht. Volgens Diem waren het opstandelingen. De leiders van de Bajakabeweging zagen zichzelf evenwel als degenen die zich op een legitieme wijze verzetten tegen de machtontplooiing van de staat van de Viet in het zuiden. Sommigen kozen toen voor de communisten en gingen samenwerken met de leden van de stam van de Rhade die in 1954 en 1955 naar Noord-Vietnam waren getrokken en nu terugkeerden. Het had een sterke toename van de guerrilla-activiteiten begin jaren zestig in de Centrale Hooglanden tot gevolg, waarmee de conventioneel getrainde Zuid-Vietnamese militairen veel moeite bleken te hebben. Wij zullen hierna

nog vaststellen welke complexe situatie uiteindelijk midden jaren zestig in de Centrale Hooglanden ontstond.

Een van degenen die het traditionele beeld duidelijk heeft neergezet was de Amerikaanse antropoloog Gerald Hickey. Hij was in dienst van de Rand Corporation, een instelling die voor het Amerikaanse leger onder andere onderzoek deed naar de minderheden in de Centrale Hooglanden. Hij heeft in de jaren dat hij in Vietnam verbleef (1956-1973) allerlei onderzoeksrapporten geschreven en hij gaf regelmatig adviezen aan de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese regeringen. Hickey was geen tegenstander van de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam en hij was overtuigd van de positieve ontwikkeling van Vietnam in de tijd van Diem. Hij vond echter wel dat de Verenigde Staten onvoldoende rekening hielden met de politieke achtergronden van de conflicten en met de etnische factor in de Vietnam Oorlog. Hij schrijft dat het de officiële politiek van de regering van Zuid-Vietnam was de bergbewoners in de Vietnamese staat op te nemen door een politiek van assimilatie door middel van twee agrarische programma's: het 'Dinh Dien'-programma (het vestigen van migranten van de Viet in de bergen en de hervestiging van minderheden in Dinh Dien centra) en het 'Highlander Resettlement Plan' (dat minderheden dwong hun voorouderlijke grond te verlaten en zich in reservaten te vestigen). Zo wilde de regering, stelt Hickey, twee vliegen in een klap slaan, enerzijds het agrarische potentieel van de Hooglanden verbeteren, anderzijds de minderheden positief laten beïnvloeden door de Viet. Beide programma's beoogden volgens hem een einde te maken aan het in de ogen van de regering primitieve nomadische bestaan van de minderheden. Zij moesten zich dicht bij de Viet vestigen om assimilatie te vergemakkelijken. Er werd daarbij echter geen rekening gehouden met hun wensen ten aanzien van hun voorouderlijke grond. Het leidde volgens Hickey tot grote ontevredenheid en hier moeten wij volgens deze Amerikaanse antropoloog dan ook de wortel zoeken voor de Bajakabeweging. De meeste westerse studies concluderen dan verder, vooral op basis van Hickey, dat Zuid-Vietnam een etnocentrische staat was en dat er sprake was van gedwongen assimilatie. Studies van Vietnamese communistische historici besteden over het algemeen weinig aandacht aan de zaak en accentueren de ontevredenheid als gevolg van de assimilatiepolitiek van de regering-Diem.

De Franse antropoloog Georges Condominas benaderde de veranderingen in de jaren vijftig in de Hooglanden eveneens kritisch. Hij bezocht een dorp van de minderheid de Mnong in de jaren 1947-1950 én in 1958 en stelde een aantal opvallende veranderingen vast. Het viel hem op dat traditionele kleding was vervangen door verfomfaaide Europese kleding, dat er mensen in uniform rondliepen, dat sommige inwoners waren verdwenen en dat bestuurlijke herindelingen hadden plaatsgevonden. Op het dragen van een schaamteschort stond nu een boete van 200 of 300 piasters. Om broeken en andere kledingstukken te kunnen kopen had men echter geld nodig en dat was lastig te verkrijgen, omdat de oude handelscontacten waren verdwenen. Het verbieden van de traditionele kleding en allerlei versieringen van het lichaam moest hen klaarblijkelijk meer en sneller laten lijken op de Viet uit het laagland, lokale talen waren verboden en oude namen waren veranderd.

Tot nu toe heb ik de Amerikaanse invloed op de minderhedenpolitiek van Diem niet of nauwelijks genoemd. Die Amerikaanse politiek werd in de tweede helft van de jaren vijftig en begin jaren zestig in sterke mate bepaald door de ideeën over modernisering van Kennedy's (latere) adviseur Walt W. Rostow, waarin natievorming gepaard ging met economische ontwikkeling. De minderheden moesten opgaan in een integrale Vietnamese natiestaat en zouden zo volgens sommige Amerikaanse 'deskundigen' ten slotte zelfs helemaal verdwijnen. Het was een benadering waarbij de nadruk lag op natievorming en de culturele en etnische verschillen werden veronachtzaamd.

Anders dan de Fransen in een eerdere fase kenden de meeste Amerikaanse militaire adviseurs in de tweede helft van de jaren vijftig weinig strategische betekenis toe aan de Centrale Hooglanden. Dat was een van de redenen waarom men de betekenis van de Montagnards voor de oorlog tegen de communisten in de tweede helft van de jaren vijftig grotendeels negeerde. Generaal Samuel Williams,

de commandant van de MAAG (de Military Assistance Advisory Group), de Amerikaanse militaire adviseurs die Diem bijstonden en hielpen bij de opbouw van zijn leger en het regelen van de militaire steun, was voorstander van een conventionele oorlog. Hij had om deze reden dan ook geen belangstelling voor de overname van het door de Fransen gecreëerde antiguerrillanetwerk van leden van minderheden. Zijn strategie concentreerde zich op het veroveren van gebied en daarbij speelden de mensen een secundaire rol. Het was een benadering die leidde tot gedwongen hervestiging, urbanisatie van stammen, het toepassen van ontbladeringsmiddelen en een notie als ‘free-fire-zones’. Dat waren gebieden waar het Amerikaanse leger later maximale vuurkracht toepaste, zonder dat men volgens de critici rekening hield met de aanwezige mensen. Niet alle Amerikanen waren het met deze nadruk op de conventionele oorlogsvoering eens. De met de CIA verbonden kolonel Edward Lansdale bepleitte een strategie waarbij men ook aandacht had voor de politieke aspecten, vooral voor de houding van de mensen die in zo’n te veroveren of veilig te stellen gebied leefden. Het was een benadering die ook Mao en Giap volgden en waarbij men strategisch belang toekende aan de bevolking. Lansdale raadde Diem aan ‘zelfverdedigingsgroepen’ van leden van minderheden te vormen. Een andere Amerikaan die de strategische betekenis van de Hooglanden scherp zag, was John Paul Vann in de tijd van de regering-Kennedy. Eerst als luitenant-kolonel van het Amerikaanse leger en later als burgerfunctionaris oefende hij kritiek uit op de wijze waarop daar met grote legereenheden en veel vuurkracht oorlog werd gevoerd en op de verplaatsing van grote delen van de bevolking naar andere woonplaatsen. Hij gaf hij daarbij de nadelen, vooral voor de minderheden, aan.

In studies van de MSUG, de Amerikaanse denktank die Diem adviseerde, werd een beeld van de Montagnards geschetst dat als kenmerken had dat zij geen maat konden houden, geen grenzen of landbezit erkenden en de bossen vernietigden door de wijze waarop zij de grond gebruikten. Het was volgens deze opvatting dan ook geen probleem om hen opnieuw te vestigen in landontwikkelingscentra, waar zij onderwijskundige en medische hulp en assistentie om hun land beter te bebouwen konden krijgen. Het programma van Diem en de Amerikanen hield, zoals gezegd, ook een toename van de kolonisatie van de Viet naar de Centrale Hooglanden en een hergroepering van de Montagnards op bepaalde plaatsen in. De leiders van de Montagnards vonden terecht dat zij op deze wijze hun land kwijtraakten. Amerikaanse etnografen die een adviserende rol speelden in het kader van het MSUG, onder wie de eerdergenoemde Hickey en Frederic Wickert, stelden rapporten op waarin zij op basis van interviews met Montagnards erop wezen dat deze minderheden het de regering van Diem kwalijk namen dat zij hun land aan de Viet moesten afstaan, dat die hun vee stalen, hun fruitbomen kaptten en hen goede medische voorzieningen en onderwijs onthielden. Dit betekende volgens deze kritische ‘MSUG-leden’ dat de Montagnards de kant zouden kiezen van de rivalen van de regering-Diem als niets aan hun gerechtvaardigde grieven – vooral het afpakken van hun landbouwgrond – werd gedaan en hun rechten niet werden erkend. Diem en de Amerikaanse adviseur voor zijn landbouwpolitiek Ladejinsky waren niet ontvankelijk voor de kritiek. Het programma met de kolonisatie van de Viet en de hergroepering van de bergvolkeren ging door. Volgens Ladejinsky was het niet nodig om rekening te houden met de rechten van de Montagnards. De minderheden waren ‘kinderen’, de Hooglanden vormden ‘een wildernis, waar drie jaar daarvoor alleen maar nomadenstammen leefden’ en het was bijgevolg ‘weinig meer dan een jachtterrein voor Bao Dai’.

Ofschoon het hierboven geschetste beeld in grote lijnen klopt, is het van belang dat ik hier iets langer bij stilsta, vooral omdat recent daarbij steekhoudende kanttekeningen zijn geplaatst. Het is een revisie die past in een genuanceerdere benadering van de politiek van Diem, die op meer terreinen in de geschiedschrijving zichtbaar is. De in Singapore geboren Vietnamese historicus Stan B-H Tan⁴¹, die nu werkzaam is aan de universiteit van Ho Chi Minhstad, heeft in de bovenstaande beelden enige nuances aangebracht wat betreft de agrarisch gemotiveerde hervestigingsplannen. Hij erkent dat de politiek van de regering van Zuid-Vietnam werd ingegeven door strategische en politieke

overwegingen, maar hij wijst er ook op dat men zich in Saigon realiseerde dat een harde lijn de minderheden van de regering zou vervreemden en dat men hun steun nodig had. Dat laatste hield vooral verband met de activiteiten van de communistische Vietminh, die voor 1954 veel aanhangers had gekregen onder leden van minderheidsgroepen. Volgens Tan was er meer wisselwerking tussen de regering en de minderheden en is het uiteindelijke resultaat meer door de inbreng van beide groepen bepaald dan historici en antropologen later hebben willen zien. Een visie die alles verklaart uit de politiek van assimilatie en hervestiging is volgens hem daarom te eenzijdig.

Hij gaat gedetailleerd in op een aantal maatregelen van Diem tussen 1956 en 1961. Het zou te ver voeren om dat hier helemaal te volgen, maar de kern is wel van belang. Hij beklemtoont dat het steeds de bedoeling was om de landbouwmethoden van de mensen en hun levensomstandigheden te verbeteren. De oude vorm van landbouw betekende dat jaarlijks ruim 66.000 hectare in brand werd gestoken en dat de herbebossing de overheid 30.000 piasters per hectare kostte. Diem was er verder van overtuigd dat het gebruik van 'swidden fields', akkers die een aantal jaren werden gebruikt nadat de oorspronkelijke begroeiing in brand was gestoken en daarna langere tijd braak bleven liggen (ook wel 'slash-and-burn'- of verschuivende landbouw), het voedselprobleem van de Hooglanders nooit kon oplossen. Daarom waren volgens hem veranderingen nodig in de landbouwmethodiek, in de te verbouwen producten en wat betreft het wonen. Men begon in 1956-1957 kleinschalig met proeftuinen waar leden van de minderheden instructies kregen over het gebruik van ploegen en kunstmest. Een wet in 1957 bepaalde dat het in brand steken van bossen alleen nog maar mocht na goedkeuring door lokale bestuurders. Er werd daarbij een onderscheid gemaakt tussen 'swiddens' die nog wel in brand mochten worden gestoken (ray cu) en nieuwe stukken land. Dorpschouffden moesten met markeringen de omvang van deze gebieden aangeven. Elk huishouden kreeg twee stukken om aan droge rijstbouw te (blijven) doen en er kwam een kredietstelsel voor de boeren om zo de natte rijstbouw en het verbouwen van handelsgewassen te stimuleren. Het in gebruik nemen van nieuwe swiddens (ray moi) werd verboden; de oude ray cu mochten nog wel worden gebruikt en konden zelfs na toestemming worden uitgebreid. Al met al een soepele toepassing van de regeling dus, volgens Tan. Het zoeken van een nieuwe woonplaats mocht alleen na uitdrukkelijke goedkeuring door de lokale autoriteiten. De leiders van de programma's waren er ook van overtuigd dat de minderheden de oude vorm van landbouw vrijwillig zouden opgeven als zij de voordelen van de vaste woonplaats met vaste akkers ontdekten in een proefboerderij die vlak bij hun dorp was gelegen en als zij daar scholing ontvingen. Daartoe behoorden het leren van landbouwtechnieken, het gebruik van werktuigen, zoals ploegen, het toepassen van irrigatie en kunstmest, het verzorgen van dieren, nieuwe gewassen, het bouwen van huizen, hygiënisch koken en leven en enige kennis van de Vietnamese taal en rekenen. Daarna konden de deelnemers zich in de buurt van de proefboerderij vestigen en kregen zij verder gewassen, werktuigen, kunstmest en een lening van de regering. Geleidelijk aan ontstond zo een nieuw landbouwdorp.

De praktijk was echter niet zo simpel als de plannenmakers veronderstelden. De functionarissen die de plannen moesten uitvoeren gingen vaak veel te snel of op een te grote schaal aan het werk en legden te zeer de nadruk op de hervestiging in vaste woonplaatsen en niet op de verbetering van de landbouw. Dat riep kritiek van de plannenmakers op en dat leidde er weer toe dat de regering haar plannen aanpaste. Diem gaf de opdracht dat men de mensen pas naar een vaste woonplaats mocht verplaatsen als men er zeker van was dat in die omgeving voldoende voedsel was te vinden en stelde dat dit voorlopig zeker niet voor alle Hooglanders zou kunnen gelden. Het leidde tot een aantal besluiten van 18 juli 1958 over de sedentarisatie van Hooglanders (het 'Dinh Canh Dinh Thu'-programma): provincie- en districtshouffden moesten aangeven of er voldoende land in de omgeving van een dorp was om hen daar te vestigen voor het beoefenen van de natte rijstteelt. Als dat niet mogelijk was – en dat gold voor de meerderheid – mocht men in overleg met de bestuurders gebruik blijven maken van 'swidden fields'.

Verder speelde men in op ontwikkelingen zoals het ontstaan van de Bajakabeweging in 1958. Om te voorkomen dat de Hooglanders de kant zouden kiezen van deze beweging bepaalde Diem dat slechts kleinschalige nieuwe vestigingen mochten worden gesticht en dat men voorzichtig te werk moest gaan. Kortom, concludeert Tan, het is duidelijk dat de agrarische hervormingsplannen in de Hooglanden in de periode 1955-1961 noch volgens de theoretische modellen van de regering, noch op de etnocentrische wijze zoals critici die later duiden plaatsvonden. De regering poogde de wereld van de Hooglanders geleidelijk aan te veranderen. Natuurlijk waren er strategische en politieke doelen, maar er was ook de bereidheid van de regering rekening te houden met lokale praktijken.

Wat wij daarbij ook steeds moeten bedenken, is dat de leiders van Zuid-Vietnam de minderheden in de bergen niet tot volledig gelijkwaardige Viet wilden transformeren. Er was in feite steeds sprake van een tweeledige benadering met wortels in het verleden. Tot in de negentiende eeuw werd de relatie tussen de Viet en de 'anderen' in de bergen gekenmerkt door een sterk hiërarchisch denken met voor alle groepen, Chinezen, Cham en bergvolkeren, andere belastingtarieven op basis van de vastgestelde verschillen in welstand en beschaving. Die verschillen werden door de regering-Diem ook erkend. Men sprak over 'dong bao thuong', de landgenoten in de hoge gebieden. Zij werden geaccepteerd als leden van de Vietnamese natie, maar wel in een positie die ondergeschikt was aan de Viet. Men veronderstelde daarbij dat zij voldoende beschavingselementen van de 'hogere' Viet in het laagland overnamen, opdat zij uiteindelijk in de woorden van Diem een beschavingsniveau zouden bereiken dat gelijk was aan dat van de dorpen van de Viet, zonder dat zij volwaardige Vietnamezen werden.⁴²

Affiche uit 1954 dat oproept naar het Zuiden te migreren

Ngo Dinh Diem en Edward Lansdale

Leiders van Noord-Vietnam, de Communistische Partij en het Bevrijdingsfront

Truong Chinh

Tran Van Tra

Le Duan

Nguyen Chi Thanh

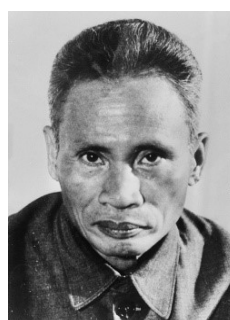
Le Duc Tho

Tran Quoc Hoan

Pham Hung

Pham Van Dong

Vo Nguyen Giap

To Huu

Nguyen Thi Binh

Ho Chi Minh

Hoofdstuk 7. Noord-Vietnam 1954-1963: ‘het Noorden eerst’, de landhervorming, de minderhedenpolitiek, groeiende polarisatie, de cultuurpolitiek en de collectivisatie

Beelden van westerse historici van Noord-Vietnam en de achtergronden van Le Duan

In de oudere westerse literatuur treft men vaak stereotiepe beelden van de Democratische Republiek Vietnam na 1954 aan. Vooral degenen die de Amerikaanse inmenging van midden jaren zestig verdedigden, beschouwden de leiders van de DRV als tamelijk passieve lieden die overwegend aan de leiband van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China liepen. Zij stelden de president van die republiek Ho Chi Minh als de oppermachtige leider voor of legden veel nadruk op de eensgezindheid in de Vietnamese Arbeiders Partij, de solidariteit tussen de partij en de Noord-Vietnamese bevolking en op de beslissende rol van de uit het Noorden afkomstige leiders. In volledige harmonie hadden zij het offensief in het Zuiden van eind jaren vijftig-begin jaren zestig gepland, vervolgens uitgevoerd en in 1975 gezegevierd. De bundeling van revolutionaire strijders in het Zuiden in het Nationaal Bevrijdingsfront of de Vietcong¹⁶ was niet veel meer dan een willig werktuig in de handen van het Noorden en zuidelijke communisten kregen weinig of geen aandacht. Het waren beelden die wij ook in de Vietnamese geschiedschrijving na 1975 aantreffen. Vietnamese historici benadrukten wel dat het een oorlog was van de hele Vietnamese natie in het noorden en zuiden van hun land, maar zij zetten de rol van Noord-Vietnam bij de ‘bevrijding’ van Zuid-Vietnam volop in het licht. Een van deze benaderingen afwijkende populaire westerse visie, die wij ook bij veel historici die kritiek hadden op de Amerikaanse interventie aantreffen, was dat de opstand uit krachten in het Zuiden voortkwam en een min of meer spontane actie van de bevolking van het Zuiden was, of volgens sommigen zelfs louter een reactie was op de onderdrukking en weinig sociale politiek van de regering-Diem.

Die oudere beelden beginnen te veranderen in de meest recente geschiedschrijving over deze periode. Ofschoon de archieven van de Vietnamese Arbeiders Partij (van februari 1951 tot 1976 de naam voor de Communistische Partij van Vietnam) en de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken slechts beperkt toegankelijk zijn, kwamen de afgelopen jaren veel belangrijke bronnen beschikbaar. Ik noemde al twee westerse historici die van de nieuwe informatie gebruikmaakten: Pierre Asselin en Lien-Hang T. Nguyen. Tot die bronnen behoren die van de eerste minister, van de Nationale Vergadering en vrijgegeven – en dus van staatswege gecontroleerde – bronnenverzamelingen met ook documenten van de Vietnamese Arbeiders Partij. Daarnaast maken historici steeds meer gebruik van bronnen uit Oost-Europa en de Sovjetunie, die soms belangwekkende informatie verschaffen. Een van de historici die mede op basis van deze Vietnamese bronnen recent heeft aangetoond dat de leiders in Hanoi actief en autonoom opereerden, zowel tegenover hun bondgenoten China en de Sovjetunie als tegenover Saigon en Washington, is Pierre Asselin in zijn studie *Hanoi's road to the Vietnam War 1954-1965* uit 2013. Dit werk hoort, evenals zijn in 2018 verschenen overzichtswerk *Vietnam's American War. A history*, thuis in de geschiedschrijving over de Vietnam Oorlog die probeert los te komen van ‘het orthodoxen-revisionisten paradigma’ en daarnaast de jaren 1954-1965 vooral door de bril van Hanoi beziet. Hij vindt ook niet dat de leiders van de Democratische Republiek Vietnam bovenal nationalistes waren die voor het communisme kozen omdat zij zo hun nationalistische doelen konden bereiken. Volgens Asselin was het communisme ‘meer echt’ dan velen in het Westen op dat moment vermoedden. Hij acht de rol van

¹⁶ Ik gebruik de termen Nationaal Bevrijdingsfront, People's Liberation Armed Forces (PLAF) en Vietcong hierna door elkaar als ik de opstandelingen in het Zuiden bedoel. De vaak gebruikte aanduiding Vietcong is in feite een scheldwoord dat door Diem en later door de Amerikanen en hun medestanders voor het Bevrijdingsfront en het PLAF werd gebruikt, een verkorte aanduiding voor Vietnamese Communisten.

de Verenigde Staten voor het uitbreken van een grote oorlog in 1964-1965 nog altijd belangrijk, maar wijst erop dat beslissingen in Hanoi eveneens van grote betekenis waren en dat de leiders in Hanoi in belangrijke mate medeverantwoordelijk waren voor de grote omslag. Dit is een visie die wij ook aantreffen in de studie van de in het Westen werkzame Vietnamese historicus Tuong Vu – over wie zo dadelijk meer – en het in 2012 verschenen *Hanoi's war. An international history of the war for peace in Vietnam* van de als vijf maanden oude baby met haar ouders naar de Verenigde Staten uitgeweken Amerikaanse historica van Vietnamese afkomst Lien-Hang T. Nguyen. Zij kon als eerste en tot nu toe enige voor haar studie gebruikmaken van een aantal bronnen in het Vietnamese ministerie van Buitenlandse Zaken. Een gemeenschappelijk thema van Asselin en Nguyen is de tegenstelling tussen voorzichtige en militante leiders, waarbij in 1963 de laatsten zegevierden en de Vietnamese bevolking bewust op een grote oorlog af lieten koersen. Het is verder een beeld van ideologische onenigheid, persoonlijke rivaliteiten en botte machtsstrijd. Nguyens ondertitel 'an international history' duidt erop dat zij een breder perspectief wil schetsen dan louter dat van Washington, maar nadrukkelijk Hanoi, Saigon, Beijing en Moskou in haar beeldvorming betreft.

In haar boek staat zij ook uitgebreid stil bij de wijze waarop de oorlogszuchtige Le Duan samen met zijn tweede man Le Duc Tho meer terughoudende krachten in het Noorden wat betreft het voeren van een grote oorlog in het Zuiden uitschakelde en uiteindelijk van Noord-Vietnam een repressieve politiestaat maakte. Hij geldt voor haar als de architect, de belangrijkste strateeg en de feitelijke opperbevelhebber van Noord-Vietnam in oorlogstijd. Het is opvallend hoe weinig aandacht deze politicus van historici heeft gekregen, terwijl hij ruim vijfentwintig jaar (\pm 1960-1986) de machtigste man van (Noord-)Vietnam was. Die negatie houdt voor een deel verband met de wijze waarop hij zijn eigen rol cultiveerde als een figuur die enigszins op de achtergrond bleef. Hij realiseerde zich blijkbaar dat hij bepaalde kwaliteiten die hem tot een populair publiek persoon konden maken, zoals het charisma van Ho en Giap, miste. Maar hij beschikte behalve over een ijzeren wil en bestuurlijke bekwaamheden over de eigenschap ook steeds vast te houden aan zijn grote doel. Dat was de hereniging van Vietnam door middel van een gewapende strijd.

Le Duan is in 1907 geboren in een arbeidersgezin in de provincie Quang Tri. Hij werd werknemer bij de Vietnamese spoorwegen en kreeg zo de gelegenheid veel te reizen en zich een goed beeld te vormen van de invloed van het Franse kolonialisme op de Vietnamese bevolking. Dat was uitermate negatief. Hij werd op jonge leeftijd lid van de Indochinese Communistische Partij, werd gevangengenomen en bleef lange tijd in gevangenschap. Het is duidelijk dat het verblijf in de Franse gevangenissen hem verder heeft gevormd en zijn houding heeft verhard, zoals dat ook bij andere latere leiders, onder wie Le Duc Tho, het geval was.

Wij kennen nu dankzij zijn tweede vrouw Nguyen Thuy Nga details die tijdens het leven van Le Duan niet bekend waren. Hij was in 1948 door de partijleiding in Hanoi naar het zuiden gestuurd om de rivaliserende communistische groepen te verenigen en leiding te geven aan de strijd tegen de Fransen. Hij ontmoette daar Le Duc Tho. Zij bleven de komende halve eeuw steeds nauw samenwerken. Nga publiceerde aan het begin van de eenentwintigste eeuw haar herinneringen aan het leven met Le Duan in de krant *Thien Long* en er zijn ook nog andere, ongepubliceerde, kanttekeningen van haar. Zij schreef dat zij als jonge revolutionaire strijder haar man in 1948 had leren kennen, terwijl Le Duan getrouwd was met een vrouw in het noorden en bij haar al kinderen had. Hij trouwde in dat jaar een tweede keer met Nga en werd zo een bigamist. Hoe Le Duan dacht over de toekomst van Vietnam bleek in 1955 toen hij zijn vrouw met Le Duc Tho naar het Noorden stuurde. Hij gaf zijn medewerker opdracht tegen Ho Chi Minh te vertellen dat het zeker twintig jaar en niet twee jaar zou duren voordat zij elkaar weer zouden zien. En de eenheid zou volgens hem alleen tot stand kunnen komen door vechten. Toch keerde hij in 1957 al naar het centrum van de macht in Hanoi terug. Daar ging hij de invloedrijke positie van eerste partijsecretaris bekleden. Weldra ontstonden problemen omdat hij twee keer was getrouwd. De familie van zijn eerste vrouw deed

moeilijk, er kwam kritiek van vrouwenorganisaties en uiteindelijk betekende dit dat Le Duan de kant koos van zijn eerste vrouw. Le Duan pakte Nga haar kinderen af en stuurde zijn tweede vrouw onder het voorwendsel van een studie naar China. Pas na afloop van de Vietnam Oorlog zag zij haar kinderen terug.

Het is nu ook duidelijk dat de westerse geschiedschrijving dikwijls de grote rol over het hoofd zag die partijleden uit het Zuiden speelden bij de keuze in Hanoi voor een koers die een militaire oplossing nastreefde om de eenheid te bereiken. Dat ging zo ver dat men voorstanders van een grote gewapende confrontatie in het Zuiden Le Duan en Nguyen Chi Thanh als noorderlingen bestempelde en men voorbijging aan het feit dat zij geboren waren in Quang Tri, vlak bij Hue ten zuiden van de 17e breedtegraad. In zijn studies over het Nationaal Bevrijdingsfront uit 1999 en 2002 wees de Amerikaanse historicus Robert Brigham erop hoezeer het beeld dat men in de Amerikaanse ‘policy planning’ en geschiedschrijving én in de Vietnamese geschiedschrijving van na 1975 aantrof over de exclusieve rol die in het Noorden aanwezige communisten speelden bij de escalatie naar een grote oorlog onjuist was. Veel voorstanders van een grote gewapende confrontatie met de regering van Diem en de Amerikanen waren in het zuiden van Vietnam geboren of hadden daar lang verbleven. Zij legden begin jaren zestig hun wil aan andere leden van het Politbureau op en zo zegevierde hun radicale kijk. Het blijft overigens een moeilijk te beantwoorden vraag wat exact de relatie was tussen de verschillende stromingen in de partijtop in Hanoi en de opstandelingen in Zuid-Vietnam. In de hoofdstukken die volgen is dat een van de belangrijkste thema’s. Op voorhand merk ik op dat dit geen eendimensionale relatie maar een proces van actie en reactie was, waarbij de actoren in Noord- en Zuid-Vietnam met hun daden en besluiten invloed hadden op elkaar en op het verloop van de opstandigheid in het Zuiden. Soms hadden zij daarbij te maken met autonome ontwikkelingen die zij zelf op geen enkele wijze stuurden.

Binnenlandse achtergronden speelden in beide Vietnamese staten een grote rol bij de keuzes die de leiders van die staten maakten ten aanzien van de opstandigheid in het Zuiden. Wat die binnenlandse achtergronden betreft, het volgende. In beide Vietnamese staten voltrok zich na 1954 wat de leiders van die staten als ‘een nationale revolutie’ aanduiden, zij het wel op een heel verschillende grondslag. In het Zuiden van Ngo Dinh Diem zien wij op economisch gebied een behoudende liberaal-kapitalistische ontwikkeling en in politiek opzicht de vorming van een autoritaire staat met enige parlementaire trekjes, in het Noorden van Ho Chi Minh betekende die ‘revolutie’ een marxistisch-leninistische ordening van de economie en de samenleving en de vestiging van een communistische dictatuur. Ondanks alle verschillen was er ook sprake van overeenkomsten. In beide staten was een oppermachtige partij aan de macht die werd geflankeerd door een sterk veiligheidsapparaat dat de bevolking strak controleerde. Het partijlidmaatschap en de politieke invloed waren in Noord en Zuid gereserveerd voor degenen die de doeleinden van de partij en de daarmee nauw verbonden regering steunden. In het Zuiden betekende dat – ondanks het geschetste vergezicht voor de lange termijn van een volgroeiend parlementair stelsel en een scheiding van de macht die in een grondwet waren vastgelegd – in de praktijk de overheersing van de Can Laopartij van Diem en zijn broer Nhu, een regering die geen afspiegeling vormde van de complexe samenstelling van de bevolking in Zuid-Vietnam en – ondanks de onmiskenbare onkreukbaarheid van Diem zelf – een voortwoekerend nepotisme. Hoe was dat in het Noorden?⁴³

‘Het Noorden eerst’

De oorlog van de Vietminh tegen de Fransen, die volgens een verantwoorde schatting aan 200.000 Vietminhmilitairen en 125.000 Vietnamese burgers het leven had gekost, met als hoogtepunt de zege in Dien Bien Phu, had als resultaat dat voor het eerst in de moderne geschiedenis een gekoloniseerd volk een grote overwinning op een kolonisator behaalde. In oktober 1954 trokken de militairen en de

regering van Ho Chi Minh Hanoi binnen, waar op dat moment nog veel Franse burgers en militairen verbleven; de laatste Franse militairen zouden pas in april 1956 vertrekken. In december 1954 ontmoetten de twee oude bekenden Ho en Sainteny elkaar, als de president van de Democratische Republiek Vietnam en als de speciale afgezant van de regering-Mendès France. Ho vertelde aan Sainteny dat hij goede culturele en economische banden met Frankrijk nastreefde en niet aan de leiband liep van de hardliners in zijn partij. Sainteny realiseerde zich dat het afwijzen van verkiezingen en de eenheid van het land tot een nieuwe oorlog kon leiden, omdat Ho Chi Minh het streven naar eenheid nooit zou opgeven. Hij liet aan zijn regering in Parijs weten dat Ho volgens hem geen stropop in de handen van de Sovjetunie en China was en dat men er verstandig aan deed om zijn onafhankelijke politieke lijn te steunen. Daar kwam niets van terecht. Niet alleen had Mendès France in Genève aan de toenmalige Zuid-Vietnamese regering moeten beloven alleen met het Zuiden diplomatieke banden aan te zullen knopen, maar daarnaast dwongen de invloed en de druk van de Verenigde Staten hem ertoe niet verder te gaan dan enige culturele contacten met het Noorden.

Ondanks hun grote zege van mei 1954 hadden de leiders van de Vietminh en de DRV in Genève niet gekregen wat zij wensten, namelijk de onmiddellijke staatkundige eenheid van alle Vietnamezen onder hun leiding. Ik noemde hiervoor al hun overwegingen om zich hierbij neer te leggen. Wat ook nog meespeelde, was dat zij er vast van overtuigd waren dat de verkiezingen twee jaar later wel voor de eenheid zouden zorgen. Tussen 1954 en 1965 veranderde deze voorzichtige politiek die in lijn met de Akkoorden van Genève op vreedzame wijze de eenheid van Vietnam nastreefde naar de opvatting dat men dit alleen door middel van een oorlog kon bereiken. Het was een koerswijziging die verband hield met veranderende binnenlandse en buitenlandse omstandigheden en die zichtbaar was in de verschuiving van de invloed van meer terughoudende leiders naar militanten in de top van de partij en de staat. Een van de vaststellingen van Lien-Hang T. Nguyen en Asselin in hun werken uit 2012 en 2013 is dat er in feite al vanaf 1954 twee stromingen in het machtige Politbureau van de Vietnamese Arbeiders Partij bestonden. De meerderheid van de dertien leden, onder wie Ho, wilde in 1954 de strijd in Zuid-Vietnam beëindigen en door middel van verkiezingen in 1956 op vreedzame wijze een hereniging tot stand brengen. Zij beklemtoonden daarna steeds het risico van een Amerikaanse interventie en gaven aan dat zij in dat geval niet zeker waren van de reactie van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China. Beide staten hadden de DRV wel steun gegeven voor en tijdens de besprekingen in Genève op het punt dat Frankrijk zich volledig moest terugtrekken uit Indochina, maar zij hadden tegelijkertijd ook krachtig aangedrongen op een compromis. Het was een houding die ertoe leidde dat de regering van de DRV met tegenzin de tijdelijke verdeling van Vietnam en de handhaving van de koninklijke regeringen in Laos en Cambodja moest accepteren. Ho had op dat moment al zijn overtuigingskracht nodig om zijn medestanders ervan te overtuigen dat krachtige bondgenoten noodzakelijk waren en dat op de achtergrond het grote gevaar van een Amerikaanse interventie dreigde als geen akkoord tot stand kwam. Hij vertrouwde erop dat de Chinese leider Zhou Enlai zijn belofte dat China steun zou geven om de eenheid te bereiken gestand zou doen. Bezoeken aan Moskou en Beijing in 1955 van Ho en Truong Chinh met als doel de Conferentie van Genève weer bijeen te roepen, leerden hun echter dat de leiders van beide communistische grootmachten op dat moment de voorkeur gaven aan een vermindering van de spanningen in de Koude Oorlog. Het betekende dat de DRV in feite waar het de realisering van de eenheid betrof vooral op zichzelf was aangewezen. Beide staten zegden wel diplomatieke steun en meer financiële middelen (200.000.000 Amerikaanse dollars van China en 100.000.000 van de Sovjetunie) toe, maar meer dan een zwakke poging van de Russische minister van Buitenlandse Zaken Vyacheslav Molotov om de Conferentie van Genève weer bij elkaar te roepen ging men niet. Mede gezien de slechte economische situatie van het land en de noodzaak het leger op te bouwen, betekende dit voor Ho dat voorlopig een voorzichtige politiek noodzakelijk bleef.

Van deze terughoudende vleugel wat betreft de hervatting van de oorlog maakten naast de president, de opperbevelhebber van het leger Vo Nguyen Giap, de secretaris-generaal van de partij Truong Chinh, de leider van het organisatiecomité van de partij en viceminister van Binnenlandse Zaken Le Van Luong en de voorzitter van de vakbonden Hoang Quoc Viet deel uit. Mogelijk behoorde ook eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken Pham Van Dong tot deze groep. In wezen wenste de meerderheid van het Politbureau op dat moment een politiek van 'Het Noorden eerst'. Hun redenering was dat de ontwikkeling van de economie in socialistische zin uiteindelijk ervoor zou zorgen dat Zuid-Vietnam hier niet tegenop kon en dat de mensen dan voor het Noorden zouden kiezen. Diem dacht overigens precies het omgekeerde en meende dat de mensen uit het Noorden massaal naar het Zuiden zouden uitwijken als zij zagen hoe succesvol zijn staat was. Als een oorlog in het Zuiden noodzakelijk was, stelden deze leiders die bij voorkeur uit tot na de socialistische transformatie van de DRV op economisch en sociaal gebied en na de reorganisatie en modernisering van het voor en in 1954 zwaar getroffen leger. Deze politieke lijn veranderde niet toen in 1956 duidelijk werd dat Diem niet mee wilde werken aan de voorbereiding en uitvoering van de verkiezingen die in Genève waren afgesproken. Ho was bovendien minder zeker geworden van een zege bij verkiezingen als gevolg van de massale vlucht naar het Zuiden in 1954-1955. Er is wel beweerd dat China en de Sovjetunie op deze politiek aandrongen, maar hiervoor zijn geen aanwijzingen. Men kan hooguit zeggen dat deze koers met hun politieke voorkeuren overeenstemde. Een belangrijke inspiratiebron voor Ho was waarschijnlijk de Noord-Koreaanse leider Kim Il-Sung. Die omarmde in die tijd een politiek van 'Juche', dat wil zeggen een politiek van op zichzelf vertrouwen, eerst Noord-Korea versterken en opbouwen voordat de beide Korea's herenigd konden worden.

Twee andere leden van het Politbureau namen een militante houding aan. Le Duan, de secretaris van de geheime partijtak in het Zuiden (Engelse term: COSVN, Central Office for South Vietnam), en generaal Nguyen Chi Thanh, de voorzitter van de politieke afdeling van het leger, vonden dat de Akkoorden de revolutionaire winst te zeer beperkten. Zij wilden doorvechten tot de volledige zege in het Zuiden was bereikt. Zij waren daarvoor bereid het risico van een grote oorlog te accepteren. Zij waren niet de enige 'zuiderlingen' die in de Vietminh hadden gevochten die zo dachten. Zij hadden acht jaar gestreden en stonden nu voor hun gevoel voorlopig met lege handen. Het merendeel van de strijders moest zich naar het Noorden begeven, met of zonder hun gezinnen. Velen voelden zich verraden door de uitkomsten van Genève met alleen een belofte voor verkiezingen in 1956.

Le Duan en Nguyen Chi Thanh zagen zich in 1954 en de jaren daarna genoodzaakt het meerderheidsstandpunt te accepteren, dat in overeenstemming met de partijdiscipline naar buiten toe werd uitgedragen als een eensgezind besluit van het Politbureau. Zij moesten toestaan dat de directieven van het Politbureau van de zomer van 1954 werden uitgevoerd. Die behelsden dat de uitkomsten van de Akkoorden moesten worden gerespecteerd, het overgrote deel van de strijders van de Vietminh zich naar het Noorden moest begeven en slechts 10.000 man in het Zuiden konden achterblijven. Tot hen behoorden Le Duan en Le Duc Tho. In zijn detailstudie over de provincie My Tho in de Mekongdelta heeft de Amerikaanse historicus David Elliott laten zien wat dat betekende. In de hele Mekongdelta waren midden jaren vijftig 30.000 leden van de Vietminh actief; in 1959 waren er nog 3000 over, een ontwikkeling die niet alleen was veroorzaakt door het vertrek naar het Noorden maar ook door de repressie van de regering-Diem. Uit My Tho trokken alleen al in 1954-1955 1500 kaderleden en strijders van de Vietminh naar het Noorden. Zij lieten op dat moment tussen 3000 en 4000 aanhangers van de Vietminh achter. De achterblijvers mochten geen gewapende strijd voeren en hadden de opdracht toe te zien op de correcte uitvoering van de verkiezingen. Drie jaar later waren er dat nog veel minder geworden.

De tegenstellingen in de partij laten nog eens zien hoezeer het in veel westerse literatuur opgevoerde beeld van een eensgezinde Communistische Partij onder leiding van een almachtige Ho Chi Minh fout is. Werd hem eerder kwalijk genomen dat hij in 1945 de Communistische Partij tijdelijk had ontbonden en in 1946 met de Fransen onderhandelde en het goedkeurde dat de Fransen in Tonkin terugkeerden, nu verweten sommige leiders in Hanoi hem dat hij de Akkoorden van Genève accepteerde, zelfs toen duidelijk werd dat er voorlopig geen eenheid in Vietnam zou komen. Dat gebrek aan eensgezindheid zien wij ook in de relatie tussen Noord-Vietnam en de twee bondgenoten de Sovjetunie en China. Terwijl de Amerikaanse regering in 1950 meende dat alles pais en vree was tussen de Russen, de Chinezen en de Vietnamezen, ontving Stalin Ho Chi Minh in Moskou bijzonder koeltjes vanwege zijn in de ogen van Stalin te zeer nationalistische opvattingen en zijn poging begrip te vinden bij de Verenigde Staten.

Ik noemde hiervoor de historicus Tuong Vu en zijn publicatie uit 2017 met als thema de consistentie en de eensgezindheid van de communistische leiders wat betreft hun sterke ideologische gedrevenheid. Het is duidelijk dat hij het op een aantal punten niet met Asselin en Lien-Hang T. Nguyen eens is. Vaststellingen zoals in de vorige alinea treft men bij hem dan ook niet aan. Ook voor de jaren 1953-1960 geldt volgens hem dat er geen wezenlijke tegenstellingen in het Politbureau waren en dat de gerichtheid op een internationale communistische revolutie breed werd gedragen. Het lastige in zijn verhaal is dat redevoeringen en publicaties met ideologische thema's voor de lange termijn centraal staan en dat de feitelijke verwickelingen daar als het ware aan worden opgehangen. Discussies over de te nemen besluiten voor de korte termijn of over het tempo waarin de oorlog en de revolutie in het Zuiden zich moesten voltrekken blijven daardoor bij hem enigszins op de achtergrond. Om deze reden kies ik toch voor de benadering van Asselin en Nguyen. Wat Tuong Vu ons ondertussen nog eens goed laat zien, is dat de communistische leiders in Hanoi onmiskenbaar hardline communisten waren. Hij benadrukt mijns inziens echter onvoldoende dat dit niet hoeft te betekenen dat zij in tactisch opzicht niet van mening konden verschillen. Maar Ho Chi Minh in deze periode typeren als iemand die erg kritisch stond tegenover de Sovjetunie of China of een onafhankelijke koers wilde volgen – ik wijs op het beeld van Sainteny in 1956 – dat kan nu echt niet meer. Wat dat betreft is Tuong Vu's bronnenmateriaal uitvoerig en heel duidelijk. Ho Chi Minh streefde na 1945 steeds naar samenwerking met de Sovjetunie, maar het duurde tot 1949-1950 voordat dit gebeurde. In redevoeringen in 1953 spraken hij en Truong Chinh ondubbelzinnig hun geloof in Stalins en Mao's opvattingen uit, zij beschouwden het communistische blok als 'een soort kerk' en vertelden aan medestanders dat Stalin altijd gelijk had. Partijleden toonden na bezoeken aan Moskou achteraf hun bewondering voor de vorderingen van de Sovjetstaat. Ho schreef in de jaren 1951-1956 onder allerlei pseudoniemen in een aantal kranten een honderdtal korte artikelen met als het overheersende thema het verschil tussen 'de beschaafde Sovjetunie' en 'het verfoeilijke Amerika'. Hij plaatste hierin het gelukkige leven van de burgers in de Sovjetunie, de vorderingen van de technologie, het economische succes en de positieve vorderingen van die samenleving scherp tegenover de Verenigde Staten, een land met een decadente cultuur, racistische praktijken, steden vol criminaliteit, met een regering die de bevolking onderdrukte en met veel corruptie. Dit afdoen als tactische manoeuvres om de steun te verkrijgen van de communistische grootmachten of om de critici in eigen land de wind uit de zeilen te nemen is wat al te gemakkelijk. Ook blijkt uit de analyse van Tuong Vu dat patriottisme en proletarisch internationalisme voor de communistische leiders in Hanoi steeds meer samenvielen. Volgens hem verschilden Le Duan, Ho Chi Minh en Pham Van Dong niet van mening over het doel op lange termijn door middel van een klassenstrijd een sociale revolutie in Vietnam door te voeren. In die zin was voor hen de verovering van het Zuiden niet alleen het bereiken van de eenheid van Vietnam maar ook de vervolmaking van de klassenstrijd en de anti-imperialistische strijd. Langs deze omweg onderbouwt Tuong Vu nog eens dat de Vietnam Oorlog meer was dan een oorlog voor de eenheid, maar ook een burgeroorlog, in dit geval met als doel de

totstandbrenging van een socialistische maatschappij door middel van een klassenstrijd. Zo vult hij op dit punt de visie van de hiervoor genoemde twee historici aan door te laten zien dat het bereiken van de nationale eenheid en het vestigen van een communistische staat voor de leiders in Hanoi niet van elkaar vielen te scheiden.⁴⁴

De economische situatie en de landhervorming van de communisten

De politiek van ‘Het Noorden eerst’ was ook bittere noodzaak gezien de economische situatie van het land. Die was in 1954 bijzonder slecht. Een Canadese diplomaat die in Hanoi verbleef, berichtte dat er weinig kans was dat de economie in elkaar zou storten, omdat er helemaal geen economische structuur was. Het simpele feit dat een bevolking van ruim veertien miljoen Noord-Vietnamezen slechts dertig afgestudeerde ingenieurs kende, illustreert dat nog eens overduidelijk. Vietnam had tijdens de Tweede Wereldoorlog al zwaar geleden onder de Japanse bezetting. De grote gevechten in de oorlog tegen de Fransen hadden vooral in het noorden van Vietnam plaatsgevonden en hadden ervoor gezorgd dat daar bruggen, wegen en spoorlijnen voor een groot deel waren vernield en de voedselproductie zwaar was getroffen. Daarnaast verliet bijna een miljoen mensen in de jaren 1954-1955 het Noorden en trok naar het Zuiden. Bovendien hadden de Fransen bij hun vertrek fabrieken, overheidsinstellingen en zelfs ziekenhuizen en postkantoren voor een belangrijk deel ontmanteld. Buitenlandse journalisten rapporteerden dat in de belangrijke havenstad Haiphong slechts een van de 31 fabrieken die door de Fransen waren geleid nog functioneerde. Vooral de voedselsituatie was nijpend en de rijstrantsoenen moesten voortdurend worden verminderd. Volgens de officiële cijfers kreeg een volwassene een rantsoen van 28 pond rijst, 10 ons vlees en suiker en een beker zoute vis per maand én 4 meter kleren en 2 stellen ondergoed per jaar. De werkelijkheid was dat een groot deel van de bevolking hongerleed en dat alleen de elite van de regering en de partij over voldoende eten beschikte. Een groot probleem was dat de regering in Saigon in het najaar van 1954 alle economische banden met het Noorden verbrak en als gevolg daarvan geen rijst meer naar Noord-Vietnam kon worden vervoerd. Wij zagen eerder hoe afhankelijk dat deel van Vietnam was van de rijstaanvoer uit de Mekongdelta. Dat betekende hongersnood en een groeiende ontevredenheid in een deel van Noord-Vietnam. En ook de zojuist verworven gebieden in het noordwesten waren onrustig.¹⁷ De Amerikanen leverden ook hun bijdrage. Kolonel Edward Lansdale, in dienst van de CIA, liet de brandstofvoorraad van de busonderneming in Hanoi vervuilen om op deze wijze te verhinderen dat de bussen konden rijden. Alleen rijstimport uit Birma in 1955, die werd gefinancierd door de Sovjetunie, voorkwam een herhaling van de hongersnood van 1945. En de problemen waren voorlopig ook nog niet opgelost. Er waren demonstraties van katholieken die naar het Zuiden wilden migreren, waarbij kreten klonken zoals ‘Weg met het communisme’. Het leidde tot het gewapende optreden van communistische soldaten en het doden van demonstranten. De economische problemen waren zo groot dat de uitgaven voor defensie van 27 procent van het totale budget daalden naar 19,2 procent in 1958 en 16 procent in 1960. Fabrieken produceerden slecht en de landbouwproductie bleef steeds maar tegenvallen.

Daarnaast zorgde de omzetting van het land in socialistische zin door het landhervormingsprogramma van de partij voor veel onrust. Dat beoogde een stap op weg naar een socialistische maatschappij te zetten en tegelijkertijd de voedselopbrengst te verhogen. Bij het opzetten en uitwerken van dit programma maakte de regering in Hanoi gebruik van het advies van de Chinees Luo Guibo, wiens regering in eigen land ook een dergelijk hervormingsprogramma

¹⁷ Zie hiervoor ‘De minderhedenpolitiek van de DRV na 1954 en de opstand van de minderheden in 1954-1957’ in dit hoofdstuk (bladzijde 244).

uitvoerde. Binnen de Vietnamese Arbeiders Partij was partijleider Truong Chinh verantwoordelijk. Het was een thema waarover hij al in 1937-1938 samen met Giap een publicatie had geschreven *De boerenkwestie*. Zij verdeelden daarin de Vietnamese boerenbevolking in vijf categorieën: grootgrondbezitters, rijke boeren, boeren met voldoende land, arme boeren en landloze boeren. Die indeling vormde in de jaren vijftig de basis voor de uitvoering van de hervormingen. Truong Chinh en Giap benadrukten in hun werk de onderdrukking van de boerenbevolking, maar wezen ook op de mentaliteit van de boeren die sterk werd bepaald door religieuze opvattingen en de wens privaat bezit te vergaren. Eerst was Truong Chinh nog terughoudend in zijn agrarische politiek. Midden jaren veertig nam hij genoeg met maatregelen om de hoogte van de pacht en de schulden van de boeren te beperken en de confiscatie van het land van de Fransen en ‘Vietnamese verraders’. In 1948 gaf hij opdracht een volkstelling te organiseren en het eigendom van het land vast te stellen in de delen van Noord-Vietnam die in handen waren van de Vietminh. In 1950 deelde Truong Chinh met assistentie van Chinese adviseurs die boerenbevolking in de vijf categorieën in. Dit leidde onmiddellijk tot verzet, omdat boeren door onervaren partijfunctionarissen verkeerd waren ingedeeld en de partij moest later in dat jaar – niet voor het laatst – een herziening afkondigen. Op het partijcongres van 1951 was daarom vooral de instructie aan partijleden die het programma moesten uitvoeren een belangrijk aandachtspunt.

De Chinese adviseur Luo Guibo drong er in 1952 op aan dat de agrarische hervorming in de gebieden die de Vietminh controleerde op dat moment begon. Het jaar daarop begon Truong Chinh hiermee. Men onderscheidde daarna drie groepen ‘feodale’ landbezitters: landeigenaren die ‘verraders’ of ‘reactionairen’ waren en ‘voornamen lieden die wreed en sluw’ waren; normale landeigenaren én degenen die meegevochten hadden met de Vietminh. Hun land werd zonder vergoeding inbeslaggenomen of de eigenaren moesten het gedwongen ‘verkopen’. Een actieve rol was naar Chinees voorbeeld weggelegd voor de armste boeren. Zij kregen de leiding bij de acties tegen hun ‘onderdrukkers’, die eerst hun land kwijtraakten en daarna werden gestraft met naar Chinees model vooraf vastgelegde quota voor de aantallen die moesten worden geëxecuteerd. De veiligheidsdienst (de Cong An) van Tran Quoc Hoan coördineerde de activiteiten. De uitvoering lag verder in handen van partijfunctionarissen die waren geselecteerd op hun klassenachtergrond en hun trouw aan de partij. Zij waren vaak afkomstig uit de steden en beschikten dus niet over al te veel kennis van het boerenleven. Na 1954 werd de campagne uitgebreid naar alle gebieden boven de 17^e breedtegraad. De regering verkondigde vooraf dat men zorgvuldig zou omspringen met het individuele eigendom en dat het programma vooral was gericht tegen grootgrondbezitters, maar de functionarissen die het uitvoerden pasten het meestal veel radicaler toe. Omstreeks acht miljoen boeren die voorheen landloos of arm waren geweest kregen land. De willekeurige en hardhandige wijze waarop vertegenwoordigers van de partij te werk gingen bij het afbakenen van wat een huishouding was of bij de indeling in de categorieën, zonder dat zij daarvoor zuivere criteria hanteerden – én dus de onzorgvuldigheid bij de herverdeling van het land – veroorzaakten veel ontevredenheid onder de boerenbevolking. Juist omdat de criteria zo onzuiver waren, betekende dit dat veel bescheiden boerengezinnen hun land kwijtraakten, dat vervolgens paniek uitbrak en dat boeren elkaar willekeurig betichtten van diefstal van land. Een groot deel van de zogenaamde vijanden van het volk of landheren waren gewone boeren die de pech hadden over iets meer land te beschikken dan andere in hun dorp. Ook degenen die op enigerlei wijze met de Fransen hadden samengewerkt werden beschuldigd. In de provincie Nghe An protesteerden in de herfst van 1956 grote groepen boeren tegen het optreden van de communistische kaders en tegen de honger. En er brak een opstand uit in een gebied (Quynh Luu) waar veel katholieken woonden die tijdens de oorlog tegen de Fransen de kant hadden gekozen van de Vietminh, maar die na 1954 niet naar het Zuiden mochten migreren. De lokale autoriteiten wisten die alleen met behulp van legereenheden ten koste van veel doden te bedwingen. Enkele duizenden boeren werden daar door het Noord-Vietnamese leger gedeporteerd

of gedood. Zij waren zeker niet de enige slachtoffers. Het staat wel vast dat de in sommige oudere westerse literatuur voorkomende getallen van massaslachtingen – cijfers van een half miljoen of meer worden genoemd – overdreven zijn. Deze opvattingen treffen wij ook aan bij neorevisionistische schrijvers of Zuid-Vietnamese oud-militairen die het regime in Hanoi extra zwart willen maken. Redelijk betrouwbare oudere schattingen, bijvoorbeeld van de Amerikaanse historicus Edwin E. Moïse uit 1976, spraken van enkele duizenden tot niet meer dan vijftienduizend executies. Op basis van recent beschikbaar gekomen partijdocumenten concludeerde Lien-Hang T. Nguyen echter in 2012 dat er mogelijk meer mensen zijn gedood, alhoewel niet valt vast te stellen hoeveel exact. In de jaren 2002-2005 waren in Hanoi in het Vietnamees al studies verschenen van de Vietnamese onderzoeker Dang Phong, die het thema uitputtend had onderzocht. Hij concludeerde dat de agrarische hervorming 172.008 rijke boeren en landeigenaren had geraakt en dat bijna 72 procent van hen ten onrechte was veroordeeld. Maar het viel volgens hem onmogelijk vast te stellen hoeveel van die 113.266 veroordeelden waren geëxecuteerd of van hongersnood waren gestorven.

Ook de gedwongen afdracht van belastingen aan de staat droeg bij aan de groeiende ontevredenheid. De zaak was zo kritiek dat de partij zich in 1956 genoodzaakt zag het landhervormingsprogramma stil te leggen en president Ho Chi Minh zich openlijk verontschuldigde voor het optreden van partijfunctionarissen en de tekortkomingen in het hervormingsprogramma. De rol van de president bij het doorvoeren van de landhervorming is, zoals vaker bij hem het geval is, ambivalent. Het is bekend dat Stalin begin jaren vijftig een aantal keren bij Ho erop aandrong nu eindelijk eens zijn gematigde economische politiek om te zetten in een gerichte aanpak van de ‘antifeodale’ krachten in zijn land en, ofschoon hij zijn handtekening zette onder de wetgeving, lijkt hij niet de belangrijkste architect van de maatregelen. Hij was echter als president wel de hoogst verantwoordelijke. Hij toonde zich in het openbaar een voorstander van de landhervorming, maar oefende tegelijkertijd ook – vooral buiten het oog van het publiek – kritiek uit op de repressie en de foltering. Daar bleef het bij tot augustus 1956. Hij verhinderde ook niet dat de vervolgingen plaatsvonden. Zijn ambivalente houding blijkt helder uit het voorval met Nguyen Thi Nam. Zij had vanaf 1937 de revolutionaire beweging gesteund en was de moeder van twee officieren van het leger. In juli 1953 werd zij geëxecuteerd. Ho Chi Minh gaf later toe dat dit een vergissing was geweest, maar hij ondernam verder niets om haar te rehabiliteren. In de officiële partijkrant *Nhan Dan* (Het Volk) verscheen op 18 augustus 1956 een artikel waarin hij de problemen noemde, zonder dat hij toegaf dat het landhervormingsprogramma een foutief besluit was geweest. Eerst feliciteerde hij uitgebreid de boeren, de partijleden die het landhervormingsprogramma doorvoerden, het leger en het volk en wees hij op de ingrijpende aard van de verandering en de sabotage door ‘de vijand’. Vervolgens gaf hij toe dat een aantal kaderleden niet goed de kern van het programma had begrepen of op incorrecte wijze de algemene richtlijnen had uitgevoerd. Ook erkende hij dat het Centraal Comité van de partij en de regering soms niet duidelijk genoeg waren geweest en geen goede controle hadden uitgeoefend of dat aanwijzingen in de wind waren geslagen. Daardoor waren fouten binnengeslopen in de uitvoering. Het Centraal Comité van de partij en de regering hadden nu echter vastgesteld dat het van belang was om fouten te corrigeren, ‘zoals het niet volledig vertrouwen op arme en landloze boeren, ons niet nauw verbinden met de gemiddelde boer’ en ‘niet een echt bondgenootschap met de rijke boeren tot stand brengen’. Bovendien: ‘De positie van hen die ten onrechte als landheer of rijke boer zijn geclassificeerd moet worden gewijzigd’. Er werd zelfs een voorzichtige liberalisering afgekondigd en een aantal leiders van het Politbureau, onder wie Truong Chinh, Le Van Luong en Hoang Quoc Viet, raakten (tijdelijk of definitief) hun machtspositie kwijt. Het is opvallend dat het alle drie leiders waren die op dat moment ook afkerig waren van een gewapende strijd in het Zuiden. Hoe ernstig de situatie was, toonde een onderzoek aan van een commissie van de partij in september 1959, drie jaar na de hervormingen: 20 procent van de bevolking leed op dat moment honger. Wij zullen hierna nog

vaststellen dat de tegenvallende rijstproductie een van de motieven was voor de verovering van het Zuiden.

Een gedetailleerd beeld van wat de landhervormingspolitiek voor de mensen betekende en van de regionale variaties, treft men aan in de studies over een drietal dorpen van de Vietnamees Luong, de Nederlander Kleinen en de Amerikaan Malarney. Een verschil is dat het dorp waarover Luong schreef al vanaf 1945 in de invloedssfeer van de Vietminh lag en de dorpen 'van' Kleinen en Malarney pas na 1954 onder het gezag van de DRV vielen. Dat betekende dat in Son Duong al vanaf 1951 economische maatregelen werden doorgevoerd die ten doel hadden het bestaan van de arme en landloze boeren te verbeteren door verlaging van de pachtgelden, de verkoop van land en grenzen te stellen aan de rente die voor leningen moest worden betaald. Het gevolg was ook dat de Vietminh al in 1950 een relatief krachtige positie had met 143 partijleden, onder wie 23 vrouwen. Men mag het opvallend noemen dat de bovenlaag van de dorpsbevolking met 46 procent onder hen goed was vertegenwoordigd. Het hield ook in dat Son Duong een aanzienlijke bijdrage moest leveren aan de oorlogsinspanning van de Vietminh tegen de Fransen: 30 procent van de rijstproductie werd afgedragen aan het leger, 80 mannen deden dienst in dat leger en tussen 60 en (op bepaalde momenten) 270 waren drager. Son Duong kreeg met de landhervorming te maken in juni 1954. Op dat moment verscheen een landhervormingsteam in het dorp met het doel het land te herverdelen. 4 landheren werden als 'onderdrukkers' bestempeld, 22 waren 'normaal' en er waren 10 rijke boerenhuishoudens. Dat waren in totaal 36 huishoudens, ofwel 7,8 procent. Van de dorpsbevolking bleek 70 procent geen land te bezitten. Naast de landverdeling vond ook een zuivering van de partij van de communisten plaats. 42 leden van de partij, dat wil zeggen 46 procent, werden in verband met hun afkomst uit de groepen van landheren en rijke boeren uit de partij gezet.

Malarney deed in de jaren negentig van de vorige eeuw onderzoek, vooral door middel van vraaggesprekken, in de uit 3 dorpen bestaande gemeenschap van Think Liet, 10 mijl ten zuiden van Hanoi. Een van zijn thema's was wat gebeurde tijdens de landhervorming waarmee Think Liet in december 1955 te maken kreeg en wat de gevolgen daarvan waren voor de leefgemeenschap van de (in 1992) ruim 9000 mensen, die (op dat moment) waren verdeeld over 2259 huishoudens. De partijkaders die in december 1955 arriveerden, waren doordrongen van de communistische ideologie van de klassenstrijd, die inhield dat in een landelijke omgeving als Think Liet onderdrukking en exploitatie van de onderste klassen evident waren. Zij hadden van de partij de opdracht bij de uitvoering van de herverdeling 'volledig te vertrouwen op de arme boeren en landarbeiders, samen te werken met boeren met voldoende land, de rijke boeren tot bondgenoot te maken en voor eens en altijd af te rekenen met de landheren, verraders, reactionairen en wrede despoten'. Ook zij maakten binnen de hierboven genoemde categorie van landheren een onderscheid in een aantal subcategorieën: 'de wrede en despotische landheer' met 'een bloedschuld' aan het volk, 'de normale landheer' die gewoon veel land bezat, 'de landheer op papier' die namens een andere landheer het land voor hem bestuurde en 'de landheer die lid was van het verzet'.

Het bleek niet gemakkelijk de arme boeren en de landarbeiders te overtuigen van de onderdrukking door de landheren. Om vast te stellen of iemand een landheer was, hanteerden de partijleden als criterium dat iemand volledig leefde van de arbeid van anderen of land bezat dat drie keer het gemiddelde van het hele dorp betrof. Volgens deze richtlijn waren er 19 landheren in Think Liet, van wie 8 golden als 'normale landheren', 4 als 'wreed en despotisch', 3 'op papier' en 2 als 'lid van het verzet'. Een vaststelling van Malarney was dat 3 mensen de kwalificatie landheer om politieke redenen kregen, want zij bezaten geen land maar hadden wel belangrijke bestuurlijke functies bekleed. De partijleden bepaalden vervolgens dat ieder lid van de families 720 m² kreeg toebedeeld. Dat betekende dat degenen die voor de komst van de partijleden geen of weinig land hadden bezeten nu een behoorlijk stuk land hadden en de landheren niets of bijna niets overhielden. Daarnaast werden hun huizen in beslag genomen en van de inboedel beroofd; daarna werd alles verdeeld onder de

armen. De volgende stap was de landheren hun aanzien en legitimiteit te ontnemen. De partijkaders introduceerden daarbij een nieuwe manier van denken en praten over de samenleving. Allerlei symbolische en taalkundige zaken die voorheen ervoor hadden gezorgd dat de landheren zich onderscheidden van de anderen in de gemeenschap verdwenen. Zij mochten hun dure en luxe kleren niet meer dragen, zij moesten vernederend werk doen (bijvoorbeeld het plein vegen) en kniebuigingen voor hen werden verboden, evenals aanspreektitels en andere eerbewijzen. De culminatie van de sociaal-mentale verandering was de openbare beschuldiging, waarbij de landheren en andere ‘vijanden van de revolutie’ door hun veronderstelde slachtoffers werden aangeklaagd. De beschuldigde moest plaatsnemen in een kuil van 1 meter die voor de tafel van een partijkaderlid dat als rechter optrad was gegraven en hij ontving na het aanhoren van de beschuldigingen en de nodige politieke propaganda zijn straf. In Thinh Liet pleegden 2 landheren tijdens de campagne zelfmoord en 2 werden doodgeschoten door een vuurpeloton. Toen de communisten in augustus 1956 openlijk verklaarden dat tijdens de campagne van de landhervorming misstanden hadden plaatsgevonden en een rectificatiecampagne nodig was, had dit ook gevolgen voor Thinh Liet. Van de 19 landheren werden 6 nu in een andere categorie ingedeeld, zonder dat zij hun land of hun huis terugkregen. En zelfs de kinderen van de ‘normale landheren’ bleven achtergesteld: zij konden geen lid van de communistische partij of officier in het leger worden en het was voor hen lastig om goede medische zorg of goed onderwijs te krijgen.

De partijleden richtten zich bij hun activiteiten in Thinh Liet ook nadrukkelijk op mentaal-culturele zaken, die in de oude samenleving een belangrijke plaats hadden ingenomen. Grote gemeenschapshuizen, waar eerder allerlei rituelen onder leiding van de oude elite waren uitgevoerd, werden van hun functies beroofd. Arme en landloze boeren kregen van de communisten de ruimte altaren, versieringen en beelden te vernielen en het was voortaan verboden offers te brengen in de tempels en tempeltjes. Vroegere gemeenschapshuizen en tempels werden opslagplaatsen voor graan of rijst, heiligdommen van geesten werden kapotgeslagen en hetzelfde lot onderging een tempel van Confucius. Hiermee samenviel een poging van de partij om de mensen van Thinh Liet los te weken van hun oude verplichtingen en trouwbetuigingen en die voortaan te richten op de partij, de revolutie en het collectief, opdat zo een nieuw cultureel besef kon ontstaan. Op verscheidene wijzen probeerde de partij dit te realiseren. In de eerste plaats door allerlei organisaties in het leven te roepen onder leiding van communisten (in Thinh Liet ongeveer 5 procent van de bevolking), in het bijzonder de Jongerenorganisatie (voor de leeftijdsgroep van 18 tot 28) en de Ouderenorganisatie (voor mensen boven 55). Belangrijke sociale gebeurtenissen, zoals trouwen en begraven, werden door deze organisaties geregeld en zo volgens de communistische ideologie omgevormd. Dat betekende sobere huwelijken en begrafenissen zonder allerlei vormen van bijgeloof of een rol voor geesten. Vakantiedagen waren nauw verbonden met belangrijke data van de partij: de stichting van de partij, de dag van de arbeid, de dag voor de oorlogsinvaliden en de martelaren, de verjaardag van de Augustusrevolutie en (later) de geboortedag van Ho Chi Minh. Daarnaast vond propaganda plaats in de vorm van didactische verhalen, liedjes en leuzen, die betrekking hadden op alle activiteiten van het individu en de gemeenschap van de geboorte tot aan de dood, of – later – op de oorlog. Enkele voorbeelden van die laatste: ‘Er is niets belangrijker dan onafhankelijkheid en vrijheid’, ‘Duizend glorievolle jaren voor de Communistische Partij van Vietnam’, ‘Vastbesloten om de Amerikaanse invallers te verslaan’, ‘Alles voor het front, alles om de binnenvallende Amerikaanse vijand te verslaan’ en ‘de drie bereidwilligheden’ voor de soldaten, dat wil zeggen bereid om te vechten en te sterven, bereid om in dienst te gaan of opnieuw in dienst te gaan en bereid om overal te dienen. Het was belangrijk dat de mensen dit alles konden lezen; schattingen over analfabetisme lopen uiteen van tachtig tot 95 procent. Vandaar dat alfabetisering een belangrijk programmapunt van de communisten was. Hierin bereikten de communisten uitstekende resultaten in Thinh Liet. Dat gold niet voor hun

poging een nieuwe cultuur tot stand te brengen. Dat bleek een weerbarstig gegeven, zeker als de gesneuvelde zonen van de leefgemeenschap in het geding waren, zoals wij later nog zullen vaststellen.

In Lang To vonden eveneens vanaf 1954 veranderingen plaats. Dit waren in de eerste plaats demografische veranderingen. 200 mensen vertrokken tussen juli 1954 en mei 1955 naar het Zuiden, onder wie 23 katholieke families, wat het aantal katholieke van 31 naar 8 terugbracht. Anders dan in Son Duong waren de communisten op dat moment zwak. In 1954 werden 250 mensen gearresteerd, omdat zij met de Fransen hadden samengewerkt, maar het bleek op dat moment niet mogelijk de landhervormingspolitiek goed door te voeren. Pas in een latere fase van november 1955 tot juni 1956, toen op andere plaatsen misstanden en terreur hadden plaatsgevonden, waren landhervormingsteams in Lang To actief. Het patroon was in grote trekken hetzelfde als in andere dorpen. De bevolking werd na de onderzoeken ingedeeld in de 5 categorieën en dat leverde hier 3 ‘verkeerde’ landheren op. Er vonden geen executies plaats, maar zij raakten wel hun landbezit kwijt, waarna zij spoedig weer op vrije voeten werden gesteld. Uiteindelijk verloren 41 landheren hun grond en 25 trekdiere. Het land werd herverdeeld onder 598 arme huishoudens met geen of weinig land, waardoor zij 1741 m² per hoofd kregen. En ook hier vonden in september 1956 aanpassingen plaats in verband met de kritiek op misstanden. Eerder wees ik erop dat de landhervormingen en zuiveringen in Son Duong spanningen opriepen. Zuiveringen bleven in Lang To echter uit en er was daar geen sprake van een scherpe tegenstelling tussen arm en rijk waarbij rijke boeren werden verketterd. Kleinen wees erop dat de boeren die hij eind jaren tachtig en begin jaren negentig ondervroeg echter wel wezen op ‘de goede tijden’ voor en ‘de slechte tijden’ na de landhervorming. De landhervormingspolitiek had veel bitterheid veroorzaakt tussen de dorpelingen en in de jaren negentig was dat nog goed zichtbaar. Dorpelingen gaven aan dat zij niet naar feesten en begrafenissen wilden gaan van degenen die hen in de jaren vijftig hadden vervolgd.⁴⁵

De minderhedenpolitiek van de DRV na 1954 en de opstand van de minderheden in 1954-1957

Wij zagen hiervoor¹⁸ dat het inzetten van de etnische minderheden in het gebied van de Zwarte Rivier in de oorlog van de Vietminh tegen de Fransen een belangrijke bijdrage leverde aan de incorporatie van het noordwesten van het huidige Vietnam in de DRV, maar dat dit ook tegenkrachten opriep. Een belangrijke oorzaak was dat de volkeren in de hogere berggebieden, zoals de Hmong en de Dao, tijdens het offensief dat was gericht op Dien Bien Phu nu ook volop met de invloed van de staat van de Viet te maken kregen. Wat dat tijdens het beleg van de Franse vesting betekende, laten de volgende feiten en cijfers zien. Zij moesten hun hooggelegen leefgebieden verlaten en werden in een voor hen vreemde omgeving in de dalen en lagere heuvels ingezet als dan cong. Het veroorzaakte bij hen ziektes en velen stierven, wat de Vietbestuurder Nguyen Khang afdeed als ‘niet wenselijke’ politieke gevolgen. Zij werden in het begin wel vrijgesteld van belastingen in natura, maar dat had weer als ongewenst gevolg dat de belastingen op de landbouwproductie nog zwaarder drukten op de mensen in de heuvels en de dalen, onder wie ook veel Thai. In 1955 moesten boeren van de Thai bijna een kwart van hun oogst van de natte rijstteelt afstaan. De belastingdruk nam in de jaren 1955-1956 steeds verder toe, op dat moment óók voor de leden van de Hmong en de Dao die aan verschuivende landbouw deden. Bovendien werd de opiumteelt van de Hmong in 1956 belast. Dat leidde weldra tot de beschuldiging van leden van deze bevolkingsgroepen dat de regering in Hanoi niet veel verschilde van die van de Fransen.

Er waren ook steeds de dreiging van honger en het oorlogsgeweld. In de Hmonggemeenschap Vinh Quang verrichtten 229 mensen, een kwart van de bevolking, 2952 dagen

¹⁸ Zie ‘De etnische minderheden in het noorden en de Onafhankelijkheidsoorlog’ in hoofdstuk 5 (bladzijde 197).

arbeid voor de Vietminh. Een op de zes families beschikte vervolgens helemaal niet meer over graan; de helft had nog voor vier maanden voldoende rijst en graan. In de Thaigemeenschap Muong Luan werkten 776 inwoners, 37 procent van de bevolking, 10.253 dagen als dan cong. Een vierde van de gezinnen had geen rijst meer om te eten, een kwart had nog een voorraad voor een maand en minder dan 5 procent had voldoende voor vier maanden. Bovendien werd de bevolking in de omgeving van Dien Bien Phu zwaar door het wapengeweld getroffen. Franse vliegtuigen wierpen bommen en napalm, dorpen werden door de strijdende partijen in brand geschoten. Vrouwen en kinderen, die in de dorpen waren achtergebleven omdat de mannen aan het werk waren, moesten vaak uitwijken naar interneringskampen. Soms werd een heel dorp in een keer weggevaagd. In het in het dal gelegen Thaidorp Noong Nhai werden op 25 april 1954 door een Frans bombardement 444 mensen, vooral vrouwen en kinderen, gedood.

Het waren naast dwang en geweld vooral de beloftes van vrijheid, gelijkheid en een betere toekomst die de boeren in het gebied van de Zwarte Rivier ertoe hadden overgehaald voor de Vietminh te willen werken of vechten. Maar het paradoxale was dat diezelfde staat steeds meer van hun bestaansmiddelen afpakte en zo honger en dood veroorzaakte. Het leidde na de zege bij Dien Bien Phu tot steeds grotere onrust en uiteindelijk tot openlijke opstanden, waarbij allerlei bovennatuurlijke verschijnselen en millenniumgedachten een grote rol speelden. Vooral de Hmong roerden zich, maar de ontevredenheid en opstandigheid bleven zeker niet tot hen beperkt.

Een belangrijke vraag in de zomer van 1954 was op welke wijze de veroverde gebieden moesten worden bestuurd. Eind 1954 stelde de regering van de DRV, die op dat moment weer in Hanoi zetelde, de vorming van de Thai Autonome Zone in het noordwesten voor. Op 7 mei 1955 werd de naam veranderd in de Thai-Meo (Hmong) Autonome Zone. Deze staatkundige inrichting is verschillend gewaardeerd. Volgens radicale communisten, die verregaande sociale veranderingen wensten, leek het te zeer op de vroegere Thaifederatie onder leiding van de Deoclan, volgens critici van de DRV was het louter een dekmantel om het gebied onder het gezag van de staat te brengen. Lentz komt in zijn studie tot een genuanceerdere afweging. De totstandkoming van de Autonome Zone gebeurde na uitgebreide onderhandelingen, waarbij kaderleden van de Communistische Partij en vertegenwoordigers van de niet-Viet volkeren, onder wie Thai én Hmong, waren betrokken. Dat was pure noodzaak voor de DRV. De invloed van de DRV in het noordwesten werd na de overwinning in Dien Bien Phu minder, doordat een deel van de militairen werd teruggetrokken en de instellingen die tijdens de strijd grote invloed op de bevolking hadden (het Algemeen Bevoorravingsdepartement en het Politieke Departement) werden opgeheven. De regering realiseerde zich bovendien dat er grote bedreigingen waren: de hongersnood werd steeds groter, veel mensen waren naar Laos of China gevlucht en er was een voortdurende dreiging dat opstanden zouden uitbreken. Men toonde zich daardoor bereid tot concessies. Door het opnemen van de Hmong in de Autonome Zone wilde men in 1955 aangeven dat er meer bevolkingsgroepen dan alleen de Thai van belang waren. Er kwamen op dat moment ook afzonderlijke bestuurlijke eenheden voor de Hmong.

Toch bleven Thai toonaangevend binnen de Autonome Zone en hun invloed betekende dat de autonomie in feite veel verder ging dan de regering vooraf had bedoeld. Het waren de leiders van de Thai die eerder met de Vietminh hadden samengewerkt die als intermediair bleven functioneren tussen de Zone en de regering in Hanoi. De waarden, gebruiken en ruimtelijke indelingen (de muang) van de Thai drukten een groot stempel op de organisatie van het gebied. Het feit dat de regering overduidelijk geen oplossing had voor de honger betekende dat de aantrekkingskracht van de centrale regering beperkt bleef. De speelruimte voor figuren die uit de regio afkomstig waren, zoals Lo Van Hac en andere leden van de elite van de Thai, groeide daardoor steeds verder. Lo Van Hac en andere leden van de Thai-elite zorgden zo voor continuïteit met de situatie van voor maart 1954. Het waren nog steeds Thai – maar nu andere dan de Deoclan – die macht hadden over minderheden zoals de

Khmu en de Hmong. Door de zege in 1954 veranderde er dus in eerste instantie weinig in het model van overheersing via machtige Thaifamilies. Het is duidelijk dat zij zich in alle opzichten superieur waanden aan de andere groepen. Ofwel, zoals een lid van de Hmong zei: 'Daar is het land van de Lao, hier is het land van de Thai, en in de lagere delen is het land van de Viet.' Er mocht dan sprake zijn van continuïteit wat betreft de rol van de elites van de Thai, het taalgebruik dat in publicaties werd gehanteerd voor de politieke overheersing was wel compleet anders dan voorheen. Het werd gekenmerkt door een overvloed aan revolutionair jargon: 'medestanders in de provincie', 'de mensen...als revolutionairen' en '*mij* [cursivering P.M.] waren verdeeld geraakt door het optreden van de Franse bandieten en hun helpers en daardoor leden de mensen van *onze* provincie'. Maar een nieuwe toekomst gloorde zodra de overwinning was behaald. Hier was natuurlijk sprake van geschiedschrijving in dienst van het heden, of, liever zelfs, van de toekomst.

Een groot probleem voor de regering was dat men de voortdurende voedselschaarste en de honger nu niet meer geloofwaardig kon toeschrijven aan buitenlandse vijanden, omdat de DRV nu zelf verantwoordelijk was voor het gebied. In 1954-1955 waren omstreeks een miljoen mensen in de DRV ernstig ondervoed en dit was zeker het allerergst in de pas veroverde gebieden in het noordwesten, waarover het ministerie van Landbouw en Bosbouw veelbetekenend opmerkte dat men over dat deel van Noord-Vietnam niet over gegevens beschikte. Uit de schaarse gegevens waarover wij nu wel beschikken, blijkt dat de situatie daar ernstig was. Wij lezen dat de hongrigste mensen de Khmu, Xinh Mun, Hmong en Dao waren en in veel gevallen het zaad voor het komende jaar moesten opeten. De Thai in de dalen hadden het eveneens zwaar. Door de oorlog waren veel buffels gedood. In 1946 waren er in het district Dien Bien nog 2500, in 1954 waren er slechts 310 over. In de loop van 1954 was daardoor steeds meer onvrede zichtbaar bij jonge partijleden en arme boeren. Zij gingen over tot het verdelen van land onder landloze en arme boeren. De leiders van de Communistische Partij gaven aan dat het de noodzakelijke politieke alliantie bedreigde en verboden dit. Hoe groot de ellende was, blijkt uit het grote aantal mensen dat uit het gebied van de Zwarte Rivier wegvluchtte. Een telling stelde vast dat de bevolking van het district Dien Bien in december 1955 met 14 procent was verminderd, dat wil zeggen dat 3200 mensen waren vertrokken – en de situatie zal in ander districten niet veel beter zijn geweest.

Terwijl de machtspositie van Lo Van Hac groeide en hij carrière maakte in de communistische organisatie, die hem uiteindelijk in de Nationale Vergadering bracht, zien wij in 1954 het omgekeerde gebeuren met anderen. Leden van de Witte en Zwarte Thai, de Dao en de Hmong die met de Fransen hadden samengewerkt vluchtten naar Laos of China, of werden gedood. Tot degenen die uitweken behoorden ook Deo Van Long en zijn familie, die zich in Frankrijk vestigden. De vroegere Franse medestanders die bleven, konden zich in het gunstigste geval terugtrekken in de dorpen te midden van anderen die niet tegen de Fransen hadden gevochten in de hoop dat zij niet werden verraden. Van sommigen is bekend dat zij zich onder leiding van Franse militairen nog jaren schuilhielden in de oerwouden en strijd leverden tegen de Vietminh. De informatie hierover was overigens voor de publicatie van de studie van Lentz beperkt. Er was niet veel meer bekend dan enige berichten in Noord-Vietnamese kranten en tijdschriften, die nog in 1957 vermeldden dat in de bergen honderden 'bandieten' waren gedood of gevangengenomen en dat de volgelingen van een 'zoveelste' Hmongkoning Van A Bau het tot in de jaren zestig zouden hebben volgehouden. Maar het beeld is dus sinds kort vollediger.

Ondanks de druk en het gebruik van geweld door de nieuwe regering was er kritiek onder degenen van wie men veronderstelde dat die met de regering samen wilden werken. Van de 56 aangeworven kaderleden van de Thai uitten in november 1954 41 hun gevoelens van onvrede over de Viet, omdat die de anderen overheersten. En de niet-Thai kaderleden met een Dao- of Hmongachtergrond vreesden juist dat de totstandkoming van de Thai of Noordwestelijke Autonome Zone hen achterstelde bij de Thai. Ofschoon de naam in mei 1955 werd veranderd in Thai-Meo

(Hmong) Autonome Zone en nog later in het neutralere Tay Bac (de Noordwestelijke Zone), bleef dit gevoelen onder de andere minderheden bestaan. Een tweede autonome regio werd in het noordoosten gevormd: Viet Bac. Tay Bac omvatte een derde van het grondgebied van de DRV. De bevolking werd in de jaren vijftig geschat op 320.000 mensen en 20 etnische groepen – en zoals dat bij schattingen gaat, treft men in de literatuur ook lagere en hogere getallen aan.

Het is in het licht van hetgeen ik hierboven heb geschetst niet verrassend dat in de periode 1955-1958 een opstand plaatsvond van ontevreden groepen Hmong, Khmu en Dao, die een eigen koning wilden en zich afzetten tegen wat zij aanduiden als de onjuiste heerschappij van de meerderheden van de Viet en de Thai. Uit de bronnen blijkt dat allerlei wonderlijke verhalen werden verteld, over kikkers die een grote overstroming voorspelden, sprinkhanen die het land leegaten, vampieren die bloed dronken en net geboren kinderen met vleugels die wegvlogen. De verhalen drukten angst en achterdocht uit, laten zien dat men voelde dat men geen greep had op de eigen situatie en zitten vol met analogieën die verwijzen naar de feitelijke situatie. Zo kan men de verhalen over bloed drinkende vampieren vergelijken met de belastingpraktijken van de staat die de mensen uitzoog en van een kind dat wegvloog met het gedwongen vertrek naar een ander leefgebied. De roep om een hemelse koning sloot aan bij een eeuwenoude traditie van de Hmong.⁴⁶ Dit vormde een grote bedreiging voor de macht van de DRV-staat in het gebied van de Zwarte Rivier, omdat men nadrukkelijk opriep tot autonomie en een revolutionair alternatief nastreefde voor de heerschappij van de DRV. In het begin verliepen de protesten vreedzaam, maar zij werden steeds gewelddadiger. Het geweld bereikte in de zomer van 1957 een hoogtepunt en verspreidde zich ook buiten de nieuwe landsgrenzen naar Laos en China. De regering legde wederom de schuld vooral bij vijanden die van buitenaf kwamen en ‘de bandieten en verraders’ in het eigen land beïnvloedden. Door de ontevredenheid en de opstanden als etnisch en regionaal separatisme dat door het buitenland werd geleid te bestempelen probeerde de regering het geweld tegen de eigen bevolking te legitimeren.

De overtuiging leefde bij de ontevredenen dat de koning zou verschijnen nadat men had gevast, dieren had geofferd en had gedanst en gebeden. Als de bovennatuurlijke koning op aarde verscheen, zou hij volgens de profetieën de vijanden verdrijven, vooral de Thai en de Viet, de aanhangers uit hun ellendige situatie verlossen, een einde maken aan de belastingen en de arbeidsverplichtingen, en de mensen jeugd, welvaart, allerlei gaven en geluk verschaffen. Soms worden in de bronnen leiders genoemd, zoals Tan A Long, een leider van de Dao, en Vang Sua Bao, een Hmong. Hun volgelingen stopten met werken, doodden hun veestapel, lieten hun velden in de steek, riepen anderen op ook te stoppen met werken en op bepaalde dagen te vasten – allemaal zaken die de plannen van de DRV voor de ontwikkeling van het gebied doorkruisten. Daarnaast bouwde men schuilplaatsen in de bossen en organiseerde men demonstraties naar steden en posten van het leger. Een leus uit 1957, die afkomstig was uit de omgeving van Dien Bien Phu, drukte dat helder uit: ‘Val de Kinh (Viet) aan, val de Thai aan! Grijp het land van de natte rijst, grijp de geweren, grijp de vrijheid! Verenig de Hmong en de Khmu volkeren!’ Opstandige leden van de Hmong en de Khmu vonden steeds meer steun voor hun kritiek op de staat en wisten ook afgelegen gemeenschappen te bereiken. Lentz noemt enkele voorbeelden van geweld, bijvoorbeeld in Moc Chau, een gebied waar leden van Hmonggemeenschappen eerder guerrillabases hadden gevormd en aan de kant van de Vietminh hadden meegevochten. Dat veranderde later, een deel van hen vluchtte naar Laos, anderen protesteerden openlijk tegen de belastingen en de arbeidsverplichtingen. In 1957 kwam het tot gewelddaden. De Hmongguerrillastrijders doodden de veestapels van degenen die hun kant niet kozen en namen functionarissen van de regering gevangen en vermoordden hen. Het werd nog bedreigender voor de regering in Hanoi toen de beweging zich ook onder delen van de Thaibevolking verspreidde.

De opstand werd door het Vietnamese leger in 1957 en de jaren daarna onderdrukt door openbare bijeenkomsten te verbieden, onrustige gebieden met het leger te bezetten en de leiders te

arresteren. Een speciale legerenheid Divisie 335 werd naar Moc Chau gestuurd en dat betekende dat 500 mensen uitweken naar Laos. Lo Van Muoi speelde als hoofd van de rechtbank een belangrijke rol bij de veroordeling van de opstandelingen.

Om nog eens goed duidelijk te maken dat op papier wel allerlei voorrechten werden genoemd, maar dat de regering niet beoogde werkelijke politieke autonomie voor de lange termijn te geven, noemde Ho Chi Minh in 1955 in een brief de verschillende etnische groepen onderdeel van een grote Vietnamese familie – met andere woorden: het was niet vrijblijvend, men kon zich daarvan niet losmaken. En de grondwet van 1960 bepaalde uitdrukkelijk dat de autonome gebieden rechtstreeks onder de regering in Hanoi vielen. Een belangrijke rol bij de positiebepaling van de regering en de partij ten aanzien van het Noordwesten speelde Giap. In 1958 hield hij een lezing waarin hij zijn ‘droom voor het Noordwesten’, zoals hij dat noemde, uiteenzette. Het was een integraal deel van ‘ons land’, van een natie die nu tijdelijk was verdeeld als gevolg van de Akkoorden van Genève, maar die weldra zou worden herenigd door nieuwe strijd. In een lezing in 1959 benadrukte hij de noodzaak van de regering tot centralisatie van het land en de bevolking en dat gold ook voor de Noordelijke Zone, zowel op het gebied van de controle van het land, de arbeid als het bestuur. De veiligheid van het land kwam op de eerste plaats volgens hem. Een officieel beleidsstuk uit 1959 (Besluit 128) vergeleek de acties uit de jaren daarvoor met de activiteiten van Ngo Dinh Diem in het Zuiden.

De visie van de regering in Hanoi ten opzichte van de minderheden werd in de jaren vijftig en zestig verder sterk beïnvloed door het China van Mao Zedong. Daar overheersten denkbeelden over een ontwikkeling in fasen volgens marxistische schemata. De bergvolkeren functioneerden in ‘de Vietnamese vertaling’ op de laagste trap van economische ontwikkeling, terwijl de Viet al op de hoogste waren gearriveerd. Dat betekende dat deze laatsten ‘hun landgenoten’ moesten helpen, zelfs als zij zich daartegen verzetten, om zich in cultureel en economische opzicht verder te ontwikkelen. Alleen dan konden zij de hogere fasen van ontwikkeling bereiken. Het was een paternalistische kijk op de verhoudingen, die veel overeenkomsten vertoonde met die van de Fransen en de Zuid-Vietnamese regering, waarbij in alle drie gevallen de beloofde vrijheden volkomen ondergeschikt waren gemaakt aan de noodzaak van een centrale planning.⁴⁷

Ofschoon Noord-Vietnam in theorie beloften over autonomie en het respecteren van de culturele integriteit van de minderheden accentueerde en de Zuid-Vietnamezen de nadruk legden op de integratie van de minderheden, kende de feitelijke minderhedenpolitiek van het Noorden en het Zuiden door de bevoogdende houding van beide staten veel overeenkomsten. Op een punt week die duidelijk af van die van de Fransen. Volgens de Fransen vormden de minderheden een aparte beschaving die over autonome gebieden moest beschikken. Daarvan was bij beide Vietnamese staten geen sprake meer. De communisten benadrukten dat de minderheden deel uitmaakten van de Vietnamese natie, die broederlijk samenleefde, waarbij de Viet als oudere broers de jongeren naar een moderne samenleving en verdere ontwikkeling leidden. De regering van Zuid-Vietnam streefde naar assimilatie van de minderheden naar het model van de Viet, hervestiging van de bevolking en – indien nodig – inbeslagname van land van de minderheden. Er was bij beide staten dus steeds een duidelijk politiek motief aanwezig. De politiek van de regering van Noord-Vietnam oogde alleen vriendelijker voor de minderheden dan die in het Zuiden. Bovendien had men in de politiestaat in het Noorden minder last van een kritische pers. Men sprak van ‘eenheid en tegelijkertijd autonomie’ en men creëerde semiautonome zones. Maar ook hier was het doel greep te blijven houden op de belangrijke strategische gebieden waar de minderheden woonden en de autarkische economie van de minderheden om te zetten naar een economie die commerciële producten opleverde voor de staat, een bijdrage leverde aan de industrialisatie en de levensomstandigheden verbeterde. En dan was er nog de migratie van de Viet naar de leefgebieden van de minderheden in de heuvels en de bergen.⁴⁸

De migratiepolitiek van de regering in Hanoi en de minderheden

Een van de gevolgen van de oorlog die sinds 1946 in het noorden woedde, was de migratie van grote groepen minderheden, zowel binnen als buiten de grenzen van Vietnam. Migratie is een belangrijk fenomeen in de geschiedenis van Vietnam, waarmee zowel de minderheden als de Viet te maken hadden. Als wij ons beperken tot de twintigste eeuw stellen wij vast dat migratie om te beginnen een verdere verspreiding van de Viet uit de delta van de Rode Rivier en de kustvlakten naar de berggebieden in het noorden en de Centrale Hooglanden bracht. Uiteindelijk betekende dit dat deze bevolkingsgroep omstreeks 1990 40 procent van de bevolking in de bergen in het noorden uitmaakte en meer dan 50 procent in de Centrale Hooglanden. De historicus Andrew Hardy maakte in 2003 in zijn studie *Red Hills. Migrants and the state in the highlands of Vietnam* duidelijk dat deze migratie voor de Tweede Wereldoorlog nog beperkt van omvang was. Er waren na 1945 verscheidene migratiebewegingen. In de eerste plaats verlieten leden van minderheden in de berggebieden in het noordwesten midden jaren vijftig als gevolg van de overwinning door de Vietminh hun woonplaats. Daarnaast trok in de periode 1945-1975 meer dan een miljoen mensen uit de delta en de kustvlakten naar de bergen. In de tijd van de Onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen werd dit door de Vietminh krachtig aangemoedigd. Het waren op dat moment vooral mensen die voor de strijd tussen de Fransen en de Vietminh op de vlucht sloegen of bewust de kant van de revolutie kozen. Exacte getallen geven is lastig, maar het waren er zeker enkele honderdduizenden. Een betrouwbare schatting geeft namelijk aan dat in 1954 6 procent van het land in Noord-Vietnam was verlaten.

Na 1954 zette de regering in Hanoi de migratiepolitiek voort. Deze was gericht op de berggebieden ten noorden en ten westen van de delta, maar ook op de meer zuidelijk gelegen noordelijke delen van de Centrale Hooglanden. Migranten die aan het einde van de twintigste eeuw door Hardy werden ondervraagd over hun motieven voor het vertrek naar de bergen en over de wijze waarop dat verliep, verklaarden veelal dat het een vrijwillige migratie was. Hun verhalen gaven echter aan dat het eerder 'een gestuurde vrijwilligheid' was, waarbij de staat en de partij veel invloed hadden. De communistische leiders begrepen dat de bevolkingsdruk in de delta en de kuststreek door de migratie minder zou worden, dat de spreiding van de bevolking van economisch belang was en dat er daarnaast belangrijke strategische en politieke motieven waren. Het maakte de verbreiding van de socialistische denkbeelden in de moeilijk bereikbare wereld van de minderheden mogelijk en ook na 1954 gold dat de bergen grote strategische betekenis hadden, niet in de laatste plaats met het oog op een mogelijke dreiging uit China. In een toespraak tijdens het Derde Partijcongres van de Communistische Partij in 1960 was de secretaris van de partij Le Duan heel duidelijk over de politieke betekenis van deze migratie. De partij en de staat 'moeten de hooggelegen gebieden op gelijke hoogte brengen met de vlakten, de hooggelegen gebieden en grensstreken op gelijke hoogte met de kerngebieden, de etnische minderheden met de Viet, waarbij elke etnische groep wordt geholpen zijn revolutionaire geest en grote bekwaamheid te ontwikkelen, opdat gezamenlijk vooruitgang kan worden geboekt op de weg naar het socialisme'.

De migranten herinnerden zich later over het algemeen de goede relaties met de minderheden in de bergen en er zijn zeker veel voorbeelden van de hulp die zij in de moeilijke beginperiode aan de migranten verschaften. Het is echter ook duidelijk dat minderheden soms om economische redenen hun oude woonplaats moesten verlaten. Een voorbeeld is wat in het gebied met tinmijnen in de omgeving van het stadje Tinh Tuc in de provincie Cao Bang gebeurde. De politieke keuze dat men de mijnbouw verder tot ontwikkeling wilde brengen, had als gevolg dat de tweehonderd Dao- en Hmongfamilies die daar woonden naar andere dorpen moesten vertrekken, voor een deel daartoe gedwongen door een plotseling door de staat afgekondigde verhoging van de belastingen. Volgens de regering was dat noodzakelijk vanwege de overbevolking, in werkelijkheid

was het om arbeiders in de mijnbouw de nodige ruimte te geven. Dat waren niet de daar wonende minderheden, want die achtte men voor dat werk ongeschikt. Een vergelijkbare situatie deed zich voor in het Quynh-Luudistrict in de provincie Nghe An. Daar leefden in de bergen 150 Thaifamilies in een drietal dorpen. Deze dorpen bleven lang verschoond van zaken zoals landhervorming en mobilisatie. Pas op het moment dat veel Viet zich in het district hadden gevestigd, werd de greep van Hanoi voelbaar. Naarmate het aantal Viet in de jaren zestig toenam, werden deze Thai steeds meer gemarginaliseerd en velen van hen trokken naar afgelegen woongebieden in de hogere bergen.

Door de bemoeienis van de staat veranderde ook het leven van veel Dao ingrijpend. Zij woonden in het grensgebied van (Noord-)Vietnam, China, Birma, Thailand en Laos en trokken in dat gebied rond, terwijl zij zich niet bewust waren of zich veel aantrokken van de grenzen die op enig moment op de kaart waren getrokken. De regering in Hanoi beschouwde de aanwezigheid van de Dao in het grensgebied gezien hun houding als een potentieel gevaar en nam daarom in 1954 het initiatief tot een campagne die tot doel had dat deze ‘nomaden’ zich vestigden. Men verzon dat de Dao door hun systeem van landbouw ecologische problemen veroorzaakten en dat zij daarom in lagergelegen gebieden moesten gaan wonen. Vervolgens werden de Dao en andere bergvolkeren die met de campagne te maken kregen gedwongen zich daar in gemengde dorpen te vestigen.

Ofschoon in de noordelijke berggebieden waar de minderheden leefden tijdens de Vietnam Oorlog geen grondgevechten plaatsvonden, werden zij toch door deze oorlog geraakt. Zij hadden ook al voor het begin van de oorlog van de jaren zestig te maken met de migratie van Viet naar de berggebieden, maar die groeide tijdens de Vietnam Oorlog nog sterk. Bovendien werden de leefgebieden van de Hmong en de andere minderheden buiten de Noord-Vietnamese steden zwaar getroffen door Amerikaanse bombardementen die tot doel hadden de naar het platteland verplaatste industrieën en fabrieken te vernielen. Er is beperkt bronnenmateriaal beschikbaar, maar er zijn berichten van begin jaren zestig van aanvallen van Hmong op militaire konvooien en van andere acties. Het lijkt erop dat de Hmong midden jaren zestig geen problemen meer veroorzaakten en enkele duizenden Vietnamese Hmong later in het Noord-Vietnamese leger meevochten. In hoeverre hier sprake was van dwang is niet duidelijk. Voor de staat was het vooral van belang dat zij opium bleven leveren, een belangrijke inkomstenbron voor de staat. Leden van minderheidsgroepen leverden soms ook een belangrijke bijdrage aan de opstand in 1959-1960 in het Zuiden. Het waren veelal veteranen uit de tijd van de oorlog tegen de Fransen, die, nadat zij een politieke en militaire training hadden ontvangen in het Noorden, nu terugkeerden en probeerden minderheidsgroepen de kant van de opstand te laten kiezen, zeker als hun woongebied in de buurt lag van de verbindingsweg naar het Zuiden, de Ho Chi Minhroute. Wij zullen nog vaststellen¹⁹ dat de Hmong in Laos en de Hmong die naar dit land waren gevlucht in de jaren zestig een heel andere keuze maakten.⁴⁹

De discussie in het Politbureau over de toekomst van het Zuiden, de bondgenoten van Hanoi, intellectuele kritiek en de communistische cultuurpolitiek

De discussie in het Politbureau over de vraag of men op korte termijn tot een openlijke strijd in Zuid-Vietnam moest overgaan werd in de tweede helft van 1956 heviger, nadat duidelijk was geworden dat in dat jaar niet alleen geen verkiezingen zouden plaatsvinden – de afspraak van Genève was dat dit in juli zou gebeuren – maar ook dat men in dit opzicht niet op de steun van de Sovjetunie of China hoefde te rekenen. Maar het allerbelangrijkste was dat Diem met zijn acties tegen de communisten of tegen vermeende communisten steeds meer succes had. Le Duan en Le Duc Tho vreesden dat hun organisatie, die bestond uit leden van de Vietminh die na de Akkoorden van Genève in het Zuiden waren achtergebleven, helemaal zou worden weggevaagd en zij pleitten nog nadrukkelijker

¹⁹ Zie ‘Het Hmongleger van Vang Pao in Laos’ in hoofdstuk 14 (bladzijde 403).

voor hervatting van de strijd. De argumenten van degenen die zich terughoudend opstelden, bleken nog steeds doorslaggevend. Behalve de angst voor een Amerikaanse interventie, de situatie van het eigen leger in opbouw en de politiek om eerst in de eigen staat in de moeilijke economische omstandigheden socialistische veranderingen door te voeren, waren nog twee zaken van invloed.

In februari 1956 verkondigde de nieuwe Russische leider Nikita Chroesjtsjov op het Twintigste Russische partijcongres de politiek van vreedzame co-existentie tussen de communistische en de kapitalistische wereld. Die hield onder andere in dat hij lokale oorlogen die tot een grote oorlog konden leiden afwees. Het baarde de communisten in Hanoi zorgen. Wat betekende dat voor de activiteiten in het Zuiden? Ho gaf namens het Politbureau aan dat men de politiek van vreedzame co-existentie steunde en dat het inderdaad voor sommige landen mogelijk was om op vreedzame wijze het socialisme te bereiken. Sommige communistische leiders in Hanoi maakten echter onmiddellijk reserveringen die vrijwel zeker op de situatie in Vietnam sloegen. Na een bespreking binnen het Centraal Comité werd een resolutie aangenomen, die stelde dat het imperialisme door zijn economische natuur oorlogszuchtig was en dat de oorlogsdreiging zou blijven bestaan totdat het imperialisme totaal was vernietigd. Zolang de kapitalistische klasse de revolutie met geweld wilde onderdrukken moest de bevolking bereid zijn de wapens op te nemen.

Daarnaast werden de tegenstellingen tussen de Sovjetunie en de Volksrepubliek China steeds groter. Dat betekende dat Hanoi nog minder hoefde te rekenen op politieke steun van de twee communistische grootmachten. Mao's politiek van 'permanente revolutie' stond lijnrecht tegenover de nieuwe Russische politiek. Het betekende dat het voor Vietnam steeds lastiger werd beide landen te vriend te houden en dat de leiders in Hanoi hierdoor ook zelf scherper tegenover elkaar kwamen te staan. Le Duan en zijn medestanders voelden meer voor Mao's politiek van een voortzetting van de revolutie met geweld, anderen rondom Ho stelden dat vreedzame co-existentie goed aansloot bij de voorzichtige politieke lijn die zij op dat moment volgden ten opzichte van het steunen van opstanden in het Zuiden. Le Duan schreef in augustus 1956 een uitgebreide notitie, waarin hij een zeer negatief beeld van de regering van Zuid-Vietnam schetste: het was 'een neokoloniaal bewind, gecontroleerd door agressieve imperialisten [in casu de Verenigde Staten...met] een wrede en sluwe fascistische dictator'. Het was niet realistisch om te rekenen op een toepassing van de afspraken van Genève. Alleen een revolutionaire strijd – voorlopig nog politiek en daarna gewapend – zou voor veranderingen kunnen zorgen. De protesten van Le Duan en andere communisten die in het Zuiden actief waren, leverden op dat in december 1956 het Politbureau gerichte politieke moorden op 'reactionaire verraders' en bomaanslagen op instellingen die met Diem waren verbonden goedkeurde. Verder wilde de meerderheid van het Politbureau op dat moment nog niet gaan.

Chroesjtsjovs politiek kende naast het uitgangspunt van vreedzame co-existentie nog een tweede zwaartepunt. Dat was de zogenoemde destalinisatie, waarbij hij kritiek uitoefende op de onderdrukking en persoonsverheerlijking ten tijde van Stalin. De leiders in Hanoi reageerden met de vaststelling dat persoonsverheerlijking in Noord-Vietnam geen rol van betekenis speelde en dat het hun politiek was het collectieve leiderschap te versterken. Maar zij vonden wel dat men op moest passen met vergaande democratisering of het negeren van de belangrijke rol van leiders in een revolutionaire situatie. Vooral onder invloed van Chroesjtsjovs kritiek op Stalin ontstond in Oost-Europa onrust bij de Russische bondgenoten. Vervolgens roerden zich mede onder invloed van deze beweging in Vietnam ook jonge intellectuelen en kunstenaars. De meesten van hen waren tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog lid geweest van de Vietminh en zij bepleitten nu beperkte politieke hervormingen, meer intellectuele vrijheid en maatregelen tegen corruptie en despotisme. Het lijkt erop dat de leiders van de partij en de staat dit enige tijd toelieten. Er valt veel te zeggen voor de opvatting dat zij dit lieten gebeuren, of zelfs aanmoedigden, omdat er op dat moment veel onvrede was. Het beëindigen van de landhervorming, het toegeven van vergissingen in dit verband en een aantal aanpassingen in de samenstelling van het Politbureau passen in dit patroon. Een belangrijke

rol speelden van februari tot november 1956 de tijdschriften *Nhan Van* (Menselijkheid) en *Giai Pham* (Schone kunsten), waaraan schrijvers en andere intellectuelen meewerkten, onder wie Hoang Cam, Tran Dan, Tran Duc Thao, Dao Duy Anh en Phan Khoi. De medewerkers hoopten dat de grotere openheid die in de communistische wereld leek te ontstaan ook gold voor Noord-Vietnam. Het was niet zo dat de jongeren zich volledig distantieerden van een communistische revolutie. Zij spraken herhaaldelijk hun steun uit aan het marxisme-leninisme, verklaarden dat zij trouw waren aan de regering en de partij en zelden was er kritiek op de hoogste leiders van de staat en de partij. Zoals men in verscheidene artikelen kon lezen was hun doel het communisme van binnenuit te hervormen door een democratisering van het partijstelsel, het hervormen van de wetgeving, meer culturele en intellectuele vrijheid en in het algemeen gesproken door het marxisme een menselijker gezicht te geven. Hun kritiek gold het dogmatisme, het misbruiken van de macht door functionarissen, de heldenverering en een kunst die volledig dienstbaar moest zijn aan de politiek. Een tijdlang leek de partijleiding hierin mee te gaan. De voorzichtige liberalisering was zichtbaar in het verkondigen van enige democratische grondrechten, het bevrijden van gevangenen, het opheffen van reisbeperkingen en het korte tijd dulden van de vrijheid van meningsuiting. Maar de andere sfeer was niet van lange duur en na een periode van afwisselend liberalisering en repressie was er vanaf begin 1958 sprake van een definitieve onderdrukking van de beweging.

Aangezien Truong Chinh niet alleen verantwoordelijk was voor de uitvoering van het landhervormingsprogramma, maar ook degene was die in de jaren veertig intellectuelen had uitgenodigd lid te worden van de partij, deden beide zaken hem geen goed. Het betekende dat hij in september 1956 als partijsecretaris het veld moest ruimen en begin 1957 Le Duan steeds meer invloed kreeg, met naast hem Le Duc Tho. Die werd nu lid van het Politbureau en regelde de personele situatie in de partij zo dat voorstanders van Le Duans lijn belangrijke posities kregen. Zij speelden een belangrijke rol bij het optreden tegen de hervormingspogingen in 1957 en 1958. Functionarissen en professoren werden ontslagen. De nieuwe tijdschriften werden verboden, de meeste schrijvers mochten niet meer publiceren, een deel van de schrijvers en intellectuelen werd gevangengezet of voor 'heropvoeding' naar fabrieken of naar het platteland gestuurd om als proletariërs te leren denken. Andere dichters werden door de partij opgeroepen de jonge generatie te bekritisieren en het onfeilbare leiderschap van de partij aan te tonen. Het taalgebruik waarmee de schrijvers en intellectuelen in publicaties van de regering nu aan de kaak werden gesteld loog er niet om. Alle negatieve etiketten werden uit de kast gehaald: 'antipartij lieden, contrarevolutionairen, decadente figuren, reactionairen, mensen die vergif verspreiden, trotskisten, anarchisten, revisionisten, opportunisten, hedonisten, antipartij reactionairen'. Er is wel gesuggereerd dat het was uitgelokt door de partij om onwenselijke elementen op te sporen, zoals Mao Zedong dat in China had gedaan met de actie 'Laat honderd bloemen bloeien', maar hiervoor bestaan geen duidelijke aanwijzingen. Het lijkt er veeleer op dat de regering door aan de intellectuelen en schrijvers enige ruimte te geven hoopte meer steun onder de bevolking te vinden en dat men alleen de effecten had onderschat. Overigens was het een geïsoleerde beweging van intellectuelen die weinig invloed had onder de bevolking. Dat kwam ook doordat de auteurs van de tijdschriften nauwelijks of geen belangstelling hadden voor de economische zaken die de bevolking raakten.²⁰

In deze reactie was sprake van een bewuste cultuurpolitiek van de partij, een tendens die wij ook zien in maatregelen van de partij tegen 'bijgelovige en nutteloze dorpsfeesten' en in de sluiting van veel tempels en heiligdommen. Boeddhisme en katholicisme werden ontmoedigd. Het confucianisme werd voorgesteld als de ideologie van de oude feodale klasse, maar tegelijkertijd in eigentijdse zin 'omgebouwd' als een bron voor gezagsgetrouwheid en als motivatie voor een revolutie. Dat waren beide elementen die de regering goed kon gebruiken. In deze sfeer van beïnvloeding van

²⁰ Zie ook de paragraaf 'Schrijvers in Noord en Zuid tijdens de oorlog' in hoofdstuk 20 (bladzijde 545).

de bevolking en het creëren van ‘de nieuwe socialistische persoonlijkheid’ moeten wij ook andere maatregelen duiden, zoals de beperking van het aantal boeddhistische monniken en katholieke priesters, of het omzetten van traditionele muziek in marsmuziek. Het laat zich raden dat veel werk werd gemaakt van thematieken zoals het gezamenlijk naar een prachtige toekomst op weg zijn van de soldaten en de boeren. Het betekende ook dat in de Vietnamese geschiedenis nationalistisch denkende proto-communisten werden ‘gevonden’. De bekendste was de Tay-Sonkeizer Quang Trung van het einde van de achttiende eeuw. Ook eigentijdse helden werden als symbool opgevoerd. Zo kreeg de heldin Mac Thi Buoi, die in 1951 door de Fransen was gedood, een eigen mausoleum, een beeld, een plaats in de jeugdliteratuur en werd zij afgebeeld op postzegels.⁵⁰

De economische situatie in 1959-1960, nationalisatie en de collectivisatie van de landbouw

De economische problemen in Noord-Vietnam waren aan het einde van de jaren vijftig dermate groot dat de regering van de DRV en de leiders van het Politbureau moeilijk een andere strategie dan beperkte steun aan een opstand in het Zuiden konden volgen. Het Centraal Comité stelde tijdens een vergadering in 1958 dat het landhervormingsprogramma een succes was afgezien van enige vergissingen. Ik heb hiervoor al duidelijk gemaakt dat dit zeker een eufemistische vaststelling was. Het Centraal Comité kondigde in die vergadering een Driejarenplan af. Dat moest leiden tot een verdergaande socialistische omvorming van het land en een verhoging van de productie, vooral van voedsel. De plannen hadden hoofdzakelijk betrekking op de nationalisatie en modernisering van de economie en de collectivisatie van de landbouw. Terwijl op het platteland stappen werden gezet om de landbouw te collectiviseren, probeerde de regering de onderontwikkelde industrie uit het slop te trekken. De problemen waren gigantisch. Men had niet alleen te maken met de keuzes die de Fransen tijdens hun kolonisatie hadden gemaakt. Die hadden de industrie vooral op de export gericht en de consumptie-industrie nauwelijks ontwikkeld. Ook kampte men met de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog, de Onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen en allerlei interne conflicten. Veel fabrieken waren vernield en voor zover zij functioneerden waren de technische kennis en het kapitaal om te kunnen investeren beperkt. Van de niet-agrarische productie was 59 procent nog altijd handenarbeid. De regering onteigende een deel van de fabrieken, die veelal nog in private handen waren, en begon met de bouw van nieuwe complexen. Uiteindelijk had zij echter geen andere keuze dan dat zij sommige ‘bourgeois-kapitalisten’ hun eigen fabrieken liet exploiteren bij gebrek aan deskundigheid bij anderen.

Buitenlandse diplomaten gaven een somber beeld van de economische situatie in Noord-Vietnam. In een diplomatiek verslag van 26 juni 1959, dat was bestemd voor zijn regering in Londen, gaf de Britse consul aan dat de levensstandaard in Hanoi voortdurend daalde en dat de armen steeds armer werden. Volgens hem had slechts 5 procent van de mensen van de komst van het communistische stelsel geprofiteerd. En hij ging nog verder met zijn negatieve waardering. Geen enkele westerling had volgens hem ooit een Vietnamees ontmoet, met uitzondering van leden van de regering of de partij of een aantal fanatieke jongeren, die zich aangetrokken voelde tot de communistische ideologie. De burgerij verfoeide de nationalisatie en op bepaalde plaatsen op het platteland vroegen boeren of zij de coöperaties mochten verlaten, vooral omdat hogere belastingen onmiddellijk alles opslokten wat extra werd geproduceerd. De consul stelde vast dat de rijstproductie was gestegen, maar dat deze nog altijd 1.000.000 ton onder het gestelde doel lag en dat de groei van de industriële productie ook niet zo snel ging als in de plannen was verondersteld.

In juni 1959 maakte het Centraal Comité de eerste balans op van het Driejarenplan. Het was veelzeggend dat het lid van het Politbureau Truong Chinh rapporteerde dat op het platteland de socialistische en kapitalistische versies van de economie met elkaar in gevecht waren. Daarom moest nog meer de nadruk worden gelegd op de omvorming in socialistische zin, vooral op de collectivisatie

van de landbouw. Officiële cijfers gaven aan dat er op dat moment 6830 coöperatieve landbouwbedrijven waren, die elk 30 huishoudens kenden en dat deze daarmee de meeste boerenhuishoudingen boven de 17e breedtegraad omvatten. In een besluit van deze bijeenkomst van het Centraal Comité werd de voltooiing van de collectivisatie van de landbouw de belangrijkste revolutionaire taak van de partij en het volk genoemd.

Naast de tegenstelling over de vraag welk besluit men moest nemen over de strijd in het Zuiden bleef de economische ontwikkeling de tweede grote zorg voor de regering in Hanoi. Op het Partijcongres van september 1960 werd een Vijfjarenplan goedgekeurd dat de nadruk legde op een versnelde collectivisatie van de landbouw en de ontwikkeling van de zware industrie. In 1965 zou de socialistische economie moeten zijn gerealiseerd. Dat was gezien de economische situatie op dat moment een zware opgave. Een groot probleem was dat sommige boeren het overschot van hun oogst niet aan de staat wilden verkopen en dit oppotten, omdat zij veronderstelden dat de munthervorming die een jaar eerder was afgekondigd hun geld waardeloos zou maken. Dat betekende dat de regering de rijstrantsoenen verder moest verlagen. In de steden functioneerden veel nieuwe fabrieken slecht, omdat goed opgeleide technici ontbraken of problemen hadden de adviezen van buitenlanders uit andere communistische landen op te volgen. Dit alles leidde tot groeiende ontevredenheid in de steden, vooral in kringen van intellectuelen, onder eigenaren van winkels en bij katholieken. Toch werden op het congres positieve cijfers bekendgemaakt over de economische ontwikkeling van het land: 55 procent van de boeren, 70 procent van de handwerkslieden en 49 procent van de kooplui maakten deel uit van de coöperaties. De industriële productie die 17 procent van het Bruto Binnenlands Product (de marktwaarde van alle goederen en diensten in een land in een jaar) had bedragen in 1955, deed dat nu voor 40 procent. Om deze lijn voort te zetten werd een aantal maatregelen bekendgemaakt dat tot doel had privaat eigendom te verminderen, een einde te maken aan kleinschalige productie voor lokaal gebruik, de productie te centraliseren, de industriële productie te verhogen en de nationale eenheid en de populariteit van de partij te vergroten door wat men aanduidde als 'een gematigde aanpak' van de economische en sociale veranderingen. Blijkbaar realiseerden de partijleiders zich dat een dergelijke benadering effectiever was dan dat zij de nadruk legden op de klassenstrijd. Dat betekende overigens niet dat de partij haar greep op de economie fundamenteel veranderde. Grote delen van de economie werden geleid door functionarissen van de staat en/of de partij, die verantwoording over de gerealiseerde doelen moesten afleggen aan planningsdeskundigen van de partij. De omvang van het leger werd verder verkleind. Giap vertelde het Congres dat dit een noodzakelijke stap was, omdat de ontwikkeling van de economie op de eerste plaats kwam. Een ander thema op het congres was de kwaliteit van de partijleden. Slechts 34 procent van het partij kader was afkomstig uit de klassen van de arbeiders en de arme boeren en zij vormden 54 procent van de partijleden. Dat betekende volgens Le Duc Tho, het hoofd van het organisatiecomité van de partij, dat veel 'ongewensten' lid waren van de partij, vooral mensen uit de rijke bourgeoisie en rijke landeigenaren. Ook veel functionarissen van de partij waren uit de bourgeoisie afkomstig. Het gevolg was volgens hem dat velen van hen onvoldoende vertrouwd waren met de communistische leer.⁵¹

Een evaluatie van de collectivisatie midden jaren zestig: officiële getallen en nuanceringen

Het Centraal Comité dat in het voorjaar van 1963 in Hanoi bijeenkwam, hield zich vooral met de toestand van de economie bezig. De rapporten over de voortgang van het Vijfjarenplan waren positief. Had in 1958 slechts 4,78 procent van de huishoudens tot een collectief behoord, in 1963 was dat volgens de gepresenteerde cijfers 87,7 procent. Maar men signaleerde nog steeds grote problemen: voedseltekorten op het platteland, te weinig steun voor de regeringsplannen onder de minderheden in de bergstreken, een tegenvallende industriële productie, een gebrek aan werktuigen

en technische kennis en slecht management van de plannen. Het grootste knelpunt was dat de voedselproductie de snelgroeïende bevolking niet kon 'bijbenen'. De conclusie was dat voorlopig geen herziening van het beleid ten aanzien van het Zuiden zou plaatsvinden.²¹ De voorstanders van de opvatting 'het Noorden eerst' maakten duidelijk dat een grote oorlog in het Zuiden de economische situatie verder zou verslechteren. De leiders van de Vietnamese Arbeiders Partij zetten daarna in hun economische plannen volledig in op de collectivisatie van de economie. Los van de politieke motivatie van sommige leiders zoals Truong Chinh en Le Duan, die door middel van de collectivisatie de greep van de partij op de bevolking wilden vergroten, waren er vooral ideologische en heel praktische motieven. Men meende zo de superioriteit van de Noord-Vietnamese economie te illustreren en wilde op deze wijze verzekerd zijn van het voedsel dat noodzakelijk was om een oorlog te kunnen voeren.

Wij mogen ons evenwel met reden afvragen of de gepubliceerde cijfers over het aantal mensen dat tot een collectief landbouwbedrijf behoorde niet een geflatteerd beeld geven. De Franse historica Florence Yvon-Tran, die in 1994 een proefschrift heeft geschreven over de collectivisatie van de landbouw in de periode 1958-1988, sprak over een mislukking in verscheidene fasen. Nog voor de landhervormingen midden jaren vijftig werden doorgevoerd, waarbij de landheren hun grond kwijtraakten en veel landloze en arme boeren land kregen, had het partijbestuur al besloten dat de vorming van grote collectieve bedrijven de volgende stap moest zijn. De eerste experimentele coöperaties werden in 1955 opgericht, in 1957 waren er 42, maar een groot succes waren zij niet. De productie bleef sterk achter bij die van de individuele boeren of van de op vrijwillige basis samenwerkende boeren. Zij concludeerde in haar onderzoek dat de cijfers door de partij voortdurend werden 'opgeklopt' en dat dwang nodig was om de boeren in een coöperatie te krijgen. In april 1959 waren er bijna 7000 geregistreerde coöperaties, maar daar nam slechts 8 procent van de boerenhuishoudens aan deel. Desondanks verklaarde het Centraal Comité in die maand in een resolutie dat de vorming van collectieve landbouwbedrijven populair was. Partijfunctionarissen kregen de opdracht dit in vijftien maanden tijd verder af te ronden. Dat betekende dat zij twee mogelijkheden hadden: of dwang of met de getallen sjoemelen. Maar populairder werden de collectieve landbouwbedrijven hierdoor niet. Toch publiceerde de partij in het najaar van 1960 een prachtig cijfer over de bereikte resultaten: 84,8 procent van de boerenhuishoudens zouden volgens deze gegevens deel uitmaken van een collectief en hier zou 76 procent van de rijstvelden onder vallen. In 1963 was dat eerste percentage 87,7 geworden. Het zijn cijfers die men ook aantreft bij de Vietnamese onderzoeker Van Nhan Tri in een in het Frans geschreven studie die in 1967 in Hanoi verscheen. Het valt niet vast te stellen of deze getallen kloppen, maar wij mogen veilig aannemen dat deze een te rooskleurig beeld van de werkelijke situatie geven. Wel was sprake van een sterke groei. Gezien het getal van nog geen 5 procent in 1958 en 8 procent in april 1959 kan die groei – hoe hoog die ook moge zijn – voor een groot deel alleen door dwang zijn bereikt. Soms was dat indirecte dwang, bijvoorbeeld door de deelname aan het onderwijs van kinderen afhankelijk te maken van de bereidheid van de ouders hun boerenbedrijf onder te brengen in een coöperatie, door de boeren bij weigering het etiket 'contrarevolutionair' op te plakken, of door onafhankelijke boeren extreem te belasten.

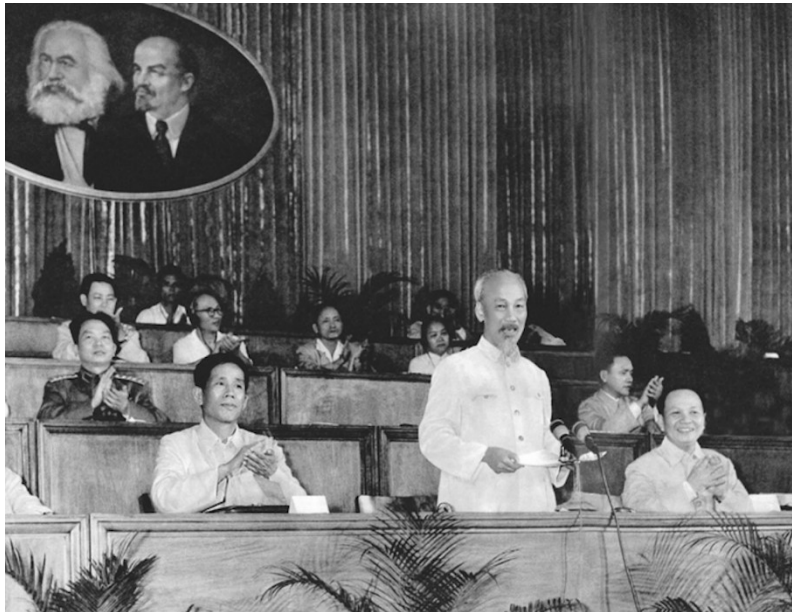
Wij weten ook, onder andere uit de studie van de Vietnamees Dang Phong uit de jaren 2002-2005, die ik hiervoor al noemde, dat er in de periode 1960-1975 nauwelijks sprake was van groei van de rijstproductie, maar dat de bevolking tussen 1955 en 1975 in Noord-Vietnam wel groeide met elf miljoen. Ook om deze reden was het volgens deze auteur voor de communistische leiders in het Noorden van levensbelang dat zij het Zuiden veroverden en zo in de toekomst gebruik konden maken van de rijstschuur in de Mekongdelta om de honger in het Noorden te lenigen.

²¹ Zie over de strijd in het Zuiden en de politieke afwegingen in verband hiermee uitgebreid hoofdstuk 8 (bladzijde 259).

In hun studies over de dorpen Son Duong en Lang To hebben Luong en Kleinen een beeld gegeven van wat de collectivisatie voor een kleine gemeenschap betekende. De overgang naar de grotere en steeds complexer georganiseerde coöperaties was ook hier geen soepel verloopend proces. De boeren wilden in veel gevallen wel in een samenwerkingsverband werk verrichten, maar niet hun land afstaan aan een coöperatie. Zij wilden het land voor de familie behouden. In 1960 behoorde 35 procent van de rijstvelden van Lang To tot een van de acht coöperaties. Dat betekende dat op dat moment 40 procent van de huishoudens aan een coöperatie was verbonden. In 1992 was een boer uit de middenklasse die door Kleinen werd geïnterviewd heel duidelijk over de weerstand: ‘Mijn familie voelde er weinig voor om lid te worden en wij adviseerden onze verwanten om niet deel te nemen aan de werkteams. Mijn vader dreigde de buffel te doden als de kaderleden van de coöperatie zouden besluiten om die mee te nemen. Hij sliep zelfs in de velden om te voorkomen dat iemand zijn planten zou meenemen. Later moest hij toegeven, want hoe konden wij weigeren?’

Ook in Son Duong waren weerstanden tegen het collectivisatieproces. Ook hier begon de collectivisatie in 1958 met de vorming van samenwerkende huishoudens, variërend van drie tot achttien en werden later grotere coöperaties gevormd. Er was in het begin nog geen zware verplichting lid te worden en dat betekende daardoor veel verloop. Dat veranderde in 1959, toen partijleden druk uitoefenden, opdat iedereen lid werd van een coöperatie. Er was in Son Duong geen sprake van openlijk verzet en uiteindelijk werden de meeste huishoudens lid van een coöperatie. Erg enthousiast was men echter niet en 15 procent van de huishoudens trok zich op enig moment terug uit de organisatie.

Volgens de beschikbare cijfers voor deze dorpen was in de jaren van de collectivisatie wel sprake van een stijging van de opbrengst van de landbouwproductie: van 780 ton in 1965 naar 940 ton in 1972 in Son Duong en van 2 naar 3 ton per hectare in het gebied van Lang To tussen 1965 en 1976. Vooral irrigatieprojecten, het verbouwen van nieuwe rijstsoorten en het meer rekening houden met de plaatselijke omstandigheden van de rijstvelden (type grond, de hoogte en de mogelijkheden voor irrigatie) zorgden hiervoor.⁵²

Het partijcongres van september 1960 met van links naar rechts Vo Nguyen Giap, Le Duan, Ho Chi Minh en Truong Chinh. Links boven de portretten van Karl Marx en Lenin.

Noord-Vietnamese propagandaprent die erop wijst dat naast een hogere productie van voedsel het ook van belang is dat men bereid is om te vechten

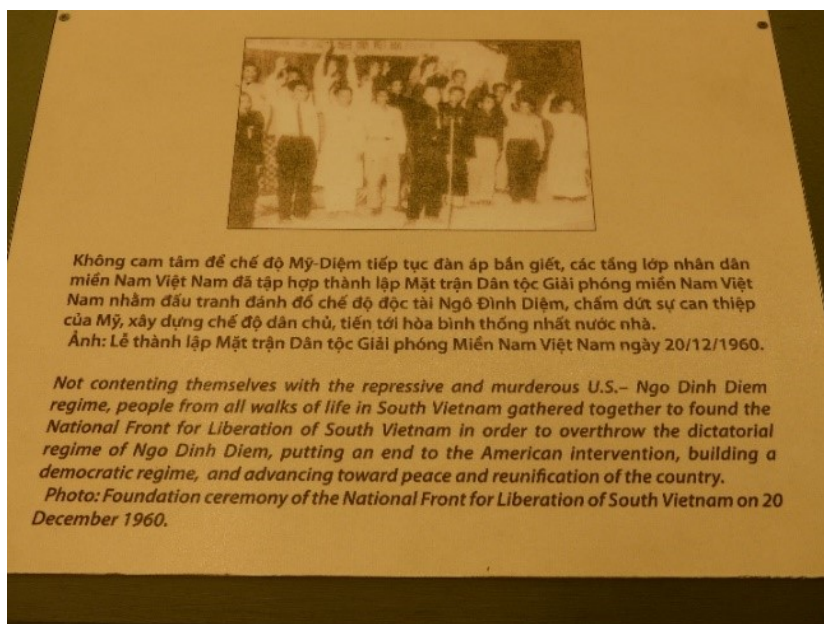
Uitbeelding in Cu Chi hoe de strijders van het Bevrijdingsfront hun eigen wapens maakten

In het museum in Cu Chi demonstreert een handwerksman hoe uit rubberbanden sandalen werden vervaardigd door opstandelingen

Mac Thi Bui (1927-1951) kreeg in 1955 als een van de eersten de titel 'heldin van de gewapende strijdkrachten'. Zij maakte als guerrillastrijder deel uit van de Vietminh, rekruteerde vrouwelijke guerrillastrijders en werd in 1951 door de Fransen gedood. In haar geboortedorp Nam Tân in de provincie Hai Hung, op 80 kilometer ten noorden van Hanoi gelegen, werd een monument voor haar gebouwd, zij werd op postzegels afgebeeld, haar naam werd gebruikt voor straatnamen, er werd een biografie gepubliceerd en in de jeugdliteratuur werd zij als voorbeeld voor andere strijdende jonge vrouwen voorgesteld. Eenheden van soldaten uit de buurt die in de jaren zestig naar het front in het Zuiden vertrokken, bezochten vaak Nam Tân om zich door haar te laten inspireren. Het was een door de staat gestuurde heldenverering.

Een foto van een bord met informatie over de oprichters van het Nationaal Bevrijdingsfront in het Oorlogsmuseum in Ho Chi Minhstad. Uit de tekst onder de foto blijkt niet dat de leiders van de Communistische Partij in Hanoi aan de touwtjes trokken. Men leest dat mensen van allerlei richtingen in het zuiden van Vietnam deze beweging oprichtten om een einde te maken aan de dictatuur van Diem en de Amerikaanse interventie en daarna een democratische regering in een verenigd Vietnam wilden vestigen. Vietnamese geschiedswerken benadrukten na 1975 juist vaak de grote betekenis van de leiders uit het Noorden bij het uitbreken van de opstand en de overwinning in 1975.

Hoofdstuk 8. Het begin van de strijd in het Zuiden in de jaren 1957-1961: het begin van de opstand, Resolutie 15, de oprichting van het Nationaal Bevrijdingsfront en de reactie van de regering-Diem

Het begin van de opstand in het Zuiden

In de voorafgaande twee hoofdstukken stonden de binnenlandse ontwikkelingen in de twee Vietnamese staten die in de zomer van 1954 als uitvloeisel van de Akkoorden van Genève waren ontstaan centraal. Volgens de communistische regering in Hanoi zou Zuid-Vietnam in de toekomst bij voorkeur na verkiezingen of door politieke acties deel uit moeten maken van een verenigde communistische staat. De regering van Diem in het Zuiden beschouwde de regering van Ho Chi Minh wel als een anomalie, maar wierp zich niet zo nadrukkelijk als deze op als de regering van een ondeelbaar Vietnam. Zij zag het Zuiden veel meer als een toekomstbestendige staat naar model van wat er op dat moment in het Zuid-Korea van Syngman Rhee gebeurde. Ik verwees ook al naar de oud-Vietminhstrijders, die daar in 1954 waren achtergebleven. In dit hoofdstuk is de focus gericht op het begin van de opstanden tegen de regering van Diem en de vraag waarom deze opstandigheid vanaf 1957 geleidelijk aan van karakter veranderde en perioden van groei en terugval kende.

De vaststelling dat militante communistische organisaties zoals de Vietminh of hun politieke arm de Indochinese Communistische Partij (ICP, vanaf 1951 de Vietnamese Arbeiders Partij) in de jaren 1945-1954 zowel in het Noorden als in het Zuiden aanhangers hadden, plaatst vraagtekens bij de visie dat de revolutionaire beweging in het Zuiden louter of overwegend een zaak was die door besluiten en initiatieven van de partijleiding in Hanoi en met de door haar ingezette middelen van dwang en terreur van de grond kwam. Dat was de simplistische opvatting die de Zuid-Vietnamese en Amerikaanse regeringen in de jaren zestig verkondigden. Volgens sommige westerse historici – onder wie de Amerikaan Robert Brigham, die eind jaren negentig een studie publiceerde over de opstanden tegen de regering-Diem – was de communistische beweging in de vroege jaren vijftig daarentegen succesvol bij het creëren van een nationale identiteit in heel Vietnam en was de aanhang hiervan wijd verbreid. Andere onderzoekers plaatsten bij dit laatste weer vraagtekens, vooral met de kanttekening hoe krachtig dat nationale gevoel dan wel was bij de boerenbevolking op het platteland. Die was toch vooral bezig met overleven in de moeilijke omstandigheden van een permanente oorlog. Het staat wel vast dat de Vietminh in 1954 over een netwerk beschikte dat actief was in heel Vietnam, dat na Genève op zijn minst tussen een derde en een kwart van het gebied ten zuiden van de 17e breedtegraad onder het gezag of binnen de directe invloedssfeer van aanhangers van deze partij viel en dat in het Politbureau en het Centraal Comité in Hanoi zowel noorderlingen als zuiderlingen zaten. Wij zagen al dat de positie van de communisten in het Zuiden na de Akkoorden van Genève verzwakte. Als voorbeeld de Mekongdelta. Daar bleven in 1954 ongeveer 30.000 leden van de Vietminh achter. Dat werden er in de jaren daarna snel minder om een dieptepunt te bereiken in 1959 met nog maar 3000 aanhangers.

In 1957 en 1958 vonden wel steeds meer gewelddadige incidenten plaats, waarvan honderden functionarissen van Diems staat, vooral dorpshoofden, het slachtoffer werden. Het is echter de vraag of die werden veroorzaakt door de oud-Vietminhstrijders, die slechts een beperkte ruimte hadden gekregen van de partij in Hanoi, of door restanten van de legers van de religieuze sekten Cao Dai en Hoa Hao, of dat zij verband hielden met op geen enkele wijze van buitenaf gestuurd verzet tegen de politiek van Diem. Het meest veilige is aan te nemen dat alle drie elementen een rol speelden. Het is in ieder geval duidelijk dat de leiders in Hanoi op dat moment nog op de rem traptten. Een besluit van het Centraal Comité van december 1956, dat door het Politbureau werd goedgekeurd, somde allerlei beperkingen voor actie in het Zuiden op: alleen geweld gebruiken op beperkte schaal en alleen

door zuiderlingen, men mocht zich wel verdedigen, ontvoeren van zuidelijke functionarissen en losgeld vragen was ook toegestaan en hetzelfde gold voor het gooien van bommen op gebouwen van de regering – maar men mocht geen grote militaire acties ondernemen tegen het leger van Zuid-Vietnam en men mocht niet laten merken dat men contacten onderhield met Hanoi. Ook zien wij in die periode een groeiende onrust onder de bergvolken op het platteland in de Centrale Hooglanden in de buurt van Buon Ma Thuot en Pleiku, dicht bij de Laotiaanse en Cambodjaanse grens. Die werd mede veroorzaakt, doordat Diem in deze potentiële invasieroute voor een inval uit het Noorden zonder rekening te houden met de plaatselijke situatie nederzettingen bouwde voor (trouwe) katholieke vluchtelingen uit het Noorden of oud-militairen.

Een belangrijke kenner van Vietnam de Frans-Amerikaanse journalist Bernard B. Fall bezocht in 1957 het Vietnamese platteland. Hij verschaftte inzicht in de wijze waarop politieke verschuivingen op het platteland plaatsvonden. Regeringsfunctionarissen verzekerden hem dat de situatie daar stabiel was en dat de regering alles onder controle had. Het viel Fall echter op, onder andere op basis van overlijdensberichten in kranten, hoeveel dorpschouften er waren overleden. In 1957-1958 waren er dat in twaalf maanden 452, dat was meer dan gemiddeld een per dag. Vervolgens maakte Fall twee kaarten: een met de plaatsen waar de dorpschouften waren gestorven en een met de meeste opstanden. Beide kaarten vielen in grote lijnen samen. Fall kon toen op een patroon wijzen. De dorpschouften, die de schakel vormden tussen het dorp en de regering, werden als het ‘instrument’ van onderdrukking beschouwd en waren om deze reden door de opstandelingen gedood. Het zorgde ervoor dat andere of nieuwe dorpschouften bang werden en dan de kant van ‘de revolutie’ kozen. Zo werden deze dorpen dan stilzwijgend communistisch, niet als gevolg van een gevecht maar meer als een bewuste bestuurlijke actie, die voor de buitenwereld nauwelijks zichtbaar was.

In communistische bronnen heet de periode na deze incidenten eind 1958-begin 1959 ‘de donkerste periode’, omdat Diem er steeds beter in slaagde greep te krijgen op de gebieden met de opstandelingen en het aantal partijleden in het Zuiden tot enkele duizenden daalde. Le Duan, die in de zomer van 1957 door de regering naar het Noorden was geroepen en in december 1957 algemeen secretaris van de partij werd, gaf aan dat de aanhang in het Zuiden compleet zou verdwijnen door het optreden van Diems troepen en de groeiende financiële en materiële steun van de Amerikanen als niet onmiddellijk maatregelen zouden worden getroffen. Het was noodzakelijk dat de communisten in het Zuiden terugvochten en dat aan de groeiende kloof tussen Hanoi en de aanhangers in het Zuiden een einde werd gemaakt. Behalve de boodschap van Le Duan waren er verontrustende berichten van sympathiserende boeren uit het Zuiden. Die gaven aan dat zij zich door Hanoi in de steek gelaten voelden en dat de leiders van de Vietnamese Arbeiders Partij onmiddellijk actie moesten ondernemen. Een noviteit waar Lien-Hang T. Nguyen in haar studie uitgebreid bij stilstaat, is de wijze waarop Le Duan opereerde nadat hij in Hanoi was gearriveerd. Hij stelde vast dat het prestige van Truong Chinh en Ho Chi Minh door de problemen met de uitvoering van de landhervorming had geleden en hij realiseerde zich weldra dat Giap zijn belangrijkste rivaal was. Die had in 1957 van Ho Chi Minh de opdracht gekregen om een belangrijke resolutie op te stellen (Resolutie 15) over de politiek ten aanzien van de opstand in het Zuiden voor een vergadering van het Centraal Comité die begin 1959 plaatsvond. Giap werkte aan de resolutie toen Ho hem, waarschijnlijk daartoe gedwongen door Le Duan, opdroeg deze af te laten maken door Le Duan, die het document als algemeen secretaris aan het Centraal Comité zou presenteren.⁵³

Resolutie 15 in januari 1959, de toepassing door het Politbureau en de achtergronden van de groeiende opstandigheid in het Zuiden

De belangrijke vergadering van het Centraal Comité van de partij van januari 1959 heeft veel aandacht gekregen van historici vanwege de daar aanvaarde Resolutie 15 (een nummering die werd bepaald

door het aantal vergaderingen van het Centraal Comité na de laatste bijeenkomst van een Nationaal Congres). Dit besluit legde nog steeds de nadruk op het primaat van het realiseren van een socialistische samenleving in het Noorden, maar keurde ook een agressievere politiek ten zuiden van de 17e breedtegraad goed. Het noemde termen zoals ‘een gewapende opstand, vertrouwen op gewapende macht, infanterieaanvallen op het leger van Zuid-Vietnam, het omverwerpen van het regime en het vestigen van een revolutionair bewind van het volk in het zuiden’. Daar moest ‘een nieuw front’ worden gevormd, waarin de stedelijke arbeiders in een leidende rol samenwerkten met de massa van de boeren; men zou andere sociale groepen ervan proberen te overtuigen dat die zich daarbij moesten aansluiten. Het was duidelijk de visie van Le Duan en zijn aanhangers. Door veel westerse historici wordt Resolutie 15 beschouwd als een belangrijk keerpunt, als hét begin van de gewapende strijd in het Zuiden. Logevall spreekt zelfs over ‘het openingsshot van Hanoi’.

Dat lijkt enigszins overdreven. Men ziet dan over het hoofd dat het ‘slechts’ een aanbeveling voor het Politbureau was en dat daar de uiteindelijke beslissing werd genomen. Men kan daarom beter spreken van een noodgedwongen compromis gezien de druk uit het Zuiden en van de hardliners in het Noorden, of een houding van ‘voorzichtig pragmatisme’ (in de woorden van Asselin). De meerderheid van het Politbureau hield, vooral onder invloed van Ho en Giap, vast aan haar eerdere strategische prioriteiten, dat wil zeggen: ‘het Noorden eerst’, een Amerikaanse interventie voorkomen en rekening houden met de communistische grootmachten. Men realiseerde zich dat zowel het leger in het Noorden als de politieke en militaire organisatie in het Zuiden op dat moment veel te zwak was voor een grote opstand en men plaatste daarom nog steeds de politieke strijd in het Zuiden op de eerste plaats. Het was veelzeggend dat het vier maanden duurde, tot 7 mei 1959, voordat de besluiten van het Centraal Comité waren uitgewerkt en dat vervolgens een afgezwakte en niet altijd even duidelijke versie van de resolutie naar het Zuiden werd gecommuniceerd. Het Politbureau accepteerde dat de zuidelijke opstandelingen ‘het oneerlijkste en wreedste deel van de vijand uitschakelden’ en beperkte guerrilla-acties ondernamen. Het heette echter ook dat men de politieke strijd niet ‘met gewapende strijd mocht combineren’ maar slechts ‘met gewapende zelfverdediging en ondersteunende activiteiten’. En men sprak over ‘gewapende propagandamethoden en activiteiten’. Maar acties tegen het leger van Zuid-Vietnam werden anders dan in Resolutie 15 expliciet verboden; lokale milities mochten wel worden aangevallen. Over het verenigde front werd (nog) niet gerept. En de strijders die nu naar het Zuiden terugkeerden, mochten geen uniformen van Noord-Vietnam dragen en op geen enkele wijze worden geassocieerd met het leger van dat land. Deze uitleg van Resolutie 15 leidde bij Asselin in zijn boek uit 2018 tot de kanttekening dat deze eerder leek bedoeld om de hardliners in het Politbureau tevreden te stellen dan Diem ten val te brengen.

De beperkte feitelijke steun van het Noorden bestond eruit dat enkele duizenden uit het Zuiden afkomstige kaderleden van de Vietminh en technici en bouwers van bruggen en wegen nu daarheen terugkeerden en een bijdrage gingen leveren aan wat door een historicus de fase van ‘het georganiseerde terrorisme’ is genoemd. Een speciale eenheid Groep-559 (een naam afgeleid van 19 mei 1959, Ho’s verjaardag), die in het begin bestond uit twee bataljons en later een divisie, kreeg de opdracht een infiltratieroute, de strategische route 559, over land van Noord-Vietnam via Laos en Cambodja naar Zuid-Vietnam te organiseren om materieel, wapens en kaderleden naar het Zuiden te brengen. In het Westen sprak men over de Ho Chi Minhroute, in Noord-Vietnam over de Duong Truong Son (de strategische aanvoerroute door het Truong-Songeberge).

Ho Chi Minh reisde na afloop van de vergadering van januari 1959 naar Moskou en Beijing om daar uitleg te geven over het genomen besluit en (opnieuw) om steun te vragen. Het lijkt erop dat op dat moment zijn machtspositie zwakker was geworden en dat hij vooral nog een rol speelde in de diplomatieke betrekkingen met de Sovjetunie en China. De reacties van Chroesjtsjov en Mao waren zonder meer teleurstellend te noemen. Moskou wilde zich niet binden en Mao toonde wel sympathie voor het genomen besluit, maar was ook erg voorzichtig en gaf aan dat de omstandigheden in

Vietnam nog niet rijp waren voor een grote confrontatie in het Zuiden. Hij voegde eraan toe dat het nog wel honderd jaar kon duren voordat de hereniging van Vietnam een feit was. Het was volstrekt niet het antwoord dat Ho en vooral de hardliners in Hanoi wensten. Daarnaast baarde de groeiende tegenstelling tussen Moskou en Beijing steeds meer zorgen. Naast onenigheid over de door beide staten opgeëiste gebieden in het oosten van Azië betrof dit een ideologisch conflict over de wijze waarop de verspreiding van de communistische wereldrevolutie moest plaatsvinden. Beijing nam daarbij een veel radicaler standpunt in dan de leiders in Moskou, die, zoals wij al zagen, vreedzame co-existentie bepleitten. Tijdens reizen naar Moskou en Beijing in augustus 1960 probeerde Ho beide landen dichter bij elkaar te brengen, maar dat bleek erg lastig. In Beijing kreeg hij te horen dat hij te veel aan de leiband van Moskou liep en in Moskou dat China een zelfstandige communistische grootmacht was. Hij zorgde er nog wel voor dat de Chinezen deelnamen aan een internationale communistische conferentie die in oktober van dat jaar in Moskou plaatsvond, maar veel meer bereikte hij niet. De tegenstellingen bleven. Zijn inspanningen om de eenheid van de communistische beweging te bewaren werden in eigen land bovendien steeds nadrukkelijker uitgelegd als een keuze vóór Moskou en de politiek van vreedzame co-existentie en tégen de radicalere Chinese opvattingen over de internationale politiek. Tuong Vu heeft in zijn studie aandacht besteed aan de ideologische tegenstelling tussen de Sovjetunie en de Volksrepubliek China en de keuzes die de Vietnamese communisten in dit verband maakten. Eind jaren vijftig spraken zowel Ho Chi Minh als Le Duan nog onvoorwaardelijk hun bewondering uit voor de Sovjetunie en de vroegere leider Joseph Stalin en bekritiseerden het revisionisme, zoals dat werd belichaamd door de Joegoslavische leider Tito. In 1960 zien wij een verschuiving optreden bij Le Duan. Hij beklemtoonde dat het communistische kamp anders dan voor 1940 ‘meer’ was dan alleen de Sovjetunie en dat het voortaan van belang was om bij belangrijke politieke keuzes rekening te houden met het hele socialistische kamp. Hier ligt het begin van zijn keuze voor de politiek van Mao. Het was ook het begin van een dispuut in de Communistische Partij in Vietnam dat een hoogtepunt bereikte in 1963.

In de tweede helft van 1959 nam de aanhang van de communisten in Zuid-Vietnam weer toe. Het is een lastig te beantwoorden vraag waaraan wij die verschuiving moeten toeschrijven. Een factor was zeker de veranderende politiek van Hanoi versus het Zuiden, zoals die in Resolutie 15 en de uitwerking door het Politbureau was vastgesteld. Het is echter onjuist om de groei van de opstandigheid alleen daaraan toe te schrijven. Daarvoor was de resolutie nog te zeer terughoudend. Een element dat in beschrijvingen van de veranderingen in 1959 dikwijls over het hoofd wordt gezien, is dat de revolutionaire strijders in het Zuiden vaak veel radicaler te werk gingen dan het Politbureau na de aanpassing van Resolutie 15 wenste. Er zijn verhalen over juichende kaderleden, omdat Ho volgens hen grootschalige militaire actie had goedgekeurd. Zij gingen vervolgens verder dan Hanoi bedoelde, daarbij niet gehinderd door het zwakke partijapparaat in het Zuiden. Zij vielen ondanks de instructies uit Hanoi Diems reguliere strijdkrachten aan en riepen op tot een grote volksopstand. Dit was niet wat Ho en Giap en de meeste andere leiders op dat moment wensten. Wat ook een grote rol speelde, was de terreur van de communisten. Er is verondersteld – want zoiets laat zich natuurlijk moeilijk achteraf bewijzen – dat van elke drie mensen die de kant kozen van de opstand tegen Diem, twee dit deden uit angst of onder invloed van deze terreur. Die kende veel variaties, van levend begraven tot het met messen doden van mensen die kinderen hadden die vochten in het Zuid-Vietnamese leger of contacten onderhielden met dorpschouwen of met functionarissen die diensten verrichtten voor de regering in Saigon, zoals die van verpleegster of leraar. Ook Diems harde repressiepolitiek zorgde voor een toename van het aantal opstandelingen. Deze politiek was wel een weerbaarstig gegeven. Aan de ene kant zorgden zijn maatregelen ervoor dat op bepaalde momenten de opstanden voor een belangrijk deel onder controle leken, anderzijds veroorzaakten juist de repressieve maatregelen op andere momenten zoveel ontevredenheid dat daardoor het verzet en de opstandigheid tegen Diem weer groeiden.

Detailstudies kunnen een dergelijk globaal beeld nauwkeuriger maken. In zijn studie over de provincie My Tho hield David Elliott zich bezig met de vraag waarom een groeiende groep mensen in het Zuiden in 1959-1960 de kant koos van de handlangers van een regering in het ver verwijderde Hanoi, terwijl in Zuid-Vietnam ook andere nationalistische bewegingen actief waren. Elliotts conclusie was dat zeker sprake was van terreur en intimidatie van de zijde van de communisten, maar dat andere factoren ook belangrijk waren. Na de hergroepering van 1954-1955 waren in de provincie My Tho nog tussen 3000 en 4000 Vietminhleden achtergebleven. In 1954 kende elk dorp in deze provincie gemiddeld 20 leden van de Vietminh of de Communistische Partij, in 1959 was dat gedaald naar vaak nog slechts 1 of 2 per dorp en waren in de hele provincie zeker minder dan 1000 partijleden, van wie de helft niet actief was. Volgens sommige bronnen had slechts een honderdtal contact met de bevolking. De acties van Diem tegen de communisten of tegen mensen die met hen sympathiseerden, waren in de jaren 1957-1959 ook in My Tho succesvol. Het overgrote deel werd door de regering-Diem gearresteerd of gedood. In de loop van 1959 groeide het aantal partijleden daar weer en dat lag volgens de geïnterviewden in belangrijke mate aan Diems Wet 10/59 van 1959 – daarover zo dadelijk meer – met zijn mogelijkheden voor hard en willekeurig optreden tegen iedereen die werd verdacht van activiteiten tegen of kritiek op de regering-Diem. De afkondiging van de maatregel was volgens Elliott echter niet de enige reden dat de angst bij de bevolking in My Tho toenam. Die werd nog versterkt door de wijze waarop functionarissen zoals dorpschouwen daarmee omgingen en zij soms mensen tegen betaling hielpen ontsnappen aan vervolging. In deze situatie viel een besluit van Hanoi als Resolutie 15 om terroristische acties te steunen vanzelfsprekend in vruchtbare aarde. Het is opvallend hoe traag dergelijke besluiten My Tho bereikten en in welke mate lokale strijders vaak op eigen initiatief bleven handelen. De uitwerking van de in januari en mei 1959 in Hanoi genomen besluiten bereikte de leiders in de provincie in het Zuiden pas vele maanden later en het duurde tot november voordat de consequenties door kaderleden waren verwerkt. De complexe taal van Resolutie 15 en de interpretatie door het Politbureau veroorzaakten veel onduidelijkheid en pas midden 1960 kon men grootschaligere acties in My Tho ondernemen.

De gemaakte keuzes hielden ook verband met waarden en idealen waarin de mensen geloofden. Daarbij maakte men soms als gemeenschap keuzes en op andere momenten als individu. De landpolitiek van de communisten in het Zuiden, waarbij grote landgoederen zonder eigenaar of met een bezitter die voor 1954 duidelijk met de Fransen had samengewerkt onder landloze boeren werden verdeeld en waarbij op deze wijze 30 procent van het landbezit in My Tho van eigenaar veranderde, zorgde voor veel goodwill. De opstandelingen waren volgens Elliott ook niet allemaal communisten. Die speelden wel een leidende rol, maar er waren daarnaast andere ontevreden die om uiteenlopende redenen de kant van de opstand kozen. Diverse maatregelen van de regering-Diem, vooral de landhervormingspolitiek van deze regering, die zich – in de beeldvorming van veel boeren – vooral richtte op de rijke boeren en de middenklasse en die de andere boeren deed vrezen dat zij het land dat zij voor 1954 van de Vietminh hadden gekregen weer kwijtraakten, de gedwongen verplaatsing- of hervestigingspolitiek en de harde en dikwijls willekeurige bestrijding van de opstandelingen en critici van het bewind, zorgden ook voor weerstand.

Uit de in hoofdstuk 1 genoemde interviews met overlopers en gevangenen in opdracht van de Rand Corporation komt een opmerkelijk gegeven naar voren over de achtergronden waarom veel jongeren de kant van de opstandelingen kozen. Naast een overtuigende sympathie voor de communistische ideologie of een keuze voor de opstand vanwege de voordelen die deze voor de opstandelingen bood of omdat zij of hun familie last hadden van maatregelen van de regering van Diem, speelden andere zaken een belangrijke rol. Er waren ook persoonlijke redenen, bijvoorbeeld omdat men een of beide ouders had verloren, om aan armoede te ontsnappen, omdat men was mishandeld door een familielid, omdat men zich als vrouw onafhankelijk wilde opstellen, of na een conflict met de ouders. Dit bracht de Amerikaanse historicus Hunt, die dezelfde interviews van de

Rand Corporation raadpleegde als eerder Elliott, tot de uitspraak dat het er meer weg van had dat de voorlopers van het Nationaal Bevrijdingsfront, de organisatie die vanaf december 1960 leiding gaf aan de opstand in het Zuiden, de jongeren adopteerden dan dat zij deze rekruteerden. De migratie naar de stad door wat voor motief dan ook gedreven (vlucht voor de oorlog, onderwijs willen volgen, etenswaren verkopen, werk zoeken of contact met familieleden krijgen) betekende ook dat de migrant in een compleet andere wereld terecht kwam, een omgeving met grote tegenstellingen tussen arm en rijk en met voortdurende veranderingen. Die maakte de boeren ervan bewust dat er nog een andere sociale werkelijkheid bestond dan de bijkans onveranderlijke van het platteland in de Mekongdelta. Het betekende in ieder geval dat zij ontvankelijker werden voor veranderingen en nieuwe denkbeelden. De sociaaleconomische veranderingen als gevolg van de kennismaking met het stadsleven en het daarmee verbonden nieuwe consumptiepatroon waren belangrijke factoren die de jongeren in beweging brachten. Anderzijds vormde dit laatste bij een aanzienlijke groep ook een rem voor het ontstaan van een krachtige revolutionaire geestdrift gezien de verlokkingen die het stadsleven bood. Uit de interviews blijkt verder dat geen automatisme bestond tussen kritiek op de bestaande sociaaleconomische situatie en een keuze voor de Vietminh of later het Bevrijdingsfront. Hunt concludeerde in dit verband in zijn 'sociale geschiedenis' van de oorlog dat lokale factoren die verband hielden met een breed gevoelde onvrede, zowel van materiële als immateriële aard, klaarblijkelijk vooral de opstand in het Zuiden veroorzaakten, een opstand waaraan noorderlingen – en dat konden ook naar het Noorden uitgeweken zuiderlingen zijn – uiteindelijk wel leidinggaven. De vaak genoemde of gesuggereerde strakke lijn van de besluitvorming in Hanoi naar het partij kader in het Zuiden en ten slotte naar de dorpingen wees hij op grond van de interviews af. Een dergelijk beeld overschatte de greep van de leiders in Hanoi grotelijks en hield ook geen rekening met de situatie van de kaders in het Zuiden, die dikwijls tussen twee vuren zaten. Uit de interviews bleek zonneklaar dat op van elkaar verschillende plaatsen en tijdstippen opstanden uitbraken die voor een groot deel losstonden van de sturing door Hanoi. Het was zelfs zo dat op het moment dat de partijleiding nog terughoudendheid bepleitte boeren en kaderleden in het Zuiden landheren verjoegen of overgingen tot executies op grote schaal. Twee andere bevindingen waren dat degenen die werden geïnterviewd geen voorstanders waren van collectivisatie van de landbouw en dat patriotistische gevoelens die gericht waren op de hele natie of heel Vietnam een veel geringere rol in hun afwegingen speelden dan revolutionaire overwegingen met het doel land te verwerven, een beter leven te krijgen of de verworvenheden van het stadsleven over te kunnen nemen.

De uitwerking van Resolutie 15 was niet alleen een teleurstelling voor de hardliners in Hanoi maar ook voor veel van hun sympathisanten in het Zuiden. Regelmatig berichtten zij aan Hanoi hoe deplorabel hun situatie was en dat 'politieke strijd aangevuld met gewapende propaganda' (om de terminologie van Hanoi te gebruiken) niet voldoende was. Wij zien in 1959 en 1960 wel een sterke toename van het aantal terroristische acties in het Zuiden. Het doel van deze terroristen was echter niet om op korte termijn grote successen te behalen. Men wilde laten zien dat men op elk gewenst moment op een bepaalde plaats kon toeslaan en de gevoelens van onveiligheid kon vergroten – om duidelijk te maken dat 'de tijger wakker was geworden', zoals een kaderlid zei. Op zijn minst 1700 regeringsfunctionarissen werden gedood en duizenden werden ontvoerd. Vooral bestuurscentra van Diems republiek en lokale bestuurders moesten het ontgelden en in verscheidene maanden vonden meer dan 100 moorden plaats. Diem trad krachtig op tegen deze groeiende opstandigheid. Volgens Noord-Vietnamese bronnen werden in enkele maanden tijd 68.000 mensen die sympathiseerden met de communisten of contacten met hen hadden door de politie en het leger van Diem gedood. Het is een cijfer dat zich moeilijk laat verifiëren, maar het lijkt erg hoog. De invloed van de communisten in gebieden waar zij in de loop van 1959 en 1960 krachtiger waren geworden taande of verdween helemaal. Dat betekende dat de druk van zuiderlingen om meer militaire steun van het Noorden te krijgen verder toenam. Het leidde tot spanningen in de top van de partij en een groeiende aanhang

voor Le Duan en andere militanten in Hanoi, maar de koers bleef vooralsnog ongewijzigd. Dit gebeurde mede onder invloed van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China, aangezien beide bevriende staten bleven aandringen op terughoudendheid en de noodzaak een gewapende confrontatie met de Verenigde Staten te voorkomen. Dat was een van de weinige zaken waarover de Russen en de Chinezen het op dat moment wel eens waren. Wij weten dat Ho Chi Minh en andere Vietnamese leiders deze groeiende kloof wilden slechten en zich bleven opwerpen als pleitbezorgers van een wereldrevolutie en de communistische beweging. Juist deze houding heeft sommige auteurs terecht tot de conclusie gevoerd dat het dus wel meeviel met het beeld dat Ho Chi Minh voor alles een nationalist was en het communisme slechts om tactische redenen omarmde.⁵⁴

De bestrijding van de opstanden in het Zuiden door Diem

Ik wees er hiervoor op dat het succes van de regering-Diem bij de bestrijding van de opstandigheid op het platteland eind jaren vijftig een keerzijde had, doordat daarbij tegenkrachten werden opgeroepen die uiteindelijk in Diems nadeel werkten en de ontevredenheid en opstandigheid juist bevorderden. Een korte toelichting is op zijn plaats. Een belangrijke bijdrage aan de terugval van het aantal actieve communisten in de jaren 1954-1959 leverden de veiligheidstroepen van Diem, die vooral in het middengedeelte van Zuid-Vietnam de guerrilla-activiteiten wisten plat te leggen. Maar de wijze waarop dat gebeurde, was voor een deel contraproductief. De activiteiten van de opstandelingen konden volgens Diem bij voorkeur worden bedwongen door de inzet van dit leger en door meedogenloze onderdrukking. De grondslag voor het optreden vormde een presidentieel besluit (bekend als nummer zes), dat inhield dat de regering iedere persoon die zij 'gevaarlijk achtte voor de nationale verdediging en de publieke veiligheid' voor een periode van twee jaar mocht opsluiten in strafdampen. Daar kreeg deze niet alleen te maken met 'heropvoeding', maar ook met miserabele leefomstandigheden en – niet zelden – martelingen. Een ander besluit verbood elk contact met 'een buitenlandse natie of een communistische organisatie'.

De almacht van corrupte regeringsfunctionarissen die zichzelf verrijkten, hun willekeur bij de arrestatie van mensen zonder dat zij een helder onderscheid maakten tussen wie communist was en wie niet en het toepassen van martelpraktijken betekende echter dat zij veel mensen van zich vervreemdden, die vervolgens de kant van de opstandelingen kozen. In wezen slaagde Diem er nooit in een brede aanhang te krijgen op het platteland, waar driekwart van de Zuid-Vietnamese bevolking woonde. Zelfs Catton, een auteur die nadrukkelijk ook aandacht heeft voor de positieve kanten van de regering-Diem, spreekt van 'een schrikbewind'. Bijzonder schadelijk was het eerdergenoemde decreet dat Diem in mei 1959 uitvaardigde (10/59 genaamd), dat speciale militaire rechtbanken in het leven riep. De militaire rechters bezaten de macht om iedereen te veroordelen die werd verdacht van moord, sabotage of 'een overtreding van de nationale veiligheid'. Zij mochten gevangenisstraf opleggen, maar ook iemand onmiddellijk ter dood veroordelen en dat ten uitvoer brengen. Wij zagen al dat er volgens Hanoi 68.000 doden vielen. De regering in Saigon sprak over 50.000 politieke gevangenen tussen 1954 en 1960. Volgens kritische auteurs moet dat getal met drie worden vermenigvuldigd en zij beweren ook dat meer dan 10.000 mensen ter dood zijn gebracht. Het laat zich lastig vaststellen, omdat in deze cijfers de duizenden die in een gewapende strijd stierven zijn meegeteld. Dat eind jaren vijftig-begin jaren zestig duizenden in opdracht van de regering zijn gedood staat echter wel vast. De militaire rechtbanken hebben zeker geen duizenden, eerder honderden, zelf ter dood gebracht. Maar de effecten van een executie ter plekke met een door de rechters meegebrachte 'draagbare' guillotine, die men nu in een oorlogsmuseum in Hanoi kan bekijken – een werktuig dat altijd was beschouwd als een symbool van koloniale onderdrukking – waren desastreuus in psychologisch opzicht en leverden zeker een bijdrage aan het groeiende verzet tegen de regering-

Diem op het platteland. Simpel gesteld: de hardhandige wijze waarop Diem de guerrillabeweging probeerde te onderdrukken wakkerde de opstand die hij wilde voorkomen verder aan.

Repressie was één weg die de regering-Diem volgde om de opstandigheid te beteugelen. Het was volgens de regering anderzijds ook van belang opstanden te voorkomen en door middel van propaganda de bevolking zo te bewerken dat deze haar kant koos. Wij zagen al dat de landhervormingspolitiek voor een deel was ingegeven door militair-strategische overwegingen. Daarnaast was er de Burgeractie (Vietnamees: Dac Uy Phu Cong Dan Vu), een organisatie die dorpen afreisde en de opdracht had aan de bevolking duidelijk te maken dat de regering zich om de welvaart van de mensen bekommerde door activiteiten op te zetten als de aanleg van waterbronnen, wegen en kanalen, de bouw van scholen en door initiatieven op het terrein van de gezondheidszorg en de opvoeding. Hierbij werd ‘vanzelfsprekend’ weer een beroep gedaan op de vrijwillige inzet van de mensen en ook hier gingen hulp aan de bevolking en indoctrinatie samen. Een van de paradoxen van de periode-Diem is dat de fanatieke wijze waarop een deel van de leden van de Burgeractie te werk ging tegenkrachten opriep onder de bevolking.

Hoe belangrijk de Amerikaanse hulp was, blijkt uit de meer dan 300.000.000 dollar die jaarlijks naar Saigon verdween. Tussen 1956 en 1960 was 78 procent van dat geld steeds bestemd voor het militaire budget van Diem en slechts 2 procent was beschikbaar voor gezondheidszorg, wonen en gemeenschapontwikkeling. Het betekende dat de Amerikanen in een willekeurig jaar als 1957 alle kosten van het Zuid-Vietnamese leger, 80 procent van alle overige regeringsuitgaven en 90 procent van de import betaalden. Er waren ook nog steeds kritische geluiden, zoals eerder in de tijd van Collins. Ambassadeur Elbridge Dubrow liet in 1957 aan Washington weten dat de regering-Diem erg autocratisch opereerde en te zeer bezig was met veiligheid ten koste van de economische en sociale ontwikkeling en dat de harde repressie de groei van het communisme en het verzet in de hand werkte. Hij oordeelde ook dat de groei van het aantal opstanden na januari 1959 niet zozeer een militair als wel een politiek probleem was. De oplossing was dat Diem zijn politieke macht zou delen met critici van zijn regering. Amerikaanse kranten namen deze opvatting over en voor Diem en Nhu ging dit weldra gelden als de officiële visie van de Amerikaanse regering.

In Zuid-Vietnam roerden zich ook anticommunistische critici van Diems bewind. Tot hen behoorden provinciebestuurders uit de tijd van de Fransen en elf oud-ministers, onder wie leden van de Cao Dai en de Hoa Hao, van de Dai-Vietpartij en de VNQDD en een katholieke priester. Zij stuurden in april 1960 als Comité voor Vrijheid en Vooruitgang aan de president een manifest, waarin de Amerikaanse kritiek op Diems bewind doorklonk. De bekendste leden waren Tran Van Do, Tran Van Dan, Tran Van Huong en Phan Huy Quat. Het ‘Manifest van de achttien’, dat ook bekendstaat als het Caravellemanifest naar het hotel in Saigon waar het werd ondertekend, had aandacht voor de armoede en de werkloosheid van een groot deel van de bevolking en bekritiseerde het nepotisme, de corruptie, de manipulatie van de verkiezingen en de arrestatie van tegenstanders door de Ngofamilie. Het bepleitte de noodzaak van democratische hervormingen, waaronder meer macht voor het parlement en burgerrechten. Dat het communisme groeide, lag volgens de opstellers juist aan het ontbreken van dit laatste, aan maatregelen zoals de vorming van agrovilles en aan het wegvallen van de sektes in de Mekongdelta, die een vacuüm creëerden voor de communisten. De opstellers van het manifest raakten natuurlijk wel een aantal wezenlijke punten van kritiek en zij kregen ook in de Verenigde Staten veel aandacht. Ondertussen bleef ambassadeur Dubrow ageren tegen de regering-Diem. In oktober 1960 bood hij Diem een lijst met hervormingsvoorstellen aan, onder andere met een voorstel voor een reorganisatie van zijn regering, waarbij Nhu en zijn vrouw van hun macht moesten worden beroofd, maatregelen tegen de corruptie, meer vrijheid voor de pers en meer invloed voor de wetgevende macht. En hij bleef de uitvoering van deze voorstellen verbinden met de Amerikaanse hulp. Het leidde ertoe dat sommige Vietnamese critici van Diem ervan overtuigd raakten dat de Amerikaanse regering positief stond tegenover een regeringswisseling. Rapporten van

de CIA aan het einde van Eisenhowers presidentschap waren eveneens negatief over Diem. Er waren echter ook andere Amerikaanse geluiden, zoals in 1958 van generaal Samuel Williams, het hoofd van de MAAG. Die vond dat Dubrow veel te kritisch was, dat Diem de steun van de bevolking had en dat de guerrilladreiging effectief kon worden bestreden. Dat was het geluid dat Eisenhower wilde horen.

De werkelijkheid was niet zo eenduidig. In de jaren 1959-1960 laaide, zoals al gezegd, de opstandigheid in het Zuiden op, eerst vooral terroristische acties en later aanvallen op posten van het Zuid-Vietnamese leger, waarbij soms grote hoeveelheden wapens werden buitgemaakt. Bovendien verspreidden de opstanden zich naar het noorden van Zuid-Vietnam naar de provincie Quang Nam. Volgens Diem waren het stuip trekkingen van een zieltogende communistische beweging, die daartoe was gedwongen door het succes van zijn landhervormingspolitiek en de agrovilles. Sommige legerofficieren zagen dat in het voorjaar van 1960 anders en uitten bovendien kritiek op Diems benoemingspolitiek voor hoge functies in het leger. Op 11 november 1960 vond een serieuze coup poging plaats van drie parachutistenbataljons onder leiding van kolonel Nguyen Chanh Thi. Die werd verhinderd, doordat Diem tijd wist te winnen door in te gaan op een verzoek om te onderhandelen over een nieuwe regering totdat regeringsgezinde troepen voldoende krachtig waren. De Amerikaanse ambassadeur Dubrow maakte zich in deze fase nog ongeliefder bij Diem en Nhu dan hij al was, doordat hij weigerde partij te kiezen en Diem adviseerde dat hij moest blijven onderhandelen. Het was overigens niet alleen een actie van militairen. Leden die deel uitmaakten van de Caravelgroep en van andere politieke bewegingen steunden openlijk of op de achtergrond deze eerste poging tot een staatsgreep en zij werden vervolgens gevangengenomen. Diem en Nhu vonden dat drie belangrijke generaals van het Zuid-Vietnamese leger Tran Van Don, Duong Van Minh en Le Van Kim, die door Diem en Nhu steeds meer werden gewantrouwd en daarom tot stafdiensten waren 'veroordeeld', tijdens de coup poging te terughoudend hadden gereageerd. Ofschoon, soms na een officieel onderzoek, bleek dat zij geen rol hadden gespeeld in de coup, deed dit alles de relatie tussen de drie militairen en de Diembroers geen goed. De mislukte coup poging liet overigens ook goed zien dat een relatie bestond tussen de openlijk geuite Amerikaanse kritiek en de bereidwilligheid van Vietnamese militairen en politici om actie te ondernemen tegen de regering van Diem.⁵⁵

Meer invloed voor de militanten in Hanoi en de oprichting van het Nationaal Bevrijdingsfront

Op het Derde Nationale Partijcongres van september 1960 werd een nieuw partijstatuut geaccepteerd dat de macht van het Politbureau en de eerste secretaris van het Politbureau Le Duan stevig verankerde. Het was verder duidelijk dat de partijleiders die de strijd in het Zuiden wilden opvoeren aan invloed wonnen. De voorbereidingen voor dit belangrijke congres vonden plaats terwijl Ho Chi Minh de hiervoor al genoemde diplomatieke missies ondernam in de Sovjetunie en China. Ho pleitte in zijn openingsrede opnieuw voor de eenheid van de socialistische 'broederpartijen'. Het was een standpunt dat steeds minder leidende politici van de partij steunden. In het Politbureau en het Centraal Comité, die nieuw werden samengesteld, kwamen meer leden die afkomstig waren uit het Zuiden en voorstanders waren van grotere steun van Hanoi aan de opstanden. Voor de toekomst van Noord-Vietnam nog belangrijker was de verkiezing van een van hen Le Duan tot eerste secretaris van de partij. Giap dolf daarbij het onderspit. Hij maakte voortaan evenals Ho Chi Minh geen deel meer uit van het partijsecretariaat en hij moest dulden dat een andere generaal van het leger Nguyen Chi Thanh, die bekendstond als militant met betrekking tot de ontwikkelingen in het Zuiden, naast hem lid werd van het Politbureau.

Nguyen Chi Thanh (1914-1967) was afkomstig uit het centrale deel van Vietnam. Zijn ouders waren arme boeren. Sinds 1937 was hij lid van de Communistische Partij en hij had evenals veel

andere leiders in Franse gevangenenissen gezeten. Hij speelde naast Giap een belangrijke rol in de Augustusrevolutie en was later naast hem de enige andere vijfsterrengeneraal. Zijn rol werd belangrijker toen de Communistische Partij in 1950 op zoek was naar meer partijleiders die afkomstig waren uit de werkende klasse. Vanaf 1951 was hij het hoofd van het Politieke Departement van het leger en had op deze wijze grote invloed bij het bepalen of iemand in het leger de partijlijn goed volgde. Hij was niet alleen een rivaal van Giap wat betreft de leiding van het leger, maar hij verachtte de minister van Defensie ook vanwege diens ijdelheid, zijn gebrek aan ideologische gedrevenheid en zijn 'bourgeois' levensstijl. Hij was persoonlijk bevriend met Le Duan, die evenals hij een hardliner was, en had samen met de partijsecretaris in het Zuiden gevochten. Hetzelfde gold voor een andere figuur die in het Politbureau kwam Pham Hung (1912-1988), die in het zuiden van Vietnam was geboren en al op zestienjarige leeftijd als revolutionair actief was.

De nieuwe leiders besloten formeel dat Ho alleen nog de ceremoniële positie van partijvoorzitter mocht vervullen en dat hij verder slechts 'een diplomatieke en symbolische rol' zou spelen. Hoezeer Ho's positie was verzwakt, bleek uit wat Le Duan volgens Bui Tin, een hoge Noord-Vietnamese militair die in 1990 uitweek naar het Westen, tegen vertrouwelingen opmerkte. In een Engelse versie uit 1995 en een Franse uit 1999 van zijn herinneringen staan twee uitspraken van Le Duan over Ho Chi Minh, die – zelfs als wij die niet helemaal letterlijk nemen – wel een beeld geven: 'Nu, wat mijzelf betreft, ik ben beter dan oom Ho. Hij doet zijn mond open en spreekt over confucianistische beginselen, waaronder menselijke waarden zoals menselijke waardigheid, loyaliteit, goede omgangsvormen, wijsheid en vertrouwen. Wat is dat? Dat is antiek feodalisme' en 'Nu, wat mijzelf betreft, ik ben beter dan oom Ho. Toen hij in de Sovjetunie en China verbleef, kon hij slechts "Ja" antwoorden op alles wat Stalin en Mao zeiden. Maar ik, ik durfde het wel tegen hen op te nemen'. Het betekende dat Ho's matigende en tot voorzichtigheid manende rol voor de korte termijn, die voor een deel door de confucianistische traditie was bepaald, wegviel op het hoogste niveau van besluitvorming. Eerste secretaris Le Duan kreeg expliciet de bevoegdheid om de dagelijkse problemen te regelen en toe te zien op de uitvoering van de besluiten van het Politbureau. Zijn trouwe handlangers Le Duc Tho, Pham Hung, Nguyen Chi Thanh en To Huu maakten nu deel uit van het Politbureau en het Uitvoerende Comité daarvan. Hun machtspositie was voortaan vergelijkbaar met die van eerste minister Pham Van Dong en minister van Defensie Giap. Vooral de positie van Le Duc Tho als hoofd van het Organisatiecomité van de partij was erg belangrijk, want hierdoor kreeg hij greep op allerlei benoemingen. To Huu had als voorzitter van de Opvoedings- en Propaganda-afdeling zeggenschap over de intelligentsia en de kunstwereld. Bovenstaande geeft slechts een beperkt beeld van de vele instellingen die door Le Duan in 1960 in het leven werden geroepen, een ingewikkeld netwerk van commissies en subcommissies die het hem en Le Duc Tho mogelijk maakten mensen tegen elkaar uit te spelen en zelf aan de touwtjes te blijven trekken.

Andere besluiten betroffen (in de taal van het nieuwe partijstatuut) de zuivering van partijleden die anderen 'exploiteerden', de rekrutering van nieuwe leden alleen uit 'revolutionaire delen' van de boerenbevolking en verplichte cursussen in de communistische leer voor het middenkader en oudere leden van de partij. Het betekende dat hiermee de DRV de facto tot een politiestaat werd gemaakt, waarin veiligheidsdiensten een grote greep kregen op het leven van de mensen met Tran Quoc Hoan van het ministerie van Publieke Veiligheid als 'de Beria [een medewerker van Stalin] van Vietnam', dit laatste in de woorden van de Franse historicus Céline Marangé. Le Duan creëerde hiermee een nieuw ministerie. Er werden twee veiligheidsdiensten georganiseerd: de Cong An (veiligheidspolitie) en de Bao Ve (militaire veiligheidsdienst). Het tweede orgaan werd speciaal in het leven geroepen onder de ideologische afdeling van het leger en kreeg de bevoegdheid om van elke officier en militaire afdeling de volledige trouw aan de partij te beoordelen en maatregelen te treffen als dit niet het geval was. De andere veiligheidsdienst hield zich vooral bezig met leden van de partij en de regering. Hier werd de grondslag gelegd voor allerlei onderdrukkende

maatregelen in de komende jaren, van het opsluiten van twaalfduizend mensen in heropvoedingskampen tot het terugroepen van militairen die in Moskou een opleiding kregen om hen met de juiste revolutionaire geest te bezielen. Gezien de centrale plaats die de economische ontwikkeling van het Noorden op dit Congres innam (de vaststelling van het Vijfjarenplan 1961-1965) verrast het niet dat geen wezenlijke veranderingen werden afgekondigd in de terughoudende politiek versus de ontwikkelingen in Zuid-Vietnam. Het enige wat het congres daarover vaststelde, was dat twee te onderscheiden ontwikkelingen of (opnieuw in de taal van het congres) ‘twee revolutionaire taken’ plaatsvonden: de opbouw van het socialisme in het Noorden was een zaak van de noorderlingen, de opstanden in het Zuiden van de zuiderlingen, onder leiding van de partijtop in Hanoi. Het was duidelijk dat degenen die terughoudendheid bepleitten, ondanks de personele wijzigingen, nog steeds hun stempel op de besluitvorming in het Politbureau konden drukken.

Enige tijd na afloop van het Congres in december 1960 maakte de partijleiding in Hanoi de oprichting bekend van het Nationaal Front voor de Bevrijding van Zuid-Vietnam of (populair) het Nationaal Bevrijdingsfront (Vietnamees: Mat Tran Dan Toc Giai Phong; Engelse term: National Front for the Liberation of South Vietnam, NLF) en kort daarna van de gewapende tak daarvan (Engelse term: People’s Liberation Armed Forces, PLAF) – door Diem en ook in het Westen veelal aangeduid als de Vietcong. Het heette dat het Nationaal Bevrijdingsfront een brede alliantie van ‘alle vaderlandslievenden van alle sociale lagen, politieke partijen, godsdiensten en nationaliteiten in het zuiden’ moest zijn, met als doel samen in opstand te komen om ‘het pseudo-koloniale regime van de Amerikaanse imperialisten en de stropopregering [in Saigon] te verdrijven’ en uiteindelijk de hereniging van Vietnam te realiseren. In theorie was het PLAF de militaire afdeling van het Nationaal Bevrijdingsfront, maar in veel opzichten functioneerde het in de loop der jaren steeds meer als een onderdeel van het Noord-Vietnamese leger (Engelse term: People’s Army of Vietnam, PAVN). Ofschoon wij de initiatieven in het Zuiden die leidden tot de oprichting van het Bevrijdingsfront niet mogen negeren, was bij de organisatie en de uitrusting van het Nationaal Bevrijdingsfront de invloed van de Vietnamese Arbeiders Partij groot en werd deze in de loop der jaren steeds duidelijker.

De plaatsvervangende commandant van het PLAF in de periode 1965-1975 Nguyen Thi Dinh heeft in 1965 in haar herinneringen, die later zijn vertaald met als Engelse titel *No other road to take. Memoir of mrs. Nguyen Thi Dinh*, beschreven hoe men in het Zuiden op de oprichting van het Bevrijdingsfront reageerde en voor welke problemen de opstandelingen stonden. Nadat zij op een regionale vergadering informatie had gekregen, gaf zij haar medestanders in de provincie opdracht in opstand te komen, maar die klaagden onmiddellijk over een gebrek aan wapens en het gevaar dat de plannen in handen zouden vallen van de vijand. Zij schreef over de eerste aanvallen die erop waren gericht wapens van regeringstroepen buit te maken en over het optreden tegen regeringsfunctionarissen: ‘De mensen die die nacht de moeilijkste taak hadden, waren de eenheden die de opdracht kregen om tirannieke lokale functionarissen en agenten te elimineren – de kern van de machinerie van controle van de gehuchten en dorpen. Ieder lid moest zich vermommen met een masker en andere kleren aantrekken, opdat de vijand hem niet zou herkennen...Om vijf uur in de morgen lieten wij de kameraad die de opdracht had om tirannen in het dichtstbijzijnde dorp te elimineren verslag doen. Met in zijn handen een machete deed hij verslag: “Alles is gebeurd. Alle lokale functionarissen en agenten lieten hun gewoonlijke arrogantie varen en toonden zich nederig”...De dorpelingen waren erg tevreden, vooral als de politiemannen, tirannen, functionarissen en spionnen, en landheren met bloedschuld voor het volk werden geleid om te worden geëxecuteerd. Ieder van hen had zich schuldig gemaakt aan talloze misdaden en verdiende de doodstraf. In overeenstemming met de vergevingsgezinde politiek van de revolutie werden echter alleen de bendeleiders – de wreedste en meest verraderlijke van allemaal – ter dood gebracht. De anderen, degenen die bloedschulden hadden maar hun misdaden bekenden en hun schuld toegaven, kregen slechts een uitgestelde doodstraf.’ Zij beschreef ook hoe ‘het leger met de lange haren’, bestaande uit

vijfduizend vrouwen, onder wie meisjes en kinderen, met een rouwband om het hoofd en in lompen gehuld, de stad binnentrok en eiste dat een einde kwam aan het doden door de regeringssoldaten.

Een aantal motieven kan worden genoemd waarom het Politbureau besloot het Nationaal Bevrijdingsfront juist op dat moment op te richten. In het Zuiden was al enige tijd sprake van een groeiende ontevredenheid over de bijdrage van Noord-Vietnam aan de opstanden. Door de oprichting van het Nationaal Bevrijdingsfront kwam men de teleurgestelde zuiderlingen tegemoet en was een organisatie ontstaan die brede lagen van de zuidelijke bevolking zou kunnen mobiliseren. Een plausibele opvatting van de Noord-Vietnamese historicus Tran Minh Truong op basis van bronnen die afkomstig zijn van het Noord-Vietnamese ministerie van Buitenlandse Zaken is dat het ook verband hield met overwegingen in relatie tot de internationale politiek. De totstandkoming van een breed zuidelijk anti-Diem front zou de ontwikkeling in het zuiden minder exclusief-communistisch maken. Op deze wijze hoopte Hanoi bredere steun te vinden voor de opstand in het Zuiden en zowel China en de Sovjetunie als de Verenigde Staten en de Republiek Zuid-Vietnam de wind uit de zeilen te nemen – de communistische bondgenoten door zo duidelijk te maken dat de opstanden een brede en oorspronkelijk zuidelijke zaak waren en Washington en Saigon door te laten zien dat Hanoi niet achter de opstanden zat. Als Truong gelijk heeft, was dat een meesterlijke zet op het gebied van de public relations van de leiders in Hanoi. Maar er is waarschijnlijk – en hier volg ik Lien-Hang T. Nguyen – nog een reden waarom Le Duan op dat moment de oprichting van het Bevrijdingsfront wenste. De communistische strijders in het Zuiden, die vaak nog hadden gevochten in de Vietminh in de tijd van de oorlog tegen de Fransen, en de jongeren die zich tegen Diems politiek verzetten, lieten overduidelijk blijken dat zij hun eigen zaken wilden regelen. Het noordelijke partijbestuur dreigde zodoende de greep op hen te verliezen. De oprichting van het Nationaal Bevrijdingsfront vergrootte de invloed van Hanoi op de dreigende autonome ontwikkeling van de gewapende acties in het Zuiden. Door tegelijkertijd het COSVN (de partijtak in het Zuiden) te versterken creëerde Le Duan een organisatie die nauw was gelieerd aan de Vietnamese Arbeiders Partij en in de jaren daarna zowel het Bevrijdingsfront als het PLAF aan haar ondergeschikt zou maken. Eerst Nguyen Van Linh en later de naar het Zuiden vertrokken generaal Nguyen Chi Thanh speelden daarbij een grote rol. Het betekende weldra dat Hanoi de oorlog grotendeels controleerde. Dit alles liet natuurlijk ook zien dat de hardliners in het Politbureau aan invloed hadden gewonnen. Ofwel, zoals Asselin in 2018 schrijft: ‘Het maakte het Hanoi aan de ene kant mogelijk om de tot dan toe verbrokkelde oppositie tegen Diem te centraliseren en deze effectiever te controleren, terwijl het aan de ander kant zijn rol daarbij wist te maskeren...Deze strategie laat de schrandtheid van de Vietnamese communisten zien, vooral hun handigheid om het Vietnamese nationalisme en patriottisme voor hun eigen doeleinden te manipuleren.’

In de eerste helft van 1961 behaalde het Nationaal Bevrijdingsfront een aantal successen, waarbij het 1500 militairen van Diem doodde en meer dan tweeduizend functionarissen en aanhangers van diens regering vermoordde of ontvoerde. Men slaagde erin in het Zuiden een aantal guerrillabases te creëren, van waaruit men aanvallen kon ondernemen, waar voedsel en wapens aanwezig waren en waar gewonden werden verpleegd. Belangrijker dan deze terroristische acties was echter dat de aanhang in de steden en op een groot deel van het platteland nauwelijks groeide. Dit lag voor een deel aan de tegenacties van Diem, die daarbij sinds januari 1961 werd gesteund door de nieuwe Amerikaanse regering onder leiding van president Kennedy.

De economische situatie in het Noorden bleef in 1961 steeds een belangrijk element in de politieke afwegingen van de Noord-Vietnamese regering. In juni van dat jaar gaf Nguyen Chi Thanh, die als lid van het Politbureau op dat moment nog de opdracht had de hervorming in de landbouw aan te zwengelen, in een vergadering aan dat de economische uitdagingen nog altijd erg groot waren. Volgens gegevens van de partij was tussen 1958 en 1960 de buitenlandse import met gemiddeld 26,7 procent per jaar gestegen en de export slechts met 15,6 procent. Dat betekende dat het kapitaaltekort

steeds verder toenam en dat men alleen met buitenlandse hulp de socialistische omzetting van het land en de industrialisatie kon doorzetten. Eerder dat jaar, in april, had eerste minister Pham Van Dong in de Nationale Vergadering verteld dat de productie van rijst en ander voedsel per hoofd van de bevolking was gedaald van 367 kilogram in 1959 naar 304 kilogram in dat jaar. Voor een deel kwam dit, doordat de bevolking jaarlijks met een half miljoen mensen groeide. Een bijkomend probleem was de migratie van boeren naar de steden. Onvrede over de collectivisatie, de hoge belastingen en de slechte levensomstandigheden in sommige delen van het land waren hiervoor verantwoordelijk. In het slechte oogstjaar 1960-1961 groeide de bevolking van Hanoi zelfs met 300 duizend mensen. Het betekende een verdere stijging van de rijstprijzen en nieuwe rantsoeneringsmaatregelen van de regering. Een Franse diplomaat in Hanoi merkte in mei 1961 in een bericht voor het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken veelzeggend op dat de rijstrantsoenen opnieuw verminderd moesten worden en dat die voor vlees, inclusief katten- en hondenvlees, vanaf mei 50 gram voor drie dagen waren.

Bronnen met discussies over de economisch getinte politieke besluiten in deze jaren zijn voor onderzoekers uit het Westen beperkt of niet toegankelijk, maar het beeld lijkt duidelijk. Het laat nog eens zien dat behalve de denkbeelden over de eenheid van Vietnam en de verdere verspreiding van het communisme er ook een economische noodzaak was voor de regering in Hanoi om het Zuiden te veroveren – zoals ik in het vorige hoofdstuk op basis van de studie van de Vietnamese onderzoeker Dang Phong al schreef. Tuong Vu is in zijn boek hierover ook heel duidelijk. De situatie in het Zuiden, de economische problemen in het Noorden en de standpunten in ideologisch opzicht raakten met elkaar verbonden, schrijft hij. Het leidde tot heftige discussies binnen de partijleiding over wat er moest gebeuren, zeker toen men in de loop van 1962 vaststelde dat de economische situatie niet verbeterde, maar dat die steeds slechter werd. Een economisch rapport voor de periode 1958-1962 gaf aan dat de rijstproductie in 1962 lager was dan in 1958, maar dat de bevolking ondertussen wel met twee miljoen mensen was gegroeid. Men debatteerde over de vraag of men de lichte of de zware industrie de voorrang moest geven en op welke wijze de landbouw moest worden ingericht. En op welke wijze moest men de daling van de hulp van China en Rusland opvangen? Het probleem voor de regering was verder dat die armoede alleen kon worden verlicht door buitenlandse hulp en dat die voor een belangrijk deel moest worden betaald met rijst. Zo heeft de Franse onderzoeker Céline Marangé beweerd dat de Chinezen de helft van de Vietnamese rijstproductie ‘opslokten’ en driekwart van de kolenproductie voor China was bestemd. Een van de kernpunten in de discussie was de opvatting van Le Duan dat de Vietnamese economie van een herenigd Vietnam niet afhankelijk mocht zijn van andere communistische landen, maar volledig autarkisch moest zijn. In december 1963 bereikte deze discussie – zoals wij nog zullen vaststellen – zijn climax.

De economische situatie in het Noorden vormde ook een ernstige bedreiging voor de interne stabiliteit van de DRV. In Haiphong moesten 1500 militairen worden ingezet om sociale onlusten te onderdrukken; hierbij staken degenen die protesteerden rijstvoorraden in brand en verhinderden zij de politie en de brandweer om die te blussen. Daarnaast vonden nog andere brandstichtingen plaats, bijvoorbeeld in augustus in Vinh, waar een fietsenfabriek en aanpalende gebouwen werden aangestoken en twintigduizend mensen dakloos raakten en in een staatswinkel in Hanoi. Verder waren er bomaanslagen, zoals bij een elektriciteitscentrale in Dong Anh en bij een rubberplantage.

Volgens buitenlanders die hierover rapporteerden, waren de armoede en de honger de belangrijkste oorzaken van de onrust. De problemen werden nog verergerd door de activiteiten van commando-eenheden die afkomstig waren uit Zuid-Vietnam. Die werden naar het Noorden gestuurd om daar sabotageacties te verrichten. Zo hoopte Saigon een aantal verzetskernen te organiseren, vooral in de gebieden waar de minderheden woonden. Berichten van de regering en de partijleiding in Hanoi gaven aan dat dit een reële bedreiging vormde. In het berggebied van de Thai en de Hmong in het noordwesten verbonden ontevreden leden van de minderheden zich met die infiltranten uit

het Zuiden en veroorzaakten onrust. Een militair konvooi werd aangevallen en kort daarna kwam een Noord-Vietnamese militaire eenheid in de buurt van Lao Cai in opstand. Dat betekende dat Hanoi nieuwe troepen naar dat gebied moest sturen, die er overigens niet in slaagden om de rust te herstellen. Er zijn verder berichten over Hmongstrijders die in de buurt van Lao Cai een aantal keren militaire konvoeien aanvielen, over een aanslag op een trein en van nieuwe acties in de buurt van Sapa, Lai Chau en Son La. Alleen door het instellen van een avondklok, een reeks van arrestaties en de verplaatsing van minderheden kreeg de regering in Hanoi greep op de onlusten.

De leiders in Hanoi realiseerden zich eind 1961 dat bij de gekozen politieke lijn wel iets moest gebeuren om de ontwikkelingen in het Zuiden vlot te trekken. Men zette daartoe in 1962 eerst diplomatieke middelen in. In dat jaar probeerde Hanoi zonder dat men koos voor een algemene opstand de regering-Diem ten val te brengen door naar het voorbeeld van de ontwikkelingen in Laos in te zetten op de neutralisering van Zuid-Vietnam. In Laos was op dat moment een burgeroorlog aan de gang tussen drie groepen: neutralisten, westersgezinde krachten en de communistische Pathet Lao, waarbij die laatste groep werd gesteund door Noord-Vietnamese militairen. Het land was ook van belang voor Hanoi, omdat een belangrijk deel van de Ho Chi Minhroute door Laos liep. Deze burgeroorlog werd in juli 1962 tijdelijk beëindigd door de vorming van een coalitieregering van de drie partijen, nadat zij hierover overeenstemming bereikten tijdens een conferentie in Genève. De regering in Hanoi probeerde daarna een vergelijkbare situatie te creëren in Zuid-Vietnam, waarbij wij wel voor ogen moeten houden dat een dergelijke oplossing voor Hanoi nooit meer dan een tijdelijke was, in de woorden van Le Duan 'halverwege een communistische machtsovername'. De hereniging van het zuiden en het noorden van Vietnam bleef de uiteindelijke politieke doelstelling. Nadat in de loop van 1962 was gebleken dat neutralisering van Laos niet lukte, vooral omdat de zwakke coalitieregering geen greep kreeg op het land en Hanoi en Washington hun steun bleven geven aan de niet-neutrale krachten, liet Hanoi deze mogelijke diplomatieke oplossing verder rusten. Het betekende het voortzetten van de eerder gekozen combinatie van politieke activiteiten, terroristische acties en beperkte militaire activiteiten. Dat bleef zo tot het einde van 1963 toen het Politbureau besloot tot een koerswijziging van de politiek van Resolutie 15 in een nieuw besluit, de veel verdergaande Resolutie 9. Er waren verscheidene redenen waarom dat besluit toen werd genomen, zullen wij nog vaststellen. Een van de belangrijkste was de invloed van de politieke veranderingen in Saigon, in casu de val van de regering-Diem in november 1963.⁵⁶

Hoofdstuk 9. De verwickelingen in het Zuiden in de jaren 1961-1963: de Vietnampolitiek van de regering-Kennedy, de boeddhistische crisis, ‘de derde weg’, het Amerikaanse dilemma en de val van Diem

De Vietnampolitiek van de regering-Kennedy

De relatie tussen Diem en de regering-Eisenhower was eind 1960 verslechterd. Wat die geen goed deed, was dat ambassadeur Dubrow in oktober opnieuw krachtig had aangedrongen op politieke veranderingen. Diem legde de klachten, zoals hij al zo vaak had gedaan, naast zich neer. Later verslechterde de relatie verder, doordat Diem en Nhu de Amerikaanse regering, ten onrechte naar wij nu weten, verdachten van betrokkenheid bij de coup van 11 november 1960. Men kan hooguit beweren dat de Amerikaanse kritiek een indirecte steun in de rug was geweest voor de coupgelegers. Het was verder wel zo dat Dubrow geen partij wenste te kiezen tijdens de poging tot een staatsgreep. Diem realiseerde zich op dat moment dat een aantal politieke veranderingen noodzakelijk was, omdat zijn programma van natievorming en in het bijzonder de landhervormingspolitiek niet liepen zoals hij had gehoopt. Hij vertrouwde erop dat een aantal verbeteringen mogelijk was en dat de relatie met de Verenigde Staten verbeterde zodra de nieuwe president John F. Kennedy, die hij nog kende uit de tijd voor 1954 toen hij in de Verenigde Staten verbleef, in 1961 in functie was.

Amerikaanse historici hebben uitgebreid stilgestaan bij Kennedy's Vietnampolitiek. Drie thema's nemen in de literatuur voor wat betreft de jaren 1961-1963 een centrale plaats in: de overeenkomsten en verschillen van zijn Vietnampolitiek met die van Eisenhower, de Amerikaanse bemoeienis met de coup die Zuid-Vietnamese generaals in november 1963 tegen de regering-Diem ondernamen (en daarmee verbonden het oordeel over president Diem) en, wat door de Amerikaanse historicus Fred Kaplan in 2003 ietwat overdreven ‘de monumentale *wat als...* de meest kwellende vraag van de laatste veertig jaar’ is genoemd, de vraag of Kennedy's politiek uiteindelijk ook tot een verdere escalatie zou hebben geleid, of dat hij van plan was zich uit Vietnam terug te trekken.

Evenals zijn voorgangers Truman en Eisenhower was Kennedy een ‘Cold Warrior’, die aan zijn natie en de rest van de wereld duidelijk wilde maken dat hij het communisme wilde indammen en dat dit zeker moest gebeuren in de recent bevrijde koloniale gebieden. Om het communisme effectief te kunnen bestrijden was het volgens Kennedy en zijn van universiteiten en uit industrieën weggeplukte – opvallend jonge – medewerkers en adviseurs nodig ‘een sprong vooruit te maken richting het communisme, in plaats van te wachten totdat het naar ons toe komt en dan te reageren’. Bij Kennedy en zijn medewerkers raakten de dominodenkbeelden van zijn voorgangers verbonden met het onbegrensde idealisme van de ‘New Frontier’-generatie, die de Amerikaanse natie zag als de ‘bewakers op de muren van de vrijheid’, voor wie de mogelijkheden in de toekomst onbegrensd waren en geen probleem bestond dat niet op een slimme manier met moderne managementtechnieken benaderd en vervolgens opgelost kon worden. Anders dan zijn voorganger Eisenhower was Kennedy bereid zijn harde Koude-Oorlogstaal vergezeld te laten gaan van een sterke toename van het militaire budget en van een uitbreiding van de conventionele strijdkrachten om zo het communisme te kunnen bestrijden. Alleen al in zijn eerste jaar als president verhoogde hij het Amerikaanse defensiebudget met 14 procent.

In de eerste maanden van Kennedy's presidentschap namen de gebeurtenissen in Laos in de buitenlandse politiek van de Amerikaanse regering een belangrijkere plaats in dan Vietnam. De burgeroorlog in dat land zag men als een grotere bedreiging voor het Vrije Westen dan wat er in het zuiden van Vietnam gebeurde. Nadat in juli 1962 een coalitieregering tot stand was gekomen – die overigens geen einde maakte aan de spanningen en de gewapende strijd in Laos – verschoof het zwaartepunt van de Amerikaanse zorgen naar Vietnam.

Evenals zijn voorgangers zag Kennedy in Vietnam vooral de dreiging van een door de Sovjetunie en China aangestuurd wereldwijd communistisch offensief. Hij negeerde daardoor dat leden van het Politbureau naast afwegingen die verband hielden met het internationale communisme ook nationalistische aspiraties koesterden en voor een belangrijk deel op eigen initiatief handelden. De perceptie van Zuid-Vietnam als domino in de mondiale tegenstelling met het communisme en de steun aan de regering-Diem in de strijd tegen de guerrillastrijders van het Nationaal Bevrijdingsfront bleven onverkort gelden. Kennedy's minister van Defensie Robert McNamara was daar in 1999, toen hij met zijn zoveelste oefening van berouw bezig was, heel duidelijk over: 'Wij waren ervan overtuigd dat onze belangen overal op de wereld werden aangevallen door een krachtig georganiseerde en verenigde communistische beweging, die werd geleid door Moskou en Beijing, waarvan wij toen, naar ik nu meen ten onrechte, dachten dat de regering van Ho Chi Minh een pion was.' Hierbij moeten wij op basis van de bronnen waarover wij nu beschikken vanzelfsprekend opmerken dat McNamara in 1999 ook geen scherp beeld had van de ideeën van de leiders in Hanoi over een wereldrevolutie en de verdere verspreiding van het communisme.

Voor de regering van Zuid-Vietnam was de Amerikaanse steun in de jaren daarvoor van enorme betekenis geweest. Tussen 1955 en 1961 had de regering-Eisenhower meer dan 1 miljard dollar economische en militaire hulp aan Zuid-Vietnam verschaft. De Amerikanen beschouwden het als een van hun kerntaken assistentie te verlenen bij de opbouw van het Zuid-Vietnamese leger. Toen de Fransen in 1956 vertrokken, telde dat ruim 250.000 militairen, maar het was op dat moment allesbehalve een effectieve strijdmacht. Het was een slecht georganiseerd, getraind en bewapend leger, met een lage gevechtsmoraal, zwakjes verbonden met de staat van Zuid-Vietnam en zeker met de regering van Diem. Er was een grote behoefte aan geschikte officieren, technische specialisten en – niet te vergeten – militair materieel, dat de Fransen voor een belangrijk deel mee hadden genomen naar Frankrijk. De leden van de MAAG stonden voor de opdracht daar een slagvaardig leger van te maken. Zij brachten de omvang van het leger terug naar 150.000 man, reorganiseerden en trainden de militairen en voorzagen hen van wapens, voertuigen, tanks, helikopters en uniformen. Ook de salarissen van de militairen werden betaald door de Verenigde Staten en hetzelfde gold voor de trainingsfaciliteiten op speciaal in het leven geroepen opleidingen voor officieren en soldaten. De regering-Eisenhower beweerde in 1960 dat de MAAG-mensen erin waren geslaagd een effectieve en moderne strijdmacht op te bouwen, sprak zelfs van 'een klein wonder', maar dat was een overdreven positieve waardering van de Amerikaanse inspanningen. Generaal Williams gaf later toe dat vooral de kwaliteit van veel hoge officieren beperkt was. Een van de oorzaken was dat Diem liever trouwe dan competente officieren op hoge posten benoemde, een andere dat hij hen voortdurend van positie wisselde om zo gevrijwaard te zijn van een militaire coup. De eerste jaren van de regering-Eisenhower lag de nadruk nog sterk op de opbouw van een conventioneel leger dat in staat zou zijn een aanval uit het Noorden tegen te houden, vanaf 1960 hadden de adviseurs van de MAAG meer aandacht voor het tegengaan van de oploeiende guerrillastrijd in het Zuiden met kleine eenheden van het leger of met paramilitaire lokale troepen, de zogenoemde Burgerwacht.²² De Amerikaanse trainingsprogramma's werden aangepast, maar over de wijze waarop dat moest gebeuren bleef men discussiëren. De adviseurs van de Michigan State University wilden kleine groepen politietroepen die op provincie- en dorpsniveau opereerden, Diem en de MAAG-militairen wensten een militaire groep die met helikopters, pantserwagens en zwaarder materieel was uitgerust en voor beperkte militaire operaties kon worden ingezet. Een goede oplossing van de tegenstelling kwam er niet en dat betekende veelal dat de gevechtskracht van de Burgerwacht niet veel voorstelde.

De aanpak om met kleine eenheden tegen de guerrillastrijders te vechten kreeg meer gewicht in het Counterinsurgency Program van de regering-Kennedy. In vergelijking met de regering-

²² Ik wees al op de rol van Lansdale en Vann in dit verband (zie bladzijde 229).

Eisenhower betekende dit dat Kennedy de middelen aanpaste, met als gevolg dat weldra sprake was van een escalatie van de Amerikaanse inzet in de oorlog. Nadat in een rapport van Amerikaanse politieke en militaire vertegenwoordigers (*Basic Counterinsurgency Plan for Viet-Nam*, ofwel Basisplan om opstanden te bestrijden in Vietnam) was gewaarschuwd dat de guerrilla-activiteiten tegen de regering-Diem sterk toenamen en dat dit alleen met een uitbreiding van het leger van Diem en met een andere manier om de guerrilla's te bestrijden kon worden tegengegaan, stelde de Amerikaanse president op 30 januari 1961 extra geld beschikbaar om het Zuid-Vietnamese leger met 20.000 man uit te breiden. Deze toename van de Amerikaanse steun was ook volgens de regering-Diem hard nodig. Begin 1961 had men in Saigon vastgesteld dat de regering minder dan de helft van het gebied van Zuid-Vietnam onder effectieve controle had en dat daarom meer Amerikaanse steun en hervormingen noodzakelijk waren. Een eerste maatregel die Diem nam was het vervangen van enkele invloedrijke figuren in zijn regering en het creëren van een drietal superministeries, wat de facto vooral een grotere machtsconcentratie inhield. Het was zeker niet de eerste stap op weg naar democratische hervormingen waarom Dubrow eind 1960 had gevraagd. Daarnaast liet Diem de regering-Kennedy weten dat hij zijn leger verder wilde uitbreiden. Een constante in de relatie tussen Diem en deze regering wordt hier zichtbaar. Diem eiste meer steun, de Amerikanen verbonden dat met allerlei voorwaarden over hervormingen, maar zij realiseerden zich daarbij heel goed dat zij niet konden accepteren dat Zuid-Vietnam communistisch werd.

In april 1961 gaf McNamara opdracht aan een Presidential Task Force on Vietnam een programma te ontwikkelen dat tot doel had het communistisch worden van Zuid-Vietnam te voorkomen. Twee weken later schetste deze Task Force de mogelijkheid het Nationaal Bevrijdingsfront te kunnen verslaan als 'kritiek maar niet hopeloos'. Er naderde echter wel een beslissende fase en zij adviseerde daarom 'een serie met elkaar verbonden acties te ondernemen met een militair, politiek, economisch en verborgen karakter'. Op 11 mei nam Kennedy de adviezen van deze denktank voor een belangrijk deel over: een Special Forces Training Team van 400 man vertrok naar Vietnam, het aantal MAAG-leden werd met 100 versterkt en een studie moest antwoord geven op de vraag of het Zuid-Vietnamese leger met nog eens 30.000 man moest worden uitgebreid. Daarnaast gaf hij de militairen de opdracht uit te zoeken hoeveel Amerikaanse militairen nodig waren als zich een noodsituatie voordeed.

Er voltrok zich daarnaast in de eerste helft van 1961 binnen de Amerikaanse regering een discussie over de wijze waarop het communistisch worden van Zuid-Vietnam op lange termijn het best kon worden voorkomen. De adviseurs van Kennedy stonden hierbij soms scherp tegenover elkaar. Kennedy was er steeds van overtuigd dat de communisten niet alleen door wapengeweld konden worden verslagen. Naast het militaire apparaat waren andere zaken nodig. Die moesten een einde maken aan de ellendige levensomstandigheden van veel mensen op het Vietnamese platteland en de bevolking voor de regering laten kiezen. Men verschilde vooral van mening over hoe dat precies moest gebeuren. Walt W. Rostow, een belangrijke adviseur van Kennedy, legde de nadruk op een ontwikkeling die Zuid-Vietnam, evenals andere landen in de Derde Wereld, op weg zou helpen richting het Amerikaanse consumentenkapitalisme. Hij redeneerde dat zodra de mensen het materieel beter kregen zij anders gingen denken en voor de regering kozen, aangezien volgens hem een bestuur van communisten een regime van louter angst was. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken was het noodzakelijk dat het op het platteland veiliger werd en de opstandelingen geen steun meer kregen van buitenaf (lees: van het Noorden). De inzet van het Zuid-Vietnamese leger moest hiervoor zorgen en indien nodig moesten de Verenigde Staten grondtroepen steunen. Andere adviseurs legden meer de nadruk op de noodzaak van daaraan voorafgaande of daarmee gepaard gaande (sociale) hervormingen; dan zouden de boeren steun geven aan de strijd tegen de opstandelingen en was militair succes verzekerd. Tot deze stroming behoorden Roger Hilsman (een medewerker van het State Department), Michael Forrestal (een staflid van de Nationale Veiligheidsraad), William Averell

Harriman en in wezen ook Kennedy. Harriman, de assistent-minister van Buitenlandse Zaken voor het Verre Oosten, meende dat grootmachten hun kleinere bondgenoten stevig in hun greep moesten houden. Als dat niet goed liep, zoals in het geval van Diem, betekende dit volgens hem dat die door een andere, meer meegaande, figuur moest worden vervangen.

Een ander probleem van de Amerikanen – in dit geval vooral van de militairen – was hoe men vooruitgang in een guerrillaoorlog kon vaststellen. Het is een thema waaraan de Amerikaanse historicus Daddis in 2011 een hele studie heeft gewijd.²³ Ik volsta hier met een verwijzing naar een vijf dagen durende bijeenkomst in Washington in april 1962 van militairen en burger-adviseurs die onder andere afkomstig waren van de Rand Corporation. Tijdens de slotbijeenkomst stelde de voorzitter Stephen T. Hosmer van de Rand Corporation vragen die de Amerikaanse militairen tijdens de duur van de Vietnam Oorlog bleven bezighouden: ‘Hoe stel je vast of je wel of niet aan de winnende hand bent in een guerrillaoorlog? Welke factoren moeten bij het meten hiervan een rol spelen? Hoeveel gewicht kun je bijvoorbeeld toekennen aan het aantal slachtoffers of het aantal incidenten van terrorisme of guerrilla-aanvallen? Wat zijn de belangrijkste meetinstrumenten?’ Vervolgens werd door de deelnemers nog een groot aantal andere elementen opgesomd: de overvallen op konvooien, de buitgemaakte vijandelijke wapens, de overgelopen militairen, de gevechtskracht van de vijand, de vrijwilligers binnen de guerrillatroepen, de hoeveelheid informatie die de burgerbevolking wilde geven aan de opstandelingen of het verzet daartegen. Alleen de omvang van deze opsomming laat al zien hoe lastig het was antwoord op de gestelde vragen te geven.

In mei 1961 bezocht vicepresident Lyndon B. Johnson met de nodige tegenzin en op aandringen van Kennedy Zuid-Vietnam en pleitte daar voor politieke en sociale veranderingen. Diem toonde zich bereid meer Amerikaans geld en advies in ontvangst te nemen, maar hij liet ook merken niet veel te voelen voor de door Johnson en Kennedy gevraagde hervormingen. Nadat hij was teruggekeerd in Washington concludeerde Johnson dat er twee alternatieven waren: of Diem steunen, of het ‘Fortress America’-idee, dat wil zeggen de Amerikaanse defensielijn bij San Francisco leggen, en ‘let Vietnam fall’ (laten veroveren door het communisme). In Saigon noemde Johnson Diem nog ‘de hedendaagse Churchill’ en vergeleek hem met Franklin Delano Roosevelt en George Washington, in zijn rapport was hij minder optimistisch. Hij vond vooral dat Diem te ver verwijderd was van het volk en omringd was door minder bekwame mensen dan hijzelf. Ondanks deze gematigd kritische houding ten opzichte van Diem vond hij dat de Amerikaanse regering hem onvoorwaardelijk moest blijven steunen. Hij stelde daartoe een drie jaar lopend economisch en militair hulpplan voor als een stap op weg naar de mogelijkheid voor Zuid-Vietnam zichzelf te kunnen verdedigen. Hij waarschuwde wel voor de risico’s die waren verbonden aan het sturen van Amerikaanse troepen die daar daadwerkelijk moesten vechten. Als na die drie jaar de Zuid-Vietnamese regering ‘deze klus’ nog niet had geklaard, was het goed in herinnering te roepen wat de Fransen was overkomen.

Ondanks Johnsons tamelijk geruststellende bezoek aan Zuid-Vietnam bleven andere Amerikaanse ‘policymakers’ zich ernstige zorgen maken over de situatie daar. Een van hen was Rostow, die in mei de situatie als ‘uitzonderlijk gevaarlijk’ kwalificeerde. Een andere medewerker van Kennedy die bij de president aandrang op duidelijkheid was generaal Maxwell D. Taylor. Die was door Kennedy in april 1961 benoemd tot de ‘Militaire vertegenwoordiger van de president’, een nieuwe intermediaire positie tussen de president en de Verenigde chefs van staven. Taylor was chef-staf van het leger geweest tijdens de regering van Eisenhower en had zich tijdens diens regering opgeworpen als een tegenstander van de strategie van ‘massale vergelding’ met atoomwapens van Dulles en Eisenhower en van interventie in Vietnam. In zijn boek *Uncertain trumpet* uit 1960 drong hij erop aan de ideeën van massale vergelding te vervangen door die van de ‘flexible response’ (flexibel antwoord), een strategie die minder de nadruk legde op atoomwapens en de politici een reeks van

²³ Zie hiervoor vooral ‘De Amerikaanse strategie en tactiek’ in hoofdstuk 12 (bladzijde 358-360).

alternatieven op verschillende niveaus van escalatie gaf. Het voeren van een conventionele oorlog, ook op kleine schaal tegen guerrillastrijders, behoorde tot dit arsenaal. Dit impliceerde een uitbreiding van de grondtroepen, een legeronderdeel waarop tijdens Eisenhower juist zo sterk was bezuinigd. Zijn denkbeelden over een flexible response in de Koude Oorlog pasten precies bij de denkbeelden van Rostow over een effectieve bestrijding van het communisme in de vroegere koloniale gebieden. Zonder dat hij op een grootschalige interventie van Amerikaanse troepen aandrong, gaf Taylor helder de drie alternatieven voor de Verenigde Staten aan: of zich volledig terugtrekken uit Vietnam, of Zuid-Vietnam in staat stellen weerstand te bieden aan het Nationaal Bevrijdingsfront (gecombineerd met de Amerikaanse bereidheid een Chinese agressie of een uit de hand lopende situatie te keren), of ‘zo snel als mogelijk is een geschikt politiek voorwendsel vinden en met de Amerikaanse militaire kracht de regionale bron van de agressie in Hanoi aanvallen’.

Kennedy reageerde op deze adviezen niet met verregaande stappen, maar besloot een missie van Taylor en Rostow eerst nog enige ‘fact finding’ in Vietnam te laten doen. Dat was op het moment dat Diem zich steeds meer zorgen maakte over het verloop van de strijd tegen het Nationaal Bevrijdingsfront. Zo werd in september op 55 mijl van Saigon de provinciehoofdstad Phuoc Vinh door guerrillastrijders een tijdlang bezet, werden verscheidene openbare gebouwen in brand gestoken en werd de provinciechef onthoofd. De feitelijke opdracht – de missie werd voor de buitenwereld gepresenteerd als een economisch onderzoek – was nagaan of een militaire interventie van de Verenigde Staten of de ZOAVO gewenst was. Op 3 november 1961 had Taylor zijn rapport gereed. Het was doortrokken van het dominodenken en toonde weinig inzicht in de Vietnamese achtergronden. De oorlog in Zuid-Vietnam was geen interne strijd tussen Vietnamezen maar een aanval van het internationale communisme. Hij verwees daarbij naar de door Chroesjtsjov bepleite ‘bevrijdingsoorlogen’ in de gekoloniseerde gebieden. Daarom, luidde zijn advies, was een sterke Amerikaanse verbintenis met Vietnam noodzakelijk. Een onderdeel van het rapport, geschreven door William J. Jordan, een staflid van Taylor, was een negatief oordeel over Diem. Hij had volgens Jordan het vertrouwen van Vietnamese bestuurders, militairen en burgers verloren, zijn parlement was ‘een rubberen stempel voor de maatregelen van de president’ en kritiek werd genadeloos en zonder enige vorm van proces onderdrukt. Taylor adviseerde de stap te zetten van ‘advies’ naar ‘beperkt partnerschap’ (‘limited partnership’ in het Engels) en samenwerking met de Vietnamezen’. Daartoe moesten helikopters, meer Special Forces en een ruim achtduizend man grote logistieke task force van technici, medici en infanteristen naar Vietnam worden gestuurd. Dit kon volgens Taylor gebeuren onder het voorwendsel van een strijdmacht die hulp kwam geven om de grote overstroming in de Mekongdelta te bestrijden; in werkelijkheid zouden zij kunnen worden ingezet als de situatie verder verslechterde. Als deze maatregelen Zuid-Vietnam niet konden redden, moest men overwegen Noord-Vietnam aan te vallen of gevechtstroepen te sturen. De aanbeveling van Taylor viel in vruchtbare aarde, vooral bij McNamara, de Nationale Veiligheidsadviseur McGeorge Bundy en de Verenigde chefs van staven. Tegenstand tegen het sturen van troepen kwam vooral van het State Department in de persoon van de Amerikaanse onderhandelaar over de Laotiaanse kwestie W. Averell Harriman. Die vond nu dat de Verenigde Staten hun prestige niet op het spel moesten zetten.

Kennedy nam opnieuw niet de meest verregaande adviezen over. Als hij zich terugtrok uit Vietnam zou de kritiek van rechtse conservatieven op hem neerdalen. Hij realiseerde zich echter ook dat hij een probleem met het Congres had als hij wel troepen zou sturen – leidende senatoren adviseerden hem dit niet te doen – en hij zei troepen zelf te beschouwen als ‘het laatste redmiddel’. Na een vergadering van de Nationale Veiligheidsraad nam Kennedy in *NSAM-111* (*National Security Action Memorandum-111*) van 7 november 1961 toch een groot deel van de aanbevelingen over. Er vertrokken meer Amerikaanse vliegtuigen en helikopters, die werden gevlogen door Amerikaans personeel, naar Vietnam; het aantal adviseurs werd uitgebreid en zij mochten deelnemen aan ‘luchtverkenning...ondersteuning vanuit de lucht en [acties voor] het verkrijgen van speciale

inlichtingen'. Door veel auteurs is vastgesteld dat in de *NSAM-111* sprake was van een compromis, dat uiteindelijk echter wel een volgende stap in een 'open-ended commitment' (een verbintenis met een open einde), in de woorden van de Amerikaanse historicus Robert Mann, betekende.

Het was overigens nog niet zo gemakkelijk Diem het beperkte partnerschap dat Taylor had geadviseerd te laten aanvaarden. De nieuwe Amerikaanse ambassadeur Frederick Nolting, die Diem gunstig was gezind, slaagde hierin uiteindelijk, maar hij was in een diplomatieke boodschap aan Washington duidelijk hoe hij dit voor elkaar had gekregen. Het leek hem verstandiger zich te concentreren op het rendement van de Republiek Zuid-Vietnam dan op het 'meer vage concept van "politieke hervormingen"'. In de gesprekken met Nolting was Diem heel duidelijk geweest over de voorstellen van de regering-Kennedy voor die hervormingen. Die konden pas plaatsvinden, nadat het op het platteland veiliger was geworden en de regering in staat was om de mensen te beschermen. Uit Zuid-Vietnamese bronnen die Catton en Miller in hun boeken gebruiken, blijkt zonneklaar dat Diem en Nhu zich realiseerden dat zij gezien de politiek-militaire situatie op het platteland de Amerikaanse steun nodig hadden, maar dat zij tegelijkertijd de Amerikanen wantrouwden. Dit was niet alleen, omdat de Amerikanen politieke hervormingen op wilden leggen die Diem en Nhu niet wensten, maar ook omdat zij zich zo maar op enig moment konden terugtrekken en de regering van Zuid-Vietnam aan haar lot konden overlaten.

De volgende stap in deze groeiende verstrengeling van de Verenigde Staten met Zuid-Vietnam was de omzetting van de MAAG in het Military Assistance Command Vietnam (MACV) in januari 1962, een illustratie van de overgang van advies naar training en assistentie. Terwijl de Amerikaanse militairen officieel nog steeds adviseurs werden genoemd, waren zij in veel gevallen nauw betrokken bij de militaire planning. Zij voerden met de Zuid-Vietnamezen militaire missies uit. Amerikaanse marineschepen probeerden samen met de Vietnamese marine in opbouw infiltratie vanuit Noord-Vietnam te voorkomen, Amerikaanse helikopters brachten Zuid-Vietnamese militairen naar het slagveld en Amerikaanse piloten vergezelden Zuid-Vietnamese piloten op hun missies of zaten zelf achter de stuurknuppel. Kennedy ontkende echter dat Amerikaanse militairen daadwerkelijk meevochten en noch door het Amerikaanse Congres noch door het grote publiek werd dit ernstig in twijfel getrokken. Hoever de regering-Kennedy ging bij het bedriegen van de Amerikaanse bevolking blijkt uit het volgende. Zij weigerde het exacte aantal 'adviseurs' bekend te maken en stelde zelfs protocollen op om te voorkomen dat bekend werd dat zij meevochten. Zo was er een verplichting om altijd Zuid-Vietnamese militairen naast een Amerikaanse piloot te plaatsen, omdat men dan het Amerikaanse oorlogsslachtoffer kon voorstellen als een gevolg van een trainingsongeval.

Dat het Congres en het Amerikaanse publiek niet twijfelden aan de berichtgeving van de regering-Kennedy was een gevolg van de veelal positieve geluiden over de Vietnamese situatie, waarbij wij niet mogen vergeten dat Vietnam volgens de meeste Amerikanen vergeleken bij Cuba of Berlijn altijd nog een derderangs politieke kwestie was. De ontwikkelingen in Vietnam bleven vergezeld gaan van optimistische geluiden uit Vietnam, bijvoorbeeld van MACV-baas generaal Paul Harkins, die verklaarde dat hij zich geen zorgen maakte over de militaire situatie en niet zou toestaan dat zijn staf er anders over dacht, of van andere Amerikaanse vertegenwoordigers, die beweerden dat Diem geleidelijk aan het vertrouwen won van de bevolking en dat de communisten terrein verloren. Dat laatste onderbouwde McNamara vervolgens met statistische gegevens als het aantal gedode tegenstanders in verhouding tot de eigen doden ('kill ratio' in het Engels), of het groeiende deel van de bevolking dat in gepacificeerde gebieden woonde. Het staat vast dat de Amerikaanse materiële en personele steun positieve effecten had voor de militaire situatie van de regering-Diem. Het is evenzeer een feit dat de Amerikanen in dit opzicht graag overdreven.

Welke 'reality shock' Amerikanen die naar Vietnam reisden meemaakten, heeft Frank Scotton in 2014 beschreven in zijn boek *Uphill battle. Reflections on Vietnam counterinsurgency*. Hij verbleef van

1962 tot 1975 het grootste deel van zijn tijd in Vietnam als lid van de United States Information Agency (USIA), een regeringsinstelling die in 1953 was opgericht met als doel in de tijd van de Koude Oorlog een zo positief mogelijk beeld van de Verenigde Staten te bevorderen en hulp te bieden aan andere regeringen om hun eigen culturele, opvoedkundige en mediaprogramma's te verspreiden. In de eerste plaats valt op hoe slecht deze jonge Amerikaan bij zijn aankomst op de hoogte was van wat hem in Vietnam stond te wachten. Hij sprak de taal nauwelijks en realiseerde zich niet welke gevaren op zijn tochten naar de Centrale Hooglanden op de loer lagen. Hij leerde Vietnamees, waagde zich in afgelegen gebieden waar anderen zich verre van hielden, kreeg zo een steeds beter beeld van de situatie in de dorpen en organiseerde in 1964 onder de paraplu van de CIA kleine mobiele strijdgroepen. Hij was een voorstander van de counterinsurgency-benadering en werkte in 1965 en 1966 samen met Robert Komer en William Colby in de Special Forces. In het begin meende hij nog dat deze aanpak succesvol was tegenover de communisten. Geleidelijk aan realiseerde hij zich dat deze niet was opgewassen tegen het ontbreken van een krachtige politieke wil in Zuid-Vietnam en de vastbeslotenheid van het Noorden. Men treft nog meer observaties in zijn boek aan die op de verschillende percepties van de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen wijzen. Dat kon betrekking hebben op kleine zaken zoals het elkaar aanraken of het uitdelen van een tik tot het elkaar niet begrijpen door de taalbarrière, het aanduiden van Vietnamezen met scheldwoorden als 'little bastards', het demonstreren van een 'vanzelfsprekend' Amerikaans superioriteitsgevoel en het aansturen op democratische hervormingen, terwijl men een autocratisch bewind steunde en geen vertrouwen had in de uitkomst van verkiezingen.⁵⁷

Strategic hamlets en de succesvolle reactie op de opstand door de regering-Diem (1961-1963)

Naast het optimisme over de militaire situatie is er nog een ontwikkeling die Amerikanen die sympathiseren met de regering van Diem graag naar voren brengen. Zij noemen dan het Strategic Hamlet Program van Diem en zijn broer Nhu. Het is een fenomeen dat in de literatuur zeer verschillend is beoordeeld. Het verdient dat wij daar iets langer bij stilstaan. Veel auteurs verwijzen daarbij naar het zo slecht afgelopen agrovillageproject uit de tijd van Eisenhower en zien dit nieuwe plan grotendeels als een replica daarvan. Het zou op advies van de Britse guerrilla-expert Robert Thompson naar model van Maleisië zijn ontwikkeld, waarbij duizenden boeren in 'veilige' door palissaden en grachten omringde en door soldaten bewaakte dorpen moesten gaan wonen en de boeren opnieuw tegen hun zin zouden zijn verdreven uit de dorpen waar hun voorouders hadden gewoond. Vervolgens waren zij, vaak voor weinig geld, op andere plaatsen te werk gesteld. De volgende stap in de redenering is dan vaak dat veel boeren om die reden overliepen naar de communisten. Soms vindt nog een obligate verwijzing plaats naar een andere doelstelling van het project om door landhervormingen, een betere medische zorg en dorpsverkiezingen de vorderingen van de regering-Diem aan de boerenbevolking duidelijk te maken.

Catton en Miller schetsen in hun werken uit 2002 en 2013 een heel ander beeld. Volgens Catton was het Strategic Hamlet Program hét voorbeeld van Diems moderniseringspolitiek en een bewuste poging om de boeren aan zich te binden. Het idee van versterkte, bewaakte en door prikkeldraad, palissades en grachten omgeven dorpen was ook niet zoals vaak is beweerd een Brits idee of een Amerikaans initiatief, maar een plan van Diem en zijn broer Nhu. Dat ontleende vooral laatstgenoemde aan de denkbeelden van de Franse contraguerrilla-expert Roger Trinquier. Die publiceerde in 1961 naar aanleiding van zijn ervaringen in Algerije *La guerre moderne*, een boek waarin hij uiteenzette hoe men bij voorkeur in een guerrillaoorlog te werk kon gaan. Zijn centrale vraag was hoe men de bevolking kon winnen voor de strijd tegen de guerrillastrijders. Het was van belang hun sympathie te verkrijgen [de 'hearts and minds', zou dat later heten], maar nog belangrijker was volgens Trinquier een goede organisatie voor de verdediging van de dorpen, opdat men veilig was tegen

bedreigingen van buitenaf en de mensen in het dorp kon controleren. In eerste instantie speelde het leger hierbij een rol, later konden de dorpelingen die taak overnemen. Trinquier sprak over 'hameaux stratégiques' (strategische dorpen), een naam die in Vietnam door Nhu werd overgenomen. Speciale strategic-hamletteams, bestaande uit regeringsfunctionarissen en veiligheidstroepen, kregen de opdracht zodra zij bij de dorpen arriveerden daar bunkers, een omheining van prikkeldraad en/of bamboe aan te leggen en schuttersvoorzieningen te regelen. Men moest in het dorp op zoek gaan naar communisten en dan taken verdelen onder de dorpelingen en hen trainen. Bij die taken behoorde dat men zichzelf verdedigde tegen bedreigingen en dat men vervolgens buiten het dorp guerrillastrijders opzocht en uitschakelde. Dat was een verschil met de agroville; een ander was dat mensen in principe niet werden verplaatst. Maar het was meer dan van de dorpsbewoner een antiguerrillastrijder maken. Nhu sprak over met elkaar verbonden militaire, economische, sociale en politieke revoluties, over de doelen van zelfverdediging, een eigen bestuur, een meer gelijke samenleving en een zich ontwikkelende economie onder leiders die niet corrupt waren. Hieruit bleek dat hij de strategic hamlets als hét middel zag om de personalistische Nationale Revolutie te realiseren. Er zijn zeker overeenkomsten tussen deze denkbeelden en die van de communisten in het Noorden, vooral wat betreft de sturing door de staat. Het waren in beide gevallen ook ideologieën die niet onmiddellijk helder waren voor de meeste boeren. Het grote verschil tussen Noord en Zuid was echter dat de leiders in Hanoi over een strak georganiseerde en gedisciplineerde partij beschikten om hun hervormingen door te voeren en dat Diem en zijn broer die ontbeerden.

De mensen in de strategische dorpen moesten zoveel mogelijk in economisch opzicht onafhankelijk worden. Het was een gedachte die voor Diem en Nhu ook werd ingegeven door de wens dat zij slechts zeer beperkt afhankelijk wilden zijn van de Verenigde Staten, maar zij waren er vooral van overtuigd dat de solidariteit van de mensen zo toenam. Rijke en corrupte dorpsbestuurders werden aan de kant gezet en er werd een dorpsraad gekozen die regelingen voor het dorp op papier vastlegde. In 1962 waren er volgens Vietnamese cijfers 4000 strategic hamlets (van de geplande 16.000) en volgens diezelfde bronnen controleerde de regering-Diem op dat moment twee derde van het gebied beneden de 17^e breedtegraad en een derde van de Mekongdelta. Dat betekende een aanzienlijke vooruitgang in vergelijking met de situatie van eind 1960. Deze terreinwinst van de regering-Diem lag overigens niet alleen aan de organisatie van de strategic hamlets, maar ook aan de materiële en personele hulp van de Verenigde Staten, vooral aan de inzet van helikopters en pantservoertuigen. Het Strategic Hamlet Program veroorzaakte in 1962 veel problemen voor de opstandelingen, vooral doordat de gebieden waar de opstandelingen de macht hadden veroverd door de dorpen van elkaar gescheiden raakten. De Amerikanen waren in eerste instantie dan ook enthousiast over de strategic hamlets en betaalden mee aan de totstandkoming van de versterkte dorpen. Miller wijst er in zijn boek op dat desondanks ook op dit punt onderhuids de tegenstellingen bleven bestaan tussen Diem en de Amerikanen. Zij dachten nu eenmaal anders over het gebruik van de term dorpsdemocratie en over de door Nhu zo krachtig bepleite dorpsautarkie. De Amerikanen wilden bovendien maar moeilijk inzien dat dit betekende dat Nhu en Diem op enig moment van de Amerikaanse hulp wilden afzien.

Er bleek uiteindelijk een grote kloof te bestaan tussen de theorie van de Ngobroers en de praktijk. Het programma was op een aantal punten te optimistisch en wekte veel wrevel bij de boeren. Dat verbaast niet. Diem en Nhu wilden te snel, veel functionarissen die het moesten uitvoeren begrepen het niet of gebruikten geweld om hun doelen te halen, voor de boeren was het een probleem dat zij niet onmiddellijk op economisch voordeel mochten rekenen en belangrijke stimulerende elementen, zoals scholen en medische voorzieningen, waren zeer spaarzaam aanwezig. Ook de strikte doorvoering van het idee van autarkie vormde een blokkade. Dit betekende onder andere dat de dorpelingen voor een periode van een halfjaar een twintig- tot dertigtal wapens van de regering kregen en daarna deze maar moesten zien buit te maken op de guerrillastrijders. Hoe

onzorgvuldig men soms te werk ging, blijkt ook uit de situatie in de provincie Vinh Long in de Mekongdelta. Men rekende uit dat voor elke hamlet ter bescherming veertien ton prikkeldraad nodig was, maar er bleek uiteindelijk maar tien ton beschikbaar voor 163 dorpen.

Een van de opdrachten van Frank Scotton was aan zijn meerderen een beeld te geven van de situatie van de verdedigde dorpen. Uiteindelijk was zijn conclusie kritisch. Vietnamese adviseurs en militairen vertelden hem dat de doelen niet werden gehaald. Hij kwam er ook spoedig achter dat de dorpsbewoners zelf te weinig bij de plannen waren betrokken – en dat was toch een eerste vereiste, vond hij, om hun steun te verkrijgen. Het ging ook allemaal veel te snel en te ondoordacht, als dorpsbewoners om de een of andere reden toch gedwongen moesten verhuizen keerden zij daarna dikwijls terug naar hun oude dorp, er waren soms te weinig jongemannen in het dorp voor de verdediging en het was moeilijk een scherp beeld te krijgen van de tegenstanders, die vooral overdag onzichtbaar bleven maar wel steeds in de buurt waren. Zoals een andere Amerikaan tegen hem zei: ‘Hoeveel Vietcong heb jij vandaag gezien en hoeveel Vietcong hebben jou gezien?’

Critici van het programma wijzen er graag op dat het Nationaal Bevrijdingsfront van deze problemen en de groeiende ontevredenheid profiteerde. Dat het desondanks successen behaalde, treft men aan in eigentijdse documenten van het Nationaal Bevrijdingsfront. Het betekende volgens deze ‘onverdachte’ bron dat jongelui overliepen naar hun geboortedorp, geheime agenten werden gearresteerd, belastingopbrengsten wegvielen, dat men niet over voedsel kon beschikken en dat het steeds moeilijker en gevaarlijker werd van het ene gebied naar het andere te reizen. Een vaststelling van Miller is dat het programma in ieder geval zo succesvol was dat Diem ervan overtuigd raakte dat hij in 1963 zijn tegenstanders zou hebben uitgeschakeld. Het was de belangrijkste reden waarom Diem voorstellen van de regering-Kennedy om gevechtseenheden te sturen afwees. Het was niet nodig en het zou zijn steun onder de bevolking geen goed doen, meende hij. Het COSVN, een organisatie die men in Hanoi voor de buitenwereld strikt geheimhield, die op dat moment werd geleid door Nguyen Van Linh, reageerde al in oktober 1961 met een oproep om de politieke en gewapende strijd te intensiveren en over te gaan tot ‘een permanent offensief’ en vervolgens tot de fase van ‘een algemene opstand’. De leiders in Hanoi hadden dit eerder gehoord, maar zij veranderden (nog) niet van mening.

In deze paragraaf komt een van de kernpunten van de discussie tussen historici over de Vietnam Oorlog aan de orde, namelijk de vraag in hoeverre er sprake was van vorderingen tijdens de laatste twee jaar van de regering van Diem. In de beschrijvingen van deze periode lag tot voor kort meestal de nadruk op het falen van de regering-Diem en de conclusie was dan veelal dat de oorlog in het Zuiden tegen de opstandelingen daarna niet meer viel te winnen. Recente publicaties hebben deze visie laten schuiven. Ik noemde al een aantal keren Catton en Miller met hun genuanceerde benadering van Diems politiek, maar het verst ging de neorevisionist Mark Moyar in 2006 in zijn *Triumph forsaken. The Vietnam War 1954-1965*. Moyar concludeerde dat de regering en het leger van Zuid-Vietnam aan het einde van 1963 aan de winnende hand waren en dat het vervolgens helemaal fout ging in Zuid-Vietnam met de door de Amerikaanse regering gesteunde staatsgreep tegen Diem. Het boek veroorzaakte veel opschudding in de kringen van historici en in discussiebijdragen reageerden Amerikaanse Vietnamdeskundigen zeer verschillend op zijn visie. Twee zaken nemen een centrale plaats in deze discussie in. Dat zijn de vragen in hoeverre de oorlog die het Zuid-Vietnamese leger met steun van de Amerikaanse adviseurs tegen de opstandelingen voerde succesvol was en of de steun voor de opstandelingen eind 1963 groter of kleiner was geworden dan enkele jaren daarvoor.

Moyar somt een hele reeks successen van het Zuid-Vietnamese leger uit de periode 1962-1963 op en concludeert dan, dat, wanneer Diem niet zou zijn vermoord en het land daardoor in chaos was gestort, Noord-Vietnam zou hebben afgezien van een grootschalige aanval op het Zuiden en de opstand waarschijnlijk zou zijn doodgebloed. Hij geeft daarbij en passant een beeld van de militaire aspecten van de oorlog dat afwijkt van wat men meestal leest. De Amerikaanse regering bereidde

volgens hem inderdaad, zoals men veelal kan lezen, het Zuid-Vietnamese leger voor op een conventionele oorlog – men moest nu eenmaal rekening houden met een aanval uit het Noorden. Maar dat was slechts een facet van de militaire planning. Er was ook sprake van een gerichte voorbereiding op de guerrillastrijd en die werd vanaf 1962 steeds omvangrijker. De meeste troepen van het reguliere leger waren infanterie-eenheden die konden worden ingezet bij kleinschalige operaties en men mag vooral de rol van lokale troepen en paramilitaire eenheden niet vergeten. Williams en zijn opvolger Lionel C. McCarr hechtten inderdaad veel waarde aan de voorbereiding op een conventionele oorlog, maar dat betekende dus niet dat zij andere zaken verwaarloosden. Moyar wijst op een Amerikaanse publicatie over de bestrijding van de opstanden uit 1961, waarin men kan lezen dat het allerbelangrijkste was de opstandelingen en de bevolking van elkaar te scheiden en dat militaire maatregelen alleen niet voldoende waren. Het was zaak de bevolking voor zich te winnen. Hierop lag ook de nadruk bij het geven van advies aan het Zuid-Vietnamese leger. Heeft Moyar met zijn beweringen gelijk?

Laten wij eerst vaststellen dat het lastig is vooruitgang te meten in een oorlog zonder vaste fronten waarbij lokale factoren een grote rol spelen en dat er voortdurend sprake was van verschuivingen in de gecontroleerde gebieden. Ik noemde al de studie van Daddis hierover en de bijeenkomst in april 1962 van deskundigen die de meetinstrumenten in kaart probeerden te brengen. Tegen Moyar spreekt de kritiek die Amerikaanse militairen herhaaldelijk uitten ten aanzien van het Zuid-Vietnamese leger: te gering van omvang, verspreid over een te groot gebied, slechte moraal, operaties waar de burgerbevolking last van had, passiviteit, corruptie, slechte leiding, niet 's nachts willen vechten en onvoldoende vuurkracht. Dit alles hoeft echter nog niet te betekenen dat zij aan de verliezende hand waren. Het was wel zo dat er in 1962-1963 naast overwinningen ook steeds tegenslagen waren. Amerikaanse militairen berichtten de politici in Washington hierover. Communistische bronnen geven echter vooral een somber beeld van de eigen situatie. In een verslag van het COSVN van 1964 wordt over de situatie in 1962 opgemerkt dat men de controle kwijt was over grote groepen mensen, zowel langs de kust als in de Hooglanden en verder in het zuiden, en dat men zware verliezen had geleden. In de militaire geschiedschrijving van Noord-Vietnam treft men vergelijkbare vaststellingen aan. Het beeld voor 1963 is niet veel anders. Het COSVN, dat de vorderingen van het Zuid-Vietnamese leger en het Strategic Hamlet Program erkende, schreef dat tussen juni en augustus 1963 veel guerrillastrijders waren uitgeschakeld, de aantrekkingskracht op de bevolking terugviel, de troepen verliezen leden, het voedsel onvoldoende was en het pessimisme door dit alles toenam. De mensen geloofden niet meer dat men de vijand kon verslaan. Die controleerde duizenden strategische hamlets, leest men, overheerste de helft van de bevolking en het werd steeds moeilijker om de jongeren zo ver te krijgen dat zij deelnamen aan de opstand, of diensten of werk daarvoor wilden verrichten en mee gingen vechten. Een gegeven dat verder in het voordeel van Diem spreekt, is de situatie wat betreft de voedselvoorziening in de gebieden die de regering controleerde. Daar groeide tussen 1959 en 1964 de rijstproductie gestaag. Er was zelfs zoveel rijst dat de rijstexport in 1963 een hoogtepunt bereikte. Beslissend voor het verdere verloop van de oorlog waren volgens Moyar drie beslissingen die de regeringen van Kennedy en Johnson namen: eerst Kennedy's weigering op te treden tegen de groeiende infiltratie uit het Noorden via Laos, vervolgens Kennedy's besluit een staatsgreep tegen Diem goed te keuren en ten slotte Johnsons keuze voor een beperkte oorlog en geleidelijke escalatie. Vooral over dat laatste valt nog wel meer te zeggen, zal de lezer later vaststellen.²⁴ Moyar staat niet alleen met zijn verhaal over vooruitgang tijdens de laatste jaren van Diem, maar, zo schrijft de militaire historicus Andrew J. Birtle in een discussiebundel over Moyars boek uit 2010, dat is iets anders dan op basis daarvan de conclusie trekken dat Diem aan de winnende hand was. Zuid-Vietnam behaalde wel successen, maar leed ook nederlagen. Ligt de waarheid niet

²⁴ Zie hiervoor 'De Amerikaanse strategie en tactiek' in hoofdstuk 12 (bladzijde 352).

ergens in het midden en was er op het moment dat Diem werd vermoord niet veeleer sprake van een nog volstrekt onbesliste situatie, van een patstelling, die nog alle kanten op kon gaan?

Een tweede discussie, die hiermee nauw is verbonden, betreft de vraag over de steun die de regering-Diem eind 1963 onder de bevolking had. Critici van zijn regering wijzen meestal op enkele oudere detailstudies van Amerikaanse historici, vooral die van Race uit 1972 over de provincie Long An, van Trullinger uit 1980 over het dorp My Thuy Phuong en van Elliott uit 2007 over de provincie My Tho. Trullinger stelde een toename van de steun voor het Nationaal Bevrijdingsfront eind jaren vijftig-begin jaren zestig vast en concludeerde dat in 1963 75 procent van de bevolking voor de opstandelingen koos en slechts 5 procent de regering steunde. Race zag eveneens een groei van de steun voor het Bevrijdingsfront en baseerde zijn vaststelling onder andere op een sterke daling van de belastingen die Diem kon ophalen en de groei van het aantal guerrillastrijders. Elliott wees vooral op de negatieve gevolgen van het Decreet 10/59. Moyar werpt de vraag op in hoeverre deze bevindingen representatief zijn voor de rest van Zuid-Vietnam en stelt dat deze onderzoekers dat zelf ook heel goed beseften. Volgens Trullinger was zijn dorp atypisch wat betreft de steun voor Vietnamese communisten en viel het buiten het Strategic Hamlet Program. De gebieden die Race en Elliott onderzochten waren de enige twee van de 42 Zuid-Vietnamese provincies waar het Strategic Hamlet Program zulke sterke weerstanden ondervond. Dat had vooral te maken met het niveau van de bestuurders. Met andere woorden, men moet volgens Moyar voorzichtig zijn op basis van deze detailstudies vaststellingen te doen voor de situatie in Zuid-Vietnam in 1963. Het is opvallend dat Moyars critici op dit punt hem nauwelijks of geen weerwoord bieden.⁵⁸

Amerikaanse optimisten en critici van Diem en de betekenis van de strijd bij Ap Bac

Waren de officiële rapporten die in 1962 en 1963 naar Washington werden gestuurd over de successen in de strijd tegen de opstandelingen overwegend optimistisch, kritische journalisten, onder wie David Halberstam, Neil Sheehan, Peter Arnett en Malcolm Browne, lieten een heel ander geluid horen. Zij pleitten op dat moment niet tegen een mogelijke Amerikaanse militaire interventie, zoals sommigen van hen later beweerden, maar plaatsten vooral vraagtekens bij de gevechtskracht en de effectiviteit van het Zuid-Vietnamese leger en het standpunt van de Amerikaanse regering dat de adviseurs niet rechtstreeks bij de gevechten waren betrokken. Vooral dat laatste veroorzaakte spanningen tijdens persconferenties van het MACV.

Naarmate de regering-Kennedy zich nadrukkelijker verbond met de regering van Diem realiseerde zij zich ook dat het steeds moeilijker werd eisen aan Diem te stellen over economische en politieke hervormingen. Zo verbond zij na de *NSAM-111* de Amerikaanse steun aan een hervorming van zijn regering, maar bond spoedig in toen Diem hiervoor niet voelde. Zij concludeerde daarna in de woorden van Kennedy dat ‘Diem is Diem en de beste die wij hebben’. Een van de eerste politici in de Verenigde Staten die openlijk een kritischer geluid over Diem liet horen, was de leider van de meerderheid in de Senaat de Democraat Mike Mansfield, die, zoals wij eerder zagen, voor veel Amerikanen als een Vietnamexpert gold. In juni 1962 hield hij op de Michigan University een redevoering. Hij drukte daarin nog een keer zijn bewondering voor Diem uit, maar gaf ook aan dat hervormingen moesten plaatsvinden en dat de regering-Kennedy met diplomatieke middelen een einde aan het conflict moest helpen maken. Hij stuurde in december 1962 na een reis naar Vietnam een veel kritischer rapport aan Kennedy. Dat is door de Amerikaanse ambassadeur in Zuid-Vietnam Frederick Nolting later aangeduid als ‘de eerste nagel in Diems doodskist’. De senator gaf nu toe dat hij zich had vergist in Diem. Van democratie was geen sprake en Diem was niet populair bij de boeren. In de zeven jaar dat hij Vietnam niet had bezocht was nauwelijks iets bereikt en de gebieden buiten de steden waren onveilig en grotendeels in handen van de communisten. De Verenigde Staten konden zich beter terugtrekken. De Amerikanen hielden Zuid-Vietnam overeind: ‘Als Vietnam de kurk is van

de Zuidoost-Aziatische fles, dan is Amerikaanse hulp meer dan ooit tevoren de kurk in de Vietnamese fles.’ Een dergelijke uitspraak illustreert nog eens dat Amerikaanse politici en de Ngobroers op verschillende golflengten opereerden. Volgens Mansfield moest de president de steun aan diens regering heroverwegen, zeker omdat het nog maar de vraag was of de belangen van de nationale veiligheid van de Verenigde Staten op het spel stonden in Vietnam. Een ander kritisch geluid was te vinden in een rapport van de CIA in januari 1963. Daarin was sprake van de vorderingen van de communistische strijders en van ‘een langzaam escalerende patstelling’.

Ambassadeur Nolting deed vaker scherpe observaties die hij later met anderen deelde. Zo vertelde hij in 1978 in een interview aan de journalist Michael Charlton dat hij minister van Defensie Robert McNamara had gewaarschuwd voor te gemakkelijke conclusies over vermeend succes voor de Amerikanen. Het waren ‘erg impulsieve figuren, die de zaken snel recht wilden zetten, de rommel op wilden ruimen. [In de gedachte:] Wij hebben de macht en wij hebben de kennis en wij kunnen het wel doen. Ik herinner mij een gelegenheid waarbij ik Bob McNamara waarschuwde dat het moeilijk, zo niet onmogelijk, was om de motor van een Ford in een Vietnamese ossenkar te leggen...Hij was het met mij eens dat het lastig was, maar zei vervolgens: “Wij kunnen het doen.”’ In dergelijke opvattingen zien wij niet alleen elementen van het sterke Americacentrisme dat de Amerikaanse besluitvorming kenmerkte, maar ook van een mentaliteit die zichtbaar is in de wijze waarop de Amerikaanse politici bij bezoeken aan Vietnam hun informatie ophaalden door bij voorkeur met de Amerikaanse adviseurs ter plaatse en niet met de Vietnamezen te overleggen. Burger-adviseurs, veelal in dienst van grote denktanks als de Rand Corporation en betaald door het leger of de regering, hadden de neiging bij hun adviezen vooral goed te kijken naar de wensen van degenen die hen betaalden, niet zelden zonder dat zij enige fact finding in Vietnam hadden gedaan – wat overigens niet wil zeggen dat er geen kritische figuren waren die vraagtekens plaatsten bij de Amerikaanse vooronderstellingen. Maar zij bleven voorlopig een onderstroom.

In veel studies over de periode-Diem kan men lezen dat in januari 1963 door de gebeurtenissen in Ap Bac duidelijk werd hoe slecht het Zuid-Vietnamese leger er werkelijk voorstond en dat Diem de oorlog tegen de communisten maar slapjes voerde. Deze visie wordt bij de meesten ontleend aan een geschiedwerk van de bekende journalist Neil Sheehan. In zijn boek *A bright shining lie. John Paul Vann and America in Vietnam* uit 1988 schetst hij hoe de Amerikaanse adviseur luitenant-kolonel John Paul Vann er bij zijn Zuid-Vietnamese collega’s op aandrang drie compagnieën van guerrillastrijders van het Nationaal Bevrijdingsfront in de buurt van het dorp Ap Bac, veertig mijl ten zuidwesten van Saigon, aan te vallen. In het dorp herinnert een klein museum, waar wordt getoond hoe strijders van het Bevrijdingsfront helikopters en pantservoertuigen vernielden, hier nu nog aan. Deze actie illustreerde volgens Sheehan, die hierover ook in 1963 uitgebreid rapporteerde, vooral de onkunde en de onwil van de Zuid-Vietnamese militairen. Onnodig uitstel zorgde ervoor dat de communisten zich goed konden voorbereiden, Zuid-Vietnamese pantservoertuigen grepen veel te laat in en een Zuid-Vietnamese generaal dacht bij de strijd meer aan zijn eigen carrière – die hem leerde dat hij verliezen in de ogen van zijn president zoveel mogelijk moest voorkomen – dan aan het bestrijden van de vijand. Uiteindelijk eindigde de strijd erin dat de Zuid-Vietnamese militairen op elkaar gingen schieten en de vijand lieten ontsnappen, nadat die een aantal Amerikaanse helikopters had vernietigd en tientallen tegenstanders had gedood. Vann verklaarde na afloop dat het gevecht bij Ap Bac liet zien dat Diem in feite niet geïnteresseerd was in de oorlog tegen de communisten. Nadat journalisten het debacle en de afwegingen van Diem en zijn militairen in *The New York Times* en *The Washington Post* hadden gemeld, informeerde een ongeruste Kennedy bij zijn adviseurs, maar die stelden hem gerust. Overigens had Sheehan gelijk met zijn bewering over de overwinning van het Nationaal Bevrijdingsfront en de fouten van het Zuid-Vietnamese leger, maar wat betreft de afwegingen van Diem vergiste hij zich. Zuid-Vietnamese bronnen laten zien dat Diem en Nhu wel degelijk de oorlog tegen de communisten op de eerste plaats stelden. Zij erkenden de nederlaag en

de fouten, maar zagen het gevecht bij Ap Bac slechts als een incident in een serie van overwinningen en zij riepen hun militairen op met volle kracht strijd te leveren.

De strijd bij Ap Bac was niet louter een gevecht tussen de soldaten van Diem en de Vietcong, maar liet ook goed zien op welke verschillende wijzen de Amerikaanse legerleiding in Vietnam, Kennedy én de pers met een dergelijk incident omgingen. Er sneuvelden in Ap Bac achttien leden van de Vietcong en 35 raakten gewond, er waren drie dode en vijf gewonde Amerikanen en het Zuid-Vietnamese leger kende 63 doden en 109 gewonden. Hieruit blijkt dat het in ieder geval, anders dan de meeste journalisten beweerden, een beperkt gevecht was dat zeker niet beslissend was in het totaalbeeld van de oorlog. En dat was ook wat het hoofd van de MACV generaal Paul Harkins aangaf. Die beweerde de volgende dag dat de beslissende aanval op de Vietcong weldra zou plaatsvinden. Deze Amerikaanse generaal, die vaker de details over het hoofd zag, vergat daarbij te vermelden dat de communisten het strijdtoneel inmiddels al lang hadden verlaten. De kritische journalisten tegen wie hij dit vertelde, onder wie Arnett en Halberstam, wisten dit wel. De Amerikaanse journalisten vergrootten niet alleen het belang van het gevecht door het voor te stellen dat hier een belangrijke nederlaag was geleden en het nu voor eens en altijd zichtbaar was geworden dat het Zuid-Vietnamese leger niets voorstelde, maar zij gaven ook een eenzijdig beeld. De fouten van het Zuid-Vietnamese leger werden breed uitgemeten, die van de communisten en de wijze waarop zij een deel van de bevolking terroriseerden bleven buiten beeld.

Vanzelfsprekend besteedt Moyar ook aandacht aan Ap Bac, een heel hoofdstuk zelfs. Het verast niet dat hij scherpe kritiek heeft op de rol van journalisten, die het naar aanleiding hiervan voorstelden alsof de regering-Diem aan de rand van de afgrond stond, of dat hij ook stilstaat bij de fouten van de Amerikaanse adviseurs. Zo liet Vann de helikopters veel te dicht bij de vijandelijke linies landen. Het snijdt verder zeker hout als Moyar opmerkt dat in de tien maanden na Ap Bac de strijders van het Bevrijdingsfront geen overwinning meer behaalden. Hij gaat echter veel te ver als hij beweert dat Ap Bac een strategische zege voor het Zuid-Vietnamese leger was, omdat er verhoudingsgewijs, dat wil zeggen gemeten aan de totale omvang van beide legertjes, meer leden van de vijand sneuvelden en slechts een kleine groep Zuid-Vietnamese militairen.

De meeste berichten die de president bereikten over Vietnam bleven overigens optimistisch, bijvoorbeeld van de chef-staf van het leger generaal Earle Wheeler, van een staflid van de Nationale Veiligheidsraad Michael Forrestal of van McNamara. Een woordvoerder van McNamara Arthur Sylvester liet namens zijn baas weten dat definitief een verandering had plaatsgevonden en dat McNamara overwoog spoedig met het verminderen van een deel van de dertienduizend Amerikaanse militairen te beginnen. Het zou onjuist zijn aan een dergelijke uitspraak onmiddellijk de conclusie te verbinden dat de regering-Kennedy het besluit had genomen dat zij de Amerikaanse troepen terug wilde trekken. McNamara's opmerking werd gevoed door de premisse dat eind 1967 door het Zuid-Vietnamese leger en de Amerikaanse 'adviseurs' de overwinning zou zijn behaald en dat op dat moment het terugtrekken van een deel van de Amerikaanse militairen een verstandige optie was.⁵⁹

Diem, Madame Nhu en het Amerikaanse dilemma in 1963

Wat in de geschiedwerken die de verwickelingen in 1963 beschrijven die uitliepen op het vermoorden van Diem en zijn broer Nhu door opstandige militairen veelal over het hoofd wordt gezien, is welke politieke inschattingen de Ngobroers op dat moment maakten over de toekomst van hun land. Uit Vietnamese archieven, die (onder anderen) door Catton en Miller zijn geraadpleegd, blijkt dat zij de Amerikaanse invloed en de aanvoer van hulpgoederen uit de Verenigde Staten te groot vonden en dat zij die – tot verontrusting van de Amerikanen – wilden verminderen. Het aantal Amerikaanse burgeradviseurs was in de eerste twee jaar van Kennedy's regeringsperiode verdubbeld en de groep Amerikaanse militaire adviseurs was gegroeid van 1000 naar ruim 13.000. Het leek er volgens Diem

en Nhu op dat de tijden van het Franse kolonialisme terugkeerden en dat Zuid-Vietnam een Amerikaans protectoraat dreigde te worden. Diem klaagde erover dat veel Vietnamezen op het platteland meenden dat de Amerikanen de feitelijke bestuurders waren en zich bijgevolg weinig aantrokken van zijn eigen functionarissen. Hulpgoederen zoals helikopters en pantservoertuigen waren ook in de toekomst nog steeds welkom, maar kleine wapens en mijnen konden de mensen in de strategic hamlets zelf wel vervaardigen. Op deze wijze zou Zuid-Vietnam minder afhankelijk worden van de Verenigde Staten. Om dezelfde reden zei Nhu in april 1963 tegen een verbaasde CIA-chef in Saigon John Richardson dat het aantal Amerikaanse adviseurs binnen afzienbare tijd met vierduizend verminderd kon worden. Een maand later vertelde hij in een interview in *The Washington Post* dat de helft van de adviseurs kon worden gemist. En, voegde hij er fijntjes aan toe, enkele dagen eerder had een vertegenwoordiger van het Pentagon toch ook verklaard dat binnen 1 à 2 jaar het aantal Amerikaanse militairen kon worden teruggebracht. Die vermindering betekende volgens hem niet dat hij wenste dat de Verenigde Staten zich helemaal zouden terugtrekken. Behalve Nhu roerde zich op dit punt vooral zijn vrouw Tran Le Xuan, veelal Madame Nhu genoemd, die bekendstond om haar scherpe tong. Naarmate in 1963 de invloed van Nhu op zijn broer Diem verder groeide, nam ook haar invloed toe. Zij was al lid van het parlement en stond aan het hoofd van de Vietnamese Vrouwen Solidariteitsbeweging, een organisatie van vrouwen. Men beweerde dat meer dan een miljoen vrouwen tot de leden behoorden en dat deze tot doel had de vrouwen voor de regering te mobiliseren – ook in letterlijke zin door hen als militair te trainen.

De schoonzus van Diem is in de literatuur overwegend in zeer negatieve beelden geschetst. Wij zullen in het vervolg van ons verhaal nog vaststellen waaraan zij haar negatieve reputatie vooral heeft te danken. In 2013 heeft de Amerikaanse historica Monique Brinson Demery in haar studie *Finding the dragon lady. The mystery of Vietnam's Madame Nhu* aandacht aan haar besteed. Demery slaagde erin de oude vrouw in Parijs te vinden, won haar vertrouwen, telefoneerde en correspondeerde met haar, las haar dagboek en memoires en beschreef haar leven tot aan haar dood in 2011 op 86-jarige leeftijd. Maar een ontmoeting hield 'the Dragon Lady', zoals zij tijdens haar leven door tegenstanders dikwijls werd genoemd, af. Van een eendimensionale persoon maakte Demery in ieder geval een complexere figuur. Voor Kennedy was zij 'de oorzaak' van de problemen in Vietnam. Hij zei tegen zijn vriend Paul Fay dat de Verenigde Staten de Ngo-boers kwijt moesten vanwege Madame Nhu. 'Die godverdomse teef...Zij is verantwoordelijk...Die teef bemoeide zich ermee en wakkerde de hele zaak daar aan', waren zij letterlijke woorden. Volgens de Amerikaanse diplomatieke vertegenwoordiger in Zuid-Vietnam in 1955 J. Lawton Collins was zij 'een feeks van de eerste orde'. Haar ouders, beide diplomatieke vertegenwoordigers van Zuid-Vietnam in de Verenigde Staten, haar vader als ambassadeur en haar moeder als vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties, spraken ook in zeer negatieve termen over haar. Voor haar vader was zij 'machtsgeil' en haar moeder adviseerde de inwoners van Washington en New York toen Madame Nhu de Verenigde Staten bezocht haar 'met een auto overhoop te rijden' en als dat niet lukte haar met eieren en tomaten te bekogelen. En de meeste Amerikaanse journalisten dachten niet veel beter over haar. Volgens Malcolm Brown was zij 'de gevaarlijkste vijand die een man kon hebben' en David Halberstam schreef over haar: 'Voor mij leek zij altijd op een figuur uit de boeken van Ian Fleming die tot leven was gekomen: de antigodin, de mooie maar duivelse vrouwelijke seksdictator, die het brein is achter een geheime organisatie die door James Bond moet worden vernietigd.'

In het boek van Demery komt zij als een meedogenloze maar ook scherpzinnige vrouw naar voren, die nog steeds meent dat zij in de jaren zestig het gelijk aan haar zijde had. Van het toegeven van fouten was bij haar geen sprake, met als enige uitzondering dat zij vond dat zij bescheidener had moeten zijn over de prestaties van haar familie. Het wordt uit haar levensverhaal, de achtergronden van haar familie en de moeilijke situatie waarin de regering van haar zwager en haar man verkeerden duidelijk waarom zij tot haar standpunten is gekomen. Zij was afkomstig uit de elite van de

Vietnamese bevolking, haar ouders waren nauw verbonden met het keizerlijke hof, maar beschouwden ‘de tweede dochter’ in de lijn van de Vietnamese traditie als een persoon die op de achtergrond moest blijven en verwaarloosden haar. Door haar huwelijk met Ngo Dinh Nhu in 1943 bekeerde zij zich tot het katholicisme, raakte in de politieke machinaties van de Ngobroers betrokken en werd zij een overtuigde nationalist. Na de Tweede Wereldoorlog hield de Vietminh haar een tijdlang gevangen. Zij ontwikkelde daardoor een diepgewortelde haat tegen alles wat met het communisme had te maken.

Zij verwijt op haar oude dag de Amerikanen nog steeds de bemoeienis met Vietnam, het feit dat zij daar een vorm van ‘koloniaal imperialisme bedreven, lakeien van de Vietnamezen wilden maken [en] de Vietnamese vrouwen in decadente padden wilden veranderen’, door de ‘Amerikanisering’ van de oorlog veel nationalist in de armen van de communisten dreven, miljoenen dollars het land inpompten en zo ongekend grote sociale veranderingen veroorzaakten. Bovendien speelden de Amerikaanse kranten volgens haar onder één hoedje met de communisten, chanteerde de ambassade de regering van Vietnam en – ten slotte – spande de Amerikaanse regering samen tegen die van Vietnam. Demery schrijft dan na de bovenstaande vaststellingen: ‘Maar uiteindelijk had Madame Nhu gelijk op veel punten die nooit zo werden gewaardeerd’.

De regering-Kennedy kwam in de loop van 1963 in een steeds groter dilemma terecht. Aan de ene kant was er de harde kritiek van kritische maar zeker niet altijd deskundige journalisten, aan de andere kant waren er de optimistische maar niet altijd correcte berichten van Amerikaanse militairen en de Amerikaanse ambassade in Saigon. Zo meende MACV-commandant Harkins in april 1963 dat de oorlog tegen de kerst van dat jaar was afgelopen. In de eerste maanden van 1963 nam deze spanning tussen het zichzelf voor een deel opgelegde optimisme en een sombere berichtgeving voortdurend toe. Terwijl de Amerikaanse militairen en de inlichtingendiensten twistten over de vooruitgang in de oorlog (de CIA was eerst kritisch, maar liet zich later lijmen door de militairen) en journalisten met steeds somberdere berichten kwamen over die ‘vooruitgang’ (die Kennedy en zijn medewerkers vervolgens publiekelijk ontkenden), realiseerden de belangrijkste mensen binnen de regering-Kennedy zich in toenemende mate dat het Zuid-Vietnamese leger er op korte termijn niet in zou slagen het Nationaal Bevrijdingsfront te bedwingen. Zij zochten daarom steeds koortsachtiger naar middelen om de oorlog aan te jagen. Dat betekende vanzelfsprekend in de ogen van de regering-Diem dat het er steeds meer op ging lijken dat de Amerikanen in plaats van het Zuid-Vietnamese leger de oorlog bepaalden. Dit vergrootte de spanningen tussen de Amerikanen en de regering-Diem verder. Voor verwijdering tussen Saigon en Washington zorgde ook een aantal artikelen van Amerikaanse adviseurs van de Michigan State University, die, teleurgesteld als zij waren over de starheid van Diem, hem typeerden als een dictator en als iemand die de Amerikaanse steun verkwanselde. En ik noemde al eerder de belangrijke rol van senator Mansfield bij de verandering van het beeld van Diem. Hij had in 1962 Vietnam bezocht en in zijn verslag dat in februari 1963 verscheen, schreef hij dat Diem de Amerikaanse hulp niet verdiende en dat de Verenigde Staten zich maar uit Vietnam moesten terugtrekken.

Diem was – heel begrijpelijk – ook bijzonder ontevreden over de regeling met betrekking tot Laos uit 1962, waarbij Harriman aan Amerikaanse kant een belangrijke rol had gespeeld. De consequentie daarvan was dat communistische troepen uit Noord-Vietnam zonder problemen door Laos naar Zuid-Vietnam konden trekken en dit versterkte de druk van het Noorden op de staat van Diem, vooral op de strategische hamlets. Harriman pleitte vervolgens nog nadrukkelijker voor de vervanging van Diem door een andere, minder lastige, Vietnamese politicus. Dat hij uiteindelijk in november 1963 zijn zin kreeg, kunnen wij achteraf bezien aan een zestal factoren toeschrijven die in de loop van 1963 de relatie tussen de Amerikaanse en de Zuid-Vietnamese regering steeds verder op scherp zetten: de politiek van de Franse president Charles de Gaulle, die voelde voor een neutraal Zuid-Vietnam; de kritiek van ontgoochelde Amerikanen die Diem in het begin hadden gesteund; de

reactie in de Amerikaanse publieke opinie op kritische perspublicaties uit Saigon; een beweging van boeddhistische monniken om Diem tot hervormingen te dwingen en/of af te zetten; de verharding van een aantal Zuid-Vietnamese leiders (vooral Nhu en zijn vrouw) en de activiteiten van Zuid-Vietnamese militairen die ontvankelijk bleken voor Amerikaanse aanmoedigingen om een staatsgreep te organiseren.

De Franse president De Gaulle wierp zich in 1963 op als degene die in Zuidoost-Azië een neutraal blok tot stand zou brengen, waarvan niet alleen Laos en Cambodja maar ook Vietnam deel uitmaakten. De leider van Cambodja Norodom Sihanouk toonde zich een voorstander hiervan en in Laos werkten op dat moment al verscheidene groeperingen samen in een regering. Hanoi gaf aan niet afwijzend hiertegenover te staan en in Saigon zagen sommige politici het als een manier om een grote oorlog te voorkomen. Officieel nam de regering-Diem afstand van het initiatief van De Gaulle, omdat zij evenals de Amerikanen neutralisme bijkans als een capitulatie voor het communisme beschouwde. Sommige historici hebben later beweerd dat op dat moment een diplomatieke oplossing van het conflict alleszins tot de mogelijkheden behoorde. Zij wezen daarbij op de grote invloed van de krachten in Hanoi en Saigon die op zo'n oplossing waren gericht, op contacten tussen Hanoi en Saigon die dit tot doel zouden hebben en op overwegingen die bij de communistische leiders een rol speelden, zoals de voedseltekorten in het Noorden en de angst voor een Amerikaanse interventie. Dankzij de bemiddeling van vooral Poolse en Franse diplomaten hebben in 1963 inderdaad besprekingen tussen beide Vietnamese regeringen plaatsgevonden. Aan Zuid-Vietnamese zijde nam Ngo Dinh Nhu daaraan deel, zijn Noord-Vietnamese overlegpartner was Pham Hung, een vertrouweling van Le Duan. Asselin kwam recent, voor een deel op basis van informatie die Poolse historici in hun archieven hadden aangetroffen, tot de conclusie dat Hanoi met de besprekingen echter zeker niet beoogde politieke of militaire zaken te regelen, tenzij Zuid-Vietnam bereid was te capituleren. Het doel van de leiders in Hanoi was om de handelsbetrekkingen en de culturele contacten te intensiveren, opdat goederen konden worden uitgewisseld, vooral kolen uit het Noorden tegen de rijst uit het Zuiden, en de postdiensten goed functioneerden.

Wat het voorstel van De Gaulle voor een neutralisering van Zuid-Vietnam betrof, kan men daarom niet anders concluderen dan dat het weinig kans van slagen had. Wat men in de eerste plaats niet over het hoofd mag zien, is dat de militanten in Hanoi op dat moment voortdurend aan invloed wonnen en dat zij niet voelden voor een diplomatieke oplossing. Miller benadrukt in zijn studie dat dit ook gold voor Diem en Nhu, die meenden dat zij de oorlog aan het winnen waren. Zij streefden in die situatie niet naar een akkoord met het Nationaal Bevrijdingsfront of Hanoi. Bovendien waren hardliners in de regering-Kennedy ertegen en de ervaringen in Laos met een dergelijke neutralisering waren eveneens niet positief.⁶⁰

De boeddhistische crisis en 'de derde weg'

Kennedy bleef evenals McNamara lang het vertrouwen houden dat de regering-Diem zou zorgen voor de noodzakelijke politieke stabiliteit in Saigon en dat zij op militair gebied zou zegevieren. Dat veranderde door de 'boeddhistische crisis', die in mei 1963 begon en in de zomer van dat jaar een eerste hoogtepunt bereikte. De rol die de boeddhisten in 1963 en de jaren daarna in Zuid-Vietnam speelden, laat nog eens goed zien hoe eenzijdig het is om de conflicten en de oorlog alleen te duiden in de context van de rivaliteit tussen de grootmachten in verband met de Koude Oorlog of de kwestie van de eenheid of de tweedeling van Vietnam. Het is een thema waarover nog veel onduidelijk is en waarbij de visies soms scherp tegenover elkaar staan. Zo leidde de bewering van de neorevisionist Moyer in zijn boek uit 2006 op basis van niet al te overtuigend bronnenmateriaal dat de belangrijkste boeddhistische leider Thich Tri Quang een communistische spion was die onder invloed van de Noord-Vietnamese regering stond tot veel discussie. Hij baseerde dat onder andere op het

lidmaatschap van diens broer van een communistisch bestuur in het Noorden en zijn opvatting dat Quang bereid was na de val van Diem met communisten een akkoord te sluiten. Volgens andere historici was Moyars bronnenmateriaal zwak, konden de CIA en de Amerikaanse ambassade in 1964 en 1965 geen bewijzen van zijn vermeende communistische contacten vinden, was hij wel een demagoog die veel schade aanrichtte maar geen communist, zagen de communisten in Hanoi hem als een reactionair en pleitte hij voor militaire acties tegen het Noorden. Er bestonden volgens hen geen goede gronden voor Moyars bewering en zij wilden daarom Quangs optreden vooral analyseren in het licht van de politieke verwickelingen in Zuid-Vietnam. Sommigen wezen in dat verband op de betekenis van zijn houding voor wat zij aanduidden als ‘de derde weg’, in wezen zowel een afwijzing van een keuze voor het communisme als voor de nauwe samenwerking met, of – en daar zat vaak niet zo heel veel verschil tussen – overheersing door de Verenigde Staten.

Diems oudste broer Ngo Dinh Thuc, die eind 1960 aartsbisschop van Hue werd, speelde een belangrijke rol bij het uitbreken van de boeddhistische crisis. Het boeddhisme kwam vanaf de derde eeuw in Vietnam voor en werd door de bevolking dikwijls gecombineerd met elementen van het confucianisme en andere religies, zoals het taoïsme en het volksgeloof in geesten. Vanaf de veertiende eeuw nam de invloed van het boeddhisme en de boeddhistische monniken in de hogere kringen en bij de dynastieën van de Tran en later de Le af ten gunste van het confucianisme. Het boeddhisme bleef echter wel steeds invloedrijk, vooral bij de boerenbevolking. Van de 14.000.000 mensen in Zuid-Vietnam was 9.000.000 praktiserend boeddhist, maar als wij iedereen die zich verbonden voelde met bepaalde boeddhistische opvattingen tot deze groep rekenen, geldt dat voor zeker 80 procent van de bevolking. Sinds het begin van Diems staat in 1954 voelde de boeddhistische meerderheid zich te kort gedaan door de regering. In 1954 en 1955 was het aantal katholieken in het Zuiden sterk toegenomen en de regering van Diem steunde voor een belangrijk deel op deze katholieken die uit het Noorden waren gemigreerd. Zij waren vaak goed opgeleid en bezaten economische macht. De leiders van de katholieke kerk speelden ook een rol bij de disciplineren van de bevolking tot goede onderdanen van de staat. Zo was de familiewet van de regering-Diem van 1958, die echtelieden verbodde, gemodelleerd naar katholiek voorbeeld. Hetzelfde kan worden gezegd van de wet uit 1962 die het zedelijk gedrag van de mensen regelde en die dansen in de context van plechtigheden die verband hielden met het taoïsme of de verering van geesten verbood. Katholieke geestelijken hadden bovendien grote invloed in het onderwijs. Ambtenaren werden in hun opleiding geconfronteerd met katholieke leraren en ideeën. Katholieken werden vaak voorgetrokken bij benoemingen voor functies in het leger en de ambtenarij. Om bepaalde functies te kunnen bekleden werden mensen zo soms tot bekering tot het katholicisme gedwongen. Het katholicisme gold bovendien als een godsdienst, maar het boeddhisme was volgens de regering slechts een vereniging, omdat, was de redenering, een strakke kerkelijke organisatie, zoals de katholieke kerk die kende, ontbrak. Wat ook veel kwaad bloed zette, was dat boeddhistische monniken dienst moesten doen in het leger.

De relatief dominante positie van katholieken en het katholicisme veroorzaakte bij veel andere zuiderlingen afgunst. Het was niet zo dat er een bewuste politiek van discriminatie van niet-katholieken was of dat Diem geen goede relaties onderhield met andere religies. Hij verschaftte subsidies voor de bouw of reparatie van boeddhistische pagodes en er was vrijheid van godsdienst. Diem ontkende ook dat sprake was van discriminatie door zijn regering, maar de hierboven geschetste situatie en de maatregelen hadden feitelijk wel dat effect. Desondanks was de relatie tussen de leiders van het boeddhisme en de katholieke Diem tot begin jaren zestig goed, leden van zijn kabinet en generaals van zijn leger waren boeddhist, de boeddhisten die in 1954-1955 uit Noord-Vietnam vluchtten waren ook welkom in zijn nieuwe staat en hij verschaftte regeringssubsidies voor de nieuwe Xa-Loipagode in Saigon.

Dat uiteindelijk conflicten met boeddhistische leiders ontstonden, mogen wij voor een belangrijke deel op het conto van Diems broer de aartsbisschop schrijven, die in het centrum van het boeddhisme Hue in conflict kwam met enkele invloedrijke boeddhistische leiders. Het probleem was dat in de loop der tijd, vooral in het noorden van het land, steeds meer conflicten ontstonden tussen boeddhisten en katholieke functionarissen. Ngo Dinh Can, een jongere broer van Diem, bestuurde eerst het noordelijke deel van Zuid-Vietnam en onderhield goede relaties met de monniken. Dat veranderde toen zijn broer Ngo Dinh Thuc aartsbisschop werd. Die nam maatregelen om de positie van het katholicisme in religieus en politiek opzicht te versterken, zoals de bouw van heiligdommen, en hij dwong mensen om katholiek worden. Op deze wijze vervreemde Thuc veel boeddhisten van de regering in Saigon. Diem trad vervolgens onvoldoende krachtig op tegen zijn broer. Dit mondde uit in activiteiten onder leiding van de boeddhistische monnik Thich Tri Quang om politieke hervormingen door te voeren, bijvoorbeeld een verzoek dat boeddhistische monniken een rol in het leger mochten vervullen die vergelijkbaar was met die van katholieke aalmoezeniers.

Op 8 mei 1963 schoten Zuid-Vietnamese veiligheidstroepen in Hue op een religieuze bijeenkomst van boeddhisten, die vierden dat Boeddha 2527 jaar eerder was geboren (de feestdag Vesakha) en hierover een eerder opgenomen radioverslag wilden uitzenden. Hierin had Quang kritiek op de pogingen van lokale functionarissen om de boeddhistische vlaggen te verwijderen en op de afwijzende houding van Thuc ten opzichte van de boeddhisten. Er vielen negen doden, een vrouw en acht kinderen. De menigte werd onrustig toen de uitzending niet op tijd begon, omdat die volgens de medewerker van het radiostation nog niet was goedgekeurd door een vertegenwoordiger van de regering. Toen vervolgens soldaten en politiemensen de menigte wilden verspreiden, werd de onrust alleen maar groter. Als motief voor het optreden van het leger voerde de regering aan dat de boeddhisten een regeringsdecreet hadden genegeerd dat inhield dat religieuze vlaggen zonder die van Zuid-Vietnam niet getoond mochten worden; enkele weken daarvoor had Diems broer Thuc echter vrijelijk zijn katholieke vlaggen uitgehangen om te vieren dat hij vijfentwintig jaar bisschop was. De ironie van de situatie was dat het verbod dat Diem op 6 mei had uitgevaardigd om religieuze vlaggen uitbundig te gebruiken niet alleen tegen de boeddhisten was gericht, maar vooral was bedoeld om zijn broer Thuc af te remmen. Het was natuurlijk wel erg onhandig van Diem dit twee dagen voor een groot boeddhistisch feest in te voeren. En het was volgens de regering niet het leger dat had geschoten, maar het waren de communisten geweest die geweld hadden gebruikt – ofschoon de meeste mensen ter plekke en ook Thich Tri Quang daar later anders over dachten. Voor veel historici betekende de zogenoemde boeddhistische crisis die op die dag begon het begin van het einde van de regering-Diem. Daar valt veel voor te zeggen, omdat de crisis zich maandenlang voortsleepte, nog een aantal gewelddadige confrontaties kende tussen boeddhisten en de regering-Diem en het publieke beeld van de Vietnamese regering hierdoor een bijzonder negatieve lading kreeg.

Waar minder consensus over bestaat dan over de vraag wie schoot, is de kwestie waarom de boeddhisten zich op dat moment roerden. Volgens sommigen wilden Quang en de andere boeddhisten meer godsdienstvrijheid, die zij beknot voelden door de door hen zo ervaren discriminerende maatregelen van een overwegend katholieke regering, of wilden zij een einde maken aan de oorlog. Anderen stellen dat de boeddhistische monniken met behulp van hun religie politieke macht wilden verwerven en weer anderen verklaren de acties van de boeddhisten in mei en de maanden daarna uit hun diepgewortelde traditionalisme dat botste met de snelle vernieuwingen in Vietnam. Ofschoon elk van deze verklaringen een element van juistheid voor individuele boeddhisten kan bevatten, zien deze verklaringen veelal een zaak over het hoofd. Dat is de hervorming die zich binnen het boeddhisme in de twintigste eeuw had voltrokken. Die hield vooral in dat men aansluiting zocht bij de veranderingen op politiek en intellectueel gebied die in de twintigste eeuw in Vietnam plaatsvonden en dat men een rol wilde spelen bij politieke en sociale ontwikkelingen. Een van de belangrijkste uitgangspunten van de door Vietnamese boeddhisten opgerichte organisatie, de Tong

Hoi Phat Giao Viet Nam (Het Algemene Boeddhistische Verbond van Vietnam), die teruggreep naar een bloeitijd van de tiende tot de dertiende eeuw in de tijd van de Ly- en de Trandynastieën, was dat het van belang was het boeddhisme een invloedrijke rol te geven in de postkoloniale Vietnamese samenleving. Men sprak over ‘het nationale boeddhisme’ dat Vietnam op weg moest leiden naar een periode van vrede en geluk.²⁵ Het betekende een sterke toename van politiek activisme bij sommige boeddhistische monniken. Dat ging zo ver dat sommige monniken in de jaren veertig de monnikspij verruilden voor een lidmaatschap van de Vietminh. Ofschoon dit ook in de jaren zestig gebeurde, gaat het echter veel te ver om, zoals Moyer doet, de hele boeddhistische beweging en haar leiders als verlengstukken van de Vietnamese Arbeiders Partij in Hanoi te beschouwen.

De boeddhistische beweging van de jaren zestig kan men het best duiden als een uiting van het streven naar ‘een derde weg’, als een poging door een neutrale houding en door geen partij te kiezen tussen de regering van Diem en de communisten een grote(-re) oorlog in Vietnam te voorkomen. Hiertoe behoorden naast vooraanstaande boeddhistische leiders ook een aantal hooggeplaatste militairen en intellectuelen. Het is een thema dat nog te weinig aandacht heeft gekregen in de geschiedschrijving. De verhoudingen in Vietnam in 1963 worden dikwijls nog beschreven – en door veel Vietnamezen ook zo gevoeld – vanuit het perspectief van een dwingende keuze voor de bevolking tussen het communistische Noord-Vietnam en de met de Amerikanen samenwerkende regering van Zuid-Vietnam; ofwel, scherper geformuleerd: of een keuze voor opname in een eensgezind communistisch blok of voor de positie van stropop in Amerikaanse handen, alhoewel dat laatste volgens de recente inzichten in ieder geval aan de houding van Diem tegenover de Amerikaanse regering zeker geen recht doet. Sophie Quinn-Judge heeft in een artikel uit 2010 en een boek uit 2017 laten zien dat de werkelijkheid complexer was. Zij geeft een voorlopige inventarisatie van de voorstanders van ‘de derde weg’ en het neutralisme, maar het beeld is duidelijk. Vanaf 1954 tot aan de Akkoorden van Parijs in 1973 waren zij actief. Het waren mensen die een einde wilden maken aan het geweld, onderhandelingen met het Bevrijdingsfront voorstonden en een onafhankelijke en neutrale Zuid-Vietnamese staat met vrije verkiezingen en een krachtig parlement wensten. De aanhangers van deze opvattingen treffen wij vooral in de steden aan. Op het platteland gold dat de positie te midden van de strijdende partijen de bevolking veelal tot een keuze – hoezeer soms ook tijdelijk – voor een van beide dwong. Zo men wil, kan men zelfs Diems keuze voor het personalisme als een eerste uiting van een alternatieve weg zien. Het probleem hierbij is dat het personalisme van Mounier, waarop Diem en Nhu hun politieke filosofie baseerden, sterk de nadruk legt op menselijke waardigheid en sociale rechtvaardigheid en een redelijke verbondenheid van het individu met de gemeenschap bepleit, terwijl de Diembroers deze filosofie in hun praktijk vooral gebruikten voor het vestigen van hun autoritaire en sterk anticommunistische staat met een almachtige president en Can Laopartij, waarbij de rechten van de burgers vaak werden geschonden.

Neutralisme had midden jaren vijftig in de tijd van de Conferentie van Bandung van niet-gebonden landen, zoals Indonesië en India, die in de Koude Oorlog geen keuze wilden maken voor het Westen of het Communistische blok, de wind in de zeilen. In deze sfeer moeten wij ook de activiteiten van Vietnamese neutralisten in de periode 1954-1956 duiden. De belangrijkste waren Nguyen Manh Ha, Tran Thong en Pham Cong Tac. Ha was een katholiek, die in 1946 wel lid was geweest van een regering van Ho, maar hij was zeker geen communist. Hij verbleef in 1954 in Parijs, onderhield daar contacten met linkse katholieken en weigerde lid te worden van de regering-Diem toen hem dat werd gevraagd. Hij bepleitte het door laten gaan van de verkiezingen in 1956 en onderhield hierover met Ho Chi Minh contacten. Hij week uiteindelijk uit naar het neutrale Cambodja van Norodom Sihanouk en bleef daar pleiten voor een neutraal Zuid-Vietnam. Samen met Thong

²⁵ Ik wees al op de activiteiten van de monniken Thien Chieu en Tri Hai om het boeddhisme in het interbellum een nieuw elan te geven en politiek te engageren (zie bladzijden 37 en 38).

schreef hij hierover in het Franstalige blad *La Tribune*. Een derde persoon die in deze jaren actief voor neutralisme pleitte, was Pham Cong Tac, de ‘paus’ van de Cao-Daireligie. Nadat Diem in 1955-1956 de Cao Dai als militaire en politieke factor goeddeels had uitgeschakeld, vluchtte hij naar de Cambodjaanse hoofdstad Phnom Penh en stelde daar een vreedzame hereniging van de beide Vietnams voor. Door de regering-Diem werden zij alle drie als communisten beschouwd, maar westerse onderzoekers, onder wie Quinn-Judge, schrijven nu dat dit loze beschuldigingen waren. Wel was het zo dat zij allen op de een of andere wijze een einde wilden maken aan de regering-Diem en een regering van nationale eenheid onder het leiderschap van de regering in Hanoi wensten. Gezien wat er in de jaren 1945-1946 met de niet-communistische nationalistes gebeurde die toen deel uitmaakten van de regering van Ho Chi Minh en de denkbeelden van de leiders in Hanoi over de communistische toekomst van het land lijkt de voorspelling realistisch dat dit weldra een regering van louter communisten zou zijn geworden. Het is lastig vast te stellen of de communisten die na 1954 in het Zuiden achter waren gebleven een rol speelden bij deze pleidooien voor een neutralistische koers. Wij weten dat er contacten waren van hun leider Le Duan met de leden van de Binh Xuyen en de Cao Dai, dat Le Duan op dat moment nog sprak over ‘een vreedzame revolutie’ én dat het Vaderland Front, een communistische organisatie, studenten en vakbonden probeerde te beïnvloeden partij tegen Diem te kiezen en een rol speelde bij demonstraties. Maar veel onderzoek is op dit terrein nog nodig om vast te kunnen stellen wat er precies gebeurde.

Het verzet tegen Diem in de jaren zestig gaf ook een aantal duidelijke voorbeelden. In eerste instantie was dat in april 1960 het hiervoor al genoemde Comité voor Vooruitgang en Vrijheid (de Caravellegroep) van een achttiental vooraanstaande Zuid-Vietnamese intellectuelen onder leiding van Tran Van Do. Zij keerden zich zowel tegen het repressieve bewind van Diem als tegen het communisme en hoopten op steun van de Verenigde Staten om in Zuid-Vietnam democratische veranderingen en persvrijheid door te voeren. Tijdens een persconferentie was Tran Van Do helder over de gewenste veranderingen: beëindiging van de onwettige arrestaties, het harde optreden tegen gevangenen en de concentratiekampen én meer vrijheid van meningsuiting. Zoals eerder tegen de vakbonden trad de regering-Diem keihard op, zeker na de coup van november 1960 onder leiding van twee kolonels van de militaire academie, waarbij ook de Dai Viet politicus Phan Huy Quat een rol speelde. Het betekende volgens de Franse ambassadeur in Saigon dat op deze wijze Diem de groep die een scherm vormde tussen het regime en de communisten zelf had weggevaagd.

Niet alle leden van het Nationaal Bevrijdingsfront waren in het begin voorstanders van een communistische staat. Binnen die beweging werden ook denkbeelden verkondigd over een brede nationale democratische coalitie. Met de kennis en het inzicht van nu moeten wij concluderen dat dit voor de communistische leiders in Hanoi nooit veel meer kan zijn geweest dan een overgangsfase naar een communistische dictatuur. Tijdgenoten zagen dit soms anders, ook buitenlanders. Zo onderscheidde de Franse ambassadeur Roger Lalouette eind 1961 twee oppositiegroepen tegen Diem, een groep neutralisten onder leiding van de vroegere eerste minister uit de tijd van Bao Dai Tran Van Huu en de liberale anticommunisten met leden van de Dai-Vietpartij, de Cao Dai, de Hoa Hao en – opvallend – (volgens hem) de meerderheid van de katholieken die in 1955-1956 naar het Zuiden waren gevlucht. Ook sommige Amerikaanse beleidsbepalers bepleitten begin jaren zestig een neutrale regio, die volgens hen kon worden bereikt na onderhandelingen. Tot hen behoorden William Averell Harriman, Chester Bowles en John Kenneth Galbraight. Zij zochten naar een oplossing naar model van wat in 1962 in Laos gebeurde. Wij weten ook dat de leiders in Hanoi dergelijke denkbeelden aanwakkerden en Tran Van Huu benaderden met de opvatting dat dit een redelijke oplossing was. De hereniging van Vietnam hoefde volgens hen pas over vijftien of twintig jaar aan de orde te komen. Aangezien van de neutralisering van Laos door het optreden van de Verenigde Staten en Noord-Vietnam weinig terecht kwam, bloedden deze initiatieven eveneens dood. Ik noemde in de vorige paragraaf ook de inspanningen van De Gaulle een neutraal blok in Zuidoost-Azië tot stand te

brengen en de reden waarom die nauwelijks een kans van slagen hadden. Hoe weinig realistisch die misschien ook waren, het waren wel pogingen de situatie in Vietnam zonder oorlog op te lossen.

Hoewel hierover nog veel onduidelijk is, staat het vast, zoals ik al kort aangaf, dat midden 1963 zelfs Diem en zijn broer Nhu niet alleen met de gedachte van onderhandelingen met Hanoi speelden, maar dat ook daadwerkelijk deden, dat de Franse president Charles de Gaulle hierbij betrokken was, dat aan beide zijden initiatieven in die sfeer waren en dat voordat de in New Delhi geplande verdere besprekingen tussen Noord en Zuid konden plaatsvinden Diem en Nhu waren vermoord. Men kan zich nauwelijks voorstellen dat zij serieus de gedachten koesterden van een neutraal Zuid-Vietnam of van verregaande onderhandelingen met Noord-Vietnam. Quinn-Judge neemt in haar boek de visie van de Franse ambassadeur Lalouette over dat het waarschijnlijk vooral was bedoeld om tijd te winnen, het Strategic Hamlet Program te voltooien en af te rekenen met de opstandelingen. De beschikbare bronnen kunnen nog geen volledig scherp beeld geven hoe oprecht al die plannen waren, maar het is eveneens niet goed voorstelbaar dat Le Duan met iets minder dan de eenheid van Vietnam onder de leiding van de communisten genoeg zou nemen. Het is ook niet ondenkbaar dat Hanoi met de voorbereidingen voor de besprekingen instemde met als doel Diem los te weken van de Amerikanen om op deze wijze zijn positie te verzwakken.

De activiteiten van de boeddhisten in de jaren zestig horen thuis in dit patroon van 'de derde weg'. Ofschoon het laatste woord nog niet kan worden gesproken over de vraag in welke mate communistische sympathisanten zich in de kringen van de boeddhistische leiders bewogen, zijn er geen harde aanwijzingen dat Quang met de communisten samenwerkte. De activiteiten van de boeddhisten leverden in ieder geval een belangrijke bijdrage aan het einde van de regering van Diem door de chaos die zij veroorzaakten en doordat zij de aversie tegen zijn regering aanwakkerden. Ook na de val van Diem en Nhu bleven boeddhistische leiders aandringen op een democratische burgerregering die een neutrale opstelling zou kiezen in de oorlog tussen Noord en Zuid. Ook hier is het nog een open kwestie wat exact de relatie was tussen de kritische boeddhisten in Hue die in de jaren 1965-1967 samenwerkten in het Verbond onder leiding van Quang en de voorstanders van 'een derde weg' in het Nationaal Bevrijdingsfront, zoals de later naar het Westen uitgeweken Truong Nhu Tang. Dat er contacten waren en dat boeddhistische jongeren regelmatig overliepen naar de communisten staat vast, maar het is ook helder dat de boeddhisten en het Bevrijdingsfront elkaar als concurrenten beschouwden bij het verkrijgen van invloed op de boerenbevolking.

Laten wij terugkeren naar wat na de incidenten van mei 1963 in Hue gebeurde. Quang eiste daarna vijf hervormingen van de regering: de vrijheid om boeddhistische vlaggen te mogen gebruiken; intrekking van de wet die nog dateerde uit de Franse tijd die alleen de katholieke kerk de status van kerk gaf; een schadevergoeding voor de gezinnen waarvan mensen waren gedood bij het radiostation; straffen van de verantwoordelijken en een einde maken aan de discriminatie van boeddhisten. Diem meende dat de klachten van de boeddhisten over de achterstelling ten opzichte van de katholieken wel meevielen en dat het geweld in Hue het werk was van communisten. Daarnaast begon hij echter wel onderhandelingen met boeddhistische leiders. Die leken tot een compromis te leiden. Diem ontsloeg degene die op 8 mei leiding had gegeven aan de veiligheidstroepen in Hue, leek zelfs in een radio-uitzending toe te geven dat de regering fouten had gemaakt en er zou vrijwel zeker een akkoord tussen de regering en de boeddhistische leiders zijn bereikt, ware het niet dat toen Madame Nhu door een uitspraak van haar vrouwenorganisatie (lees: zij zelf) roet in het eten gooide. De betreffende resolutie beschuldigde de boeddhistische leiders van bedrieglijke uitlatingen ten opzichte van de regering en zij maakte een vergelijking tussen buitenlandse agitators en degenen die monnikspijen droegen. Nhu steunde zijn vrouw toen Diem de verspreiding van deze resolutie in de pers wilde voorkomen. Dit was een belangrijk keerpunt, omdat daarna het besluit viel van de boeddhistische leiders om de uitnodiging aan te nemen van een oudere monnik die afkomstig was uit Hue Thich Quang Duc om zichzelf in Saigon in brand te steken.

Nadat de boeddhisten bijna dagelijks in Saigon hadden gedemonstreerd, kwam het op 11 juni tot een uitbarsting toen deze monnik zich met benzine liet overgieten en zichzelf vervolgens in brand stak. De Amerikaanse journalist Malcolm Browne maakte foto's en die werden de volgende dag overal in de wereld in kranten op de voorpagina afgedrukt. Door veel mensen is dit uitgelegd als een zelfmoord uit wanhoop. Volgens de boeddhistische opvattingen was het echter een daad van dapperheid die de onthechting aan het aardse leven van de boeddhisten demonstreerde. De reactie van Madame Nhu, die de actie van de boeddhistische monnik vergeleek met een barbecue en zei wel brandstof en lucifers te willen leveren, vergrootte de kritiek op de Vietnamese regering. Diem zelf gaf aan dat hij diep was geschokt door wat was gebeurd en dat hij bereid was tot nieuwe onderhandelingen. Die vonden plaats en er was ook sprake van een toenadering, doordat Diem de regels voor het gebruik van vlaggen versoepelde en de boeddhisten genoeg namen met een onderzoek naar de gebeurtenissen van 8 mei. Maar afstand nemen van de uitspraken van zijn schoonzus deed Diem niet.

Daarna liep het proces van escalatie verder. In juni en juli vonden steeds meer demonstraties van boeddhisten en gewapende confrontaties met de politie plaats. Nhu wakkerde in deze periode geruchten dat de regering hard zou optreden tegen boeddhistische leiders bewust aan. Er volgden daarna meer zelfverbrandingen. Op 21 augustus ondernam Diems broer acties tegen de belangrijkste pagodes in Saigon (de Xa Loi), Hue en Danang. Hij probeerde op deze wijze het steeds verder groeiende protest tegen de regering, waaraan niet alleen boeddhisten maar ook steeds meer studenten en andere ontevreden deelnamen, de kop in te drukken. Ruim 1400 boeddhisten werden gevangengenomen en Quang moest de wijk nemen naar de Amerikaanse ambassade. Daar ontving de nieuwe ambassadeur Henri Cabot Lodge hem als een belangrijke gast en de monnik maakte er geen geheim van dat het zijn doel was geweest de regering-Diem ten val te brengen.

Journalisten en boeddhistische leiders beweerden dat veel mensen in deze periode door regeringstroepen waren gedood. Een onderzoeksteam van de Verenigde Naties dat op verzoek van Diem onderzoek hiernaar deed, stelde in een rapport, dat pas na de dood van Diem werd gepubliceerd, echter vast dat er geen doden waren gevallen en dat de gevangengenomen boeddhisten later waren vrijgelaten. In de kabinetsvergadering die na afloop van de acties van 21 augustus plaatsvond, las Diem een harde verklaring voor die vrijwel zeker door zijn broer was opgesteld. Twee conclusies kunnen wij hieraan verbinden. Diem had zijn meer verzoenende politieke lijn laten varen en de invloed van zijn broer op hem was bijzonder groot geworden. Door sommigen zijn later de acties van de regering-Diem tegen de boeddhisten uitgelegd als wanhoopsdaden of als irrationeel gedrag. Zij wijzen dan op de volgens hen verslechterende situatie, zowel wat betreft het politieke draagvlak van de regering als in militair opzicht door de militaire acties van het Bevrijdingsfront. Als wij de Vietnamese bronnen mogen geloven was een andere overtuiging echter belangrijker voor de besluitvorming van de broers, vooral voor Nhu. Dat was het stellige en optimistische idee dat zij aan de winnende hand waren in de oorlog op het platteland, de bevolking daar hen steeds meer steunde en dat de storm in de steden spoedig zou gaan liggen.

Het optreden van de regering-Diem tegen de boeddhisten in 1963 betekende voor veel Amerikanen dat zij zichzelf voor het eerst lastige vragen gingen stellen over de band met de Zuid-Vietnamese leider. In zijn herinneringen *Uphill battle* uit 2014 beschrijft USIA-medewerker Frank Scotton hoe dat bij hem in zijn werk ging. Het incident van 8 mei 1963 in Hue, gevolgd door de in zijn ogen onverantwoordelijke en achter de feiten aan lopende reactie van de regering-Diem, had volgens hem een vernietigend effect op de geschiedenis van de Eerste Republiek. Hij beweert dat hij toen van een Vietnamese militair die verantwoordelijk was voor de psychologische oorlogsvoering voor het eerst een goed beeld kreeg van de spanningen die in het land bestonden tussen boeddhisten en katholieken. Volgens die Vietnamees, kapitein Nguyen Tuy, werden die nog verergerd door grote regionale tegenstellingen en doordat de regering katholieken voortrok bij benoemingen en

bevorderingen. Een regionale leider van de boeddhisten vertelde hem dat door het optreden van het leger tegen de boeddhisten Diem een groot deel van de bevolking van zich vervreemde. Ofschoon slechts een beperkt deel van de bevolking daadwerkelijk boeddhistische praktijken uitvoerde, voelden veel mensen zich volgens hem wel degelijk boeddhist. Het verraste Scotton toen katholieke Vietnamese vrienden hem vertelden dat zij er ook sterk tegen waren dat het leger optrad tegen pagodes. Volgens hen zouden alleen de communisten ervan profiteren als militairen kerken of pagodes binnenvielen. Scotton, die veel had rondgetrokken in het centrale deel van Zuid-Vietnam, zei tegen collega's van de USIA dat de houding van veel militairen en bestuurders verder ging dan het negeren van de regering en dat er sprake was van openlijk verzet. Zijn leidinggevende Everett Franklin (Ev) Bumgardner vertelde hem in oktober dat in de komende weken mogelijk een poging zou kunnen plaatsvinden om de regering af te zetten en dat het volstrekt niet viel te voorspellen wat er dan zou gebeuren. 'Ev verklaarde dat er al wekenlang plannen voor een militaire machtsgreep waren gemaakt, waren herschikt en door elkaar waren geschud, gelekt en aangepast, eerst buiten de Amerikanen om, later waren gedeeld met de Amerikanen, totdat er in Saigon een sfeer ontstond van verwarring en men het als bijkans onvermijdelijk ging beschouwen...De twee constante elementen waren dat de kortgeleden gearriveerde ambassadeur Henry Cabot Lodge persoonlijk een regeringswisseling wenste en dat Lou Conein de contactpersoon was tussen de ambassade en de officieren van het [Zuid-Vietnamese] leger.'⁶¹

Het einde van de regering-Diem

Enkele dagen na het optreden tegen de pagodes benaderden Zuid-Vietnamese militairen de Amerikaanse regering met de vraag hoe zij zou reageren als een militaire coup tegen Diem plaatsvond. Op 23 augustus stelde generaal Tran Van Don aan CIA-medewerker Lucien (Lou) Conein deze vraag. Wij herinneren ons dat deze generaal en zijn collega's Duong Van Minh en Le Van Kim door Diem op erebaantjes casu quo staffuncties waren geplaatst en dat zij geen feitelijke legergroep meer commandeerden. Zij hadden zich naar de mening van Diem ook te zeer afzijdig gehouden bij een coup poging van parachutisten in november 1960. In de zomer van 1963 besloten zij de regering-Diem af te zetten, vooral – naar zij later zelf verklaarden – omdat de wereldopinie zich steeds meer tegen deze regering keerde. Een rol speelde ook dat Nhu zo wist te manipuleren dat hij het Vietnamese leger verantwoordelijk kon maken voor de aanvallen op de pagodes in augustus 1963.

Op zaterdag 24 augustus stelde de Amerikaanse onderminister van Buitenlandse Zaken voor het Verre Oosten Roger Hilsman samen met het staflid van de Nationale Veiligheidsraad Michael Forrestal en onderminister van Buitenlandse Zaken William Averell Harriman een antwoord op in een telegram voor ambassadeur Henry Cabot Lodge. Het werd in afwezigheid van minister van Buitenlandse Zaken Dean Rusk ondertekend door onderminister George Ball. Ofschoon op sommige punten enigszins ambivalent, bevatte het telegram harde taal. Cabot Lodge kon aan Diem meedelen dat de Zuid-Vietnamese president zijn broer Nhu aan de kant moest zetten en als hij weigerde moesten de Verenigde Staten 'de mogelijkheid onder ogen zien dat Diem niet kon worden gehandhaafd'. De ambassadeur mocht verder aan de generaals duidelijk maken dat de Verenigde Staten Diem niet meer steunden als hij weigerde mee te werken. Zij zouden bovendien 'rechtstreekse hulp' krijgen gedurende 'elke periode dat het systeem van de centrale regering in elkaar was gestort'. Het telegram werd door Kennedy goedgekeurd en vervolgens gebeurde dit ook door verscheidene andere leden van zijn regering. Ambassadeur Cabot Lodge was het volledig met de strekking eens en bracht de boodschappen onmiddellijk over: via CIA-agent Conein aan de generaals en persoonlijk aan Diem. Die was echter niet genegen zijn broer aan de kant te zetten.

Ofschoon sommigen – onder wie Kennedy – bij nader inzien schrokken van de harde taal en andere leden van de regering-Kennedy die in dat weekeinde niet in Washington waren

(bijvoorbeeld minister van Buitenlandse Zaken Dean Rusk, McNamara en Taylor) bezwaar aantekenden dat een dergelijk belangrijk besluit tijdens hun afwezigheid was genomen, herriep de regering-Kennedy de inhoud nooit. Twee weken na het versturen van het telegram deelde de Amerikaanse president in een tv-toespraak mee dat de Verenigde Staten zich uit Zuid-Vietnam zouden terugtrekken, tenzij Saigon veranderde. Het gaf velen in Zuid-Vietnam – zowel militairen als burgers – het idee dat de regering-Kennedy genoeg had van Diem en de zijnen. Kennedy adviseerde zijn ambassadeur wel voorzichtig te opereren en instrueerde hem aan de generaals mede te delen dat de Verenigde Staten hun coup niet actief zouden steunen, maar een nieuwe regering die kans van slagen had wel zouden bijstaan. De reactie van Cabot Lodge was eenduidig. Volgens hem hadden de Verenigde Staten ‘het initiatief genomen voor een koers waarvan men geen afstand kon nemen zonder respect te verliezen’. De eerste coupdatum eind augustus werd door de generaals nog afgeblazen, een tweede poging vond enkele maanden later plaats.

In de afwegingen van Kennedy speelden waarschijnlijk ook de plannen voor besprekingen tussen Saigon en Hanoi en de initiatieven van de Franse president Charles de Gaulle om een neutraal Vietnam tot stand te brengen een rol. Deze zorgden ervoor dat de Amerikaanse regering steeds nadrukkelijker vreesde dat de keuze voor Diem betekende dat de communisten zegevierden en de Amerikanen uiteindelijk het land moesten verlaten. De CIA-figuur Colby heeft naar aanleiding hiervan later opgemerkt dat men zich echter totaal niet druk maakte om de mensen die Diem moesten opvolgen.

In september vonden verkiezingen plaats voor de tamelijk machteloze Nationale Vergadering. Het waren wel de minst gemanipuleerde uit Diems regeringstijd. De partijen die deel uitmaakten van Diems Nationale Revolutionaire Beweging behaalden minder zetels (van 76 naar 55) en de overige partijen groeiden in zetelaantal (van 36 naar 66). Eind september vertrokken McNamara en Taylor nog een keer voor een missie naar Vietnam om ter plaatse de politieke en militaire situatie te beoordelen. De indruk die zij kregen van de meesten met wie zij spraken – en dat varieerde van een Britse contraguerrillaexpert, de CIA-baas en militaire adviseurs tot de vicepresident van Diems kabinet – was niet opwekkend. Het was een beeld dat Diem de oorlog niet kon winnen, dat hij weldra werd afgezet, dat zijn veiligheidstroepen terreur verspreidden en martelden, dat het Nationaal Bevrijdingsfront populair was op het platteland en dat er slechts dertig versterkte nederzettingen waren; de laatste twee opmerkingen kwamen overigens van Diems vicepresident. Diem zelf gaf een heel ander beeld: de regering was succesvol in de oorlog en het Strategic Hamlet Program draaide uitstekend. Hij was ook niet ontvankelijk voor kritiek op het functioneren van zijn regering en de rol van Madame Nhu. Opvallend is dat Taylor en McNamara in hun officiële rapport de kritische geluiden weglieten. Zij vermeldden dat de politieke situatie ernstig was, maar zij schreven ook dat de oorlog tegen de communisten steeds beter ging. Zij stelden verder dat het terugschroeven van de financiële steun Diem zou kunnen dwingen de vervolging van politieke tegenstanders stop te zetten. De conclusie moet ook zijn dat zij in ieder geval erg optimistisch waren over de effecten van de Amerikaanse training en de strijd tegen de opstandelingen. Eind 1965 zouden volgens hen de activiteiten van het Bevrijdingsfront teruggebracht kunnen zijn tot ‘niet veel meer dan sporadische vormen van banditisme in districten aan de rand’. Zij adviseerden daarom aan Kennedy dat hij aankondigde dat aan het einde van het jaar duizend adviseurs werden teruggetrokken. De Nationale Veiligheidsraad nam de optimistische aanbevelingen over. In de weken daarna verhoogde de Amerikaanse regering de druk op de regering-Diem. Zij verminderde de financiële steun en zij gaf een grote mate van handelingsvrijheid aan ambassadeur Cabot Lodge, van wie het duidelijk was dat hij de voorkeur gaf aan het vertrek van Diem. Hij kreeg opnieuw het advies, dit keer van William Bundy, een medewerker van de president, om ‘rechtstreekse bemoeienis’ met een coup te vermijden. Als een staatsgreep faalde, zou dat zeker aan de Amerikaanse regering worden verweten en dat moest

worden voorkomen. Kennedy gaf Cabot Lodge ook de opdracht aan de generaals te vertellen dat zij alleen een coup mochten ondernemen als het zeker was dat die succesvol was.

Amerikaanse historici hebben veel aandacht besteed aan de vraag naar de Amerikaanse (mede-)verantwoordelijkheid voor de val van Diem in november 1963. Er is maar één conclusie mogelijk. Hij werd vermoord, nadat hij zich had overgegeven aan een groep militairen die door de Verenigde Staten werd gesteund. Hij betaalde op deze wijze de prijs, omdat hij niet meer paste binnen de Amerikaanse belangen in Zuid-Vietnam. Cabot Lodge sprak na afloop van de staatsgreep over 'een Vietnamese kwestie' waarin de Amerikanen geen betekenisvolle rol speelden. De Verenigde Staten hadden zelfs de coupplegers niet tegen kunnen houden als zij dit hadden gewenst, verklaarde hij. De Amerikaanse historicus Miller schrijft dat hij dit een huichelachtige opvatting vindt en dat is gezien het optreden van de ambassadeur en andere leden van de regering-Kennedy een zeer begrijpelijk oordeel. Generaal Minh had op 2 oktober duidelijk tegen CIA-agent Conein gezegd dat hij niet verder ging met de planning van de staatsgreep als de Amerikaanse regering dat moeilijk zou maken. En een andere couppleger generaal Don zei later dat de boodschappen van Conein en Cabot Lodge dat Amerika niet tussenbeide zou komen een aansporing waren om hun plannen door te zetten. Vooral Cabot Lodge was heel duidelijk geweest, nadat hij op 9 oktober een telegram uit Washington had ontvangen dat inhield dat de Amerikaanse regering een coup niet tegenhield en aan een nieuw bewind dat de militaire inspanning krachtig voortzette economische en militaire hulp bleef geven. De Amerikanen moedigden dus de coupplegers op beslissende punten aan. De wijze waarop de staatsgreep plaatsvond was wel een Vietnamese zaak.

Dit is een heel andere beoordeling van de staatsgreep tegen Diem dan de Amerikaanse regering onmiddellijk na afloop daarvan naar buiten bracht. Hierin overheerste de opvatting dat de regering-Kennedy niet op de hoogte was geweest en geen verantwoordelijkheid droeg. Alhoewel een enkele historicus nog steeds de neiging heeft de betrokkenheid van de regering-Kennedy te mitigeren, kan men zonder meer stellen dat een stevige consensus bestaat over de medeverantwoordelijkheid van deze Amerikaanse regering voor de val van de regering-Diem. Howard Jones en John Prados hebben in 2003 in twee werken, waarvoor zij onder andere gebruik konden maken van bandopnamen uit het Witte Huis, laten zien (en voor een deel laten horen, want bij het boek van Prados worden ook cd's geleverd), dat de val van Diem door Kennedy en zijn adviseurs in de tweede helft van 1963 regelmatig werd besproken, nagestreefd, gesuggereerd en goedgekeurd en dat in het telegram van Hilsman van 24 augustus 1963 de coupplegers feitelijk groen licht kregen van de Amerikaanse regering. Op 29 oktober 1963 besprak Kennedy de vooruitzichten van een coup. Uit de bandopnamen van de bespreking blijkt dat minister van Justitie Robert Kennedy eerst zijn twijfel uitsprak of het verstandig was een staatsgreep te steunen, maar dat hij en de andere aanwezigen zich gaandeweg de bespreking alleen nog maar bezighielden met de vraag óf deze zou kunnen slagen. Deze bronnen tonen aan dat zowel de opvatting dat Kennedy helemaal niets van een coup afwist als die dat hij plande Diem te vermoorden onjuist is. Uit de bandopnamen blijkt echter ook dat Kennedy en zijn medewerkers geen aandacht hadden voor de vraag wat de gevolgen van een staatsgreep voor Diem waren. De CIA-baas John McCone heeft later opgemerkt dat hij de verontwaardiging achteraf van Kennedy over de moord moeilijk kon plaatsen. Het was toch wel erg naïef om te denken dat zoiets niet zou kunnen gebeuren. Overigens, niet iedereen in de kringen van de Amerikaanse regering en het leger wilde Diem ten val brengen. Tot hen behoorde vicepresident Lyndon B. Johnson, die op dat moment weinig invloed had op de buitenlandse politiek. In 1966 merkte hij in een telefoongesprek tegenover senator Eugene McCarthy hierover op: 'Wij doodden hem [Diem]. Wij... verzamelden een godverdomse bende misdadigers, wij gingen naar binnen en vermoordden hem. Daarna hadden wij daar helemaal geen politieke stabiliteit meer.' En ook generaal Paul Harkins meende dat het niet handig was om Diem na acht jaar zo maar te laten vallen.

Op 1 november 1963 kwamen de Zuid-Vietnamese generaals in actie. CIA-agent Conein stond steeds in nauw contact met hen; de samenzweerders tegen de Zuid-Vietnamese regering kregen via hem 42.000 dollar. Zij namen strategische posities in Saigon in en eisten het aftreden van Diem en Nhu. De coupplanners stelden vier minuten voor hun aanval op Diem de Amerikaanse ambassade op de hoogte en verbraken daarna de verbindingen. Diem zocht op het laatst steun bij de Amerikanen en informeerde bij ambassadeur Henry Cabot Lodge ‘wat de houding van de Verenigde Staten is ten aanzien van de coup’. Die antwoordde dat hij niet ‘goed genoeg [was] geïnformeerd om u dat te kunnen vertellen’ en loog verder dat de regering van de Verenigde Staten gezien het nachtelijke tijdstip in Washington ‘onmogelijk een visie kan hebben’. Het is een open vraag of Cabot Lodge op eigen initiatief of in opdracht van zijn regering in Washington Diem zo duidelijk in de steek liet.

In veel oudere literatuur werd aan de hand van Diems reactie in dit laatste gesprek met de Amerikaanse ambassadeur zijn grondhouding met als kenmerken halsstarrigheid, wereldvreemdheid of geringe compromisbereidheid geïllustreerd. De visie van Miller is een heel andere. Diem was optimistisch en vertrouwde erop dat de Amerikanen hem steunden. Dat gebeurde niet. Diem en Nhu vluchtten uit het presidentieel paleis, werden later gevangengenomen in een katholieke kerk waar zij een schuilplaats hadden gevonden en vervolgens vermoord door militairen in opdracht van een van de leiders van de staatsgreep Duong Van Minh. Volgens Cabot Lodge was de coup ‘in alle opzichten opmerkelijk vakbekwaam uitgevoerd’ en een voorbeeld hoe een volk zich van autocraten kon bevrijden. Gelukkig hoeven wij dit standpunt niet te onderschrijven en kunnen wij de staatsgreep beschouwen als het rampzaligste wat Kennedy met betrekking tot Vietnam heeft laten gebeuren. De regering-Diem was zeker autocratisch, corrupt, onderdrukte politieke rivalen en tegenstanders en miste politieke steun onder brede lagen van de bevolking. Er was echter geen enkele garantie dat er op deze gebieden iets ten goede zou veranderen door de staatsgreep van de militairen, die elke vorm van politieke of bestuurlijke ervaring misten. En omdat er ondanks de Amerikaanse ontkenningen een brede consensus was over de betrokkenheid van de Amerikanen bij de coup betekende het verder een enorme klap voor het Amerikaanse prestige in Zuidoost-Azië.

Hiervoor noemde ik al de sceptische opmerkingen over de regering-Diem van de Amerikaanse adviseur en het lid van de USIA Frank Scotton. Hij zag met eigen ogen de gevolgen van de staatsgreep in de provincies. Een Vietnamese coördinator van het Strategic Hamlet Program vertelde hem – het huilen nabij – dat in Long An de hamlets altijd al meer op papier dan in werkelijkheid hadden bestaan. Nu hadden volgens hem zelfs in de dorpen die omheind waren de mensen ’s nachts de bescherming weggehaald en kon de Vietcong zich overal vrij bewegen. Scotton vertelde zijn meerder Bumgardner dat wat er was gebeurd – het afzetten van een president zonder dat er een fatsoenlijke machtsoverdracht naar een vicepresident had plaatsgevonden, zodat een nieuwe premier kon worden benoemd met nieuwe denkbeelden – een ongrondwettig precedent was. ‘Iedereen met meer dan twee tanks kon nu de bloedige coup was geaccepteerd denken dat hij het recht had om de regering te wijzigen. En wat dat bloedige betreft, de generaals zouden nog jarenlang last hebben van die smet. Je vertelde mij dat zelfs de paratroepen in 1960 een lijn hadden getrokken wat betreft het doden van de president...Ik vond het niet erg dat er een einde kwam aan de regering van Diem, maar de manier waarop dat was gebeurd betekende dat wij geen Republiek van Vietnam meer hadden...maar een regering van Vietnam zonder grondwet. Het was een belangrijk verschil...Wie van deze alleen in zichzelf geïnteresseerde generaals was slim en integer genoeg om een regering tot stand te brengen en te leiden die effectief was en verantwoording aflegde.’ Scotton geeft aan dat hij dit onomwonden aan zijn meerdere vertelde, die echter nauwelijks geschokt leek. ‘Hij vertelde mij naar het centrale deel van Vietnam terug te keren...en hem een beeld te geven van de situatie in de provincies tijdens de nationale omwenteling’.⁶²

Kennedy en ‘het terugtrekken zonder overwinning’

Op 22 november 1963, drie weken na de val van de regering-Diem, werd Kennedy in Dallas doodgeschoten. Over de vraag of Kennedy voorstander van een ‘exit strategy’ was, komen historici nog steeds tot verschillende oordelen, zij het dat zich ook op dit punt een voor Kennedy weinig sympathieke consensus aftekent. Een aantal auteurs neemt – met nuanceringsen – de visie van een ‘withdrawal-without-victory’ (terugtrekken zonder dat een overwinning was behaald) over die vooral bekend is geworden toen John M. Newman die in zijn studie uit 1992 *JFK and Vietnam. Deception, intrigue, and the struggle for power* probeerde aan te tonen. Hij concludeerde op basis van uitspraken van oud-medewerkers van Kennedy en na een vergelijking van planningsdocumenten van Kennedy en Johnson dat Kennedy zo ongeveer als enige politicus in de regering zich realiseerde dat de zaken in Vietnam er hopeloos voorstonden en dat hij daarom na de verkiezingen van 1964 de Amerikaanse militairen geleidelijk uit Vietnam wilde terugtrekken. Een vroege criticus was de historicus George Herring in 1979. Vanaf het begin van de jaren negentig is Newmans opvatting scherp bekritiseerd, door Kennedy’s en Johnsons minister van Buitenlandse Zaken Dean Rusk, in 1991 door Thomas C. Reeves, twee jaar later (het meest uitgebreid) door Noam Chomsky, later onder anderen nog door Robert Mann en John Prados. Chomsky wees erop dat de opvatting dat Kennedy zich wilde terugtrekken zodra de verkiezingen van 1964 achter de rug waren pas na het Tetoffensief van 1968 door oud-medewerkers van Kennedy, onder wie Roger Hilsman, Theodore Sørensen en Arthur Schlesinger, is uitgedragen, soms volledig in strijd met wat zij enkele jaren daarvoor vonden. Een ander punt van kritiek op Newmans visie is dat als Kennedy zo tegen de oorlog was, hij het Amerikaanse publiek in het ongewisse heeft gelaten.

Ten slotte is een argument natuurlijk erg dwingend bij het oordelen over Kennedy’s Vietnampolitiek. Het is misschien prikkelend om zich bezig te houden met wat had kunnen gebeuren als Kennedy niet was vermoord; het feit blijft dat hij vermoord is en dat wij nooit zullen weten wat Kennedy zou hebben gedaan. Het staat wél vast dat door de staatsgreep tegen Diem, die de regering van de Verenigde Staten wenste, de chaos en instabiliteit in Zuid-Vietnam nog verder toenamen en de Verenigde Staten nog nauwer met Zuid-Vietnam verbonden raakten – of, zoals de Britse historicus Lawrence Freedman in een boek over Kennedy’s buitenlandse politiek opmerkt, dat Kennedy een lastige verbintenis met Zuid-Vietnam erfde en die in nog slechtere omstandigheden aan zijn opvolger naliet. Eerder noemde ik al de kritiek die vicepresident Johnson in 1966 tegenover senator McCarthy uitte en hij was zeker niet de enige die er zo over dacht. De latere CIA-directeur William Colby noemde de staatsgreep tegen Diem de grootste fout die de Verenigde Staten maakten en meende dat de grote oorlog anders was voorkomen. Het eindresultaat van Kennedy’s politiek was dat hij de Verenigde Staten nauwer verbond met Vietnam met een koers die in de kern een beperkte uitbreiding van de Amerikaanse rol inhield en met een beeld naar buiten toe dat succes kon worden bereikt zonder dat daarvoor een zware prijs hoefde te worden betaald.

Het thema van de effecten van Kennedy’s Vietnampolitiek blijft historici boeien. Men denke alleen maar aan Moyer die dit tot een van de centrale onderwerpen van zijn studie uit 2006 maakte. In het recente boek van Ward heeft Fredrik Logevall in een knap stukje ‘counterfactual analysis’ onderzocht in hoeverre valt vast te stellen of Kennedy ook tot de grootschalige interventie waar Johnson voor koos zou zijn overgegaan. Hij noemt argumenten voor beide visies en geeft ook aan dat er geen harde bewijzen zijn dat hij zich zou hebben teruggetrokken. Hij komt uiteindelijk dan ook niet verder dan de conclusie dat Kennedy en Johnson verschillende persoonlijkheden waren en dat het voor Kennedy gemakkelijker was geweest om zich uit Vietnam terug te trekken. Ik wil er nog wel een andere counterfactual analysis aan toevoegen. Stel dat de regering-Kennedy zich na de verkiezingen van 1964 had teruggetrokken en dat Diem langer aan de macht had kunnen blijven, dan zou de Zuid-Vietnamese president vrijwel zeker nooit onderhandelingen met de regering in Hanoi

hebben goedgekeurd die het Bevrijdingsfront een rol in de regering gaven. Dat laatste zou gezien de wensen van Le Duan en de hardliners in Hanoi niets anders zijn geweest dan de opmaat voor de hereniging van Vietnam onder leiding van de communisten. Dan blijft de grote vraag of Zuid-Vietnam in de jaren zestig alleen had kunnen overleven. Het is zeer wel denkbaar dat die hereniging dan een decennium eerder en met minder verwoestingen en doden tot stand zou zijn gekomen. Maar ook dit valt natuurlijk onmogelijk te bewijzen.⁶³

SO SÁNH 3 CUỘC CHIẾN TRANH MỸ ĐÃ THAM GIA COMPARATIVE FIGURES ABOUT 3 WARS IN WHICH THE UNITED STATES PARTICIPATED			
	Chiến tranh thế giới lần thứ hai World War II	Chiến tranh Triều Tiên The Korean War	Chiến tranh Việt Nam The Vietnam War
Thời gian chiến tranh Length of war	3 Năm / 8 Tháng 3 year / 8 months	3 Năm / 1 Tháng 3 year / 1 month	17 Năm / 2 Tháng 17 year / 2 months
Lượng quân tham gia Military personnel serving on active duty	16.112.566	5.720.000	8.744.000
Số quân huy động lúc cao nhất Peak troop strength	—	327.000 (6 - 1953)	549.500 (4 - 1969)
Khối lượng bom đạn và thuốc nổ sử dụng Tonnage of bombs and artillery shells	5.000.000 tấn tons	2.600.000 tấn tons	14.300.000 tấn tons
Chi phí chiến tranh Cost of war	\$341 tỷ billions	\$54 tỷ billions	\$676 tỷ billions
Thương vong Casualties	405.399 chết killed 671.846 bị thương wounded	36.407 chết killed 103.284 bị thương wounded	58.159 chết killed 304.000 bị thương wounded

Afbeelding in het Oorlogsmuseum in Ho Chi Minhstad waarop de Amerikaanse inzet in drie oorlogen wordt vergeleken om de prestatie van de Vietnamezen te onderstrepen

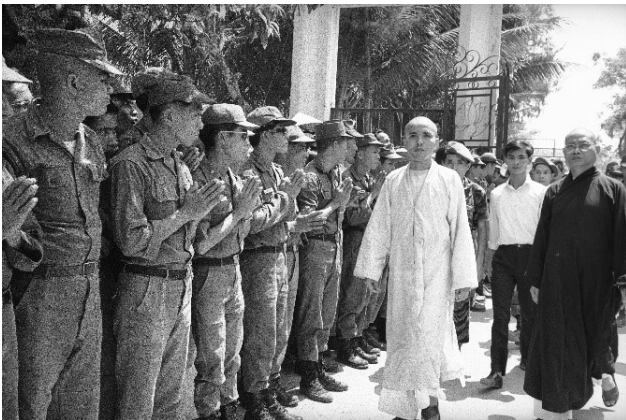
Een strategisch hamlet in de provincie Phu Yen (1962)

De auto waarmee Thich Quang Duc vanuit Hue in 1963 naar Saigon reed als museumstuk in de Thien Mu pagode in Hue

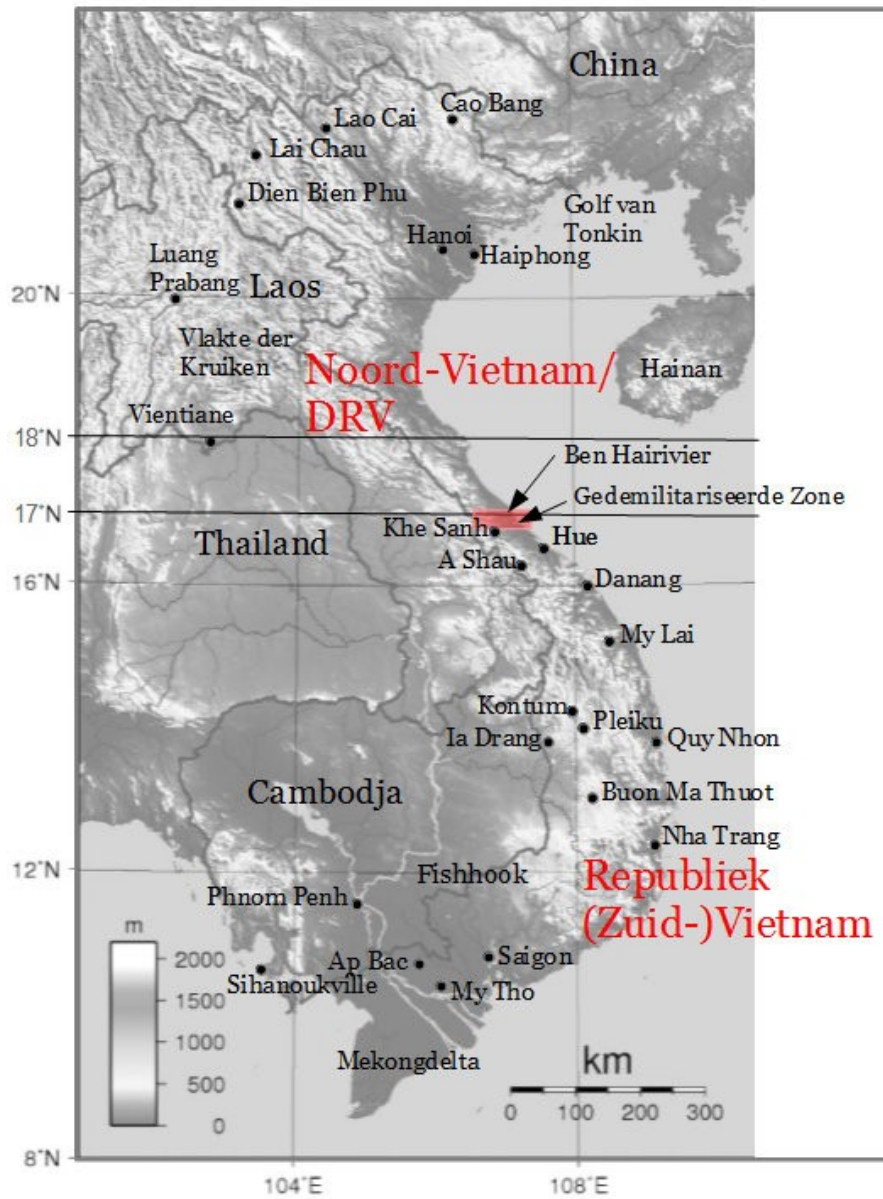

De zelfverbranding van Thich Quang Duc op 11 juni 1963 in Saigon

Drie hoofdrolspelers tijdens de zogenoemde boeddhistische crisis in mei 1963, die leidde tot de val van de regering van Ngo Dinh Diem in november van dat jaar. Links de boeddhistische leider Thich Tri Quang, die boeddhistische militairen inspecteert, rechts Madame Nhu en haar man Ngo Dinh Nhu, Diems broer.

De Vietnam Oorlog

Hoofdstuk 10. De oorlog in het Zuiden na de dood van Diem: de politieke situatie in het Zuiden in 1963-1965, de groeiende macht van de militanten in Hanoi, Resolutie 9 en het verloop van de oorlog

De politieke situatie in Zuid-Vietnam na de dood van Diem (tot juni 1965)

De leider van de uit twaalf leden bestaande Militaire Revolutionaire Raad die in november 1963 na de val van Diem en Nhu in Zuid-Vietnam aan de macht kwam, was generaal Duong Van Minh. Hij vormde de eerste van zes door militairen gecontroleerde regeringen, die elkaar in korte tijd tussen november 1963 en juni 1965 opvolgden. Het was een chaotische tijd met soms onnavolgbare manoeuvres van de hoofdrolspelers. Toch kunnen wij wel enkele algemene lijnen vaststellen. Een daarvan is dat boeddhistische leiders in deze jaren een belangrijke rol speelden bij het bundelen van degenen die de oorlog moe waren, onderhandelingen met het Nationaal Bevrijdingsfront wilden, een einde wensten te maken aan de Amerikaanse overheersing en veranderingen binnen de Vietnamese samenleving nastreefden. Zodra een van die regeringen te veel leunde op de steun van de boeddhisten of met hen te veel rekening hield, werd die – soms met medeweten of op instigatie van de Amerikanen – vervangen door een andere, die dan meestal op enig moment ook geen andere keuze had dan de boeddhisten ter wille te zijn. Aan deze situatie kwam pas een einde in de zomer van 1965, toen twee jonge militairen Nguyen Van Thieu en Nguyen Cao Ky aan de macht kwamen. Het leidde een klein jaar later in april-juni 1966 tot een grote openlijke rebelle van boeddhisten, die met harde hand werd onderdrukt. Hiermee heb ik overigens ook twee andere constanten van deze verwarrende periode genoemd. Dat is de grote invloed van militairen boven of naast de regeringen met burgervertegenwoordigers en de invloed van de Amerikaanse regering en haar diplomatieke en militaire vertegenwoordigers op de politieke ontwikkelingen in Zuid-Vietnam.

De verwachtingen van sommigen waren in november 1963 nog hooggespannen. Men hoorde zelfs bij intellectuelen en studenten in Saigon geluiden over een sociale revolutie die nu een einde zou maken aan de dieperliggende oorzaken van de communistische opstanden, te weten de armoede en de schuldenlast van veel mensen en de grote afstand tussen de boeren en de bureaucratie. Minh, vanwege zijn grote gestalte bij de Amerikanen bekend als ‘Big Minh’, gold als een overtuigde boeddhist en een gematigde man die niet uit was op grote politieke macht. Minh was echter ook een figuur met weinig politieke verbeeldingskracht en vaak een traag reagerende en weinig inspirerende persoon. De vroegere vicepresident van de regering-Diem Nguyen Ngoc Tho werd premier van een burgerkabinet, dat naast, of liever, onder de Militaire Raad functioneerde. Het bleek voor deze regering door het verzet van ambtenaren op de ministeries lastig om het bestuur van leden van de Can Laopartij van Ngo Dinh Nhu te zuiveren of meer zicht te krijgen op de geheime financiële fondsen van de familie van Diem. Een krant van boeddhistische studenten beschreef de situatie op 30 januari 1964 tot op dat moment als een ‘revolutie van de (gulden) middenweg’. Minh probeerde inderdaad de extremisten te beteugelen, verbood pamfletten die mensen opruiden of vol lof waren over Diem, Nhu óf de Militaire Raad en drong steeds aan op fatsoen en beleefdheid in de communicatie van functionarissen met de bevolking.

Minh bleef drie maanden aan de macht. Het was een periode waarin militairen in Saigon elkaar vooral de hoge ambten betwistten of probeerden te ontsnappen aan een onderzoek naar corruptie uit de tijd van de regering-Diem. Hij vervreemde zich op termijn van alle belangrijke partijen door een reeks besluiten, die later vaak wat al te gemakkelijk zijn afgedaan als ‘irreëel’ of ‘niet verstandig’: van de Amerikanen, omdat hij zich volgens hen gevoelig zou tonen voor de neutraliteitsplannen van de Franse regering en de Cambodjaanse koning Norodom Sihanouk en de denkbeelden over een regeling door onderhandelingen, geen uitbreiding van de Amerikaanse hulp

toestond maar de Amerikaanse invloed juist wilde verminderen; van andere generaals, die niet de gewenste invloed kregen; en van de leiders van een aantal belangrijke politieke bewegingen (de Dai-Vietpartij en de Hoa Hao), die helemaal geen invloed hadden. De Amerikaanse ambassadeur Cabot Lodge zinde het vooral niet dat Minh en de andere militairen te kennen gaven dat de Amerikaanse adviseurs zich niet meer met de zaken op dorps- of districtsniveau mochten bemoeien. Dat werkte het communisme alleen maar in de hand, want volgens Minh waren voor de dorpsbewoners de Vietnamezen die voor de Amerikanen werkten identiek aan de Vietnamezen die tijdens de Tweede Wereldoorlog de kant van Japanners hadden gekozen. Door een einde te maken aan het Strategic Hamlet Program hoopte hij de mensen die eerder tegen Diem waren geweest aan zijn kant te krijgen en zo de communisten eveneens de wind uit de zeilen te nemen. Hij kreeg ook ruzie met de Amerikanen vanwege door hen ontwikkelde plannen om in bepaalde situaties Noord-Vietnam te bombarderen of raids te organiseren op het gebied van die staat. Een rivaal, generaal Nguyen Khanh, vertelde de Amerikanen op 10 januari 1964 dat Minh met de Fransen aan een ‘pro-neutralistische coup’ werkte. Het was waarschijnlijk bewuste misleiding door Khanh, ofschoon er wel contacten waren tussen Minh en zijn broer die een hoge functie bekleedde in het Noord-Vietnamese leger. De betrokkenheid van de Fransen bij een mogelijke coup is nooit aangetoond en onderhandelingen van Minh met het Bevrijdingsfront hebben in deze fase niet plaatsgevonden, voor zover wij nu weten. Wat Minh wel wilde, was een politieke oplossing voor de oorlog, onderhandelingen met het Bevrijdingsfront, vrije verkiezingen en een onafhankelijk Zuid-Vietnam – zaken die op voorhand al lastig verenigbaar lijken. De regering-Johnson reageerde op de kritiek op Minh, die ook door senator Mansfield werd geventileerd, in de persoon van Cabot Lodge. Die verzocht Johnson aan De Gaulle duidelijk te maken dat neutralisering niet kon worden bereikt met een agressor [lees: Noord-Vietnam] die daar niets voor voelde. Wij zullen nog vaststellen dat er in de jaren daarna steeds meer Zuid-Vietnamezen waren die het gevoel hadden dat de oorlog – op zijn minst voor een deel – aan hen was opgedrongen en niet in hun voordeel was. En daar kon ook de uitspraak van Khanh op het moment dat zijn geweldloze staatsgreep op 30 januari 1964 een einde maakte aan de regering van Minh, dat die actie noodzakelijk was om de beweging voor neutralisme, die Minh niet kon tegenhouden, te stoppen, niets aan veranderen. Degenen die Minh in die drie maanden wel tegemoetkwam, waren de boeddhistische monniken, die tegen de oorlog en tegen de grote invloed van de Verenigde Staten waren gekant.

De nieuwe Amerikaanse regering van Johnson realiseerde zich spoedig dat de stabiliteit van de regering en de oorlogsinspanning door de regeringswisseling van november 1963 achteruit waren gegaan – dit laatste vooral doordat de belangrijkste militairen in Saigon met andere zaken dan de oorlog bezig waren. Ambassadeur Cabot Lodge verloor aan invloed ten gunste van MACV-bevelhebber Harkins, die het nooit met de plannen om Diem te laten verwijderen eens was geweest. Het was wel Harkins idee dat Minh zou worden vervangen door een andere generaal. Deze nieuwe leider Nguyen Khanh was een felle anticommunist, die graag fantaseerde over een aanval over land op Noord-Vietnam. Hij stond niet bekend als iemand met vaste principes maar eerder als een opportunist. Hij was volgens Harkins de Amerikanen echter meer toegenege en zou de strijd tegen de communisten krachtiger voeren. Harkins moedigde de machtswisseling aan zonder dat hij de Amerikaanse ambassadeur daarvan op de hoogte stelde. Eind januari 1964 vond de geweldloze staatsgreep plaats, waarbij naast Khanh nog een aantal andere generaals was betrokken. Het bleek echter weldra dat hij evenmin een geschikte leider was en de politieke situatie werd steeds chaotischer. Hij had het geluk dat de Amerikanen in 1964 met presidentsverkiezingen bezig waren en dat zij zich daardoor enigszins afzijdig hielden van de politieke verwickelingen in Saigon. Tijdens zijn regeringsperiode van januari 1964 tot februari 1965 steunde hij op steeds wisselende partijen en groepen in Zuid-Vietnam. Dat waren eerst vooral leden van de Dai-Vietpartij. Nguyen Ton Hoan, de leider van deze partij die in de tijd van Bao Dai functies had bekleed in de diens regering en sinds

1955 in Parijs verbleef, werd door Khanh gevraagd naar Saigon te komen. Hij werd tot premier benoemd en een ander lid van de Dai-Vietpartij Phan Huy Quat werd zijn minister van Buitenlandse Zaken. Hoan kwam met voorstellen die in de kern een democratisering van het bestuur inhielden: vrije verkiezingen, maatregelen tegen corruptie, een betere verdeling van het landbezit en het instellen van een ministerie voor de Etnische Minderheden. Weldra ontstonden hierover conflicten met Khanh en in september vertrok hij weer naar Parijs. De daaropvolgende rivaliteiten tussen de politici van de Dai-Vietpartij, vooral als gevolg van de verschillende geografische herkomst, de afsplitsingen en de onwil om verantwoordelijkheid voor de regering te nemen bleken zo sterk dat Khanh steeds minder op hen vertrouwde. Dat gold zeker toen bleek dat een deel van hen een staatsgreep tegen hem plande. Naast deze politieke verdeeldheid was een tweede complicerende factor voor democratisering en stabiliteit de voortdurende oorlogssituatie – twee volgende rode draden in de periode november 1963-juni 1965. Dat laatste betekende dat militairen betrekkelijk gemakkelijk hun invloed en machtspositie konden continueren.

Khanh liet eerst Ngo Dinh Can, een broer van Diem, vermoorden in een poging zo aan de boeddhistische leiders en studenten die op straat ageerden duidelijk te maken dat hij volledig had gebroken met Diems politieke erfenis. Vervolgens zocht hij steun bij jongere militairen, onder wie Nguyen Van Thieu en Nguyen Cao Ky, die vaak worden aangeduid als ‘de Jonge Turken’. Beiden zouden later nog een belangrijke rol spelen op politiek gebied. Deze actie van Khanh maakte nog geen einde aan de bijkans onnavolgbare politieke verwickelingen en de agitatie op straat. Op 7 augustus 1964 zag Khanh geen andere mogelijkheid meer dan de afkondiging van de noodtoestand.

Voordat ik hier verder op inga, is het van belang kort stil te staan bij enkele achtergronden die het beeld iets minder eenzijdig maken dan in de meeste beschrijvingen het geval is. Eerst de bespiegelingen van Nguyen Khanh over een aanval op Noord-Vietnam. Die waren een gevolg van een rapport van de Amerikaanse regering, dat in maart 1964 vaststelde dat 40 procent van het gebied van Zuid-Vietnam in handen was van de Vietcong, dat dit in de Mekongdelta zelfs 90 procent was en dat de communisten in een veel groter gebied dan men eerder had verondersteld belastingen konden innen. Khanh kreeg voor zijn plan voor ‘Bac Tien’ (de strijd naar het Noorden verleggen, afrekenen met de communisten in het Zuiden en daarna het Noorden ‘bevrijden’) steun van de commandant van de luchtmacht in het noorden van Zuid-Vietnam Nguyen Cao Ky. Die vertelde onmiddellijk dat zijn strijdkrachten aan het oefenen waren voor bomaanvallen op het Noorden [Hij onthulde op 22 juli dat Zuid-Vietnamese commando’s sabotageactiviteiten verrichtten in Noord-Vietnam. Dat was twaalf dagen voor de incidenten in de Golf van Tonkin, die zo’n enorme invloed hadden op de Amerikaanse besluitvorming voor interventie²⁶]. Deze achtergrond van een dreigende escalatie van de oorlog vormt overigens een van de belangrijkste redenen van de kritiek van de boeddhisten en de studenten op Khanhs regering. Hun denkbeelden over een sociale revolutie, die in de eerste weken van zijn regering nog kansrijk leken, doordat hij ministers van de Dai-Vietpartij benoemde en enkele belangrijke coupplagers tegen Diem van hun macht beroofde, leken nu te worden vervangen door plannen voor een uitbreiding van de oorlog. Het was verder duidelijk dat Khanh steeds meer leunde op katholieke vroegere medewerkers van Diem en felle anticommunistische boeddhisten. De executie van Diems broer Can moeten wij ook in dit licht zien. Het was een poging van Khanh om aan te tonen dat hij niet aan de leiband liep van vroegere medewerkers van Diem.

Van groot belang op lange termijn was ook dat zijn tegenstanders zich ondertussen organiseerden. De studenten van de universiteit en hogeschool van Saigon richtten op een congres een nieuw Studentenverbond op onder leiding van Nguyen Huu Thai. Hij waarschuwde in januari 1964 dat degene die op dezelfde manier als Diem bestuurde hetzelfde lot als hem zou wachten. De

²⁶ Zie hierover ‘De incidenten in de Golf van Tonkin (augustus 1964)’ in hoofdstuk 11 (bladzijde 324).

eerste demonstraties waren nog vreedzaam, weldra gingen die over in gewelddadige acties. De boeddhisten besloten in januari 1964 tijdens een congres in de Xa-Loipagode in Saigon eveneens een nieuwe organisatie op te richten, het Verenigde Boeddhistische Verbond van Vietnam, een samenbundeling van oudere boeddhistische organisaties. Vervolgens gingen de leden aan de slag met de oprichting van scholen, gasthuizen, sportvoorzieningen, vakbonden en medische instellingen. Van belang voor de verdere ontwikkeling was vooral hoe de leiders van de nieuwe boeddhistische organisatie dachten over de berichten over neutralisering van Zuid-Vietnam na onderhandelingen. Ofschoon wij niet alle boeddhistische leiders over een kam mogen scheren, is het duidelijk dat er binnen deze beweging overtuigde voorstanders waren van onderhandelingen, neutralisering van Zuid-Vietnam en passief verzet tegen de oorlog. Hun belangrijkste leider was Thich Tri Quang, de monnik die in 1963 een belangrijke rol had gespeeld bij de agitatie tegen Diem. Hij was vooral actief in het noorden van Zuid-Vietnam in Hue en omgeving. Bij zijn vermeende communistische sympathieën heb ik hiervoor al stilgestaan.

Een belangrijke factor was bovendien dat in de lente van 1964 steeds meer onderlinge spanningen ontstonden tussen studenten, boeddhisten en katholieken. Radicale boeddhisten vielen enkele katholieke kerken aan, katholieke bestuurders (nog uit de tijd van Diem) werden weggestuurd en in een aantal gevallen vermoord. En er klonken geluiden over het boeddhisme als ‘de nationale godsdienst’. Volgens een Franse diplomatieke vertegenwoordiger dreigde zelfs een regelrechte godsdienstoorlog uit te breken. De politiek lag volledig op straat en Khanh leek hiertegen machteloos. Zijn enige antwoord was op 7 augustus de afkondiging van de noodtoestand, het opheffen van de persvrijheid en zichzelf met het Vung-Tauhandvest (een voorlopige grondwet genoemd naar Khanhs kustvilla in Vung Tau) bijkans dictatoriale macht laten toekennen door de militairen die een rol speelden in de regering. Tien dagen lang werd daar onophoudelijk tegen gedemonstreerd door katholieke en boeddhistische jongeren. De organisatoren wensten ordelijke demonstraties, de grote aantallen betekenden weldra dat zich gewelddadige incidenten voordeden. Het laat zich nu onmogelijk vaststellen of, en zo ja, in welke mate, communistische agitators (zoals de Amerikanen beweerden) of vroegere aanhangers van Diem (dat was de opvatting van de boeddhistische leiders) hierbij een rol speelden. In de westerse pers lag de nadruk op het geweld van de massa en mede daardoor bleef de achtergrond van het streven naar erkenning van democratische rechten en vrede veelal buiten beeld.

In de periode van 21 tot 25 augustus 1964 bereikte de anarchie in Saigon een hoogtepunt. Boeddhisten protesteerden tegen het uitblijven van hervormingen en tegen een mogelijke terugkeer van aanhangers van Diem. Katholieken voelden zich bedreigd en achtergesteld, ook omdat de boeddhisten op 14 mei gelijke rechten hadden kregen met de katholieke kerk en de beperkingen uit de tijd van Diem waren opgeheven. Studenten hielden demonstraties, trokken op naar Khanhs paleis en bestormden het nationale radiostation in Saigon. Dit had na de eerste demonstratie medegedeeld dat de studenten Khanhs bijzondere volmachten accepteerden. De actie tegen de zender was een rechtstreeks gevolg van deze leugen. De volgende dag staken katholieken, die afkomstig waren uit een opvangcentrum voor vluchtelingen en die door militairen werden aangevoerd, het hoofdkwartier van de studenten in brand. Op 25 augustus verzamelde zich een grote menigte – men spreekt van een rij mensen van twee mijl in de straten van Saigon – voor het kantoor van Khanh. Onder de indruk hiervan hief hij op dat moment de noodtoestand weer op. De Militaire Raad reageerde met de belofte dat er een nieuwe grondwet en een nieuw staatshoofd zouden komen. Die laatste zou een regering samenstellen die meer in overeenstemming was met de wensen van het volk. De concessie van Khanh maakte echter geen einde aan de religieuze onlusten. Boeddhistische en katholieke studenten belaagden elkaar in de straten van Saigon en in de buurt van Danang staken boeddhisten het katholieke dorp Thanh Bo in brand. Er kwam een overgangsregering, die bestond uit Khanh als premier, de teruggekeerde Minh, die het vertrouwen genoot van de boeddhisten, en Tran Thien

Khiem, een leider van de katholieken. Toen ook daarna de onlusten bleven doorgaan, viel het besluit dat de overgangsregering van Khanh nog twee maanden aan de macht zou blijven, waarna een nieuwe voorlopige regering zou worden samengesteld. Dit besluit maakte echter nog geen einde aan de onrust. Volgens een verklaring van het Verenigde Boeddhistische Verbond van Vietnam lag het geweld niet aan de boeddhisten of de katholieken, maar was het aangewakkerd door agitatoren van de Can Laopartij, de politieke beweging van de vermoorde Diem en Nhu. Men gaf de overgangsregering van Khanh nog een maand de tijd om – zoals dat in de verklaring heette – ‘een echte revolutie en democratie door te voeren’. Als dat binnen die tijd niet gebeurde, boycotten leerlingen en studenten het onderwijs, werden de markten gesloten en steunden de boeddhisten Khanh niet meer. Volgens een notitie van de CIA die op dat moment werd opgesteld was één zaak in ieder geval heel duidelijk: ‘De voorkeur voor een neutralistische oplossing is erg sterk bij studenten en in kringen van intellectuelen.’ Een ander document van de CIA, dat bewust werd gelekt naar de pers, stelde onomwonden dat een dergelijke oplossing de voorkeur verdiende en dat men eraan twijfelde of de oorlog wel kon worden gewonnen. *The New York Times* reageerde op 23 augustus met de vaststelling dat er binnen de Amerikaanse regering veel aanhangers waren van een oplossing voor de oorlog door onderhandelingen en dat daarover werd gediscussieerd. Wij zullen in een volgende paragraaf vaststellen dat de Amerikaanse regering echter tot een heel andere koers besloot dan hier even werd gesugereerd.

Uiteindelijk week Khanh uit naar Dalat, omdat hij de problemen lichamelijk en geestelijk niet meer aankon en trad als premier voorlopig de in Harvard opgeleide econoom Nguyen Xuen Oanh op. Begin september keerde een ‘herstelde’ Khanh echter alweer naar Saigon terug. Hij verzoende zich met de leiders van de boeddhisten door hen een groot geldbedrag (200.000 dollar) in het vooruitzicht te stellen en hij nam zijn oude positie als premier van Zuid-Vietnam weer in. Hoe groot de verwarring was, blijkt uit het volgende voorval. Twee ontevreden generaals probeerden op 13 september Khanh af te zetten, de bevelhebber van de luchtmacht Nguyen Cao Ky dreigde hun kazernes te bombarderen, kort daarna hield Ky met de twee opstandige generaals een persconferentie, waarin hij verklaarde dat er helemaal geen opstand was geweest en twee dagen later werden zij toch gearresteerd. Een maand later werden zij echter weer door een rechtbank vrijgesproken. Er waren nog meer problemen voor Khanh. Op 21 september brak een opstand uit van de Rhade, een minderheid in de Centrale Hooglanden. Die opstand was gericht tegen de regering van Zuid-Vietnam. De leiders eisten autonomie. Van sympathie voor de communisten of het Bevrijdingsfront was bij hen geen sprake. In het kampement van de Special Forces in Buon Ma Thuot werden vijftig soldaten van het Zuid-Vietnamese leger gedood. Uiteindelijk werd mede door de tussenkomst van de Amerikaanse adviseurs bij de Special Forces een einde gemaakt aan de opstand. Voor Khanh was die overigens het werk van ‘communisten en buitenlanders’.²⁷ En daar bleef het niet bij. Eind september waren er geruchten dat een volgende coup zou plaatsvinden en regeringsgezinde militairen verzamelden zich op strategische punten bij Saigon. Dit keer bleek het loos alarm te zijn.

Terwijl de verwarring hoogtij vierde, kwam op 16 september ook een Hoge Nationale Raad tot stand. Die bestond uit zestien burgerleden. Zij hadden de opdracht een grondwet te schrijven, als tijdelijke Nationale Vergadering te functioneren en een burgerlijk bestuur te herstellen. De voorzitter van de Raad was Phan Khac Suu, een landbouwingenieur, die lid was van de Cao Dai, deel had uitgemaakt van kabinetten van Bao Dai en een van de ondertekenaars van het Caravellemanifest was geweest. Om deze laatste reden was hij door Diem gevangengezet. Eind oktober was de voorlopige grondwet gereed. Nadrukkelijk werd in een preambule vermeld dat het leger had verklaard dat het zou ‘terugkeren naar de zuiver militaire verplichtingen en geleidelijk aan de macht zou overdragen

²⁷ Zie hiervoor uitgebreider ‘Minderheden in het spanningsveld van de Noord- en Zuid-Vietnamese staten en de rol van Amerikaanse etnografen’ in hoofdstuk 14 (bladzijde 399).

aan een burgerregering'. Suu werd staatshoofd en Tran Van Huong verving Khanh als premier, een functie die hij drie maanden bekleedde. De nieuwe eerste minister was eveneens een ondertekenaar van het Caravellemanifest en stond bekend als een bekwaam en betrouwbaar persoon. Hij was van oorsprong leraar, maar had vooral belangrijke functies vervuld in het Vietnamese Rode Kruis en was een tijdlang burgemeester van Saigon geweest. Hij zag het als zijn eerste opdracht de rust in de straten te laten terugkeren en door een aantal maatregelen lukte hem dit redelijk goed. Hij kondigde de noodtoestand af, sloot scholen, verbood openbare bijeenkomsten en zette stappen om een niet-militante boeddhistische organisatie op te zetten. Hij gaf verder de lokale militaire commandant Pham Van Dong [niet te verwarren met de Noord-Vietnamese premier], die over een leger beschikte dat uit leden van minderheidsgroepen uit de Hooglanden bestond en daardoor onafhankelijk van het reguliere leger kon opereren, ruime arrestatiebevoegdheden. Niet iedereen was echter tevreden over deze poging de rust en orde te laten terugkeren. In de eerste plaats bleven boeddhistische activisten onrustig, omdat zij vonden dat zij te weinig invloed in de regering hadden en de premier als een Amerikaanse zetbaas beschouwden, zeker toen bekend werd dat de Verenigde Staten hielpen bij de uitbreiding van het Zuid-Vietnamese leger. Boeddhistische leiders riepen toen op hem af te zetten. Daarnaast waren studenten ontevreden, omdat zij niet meer gevrijwaard waren van de dienstplicht. Bovendien wilde Khanh, die nog steeds opperbevelhebber van het leger was, weldra zijn macht met behulp van die boeddhisten weer versterken. Jonge militairen, onder wie Nguyen Van Thieu, Nguyen Cao Ky en Nguyen Chanh Thi, zagen daarenboven de groeiende invloed van Dong als een blokkade voor de ontwikkeling van hun eigen machtspositie. Een van hen, Thi, probeerde samen met Khanh en de boeddhistische monniken Dong aan de kant te zetten door een wetsvoorstel dat militairen na vijfentwintig jaar dienst met pensioen moesten gaan. Dat betekende dat Dong zonder problemen kon worden ontslagen. De Hoge Nationale Raad weigerde het voorstel te accepteren, waarop Khanh en enige andere militairen, onder wie Thieu en Ky, de Raad aan de kant zetten.

Op 20 december verklaarden zij dat de Hoge Nationale Raad was ontbonden en dat voortaan een Raad van de Gewapende strijdkrachten de burgerregering van Suu en Huong zou bijstaan. Het was een duidelijke poging van de militairen om de groeiende machtseisen van de boeddhisten tegen te gaan. Op verscheidene plaatsen in Zuid-Vietnam profiteerde het Nationaal Bevrijdingsfront van de onrust en de Amerikaanse vertegenwoordigers maakten zich in hun politieke berichten steeds meer zorgen over de situatie. De nieuwe Amerikaanse ambassadeur Maxwell Taylor en de nieuwe commandant van het MACV generaal William Westmoreland waren tevreden geweest met de ontwikkeling naar een burgerlijk bestuur die zich vanaf midden 1964 had voltrokken. Zij beschouwden de versterking van de positie van Khanh en de andere militairen daarom als een slechte zaak. Het leidde tot een confrontatie tussen Taylor en Khanh, waarbij zij beiden eisten dat de ander het land zou verlaten. Een woedende Taylor ontbood ook de laatste Vietnamese coupplagers bij zich. Thieu en Ky verschenen en die kregen toegebeten: 'Ik heb jullie allemaal duidelijk verteld [dat] wij Amerikanen genoeg hebben van coups. Klaarblijkelijk kwamen mijn woorden niet goed over...Nu hebben jullie er een echte puinhoop van gemaakt.' Khanh reageerde op 23 december in een interview in *The New York Herald Tribune*. Hij vond het gedrag van Taylor als ambassadeur ongehoord – hij stelde dat de Verenigde Staten een nieuwe vorm van kolonialisme aan Zuid-Vietnam hadden opgelegd – en hij zei dat hij niet van plan was de Hoge Nationale Raad te herstellen om de Verenigde Staten tevreden te stellen. Premier Huong slaagde er nog in om de zaak te sussen en de relatie met de Verenigde Staten in januari 1965 te normaliseren. Een van de redenen van de boosheid van de Amerikanen was dat zij nu de presidentsverkiezingen van november 1964 achter de rug waren over wilden gaan tot escalatie van de oorlog en daarom een stabiele burgerregering wensten.

Een nieuw element in het al erg ingewikkelde krachtenveld was dat eind 1964-begin 1965 in Saigon nieuwe politieke organisaties ontstonden die als hun gemeenschappelijke doel hadden een einde aan de oorlog te maken. Wat geldt voor 'de derde weg' in de geschiedschrijving van de Vietnam

Oorlog, geldt ook voor deze nieuwe bewegingen. Zij hebben daarin nauwelijks of geen aandacht gekregen. De eerste was de Beweging voor Zelfbeschikking (Vietnamees: Phong Trao Dan Toc Tu Quyet), die begin 1965 overging in het Comité voor de Verdediging van de Vrede. Een van de oprichtsters van de Beweging was de juriste Ngo Ba Thanh, die zowel aan de universiteiten van Parijs, New York als Barcelona had gestudeerd. Zij was een van de belangrijkste niet-communistische critici van de regeringen van Zuid-Vietnam en werd verscheidene keren gearresteerd. In de beginselverklaring van de Beweging lezen wij: ‘Amerika voor de Amerikanen, Zuid-Vietnam voor de Zuid-Vietnamezen. Wij eisen dat het Bevrijdingsfront en de regering onderhandelen over een vrede tussen de twee broeders [het Bevrijdingsfront en de regering in Saigon]. Zuid-Vietnam moet het recht hebben haar eigen toekomst te bepalen.’

Een belangrijk lid van deze beweging was Truong Nhu Tang (geboren in 1923). Zijn levensloop geeft een beeld van de complexe keuzes waarvoor veel Vietnamezen in de tijd van de oorlogen stonden. In 1985 heeft hij in zijn *A Vietcong memoir* zijn herinneringen beschreven. De in 1978 naar Frankrijk uitgeweken Tang, die afkomstig was uit een vooraanstaande Zuid-Vietnamese familie, schetst daarin dat hij in Europa studeerde en daar in 1946 tijdens de conferentie van Fontainebleau Ho Chi Minh ontmoette. Hij was zeer onder de indruk van diens persoonlijkheid en zijn streven naar nationale onafhankelijkheid. Na zijn terugkeer in Zuid-Vietnam bekleedde Tang belangrijke functies, onder andere als directeur van de Vietnamese suikermaatschappij. Hij kreeg steeds meer kritiek op de politieke ontwikkelingen, de repressie en de corruptie in de tijd van Diem en begaf zich daardoor steeds meer in kringen die zich verzetten tegen Diems heerschappij. Tang schrijft dat hij een regering wenste die de vroegere pro-Franse Vietnamezen (onder wie zijn ouders), de verschillende groepen nationalist en vooral de vroegere Vietminhstrijders en sympathisanten van die beweging met elkaar wist te verzoenen en de eenheid van het land tot stand bracht. Door zijn maatregelen maakte Diem de kloof tussen al die groepen en het Noorden en het Zuiden alleen maar groter. Tang was in 1959 betrokken bij het Mobilisatiecomité voor het Nationaal Bevrijdingsfront, een groep ontevreden zuidelijke intellectuelen die zich aaneensloten en contact zochten met Hanoi. Hij schrijft dat hij los van zijn persoonlijke overtuigingen elke regering wilde accepteren die zorgde voor onafhankelijkheid en het welzijn van de bevolking verbeterde. Daarom kreeg de regering in Hanoi van hem het voordeel van de twijfel. Volgens hem veranderde er door de staatsgreep tegen Diem niets ten goede. Hij is in zijn boek heel helder over zijn visie en die van andere leden van het Bevrijdingsfront dat de zwakke politieke positie van de regering in Saigon verder moest worden uitgebuit door het uitbreiden van het aantal ‘bevrijde gebieden’ op het platteland en de politieke strijd in de steden en dorpen te verheven, dit laatste vooral door aan te dringen op onderhandelingen die een einde konden maken aan de oorlog. Tang schrijft dat hij ook lid werd van de Beweging voor Zelfbeschikking om zo een einde te maken aan de Amerikaanse bemoeienis met Zuid-Vietnam. Hij mobiliseerde andere intellectuelen voor ‘een Derde Macht van onafhankelijke nationalist’ en was ook lid van het in 1968 opgerichte Verbond van Nationale, Democratische en Vredeskrachten, waarvan veel gematigde nationalist lid waren, maar dat wel onder de paraplu van het Bevrijdingsfront opereerde. Het gegeven dat veel leiders lid waren van het Bevrijdingsfront of daar mee sympathiseerden maar dat wel ontkenden en anderen voor een onafhankelijke koers kozen, maakte het voor de Amerikanen en de Zuid-Vietnamese regering lastig om vast te stellen wie van de critici nu wel of niet oprecht communist waren. In toenemende mate verklaarden zij echter alle critici tot communist en versterkten zo de polarisatie en de keuze voor de herenigingspolitiek van Hanoi.

In 1965 werd Tang een eerste keer door de Zuid-Vietnamese politie opgesloten, maar zijn vrouw wist hem met 5000 dollar vrij te kopen. Later kwam hij in de kerker van de geheime politie terecht. Hij werd daar gemarteld en – nadat zijn vrouw nog een keer 6000 dollar had betaald – uiteindelijk uitgewisseld tegen een Amerikaanse gevangene. Daarna verdween hij in de jungle in de buurt van de Cambodjaanse grens in de schuilplaatsen van het Bevrijdingsfront. In 1969 kwam daar

een Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam tot stand met Tang als minister van Justitie. In zijn boek benadrukt Tang dat hij, evenals veel andere leden van die regering, geen dogmatische communist was, dat hij vooral streefde naar onafhankelijkheid en zich tegen het einde van de oorlog en na afloop daarvan steeds meer bedrogen voelde toen hij merkte dat de communistische partijkaders uit het Noorden een strak communistisch systeem aan het Zuiden wilden opleggen en alle zuiderlingen in het vroegere verzet die hier vraagtekens bij plaatsten aan de kant zetten. Tang bracht in 1985 de in de geschiedschrijving van Vietnam veelal vergeten groep Vietnamezen die een andere regering dan die van de militairen wilden maar ook niets voelden voor een communistische regering voor het eerst onder de aandacht van het westerse publiek. Dat geldt ook voor Pham Van Huyen en Ton That Duong Ky, de leiders van het Comité voor de Verdediging van de Vrede. Op 1 februari 1965 hielden zij een persconferentie, die door de regering werd afgebroken. Zij kondigden daarin aan dat zij handtekeningen verzamelden voor een wapenstilstand. Volgens de Vietnamese regering waren zij ‘daarom’ communisten. Dat was ook de visie van de Amerikaanse regering. Huyen werd gearresteerd en met Ky en enkele medestanders naar Noord-Vietnam verbannen. Het vonnis luidde dat zij met een parachute 12.000 voet boven Noord-Vietnam zouden worden ‘losgelaten’, maar toen hun familieleden klaagden dat zij daar te oud voor waren, mochten zij vervolgens de grens bij de 17^e breedtegraad over lopen. Later bleek dat Ky van de groep de enige was die lid was van de Communistische Partij in Hanoi voordat hij actief werd in het Zuiden.

Vanaf begin januari 1965 verslechterde de politieke situatie in Zuid-Vietnam verder, nadat duizenden antiregeringsgezinde demonstranten in Saigon slaags waren geraakt met eenheden van het leger en de politie en studenten in Hue stakingen organiseerden. Boeddhisten speelden bij deze vooral tegen premier Huong gerichte demonstraties een grote rol. De verwickelingen volgden elkaar daarna razendsnel op. Eerst probeerde Huong zijn regering te versterken door daarin vier generaals op te nemen, vervolgens werd het zeer onrustig als gevolg van vooral door boeddhisten georganiseerde demonstraties en stakingen. Het belangrijkste motief was daarbij dat men geen enkele regering onder leiding van Huong wenste te accepteren, omdat die onder invloed van de Verenigde Staten stond. De demonstranten richtten zich zelf ook steeds nadrukkelijker tegen Amerikanen. Zo bestormden in Hue 3000 boeddhisten de U.S. Information Service en verbrandden meer dan 5000 boeken. De Amerikaanse viceconsul in Hue Anthony Lake werd met stenen bekogeld en kwam ternauwernood met de schrik vrij. Daarna verklaarde Khanh namens een militaire adviesraad dat Huong was afgezet en hij zocht vervolgens steun bij de boeddhisten om een nieuwe regering te organiseren. De nieuwe premier werd op 16 februari Phan Huy Quat, een lid van de Dai-Vietpartij, die afkomstig was uit het noorden van Zuid-Vietnam en voornamelijk mensen uit dat deel in zijn kabinet benoemde, overigens wel van allerlei politieke richtingen. Zijn verklaring dat Vietnam te veel leed en er op eervolle wijze een einde aan de oorlog moest komen viel echter bij veel militairen niet goed. Enkele dagen na zijn regeringsaanvaarding vond een volgende poging tot een staatsgreep plaats, dit keer van zuidelijke katholieke officieren, die werd onderdrukt door andere militairen onder leiding van Nguyen Chanh Thi en Nguyen Cao Ky. Zij stuurden daarna Khanh naar het buitenland. Maar er kwam nog geen einde aan de tegenstellingen, die voor een deel geografisch waren bepaald. In de regio Hue-Danang had Thi zijn machtsbasis, Quat handhaafde zich in Saigon. In juni deed zich een conflict voor tussen Quat en het staatshoofd Suu over de zoveelste samenstelling van een nieuw kabinet. Quat trad daarna af en droeg de macht over aan de generaals. Die wezen in juni 1965 Nguyen Van Thieu aan als staatshoofd en Nguyen Cao Ky als eerste minister. Alle interne problemen waren daarmee niet opgelost, maar er kwam nu wel meer stabiliteit. Het waren heel verschillende personen die lange tijd samenwerkten, maar ook regelmatig met elkaar in conflict geraakten. Historici hebben uiteenlopende oordelen over hen uitgesproken. Die over Thieu variëren van paranoïde, introvert, in het geheim opererend, iemand die grote militaire fouten maakte en een opportunist tot een goede militaire leider en een verstandig oordelende man. Ky is door sommigen open, vrijmoedig, transparant en niet

gevoelig voor corruptie genoemd, anderen accentueren zijn reputatie als drankorgel, noemen hem een ‘womanizer’ en een intrigant die zijn persoonlijke voordeel zocht en zijn woord brak.

In hun studies besteden Quinn-Judge en Stur ook aandacht aan wat zij typeren als ‘een sociale revolutie’. Zij wijzen op een geleidelijke verschuiving van de activiteiten van een deel van de jongeren, zowel van katholieke als boeddhistische huize, van de straat naar sociale activiteiten. Een eerste voorbeeld daarvan zien wij tijdens de grote overstromingen in de herfst van 1964 in het noorden van Zuid-Vietnam. Grote groepen studenten boden toen hulp aan de getroffenen – en sommigen werden prompt door de regering gearresteerd, omdat zij werden verdacht van communistische sympathieën. Dat was wel erg kort door de bocht, zoals de studentenleider Nguyen Huu Thai, die overigens later lid werd van het Bevrijdingsfront, in 2013 in zijn gepubliceerde herinneringen aan die tijd aangaf: ‘De situatie in het vluchtelingenkamp van An Phu Dong maakte mij pessimistischer en ik begon in te zien dat sociale activiteiten te midden van deze verwoestende oorlog geen effecten hadden. Wij bouwen veel huizen, legden wegen aan, groeven toiletten voor de bevolking van het platteland die door Amerikaanse bommen naar de kampen waren gedwongen. Maar het was juist ons werk dat het de Amerikaanse militairen en Saigon mogelijk maakte om te blijven doden en verwoesten...Ik zag in de gezichten van de vluchtelingen dat zij nog getraumatiseerd waren door de bombardementen. Zij keken passief toe terwijl wij werkten – sommigen van ons in spijkerbroeken en strakke truien die je tijdens een picknick droeg – alsof wij vreemde en ver verwijderde wezens waren.’

De jonge boeddhistische monnik Thich Nhat Hanh (1926-2022), die, na een verblijf in de Verenigde Staten, het Boeddhistische Instituut (later de boeddhistische Van Hanh Universiteit) oprichtte, legde in het onderwijs op die instelling de nadruk op vreedzame sociale activiteiten, maar hij werd tegengewerkt door traditionele boeddhistische monniken en beschikte uiteindelijk over te weinig financiële middelen. Ook katholieken probeerden een niet-communistische sociale revolutie tot stand te brengen. Volgens de katholieke professor Nguyen Van Trung was de regering van Diem vooral goed geweest voor de rijken en was de voornaamste taak van de nieuwe leiders in Saigon de armoede op het platteland en in de steden te lenigen. Andere katholieken, onder wie de leraar Ho Ngoc Nhuan, richtten zich op ontwikkelingsprojecten in District 8 van Saigon, een gebied waar veel vluchtelingen verbleven. ‘Wij mobiliseerden de jongeren, hielpen met het bouwen van huizen en begonnen met coöperaties en avondschole voor vrouwen,’ zei hij in 2003 in een interview tegen Quinn-Judge. Trung kwam tot de conclusie dat een sociale revolutie niet te verenigen was met de Amerikaanse oorlogsinspanning, dat zodoende het Bevrijdingsfront steeds meer aanhang kreeg en wilde later – zoals wij nog zullen vaststellen – met hen samenwerken.⁶⁴

Resolutie 9 in december 1963: ideologische tegenstellingen, een machtsstrijd en een verheviging van de strijd in het Zuiden

Ofschoon de leiders van de Noord-Vietnamese regering en de Vietnamese Arbeiders Partij naar buiten toe de schijn ophielden van eensgezindheid en solidariteit, was de verdeeldheid begin 1963 zo sterk toegenomen dat dit buitenlandse waarnemers opviel. Die spraken over pro-Russische en pro-Chinese facties. Dat was wel wat simpel gesteld, omdat het streven van het Vietnamese Politbureau onverminderd bleef, ondanks de tegenstellingen tussen beide grootmachten, de zaak van het socialisme te bevorderen, zonder dat men een van hen blind volgde of met de ander brak. De waarnemers hadden echter ook niet per se ongelijk, omdat sommige leiders nadrukkelijk de lijn van de vreedzame co-existentie van de Russen volgden en andere de gedachte van de permante revolutie en de klassenstrijd van de Chinezen steunden. Quinn-Judge en Tuong Vu – hoezeer beiden ook verschillend mogen denken over de tegenstellingen of de eenheid binnen de partijtop – zijn het er over eens dat in de geschiedschrijving te weinig aandacht is geweest voor die ideologische component. Een belangrijk discussiepunt in het Politbureau betrof verder de mate waarin politieke instrumenten

of militaire middelen in het Zuiden moesten worden ingezet en, wat het laatste betreft, hoe dat bij voorkeur moest gebeuren.

Er waren leiders die door hun tegenstanders werden aangeduid als ‘de rechtsen’, ‘rechtse opportunisten’ of ‘de revisionisten’. Tot hen behoorden president Ho Chi Minh, minister van Defensie Vo Nguyen Giap, aan wie feitelijk al huisarrest was opgelegd, vicepremier Le Thanh Nghi, vicepresident Ton Duc Thang en minister van Buitenlandse Zaken Ung Van Khiem. De andere groep, of ‘de linksen’, waren eerste secretaris Le Duan, de voorzitter van het organisatiecomité van de partij Le Duc Tho, de voorzitter van de politieke afdeling van het leger Nguyen Chi Thanh en vicepremier Pham Hung. Dit was een groeiende groep, waartoe wij ook de voorzitter van de planningscommissie van de staat Nguyen Duy Trinh, de voorzitter van de permanente commissie van de Nationale Vergadering Truong Chinh, de voorzitter van de partijcommissie voor culturele en ideologische kwesties To Huu, de minister voor Publieke Veiligheid Tran Quoc Hoan en de chef-staf van het leger Van Tien Dung mogen rekenen. In eerste instantie waren het successen van de regering-Diem die hen en hun medestanders in het Zuiden ongerust maakten, maar dat veranderde later. Buitenlandse waarnemers, bijvoorbeeld het Indiase lid van de Internationale Controlecommissie, die in 1954 de opdracht had gekregen toe te zien op de uitvoering van de Akkoorden van Genève, rapporteerden dat de spanningen steeds verder opliepen en dat Ho zich ernstig zorgen maakte over de acties van de pro-Chinese factie. Op de Nguyen Ai Quoc opleidingsschool voor kaderleden van de partij in Hanoi liepen in het voorjaar van 1963 de gemoederen zo hoog op dat linksen en rechtsen met elkaar op de vuist gingen en Ung Van Khiem tussenbeide moest komen om de facties tot terughoudendheid te manen. In discussies voerde de meer militante groep vooral aan dat de rechtsen hun zuidelijke landgenoten in de steek lieten en zich te veel bezighielden met hun eigen leven en persoonlijke genoegens, terwijl zij in feite in het Zuiden tegen de Amerikaanse imperialisten moesten strijden. Dat men in het Noorden eerst het socialisme op moest bouwen vonden zij een slecht excuus. De strijd voor nationale eenheid kwam voor al het andere. Men verwees daarbij naar de denkbeelden over een permanente revolutie van Mao. Ung Van Khiem daarentegen benadrukte de ideeën van vreedzame co-existentie en Ho Chi Minh nam het standpunt in dat een grote oorlog nodeloos Vietnamese levens zou eisen en de revolutie op de lange termijn in gevaar bracht. Ho Chi Minh kreeg in de loop van 1963 te horen dat hij de lijn van het Politbureau moest volgen of anders volledig terug zou moeten treden.

In de loop van 1963 verschoof de argumentatie van de militanten. De nadruk lag niet meer op de successen van Diem maar op een aantal andere zaken. Na het gevecht bij Ap Bac in januari 1963 veronderstelde Le Duan – overigens ten onrechte – dat de Amerikanen en Zuid-Vietnam daar zo’n grote nederlaag hadden geleden dat zij er nu van overtuigd waren dat zij in de toekomst niet op een simpele wijze een overwinning konden behalen. Ook de onlusten in Zuid-Vietnam in de lente en zomer van 1963 wekten vertrouwen. Een andere factor was de radicalisering van China, dat begin 1963 besloot om de strijd in het zuiden van Vietnam krachtiger te steunen. Het hield in dat Beijing bekendmaakte dat het bereid was 230 infanteriebataljons uit te rusten. Dit werd duidelijk tijdens een bezoek van de Chinese president Liu Shaoqi aan Hanoi in mei 1963. Militanten in Hanoi voelden zich ook gesteund, doordat Chroesjtsjov aan Kennedy toegaf tijdens de Cubaanse raketcrisis, volgens hen een bewijs van het falen van de vreedzame co-existentie. Waarschijnlijk hebben ook het vastlopen van de onderhandelingen in Laos en de groeiende Amerikaanse invloed in dat land – voor hen een illustratie dat er met het Westen geen vergelijk kon worden bereikt – en de overwinning van de nationalistes in Algerije in 1962 invloed gehad. Maar nog belangrijker voor de keuzes van de Noord-Vietnamese politici versus het Zuiden was de geslaagde coup tegen Diem en Nhu van november 1963. Volgens de Noord-Vietnamese regering en veel huidige Vietnamese historici zaten de Verenigde Staten daarachter – en dat was natuurlijk in belangrijke mate ook zo. De nieuwe regering onder leiding van Duong Van Minh bestond volgens de leiders in Hanoi uit door Washington

uitgezochte lakeien die graag mee wilden werken aan wat zij als de nekoloniale politiek van de Verenigde Staten typeerden. De kans dat de Verenigde Staten weldra soldaten stuurden was volgens de hardliners alleen maar groter geworden. De vraag die de leiders in Hanoi zich stelden, was hoe men van de ontwikkelingen in Saigon gebruik kon maken om de Amerikaanse positie te verzwakken.

Tijdens de negende zitting van het Centraal Comité, die op 22 november 1963 begon (de dag van de moord op Kennedy), bespraken de partijleiders de consequenties van bovenstaande overwegingen en de vervolgstappen die men moest nemen. De tegenstellingen tussen de communistische leiders kwamen hier in volle scherpheid naar voren. Omdat de verslagen van de discussies – voor zover deze bestaan – geheim zijn, is het niet mogelijk het exacte verloop van de gesprekken te reconstrueren, maar de hoofdlijnen kunnen op basis van de wel beschikbare officiële stukken en de egodocumenten goed worden gereconstrueerd. De discussies verliepen hevig en emotioneel. Ho Chi Minh en zijn aanhangers stelden voor voorlopig vast te houden aan de guerrillaoorlog, te wachten hoe de zaken in Saigon zich verder ontwikkelden en de mogelijkheid van onderhandelingen met de regering van de generaals open te houden. Giap, die opmerkte dat het leger nog niet gereed was voor een grote oorlog in het Zuiden, vond geen gehoor. Ho Chi Minh deed op enig moment een verzoeningspoging, maar militanten verhinderden dit. Er zijn berichten dat hij vervolgens boos wegliep uit de vergadering en verder niet meer aan de gesprekken wenste deel te nemen. Hij zou enkele dagen later aan de Russische ambassadeur hebben verteld dat hij zich uit de politiek wilde terugtrekken. De speech die Le Duan in het Centraal Comité hield, was heel duidelijk. Het was een onverkort pleidooi voor oorlog, wat hij voor een deel baseerde op een op dat moment in zijn ogen gunstige internationale politieke constellatie. Het socialistische kamp was volgens hem nu sterk, terwijl de vijand zwak was. ‘De krachten van de revolutie, het socialisme en de vrede hebben de krachten van de reactie en de imperialistische oorlog voor het grootste deel overwonnen...de strategie van de revolutie [moet daarom] een offensieve strategie zijn met als doel een voor een de oorlogszuchtige politieke activiteiten van de Verenigde Staten te vernietigen.’ Volgens Le Duan mocht men dan ook niet langer dralen als men het Zuiden wilde bevrijden en het land wilde herenigen. Men moest overgaan tot een strategie van oorlog ten zuiden van de 17^e breedtegraad, ‘het algemeen offensief en de algemene opstand’, die uiterlijk in 1965 voor de zege zou zorgen. In zijn ogen was dat geen langdurige guerrillaoorlog met als centrum de Mekongdelta, maar een conventionele oorlog in de Centrale Hooglanden en ten noorden van Saigon, waarbij de bevolking spontaan in opstand zou komen tegen de regering in Saigon als de revolutionaire strijdkrachten grote zeges behaalden. Om dit alles in die tijd te kunnen bereiken was het volgens de partijsecretaris ook nodig de partij van rechtse opportunisten en revisionisten te zuiveren.

Het standpunt van de militanten zegevierde en dat betekende een belangrijke machtsverschuiving in de top van de partij en de regering. De besluiten werden vastgelegd in Resolutie 9. Het was het meest ingrijpende besluit van de partij sinds de Akkoorden van Genève, de belangrijkste koerswijziging sinds Resolutie 15 van januari 1959 en het zette de partij en de staat op een koers die onherroepelijk tot een botsing met de Verenigde Staten leidde. Asselin sprak in zijn boek uit 2013 van een blanco cheque voor de leiders van de DRV die vergelijkbaar was met de Tonkinresolutie van de Amerikaanse president Johnson in 1964. In 2018 noemde hij de resolutie een oorlogsverklaring aan de regering van Zuid-Vietnam en het belangrijkste besluit dat tot een grote oorlog leidde. Lien-Hang T. Nguyen typeerde in 2012 de situatie als een volledige mobilisatie van het land achter de oorlogsinspanning in het Zuiden. In feite waren het twee besluiten: een openbaar communiqué dat nader inging op de nationale en internationale taken voor de Vietnamese Arbeiders Partij en een geheim document dat betrekking had op de situatie in het Zuiden en wat daar noodzakelijk was voor de gewapende strijd. Het communiqué was een felle aanklacht, die was gericht tegen wat werd aangeduid als het bedrog van Washingtons ogenschijnlijke vredespolitiek en de negatieve rol die moderne revisionisten in eigen kring hierbij speelden. Dat was vooral doordat zij de

voorkeur gaven aan onderhandelingen met Washington en daarom in feite de revolutionaire oorlogen die het imperialisme en het kapitalisme moesten verzwakken niet steunden. Een goede lezer begreep dat deze frasen niet alleen doelden op revisionisten in eigen kring, maar ook verwezen naar Chroesjtsjovs politiek van vreedzame co-existentie.

Het geheime document had de titel *Streef ernaar om te strijden, storm voorwaarts om nieuwe overwinningen te boeken in het Zuiden*. Het enige wat voor de nationale hereniging van Vietnam kon zorgen was oorlog. Om deze reden moest de partij de opstanden beneden de 17^e breedtegraad sterk uitbreiden en zonder dralen voor eens en altijd de Amerikanen en hun lokale bondgenoten verslaan. Het betekende het vooruitzicht van een grootschalige oorlog voor een onbekende periode in tijd en een sterke uitbreiding van de militaire bijdrage van het Noorden, inclusief het inbrengen van het Noord-Vietnamese leger. Men ging ervan uit dat het Zuid-Vietnamese leger verslagen en vernietigd was en de Zuid-Vietnamese regering volledig in elkaar was gestort voordat het Amerikaanse leger tussenbeide kon komen. En als de Amerikanen voordat het Zuid-Vietnamese leger een nederlaag had geleden toch troepen konden sturen zouden dat er nooit meer dan honderdduizend zijn. Dan duurde de strijd langer, maar leverde deze toch een overwinning op.

Als het tweede grote doel noemde het document de vernietiging van de strategische hamlets en de vervanging daarvan door 'strijdende dorpen' van het Bevrijdingsfront. Men probeerde verder een brede anti-Amerikaanse alliantie tot stand te brengen, waarvan het Nationaal Bevrijdingsfront en andere anti-Amerikaanse gezinde groepen deel uitmaakten, inclusief etnische minderheden en religieuze sekten. Ondertussen zette de Vietnamese Arbeiders Partij al haar diplomatieke middelen in om in internationaal opzicht een gunstig beeld te schetsen van de revolutie. Men zou in het bijzonder aandacht hebben voor vredesorganisaties, vakbonden, jongeren, vrouwen en beroepsorganisaties met het doel druk uit te oefenen op de Amerikanen om hun troepen en wapens terug te trekken en de Zuid-Vietnamezen hun eigen problemen op te laten lossen. Daarbij zou men zich ook richten op de bevolking van de Verenigde Staten en Frankrijk en bovenal proberen de sympathie te verwerven van anti-oorlogsgroepen in de Verenigde Staten. Ten slotte keurde het document de zuivering van de partij goed [ik paraphraseer hier de tekst] van degenen die veranderingen in het Noorden boven de bevrijding van het Zuiden plaatsten en geen begrip hadden voor de revolutionaire taak van ons volk in beide gebieden. De macht was nu stevig in handen van Le Duan, Le Duc Tho en andere militanten, onder wie Truong Chinh, Nguyen Chi Thanh en Pham Hung. Enkele dagen na afloop van de vergadering voerden zij hun eigen paleiscoup door. Daarbij werden de gematigde leden van het Politbureau en het Centraal Comité en anderen die het niet met hun koers eens waren weggezuiverd. Zij raakten hun invloed kwijt, kregen een lagere functie, werden uit de partij gestoten, werden teruggeroepen uit Moskou of Oost-Europa waar zij studeerden of een legeropleiding volgden, kregen huisarrest, of werden zelfs gedood of overleden onder 'mysterieuze omstandigheden', zoals het hoofd van de Vietnamees-Russische Vriendschapsorganisatie Bui Cong Trung. Het heeft er alle schijn van dat de militanten deze zuivering al voor de bijeenkomst zorgvuldig hebben gepland. Het hoofd van het Instituut voor Filosofie Hoang Minh Chinh kreeg van Truong Chinh, die op dat moment duidelijk aan de kant van Le Duan stond, het verzoek enige voorstellen te formuleren voor de vergadering. Hij stond bekend als een voorstander van vreedzame co-existentie en economische concurrentie en zijn voorstellen ademden ook die geest uit. Degenen die tijdens de bijeenkomst zijn voorstellen steunden, waren voortaan gebrandmerkt als revisionisten of rechtsen. Behalve degenen die ik al eerder heb genoemd gold dat voor de inmiddels afgezette oud-minister van Buitenlandse Zaken Ung Van Khiem, de vicepresident van de Vietnamees-Russische Vriendschapsorganisatie Duong Bach Mai, onderminister van cultuur Le Liem, de vroegere secretaris van Ho Chi Minh Vu Dinh Huynh en kolonel Le Vinh Quoc. Maar de zuivering beperkte zich niet tot deze belangrijke figuren. Functionarissen in dienst van de staat, intellectuelen, artiesten, kunstenaars en journalisten die ervan werden verdacht dat zij Hoang Minh Chins denkbelden steunden, kregen hiermee te maken. De

term revisionisme functioneerde hierbij als een containerbegrip waarmee men mensen beschuldigde zonder dat men heel specifiek hoefde te zijn. Moderne revisionisten waren volgens de partijleiding mensen die zich door bourgeoisopvattingen en pessimisme lieten leiden, die te weinig begrip opbrachten voor de dictatuur van het proletariaat en die te zeer vertrouwden op hulp uit het buitenland in plaats van dat zij een autarkische economie steunden.

Door deze maatregelen werd Noord-Vietnam een totalitaire politiestaat, die veel gemeen had met de Sovjetunie in de tijd van Stalin. Er is op gewezen – onder anderen door Asselin en Tuong Vu – dat de begrippen ‘nationalist’ of ‘voorstander van een hereniging van Noord- en Zuid-Vietnam’ onvoldoende zijn om de politieke drijfveren van Le Duan te karakteriseren. Hij was ervan overtuigd dat ‘het imperialistische kolonialisme’ en ‘de kapitalistische onderdrukking’, zoals dat in zijn jargon heette, overal op de terugweg waren en dat de internationale communistische revolutie, zoals Mao die voorstond en actief propageerde in Azië en Afrika, overal op de wereld zegevierde.

Het belangrijkste ‘slachtoffer’ was Ho Chi Minh. Zijn machtspositie was verzwakt, doordat hij de mogelijkheid van een politieke oplossing door onderhandelingen nog niet uitsloot en voorlopig de voorkeur bleef geven aan guerrilla-activiteiten, omdat hij de tijd nog niet rijp achtte voor een groot offensief in het Zuiden. Bovendien ging zijn gezondheid steeds verder achteruit. Na zijn mislukte verzoeningspoging tijdens de bijeenkomst van het Centraal Comité daalde zijn invloed verder. Maar hij was nog altijd de president van de DRV, degene die op 2 september 1945 de onafhankelijkheid had uitgeroepen en voor velen in binnen- en buitenland hét symbool van een onafhankelijk Vietnam. De militanten verdedigden het beroven van Ho van een groot deel van zijn macht met een verwijzing naar ‘zijn twee vergissingen’ in het verleden. Eerst had hij in 1946 ermee ingestemd dat de Fransen naar het noorden terugkeerden en in 1954 had hij een wapenstilstand goedgekeurd die tot de verdeling van het land leidde. Maar juist gezien zijn prestige was het niet mogelijk hem helemaal buiten de politieke besluitvorming te plaatsen. Hij behield zijn titel van president, maar hij was in feite niet veel meer dan het symbolische hoofd van de staat, die op gezette tijden door de nieuwe machthebbers werd ingezet om de relatie met de Sovjetunie te verbeteren of de ontwikkelingen die door hen werden geëntameerd een menselijker aanschijn te geven. Ook Ho’s nauwste medestander Giap was een doelwit van de militanten. Ook voor hem gold dat hij gezien zijn rol in de onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen en zijn zege in Dien Bien Phu niet zonder problemen aan de kant kon worden gezet. Zijn greep op het leger raakte hij echter wel voor een belangrijk deel kwijt.

Het bovenstaande verhaal is in grote lijnen gebaseerd op de studies van Lien-Hang T. Nguyen uit 2012 en Pierre Asselin uit 2013 en 2018. Ofschoon daar recent enige kanttekeningen bij zijn geplaatst, houd ik hieraan vast, omdat dit mijns inziens gezien het beschikbare bronnenmateriaal de meest overtuigende interpretatie blijft. Dat betekent niet dat de critici Sophie Quinn-Judge en Tuong Vu geen nuttige nuanceringen suggereren. De kern van het betoog van Quinn-Judge is dat het op de Negende bijeenkomst van het Centraal Comité in december 1963 zeker niet alleen ging over de wijze waarop de strijd in het Zuiden verder moest verlopen, maar dat ideologische tegenstellingen over de invulling van het communisme een centrale plaats innamen en dat deze conflicten in de jaren daarna voortduurden. Volgens Quinn-Judge is bovendien de rol van Le Duan recent overdreven groot en die van Truong Chinh als te gering voorgesteld. Dat alles lijkt mij plausibel. Zij suggereert ook dat binnen de Communistische Partij op dat moment en zelfs tot begin 1965 voorstanders waren van een neutraal Zuid-Vietnam en dat ook Le Duan daar niet afkerig tegenover stond, mits de Amerikanen vertrokken. Dat is maar zeer de vraag en bovendien betekende een dergelijk scenario op termijn waarschijnlijk toch dat de communisten onder leiding van het Politbureau in Hanoi aan de touwtjes trokken. Houdt Quinn-Judge vast aan de verdeeldheid van de partijleiders, Tuong Vu benadrukt ook wat deze bijeenkomst aangaat de eensgezindheid van de leiding van de communisten in Hanoi. Laat ik hierover nog het volgende opmerken. Soms wordt op basis van de werken van Nguyen en Asselin gesuggereerd dat eind 1963 een gematigde vredespartij tegenover een

oorlogszuchtige groep hardliners stond. Dat is zeker onjuist en dat heeft Tuong Vu nog eens goed laten zien, of, zoals de Amerikaanse historicus Alec Holcombe in een uitvoerige bespreking van Tuong Vu's studie opmerkt: 'Heeft een van de "gematigden" (Ho Chi Minh, Vo Nguyen Giap, Hoang Minh Chinh, etc.), terwijl zij publiekelijk de Sovjetpolitiek van "vreedzame co-existentie" omarmden, feitelijk vragen gesteld bij het recht van de Partij om vertegenwoordigers naar het Zuiden te sturen, soldaten te rekruteren, geheime militaire bases te vestigen, dorpschouwen te vermoorden, het Nationaal Bevrijdingsfront te formeren en een reeks van activiteiten uit te voeren die tot doel hadden de regering in het Zuiden te destabiliseren. Stelden deze "gematigden" behalve wat betreft de timing en de manier waarop vragen over het recht van de Partij om het Zuiden met geweld te veroveren?' Het was, zoals Guillemot schrijft, dus vooral een verschil van mening over het operationele plan waarmee en het moment waarop de eenwording met geweld kon worden gerealiseerd.⁶⁵

Verdere verheving van de strijd in het Zuiden

Vanaf januari 1964 begonnen door het COSVN geleide strijders van het PLAF, de gewapende tak van het Bevrijdingsfront, met een verheving van de acties die waren gericht tegen de regering en de troepen van Zuid-Vietnam. Enkele uit het Noorden afkomstige regimenten speelden hierbij een rol. De aanvoer van wapens via de Ho Chi Minhroute over land verviervoudigde in dat jaar en de Noord-Vietnamese marine vervoerde grote aantallen wapens en officieren over zee naar het Zuiden. Per dag bereikte 15 ton munitie het zuidelijke strijdtoneel en het aantal strijders groeide daar naar 100.000 in de lente van 1965. Noord-Vietnam schakelde op dat moment over op een oorlogseconomie, waarbij alle productiefaciliteiten, fabrieken en ziekenhuizen dienstbaar werden gemaakt aan de oorlogsinspanning in het Zuiden. Het aantal incidenten waarbij het Nationaal Bevrijdingsfront was betrokken groeide volgens sommige bronnen binnen enkele weken met 40 procent en de gewapende aanvallen met 75 procent. De inschatting van de nieuwe leiders in Hanoi was dat de opstand eind 1965 had gezegevierd. Zij baseerden hun optimistische inschatting, behalve op bovenstaande getallen, op de verwarring en het defaitisme bij een deel van het leger in het Zuiden als gevolg van de staatsgreep van Nguyen Khanh op 30 januari 1964 en op het onophoudelijke ageren van boeddhisten en katholieken tegen de regering. Zij meenden, zoals gezegd, dat het twee jaar zou duren voordat een grootschalige Amerikaanse interventie plaats kon vinden en dat de mogelijkheid van een Chinese en Russische reactie afschrikkend zou werken. De partijleiding in Hanoi vertrouwde er ook op dat het Nationaal Bevrijdingsfront de overwinning kon behalen zonder dat grote eenheden van het Noord-Vietnamese leger in het Zuiden mee hoefden te vechten. Het waren inschattingen die – naar weldra bleek – in belangrijke mate verkeerd waren.

Eerder noemde ik de Amerikaanse adviseur Frank Scotton. In zijn boek beschrijft hij de situatie op het platteland na de moord op Diem. In december 1963 bezocht hij dorpen in de provincie Long An, dicht bij Saigon. Wij stelden eerder vast dat Long An een van de twee provincies was waar het Strategic Hamlet Program nauwelijks wortel had geschoten. In veertien van de vijftien dorpen was geen spoor van een vertegenwoordiging van de regering te bekennen, de scholen waren gesloten en de medische posten waren vernield of verlaten. Dat betekende volgens hem dat de leden van de Vietcong de vrije hand hadden om de dorpen te bezoeken en de bewoners met hun denkbeelden te beïnvloeden. De bewijzen waren overduidelijk. Er hingen posters van het Bevrijdingsfront, guerrillastrijders hadden de omheiningen bij een aantal versterkte dorpen weggehaald en de huizen van de naar de dorpen verhuisde mensen waren vernield met als doel dat zij naar hun oude woonplaats terugkeerden. De leden van de plaatselijke regeringsgezinde militie-eenheid vertelden dat zij de grens van de provincie niet durfden oversteken uit angst voor de guerrillastrijders. Het viel Scotton op dat de mensen erg ontevreden waren over de politieke ontwikkelingen – als zij daarvan al op de hoogte

waren, want sommigen wisten nog niet eens dat Diem was vermoord. De mensen zeiden dat zij vooral sociale rechtvaardigheid en eerlijkheid misten. Het beeld dat hij begin 1964 in de veel noordelijker gelegen provincie Quang Ngai aantrof, stemde hem niet veel vrolijker. De besturen van de provincies en de districten functioneerden totaal niet. De regering-Diem had eerder bekwame maar wel slecht geleide functionarissen aangesteld, de nieuwe regering van de generaals benoemde mensen die niet geschikt waren zonder dat die heldere instructies hadden gekregen of werden gecontroleerd.

In zijn detailstudie over My Tho op basis van interviews met tijdens de oorlog overgelopen leden van het Bevrijdingsfront concludeert Elliott dat de veranderingen na de moord op Diem en Resolutie 9 aanzienlijk waren – zelfs als wij de berichten uit de sfeer van het Bevrijdingsfront met enige terughoudendheid benaderen en My Tho niet gelijkstellen met heel Zuid-Vietnam. Het betekende volgens hem een versnelling van de ineenstorting van het gezag van de regering in Saigon in de Mekongdelta. Allerlei versterkte posten van het Zuid-Vietnamese leger werden door de Vietcongstrijders overvallen, Zuid-Vietnamese militairen trokken zich terug, uit eigen beweging of omdat zij waren opgeroepen door rivaliserende generaals in Saigon, en veel strategische hamlets werden vernield en/of verlaten (in de provincie My Tho alleen al 72). Een van de geïnterviewde guerrillastrijders zei later dat men nog nooit zo optimistisch was geweest als op dat moment. Toch was er ook een keerzijde. Het besluit van het Politbureau van december 1963 (Resolutie 9) om de strijd te intensiveren betekende dat de druk op de bevolking toenam. Meer dorpsbewoners werden gedwongen voor het Bevrijdingsleger te vechten, hogere belastingen te betalen of te werken aan de aanleg van wegen, versperringen of spijkervallen voor de vijand. Het gevolg was nu een groeiende ontevredenheid bij een deel van de bevolking. Elliott stelde vast dat begin 1964 deze geleidelijk aan toenam, maar dat het hier wel steeds een minderheid betrof.

De Amerikaanse adviseur Scotton concludeerde op dat moment dat de enige manier om het tij ten gunste van het Zuiden te keren het opleiden van politiek gemotiveerde kleine mobiele strijdgroepen was, die als opdracht hadden de dorpen te beschermen en het vertrouwen van de mensen te winnen door allerlei taken voor hen te verrichten. Hij beschrijft in zijn boek uitgebreid hoe deze counterinsurgency-aanpak wel enig lokaal succes had, maar ook dat hij op weerstand stuitte bij het ministerie van Defensie en het Amerikaanse leger. Zij waren ervan overtuigd dat een conventionele oorlog met grote Amerikaanse legereenheden, bombardementen en artilleriebeschietingen de vijand zeker sneller vernietigde.²⁸ Dit was volgens Scotton de verkeerde strategie, omdat het de vernietiging van het platteland betekende en de mensen verder van de regering vervreemde. Als hij daar Amerikaanse militairen op wees, reageerden zij afwijzend, zoals die keer toen hij met een majoor sprak over ‘het schoonvegen van een dal’. Scotton probeerde hem duidelijk te maken dat hij verscheidene keren in dat dal was geweest en dat hij de omgeving en de mensen goed kende. Het antwoord van de majoor was dat de situatie sindsdien waarschijnlijk behoorlijk was veranderd en dat hij daar ongetwijfeld met Vietnamezen was geweest. Nu kon hij zien hoe de Amerikanen dat aanpakten. En dat ging volgens Scotton gepaard met hevige beschietingen, veel doden en verwoestingen. Aanbevelingen van Scotton om door een gecombineerde commandostructuur en de integratie van Zuid-Vietnamese en Amerikaanse legereenheden meer rekening te houden met de lokale situatie vonden weinig of geen steun bij de Amerikaanse legerleiding. Het betekende al met al dat men weinig oog had voor de negatieve effecten van de bombardementen en de artilleriebeschietingen.⁶⁶ Ik ben hierboven al enigszins vooruitgelopen op de politieke ontwikkelingen in Washington die leidden tot het sturen van grote eenheden van het Amerikaanse leger naar Vietnam. Hoe was het zover gekomen?

²⁸ In hoofdstuk 12 besteed ik nog uitgebreid aandacht aan de Amerikaanse strategie (bladzijde 352).

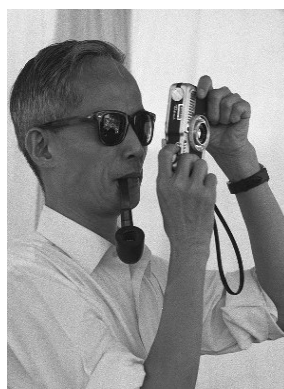
Zuid-Vietnamese (politieke) figuren na november 1963

Duong Van Minh

Nguyen Khanh

Phan Huy Quat

Nguyen Cao Ky

Nguyen Van Thieu

Nguyen Huu Thai

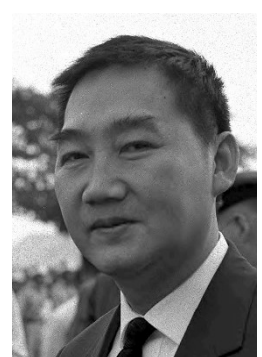
Thich Nhat Hanh

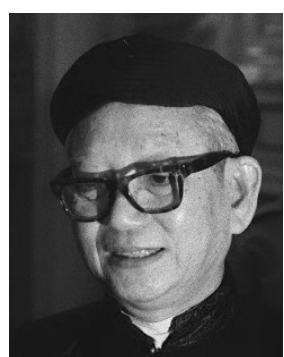
Tran Van Huong

Truong Nhu Tang

Nguyen Ton Hoan

Phan Khắc Sửu

Truong Dinh Dzu

Hoofdstuk 11. De Vietnambesluiten van de regering-Johnson en de militaire en politieke verwickelingen in het Zuiden in 1964-1966

De Vietnampolitiek van Johnson en de historici

Voor Lyndon B. Johnson, die op 22 november 1963 door de moord op Kennedy president van de Verenigde Staten was geworden, vormde de politieke chaos in Zuid-Vietnam na de dood van Diem een groot probleem bij het bepalen van zijn Vietnampolitiek. Uiteindelijk nam zijn regering in 1964 en 1965 een aantal besluiten dat de Verenigde Staten steeds nauwer met Zuid-Vietnam verbond. Hierna komt nog aan de orde hoe een escalatie heeft plaatsgevonden door de verdere uitbreiding van het aantal Amerikaanse adviseurs en de financiële steun aan de nieuwe regering van Zuid-Vietnam (begin 1964), door de Tonkinresolutie (augustus 1964), de bombardementen op Noord-Vietnam (de eerste – beperkte – op 5 augustus 1964, vanaf begin maart 1965 de grootschalige Rolling Thunder) en door het sturen van Amerikaanse grondstrijdkrachten (in maart 1965 om de luchtmachtbasis in Danang te beschermen, in juli 1965 het besluit om deze sterk uit te breiden, uiteindelijk groeiend naar meer dan een half miljoen). Deze ontwikkeling maakte voor kritische Vietnamezen de burgeroorlog in het Zuiden tot de ‘anti-American resistance war’ (de anti-Amerikaanse verzetsoorlog) en de Amerikaanse president Johnson voor een deel van de mensen in het Westen tot de oorlogspresident bij uitstek. Bij dit alles moeten wij wel steeds bedenken dat de Amerikanen niet op de hoogte waren van de exacte plannen van hun tegenstrevers.

Bovenstaande harde feiten van de escalatie door de Verenigde Staten lijken inderdaad voor zichzelf te spreken. Toch heeft in de laatste decennia van de twintigste eeuw een aantal verschuivingen in de beeldvorming van Johnsons Vietnampolitiek plaatsgevonden, die na de jaren van scherpe veroordeling een meer begripvolle beoordeling van zijn keuzes impliceerde. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw sloeg de balans opnieuw naar de negatieve kant door en werd weer meer verantwoordelijkheid bij de persoon Johnson gelegd. Synchroon hiermee liep een verschuiving in de waardering van wat historici als de drijvende krachten in het geschiedproces beschouwden. Opvallend veel postrevisionistische auteurs namen eind jaren tachtig-begin jaren negentig afstand van het beeld dat overheerste in de oudere orthodoxe Vietnamliteratuur van de jaren zestig en zeventig. Daarin kon men lezen dat Johnson een boosaardige macho uit Texas was, die, als gewetenloze havik, volstrekt onervaren en onwetend op het gebied van de buitenlandse politiek of als voorstander van een gesloten besluitvormingssysteem, het Amerikaanse volk willens en wetens bedroog en naar een te vermijden tragedie in Vietnam voerde. Het valt verder op dat ter verklaring van Johnsons interventie in Vietnam in veel postrevisionistische werken vooral werd gezocht naar structurele elementen van politieke, ideologische en culturele aard als de drijvende krachten in het verleden die de escalatie door Johnson en zijn medewerkers bijkans onvermijdelijk maakten en dat het accent minder werd gelegd op toevallige en persoonlijke factoren.

Sinds het einde van de twintigste eeuw trad in de studies over Johnsons Vietnampolitiek, zoals gezegd, een verschuiving op. Er was minder aandacht voor de dieperliggende achtergronden en meer voor de toevallige en persoonlijke elementen die de besluitvorming bepaalden. Ofschoon ik niet voorbij kan en wil gaan aan de structurele factoren, zoals de lange termijn invloeden die verband houden met de Koude Oorlog, de culturele achtergronden van de interventie en de tijdgeest waarin Amerikaanse politici en militairen vaak zaten gevangen en die dus hun handelen mede bepaalden, zijn de opvattingen van deze laatste historici bij het schrijven van dit hoofdstuk vooral richtinggevend. Ik hoop dan ook dat belangrijke elementen van hun benaderingen doorklinken in het chronologisch gedeelte dat hierna volgt. Deze auteurs zijn het vaak oneens met de opvatting dat de oorlog onvermijdelijk was en zij hebben veelal weer meer kritiek op Johnson dan enige tijd geleden het geval

was. H.R. McMaster kon voor zijn *Dereliction of duty. Lyndon Johnson, Robert McNamara, the Joint Chiefs of Staff, and the lies that led to Vietnam* (1997) – een erg Americacentrisch werk, maar wel met veel inzicht in de wijze waarop het besluitvormingsproces plaatsvond – gebruikmaken van de archieven van de Verenigde chefs van staven, de belangrijkste militaire adviseurs van de regering-Johnson. Dat hij mede op basis hiervan concludeerde dat Johnson en McNamara, die beiden werden verblind door eigenbelang, arrogantie en binnenlandse politieke motieven, de Amerikaanse bevolking op grote schaal hadden voorgelogen om hun middenkoerspolitiek, die definitieve besluiten het liefst vermeed, te kunnen voortzetten, was op zichzelf genomen niet zo verrassend. Dit was al langer bekend. Interessant was vooral zijn vernietigende oordeel over de Verenigde chefs van staven. Zij meenden allemaal dat hun eigen legeronderdeel (grondstrijdkrachten, luchtmacht, zeestrijdkrachten of mariniers) de oorlog kon winnen, zij gaven verdeeld advies aan de politici, verloren hun betekenis voor de strategische planning van de oorlog en zo werd het ‘een oorlog zonder strategie’ voor de Amerikanen. Zij oefenden bovendien wel druk uit op de politici om tot escalatie over te gaan, maar waren niet eerlijk over wat voor een militaire zege nodig was.

Een ander werk in deze sfeer dat als een standaardwerk moet worden beschouwd is van Fredrik Logevall uit 1999 en heet heel kenmerkend *Choosing war. The lost chance for peace and the escalation of war in Vietnam*. Een escalatie onder Kennedy was volgens deze auteur minder waarschijnlijk dan onder Johnson, maar het was in november 1963 nog niet duidelijk wat Kennedy zou doen. In december 1964 nam de Amerikaanse regering volgens hem echter verscheidene besluiten die een grootschalige Amerikaanse interventie onherroepelijk maakten. Vervolgens hield Johnson dat verborgen. Logevall hechtte weinig betekenis aan een zaak van lange adem als de indammingstheorie als verklarende factor [en daarover is hij natuurlijk door andere historici prompt bekritiseerd] en ook de angst van Johnson voor conservatief Amerika in verband met zijn binnenlandse politiek van de ‘Great Society’ achtte hij, hoe reëel ook, vaak overdreven groot voorgesteld. Hij had vooral scherpe kritiek op Johnsons minister van Buitenlandse Zaken Dean Rusk. Die zag Vietnam als een militair conflict waarvoor alleen militaire oplossingen voorhanden waren, terwijl volgens Logevall Hanoi bereid was tijdelijk een neutraal Zuid-Vietnam te accepteren, China en de Sovjetunie mee wilden werken en Amerikaanse bondgenoten op onderhandelingen aandrongen. Uit afkeer van De Gaulle ging men echter niet serieus in op diens voorstellen. Wij moeten hierbij wel bedenken dat Logevall zijn boek schreef voordat Asselin, Nguyen en Tuong Vu hun werken over de Noord-Vietnamese politiek publiceerden. Maar als er geen dwingende binnenlandse en buitenlandse politieke overwegingen waren, waarom dan toch een keuze voor escalatie? Evenals McMaster achtte Logevall de menselijke factor heel belangrijk. Hij zag politici op basis van – veelal egoïstische – kortetermijnbelangen handelen. Johnson zag de oorlog als een proeve van zijn mannelijkheid en was bang dat een koerswijziging, bijvoorbeeld onderhandelingen en aandacht voor een neutraal Vietnam, zijn geloofwaardigheid als leider en daarmee die van zijn land een stevige knauw bezorgde. Hij besloot met zijn adviseurs Rusk, McGeorge Bundy en McNamara tot een escalatie waarvan zij op voorhand wisten dat die geen zege kon brengen en dit terwijl er alternatieven waren. Daarbij ging het hen er niet om dat zij Noord-Vietnam wilden verslaan; zij wilden ervoor zorgen dat Zuid-Vietnam niet verloor. De ironie was echter dat naarmate Zuid-Vietnam zich nauwer aan de Verenigde Staten bond het voor de Zuid-Vietnamese regering steeds moeilijker werd om zich te kunnen handhaven.

(Neo-)revisionistische historici hebben juist kritiek op deze volgens hen te zeer beperkte wijze van oorlogsvoering door de regering-Johnson. In 2006 heeft Moyar in dit verband de meeste deining veroorzaakt onder de Vietnamspecialisten. Ik heb al een aantal keren aandacht besteed aan zijn studie *Triumph forsaken* en vooral aan zijn kritiek op de staatsgreep die Diem in november 1963 ten val bracht en de verantwoordelijkheid van de regering-Kennedy hiervoor. Die keurde de coup goed en steunde de coupgelegers. Zonder dat zij nadacht over de alternatieven hielp zij op deze wijze een regering verwijderen die de staat Zuid-Vietnam nog enigszins bij elkaar hield. Moyar legt

vervolgens de schuld van de steeds groter wordende politieke chaos in Zuid-Vietnam niet zo stellig bij zijn opvolgers als dikwijls door andere historici en Amerikaanse politici is gedaan, maar vooral bij de leiders van de kritische boeddhisten, die hij, zoals wij al eerder zagen, ten onrechte stigmatiseert als handlangers van de communisten in het Noorden. Hij verwijt de regering-Kennedy ook dat zij ervan afzag de infiltratie via de Ho Chi Minhroute, die voor een groot deel door Laos liep, te stoppen. Vervolgens trekt Moyer deze lijn door naar de regering-Johnson, die dit wilde oplossen door bombardementen. Zij voerde volgens Moyer een onmogelijke 'limited war' met 'graduated pressure'²⁹ en negeerde de suggestie van Nguyen Khanh om Noord-Vietnam aan te vallen. De beperkingen die de regering-Johnson zichzelf had opgelegd maakten zo de zege van Noord-Vietnam mogelijk. Vooral Johnsons publieke uitspraak dat hij geen offensieve oorlog tegen Noord-Vietnam wilde voeren, was zeer schadelijk volgens Moyer. Het betekende dat Johnson de afschrikkingstactiek zelf ondermijnde en Noord-Vietnam nu zijn gang kon gaan en China troepen naar Noord-Vietnam stuurde. Volgens de auteur had Johnson op zijn minst moeten opereren als Eisenhower in 1954 tijdens de Dien Bien Phu-crisis, toen die de Vietminh en de communistische grootmachten in het ongewisse liet of er een Amerikaanse interventie plaats zou vinden. In wat ik als een dualistische politiek met ambivalente signalen heb getypeerd hield die zijn troeven in 1954 zo lang mogelijk verborgen. In Moyars ogen was de counterinsurgency strategy ook de verkeerde benadering van de oorlog gezien de grote strijdmacht die de communisten in het Zuiden verzamelden. In het volgende hoofdstuk waarin de strategie van de oorlogvoerende partijen centraal staat, kom ik hier nog op terug. Een punt van kritiek op Moyer betreft de waardering van Johnson om Noord-Vietnam niet met grondstrijdkrachten binnen te vallen. Anders dan Moyer geven Chinese en Amerikaans-Chinese historici die de Chinese bronnen uitputtend hebben bestudeerd aan dat een Amerikaanse invasie van het Noorden wel degelijk tot een Chinese reactie zou hebben geleid.

Een deel van Moyars argumentatie treffen wij ook aan bij Tuong Vu. Die stelt dat Zuid-Vietnam de oorlog had kunnen winnen en dat een Amerikaanse interventie niet nodig was geweest als de Amerikaanse regeringen van Kennedy en Johnson niet een reeks van blunders hadden begaan. In 1961-1962 waren de leiders in Hanoi niet erg optimistisch over hun vorderingen en dat was niet zonder redenen. Er waren problemen met de bondgenoten de Sovjetunie en China, die ook met elkaar overhoop lagen; de economische situatie in Noord-Vietnam was als gevolg van het slechte weer, de collectivisatie en het slechte management rampzalig; de staat vertoonde door interne kritiek scheuren en de leiders waren verdeeld over de co-existentidenkbeelden van Chroesjtsjov en de verdere ontwikkeling van het socialisme. Tuong Vu veronderstelt dat zonder een reeks van Amerikaanse fouten er waarschijnlijk geen grootschalige Noord-Vietnamese interventie in het Zuiden was geweest. Maar eerst deed Kennedy onverwachte concessies ten aanzien van de situatie in Laos en vervolgens keurde zijn regering de staatsgreep tegen Diem goed. Daarna ging Le Duan geloven in een snelle zege en in deze sfeer keurde men de aanval van 2 augustus 1964 op een Amerikaanse torpedobootjager in de Golf van Tonkin goed. Toen Johnson onmiddellijk daarna verklaarde dat hij geen grote oorlog wilde voeren, stelde dat Hanoi gerust en stuurde men grote eenheden naar het Zuiden. De laatste grote Amerikaanse blunder was Johnsons verklaring na de Noord-Vietnamese nederlaag in het Tetoffensief van 1968 dat hij tot de-escalatie overging. Maar hier ben ik aan de hand van Tuong Vu wel erg ver vooruitgelopen op de feiten.⁶⁷

De Vietnambesluiten van de regering-Johnson van eind 1963 en de eerste helft van 1964

Ofschoon Johnson vastbesloten was Zuid-Vietnam uit handen van de communisten te houden, liet hij twee dagen nadat hij in november 1963 het presidentschap van Kennedy had overgenomen tijdens

²⁹ Zie hierover uitgebreid 'De Amerikaanse strategie en tactiek' in hoofdstuk 12 (bladzijde 352).

een bespreking met zijn medewerkers zijn twijfel over Vietnam de vrije loop: ‘Wij steunen onze wereld, maar ik heb bezwaren. Ik voel mij net een vis die zojuist een worm heeft ingeslikt met een grote haak in het midden.’ Dat betekende echter niet dat hij er niet ten volle van overtuigd was dat de Verenigde Staten Zuid-Vietnam terzijde moesten staan in (volgens de beleidsdocumenten) ‘de strijd tegen de communistische samenzwering die van buitenaf wordt geleid en gesteund’. Zoals hij op 5 december 1963 in bijkans ‘Kennedy-aanse’ taal tegen een aantal medewerkers van het State Department zei: ‘Wij moeten allen geen dag voorbij laten gaan zonder dat wij ons afvragen of wij alles doen wat wij kunnen om de strijd daar te winnen.’

In de eerste maanden van 1964 was er vooral sprake van een voortzetting van de politiek van zijn voorganger en ging hij niet verder dan een uitbreiding van het aantal adviseurs en de materiële steun. Twee ontwikkelingen die de Amerikaanse regering ertoe aanzetten deze politiek aan te passen waren de chaotische politieke situatie in Zuid-Vietnam na de moord op Diem en de geleidelijke escalatie van de oorlog door de Noord-Vietnamese regering. Zoals wij al zagen, verslechterde vooral tijdens het bewind van Nguyen Khanh de binnenlandse situatie in Zuid-Vietnam. Terwijl op het platteland het gezag van de regering desintegreerde, ging de situatie in Saigon steeds meer lijken op die van een stad onder beleg. De Amerikaanse inlichtingendienst beoordeelde de situatie in februari 1964 in *SNIE 50-64 (Special National Intelligence Estimate)* als zeer ernstig en onzeker. Met de toenmalige Amerikaanse steun had Zuid-Vietnam in het gunstigste geval 50 procent kans om te overleven in de maanden die volgden. Zover wilde de regering-Johnson het niet laten komen, maar het antwoord op de vraag wat hiervoor moest gebeuren leidde tot ongemakkelijke vaststellingen. In november van dat jaar waren presidentsverkiezingen. Zowel ‘het verlies’ van Zuid-Vietnam als een sterke uitbreiding van de Amerikaanse inbreng in de oorlog vormde een politiek risico. Een belangrijke zorg voor Johnson was verder het voorstel voor de opbouw van zijn Great Society, dat voor een deel dateerde uit de tijd van Kennedy, ongeschonden door het Congres te krijgen en dit in het toekomstige beleid te verankeren. Johnson verbond dus – niet als eerste en niet als laatste Amerikaanse president – successen in de buitenlandse politiek aan een binnenlandse politieke agenda. ‘Het verlies’ van Zuid-Vietnam zou volgens hem zijn binnenlandse hervormingsprogramma in gevaar brengen, doordat conservatieve krachten in het Amerikaanse Congres dat dan niet zouden steunen. In de kleurrijke taal van Johnson heette dat ‘Dan zullen zij...Vietnam iedere keer in mijn achterwerk duwen’. Deze achtergrond van de besluitvorming van Johnson is door de Amerikaanse historica Doris Kearns in 1976 scherp voor het voetlicht gebracht in haar *Lyndon Johnson and the American dream*. Tegenover haar verklaarde Johnson in iets minder bloemrijke taal dat conservatieven in het Congres de oorlog als een wapen tegen de Great Society zouden gebruiken, doordat zij dan zouden benadrukken dat eerst de oorlog in Vietnam moest zijn geregeld.

In een telefoongesprek met McGeorge Bundy maakte Johnson op 27 mei 1964 nog eens goed duidelijk hoe hij dacht: ‘Ik denk dat het niet de moeite waard is om ervoor te vechten en ik denk dat wij niet kunnen vertrekken. Als wij weglopen, zullen de communisten ons tot in onze eigen keuken achtervolgen.’ Dat laatste was volgens Bundy precies wat de rest van de wereld dacht als de Verenigde Staten het erbij lieten zitten. Het was een vervelend dilemma volgens hem. Hiermee raakte Bundy een belangrijke achtergrond van Johnsons Vietnampolitiek. Volgens Johnson en zijn adviseurs – voor een belangrijk deel nog oud-medewerkers van Kennedy – was alleen al het gegeven dat de Verenigde Staten zich geruime tijd met Zuid-Vietnam bemoeiden, sinds 1961 nauwer met Vietnam verbonden waren geraakt en steeds meer adviseurs hadden gestuurd voldoende reden om daar te blijven. De Amerikaanse geloofwaardigheid was alleen daardoor al in het geding. Vertrek uit Zuid-Vietnam betekende gezichtsverlies in Zuidoost-Azië en daarbuiten. Volgens inschattingen van de CIA betekende ‘het verlies’ van Laos of Zuid-Vietnam dat in andere staten ernstig zou worden getwijfeld aan de Amerikaanse geloofwaardigheid of aan de vasthoudendheid van de Amerikanen om het communisme te bestrijden. Ook Johnson hing dergelijke opvattingen aan. ‘Ik wil niet hebben dat

die mensen op de wereld zich om ons zorgen maken. Zij maken zich zorgen over de vraag of wij een zwakke of een krachtige president hebben.’ Daarom was het noodzakelijk dat de Verenigde Staten in Vietnam een agressievere politiek voerden en onderhandelingen mochten pas in beeld komen als de Verenigde Staten sterker waren dan de tegenstander.

In de eerste maanden van zijn presidentschap voelde Johnson echter weinig voor een grootschalige Amerikaanse militaire interventie. Hij was dan wel vastbesloten voor de presidentsverkiezingen van november 1964 Vietnam niet te verliezen, maar hij wilde ook de Amerikaanse inbreng in de oorlog niet sterk vergroten. De Republikeinen mochten hoe dan ook bij de presidentsverkiezingen geen gebruik kunnen maken van besluiten van Johnson met betrekking tot Vietnam. Voorstellen van de Verenigde chefs van staven van januari 1964 om de oorlog te intensiveren wees hij om deze reden af. Zij wensten dat de zichzelf opgelegde beperkingen die de Amerikaanse inspanningen belemmerden, werden opgeheven. De oorlog moest volgens hen niet langer ‘op de voorwaarden van de vijand’ worden gevoerd. De Verenigde chefs van staven wilden dat het Amerikaanse leger de strijd overnam van de Vietnamezen, dat Amerikaanse strijdkrachten lucht- en grondoperaties uitvoerden die waren gericht op Noord-Vietnamese doelen en dat de Amerikaanse marine de Noord-Vietnamese havens van mijnen voorzag. Als het nodig was voor een overwinning moesten meer Amerikaanse troepen naar Vietnam worden gestuurd.

De militaire historicus H.R. McMaster heeft in de hiervoor al genoemde studie *Dereliction of duty* laten zien dat wrijvingen tussen de Verenigde chefs van staven en de regering over de inspanningen die zij in Vietnam nodig achtten een van de constanten was van de Amerikaanse Vietnampolitiek. Aangezien deze hoge militairen het ook onderling vaak niet met elkaar eens waren en dan verdeeld advies aan de regering gaven, betekende dit dat de kring van burgeradviseurs rondom Johnson in toenemende mate besluiten nam buiten de militairen om en dat de militairen hun invloed op de strategische aspecten van de oorlog voor een belangrijk deel kwijtraakten. De kwade genius in het boek van McMaster is Robert McNamara. Na de dood van Kennedy trad hij steeds meer op de voorgrond en raakte hij er steeds sterker van overtuigd dat militaire druk op Noord-Vietnam de leiders daar zou bewegen hun steun aan de opstand in het Zuiden te beëindigen. De Verenigde chefs van staven waarschuwden de minister dat dit niet voldoende was, maar zij traden daarbij niet gezamenlijk op en hielden vooral de belangen van hun eigen legeronderdeel in het oog. Toen Johnson op 4 maart met zijn hoogste militairen de ontwikkelingen in Vietnam besprak, waren vooral de chef-staf van de Air Force Curtis Lemay, die later bekend zou worden door zijn uitspraak dat de Amerikaanse luchtmacht Vietnam naar het stenen tijdperk terug moest bombarderen, en zijn collega van de mariniers Wallace Greene duidelijk. Volgens Greene gold: ‘Of ga meedoen of vertrek.’ Dat eerste hield voor Greene in dat men Noord-Vietnam moest aanvallen om zo een overwinning te behalen. Johnson wilde echter geen verregaande besluiten nemen voor de verkiezingen. ‘Het Congres zal niet met ons meedoen en we hebben geen moeders die met ons de oorlog in willen gaan...Ik moet de verkiezingen winnen...en dan kan een besluit worden genomen.’

De kern van de strategie zoals die in de eerste maanden van Johnsons presidentschap tot stand kwam, was de doctrine van ‘graduated pressure’, wat wij kunnen vertalen als ‘progressieve druk’. Het begon met een beperkt gebruik van militaire middelen, waarna deze geleidelijk aan werden uitgebreid in omvang en intensiteit met als doel de tegenstander op deze wijze tot toegeven te dwingen. Deze graduated pressure vormde zodoende de ideale middenweg tussen alternatieven die niet acceptabel waren. Het loste in feite Johnsons probleem op dat hij Vietnam niet wilde verliezen, terwijl hij het beeld kon laten bestaan dat hij terughoudend was om tot escalatie over te gaan. Het was in dat verband wel van belang dat in Zuid-Vietnam zelf sprake was van stabilisatie op militair en politiek gebied. De Amerikaanse regering kwam echter tot de conclusie dat de regering-Khanh niet in staat was de sterke positie van de Vietcong op het platteland te veranderen en ook niet voor veiligheid kon zorgen. Volgens schattingen, die onder andere waren te vinden in een verslag van een

reis van McNamara en Taylor naar Vietnam in maart 1964, beheersten de tegenstanders 40 procent van het land en controleerde het leger van het Bevrijdingsfront in meer dan de helft van de provincies meer dan de helft van het gebied en in de Mekongdelta zelfs 90 procent. De nieuwe Amerikaanse ambassadeur Maxwell Taylor was in augustus 1964 dan ook somber over de toekomst van de regering-Khanh, terwijl de Amerikanen publiekelijk regelmatig hun vertrouwen uitspraken. Er was slechts 50 procent kans dat zij het einde van het jaar haalde, meende hij binnenskamers. Het was 'een ineffectieve regering die bestaat uit onervaren ministers die ook jaloers zijn en elkaar wantrouwen'. In die sfeer werden in Washington steeds meer plannen gemaakt die op de een of andere wijze Noord-Vietnam als doel hadden, vooral als onderdeel van een vergeldingsactie door de Amerikaanse luchtmacht na een provocatie van het Noorden. In augustus 1964 zou een Amerikaans scenario dat was gericht op het Noorden worden uitgevoerd na incidenten in de Golf van Tonkin.⁶⁸

De incidenten in de Golf van Tonkin (augustus 1964)

Tot de meest omstreden kwesties in het escalatieproces dat leidde tot een steeds grotere deelname van het Amerikaanse leger aan de oorlog behoren de gebeurtenissen van augustus 1964 voor de kust van Noord-Vietnam in de Golf van Tonkin. Deze leidden tot de door het Amerikaanse Congres vrijwel unaniem aangenomen Tonkinresolutie, die aan Johnson toestond 'om alle noodzakelijke stappen te nemen, waaronder het gebruik van de strijdkrachten'. Op 2 augustus 1964 werd de Amerikaanse torpedootjager Maddox in de Golf van Tonkin voor de kust van Noord-Vietnam door drie Noord-Vietnamese torpedoboten aangevallen. Twee dagen later vertelden McNamara en Johnson dat de Maddox en een tweede Amerikaanse torpedootjager de Turner C. Joy opnieuw waren beschoten. Gezien deze 'niet-uitgelokte Noord-Vietnamese aanval op een onschuldige verkenningsboot...de openlijke aanval' gelastte Johnson gedachtig de strategie van graduated pressure op 5 augustus bombardementsaanvallen ter vergelding op Noord-Vietnam. Twee dagen later keurde het Congres de resolutie goed waarop de regering zich bij latere escalatiestappen beriep.

Historisch onderzoek heeft ondertussen duidelijk gemaakt dat zeker geen sprake was van 'een niet-uitgelokte aanval'. Sedgwick Tourison heeft in een tweetal studies (*Secret Army, secret war. Washington's tragic spy operation in North Vietnam* in 1995 en *Project Alpha. Washington's secret military operations in North Vietnam* in 1997) uitgebreid beschreven hoe eerst de CIA en later het Pentagon lang voor augustus 1964 meewerkten aan geheime Zuid-Vietnamese commando-operaties op Noord-Vietnaams grondgebied (de zogenoemde OPLAN 34-A raids, afgeleid van Operational Plan 34-A). De Amerikaanse marine, waaronder de met elektronische spionagevoorzieningen uitgeruste Maddox, steunde deze acties vlak onder de kust van Noord-Vietnam (de zogenoemde DeSotopatrrouilles). Toen Hanoi in 1960 de eerste initiatieven nam voor de opbouw van een krachtigere strijdmacht in het Zuiden reageerde de CIA samen met de regering van Diem met geheime operaties over land en zee. Die hadden tot doel Noord-Vietnam van de infiltratie in het Zuiden en van de steun aan de opstandelingen, die vanaf 1961 waren verenigd in het Nationaal Bevrijdingsfront, af te houden. Deze operaties waren in het begin vooral gericht op het verzamelen van informatie en het verwerven van steun voor het Zuiden. Nadat in juni 1962 het schip de Nautilus II verloren was gegaan, ging men steeds meer over tot 'hit-and-run'-acties met snelle speedboten. Er werden sabotageacties ondernomen tegen haveninstallaties en petroleumopslagplaatsen in Noord-Vietnam. Zuid-Vietnamese saboteurs voeren in door Amerikanen bestuurde kleine motorboten naar de Noord-Vietnamese kust, bestookten hun doelen in een snelle actie met explosieven en keerden daarna naar hun basis in Danang terug, of werden – en dat was vaak het geval – gevangengenomen of gedood. Ofschoon de eerste raids meestal mislukten en men in Washington en Saigon concludeerde dat deze niets opleverden, nam McNamara de verantwoordelijkheid van de raids over van de CIA en bleef hij een warm pleitbezorger van de OPLAN 34-A raids. Hij vond dat deze raids een prachtig voorbeeld

waren van graduated pressure op Noord-Vietnam, zonder dat men het risico liep in een grote oorlog verzeild te raken of dat zij de presidentiële campagne voor de verkiezingen van november 1964 in gevaar brachten. In de loop van mei en juni werden de acties steeds succesvoller. Een andere wijze om druk uit te oefenen op de regering in Hanoi waren de DeSotopatrouilles. Sinds december 1962 vonden door de Amerikaanse marine al verkenningen van de Noord-Vietnamese kust plaats, maar door de uitbreiding van de OPLAN 34-A raids werd de behoefte aan informatie steeds groter. Vanaf februari 1964 verzamelde de Amerikaanse marine op grote schaal door middel van foto's en elektronische apparatuur informatie over Noord-Vietnam. Als reactie op dit Amerikaanse optreden bracht Noord-Vietnam meer boten voor de kust.

McNamara ontkende later zijn betrokkenheid. Het viel Tourison niet moeilijk aan te tonen dat McNamara loog en hij beweerde zelfs dat de raids en patrouilles door de regering bewust zo waren bedoeld om de Noord-Vietnamezen tot een oorlog te provoceren. Er zijn inderdaad nogal wat zaken die daarop wijzen. Op 2 augustus beschoot een aantal Zuid-Vietnamese kanonneerboden het eiland Hon Me. Noord-Vietnamese boten – mogelijk in de veronderstelling dat de Maddox deze actie had gesteund – sloten de Amerikaanse boot in en kregen de opdracht van een hooggeplaatste militair, die in contact stond met Le Duan, om de Amerikanen aan te vallen. Voordat hiervan sprake was, opende de Maddox het vuur op de Noord-Vietnamese boten, die dit beantwoordden. De schoten misten hun doel. Amerikaanse vliegtuigen bestookten daarna de Noord-Vietnamese boten, die vluchtten, nadat een van de schepen zwaar was beschadigd. Verder staat het vast dat de Amerikaanse regering al langer een escalatie plande, dat Johnson na het eerste incident de marine opdracht gaf zich provocerend te gedragen, of althans, een provocatie zeker niet uit de weg te gaan. Het besluit om een andere torpedobootjager voor steun naar de Maddox te sturen en beide dicht bij de Noord-Vietnamese kust te laten varen, kan niet anders worden uitgelegd. Ten slotte zijn er betrouwbare aanwijzingen dat leden van de Amerikaanse regering graag zagen dat Noord-Vietnam op een provocatie zou reageren. Zo bespraken Rusk en McNamara al op 10 juni 1964 in het Witte Huis een resolutie van het Congres die escalatie van de oorlog mogelijk maakte. Daartoe was volgens beiden nodig dat de tegenstander plotseling tot actie zou overgaan. En in september 1964 stelde William Bundy (onderminister van Buitenlandse Zaken voor het Verre Oosten) in een memorandum dat na 'Tonkin' nu verdergaande provocatie van Noord-Vietnam wenselijk was.

De Amerikaanse regering maakte in politiek opzicht dan ook graag gebruik van de gebeurtenissen in de Golf van Tonkin. Heel even nam Johnson nog een tamelijk afwachtende houding aan; hij had weinig behoefte zich als 'trigger-happy' (iemand die graag de trekker overhaalt) te profileren zo vlak voor de verkiezingen. McNamara hield adviezen van de Amerikaanse ambassadeur in Saigon Taylor om verregaande vergeldingsmaatregelen te nemen eerst tegen. Toen echter sprake was van een tweede aanval gaf dat aan Johnson de mogelijkheid zonder afbreuk te doen aan het door hem gekoesterde beeld van gematigd optreden als een krachtige politieke leider over te komen door een eenmalige vergeldingsactie en zo politieke winst te behalen ten opzichte van zijn Republikeinse rivaal Barry Goldwater. Die had zich in de periode daarvoor laten kennen als iemand die oorlogszuchtige taal niet schuwde. Hij beweerde dat als hij president werd de militairen de vrije hand zouden krijgen om te doen wat hen goedgevoelt en in zijn taal klonken verwijzingen door die Johnson herinnerden aan de verwijten aan het adres van Truman over 'het verlies' van China in 1949. Johnson wilde in de ogen van Goldwater de communisten niet echt verslaan en dat is wat hij wel deed als hij president werd.

Op een belangrijk punt klopte de Amerikaanse verklaring van de vergeldingsactie en de noodzaak van een resolutie niet en loog de Amerikaanse regering opnieuw. In zijn studie *Tonkin Gulf and the escalation of the Vietnam War*, heeft de Amerikaanse historicus Edwin Moise in 1996, mede op basis van Noord-Vietnamese bronnen, aangetoond dat op 4 augustus geen tweede aanval heeft plaatsgevonden op de twee Amerikaanse schepen die zich op dat moment in zwaar weer op zestig

mijl uit de kust bevonden. De bemanning, die onervaren was in het gebruik van sonarapparatuur en misleid werd door het donkere weer, laaghangende wolken en het onweer, zag ten onrechte vogels en overvliegende Amerikaanse vliegtuigen voor Noord-Vietnamese agressie aan, openden het vuur en rapporteerde dat zij werd aangevallen. Moïse concludeerde dat geen sprake was van een bewuste misleiding door de Amerikaanse marine, maar van een vergissing. Op het moment dat Johnson de tweede aanval bekendmaakte aan het Amerikaanse publiek geloofde hij nog echt dat de aanval had plaatsgevonden, maar er waren weldra hooggeplaatste militairen en politici die hier anders over dachten. Generaal Bruce Palmer Jr., de assistent chef-staf van het leger, twijfelde binnen 24 uur aan de juistheid van de berichten over de tweede aanval en volgens hem deelden velen op zijn niveau die opvatting. En ook belangrijke medewerkers van de CIA (Ray Cline), op het State Department (Thomas Hughes) en binnen de regering (McGeorge Bundy en Clark Clifford) geloofden er niet in. Onderminister van Buitenlandse Zaken George Ball was heel duidelijk: 'Die domme, dwaze zeelui waren alleen op vliegende vissen aan het schieten.' In 2005 en 2006 heeft de National Security Agency documentatie gepubliceerd die op basis van een analyse van de berichten van de Amerikaanse inlichtingendiensten en Noord-Vietnamese radioberichten definitief bevestigt dat de tweede aanval niet heeft plaatsgevonden. Voor zover wij nu kunnen vaststellen werd dat ook binnen een week na 4 augustus aan Johnson gemeld, die dit echter niet naar buiten bracht maar wel besprak met McNamara. Die had al eerder informatie ontvangen, onder anderen van de commandant van de Maddox, dat men zich had vergist met die tweede aanval. Uit de nieuwe bronnen blijkt ook dat Johnson ongeduldig was en snel de resolutie aan het Congres wilde aanbieden. Ofschoon de Amerikaanse regering dus aanwijzingen had van Amerikaanse marinemensen ter plaatse, liet zij op dat moment diepgaand onderzoek achterwege en gebruikte 'het tweede incident' om de Tonkinresolutie door het Congres heen te krijgen. Het was een flagrant voorbeeld van misleiding van het Congres en het Amerikaanse publiek, omdat de regering zweeg over de geheime operaties voor de kust, de voorbereidingen voor de resolutie en over de onzekerheid wat betreft de tweede aanval.³⁰

De Amerikaanse 'vergeldingsacties' na de incidenten in de Golf van Tonkin vonden plaats op 5 augustus onder de codenaam Pierce Arrow (Doorborende Pijl). Vanaf vliegdekschepen van de Amerikaanse Zevende Vloot werden de bases van Noord-Vietnamese torpedoboten en andere militaire doelen aangevallen. In totaal werden 64 vluchten uitgevoerd, waarbij 25 Noord-Vietnamese torpedoboten werden vernield of beschadigd en 17 installaties voor luchtafweer werden vernietigd. Verder werd schade aangericht aan een opslagplaats voor olie. Twee Amerikaanse piloten werden neergeschoten en een piloot Everett Alvarez, die zich met zijn parachute had kunnen redden, werd gevangengenomen en op 11 augustus als bewijs van het Noord-Vietnamese succes in de straten van Hanoi aan de bevolking getoond. De air strikes van 5 augustus betekenden dat het gebied ten noorden van de 17^e breedtegraad nadrukkelijk in de oorlog werd betrokken. Er waren eerder al wel raids geweest, maar door de bombardementen voelden de mensen in het Noorden voor het eerst ten volle de kracht van het Amerikaanse leger.

De instemming van het Congres met de interpretatie van de Amerikaanse regering en met de vergeldingsacties werd op 7 augustus zonder grote problemen verkregen. De Democratische senator Wayne Morse stelde enige kritische vragen over geheime missies en de rol van de

³⁰ In 2014 heeft Moïse de achtergronden van de Amerikaanse aanvallen op het Spaanse bestuur in Cuba in 1898, op Noord-Vietnam in 1964 en op Irak in 2003 met elkaar vergeleken. Hij concludeerde dat in alle drie gevallen de Amerikaanse regering op basis van verkeerde informatie oorlog ging voeren. In 1898 beschikte men echter nog niet, zoals in 1964 en 2003, over een verfijnd inlichtingensysteem of de technische mogelijkheden om vast te kunnen stellen dat er sprake was van een ontploffing aan boord van het Amerikaanse schip de Maine en niet van een Spaanse aanval, zoals de Amerikaanse regering beweerde. Het grote verschil tussen Johnson in 1964 en George W. Bush in 2003 was dat in 1964 vrijwel onmiddellijk na het incident van 4 augustus binnen het Amerikaanse leger en in de regering twijfel bestond over de aanval en dat de regering-Bush er niet aan twijfelde dat Irak over atoomwapens beschikte.

torpedobootjagers en een andere Democraat senator Ernst Gruening zag de resolutie als een oorlogsverklaring. Anderen wezen er echter op dat op de Amerikaanse vlag was geschoten en dat hierop actie moest volgen. De Democratische senator J. William Fulbright leidde de resolutie bekwaam door de Senaat. Uiteindelijk werd die met slechts twee stemmen tegen (van Morse en Gruening) aangenomen. Het Huis van Afgevaardigden stemde na 'een discussie' van veertig minuten unaniem in met de resolutie. Ook de Amerikaanse bevolking steunde het optreden van de regering-Johnson in grote meerderheid. Een onderzoek van de publieke opinie gaf een verschuiving van 42 naar 72 procent ten gunste van de steun aan Johnsons politiek te zien. Een voordeel voor Johnson was verder dat hij zijn conservatieve Republikeinse tegenstrever in de presidentsverkiezingen door zijn daadkrachtige optreden had afgetroefd.⁶⁹

De effecten van de bombardementen van 5 augustus 1964, de afweging van Le Duan en de rol van het COSVN, het Nationaal Bevrijdingsfront en het Noord-Vietnamese leger

De Amerikaanse luchtaanvallen zorgden ook voor een belangrijke psychologische omslag in het Noorden. Voor 5 augustus had de regering in Hanoi zich regelmatig zorgen gemaakt over de steun van de bevolking voor de oorlog. De bombardementen gaven de leiders in Hanoi de kans om de bevolking te mobiliseren tégen de Amerikanen en vóór de oorlogsinspanning in het Zuiden. Buitenlandse waarnemers zagen dat scherp. De Britse consul berichtte aan Londen dat de mensen in het Noorden erg boos waren en dat de bombardementen tot massademonstraties leidden, die zo spontaan waren als maar enigszins mogelijk was in communistische landen. Volgens hem werkten de Amerikaanse acties zo uiteindelijk in het voordeel van het Noorden. De Canadese vertegenwoordiger in Hanoi kwam tot soortgelijke vaststellingen. Hij wees erop dat de leiders nu het verband tussen militaire waakzaamheid en een verhoging van de productie benadrukten en de bevolking werd opgeroepen meer dan de vastgestelde normen te produceren. De Britse consul voorspelde ook hoe de ontwikkelingen in de toekomst zouden verlopen. De leiders van de DRV 'geloven meer dan ooit tevoren dat zij deelnemen aan een communistische kruistocht ter bevrijding die rechtstreeks tegen de Amerikanen is gericht en zij zullen zich niet laten intimideren. Noch zullen zij buigen voor bombardementen...Wegen zullen weer worden opgebouwd, bruggen zullen worden vervangen door eenvoudige bamboesystemen en opslagplaatsen met voorraden zullen opnieuw worden gevuld'. Het waren denkfouten, meende de consul, als men dacht dat de leiders van de DRV stopten met hun operaties om goederen en mensen naar het Zuiden te sturen of de PLAF-strijders opriepen als gevolg van de luchtaanvallen hun strijd te staken. De Amerikaanse aanvallen versterkten volgens hem alleen maar hun vastbeslotenheid. Het waren natuurlijk in alle opzichten profetische woorden.

De leden van het Centraal Comité van de Vietnamese Arbeiders Partij kwamen enkele dagen na de bombardementen bij elkaar om vervolgstappen vast te stellen. Zij waren ervan overtuigd dat op 4 augustus geen aanval had plaatsgevonden en concludeerden dat dus sprake was van niet-geprovoceerde Amerikaanse agressie. Volgens de hardliners was het duidelijk dat het kapitalisme de leiders van de Verenigde Staten had aangezet een voorwendsel te zoeken om de revolutie van de Vietnamezen de kop in te drukken en hun medestanders in Saigon te steunen. Het had daarom ook weinig zin om confrontaties met de Amerikanen te vermijden door de Verenigde Staten verder niet te provoceren; de Amerikanen hadden al geconcludeerd dat hiervan sprake was. Tijdens een bijeenkomst van het Politbureau, die van 25 tot 29 september duurde, viel het besluit om op korte termijn grote eenheden van het Noord-Vietnamese leger naar het Zuiden te sturen, opdat men snel een overwinning op 'het marionettenleger' van Zuid-Vietnam kon behalen voordat het Amerikaanse leger tussenbeide kon komen.

Resolutie 9 van november 1963 had gezorgd voor een uitbreiding van het aantal communistische strijders in Zuid-Vietnam, maar het betrof nog steeds slechts 100.000 man, onder

wie 30.000 regulieren en zeker minder dan 10.000 man van het Noord-Vietnamese leger. Het laatste getal is van maart 1965, op het moment dat de Amerikaanse mariniers landden in Danang. Een vernietigende slag was nog steeds niet toegebracht aan het Zuid-Vietnamese leger. Na het aannemen van de Tonkinresolutie ontstond nu een enorme tijdsklem voor het Politbureau. De kans was sterk toegenomen dat de Amerikaanse troepen sneller en in grotere getale zouden verschijnen dan men eerder in Hanoi had aangenomen. Men rekende erop – gezien de Amerikaanse verkiezingen van november 1964 en de noodzaak een groot deel van de Amerikaanse bevolking achter de oorlogsinspanning te krijgen – dat het maximaal twee jaar kon duren, maar men was hiervan absoluut niet zeker.

Het besluit van eind september betekende de definitieve breuk met de politiek die de regering in Hanoi na de Conferentie van Genève in 1954 had gekozen. De Noord-Vietnamese leider Le Duan had er nog lang op vertrouwd dat het Nationaal Bevrijdingsfront onder toezicht van het COSVN met enige steun van het Noord-Vietnamese leger in het Zuiden de overwinning kon behalen voordat een grootschalige Amerikaanse interventie plaatsvond. Dat denkbeeld liet hij nu los. Maar het was wel een grote gok, omdat de Amerikaanse interventie sneller dan de eerder veronderstelde twee jaar kon plaatsvinden en veel omvangrijker kon zijn. Het Politbureau gaf opdracht aan de Centraal Militaire Commissie en de generale staf van het leger een nieuw strategisch plan te ontwerpen en concrete aanwijzingen te geven aan de guerrillastrijders in het Zuiden om het aantal grootschalige gevechtsoperaties uit te breiden en te zorgen voor de vernietiging en het uit elkaar vallen van het grootste deel van het leger van Saigon. Zij moesten er rekening mee houden dat weldra eenheden van het Noord-Vietnamese leger in groten getale meevochten. Een geruststelling voor Le Duan en de andere Noord-Vietnamese leiders vormde Johnsons uitspraak op 5 augustus dat hij geen grote oorlog wilde. De eerdergenoemde argumentaties van Moyar en Tuong Vu lijken mij in dit opzicht overtuigend. Het betekende voor de leiders in Hanoi dat het Amerikaanse leger Noord-Vietnam niet zou binnenvallen.

Le Duan wenste nu ook de leiders van het Bevrijdingsfront strakker te binden aan de partijleiding in Hanoi. Het COSVN moest die rol vervullen, maar Nguyen Van Linh, Le Duans pion in het Zuiden, ondervond hierbij veel weerstand van leiders van het Bevrijdingsfront. Zij waren niet erg gelukkig met de komst van steeds meer officieren van het Noord-Vietnamese leger die belangrijke posities gingen bekleden. Dankzij de op papier gestelde herinneringen van Tran Van Tra, een hoge communistische militair, die vanaf 1963 actief was in het Zuiden, zijn wij op de hoogte van de wrijvingen tussen zuidelijke leiders van de opstand en de militairen uit het Noorden, die tot 1967 voortduurden. De spanningen betroffen niet alleen de vraag wie de leiding had over de operaties, maar ook welke strategie moest worden gevolgd. Moest de nadruk liggen op guerrilla-activiteiten, zoals veel zuidelijke opstandelingen bleven bepleiten, of moest men overgaan tot grote operaties, zoals de militairen uit het Noorden wilden?

Generaal Nguyen Chi Thanh, die door Le Duan tot commandant van het COSVN was benoemd, arriveerde in september 1964 in het hoofdkwartier in Tay Ninh. Hij kreeg van de partijleider de opdracht ervoor te zorgen dat de zuidelijke strijders niet autonoom opereerden, maar strikt de strategische lijn van Hanoi volgden. Later, in 1965, werd Nguyen Van Linh als plaatsvervangend commandant van de COSVN vervangen door de vroegere vicepremier van Noord-Vietnam Pham Hung. Dit alles betekende dat de zuidelijke autonomie steeds geringer werd en het Nationaal Bevrijdingsfront en het PLAF in toenemende mate aan de leiband van het COSVN liepen. De militairen die Thanh vergezelden, hadden ervaring met het inzetten van grote troepeneenheden en het leidinggeven bij dergelijke gevechten. Eind september kregen de eerste grote eenheden van het Noord-Vietnamese leger de opdracht zich voor vertrek naar het Zuiden gereed te maken. De eerste militairen vertrokken op 20 november. Sommige historici stellen dat pas na de incidenten in de Golf van Tonkin en de bombardementen die daarop volgden het Politbureau in Hanoi besloot

het Noord-Vietnamese leger in te zetten bij de oorlog in het Zuiden. Dat is een onjuiste voorstelling van zaken. De regering en de partij hadden al eerder besloten tot een dergelijke interventie (Resolutie 9). Door de gebeurtenissen van 5 augustus werd deze nu veel krachtiger en versneld uitgevoerd.

Snelheid was dus de allesbepalende factor volgens de Noord-Vietnamese leiders. Zij besloten daarop in de periode december 1964-maart 1965 een groot offensief te ondernemen: het Winter-Lente-Offensief. Het had een tweeledig doel: in de eerste plaats grote eenheden van het Zuid-Vietnamese leger vernietigen en de reeds 'bevrijde gebieden' in de Centrale Hooglanden en langs de grens met Cambodja uitbreiden en in de tweede plaats een grote opstand bewerkstelligen van de Zuid-Vietnamese bevolking.

In 1964 behaalden de communistische troepen inderdaad een aantal belangrijke successen. Men wist de veroverde gebieden uit te breiden van de Centrale Hooglanden naar de Mekongdelta, waarbij men greep kreeg op bijna de helft van het Zuid-Vietnamese grondgebied en de bevolking. Le Duan ging ervan uit dat dit succes en andere acties in de tweede helft van 1964 en begin 1965, waaronder aanvallen op de luchtmachtbasis in Bien Hoa, op Amerikaanse militairen in Pleiku en in de buurt van Saigon, niet alleen de regering in Saigon ten val zouden brengen, maar ook Amerika van grootschalige interventie zouden afhouden. Het meeste indruk maakten in Hanoi de gevechten in Binh Gia op nog geen 100 kilometer ten zuidwesten van Saigon van 28 december 1964 tot 1 januari 1965. Het was de eerste keer dat de communisten een grootschalig gevecht voerden en zij bleken sterker dan de Amerikanen en Zuid-Vietnamezen voor mogelijk gehouden. Zuid-Vietnamese troepen werden daar verslagen. Alleen Amerikaanse helikopters en bommenwerpers zorgden ervoor dat een deel van de Zuid-Vietnamese militairen kon ontsnappen en zij voorkwamen ook dat de vijand verder op kon rukken naar Saigon. Ho Chi Minh meende zelfs dat Binh Gia 'een klein Dien Bien Phu' was. Zowel Le Duan als Ho Chi Minh vergiste zich evenwel. Zij zagen over het hoofd dat het Zuid-Vietnamese leger geenszins was verslagen, dat er geen grote opstand tegen de regering in Saigon was uitgebroken en dat acties zoals in Bien Hoa en Pleiku het voor de Amerikaanse regering gemakkelijker maakten het Amerikaanse thuisfront te overtuigen van de noodzaak van een Amerikaanse interventie. En dat gebeurde vervolgens sneller dan Le Duan had gehoopt. In die zin was zijn politiek met de hiervoor genoemde grote gok mislukt.⁷⁰

De Amerikaanse besluitvorming en de uitbreiding van de oorlog eind 1964-zomer 1965

Een discussiepunt in de literatuur over de Amerikaanse interventie in Vietnam is in welke fase de belangrijkste besluiten in het escalatieproces zijn genomen. In 1999 zorgde Fredrik Logevall voor enige opschudding in de wereld van de Vietnamhistorici door dit moment enkele maanden verder naar voren te schuiven dan veelal gebruikelijk was. In zijn studie *Choosing war. The lost chance for peace and the escalation of war in Vietnam* duidde hij 'The Long 1964' als de beslissende fase in de amerikanisering van de oorlog aan, dat wil zeggen de periode vanaf 24 augustus 1963 (het moment dat de regering-Kennedy de coup tegen Diem goedkeurde) tot februari 1965 (toen de regering-Johnson besloot tot de voortzetting van de bombardementen op Noord-Vietnam en het sturen van twee marine-bataljons). Dat veel auteurs eerder zoveel begrip opbrachten voor Johnsons escalatiepolitiek en het proces als onvermijdelijk en dus minder als Johnsons verantwoordelijkheid schetsten, kwam volgens hem omdat zij zich vooral richtten op de zomer van 1965. Maar toen waren de belangrijkste besluiten al gevallen.

Logevall legt de nadruk op de laatste maanden van 1964. In die fase besloot de regering-Johnson bewust niet op een compromis aan te sturen en onderhandelingen na te streven, maar over te gaan tot systematisch bombarderen en tot amerikanisering door het sturen van troepen. Dit deed zij, terwijl er volgens Logevall in binnen- en buitenland nog voldoende manoeuvreerruimte voor de Amerikaanse regering aanwezig was om de inmenging met een eervol onderhandelingsresultaat te

beëindigen. De binnenlandse druk voor escalatie was volgens Logevall gering. Dat gold zowel voor de 'intelligence community' en de belangrijkste dagbladen als de leiders van het Congres. Om dat te weerleggen is vaak verwezen naar de Tonkinresolutie, maar dat is volgens hem te simpel. Het aanvaarden van de Tonkinresolutie betekende niet dat de meest gerespecteerde leden van het Congres Richard Russell, Mike Mansfield, J. William Fulbright of Hubert Humphrey nu plotsklaps voorstanders van een escalatie waren geworden. Bovendien drongen de bondgenoten vrijwel allemaal op een compromis aan en geloofden zelfs de Amerikaanse 'domino's' niet zo in de theorie die hen moest beschermen tegen agressie. De politieke situatie in Zuid-Vietnam met de aanhoudende onlusten, staatsgrepen en regeringswisselingen en een leger met veel incompetenten officieren en een hoge desertiegraad onder de soldaten gaf wat dat betreft een duidelijke indicatie. Vooral de oorlogsmoeheid en het sterke anti-Amerikanisme van de Zuid-Vietnamese bevolking waren redenen om tot een ander besluit te komen. En Johnson mocht dan vinden dat hij ernstig rekening moest houden met de conservatieve krachten in de Republikeinse partij, die vormden toch slechts een onderstroom in de Amerikaanse politiek. Na zijn grote zege in de presidentsverkiezingen van november 1964 beschikte Johnson bovendien over voldoende macht om een andere politiek te voeren. Daarenboven wilden Moskou en Beijing op dat moment geen grote confrontatie met de Verenigde Staten en noch zij noch de westerse bondgenoten van de Verenigde Staten beschouwden – voor zover wij dat nu kunnen vaststellen – het terugtrekken van de Amerikanen uit Zuid-Vietnam als prestigeverlies.

Toch besloot de Amerikaanse regering – vooral Johnson samen met McNamara, Rusk en McGeorge Bundy – onnodig van een belangrijke kwestie een grote oorlog te maken. De wens geloofwaardig over te komen was volgens Logevall het belangrijkste motief voor de escalatie, een geloofwaardigheid die zowel nationale en internationale als persoonlijke kanten kende. Logevall hechtte daarbij veel waarde aan de persoonlijkheid van Johnson, aan zijn enorme ego, zijn onzekerheid en zijn angst voor een persoonlijke vernedering, die als een aantasting van zijn mannelijkheid kon worden gezien. Het was een situatie waarin de president zijn prestige volledig vereenzelvigde met dat van de natie en een tegenslag voor zijn land als een persoonlijke nederlaag beschouwde. De persoonlijkheid van Johnson was zeker een belangrijke factor, maar in een beschrijving van het Amerikaanse escalatieproces moeten ook de druk van zijn adviseurs op hem en zijn aarzelingen een plaats krijgen. Veel andere historici leggen bij alle waardering die zij voor Logevalls studie hebben het beslissende moment enige maanden later, meestal in juli 1965, toen de Amerikaanse regering het definitieve besluit nam een grondoorlog in Vietnam te gaan voeren. Het is moeilijk hier een keuze te maken. Het lijkt mij verstandig om te blijven spreken van een escalatieproces en wij mogen Logevall dankbaar zijn dat hij een vroege fase in dat proces meer gewicht gaf. Een belangrijke criticus is Tuong Vu. Hij verschilt met Logevall van mening, omdat die het primaat wat betreft het escalatieproces bij de Amerikaanse besluitvorming legt. Volgens Tuong Vu was er geen sprake van een 'lost chance for peace' als gevolg van de Amerikaanse besluiten, zoals Logevall schrijft, omdat de leiders in Hanoi al eind 1963 na de staatsgreep tegen Diem hadden besloten een grootschalige oorlog te voeren. Het was juist deze escalatie van de oorlog door Hanoi die een aarzelende Johnson tot zijn besluit bracht om uiteindelijk grondtroepen te sturen. Hiermee wil Tuong Vu overigens niet beweren dat de Amerikaanse regering níét de oorlog in blunderde.

Op 1 november 1964 vielen communistische strijders met mortieren het vliegveld Bien Hoa in een buitenwijk van Saigon aan; zij doodden vijf Amerikaanse en twee Vietnamese militairen, verwondden er 76 en vernietigden 22 van de 37 Amerikaanse B-57's en andere vliegtuigen. Het leek een geschikt moment voor een vergelding en ambassadeur Taylor en de Verenigde chefs van staven drongen hierop ook aan. Toch zag Johnson hiervan af. Hij realiseerde zich na het raadplegen van een deskundige op het gebied van public relations dat een actie invloed kon hebben op de presidentsverkiezingen die twee dagen later plaatsvonden. Johnson stelde de voorzitter van de

Verenigde chefs van staven gerust met de mededeling dat een volgende keer een vergelding zeker niet achterwege zou blijven.

Naarmate de veiligheidssituatie in Zuid-Vietnam nadrukkelijker in het nadeel van de regering en de bondgenoot uit Amerika veranderde, schoof Johnsons standpunt steeds verder op. In november 1964 had de visie dat de Verenigde Staten tot systematische bombardementen op Noord-Vietnamees grondgebied moesten overgaan brede instemming gekregen in regeringskringen. De enigen die zich duidelijk distancierden waren George Ball en de leiders van de CIA, die stelden dat bombardementsvluchten niet beslissend waren voor de oorlog in Zuid-Vietnam. Ball wees regelmatig, onder andere in oktober in een 64 pagina's tellend memorandum dat hij in opdracht van Johnson had samengesteld, op het falen van de Fransen in de jaren vijftig en op de ineffectiviteit van een luchtoorlog. Aangezien alle bondgenoten tegen escalatie waren, versterkte terugtrekken het Amerikaanse prestige juist. Luchtaanvallen op Noord-Vietnam konden het land ook niet tot overgave dwingen. McNamara vond het een verwerpelijk document – volgens Ball beschouwde hij het 'als verraad' – en hield het achter. Johnson las het pas vijf maanden later. Ondanks dergelijke adviezen bleef de Amerikaanse regering vasthouden aan haar overtuiging dat het opvoeren van de druk op Noord-Vietnam voor een beslissende wijziging van de oorlogssituatie kon zorgen. De veronderstelde reactie van Hanoi werd daarbij op voorhand als een vaststaand uitgangspunt aangenomen. Dat de door rationele logica ingebrachte argumenten over de waarschijnlijke reactie van de Noord-Vietnamese leiders door het feitelijke gedrag van de tegenstander konden gelogenstraf, bleef buiten de analyses van McGeorge Bundy, John McNaughton (onderminister van Defensie) en McNamara. Zij hielden in wezen geen rekening met het gegeven dat Hanoi een revolutionaire en totale burgeroorlog wenste te voeren. Protesten tegen de Amerikaanse wijze van planning werden genegeerd, zo bijvoorbeeld ook de kritiek van luitenant-generaal Andrew Goodpaster aan het adres van McNamara: 'U probeert de vijand te programmeren en dat is iets wat wij nooit moeten proberen te doen. Wij kunnen niet voor hem denken.'

Voor een luchtoorlog pleitte vooral de chef-staf van de luchtmacht Curtis Lemay. Volgens hem was de Amerikaanse luchtmacht op voorhand zozeer verzekerd van succes dat grondtroepen waarschijnlijk niet meer nodig waren. De chef-staf van het leger Harold Johnson was echter volstrekt niet overtuigd van de effectiviteit van bombardementen. Hij stelde dat de bron van de strijd in het Zuiden lag en volgens hem duurde de oorlog ook als Noord-Vietnam volledig was vernietigd nog voort. De kern van het probleem was hoe men in het Zuiden de steun van de bevolking kon verkrijgen en daar een stabiele politieke situatie ontstond. Een luchtoorlog zou bovendien onherroepelijk leiden tot een grondoorlog. Dergelijke kritische kanttekeningen lieten de militairen echter weg in memoranda die waren bestemd voor McNamara. De Verenigde chefs van staven werden door deze onderlinge verdeeldheid steeds meer door burgerstrategen als William Bundy en John McNaughton overvleugeld als de belangrijkste adviseurs van de regering in strategisch opzicht. Zij werden steeds meer teruggedrongen in de rol van degenen die slechts technische adviezen mochten verschaffen of doelen mochten voorstellen.

Op 3 november 1964, onmiddellijk na afloop van de voor Johnson zeer succesvolle presidentsverkiezingen van die dag – zijn overwinning was de grootste in de Amerikaanse geschiedenis – kwam op advies van McGeorge Bundy en vervolgens met de goedkeuring van Johnson een comité onder leiding van William Bundy bijeen dat de opdracht kreeg de Amerikaanse belangen en doelen grondig te analyseren. Allerlei alternatieven werden besproken. Uiteindelijk koos men begin december, mede onder invloed van een dringende waarschuwing van ambassadeur Taylor dat een zege in Zuid-Vietnam volstrekt niet zeker was, voor optie C, dat wil zeggen de toenmalige politieke lijn voortzetten en daarnaast krachtige maatregelen en militaire bewegingen, gevolgd door onderhandelingen. De militaire acties kenden een scenario in twee fasen voor 'een gecontroleerde escalatie' van de bombardementen: eerst dertig dagen acties gericht tegen de communisten in

Vietnam (geheime operaties, bombardementen ter vergelding en luchtaanvallen tegen infiltratieroutes in Laos), daarna ‘een methodisch programma van toenemende luchtaanvallen’ die waren gericht tegen Noord-Vietnam. In de woorden van McNaughton: de Verenigde Staten konden zo laten zien dat het een ‘goede dokter [was] die bereid was zich aan de beloften te houden, sterk was, risico’s nam, bloed aan de handen zou krijgen en de vijand zwaar zou treffen’, al met al een naïeve manier van denken bleek achteraf. Het overeind houden van Zuid-Vietnam werd door dit comité niet meer op de eerste plaats gezet. Men achtte het belangrijker ‘om de reputatie van de Verenigde Staten te beschermen als een staat die garanties gaf in het geval van opstanden’. Omdat Johnson bang was dat het bekendmaken van deze politieke lijn zou conflicteren met de bespreking van zijn Great Society-plannen gaf hij opdracht in de communicatie naar buiten zeer terughoudend te zijn.

In de maanden nadat het rapport was goedgekeurd verslechterde de politieke en militaire situatie in Zuid-Vietnam verder. De druk van Johnsons adviseurs om verregaande acties te ondernemen en over te gaan tot fase twee van de gecontroleerde escalatie nam nu snel toe. Toen op kerstavond een autobom van het Nationaal Bevrijdingsfront een krachtige ontploffing veroorzaakte in het Brinks Hotel in Saigon (een Amerikaans officierenverblijf) en daarbij twee Amerikanen doodde en 65 Amerikanen en Vietnamezen verwondde, drong Taylor onmiddellijk op vergelding aan. Johnson en zijn adviseurs Rusk en McGeorge Bundy vonden het moment nog niet geschikt gezien de onzekere politieke situatie in Saigon. Zij gaven aan dat het sturen van grondstrijdkrachten wellicht een betere optie zou zijn. Taylor wees dit vervolgens scherp af. Zuid-Vietnamese legerofficieren lieten dan het Amerikaanse leger meer vechten dan dat zij zelf de oorlog droegen, het leek op den duur weer een soort koloniale oorlog van blanken tegen mensen met een andere huidskleur, het was erg kostbaar in financieel opzicht en er waren steeds meer Amerikaanse soldaten nodig. Johnson beloofde daarna dat na een volgende aanval op Amerikaans legerpersoneel of materieel wel een vergelding zou volgen. Enkele weken later zei Johnson veelbetekend: ‘Wij zullen krachtig reageren.’ Hij gaf de marine opdracht de DeSotopatrrouilles te hervatten met als doel dat de Noord-Vietnamezen zouden reageren, waarop de Verenigde Staten dan over konden gaan tot vergeldingsacties. Omdat de Amerikaanse regering ervan overtuigd was dat een luchtoorlog minder risico’s met zich meebracht dan een grondoorlog en dat ingrijpen gezien de steeds slechter wordende situatie in Zuid-Vietnam noodzakelijk was – een reden voor terughoudendheid in een eerdere fase werd hier tot een noodzaak gemaakt – koos zij eind januari 1965 voor een bombardement zodra een nieuwe provocatie plaatsvond.

In de vroege morgen van 7 februari 1965 vielen eenheden van het Nationaal Bevrijdingsfront een helikopterbasis en de Amerikaanse legerbasis in Pleiku in de Centrale Hooglanden aan, doodden negen en verwondden een honderdtal Amerikanen en vernielden vijf vliegtuigen. Daarna besloot de Amerikaanse regering tot de uitvoering van Operatie Flaming Dart I, een aanval vanaf Amerikaanse vliegdekschepen op militaire installaties in Noord-Vietnam even ten noorden van de 17^e breedtegraad. De aanvallen leverden overigens niet de gewenste resultaten op. Vanwege het slechte weer moest een deel van de vliegtuigen van de aanval afzien, onder de wolken vliegend waren de Amerikaanse vliegtuigen kwetsbaar en van de 275 gebouwen in Dong Hoi werden er uiteindelijk slechts zestien vernield. McNamara en Johnson meenden op dat moment dat Hanoi de opdracht had gegeven tot de aanval om een signaal af te geven vanwege het bezoek van de Nationale Veiligheidsadviseur McGeorge Bundy aan Saigon. Op een conferentie in Hanoi die McNamara lang na afloop van de oorlog in het kader van zijn ‘boetedoening’ bezocht, kwam hij erachter dat de opdracht voor de aanval door een lokale commandant was gegeven die op dat moment niet wist dat Bundy in Saigon was of dat er Amerikanen in Pleiku waren. In 1999 concludeerde McNamara: ‘Met andere woorden, de aanval in Pleiku was niet gericht tegen de Amerikanen, was niet in opdracht van Hanoi, en was niet bedoeld door Hanoi om wat voor signaal dan ook aan iemand af te geven.’

Dringende en bij nader inzien inconsistente adviezen van McGeorge Bundy en McNaughton riepen weldra tot nieuwe acties op. Ondanks Bundy's inschatting dat maar 25 procent kans bestond op een tevredenstellende uitkomst van de oorlog was hij er honderd procent van overtuigd dat 'zelfs als die acties zouden falen, het politiek gezien van waarde zou zijn, omdat dan niet verweten kon worden dat men niet alles had gedaan wat in het Amerikaanse vermogen lag'. Ook McNaughton stelde dat het beter was om met het Amerikaanse leger op te treden en te verliezen dan niets te doen, omdat het om de Amerikaanse geloofwaardigheid ging. Na een nieuwe aanval van het Nationaal Bevrijdingsfront op Amerikaanse militairen besloot de regering de bombardementsvluchten voort te zetten en ging zij over tot de uitvoering van Operatie Rolling Thunder, het plan voor langdurige en grootschalige bombardementen op Noord-Vietnam. De eerste grote aanval vond plaats op 2 maart.

Achteraf is het duidelijk dat Pleiku het voorwendsel was waarop de Amerikaanse regering wachtte om een fundamentele koerswijziging van vergelding naar systematische vooraf geplande bombardementsvluchten te kunnen motiveren. In de woorden van McGeorge Bundy: 'Pleiku's zijn zoals auto's', als je niet in de ene stapt komt er wel een andere voorbij. Naar buiten toe droeg de regering echter uit dat het vergeldingsaanvallen waren voor Pleiku en andere incidenten en niet dat sprake was van een al lang voorbereide keuze voor een verregaande inmenging in de oorlog in Vietnam. Johnson verbood dat deze keuze aan het Amerikaanse publiek werd medegedeeld en hij nam met zijn adviseurs deze besluiten zonder dat hij het Congres daar nadrukkelijk bij betrok. Om de Amerikaanse en internationale publieke opinie te manipuleren werden de bombardementen ook aan leden van het Congres voorlopig voorgesteld als vergeldingsbombardementen. Daartoe zou door de staf van de Nationale Veiligheidsraad wekelijks een lijst van schendingen worden opgesteld. Als het Amerikaanse publiek meer gewend was aan de bombardementen was dat niet meer nodig. De maanden daarna kenden een snelle stijging van het aantal vluchten. In april 1965 waren dit er al 3600. Tot eind 1968 werd meer dan 645.000 ton bommen op Noord-Vietnam geworpen. Uiteindelijk groeide dat tot aan het einde van de oorlog nog naar ruim 1.000.000 ton.

Een van de meest onthutsende bevindingen van het historische onderzoek van de laatste decennia is dat binnen de kringen van de Amerikaanse regering en het leger feitelijk geen consensus bestond over wat die bombardementen aan resultaten moesten opleveren: Hanoi tot onderhandelingen aansporen, Hanoi dwingen de opstandelingen in het Zuiden minder te steunen of oproepen met de opstand te stoppen, verbindings- en infiltratielijnen vernietigen, Hanoi straffen voor de steun aan de opstand in het Zuiden, de moraal in Zuid-Vietnam verbeteren, de militaire kracht van Noord-Vietnam vernietigen of de Amerikaanse geloofwaardigheid versterken door te laten zien dat 'de goede dokter' wilde voorkomen dat 'de ziekte' zich vanuit Vietnam verder zou verspreiden. Al deze elementen werden in de discussie genoemd en het is achteraf een interessante maar schier onmogelijk te beantwoorden vraag wat het zwaarst heeft gewogen, zeker ook doordat de standpunten van een persoon regelmatig veranderden.

Hoezeer de doelen van de Amerikaanse politiek in de perceptie van de Amerikaanse regering waren verschoven, is te zien in een memorandum dat onderminister van Defensie McNaughton op 10 maart 1965 aan McGeorge Bundy stuurde. Hij gaf in percentages aan welk belang hij hechtte aan de verschillende doelen van de Amerikaanse Vietnampolitiek: om een vernederende Amerikaanse nederlaag te vermijden in het licht van de Amerikaanse reputatie als garantsteller (70 procent), om Zuid-Vietnam en aangrenzende gebieden uit handen van de Chinezen te houden (20 procent), om voor de bevolking van Zuid-Vietnam een beter en vrijer leven mogelijk te maken (10 procent). Hij argumenteerde opnieuw dat om vernedering te voorkomen een grootscheepse interventie met grondstrijdkrachten gewenst was. Zelfs in het geval de Verenigde Staten dan verloren was het prestige gered. McNaughton gaf ook aan welke excuses in dat geval konden worden aangevoerd: het lag aan de chronische instabiliteit van de Zuid-Vietnamese regering en de unieke, van anderen overgenomen, onmogelijke situatie. De eventuele Amerikaanse terugtrekking uit Vietnam kon worden verhuld door

op andere plaatsen op de wereld afleidingsoffensieven te beginnen. Ten slotte benadrukte hij nog een keer dat de kans dat de Verenigde Staten zouden winnen gering was. Het was echter van belang dat de Verenigde Staten aan de rest van de wereld konden laten zien dat dit land zijn verplichtingen nakwam. Het is hier niet zozeer van belang wat er vervolgens met dit memorandum is gedaan. Het is veelzeggend dat deze waardebevestiging van de eigen oorlogsinspanning in Vietnam en van mogelijke vervolgstappen door de belangrijkste medewerker van McNamara als het ging om Vietnam op papier konden worden gezet zonder dat hij zelf met de ogen knipperde.

De sterke uitbreiding van de luchtoorlog vormde voor de Amerikaanse regering weldra een reden om grondstrijdkrachten te sturen. Taylor wierp zich opnieuw op als een tegenstander hiervan. Hij voerde een reeks van argumenten aan: waren de Amerikaanse strijdkrachten voldoende getraind voor een guerrillaoorlog? Zou met hen niet hetzelfde gebeuren als met de Fransen ruim tien jaar daarvoor? Zou het leger van Zuid-Vietnam dan niet de oorlog laten uitvechten door het Amerikaanse leger? En bovenal: zou deze eerste stap niet leiden tot het sturen van meer troepen? Volgens hem zouden de leiders in Hanoi onder invloed van de bombardementen hun beleid wel degelijk herzien. Hoe ver Taylor in zijn verzet tegen het sturen van grondtroepen wilde gaan, blijkt uit het feit dat hij informatie die vragen oproep over de effectiviteit van de bombardementen verwijderde uit CIA-verslagen voordat hij deze naar Washington stuurde. Ondanks Taylors advies keurde Johnson het goed dat op 8 maart 1965 marine-bataljons in Danang landden met als doel de basis daar te beschermen. De mariniers wachtten overigens al 32 dagen voor de kust voordat het definitieve besluit viel. De wijze waarop de Zuid-Vietnamese regering van premier Phan Huy Quat werd 'geïnformeerd' is verhelderend voor hoe de verhoudingen lagen. Ambassadeur Taylor benaderde in opdracht van Johnson op 1 maart Quat om hem ervan op de hoogte te brengen dat de Verenigde Staten bereid waren 3500 mariniers naar Zuid-Vietnam te sturen. Drie dagen later was er een formeel verzoek van de Amerikaanse ambassade aan Quats regering om de Verenigde Staten uit te nodigen mariniers te sturen. Quat vroeg goedkeuring aan het hoofd van de Raad van de Strijdkrachten Nguyen Van Thieu. Die keurde dat goed, maar merkte op dat de mariniers wel op de meest onopvallende manier aan land moesten worden gebracht. Dat liep heel anders. Met het nodige spektakel, strak gearrangeerd, met de aanwezigheid van filmers, fotografen én Vietnamese meisjes met bloemen, kwamen zij vervolgens aan land. Enkele weken later vroeg generaal Westmoreland twee Amerikaanse legerdivisies, die strijd moesten leveren in de Centrale Hooglanden en in de omgeving van Saigon. De Verenigde chefs van staven drongen zelfs aan op het sturen van drie divisies.

Taylor verzette zich opnieuw tegen een dergelijke uitbreiding. Hij bleef tegenstander van een grootschalige interventie door het Amerikaanse leger en wierp zich op als voorstander van de vorming van beperkte enclaves voor Amerikaanse militairen, maar hij moest uiteindelijk bakzeil halen. Hij was ervan overtuigd dat de Amerikaanse troepen in de Hooglanden grote verliezen zouden leiden als zij niet in de buurt bleven van de Amerikaanse bases. In een telegram dat hij op 18 maart aan de regering in Washington stuurde, maakte hij op een wel erg ruime wijze gebruik van wat ik mijn proefschrift in 2000 heb aangeduid als de Dien Bien Phu-analogie. Taylor, die van 1955 tot 1959 chef-staf van het Amerikaanse leger was geweest, schreef dat het Amerikaanse leger iets zou overkomen dat vergelijkbaar was met wat de Fransen in 1954 hadden meegemaakt, 'een soort Dien Bien Phu, als de kustprovincies in elkaar stortten en onze strijdkrachten afgesloten raken van de kust behalve via de lucht'. Ofschoon Taylor zeker niet helemaal zijn zin kreeg, kwam eind april op een conferentie in Honolulu tussen McNamara, Taylor en de Verenigde chefs van staven toch een compromis tot stand. De bombardementsvluchten werden nog tussen een halfjaar en een jaar voortgezet en er werden 'slechts' 40.000 soldaten extra naar Vietnam gestuurd. Het aantal Amerikaanse militairen mocht worden verdubbeld van het tot dan toe goedgekeurde aantal 40.200 naar 82.000. Het aantal troepen van Australië en Zuid-Korea werd gebracht naar 7250. In militair-strategische termen komt uit dit compromis de enclavestrategie voort. Dit hield in dat de militairen geconcentreerd moesten

blijven in ‘enclaves’, defensieve bolwerken rondom belangrijke Amerikaanse bases met ‘de rug’ naar de zee gekeerd, waarbij alleen Zuid-Vietnamese troepen grote offensieve acties uitvoerden en Amerikaanse troepen maximaal vijftig mijl verwijderd van de bases mochten opereren. Hier was duidelijk de invloed zichtbaar van het concept van de egelstelling van de Fransen met Dien Bien Phu als het belangrijkste voorbeeld hiervan.

De meeste leidinggevende militairen beschouwden Taylors plannen niet als een serieuze – want te zeer defensieve – militaire optie en al na enkele maanden werd Taylors idee verlaten. De invloed van de Dien Bien Phu-analogie was dus op dat moment niet zo krachtig dat de Amerikaanse regering definitief voor de vorming van enclaves koos. Daarvoor in de plaats kwam de strategie die Westmoreland in de jaren 1965-1968 handhaafde: de ‘search and destroy’-strategie (letterlijk: zoeken en vernietigen). Vijandelijke troepenconcentraties werden daarin opgezocht en dan zoveel mogelijk vernietigd. Wij zullen nog zien dat belangrijke elementen uit de enclavestrategie ten grondslag liggen aan een alternatief voor deze laatste benadering dat vanaf 1968 meer op de voorgrond trad: de zogenoemde pacificatiestrategie.

Toch bleven de enclavestrategie en de analogie met de Dien Bien Phu-crisis van 1954 daarna in de politiek getinte discussies over de strategie in de Verenigde Staten een rol spelen. Zelfs Westmoreland en zijn medestanders verwezen naar Dien Bien Phu. Het had volgens hen de Franse generaals in 1954 voor een strategisch dilemma geplaatst: mochten de Franse troepen zich ver van hun egelstellingen af begeven, of moest men bondgenoten aan hun lot overlaten en het platteland in handen geven van de communisten? Volgens menige Amerikaanse generaal veroorzaakte juist Navarres besluit om met een strategisch bolwerk Laos af te grendelen de ramp van Dien Bien Phu. Uiteindelijk zou het Zuid-Vietnamese leger worden teruggedreven naar de enclaves, die dan naar analogie met 1954 kwetsbaar zouden zijn voor de communistische artillerie en stormloperen. Het was gezien de verschillende geografische en strategische omstandigheden eveneens een wel erg gemakkelijk gemaakte vergelijking tussen de omstandigheden in 1954 en 1965 – feitelijk een van de concrete situaties van 1954 grotendeels losgeweekte historische metafoor.

In februari 1966 maakte een andere Amerikaanse militair generaal James M. Gavin, in 1954 assistent-chef-staf Planning en Operaties van het Amerikaanse leger, ook gebruik van de Dien Bien Phu-analogie tijdens hoorzittingen van het Amerikaanse Congres. Hij verklaarde dat de Verenigde Staten volgens hem in Vietnam geen militaire zege konden behalen. Gezien de kracht van de tegenstander was ‘een onvoorwaardelijke overgave’ niet haalbaar. Het was ook ondenkbaar dat de luchtmacht voor een overwinning kon zorgen. Op termijn dreigde zelfs een grote oorlog tegen de Volksrepubliek China en werden Amerikaanse belangen elders in de wereld geschaad. Daarom zat er niets anders op dan de oorlogsinspanningen te beperken, de bombardementsvluchten boven Noord-Vietnam stop te zetten, de escalatie door het sturen van steeds meer grondtroepen te beëindigen en de Amerikaanse troepen in een beperkt aantal enclaves langs de kust te concentreren – opdat men vervolgens het land na onderhandelingen kon verlaten. Taylor reageerde voor de commissie van de Senaat op Gavins interpretatie van ‘zijn’ enclavestrategie. Hij wees die af, want dat betekende dat men grote delen van de Vietnamese bevolking in de steek moest laten. Toch noemde hij nog een analogie tussen 1954 en 1965. Volgens hem was de strijd in Dien Bien Phu niet beslissend geweest, maar hadden de communisten gewonnen door de oorlogsmoeheid van de Franse bevolking. De groeiende binnenlandse onrust in de Verenigde Staten deed hem nu denken aan de vergelijkbare situatie in Frankrijk in 1954.

Er was nog een militair die in 1954 een belangrijke positie had bekleed, generaal Matthew B. Ridgway, in dat jaar chef-staf van het Amerikaanse leger, die zich met deze discussie bemoeide. Hij toonde zich eveneens een tegenstander van escalatie en vond dat Gavin met de defensieve enclaves een goede suggestie deed om op een eervolle wijze met waarborgen voor de veiligheid van de Zuid-Vietnamese bevolking het land te verlaten. Men mag het opmerkelijk noemen dat deze Amerikaanse

militairen, Taylor, Gavin en Ridgway, die zich herinnerden wat de Fransen in 1954 was overkomen, pleitten voor een strategie van defensieve bolwerken en – wat de laatste twee betreft – uiteindelijk voor het verlaten van Vietnam. Anderzijds waren de verschillen tussen de bolwerken ‘van’ 1954 en 1965 overduidelijk. De Amerikaanse enclaves lagen niet op een slecht toegankelijke plaats in een dal te midden van de bergen met het doel een groot gebied te onderwerpen of de vijand door aanvallen dood te laten bloeden, maar vlak bij de kust, waren bedoeld als uitvalsbasis voor beperkte acties en konden gemakkelijk worden bereikt en geëvacueerd.

Laten wij terugkeren naar de situatie in Zuid-Vietnam in het voorjaar van 1965. De Verenigde chefs van staven vonden dat tussen 500.000 en 700.000 Amerikaanse militairen nodig waren voor een zege, maar zij brachten dit nooit krachtig of eensgezind naar voren. Ook in deze fase van de oorlog moesten zij waar het de strategische planning van de oorlog betreft met een bescheiden rol genoegen nemen en zich tevredenstellen met uitbreidingsplannen van hun eigen onderdeel zonder dat die werden ingebracht in een alomvattende strategie die voor een zege kon zorgen. Dit impliceerde dat de binnenlandse politieke doelen en de daardoor beïnvloede tactische overwegingen van de regering de gang van zaken op militair gebied in belangrijke mate bleven bepalen. Een voorbeeld hiervan is Johnsons bekende vraag aan generaal Wheeler: ‘Hoeveel Vietcong hebben wij gedood sinds de laatste keer?’ Dat was het doel geworden en niet de vraag hoe men de vijand tot overgave kon dwingen. Anders gezegd: terwijl in een ‘normale’ oorlogssituatie op basis van politieke doelen een oorlogsstrategie wordt vastgesteld en hiervoor middelen worden bepaald, was het uitgangspunt bij Johnson cum suis de beperkt in te zetten middelen die een tactisch doel (het doden van tegenstanders) moesten realiseren met op de keper beschouwd alleen nog een diffuse relatie met een mogelijke overwinning. Dat leidde tot een waardebeoordeling van de oorlog als de ‘Vietcong kill ratio’ (het aantal gedode Vietnamese communisten in verhouding tot de gedode Amerikanen), die volkomen losstond van geopolitieke strategische afwegingen. Toen de regering-Johnson overging tot het steeds verder uitbreiden van het aantal Amerikaanse troepen betekende het uitgangspunt van graduated pressure bovendien dat de acties en de uitbreiding van de communistische troepen de omvang van de Amerikaanse inspanning en dus feitelijk het tempo van de escalatie bepaalden.

Westmoreland meldde op 7 juni dat om een ramp te voorkomen op korte termijn 41.000 man extra nodig waren en op iets langere termijn 52.000, waarmee het totale aantal Amerikaanse militairen op 175.000 kwam. Dat waren uitbreidingen die ver boven het plafond lagen dat Johnson eind april had aangegeven. Ook Taylor realiseerde zich op dat moment dat de tegenstanders zo sterk waren dat een offensievere benadering nodig was. De enigen in de kring van de belangrijkste leden van de regering die zich distantiëerden, waren Clark Clifford, een adviseur van Johnson, en George Ball. Volgens Ball leidde het sturen van meer troepen er niet toe dat de vijand werd verslagen, maar eerder tot een langdurige oorlog met ‘een open-eind-verbintenis’ voor de Verenigde Staten en een vernietigd land met veel slachtoffers en als dreigende gevaar een verdere escalatie. Clifford raadde de president aan genoegen te nemen met een regeling die wellicht niet alle wensen van de militairen inlost. Half juni nam de president een besluit in die sfeer: een luchtlandingsdivisie van 23.000 man zou naar Vietnam vertrekken.

McNamara stelde in juli 1965, nadat hij weer eens een bezoek aan Vietnam had gebracht, dat als op korte termijn niets veranderde uiteindelijk slechts twee alternatieven overbleven: zich terugtrekken of een escalatie. Het sturen van 100.000 man zou echter een nederlaag op korte termijn kunnen voorkomen en op enig moment een goede kans bieden op een gewenste regeling. Dat laatste impliceerde voor de minister van Defensie nog steeds dat Noord-Vietnam gedwongen werd aan de onderhandelingstafel toe te geven wat het op het slagveld niet hoefde te doen, maar behalve ‘pijn veroorzaken in het Noorden’ was het bereiken van een militaire ‘patstelling in het Zuiden’ even belangrijk – let wel: de minister maakte geen gewag van een zege, een patstelling was het doel geworden van de militaire inspanningen.

Eind juli besloot Johnson vervolgens de meest verregaande voorstellen voor het uitbreiden van de bombardementsvluchten van Westmoreland en de Verenigde chefs van staven niet over te nemen, maar hij wees eveneens de voorstellen van Ball voor terugtrekking af. Het aantal bombardementen in Zuid- en Noord-Vietnam werd uitgebreid, opvallend genoeg vooral in het gebied ten zuiden van de 20^e breedtegraad. Verder verhoogde Johnson het aantal soldaten onmiddellijk met ruim 50.000 en eenzelfde aantal werd voor het einde van het jaar voorzien. Westmorelands verzoek voor een snelle uitbreiding tot ruim 175.000 soldaten was niet overgenomen, maar het aantal Amerikaanse militairen in Vietnam mocht nu wel groeien van 75.000 tot 125.000. In strategisch opzicht verruimde Johnson ook de mogelijkheden voor de Amerikaanse strijdkrachten, doordat hij aangaf dat zij onafhankelijk van het leger van Zuid-Vietnam mochten gaan opereren. Zoals ik hiervoor al schreef, is er door veel historici op gewezen dat deze besluiten van juli 1965 de beslissende escalerende stappen in de Vietnam Oorlog zijn geweest. Andere adviezen, bijvoorbeeld om reservisten op te roepen (van de Verenigde chefs van staven onder leiding van generaal Wheeler), om de belastingen te verhogen (van McNamara), of om een nieuwe resolutie aan het Congres te vragen, wees Johnson af. Achteraf is het niet moeilijk te concluderen dat hier opnieuw sprake is geweest van misleiding van de natie. Dit is vooral duidelijk als wij kijken naar de besluitvorming van de president over het sturen van troepen. Terwijl hij in juli 1965 publiekelijk bekendmaakte dat het aantal Amerikaanse militairen tot 125.000 mocht groeien, had hij al besloten voor het einde van dat jaar er nog eens 50.000 te sturen en in 1966 100.000. Zo vochten eind 1965 500.000 Zuid-Vietnamezen en 175.000 Amerikanen tegen een kleine 200.000 tegenstanders.

De beslissende besluitvorming, die vooral van 21 tot 23 juli plaatsvond, geeft niet alleen een verhelderend beeld van de mechanismen van het Amerikaanse politieke besluitvormingsproces, waarbij verschillende meningen konden worden ingebracht en Johnson en McNamara uiteindelijk beslisten, maar biedt ook een bijwijlen onthutsend beeld van de wijze waarop een aantal belangrijke politici (en militairen) naar de wereld keek. Ball wees in een memorandum erop dat Zuid-Vietnam was verloren. Het was volgens hem een land met een leger en geen regering. De argumenten die Ridgway in 1954 had aangevoerd tegen een Amerikaanse interventie golden volgens hem tien jaar later nog steeds. Amerikaanse soldaten waren ook niet goed voorbereid om oorlog te kunnen voeren in de Vietnamese oerwouden. De strijd zou bovendien zeker langer dan een jaar duren en uiteindelijk het eigen land en de wereld tegen de Verenigde Staten mobiliseren. Het waren profetische woorden, maar critici vielen over hem heen. McGeorge Bundy wees de vergelijking met de Fransen af. Volgens hem kwamen de Verenigde Staten de Zuid-Vietnamezen op hun verzoek te hulp, omdat hun land door de communisten werd aangevallen. Dat dergelijke verzoeken Washington nooit hadden bereikt, liet hij wijselijk in het midden. Toen Carl Rowan, het hoofd van de USIA, opmerkte dat de regering van Nguyen Cao Ky erg zwak was, antwoordde Cabot Lodge dat men deze regering inderdaad niet serieus kon nemen, maar dat de Verenigde Staten moesten ondernemen wat zij nodig achtten. Men had het recht en de plicht om dat te doen. Om zijn woorden kracht bij te zetten vergeleek hij de situatie met 1938 toen men Hitler en Mussolini op de conferentie van München het hoofd moest bieden. Johnson reageerde op Ball met de opmerking dat andere landen zouden zeggen dat Amerika niet veel meer dan een papieren tijger was en dat men zo de geloofwaardigheid in de wereld zou verliezen. Ball antwoordde dat juist het niet kunnen winnen van een handvol guerrillastrijders een geweldige klap voor de Verenigde Staten betekende. De volgende dag sprak Johnson met de Verenigde Chefs van Staven, die op een harde koers met bombardementen en veel soldaten aandrongen. Maar uiteindelijk gingen zij akkoord met de beperkte uitbreiding.

Men kan zonder overdrijving stellen dat de Amerikaanse regering zich op deze wijze in de zomer van 1965 onvoorwaardelijk had verbonden aan een gebied met slechts beperkte strategische betekenis. De regering had zich bij het nemen van de besluiten vooral laten leiden door het eigenbelang, of misschien beter, door het vermeende eigenbelang van de regering en de Amerikaanse

staat, zonder dat men veel oog had voor het belang van de lokale bevolking in Vietnam zelf. Daarbij werden consequent lastige adviseurs genegeerd of kritische overwegingen terzijde geschoven en loog men regelmatig tegen de Amerikaanse bevolking. En, wat niet onbelangrijk is voor de bevolking van Vietnam, men verloor volledig uit het oog, zoals de Democratische senator Eugene McCarthy aangaf, wat een redelijke verhouding was tussen het officieel beleden doel (het vrijwaren van Zuid-Vietnam van het communisme) en de effecten (de vernieling van het landschap en de samenleving van Zuid-Vietnam). Die relatie ging volgens hem volledig mank.⁷¹

Politieke en militaire verwickelingen in Zuid-Vietnam in 1965-1967

Ondanks de sterk toegenomen Amerikaanse militaire interventie in de oorlog verslechterde de militaire situatie voor de regering van Zuid-Vietnam in 1965. Veel rekruten deserterden uit de opleidingskampen, naarmate meer Amerikanen meevochten gingen Vietnamese officieren zich steeds voorzichtiger opstellen en offensieven van het Nationaal Bevrijdingsfront in mei 1965 liepen voor het Zuid-Vietnamese leger slecht af, in een geval omdat Zuid-Vietnamese militairen uit angst voor de eigen vliegtuigen wegvluchtten. Maar het grootste probleem was en bleef ook in de rest van het jaar dat de soldaten van het Bevrijdingsfront en het Noord-Vietnamese leger steeds op onverwachte plaatsen toesloegen, het moeilijk was om contact met hen te maken, dat zij bij voorkeur een grote strijd ontweken en in sommige delen van Zuid-Vietnam veel wegen controleerden. De voor de pacificatie van het platteland verantwoordelijke Zuid-Vietnamese minister Nguyen Duc Thang verklaarde op 7 februari 1966 zelfs, dat van de 15.000 dorpen op dat moment slechts 1900 door de politieke arm van de regering werden bereikt en dat het nog zeker vijf tot zes jaar duurde voordat alle provincies onder regeringscontrole vielen. De leiders in Hanoi hoopten nog steeds dat deze eerste offensieven voor een beslissende zege zorgden voordat op grote schaal Amerikaanse troepen meevochten.

Ook in politiek opzicht had de Zuid-Vietnamese regering van premier Nguyen Cao Ky het moeilijk. De Amerikaanse strategie van search and destroy had belangrijke consequenties voor de Zuid-Vietnamese burgerbevolking en uiteindelijk voor de loyaliteit aan de regering in Saigon. De bombardementen en de vernietiging van grote delen van Zuid-Vietnam ontwrichtten de landbouw, veroorzaakten veel burgerslachtoffers en een enorme stroom vluchtelingen, die verspreid over het land werden samengevoegd in kampen of in de al overbevolkte steden. Nadat de regering van Ky in februari 1966 ruim een halfjaar in het zadel zat, achtte de Amerikaanse regering het moment gekomen om hem tot hervormingen te dwingen, met het doel 'the other war' (de andere oorlog), die was gericht op 'nation building' (opbouw van de natie) en pacificatie van het platteland, te kunnen winnen. Tijdens een conferentie in Honolulu van 6 tot 9 februari vertelde Johnson dat de premier en president Nguyen Van Thieu vooral moesten zorgen voor de steun van de boerenbevolking door een programma van economische en sociale verbeteringen en het verschaffen van meer veiligheid. De conferentie eindigde met een gemeenschappelijke verklaring, waarin de Verenigde Staten beloofden om Zuid-Vietnam te helpen bij 'het voorkomen van agressie' en bij de vestiging van een regering die de steun genoot van de bevolking. Johnson gaf ook aan dat hij de inspanningen om de democratie op te bouwen, het onderwijs en de gezondheidszorg te verbeteren, een woonplaats aan vluchtelingen te bieden en de economie te ontwikkelen van heel dichtbij zou volgen.

Naast de verwoesting van een groot deel van het platteland was voor Ky het niet-communistische binnenlandse verzet tegen zijn machtspositie een erg groot probleem. Nadat hij was teruggekeerd in Saigon werd hij in de periode maart-juni 1966 in verscheidene steden geconfronteerd met grote demonstraties van boeddhisten, studenten, vakbonden en zelfs militairen, die in een aantal gevallen een sterk anti-Amerikaans karakter kregen. De belangrijkste eisen van de demonstranten waren dat een nieuwe grondwet werd samengesteld, verkiezingen plaatsvonden en dat daarna een

burgerregering het land bestuurde. Voordat de grondwet uiteindelijk in maart 1967 tot stand kwam, hadden allerlei politieke en militaire verwickelingen plaatsgevonden, waarbij de loyaliteiten van verscheidene personen en groepen regelmatig wisselden.

De aanleiding tot de protesten, die vooral in de steden Danang en Hue plaatsvonden, vormde een conflict tussen de militaire machthebber in het noorden van Zuid-Vietnam (de Eerste Militaire Regio) Nguyen Chanh Thi, die met de boeddhistische leider Thich Tri Quang op goede voet stond en veel steun genoot onder boeddhisten, en andere Vietnamese militairen. Premier Nguyen Cao Ky besloot op 12 maart 1966 de erg onafhankelijk opererende Thi af te zetten. Die werd daarop gesteund door boeddhistische monniken onder leiding van Quang en door studenten met oproepen op de radio en demonstraties, waarbij men niet alleen het einde van het militaire bewind eiste, maar ook anti-Amerikaanse leuzen schreeuwde. In de drie maanden daarna werd de oppositie van de boeddhisten in de omgeving van Hue en Danang krachtiger, doordat steeds meer soldaten, leraren en studenten zich bij hen voegden. De activiteiten van de protesterende groepen vormden vooral een bedreiging voor de samenhang van de Zuid-Vietnamese staat. De Eerste Militaire Regio grensde aan de gedemilitariseerde zone en was het gebied waar de dreiging van de Vietcong het meest werd gevoeld. Dat hield niet alleen verband met de ligging vlak bij de grens, maar in de provincies Quang Nam, Quang Tin en Quang Ngai waren ook belangrijke bases van de Vietcong en hadden de communisten veel aanhangers. De studenten en de boeddhisten bleken nu ook veel krachtiger georganiseerd dan eerder in de tijd van Diem of Nguyen Khanh. Op 26 maart controleerden zij de straten en de radiostations van Danang en Hue, aangestuurd door nieuwe organisaties zoals de Vietnamese Boeddhistische Strijdmacht, de Beweging voor de Uitroeiing van de Corruptie en Reactionairen en het Volksfront om de Revolutie te verdedigen, deze laatste onder leiding van twee medische studenten in Hue. De derde beweging was feitelijk een politieke partij van boeddhisten met als belangrijkste doelstellingen een einde te maken aan de regering van de militairen en het verkiezen van een grondwetgevende vergadering. Volgens haar beginselverklaring sloot zij de mogelijkheid van onderhandelingen met het Bevrijdingsfront niet uit, maar dat was iets wat pas na de verkiezingen kon worden overwogen.

Nguyen Cao Ky gaf op 14 april toe aan de demonstranten. Hij beloofde dat binnen drie tot vijf maanden verkiezingen voor een Grondwetgevende Vergadering plaatsvonden en dat hij zelf aftrad. De boeddhistische leider Thich Tri Quang overtuigde op dat moment zijn aanhangers ervan met de demonstraties te stoppen. Maar begin mei zei Ky plotseling dat hij 'zou proberen' in oktober verkiezingen te houden en dat hij mogelijk nog een jaar premier zou blijven. Het gevolg was dat de tegenstanders van de regering naar de straten van de grote steden terugkeerden en de regering het gezag daar opnieuw kwijtraakte. Daartoe aangemoedigd door de nieuwe en vroegere ambassadeur Cabot Lodge en Amerikaanse militairen besloot Ky nu krachtig op te treden. De Amerikanen zaten daarbij in een lastig parket. De eisen voor een grondwet of verkiezingen konden de Amerikanen natuurlijk moeilijk negeren. Het doet dan ook enigszins vreemd aan dat Rusk de boeddhistische leiders ervan probeerde te overtuigen dat deze eisen niet realistisch waren, omdat die wellicht betekenden dat de communisten de macht konden overnemen. De boeddhistische monniken en de Amerikaanse regering bepleitten in ieder geval wel een gemeenschappelijk punt, namelijk het opstellen van een nieuwe grondwet die de vorming van een burgerregering mogelijk maakte. In het begin had Cabot Lodge een goede relatie met de leider van de boeddhisten Thich Tri Quang. Hij realiseerde zich evenals Amerikaanse militairen dat als er niets gebeurde de situatie dicht bij de grens met Noord-Vietnam volledig uit de hand kon lopen, maar als men te hard optrad kon dat ook het verzet juist aanwakkeren.

Ky stuurde vervolgens duizend soldaten naar Danang. Deze troepen en politie-eenheden onderdrukten daarna onder leiding van kolonel Nguyen Ngoc Loan het verzet met harde hand. Op 21 mei vielen zij de laatste drie pagodes aan waar de boeddhisten zich hadden verschuild. Een

honderdtal ongewapende monniken, nonnen en kinderen werd daarbij gedood. Ook veel aanhangers van generaal Nguyen Chanh Thi kwamen hierbij om het leven en honderden demonstranten verdwenen achter de tralies. In Hue hielden de opstandelingen langer stand, zelfs toen de voedseltoevoer naar de stad werd afgesloten. Op 26 mei stichtten studenten brand in de bibliotheek van de Amerikaanse informatiediensten, de volgende dag stak de non Thich Nu Thanh Quang zichzelf in brand, een actie die weldra door acht andere boeddhisten werd gevolgd. Op 31 mei deden studenten hetzelfde met het Amerikaanse consulaat in Hue en weigerden Vietnamese brandweerlieden vervolgens de brand te blussen. Een deel van de inwoners van Hue plaatste daarop de altaren die werden gebruikt voor de voorouderverering op straat in een poging op deze wijze de militairen tegen te houden. Thich Tri Quang overtuigde vervolgens de mensen ervan om deze weg te halen. Waarschijnlijk realiseerde hij zich op dat moment dat de steun voor de protesten afbrokkelde en dat vooral de hulp van de rebellerende militairen van Nguyen Chanh Thi wegviel.

Cabot Lodge was er stellig van overtuigd dat de boeddhisten en de studenten door communisten werden geadviseerd en geassisteerd en dit is ook dikwijls gezegd over Thich Tri Quang. Nguyen Cao Ky beweerde tegenover de Amerikanen eveneens dat de boeddhisten en de studenten voor de belangen van de communisten opkwamen en zei ook dat het noorden zich van de rest van Zuid-Vietnam probeerde af te scheiden. Wat hier gebeurde, behoorde tot een patroon. Leden van de Vietnamese en Amerikaanse regeringen verklaarden regelmatig dat degenen die protesteerden tegen de Zuid-Vietnamese regering, kritiek hadden op het voortduren van de oorlog of pleitten voor onderhandelingen met de vijand handlangers van het Bevrijdingsfront en Hanoi waren en in hun opdracht handelden. Het Bevrijdingsfront wakkerde op bepaalde momenten ongetwijfeld de agitatie aan, maar het is er verre van dat iedereen die protesteerde een aanhanger van het communisme was. Het lag veel genuanceerder. De ideeën van de critici liepen uiteen van een radicale keuze voor het communisme tot felle afkeer van deze leer, van anti-Amerikanisme tot pleidooien voor Amerikaanse steun en van de wens uitgesproken politieke acties te ondernemen tot sociale activiteiten. Wat door het repressieve optreden van de Zuid-Vietnamese regering en de Amerikaanse acceptatie daarvan, waarbij men wel erg gemakkelijk critici tot communist verklaarde en mensen vaak willekeurig werden vervolgd, in ieder geval gebeurde, was dat een deel van de critici radicaliseerde en een verwijdering ontstond tussen de Amerikanen en kritische Zuid-Vietnamezen. Deze 'labeling' gebeurde ook al ten tijde van de regering-Diem en dat bleef zo feitelijk tot 1975. Zowel kritische studenten, boeddhisten, katholieken, journalisten en politici hadden hiermee te maken.

Volgens de historica Quinn-Judge waren er waarschijnlijk op dat moment wel contacten tussen Quang en het Bevrijdingsfront en speelden leden van die beweging zeker een rol in de onlusten, vooral bij het formuleren van slogans die tegen de regering waren gericht. Op basis van de ons bekende bronnen kunnen wij, zoals ik al eerder aangaf, echter niet concluderen dat Quang voor het communisme had gekozen. Zijn politieke doelen bleven steeds het houden van verkiezingen en een einde maken aan het bewind van de militairen. Een tekst op een pamflet luidde: 'Wij worden onderdrukt door twee krachten: de communisten en de Amerikanen. Wij moeten ons recht van zelfbeschikking terugkrijgen.' Le Duan schreef natuurlijk ook niet zonder redenen aan de leiders van de opstand in het Zuiden dat het een vergissing was geweest om de boeddhistische monniken de zaken in Hue en Danang te laten controleren. Dat laat onverlet dat een deel van de protesterende studenten de bergen in trok en voor het Bevrijdingsfront koos om zo te ontsnappen aan een arrestatie door de regering van Ky of de dienstplicht voor het Zuid-Vietnamese leger. Een van hen was de studentenleider Nguyen Huu Tai.

Vervolgens wilden de Amerikanen en de Zuid-Vietnamese regering gezamenlijk overgaan tot de pacificatie van het platteland. Volgens Johnson kon de steun van de bevolking alleen worden verkregen door hervormingen over een breed vlak, van onderwijs en voedselvoorziening tot de economie. Met dit doel werd vervolgens het 'Revolutionary Development-(RD-)Program' (het

Revolutionaire Ontwikkelingsprogramma) ontworpen, waarbij teams de dorpen bezochten om de steun van de dorpelingen te winnen. Scotton geeft in zijn boek aan dat hij dat een ongeschikte term vond. Hij sprak liever over 'rural recovery' (herstel van het platteland), omdat het vooral dorpen betrof die men recent op de vijand had veroverd waarvan de bewoners ondersteuning nodig hadden en de Vietnamezen deze naam zelf niet gebruikten. Maar als hogergeplaatsten zo'n term hadden bedacht, viel daar niets meer aan te veranderen, verzuchtte hij. Hetzelfde gold voor de uitdrukking 'the other war', die suggereerde dat het verkrijgen van de steun van de burgerbevolking losstond van de wijze waarop men de oorlog voerde. Volgens Scotton waren die zaken echter steeds nauw met elkaar verweven. Het bleek uiteindelijk moeilijk geschikte kaderleden voor het RD-programma te vinden, de opleiding was onvoldoende afgestemd op de lastige taak en als de teams eenmaal in de dorpen waren gearriveerd werden zij tegengewerkt door dorpschouwen of – erger – werd hun keel doorgesneden. In ruim een halfjaar tijd werden in 1966 drieduizend RD-mensen vermoord. Daarenboven kon het leger van Zuid-Vietnam de veiligheid niet garanderen die noodzakelijk was voor het welslagen van het programma. De financiële middelen die men nodig had kwamen bovendien slechts mondjesmaat af. De conclusie moet zijn dat de resultaten van de pacificatie midden jaren zestig mager waren, ondanks de vaststelling dat in een aantal dorpen verkiezingen werden gehouden en scholen werden gebouwd.

Het jaar 1966 kende een aantal grootschalige search and destroy-acties van de legers van de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen, maar wij moeten wel vraagtekens plaatsen bij de effectiviteit hiervan. Tussen januari en maart vond Operatie White Wing plaats in de provincie Binh Dinh langs het centrale gedeelte van de Vietnamese kust. Het Bevrijdingsfront en de Noord-Vietnamese troepen leden daar grote verliezen en de Amerikanen beschouwden de actie als een succes. Dat lijkt bij nader inzien een te snel getrokken conclusie. Niet alleen bleek het in dat jaar nodig nog drie keer datzelfde gebied te zuiveren van de teruggekeerde vijanden, maar de vernielingen waren ook enorm. Zeker 125 duizend bewoners raakten hun huizen kwijt en moesten vluchten om te ontsnappen aan de artillerie en de bombardementen van de Amerikanen. Het was een deel van de drie miljoen mensen die in dat jaar zonder huis kwamen te zitten.

Ondertussen werkte een commissie aan de voorbereiding van de verkiezingen voor een constitutionele vergadering die een grondwet moest opstellen. In juni 1966 was de commissie met haar taak gereed en in september vonden de verkiezingen plaats. Van de kiesgerechtigden nam 80 procent volgens de regering aan deze verkiezingen deel. Dat was een bijzonder optimistische inschatting gezien de slechte verbindingen en de problemen voor een effectieve communicatie in een situatie van permanente oorlogsvoering. Bovendien waren er allerlei beperkingen. Degenen die – in de taal van de regering – 'direct of indirect voor de communisten hadden gewerkt, procommunistische neutralisten waren, of betrokken waren bij activiteiten die in het voordeel van de communisten waren', werden uitgesloten. Verder waren op zijn minst vijf- à zeshonderd officieren en vele duizenden militairen die zich tegen de regering hadden verzet inmiddels gearresteerd. Dat betekende dat een groot deel van degenen die in Hue en Danang hadden aangedrongen op verkiezingen zelf niet mochten stemmen. Opvallend was de sterke verbondenheid van de politieke blokken die aan de verkiezingen deelnamen met regionaal bepaalde groepen. Er was een sterk noordelijk-centraal blok dat bestond uit politici van de Dai Viet, katholieken en met de militairen verbonden kandidaten en een sterk zuidelijk blok van katholieken, leden van de Hoa Hao en enige onafhankelijken. Daarnaast nam nog een kleiner blok van zuidelijke regionalisten aan de verkiezingen deel. De boeddhisten waren opvallend genoeg nauwelijks vertegenwoordigd; zij boycotten de verkiezingen, die volgens hen oneerlijk verliepen. De tegenstellingen belemmerden het krachtig functioneren van de in oktober 1966 bijeengekomen Constitutionele Vergadering en de regering van Ky. Die slaagde er met veel moeite in de eenheid van zijn regering te bewaren en wist vervolgens afspraken te maken tussen de militairen en de Vergadering.

Binnen de beweging van de boeddhisten vond in de loop van 1966 een proces van desintegratie plaats. Veel boeddhisten voelden zich verraden, onder andere omdat een aantal van hun leiders, onder wie ook officieren, in de gevangenis zat tijdens de verkiezingen. De belangrijkste leiders Thich Tri Quang en Thich Tam Chau kwamen scherp tegenover elkaar te staan in verband met de vraag of de gearresteerde kandidaten moesten worden vrijgelaten. Chau weigerde bij de militairen hierop aan te dringen en een woedende Quang ging daarna in hongerstaking om dit te bereiken. Na 67 dagen werd hij in een ziekenhuis opgenomen, maar hij weigerde nog 100 dagen te eten. Toen hij daarmee stopte werd hij veroordeeld tot huisarrest in zijn pagode.

De eerdergenoemde boeddhist Thich Nhat Hanh verkondigde in de zomer van 1966 de denkbeelden van Quang in de Verenigde Staten. Hij gold in het Westen weldra als de meest herkenbare Vietnamese vertolker van het streven naar beëindiging van de oorlog en werd door Martin Luther King zelfs voorgedragen voor de Nobelprijs voor de vrede. In de kern kwamen Hanhs denkbeelden erop neer dat de Verenigde Staten nu eindelijk eens serieus werk moesten maken met het steunen van een regering die de wensen van de Vietnamese bevolking vertegenwoordigde, dat zij met de bombardementen moesten stoppen, dat het Amerikaanse leger alleen nog defensieve taken mocht verrichten en dat de Amerikanen na verloop van tijd hun troepen moesten terugtrekken en hulp moesten bieden voor het herstel van Vietnam. Op dezelfde dag, 1 juni 1966, dat Hanh dit tijdens een persconferentie bekendmaakte, kon men op Radio Saigon horen dat hij een verrader en een handlanger van de communisten was. Zijn aanhangers overtuigden hem ervan dat het gevaarlijk was om naar Vietnam terug te keren. Thich Nhat Hanh werd door de regering in Saigon dan wel voor communist uitgemaakt, zelf dacht hij daar heel anders over. Zijn streven naar 'een derde weg' betekende volgens hem dat hij niet pro-Washington maar ook niet pro-Hanoi was. Zijn benadering was juist een heel andere dan die van de regering van de Verenigde Staten, legde hij uit. Om de Vietcong te stoppen doodden de Amerikanen de Vietnamezen. De Amerikaanse politiek 'van anticommunisme betekent bommen, napalm en grootschalige verwoesting'. Hij wilde daarentegen de Vietnamezen redden, zei hij, door de Vietcong uit te schakelen door de aantrekkingskracht van het communisme te verminderen. Dat kon alleen als de Vietnamezen het recht op zelfbeschikking kregen. Zodra de Verenigde Staten de militaire regering in Zuid-Vietnam niet langer steunden, verving de Vietnamese bevolking deze door leiders die oprecht naar vrede streefden en viel de steun voor de Vietcong weg. Zolang de Vietnamezen de Amerikanen als imperialisten en de regering als dictatoriaal beschouwden was succes voor de communisten echter verzekerd. In het boek *Vietnam. Lotus in a sea of fire* in 1967, in lezingen, interviews op radio en tv en in brieven zette hij deze ideeën uiteen. In november 1966 schreef Hanh in een brief aan een Amerikaan dat de Vietnamese regering onder het mom dat jonge boeddhistische monniken militant en communistisch waren tegen hen optrad door hen te vervolgen, te arresteren of te dwingen in het leger te dienen. Hij was evenals veel andere boeddhisten en studenten teleurgesteld over de verkiezingen voor een grondwetgevende vergadering, ondanks het feit dat allerlei groepen daarin vertegenwoordigd waren. Het uitsluiten van degenen die voor een neutrale positie in de oorlog pleitten en de arrestatie van degenen die een belangrijke rol hadden gespeeld in het verzet in Hue en Danang betekenden in hun ogen dat de vergadering geen reële vertegenwoordiging van de Vietnamese bevolking vormde.

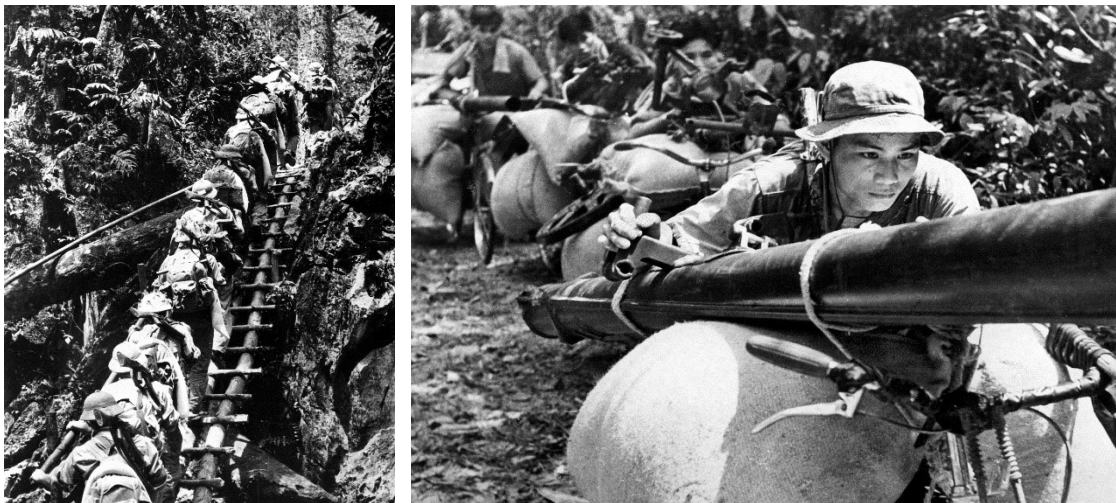
In maart 1967 was de grondwet gereed. Deze legde afspraken vast over een krachtig presidentschap, een wetgevende macht die uit twee kamers bestond en een onafhankelijke juridische macht. In de zomer van 1967 vonden de eerste presidentsverkiezingen plaats. Collega-militairen dwongen Ky om te opteren voor het vicepresidentschap onder Thieu, die hoger in rang was, om zo sterker te staan tegenover de burgerkandidaten Phan Khac Suu en Tran Van Huong. Thich Tri Quang riep zijn boeddhistische volgelingen opnieuw op de verkiezingen te boycotten. In aanwezigheid van een groot aantal Amerikaanse en andere waarnemers werden de verkiezingen gehouden. Die verliepen volgens de meeste Amerikaanse waarnemers redelijk democratisch, maar wij moeten ons,

ook afgezien van de houding van de boeddhisten, afvragen in hoeverre de uitkomst een beeld gaf van de werkelijke voorkeur van de bevolking. Een tweede ronde, waarin uit de twee belangrijkste kandidaten kon worden gekozen, ontbrak. In Saigon haalde de onbekende Truong Dinh Dzu meer stemmen dan Thieu en Ky. Bovendien staat het vast dat functionarissen in de provincie de verkiezingen soms in het voordeel van de twee militairen uitlegden en dat sommige militaire onderdelen twee stemmen mochten uitbrengen. Belangrijke tegenkandidaten, onder wie Duong Van Minh, werden geweerd van de verkiezingen. De Amerikaanse politieke wetenschapper David Wurfel, die namens een aantal vredesorganisaties verslag deed van de verkiezingen, sprak over tussen 300.000 en 500.000 vervalste stemmen en rapporteerde: ‘Zelfs zonder uitgebreide documentatie hierover... is het van belang dat de meeste Vietnamezen begrijpen dat deze verkiezingen gepaard gingen met wijdverspreide fraude – terwijl zij zich tegelijkertijd realiseren dat er sprake is van een verbetering in vergelijking met de tijd van Diem – en dat zij dus de regering die het gevolg is van de verkiezingen niet als een wettige beschouwen.’

De militairen behaalden desondanks ‘maar’ 35 procent van de stemmen, Suu en Huong ieder 10 procent, vooral in stedelijke gebieden. De grote verrassing was de jurist Truong Dinh Dzu met 17 procent. Het was een omstreden figuur, die al een aantal keren met justitie in aanraking was gekomen voor vermeende omkoping, belastingontduiking en het witwassen van geld, doordat hij dit naar het buitenland sluisde. Met zijn programma voor vrede en onderhandelen met het Nationaal Bevrijdingsfront kreeg hij veel aanhang, vanzelfsprekend ook in die landelijke gebieden waar de communisten invloedrijk waren. Hij verdween evenwel onmiddellijk na de verkiezingen in de gevangenis vanwege een omstreden geldtransactie. In oktober 1967 kwam zo tot stand wat men ook wel aanduidt als de Tweede Republiek Zuid-Vietnam. De nieuwe regering is getypeerd als een ‘hybride-burgerlijke-militaire-regering’, een sterk militair gezag gecombineerd met democratische elementen. Dit vereiste dat men voortdurend onderhandelde of – zo men wil – schipperde met de burgervertegenwoordigers in de wetgevende vergadering. Later in dit boek kom ik nog tot een meer gedetailleerde evaluatie van de Tweede Republiek.

De nieuwe Amerikaanse ambassadeur de ervaren carrièrediplomaat Ellsworth Bunker, die deze rol van 1967 tot 1973 vervulde, slaagde erin een werkbare relatie te onderhouden met de nieuwe president Nguyen Van Thieu. Die bleek een voorzichtige en vasthoudende leider te zijn die niet alleen hechtte aan goede relaties met de Amerikanen, maar ook militaire rivalen onder controle wist te houden. Van de twee groepen die zich in 1963 tegen Diem hadden gekeerd, de boeddhisten en de militairen, had de laatste groep nu definitief gezegevierd en waren de boeddhisten naar de achtergrond verdrongen. Het betekende dat in de situatie dat de door de Verenigde Staten gesteunde militairen aan de macht bleven, de kansen op ‘een derde weg’ of onderhandelingen die een verdere escalatie van de oorlog konden voorkomen steeds kleiner werden.

De leiders in Hanoi bleven ondertussen onverkort inzetten op politieke steun van critici van de militaire machthebbers in de steden. De vroegere directeur van de Zuid-Vietnamese suikermaatschappij Truong Nhu Tang beschrijft in zijn herinneringen hoe hij in juni 1966 als lid van het Bevrijdingsfront instructies ontving, die afkomstig waren van ‘Kameraad Ba’ (Le Duan) om naast de militaire strijd in de provincies aandacht te geven aan de politieke mobilisatie van jongeren in de steden om de confrontatie tussen de regering en de stedelijke bevolking aan te wakkeren. Daartoe moesten volgens Le Duan allerlei organisaties worden opgericht, die openlijk of onder een dekmantel opereerden, die de revolutionaire mentaliteit van de bevolking bevorderden. Tang schrijft dat de snel groeiende aanwezigheid van Amerikaanse troepen in 1966 voor het Bevrijdingsfront betekende dat men minder haast had en dat de leiders zich realiseerden dat zij zorgvuldiger toe moesten werken naar ‘de algemene opstand’. Tang ontving de opdracht met dit doel zoveel mogelijk jongeren te verzamelen, boeddhisten, katholieken, studenten aan hogescholen en universiteiten en jongeren uit de werkende klassen.⁷²

Links overwinnen Noord-Vietnamese troepen die op weg zijn naar het front in het Zuiden een natuurlijke hindernis van de Ho Chi Minhroute. Rechts Noord-Vietnamezen brengen goederen met een fiets naar het Zuiden (zie bladzijde 350-351).

Een bombardement met napalm door de Amerikanen in het leefgebied van de etnische minderheden in de Centrale Hooglanden

Hoofdstuk 12. De legers in de eerste jaren van de oorlog (1964-1967) en hun strategie

Strategische en tactische overwegingen van de regering in Hanoi, het Noord-Vietnamese leger en het Nationaal Bevrijdingsfront

Zowel de regering in Hanoi als de leiders van het COSVN en het Nationaal Bevrijdingsfront realiseerden zich in de zomer van 1964 na de bombardementen die volgden op de incidenten in de Golf van Tonkin dat zij de bereidheid van de Verenigde Staten om te vechten hadden onderschat. Als het Amerikaanse leger op de grond intervenieerde, achtten zij het niet waarschijnlijk dat zij de oorlog snel konden winnen door de Amerikaanse militairen op korte termijn uit Zuid-Vietnam te verdrijven. Een afwachtende strategie van achterover leunen en proberen te overleven vonden zij echter ook niet voldoende. Hun strategie was er daarom op gericht dat de Verenigde Staten zich uiteindelijk zouden terugtrekken, omdat dit nog als de enige reële politieke optie voor de Amerikanen overbleef. Aan de hand van uitlatingen van Noord-Vietnamese leiders tijdens speciale partijbijeenkomsten en vergaderingen van het Centraal Comité van de Vietnamese Arbeiderspartij en bijdragen in partijkranten is het mogelijk de evolutie van hun afwegingen over de te volgen strategie vanaf de zomer van 1964 tot het einde van 1965 goed te volgen.

Een eerste belangrijk geluid was dat van generaal Hoang Van Thai, de assistent-chef-staf van het Noord-Vietnamese leger. In augustus 1964 schreef hij een artikel in de partijkrant *Hoc Tap* over de opvatting dat atoomwapens het wezen van de oorlog volledig hadden veranderd. Daar was hij het niet mee eens. Hij bekritiseerde eerst de Verenigde Staten, omdat ‘deze imperialistische staat’ op ‘barbaarse en wrede wijze’ in 1945 atoomwapens had ingezet tegen Japan en daarna ‘het socialistische blok’ op de wereld met atoomwapens had omringd. Dat de Verenigde Staten deze sinds de Tweede Wereldoorlog nog niet hadden gebruikt, was niet omdat de Amerikanen bezorgd waren over de vernietigingskracht van deze wapens, maar omdat men ‘de kracht van de beweging voor vrede, democratie en socialisme’ vreesde. Volgens Thai waren niet de wapens maar de mensen beslissend in een oorlog. Dat was duidelijk geworden door de zege van de Sovjetunie tegen Duitsland en door die van Mao tegen Chiang Kai-shek. De strategie en de tactiek van revolutionaire legers waren daarom niet gebaseerd op atoomwapens. ‘Los van de omstandigheden, los van de militaire krachtsverhoudingen tussen de Verenigde Staten en ons leger, los van conventionele of atoomwapens, het type oorlog dat wij vechten is een volksoorlog. Onze belangrijkste kracht komt van de mensen. Ons belangrijkste wapen zal de wil van onze mensen zijn [om te vechten].’ Le Thanh Nghi, een lid van het Politbureau en assistent-minister van Industrie, gaf enkele maanden later in dezelfde krant aan wat dat in economisch opzicht betekende. Hij toonde zich een tegenstander van lagere prijzen of hogere lonen om de mensen te motiveren harder te werken. Het was veel belangrijker de mensen in ideologische zin op te voeden, ervoor te zorgen ‘dat de massa socialistisch bewustzijn ontwikkelt, dat zij van werken houdt...als aanhangers van het marxistisch-leninisme en het proletarisch internationalisme, moeten wij denken aan onze verplichtingen aan de wereldrevolutie’.

Ofschoon men in Hanoi beseftte dat een snelle overwinning in het Zuiden niet mogelijk was, bleef men optimistisch over de toekomst. De Noord-Vietnamese leiders redeneerden dat de Amerikaanse escalatie het gevolg was van de successen van de Zuid-Vietnamese revolutie. Hoe groter die successen waren, hoe groter de Amerikaanse escalatie zou zijn. Onderhandelingen waren in deze fase uitgesloten. Dat was alleen mogelijk als de strategische situatie was veranderd. Wat dit inhield, maakten Truong Chinh en Le Duan in de laatste maanden van 1965 aan de andere partijleiders duidelijk. In september schreef Truong Chinh hierover in *Hoc Tap*. Hoe lang de oorlog ook mocht

duren en hoezeer men ook moest lijden, die oorlog was noodzakelijk om de Vietnamese revolutie succesvol te laten verlopen. De te bereiken doelen waren volgens hem de nationale onafhankelijkheid, het vestigen van een volksdemocratie en het vervolgen van de weg naar het socialisme en het communisme. Enkele maanden later, tijdens de elfde bijeenkomst van het Centraal Comité in december, vertelde Le Duan dat het werkelijke doel van de oorlog was om 'het hele land op de weg van het socialisme te zetten', maar dat men naar buiten toe de nadruk moest leggen op 'de bevrijding van het Zuiden en de bescherming van het Noorden'. Volgens de partijsecretaris waren de Verenigde Staten superieur in vuurkracht en technologische kennis. Desondanks zouden de Amerikanen het communistische Vietnam niet kunnen verslaan, want de Verenigde Staten waren niet alleen de vijand van Vietnam maar van iedereen die voor vrede, vooruitgang en menselijkheid pleitte. Vietnam verdedigde dus de goede krachten in de geschiedenis en de Verenigde Staten gingen juist tegen de geest van de tijd in. Die was socialistisch, nationalistisch en een wereldwijde beweging voor democratie en vrede. Bovendien hielden andere imperialistische landen de Verenigde Staten in toom. Uiteindelijk zouden de Verenigde Staten volkomen geïsoleerd komen staan en zich uit Vietnam moeten terugtrekken. Het doel van de oorlog was niet de laatste Amerikaanse soldaat te doden of de Stille Oceaan in te jagen, want dat zou te veel Vietnamese levens kosten. Het doel was de Amerikaanse wil om te vechten te breken, doordat het Zuid-Vietnamese leger ineens stortte en er te veel Amerikaanse doden vielen. Daarna zouden zij zich wel terugtrekken en op dat moment kon men gaan onderhandelen. Deze visie op de wereld en het verloop van de oorlog bleef in de jaren daarna de constante factor die de strategische en tactische keuzes van de Noord-Vietnamese leiders bepaalde.

Op de keper beschouwd waren er in de praktische toepassing van deze algemene uitgangspunten veel overeenkomsten met de strategie van de Vietminh tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog. Men onderscheidde in beide oorlogen steeds drie strijdtönen. De militaire strijd had nog altijd tot doel vijandelijke legers te verslaan en de doelen van de Vietnamese revolutie te beschermen. De politieke strijd hield zich nu bezig met propaganda-activiteiten om de strijders in het Zuiden voor Hanoi te laten kiezen en het verzet tegen de regering in Saigon te versterken. Men wilde bovenal soldaten in het Zuid-Vietnamese leger overhalen te deserteren. Dat was een van de manieren om de Amerikaanse wil om te vechten te breken. Er was in de verschillende delen van Zuid-Vietnam wel sprake van een verschillende balans. In de dunbevolkte gebieden in de Centrale Hooglanden lag de nadruk op de inzet van militaire middelen, in de kustvlakte en de Mekongdelta was sprake van een evenwichtssituatie en in de steden waren geheime politieke operaties belangrijker. Het derde element, de diplomatieke strijd, had tot doel in het buitenland steun te vinden voor de Noord-Vietnamese oorlogsinspanning en voor het verzet tegen de Amerikaanse interventie en de regering in Saigon. Het beoogde de wereldopinie zo te manipuleren dat deze zich tegen de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam keerde. Dat betekende dat men de rechtmatigheid van 'het anti-Amerikaanse verzet voor nationale redding', zoals men dat noemde, accentueerde en aandacht had voor wat men als 'het proletarisch internationalisme' labelde. Op deze laatste wijze hoopte men steun te vinden in de communistische staten én in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Daarnaast wilde men wereldwijd de situatie in Vietnam onder de aandacht brengen, wat uiteindelijk zou leiden tot de veroordeling van de Amerikaanse interventie. De leiders in Hanoi redeneerden, met de gebeurtenissen in Algerije als het recente voorbeeld, dat als de internationale gemeenschap de interventie van de Amerikanen krachtiger veroordeelde, de druk op de Amerikaanse regering om zich terug te trekken groter zou worden. Men hoopte op deze wijze niet alleen de tegenstellingen tussen de Verenigde Staten en andere landen te vergroten, maar ook een wig te drijven tussen de Amerikaanse regering en de Amerikaanse bevolking. De leiders in Hanoi zagen heel scherp dat de publieke opinie en het anti-oorlogssentiment belangrijke elementen waren in de democratie de Verenigde Staten en dat die hun eigen succes in belangrijke mate bepaalden. Een kenner van de Vietnam Oorlog de Amerikaanse historicus David Elliott heeft in dat verband opgemerkt dat de

nadruk van de regering in Hanoi in feite niet lag op het militair verslaan van de Verenigde Staten, maar meer op het uitputten van de strategische mogelijkheden van dit land. De nadruk op de frustratie van de wil van de Amerikanen om door te vechten was volgens hem meer een psychologische dan een militaire benadering van het fenomeen oorlog, waarbij de leiders in Hanoi uiteindelijk verwickelingen buiten Vietnam meer gewicht toekenden voor het behalen van een zege dan wat op het slagveld gebeurde.

Vanaf 1965 werd onder invloed van de communistische leiders uit het Noorden de strijd in het Zuiden steeds centraler georganiseerd en steeds meer officieren en manschappen van het Noord-Vietnamese leger, het PAVN (in het Engels: de People's Army of Vietnam), vochten mee in het Zuiden. Het commandocentrum dat de militaire en politieke activiteiten in het Zuiden coördineerde, het COSVN, werd gedomineerd door leiders uit het Noorden, vooral door Nguyen Chi Thanh. Deze bepaalde samen met de andere leden van het Politbureau in Hanoi steeds meer wat in het Zuiden gebeurde. Thanks tactiek was er vooral op gericht op zoveel mogelijk plaatsen aan te vallen en door een combinatie van politieke agitatie en militaire acties verwarring te zaaien bij de tegenstanders. Thanh beschouwde een krachtige positie in de Centrale Hooglanden als een voorwaarde voor succes, maar het belangrijkste strijdtoneel was in deze periode voor hem toch het laagland, waar de strijders van het Nationaal Bevrijdingsfront beschikten over AK-47 geweren, machinegeweren en mortieren, veelal van Chinese makelij.

Het leger van de communisten in het Zuiden bestond uit drie verschillende groepen. De reguliere troepen stonden onder rechtstreeks bevel van het Politbureau in Hanoi, dat zijn bevelen doorgaf via het COSVN. Dat waren soldaten van het PAVN en het PLAF, die op de belangrijkste strijdtoneelen werden ingezet, over de beste wapens beschikten en het meest gedisciplineerd waren. De lokale of regionale troepen vochten vooral in hun thuisprovincie en stonden onder bevel van regionale commandanten of/en het COSVN. En dan waren er nog de strijders die dorpen verdedigden, die geen uniformen droegen, slecht bewapend en getraind waren en het vechten combineerden met werken op het land. Zij waren van niet te onderschatten betekenis voor het succes in de oorlog, omdat zij informatie konden verschaffen en allerlei ondersteunende taken verrichtten. De leiding in Hanoi realiseerde zich dat indoctrinatie en politieke vorming erg belangrijk waren en daarom beschikte elke legereenheid, hoe klein dan ook, over een politieke functionaris, die nauw met de Communistische Partij was verbonden.

Een belangrijke informant over de Noord-Vietnamese keuzes voor de oorlogsvoering is Bui Tin. Hij was van 1946 tot 1990 lid van de Vietnamese Arbeiders Partij, maakte tot 1982 deel uit van het Noord-Vietnamese leger en vervulde vanaf 1973 journalistieke functies, eerst als adjunct-hoofdredacteur van het dagblad van het leger en later van *Nhan Dan*, de officiële partijkrant. Bui Tin was als kolonel de hoogste Noord-Vietnamese militair toen Duong Van Minh, die in april 1975 weer enkele dagen president van Zuid-Vietnam was, zich op 30 april overgaf na het offensief van de communisten dat een einde maakte aan Zuid-Vietnam. Hij raakte in de loop van de jaren tachtig teleurgesteld over de corruptie, de zelfverrijking en het nepotisme in de hogere kringen van de partij en de wijze waarop onbekwame figuren allerlei sleutelposities kregen, terwijl mensen die wel over kwaliteiten beschikten werden tegengewerkt of op een zijspoor terecht kwamen. Bovendien plaatsten volgens hem de leiders het belang van de partij boven de noden van de bevolking. In 1990 besloot hij in Frankrijk te blijven om vanuit het Westen te ijveren voor vrijheid en democratie in Vietnam. Als hooggeplaatste militaire functionaris beschikte hij over veel belangwekkende informatie die hij in diverse publicaties heeft 'prijsgegeven', maar die nooit door 'Hanoi' is bevestigd.

In 1995 verscheen van hem zijn bekendste boek *Following Ho Chi Minh. The memoirs of a North Vietnamese Colonel*, vier jaar later was er een Franse vertaling. Bui Tin neemt in het boek geen blad voor de mond en schetst overwegend negatieve beelden van de communistische leiders van voor en na 1975 en van de praktijk van het communisme. Niet voor niets heet de ondertitel van de Franse

vertaling *La face cachée du régime* (Het verborgen gezicht van het regime). Hij is gematigd kritisch ten opzichte van Ho Chi Minh. Die beschrijft hij als een ontwikkelde, eenvoudige en innemende man die aandacht had voor mensen, maar het was volgens Bui Tin zeker geen heilige. Zijn relaties met vrouwen, die voor de Vietnamese bevolking verborgen moesten blijven, lieten zien dat hij zich niet volledig aan de revolutie wijdde, zoals de leiders na zijn dood graag beweerden. Maar wat belangrijker is, hij stond achter de landhervorming van de jaren vijftig, gaf geen steun aan mensen die in die tijd ten onrechte werden beschuldigd en uitte pas spijt in een latere fase toen het mis ging. Hij had ook te weinig aandacht voor de excessen die het maoïsme in Vietnam veroorzaakte en betuigde volmondig steun aan Mao. Bui Tin neemt het Ho vooral kwalijk dat hij op geen enkele wijze enigerlei vorm van democratie binnen de partij en de staat organiseerde. Hier ligt volgens hem de wortel van de bestuurlijke verstening die Vietnam in de jaren tachtig en negentig nog steeds kenmerkt. Hij schetst een veel positiever beeld van Giap, een intellectueel die bekwame mensen op hogere functies in het leger en de staat wenste en moest accepteren dat Le Duan en Le Duc Tho een kring van dikwijls onbekwame medestanders om zich heen verzamelden en die op hoge posities benoemden. Zo konden mensen die over weinig opleiding of nauwelijks over kennis van het buitenland beschikten hoge functies in de regering krijgen. Carrière maken in het leger was ook steeds meer verbonden met relaties dan met goede militaire prestaties. Bui Tin beweert verder dat de regering van de DRV nooit in de verkiezingen geloofde die in 1956 hadden moeten plaatsvinden en dat de partijleiding in Hanoi in alle ontwikkelingen in het Zuiden een hand had. Dit laatste was op dat moment een nuttige correctie van een populaire maar wel naïeve westerse visie uit de jaren zestig en zeventig dat de opstand alleen uit krachten in het Zuiden zelf voortkwam en die soms zelfs de leiders in Hanoi als onschuldige wereldverbeteraars schetste. Dat deze gewezen communist hier wel enigszins overdrijft, weet een aandachtige lezer van dit boek ondertussen.

Andere punten waarop Bui Tin wijst en die door later bekend geworden bronnen zijn bevestigd, zijn dat Noord-Vietnam steeds militaire, politieke en diplomatieke zaken combineerde en dat men dit onafhankelijk van de Sovjetunie en China deed. Russen en Chinezen hadden verschillende strategische adviezen, respectievelijk om meer de nadruk te leggen op een grootschalige conventionele oorlog of een guerrillastrijd met kleine eenheden. Op basis van uitspraken van Le Duan tijdens de bijeenkomst van het Centraal Comité in december 1965 durf ik nog wel een stap verder te gaan. De keuzes in strategisch opzicht die daar bekend werden gemaakt hield men voor de bondgenoten de Sovjetunie en de Volksrepubliek China zorgvuldig geheim. De partijleiding in Hanoi had volgens Bui Tin ook een helder inzicht in wat hij aanduidt als ‘de zwakte van de Amerikaanse strategie’. Noord-Vietnamese militairen begrepen soms de Amerikaanse strategische keuzes volstrekt niet, bijvoorbeeld waarom de Amerikanen de grens tussen Noord en Zuid niet volledig blokkeerden, of de Ho Chi Minhroute op de grond niet beter afsloten, of waarom zij bleven vasthouden aan bombardementen terwijl die uiterst ineffectief waren. Noord-Vietnamese militairen die bij het vervoer over de route een rol speelden, verklaarden later dat van alle Amerikaanse bommen slechts 0,23 procent de verbindingsweg daadwerkelijk raakte, met andere woorden de Amerikaanse luchtmacht moest duizend bommen gooien om met twee daarvan de Ho Chi Minhroute te raken. Ofschoon de Amerikanen in de loop van de Vietnam Oorlog de eerste ‘slimme bommen’ gingen gebruiken, was het een situatie die wij zeker niet mogen vergelijken met de wijze waarop in de eenentwintigste eeuw doelen kunnen worden uitgeschakeld met computergestuurd wapentuig.

Wat Bui Tin schrijft over de vertaling door de generale staf van de strategische inzichten van de hoogste leiders stemt aardig overeen met het beeld dat wij uit de artikelen in *Hoc Tap* en de uitlatingen tijdens de bijeenkomsten krijgen. De grote zwakte van de Amerikanen was volgens de militairen dat zij geen grote verliezen wilden lijden en daarom was het van belang Amerikaanse eenheden in een vroege fase van de oorlog te vernietigen. Dan zou bij hen politieke en militaire verwarring ontstaan. De Noord-Vietnamezen realiseerden zich ook terdege dat zodra er meer dan

200.000 Amerikanen waren de situatie voor hen kritiek werd. Hoe de Noord-Vietnamese generale staf redeneerde, blijkt ook uit de volgende ‘rekensom’. Men stelde – niet helemaal in overeenstemming met het hierboven genoemde kritische aantal van 200.000 Amerikanen – dat hoe meer Amerikaanse militairen naar Vietnam werden gestuurd, hoe groter de problemen voor de Amerikanen zouden worden door het grotere aantal gedode soldaten. Naast het doden van veel Amerikanen was het erg belangrijk dat het Zuid-Vietnamese leger in elkaar zou storten, want dan had de regering in Washington minder redenen om nog langer te interveniëren. Zo waren de doelen voor 1966 om tussen 250.000 en 300.000 Zuid-Vietnamese soldaten en 25.000 tot 30.000 Amerikanen uit te schakelen, het vernietigen van 1000 vliegtuigen en helikopters en het bezetten van 80 tot 90 procent van het platteland.

Het is verder interessant wat Bui Tin heeft te melden over de tactiek van het Noord-Vietnamese leger – ofschoon, zoals wij zo dadelijk zullen zien, daarmee nog niet alles hierover is gezegd. Het uitgangspunt van de Noord-Vietnamese legerleiding was volgens hem dat de vijand sterker was wat betreft het aantal manschappen en de vuurkracht. Daarom was het steeds belangrijk bij verrassing en als het donker was aan te vallen. Een richtlijn van de Noord-Vietnamese generale staf van juni 1965 gaf aan de troepen aanwijzingen over hoe zij de strijd tegen het Amerikaanse leger moesten voeren. Deze riep tegelijkertijd op lering te trekken uit de gevechten en die in gedetailleerde rapporten door te geven. Het was volgens deze richtlijn van belang dat men de tegenstander steeds in een defensieve positie hield, waarbij hij moest reageren op initiatieven. Hij moest worden gedwongen op de voorwaarden van de communisten te vechten. Er moest bij hem steeds sprake zijn van psychische spanning, opdat hij zo zijn kracht zou verliezen. Dat kon worden bereikt door hinderlagen en het uitschakelen van kleine strijdgroepen van de vijand door onverwachte en niet met elkaar verbonden aanvallen. Het betekende kleinschalige gevechten, waarbij men Zuid-Vietnamese en Amerikaanse militairen doodde en zich dan terugtrok in schuilplaatsen, zoals het aan de rand van Saigon gelegen Cu Chi. Deze plaats is nu een druk bezochte bestemming voor toeristen. Tijdens de oorlog was er een vele kilometers lang tunnelcomplex met eet- en slaapzalen, een keuken en een operatiekamer met ziekenverblijven.

Bui Tin benadrukt de belangrijke rol voor de oorlogsvoering van de communisten van generaal Nguyen Chi Thanh, die leiding gaf aan de regionale commandant van het Nationaal Bevrijdingsfront Tran Van Tra. Eerstgenoemde schreef in 1966 vijf essays met daarin vijf belangrijke lessen voor de oorlog in het Zuiden: houd altijd controle (kies de beste locatie en de meest geschikte tijd); dwing de vijand om de strijd op onze manier te voeren; altijd aanvallen en bewegen, concentreren en verspreiden op een ritmische manier en verberg en camoufleer je goed waarbij je de vijand in verwarring probeert te brengen; vecht van dichtbij en kort en maak snel een einde aan het gevecht; de bevelhebber moet de topografie goed kennen en vooraf het strijdtoneel goed bestuderen, waarbij hij zich afvraagt hoe de vijand opereert, en hij moet verschillende plannen hebben, zijn vuurkracht concentreren en van een hogere plaats op de vijand schieten.

In de Noord-Vietnamese militaire geschiedschrijving van de oorlog, die in 2000 in Hanoi verscheen (Engelse titel: *History of the General Staff during the Resistance War against the Americans to save the nation*), moesten de auteurs toegeven dat de doelstellingen veel te ambitieus waren. De kritiek spatte van de bladzijden af en daarbij vielen termen als ‘simplistisch, niet-realistisch, onvoldoende rekening houdend met de eigen mogelijkheden of met de effecten van de vijandelijke bombardementen op onze aanvoerwegen, een verwarde en slecht georganiseerde logistieke situatie en gevechtseenheden die van lage kwaliteit waren’. Men moest achteraf simpelweg toegeven dat men de gevechtskracht van de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen ernstig had onderschat. Na afloop van de oorlog is het ook duidelijk geworden dat de leiders midden jaren zestig van mening verschilden over de juiste strategie en tactiek. Er waren spanningen tussen de leiders van lokale guerrilla-eenheden in het Zuiden en de leiders van de partij en het leger in Hanoi en daarmee verbonden binnen de

regering. Le Duan en zijn hardliners drongen aan op een confrontatie van grote strijdgroepen. Giap wees dit af, omdat het voordelen bood voor de Amerikanen. Die konden hun surplus aan vuurkracht dan maximaal benutten. Het besluit dat in 1966 viel om vijftien Noord-Vietnamese regimenten naar Zuid-Vietnam te sturen, betekende dat de groep rondom Le Duan aan invloed won en dat de overwinnaar van Dien Bien Phu minder te vertellen had.³¹ Bovenstaande kritiek op de strategie of tactiek in een bepaalde fase van de oorlog betekent overigens niet dat historici in dienst van de leiders van de partij en de staat aan het begin van de eenentwintigste eeuw twijfelden aan het doel van de oorlog of aan de zekerheid van succes. De voor toeristen gemakkelijk te vinden studie *Vietnam. The war of liberation (1945-1975)* van Nguyen Huy Toan, die in 2006 in Hanoi verscheen, is doortrokken van de vastbesloten inzet van het Vietnamese volk, de rechtmatigheid van de Noord-Vietnamese zaak en de zekerheid van het succes in de oorlog tegen de Amerikanen: 'De grote lessen die men uit de meest langdurige, meest vernietigende, maar ook de meest roemrijke oorlog van de twintigste eeuw kan trekken, zal voor altijd de ideologische kracht en het onsterfelijke vertrouwen zijn van opeenvolgende generaties van het Vietnamese volk voor de zaak van de vorming van de natie en het veiligstellen daarvan.'

Deze geschiedschrijving wijkt nauwelijks af van de oorlogspropaganda, waarin de regering in Hanoi zo bedreven was. Hiermee kreeg de bevolking volop te maken. Een vrije pers ontbrak in Noord-Vietnam en dat betekende dat de regering de informatie over de oorlog zoveel als zij wenste naar haar hand kon zetten. Het monopoliseren van de informatievoorziening door de regering en de partij had als gevolg dat de bevolking geen goed beeld kreeg van de achtergronden van de oorlog, van de rol die hun eigen leiders welbewust hadden gespeeld bij het uitbreken van een grote oorlog en van de situatie van de soldaten in het Zuiden. Kranten, over luidsprekers uitgezonden boodschappen en berichten op de radio spraken vooral over de agressie van de Amerikanen, dat Amerikanen in groten getale stierven, dat er elke maand tientallen Amerikaanse vliegtuigen werden neergeschoten en dat men zeker zou zegevieren. Zoals ik al eerder opmerkte, men liet eveneens onvermeld dat het ook een burgeroorlog was. Centraal stond dat de hele natie moest vechten tegen het Amerikaanse imperialisme en de handlangers daarvan in het Zuiden. Uit de geschiedenis van Vietnam destilleerde men een onoverwinnelijkheid voor buitenlandse agressie, die vervolgens werd geprojecteerd in het heden. Massaorganisaties (de Vrouwen Unie, de Jeugd Unie en het Vaderland Front) verspreidden deze boodschappen en leverden zo een bijdrage aan de mobilisatie van de bevolking achter de oorlogsvisie van de regering en de partij. Een onderdeel van de manipulatie van de bevolking was dat men de achterblijvers in het ongewisse liet over wat er exact in het Zuiden gebeurde. Berichten over gesneuvelden bereikten veelal pas na de oorlog de familieleden, gewonden werden verborgen gehouden en brieven bereikten het thuisfront nauwelijks of met grote vertraging. Ook over de ontberingen op de Ho Chi Minhroute zweeg men.³²

De term Ho Chi Minhroute wordt in de westerse literatuur over de oorlog meestal gebruikt voor de route over land naar het Zuiden via Laos en Cambodja en in deze betekenis heb ik de term hiervoor ook bedoeld. Vietnamese en westerse publicaties hebben de afgelopen decennia duidelijk gemaakt dat men beter kan spreken over een aantal Ho Chi Minhroutes, sommige over land en andere over zee. Al in de tijd van de oorlog tegen de Fransen (1945/1946-1954) vervoerden Chinese en Vietnamese handelaren vanuit Hongkong, Macao en Hainan mensen en goederen in hun jonken over zee naar het strijdtoneel in het midden en zuiden van Vietnam. Tot die goederen behoorden de in China en op de Filipijnen 'achtergebleven' wapens van de geallieerden en de Japanners uit de Tweede

³¹ Het is een tegenstelling die bleef bestaan en die aan de vooravond van het Tetoffensief van 1968 in volle hevigheid speelde. Zie hiervoor in hoofdstuk 16 de paragraaf 'Noord Vietnam van 1965 tot het begin van het Tetoffensief in januari 1968' (bladzijde 439).

³² Zie hierover uitgebreid 'Geïdealiseerde beelden en de werkelijkheid van het Noord-Vietnamese leger en de rol van de vrouwen in het leger' in dit hoofdstuk (bladzijde 372).

Wereldoorlog, explosieven, medicijnen, radio-onderdelen en olieproducten. Ofschoon de exacte omvang van deze handel zich (nog) moeilijk laat vaststellen, is het wel duidelijk dat deze eraan heeft bijgedragen dat strijders van de Vietminh zich in het midden en zuiden van Vietnam tegenover de Fransen konden handhaven. Omdat geld schaars was, werden deze goederen betaald met opium, suiker, zijde, haaienvinnen, tin en kaneel. De Vietminh gebruikte de aanduiding Ho Chi Minhroute, die later in het Westen gemeengoed werd, voor deze aanvoerroute over zee al in de eerste jaren van de oorlog tegen de Fransen.

In 1951 organiseerde Nguyen Binh, de leider van de Vietminh in het zuiden van Vietnam, via Laos en Cambodja een eerste verbinding over land van het noorden naar het zuiden. Acht jaar later, toen de regering in Hanoi eerst een gerichte opdracht gaf aan Groep-559 en later aan Groep-959 om de strijders in het Zuiden van wapens, voorraden, medicijnen en verse troepen te voorzien, werd die aangeduid als de Duong Truong Son (de strategische aanvoerroute door het Truong-Songeberge). De totale afstand van de routes over land bedroeg vele duizenden kilometers en – zoals ik een volgende paragraaf nog zal beschrijven – de omstandigheden voor degenen die de wegen aanlegden en daar gebruik van maakten waren vaak erbarmelijk slecht. De eerdergenoemde Vietnamese onderzoeker Dang Phong heeft in 2012 cijfers verstrekt die een beeld geven van de betekenis. Er vielen langs de weg minstens 20.000 doden, 50.000 voertuigen en bijna 90.000 ton aan goederen werden vernield en de Amerikanen gooiden 8000 ton bommen op de routes. Toch was de aanvoer volgens Phong indrukwekkend: 4.000.000 soldaten en 1.500.000 ton aan wapens, materiaal en andere goederen bereikten zo het Zuiden.

Het netwerk met de Zuid-Chinese Zee als een belangrijke aanvoerroute naar het midden en zuiden van Vietnam bleef echter bestaan met een speciale eenheid Bataljon-603, later Groep-759 en nog later Brigade-125. Aangezien de aanvoer over land begin jaren zestig veelal niet verder kwam dan het gebied net ten zuiden van de gedemilitariseerde zone werd de aanvoer over de Zuid-Chinese Zee op dat moment nog belangrijker. Via deze route werden moderne Russische en Chinese wapens door een geheime Vietnamese marine-eenheid onder leiding van Tran Van Tra naar het Zuiden vervoerd. De houten en voor een deel met staal beklede boten vertrokken in de buurt van Haiphong en voeren daarna in een reis van een week langs de kust of via Hainan en de Paracellen-eilanden naar de rivieren en kanalen in het midden en zuiden van Vietnam. Daar werden de wapens overgeladen op sampans of pakdieren en vervolgens naar de guerrillastrijders gebracht. De route over zee bleek succesvol. Ook weer op basis van de informatie van Dang Phong de volgende cijfers: tussen 1961 en 1971 waren er 155 transporten over zee, die zorgden voor de aanvoer van 6638 ton aan wapens en materieel en duizenden kaderleden. Slechts 7 procent was niet succesvol. De aanvoer ondervond nauwelijks problemen tot 15 februari 1965, toen een Amerikaans vliegtuig een boot van Brigade-125 met zestig ton wapens aan boord in de haven van Vung Ro ontdekte en tot zinken bracht. Amerikaanse blokkades op zee sloten daarna deze aanvoerlijn grotendeels af. Pas op dat moment werd de route over land belangrijker, maar deze kon vooral de strijders in het uiterste zuiden in de Mekongdelta moeilijk bereiken. Het was dan ook van grote betekenis dat een andere aanvoerweg over zee kon worden geopend. De Cambodjaanse vorst Norodom Sihanouk keurde het in 1965 goed dat via de Cambodjaanse haven Sihanoukville wapens en ander materieel naar de Mekongdelta werden vervoerd. De Noord-Vietnamese eenheid die zich hiermee belastte onder de dekmantel van een bedrijf voor in- en export werd door Hanoi aangeduid als Groep-17. Een deel van de goederen, vooral voedsel en olie, was afkomstig uit Cambodja. Chinese schepen leverden duizenden tonnen aan munitie en artillerie. Aan deze belangrijke aanvoerlijn kwam omstreeks 1970 een einde door het optreden van de Amerikaansgezinde premier Lon Nol en de val van Sihanouk in maart 1970, toen Lon Nol hem opvolgde als president. De periode 1971-1975 was het moeilijkst. Maar er waren in deze periode nog 411 transporten die meer dan 30.000 ton aan munitie, goederen en voertuigen naar het Zuiden brachten.⁷³

De Amerikaanse strategie en tactiek

Ik noemde hiervoor de kritische kanttekening van Noord-Vietnamese militairen bij de effectiviteit van de Amerikaanse bombardementen. In de Amerikaanse strategie namen bombardementen inderdaad een belangrijke plaats in. Hier was duidelijk de invloed van de Tweede Wereldoorlog zichtbaar, waarin bombardementen een essentieel onderdeel van de strategie waren. Zoals de geallieerden in die oorlog geen goed beeld hadden van de effecten van de bombardementen op de Duitse bevolking en de Duitsers niet van die op de Engelse, zo vroegen de Amerikaanse strategen zich eveneens onvoldoende af of de strategische waarde van die bombardementen niet beperkt was en of zij de gevolgen voor het moreel van de burgers niet verkeerd beoordeelden. Het belangrijkste Amerikaanse doel was om op deze wijze de wil van de tegenstanders te breken, opdat die bereid zouden zijn de strijd op de Amerikaanse voorwaarden te staken. De opvatting die door de leiders van de Amerikaanse luchtmacht en marine werd verdedigd en vervolgens ook door de politici werd verkondigd, was dat de bombardementen ervoor zorgden dat het Noord-Vietnamese ‘breaking point’ (breekpunt) werd gevonden en dat de infiltratie uit het Noorden dan zou stoppen of de Noord-Vietnamezen aan de onderhandelingstafel zouden plaatsnemen. Iemand die dit op wel bijzonder wrange wijze uitdrukte was de opperbevelhebber van de Amerikaanse luchtmacht generaal Curtis Lemay, die opmerkte dat het zijn oplossing zou zijn om de Noord-Vietnamezen te vertellen dat zij met hun agressie moesten stoppen en dat zij anders naar de steentijd terug werden gebombardeerd. Toch ging de regering-Johnson niet zo ver als Lemay wilde. Het waren hoofdzakelijk bombardementen met allerlei beperkingen. Die waren volgens de meeste militairen ook wel voldoende om de primitieve samenleving van de Vietnamezen op de knieën te dwingen – iets wat zij later toen de Amerikaanse nederlaag een feit was veelal waren vergeten als zij kritiek hadden op hun regering. Een van die beperkingen is later door Amerikaanse militairen die vonden dat zij met de hand op de rug oorlog moesten voeren fel bekritiseerd. Dat was dat een aanzienlijk deel van de vijandelijke luchtafweer niet mocht worden gebombardeerd, omdat die te dicht bij de Noord-Vietnamese bevolkingscentra lag.

Met goedkeuring van Johnson werden het aantal vluchten en de te bombarderen doelen in de loop der jaren wel steeds verder uitgebreid. In het begin (in 1965) waren de bombardementen hoofdzakelijk bedoeld om de Amerikaanse vastbeslotenheid te laten zien, weldra concentreerde Operatie Rolling Thunder zich vooral op militaire bases, luchtafweerinstallaties, opslagplaatsen, bruggen en de infiltratieroutes vanuit Noord-Vietnam. Tijdens wekelijkse lunchbijeenkomsten op dinsdag stelden Johnson, McNamara en Rusk de doelen voor de volgende periode vast, waarbij zij ervoor waakten dat de bombardementen niet te dicht in de buurt van de Chinees-Vietnamese grens of Vietnamese steden plaatsvonden. Eind 1965 moesten de Amerikaanse Chefs van Staven toegeven dat de oorlogscapaciteit van de vijand nauwelijks had geleden door de bombardementen. Vanaf 1966 werden daarom steeds vaker industriegebieden en transportsystemen in het Noorden aangevallen en uiteindelijk werden de staalfabrieken en energiecentrales in de buurt van Hanoi en Haiphong doelwitten. Een belangrijk doel vanaf 1966 was het vernietigen van de olievoorraad van Noord-Vietnam, ofschoon inlichtingenofficieren aangaven dat dit land over een enorm grote voorraad beschikte. Vietnamese treinen reden trouwens op hout of kolen. Amerikaanse piloten en strategen meenden bijwijlen dat zij een groot deel van de olievoorraad had vernietigd, terwijl die zich nog grotendeels onder de grond in opslagtanks bevond. In de Amerikaanse militaire documentatie treft men ook hoge getallen aan over de hoeveelheid vernietigde vijandelijke vrachtauto's, wagons, rails, boten en energiecentrales – zonder dat men zich ooit afvroeg hoeveel er nog wél konden worden gebruikt. Er werd stevige druk op Johnson uitgeoefend de haven van Hanoi te bombarderen en van mijnen te voorzien. Johnson weigerde dit, vooral omdat hij bang was dat dit Russische schepen in de haven zou treffen.

In totaal gooiden de Amerikanen en hun Zuid-Vietnamese bondgenoten 7.800.000 ton bommen tijdens de Vietnam Oorlog. Alleen al in de jaren 1966-1968 wierpen de Amerikanen en hun bondgenoten bijna 3.000.000 ton bommen op Vietnam, Laos en Cambodja. Dat was meer dan tijdens de hele Tweede Wereldoorlog en de Koreaanse Oorlog samen. Ruim 4.000.000 ton viel in de oorlogsperiode op Zuid-Vietnam, 1.500.000 ton op Laos, 500.000 ton op Cambodja en de rest (ruim 1.000.000 ton) op Noord-Vietnam. Het is opmerkelijk te noemen dat de meeste bommen vielen op het gebied van de bondgenoot Zuid-Vietnam. Het heeft bij sommige historici tot de verzuchting geleid dat de Amerikanen zich klaarblijkelijk meer zorgen maakten om gedode Noord-Vietnamezen dan om gedode Zuid-Vietnamezen. Een dergelijk beeld wordt nog versterkt door de vaststelling dat in het Noorden in tegenstelling tot het Zuiden nooit napalm is gebruikt. De Amerikaanse legerleiding negeerde ook grotendeels dat de vernietigende bombardementen in Zuid-Vietnam negatieve effecten hadden voor de steun van de bevolking aan de eigen regering.

De Amerikaanse strategie ging ervan uit dat de superioriteit op materieel en technisch gebied de tegenstander uiteindelijk ervan zou overtuigen dat het beter was dat hij de strijd beëindigde. Het had ook als gevolg dat de strategie zich vooral richtte op het op grote schaal inzetten van deze militaire macht. Dat impliceerde dat als de militaire leiders erachter kwamen dat de ingezette militaire middelen niet 'werkten', zij de politici vervolgens probeerden te bewegen tot een volgende stap op de escalatieladder, zonder een diepgaande discussie over de effectiviteit van de toegepaste strategie. Ofschoon de bombardementen in financiële en materiële zin enorm veel schade aanrichtten en schattingen over het aantal Vietnamese burgerslachtoffers uiteenliepen van gemiddeld 1000 (van McNamara) tot 3000 per maand (van de CIA), was het militair-strategische effect daarvan gering. De bombardementen dwongen Noord-Vietnam niet naar de onderhandelingstafel, maar maakten het de communistische leiders juist mogelijk de 20.000.000 inwoners in het Noorden te motiveren om de strijd voort te zetten. Dat was een les die de Amerikanen uit de Tweede Wereldoorlog hadden kunnen trekken. Daarnaast eisten de vluchten een hoge tol. Alleen al in 1965 verloren de Amerikanen 171 vliegtuigen boven Noord-Vietnam, in 1966 280 en in 1967 328 als gevolg van vooral de Noord-Vietnamese luchtafweer en de MiG-gevechtsvliegtuigen, later aangevuld met Russische SAM-2 raketten. Van groot belang was de steun van de Sovjetunie en China, ook vanwege het voedsel dat uit deze staten werd aangevoerd om de terugvallende voedselopbrengst aan te vullen.

Historici hebben zich eveneens afgevraagd of de effecten van de bombardementen voor de lange termijn op de een of andere wijze concreet kunnen worden gemeten in economische termen. Een eerste econometrisch onderzoek is in 2011 gepubliceerd door twee onderzoekers Edward Miguel en Gérard Roland. Zij vergelijken de situatie in hevig en nauwelijks of niet gebombardeerde gebieden in het Noorden en het Zuiden voor het begin van de bombardementen met die in 2002. Hun conclusie is dat er geen negatieve effecten wat betreft de armoederatio, het consumptiepatroon, de infrastructuur, de geletterdheid en de bevolkingsdichtheid op lange termijn kunnen worden vastgesteld. Dat was in de eerste plaats omdat de meeste bombardementen tot doel hadden om troepenbewegingen uit het Noorden naar Zuid-Vietnam te blokkeren. De bombardementen vonden ook overwegend plaats op het platteland in gebieden waar weinig infrastructuur kon worden vernield. Dat leidde begin 1968 tot het inzicht bij McNamara dat 'afgezien van de mensen Noord-Vietnam over weinig directe hulpbronnen voor de oorlogsinspanning beschikt, die in de eerste plaats voortdurend worden aangevuld door de grote import uit communistische landen. De agrarische aard van de [Vietnamese] economie sluit een economische ineenstorting als gevolg van de bombardementen uit'. Bovendien nam Noord-Vietnam allerlei maatregelen die de effecten probeerden te minimaliseren. De Noord-Vietnamezen toonden zich daarbij zeer vindingrijk. De Vietnamese Arbeiders Partij organiseerde in dorpen en steden de samenwerking tussen burgers en militairen. Zij evacueerde burgers uit de steden naar het platteland; in Hanoi liep de bevolking zo terug van 1.000.000 naar 250.000. Zij verspreidde fabrieken (met uitzondering van ijzer- en

cementfabrieken) en voorraden werden verborgen in ondergrondse opslagplaatsen. Een netwerk van tunnels maakte het mogelijk dat een deel van de bevolking letterlijk onderdook en vernielde bruggen en wegen werden door speciale brigades onmiddellijk gerepareerd. Er werkten permanent een half miljoen mensen aan deze reparatiewerkzaamheden. Van geheel andere aard waren natuurlijk de gevolgen van het inzetten van vliegtuigen op ecologisch gebied en voor de gezondheid van de mensen. Die waren enorm en hebben tot op de dag van vandaag grote gevolgen voor de bevolking.³³

Deden de Amerikanen iets met de informatie over het effect van de bombardementen? Een geheime studie van de Rand Corporation stelde al in 1966 dat bombardementen veel ellende en zelfs voedseltekorten hadden veroorzaakt in Noord-Vietnam, maar gaf ook aan dat er ‘geen aanwijzingen [zijn] van een serieuze verslechtering of verstoring van de economische activiteiten...De bombardementen in het bijzonder hebben waarschijnlijk voldoende toevallige schade en burgerslachtoffers veroorzaakt om het de regering mogelijk te maken de anti-Amerikaanse strijdlust in stand te houden en niet voldoende om serieus de zaak in elkaar te laten storten of ontrouw te veroorzaken.’ En een CIA-studie dacht er twee jaar later niet heel anders over: ‘Omdat het land in een betrekkelijk primitieve staat van ontwikkeling verkeert en omdat de bombardementen onder strikte beperkingen zijn uitgevoerd, is de schade voor de economie gering.’ Of, om Lemay van repliek te dienen, hoe kan men een overwegend agrarische samenleving naar het stenen tijdperk ‘terugbombarderen’ als de industrialisatie nog maar net op gang is gekomen en moderne energievoorzieningen, transportsystemen en de daarvoor benodigde infrastructuur grotendeels ontbreken? Een lid van het Congres vroeg een hoge Amerikaanse militair van de luchtmacht tijdens een bezoek aan Vietnam of hij over voldoende middelen beschikte. De militair antwoordde dat het hem aan niets ontbrak. Hij beschikte over voldoende vliegtuigen, wapens en munitie. Maar een zaak miste hij wel en dat waren geschikte doelen om te bombarderen. McNamara vertelde in de zomer van 1967 in een geheime ontmoeting met leden van het Congres dat er tot dat moment 2000 doelen waren gebombardeerd in Noord-Vietnam en dat er nog 75 potentiële doelen over waren maar geen enkele het risico van het verlies van een piloot of een vliegtuig of de kosten van de bommen rechtvaardigde. De wanverhouding tussen het verlies aan piloten en vliegtuigen en de noodzaak bepaalde doelen te bombarderen werd in 1967 steeds groter. Vanaf het begin van Rolling Thunder zijn tot november 1968 922 vliegtuigen van de luchtmacht en de marine boven Noord-Vietnam neergeschoten. Van de 745 vliegtuigbemanningen van de luchtmacht kwamen 255 leden om het leven, 145 werden gered, 222 gevangengenomen en 123 vermist. Daarnaast hadden de Amerikanen voor januari 1968 nog 225 vliegtuigen boven Zuid-Vietnam verloren, afgezien van 500 helikopters. McNamara meldde in 1966 en 1967 een aantal keren bij Johnson dat hij ernstig twijfelde aan de effectiviteit van de bombardementen, waarvan hij eerder zo’n krachtige pleitbezorger was geweest. Maar ondanks dit kritische geluid gingen de bombardementen voorlopig nog gewoon door.

In 1986 publiceerden David Chanoff en Doan Van Toai de studie *Portrait of the enemy* met daarin vooral interviews met Vietnamezen die Vietnam waren ontvlucht, nadat zij eerder de kant van de communisten hadden gekozen of in Noord-Vietnam hadden geleefd. Een van degenen die aan het woord kwam, was Tran Van Truong, die in 1967 vijftien jaar was. Hij gaf aan hoe de bombardementen hem veranderden: ‘Niemand in ons gezin voelde iets voor de regering. Natuurlijk kon je daarover niets zeggen. Maar binnen het gezin waren wij daarover openlijker. Ik wist dat mijn vader hen haatte. Niemand van ons zou het erg hebben gevonden als het leger van Saigon het Noorden was binnengevallen en ons van hen had bevrijd. Als de Amerikanen Saigon hielpen, dan dachten wij dat zij misschien werkelijk op een zekere dag zouden komen. Maar toen de Amerikanen Haiphong aanvielen, begon ik hen te haten. Voordat mijn moeder gewond raakte door een bombardement, maakte ik in de zomer van 1967 deel uit van een menigte die een Amerikaanse piloot

³³ Zie over deze gevolgen ‘Agent Orange, het milieu en de mensen’ in hoofdstuk 13 (bladzijde 393).

die was neergeschoten gevangennam...Kinderen begonnen modderkluiten en stenen naar de piloot te gooien. Ik weet niet wie er begon...Ik wist dat het verboden was, maar daar trok ik mij niets van aan. Ik probeerde goede stenen te vinden, zodat ik hem echt pijn kon doen.' Een sergeant van het Noord-Vietnamese leger Nguyen Van Mo vertelde dat de wijze waarop de Amerikanen hun bommen wierpen veranderde en dat dit gevolgen had: 'De mensen in Noord-Vietnam haatten de bombardementen. Zij waren woedend over de aanvallen. Eerst waren de Amerikanen erg zorgvuldig met hun aanvallen...Wij zagen hoe nauwkeurig de bombardementen waren. De mensen in Hanoi hadden het nodige vertrouwen in de nauwkeurigheid van de bombardementen gekregen en grote groepen verzamelden zich om daarnaar te kijken...Maar later gingen de Amerikanen overal bommen gooien...Op een bepaald moment wierpen piloten bommen met daarin honderden stalen ballen. Een groot aantal burgers werd onverwachts gedood. Daarna gingen de mensen de Amerikanen haten. Als de autoriteiten niet tussenbeide waren gekomen, zouden de mensen de neergeschoten Amerikaanse piloten hebben doodgeslagen...De piloten dachten op dat moment niet na over de negatieve politieke gevolgen.' Wij moeten hierbij bedenken dat de Amerikaanse motivatie voor de bombardementen – het straffen van de agressie van Noord-Vietnam in het Zuiden – voor de bevolking verborgen bleef. Wij zagen al eerder dat de regering een heel ander beeld verspreidde.

Bovengenoemde Amerikaanse strategische premisse van materiële superioriteit zien wij ook bij de grondoorlog. Naast de bombardementen was de strijd op de grond tegen het Nationaal Bevrijdingsfront en de Noord-Vietnamese militairen de tweede pijler van de Amerikaanse strategie. Hoe verschillend beide partijen naar deze oorlog keken, blijkt uit de wijze waarop zij de resultaten van de gevechten analyseerden. Als voorbeeld de veldslag in de Ia-Drangvallei in de Centrale Hooglanden, het eerste grote gevecht tussen het Amerikaanse en het Noord-Vietnamese leger in november 1965. De Amerikanen meenden dat zij hadden gewonnen, omdat hun luchtlandingstroepen een grote eenheid van het Noord-Vietnamese leger hadden vernietigd, de tegenstanders wegluchtten en vooral omdat er veel meer Vietnamezen dan Amerikanen waren gedood (634 zekere en 1215 geschatte Noord-Vietnamese doden tegenover 75 Amerikanen). Hun tegenstanders vonden dat zij de overwinnaars waren, omdat zij, nadat zij veel slachtoffers hadden veroorzaakt bij de Amerikanen, konden standhouden tegenover de Amerikaanse vuurkracht en helikopters en zich daarna konden terugtrekken naar een veilige plek aan de andere kant van de Vietnamees-Cambodjaanse grens.

Deze veldslag veroorzaakte de eerste grote twijfel bij de Amerikaanse minister van Defensie Robert McNamara. Die stelde vast dat bombardementen de aanvoer van mensen en materieel uit het Noorden onvoldoende konden verhinderen en dat de search and destroy-strategie niet genoeg schade toebreacht aan de vijand om die te kunnen verslaan. Het bleek nu dat er veel meer communistische legereenheden actief waren in het Zuiden dat men vooraf veronderstelde. Begin 1966 probeerde McNamara Johnson ervan te overtuigen dat een bombardementspauze verstandig was om te onderzoeken of onderhandelingen mogelijk waren. Hij vertelde daarom tegen Johnson dat men te optimistisch was geweest en het niet zeker was dat de Amerikanen en hun bondgenoten een overwinning behaalden. Hij sprak over een kans van 33 tot 50 procent. En in een memorandum van oktober 1966 schreef de minister: 'Het is duidelijk dat om het Noorden afdoende te bombarderen, opdat het een wezenlijke invloed heeft op de politieke, economische en sociale structuur van Hanoi, een inspanning van ons is vereist die wij wel kunnen doen, maar die of niet door onze eigen bevolking of niet door de wereldopinie zal worden geaccepteerd. Het zou ook een serieus risico betekenen in een oorlog met China te worden meegesleept.' Maar de politiek van bombardementen en steeds meer Amerikaanse militairen sturen veranderde vervolgens niet. Johnson hield vast aan zijn escalatiepolitiek.

Er waren Amerikanen in Vietnam die eveneens twijfels hadden. De USIA-medewerker Scotton beschrijft in zijn boek zijn verbazing toen hij na een jaar afwezigheid in de loop van 1965 in

de Centrale Hooglanden terugkeerde: ‘Het verbaasde mij dat ik meer dan twintig schepen voor de kust zag liggen. Helikopters, vele met op en neer slingerende ladingen, vlogen op en neer tussen de schepen en het vasteland. Het leek op een herhaling van de landing in Normandië...Ik werd plotsklaps overvallen door de gedachte dat wij zouden winnen door enorme voorraden en honderdduizenden soldaten het land in te pompen, maar wij zouden [dan] op de verkeerde manier winnen, niet door middel van het toepassen van een geschikte strategie en tactiek maar door Vietnam veel te vol te proppen met legermaterieel en het platteland te verschroeien. Toen ik [mijn meerdere] Ev vertelde wat ik voelde, antwoordde hij: “Laten wij eens kijken. Dit verandert vast en zeker de oorlog, daar is geen twijfel aan, maar of wij de oorlog winnen, dat staat niet vast.”

Aan het gevecht in de Ia-Drangvallei verbonden het COSVN en de Amerikaanse legerleiding achteraf strategische lessen die grote invloed hadden op het verdere verloop van de oorlog. Na de gevechten realiseerden de Noord-Vietnamezen zich dat zij weerstand konden bieden aan de Amerikaanse luchtsteun. De Amerikanen verbonden aan de hoge ‘dead ratio’ ten gunste van de Amerikanen de conclusie dat zij de vijand konden laten doodbloeden door een ‘war of attrition’ (uitputtingsoorlog). De search and destroy-strategie van Westmoreland was daarna vooral gericht op uitputting van de tegenstander door die in de jungle op te sporen en vervolgens te vernietigen. Nadat eind 1965 de logistieke basis van de Amerikanen zo krachtig was geworden dat zij tot offensieven konden overgaan, richtten de Amerikaanse troepen zich vooral op de communistische hoofdmacht in dunbevolkte streken, terwijl het Zuid-Vietnamese leger, dat steeds meer verantwoordelijkheid kreeg voor de oorlogsvoering, zich concentreerde op de dichtbevolkte stedelijke centra en het pacificeren van gebieden die ‘gezuiverd’ waren van opstandelingen. Op dat moment veronderstelde Westmoreland nog dat de eerste Amerikaanse soldaten eind 1967 konden worden teruggetrokken. Wij weten nu dat hij zich daarin vergiste. Van ruim 175.000 eind 1965 groeide het aantal Amerikaanse militairen tot 543.000 in 1969.

De kern van Westmorelands strategisch-tactische concept was een combinatie van vuurkracht en beweeglijkheid. Voor de ‘search’ werden allerlei moderne technieken ingezet, van draagbare radar en infrarood tot urine-opsporingstechnieken en herbiciden die het oerwoud moesten ontbladeren. In de fase van de ‘destroy’ werden de eenheden van de tegenstanders bestookt met artillerie (veelal op heuveltoppen geplaatst) en bommen en daarna over de grond aangevallen en vernietigd door infanteristen, die zich met behulp van helikopters snel konden verplaatsen. Als op deze wijze de grote troepenconcentraties uitgeschakeld waren, kon daarna het Zuid-Vietnamese leger gebieden pacificeren, was de opvatting. De strategie van search and destroy beoogde dus dat het Amerikaanse leger met de superieure vuurkracht waarover het beschikte de tegenstanders nadat die waren gevonden vernietigde. Op hun beurt lieten die zich ‘graag’ vinden op plaatsen waar dat zo weinig mogelijk afbreuk deed aan hun positie in het Zuiden. Er is zelfs berekend dat 80 procent van alle gevechten door de communisten is geïnitieerd. Westmoreland bleek voor zijn strijdwijze steeds meer troepen nodig te hebben en bestookte zijn regering met nieuwe verzoeken in de loop van 1966. Aan het einde van het jaar zouden 450.000 Amerikaanse soldaten in Vietnam moeten zijn, vond hij. Het patroon was dan dat Johnson hem voor een deel zijn zin gaf en Westmoreland vervolgens weer meer eiste. Johnson keurde in juni 1966 goed dat het er een jaar later 435.000 zouden zijn; eind 1966 waren 385.000 Amerikaanse militairen in Vietnam.

Nadat het Bevrijdingsfront en de Noord-Vietnamezen zich noodgedwongen eerst vooral hadden beperkt tot guerrilla-activiteiten, gingen zij in de loop van 1967 geleidelijk aan over tot grotere gevechten tegen Amerikaanse troepen ten zuiden van de gedemilitariseerde zone bij de 17^e breedtegraad in de provincies Quang Tri, Tuan Thien, Quang Nam, Quang Tin (nu het zuidelijke deel van Quang Nam) en Quang Ngai. Dit gebeurde mede met als doel de Amerikaanse troepen weg te lokken van het platteland, opdat het Nationaal Bevrijdingsfront daarvan kon profiteren. Westmoreland was al eerder overgegaan naar grotere search and destroy-acties. De eerste, Operatie

Starlite, in augustus 1965 op het Van Tuong schiereiland in de provincie Quang Ngai had nog slechts als bedoeling een spectaculaire zege te behalen om de juistheid van de Amerikaanse strategie te illustreren. Een goede evaluatie hiervan had de Amerikanen al kunnen leren dat tegenover het geringe aantal gedode Amerikanen ruim 600 doden aan Vietnamese kant stonden, maar dat driekwart van de tegenstanders wist te ontsnappen en dat de 600 doden slechts 127 wapens achterlieten. Wij moeten ons natuurlijk afvragen of dit laatste kwam, doordat communistische strijders de wapens van hun gesneuvelde collega's hadden meegenomen of doordat de Amerikanen niet alleen soldaten hadden gedood. De COSVN-leider Nguyen Chi Thanh concludeerde dat hij had gewonnen, omdat hij naar willekeur op een andere plaats de strijd kon hervatten. Ik noemde al eerder Operatie White Wing tussen januari en maart 1966 in Binh Dinh, die in termen van 'body counts' à la Ia Drang eveneens een succes was. De Amerikaanse legerleiding had er echter geen aandacht voor dat vijftien dorpen waren vernield en veel burgers waren omgekomen, of, zoals ik al schreef, de Vietcong steeds weer terugkeerde, zodra de Amerikanen waren vertrokken.

Soortgelijke vaststellingen moeten wij doen met betrekking tot latere en omvangrijkere search and destroy-operaties, zoals Operatie Attleboro (september 1966) en Operatie Cedar Falls (januari 1967), beide gericht op de 'IJzeren Driehoek', een gebied ten noorden van Saigon in de buurt van Cu Chi waar het Bevrijdingsfront een stevige machtsbasis had, en Operatie Junction City (februari-mei 1967). Bij de eerstgenoemde operatie meenden beide partijen opnieuw dat zij hadden gewonnen. De Amerikaanse legerleiding kon wijzen op een gunstige kill ratio van 15 tegenover 1 en de grote wapenvoorraden die waren buitgemaakt. Men negeerde daarbij overigens dat de cijferende officieren weer een onderscheid hadden gemaakt tussen 'zekere' en 'mogelijke' doden en dat er waarschijnlijk sprake was van dubbeltellingen. Nog belangrijker was dat men zich niet afvroeg of het doden van veel Vietcongstrijders betekende dat de invloed van de opstandige beweging onder de bevolking nu ook minder was geworden. De tegenstanders meenden dat hun machtspositie krachtig was gebleven. Het bewijs voor hun gelijk was dat een tweede actie tegen de IJzeren Driehoek noodzakelijk was, waarbij dertigduizend Amerikaanse militairen een stelsel van bolwerken, tunnels en bunkers van het Bevrijdingsfront platbombardeerden en onder water zetten en het dorp Ben Suc met de grond gelijk maakten. Daarna vonden de Amerikaanse militairen dat zij nu zeker hadden gewonnen. Inderdaad was opnieuw sprake van een hoge body count en dit keer was ook een groot deel van de vijandelijke infrastructuur vernietigd. Wat de Amerikaanse legerleiding over het hoofd zag, was dat de belangrijkste troepen van het Bevrijdingsfront al voor de grote Amerikaanse aanval waren vertrokken en dat de Amerikaanse strategie de zwaar getroffen burgerbevolking vol haatgevoelens achterliet. Slechts twee weken na de beëindiging van Operatie Cedar Falls stelden Amerikaanse officieren vast dat het gebied van de IJzeren Driehoek weer wemelde van Vietcongstrijders. Dat was een heel ander geluid dan de optimistische verhalen over het grote aantal gedode vijanden. Van een effectieve pacificatie van het gebied onder leiding van de regering en het leger van Zuid-Vietnam kon in deze situatie volstrekt geen sprake meer zijn. Wat hier gebeurde was vergelijkbaar met de laatste genoemde search and destroy-actie van februari-mei 1967 Junction City. Die was gericht op het gebied van de Cambodjaans-Vietnamese grens en had tot doel om het hoofdkwartier van het COSVN te vernietigen. Het leverde na grootschalige helikopter- en infanterieacties opnieuw hoge body counts voor de Amerikanen op, maar het hoofdkwartier van de vijand werd niet gevonden. Dat had het Bevrijdingsfront verplaatst naar Cambodja. En ook hier bleef een effectieve pacificatie achterwege.

Midden 1967 was op militair gebied in feite sprake van een patstelling. De Zuid-Vietnamese regering was op dat moment redelijk stabiel, de 450 duizend Amerikaanse troepen konden niet uit Zuid-Vietnam worden verjaagd en de communisten waren, ondanks het feit dat zij voor een deel waren teruggedrongen naar Laos en Cambodja, nog steeds in staat militaire initiatieven te nemen,

vooral in de Centrale Hooglanden. Dat kwam ook doordat steeds meer troepen en materieel uit Noord-Vietnam over de Ho Chi Minhroutes het Zuiden bereikten.

De kwetsbare elementen van Westmorelands strategie kwamen in de loop van 1967 wel steeds duidelijker naar voren: de contraproductieve effecten van het inzetten van de massale Amerikaanse vuurkracht tegen de burgerbevolking, het voor een deel tot inactiviteit doemen van het Zuid-Vietnamese leger, dat zich vooral mocht concentreren op assistentie bij het pacificatiewerk, en de mogelijkheid van de tegenstanders in Hanoi om verliezen in een sneller tempo aan te vullen dan de Amerikaanse body count kon bijhouden – wat nog eens liet zien dat voor de communisten deze oorlog niet een beperkte strijd was, maar een waarvoor de hele bevolking totaal werd gemobiliseerd.

Het effect van de Amerikaanse militaire interventie voor de situatie in Zuid-Vietnam laat zich moeilijk meten. In algemene zin kan men stellen dat Zuid-Vietnam midden 1967 daardoor als staatkundige eenheid overeind was gebleven, maar in strikt militair opzicht ligt een evaluatie lastiger in een oorlog zonder regelmatige frontlijnen, waarbij men er nooit zeker van kon zijn dat men een gebied definitief had veroverd. De pacificatie bleef een groot punt van zorg. De Amerikanen besteedden wel aandacht aan het onderwijs en de gezondheidszorg ten behoeve van de Zuid-Vietnamese bevolking, maar ingrijpende landhervormingen van de regering in Saigon bleven uit, vooral uit vrees de klasse die land bezat van zich te vervreemden. Het was de bedoeling dat het Zuid-Vietnamese leger zich met de pacificatie zou bezighouden, maar doordat een steeds groter deel van dat leger werd ingezet bij de strijd tegen het Noord-Vietnamese leger betekende dit dat men voor de pacificatie sterker was aangewezen op regionale strijdkrachten. Die kampten met corruptie, een ineffectief leiderschap en een slechte moraal en gingen vaak op een onzorgvuldige wijze met de burgerbevolking om. In wezen was de hele benadering van de search and destroy strijdig met een effectieve pacificatie van de dorpen. Operatie Ceder Falls is een voorbeeld te midden van vele andere. Westmoreland verklaarde na deze actie dat nu versneld pacificatie-activiteiten in een gebied vlak bij Saigon konden beginnen. Het was een voorstelling van zaken die haaks stond op de werkelijkheid. Dorpen die als steunpunten van de Vietcong waren beschouwd, zoals Ben Suc, waren volledig vernietigd. Een journalist stelde vast dat het erop leek dat de militairen de search and destroy hadden omgedraaid, eerst vernielen en dan zoeken. David Ross, een negentienjarige verpleger van de 1^e Infanteriedivisie merkte naar aanleiding hiervan op: ‘Dus wat wij aan het doen waren, was het dorp voor ons laten kiezen, of, als ons dat niet lukte, de bevolking wegsturen, het dorp in brand steken, de mensen in concentratiekampen stoppen en het gebied tot een free-fire-zone bestempelen. Aangezien wij in theorie alle burgers uit het gebied hadden gebracht (maar een groot deel van hen glipte natuurlijk weg in de bossen en kwam terug zodra wij waren vertrokken), was het enige wat “daar buiten” nog aanwezig was de vijand. Dus dat gaf ons het recht om dag en nacht artillerieprojectielen die kant op te schieten... Als je je dan bedenkt hoe groot het percentage burgers ten opzichte van de strijders was, kregen de burgers de volle laag.’

Een ander probleem was het vaststellen of het Amerikaanse leger in militair opzicht daadwerkelijk vooruitgang boekte. Aangezien uitputting van de vijand het doel was, gebruikte de legerleiding de body count als het belangrijkste evaluatie-instrument voor de voortgang van de oorlog. Het aantal gedode tegenstanders bepaalde zo het succes of falen van het Amerikaanse leger en niet het veroverde grondgebied, zoals in de meeste oorlogen tot die tijd. Hoe dat zo ver was gekomen en wat hiervan de gevolgen waren, heeft de Amerikaanse militaire historicus Daddis onderzocht in *No sure victory. Measuring U.S. Army effectiveness and progress in the Vietnam War*, een belangrijke studie uit 2011. Hij laat daarin zien dat de Amerikanen worstelden met de vraag hoe een conventioneel leger dat in een onconventionele omgeving een oorlog uitvocht, kon vaststellen of men de oorlog aan het winnen was, of althans vorderingen maakte. In het begin meende de legerleiding nog dat men de effectiviteit en de vooruitgang van de oorlogsinspanning kon aflezen uit het aantal Zuid-Vietnamezen dat in ‘veilige gebieden’ leefde en uit de geleidelijke uitbreiding van deze gebieden. Na verloop van

tijd gingen de militaire leiders over tot het vaststellen van de kill of dead ratio's als de belangrijkste maatstaf voor hun vorderingen. Zij redeneerden gedachtig de opvatting van de uitputtingsoorlog dat men aan de winnende hand was als men meer communistische soldaten doodde dan de vijand kon vervangen. Maar betekende dit nu ook dat de invloed van de Zuid-Vietnamese regering toenam of die van de communisten geringer werd? Het MACV stelde zich daarom allerlei vragen: hoe kon men vaststellen of een dorp werkelijk gepacificeerd (lees: vrij van communistische invloeden) was? Hoe kon men het verschil vaststellen tussen het onvermogen van de vijand om te vechten als gevolg van de geleden verliezen of het besluit een gevecht uit te stellen tot het geschikte moment?

Daddis' centrale thema is dat de Amerikaanse legerleiding er nooit in slaagde het goede antwoord op deze vragen en het geschikte meetinstrument dat daarvoor nodig was te vinden. Ik noemde al eerder de krampachtige zoektocht naar effectieve maatstaven om de vooruitgang in een guerrillaoorlog te meten en de bijeenkomst in Washington in april 1962 die hieraan was gewijd met een baaierd aan meetelementen. Daarbij lag de nadruk op de gemakkelijk meetbare, maar de meer subjectieve, die verband hielden met politieke stabiliteit, pacificatie en economische ontwikkeling, kregen veel minder aandacht. De grote vraag bleef in de jaren daarna wat wel en niet geschikt was om vooruitgang vast te kunnen stellen. Naast de factoren die zich gemakkelijk lieten meten, zoals het aantal gedode vijanden (de body count en de kill ratio), de omvang van de legers, het aantal operaties dat men had uitgevoerd, het aantal afgeschoten artillerieprojectielen en het aantal hinderlagen, maakte men in de loop van de tijd ook gebruik van andere meetelementen, die in steeds uitvoerigere en meer gedetailleerde dagelijkse, wekelijkse en maandelijkse rapportages werden samengebracht. Hiertoe behoorden vragen zoals hoe vaak de luchtmacht steun moest geven aan grondtroepen, hoeveel wapens men had buitgemaakt of had verloren, hoeveel veilige gebieden en wegen er waren, in welke mate men de bevolking controleerde, hoeveel Vietcongstrijders waren overgelopen, hoeveel bewapende dorpsmilities er waren, hoeveel incidenten de Vietcong uitlokte, hoe krachtig de verdediging van een dorp was en hoeveel mannen er in een dorp waren? Het verzamelen van gegevens werd een eigen werkelijkheid en kwam in de plaats van een goed begrip van de militaire en politieke problemen van het conflict in Vietnam. Uiteindelijk produceerde het Amerikaanse leger dagelijks 14 duizend Engelse pond (6350 kilogram) aan informatie, een hoeveelheid die vanzelfsprekend schier onmogelijk kon worden geanalyseerd.

Hier faalde het Amerikaanse leger in ernstige mate volgens Daddis, vooral omdat men wel veel gegevens verzamelde, maar een zorgvuldige analyse, waarbij men zich de vraag stelde of die gegevens een goed beeld gaven van de effectiviteit of een mogelijke vooruitgang, ontbrak. Het allerergste was dat de gemeten vermeende successen de zwakheden in operationeel en organisatorisch opzicht versluierden en dat de militairen te weinig oog hadden voor de vraag of de bevolking nu meer aan de kant stond van de regering van Zuid-Vietnam. Dat werd bepaald door politieke voorkeuren en keuzes, gevoelens van veiligheid en trouw aan de regering – zaken die men nu eenmaal niet of erg moeilijk vast kon stellen. Positieve ontwikkelingen werden wel gemeten, maar 'vervelende bijverschijnselen', zoals kapotgeschoten dorpen of grote aantallen burgerslachtoffers onder degenen die men geacht was meer veiligheid te bieden, bleven buiten de berekeningen. Maar die waren natuurlijk wel bij uitstek van belang om een goed beeld te krijgen hoe het was gesteld met de politieke houding van de bevolking. Men vroeg zich ook nooit af hoe het voor de bevolking was om overdag onder het gezag van de regering en de Amerikanen te vallen en 's nachts onder dat van de Vietcong. Maar het eerste werd wel in de statistieken als een teken van vooruitgang gemonitord, terwijl het laatste buiten beschouwing bleef. Daddis concludeerde: 'De nadruk op het verzamelen van data verborg het gebrek aan analyse van de data op alle niveaus.' Chester Cooper, een staflid van de Nationale Veiligheidsraad, zag ook scherp wat er aan de hand was: 'Getallen stroomden naar Saigon en van Saigon naar Washington, zoals de Mekong rivier tijdens het vloedseizoen', maar deze

‘cijfermolen’ was volgens hem zo omvangrijk dat stafmedewerkers met geen mogelijkheid meer konden uitzoeken welke rapporten nuttige kennis opleverden.

De kern van de Amerikaanse evaluatie van de oorlog bleef steeds dat Washington data presenteerde die aangaven dat het Amerikaanse leger de oorlog aan het winnen was, zelfs op hetzelfde moment dat het duidelijk werd dat Hanoi de oorlog in politiek opzicht won. Het ging daarbij niet alleen om body counts, zoals vaak wordt beweerd, maar dit werd na de ervaringen in Ia Drang wel de belangrijkste factor, terwijl het duidelijk was dat vooruitgang wat betreft kill ratio's en body counts nog niet inhield dat men feitelijk vooruitgang boekte in die zin dat de Zuid-Vietnamese regering meer gebied effectief kon controleren. Uiteindelijk – maar hier loop ik erg vooruit op de ontwikkelingen – verschoven in de tijd van de regering-Nixon (1969-1974) de Amerikaanse oorlogsdoelen, mede onder invloed van het onvermogen om werkelijke vooruitgang vast te stellen, van het behalen van een militaire zege naar het bereiken van een eervolle vrede.

In zijn tweede boek *Westmoreland's war. Reassessing America's strategy in Vietnam* uit 2014 neemt Daddis als vertrekpunt een uitspraak van de Amerikaanse generaal Willard Holbrook Jr. op het moment dat Westmoreland het hoofd werd van het MACV. Diens advies was dat hij moest proberen niet de zondebok te worden voor een situatie waarvoor feitelijk geen oplossing bestond. Dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan. De meeste critici van Westmoreland benadrukten later dat hij de voorkeur gaf aan een conventionele oorlog, geen belangstelling had voor de counterinsurgency en niets begreep van de sociaal-politieke en postkoloniale context van de door het communisme geïnspireerde nationale bevrijdingsoorlogen. Volgens Daddis zijn deze beschuldigingen onzorgvuldig. In hun opleiding op West Point maakten Amerikaanse legerofficieren wel degelijk kennis met de ideeën van Mao, Giap en de Franse counterinsurgency experts David Galula en Roger Trinquier, wat deze laatsten betreft op basis van hun ervaringen in Indochina en Algerije. Galula wees er vooral op dat men de plaatselijke bevolking niet als een vijand mocht beschouwen en dat het accent bij counterinsurgency moest liggen op de vrijwilligheid waarmee deze bevolking zich tegen de opstandelingen keerde. Trinquier benadrukte dat een goede organisatie, geduld en vastberadenheid belangrijk waren. Men moest daarbij niet rekenen op korte termijn successen. Tijdens zijn periode als hoofd van West Point (1960-1963) zorgde Westmoreland ervoor dat counterinsurgency met aandacht voor politieke en sociale hervormingen als middel om opstanden te keren in het programma werd opgenomen. Maar de aandacht hiervoor bleef beperkt, er waren weerstanden van militairen die louter conventioneel dachten en de vraag hoe men effectiviteit of vooruitgang in een dergelijke oorlog moest vaststellen bleef lastig, zo niet, onoplosbaar. De kanttekeningen van Galula en Trinquier werden bovendien grotendeels genegeerd. In de jaren 1961-1964 lag de nadruk van de adviseurs bij de opbouw van het Zuid-Vietnamese leger vooral op de vraag hoe men een grote aanval uit het Noorden kon keren. Er waren mensen die op dat moment kritiek hierop hadden, zoals Lansdale en Vann, die herhaaldelijk aangaven dat om succes te behalen in de strijd tegen de Vietcong de steun van de bevolking essentieel was. In de tijd van Kennedy was er uiteindelijk wel meer aandacht voor de counterinsurgency, vooral in de Hooglanden, maar de leidinggevende militairen bleven het accent leggen op het tegenhouden van een grote noordelijke aanval, zoals eerder in Korea was gebeurd.

Op het moment dat hij het commando aanvaardde, in 1964, realiseerde Westmoreland zich volgens Daddis heel goed dat hij in een heel bijzondere oorlog terecht kwam. Dat bewijst ook zijn uitspraak uit 1965 dat deze oorlog politiek van aard was, omdat het uiteindelijke doel was de trouw en de medewerking van de bevolking te herwinnen en omstandigheden te creëren die het de bevolking mogelijk maakten met hun eigen leven in vrede en veiligheid verder te gaan. Hij beseftte ook dat het vooral vertrouwen op de body counts om succes af te lezen onvolkomen was. Volgens Daddis was de militaire strategie van Westmoreland dan ook veel breder van opzet en genuanceerder dan men meestal schrijft. Hij probeerde niet alleen Noord-Vietnam tegen te houden en het Zuid-Vietnamese leger op te bouwen, maar ook pacificatieprogramma's op te zetten en uit te laten voeren.

Een punt van kritiek is dat Westmoreland zich wel realiseerde dat er twee te onderscheiden zaken waren – de oorlog tegen de vijand en de pacificatie – maar dat hij het vaststellen van de effectiviteit van beide zaken nooit in een integraal systeem combineerde dat geschikte informatie opleverde voor de besluitvorming. Het gevolg was dat het eerste de meeste aandacht kreeg van de militairen.

Betrokken militairen zagen later soms heel scherp de zwakheden van de Amerikaanse strategie. Een klassieker in dit verband is het boek van Philip Caputo *A rumor of war*, dat in 1977 verscheen. Caputo was een Amerikaanse luitenant die het bevel voerde over een peloton van de marine. Hij beschrijft daarin dat hij op het moment dat hij in 1965 in Vietnam arriveerde volstrekt onwetend was van hetgeen hem stond te wachten, zoals de verzenkende hitte, de klamme vochtigheid, de moessonregens, de gevaarlijke muggen, onverwachte hinderlagen en gevechten, de eigen artillerie met haar verwoestende uitwerking, de voortdurende dreiging van sluipschutters, de ruige paden in het oerwoud, de doorwaadbare rivieren, de modder, ondergelopen schuttersputten, rottende laarzen, ontstoken voeten en benen, de vreemde taal en het moeilijk kunnen onderscheiden van leden van de Vietcong en andere Vietnamezen. En dan waren er nog de hoge officieren die steeds meer dode lichamen van de vijand wensten en vaak alleen maar aan promotie dachten, de altijd aanwezige dood, de slechte organisatie en de verveling. Deze laatste twee krijgen bij Caputo veel aandacht. Hij schrijft dat de patrouilles in het kader van de search and destroy veelal geen patroon kenden. Er waren geen front, flanken of achterhoede. ‘Wij vochten een vormloze oorlog tegen een vormloze vijand, die verdween zoals de ochtendmist van de jungle en dan op een niet verwachte plaats weer opdook. De meeste tijd gebeurde er niets, maar als dat wel het geval was, gebeurde het ogenblikkelijk en zonder waarschuwing.’ Caputo spaart zichzelf niet. Hij beschrijft hoe het uitgangspunt van de body count (letterlijk: het tellen van de doden) ook hem tot een moordenaar maakte, die eerst schoot en achteraf pas vaststelde of hij een militair of een burger had doodgeschoten.

De officieren van de 25^e Infanteriedivisie zetten op wel heel bijzondere wijze de soldaten ertoe aan strijd te leveren en een hoge body count te produceren. Er werd een ‘Best of the Pack’-wedstrijd georganiseerd voor de pelotons, waarbij men punten kon verdienen of verliezen. Voor iedere body count kreeg men 10 punten, voor buitgemaakte vijandelijke wapens 100 en voor een radiotoestel dat voor de communicatie werd gebruikt 200. Iedere gedode Amerikaanse soldaat leverde een aftrek van 500 punten op. Aan de hand van deze gegevens stelde de leiding een efficiency-index van de pelotons vast. Hoezeer ook politici geloofden in de waarde van een positieve body count blijkt uit het gedrag van Johnson. Hij vroeg bij contacten met zijn militaire leiders altijd onmiddellijk naar de getallen van de body counts. Toen een verslaggever begin 1968 vragen stelde over het functioneren van de hoogste Amerikaanse militair in Vietnam generaal Westmoreland reageerde Johnson: ‘Hij heeft fantastisch werk geleverd; iemand die 400 man kwijtraakt en er 20.000 van de vijand doodt, is verdomd goed’.

De body count gaf niet alleen geen goed beeld van de feitelijke militaire verhoudingen, het was voor de Amerikanen ook een onzeker gegeven, omdat militairen de cijfers uit eigenbelang soms aanzienlijk verhoogden. Zo was het aantal gedode vijanden een belangrijk element bij de beoordeling van de effectiviteit van de legergroepen, de vaststelling van de vakanties en de beloning en de promotie van individuele militairen. In veel gevallen telden zij daarom burgers, onder wie vrouwen en kleine kinderen, zonder enige informatie over hun politieke achtergronden mee als communistische strijders. Ook de verwoestingen door de bombardementen en artilleriebeschietingen maakten het moeilijk een onderscheid te maken tussen burgerslachtoffers en combattanten. Of, om het in de woorden van Westmoreland te zeggen toen de journalist Neil Sheehan hem vroeg of hij zich zorgen maakte over de burgerslachtoffers: ‘Ja, Neil, het is een probleem, maar het berooft in ieder geval de vijand van zijn burgerbevolking’. In welke mate er kon – of, misschien beter, moest – worden gesjoemeld met de cijfers blijkt uit een vaststelling van de functionaris op het ministerie van Defensie die verantwoordelijk was voor de analyse van de gegevens: ‘Hoge cijfers maakten iedereen

gelukkig. Er waren geen straffen als je de verliezen van de vijand overdreef, maar een laag getal kon leiden tot scherpe vragen waarom de Amerikaanse verliezen zo hoog waren met wat was bereikt.’

Dat het meetinstrument van de body count tot uitwassen leidde, gaf de Amerikaanse generaal Robert Gard, die een tijdlang assistent van McNamara was, later eveneens haarfijn aan. Eerst nam McNamara nog genoegen met schattingen over het aantal gedode tegenstanders – maar dat bleek erg onduidelijk, omdat men berekende dat het leger van de vijand dan al twee keer compleet was vernietigd. Daarom ging men de doden op het slagveld tellen, maar dat leidde er volgens Gard toe dat men elk lichaam dat men vond als een vijandelijke soldaat wenste te zien en men minder voorzichtig tegenover de burgerbevolking opereerde dan gewenst was. Het uitgangspunt was feitelijk veelal dat als men iemand zag vluchten of als er een dode Vietnamees werd aangetroffen dit een vijand was. De body-countfilosofie hield overigens volstrekt geen rekening met de vastbeslotenheid van Noord-Vietnam de strijd koste wat het kost voort te zetten en de gedode soldaten steeds te vervangen. In 1966 vochten volgens Noord-Vietnamese bronnen 200.000 communistische soldaten in het Zuiden, eind 1967 waren er dat 230.000. Wij zullen in de paragraaf over het Tetoffensief nog vaststellen dat dit laatste cijfer bij nader inzien eerder net onder de 300.000 lag. Het is overigens lastig exact vast te stellen hoeveel communistische strijders begin 1968 in het Zuiden actief waren. Niet alleen noemen Noord-Vietnamese en Amerikaanse bronnen verschillende getallen, maar ook die van de Amerikaanse legerleiding en de CIA verschillen soms sterk van elkaar. In de periode 1964-1975 sneuvelden een kleine 450.000 soldaten van het Bevrijdingsfront en het Noord-Vietnamese leger. Men verloor dus waarschijnlijk inderdaad tweemaal de volledige legersterkte. Als wij deze vergelijking doortrekken naar het Amerikaanse leger zouden meer dan 1.000.000 Amerikaanse soldaten zijn gesneuveld! Het betekende ook dat het Bevrijdingsfront en het PAVN steeds met een tegenstander te maken hadden die drie keer tot maximaal vijf keer sterker was.

In zijn studie over de oorlogsmisdaden van het Amerikaanse leger uit 2009 noemt de Duitse historicus Greiner cijferoverzichten waarbij Amerikaanse militairen, zowel soldaten als officieren, bewust de getallen vervalsten, doordat zij onschuldige burgers die door hen onbedoeld of opzettelijk waren gedood meetelden. In het mechanisme van de body count ligt dan ook zeker een van de oorzaken van de excessen van het Amerikaanse leger. Hierin kan men ook voor een deel een verklaring vinden voor het grote verschil in de dead ratio van de Vietnamezen en de Amerikanen en voor het ontbreken van de wapens van veel gedode Vietnamezen. Een aanzienlijk deel van hen waren burgers zonder wapens. Greiner noemt voorbeelden waarbij 1100 doden vielen en maar vijftien vijandelijke wapens werden aangetroffen. Het valt verder op hoe weinig krijgsgevangenen de Amerikanen maakten. Tijdens de oorlog in Korea in de jaren vijftig hadden de troepen die tegen de communisten streden, onder wie de Amerikanen, 170.000 Noord-Koreanen en Chinezen gevangengenomen. Tussen 1966 en eind 1972 registreerden de Amerikanen en hun bondgenoten in Vietnam slechts 37.451 krijgsgevangenen; 13.073 waren door de Amerikanen gevangengenomen. In latere verklaringen van getuigen zijn tal van aanwijzingen te vinden voor het doodschieten van gevangenen. Zo waren ‘Jullie weten wat je moet doen...wat doe je met een paard dat zijn been heeft gebroken’, uitspraken van officieren die door soldaten later werden genoemd. En een van hen verklaarde: ‘Daar buiten in de jungle, daar was geen politie, geen rechter en geen orde...Als iemand zin had om iets te doen, dan deed hij dat.’ Het laat zich niet aantonen hoeveel communistische strijders die zich hadden overgegeven zijn gedood. Het is in ieder geval wel duidelijk dat de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen geen zorgvuldige administratie voerden op dit punt. Greiner beschreef in zijn boek als eerste historicus op basis van onderzoeksgegevens van het Amerikaanse leger een groot aantal oorlogsmisdaden tegen de burgerbevolking. Drie voorvallen springen er uit: het vermoorden, verkrachten en verminken door leden van de Task Force Barker in maart 1968 van enkele honderden burgers in My Lai en My Khe in de provincie Quang Ngai; het optreden van een geheime eenheid de Tiger Force in Quang Ngai en Quang Tin in 1967, waarbij zeker 100 maar

mogelijk wel 1000 burgers in koelen bloede werden doodgeschoten; en het optreden van de Negende Infanteriedivisie ten tijde van Operatie Speedy Express in 1968-1971 in de Mekongdelta, waarbij aan Vietnamese kant 11.000 doden vielen en volgens betrouwbare bronnen tussen 5000 en 7000 burgers werden gedood. Bij de acties van deze infanteriedivisie werden in ieder geval slechts 748 wapens door de Amerikanen buitgemaakt. De Amerikaanse bevelhebber generaal Julian Ewell vertelde aan zijn mensen dat het zijn wens was dat zij elke maand '4000 van die kleine klootzakken doodschoten'. Een andere uitlating van hem tegen een kolonel sprak ook duidelijke taal: 'Zorg dat de body count omhoog gaat, of je bent weg.' Alle bataljonscommandanten hadden een kaart bij zich waarop zij voor elk moment, voor elke dag, week en maand de body count bijhielden, voor het geval dat generaal Ewell op zou duiken en geïnformeerd wilde worden. Een andere Amerikaanse generaal die wij moeten noemen is William Depuy, bevelhebber van de Eerste Divisie ten noordwesten van Saigon. Zijn commando werd gekenmerkt door terreur ten opzichte van zijn tegenstanders en keihard optreden tegen zijn eigen mensen. Zijn operaties zorgden voor enorme vernielingen op het platteland en ondergeschikten die niet hard genoeg optraden werden door hem 'verwijderd'. Toen zijn meerdere hem erop wees dat hij te veel vertrouwen had in vuurkracht en niet correct optrad tegen ondergeschikten legde hij dat naast zich neer, zonder dat dit voor hem verder consequenties had.

Greiner maakte gebruik van getuigenverklaringen van de daders. Die geven een onthutsend beeld van de opvattingen van een deel van het Amerikaanse leger. Wat hieruit naar voren komt, zijn niet alleen de gevoelens van raciale vooringenomenheid en superioriteit van moordende soldaten of de vanzelfsprekendheid van de verkrachting van Vietnamese vrouwen en meisjes, maar ook de houding van hoge en lage officieren, die voor het geval zij op de hoogte waren van de schendingen van het oorlogsrecht dit toedekten en achteraf goedpraatten en soms zelfs daartoe aanzetten. Als illustratie een uitspraak van de hoogste Amerikaanse militair in Vietnam generaal Westmoreland: 'De mensen in de opvangkampen zijn groen...Die laten wij met rust. De Vietcong en het Noord-Vietnamese leger zijn rood, die zijn vrij wild voor ons. Als daar buiten mensen zijn – buiten het kamp – dan zijn die voor ons roze. Dat zijn communistische sympathisanten. Die hebben daar niets te zoeken.' Uit een dergelijke mentaliteit komt ook een notie als de free-fire-zone voort, een gebied waar men onbepaalde vuurkracht mocht inzetten. Ik kom daarover nog te spreken in het hoofdstuk over de positie van de etnische minderheden in de oorlog.

Ook Scotton is in zijn boek duidelijk over de oorlogsmisdaden. Hij verbindt dit met de wijze waarop Amerikanen over Vietnamezen dachten. 'Het Amerikaanse leger had een probleem met het beeld in de publiciteit van zijn operaties in Vietnam, met name met betrekking tot de effecten op de non-combattanten, en of bepaald gedrag als een oorlogsmisdaad kon worden beschouwd...John Vann [een Amerikaanse officier en later burger-adviseur] wees mij op de Negende Divisie, die als een dulle te keer ging in de Mekongdelta...Generaal Metaxis, de plaatsvervangende commandant van de divisie, vertelde mij op zeer emotionele wijze dat er ongehoorde disciplinaire problemen in die divisie waren. Mijn indruk was dat deze problemen, die wat de ernst betreft van eenheid tot eenheid verschilden, het meest voorkwamen in afgelegen gebieden en het minste bij de mariniers. Wat de oorlogsmisdaden tegen burgers en gevangenen betreft, is het niet juist en oneerlijk om alles en iedereen te veroordelen. De Special Forces, die integreerden met lokale strijdkrachten, waren minder geneigd burgers te mishandelen...De behandeling van krijgsgevangenen, zelfs in de hitte van de strijd, was in zeer belangrijke mate afhankelijk van de kwaliteit van het commando en de discipline van de eenheid...Ik heb zelf nooit moorden of verkrachtingen gezien. Als ik zag dat een gevangene werd gemarteld of misbruikt greep ik in. Maar toen ik de enorme vernielingen in Binh Dinh en Quang Ngai zag, die het resultaat waren van het slordige gebruik van de artillerie tussen 1965 en 1967, en na gesprekken met Vietnamezen in de resterende dorpen en in de vluchtelingenkampen, was ik er vast van overtuigd dat misdaden in de sfeer van verkrachting en moordpartijen hadden plaatsgevonden. Wederzijdse misverstanden tussen Amerikanen en Vietnamezen waren taalkundig en cultureel

onvermijdelijk. Amerikanen die waren gefrustreerd door hun onvermogen om te communiceren, spraken over Vietnamezen als “gooks” (spleetogen) of erger. Soldaten, die de oude kunst van achterover drukken toepasten, stalen op een belachelijke manier in Vietnamese dorpen... Door een merkwaardig syllogisme (mensen zoals wij leven niet als dieren; Vietnamezen leven als dieren: daarom zijn het geen mensen) werden Vietnamezen vaak als ondermensen beschouwd. Maar weinig Amerikaanse militairen zagen de verfijning van de Vietnamese cultuur en de relatie van de Vietnamezen met hun omgeving en concludeerden vervolgens “wij zijn de gooks”.

Overigens pleegde ook de andere kant oorlogsmisdaden. Een met Greiners boek vergelijkbaar werk over de schendingen van het oorlogsrecht door het Nationaal Bevrijdingsfront en het Noord-Vietnamese leger moet nog worden geschreven. Een redelijk betrouwbare schatting is dat zij tussen 1957 en 1972 37.000 mensen vermoordden en 58.000 mensen ontvoerden, van wie op zijn hoogst 20 procent in dienst van de Zuid-Vietnamese regering of politie werkte. Een manier om de burgerbevolking tegen de Amerikanen partij te laten kiezen was het afvuren van een schot in een dorp of in de buurt daarvan. Men kon er dan vrijwel zeker van zijn dat weldra vergelding van de zijde van de Amerikanen zou volgen met luchtstrijdkrachten of artillerie. Men spreekt in dat geval van een asymmetrische oorlog. De Vietnam Oorlog was zo'n oorlog, omdat een modern bewapende, sterke militaire mogendheid tegenover een zwakkere tegenstander stond. Het Amerikaanse leger was superieur in de lucht, de kusten van Vietnam werden afgeschermd door Amerikaanse vliegdekschepen, de legers waren gemotoriseerd en werden snel met helikopters van de ene naar de andere plaats gebracht en de vuurkracht van de Amerikanen was enorm. De enige manier waarop de communisten konden winnen was een grote confrontatie, een veldslag, uit de weg gaan, de tijd zijn werk laten doen en de burgerbevolking voor zich proberen te winnen – dikwijls op paradoxale wijze door die bewust in de oorlog te betrekken.

(Neo-)revisionisten, onder wie Moyar, zijn het veelal niet met het hierboven geschetste beeld van de search and destroy-strategie eens. Zij delen niet de kritiek op Westmorelands strategie, maar wijzen erop dat juist dankzij zijn grootschalige conventionele search and destroy-operaties een grote succesvolle opmars van het Noord-Vietnamese leger in de jaren 1964-1967 was voorkomen. En het is volgens deze visie ook niet zo dat de Amerikaanse legerleiding geen aandacht had voor de noodzaak om de steun van de burgerbevolking te verkrijgen of de eigen en de Zuid-Vietnamese militairen niet zou hebben voorbereid op kleinschaligere gevechten tegen de guerrillastrijders van het Bevrijdingsfront. Dat laatste moge zo zijn – en er zijn inderdaad tal van bewijzen te vinden vanaf begin jaren zestig van de aandacht die de Amerikaanse planners hadden voor counterinsurgency, van uitgebreide handboeken daarvoor tot daadwerkelijke training – het feit blijft dat het accent van de Amerikanen midden jaren zestig niet daar lag, maar wel op grootschalige operaties. En of die laatste op dat moment noodzakelijk waren gezien de omvang van het Noord-Vietnamese leger is een vraag waarover op dit moment een levendige discussie plaatsvindt tussen orthodoxe en revisionistische historici, maar die ik vooralsnog geneigd ben ontkennend te beantwoorden. De punten die neorevisionisten hier aanvoeren, kan men als een boeiende maar weinig zinvolle herhalingsoefening beschouwen, die veel meer zegt over Amerikaanse militaire bespiegelingen in het licht van een veranderende wereldpolitiek aan het begin van de eenentwintigste eeuw dan over de reële kansen op een Amerikaanse overwinning in de Vietnam Oorlog in de jaren zestig van de vorige eeuw. In feite hadden Amerikaanse historici en defensie-analisten van postrevisionistische (of neo-orthodoxe) snit naar mijn opvatting al aan het einde van de vorige eeuw afdoende afgerekend met revisionisten die de oorlog na afloop in ieder geval op papier probeerden te winnen.

Een belangrijke publicatie in dat verband is van de defensie-analist Jeffrey Record uit 1998 *The Wrong War. Why we lost in Vietnam*. Het was volgens hem de verkeerde oorlog voor Amerika, maar om andere redenen dan sommige critici stelden. Dat was, omdat de Amerikaanse regering, volstrekt onwetend wat betreft de Vietnamese politiek en cultuur, de kracht van Ho's nationale politieke en

sociale revolutie onderschatte en de betekenis van een communistisch Vietnam voor de Amerikaanse belangen juist overschatte. Bovenal was de Amerikaanse strategie met de meer dan 500.000 troepen, de bijna 8.000.000 ton bommen, het straffen van Noord-Vietnam uit de lucht en de search and destroy in het Zuiden uiterst ineffectief. Men kan het volgens hem in dat verband niet anders dan ironisch noemen dat de Amerikanen bijkans onbeperkt bombardeerden in het Zuiden in het deel van Vietnam dat zij wilden beschermen en dat zij, onder andere omdat zij bang waren Russen of Chinezen te treffen, terughoudend waren in het Noorden. Maar wij mogen het accent volgens Record niet te nadrukkelijk bij de Amerikaanse fouten of verkeerde inschattingen leggen. Dat heeft er dan veel weg van dat men de nederlaag van generaal Custer in de negentiende eeuw tegen de indianen onderzoekt zonder aandacht te besteden aan de prestaties van de Sioux. De belangrijkste vraag, waarvoor men op dat moment steeds meer aandacht kreeg, was waarom het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam de oorlog wonnen. Dit hield volgens Record voor een groot deel verband met de verschillende percepties van de oorlog van de Amerikanen en hun tegenstanders. Voor de Amerikanen was het een beperkte oorlog. Zij realiseerden zich onvoldoende dat het voor hun tegenstanders een totale burgeroorlog was, een strijd op leven en dood, waarin zij bereid waren meer dan 1.000.000 mensen als doden of gewonden in de oorlog 'op te offeren' en waarbij er bovendien nog 300.000 nooit zijn teruggevonden, een getal aan gesneuvelden dat bijna vijftiwintig keer zo groot was als dat van de Amerikanen. Record geeft hier de sociaal-politieke factor het volledige gewicht bij de beantwoording van de vraag waarom Noord-Vietnam heeft gewonnen. Een andere factor ter verklaring van de zege had hij van mij wel meer mogen benadrukken, namelijk de wijze waarop China en de Sovjetunie het Noord-Vietnamese leger hadden voorzien van een enorme hoeveelheid wapens en dit leger zo in een ultramoderne en uiterst effectieve vechtmachine transformeerden.⁷⁴

Het Amerikaanse leger

Ik wees al een aantal keren op de Amerikaanse wijze van oorlogsvoering. Door stil te staan bij enkele achtergronden van het Amerikaanse leger kan dit beeld verder worden ingekleurd. Een opvallend kenmerk was de duur van de dienst in Vietnam. Deze bedroeg voor officieren in gevechtssituaties slechts zes maanden, de helft van de tijdsduur voor de niet-officieren. Voor veel officieren was het dé manier om een snelle carrièrestap te maken. Achteraf bezien kunnen wij dat niet anders waarderen dan als een slecht beleid. Het betekende dat ervaren officieren na een half jaar vertrokken en werden vervangen door nieuwe officieren. Juist in een zo ongewone oorlogssituatie als de guerrillaoorlog waren ervaring en kennis van de vijand en het gevechtsterrein van groot belang.

In totaal deden 8.615.000 Amerikanen dienst in de Amerikaanse strijdkrachten in Vietnam. De meeste waren vrijwilligers. Slechts een kwart van hen, 2.215.000 soldaten, was dienstplichtig. Volwassen mannen werden op achttienjarige leeftijd in een register opgenomen en konden tot hun zesentwintigste worden opgeroepen. In totaal had dat betrekking op 27.000.000 Amerikanen. Toen het aantal Amerikaanse militairen dat naar Vietnam werd gezonden vanaf 1965 snel groeide, waren er maandelijks weldra meer dan 30.000 jonge mannen nodig. De helft van de genoemde 27.000.000 mannen kwam niet in aanmerking door uitzonderingen en uitstel. 1.000.000 mannen mocht dienstdoen in de Reserves en de Nationale Garde. Onderzoek heeft laten zien dat dit overwegend blanke jongemannen uit betere kringen met een goede opleiding waren. Alleen als Johnson om toestemming vroeg aan het Congres mocht hij die naar de oorlog sturen en dat deed hij niet om problemen met het Congres te voorkomen. Tussen 1963 en 1966 hoefden getrouwde mannen ook niet te dienen. Het is opvallend, maar niet onverklaarbaar, dat wij in deze periode een toename van 10 procent van het aantal huwelijken zien in de leeftijdsgroep 20 tot 21. Later werd de wet aangepast, zodat alleen getrouwde mannen met een kind niet naar Vietnam mochten worden gestuurd. Een

derde van hen verklaarde later dat zij vader waren geworden om zo aan de oorlog in Vietnam te ontsnappen.

Het staat verder vast dat acht van de tien soldaten die in het kader van de dienstplicht naar Vietnam werden gestuurd uit lagere milieus kwamen. Iemand die zich voor vier jaar inschreef voor een studie aan een college of een afstudeerrichting hoefde de eerste jaren niet te dienen. Hoe de situatie was, blijkt uit de getallen van de Harvard University. Die kende in 1970 1200 studenten in het laatste studiejaar. Van hen gingen er 56 in dienst en kwamen er 2 in Vietnam terecht. Daarnaast waren er nog 50.000 dienstweigeraars op religieuze of morele gronden. Volgens een onderzoek heeft minstens 1.000.000 potentiële dienstplichtigen bewust hun gezondheid verwaarloosd, opdat zij niet naar Vietnam konden worden uitgezonden, bijvoorbeeld door ongezond veel te eten of door hun gehoor te beschadigen. En dan was er voor jongens uit de hogere of midden milieus altijd nog de mogelijkheid om een advocaat in te schakelen of een dokter te 'bewerken'. Op scholen was een levendige handel in argumenten die ervoor konden zorgen dat men niet naar Vietnam hoefde te vertrekken. Uiteindelijk betekende dit alles dat de Amerikaanse militairen die in Vietnam vochten overwegend afkomstig waren uit de lagere kringen en dat het vaak mensen waren met een zwarte of een bruine huidskleur. In 1967 werd de wet gewijzigd, zodat alleen het bezoeken van een college niet voldoende was om niet in dienst te moeten. Het percentage afgestudeerden van een college dat dienstdeed in Vietnam steeg uiteindelijk naar 10 procent.

In 1948 had president Truman de rassenscheiding in het leger officieel opgeheven. De Vietnam Oorlog was daardoor na de Koreaanse Oorlog de tweede oorlog waarin het Amerikaanse leger geen rassenscheiding meer kende. Zwarte Amerikanen werden aangemoedigd dienst te nemen. Voor veel zwarte Amerikanen was de oorlog, zeker in het begin, dé manier om een redelijk inkomen te genieten en hoger op te komen – als men de oorlog tenminste overleefde. McNamara probeerde het duiken te ontmoedigen en, zoals hij zelf zei, meer zwarten in het leger te krijgen door in 1966 de fysieke en mentale eisen te verlagen, het zogenoemde Project 100.000. Het had als gevolg dat van de dienstplichtigen die tussen 1966 en 1968 werden opgeroepen 41 procent zwart was. Officieren waren niet altijd gelukkig met deze laag gekwalificeerden en er is door onderzoekers eind jaren zeventig beweerd dat het aantal gesneuvelden onder deze groepen twee keer zo hoog was als bij andere. Overigens is na afloop van de oorlog door sommige legerhistorici de vraag gesteld of deze cijfers niet moeten worden bijgesteld en de percentages gesneuvelden uit hogere en lagere inkomensklassen niet dichter bij elkaar lagen.

Het jaar 1968 betekende in een aantal opzichten een belangrijk keerpunt voor veel zwarte soldaten in Vietnam. Voor 1968 gaven de zwarten nog overwegend steun aan de Amerikaanse oorlog in Vietnam en zagen zij die oorlog veelal als rechtvaardig en noodzakelijk. Na 1968 veranderde dat. Zwarte dienstplichtigen werden relatief veel gemakkelijker goedgekeurd en dat wekte bij veel zwarten weerstanden op. Maar wat een nog belangrijker rol speelde, was de groei van het zwarte radicalisme, vooral na de moord op Martin Luther King in april 1968. Dat betekende dat steeds meer zwarte soldaten zich afvroegen of zij niet een oorlog voor de blanke Amerikaan uitvochten, dat zij zich steeds zelfbewuster gingen gedragen, zich onderscheidden door hun eigen (soul-)muziek en hun vrije tijd het liefst met de eigen etnische groep doorbrachten. Wat in Vietnam gebeurde, was in feite vooral een afspiegeling van wat zich binnen de Amerikaanse samenleving voordeed. Onderzoeken laten echter ook zien dat blanken en zwarten in gevechten goed samenwerkten.

In het licht van het bovenstaande is het niet verrassend te noemen dat het intellectuele gehalte van de gemiddelde soldaat niet hoog was. Het is daarnaast duidelijk dat het leger ook weinig deed om de soldaten goed voor te bereiden op wat hen stond te wachten. Vooral de kennis die zij opdeden over Vietnam was beperkt. Men kreeg slechts een boekje met als titel *A pocket guide to Vietnam* met enige informatie over Vietnam en uitleg over hoe men zich moest gedragen, bijvoorbeeld dat men moest proberen zich in te leven in de omstandigheden en tradities van de Vietnamezen, vrouwen met

beleefdheid en respect moest bejegenen, geen bijzondere eisen mocht stellen en zich correct moest gedragen. Militairen gaven later aan dat de werkelijkheid vaak heel anders was, dat zij te veel geld konden besteden, op zoek waren naar seks en vooral bezig waren met de vraag hoe lang zij nog moesten dienen. In de training hadden de soldaten al geleerd om de Vietnamezen ‘gooks’ (spleetogen) te noemen en dat was niet de enige negatieve naam die men gebruikte voor Vietnamezen. Andere waren ‘dinks’ (idioten) en ‘slopes’ (ook spleetogen). Vietnamese vrouwen werden ‘mama sans’ genoemd, de naam die soldaten na de Tweede Wereldoorlog gaven aan Japanse vrouwen die een hoerenkast exploiteerden. Militairen verklaarden later dat tijdens hun opleiding steeds weer werd benadrukt dat men voor Amerika ging vechten; dat het om Vietnamezen ging bleef veelal onbesproken.

In de loop der jaren verslechterde de situatie in het Amerikaanse leger steeds meer. Een onderzoek van een inspecteur van het leger in 1969-1970 noemde meer dan 100 serieuze rassenincidenten. Dat was vooral in bases die niet in een direct betrokken oorlogsgebied lagen, omdat men tijdens gevechten op elkaar was aangewezen. Of, zoals de zwarte sergeant James T. Gillam tegen onwillige zwarte soldaten zei, dat kogels van de vijand nu eenmaal kleurenblind waren. Dat in het leger toch rassendiscriminatie voorkwam, blijkt uit het simpele gegeven dat zwarte soldaten procentueel veel vaker te maken kregen met de krijgsraad of in de gevangenis terecht kwamen. Dan was er natuurlijk nog het toenemende aantal militairen dat deserteerde – een groei van 15 per 1000 in 1965 naar 70 per 1000 in 1972 – en het steeds groter wordende gebruik van drugs en alcohol. Naarmate de oorlog vorderde, werd bovendien de discipline minder. Officieren hadden steeds meer moeite hun soldaten te laten vechten. Een indicator is het aantal officieren dat door de eigen soldaten werd vermoord, meestal met een granaat, het zogenoemde ‘fragging’. In totaal zijn er 800 officiële onderzoeken geweest naar fragging, maar het aantal officieren dat op deze wijze om het leven is gekomen is waarschijnlijk veel groter.⁷⁵

Het Zuid-Vietnamese leger als zondebok?

De geschiedschrijving van de binnenlandse ontwikkelingen in de Zuid-Vietnamese republieken tussen 1954 en 1975 staat nog in de kinderschoenen. Het accent van de meeste westerse historici lag tot voor kort op de oorlog van Noord-Vietnam en het Bevrijdingsfront tegen de Amerikanen. Vooral als kritische auteurs aandacht besteedden aan de regering en het leger van Zuid-Vietnam leverde dat negatieve of stereotiepe beelden op. Men beschreef een opeenvolging van incompetent en corrupte regeringen, zonder enige legitimiteit – die werd veelal onvoorwaardelijk en zonder veel kennis van de feitelijke situatie in 1945 of 1954 aan de communisten in het Noorden toegekend. Verder lag het accent op falende militairen, die, ondanks hun vermeende superieure door de Amerikanen verstrekte bewapening, door nationalistisch gemotiveerde guerrillastrijders werden verslagen. Of zoals McNamara in 1999 schreef: ‘De Zuid-Vietnamezen waren zelfs met onze hulp wat betreft de training en logistieke steun niet in staat zichzelf te verdedigen.’ Die beelden beginnen te veranderen, onder andere doordat steeds meer bronnen beschikbaar komen. Ik noemde al de werken van Keith Taylor en George J. Veith, die correcties aanbrachten in deze stereotypen. Een belangrijk onderwerp van de revisie is het Zuid-Vietnamese leger, waarbij twee vragen wat mij betreft eruit springen: in hoeverre zijn die negatieve beelden van het Zuid-Vietnamese leger correct en in welke mate waren meer ideëel gemotiveerde sociaal-politieke krachten of materiële omstandigheden doorslaggevend voor het behalen van de militaire zege door het Noorden op het leger van Zuid-Vietnam?

Ik noemde hiervoor de bijdrage van de regering-Kennedy aan de val van Diem een grote vergissing. Dat Zuid-Vietnam hierdoor voor lange tijd in een woelige politieke situatie geraakte, staat vast. Maar hoe stond het Zuid-Vietnamese leger er op dat moment voor? De neorevisionist Moyar beweerde in 2006 dat dit leger in november 1963 de oorlog tegen de opstandelingen bijna had

gewonnen. Dat was een heel ander geluid dan men bij veel andere historici aantreft, die veelal in sombere tinten de situatie van het Zuid-Vietnamese leger schetsten en schetsen. Nu overdreef Moyer ook op dit punt, maar het is wel zo dat door steeds meer historici genuanceerder wordt gedacht over de militaire situatie in het Zuiden en de rol van het Zuid-Vietnamese leger dan enige decennia geleden. In veel oudere Amerikaanse literatuur kreeg dit leger voor een belangrijk deel de schuld van de nederlaag tegen de communisten in de schoenen geschoven. Meestal wezen de auteurs dan op een of meer van de volgende zaken: het was een naar westers voorbeeld opgebouwd conventioneel militair apparaat dat ongeschikt was voor de situatie in Vietnam, het beschikte over een officierskorps dat vooral met politiek bezig was, de militaire organisatie was in belangrijke mate gebaseerd op persoonlijke trouw, familieverbanden en financiële voordelen en was daardoor uitermate corrupt, de soldaten waren of lafaards of niet bekwaam en een groot aantal van hen deserteerde. Het is opvallend dat de negatieve beelden van het Zuid-Vietnamese leger van de regering in Hanoi en van veel Amerikaanse critici een grote mate van parallelie vertoonden. Tijdens de oorlog onderschreven Amerikaanse militaire waarnemers en de pers en na afloop hiervan veel historici bovenstaande negatieve stereotypen en verschaften op deze wijze de Verenigde Staten in ieder geval een welkom excuus voor de nederlagen. Voor de communisten uit het Noorden was het Zuid-Vietnamese leger niet veel meer dan een marionettenleger dat was gecreëerd door de Amerikanen.

Ook zonder dat wij de neorevisionistische opvattingen van Moyer op dit punt geheel of gedeeltelijk onderschrijven, kunnen wij bij het bovenstaande negatieve beeld enige kanttekeningen maken. Een heel simpele argumentatie contra de vermeende lafheid en onbekwaamheid gaf de vroegere hoge Zuid-Vietnamese militair Lam Quang Thi in 2006 in een bijdrage aan een van de vele Amerikaanse essaybundels over de oorlog. Dat stereotiepe beeld was volgens hem een mythe, gezien de ruim 200 duizend Zuid-Vietnamese militairen die waren gedood en de grote overwinning die het Zuid-Vietnamese leger in 1972 samen met de Amerikaanse luchtmacht behaalde op het Noord-Vietnamese leger toen dit het grote Lenteoffensief ondernam. Dat daarna de oorlog in 1975 toch verloren ging, lag dan ook niet aan het Zuid-Vietnamese leger, argumenteerde hij verder, maar werd vooral veroorzaakt doordat de Amerikanen Zuid-Vietnam in de steek lieten, waardoor men niet meer op een fatsoenlijke wijze oorlog kon voeren. Er was gebrek aan alles, van brandstof voor de voertuigen tot munitie voor de artillerie en moderne wapens.

Dat het grote aantal gedode Zuid-Vietnamese militairen aangeeft dat die meer en fanatieker hebben gevochten dan veel Amerikanen na afloop beweerden en dat het Zuid-Vietnamese leger met behulp van de Amerikaanse luchtmacht in 1972 het Lenteoffensief van de communisten wist te keren, valt niet te ontkennen. Het is echter een heel andere vraag of het Zuid-Vietnamese leger midden jaren zestig een effectieve strijdmacht was en naar militaire maatstaven gemeten goed presteerde. Ook recent onderzoek geeft aan dat er van alles mis was met dat leger en dat de moraal en de motivatie soms ernstig te wensen overlieten. Wat dat onderzoek van auteurs zoals Brigham, Wiest en Loicano echter eveneens duidelijk heeft gemaakt, is dat men zich te weinig heeft afgevraagd hoe dat kwam en dat het zeker niet correct is de overwinning van de communisten in 1975 eenzijdig te verklaren door het falen van het Zuid-Vietnamese leger.

Brigham laat in zijn studie uit 2006 zien op welke wijze de conscriptie, de eisen van het familieleven, elementen zoals eer en verantwoordelijkheid, de tekortschietende training en de slechte motivatie van de soldaten door de legerleiding en de politici – anders gezegd: de vooral door de traditie bepaalde culturele achtergronden – invloed hadden op de effectieve gevechtskracht van het leger. Zo wordt zijn boek een sociaal-culturele geschiedenis van het leger en de wijze van oorlogsvoering. Het rekruteringsstelsel van de regeringen van Diem, de militairen die hem opvolgden en Nguyen Van Thieu trok een enorme wissel op de samenleving. In 1968 was een van de zes volwassen mannen in militaire dienst en omstreeks 65 procent van hen was een dienstplichtige militair. De verplichting dienst te moeten doen in het Vietnamese leger was voor de boeren geen

onbekend fenomeen. Dat was ook zo in de tijd van de eerste grote Vietnamese dynastieën vanaf de elfde eeuw. Daarbij was echter wel steeds rekening gehouden met de noodzaak dat de boeren hun land moesten kunnen bewerken. De inzet bleef daarom meestal beperkt tot vier maanden of in uitzonderlijke gevallen tot een jaar en er waren afspraken over hoeveel ‘zonen’ een dorp moest leveren, afhankelijk van de grootte van de gezinnen en de specifieke situatie van het dorp. Met die Vietnamese traditie brak de regering-Diem door eerst de dienstdtijd op twee jaar en hun opvolgers door die op drie jaar en later op een onbepaalde tijd te stellen. En ook de leeftijdsgrenzen werden opgerekt van de mannen tussen 20 en 22 naar die tussen 18 en 33 met ondersteunende verplichtingen voor veel oudere mannen. In 1969 waren daardoor meer dan 1.000.000 mannen in dienst. In welke mate dit leger een last betekende voor de Vietnamese samenleving blijkt uit een vergelijking met de Verenigde Staten. Als de Verenigde Staten een even groot deel van hun mannelijke bevolking hadden gemobiliseerd zouden jaarlijks 8.000.000 soldaten naar Vietnam zijn gestuurd. Dit alles betekende een zware klap voor de dorps economie en het gezinsleven en het vervreemde daardoor veel boeren van het leger. Het veroorzaakte bij de boeren-militairen gevoelens van schaamte en vernedering, omdat zij hun gezin in de steek moesten laten. De instandhouding van een dergelijk omvangrijk leger was simpel gezegd meer dan de agrarische samenleving in Vietnam kon dragen. Zoals een hoge functionaris in het leger van Zuid-Vietnam later aangaf: ‘Ik herinner mij geen enkel gesprek waarin wij ons afvroegen wat de gevolgen van onze rekruteringspolitiek voor de boerenbevolking waren. Wij waren zo druk bezig met het tegenhouden van de communisten en het tevredenstellen van de Amerikanen dat wij vergaten aandacht te besteden aan onze eigen mensen.’ Uiteindelijk zagen veel militairen geen andere oplossing dan hun gezin mee te nemen naar het gebied waar zij vochten. Daardoor ontstonden vlak bij veel Zuid-Vietnamese militaire kampementen dorpen waar de gezinnen van de militairen, veelal in erbarmelijke omstandigheden en ver verwijderd van hun akkers, leefden. Maar zij waren dan in ieder geval dicht bij hun man en de relatieve veiligheid van een legerkamp.

Een ander aspect is de politieke motivatie van de militairen. Hier faalden de Zuid-Vietnamese regeringen volgens Brigham in ernstige mate. Tijdens de training werd aan de soldaten vrijwel nooit op een zorgvuldige manier duidelijk gemaakt waarom zij vochten, behalve om de communisten te verdrijven of de regering van Diem of zijn opvolgers in het zadel te houden. Een duidelijke motivatie in de sfeer van de opbouw van een natie of een op de toekomst gericht perspectief voor de bevolking ontbrak meestal. Volgens Brigham was dat vooral omdat Diem en zijn opvolgers bang waren dat een nationalistisch gemotiveerd leger vroeg of laat zich tegen de regering zou keren vanwege de corruptie en de politieke rivaliteiten en strijd. Het was dus feitelijk een leger zonder een stevige motivatie en dat had consequenties voor de moraal van de soldaten. En dat gold ook voor de wijze waarop de militairen werden voorbereid op de strijd. Die liet veel te wensen over. Er waren nauwelijks schietoefeningen of instructies hoe men met wapens moest omgaan, voorbereidingen op manoeuvres ontbraken en de discipline liet veel te wensen over. Uit getuigenissen van oud-militairen van na de oorlog blijkt zonneklaar dat de bescherming van hun gezin voor hen steeds meer het belangrijkste doel van de oorlog was geworden. Binnen de sfeer van het Zuid-Vietnamese leger ontstond daardoor als het ware een ‘subnationale’ cultuur met als het gemeenschappelijke element dat de soldaten de kwestie van de verdeelde natie of de strijd tegen de communisten ondergeschikt maakten aan de wens dat hun vrouw en kinderen de oorlog overleefden. Dat laatste zorgde er overigens wel voor dat zij bleven vechten en in een aantal gevallen ook successen behaalden.

Het blijkt verder dat de soldaten van dit leger weinig soldij en voedsel kregen, slecht waren gehuisvest en dat op de verlofregeling veel valt aan te merken. In algemene zin kan men stellen dat de legerleiding en de regering in Saigon slecht voor hun militairen zorgden, dat zij geen rekening hielden met de boerenafkomst van de meeste soldaten en dat deze dikwijls genoodzaakt waren zelf voor hun basisvoorzieningen te zorgen met nadelige gevolgen voor de moraal en de gevechtskracht. In de woorden van Tram Buu, een kapitein van het Zuid-Vietnamese leger: ‘Kijk naar de Amerikaanse

soldaat. Hij wordt goed betaald, goed gevoed, goed ondersteund, krijgt goede huisvesting, hoeft zich geen zorgen te maken over de veiligheid van zijn vrouw en kinderen als hij weg is, hij krijgt uitstapjes en soms een reis naar huis en na een jaar kan hij definitief vertrekken. De gemiddelde Zuid-Vietnamese militair wordt niet goed ondersteund, verdient weinig geld en leeft in ellendige omstandigheden, zelfs als hij met verlof is, en weet dat hij nog verscheidene jaren in het leger moest dienen. Kijk naar de huisvesting van de soldaten...die is beklagenswaardig.'

Een groot probleem voor de soldaten was het voedselrantsoen. Dat was vaak onvoldoende of bereikte hen door de corruptie van de verstrekkers niet. Dat betekende dat zij of op aanvulling moesten hopen van Amerikaanse militairen op vrijwillige basis of zelf op zoek moesten gaan naar eten. Het salaris was gezien de sterke inflatie onvoldoende om in de basisbehoeften te kunnen voorzien. Terwijl de salarissen van de militairen tussen 1964 en 1972 met 500 procent stegen, namen de prijzen van consumptieartikelen met 900 procent en de prijs van rijst zelfs met 1400 procent toe. Voor welke problemen de militairen soms stonden, illustreerde de militair Nguyen Van Hieu: 'Ik vond dat ik niets anders kon doen dan terugkeren naar mijn gezin. Ik was gedwongen naar huis te gaan voor voedsel en werk om op deze wijze mijn vrouw en drie kinderen te ondersteunen. Niemand vertelde ons hoe wij werden verondersteld tegen de communisten te vechten en op hetzelfde moment onze gezinnen moesten onderhouden.' Een ander probleem was de huisvesting van de militairen. Er was steeds een groot tekort aan geschikte woonruimte, zeker toen steeds meer militairen hun gezinnen meenamen.

Volgens officiële Amerikaanse gegevens kende het Zuid-Vietnamese leger een enorm hoge desertiegraad. Van elke 1000 militairen deserteerden er gemiddeld 17,7 en desertie zou verantwoordelijk zijn voor 77 procent van de totale verliezen aan mankracht. Bij nader inzien blijken dit echter misleidende getallen te zijn. Terwijl de Amerikaanse legerleiding voor haar militairen wanneer die ontbraken op het ochtendappel een onderscheid maakte tussen echte deserteurs en degenen die om andere redenen ontbraken (de zogenoemde AWOL, Absent without Leave, Afwezig zonder Verlof), werden door het Zuid-Vietnamese leger alle afwezige Vietnamese soldaten als deserteurs beschouwd. Men zag over het hoofd dat het erg lastig was als gevolg van de onvoldoende vervoersmogelijkheden na een periode van verlof weer op tijd bij het eigen legeronderdeel te geraken. Ook de regelingen voor verlof zelf veroorzaakten moeilijkheden voor de soldaten. Zij kregen jaarlijks vijftien dagen verlof, die zij in twee perioden van zeven en acht dagen mochten opnemen. Dat gaf de soldaten nauwelijks voldoende tijd om terug te keren naar hun oude woonplaatsen en daar voor de oogst of voor zieke familieleden te zorgen. Zodra het werk thuis was gedaan, keerde men wel terug naar het eigen onderdeel als tenminste vervoer beschikbaar was, of in veel gevallen naar een ander legeronderdeel vlak bij de eigen woonplaats. Het is niet ondenkbaar dat 60 procent van de soldaten die als deserteur werden aangemerkt gewoon bij een ander onderdeel diende. Tijdens de oorlog schatten Amerikaanse militaire adviseurs al dat slechts 20 tot 30 procent van de mensen die als deserteur werden beschouwd werkelijk waren gedeserteerd. De Zuid-Vietnamese artillerist Phan Thuy vertelde Brigham hierover in 1999: 'Ik deed alles wat ik kon doen om dicht bij mijn gezin te zijn, ik keerde altijd terug om te vechten, maar wel dicht bij huis. Uiteindelijk was dat zoals de Vietnamezen al eeuwenlang hadden gevochten.' In de jaren zeventig vergrootten maatregelen van de regering-Thieu deze problemen verder. Het regeringsbesluit om soldaten ver van de plaats van herkomst bij grote bevolkingsconcentraties te verzamelen betekende dat veel soldaten onderdoken.

Toch vocht het Zuid-Vietnamese leger fanatieker en beter dan men meestal veronderstelt. De historici Brigham en Wiest geven hiervan veel voorbeelden. Het is vooral Wiest die hierop de nadruk legt. Hij illustreert dat onder andere door aandacht te besteden aan het optreden van twee hoge Zuid-Vietnamese officieren die hij tijdens de oorlog volgt: Tran Ngoc Hue, die na dertien jaar gevangenschap in Vietnamese gevangnissen in 1991 in de Verenigde Staten arriveerde, en Pham Van Dinh, die in 1972 was overgelopen naar het leger van Noord-Vietnam en voor de Vietnamezen in de

Verenigde Staten als een verrader gold toen hij dat land in 2001 bezocht. Wiest laat zien dat zij andere idealen hadden dan de sterk door de Fransen beïnvloede corrupte clique oudere generaals die nauw was verbonden met de regering-Diem en dat hun gedrag alleen in de complexe werkelijkheid van een door een burgeroorlog verscheurd Vietnam kan worden begrepen. Hun verhalen maken duidelijk dat het grote probleem niet de vermeende lafheid of incompetentie van de militairen was, maar het falende leiderschap van de hoogste militairen in het Zuid-Vietnamese leger en de strategische fouten van de Zuid-Vietnamese en Amerikaanse legerleiding.

Midden jaren vijftig wilden Diem en zijn generaals, onder wie Tran Van Don, een mobiele strijdmacht creëren, die was gebaseerd op regionale troepen. Deze moest door een antiguerrillaoorlog de lokale activiteiten van het Bevrijdingsfront lamleggen. Amerikaanse militaire adviseurs, die daarbij sterk waren beïnvloed door de ervaringen van de Koreaanse Oorlog, dwongen hen echter vooral een conventioneel leger naar Amerikaans model op te bouwen, omdat zij meenden dat er vergelijkbaar met Korea een grote aanval uit het Noorden zou komen. Diem realiseerde zich dat de Amerikaanse financiële steun, die hij noodzakelijk achtte voor de modernisering van zijn land, anders wegviel en stemde tegen de zin van veel van zijn generaals in met de Amerikaanse ‘voorstellen’. Er werd een conventioneel leger met infanteriedivisies en artilleriesteun opgebouwd, vooral om zo invallen uit het Noorden te kunnen tegenhouden, tot het moment dat de Amerikanen – ook hier naar analogie van Korea – te hulp schoten. De instandhouding van een dergelijk leger was een onmogelijke opgave voor het arme Zuid-Vietnam en dat betekende dat dit alleen mogelijk was met aanzienlijke steun van de Amerikanen. Zoals ik al eerder heb opgemerkt, de consequentie was ook dat door de opbouw van dit conventionele leger geen rekening werd gehouden met de Vietnamese traditie en de eisen die de boerensamenleving aan de boeren-soldaten stelde. Uiteindelijk bestond het Zuid-Vietnamese leger grotendeels (voor 65 procent) uit dienstplichtigen. De strategie die dit leger volgde, vervreemde het verder van de bevolking: er was geen sprake van lokale eenheden die nauw met de burgerbevolking waren verbonden, maar het werd vooral een leger dat met maximale vuurkracht een uitputtingsoorlog voerde – met desastreuze gevolgen voor de burgerbevolking. Het betekende verder dat het Zuid-Vietnamese leger begin jaren zestig niet goed was voorbereid op de sterk groeiende guerrilla-activiteiten van de communisten. Ook het grote aantal regeringswisselingen na de moord op Diem en de vele verschuivingen in de top van het leger waren rampzalig voor de stabiliteit van het leger. Het betekende dat een heldere leiding met duidelijke toekomstplannen voor de inzet van het leger ontbrak. De Amerikanen verloren vervolgens steeds meer het vertrouwen in het Zuid-Vietnamese leger en namen de rol met hun militair apparaat over in de volle overtuiging dat zij de vijand konden dwingen de strijd te beëindigen.

De Amerikaanse historicus Martin Loicano heeft in 2013 aandacht besteed aan de bewapening van de legers. Hij komt tot een verrassende vaststelling. Loicano geeft daarbij aan hoe stereotypen de beeldvorming tot voor kort bepaalden. Hij heeft vooral kritiek op de historici en politici die ter verklaring van de zege van het Noorden de nadruk legden op sociaal-politieke krachten. Zij plaatsten de communistische guerrillastrijders, die door een krachtig nationalistisch enthousiasme werden voortgedreven, tegenover de slecht gemotiveerde en passieve Zuid-Vietnamese militairen. De Noord-Vietnamese regering stelde het in haar oorlogspropaganda voor alsof deze guerrillastrijders met hun eenvoudige wapens de Verenigde Staten met een superieur, hypermodern en alles vernietigend leger wisten te overwinnen. Die beelden varieerden in de door de regering in Hanoi gestuurde voorstelling van een boerenmeisje dat met een simpel geweer een straaljager neerhaalde en Anh Ngao die met pijl en boog talloze vijanden doodde, tot dat van de held Nguyen Van Chai, die tijdens een gevecht twee telefoondraden met elkaar moest verbinden en toen de draden op waren de uiteinden vastmaakte aan zijn voeten en zijn mond en zo de verbinding ondanks vreselijke pijnen in stand hield, en Nguyen Viet Khai die met negen patronen van zijn geweer vier helikopters neerschoot. Dat men moderne wapens uit China en de Sovjetunie had gekregen en dat

de geavanceerde luchtafweer alleen met behulp van of door soldaten uit die landen kon functioneren, liet men weg. Het was een beeld waarin de Noord-Vietnamese oorlogspropaganda de Amerikaanse wapens demoniseerde en de Amerikanen voorstelde als degenen die Noord-Vietnam en de Noord-Vietnamezen kwamen verdelgen. Amerikaanse militairen bevestigden in prenten en pamfletten die waren bedoeld om de vijand angst aan te jagen deze visie, doordat zij de nadruk legden op het Amerikaanse oorlogsgeweld met moderne vernietigingswapens. Het waren beelden die door de critici in de Verenigde Staten en de communistische staten werden overgenomen om de Amerikaanse interventie die tot de vernietiging van Vietnam en de Vietnamezen leidde aan de kaak te stellen. Dit maakte het volgens Loicano voor de Amerikaanse regering lastig om deze wapens ook aan hun bondgenoten in Vietnam beschikbaar te stellen.

De Zuid-Vietnamese politieke en militaire leiders dachten over dit alles heel anders. Zij benadrukten dat Noord-Vietnam – en in feite dus ook hun eigen bondgenoot – een vertekend beeld gaf. De bewapening en uitrusting van het leger van Noord-Vietnam waren superieur aan die van Zuid-Vietnam en het land werd door de Sovjetunie en China volgepompt met wapens. Dat lieten de communisten volgens de Zuid-Vietnamese regering weg in hun berichtgeving en dat gold ook voor de grote rol van Chinese en Russische militairen, die vooral een belangrijke rol speelden in de luchtverdediging. Loicano illustreert aan de hand van concrete voorbeelden dat de visie van Zuid-Vietnam correct was. De Noord-Vietnamezen beschikten over AK-geweren, de Zuid-Vietnamezen over M1-geweren, die volgens de auteur beter pasten in de Tweede Wereldoorlog dan in de strijd in Vietnam. Hetzelfde geldt voor andere wapens, zoals mitrailleurs, kanonnen, tanks en vliegtuigen. Het betekende dat de Noord-Vietnamezen over veel meer en betere wapens, over meer vuurkracht en modernere vliegtuigen beschikten dan het Zuid-Vietnamese leger. Ofschoon de regering van Nguyen Van Thieu herhaaldelijk bij de Amerikanen erop aandrong meer geld beschikbaar te stellen voor een betere uitrusting van het Zuid-Vietnamese leger, gebeurde dat maar mondjesmaat of helemaal niet, zeker niet toen de Amerikanen zich vanaf 1969 uit Vietnam terugtrokken en de Amerikaanse politieke wil om te vechten wegviel. De Zuid-Vietnamezen beschikten vervolgens in situaties die vergelijkbaar waren met de Amerikaanse oorlogsinzet over veel minder luchtsteun en minder munitie. Een centraal element van de Amerikaanse strijdwijze was het gebruik van helikopters; voor het leger van Zuid-Vietnam gold dat na 1973 niet of veel minder en dat maakte de Zuid-Vietnamese infanterie kwetsbaar. Het is dus een mythe dat het Zuid-Vietnamese leger in materieel opzicht superieur was aan dat uit het Noorden, stelt de auteur. In die materiële ongelijkwaardigheid lag naast andere oorzaken, zoals incompetentie, corruptie en onvoldoende steun van de bevolking, een belangrijke – tot nu toe veelal genegeerde – oorzaak van de nederlaag van Zuid-Vietnam. Het is volgens de auteur duidelijk dat de Verenigde Staten hier in strategisch opzicht faalden.⁷⁶

Geïdealiseerde beelden en de werkelijkheid van het Noord-Vietnamese leger en de rol van de vrouwen in het leger

De regering van Noord-Vietnam kondigde in april 1965 een massale mobilisatie van de Noord-Vietnamese bevolking af. Dat het zo laat gebeurde, laat nog eens zien hoe groot Le Duans vertrouwen was dat de Verenigde Staten op zijn vroegst in 1966 een omvangrijke krijgsmacht konden sturen. Allerlei campagnes ondersteunden de mobilisatie en de voorbereiding op een grote oorlog. ‘De drie zaken waartoe men bereid moet zijn’ voor de mannen waren soldaat zijn en vechten; alle moeilijkheden overwinnen, meer produceren, hard werken en studeren; en overal taken verrichten waar de staat dit van je eist. Alle mannen tussen achttien en veertig moesten voor onbepaalde tijd in dienst. Begin 1965 telde het reguliere leger van het Noorden (het PAVN) 100.000 militairen, van wie er 10.000 in het Zuiden vochten. Eind 1965 waren al 300.000 soldaten extra gemobiliseerd. Het PAVN werd zo uitgebreid tot 400.000 man. Zij vormden weldra meer dan de helft van de

communistiche strijders in het Zuiden (eind 1966 200.000 en begin 1968 bijna 300.000). De lokale militia groeide volgens gegevens van Hanoi van 1.400.000 in 1964 naar 2.000.000 in het midden van 1965, maar de vraag is wat wij daar precies onder moeten verstaan. De campagne, 'de drie zaken waarvoor men verantwoordelijk is', was gericht op vrouwen: de productie en het werk overnemen van de mannen die naar het front waren vertrokken; het gezin onder haar hoede nemen in de plaats van de man of de zoon; de noodzakelijke hulp geven voor het front en zich voorbereiden op de strijd. Met de Trungzusters en Ba (mevrouw) Trieu uit het begin van de christelijke jaartelling als voorbeelden werden vrouwen opgeroepen hun bijdrage te leveren aan de strijd van de natie tegen de Amerikanen. Zij kregen een rol in de verdediging van Noord-Vietnam, werkten aan de Ho Chi Minhroute over land en deden dienst als verpleegster of arts in het Zuiden. Doordat zoveel mannen in het Zuiden vochten, veranderde hun positie. Zij vormden weldra 75 procent van de arbeiders en meer dan de helft van de lokale verdedigingseenheden en milities. Ook in bestuurlijk opzicht groeide hun betekenis. In 1967 vormden zij bijna de helft van de bestuurders in de dorpsraden.

Volgens de gangbare beeldvorming kende het Noord-Vietnamese leger in vergelijking met dat van Zuid-Vietnam een veel betere moraal. Een dikwijls genoemde overweging is dat bij de Zuid-Vietnamese soldaten ten tijde van Diem en zijn opvolgers het gevoel dat men voor een betere toekomst van de Vietnamese natie vocht nauwelijks of geen rol speelde, met allerlei negatieve consequenties voor de moraal van de soldaten, terwijl die gedachte in het Noorden juist een centrale plaats innam. Wij weten ondertussen dat de werkelijkheid niet zo zwart-wit was en dat in deze visie de invloed van de Noord-Vietnamese propaganda nadrukkelijk doorklinkt. Ho Chi Minh verbond inderdaad confucianistische en communistische waarden op een handige wijze met elkaar, waarbij hij steeds de nadruk legde op de gemeenschapszin en het gemeenschappelijke belang van de natie. Zijn leuze 'Vietnam betekent één volk en een land met vierduizend jaar geschiedenis' drukte dat helder uit. Hier vloeide voor de partijleiding uit voort dat alle mensen de verplichting hadden om hun land tegen buitenlandse agressie te beschermen. In gedichten en prenten werd dit zichtbaar gemaakt, grote figuren uit het verleden werden als voorbeeld genoemd en vereerd en deze opvattingen namen een belangrijke plaats in bij de voorbereiding van de militairen op de strijd. Een overheersend beeld in veel westerse literatuur is ook dat de enthousiaste Noord-Vietnamese jeugd de oproep van de regering voor de toekomst en de eenheid van de natie in het Zuiden te gaan strijden bereidwillig opvolgde. Men kan dan wijzen op de prenten van de lachende Noord-Vietnamese jongens en meisjes die vrijwillig kozen voor zelfopoffering voor de natie. Zowel degenen in het Westen die meenden dat het voor de Amerikanen een rechtvaardige oorlog was als zij die dachten dat het een volstrekt verwerpelijke oorlog van de Verenigde Staten was, vonden elkaar in de overtuiging dat de revolutionaire Vietnamezen ongelooflijk toegewijd waren aan hun zaak, dat zij daar allemaal hetzelfde over dachten en helden of fanatici waren. En dat zou in bijzonder gelden voor de soldaten. Er verschijnen nog steeds boeken in Vietnam die deze gevoelens accentueren. Een voorbeeld is het in 2006 gepubliceerde ongecensureerde dagboek van een jonge vrouwelijke arts die tijdens de oorlog in de berggebieden van Quang Ngai werkte. Dang Thuy Tram was 24 jaar toen zij aan haar tocht via de Ho Chi Minhroute begon, die tien weken duurde. Een groot probleem voor haar was dat zij afkomstig was uit de gegoede burgerij – haar vader was een bekende chirurg in Hanoi – en dat zij daarom als lager dan iemand uit de arbeidersklasse werd beschouwd. In haar dagboek is aan idealisme geen gebrek: 'Wanneer kunnen wij die hele bloeddorstige bende uit ons vaderland verdrijven...Als wij op een zekere dag tussen de geurende bloemen van het socialisme leven, moeten wij ons de opofferingen herinneren van allen die hun bloed hebben vergoten voor de gemeenschappelijke zaak...Is er iets dat ons trotser maakt dan een onderdeel te zijn van deze familie van revolutionairen?'

De Noord-Vietnamese soldaten die in het Zuiden vochten, waren veelal tussen 21 en 28 jaar. Gezinnen met slechts een zoon waren vrijgesteld van militaire dienst aan het front. Meestal na enkele maanden training vertrok de soldaat. De vaak ongeletterde jongemannen van boerenafkomst kregen

dan van hun meerderen te horen dat men tegen de Amerikanen vecht. Dat er feitelijk ook sprake was van een burgeroorlog bleef op de achtergrond. De Zuid-Vietnamese militairen werden simpelweg als stropoppen en lakeien van de Amerikanen voorgesteld. Opvallend is het geringe aantal deserteurs; volgens Amerikaanse schattingen waren er dat maar 2200. Dikwijls wordt hieruit afgeleid dat de Noord-Vietnamese soldaten ten volle ervan overtuigd waren voor de goede zaak te strijden en dat men niet twijfelde aan de motivatie van de regering.

Recent zijn bij deze geïdealiseerde beelden kanttekeningen geplaatst en is de vraag gesteld of deze wel in overeenstemming zijn met de werkelijkheid van de oorlogsjaren. Het blijkt een nuttige nuancering van het gangbare beeld. Eerder noemde ik al de vroegere Noord-Vietnamese militair Bui Tin die zich in de jaren negentig in het Westen vestigde. Hij typeerde de Noord-Vietnamese militair als iemand van gemiddeld 46 kilo en 1,54 lengte, die nog nooit voordat hij dienstdeed in het leger zijn dorp had verlaten, zeven jaar onderwijs had gevolgd, steeds op het land had gewerkt en lid was geweest van de Communistische Jongerenbond. Zijn ouders realiseerden zich dat de kans gering was dat zij hem nog een keer terugzagen; van alle tien soldaten die naar het Zuiden vertrokken keerden er uiteindelijk maar twee of drie terug. Na de training en indoctrinatie door partijkaders vertrok hij naar het front. Vanaf dat moment was hij afgesloten van contacten met het Noorden, ook van zijn eigen familie. De strijders van het Nationaal Bevrijdingsfront waren overwegend boerenzonen uit de Mekongdelta. Na drie maanden training waren zij gereed voor de strijd en fungeerden daar voor een belangrijk deel als 'de ogen en de oren' van de soldaten uit het Noorden.

Over de samenstelling van het reguliere leger heeft de Thaise historica Bussarawan Teerawichitchainan in 2009 een aantal interessante vaststellingen gedaan en impliciet vraagtekens geplaatst bij de naar buiten uitgedragen gelijkheid en eenheid van de Noord-Vietnamezen in de tijd van de oorlog of het gegeven dat het vooral arme kinderen van het platteland waren, zoals ook Bui Tin suggereert. Haar aandacht ging vooral uit naar de wijze van rekrutering voor het Noord-Vietnamese leger. Zij kon gebruikmaken van gegevens van het langetermijnonderzoek dat na de oorlog door onderzoekers van het Instituut voor Sociologie en door demografen van de universiteit van Hanoi was uitgevoerd. Driekwart van de jongeren deed dienst in het leger; van de degenen die tussen 1940 en 1955 werden geboren was bijna de helft 7 jaar of langer in dienst en nog eens ruim 30 procent tussen 4 en 6 jaar. Het viel haar op dat sommige sociale groepen verhoudingsgewijs een grote rol speelden in het leger. Opvallend was dat een hoger percentage van de stedelijke jongeren van wie de vaders een betere opleiding hadden genoten (tenminste zes jaar school) en/of lid van de partij waren deel uitmaakten van het leger dan jongeren van lagere afkomst van het platteland. Dat is een duidelijk ander beeld dan in de Verenigde Staten dus, waar meer leden van de zwarte bevolking en veel armen dienstdeden in Vietnam. Een mogelijke verklaring voor het oververtegenwoordigd zijn van de hogere lagen van de Noord-Vietnamese bevolking is volgens haar dat men het leger als de mogelijkheid bij uitstek zag om te kunnen klimmen op de sociale ladder. Bovendien steeg men in aanzien door te laten zien dat men ook uit hogere kringen trouw was aan de natie. Wellicht speelde ook nog mee dat het voor de eerste groep jongeren moeilijker was om zich aan de dienst te onttrekken. Anderzijds staat het ook vast dat kinderen wier ouders tot het partijkader behoorden zich van de dienstplicht konden vrijkopen. Een groep die geen gevechtendiensten mocht doen waren de katholieken. Zij werden als een Vijfde Kolonne beschouwd, werden niet automatisch toegelaten tot het leger, en indien dit wel werd goedgekeurd, alleen in speciale functies. Bovendien werden katholieke gemeenschappen verbannen naar grensgebieden.

Volgens de Franse historicus François Guillemot worden het enthousiasme en de bereidwilligheid om te strijden op prenten en in films overdreven groot voorgesteld en exploiteerde de regering de massa van de bevolking. Dat gold ook voor meisjes en jonge vrouwen die lachend ten strijde leken te trekken. Hij onderzocht de ervaringen van de jonge vrouwen in de zogenoemde Jeugd Stootbrigades die een rol speelden bij de instandhouding van de Ho Chi Minhroute. Die brigades

bestonden al sinds 1950, waren destijds in het leven geroepen naar het model van de vrouwenbrigades van Mao Zedong en speelden een belangrijke rol tijdens de strijd bij Dien Bien Phu in 1954. Als reactie op de Amerikaanse interventie werden vanaf 1965 de Stootbrigades strak georganiseerd en geperfectioneerd. Als aanvulling op de drie zaken waartoe men bereid moet zijn en de drie verantwoordelijkheden voor de vrouw golden voor de leden van de Stootbrigades ‘vijf stormlopen’: zich vrijwillig inzetten voor het vernietigen van de belangrijkste strijdkrachten van de vijand; vrijwillig dienst nemen en de agressors doden; zich vrijwillig inzetten voor de politieke strijd in de steden en op het platteland; vrijwillig dienstdoen aan het front en zich vrijwillig inzetten voor de agrarische productie op het platteland. Volgens berichten uit die tijd en later ook in nationalistisch getinte herinneringspublicaties was sprake van een groot enthousiasme bij de jongeren. Ofschoon er zeker oprechte patriottistische gedrevenheid was bij veel jongeren, staat het ook vast dat het gevaarlijk was om zich hieraan te onttrekken.

Volgens officiële gegevens waren tussen 1965 en 1975 ten minste 220.000 jongeren lid van de Jeugd Stootbrigades, maar er zijn in 2004 ook veel hogere aantallen berekend door een organisatie van oud-leden van de Stootbrigades, tot wel meer dan 350.000. De jongeren slaagden er volgens militaire historici uit Hanoi in om de 2195 kilometer van de Ho Chi Minhroute open te houden, bewaakten 2500 belangrijke knooppunten onder aanhoudende bombardementen, legden zes landingsbanen aan, maakten tienduizenden bommen en mijnen onschadelijk, schoten vijftien vijandelijke vliegtuigen neer, vervoerden op hun fietsen of te voet honderdduizenden kilo's aan voedsel en voorraden naar het Zuiden, zorgden voor de gewonden en begroeven de doden. Zij werden vooral ingezet bij het transport. Hoe zwaar het werken aan de route was, blijkt uit de bijnamen die de jongeren aan gevaarlijke plekken gaven: de bergpas van de dood, de col van de vuurzee, het kruispunt van het vlees voor de hond, het derde kruispunt van de hel, de helling van het gebraden vlees, de grond van de schreeuwende zielen, de kloof van de verloren zielen en de helling van de vijf onschuldigen. 70 procent van hen waren vrouwen en het waren overwegend jongeren, die veelal tussen vijftien en twintig en soms zelfs maar net dertien jaar oud waren. Zij waren meestal afkomstig van het platteland, vooral uit de provincies in de buurt van Hanoi en ten zuiden van de hoofdstad. Tijdens en na afloop van de oorlog werd door de regering in Hanoi een nationaal pantheon van helden en vooral heldinnen van de Jeugd Stootbrigades in het leven geroepen met veel heldhaftige propagandaverhalen, bijvoorbeeld over ‘de tien meisjes van het derde kruispunt’, die in 1967 in de provincie Ha Tinh een kruispunt dat in strategisch opzicht belangrijk was moesten versterken. Hun opdracht bij het zwaar gebombardeerde kruispunt was om bomkraters dicht te gooien, de weg te repareren, de schuilplaatsen te versterken en voor een betere afwatering te zorgen. Op dat moment keerden de Amerikaanse bommenwerpers terug en uiteindelijk vielen de bommen boven op de meisjes. Een ander voorbeeld is het meisje Nguyen Thi Kim Hue, dat de eretitel ‘heldin van de arbeid’ kreeg en op een congres voor jongeren van Ho Chi Minh bloemen ontving. Zij mocht samen met de oude leider op de foto, nadat zij aan een strategische weg in de provincie Quang Binh allerlei belangrijke werkzaamheden had verricht.

Deze verheerlijking vormt een schril contrast met de aandacht die de jongeren tijdens de oorlog kregen. Guillemot stelde vast dat hun situatie zeer somber was. Uit herinneringen die zij na afloop van de oorlog vertelden of optekenden, blijkt hoe zwaar hun situatie was. Zij werden hardvochtig gebruikt door de regering in Hanoi, hadden niet alleen voortdurend te kampen met Amerikaanse bombardementen, maar ook met insecten, vlooien, honger, ziekte, koorts en seksueel misbruik. Zij waren meestal onvoldoende getraind en ontbeerden vooral voedsel en medicijnen. Enkele citaten mogen volstaan. Bijvoorbeeld het verhaal van het boerenmeisje Nguyen Thi Phuong, zoals dat in 2005 is beschreven door een journaliste: ‘De meest pijnlijke herinnering speelde zich af op een dag aan het einde van het jaar 1969. De eenheid van Phuong bevond zich op die dag op de col de Polainhich in Laos toen een aantal bommenwerpers de eenheid aanviel. Lai, Xoi en Vien, drie

jongens die uit dezelfde provincie kwamen als Phuong, hadden de meisjes in de schuilplaats “opgeborgen” en vormden daarna met hun lichamen een schild ter bescherming bij de ingang...De overlevenden droegen de lichamen van de drie jongens naar hun laatste rustplaats. Iedereen werkte in stilte. Toen de drie grafheuvels waren opgeworpen, werden die beplant met enkele heerlijk geurende bloemen, de meisjes feliciteerden elkaar en zij huilden.’ Of, zoals verwoord door de bekende romanschrijfster Duong Thu Huong, die ook lid was geweest van een Stootbrigade, na een aanval met napalm door de Amerikanen: ‘[Bon] zag dat de bomen omvielen, hun sap kookte in de vlammen van de napalm, hij zag benen en armen verspreid liggen, verbrijzelde schedels, witte hersenen, kleverig zoals rijstepap. Zijn geest en zijn lichaam konden de herinnering niet meer verwerken van alles wat hij beleefde en moest doorstaan...Bon haatte de jungle, hij haatte die, hij vreesde die. Zij was te groot, te machtig, te doortrapt, te onvoorspelbaar, te barbaars voor hem.’ En dan waren er de malaria en de koorts. In de herinnering van de arts Le Cao Dai: ‘De malariakoorts richtten verwoestingen aan. In onze groep artsen uit het Noorden waren van elf mensen er acht besmet...Heel wat keren stond ik, terwijl ik bezig was met een operatie, te rillen van de koorts.’ Honger en dorst waren altijd aanwezig. Men at orang-oetangs en soms kwam men bij het vullen van de drinkflessen voor onaangename verrassingen te staan, zoals de verbindingsagente Thai Binh vertelde. Men wilde de dorst lessen in een plas in een bomkrater en ontdekte toen dat die gevuld was met een berg geraamten. Le Cao Dai noemde ook het feestmaal dat werd georganiseerd nadat men een olifant had gedood. Ofschoon men op dat moment voldoende vlees had, duurde de vreugde niet lang. Weldra begon het vlees te rotten en verspreidde het een vreselijke stank. Een andere keer vertrokken gewonden die uitgehongerd waren uit zijn ziekenhuis naar het oerwoud op zoek naar voedsel. ‘Verscheidene patiënten gingen naar het bos om eten te vinden, sommigen van hen hadden zichzelf vergiftigd met giftige paddenstoelen, anderen waren verdwaald. Zij bleven daar veertien dagen, plukten bamboestaken om te overleven en waren later op een pad neergevallen.’

En dan waren er zaken waar specifiek meisjes en jonge vrouwen mee te maken hadden. Van Tung en Nguyen Hong Thanh beschreven de problemen als volgt: ‘Normaal gesproken had ieder van ons een uniform bij zich...Soms moesten wij kleding van elkaar lenen, omdat die gewassen moest worden. Als de kleren nat waren, moesten wij ons ’s nachts uitkleden om de kleren te laten drogen, opdat zij de volgende dag droog waren om dan te kunnen werken. Wij draaiden ons dan in een nylon doek om te kunnen slapen. Voor de meisjes was dat nog lastiger. Volgens de regels moesten zij hun natte kleren de hele dag tijdens het werk aanhouden. Zij hadden zelfs geen watten doeken voor de intieme hygiëne.’ Volgens brigade-generaal Phan Khac Hy, de plaatsvervangende commandant van Groep 559, was ‘het allerergste het gevecht met henzelf. Er waren vrouwelijke eenheden die afgezonderd leefden. Dit duurde jaren en zij kwamen geen mannen tegen. Daardoor gingen zij leiden aan de lachziekte...In de bloei van hun leven verlangden zij er ook vurig naar te kunnen genieten van het geluk van liefdespaartjes...De oorlog was te gruwelijk voor woorden, iedere keer dat zij daaraan dachten.’ Of, zoals Huynh Thi Tiep zich in 2005 herinnerde: ‘Ik zal nooit de mistige en regenachtige nachten vergeten, erg koud, de dagen van dorst en honger, de lijf aan lijf gevechten met de vijand, man of vrouw, waarbij het leven en de dood slechts werden gescheiden door een zijden draad...ik weet niet goed hoe ik die beelden moet omschrijven.’

Er waren niet alleen veel jonge vrouwen aan het werk als lid van de Jeugd Stootbrigades, hun bijdrage aan de oorlog reikte veel verder. Het thema van de vrouw in het Noord-Vietnamese leger en het Nationaal Bevrijdingsfront heeft de afgelopen decennia in diverse Amerikaanse en Vietnamese studies aandacht gekregen. Vele tienduizenden waren strijdend lid van het Nationaal Bevrijdingsfront, sommigen gaven leiding aan guerrilla-eenheden en 10.000 vrouwen dienden in het reguliere leger van Noord-Vietnam in militaire functies. Daarnaast waren nog zeker 70.000 vrouwen actief in het leger in hogere functies als arts, ingenieur of journalist. Het is moeilijk exacte cijfers te geven over het aantal vrouwen dat deelnam aan plaatselijke zelfverdedigingsgroepen en militieën. Sommige

schattingen spreken zelfs van 1.000.000 of meer. Zij vormden in het Noorden langs de kust en op andere belangrijke plaatsen vaak de eerste verdedigingslinie als de Amerikaanse bommenwerpers arriveerden. Propaganda speelde een belangrijke rol bij de rekrutering van meisjes en vrouwen voor de oorlogsinspanning, maar er waren volgens de overlevenden nog andere overwegingen, in de eerste plaats de wens de eigen woonomgeving te beschermen tegen bomaanvallen. Uit vraaggesprekken, die (vooral) in de jaren negentig plaatsvonden, blijkt dat de vrouwen die dienstdeden als genietroepen of schutters, verbindingstaken verrichtten, wegen repareerden, journalistiek werk deden of werkzaam waren als medicus of verpleegster in het gebied ten noorden van de 17^e breedtegraad of langs de Ho Chi Minhroute zichzelf in veel gevallen wel in de traditie plaatsten van grote vrouwen uit het verre Vietnamese verleden, zoals de Trungzusters en mevrouw Trieu.

In een vraaggesprek met de Amerikaanse historica Karen Turner gaf de Noord-Vietnamese militaire historicus Nguyen Quoc Dung in 1996 toe dat de jongeren die aan de Ho Chi Minhroute hadden gewerkt na de oorlog weinig steun ondervonden en geen fatsoenlijk veteranenpensioen kregen. Maar, voegde hij eraan toe, zij hadden toch veel geleerd in de oorlog en dat vergrootte hun kansen na afloop daarvan. Wij weten dat de werkelijkheid veelal anders was. Na afloop van de oorlog werd hun rol miskend en werden zij een vergeten groep, omdat zij geen deel hadden uitgemaakt van het reguliere leger. Men sprak over de vrouwen die vijf zaken misten na de dood van hun ouders: een echtgenoot, een kind, een huis, een regeling en verwanten. Wij mogen daarbij niet vergeten dat er onmiddellijk na de oorlog een groot vrouwenoverschot was in de leeftijdsgroep tussen 25 en 35: 43,2 procent mannen tegenover 56,8 procent vrouwen. De positie van de na de oorlog min of meer in de steek gelaten vrouwen die in de oorlog belangrijke taken hadden verricht, is aan het einde van de jaren negentig een populair onderwerp geworden in Vietnam. Films en boeken hadden als thema dat de vrouw die jong naar het front vertrok en als oude en zieke vrouw terugkeerde niet meer aantrekkelijk was voor een man. Zij ging dan zo wanhopig op zoek naar nakomelingen dat zij zich zonder te trouwen liet bezwangeren door een man. En dat was een stevige breuk met de Vietnamese conventie. De bekendste vrouwelijke Vietnamese militair uit de tijd van de oorlog tegen de Amerikanen is Nguyen Thi Dinh, tijdens de oorlog de plaatsvervangende commandant van de Vietcong en in de jaren negentig luitenant-kolonel in het Noord-Vietnamese leger. Zij verliet haar boerderij en maakte carrière in het Bevrijdingsfront. Zij is in de populaire volksverbeelding vooral bekend geworden, doordat zij twee keer haar lichaamsgewicht aan munitie kon dragen (95 kilo); het bezorgde haar wel een versleten rug. Zij bereikte de rang van luitenant-kolonel, ondanks de kritiek die zij na de oorlog had op de corruptie van lokale functionarissen en de negatie van de oorlogsveteranen.

In hun boek *Portrait of the enemy* laten David Chanoff en Doan Van Toai verscheidene oud-militairen aan het woord die eveneens het idealistische beeld nuanceren van jongeren die vrijwillig en zonder aarzelen voor de strijd in het Zuiden kozen en daarmee voor een waarschijnlijke dood voor het vaderland. Phan Thanh Long was sergeant in het Noord-Vietnamese leger. ‘Toen de oproep voor de dienstplicht kwam, was ik niet blij, maar ik was ook niet van slag. Ik voelde helemaal niets...Zij zeiden dat het land werd bedreigd door Amerikaanse agressie. Het was in de tijd dat de Amerikanen begonnen met de bombardementen in het Noorden. Onze vaderlandslievende gevoelens werden aangewakkerd. Iedereen voelde een diepgewortelde woedde tegenover de Amerikanen. Maar ik had een vriendin...Zij vertelde mij: ‘Als je een manier kunt bedenken om niet naar het front te hoeven is dat veel beter. Als je naar het Zuiden vertrekt, weet je nooit wanneer je terugkeert...Er is maar een kleine kans dat je het overleeft.’ Mijn oudste zus was ook helemaal de kluts kwijt. Op de plaats waar wij ons moesten verzamelen was een kaderlid dat mij opdroeg haast te maken. Daarna vertelde hij mijn zus dat zij mij moest aanmoedigen te vertrekken in plaats van de zaken zo moeilijk voor mij te maken. Mijn zus gaf hem ervan langs: ‘Wij houden van elkaar in dit gezin...Wees niet zo wreed.’ Maar ik moest natuurlijk toch vertrekken.’ Nguyen van Hoang, tijdens de oorlog een tweede luitenant in het Noord-Vietnamese leger, vertelde: ‘Toen mijn familieleden vernamen dat ik mij als vrijwilliger

had aangemeld, waren zij daarover erg teleurgesteld. Mijn moeder huilde verscheidene dagen en nachten aan een stuk door...Mijn vader zei: "Laat jezelf niet doelloos slachtofferen...Ik wil je terugzien." Ik dacht persoonlijk dat het niet zo gevaarlijk zou zijn. Ik vertrouwde de mensen in de regering en geloofde wat zij zeiden. Ik dacht echt dat de revolutie dicht bij de overwinning was...Als ik had geweten dat alles wat wij hoorden over een overwinning niets meer dan bluff was, zou ik nooit zijn vertrokken.'

Het zijn gevoelens die wij ook terugzien bij Nguyen Van Hung, tijdens de oorlog een gewone soldaat. 'Ik wist dat de kansen om terug te keren erg gering waren. Een honderdtal mannen uit mijn dorp was al eerder vertrokken, de eersten in 1962, en geen van hen was teruggekeerd...Niemand had iets over hen vernomen. De regering was daar duidelijk over. Men zei: "Deze reis kent geen eindtermijn voor terugkeer. Als je missie is voltooid, keer je terug"...Ik nam het de regering vooral kwalijk dat zij zo hardvochtig waren ten opzichte van de situatie van mijn gezin. Toen ik de oproep thuis ontving, begon mijn vrouw 's nachts te huilen. Zij wilde dat ik ertegen protesteerde dat ik was opgeroepen. Ik wist dat dit niet mogelijk was.' Le Thanh was tijdens de oorlog nog een student. Maar hij kon zich vele jaren later in de Verenigde Staten heel goed herinneren hoe die tijd was geweest. 'Wij leerden dat de Amerikanen achter Diem stonden en dat zij net zo waren als de Fransen. En wij wisten hoe wreed die Fransen waren geweest...Zoals iedereen die ik kende, was ik woedend op het bewind in het Zuiden en op de Amerikanen. Ik haatte hen...Veel van mijn vrienden kwamen na de universiteit in het leger terecht. Maar tegen die tijd begon ik de zaken geleidelijk aan anders te zien. Ik begon mij af te vragen waarom luchtafweergeschut zo dicht bij de scholen en pagodes was geplaatst. De officiële verklaring was dat die plekken beschermd moesten worden. Maar weldra begreep ik dat de Amerikaanse vliegtuigen hun bommen gooiden op de plaatsen waar de kanonnen vuurden...In ons gezin is geen van mijn vier broers in dienst geweest. Mijn jongste broer gooide jodium in zijn ogen voordat hij naar de dienstkeuring ging. Wij kochten de legerarts om met de bedoeling dat een andere broer thuis kon blijven. De derde probeerde zich te verschuilen...maar hij werd gepakt en in de gevangenis gegooid. Mijn oudste zus was met een gehandicapte veteraan getrouwd toen die uit het kamp terugkeerde. Nadat wij hadden gehoord wat hij had te vertellen zei mijn moeder: "Blijf thuis...Als je naar het Zuiden vertrekt, betekent dat een zekere dood."

Nguyen Trong Nghi was als politiek kaderlid aan een peloton verbonden: 'Op onze reis naar het Zuiden kwamen wij vaak groepen gewonden tegen die naar het Noorden terugkeerden. Sommigen waren hun armen of benen kwijt, sommigen waren verbrand door napalm. Sommigen hadden malaria. Het leken allemaal skeletten...Wij zeiden tegen elkaar dat wij er op een zekere dag ook zo uit zouden zien...Het was afschrikwekkend. Het was alsof wij naar onze toekomstige "ik" keken.' Nam Duc Mao was de vrouw van een visser en vertelde dat haar man niet in het leger wilde, omdat hij bang was in het Zuiden te sterven. Maar omdat hij een etnische Chinees was, hoefde hij niet te gaan. 'Vanaf 1968 ging men mannen uit ons dorp naar het Zuiden sturen. Als iemand niet wilde gaan, werden de rantsoenen stopgezet. De man van mijn zus ging ook. In 1970 vernam mijn moeder van vrienden in de regering dat hij was gedood. Zij vertelde het mij, maar wij konden het geen van beiden aan mijn zus vertellen. Het was te riskant. Niemand mocht over de doden of de geruchten over doden praten, totdat de officiële doodverklaring van het leger kwam...Dat werd beschouwd als iets dat tegen de staat was gericht, je ondermijnde dan de moraal van de mensen. Je kwam dan in de problemen of je werd naar de gevangenis gestuurd...Soms wist een vrouw via vrienden dat haar man dood was, maar kon zij niet openlijk rouwen omdat zij dan problemen kreeg met de politie.'

Wij moeten ons ook geen idealistische voorstelling maken van de omstandigheden van de doorsnee-soldaat die gewond terugkeerde uit de oorlog. Ernstig gewonde soldaten verdwenen in geïsoleerd gelegen kampen die door de regering werden beheerd. Een verpleegster die in zo'n kamp werkzaam was, sprak David Chanoff en Doan Van Toai hierover toen zij met hun boek *Portrait of the*

enemy bezig waren. De auteurs schrijven dat wat zij vertelde over het leven van de soldaten met geamputeerde ledematen en de dwarslaesiepatiënten diepe indruk op hen maakte. Maar omdat haar vader en moeder nog in Vietnam leefden, vond zij het niet goed dat zij met naam en toenaam in het boek werd genoemd. Een andere informant, een vroegere Noord-Vietnamese officier, vertelde onomwonden hoe men met de doden omging. Chanoff zei tegen hem dat Amerikaanse officieren brieven aan de familieleden schreven zodra iemand was gesneuveld. De Vietnamese officier keek verbaasd. Dat gebeurde niet in het Noord-Vietnamese leger. ‘Als je dood was, was je dood. Je had de bodem van je land bevrucht met je bloed. Niemand kon iets beter doen met zijn leven dan dat.’ Als een lokale guerrilla sneuvelde, deed men nog wel een poging om het lijk bij de familie te krijgen. Maar als het soldaten uit het Noorden of guerrillastrijders uit een ander deel van Vietnam waren, gebeurde dat niet. En het informeren van de familie vond men ook niet belangrijk. Als een zoon of een vader was gedood, was dat de bijdrage die veel families leverden. Ook zijn eigen gezinsleden hoorden niet elk jaar iets van hem, vertelde de gewezen officier.

Een vroegere Noord-Vietnamese arts, die tijdens de oorlog in ziekenhuizen in Hanoi had gewerkt, noemde in een interview enkele psychische gevolgen van de oorlog, vooral de eenzaamheid en onzekerheid. Hij wees erop dat veel vrouwen aan schizofrenie leden, doordat zij jarenlang alles alleen moesten zien te rooien en steeds in onzekerheid verkeerden of hun man nog leefde. Maar aangezien ook deze man nog familieleden in Hanoi had, wilde hij niet bekend worden. Li Thi Dau was tijdens de oorlog verpleegkundige in het Zuiden. ‘Ik werd lid van de revolutionaire beweging toen ik 15 jaar was. Mijn moeder haatte dat idee. Zij vertelde mij dat ik eraan moest denken te gaan trouwen...Natuurlijk belandde ik in de gevangenis...Ik bleef zes jaar gevangen, vijf gevangnissen in zes jaar. Phu Loi was het ergste, zo weinig eten en zelfs geen water om jezelf te wassen. Toen ik eruit kwam, ben ik naar school gegaan om verpleegster te worden. Daarna heb ik een tijdlang in Saigon gewerkt. Vervolgens vertrok ik naar het oerwoud...Vrouwen van wie de man in de rondtrekkende guerrillalegers vochten, stonden onder een enorme druk. Zij wisten nooit of hun man nog leefde of dood was. De partij informeerde hen niet en zij moesten constant met onzekerheid leven. Veel van deze vrouwen leden aan chronische depressies. Meestal hielden zij dat voor zichzelf...De oorlog was vreselijk. Maar het maakte mij ook opgewonden. Ik hield van de adrenaline. Ik had oorspronkelijk voor de revolutie gekozen omdat het opwindend en boeiend was. Het maakte het mogelijk iets te doen dat niet normaal was.’⁷⁷

Door oorlogsgeweld getroffen burgers in de buurt van Dong Xoai in 1965

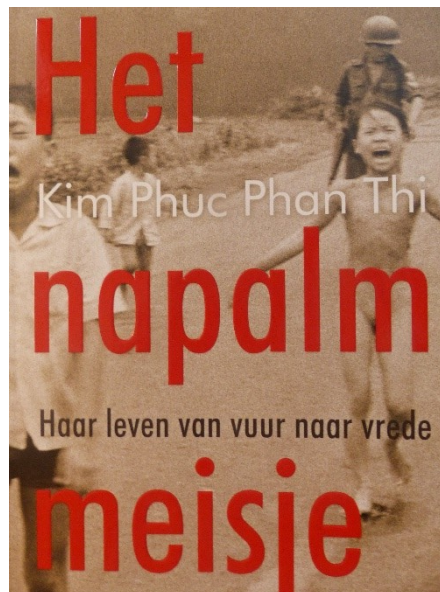
Een oudere Nguyen Thi Kim Hue met de foto van het moment zij als meisje bloemen ontving van Ho Chi Minh (zie bladzijde 375)

Omgeving Khe Sanh in 2008 met nog steeds sporen van herbiciden

Een Amerikaans vliegtuig dat ontbladeringsmiddelen sproeit

Kim Phuc Phan Thi liep in juni 1972 ernstige brandwonden op door napalm. In 2017 staat de foto van Nick Ut op de kaft van het boek dat zij over haar leven schreef.

Hoofdstuk 13. De Vietnamese bevolking en de oorlog

Een complexe situatie op sociaal en mentaal gebied in het Zuiden

Aan de hand van vooral de studies van Greiner en Daddis besteedde ik aandacht aan de effecten die de Amerikaanse strategie van search and destroy en de body-countmanie hadden voor de burgerbevolking in het zuiden van Vietnam. Volgens sommige onderzoekers zijn er in de oorlogen in Vietnam procentueel meer burgers gedood dan in de Tweede Wereldoorlog. Een schatting voor deze laatste oorlog stelt het aantal burgerslachtoffers op 42 procent van de doden. Voor de Vietnam Oorlog bedroeg dit op zijn minst 46 procent volgens Greiner, die echter wel tamelijk hoge getallen voor het aantal gedode burgers hanteert. Hoeveel mannen, vrouwen en kinderen door het optreden van Amerikaanse militairen of hun bondgenoten en hun Vietnamese tegenstanders bewust zijn gedood of zijn verkracht, laat zich niet meer exact vaststellen, maar het moeten er zeker vele tienduizenden zijn geweest. Volgens sommige schattingen werd verder zo'n 25 procent van de Zuid-Vietnamese bevolking van haar woonplaats en rijstvelden verdreven. Deze mensen moesten een wijkplaats vinden in kampen of in de achterbuurten van de grote steden, die al overbevolkt waren. Deze gedwongen migratie als gevolg van de oorlog betekende dat de boeren het land dat hun voorouders in veel gevallen generaties lang hadden bewerkt moesten verlaten. Interviews met migranten uit de Mekongdelta laten verder zien dat de boeren daar tijdens de oorlog te maken kregen met grote culturele, mentale en sociale veranderingen. Die zorgden ervoor dat zowel hun zelfbeeld als het beeld van hun oude gemeenschap veranderde.³⁴

Amerikaanse adviseurs hadden desondanks dikwijls een erg simplistisch beeld van de Vietnamese plattelandsbevolking. Zo schreef de Amerikaanse adviseur John Mecklin in 1965 dat de Vietnamezen alleen maar een volle buik en ongestoorde rust wensten, dat alles wat verder dan 15 kilometer buiten het dorp lag voor hen vreemd was, dat zij slechts een honderdtal woorden kenden en zich geen voorstelling konden maken van termen zoals democratie, imperialisme en Koude Oorlog. Het was dan ook voor hem onvoorstelbaar dat deze mensen in opstand kwamen tegen de regering van Zuid-Vietnam. Volgens de Amerikaanse onderzoeker Douglas Pike betekende dat bijgevolg dat alleen de krachtige organisatie en de dwang van de communisten in het Nationaal Bevrijdingsfront de opstand hadden veroorzaakt. De al eerdergenoemde interviews van de Rand Corporation geven echter een veel genuanceerder beeld. Uit de gesprekken met de overlopers die de Amerikaanse historicus Hunt gebruikte, bleek dat de organisatiegraad en de dwang van het Nationaal Bevrijdingsfront zeker invloed hadden bij de keuze, maar dat veel boeren daarnaast ook politiek bewuster waren geworden, dat vooral jongeren over nationale en internationale politieke onderwerpen van gedachten wisselden en dat bij hen persoonlijke overwegingen een grote rol speelden. Dit betekent dat het eendimensionale beeld van Mecklin in ieder geval onjuist is.

Een aantal onderzoekers richtte zich in het bijzonder op de Mekongdelta. De noodzaak dat mensen daar hun woonplaats moesten verlaten als gevolg van de oorlog, maar ook de schrijnende armoede en de instabiliteit van de huishoudens, waarbij de sympathieën voor de oorlogvoerende partijen binnen een gezin niet zelden sterk uiteenliepen, veroorzaakten migratiebewegingen tussen de dorpen in de Mekongdelta en de steden My Tho, Can Tho en Saigon. In wezen zaten veel mensen op het platteland ook in mentaal opzicht gevangen tussen twee werelden: die van het Nationaal Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam met hun socialistische (of communistische) revolutie en de

³⁴ Voor het aantal doden en gewonden zie 'Vietnam na 1975: de gevolgen van de oorlogen voor 1975, de vestiging van de Socialistische Republiek Vietnam en de politiek van de communisten in het zuiden' in hoofdstuk 19 (bladzijde 529). Voor de sociale veranderingen zie ook bladzijden 263 en 264.

Zuid-Vietnamese en Amerikaanse, die was gericht op modernisering in kapitalistische zin en een eerste stap wilde zetten op weg naar een consumptiemaatschappij. Daarnaast hadden de boeren in de Mekongdelta te maken met een breed transformatieproces dat alle elementen van hun bestaan raakte, van nieuwe communicatiemiddelen (gedrukte tekst en de radio), de kennismaking met de atheïstische opvattingen van de communisten tot een veranderende positie van de vrouwen, die zich onafhankelijker wilden en – door de oorlogssituatie – ook móésten opstellen tegenover de mannen. De grote stad was de belangrijkste bron van deze veranderingen. Zo voltrok zich een sociale transformatie, die voor een deel werd veroorzaakt door de komst van de Amerikanen, maar daarnaast ook een autonoom Vietnamees proces was, waarvan wij de eerste aanzetten al in de jaren twintig zien.

Een onderzoek uit 1969 van twee Amerikaanse antropologen A. Terry Rambo en Neil L. Jamieson in twee dorpen in het westelijke deel van de Mekongdelta, een dorp dat lang door het Nationaal Bevrijdingsfront was gecontroleerd en een ander dat nooit in hun handen was geweest, had als kernvraag de relatie tussen de communistische overheersing en culturele veranderingen. De onderzoekers verwachtten dat het laatstgenoemde dorp veel traditionelere waarden en normen kende dan het eerste dorp, dat vooral de confucianistische ethiek nog steeds een grote rol speelde, waarbij men eerder terugkeek naar een bloeitijd in het verleden dan dat men naar nieuwe mogelijkheden voor de toekomst zocht, dat daar de mens als een speelbal van de natuurlijke omstandigheden gold en dat de besluitvorming berustte bij de ouderen en degenen met bestuurlijke functies. In het andere dorp waren juist de revolutionaire opvattingen wijdverbreid, veronderstelden zij. Het was een opvatting die op dat moment veel voorkwam in de literatuur. Het onderzoek leverde op dat de vastgestelde waarden en normen niet van elkaar verschilden en dat dit zowel gold voor de boeren als voor de elites in de dorpen. Men mag dat opvallend noemen gezien de energie die de communisten staken in onderwijs, indoctrinatie en propaganda. Er vonden binnen de boerensamenlevingen wel culturele veranderingen plaats, maar dat bleek een proces te zijn met wortels in het interbellum, waarbij de revolutionaire ideologie van de communisten slechts een marginale rol speelde. Het waren dezelfde bevindingen die ook uit de interviews van de Rand Corporation naar voren kwamen, zaken zoals het uit elkaar vallen van families en clans, een grotere mobiliteit van de mensen en een steeds grotere gerichtheid op de markteconomie. Wat de mensen vooral bezighield was de zorg om het dagelijkse bestaan, de vraag of er genoeg voedsel was en of men het op termijn in economisch opzicht beter kreeg, de vraag of men geld overhield om lampen, radio's, tv's, fietsen, scooters en landbouwwerktuigen te kopen en – niet in de laatste plaats – of de eigen kinderen een goede opleiding konden krijgen en het later beter hadden dan de ouders. Men realiseerde zich dat dit betekende dat zaken moesten veranderen en dat was een heel andere mentaliteit dan de vooraf veronderstelde dat men zich vastklampte aan de traditie.

De interviews van de Rand Corporation laten zien hoe ingrijpend die veranderingen in de jaren vijftig en zestig waren. Zo veranderde bij veel jongeren de opvatting over trouwen, dat wil zeggen bij voorkeur niet meer gearrangeerd door de ouders maar op grond van een eigen keuze. Het waren processen die traag verliepen en niet alle jongeren raakten, maar er was wel degelijk sprake van verschuivende opvattingen. Ofschoon jongeren in familieverband respect bleven voelen voor ouderen, getuigden de interviews van een groeiende kloof tussen jong en oud. Een lastig punt voor het Bevrijdingsfront was dat de jeugd verwesterde, maar dat diezelfde jongeren wel voor de communistische revolutie moesten kiezen, die zich in tal van opzichten distantieerde van het westerse kapitalisme. Daarnaast veranderde de positie van de vrouw. Kritische vrouwen stelden naast de huwelijkspraktijken vooral de bestaande arbeidsverhoudingen en de omgang tussen de seksen ter discussie. Vrouwen speelden ook een belangrijke rol in het Nationaal Bevrijdingsfront. Wij moeten ons echter hoeden voor een al te idyllisch beeld, zoals men dat op sommige propagandaposters aantreft. Niet alleen misdroegen sommige mannelijke leden zich in seksueel opzicht, maar ook in de kringen van het Bevrijdingsfront overheersten nog de traditionele normen over de rol van de vrouw

en huwelijken tussen jongeren werden door de leiding tegengewerkt. Bij overtreding werd men weggestuurd of opgesloten.

De interviews maken ook goed duidelijk hoe gevaarlijk het leven op het platteland was. Dat had volgens de geïnterviewde mensen vooral te maken met het voornemen van de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese legers het platteland 'leeg te maken' om zo het Bevrijdingsfront te isoleren van de bevolking. Wat dat betekende laten sommige militaire kaarten zien die de Amerikanen gebruikten. Daarop werden wegen en artilleriestellingen aangegeven en was sprake van bewerkte velden, maar de dorpen waar de mensen woonden die dat werk verrichtten ontbraken voor het overgrote deel op die kaarten. Het was alsof de burgerbevolking door de kaartmakers als een lastige bijkomstigheid voor de oorlogshandelingen simpel was weggelaten. De artilleriebeschietingen en bombardementen vormden voor de Zuid-Vietnamese bevolking een voortdurende bedreiging. Men leefde steeds in de angst door een helikopter van zijn eigen land te worden 'weg'-geschoten. Om deze reden namen boeren bij hun werk op het veld witte kleren mee, die zij met de zwarte kleren verwisselden op het moment dat zij helikopters zagen. De 'zwarte pyjama's' beschouwden de Amerikanen veelal als de kledij van de revolutionairen, wit gold als een uiting van welvaart en dat men waarschijnlijk niet met de revolutie was verbonden. Het was bovendien de kleur van de kleding die mensen bij een begrafenis droegen. Velen van degenen die waren geïnterviewd concludeerden dat de meeste dodelijke slachtoffers gewone boeren waren, dat de (boeren-)bevolking dikwijls gevangen zat tussen de twee strijdende partijen en dat zowel een keuze voor een van beide groepen als het ontwijken van een keuze hen in gevaar bracht. Beide partijen in de oorlog hielden weinig rekening met de boerenbevolking, maar de vuurkracht van de Amerikanen was toch wel het meest verwoestend. Een groot deel van de bevolking was voortdurend in beweging: soms om lid te worden van het Bevrijdingsfront, op zoek naar werk of naar markten om de landbouw- of nijverheidsproducten te kunnen verkopen, of in verband met de verlokkingen van de stad, de wens op een andere plek een beter leven te kunnen leiden of – in de meeste gevallen – om te ontsnappen aan de oorlogshandelingen. Men noemde veel steden en dorpen die grotendeels werden verlaten tijdens de oorlog; in sommige gevallen vertrok 90 procent van de bevolking naar een andere plaats. Daarnaast waren er plaatsen die sterk groeiden en waar de bevolking zich concentreerde.

Een intern Vietnamees facet van de oorlog dat de laatste jaren meer aandacht krijgt, is het effect van de oorlog op het leven in de dorpen en buurten of op het niveau van het gezin. Wij hebben vaak de neiging een oorlog in termen van veroverde en verloren gebieden te beschrijven, zonder dat wij ons daarbij rekenschap geven van de mensen die daar wonen. De werkelijkheid in Vietnam was ingewikkeld, niet alleen omdat de gebieden die voor korte of lange tijd in handen waren van het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam of de Amerikanen en Zuid-Vietnam voortdurend over de kaart verschoven en op deze wijze de geomilitaire situatie tot een complex patroon maakten, maar ook vanwege de verdeeldheid binnen de dorpsgemeenschappen en in de gezinnen zelf. Een onderzoek op het niveau van een willekeurige kleine leefgemeenschap, een wijk van Danang, laat zien dat leden van het Bevrijdingsfront en tegenstanders daarvan naast en met elkaar leefden. Formele door de oorlog bepaalde netwerken onder leiding van vertegenwoordigers van de Zuid-Vietnamese regering en het Bevrijdingsfront speelden een belangrijke rol, maar daarnaast bestonden ook allerlei informele netwerken. De cellenorganisatie van het Nationaal Bevrijdingsfront betekende dat een lid van een cel vaak slechts een drietal of vijftal medestanders kende en niet op de hoogte was van andere leden die misschien vlak bij hem of haar leefden. Op deze wijze probeerde men het oprollen van een groter netwerk te voorkomen. Het zorgde wel voor geheimzinnigheid en wantrouwen in een leefgemeenschap en het had als gevolg dat men voortdurend in de vrees verkeerde dat de andere partij wraak zou nemen, omdat men als informant had gewerkt of dat juist had nagelaten. Ook het Zuid-Vietnamese leger kende (geheime) netwerken en werkte met informanten. Zoals zo vaak in oorlogstijd probeerden veel mensen geen partij te kiezen, ondanks het besluit van het Zuid-

Vietnamese leger dat het niet doorgeven van opstandelingen straf betekende, of, nadat men brieven van het Bevrijdingsfront had ontvangen, dat men een bijdrage moest leveren aan de revolutie en dat men daar anders last van zou krijgen. De meeste mensen leefden daardoor in voortdurende angst. Een gerucht dat een vriend of een buur iemand had verraden verspreidde zich snel door de wijk en vergrootte de onzekerheid. Deze informele netwerken blijven in de meeste geschiedschrijving over de oorlog buiten beeld, maar het was wel waar mensen het meest mee te maken hadden of afhankelijk van waren. Zo kon een vrouwelijke informant voor het Bevrijdingsfront die kinderen had haar activiteiten niet verrichten zonder dat haar burens – die misschien een baan hadden op de Amerikaanse basis in Danang – haar hielpen bij het oppassen van de kinderen. Dat had mogelijk tot gevolg dat zij bij haar informatie rekening hield met het lot van de burens.

De inwoners van veel dorpen in Zuid-Vietnam leefden voortdurend in een soort schemergebied tussen steun aan de strijders van het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam of steun aan de troepen van Zuid-Vietnam en de Amerikanen. De komst van een aantal guerrilla's kon betekenen dat het dorp op de Amerikaanse stafkaarten voortaan officieel gold als een opstandig dorp, hun vertrek maakte het dorp feitelijk weer regeringsgezind, maar het is de vraag of dat op diezelfde stafkaarten snel en correct werd weergegeven en of de meeste inwoners zich bewust waren van dergelijke observaties. En vaak verschoven deze etiketten bij de overgang van de dag naar de nacht of omgekeerd. Soldaten die het ene moment nog als bevriend golden en voedsel en andere hulpgoederen uitdeelden, konden het volgende moment tot vijanden worden. Informanten die zich van beide zijden van het conflict in de dorpen en vluchtelingenkampen onder de bevolking mengden, versterkten de gevoelens van angst en onzekerheid. Leek het ene moment een dorp voor de inwoners nog een veilig gebied, dat kon zomaar veranderen, zonder dat veel bewoners van een dorp, vooral vrouwen en kinderen, zich dat realiseerden. In veel gevallen zat er voor hen niet veel anders op dan degenen die het voor het zeggen hadden naar de mond te praten en later als de andere partij overheerste dit snel te vergeten en van kleur te verschieten. Als ergens de simpele tweedeling tussen 'onze partij' en 'de anderen' vastliep, is het wel op het niveau van het dorp. Manoeuvreren tussen de strijdende partijen was steeds noodzakelijk om redenen van lijfsbehoud.⁷⁸

'De andere helft': vrouwen in de oorlogen in Vietnam

Een bijzondere invalshoek om een scherper beeld te krijgen hoe de mensen de oorlog ervoeren, is stilstaan bij de rollen en de ervaringen van vrouwen. De aandacht voor 'de andere helft van de oorlog', zoals Guillemot in zijn boek uit 2014 schrijft, bleef lange tijd beperkt, maar dat verandert geleidelijk aan. Belangrijke oudere werken uit het Westen over de positie van de vrouw van Karen Gottschang Turner en Phan Thanh Hao uit 1998 en Sandra Taylor uit 1999 hielden zich bezig met de rol en de ervaringen van Noord-Vietnamese vrouwen. In 2009 en 2010 verbreedden Nathalie Huynh Chau Nguyen en Gina Marie Weaver het aandachtsveld in hun studies over respectievelijk 'de verliezers' van de oorlog, vrouwen uit het Zuiden die in diaspora in Australië leefden, en over het geweld dat tegen vrouwen werd gebruikt. De laatste decennia is er ook in Vietnam zelf steeds meer aandacht voor de positie en de betekenis van vrouwen tijdens de oorlog. De publicaties in opdracht van de huidige regering van Vietnam zijn dikwijls nog sterk politiek gekleurd en hebben daarom niet zelden een hagiografisch karakter, waarbij goed en kwaad op voorhand al zijn bepaald. Een genuanceerd en realistisch beeld van de positie van de Vietnamese vrouwen tijdens de oorlog ontbreekt hierin meestal. Ofschoon er dus nog vaak sprake is van ideologische vertekeningen of overdreven aandacht voor heldhaftige vrouwen, wordt in musea, boeken en films het thema van de vrouw in de oorlog wel steeds meer in de schijnwerpers geplaatst. Dat geldt vooral voor jonge vrouwen die als 'oude' vrouwen uit de oorlog terugkeerden. In 2014 verscheen een studie van Guillemot *Des Vietnamiennes dans la guerre civile. L'autre moitié de la guerre 1945-1975*, die een goed overzicht biedt van de huidige

stand van de kennis op dit gebied. Zijn boek bestaat uit twee delen. Eerst een uitgebreide versie van een artikel dat in 2009 is verschenen over jonge Noord-Vietnamese vrouwen in de Jeugd Stootbrigades die van groot belang waren voor de instandhouding van de Ho Chi Minhroute. Bij hen heb ik in het vorige hoofdstuk al uitgebreid stilgestaan. Daarna een overzicht van de op dat moment bestaande kennis over de rol van vrouwen en hun ervaringen tijdens de oorlogen, zowel over vrouwen ten noorden als die ten zuiden van de 17^e breedtegraad. Deze Franse auteur kon zijn verhaal over de oorlogsmisdaden en de wreedheden tegen vrouwen, over hun rol in militair opzicht en als vluchtelingen tijdens de oorlog of als uit Vietnam verbannen burgers baseren op de herinneringen van bekende Noord-Vietnamese schrijfsters en schrijvers, zoals Duong Thu Huong, Le Minh Khue en Bao Ninh, maar ook op die van Zuid-Vietnamezen, onder wie Le Ly Hayslip, Yung Krall en Jackie Bong-Wright. Voordat ik verder stilsta bij de vraag wat de oorlog voor de Vietnamese vrouw betekende eerst enkele algemene opmerkingen over de burgerslachtoffers van de oorlogen.

Ik noemde hiervoor al een percentage van het aantal burgerslachtoffers tijdens de Vietnam Oorlog. Het laat zich onmogelijk vaststellen hoeveel burgers in de oorlogen na 1940 zijn gedood. Wij beschikken over schattingen voor de Vietnam Oorlog in meer strikte zin van de jaren zestig en zeventig (uiteenlopend van redelijk betrouwbare tussen 500.000 en 1.000.000 en Vietnamese van 2.000.000), maar dat geldt niet voor de Tweede Wereldoorlog, de Onafhankelijkheidsoorlog of de burgeroorlogen voor 1964. Afgezien van het grote aantal mensen – tussen 1.000.000 en 2.000.000 – dat in 1945 en 1946 overleed tijdens de grote hongersnood, zijn er voor 1964 zeker vele tienduizenden burgers gedood door de oorlogvoerende partijen, als gevolg van gevechten waar zij tegen hun wens mee te maken kregen, de bombardementen, de artilleriebeschietingen en de willekeurige moordpartijen van de oorlogvoerende partijen. Ik wees al op het Franse bloedbad in My Trach in november 1947, waarbij 300 burgers werden gedood, en de herinneringen van Kim Lefèvre, die beschreef hoe de bevolking gevangen zat tussen beide strijdende partijen, de Vietminh en de Fransen. Het is duidelijk dat met deze voorbeelden nog lang niet alles is gezegd. Zo kennen wij een verhaal van een Franse legergroep die wraak nam nadat een tiental Franse militairen was gedood door een mijn. Hun slachtoffers waren de mensen in een Vietnamees dorp, dat slechts werd bewoond door oude mannen, vrouwen en kinderen. Die moesten eerst een greppel graven en zij werden daarna neergestoken en met granaten bestookt. Vervolgens werd het dorp in brand gestoken. Ik noemde eerder het dorp Ben Suc, dat door de Amerikanen met de grond gelijk werd gemaakt. Dat was tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog ook al een keer zwaar gestraft door de Fransen. Een ander voorbeeld is dat van een Franse leger eenheid die na een gevecht tegen de Vietminh te keer ging in een Vietnamees dorp. Volgens een bron: ‘Het was een bloedbad. Men liet niets in leven of overeind staan in een gebied van 5 of 6 kilometer: oude mannen en vrouwen, zieken, kinderen, kippen, varkens, huizen, pagodes... Alles. Omver gemaaid en in brand gestoken.’ En andere bronnen berichtten over specifieke wreedheden tegen vrouwen, zoals verkrachtingen of het open snijden van de buik van een zwangere vrouw, bijvoorbeeld op 10 april 1947 in Dai La, toen een zwangere vrouw voor Franse militairen wegvluchtte en vervolgens eerst werd verkracht en daarna werd gedood. De Franse commandant Lebris organiseerde elke maand voor zijn soldaten ‘een groepsverkrachting’, waarbij hij hen toestemming gaf zoveel mogelijk vrouwen te verkrachten. Bij een zo’n verkrachting werden vijfhonderd vrouwen op een dag tot seks gedwongen.

Maar ook de tegenpartij vermoordde en verkrachtte vrouwen, soms omdat men hen al dan niet met reden als politieke rivalen of critici van het communisme beschouwde, of simpelweg omdat zij groenten of ander etenswaren aan Franse militairen hadden verkocht. Een praktijk die strijders van de Vietminh regelmatig toepasten in ‘een onwillig dorp’ was het willekeurig doodschieten van enkele mensen om zo de overige bewoners tot medewerking te dwingen. Een voorval waarover meer bekend is, was een massamoord in de buurt van Saigon in 1947 waarbij de Vietminhstrijders 900 leden van de Cao Dai en de Hoa Hao vermoordden, vooral omdat zij volgens de communisten lid

waren van een ‘reactionaire’ religieuze beweging. Ruim 31 procent van de slachtoffers waren vrouwen. In de meeste boeken over de oorlogen voor 1964 ontbreken deze moordpartijen op burgers.

Een belangrijke vaststelling is dat vrouwen als de spil van het gezin, zeker als hun man vocht in een van de legers in het Zuiden, ook zonder dat zij oorlogsslachtoffer in strikte zin kunnen worden genoemd, op niet te onderschatten wijze last hadden van de oorlogen, omdat als gevolg van de burgeroorlogen families en gezinnen verdeeld raakten over de keuze voor het Noorden of het Zuiden. Dit is een van de opvallendste trekken in veel van de door vrouwen opgeschreven of vertelde herinneringen. Bij het oorlogsgeweld dat specifiek vrouwen raakte, was wel sprake van een verschil tussen de stad en het platteland. Vrouwen en ook andere burgers op het platteland hadden meestal relatief meer last van de oorlog dan de mensen in de steden, omdat daar de meeste militaire acties plaatsvonden en de verwoesting het grootst was.

Hetgeen voor de oorlogen tussen 1940 en 1964 geldt, gaat ook op voor die vanaf 1965: de misdaden en verkrachtingen gebeurden door alle strijdende partijen. Het is lastig exact vast te stellen hoe omvangrijk deze waren, ook al omdat er wel – zij het zeker onvolledige – gegevens over de activiteiten van de Amerikanen en hun bondgenoten bekend zijn, maar er nooit een serieus onderzoek is verricht naar die van het Bevrijdingsfront en de Noord-Vietnamezen. Het is duidelijk dat verkrachtingen en verminkingen als een normale zaak werden beschouwd. Men denke aan de studie van Greiner over oorlogsmisdaden van Amerikaanse legereenheden. In de literatuur die is gebaseerd op de herinneringen van Amerikaanse militairen treft men talloze voorbeelden aan van willekeurig gewelddadig optreden tegen vrouwen. Enkele voorbeelden die voor veel andere mogen spreken: tijdens een zuiveringsactie in de provincie Ben Tri in 1971 verkrachtten en doodden Amerikaanse soldaten vijf meisjes en staken kapotgeslagen Coca-Cola flesjes en elektrische lampen in de vagina’s van jonge vrouwen, opdat zij geen kinderen meer konden krijgen; een tien- tot twintigtal Zuid-Koreaanse mariniers, die aan de kant van Zuid-Vietnam meevochten, verkrachtten en verminkten Noord-Vietnamese verpleegsters; er zijn verhalen van gevangengenomen vrouwelijke Vietcongstrijders die spoorloos verdwenen en het bekendste voorbeeld van gewelddadig optreden tegen weerloze burgers, vooral ouderen, vrouwen en kinderen, is de al eerdergenoemde moordpartij in My Lai, waarbij eerst nog twintig vrouwen waren verkracht. Een hoofdstuk apart zijn de toegepaste ondervragingstechnieken door Amerikaanse en Zuid-Vietnamese militairen van gevangenen of verdachten, met elektriciteitsdraden bevestigd aan de oren, de vingers of de tepels van vrouwen, met afranseling, het bijna laten verdrinken of verbrandingen. Ook hier geldt dat wreedheden aan beide zijden voorkwamen. Verkrachtingen, mishandelingen en het doden van burgers en gevangengenomen soldaten kwamen ook bij de Vietcong en het Noord-Vietnamese leger voor – wij weten alleen daar veel minder van. Het bekendste voorbeeld van Noord-Vietnamese militairen en het Bevrijdingsfront is wat in 1968 in Hue ten tijde van het Tetoffensief gebeurde, waar zij duizenden burgers doodden en vervolgens begroeven. Hierover kom ik nog te spreken in een volgend hoofdstuk.

Wat Kim Lefèvre beweerde over de jaren van de Onafhankelijkheidsoorlog geldt ook voor de jaren zestig en zeventig. Veel vrouwen zaten gevangen tussen de strijdende partijen. Er was niet alleen de voortdurende angst dat zij werden verkracht of door oorlogsgeweld werden gedood, zij vreesden ook steeds dat zij weggejaagd zouden worden uit hun huizen door een van de oorlogvoerende groepen en dat zij dan weer op de vlucht moesten. In de officiële Vietnamese geschiedschrijving over de oorlog blijft dit facet buiten beschouwing. En dat geldt ook voor de vaststelling dat in 1975 voor veel vrouwen de oorlog nog niet ten einde was, dat er vaak onzekerheid was over het lot van hun partner of kinderen, dat zij in grote armoede verkeerden als gevolg van de oorlog, of voor de gevoelens van ontheemd en verweesd zijn. En dan was er nog de aantasting van hun gezondheid door de blootstelling aan herbiciden voor de mensen in het Zuiden of degenen uit het Noorden die daar actief waren geweest. Het is niet overdreven om te zeggen dat de herinnering

van Vietnam is gevuld met veel trieste verhalen van vrouwen, waarvan sommige bekend zijn in de opgeschreven herinneringen en romans, maar waarvan de meeste onbekend zullen blijven.

Aan de belangrijke rol van vrouwen in militair opzicht besteedde ik al eerder aandacht. Een thema in de recente herinneringsliteratuur is dat keuzes van vrouwen om te participeren in de strijd vaak dramatische consequenties hadden voor hun families en gezinnen. Als voorbeelden de verhalen van een aantal vrouwen uit het Noorden en het Zuiden. Nguyen Ngoc Toan was afkomstig uit een aristocratische familie in Hue (Zuid-Vietnam) en koos evenals haar broers voor de Vietminh tegen de zin van haar moeder, die vond dat oorlog een zaak voor de mannen was en de meisjes thuis moesten blijven. Maar Toan zei zelf hierover: 'Ik wilde een vrijer leven. Ik stelde vast dat mijn zusters te zeer beklemd waren in hun leven.' Dezelfde overweging zette een ander meisje uit Hue er ook toe aan voor de opstand te kiezen en ook hier leidde dat tot een groot conflict met haar moeder. De uit het Noorden afkomstige romanschrijfster Duong Thu Huong, die later in haar romans zo veel kritiek had op de oorlog en het communisme, beschreef hoe zij in 1965 als achttienjarige koos voor deelname aan een Jeugd Stootbrigade, zeven jaar doorbracht in het oerwoud in het Zuiden en samen met twee anderen de enige overlevende was van een groep van veertig jongeren. Er was een vliegtuig neergestort, een Russische MiG met een Vietnamese piloot. Op dat moment realiseerde zij zich dat zij voor het Vietnamese volk een bijdrage moest leveren aan een kracht die boven haar uitsteeg. Ook in het geval meisjes of vrouwen partij kozen tegen de opstand of het communisme leidde dat vaak tot wrijvingen binnen families en gezinnen. Jackie Bong-Wright, die haar herinneringen in 2001 op schrift heeft gesteld, schrijft over de verdeeldheid binnen het gezin. Zij koos in de jaren zestig partij tegen het Bevrijdingsfront, een zus koos in 1964 voor de Dai-Vietpartij, andere zussen kozen in 1946 en 1951 voor de Vietminh. Deze tweespalt duurde voort tot het einde van de Vietnam Oorlog midden jaren zeventig. Dat ging zelfs zo ver dat een van haar zussen haar broer na de oorlog aangaf als lid van de CIA, waardoor hij in een heropvoedingskamp terecht kwam. Yung Krall beschrijft in haar herinneringen hoe zij de kant koos van de niet-communistische nationalist en inlichtingen verschaftte aan de CIA, terwijl haar vader een communistisch kaderlid was. Ook veel andere Zuid-Vietnamese vrouwen schreven of vertelden later over de wijze waarop de keuzes in de sfeer van de oorlog hun families ontwrichtten, omdat een vader of grootvader lid was geweest van de VNQDD of de Dai-Vietpartij en de communisten daarom tegen de familie optraden en leden executeerden, of omdat broers en zussen totaal verschillende keuzes maakten en tegenover elkaar kwamen te staan.

Die verdeeldheid is ook goed zichtbaar in de herinneringen van Le Ly Hayslip, die ik hier uitgebreider aandacht geeft. De positie van de Vietnamese vrouw tijdens de oorlog heeft in het Westen vijftien jaar na afloop van de Vietnam Oorlog voor het eerst de nodige aandacht gekregen, doordat zij toen haar herinneringen aan de oorlog publiceerde. Deze Zuid-Vietnamese vrouw (de laatste naam is die van haar tweede Amerikaanse echtgenoot, van wie zij inmiddels is gescheiden) woont sinds 1970 in de Verenigde Staten en heeft in verscheidene publicaties sindsdien aangegeven wat de oorlog voor haar persoonlijke leven en dat van haar familie heeft betekend, met als bekendste *When heaven and earth changed places. A Vietnamese woman's journey from war to peace* uit 1989. Zij is in 1949 geboren in het centrale deel van Vietnam in de buurt van Danang. Een belangrijk thema van haar werk is de lastige positie waarin veel mensen verkeerden in verdeelde families en de risico's die men liep als men onder dwang toch een keuze maakte. Haar eerste oorlogsherinneringen betreffen de 'vreselijke Marokkaanse soldaten' in Franse dienst die in haar omgeving vrouwen verkrachtten en verminkten, het verhaal van haar vader dat vier vrouwen door een commandant van de Vietminh met een revolver werden doodgeschoten omdat zij met de vijand zouden samenwerken, waarbij haar moeder in die situatie alleen maar een oorvijg kreeg, en dat haar moeder en oudere zussen met kruiden rode verf vervaardigden, waarna zij die op hun broek smeerden om zo te laten lijken dat zij ongesteld waren. In de tijd van Diem kregen allerlei families te maken met achterstelling en repressie, bijvoorbeeld omdat leden van een gezin of een familie in 1955-1956 naar het Noorden gingen, of

iemand voor het Bevrijdingsfront koos, of simpelweg omdat men een weduwe was van een vroegere Vietminhstrijder. Dat betekende repressie door de regering-Diem of plaatsing op een zwarte lijst. Dat gold ook voor haar eigen familie. Haar broer Bon, de echtgenoot van twee van haar zussen en zeven neven trokken in 1955-1956 naar het Noorden. Chinh, een neef van een van haar zwagers, was echter lid van de Zuid-Vietnamese geheime politie. Hij dwong een in het Zuiden achtergebleven zus van Le Ly tot een relatie en daardoor hoefden haar ouders niet naar een kamp waar zij anders zouden zijn gemarteld, omdat hun zoon de kant van het communisme had gekozen. Maar juist door de aanwezigheid van de Zuid-Vietnamese politieman liep het gezin een groot risico vervolgens last te krijgen van de repressie van het Bevrijdingsfront. Haar verhaal illustreert nog eens in welke onmogelijke situatie veel mensen in Zuid-Vietnam zich bevonden.

Zij ervoer zelf als veertienjarige wat de oorlog betekende, nadat zij informatie had verschaft aan leden van het Bevrijdingsfront. Zij werd daarna drie keer gearresteerd en met elektroshokken en trappen van laarzen gemarteld in het politiebureau in Danang en de My-Thigevangenis. Haar familie ging ook later dikwijls gebukt onder de verdeeldheid. Om problemen met Chinh te voorkomen trouwde haar zus met hem. Het bleef voor haar ouders en de andere dorpingen een voortdurende zorg rekening te houden met de hebzuchtige collega's van Chinh en tegelijkertijd de leden van het Nationaal Bevrijdingsfront tevreden te stellen. Omdat Le Ly uit de gevangenis werd ontslagen, gold zij voor het Bevrijdingsfront als een verraadster, werd door een 'tribunaal' ter dood veroordeeld ('Wat moeten wij doen met een vrouw die voor de vijand spioneert en haar kameraden in de strijd verraadt? Wat deden wij met dergelijke mensen in het verleden?', zei de leider van de Vietcong). Zij ontkwam alleen aan dit vonnis, doordat de strijders die haar moesten doden haar verkrachtten. Zij schrijft dan: '*Ik ben verkracht*...Ik kende nu op mijn beurt die verschrikking die alle vrouwen vreesden...In deze vreselijke, eindeloze en *stompzinnige* oorlog, hadden de twee kampen eindelijk hun ideale vijand gevonden: een angstig boerenmeisje dat voor altijd moest toestaan dat zij hun slachtoffer was, zoals alle andere Vietnamese boerinnen van de schepping tot het einde van de tijden.' De soldaten van de Vietcong vertelden haar ook dat doodgaan na martelingen geen zin had, maar als men in de strijd viel, zou men in de kring van de onsterfelijke helden worden opgenomen.

Le Ly vertelt hoe haar ouders op een zekere dag in 1964 in de rijstvelden aan het werk waren geweest en bij thuiskomst het hele huis vol Zuid-Vietnamese militairen aantroffen. Die waren van plan een ander dorp waar twee leden van het Bevrijdingsfront verbleven aan te vallen. Als men de kans kreeg, waarschuwde men bij een dreigende aanval een dorp met rooksignalen, omdat men anders last kreeg van het Bevrijdingsfront. Dat was nu door de aanwezigheid van de soldaten onmogelijk. De hinderlaag van de militairen slaagde en de twee leden van het Bevrijdingsfront werden gedood. Dat betekende vervolgens dat haar ouders later van een misdrijf werden beschuldigd, omdat zij de twee strijders niet hadden gewaarschuwd; zij waren toch al verdacht vanwege het huwelijk van hun dochter met de politieman Chinh. Haar ouders moesten samen met enkele andere verdachten voor een tribunaal van het Bevrijdingsfront verschijnen en werden beschuldigd van verraad. Nadat een vrouw was gedood, stond een strijder op het punt ook de moeder van Le Ly dood te schieten. Haar oom Luc greep in en vertelde aan het tribunaal dat zonen en neven van de familie voor de communisten vochten. Haar moeder werd daarop vrijgelaten, maar kreeg de opdracht niet verder dan 100 meter van haar eigen huis te gaan. Later vluchtte haar moeder voor het oorlogsgeweld en pleegde haar vader, die in het dorp was achtergebleven, uit pure wanhoop zelfmoord door zuur in te nemen. Le Ly hield zich lange tijd in leven door zichzelf te prostitueren. Zij schrijft dat zij zichzelf dwong om alles wat zij van haar familie had geleerd buiten beschouwing te laten: eergevoel, zelfrespect, geslachtsziekten, zwangerschap, verkrachting, liefde om liefdeswille. Haar observatie over de Amerikaanse militairen wil ik de lezer niet onthouden: 'De Amerikanen deden alsof zij aan niets anders dachten dan aan seks. Wij spraken daar als Vietnamese vrouwen over en waren diep bedroefd. Hoe zag het leven van hun vrouwen in de Verenigde Staten eruit?'⁷⁹

Migratie in het Zuiden en het Noorden

In het Zuiden veroorzaakte de oorlog van de jaren zestig en zeventig een gedwongen migratie van vele miljoenen Zuid-Vietnamezen die van hun woonplaats werden verdreven. Het inwonertal van de Zuid-Vietnamese steden groeide tussen 1965 en 1974 met 10.000.000 als gevolg van deze migratie en de autonome groei van de bevolking. Het betekende dat in 1974 de helft van de Zuid-Vietnamese bevolking in de steden woonde. Sommige steden groeiden bijzonder snel. Saigon had 500.000 inwoners in 1945, 2.300.000 in 1960 en 4.000.000 in 1975. Danang groeide van 50.000 in 1965 naar 500.000 in 1975. Deze snelle groei hield verband met het simpele feit dat de meeste gevechten in het Zuiden plaatsvonden, dat daar de meeste dorpen werden verwoest en dat omwille van de oorlogsvoering een bewuste ontbladeringspolitiek van het platteland werd gevoerd door de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen. Hiertoe werden het oerwoud en het leefgebied van mensen op het Zuid-Vietnamese platteland ontbladerd met chemische middelen. Zoals wij nog zullen zien in het hoofdstuk over de minderheden werden zij hierdoor eveneens zwaar getroffen. Zij moesten in groten getale hun oude leefgebieden in de Centrale Hooglanden verlaten. Maar zij waren zeker niet de enige. Vanaf 1962 werden cultuurgronden besproeid met de herbiciden Agent Blue en Agent Orange, die het land en de oogst vernielden. Het doel was om zo de Vietcong te scheiden van de bevolking en te voorkomen dat de opstandelingen zich konden bevoorraden. Voor de lokale bevolking waren de acties met deze chemische wapens een ramp. Het betekende dat de Vietcong nu nog nadrukkelijker een deel van het voedsel dat overbleef opeiste. De bevolking zag ook, daarbij geholpen door propagandamateriaal van de Vietcong, wat hun eigen regering en de bondgenoten aanrichtten. Gronden waarop zij en hun voorouders vele decennia hadden gewerkt waren in een oogwenk verwoest en voor veel boeren zat er niets anders op dan weg te trekken naar een stad of een vluchtelingenkamp dat door het Zuid-Vietnamese leger werd gecontroleerd.³⁵

De Vietcong probeerde de mensen in veel gevallen ervan te overtuigen niet te vertrekken. Tijdens een onderzoek van de Amerikaanse antropoloog A. Terry Rambo in 1966 in de provincie Quang Nam vertelden dorpsbewoners: 'Eind 1964 stond de Vietcong aan niemand toe zich te verplaatsen. Alle poorten van het dorp werden gecontroleerd en degenen die probeerden te vertrekken werden gearresteerd en naar heropvoedingssessies in de bergen gestuurd. Mijn gezin en ik probeerden in december 1964 te vertrekken, maar wij werden gearresteerd en drie maanden naar de bergen gestuurd voor heropvoeding. Feitelijk zaten wij in de gevangenis. De Vietcong meende dat degenen die zich verplaatsten de kant van de vijand kozen en spionnen werden voor de regering van Zuid-Vietnam...De Vietcong plaatste overal controleposten. De Vietcong verkondigde dat mensen die naar de regering vertrokken in armoede en zonder werk zouden leven...De Vietcong verhinderde mensen te vertrekken, omdat zij van de mensen moest leven. De Vietcong wist ook dat de Bondgenoten geen mensen neerschoten, dus gebruikte zij de mensen als schild.' Overigens liet het onderzoek van Rambo ook zien dat er sprake was van vrijwillige en gedwongen migratie. Dat laatste gebeurde niet door de Vietcong, maar wel door de regering van Zuid-Vietnam en de Amerikanen. En wat de inwoners van de dorpen 'vrijwillig' noemden, hield natuurlijk ook sterk verband met de oorlog. Zij noemden bombardementen, armoede als gevolg van bombardementen of diefstal van vee, gevoelens van onveiligheid, het volgen van andere vluchtelingen om familieredenen en de afkeer over de acties van de Vietcong. Het was maar een bescheiden onderzoek in 25 dorpen met gezamenlijk ruim 18.000 inwoners, maar het geeft wel een beeld van de afwegingen van de mensen.

In het Noorden vond eveneens een grootschalige migratie plaats, maar het was wel een omgekeerde ontwikkeling in vergelijking met het Zuiden. Meer dan een miljoen mensen trok in de

³⁵ Zie hierover ook 'Agent Orange, het milieu en de mensen' in dit hoofdstuk (bladzijde 393) en 'Het ontwrichte leven van de minderheden als gevolg van de oorlog' in hoofdstuk 14 (bladzijde 405).

periode 1954-1975 uit de steden in de delta van de Rode Rivier en de kustvlakten naar de bergen. Het was een beweging die al eerder was begonnen, maar door bedreigingen als malaria en het ontbreken van mogelijkheden voor het opbouwen van een redelijk bestaan en de grote mate van verbondenheid met het dorp van herkomst, vooral door Franse bestuurlijke maatregelen, moeizaam verliep. Tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen in de jaren 1946-1954 werd het vertrek naar de bergen door de Vietminh krachtig aangemoedigd.³⁶ Het betrof op dat moment vooral mensen die voor de oorlogshandelingen op de vlucht sloegen of bewust de kant van de revolutie kozen. Ik gaf al aan dat het geven van exacte getallen lastig is, maar dat het er zeker enkele honderdduizenden moeten zijn geweest en dat als gevolg hiervan 6 procent van het land in het Noorden in 1954 was verlaten. De migratie naar de bergen was dan ook zeker een van de belangrijkste factoren die bijdroeg aan de problemen voor de landbouw. Het had daarnaast nog twee sociaal-mentale effecten. Het betekende dat veel mensen met andere ogen naar het dorp keken en dat zij losraakten van de traditionele dorpscultuur waarbinnen generaties van voorouders zich hadden bewogen. Het veranderde ook het beeld van het leven in de bergen. Het was niet meer het land van de ‘pirates’ (een Franse term voor politieke tegenstanders) en onbetrouwbare minderheden, zoals in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw, maar het werd nu gezien als het gebied waar de bakermat (Viet Bac) van de machtsontplooiing van Ho Chi Minh, de revolutie en de Vietminh lag en waar in het Zuiden revolutionairen met succes streden tegen overheersing door buitenlandse machten. Het bleek het ideale terrein voor een guerrillaoorlog tegen de koloniale overheersers.

De partij bedreef na 1954 op een subtiele manier propaganda in de dorpen, waarbij men psychologische beïnvloeding niet schuwde. Ik sprak in dit verband al eerder over een gestuurde vrijwilligheid. Dorpen waar veel mensen waren weggetrokken werden als voorbeeld naar voren gehaald, er verschenen regelmatig artikelen in kranten waarin de vorderingen van degenen die waren gemigreerd breed werden uitgemeten, men wees met reden op het gebrek aan land en werk in de delta, er waren speciale vergaderingen in de dorpen, kaderleden van de partij werd opgedragen een voorbeeldrol te vervullen en er werden door de staat – weliswaar bescheiden – middelen beschikbaar gesteld voor de migranten. Er werden zelfs speciale lijsten opgesteld voor de voorlichters waarin per categorie (kaderleden, leden van de partij, jonge mensen, vrouwen en oude mensen) werd opgesomd om welke redenen mensen niet wilden vertrekken en hoe men die weerstand kon overwinnen. Men leest dan dat jongeren wel actief wilden zijn als soldaat of fabrieksarbeider, maar dat zij geen zin hadden de wildernis te ontginnen en dat vrouwen erg aan het eigen huis waren gehecht. Men moest jongeren wijzen op hun enthousiasme voor de partij en Ho Chi Minh citeren: ‘Waar zij nodig zijn, moeten jonge mensen zijn; welke moeilijke taak er ook is, jonge mensen moeten die doen.’ En aan onwillige vrouwen moest duidelijk worden gemaakt dat het alternatief hongersnood was of een situatie zoals tijdens de grote hongersnood van 1945 en dat een welvarende economie belangrijker was dan het grote goed van warme gevoelens voor het eigen huis. En dan viel de beslissing, soms na felle meningsverschillen tussen echtelieden. Sommigen vreesden de besmetting door malaria, anderen dat zij zouden worden gegrepen door een tijger. Artikelen in kranten probeerden zoveel mogelijk deze beelden te ontzenuwen door verhalen van migranten die nog nooit een tijger hadden gezien of over het effectief gebruik van DDT tegen de malariamug. Het waren overigens zeker niet alleen armen of kansloze mensen die vertrokken. Onder de migranten waren welgestelden die hoopten in de bergen nog rijker te worden of mensen die genoeg hadden van de veelheid aan regelingen in het dorp van herkomst. De gestuurde vrijwilligheid bij de migratie naar de bergen in een eerdere fase verschoof naar een door de staat hardhandig afgedwongen migratie tijdens de oorlog van de jaren zestig en zeventig. Dat was op het moment dat een deel van de industrie werd verplaatst van de steden Hanoi en Haiphong naar het platteland en de bergstreken. Het betekende een sterke toename van

³⁶ Zie ‘De migratiepolitiek van de regering in Hanoi en de minderheden’ in hoofdstuk 7 (bladzijde 249).

stedelijke Viet op het platteland en in de bergen, vooral op de plaatsen waar nieuwe economische zones uit de grond werden gestampt.⁸⁰

De oorlog en de rol van de vrouwen in Thinh Liet

Behalve de migratie naar de bergen vond tijdens de oorlog in het Noorden nog een andere demografische beweging plaats en die was in feite nog minder vrijwillig. Hiervoor noemde ik de Amerikaanse historicus Shaun Malarney, die veldonderzoek deed in de gemeenschap Thinh Liet vlak bij Hanoi en daar onder andere informatie verzamelde over de landhervorming van de jaren vijftig. Hij vormde zich daarnaast een beeld van wat de oorlog voor de vijfduizend mensen daar betekende. Vanaf 1959 vonden in Thinh Liet grote veranderingen plaats als gevolg van de oorlog. Oudere mannen die vijf jaar daarvoor vaak nog hadden gevochten tegen de Fransen en jongemannen die voor het eerst met het leger kennismaakten, werden als soldaat opgeroepen. Een deel van de jongemannen en meisjes werd lid van de 'Jonge vrijwilligers' (of Jeugd Stootbrigades) om vlak bij het front in het Zuiden of bij het onderhoud van de Ho Chi Minhroute een ondersteunende rol te vervullen. Men kreeg in de dorpen van Thinh Liet ook onmiddellijk volop met oorlogspropaganda te maken, waarbij het beeld op posters, in films, in radio-uitzendingen, in voorstellingen van rondtrekkende toneelspelers en van lokale partijleden was dat 'de oorlog voor nationale verlossing (of redding) tegen de Amerikanen' door 'de Amerikaanse en de Diem cliques' werd tegengewerkt met het doel Vietnam te verdelen en een einde te maken aan de revolutie.

Ook in sociaal opzicht bracht de oorlog veranderingen. Families die militairen 'leverden' werden aangeduid als 'politieke families' en genoten voordelen, bijvoorbeeld extra voedsel en gemakkelijker toegang tot medische voorzieningen, onderwijs en het partijlidmaatschap. De sociaal-politieke beampte, een speciale partijfunctionaris, hield zich met deze families bezig. Een van zijn belangrijkste taken was ervoor te zorgen dat de families die leden verloren zich niet tegen de oorlog keerden. Door het vertrek van veel mannen moesten vrouwen allerlei taken van hen overnemen, vooral op het gebied van de landbouw. De oorlogspropaganda sprak naar confucianistisch voorbeeld over de door mij al eerdergenoemde drie verantwoordelijkheden voor de vrouw voor de productie, het huishouden en de strijd. Cijfers over de opbrengst van de landbouw ontbreken, maar dorpsbewoners die door Malarney werden geïnterviewd beweerden dat de productie ondanks de inspanning van de vrouwen daalde en dat zij vaak honger leden. Dat kwam, doordat een groot deel van de ervaren mannen in het leger diende, door de regelmatige luchtaanvallen en ook doordat een deel van het geproduceerde voedsel moest worden afgedragen aan de regering om de militairen te voeden. 425 achterblijvers, vooral vrouwen, vervulden militaire taken in de plaatselijke militia. Dat varieerde van taken bij de luchtafweer tot medische hulp aan gewonden na een luchtaanval. Daarnaast werden de dorpingen na een luchtaanval regelmatig opgeroepen voor allerlei werkzaamheden, vooral voor de reparatie van dijken, wegen, bruggen en huizen.

Aangezien de drie dorpen van Thinh Liet langs strategische verbindingen over de weg en het spoor van Hanoi naar het zuiden lagen en aan de rand fabrieken waren gebouwd, had men regelmatig te maken met luchtaanvallen. Zodra de waarnemers in Hanoi Amerikaanse vliegtuigen signaleerden, schalden in Thinh Liet de sirenes en werd via luidsprekers, die eerder waren gebruikt om de landbouwproductie bekend te maken, gemeld hoe lang het nog duurde voordat de vliegtuigen de dorpen bereikten. Meestal betekende dit dat de bewoners nog vijftien minuten de tijd hadden om het luchtafweergeschut te bemensen of zich te verbergen in een van 1918 schuilplaatsen of de 560 meter lange loopgraven. Alleen degenen die het luchtafweergeschut bedienden, waarbij zij met AK-47 geweren en drie Russische stuks luchtafweerartillerie op laag of niet al te hoog vliegende vliegtuigen schoten, bleven bovengronds. Bewoners herinnerden zich later dat het geen enkele keer was gelukt een vliegtuig naar beneden te schieten. Thinh Liet werd tien keer gebombardeerd en dat veroorzaakte

grote verwoestingen. Zeker 100 huizen werden met de grond gelijk gemaakt en veel andere beschadigd. Er vielen tussen december 1966 en oktober 1967 en tijdens de kerstbombardementen van 1972 54 doden en 44 mensen raakten ernstig gewond. Bewoners vertelden dat vooral de verwoesting van het gemeenschapshuis en een deel van het kerkhof, waardoor zij de graven van hun voorouders niet meer konden vinden, grote indruk had gemaakt en dat daarnaast de dood van vrouwen en kinderen veel haat veroorzaakte. Van oktober 1967 tot december 1972 was het rustig. Tijdens de kerstbombardementen van december 1972 werd Thinh Liet vijf keer gebombardeerd, waarbij een bom op een schuilplaats viel en acht vrouwen en kinderen in een klap doodde. Een andere bom verwoestte de boeddhistische tempel en dat was iets waarover de bewoners zich later tegenover Malarney nog steeds boos maakten.⁸¹

De economie en de oorlog

Een radicale stroming binnen de orthodoxe geschiedschrijving over de Vietnam Oorlog stelde vijftig jaar geleden dat economische overwegingen, bijvoorbeeld de aanwezigheid van aardolie, een dwingende rol hadden gespeeld bij de Amerikaanse beslissing in Vietnam te interveniëren. Ofschoon niet valt te ontkennen dat Amerikaanse politici zich zorgen maakten over de negatieve economische effecten van de verspreiding van het communisme voor Zuidoost-Azië en Japan, gaat bovenstaande visie veel te ver. Dat wil overigens niet zeggen dat de economie geen rol speelde in de Vietnam Oorlog.

In de eerste plaats had de amerikanisering van de oorlog grote gevolgen op economisch gebied in Zuid-Vietnam. De komst van een half miljoen Amerikanen, de miljarden dollars en allerlei nieuwe producten veroorzaakten in de agrarische samenleving ‘boomtown’-achtige verschijnselen. Er is wel gesproken over een economische ‘facelift’ die de Verenigde Staten in Zuid-Vietnam wensten uit te voeren. Men wilde buitenlandse investeringen in Zuid-Vietnam bevorderen, de industrie tot ontwikkeling brengen en de rijstproductie door allerlei verbeteringen verhogen. De werkelijkheid was dat van de eerste twee weinig terecht kwam en dat midden jaren zestig Zuid-Vietnam afhankelijk was geworden van de import van voedsel uit Amerika. Het meest desastreus was de invloed van het ‘Amerikaanse geld’ op de Vietnamese economie. De prijzen kenden een gierende inflatie met in twee jaar tijd een prijsstijging van meer dan 170 procent. Eerder noemde ik al het Commodity Import Program, dat het voor Vietnamezen mogelijk maakte door Amerikaanse leningen goederen zoals koelkasten, stereo-installaties en motoren te importeren. Het had als gevolg dat in de samenleving een scherpe sociale scheidslijn ontstond tussen een goed voorziene elite en middenklasse en een groeiend proletariaat, dat bestond uit arme boeren, arbeiders, bedelaars en zwervers, die zich in de buitenwijken van de grote steden verzamelden. De Amerikaanse soldaten zorgden ook voor een sterke stijging van het arbeidsloon en van de prijzen van sommige producten. Het gebeurde dat de sanitaire voorzieningen in Saigon niet meer functioneerden. De arbeiders die daarvoor verantwoordelijk waren, werkten dan op Amerikaanse bases, omdat zij daar meer geld konden verdienen. Toen de Amerikaanse regering besloot haar militairen niet meer in contant geld uit te betalen en wel goederen bleef aanvoeren, betekende dit dat het geld van de militairen niet meer werd ‘gebruikt’ voor de economische ontwikkeling van Zuid-Vietnam. Het had ook tot gevolg dat een deel van de inheemse nijverheid werd vernietigd, omdat Zuid-Vietnamese handelaren in luxegoederen bleven handelen. Er ontstond in Saigon bovendien een zwarte markt, geleid door een wijd vertakt internationaal netwerk, die zijn weerga niet kende en waar letterlijk alles te koop was, van whisky tot handgranaten. Er waren meer misstanden. In de buurt van de bases waren bordelen. Alleen al in Saigon waren 56 duizend geregistreerde prostituees; niemand weet hoeveel niet-geregistreerde actief waren. Hoge politieke en militaire functionarissen waren betrokken bij de handel in heroïne. De onuitputtelijke toestroom van goederen uit de Verenigde Staten had verder paradoxale gevolgen op

mentaal gebied. De Amerikanen wilden de bevolking helpen. De hulp maakte het land echter in belangrijke mate afhankelijk van de Verenigde Staten en zorgde voor passiviteit bij de mensen. Bovendien illustreerde het impliciet voor veel mensen in het Zuiden de zwakte van de eigen regering.

In Noord-Vietnam speelden economische afwegingen bij de keuze voor het voeren van een oorlog een grote rol. De beslissing van de partijleiding dat men de gewapende strijd in het Zuiden steunde, was voor een deel zeker bepaald door de motivatie dat men wilde beschikken over de onmisbare rijst uit het Zuiden om de penibele voedselsituatie in het Noorden op te kunnen lossen. Wij zagen al dat de besluiten in het Politbureau mede hierdoor werden bepaald. Medewerkers van de Noord-Vietnamese partijleiding waren hier na de oorlog ook heel helder over.

Nog in een ander opzicht was de invloed van de economie goed zichtbaar. De wijze waarop beide partijen oorlog voerden, werd voor een groot deel bepaald door in de eigen cultuur gewortelde ideeën die richting gaven aan de economie. De Amerikaanse manier van oorlog voeren is getypeerd als 'technowar' (een oorlog waarin techniek een grote rol speelt) of 'industrial warfare' (industriële oorlogsvoering), waarbij sprake was van een sterk vertrouwen op technologie, machines en artillerie. Daartoe behoorden het inzetten van maximale vuurkracht, het denken in termen van 'lege gebieden', waar dan wel 'toevallig' mensen woonden, of het evalueren van de oorlog in aantallen van gesneuvelde tegenstanders. Het Amerikaanse militaire jargon was verder doortrokken van termen die refereerden aan het functioneren van de economie. Dat varieerde van spreken over 'geld verdienen' voor het verkrijgen van informatie van de vijand door een verhoor, van 'productiequota' voor militaire resultaten en het te pas en te onpas gebruiken van percentages op basis van niet zelden onnauwkeurige of verzonnen gegevens tot het aanduiden van de in economisch opzicht 'immers' achterlijke Vietnamezen als 'lui' of 'vies'. Ook het op een handige manier sturen van de eigen carrière als militair door acties waarbij vaak geen aandacht was voor de consequenties voor de eigen soldaten behoorde tot dit patroon. De door de cultuur bepaalde economische achtergronden waren ook zichtbaar bij de communisten. Het Nationaal Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam legden de nadruk op het gezamenlijk strijden voor het nationalisme en een sociale revolutie, waarbij de volledige inzet voor de economie en de oorlog als een soort twee-eenheid gold.⁸²

Agent Orange, het milieu en de mensen

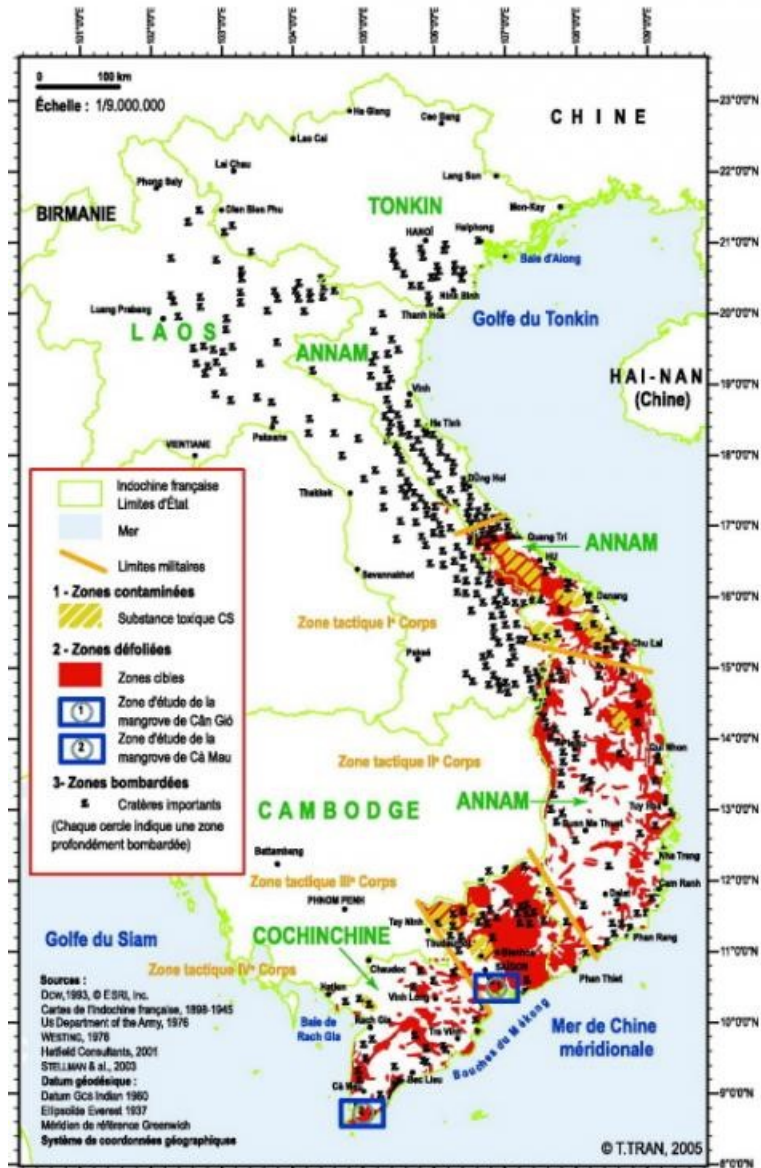
De Amerikaanse strategie had ernstige gevolgen voor het milieu van de bondgenoot in het Zuiden en voor de overlevenden van de oorlog in Noord en Zuid. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van ontbladeringsmiddelen, die vooral bekendstaan onder de naam Agent Orange vanwege de oranje strepen op een groot deel van de vaten waarin het chemische middel zat. Agent Orange was bestemd voor alle vegetatie en daarnaast onderscheidde men nog Agent Blue voor alleen de cultuurgronden en Agent White voor de bossen. Deze herbiciden werden gebruikt om de guerrillastrijders van hun natuurlijke schuilplaatsen en voedsel te beroven. Zij ontbladerden 10 procent van Zuid-Vietnam en vernietigden daar ruim 20 procent van de bossen (20.000.000 km²), in sommige delen zelfs de helft van de vegetatie. Op zijn minst 3000 dorpen werden daardoor getroffen. De chemische middelen veroorzaakten zo grote ecologische en menselijke schade. In totaal werden in Operatie Ranch Hand tussen 1962 en 1971 20.000.000 gallons (ruim 75.000.000 liter) aan chemicaliën in het Zuiden uitgestrooid. In de vaten waren twee herbiciden met elkaar vermengd: dichloro-phenoxyacetic zuur en trichloro-phenoxyacetic zuur. De combinatie hiervan moest het oerwoud ontbladeren, een vorm van ecocide, die niet alleen miljoenen aren land vernietigde maar ook grote groepen van de Vietnamese bevolking van hun natuurlijke leefomgeving beroofde. Bij de vervaardiging van het tweede zuur werd dioxine gebruikt, een uiterst giftige stof, die naar we nu weten veel schade veroorzaakt aan menselijke organismen en voor erfelijke schade zorgt. De eis die de Amerikaanse regering stelde aan de producenten over de snelle levering van de middelen verleidde dezen ertoe niet

de goede maatregelen te nemen om deze gevaarlijke stof te neutraliseren. Waarschijnlijk bevatte daardoor twee derde van de herbiciden grote of kleine concentraties dioxine. Latere berekeningen van Amerikaanse onderzoekers hebben uitgewezen dat honderden kilogrammen dioxine zijn verspreid in Vietnam, terwijl normaal de hoeveelheid dioxine in miljoenste of biljoenste deeltjes van 1 kilo wordt uitgedrukt. Tijdens de oorlog verzekerde het Amerikaanse leger haar eigen soldaten, die van de bondgenoten én de Vietnamese bevolking dat de gebruikte chemicaliën niet schadelijk waren voor mensen en dieren. Dat meldden ook de pamfletten die soms voor een actie werden uitgeworpen. Waarschijnlijk wist de Amerikaanse legerleiding destijds niet eens in welke mate de gevaarlijke dioxine was gebruikt door de chemische industrie, onder andere door Dow Chemical en Monsanto. Onderzoek in Amerikaanse laboratoria op ratten in 1969 wees uit dat het chemisch product dat dioxine bevatte erfelijkheidsproblemen veroorzaakte; daarna beperkte de Amerikaanse regering het gebruik ervan.

In feite is pas in de eenentwintigste eeuw goed duidelijk geworden welke invloed de dioxine bevattende herbiciden op lange termijn hadden. Lang is dit genegeerd door de Vietnamese regering, die het thema als een bedreiging zag voor goede relaties met de Verenigde Staten na de periode van isolement in de jaren tachtig en wilde voorkomen dat het beeld ontstond dat het rijst en vis exporterende Vietnam een grote gifbelt was. De Amerikanen ontkenden het lange tijd. In 2005 nog vertelden personeelsleden van de Amerikaanse ambassade in Hanoi aan de Amerikaanse Susan Hammond, die zich inzette voor het lot van oorlogsslachtoffers in Vietnam, dat de verhalen over Agent Orange allemaal propaganda van de Vietnamese regering waren. Vietnamese slachtoffers, zowel inwoners van het Zuiden als soldaten die in het Zuiden hadden gevochten, die daarbij werden gesteund door Vietnamese artsen en wetenschappers en particuliere Amerikaanse organisaties, pleitten sinds de jaren negentig met succes voor de erkenning van het probleem. Dat betekende niet alleen dat deze slachtoffers van de oorlog vele jaren na dato aandacht kregen in Vietnamese en westerse documentaires, dat hun foto's in kranten en op het internet verschenen, maar ook dat hun lot uiteindelijk onderwerp werd van gesprekken tussen de Vietnamese en de Amerikaanse regeringen op het allerhoogste niveau.

Onderzoeken uit het eerste decennium van onze eeuw spreken over 3.000.000 Vietnamezen die ziektes hebben die verband houden met Agent Orange en andere herbiciden en 200.000 kinderen die met ernstige lichamelijke en geestelijke beperkingen zijn geboren, omdat hun ouders of grootouders aan het gif zijn blootgesteld. Dat zijn in eerste instantie mensen die met de herbiciden hebben gewerkt of in de buurt van Amerikaanse bases (de zogenoemde 'hot spots') leefden. De meeste aandacht in de vele films en boeken gaat uit naar de kinderen die geboren werden met allerlei beperkingen, die geestelijk en lichamelijk volledig hulpbehoevend zijn en van wie de ouders zich grote inspanningen moeten getroosten om de kinderen te helpen. Sommige gezinnen in de gebieden waar de ontbladeringsmiddelen zijn gebruikt tellen vijf kinderen die bij de geboorten leden aan aandoeningen als gevolg van de dioxine. Tot de ziektes behoren naast allerlei vormen van kanker, onder andere leukemie en de ziekte van Hodgkin, diabetes en hartziekten ook erfelijke aandoeningen, zoals verwrongen ledematen, spina bifida en allerlei ernstige geestesziekten. Het bizarre is dat de regering van George W. Bush al in 2006 de schade van het chemische preparaat in de omgeving van Amerikaanse bases heeft erkend en ook middelen beschikbaar stelde om de omgeving daarvan gifvrij te maken én dat de Amerikaanse militairen met ernstige ziekten of erfelijke schade al langere tijd worden gecompenseerd, maar dat de effecten die het middel heeft veroorzaakt bij de miljoenen Vietnamese volwassenen en de 200.000 officieel geregistreerde kinderen die gehandicapt zijn geboren worden genegeerd. Er zijn overigens veel meer gehandicapte kinderen, maar veel ouders zijn huiverig voor het label 'slachtoffer van Agent Orange', omdat dit stigmatiserend zou werken naar de andere kinderen en – vooral – naar de familie. Die geldt dan als erfelijk kwetsbaar en daardoor minder aantrekkelijk voor een huwelijk. Volgens de Amerikaanse regering zijn er niet voldoende bewijzen dat

de problemen bij de geboorten in Vietnam zijn veroorzaakt door herbiciden en de dioxinebestanddelen daarvan. Een simpel bewijs dat die relatie wel bestaat, bieden Vietnamese studies. Die tonen onder andere aan dat mannen en vrouwen uit een bepaald dorp die in het Noord-Vietnamese leger in het Zuiden hebben gevochten in gebieden die blootgesteld zijn aan het gif wel kinderen hebben met erfelijke afwijkingen (en meer en ernstigere gevallen naarmate zij langer in het Zuiden verbleven), maar dat dit niet geldt voor mensen uit datzelfde dorp die dienstdeden in het leger en in het Noorden zijn gebleven.⁸³

Een kaart in een Franse studie geeft een beeld van wat herbiciden en bombardementen hebben aangericht in het Vietnamese landschap (en in Laos en Cambodja) tussen 1961 en 1971.

1. Gebieden die zijn aangetast door giftige stoffen.
2. Gebieden die zijn ontbladerd.
3. Gebieden die veel zijn gebombardeerd met grote bomkraters.

Afbeelding van een minderheidsgroep (de Bru) in het museum van Khe Sanh

Herdenkingsmonument in de buurt van Khe Sanh dat verwijst naar het begin van de Ho Chi Minhroute

De Hmongmilitair Vang Pao (zie bladzijde 403)

Montagnardstrijders uit de Centrale Hooglanden

Son Ngoc Thanh (zie bladzijde 410)

De Rhade Y Bham Enuol (zie bladzijde 398)

De Cham Les Kosem (zie bladzijde 398)

Lon Nol, kleinzoon van een Khmer Krom (zie bladzijde 494)

Hoofdstuk 14. De etnische factor in de Vietnam Oorlog⁸⁴

Oorlogen in Vietnam en de ‘vergeten’ minderheden

Ik heb al een aantal keren aandacht besteed aan de positie van de etnische minderheden in Vietnam en de wijze waarop zij door de oorlogen vanaf 1940 werden geraakt en hun leefwereld ingrijpend veranderde. Men denke alleen maar aan de ervaringen van de Khmer na afloop van de Tweede Wereldoorlog, de wijze waarop de Thai, Tay, Hmong en Dao in de noordelijke berggebieden te maken kregen met de oorlog tussen de Vietminh en de Fransen in de periode 1946-1954, hun bijdrage aan de zege van de Vietminh in Dien Bien Phu en daarop volgend hun incorporatie in de staat van de communisten, de effecten van de massale migratie uit het Noorden in de jaren 1954-1955 voor de leefwereld van de minderheden in de Centrale Hooglanden en het ontstaan van het Front de la Libération des Montagnards in 1955 en de Bajakabeweging in 1958. Dat waren beide organisaties die zich verzetten tegen de Zuid-Vietnamese assimilatiepolitiek en het behoud van de autonomie van minderheidsgroepen eisten. Het zijn thema's die in vrijwel alle boeken die aan de Vietnam Oorlog en de voorgeschiedenis daarvan zijn gewijd ontbreken. Datzelfde geldt voor de invloed van de oorlog van de jaren zestig en zeventig op hun leefwereld. En dit, terwijl de Vietnam Oorlog voor hen van enorme betekenis is geweest. Alleen al in de Centrale Hooglanden werden tussen 200.000 en 220.000 leden van minderheden gedood en werd 85 procent van hun dorpen als gevolg van de oorlog verwoest. Alle reden dus om langer stil te staan bij de wijze waarop deze minderheden te maken kregen met de oorlog van het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam met de Zuid-Vietnamese regering en hun Amerikaanse bondgenoten.

Strategische afwegingen van de Amerikanen en de positie van de minderheden

De sterke toename van de guerrilla-activiteiten in de Centrale Hooglanden in 1960 en 1961, de daar door het Nationaal Bevrijdingsfront behaalde successen, de groeiende steun van ontevreden leden van minderheidsgroepen die de kant kozen van het Bevrijdingsfront en de wens de Ho Chi Minhroute door het bergland in het grensgebied van Zuid-Vietnam, Cambodja en Laos af te snijden, wakkerden de discussie aan onder Amerikanen in de kringen van het leger en de regering over de vraag wat de meest effectieve strategie tegen de guerrillastrijders was. Het maakte en passant de Centrale Hooglanden volgens sommigen tot het belangrijkste strijdtoneel van de oorlog. President Kennedy nam het besluit in de Centrale Hooglanden een grotere rol toe te kennen aan de Special Forces. Hun opdracht was de guerrillastrijders van het Nationaal Bevrijdingsfront daar te verslaan met onconventionele tactieken. De leiding van de CIA stemde hiermee in, maar de hoogste militairen, de Verenigde chefs van staven, reageerden afwijzend. Desondanks zette de regering-Kennedy deze aanpak door in wat wordt aangeduid als het Counterinsurgency Program (letterlijk: het tegen opstanden gerichte programma). Het doel was het onderdrukken van de opstanden in de Centrale Hooglanden en het verkrijgen van de steun van de Montagnards om de grens met Laos, waarlangs troepen en voorraden uit het Noorden het Zuiden bereikten, af te sluiten. De Amerikaanse adviseurs vreesden zelfs dat de Centrale Hooglanden helemaal in handen van de opstandelingen zouden vallen.

Een reactie hierop was het Village Defense Program, in dezelfde sfeer als het Strategic Hamlet Program. Het beoogde dat de bevolking op goed tegen aanvallen van of contacten met guerrilla's te beschermen plaatsen woonde, zich zonder problemen ergens anders vestigde als dat nodig was en dan zichzelf kon verdedigen tegen het Nationaal Bevrijdingsfront. Daarvoor moesten de dorpen over wapens beschikken en worden voorzien van grachten en palissades. Deze militaire aanpak werd gecombineerd met sociaaleconomische maatregelen en verbeteringen op het gebied van

het onderwijs en de gezondheidszorg. In 1962 waren tweehonderd dorpen in de Hooglanden op deze wijze georganiseerd. Het programma werd vanaf dat jaar aangeduid met de term *Civilian Irregular Defense Groups (CIDG)*. De regering-Diem en de Zuid-Vietnamese militairen voelden in feite niet zo veel voor de bewapening van de Montagnards vanwege hun separatistische neigingen. Het gebeurde daardoor regelmatig dat het Zuid-Vietnamese leger de wapens verzamelde die kort daarvoor door Amerikaanse adviseurs waren uitgedeeld. Het leidde niet alleen tot ontevreden Montagnards, maar ook tot spanningen tussen de Amerikanen en de regering-Diem. Alles afwegende blijft overeind dat het *Village Defense Program* enig succes bracht in de beteugeling van de opstanden in de Centrale Hooglanden, maar dat het ook de kloof van de bewoners van de bergen met de regering-Diem vergrootte. Bovendien bevorderde dit het zelfbewustzijn van de Montagnards, onder andere doordat zij nu in veel gevallen over moderne wapens beschikten. Dat groeiende besef van eigenwaarde zien wij terug in nieuwe eisen voor autonomie van de Hooglanden. De Amerikaanse adviseurs raadden Diem aan hieraan tegemoet te komen, maar deze reageerde afwijzend, niet in de laatste plaats omdat hij vreesde dat een door de Amerikanen gecontroleerde staat van de Montagnards kon ontstaan. In 1963 werden in opdracht van de regering-Diem de soldaten van de Montagnards ‘losgemaakt’ van hun dorpen en in kampementen van de *Special Forces* opgenomen of onder gezag van het Zuid-Vietnamese leger gebracht. Dat betekende dat het Bevrijdingsfront zijn greep op de nu niet of veel minder beschermde dorpen kon versterken.⁸⁵

Het FULRO

Hiervoor noemde ik al het ontstaan van de Bajakabeweging in 1958. In 1963 richtten leiders van minderheidsgroepen het FULRO (*Front Unifié de la Lutte des Races Opprimées*) op. De termen ‘*Front Unifié*’ (*Verenigd Front*) en ‘*Opprimées*’ (*onderdrukt*) wilden duidelijk maken dat zij zich gezamenlijk door de regering van Zuid-Vietnam onderdrukt voelden. Ook de geschiedenis van het FULRO is recent aan een revisie onderworpen. Tot voor kort legden westerse historici die aan deze organisatie aandacht besteedden – en dat was in de context van de Vietnam Oorlog een erg klein aantal – bij het ontstaan van het FULRO de nadruk op de rol van de minderheden in de Centrale Hooglanden die naar autonomie streefden voor hun leefgebied. Op basis van documenten die afkomstig zijn uit de archieven van het FULRO is een genuanceerder beeld mogelijk. Het blijkt nu dat minderheden uit het laagland, vooral de Cham en de Khmer Krom, een grotere rol speelden dan altijd is aangenomen. De leiders waren naast het lid van de *Rhade Y Bham Enuol* de Cham *Les Kosem* en de Khmer Krom *Um Savuth*. Het FULRO blijkt een brede organisatie te zijn, die niet alleen was geïnspireerd door het autonomiestreven van minderheden in de Centrale Hooglanden, zoals dat al eerder bij de Bajakabeweging naar voren was gekomen, maar had ook krachtige wortels in het nationalisme van de Cham en de Khmer Krom. En het was vooral *Les Kosem* die aandrang op een gemeenschappelijke organisatie van de minderheden en die *Y Bham Enuol*, die tot het midden van 1964 aarzelde, hiervan overtuigde. Binnen de Bajakabeweging waren op dat moment verschillende groeperingen: sommigen wilden steun geven aan het FULRO, anderen hadden nog vertrouwen in de beloften van de militairen die Diem in 1963 in Zuid-Vietnam opvolgden dat hervormingen zouden plaatsvinden.

Y Bham Enuol studeerde op de gemengde Rhade-Franse school en een Bijbelschool en volgde vervolgens een opleiding op agrarisch gebied, waarna hij als provinciaal ambtenaar aan het werk ging. De Cham-moslim *Les Kosem* was geboren in Phan Rang in het zuiden van Vietnam, was daarna opgevoed in Cambodja, verwierf een hoge positie in het Cambodjaanse leger, keerde zich eerst tegen de Fransen en later tegen de regering-Diem en kwam omstreeks 1960 steeds nadrukkelijker op voor de rechten van de Cham in Vietnam en Cambodja. Zijn doel was ‘*Champa*’ – wat dat ook precies mocht voorstellen – los te maken van Zuid-Vietnam. Hij organiseerde in 1960-1961 het Front de

Libération du Champa (het FLC), terwijl Um Savuth actief was in de beweging voor Kampuchea Krom (het FLKK), ook wel de Witte Sjaals genoemd. Het FLKK was opgericht door Samouk Seng en Chau Dara, nadat Diem boeddhistische scholen in de Mekongdelta had gesloten en het gebruik van de Khmertaal had verboden. Zij noemden als hun doel het terugkrijgen van de gebieden die de Viet voor de komst van de Fransen hadden veroverd op Cambodja. In het licht van deze wensen is het niet verrassend dat zowel Les Kosem als Um Savuth werd gesteund door belangrijke Cambodjaanse nationalisten, zoals Norodom Sihanouk en Lon Nol. Die waren er nog steeds verbolgen over dat de Fransen in 1949-1950 hadden besloten Cochinchina met de Mekongdelta bij de Staat Vietnam van Bao Dai te voegen.

In augustus 1964 werd Y Bham Enuol benoemd tot president van de Hooglanden van Champa in aanwezigheid van Les Kosem en drieduizend leden van het FULRO. De documenten die toen werden gepubliceerd geven aan dat men opkwam voor een grote groep minderheden in de Hooglanden en daarbuiten, dat men zich onderdrukt voelde door de regering van Zuid-Vietnam en dat de Viet hen wilden vernietigen – de term genocide viel zelfs. Dit alles werd samengevat in de leuze ‘Ons doel is ervoor zorg te dragen dat wij overleven, dat ons patrimonium op het gebied van onze cultuur, het geestelijk leven en ons ras behouden blijft en dat ons land onafhankelijk wordt’. Een maand later werd Y Bham Enuol eerste minister van de Voorlopige Regering van Champa met het FULRO als militaire tak. Uit de documenten blijkt verder dat het doel steeds meer het samenvoegen van minderheden in de Hooglanden en het laagland werd. Les Kosem bedacht voor die gemeenschappelijke identiteit zelfs een eigen term, namelijk Austrien, een combinatie van Austroaziatisch en Austronesisch. Het zou te ver voeren hier alle verwickelingen die het FULRO betreffen gedetailleerd te beschrijven. Er was sprake van een complexe driehoeksrelatie: de Voorlopige Regering en het FULRO tegenover de regering van Zuid-Vietnam, die afwisselend tegen elkaar vochten of met elkaar in gesprek waren, en de Amerikanen, die de strijders van het CIDG, die veelal sympathiseerden met het FULRO, trainden en wilden inzetten in de oorlog tegen de communisten en daardoor ook regelmatig tegenover de regering van Zuid-Vietnam kwamen te staan. De situatie werd later nog gecompliceerder toen, zoals dat eerder het geval was geweest bij de Bajakabeweging, het FULRO in verschillende stromingen uiteenviel: een deel steunde het Nationaal Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam, anderen vertrouwden op de Cambodjaanse leider Norodom Sihanouk en weer een ander groep stond duidelijk aan de kant van de Amerikanen en bleek op sommige momenten bereid met de regering van Zuid-Vietnam te onderhandelen.⁸⁶

Minderheden in het spanningsveld van de Noord- en Zuid-Vietnamese staten en de rol van Amerikaanse etnografen

De etnische politiek van de regering in Hanoi sprak op papier wel over autonome rechten voor minderheden in Noord-Vietnam, maar de praktijk was dat hun ‘autonome gebieden’ als een integraal deel van de Vietnamese staat werden beschouwd en dat het staatsgezag van de partij en de regering in Hanoi dwingend was. Hoe lag dat ten aanzien van de minderheden in de Centrale Hooglanden in het Zuiden? Hun steun was voor Hanoi om militaire en strategische redenen van belang – men denke alleen al aan de ligging van hun woongebieden langs de Ho Chi Minhroute – maar een belangrijk oogmerk van het Noord-Vietnamese Politbureau was ook hier de ontwikkeling van de minderheden in socialistische zin. Er was sprake van een bewuste politiek, waarbij beloftes voor autonomie, hoe onoprecht ook, activiteiten gericht op modernisering en verheffing van de minderheden én geweld in een drie-eenheid samengingen. Onderdelen van deze benadering waren sociale activiteiten, zoals het bevorderen van onderwijs, een betere gezondheidszorg en de voedselproductie, maar ook activiteiten die verband hielden met de oorlog, zoals het verschaffen van wapens en het leren daarmee om te gaan.

In de communistische Vietnamese literatuur komen wij twee beelden tegen van de leden van minderheden in de Centrale Hooglanden en het oosten van Laos die de kant kozen van Noord-Vietnam of het Bevrijdingsfront: of het waren primitieve mensen die in een bijkans ontoegankelijke woeste wereld leefden, overgeleverd waren aan Amerikaanse bombardementen en alleen dankzij de communisten konden overleven, of het waren heldhaftige verzetsstrijders, die, geïnspireerd door de anti-imperialistische strijd, heel bewust de kant kozen van de opstand en de socialistische revolutie. Een citaat uit een Noord-Vietnaams boek uit 1969 dat voor propagandadoeleinden was bedoeld, illustreert het eerste type: ‘In 1965 woonde een aantal etnische groepen in de provincie Quang Binh in erg afgelegen bergachtige gebieden. Zij leefden nog steeds in het stenen tijdperk... Sommige van deze groepen woonden in grotten... Toegewijde guerrillastrijders deelden het ellendige leven van deze mensen en overtuigden hen ervan hun grotten te verlaten en zich in dorpen te vestigen... Zij leerden hun machinegeweren gebruiken, en, zoals goede bergbewoners doen, wachtten zij geduldig tot de dag dat de vliegtuigen verschenen om die neer te schieten. Als aanvulling op het gebruik van machinegeweren leerden zij landbouwtechnieken en het alfabet. In vier jaar tijd bracht de Amerikaanse agressie hen uit het stenen tijdperk naar de tijd van het machinegeweer.’ Het geromantiseerde tweede beeld van de held of heldin treffen wij eveneens in de Vietnamese literatuur aan. Het is in het Westen vooral bekend geworden door de publicaties van de met de communisten sympathiserende Australische journalist Wilfred Burchett. In een van zijn boeken schreef hij over drie heldinnen uit minderheidsgroepen. Deze jonge leden van de stam, die, volgens hem, alleen maar verstand hadden van het passen op het vee en koken werden weldra goed opgeleide en sociaal geëmancipeerde communistische leiders, die een belangrijke rol speelden in wat Burchett typeerde als een socialistische revolutie met als doel een glorierijke toekomst voor de minderheden. In de woorden van de journalist: ‘Het lijkt ongelooflijk, maar op het moment dat de militaire en politieke machine van het regime van Diem over het land rolde, vond een experiment plaats in de sfeer van een socialistische planeconomie in een van de meest achtergebleven delen van het land. De Sedang minderheid, een van de grootste groepen, was begonnen zich los te maken van de gemeenschap uit de Steentijd van een generatie geleden.’ En hij vervolgde dat het sturen van kaderleden naar de berggebieden niet alleen om strategische redenen was, maar ‘ook verband hield met de politiek van het “revolutionaire humanisme”, zoals mijn Vietnamese vrienden het noemen’. Een Vietnaams voorbeeld van een beschrijving van het tweede type revolutionair van een minderheidsgroep ontleen ik aan de eerdergenoemde arts Le Cao Dai. Die schrijft in zijn dagboek: ‘De mensen in de Centrale Hooglanden hebben een sterke revolutionaire instelling. Vele van hen zijn lid geworden van het leger, van guerrilla-eenheden, of van vrijwillige jeugdbrigades. Zij dragen met hun menselijke en materiële hulpbronnen en hun voedsel bij aan de revolutie.’

In een bijdrage over dit thema merkt de Laotiaanse historica Vatthana Pholsena op dat er nog weinig bekend is over de mate waarin deze beelden met de werkelijkheid van de oorlogsjaren overeenstemmen. Om hier een eerste en zeer voorlopig indruk van te krijgen heeft zij in 2003 en 2004 twee vrouwen van Laotiaanse minderheidsgroepen in het grensgebied met Vietnam geïnterviewd. Op deze wijze wilde zij vaststellen hoe zij de keuze voor de opstand en het communisme hebben ervaren. De in 1943 geboren Pa Phaivanh werkte sinds haar veertiende voor de revolutie, eerst als draagster, later als propaganda-agente voor de Pathet Lao, de Laotiaanse communistische organisatie, die bezig was met de inlijving van oudere en jonge mensen. Haar keuze voor de opstand en de revolutie had met heldendom weinig te maken. Zij was een wees en zij hoopte dat zij zo kon studeren en zich los kon maken van het traditionele leven in het dorp. Van anti-imperialistische gedachten was nog geen sprake, dat kwam pas later, na studies in Vietnam en de Sovjetunie. Wat wel een rol speelde bij haar keuze was het gewelddadige optreden tegen haar oom door een soldaat van het Laotiaanse leger in de tijd van de Fransen. Zij woonde op het moment dat Pholsena haar bezocht in een groot huis en gold in de provincie als een belangrijke revolutionair uit

de tijd van de Vietnam Oorlog. Zij realiseerde zich dat een van de consequenties van haar keuze voor de revolutie was dat zij nooit was getrouwd en kinderen had gekregen. Zij had die opoffering gebracht voor de zaak van de revolutie en zij voelde zich nog steeds verbonden met de communistische staat. De tweede revolutionair Pa Phet sprak in 2004 eveneens over het ontbrekende moederschap. Zij somberde daarover, want dat betekende dat zij nu alleen stond. Zij voelde zich in de steek gelaten, ook door de staat. Zij was begin jaren veertig geboren en werkte eerst ook als draagster en boodschapper voor de strijders. Zij werd als jonge vrouw in 1959 mishandeld, omdat zij opstandelingen zou hebben geholpen. Zij koos daarna bewust voor een bestaan als revolutionair, studeerde in Vietnam en nam later aan gevechten deel in het grensgebied van Laos en Vietnam. ‘Wij hadden toen niets. Maar wij hadden wel lol, wij aten en leefden met de mensen. Wij wandelden samen met veel plezier. Tijdens deze tochten loerde het gevaar overal: angst voor tijgers, slangen, de vijanden, geesten...voor alles...wij kregen een groot aantal zaken voor elkaar, vooral de bevrijding van de vrouwen, en daarom was ik erg tevreden.’ In 2004 lag dat voor haar heel anders. Pholsena is voorzichtig met conclusies op basis van slechts twee geïnterviewde vrouwen, maar merkt wel op dat hun verhalen in ieder geval laten zien dat het heel praktische overwegingen waren waarom zij voor een bestaan als opstandelingen kozen: om te ontsnappen uit een arm bestaan, om te kunnen studeren, omdat de partij hun een band verschaft die zij thuis misten en vanwege geweld tegen een familielid of henzelf. Pas later kwamen daar allerlei diepere revolutionaire denkbeelden bij.

Er waren ook opstandige bewegingen in de Centrale Hooglanden zonder een rechtstreeks verband met de activiteiten van communistische agitators uit Vietnam of Laos. Vanaf september 1964 vonden opstanden plaats, vooral van leden van de Rhade, in vijf CIDG-kampen in de buurt van Buon Ma Thuot. Weldra kende het FULRO daar enkele duizenden sympathiserende strijders. De opstanden waren gericht tegen Zuid-Vietnamese militairen en Amerikaanse Special Forces. Vijftig Zuid-Vietnamese militairen werden gedood en de overige Zuid-Vietnamese en de Amerikaanse militairen werden gevangengenomen. Vervolgens trokken de opstandige Montagnards naar Buon Ma Thuot, waar zij het radiostation bezetten. Het Zuid-Vietnamese leger wilde hard optreden, maar Amerikanen van de Special Forces en de CIA wisten na onderhandelingen een regeling te treffen. Zij vonden dat zij de steun van de autochtone strijders tegen de communisten niet konden missen. In oktober 1964 werd vervolgens in Pleiku een conferentie gehouden, waaraan vertegenwoordigers van Zuid-Vietnam, leiders van de minderheden en Amerikanen deelnamen. De Amerikaanse onderzoeker Gerald Hickey was bij de conferentie aanwezig en merkte hierover later op dat de Hooglanders de Amerikanen als beschermers beschouwden tegen de Zuid-Vietnamezen. Onder druk van de Amerikaanse vertegenwoordigers deed de regering van Zuid-Vietnam een aantal toezeggingen, bijvoorbeeld over de vertegenwoordiging van Hooglanders in de regering en in het bestuur van de provincies, over de teruggave van land en over betere faciliteiten voor het onderwijs en op medisch gebied. Maar van autonomie of het voeren van een eigen vlag kon geen sprake zijn. Een ander resultaat was na veel Amerikaanse druk de totstandkoming van een Directoraat voor Zaken van de Hooglanden in 1964 en drie jaar later van een ministerie voor de Ontwikkeling van Etnische Minderheden.

In december 1965 vonden nieuwe opstanden plaats in de kampementen van de Special Forces in de Hooglanden. Die werden onderdrukt door het Zuid-Vietnamese leger. De eisen van de opstandelingen hadden betrekking op het herstel van het PMSI-statuut, afspraken over landbezit en rechtspraak, onderwijs in de eigen taal, het beëindigen van de hervestiging en rechtstreekse Amerikaanse hulp zonder tussenkomst van de Zuid-Vietnamese regering. Over deze eisen werd gesproken tussen vertegenwoordigers van de minderheden en de Zuid-Vietnamese regering, waarbij de Amerikaanse Special Forces en de CIA opnieuw een bemiddelende rol speelden. Milities van het FULRO kregen daarna een tijdlang het gezag over een deel van de Centrale Hooglanden (de provincie Darlac, het huidige Daklak, met Buon Ma Thuot) onder de voorwaarde dat zij tegen het Nationaal

Bevrijdingsfront vochten. Dat deden zij vervolgens volgens een aantal waarnemers veelal fanatieker dan de Zuid-Vietnamese militairen op andere plaatsen in de Hooglanden. Uiteindelijk deed de regering van president Nguyen Van Thieu in 1969 in het Zuid-Vietnamese parlement een aantal concessies op het gebied van het landbezit, het onderwijs en de vertegenwoordiging van minderheden. Daarna onderwierp het FULRO zich aan de regering. Een probleem bleef het discriminatoire optreden van lokale vertegenwoordigers van die regering en de daarmee gepaard gaande corruptie. Sommige leiders van het FULRO, onder wie Y Bham Enuol en Les Kosem, gingen daarom in exil in Cambodja en andere werden lid van het Nationaal Bevrijdingsfront.

Amerikaanse etnografische en antropologische onderzoekers hielden zich tijdens de oorlog intensief met de Montagnards bezig. Het Cultural Information and Analysis Center (CINFAC) verzorgde een stortvloed aan studies in opdracht van het Amerikaanse leger, waarbij men aandacht had voor de religieuze opvattingen en gewoonten van de minderheden die voor de oorlogsvoering van belang waren. Zo bleek dat de Jarai problemen hadden met oorlog voeren in den vreemde, omdat zij bang waren buiten hun eigen leefgemeenschap te sterven. Een gemeenschappelijk kenmerk van veel studies was dat zij waren gebaseerd op stereotiepe opvattingen over het leven van de minderheden. Zij zetten zo een beeld neer dat een eigen leven ging leiden, bijvoorbeeld dat sprake was van één etnische groep, zoals ook de Fransen eerder hadden bedacht, dat die groep de Viet haatte en dat die op hun beurt collectief de minderheden verachtten, over de verdeling van zwaar en licht werk tussen vrouwen en mannen, of over het bestuur van een dorp. Daarnaast waren er specialistische studies van het Project Agile in verband met de strijd tegen het Nationaal Bevrijdingsfront, die zich vooral bezighielden met de vraag hoe men de steun en de sympathie van de Montagnards kon verwerven. In de loop der jaren werden deze studies steeds kritischer over het optreden van het Amerikaanse leger, bijvoorbeeld over het gebrek aan kennis van de taal en de cultuur van de minderheden of van hun hiërarchische structuren.

De belangrijkste Amerikaanse antropoloog was Hickey. Hij was vooral kritisch over de wijze waarop het Amerikaanse leger in de Hooglanden steeds meer een conventionele oorlog voerde. Volgens hem was het belangrijk politieke hervormingen door te voeren die een einde konden maken aan de ontevredenheid van de minderheden, die vooral het gevolg was van de land- en herplaatsingspolitiek van de Zuid-Vietnamese regering. Hij wees daarbij herhaaldelijk op het volledige onbegrip bij Amerikaanse militairen en politici over de landbouwpraktijk van de Montagnards. Met voorbijgaan aan de nadelen van hun 'slash-and-burn'-aanpak schreef hij dat die uitermate effectief was. Het hield in dat als een rijst-of maïsveld drie jaar achter elkaar was verbouwd dit tussen de zeven en tien jaar braak bleef liggen. Met terughoudendheid werden nieuwe velden ontgonnen, nadat deze eerst in brand waren gestoken. Hij vond dat hun aanpak dus niet primitief of destructief was, zoals de Zuid-Vietnamese regering of de Amerikaanse legertop beweerden en waarin zij een legitimatie vonden voor hun opvatting dat het land van niemand was en daarom feitelijk braak lag. Volgens deze opvatting was de verplaatsing van Montagnards geen enkel probleem; het waren 'immers' nomaden zonder vaste gronden. Dat paste volledig in de conventionele strategie om lege gebieden (free-fire-zones) te kunnen bombarderen. Ook benadrukte Hickey regelmatig dat de conventionele oorlogsvoering de politieke achtergronden van de opstanden te zeer verwaarloosde. In 1971 vertelde hij in een hoorzitting aan leden van de Amerikaanse Senaat dat dit ermee verband hield dat men de opstanden in Vietnam vooral als een zaak die van buiten kwam zag en de binnenlandse achtergronden negeerde. De meeste adviezen van Hickey werden echter in de wind geslagen of genegeerd en na de oorlog werd hem zijn kritische houding zo kwalijk genomen dat hij om die reden geen hoogleraar werd.

Het negeren van de adviezen om meer rekening te houden met de Montagnards had nog andere gevolgen. Dat een deel van het FULRO in 1972 als organisatie weer tegenover de Zuid-Vietnamese regering stond en ging samenwerken met het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam had

vooral met het vasthouden aan de herplaatsingspolitiek te maken. Dat gebeurde eerst door de Amerikaanse en later door de Zuid-Vietnamese militairen. In 1970 en 1971 werden daardoor 52 duizend Montagnards uit hun woonplaatsen en van hun landbouwgronden verdreven. Het gevolg was dat FULRO-leden in 1975 het geheim hielden dat in de Centrale Hooglanden door het Noord-Vietnamese leger een pantserdivisie werd opgebouwd. Deze Montagnards zorgden er zo mede voor dat het offensief van Noord-Vietnam sneller en verrassender verliep dan de regering in Hanoi voor mogelijk had gehouden.⁸⁷

Het Hmongleger van Vang Pao in Laos

Oorlogen in Laos en Cambodja waren vanaf begin jaren zestig nauw met de strijd in Vietnam verbonden. Om deze reden spreekt men ook wel van de Tweede Indochinese Oorlog. De achtergronden en het verloop van die oorlogen maken nog eens goed duidelijk hoezeer het onjuist is om de Vietnam Oorlog hoofdzakelijk of alleen vanuit een Amerikaans perspectief te benaderen. De Hmong, een minderheid die nu (voor een deel) in Vietnam en Laos leeft, speelde hierbij een grote rol. In het oosten van Laos stonden vanaf begin jaren zestig tot aan het einde van de Amerikaanse interventie in Vietnam Noord-Vietnamezen en de Pathet Lao (de Laotiaanse communisten) tegenover een lokaal leger van minderheden, dat vooral bestond uit strijders van de Hmong en CIA-mensen die dit leger trainden en van wapens en materieel voorzagen. Deze oorlog staat in de geschiedenis bekend als 'de geheime oorlog', omdat die tot 1970 uit de publiciteit bleef. Journalisten werden – een enkele uitzondering daargelaten – geweerd uit het strijdtoneel in de Vlakte der Kruiken en de omliggende bergen. Dat was mogelijk doordat die gebieden zonder grote problemen alleen vanuit de lucht konden worden bereikt. Bovendien hadden de Amerikanen om veiligheidsredenen verboden over die oorlog te schrijven.

Hanoi bemoeide zich al sinds de tijd van de Onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen intensief met Laos. De Vietnamese communisten werkten steeds nauw samen met de Pathet Lao en dat bleef zo na de Conferentie van Genève over Laos in 1962. De afspraken die in dat jaar waren gemaakt hadden tot doel om van Laos een neutraal land te maken, maar weldra schonden zowel de Verenigde Staten als Noord-Vietnam deze regeling. De communisten kwamen zo in Laos te staan tegenover het door de CIA gesteunde en uitgeruste leger dat bestond uit Laotiaanse minderheden, vooral de Hmong (en verder leden van de Khmu en de Dao). Zij beschouwden de Noord-Vietnamezen die in 1953 hun woongebieden waren binnengevallen als indringers op hun grond en waren vastbesloten hen uit het oosten van Laos te verdrijven. De Hmong die in Vietnam woonden, kozen tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen voor een deel de kant van de Vietminh, anderen kozen voor de Fransen. Een deel van deze laatste groep vluchtte na 1954 naar Laos, waar zij zich te midden van de Laotiaanse Hmong vestigden in het oosten van dat land.

De mythische orale tradities van de Hmong verhalen over machtige koningen die ooit de Hmong leidden in China. In de negentiende en twintigste eeuw doken er regelmatig figuren op die zich opwierpen als een nieuwe koning van de Hmong, maar de centra van de werkelijke politieke macht waren ontegenzeggelijk de clans waarin de Hmong waren verdeeld op basis van bloedverwantschap en huwelijken. Deze clans kenden een krachtige onderlinge solidariteit en machtige politieke leiders, die vaak ook over grote economische macht beschikten. Twee met elkaar verwante Laotiaanse Hmongclans, die hun machtscentrum hadden in de Vlakte der Kruiken in het oosten van Laos en een belangrijke rol hadden gespeeld ten tijde van het Franse bestuur, maakten na de Tweede Wereldoorlog verschillende politieke keuzes. De Lyclan onder leiding van Touby Ly Fong koos de kant van de Laotiaanse koning Sisavangvong, die (tot 1954) met de Fransen samenwerkte. Touby's rivaal Lo Fay Dang van de Loclan koos voor een troonpretendent die op de met de Vietminh verwante Lao Issara (Laotiaanse onafhankelijkheidsbeweging) en Pathet Lao

steunde. Het betekende een diepe scheuring in de gemeenschap van de Hmong. Men ontvoerde elkaars vrouwen en er waren vanaf 1945 in Laos gewapende confrontaties tussen verscheidene groepen Hmong. Vandaag de dag zijn de gevolgen hiervan nog steeds zichtbaar in de Hmonggemeenschappen in de Verenigde Staten. In de jaren zestig passeerden de ondertussen ook in Laos invloedrijke Amerikanen Touby voor een lid van een andere Hmongclan de Vang. Volgens de CIA-vertegenwoordiger in Thailand Bill Lair was deze Vang Pao een betere vechtersbaas dan de meer politiek opererende Touby. Weldra raakten de Ly- en de Vangclan ook met elkaar gebrouilleerd.

Een leger onder leiding van generaal Vang Pao steunde de Amerikaanse presidenten Kennedy, Johnson en Nixon tien jaar lang in wat ook wel 'het Laotiaanse deel van de Vietnamese oorlog' is genoemd. Het voorzag de Amerikanen van inlichtingen, hielp bij reddingsoperaties voor neergeschoten Amerikaanse vliegtuigbemanningen, verrichtte sabotageactiviteiten bij de Ho Chi Minhroute en verdedigde navigatiestellingen voor de Amerikaanse luchtmacht. De belangrijkste was de boven op een berg in het gebied van de Hmong geplaatste TSQ-installatie met als aanduiding Lima 85, die noodzakelijk was om overdag en 's nachts precisiebombardementen met Amerikaanse bommenwerpers, waaronder ook B-52's, te kunnen uitvoeren. Amerikaanse piloten van de door de CIA betaalde vliegtuigmaatschappijen Air America, Continental Air Services en Bird Air zorgden voor de aanvoer van wapens en materieel.

Richard Nixon, de Amerikaanse president van 1969 tot 1974, gaf meer steun dan zijn voorgangers ooit daarvoor hadden gedaan aan wat de Pathet Lao aanduidde als 'de speciale oorlog' van de Amerikanen in Laos. Amerikaanse vliegtuigen bombardeerden de Ho Chi Minhroute intensief en de Amerikanen voorzagen het leger van de Hmong onder leiding van Vang Pao, dat vooral in de Vlakte der Kruiken tegen de communisten vocht, van steeds meer wapens en materieel. Een van de doelen van Nixon was om op deze wijze een aanzienlijk deel van het Noord-Vietnamese leger af te leiden van de strijd in Zuid-Vietnam. Giap leidde in 1969 een campagne (Campagne-139) van Noord-Vietnamese en Pathet Lao strijdkrachten om de vorderingen van de door de Amerikanen gesteunde legertjes te stoppen. Er vonden felle gevechten plaats in de Vlakte der Kruiken en het oosten van Laos, maar de 15.000 Noord-Vietnamese soldaten slaagden er op dat moment niet in het leger van Vang Pao te verslaan. Uiteindelijk stonden 40.000 Noord-Vietnamezen, van wie 25.000 zich vooral bezighielden met de beveiliging van de Ho Chi Minhroute, en 35.000 strijders van de Pathet Lao tegenover 60.000 militairen van het Koninklijke Laotiaanse leger, 10.000 'neutralisten' en 40.000 soldaten van Vang Pao. Deze laatsten veroverden in het najaar van 1969 de stad Phonsavan in de provincie Xieng Khuang in de Vlakte der Kruiken. De strijd ging daarna verder. Een nieuw offensief van de communisten in februari 1970 was vooral gericht tegen het leger van de Hmong van Vang Pao en het bedreigde zijn hoofdkwartier in Long Tieng. Nixon en zijn adviseur Henry Kissinger besloten toen tot het bombarderen van de communistische soldaten in de Vlakte der Kruiken met B-52's. Deze informatie werd gelekt naar *The New York Times* en Nixon moest vervolgens toegeven dat in Laos een geheime oorlog plaatsvond. Hij bleef daarna Vang Pao steunen, onder meer met uit Thailand afkomstige militairen. Tijdens de onderhandelingen in Parijs eiste de Amerikaanse onderhandelaar Kissinger in maart 1970 dat Noord-Vietnam niet alleen de militairen uit Zuid-Vietnam maar ook uit Laos zou terugtrekken. De Vietnamese onderhandelaar Le Duc Tho weigerde dit. Op 27 maart 1970 wisten vervolgens militairen van het Thaise en het Koninklijke leger van Laos Vang Pao's leger bij Long Tieng te ontzetten. Daarna ging de strijd tussen de westersgezinde en communistische legers in Laos nog door.

De samenwerking tussen de Hmong en de Amerikanen kreeg na de oorlog nog een bitter naspel. In 1975 namen de communistische regeringen van Vietnam en Laos wraak op de Hmong. De Amerikaanse journaliste Jane Hamilton-Meritt, die zich tijdens en na de oorlog om het lot van de Hmong bekommerde, schreef in 1993 het boek *Tragic mountains. The Hmong, the Americans, and the secret wars for Laos, 1942-1992* over hen. Daarin sprak zij over de vergeten 'Laotiaanse Goelag' en 'de

Laotiaanse killing fields'. Het leverde haar een voordracht voor de Nobelprijs voor de Vrede op. De Hmong werden vervolgd, minstens 10 procent van hen werd gedood en nog ten minste 10 procent werd uit Laos verdreven en kwam in het buurland Thailand terecht, waar zij ook niet welkom waren. De Laotiaanse en Vietnamese soldaten gebruikten daarbij chemische en biologische wapens tegen de Hmong. Vermeldenswaardig is nog dat de communistische Laotiaanse regering door deze verwickelingen de drugshandel die daar plaatsvond voor een belangrijk deel in eigen handen kreeg. Lange tijd weigerden Amerikaanse regeringsfunctionarissen de rol van de militairen van de Hmong op waarde te schatten. Pas in 1994 verklaarde de oud-CIA-directeur William Colby in een hoorzitting van het Amerikaanse Congres dat het in de loop van de jaren zestig steeds verder groeiende leger van Noord-Vietnam en andere communistische strijders in Laos van eerst 7000 en later 70.000 militairen tien jaar lang dankzij de Hmong was vastgezet op de lijn die het in 1962 bezette. De geschiedenis van de Vangclan in de Verenigde Staten kent overigens nog een bijzonder vervolg. Na de aanval op de Twin Towers in september 2001 gaf het communistische Laos steun aan de Amerikaanse antiterroristenpolitiek en in 2004 kwam een Laotiaans-Amerikaans handelsakkoord tot stand. Dat betekende dat de activiteiten in de Verenigde Staten van Vang Pao, die zich beschouwde als de rechtmatige leider van Laos, voortaan ook onder de term 'terrorisme' vielen. Hij kreeg daarom huisarrest van de Amerikanen, nadat hij ervan was beschuldigd een staatsgreep te plannen tegen de regering van Laos. Hij is in 2011 overleden.⁸⁸

Het ontwrichte leven van de minderheden als gevolg van de oorlog

Als eerste onderzoeker heeft Hickey in een aantal boeken, vooral in *Free in the forest. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands 1954-1976* (1982) en *Shattered world. Adaptation and survival among Vietnam's Highlands peoples during the Vietnam War* (1993), nauwkeurig per minderheid in de Centrale Hooglanden de tragiek geschetst die de Vietnam Oorlog voor hen in menselijke zin betekende. Niet alleen liep de felomstreden Ho Chi Minhroute door de Centrale Hooglanden, maar ook de belangrijkste veldslagen van de oorlog vonden daar plaats: in oktober 1965 in Plei Mei, na een aanval van het Noord-Vietnamese leger op een kamp van de Special Forces, waar de aanval werd afgeslagen, in november 1965 in de Ia-Drangvallei, waarop ik al eerder wees (beide in het gebied van de Jarai); in maart 1966 in de A-Shauvallei, waar de Amerikanen moesten dulden dat de vallei een belangrijk machtscentrum van het Noord-Vietnamese leger bleef, begin 1968 in Khe Sanh na een grote aanval van het Noord-Vietnamese leger op een Amerikaanse basis (beide in het gebied van de Bru); in 1972 in Kontum (nabij de Bahnar) en in maart 1975 bij Buon Ma Thuot (bij de Rhade). In de jaren van de oorlog stierven tussen de 200 en 220 duizend mensen uit de Hooglanden als gevolg van oorlogshandelingen, een groot deel als gevolg van de infanteriegevechten, de artilleriebeschietingen en de bombardementen, maar ook een aanzienlijk deel doordat de oorlog hun leefwereld ingrijpend had veranderd. Herbiciden uit Zuid-Vietnamese en Amerikaanse vliegtuigen vernielden hun oogsten en de natuurlijke vegetatie, de Amerikanen en Zuid-Vietnamezen maakten hun vroegere leefgebieden tot free-fire-zones en strijders van het Nationaal Bevrijdingsfront of Noord-Vietnam schoten hun dorpen in puin of namen de mannen mee als soldaat of drager. In 1975 bleek 85 procent van de dorpen vernietigd of verlaten. De minderheden in de Hooglanden hadden voorheen geprobeerd in harmonie met de kosmos en de natuur te leven. De noodzaak dat zij voor de oorlogshandelingen moesten vluchten (in het begin nog naar familieleden in een ander dorp, later buiten het eigen woongebied), de groeiende groepen mensen die zich in steeds minder dorpen vestigden, de onvermijdelijkheid dat zij hun land langer moesten verbouwen of minder lang onbebouwd konden laten, dat alles maakte dat aan hun vroegere wereld – met alle problemen die deze vanzelfsprekend ook kende – een einde kwam. Het betekende dat de meeste etnische niet-Viet groepen aan het einde van de oorlog in vluchtelingenkampen volledig afhankelijk waren geworden van anderen.

De conclusie kan dan ook geen andere zijn dan dat de minderheden erg leden onder de oorlogen die sinds 1945 zijn gevoerd. De oorlogen betekenden voor de etnische minderheden tientallen dode familieleden en dorpsgenoten, gedwongen migratie, ontworteling van de traditionele samenlevingsstructuur en – niet te vergeten – verdeeldheid. Dat was soms omdat men als minderheidsgroep tot een keuze voor een van de oorlogvoerende partijen werd gedwongen, maar vaak ook omdat binnen minderheidsgroepen of families en gezinnen verschillende keuzes werden gemaakt. Hun oude leefwereld, vooral die in de Centrale Hooglanden, bood een trieste aanblik. Elke minderheid kende zijn eigen tragiek, zoals de Stiang, die hun dorpen eerst moesten concentreren in strategische hamlets, daar over onvoldoende akkers beschikten, vervolgens door de regering van Zuid-Vietnam en de Amerikanen voortdurend werden verplaatst, maar ook door de communisten werden aangevallen, die in 1967 bij Dakson honderden Stiang vermoordden. Uiteindelijk moesten zij massaal vluchten en bereikte een deel van hen in juni 1972 na een lange voettocht vanuit An Loc Saigon.

Een goed beeld van wat de oorlog voor minderheden betekende, geeft de geschiedenis van de Katu, Bru en Paco in de afgelegen berggebieden in het achterland van Hue. Het leger van Noord-Vietnam probeerde vanaf begin jaren zestig minderheden in dit deel te werven in verband met hun infiltratie in Zuid-Vietnam en de aanleg van de Ho Chi Minhroute, die overigens grotendeels over Laotiaans grondgebied liep. Een doelgroep waren de Katu, die vooraf nauwelijks contact hadden gehad met de regering in Saigon. Leden van deze minderheidsgroep werden getraind in Noord-Vietnam, terwijl de Amerikaanse Special Forces moeilijk contact met hen konden krijgen. Weinig leden van de Katu wilden lid worden van een militia van minderheden. Deze minderheidsgroep moest vervolgens vaststellen dat hun woongebied als free-fire-zone werd aangewezen. Dit laatste gebeurde door het Zuid-Vietnamese hoofd van de provincie Quang Nam, die hierover opmerkte dat dit ‘ons Katuprobleem wel zal oplossen’. De massale bombardementen doodden veel Katu en het sproeien van herbiciden maakte hun woongebied onbewoonbaar. Het betekende een massale vlucht naar vluchtelingenkampen, waarna zij ook nog te maken kregen met bombardementen van Noord-Vietnam, waardoor opnieuw vele honderden om het leven kwamen.

De Bru waren een andere zwaar getroffen groep. Vooral de strijd in Khe Sanh, een Amerikaanse versterking vlak bij de grens tussen Noord- en Zuid-Vietnam, die door het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam in 1968 werd belegerd, was voor hen rampzalig. Op het moment dat het grote gevecht om Khe Sanh begon, hadden zich 10.000 Bru in de onmiddellijke nabijheid van Khe Sanh gevestigd. Een kolonel van het Zuid-Vietnamese leger verbood de evacuatie van de Bru, wat niet gold voor de Viet. Een deel vertrok toch te voet, anderen bleven achter. Het land van de Bru was echter in mei 1968 een niemandsland geworden zonder dorpen. In juli transporteerden de Amerikanen daarom duizenden Bru naar Hue. Zij moesten gaan wonen te midden van de grafcomplexen van de Nguyenkeizers, een gebied zonder landbouwgrond. Ook leden van de Paco vestigden zich daar. Zij waren allen volledig afhankelijk van liefdadigheid van internationale organisaties. In 1972 vlogen de Amerikanen 4000 Bru en Paco en 1000 Katu verder landinwaarts naar Daklak. Een telling uit 1973 liet zien dat van de oorspronkelijke 30.000 Bru in Quang Tri er nog 5000 in leven waren. Wij kunnen deze voorbeelden nog met vele andere uitbreiden, zoals het verhaal van het Mnongdorp Sar Luk, waarvan de oude huizen in brand werden gestoken om free-fire-zones te verkrijgen, of van een dorp van de Maa, Bordee geheten, waar de bevolking weigerde te vertrekken en vervolgens met bombardementen met napalm te maken kreeg, een deel van de bevolking achter prikkeldraad terechtkwam en de overige mensen het bos in vluchtten in een poging zich daar in erbarmelijke omstandigheden in leven te kunnen houden.

Na de oorlog was de verwoesting in het oude woongebied van deze minderheden enorm. De regering van Vietnam gaf in 1976 aan dat zij terug mochten keren naar hun oude woongebied, maar de problemen waren erg groot. In de omgeving van Khe Sanh hadden zich ondertussen Viet gevestigd en er zat voor de Bru niets anders op dan in afgelegen gebieden te gaan wonen of naar Laos

te vertrekken. In de jaren 1978-1979 keerde men voor een deel terug naar het oude woongebied, maar de situatie was erg slecht. In de woorden van een dorps hoofd: ‘Wij hadden het toen zo slecht. Niet alleen wat betreft het voedsel maar ook qua wonen. Wij hadden niets; wij moesten onszelf bedekken met palmladeren. Wij overleefden door wilde bananen uit het oerwoud en ander wild fruit en gedroogde zaden te eten. Wij begonnen weer langzaam aan het oerwoud weg te kappen om aardappelen en cassave te planten. Wij aten ook andere knollen, zoals cum ai, om te kunnen overleven.’ Pas begin jaren tachtig ontvingen zij zagen zodat zij houten huizen konden bouwen.

Voor al de wijze waarop de Amerikanen oorlog voerden had tot gevolg dat een groot deel van het natuurlijke milieu waar de minderheden leefden was vernietigd. De waslijst is lang: vervuiling van het water, ontbossing door het gebruik van herbiciden, 25 miljoen kraters door bominslagen, vervuilde gronden, erosie, dode dieren, verspreiding van ziektes, een grotere kindersterfte, verwoeste oogsten en onbruikbare grond. Daarnaast werd in deze periode hun leefwereld extreem beïnvloed door ideeën die van buitenaf kwamen, vooral door denkbeelden over voor hen tot voor kort volstrekt abstracte zaken zoals de vorming van een staat met afgebakende grenzen of de totstandkoming van een natie. Veelal kwamen zij daarmee in aanraking, omdat anderen – de Franse bestuurders of de regeringen van Noord- of Zuid-Vietnam – politieke redenen hadden om die onder hun aandacht te brengen of aan hen op te leggen. Daarnaast zien wij in deze periode dat minderheden zich in toenemende mate moesten schikken naar de economische en culturele politiek van die bestuurders en regeringen en ook op deze wijze ontworteld en vervreemd raakten van hun oude leefwereld.⁸⁹

De Khmer Krom en de Hoa

Aan het einde van dit hoofdstuk wil ik nog stilstaan bij twee minderheden die een speciale positie innemen in Vietnam, de Khmer Krom en de etnische Chinezen of Hoa. In het gedeelte over de jaren 1946-1954 noemde ik al de positie van de Khmer Krom en de uitermate complexe situatie in de Mekongdelta, waar diverse strijdende partijen tegenover elkaar stonden.³⁷ De oorlog die daar woedde vanaf 1945 was slechts voor een deel een onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen, maar was in tal van opzichten ook een burgeroorlog tussen verscheidene groepen Viet en de Khmer Krom. Dat veranderde niet tijdens de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig.

In de Vietnamese geschiedschrijving heeft men er nauwelijks oog voor dat de Khmer Krom vanaf de jaren veertig van de vorige eeuw veel land kwijtraakten aan de Viet en dat een groot deel van de Khmer sindsdien tot arme en landloze mensen is geworden. Volgens veel Khmer kwam dat vooral doordat na afloop van de Tweede Wereldoorlog rondtrekkende landloze Viet hen van hun land beroofden. Het is verder ontegenzeggelijk zo dat de Khmer erg hadden te lijden onder de permanente oorlogstoestand in Vietnam na 1945, die ook de Mekongdelta zwaar raakte. Er vond in hun leefgebied op dat moment een felle strijd om de heerschappij plaats tussen communisten, niet-communisten en plaatselijke religieuze en etnische groepen – een burgeroorlog dus. Later probeerden de regeringen van Bao Dai (1949-1954) en Ngo Dinh Diem (1954-1963) de ontwikkelingen in de delta naar hun hand te zetten en vervolgens was de interventie van het Amerikaanse leger in de jaren zestig bijzonder destructief voor de natuurlijke omgeving en bracht enorme vluchtelingenstromen op gang. De oorlog tussen Vietnam en de Rode Khmer in de tweede helft van de jaren zeventig³⁸ was eveneens een ramp voor de bevolking. De Khmer Krom ontbreken echter meestal in de beschrijvingen van die oorlogen of zijn slechts marginale acteurs. Zo blijft het onduidelijk of zij de uitkomst van de oorlogen als een overwinning voor de vrijheid beschouwden. Behalve oorlogen waren er voortdurend aanpassingen aan het milieu en de waterhuishouding. Men moet dan denken

³⁷ Zie ‘De Khmer Krom en de complexe situatie in de Mekongdelta’ in hoofdstuk 5 (bladzijde 161).

³⁸ Zie in hoofdstuk 19 ‘De oorlogen in Cambodja en met China’ (bladzijde 536).

aan de aanleg van kanalen, de overgang van zoet naar zout water, het opheffen van eb en vloed langs de kust of het reguleren van het water – allemaal ontwikkelingen die bij nader onderzoek vaak nadelig bleken voor de Khmer. Een andere kwestie betreft de sociale en culturele veranderingen waarmee de Khmer in opdracht van de staat te maken kregen – een assimilatieproces, dat hun verbondenheid met hun aloude tradities geringer moest maken en hen tot ‘goede Vietnamese burgers’ wilde transformeren.

De Australische antropoloog Philip Taylor heeft zich de afgelopen decennia intensief beziggehouden met de Mekongdelta, niet alleen met de kleine groep Cham die daar woont, maar recent vooral met de Khmer Krom. Hij verrichtte tussen 1999 en 2013 onderzoek in meer dan vierhonderd Khmerdorpen en publiceerde hierover een aantal studies, waaronder in 2014 een boek *The Khmer lands of Vietnam. Environment, cosmology and sovereignty*. Hij nuanceert en corrigeert hierin de negatieve beelden van de Khmer, die de nadruk leggen op de rol van de Viet bij de ontwikkeling van het gebied. Dat waren eerst die uit Zuid-Vietnam en na 1975 die uit de Socialistische Republiek Vietnam. Zij accentueren dat de Khmer arm, apathisch, primitief en onderontwikkeld zijn, dat zij slechts simpele rijstverbouwers zijn die profiteren van de moesson door de overstromingen, hun land slordig gebruiken, louter primitieve landbouwtechnieken kennen, kleinschalig en autarkisch denken en niet op de markt gericht zijn. Verder zouden zij weinig toegang tot moderne diensten en beperkte economische mogelijkheden hebben.

Hiertegenover plaatst de auteur zijn bevindingen. Taylor stelde vast dat de Khmer allerlei mogelijkheden hebben om zich te kunnen handhaven en dat er sprake is van veel diversiteit met in ecologisch opzicht zeven verschillende subregio's. Het is een vaststelling die impliciet kritiek geeft op het nationalistische beeld van de Vietnamese overheid. Er is volgens hem geen sprake van eenduidigheid maar juist van diversiteit. Hij wil vooral met de ogen van de Khmer naar hun omgeving kijken en nagaan hoe zij zich al heel lang aanpassen aan de waterrijke omgeving. Volgens hem maken zij wel effectief gebruik van het land, zorgen zij voor veranderingen en hanteren zij slimme technieken. Volgens het traditionele beeld leven zij afgelegen en hebben zij weinig contact met de buitenwereld. De auteur typeert de Mekongdelta echter als een open omgeving met veel havens en contacten over het water. Vooral langs deze waterwegen en kusten leefden en leven de Khmer Krom met de boeddhistische theravada wats als de centra van de onderlinge afspraken over arbeid en regelingen, religieuze plechtigheden, festivals en monastiek onderwijs. In elke subregio heeft op een andere wijze de aanpassing aan de moeilijke natuurlijke omstandigheden plaatsgevonden.

Aan de hand van de verwickelingen in een van de woongebieden die Taylor onderzocht, laat zich goed illustreren wat de Khmer Krom is overkomen. Hij baseerde zijn verhaal over het district O Mon, 20 kilometer ten noorden van Can Tho, op wat hem tussen 1999 en 2007 vooral door oudere Khmer Krom werd verteld. Ooit woonden er veel meer Khmer Krom in dit gebied dan nu het geval is. De verdrijving uit hun woningen, het afpakken van hun land en het vernietigen van de oude gemeenschappen was echter niet iets dat alleen of hoofdzakelijk in een ver verleden plaatsvond. Dit gebeurde vooral vanaf het begin van de Onafhankelijkheidsoorlog of Eerste Indochinese Oorlog na 1945. Taylor bezocht een dorp aan de Arecarivier, een zijtak van de O Mon rivier, en sprak daar in 1999, 2003 en 2007 met – vooral oudere – bewoners. De bejaarde Khmer waren in 1999 bezig met het herstel van een vijfhonderd jaar oude wat, die door een Frans bombardement in 1945 was verwoest. De boeddhistische tempel was gebouwd in de tijd dat er nog geen Vietnamezen in dit gebied leefden en hun dorp nog bij Cambodja hoorde. Maar daar konden zij niet vrijelijk over spreken, vertelden zij, want dan liepen zij het risico in de gevangenis te verdwijnen. Volgens hen hadden de Viet(-namezen) Kampuchea Krom veroverd op de Khmer. ‘Honderd jaar geleden waren de Khmer de landeigenaren en werkten de Vietnamezen voor ons. Nu zijn de Vietnamezen eigenaren van alle land. De Khmer bezitten alleen nog maar de wats. De overgebleven Khmer werken nu als arbeiders voor de Vietnamese bazen.’ Toen Taylor hen vroeg wat zij van het verhaal van de

Vietnamezen vonden dat die honderden jaren geleden verlaten land aantroffen en zich daar vestigden, antwoordden zij dat dit verzonnen was. Er woonden op dat moment alleen Khmer. ‘Zestig jaar geleden was er overvloedig land en leefden de Khmer van hun boomgaarden en rijstvelden. Tijdens de oorlog van de Vietminh met de Fransen werd er hevig gevochten. De Khmer moesten vluchten. Toen het weer vrede was en wij terugkeerden, stelden wij vast dat de Vietnamezen ons land hadden bezet en dat wij het onmogelijk terug konden krijgen. Dat is het enige ware verhaal over de Vietnamese vestiging in een verlaten gebied...Wij zaten tijdens die oorlog in een onmogelijke positie. ’s Nachts controleerde de Vietminh het gebied. Overdag, als de Franse troepen kwamen, beschouwden zij iedereen die hier leefde als verdacht en werden de mensen door de Fransen samengedreven op de markt. Als men dan op het land ging werken beschouwde de Vietminh hen weer als degenen die samenwerkten met de Fransen. Er zat niets anders op dan te vertrekken. De Vietminh nam ons land vervolgens in bezit...En onze wats werden ook aangevallen door leden van de Hoa Hao (een religieuze sekte), die roofden en plunderden...Als de regering hoort wat jij zojuist hebt gehoord, zijn wij er nog niet klaar mee. Vertel aan niemand wat je hier hebt gehoord...Na 1975 werden beperkingen opgelegd voor het geven van bijdragen aan de wat. Taalboeken van de Khmer werden in beslag genomen, onderwijsmogelijkheden beperkt en boeddhistische monniken mochten niet meer vrij reizen. In de jaren 1985-1986 werden de maatregelen van de regering verzacht.’ De ouderen, die zeiden dat zij alleen nog de kans hadden door lezen en studeren hun identiteit te bewaren, betreurden het dat het culturele geheugen van de gemeenschap van de Khmer Krom verloren ging en dat in de woorden van een van hen ‘ik niet de eigenaar van mijn eigen land ben, maar dat mijn land gedwongen wordt het goed te vinden dat het wordt overheerst door een ander land’.

Toen Taylor in 2003 en 2007 naar het dorp terugkeerde, waren de oude mannen inmiddels overleden, maar anderen – oude vrouwen en een enkele jongere man – schetsten een vergelijkbaar beeld en vulden vooral aan wat er in de laatste decennia was gebeurd. Het laat nog eens goed zien dat de Vietnam Oorlog in 1975 was geëindigd, maar dat daarmee de ellende voor de Khmer nog niet ten einde was. De maatregelen tegen de aloude functies van de wat waren verzacht, maar aan de armoede, het blijvende gevolg van de diefstal van hun land, was volstrekt geen einde gekomen. En hier lag ook de belangrijkste reden voor de achterstand van de Khmer en niet aan wat men van regeringszijde meestal beweerde. Men zocht daar de verklaring bij voorkeur in het geïsoleerd wonen, het gebrek aan opleiding, de weigering zich aan te passen, de exploitatie door een eigen minderheid of een negatieve instelling. Oude vrouwen die op het terrein van de wat leefden, vertelden in 2003 dat de Khmer vroeger meestal welvarend waren geweest en dat tijdens de oorlog met de Fransen de Vietnamezen en Hoa Hao alles hadden afgepakt, de Khmer hadden verdreven en gedood. ‘En na de oorlog lukte het niet om het land terug te krijgen...Er wonen nu bijna alleen maar Vietnamese families in de buurt van de wat...wij zijn allemaal arm...[en dat betekent] In mijn familie zijn wij al drie generaties ongeletterd. Toen mijn ouders gedwongen moesten vertrekken, hadden zij geen bestaansmiddelen meer waarmee zij mij en mijn broers en zussen in onze schooltijd konden onderhouden. Dat doet het afpakken van land met mensen.’ In 2007 waren er nog minder Khmer en de wat verkeerde in een deplorabele toestand. Taylors gids, een man van omstreeks 35 jaar, was somber. ‘Het herstel van de wat kost te veel...Het enige werk [voor de Khmer] is goederen naar de markt dragen. Velen verdienen hun bestaan door rijst te snijden op het land van anderen.’ Hij schetste een beeld van het verlies van hun land en woningen in fasen na 1945, van een diaspora van de Khmerbevolking en van een blijvende armoede. ‘Toen het land [in de jaren tachtig] aan de particuliere eigenaren werd teruggegeven was het voor de Khmer onmogelijk de formaliteiten geregeld te krijgen om zo hun land terug te krijgen.’ Het kwam in handen van de Viet, die wel over door hun eigen regering verschaft eigendomsbewijzen beschikten. Een monnik sprak daarom tegen Taylor over een van officiële zijde goedgekeurde onteigening.

De naweeën van de oorlogen tussen 1940 en 1990 waarin de Khmer Krom een rol speelden zij tot op de dag van vandaag zichtbaar. Ik noemde eerder Son Ngoc Thanh (1908-1977), een Khmer Krom die is geboren in Tra Vinh aan de monding van de Mekongdelta. Hij was na de Tweede Wereldoorlog actief in de onafhankelijkheidsbeweging in Cambodja, werd in 1945 even premier van dat land en genoot steeds de steun van de Khmer Krom in de delta. Hij pleitte ervoor dat de Khmer van de Fransen onafhankelijkheid zouden krijgen, inspireerde, terwijl hij huisarrest had in Frankrijk, tot de oprichting van de Khmer Issarak (letterlijk: Onafhankelijke Khmer), een guerrillaorganisatie die tegen de Fransen vocht. Hij keerde in 1951 terug in Cambodja, was daar politiek actief, maar na conflicten met koning Sihanouk trok hij zich met 3000 medestanders van de Khmer Issarak in de jungle terug. Hij was een overtuigd republikein en keerde zich, nadat Cambodja in 1954 onafhankelijk was geworden, tegen Sihanouk. Volgens hem bewoog Sihanouk zich te zeer in de richting van het communisme. Hij rekruteerde in 1956 een nieuwe strijdmacht, de Khmer Serei (letterlijk: de Vrije Khmer), die voor een deel bestond uit Khmer Krom die lid waren geweest van de Khmer Issarak en die zowel antimonarchaal als anticommunistisch was. Hun machtscentrum lag vanaf 1963 in de Mekongdelta. De Zuid-Vietnamese president Diem en de Amerikaanse CIA steunden hem financieel en materieel bij zijn vooral tegen de Cambodjaanse koning gerichte guerrillastrijd en propaganda-activiteiten, die nauw waren verbonden met acties van de Amerikaanse Special Forces. Hij werkte ook samen met een andere organisatie van Khmer Krom die door de Amerikanen werd gesteund. Dat was het Front de Lutte du Kampuchea Krom (FLKK), ook wel aangeduid als de 'White scarves' (Witte sjaals), onder leiding van Samouk Seng, een boeddhistische monnik van Khmer Krom afkomst, dat zich nadrukkelijk tegen de Vietnamese communisten richtte. Samouk Seng streefde ook naar onafhankelijkheid voor de Khmer Krom. Tezamen telden beide organisaties 8000 leden. Door de Amerikanen werden de strijdgroepen georganiseerd in de MIKE-Force. Het FLKK werkte later samen met het Front Unifié de la Lutte des Races Opprimées (FULRO), de organisatie die in 1963 was opgericht door minderheden in de Centrale Hooglanden en daarbuiten, onder wie Cham, bergvolkeren en Khmer. Deze organisatie beoogde een einde te maken aan de onderdrukking van de minderheden en verlangde autonomie. De Khmer Krom Um Savuth noemde ik al als een van de oprichters hiervan.

Sihanouk beschouwde de activiteiten van de Khmer Serei als een ernstige bedreiging van zijn macht en liet 1000 van hen ter dood veroordelen. In 1970 werd Sihanouk afgezet door de militair Lon Nol, een kleinzoon van een Khmer Krom, die de steun genoot van de Verenigde Staten. Hij had plannen om de Mekongdelta bij Cambodja te voegen. Een deel van zijn leger bestond uit oud-strijders van de Khmer Serei, maar hij zag hen wel als een bedreiging voor zijn eigen machtspositie en liet hen daarom vooral vechten in bijkans zelfmoordacties. Na het einde van de Vietnam Oorlog in 1975 zetten kleine groepen Khmer Krom guerrilla's de strijd tegen het Vietnamese leger voort. In het begin werkten zij nauw samen met de soldaten van de Rode Khmer³⁹, later keerden die zich tegen de Khmer Krom strijders, folterden Samouk Seng en brachten hem en nog 2000 Witte sjaals ter dood. Leden van de Rode Khmer vielen vervolgens in de tweede helft van de jaren zeventig de Mekongdelta binnen, naar zij beweerden in een poging om het middeleeuwse rijk van Angkor te herstellen. Het werd een militaire ramp voor de Rode Khmer, in 1979 gevolgd door de verdrijving van de Rode Khmer uit de Cambodjaanse hoofdstad Phnom Penh door het Vietnamese leger.

Sinds 1985 is een organisatie van Khmer Krom actief, zij het vooral buiten Vietnam, met als doel op vreedzame wijze en via het internationale recht een verbetering van de mensenrechten, religieuze vrijheid en zelfbeschikking te bewerkstelligen: de Khmer Kampuchea-Krom Federation (KKF). Tot nu toe heeft geen enkele westerse regering zich achter de actiepunten geschaard of een protest laten horen bij de regering van Vietnam. In Cambodja roeren zich regelmatig Cambodjaanse

³⁹ Zie over de Rode Khmer 'De oorlogen in Cambodja en met China' in hoofdstuk 19 (bladzijde 536).

nationalisten en Khmer Krom die het verlies van Kampuchea Krom aan de kaak stellen. De regering van Cambodja onder leiding van premier Hun Sen, die in 1985 met steun van de Vietnamese regering aan de macht is gekomen, steunt deze separatistische geluiden niet en geeft hun maar mondjesmaat ruimte om hun ongenoegens te ventileren. Het KKF, dat kan bestaan dankzij giften van Khmer Krom die naar het Westen zijn uitgeweken, houdt regelmatig bijeenkomsten. Op hun internetsite kan men lezen dat de oorspronkelijke bewoners van de Mekongdelta de Khmer Krom zwaar hebben te lijden onder de schending van mensenrechten door de Vietnamese regering, het afpakken van hun land door de Vietnamezen, de achterstelling op economisch en sociaal gebied, het op school niet mogen leren van hun eigen taal en dat zij alleen hun theravada boeddhisme kunnen belijden na tussenkomst van de Vietnamese staat. Men wijst verder op het gevangennemen van kritische boeddhistische monniken en de vernieling van een boeddhistische wat. De kansen op zelfbeschikking zijn echter erg klein. Mogelijk ligt hier de reden dat de Cambodjaanse leider van de Khmer Krom Thach Seta in 2017 opmerkte dat hij Kampuchea Krom niet wilde opeisen van Vietnam.

Een tweede minderheidsgroep die in Vietnam een bijzondere positie inneemt, zijn de Hoa of Vietnamese Chinezen. Hun betekenis voor de oude geschiedenis van Vietnam in het eerste millennium van de christelijke jaartelling is door Vietnamese historici veelal miskend.⁴⁰ Dat is later zo gebleven voor veel andere perioden van het Vietnamese verleden. Het zou te ver voeren op deze plaats een overzicht te geven van alle bijdragen van de Hoa aan de geschiedenis van Vietnam. Ik stip er enkele kort aan. Men denke alleen maar aan de vele Vietnamezen met Chinese voorouders, aan Vietnamese dynastieën die afkomstig waren uit China, zoals de Tran uit de dertiende en veertiende eeuw, of aan de migratie van Chinezen naar Vietnam in de tijd van het verval van de Chinese Mingdynastie in de zeventiende eeuw, of, in een breder verband, aan de overname van allerlei elementen van de Chinese cultuur.

Hier krijgen aandacht hun economische betekenis, hun positie tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog en na afloop hiervan en wat voor hen in de jaren 1975-1979 veranderde. Voordat ik hierop inga, eerst enkele inleidende opmerkingen. Volgens de gegevens van de volkstelling van 2009 leven er 971.000 Chinezen in Vietnam, slechts enkele tienduizenden in de delta van de Rode Rivier, Hanoi en Haiphong en de rest in het zuiden, van wie 414.000 in Ho Chi Minhstad en omgeving. Hun Chinese wortels zijn niet alleen herkenbaar in hun uiterlijk maar ook in hun familienamen, zoals Chau, Giang of Tham. De Hoa speelden en spelen een belangrijke rol in de Vietnamese economie. Hun bijdragen aan de kolonisatie van de Mekongdelta en de ontwikkeling van de handel en de samenleving waren groot. De dubbelstad Saigon-Cholon was omstreeks 1800 het centrum van hun handelsactiviteiten, die zich in de negentiende eeuw steeds verder uitbreidden. In die eeuw vormden Chinezen daar de meerderheid van de bevolking. Omstreeks 1900 waren zij niet alleen de belangrijkste transporteurs van rijst geworden, maar bezaten zij ook de grootste vloten en zorgden zij door hun handelscontacten voor de opname van Vietnam – ook in de koloniale tijd – in de wereldhandel. De Hoa vormden hecht georganiseerde groepen, die waren gebaseerd op de taal die in een bepaald deel van China werd gesproken. Hun organisaties, de ‘bang’, waren bijzonder invloedrijk. Die regelden voor hun mensen een groot aantal zaken, variërend van een soort toezicht tot aan de dood en het zorgen voor de betaling van belasting en voor veiligheid tot het straffen van de leden van de bang in het geval van kleine overtredingen. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog beheersten Chinezen een groot deel van de productie en de handel van rijst, kleding, tabak en alcohol. Rubber, meel, hout, zijde en specerijen werden vooral op schepen van Hoa vervoerd. En in de geldhandel speelden zij eveneens een belangrijke rol.

⁴⁰ Zie ook ‘Historici in Zuid-Vietnam’ in hoofdstuk 20 (bladzijde 559).

In de tijd van de Onafhankelijkheidsoorlog begrepen alle oorlogvoerende partijen in het zuiden – de Fransen, de Vietminh en religieuze groepen met een eigen leger en invloedssfeer (de Cao Dai en Hoa Hao) – en staten die zich van buitenaf met deze oorlog bemoeiden, zoals de Kwo Min Tang-regering in China en vanaf 1949 de regering van de Volksrepubliek China, dat de Chinezen in Vietnam van belang waren voor de oorlogsvoering. Dat was niet omdat de Hoa gemakkelijk voor een van de strijdende partijen zouden kiezen. Het was namelijk spoedig duidelijk dat deze bevolkingsgroep afzag van openlijke vijandigheid ten aanzien van de Vietminh of de Fransen en evenzeer van openlijke steun. Dat kon zij zich permitteren, omdat de andere groepen feitelijk geen van allen een of meer van hun producten, vooral wapens, rijst en peper, konden missen. Die houding van de kat uit de boom kijken van de Hoa was zo duidelijk dat de Vietnamese geschiedschrijving, anders dan bij andere minderheden, mede hierom later geen enkele behoefte had hen in te lijven bij de minderheidsgroepen die spontaan voor de nationale revolutie van de communisten kozen. Na 1945 vond een grootschalige illegale handel van Chinese handelaren plaats, voor een deel over land maar vooral via de vele waterwegen van de Mekongdelta naar de guerrillastrijders van de Vietminh, die zich daar hadden teruggetrokken in de rijst producerende gebieden, nadat zij door het Franse leger uit de steden waren verdreven. De noodzaak van deze handel gebruik te moeten maken, betekende dat de oorlogvoerende partijen concessies deden. Zo moest de leiding van de communistische Vietminh accepteren dat private handel en privébezit bleven bestaan, terwijl dat in strijd was met de uitgangspunten van deze organisatie. En aangezien ook de Fransen zelf behoefte hadden aan de rijst uit de Mekongdelta die via de Chinese handelaren Saigon bereikte, hadden zij geen andere keuze dan de illegale handel met de vijand door de vingers te zien en de Hoa allerlei andere privileges toe te staan, waaronder de vrijstelling van militaire verplichtingen.

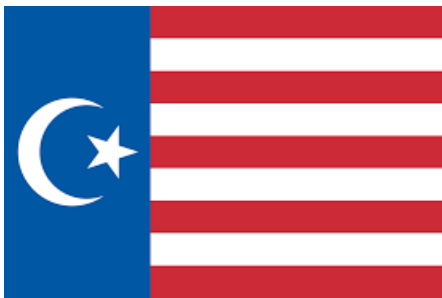
In 1955 veranderde er voor de Chinese minderheid het nodige. Zij kregen te maken met Diems assimilatiepolitiek en moesten een bijdrage leveren aan de oorlogseconomie van de gecentraliseerde Zuid-Vietnamese staat. De veranderingen na 1975 waren nog ingrijpender. Die betroffen de onteigening van hun bezittingen, de collectivisatie en nationalisatie van de economie, de sluiting en het verbieden van Chinese kranten, scholen, pagodes, ziekenhuizen en organisaties en de gedwongen migratie van een deel van de stedelijke bevolking naar het platteland. Het gevolg was een massale vlucht van Hoa uit het zuiden van Vietnam, een deel voor de machtsovername van 1975 en vele honderdduizenden als gevolg van de maatregelen van de communistische regering in Hanoi. Deze vlucht bereikte een hoogtepunt in de jaren 1978-1979, op het moment dat een grensoorlog uitbrak tussen de vroegere bondgenoten China en Vietnam.⁴¹ Om een indruk te geven van het aandeel van de Hoa in de vluchtelingenstroom de volgende cijfers: alleen al in Ho Chi Minhstad (de nieuwe naam voor Saigon) daalde het aantal Hoa van 547.000 in 1976 naar 404.000 in 1984; in het noorden vluchtten in de jaren 1978-1979 meer dan 200.000 Hoa naar China.

Een van de achtergronden van de Chinees-Vietnamese grensoorlog was overigens het bovengenoemde optreden van de Vietnamese regering tegen de Hoa. In de loop van de jaren tachtig was sprake van ontspanning in de relatie tussen China en Vietnam, vooral omdat Vietnam voor de economische ontwikkeling het kapitaal van de Chinezen nodig had. Het betekende ook dat de situatie voor de Hoa in Vietnam verbeterde, zonder dat de oude vooroordelen over hun economische macht of hun banden met China verdwenen, of dat van hen niet meer werd verwacht als etnische minderheid te assimileren. In overzichten van internationale organisaties over de etnische situatie in Vietnam worden de Hoa vaak in een adem genoemd met de Viet. Wat betreft de welvaart, het gebruik van de onderwijsmogelijkheden, de gezondheidszorg, de woonsituatie en de levensverwachting onderscheiden zij zich inderdaad duidelijk van de andere minderheden. Zij vormen samen met de Viet dat deel van de bevolking dat het duidelijk beter heeft dan de andere bevolkingsgroepen.⁹⁰

⁴¹ Zie in hoofdstuk 19 'De oorlogen in Cambodja en met China' (bladzijde 536).

Traditie en 'modernisering' gaan samen bij deze Montagnardmilitair

De vlag van het FLC

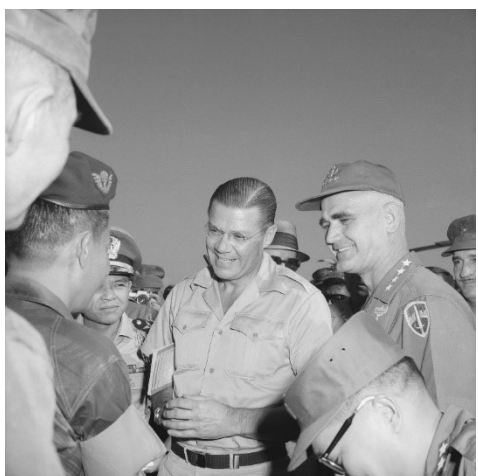
De vlag van het FULRO

Een eenheid Montagnardstrijders in de Centrale Hooglanden

Een kenmerkend beeld van de Amerikaanse search and destroy-strategie op het platteland (zie bladzijde 356-362), waarin helikopters naast infanteristen een belangrijke rol speelden

Robert McNamara en William Westmoreland

Richard Nixon, Creighton Abrams en Melvin Laird in het Witte Huis op 12 mei 1969

Hoofdstuk 15. Vredesbesprekingen, de moeizame relatie met de bondgenoten en de Amerikaanse anti-oorlogsbeweging

Le Duans kijk op onderhandelen, de succesvolle Noord-Vietnamese oorlogspropaganda en psychologische oorlogsvoering en Amerikaanse critici van de oorlog op bezoek in Noord-Vietnam

De Franse president Charles de Gaulle probeerde in 1963 tevergeefs een toenadering tussen Noord en Zuid te regelen door een voorstel dat inhield dat de Amerikaanse militaire adviseurs vertrokken, Zuid-Vietnam werd geneutraliseerd en het Noorden en het Zuiden economische en culturele banden zouden aangaan als een eerste stap op weg naar een politieke toenadering.⁴²

Toen de oorlog in de jaren daarna steeds verder escaleerde, waren zowel in de Verenigde Staten als in internationaal verband regelmatig andere initiatieven om de oorlog te beëindigen. Zowel Zuid-Vietnam en de Verenigde Staten als het Nationaal Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam konden alleen al om publicitaire redenen dergelijke initiatieven niet volledig negeren, maar de concessies van de tegenpartij gingen nooit ver genoeg om voor 1968 serieus met onderhandelingen te beginnen. De uitgangspunten lagen simpelweg te ver uit elkaar. De Noord-Vietnamezen vonden dat de Amerikaanse interventie de Akkoorden van Genève uit 1954 schond. Zij wilden pas met onderhandelingen beginnen als de Verenigde Staten zich terugtrokken, alle bases ontmantelden en alle oorlogsdaden tegen Noord-Vietnam beëindigden. Verder eisten zij dat de zaken in Zuid-Vietnam moesten worden geregeld overeenkomstig de wensen van het Nationaal Bevrijdingsfront en dat ‘de marionettenregering’ in Saigon op termijn moest worden vervangen door een regering die het volk vertegenwoordigde en waarin neutralisten en communisten een belangrijke rol speelden. Daarna zou Vietnam één land moeten worden. De Amerikaanse regering gaf aan dat zij bereid was de bombardementen stop te zetten, maar dat dit pas mogelijk was nadat Noord-Vietnam concessies had gedaan. Het terugtrekken van de Amerikaanse troepen uit Zuid-Vietnam kon pas gebeuren als een vertrouwenwekkende politieke oplossing was bereikt, zonder dat het Bevrijdingsfront deel uitmaakte van de regering. Het Amerikaanse standpunt bleef verder dat Zuid-Vietnam een onafhankelijke niet-communistische staat moest blijven.

Hierna sta ik stil bij enkele van de tweehonderd vredesopgingen die tijdens de oorlog zijn gedaan. Door kritische tijdgenoten en historici is vooral de Verenigde Staten verweten dat zij niet toegeeflijker waren ten aanzien van de door Hanoi of derden gedane voorstellen. Nu wij meer weten over de visie van Le Duan en de andere leiders in Hanoi over wat voor hen een aanvaardbare vrede was, moeten wij met andere ogen naar dergelijke verwijten kijken. Het is duidelijk dat voor Le Duan vrede niet louter het beëindigen van de gevechten betekende. Hij vond dat er pas vrede kon zijn als sprake was van een totale overwinning voor Noord-Vietnam, ofwel als de Amerikanen en hun bondgenoten zonder voorwaarden waren vertrokken, de regering van Zuid-Vietnam zich had overgegeven en beide delen van Vietnam onder leiding van de communistische regering in Hanoi waren verenigd. Alles andere was voor hem en zijn medestanders niet acceptabel. Dat betekende dat compromissen die Washington voorstelde voor hem nooit voldoende waren. Le Duan liet zich hierbij leiden door zijn kijk op de gebeurtenissen van 1954 en zijn ideologische keuzes. Hij verweet Ho en de andere leiders dat zij in 1954 in Genève het Westen naïef hadden geloofd dat er na twee jaar verkiezingen zouden komen. Als men na de overwinning van Dien Bien Phu door was blijven vechten, was Vietnam volgens hem al lang één land geweest. Het Westen onderhandelde destijds in Genève en ook in zijn tijd alleen maar om tijd te winnen om op deze wijze militaire voordelen te

⁴² Zie hiervoor in hoofdstuk 9 de paragraaf ‘Diem en het Amerikaanse dilemma’ (bladzijde 288).

behalen. Dat was kenmerkend voor de imperialistische landen, meende hij. De enige manier om ‘de imperialistische agressie’ tegen te gaan was daarom geweld gebruiken. Alleen zo zouden revolutionaire veranderingen in Vietnam en daarbuiten kunnen plaatsvinden. Het waren gedachten die wij ook bij Mao aantreffen en die Le Duans nauwe verbondenheid met ‘het proletarisch internationalisme’ aangeven. Hij meende oprecht dat zijn strijd een voorbeeld was voor andere ‘onderdrukten’ in Latijns-Amerika en Azië. Tenslotte, onderhandelingen konden ook heel gemakkelijk zijn aanhangers in het Zuiden teleurstellen, omdat het dan erop leek alsof men ten koste van een voor de Verenigde Staten en de regering van Zuid-Vietnam welgevallige regeling tot de beëindiging van de oorlog kwam. Ofschoon Le Duan en zijn medestanders in Hanoi niet voelden voor onderhandelen, zagen zij wel degelijk de korte termijn voordelen om het te laten lijken alsof zij dat wel wilden doen. Tussen de publieke presentatie en de werkelijke visie van de communisten uit Hanoi gaapte echter steeds een grote kloof.⁴³

Achteraf moeten wij concluderen dat de Noord-Vietnamese regering op diplomatiek gebied uitermate slim en succesvol opereerde wat betreft de contacten met de buitenwereld en het daar verspreide beeld van de Vietnamese politiek. Zij wist samen met de diplomatieke vertegenwoordigers van het Bevrijdingsfront het beeld te verbreiden dat de regering in Hanoi de enige wettige regering van het Vietnamese volk was en dat het Bevrijdingsfront en vanaf juni 1969 de daarmee verbonden Voorlopige Revolutionaire regering van Zuid-Vietnam de enige wettige vertegenwoordigers waren van de Vietnamezen die ten zuiden van de 17^e breedtegraad leefden. En zij waren evenzeer succesvol bij het naar buiten brengen van ‘het misdadige gedrag’ van het Amerikaanse leger en de Amerikaanse politici. Naast de Vietnamese diplomaten in het buitenland leverden Amerikaanse critici van de oorlogsinspanning van hun eigen regering hieraan door hun bezoeken aan Vietnam en hun publicaties een belangrijke bijdrage. Tot deze bezoekers behoorden de verslaggever van *The New York Times* Harrison Salisbury, de schrijfsters Susan Sontag en Mary McCarthy, de hoogleraar Staughton Lynd, de historicus Herbert Aptheker, de studentenleider Thomas Hayden en de actrice Jane Fonda. Om een indruk te krijgen van wat deze bezoeken met hen zelf deden en welke invloed die hadden in de Verenigde Staten leze men hun op schrift gestelde herinneringen: *Mission to Hanoi* van Aptheker (1966), *The other side* (1967) van Lynd en Hayden, *Behind the lines – Hanoi* van Salisbury (1967), *Vietnam* (1967) en *Hanoi* (1968) van McCarthy en *Trip to Hanoi. Journey at a city at war* (1968) van Sontag.

Ofschoon er opvallende verschillen zijn in de toon, de diepgang en de benadering van de oorlog, kennen al deze boeken een gemeenschappelijke thematiek. Zij verspreidden in het Westen het beeld dat de communisten een rechtvaardige oorlog voerden en de Verenigde Staten de daders en agressors waren. Aptheker, Lynd en Hayden reisden in december 1965 naar Noord-Vietnam op uitnodiging van het Noord-Vietnamese Vredescomité en schreven hierover in 1966 en 1967. Zij wilden alle drie de publieke opinie in de Verenigde Staten beïnvloeden door te laten zien dat men met een redelijke tegenstander te maken had en dat er goede kansen waren door onderhandelingen de oorlog te beëindigen. De marxistische historicus Aptheker toonde foto’s van de prettige ontvangst door Le Duan en de wijze waarop de bevolking zich staande probeerde te houden. Hij noemde de Amerikaanse politiek ‘onze waanzinnige politiek’ en besprak op een begripvolle wijze de woorden van de Noord-Vietnamese premier Pham Van Dong. Die bracht als wij de tekst van Aptheker volgen de boodschap die was bestemd voor het Amerikaanse publiek goed over: ‘Vanzelfsprekend verlangen wij meer dan welk ander volk dan ook naar vrede, omdat wij de volledige gruwel van de moderne oorlog ervaren...maar onze grootste passie is onafhankelijkheid. Zo lang de agressor op ons grondgebied blijft, zullen wij vechten. De volkeren op de wereld, met inbegrip van – daar ben ik zeker van – steeds meer Amerikaanse mensen, zullen ons steunen. Wat wij doen is rechtvaardig. Wij zijn bereid daarvoor alles op te offeren.’ Aan het einde van zijn boek was Aptheker helder over wat hij

⁴³ Zie ook bladzijden 346 en 347.

zelf nastreefde: ‘Wij moeten de vele miljoenen Amerikanen benaderen en hen in vertrouwen, helder en overtuigend vertellen dat deze oorlog afgrijselijk, immoreel en in toenemende mate schadelijk is voor ons land en voor onze alledaagse belangen.’

Het boek van Lynd en Hayden is eveneens een pleidooi om de oorlog te beëindigen. Zij schetsten daartoe een beeld van ‘de andere kant’ en riepen op tot burgeractie in de Verenigde Staten. Ook zij benadrukten de rechtmatigheid van het optreden van de Noord-Vietnamese regering. Zij schreven verder dat zij geroerd waren door de vriendelijkheid van de Noord-Vietnamezen, die, ofschoon zij al vijftientig jaar oorlog voerden, onvoorwaardelijk vasthielden aan het denkbeeld van zelfbeschikking en geen buitenlandse militaire interventie accepteerden. Het inzicht dat zij aan het Amerikaanse publiek wilden geven, was dat er goede kansen waren tot een diplomatieke oplossing te komen en dat Johnsons beweringen over een bombardementspauze met een korreltje zout moesten worden genomen, omdat de escalatie op de grond gewoon doorging. Lynd en Hayden gaven ook een historisch overzicht van de verwickelingen in Vietnam na afloop van de Tweede Wereldoorlog en van het functioneren van het regeringssysteem. Dat dit een tijdgebonden en eenzijdig beeld was, is niet verrassend. Toch wil ik de lezer enkele elementen daarvan niet onthouden. Zo citeerden zij met instemming een Vietnamese begeleider die zei dat de Arbeiderspartij de revolutie op dat moment en in de nabije toekomst moest leiden, aangezien de socialistische en democratische partijen niet de macht of de wens hadden de meerderheid te vormen in de Vietnamese regering. Even onjuist was zijn bewering dat communisten niet in de meerderheid waren in organisaties waarvan wij nu weten dat zij die controleerden, zoals het Vaderland Front en het Uitvoerende Comité van de Nationale Vergadering. Die naïviteit ten aanzien van de werkelijke verhoudingen in Noord-Vietnam bereikte een hoogtepunt toen de auteurs zonder commentaar de visie van hun begeleider overnamen dat ‘halsstarrige elementen’ in Noord-Vietnam steeds geringer in aantal werden. Dat kwam doordat de massa hen adviseerde voor de democratie te kiezen en door discussie en overleg problemen werden opgelost. Zij spraken, zoals eerder ook Aptheker, met Pham Van Dong. De premier verklaarde tijdens het gesprek dat de zogenaamde aanwezigheid van Noord-Vietnamese troepen in het Zuiden een verzinsel van de Verenigde Staten was om hun aanvalsoorlog te rechtvaardigen. Lynd en Hayden waren het daar klaarblijkelijk mee eens, aangezien zij schreven: ‘Wij vermoeden dat de vaak genoemde agressie van het Noorden in feite niets anders is dan het terugkeren, na de escalatie van februari 1965, van verscheidene duizenden Vietminhstrijders, die na de Akkoorden van Genève zich hadden gehegroepeerd in het Noorden.’ Zij verhaalden ook van hun ontmoetingen met andere belangrijke leiders van Noord-Vietnam en het Bevrijdingsfront en stelden voor diplomatieke kanalen met hen te openen. Lynd zei dat hij rechtstreekse contacten onderhield met mensen van het Bevrijdingsfront. Het enige wat de Amerikaanse regering hoefde te doen was de telefoon pakken en hen opbellen. Dat deed de Amerikaanse regering niet. Het State Department vond dat de drie mannen onrechtmatig hadden gehandeld door zonder toestemming de vijand te bezoeken en besloot hun paspoorten tijdelijk in beslag te nemen.

Salisbury bezocht Noord-Vietnam in december 1966 en januari 1967 en zijn uitlatingen en publicatie leidden tot felle reacties in de Verenigde Staten van de regering en andere journalisten. Salisbury had vooral kritiek op de Amerikaanse bombardementen. Die raakten ook niet-militaire doelen en veroorzaakten burgerdoden, zij verhinderden niet de aanvoer van troepen en mensen naar het Zuiden en zij verbonden de Noord-Vietnamese bevolking juist sterker met hun regering. Hij schetste verder een beeld van een regering die – in de woorden van premier Pham Van Dong – ‘een heilige oorlog voor onafhankelijkheid, vrijheid en leven’ voerde, van jongeren die ervan overtuigd waren dat zij zouden winnen en burgers die vertelden dat zij wel twintig jaar daarvoor wilden vechten. Wat betreft de effecten van de bombardementen had Salisbury in grote lijnen wel gelijk en dat besef was ook al wel doorgedrongen bij de minister van Defensie McNamara, maar het werd hem vooral kwalijk genomen dat hij als gerenommeerde journalist vraagtekens plaatste bij de wijze van

oorlogsvoering van de Amerikanen. Salisbury's boek bevatte, vooral onder invloed van de Noord-Vietnamese propaganda, een aantal omissies. In een verwoeste stad die volgens Salisbury geen militaire doelen kende, waren deze wel degelijk aanwezig. Hij negeerde bovendien evenals Aptheker, Lynd en Hayden de rol die Hanoi had gespeeld bij de opstand in het Zuiden en het uitbreken van een grote oorlog en de wijze waarop de communisten in het Zuiden te werk gingen.

McCarthy reisde twee keer naar Vietnam, in 1967 naar het Zuiden en in 1968 naar het Noorden. Zij wilde vooral duidelijk maken wat de oorlog in Vietnam met haar als persoon had gedaan en lardeerde dat in haar boeken met terloopse politieke voorspellingen en waarnemingen in Noord-Vietnam. Enkele citaten uit het tweede boek geven haar standpunt helder weer: 'Mijn taak als intellectueel was zo hardnekkig mogelijk te blijven aandringen op het beëindigen van de oorlog, niet om richtlijnen uit te werken voor het terugtrekken van de troepen zonder gezichtsverlies...Het alternatief dat de westelijke landen voor het communisme te bieden hebben, is op zijn eigen manier smerig en wordt steeds smeriger. Waar ik op hoop, is een interne evolutie in de communistische staten in de richting van meer vrijheid en een meerpartijensysteem.' Een vergelijkbare confrontatie met zichzelf zien wij bij Sontag, die Hanoi in 1968 bezocht. In haar boek gaf zij evenals McCarthy in haar werk uit 1968 een idealistisch beeld van de Noord-Vietnamese samenleving. Een centrale plaats namen ook haar gevoelens van schaamte in toen zij als welvarende burger uit het rijke Amerika, die in haar eigen woorden was vergiftigd door het kapitalisme, in Hanoi aankwam. Zij vond het in het begin lastig om met de bevolking contact te maken – daarvoor was de mentale kloof volgens haar te groot tussen de Amerikanen die alle problemen met geweld en technologie wilden oplossen en de Vietnamese samenleving. Geleidelijk aan lukte dat beter en realiseerde zij zich dat alles binnen de Noord-Vietnamese samenleving erop was gericht de oorlog te winnen en dat Noord-Vietnam het verdiende om te worden geïdealiseerd.

Hoe moeten wij achteraf oordelen over deze bezoeken? Dat zij invloed hadden, staat wel vast. Le Duan waardeerde deze 'diplomatie van het volk', zoals zij dit zelf noemden. Hij realiseerde zich steeds heel goed dat deze 'burger-diplomaten' van grote betekenis waren voor het wijzigen van het politieke klimaat in hun eigen land en voor de besluitvorming van de Amerikaanse regering. Daarmee zij echter niet gezegd dat de bezoekers niet zouden lijden aan de bijziendheid van hun eigen tijd, hun meningen niet regelmatig met feiten verwarden of soms niet meer bezig waren met een zoektocht naar hun eigen ik dan met het correct weergeven van de situatie in Noord-Vietnam.

Hier was sprake van een bewuste politiek van Hanoi, weten wij nu. Het was oorlogspropaganda in een diplomatiek jasje, die uiteindelijk grote invloed had in de politieke discussie in de Verenigde Staten over de oorlog in Vietnam. De leiders in Hanoi waren in dit verband vooral geïnspireerd door het succes van de Algerijnse onafhankelijkheidsbeweging onder leiding van Ben Bella, die in 1962 onafhankelijkheid verkreeg van de regering-De Gaulle. De belangrijkste les die men in Hanoi hieraan verbond was dat men moest proberen zo breed mogelijk steun te zoeken voor het bereiken van de doelen. Een eerste brandpunt van diplomatieke activiteiten, die in dit geval vooral gebeurden door leiders van de Vietnamese Arbeiders Partij, vormden de andere communistische staten (de Sovjetunie, China, Cuba, de Oost-Europese staten en Noord-Korea) met als boodschap dat de oorlog in Vietnam een onderdeel was van de wereldwijde revolutionaire strijd tegen het imperialisme en het kapitalisme en dat zij daarom Noord-Vietnam moesten steunen. Men richtte zich in de tweede plaats op de niet-communistische regeringen in de Derde Wereld, een taak die werd uitgevoerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken – waarbij wij natuurlijk moeten opmerken dat deze diplomaten ook leden waren van de communistische partijhiërarchie. Met legde daarbij niet de nadruk op het communistische karakter van de staat of de nauwe banden met andere communistische landen, maar op de strijd voor de hereniging van de Vietnamese natie en op zelfbeschikking. Men brandmerkte tijdens gesprekken in Joegoslavië, Algerije, Egypte en andere vaak pas recent onafhankelijk geworden staten in Afrika daarbij de Verenigde Staten als een neokoloniale

mogendheid. Tenslotte had de Noord-Vietnamese diplomatie ook aandacht voor groepen buiten het verband van een staat, voor organisaties van studenten, voor vrouwen en vakbonden, bij voorkeur in het Westen. Dit was vooral het werkterrein van de diplomatieke vertegenwoordigers van het Nationaal Bevrijdingsfront, die naar buiten toe onafhankelijk opereerden als vertegenwoordigers van het Zuid-Vietnamese volk maar feitelijk steeds aan de leiband van Hanoi liepen. Deze activiteiten hadden uitdrukkelijk tot doel de publieke opinie in het Westen tegen de eigen regeringen op te zetten als die de Amerikaanse politiek steunden.

De activiteiten van de vertegenwoordigers van het Bevrijdingsfront richtten zich nadrukkelijk op de bevolking van de Verenigde Staten. De sympathie die zij in de Verenigde Staten ervoeren, had voor een deel te maken met de binnenlandse onvrede in de Verenigde Staten, zoals die door jongeren en radicale groepen werd gevoeld over de politieke en sociale situatie in hun eigen land. Zij omarmden het Nationaal Bevrijdingsfront als een symbool voor hun eigen strijd tegen de gevestigde orde in de Verenigde Staten. Het was een ontwikkeling die de leiders in Hanoi toejuichten. Hoe nauwer de band tussen de Amerikaanse radicalen en het Front was, hoe krachtiger de kritiek op de Amerikaanse regering zou klinken. Het Bevrijdingsfront en de regering van de DRV maakten hierbij steeds een handig onderscheid tussen 'het Amerikaanse volk dat naar vrede verlangt' en 'de oorlogszuchtige Amerikaanse regering'. Ik noemde hiervoor enige Amerikaanse critici van de Vietnampolitiek van hun regering die naar Vietnam reisden, daar met open armen werden ontvangen en vervolgens in hun land terugkeerden met beeldende verhalen over wat de Amerikanen in Vietnam aanrichtten, over het functioneren van de Noord-Vietnamese samenleving en over het oprechte verlangen naar vrede en eenheid van de Vietnamese bevolking. Zij bezochten, evenals bijna driehonderd andere Amerikanen, Noord-Vietnam. Veel van die reizen waren georganiseerd door de religieus geïnspireerde Amerikaanse pacifiste Cora Weiss. Zij reisde zelf vijf keer naar Hanoi tussen 1969 en 1978 en speelde een rol bij de organisatie van vrouwenconferenties waar Amerikaanse en Vietnamese vrouwen elkaar in 1969 en 1971 ontmoetten.

In 2013 heeft de Amerikaanse historica Judy Tzu-Chun Wu een studie gewijd aan een aantal critici van de Amerikaanse oorlogsinspanning in Vietnam (*Radicals on the road. Internationalism, orientalism, and feminism during the Vietnam era*). Het is van belang wat langer bij deze studie stil te staan, omdat zij niet alleen aandacht besteedt aan een aantal in de geschiedschrijving veelal genegeerde of onderbelichte tegenstanders van de Amerikaanse oorlogsinspanning, maar ook aan hun relatie met Vietnamezen, onder wie boeddhisten, de Noord-Vietnamese regering en het Nationaal Bevrijdingsfront. Een groep reizigers die van Wu bijzondere aandacht krijgt, zijn de elf mensen die zichzelf de U.S. People's Anti-Imperialist Delegation noemden en die in 1970 naar Noord-Korea, Noord-Vietnam en China reisden. Eldridge Cleaver, een leider van de Black-Pantherbeweging, voerde de groep aan, met als leden onder anderen Elaine Browne, Robert Scheer, Pat Sumi, Ann Froines en Alex Hing. Het waren mensen met een verschillende achtergrond: aanhangers van de beweging voor de emancipatie en de 'bevrijding' van de zwarten in de Verenigde Staten, leden van de anti-oorlogsbeweging of de beweging voor vrouwenemancipatie, werknemers van kritische media en mensen die vonden dat in Amerika een volkomen verkeerd beeld van Azië bestond. Zij noemden zich nadrukkelijk anti-imperialisten en daarom mogen wij hen niet vereenzelvigen met anderen die zich als pacifist of gematigde criticus tegen de oorlog keerden. In de woorden van een van hen Alex Hing: 'Bij een anti-oorlogsbeweging kan het inhouden dat men tegen alle oorlogen is, tegen de bevrijdingsoorlogen van de mensen in de wereld, tegen alle rechtvaardige oorlogen. Maar als wij spreken over een anti-imperialistisch standpunt steunen wij duidelijk de bevrijdingsoorlogen van de mensen op de wereld. In feite willen wij dat de Vietnamezen winnen van het Amerikaanse imperialisme en wij zijn tegen onrechtvaardige agressie-oorlogen.' Het is gezien dit standpunt onjuist om deze radicale critici te beschrijven als mensen die de Verenigde Staten wilden hervormen. Zij beschouwden de Amerikaanse regering als onderdrukkers en wilden een revolutionaire verandering

op politiek, sociaal en economisch gebied. Zij waren internationalisten in die zin dat zij de nadruk legden op de solidariteit met ‘de onderdrukte mensen’ in Azië, Afrika en Latijns-Amerika en – voor een aanzienlijk deel van hen – ook met het niet-blanke bevolkingsdeel van de Verenigde Staten. Wu spreekt over ‘revolutionaire reizigers’, waarbij het opvalt dat een aanzienlijk deel van hen zwart of vrouw was.

Zij geeft ook een aantal voorbeelden van de wijze waarop de Noord-Vietnamese regering en het Bevrijdingsfront de bezoeken van de Amerikanen gebruikten voor hun politieke propaganda. Dat gebeurde in de eerste plaats door hen op een selectieve manier kennis te laten maken met de situatie in Noord-Vietnam. Daarbij lag de nadruk op de verwoestingen door het Amerikaanse leger en het verlangen naar eenheid en vrede, waarbij contacten met (ontevreden) burgers vanzelfsprekend werden vermeden. Pham Khac Lam, die in de jaren vijftig deel had uitgemaakt van de staf van generaal Giap, moest als lid van de persafdeling van het Centraal Comité voor Propaganda en Training het Noord-Vietnamese publiek een beeld geven van de ontwikkelingen in de Verenigde Staten. In zijn perspublicaties legde hij de nadruk op de breuklijnen binnen de Amerikaanse samenleving en de aanzwellende kritiek op de regering, opdat de mensen in Noord-Vietnam vertrouwen behielden in de oorlog. Hij was degene die buitenlandse bezoekers ontving en hen moest voorlichten. Hij gaf later toe dat hij de bezoeken met drie gedachten in zijn hoofd organiseerde: ‘Wij wilden hun in de eerste plaats de agressie in de oorlog laten zien, wat er met ons volk gebeurde, opdat zij de situatie aan de Amerikanen konden vertellen...van de oorlogsmisdaden. In de tweede plaats wilden wij hun de vastbeslotenheid van de Vietnamezen om zich tegen de agressieoorlog te verzetten tonen. Het derde dat wij benadrukten, was dat de Vietnamezen in vrede zouden leven als er geen bombardementen meer waren.’ Veel van die Amerikaanse bezoekers, nauwelijks op de hoogte van de geschiedenis van Azië en de specifieke kenmerken van de samenlevingen in dat deel van de wereld, lieten zich gemakkelijk manipuleren en inzetten voor de Noord-Vietnamese politiek. Het beeld dat zij kregen van het buitensporige Amerikaanse geweld en de oorlogsmisdaden was niet per se fout, maar wel eenzijdig. De andere kant werd in de voorlichting ‘vergeten’. Niet zelden viel de presentatie van hun indrukken later samen met een verheerlijking van de nog niet door het imperialisme bedorven Aziatische mens en samenleving, die op deze manier op een hoger plan werden geplaatst dan de in hun ogen verdorven imperialistische westerse samenleving en cultuur. Door deze identificatie met Aziatische mensen en hun samenlevingen, die zich volgens hen tegen het imperialisme keerden, gaven zij een geïdealiseerd en romantisch beeld van de werkelijke situatie in Zuidoost-Azië.

Hoeveel betekenis de Noord-Vietnamese regering en het Bevrijdingsfront toekenden aan het zoeken van steun buiten Vietnam blijkt ook uit de activiteiten van Pham Van Chuong. Hij werkte voor de nieuwsorganisatie van het Bevrijdingsfront en was gestationeerd in Oost-Berlijn en later in Praag. Daar ontmoette hij westerse critici van de oorlog, onder anderen Tom Hayden, Jane Fonda en Dave Dellinger. Hij publiceerde wekelijks een nieuwsbrief voor individuele mensen en organisaties in het Westen. Hij verspreidde onder hen vijfhonderd kopieën, terwijl zijn medewerkers in Praag de informatie naar de media stuurden. Van belang voor de beïnvloeding van de westerse beeldvorming waren ook de activiteiten van Vietnamese vrouwen op conferenties van kritische westerse vrouwenorganisaties. De belangrijkste vond in april 1971 in Vancouver plaats, waar duizend vrouwen uit de Verenigde Staten en Canada vrouwen uit Vietnam en Laos ontmoetten. Er waren nauwe contacten tussen de deelnemers aan deze conferenties en de Unie van Vrouwen voor de Bevrijding van Zuid-Vietnam, die in 1960 tegelijkertijd met het Nationaal Bevrijdingsfront in Hanoi was opgericht. Een belangrijk rolmodel voor de vrouwelijke tegenstanders van de oorlog was Nguyen Thi Binh, een kleindochter van de revolutionair Phan Chu Trinh en op dat moment minister van Buitenlandse Zaken van de Voorlopige Regering van Zuid-Vietnam, de politieke tak van het Bevrijdingsfront. Zij speelde zelf handig in op het gemeenschappelijke van de Amerikaanse en

Vietnamese ‘motherhood’ en ‘sisterhood’, met als de uiteindelijke conclusie van veel vrouwen dat de vrijheid en gelijkheid van de vrouwen in de wereld afhankelijk was van de zege van het Bevrijdingsfront op de Verenigde Staten. Een ander belangrijk rolmodel was Nguyen Thi Dinh, de boerendochter die opgeklommen was tot plaatsvervangend leider van de Vietcong en wier ervaringen werden gebruikt om de belangrijke rol die vrouwen in de oorlog konden spelen aan te geven.⁹¹

De Amerikaanse anti-oorlogsbeweging

President Johnson noemde in 1964 kort na het Tonkinincident de publieke opinie de zwakste schakel in de Amerikaanse oorlogsvoering. Dat lijkt goed getypeerd. Op dat moment wisten de meeste Amerikanen nauwelijks iets van Vietnam, maar de grondhouding was ook dat er geen redenen waren om te twijfelen aan de overtuiging van hun regering dat Amerikaanse militairen op zo’n 8000 mijl verwijderd van het moederland essentiële belangen van hun land verdedigden. Geleidelijk aan is deze oude consensus veranderd en ontstond een nieuwe met als elementen kritiek op de oorlog, omdat die onrechtvaardig, immoreel, niet in overeenstemming met de grondwet of niet in het nationaal belang was. Het is een proces dat zich over vele jaren heeft afgespeeld en dat een aantal belangrijke momenten kent. Ik noem hier de belangrijkste.

Het begon met een beperkte groep jongeren die hun oproepkaart voor de dienstplicht publiekelijk verscheurden of verbrandden en met protesten bij een fabriek van Dow Chemical dat napalm produceerde – maar de aantallen waren nog gering. Bij de laatste demonstratie kwamen slechts veertig mensen opdagen. Na de landing van Amerikaanse mariniers in Danang in maart 1965 vonden de eerste ‘teach-ins’ (kritische publieke bijeenkomsten) op universiteiten plaats over de wenselijkheid van de escalatie van de oorlog. De organisatoren waren in het begin overwegend linkse studenten die waren aangesloten bij de Students for a Democratic Society (SDS). Zij verkondigden dat de steun voor de regering in Saigon betekende dat de Amerikaanse regering zich tegen de wil van het Vietnamese volk keerde. Opinieonderzoeken wezen op dat moment uit dat jongeren onder de dertig grotere voorstanders van de oorlog waren dan ouderen. Toch namen in april 1965 25 duizend mensen deel aan een demonstratie die door de SDS in Washington was georganiseerd.

De aanscherping van de kritiek op de oorlog hield nauw verband met de opkomst van de beweging van New Left, een activistische stroming die het kapitalisme afwees en de fouten in het functioneren van de Amerikaanse democratie benadrukte. De Amerikaanse bemoeienis met Vietnam illustreerde voor hen de verkeerde keuzes die als uitvloeisel van het ‘kapitalistische imperialisme’ en het falen van de democratie waren gemaakt. Binnen deze beweging speelde de SDS als organisatie een belangrijke rol. Volgens een leider van de SDS Paul Potter was er een nauw verband tussen de strijd die het Vietnamese volk voerde en die van de SDS en andere organisaties in de Verenigde Staten. De overeenkomst was volgens hem dat in beide gevallen werd gevochten tegen onrecht en dat men werd tegengewerkt door ‘het systeem van onderdrukking’.

Een belangrijk moment waren de hoorzittingen die door senator Fulbright vanaf begin februari 1966 werden georganiseerd. Op dat moment vochten 200 duizend Amerikanen in Vietnam en waren er al 2800 gedood. Fulbright was ervan overtuigd geraakt dat verdere escalatie onverstandig was en wenste nu dat zijn land zich terugtrok uit Zuidoost-Azië. Een invloedrijke getuige tijdens de hoorzittingen was de diplomaat George Kennan, de geestelijke vader van de containmentpolicy. Hij verklaarde dat de dominotheorie niet langer gold voor Zuidoost-Azië en dat Ho Chi Minh zeker niet met Hitler mocht worden vergeleken en ook geen marionet van China of de Sovjetunie was. Hij kon zich niet goed voorstellen waarom de Verenigde Staten zich met Vietnam moesten bemoeien als dit zoals nu niet al het geval was. Hij stelde dat er verscheidene redenen waren waarom men zich moest terugtrekken. Een zege kon alleen worden behaald door enorme schade toe te brengen aan de burgers in Vietnam en hun levensomstandigheden en daarvoor mochten de Verenigde Staten volgens Kennan

nooit verantwoordelijk zijn. Een overwinning was volgens hem in wezen ondenkbaar. Een maand later was in onderzoeken van de publieke opinie de steun voor de wijze waarop Johnson de oorlog voerde gedaald van 63 naar 49 procent.

De publicaties en verhalen van de in de vorige paragraaf genoemde Amerikaanse bezoekers van Noord-Vietnam hadden ook invloed bij het creëren van een steeds kritischer klimaat in de jaren 1966-1968. Wij mogen de critici niet allemaal over een kam scheren – er waren gematigden en radicalen, met als meest verregaande groep de door Wu beschreven ‘revolutionaire leiders’ van de U.S. People’s Anti-Imperialist Delegation – maar gemeenschappelijk was de overtuiging dat de Verenigde Staten de oorlog moesten beëindigen. Een van de hoofdfiguren in het boek van Wu is de zwarte Amerikaan Robert S. Browne, een persoon die in de geschiedschrijving van de anti-oorlogsbeweging tot nu toe nauwelijks aandacht heeft gekregen en die nog eens laat zien dat de anti-oorlogsbeweging rijk geschakeerd was. Deze econoom, die van 1955 tot 1961 als Amerikaanse adviseur in Zuidoost-Azië werkte, was later een bruggenbouwer tussen allerlei groepen vredesactivisten en speelde ook een belangrijke rol in de Black-Powerbeweging. Hij werd tijdens zijn verblijf in Cambodja en Zuid-Vietnam geleidelijk aan steeds kritischer over de activiteiten van zijn regering: ‘Toen ik had getekend om voor Uncle Sam te gaan werken, geloofde ik erin dat ik deelnam aan een enorme poging de armoede te verlichten en de levensomstandigheden van achtergestelde mensen te verbeteren. Ik denk dat dit de motivatie van de meeste Amerikaanse werkers in de hulporganisaties van de jaren vijftig was... Toen ik meer politiek bewustzijn ontwikkelde, realiseerde ik mij echter dat het niet de prioriteit van Washington was in Indochina de levensstandaard van de mensen te verbeteren maar om punten te winnen in de Koude Oorlog.’ Hij trouwde met een vrouw met een gemengde Vietnamees-Chinees afkomst en keerde naar de Verenigde Staten terug, waar hij, naast zijn activiteiten die waren gericht op de beëindiging van de Vietnam Oorlog, betrokken was bij de bewegingen voor de burgerrechten en Black Power. Ik noemde al de Vietnamese boeddhistische monnik Thich Nhat Hanh. Die zocht contact met Browne, die het vervolgens mogelijk maakte dat Hanh in 1966 betrekkelijk gemakkelijk toegang kreeg tot de Amerikaanse media. Browne vond dat het geluid van Vietnamezen meer moest worden gehoord in de Verenigde Staten en dat gebeurde nu, zoals wij al eerder zagen, door middel van Hanh. Zij waren beiden voorstanders van ‘de derde weg’, die niet wilde kiezen tussen Noord-Vietnam en de Verenigde Staten en bovenal een vreedzame en democratische ontwikkeling van Vietnam beoogde na de beëindiging van de oorlog. Men kan hen beiden karakteriseren als gematigde critici van de Amerikaanse oorlog in Vietnam.

Een belangrijke criticaster van de oorlog werd in 1967 Martin Luther King, de leider van de burgerrechtenbeweging van de zwarte Amerikanen. Hij hield zijn mening lang voor zich. Dat was vooral omdat anderen er bij hem op aandrongen zich in te houden, omdat Johnson door allerlei wetten de positie van de zwarten sterk had verbeterd. In april van dat jaar keerde hij zich toch tegen de oorlog, riep op de bombardementen stop te zetten, een wapenstilstand af te kondigen en onderhandelingen te beginnen, waarbij ook het Nationaal Bevrijdingsfront moest worden betrokken. De meeste reacties in de Amerikaanse pers waren op dat moment nog zeer kritisch over het voorstel van King. Kort daarna nam hij deel aan een demonstratie tegen de oorlog, die was georganiseerd door een vriend van hem de arts Benjamin Spock en waarin in Manhattan 400.000 mensen meeliepen. Een onderzoek van de publieke opinie in juli van dat jaar (een Gallup poll) gaf aan dat een meerderheid van de Amerikanen (52 procent) vond dat Johnson de oorlog verkeerd voerde; 41 procent vond dat men nooit troepen had mogen sturen en 56 procent dacht dat men in een militaire patstelling verkeerde of de oorlog aan het verliezen was. Op 7 augustus verscheen op de voorpagina van *The New York Times* een artikel dat op dit laatste percentage voortborduurde. Het was geschreven door R.W. Apple, het hoofd van de afdeling van de krant in Saigon. Hij wees op de 13.000 dode Amerikanen, de 75.000 gewonden, de 2 miljard die de oorlog maandelijks kostte en het steeds verder groeiend aantal militairen dat naar Vietnam werd gestuurd. En toch was een zege op korte termijn

ondenkbaar en waarschijnlijk zelfs helemaal niet mogelijk, schreef hij. Hij vond de verhalen van Westmoreland dat de overwinning nabij was dan ook niet realistisch.

Een volgend belangrijk moment van de anti-oorlogsbeweging was de mars van 21 oktober 1967 in Washington, die een week van protesten tegen de oorlog afsloot. Tussen 50 en 100 duizend – vooral jonge – mensen namen daaraan deel en zij trokken op naar het Pentagon, het Amerikaanse ministerie van Defensie. Het verliep niet rustig. 682 mensen werden gearresteerd en 47 raakten gewond. Een nieuwe fase begon na het Tetoffensief van januari 1968. Het vergrootte vooral de kritiek op de oorlog op Amerikaanse universiteiten en het leidde tot meer teach-ins en meer demonstraties én een steeds groter wordende polarisatie binnen de Amerikaanse bevolking. Die werd mede veroorzaakt door de moorden op Martin Luther King (april 1968) en presidentskandidaat Robert Kennedy (juni) en de rellen na de dood van de leider van de zwarten en tijdens de Democratische Conventie (augustus). Hoe invloedrijk perspublicaties kunnen zijn bewees een artikel in *Life* van 27 juni 1969 met de namen en de portretten van alle 242 Amerikaanse militairen die tussen 28 mei en 3 juni in Vietnam waren gesneuveld.

Naast gematigden die vreedzaam demonstreerden en radicalen die een verandering van de Amerikaanse samenleving wensten, groeide in de loop der jaren een radicale tak die geweld niet schuwde, de zogenoemde ‘Weathermen’ of ‘Weathermen Underground’. Zij ontleenden hun naam aan een regel in een lied van Bob Dylan: ‘You don’t have to be a weatherman to know which way the wind blows.’ Het waren overwegend blanke Amerikanen, die eerst een factie hadden gevormd binnen de SDS en nu op hardhandige wijze de blanke Amerikanen wilden confronteren met de oorlog. Dat begon met een plundertocht in Chicago in oktober 1969 (‘Days of Rage’). Later pleegden zij bomaanslagen op openbare gebouwen en rekruteringscentra van het leger, overigens wel nadat zij vooraf een waarschuwing hadden laten uitgaan. Nadat een bom begin 1970 enkele leden van de eigen organisatie had gedood, besloten zij hun gewapende acties te beperken tot acties tegen goederen en er nadrukkelijk voor te zorgen dat zij mensen spaarden.

Tijdens de regering van Nixon (1969-1974) werd de anti-oorlogspartij steeds omvangrijker – wat niet wil zeggen dat zij op bepaalde momenten de meerderheid van de Amerikaanse bevolking aan haar kant had. Dat laatste had vooral te maken met het gegeven dat Nixon Amerikaanse militairen geleidelijk aan terugtrok uit Vietnam. Tijdens zijn regeringsperiode waren de gebeurtenissen in My Lai invloedrijk. Enkele dagen nadat de moordpartij door Amerikaanse militairen in My Lai bekend werd, vonden op 15 november 1969 in Washington grote demonstraties plaats, de zogenoemde Moratorium-demonstraties, omdat zij een einde wilde maken aan de oorlog. In totaal namen meer dan 800.000 mensen daaraan deel; de regering van Nixon meende dat het er ‘slechts’ 250.000 waren. Veel indruk maakte ook het gewelddadige optreden van leden van de Nationale Garde tegen demonstranten op Kent University in Ohio in mei 1970, waarbij zij vier studenten doodden. Tegen het einde van de Amerikaanse interventie keerden zich ook steeds meer oorlogsveteranen tegen de oorlog – een uniek fenomeen, want dit was ongekend in de geschiedenis van de Verenigde Staten.

De overwinning die Noord-Vietnam in april 1975 behaalde, werd door veel anti-oorlogsactivisten enthousiast begroet. De radicale krant *The Guardian* schreef: ‘Vietnam heeft gewonnen. En wij ook.’ Meer dan 50.000 mensen verzamelden zich op 11 mei in Central Park in New York en vierden de overwinning van het communistische Noorden. In zijn standaardwerk over de Amerikaanse anti-oorlogsbeweging *The war within. America’s battle over Vietnam* schrijft Tom Wells: ‘De Amerikaanse beweging tegen de Vietnam Oorlog was misschien wel de meest succesvolle anti-oorlogsbeweging in de geschiedenis. De effecten waren duidelijk aanzienlijk...Zij speelde een grote rol bij het beperken, de de-escalatie en het beëindigen van de oorlog. Zoals admiraal Thomas Moorer, het hoofd van de Verenigde Chefs van Staven tijdens de regering-Nixon, beweerde: “Met de reactie van de luidruchtige radicale groepen werd steeds rekening gehouden. En het zorgde ervoor dat degenen die de besluiten namen zich inhielden en zich terughoudend opstelden” [Wells]...Zij waren

aan het einde de overwinnaars, maar wel emotioneel bebloede overwinnaars...Zij hadden niet voorkomen dat de oorlog steeds verder escaleerde tijdens de regering van Johnson, noch hadden zij Nixons zorgvuldig uitgekozen escalaties van het conflict verhinderd. Zij hadden niet voorkomen dat er 2.000.000 Vietnamese doden waren gevallen en meer dan 50.000 Amerikanen...[maar] als zij niets hadden gedaan, waren de dood en de vernieling...veel groter geweest.⁹²

Het Poolse Marigoldinitiatief en de Britse premier Wilsons Sunflower

Vanaf eind 1966 vonden verscheidene internationaal georiënteerde pogingen plaats om onderhandelingen van de grond te krijgen. Het belangrijkste is het Poolse ‘Marigold’-initiatief. De Poolse diplomaat Janusz Lewandowski stelde in 1966 een tien-punten-plan op, bekend onder de codenaam Marigold (Goudsbloem), dat voorstelde dat op 6 december 1966 in Warschau onderhandelingen tussen de oorlogvoerende partijen zouden beginnen. De Amerikaanse regering vond dat de voorstellen te vaag waren, maar zij toonde zich bereid de bombardementsvluchten te beëindigen en met onderhandelingen op basis van de tien punten te beginnen zodra Noord-Vietnam de infiltratie in het Zuiden stopzette. De omstandigheden waaronder de voorbereidende acties van de Polen werden beëindigd zijn nog niet helemaal opgehelderd, ofschoon wij door recente publicaties wel een beter beeld hebben gekregen van een aantal achtergronden. Het staat vast dat zowel aan Amerikaanse als aan Noord-Vietnamese kant ernstig werd getwijfeld aan de oprechtheid van de andere partij. Het is waarschijnlijk zo dat op hetzelfde moment dat de leiders uit Hanoi pogingen frustrerden om elkaar te ontmoeten Johnson tegen het advies van McNamara en Cabot Lodge opdracht gaf vlak bij Hanoi te bombarderen.

De Britse premier Harold Wilson werkte al vanaf 1965 achter de schermen aan de totstandkoming van onderhandelingen tussen de Verenigde Staten en Noord-Vietnam. Wilson vreesde dat de oorlog tot een grote economische crisis zou leiden die ook de Britse economie, die het toch al erg moeilijk had, zwaar zou treffen en hoopte verder door een rol als intermediair de positie van Groot-Brittannië op het internationale politieke toneel op te vijzelen. Daarnaast verwachtte de Britse premier dat een succes hem in eigen land politieke winst opleverde. In wezen moest hij voortdurend laveren tussen de noodzaak een goede relatie met zijn belangrijkste bondgenoot in stand te houden en de Britse publieke opinie, die midden 1966 in meerderheid tegen de Amerikaanse interventie in Vietnam bleek te zijn. Johnson toonde weinig begrip voor de situatie van Wilson en bekritiseerde zijn Britse collega, omdat die zich niet bereid toonde Britse troepen naar Vietnam te sturen. In 1965 had Johnson de adviezen van Wilson al scherp afgewezen: ‘Ik ga je niet vertellen hoe jij de zaken moet regelen in Malakka en jij hoeft mij niet te vertellen hoe ik dat in Vietnam moet doen...Als je ons wilt helpen stuur ons dan enige mensen.’ Een peloton doedelzakspelers was volgens de Amerikaanse president voldoende – het ging alleen maar om de Britse vlag. Rusk meende dat men ook kon volstaan met de ‘Black Watch’, een regiment van Schotse Hooglanders. Volgens Johnson leed zijn Britse collega aan ‘Nobelprijs-koorts’. In deze tegenstelling ligt een van de voornaamste oorzaken van de mislukking van de zogenoemde ‘Kosygin week’.

In februari 1967 had de Britse regering goede hoop dat zij met behulp van de Sovjetunie erin zou slagen een diplomatiek succes te behalen. De regering-Johnson meende op dat moment dat de toon in Hanoi aan het veranderen was en kreeg via de Russische ambassade in Washington signalen dat gematigde krachten in Hanoi aan invloed wonnen. Johnson en zijn veiligheidsadviseur Rostow vertelden binnenskamers dat het erop leek dat Hanoi serieus wilde onderhandelen, maar zij waren voorzichtig en er waren ook andere geluiden binnen de Amerikaanse regering van mensen die hier niet in geloofden, zoals de Amerikaanse ambassadeur in Saigon Cabot Lodge. Van 6 tot 13 februari bezocht de Russische premier Alexei Kosygin Groot-Brittannië op het moment dat door een wapenstilstand in verband met Tet, het Vietnamese Nieuwjaar, de bombardementen door de

Amerikanen tijdelijk waren stopgezet. Bij die gelegenheid deden de Britten na overleg met de regering-Johnson het zogenoemde A-B-voorstel, ook wel bekend als het ‘Sunflower’ (Zonnebloem)-voorstel, een plan om in twee fasen tot onderhandelingen te komen. De Amerikanen zouden hun bombardementen beëindigen en de Noord-Vietnamezen zouden de infiltratie in het Zuiden moeten stoppen. Johnson stuurde op 8 februari een brief aan Ho Chi Minh, waarin hij het voorstel noemde: ‘Ik ben bereid om opdracht te geven de bombardementen tegen uw land te beëindigen en verdere uitbreiding van de Amerikaanse strijdkrachten in Zuid-Vietnam stop te zetten, zodra ik ervan verzekerd ben dat de infiltratie in Zuid-Vietnam over het land en via de zee is gestopt.’ Johnson liet hierbij in het midden op welke wijze de Amerikaanse regering die zekerheid wilde krijgen: was een belofte van Hanoi voldoende (‘zal stoppen’) of moest dat feitelijk worden vastgesteld (‘is gestopt’) door de Zuid-Vietnamese en Amerikaanse inlichtingendiensten? Vervolgens liep het toch fout, waarbij de Amerikaanse en de Britse regering elkaar na afloop de schuld gaven van de mislukking. Volgens de Amerikanen had Wilson de Amerikaanse voorstellen veel te ruim geïnterpreteerd en volgens de Britten hadden Johnson en Rostow de voorwaarden later aangepast. Wilson stond vervolgens voor de vernederende opgave een nieuwe tekst aan Kosygin te geven. Het was al met al een groot diplomatiek fiasco voor Wilson. Het antwoord van Ho Chi Minh kwam op 15 februari. Hij wees het Amerikaanse voorstel af.

In een gedegen Britse studie van de besprekingen toonden de historici Dumbrell en Ellis in 2003 aan dat er meer dan een reden was waarom dit vredesinitiatief mislukte: ‘De ambivalentie van Moskou, het gebrek aan realisme bij Wilson, het scepticisme van Rostow, de haat van Johnson versus Robert Kennedy, de altijd aanwezige neiging van Hanoi om “al het servies te breken”...en de vergiftigde relatie tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.’ Bovendien ontbrak volgens de auteurs een belangrijke grondvoorwaarde. Johnson had geen helder beeld hoe hij een einde moest maken aan de oorlog. Het staat wel vast dat er de nodige communicatieproblemen en interpretatie-onduidelijkheden zijn geweest bij de betrokkenen, maar de kern is dat een te optimistische Wilson, na overleg met de Amerikaanse diplomaat Chester Cooper, een eenvoudige versie van het voorstel aan Kosygin mee wilde geven en dat de Amerikaanse regering garanties wilde dat de Noord-Vietnamezen oprecht waren in het voornemen hun troepeninfiltraties in het Zuiden stop te zetten. In dat verband deed het Noord-Vietnamese besluit tijdens de Tet-periode drie nieuwe divisies naar het Zuiden te commanderen de Amerikaanse perceptie van de oprechtheid van de andere kant geen goed. Rostow sprak in dat verband over een A-B-C-D voorstel: eerst een bericht van Hanoi dat men de infiltratie had stopgezet, dan een bombardementspauze, vervolgens een bevestiging van Saigon dat de infiltratie was gestopt en ten slotte de mededeling van Washington dat men de aanvoer van troepen zou beëindigen. Hiermee maakte Johnsons veiligheidsadviseur duidelijk wat Johnson in zijn schrijven aan Ho Chi Minh nog enigszins in het midden had gelaten. Daarnaast waren er nog allerlei andere complicaties: Cooper, die op onzorgvuldige wijze met zijn regering communiceerde en zich door Wilsons enthousiasme liet meeslepen; Kosygin, die deed alsof hij het voorstel steunde, maar wist dat zijn invloed in Hanoi beperkt was; Robert Kennedy, die in deze periode Johnson ervan beschuldigde Ho Chi Minh ten onrechte voor te stellen als een pion van China, wat tot een enorme scheldpartij van Johnson leidde en hem minder bereid maakte tot een compromis; en Wilson, die zei dat hij zelfs wel op bezoek wilde gaan in Hanoi en Rostow van liegen beschuldigde.⁹³

Enige steun van bondgenoten in de Pacific en varianten van kritiek bij westerse bondgenoten van de Verenigde Staten

De Verenigde Staten slaagden er nooit in brede internationale steun te verkrijgen voor hun oorlogsinspanning in Vietnam en zij hadden te maken met een voortdurend groeiende internationale kritiek, terwijl de Amerikaanse tegenstanders in Vietnam brede sympathie ondervonden en

omvangrijke materiële steun kregen van de Sovjetunie en China. Wij moeten dan ook concluderen dat de Amerikaanse politiek in diplomatiek opzicht faalde. Een reeks van publicaties heeft de afgelopen decennia een duidelijker beeld gegeven van de achtergronden van deze Amerikaanse politiek en van de consequenties voor de oorlogsvoering. Johnson probeerde in 1964 in wat wordt aangeduid als de ‘more flags’-campagne brede steun bij Europese en Aziatische bondgenoten te vinden. Aziatische landen en andere staten, die de dreiging van het communisme door hun ligging als reëler ervoeren – wat nog niet wil zeggen dat het inderdaad zo was – en die in financieel opzicht veelal nauw met de Verenigde Staten waren verbonden, bleken in 1965 bereid troepen te sturen: Australië 7000, Thailand 11.000, Nieuw-Zeeland 552 en Zuid-Korea 50.000.

Voor de Europese bondgenoten van de Verenigde Staten lag dit anders. Noch de Britse premier Wilson, noch de Duitse bondskanseliers Ludwig Erhard en Willy Brandt lieten zich door Johnson overhalen militaire steun te verlenen. Zij beschouwden de Amerikaanse perceptie van de dreiging van het communisme in Vietnam als overdreven simpel en meenden dat dit juist het paradoxale gevolg had dat het de Amerikaanse geloofwaardigheid in de wereld, waar het toch voor een belangrijk deel om was begonnen, ernstig aantastte. De westerse regeringen stuurden geen troepen of geld om de Amerikaanse interventie in Vietnam te steunen, toch hielden zij over het algemeen de kritiek binnenskamers. Er was hen veel aan gelegen een zo goed mogelijke verstandhouding met de bondgenoot aan de andere kant van de Atlantische Oceaan te bewaren. Naarmate de oorlog langer duurde, werd het echter steeds moeilijker deze voorzichtige en terughoudende houding vol te houden.

Wat de bondgenoten in Europa betreft, was de relatie met Frankrijk het meest problematisch. De Gaulle was de enige West-Europese leider die openlijk kritiek had op de Amerikanen. Hij uitte zich regelmatig kritisch over de Amerikaanse interventie, maar de regering-Johnson voelde niets voor zijn pogingen een einde aan de oorlog te maken door de neutralisering van Vietnam. Hij meende dat dit bereikt kon worden door Noord- en Zuid-Vietnam buiten de twee machtsblokken in de Koude Oorlog te houden. Veel indruk op de wereldopinie maakte een toespraak die hij op 1 september 1966 in de Cambodjaanse hoofdstad Phnom Penh hield, waarin hij de Verenigde Staten opriep zich uit Vietnam terug te trekken en een internationale vredesconferentie te beleggen. Het was een politieke lijn die volgens onderzoeken van de publieke opinie door de meeste Fransen werd gesteund. Toch ontstond in Frankrijk, evenals in sommige andere Europese landen, een radicalere stroming die zich verzette tegen de oorlog in Vietnam – waarover aan het einde van deze paragraaf meer.

Bij veel bondgenoten, ook bij Canada en Japan, bestond de vrees dat de Amerikaanse interventie tot een grote oorlog zou leiden. En Australië, dat de Amerikaanse interventie met eigen troepen steunde, deed dit steeds met de voet op de rem. Voor de ‘goede buur’ Canada was het nog moeilijker dan voor de ‘verre vriend’ Groot-Brittannië om een middenkoers te varen tussen kritiek op de Amerikaanse interventie in Vietnam en steun aan de bondgenoot. De Canadese regering stond achter de Amerikaanse politiek om een niet-communistisch Zuid-Vietnam te steunen, veroordeelde het communistische Noord-Vietnam omdat deze staat in Canadese ogen een agressieve oorlog voerde en vreesde evenals de Amerikanen de effecten van de val van een domino. In de recente historiografie over de positie van Canada in het licht van de Vietnam Oorlog wijzen historici echter veelal de oude opvatting af dat Canada zich bijkans blind liet leiden door de Amerikaanse aanwijzingen. Maar ook de opvatting dat de Canadese regering voortdurend als een rem op verdere escalatie fungeerde, moet worden genuanceerd. De Canadezen volgden bij voorkeur een achter de schermen (‘stille diplomatie’) uitgevoerde middenkoers, waarbij omstreeks het midden van de jaren zestig het zwaartepunt meer naar kritiek verschoof. De groeiende frustratie en kritiek van de Canadese regering werd begin 1965 publiekelijk bekend. Op 2 april 1965 riep de Canadese premier Lester B. Pearson tijdens een redevoering op de Temple University in Philadelphia, waarin hij ook steun betuigde aan de motieven van de Verenigde Staten, zijn buurstaat op unilateraal de bombardementen stop te zetten en

onderhandelingen met Noord-Vietnam te beginnen. Deze toespraak wekte grote woede op bij Johnson. Pearson werd naar Camp David ‘ontboden’ en tijdens een felle woordenwisseling greep de Amerikaanse president zijn Canadese collega zelfs bij zijn jas beet.

Een andere westerse politicus die bij Johnson voor grote woede-uitbarstingen zorgde, was de Zweedse premier Olof Palme. Van alle westerse landen was het onbehagen over de Amerikaanse rol in Vietnam in Zweden zeker het omvangrijkst en het langdurigst. Veel Zweden beschouwden de Amerikaanse interventie als verraad aan de democratische principes die de Verenigde Staten altijd hadden voorgestaan en als een schending van de beginselen van nationale soevereiniteit en zelfbeschikking. Volkomen onnodig militariseerden de Amerikanen een politieke kwestie en brachten zo een grote oorlog naderbij, vonden zij. De Amerikaanse regering nam het de Zweedse regering ook kwalijk dat het Bertrand Russell Internationaal Oorlogstribunaal, dat mede werd gefinancierd door Noord-Vietnam, in mei 1967 in Stockholm kon worden gehouden. Daar werd scherpe kritiek op het optreden van de Amerikanen in de oorlog uitgeoefend, maar bleven de tegenstanders buiten beeld. Bovendien konden Amerikaanse deserteurs zich in Zweden vestigen en kregen zij financiële steun van de Zweedse regering. In februari 1968 bereikte de Amerikaanse verontwaardiging een voorlopig hoogtepunt toen Palme, op dat moment nog minister van Onderwijs, aan de zijde van Nguyen Tho Chanh, de Noord-Vietnamese ambassadeur in de Sovjetunie, aan een demonstratie gericht tegen de amerikanisering van de oorlog deelnam en hij in een toespraak verkondigde dat de Verenigde Staten wel beweerden dat zij de democratie verdedigden, maar dat de democratie beter vertegenwoordigd werd door het Nationaal Bevrijdingsfront dan door Amerika en zijn junta's. Los van het feit dat Palme zich in zijn rede van zijn meest naïeve kant liet zien, rekte hij hier de grens van de Zweedse neutraliteit behoorlijk op, zo hij die al niet overschreed. De Amerikaanse regering riep onmiddellijk zijn ambassadeur naar Washington terug. De verhouding verbeterde niet toen in 1969 de Zweedse regering Noord-Vietnam erkende. Hoezeer de relatie tussen beide staten verstoord was, bleek in juni 1970 toen Palme, inmiddels premier van Zweden, tijdens een bezoek aan de Verenigde Staten niet door president Nixon werd ontvangen. Het was een behandeling die eerder alleen Fidel Castro in 1959 te beurt was gevallen. Het dieptepunt werd bereikt in december 1972 ten tijde van de kerstbombardementen van Nixon. Palme vergeleek de Amerikaanse bombardementen op Hanoi met die op Guernica in de Spaanse burgeroorlog en met de oorlogsmisdaden in de Tweede Wereldoorlog door Nazi-Duitsland. De regering-Nixon was zeer verontwaardigd dat zij op dezelfde lijn werd geplaatst met dit moorddadige regime.

De relatie tussen de Verenigde Staten en de trouwe bondgenoot Nederland heeft recent eveneens de nodige aandacht gekregen. De Nederlandse historicus Rimko van der Maar heeft in een aantal publicaties, waaronder zijn proefschrift *Welterusten mijnbeer de president. Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973* uit 2007, erop gewezen dat de Nederlandse regering tussen 1965 en 1973 niet volstrekt ongevoelig is geweest voor parlementaire en maatschappelijke kritiek op de onvoorwaardelijke Nederlandse steun aan de Amerikaanse interventie in Vietnam. Die maatschappelijke kritiek begon na het begin van Rolling Thunder in maart 1965 en was afkomstig van de Pacifistisch Socialistische Partij, andere pacifistische groepen en linkse jongeren- en studentenorganisaties. De kritiek was in het begin kleinschalig en gold de Nederlandse regering en het parlement, omdat zij de Amerikaanse regering steunden. Velen zagen ook een bemiddelende rol voor het kleine Nederland weggelegd. Volgens deze critici was geen sprake van communistische agressie die werd gestuurd door Noord-Vietnam – naar de huidige inzichten een bijzonder naïeve opvatting – en was de bevolking van Zuid-Vietnam terecht spontaan in opstand gekomen tegen het corrupte wanbeleid van de regering van de opvolgers van Diem om zo de eenheid van het land te bereiken. Andere overwegingen waren het risico op een grote Oost-West confrontatie, de gevolgen voor de mensen in Vietnam, de vermeende massale steun voor de opstandelingen in het Zuiden en de Akkoorden van Genève die vrije verkiezingen voor heel Vietnam hadden voorgeschreven.

De Amerikaanse redenering dat de interventie noodzakelijk was om de uitbreiding van het communisme tegen te houden genoot echter in deze eerste periode brede steun onder de Nederlandse bevolking. Buitenparlementaire acties die waren gericht tegen het Amerikaanse optreden in Vietnam beschouwde men als onfatsoenlijk en als een uiting van ondankbaarheid voor de rol die de Verenigde Staten aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en daarna in Europa hadden gespeeld. Geleidelijk aan groeide eind 1965 en in 1966 toch de kritiek op het optreden van de Verenigde Staten. Een voorbeeld hiervan is een paginagrote advertentie in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in oktober 1965, die was ondertekend door 250 hoogleraren, journalisten, geestelijke leiders, kunstenaars en artsen. Het was een nadrukkelijk pleidooi de bombardementen stop te zetten. Een door studenten georganiseerde bijeenkomst in Amsterdam (een teach-in) trok 2000 mensen. In 1966 ontstond ook binnen de partijen die deel uitmaakten van de coalitie onder leiding van minister-president Jo Cals, te weten de Partij van de Arbeid, de Anti-Revolutionaire Partij en de Katholieke Volkspartij, steeds meer twijfel over de realiteit van de door de Verenigde Staten genoemde dreiging van China en over de vraag of een Amerikaanse zege mogelijk was. In dat jaar vond ook een verharding plaats. De Aktiegroep Vietnam, die nauw was verbonden met de actiegroep Provo, zocht in demonstraties een confrontatie met de Amsterdamse politie door, zonder dat zij een vergunning had aangevraagd, te demonstreren. In 1967 verbreedde deze beweging zich. In mei en oktober van dat jaar vonden twee demonstraties plaats, waaraan respectievelijk 10.000 en 15.000 mensen deelnamen. Deze waren georganiseerd door een comité onder leiding van Piet Nak, die in 1941 een belangrijke rol had gespeeld in de Februaristaking tegen de Duitse bezetting van Nederland. Initiatieven van Nak en van anderen die beoogden dat Nederlandse politici zich tegen de oorlog uitspraken, hadden weinig succes. Veel politici toonden zich uitermate voorzichtig met kritiek op de Verenigde Staten, de bevriende bondgenoot en de bevrijder van 1945. Zo gaf de PvdA-leider Joop den Uyl aan dat hij wel sympathiseerde met de demonstranten, maar niet wilde deelnemen aan de demonstratie. Minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns steunde de Amerikaanse Vietnampolitiek, vooral om op deze wijze het Atlantisch bondgenootschap overeind te houden. Goede Atlantische betrekkingen stonden bij hem en andere politici steeds op de voorgrond en er viel slechts spaarzaam een kritisch geluid – binnenskamers – bij een van de kabinetten te bespeuren. Deze houding paste binnen de brede consensus in de Nederlandse publieke opinie dat de Verenigde Staten een gerechtvaardigde oorlog voerden tegen de veronderstelde opmars van het communisme.

Maar zowel leden van het kabinet-Cals (1965-1966) als de kabinetten-De Jong (1967-1971) en -Biesheuvel (1971-1973) maakten zich op bepaalde momenten toch grote zorgen over de afkeuring van het Amerikaanse optreden in de maatschappij en in de Kamer. In 1966 en 1967 werd de oorlog steeds duidelijker een onderdeel van een fel publiek debat. Er werd steeds meer tegen de oorlog gedemonstreerd, de media werden kritischer en politieke partijen plaatsten in toenemende mate vraagtekens bij de Amerikaanse interventie. De kritiek kwam vooral van de oppositie aan de linkerkant van de PvdA, bij wie Joop den Uyl, ondanks zijn voorzichtigheid, een belangrijke rol speelde. Deze was echter zeker ook aanwezig binnen de regeringspartijen. Dat bleek bijvoorbeeld in augustus 1967 toen de motie-Schuijt, die stopzetting van de Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam bepleitte en de Nederlandse regering oproep hier bij de Amerikaanse regering op aan te dringen, met steun van de regeringspartijen door de Tweede Kamer werd aangenomen. Het kabinet-De Jong wilde de motie evenwel niet uitvoeren. Politieke verschuivingen ten nadele van de confessionele partijen KVP en ARP in 1966 maakten een zorgvuldige koersbepaling tegenover de kritiek van links en uit de eigen gelederen van nog groter binnenlands politiek belang. Minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns ondernam in 1968 en 1970 zelfs pogingen om een internationaal vredesplan voor Vietnam van de grond te krijgen; het waren initiatieven die hoofdzakelijk waren bedoeld om critici in de Kamer de wind uit de zeilen te nemen. De nieuwe minister van Buitenlandse Zaken Norbert Schmelzer reageerde in december 1972 wel kritisch naar de regering-Nixon toen deze

de zogenoemde kerstbombardeerten uitvoerde op Hanoi en omgeving. Het leidde tot grote demonstraties in Nederland. Het was de eerste keer dat een Nederlandse regering formeel protesteerde bij een Amerikaanse regering. Schmelzer schreef dat hij zich zorgen maakte over de groeiende anti-Amerikaanse gevoelens in Nederland en de schade die het voortduren van de bombardementen voor de NAVO had. Het Amerikaanse antwoord was dat niet de bombardementen maar Schmelzers protest het Atlantisch bondgenootschap schade berokkende.

Naast de kritiek van westerse regeringen in allerlei wisselende gradaties – van verborgen en zeer voorzichtig tot openlijk en scherp – was er buiten de sfeer van de regeringen in het Westen sprake van een veel radicaler protest tegen de Amerikaanse oorlogsinspanning in Vietnam. Soms ging dat gepaard met openlijk geweld. Twee landen wil ik hier vooral noemen: Frankrijk en de Bondsrepubliek Duitsland. Het is opvallend dat de Vietnam Oorlog van de jaren zestig veel meer aandacht in de Franse publieke opinie kreeg dan de oorlog van Frankrijk zelf in Indochina na afloop van de Tweede Wereldoorlog. Maar onverklaarbaar is dit niet. In die periode waren de Fransen nog vooral bezig met de wederopbouw van hun eigen land, de toenmalige strubbelingen in de Franse gebieden in Noord-Afrika waren nu eenmaal dichterbij huis en Franse dienstplichtigen vochten niet in Vietnam. De grotere belangstelling voor de oorlog van de jaren zestig houdt zeker voor een deel verband met de kritische houding van de regering-De Gaulle. De belangrijkste oorzaak was echter het veranderde politieke en culturele klimaat van de jaren zestig, toen binnenlandse politieke kwesties waar radicale critici onrecht zagen verbonden raakten met de volgens hen ‘imperialistische oorlog’ van de Amerikanen in Vietnam. Het is een fenomeen dat wij ook buiten Frankrijk vaststellen en dat ongetwijfeld voor een deel is bevorderd door de wijze waarop de Vietnam Oorlog op de televisie en door andere media in beeld werd gebracht. In het begin roerden zich vooral de Franse Communistische Partij en haar nevenorganisaties. Zij protesteerden al in 1963 tegen het gebruik van chemische wapens en eisten dat er onmiddellijk vrede kwam in Vietnam. Na 1965 werden de kritiek en de acties tegen de oorlog radicaler en stelden groepen intellectuelen en studenten zich steeds nadrukkelijker op achter de regering van Noord-Vietnam. Een belangrijke organisatie was het Comité National Vietnam, waarin de marxistische filosoof Jean-Paul Sartre een belangrijke rol vervulde. Hij nam ook deel aan het Russell Tribunaal, waar de Amerikaanse politiek in Vietnam werd omschreven als genocide. In 1968 raakte de kritiek op de Amerikaanse bemoeienis enigszins overschaduwd door de binnenlandse onlusten in Frankrijk zelf (de Meirevolutie), waarbij arbeiders en studenten op allerlei gebieden meer democratie eisten. Dat betekende echter niet dat het verzet tegen de oorlog in Vietnam op dat moment helemaal wegviel. Een uiting daarvan is de grote demonstratie tegen de oorlog in Parijs in mei 1970. Toen in de loop van de jaren zeventig het ware karakter van de regering van (Noord-)Vietnam duidelijk werd en honderduizenden het land ontvluchtten, werden de felle anti-Amerikaanse geluiden in Frankrijk steeds zwakker en groeide de kritiek op de communistische regering van Vietnam.

In de Bondsrepubliek raakten in het midden van de jaren zestig de binnenlandse kritiek op het functioneren van het eigen politieke en sociale systeem en de kritiek op vorige generaties eveneens nauw verbonden met de afwijzing van de oorlog van de Amerikanen in Vietnam. Kenmerkend was het krachtige door het marxisme gevoede anti-imperialistische gedachtegoed. Studenten, onder wie Rudi Dutschke, wezen erop dat men nu niet als in de tijd van de opkomst van nazi-Duitsland aan de kant kon blijven staan maar openlijk partij moest kiezen. Hun kritiek op de oorlog in Vietnam maakte voor hen nog eens goed duidelijk dat hun ouders en de regering van de Bondsrepubliek onvoldoende afstand hadden genomen van het Duitse verleden. Na 1968 werd dit verzet steeds radicaler en sommigen pleitten openlijk voor een opstand in het Westen tegen ‘de autoritaire wereldheerschappij van Washington en de daarmee sympathiserende regeringen’, die vergelijkbaar was met de strijd van de Vietnamezen tegen het Amerikaanse imperialisme. Hier ligt een van de achtergronden van het

ontstaan van de Baader-Meinhofgroep (ofwel: de Rote Armee Fraction), die met geweld dit verzet vorm wilde geven.⁹⁴

De rol van de Volksrepubliek China en de Sovjetunie, vooral in de eerste fase van de oorlog, en de visies van historici

Ik schreef hiervoor dat de Verenigde Staten in diplomatiek opzicht faalden. Die vaststelling had niet alleen betrekking op de relatie met de bondgenoten. Johnson en zijn medewerkers maakten ook een ernstige inschattingsfout wat betreft de rol van de Sovjetunie en China. Zo bleven zij er steeds van overtuigd dat China en de Sovjetunie Noord-Vietnam konden dwingen aan de onderhandelingstafel plaats te nemen of met bepaalde Amerikaanse voorstellen akkoord te gaan. In feite overschatten zij daarbij de mogelijkheden van de beide communistische grootmachten om druk uit te kunnen oefenen op Noord-Vietnam enorm. De Noord-Vietnamese leiders lieten zich nu eenmaal niet graag voorschrijven welke besluiten zij moesten nemen en opereerden bij voorkeur zo veel mogelijk autonoom. De Amerikaanse regering had mede daardoor ook geen goed beeld van de consequenties van de Amerikaanse escalatiepolitiek. Die leidde niet tot terughoudendheid bij de Noord-Vietnamezen, maar zorgde er juist voor dat de leiders in Hanoi steeds zelfverzekerder hun oorlogsbesluiten konden nemen. De Amerikaanse politiek zorgde er namelijk voor dat Moskou en Beijing bereid bleken hun steun aan Noord-Vietnam voortdurend uit te breiden. Zelfs op het moment dat de communistische bondgenoten in 1972 ten tijde van president Nixon Noord-Vietnam uiteindelijk dwongen aan de onderhandelingstafel plaats te nemen, voorzagen zij dit land tegelijkertijd van zoveel wapens en materieel dat het enkele jaren later een overwinning kon behalen op de bondgenoot van de Amerikanen in het Zuiden.

Wat betreft de diplomatie van de Noord-Vietnamezen en het Nationaal Bevrijdingsfront ben ik hiervoor al tot een positiever oordeel gekomen. Men verwierf de sympathie van grote groepen in het Westen, voor een deel door zich publiekelijk veel gematigder en redelijker voor te doen dan men in werkelijkheid was. Het was een politiek die Ho Chi Minh al een aantal keren had toegepast, bijvoorbeeld door de tijdelijke omvorming in 1945 van zijn communistische partij naar een brede coalitie om zo op dat moment meer steun te verwerven onder andere Vietnamese nationalist en een goede indruk te maken in het buitenland. Het was in de jaren zestig daarnaast bovenal geen geringe diplomatieke prestatie zowel de steun van de Sovjetunie als van China te verwerven en te behouden, terwijl beide staten ernstig met elkaar waren gebrouilleerd op ideologisch gebied, zij aanspraak deden op gebieden in elkaars grensstreken en beide invloedrijk wilden zijn in Zuidoost-Azië. Op basis van nieuw bronnenmateriaal dat beschikbaar kwam tegen het einde van de twintigste eeuw mag men nu beweren dat sprake was van een militaire interventie van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China in de Vietnam Oorlog en dat de steun van beide landen van enorme betekenis was voor de zege die Noord-Vietnam en het Bevrijdingsfront in 1975 behaalden.

Vooraf uit China afkomstige historici die werkzaam zijn in de Verenigde Staten hebben de afgelopen decennia op basis van nieuwe Chinese bronnen, die vanaf eind jaren tachtig-begin jaren negentig konden worden gebruikt, een verhelderend beeld geschetst van de bemoeienis van de Volksrepubliek China met de oorlog in Vietnam. De eerste en belangrijkste fase in deze vernieuwende historiografie was omstreeks 2000. Ik noem hier alleen de belangrijkste studies. Xiaoming Zhang publiceerde in 1996 een bijdrage over de grote betekenis van de Chinese steun voor de uiteindelijke overwinning van Noord-Vietnam en over de door ideologische en strategische overwegingen bepaalde Chinese Vietnampolitiek. Chen Jian schreef in 2001 over de grote ideologische invloeden in de Chinese buitenlandse politiek onder leiding van Mao Zedong in *Mao's China and the cold war*. Hij wees erop dat in de geschiedschrijving van de Koude Oorlog meestal de tegenstelling tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie centraal stond, maar dat de positie van China eveneens van

essentieel belang was, omdat deze staat door de interventie in de Koreaanse Oorlog en de Vietnam Oorlog het zwaartepunt van die Koude Oorlog naar Azië verlegde. Van Qiang Zhai verscheen in 2000 *China and the Vietnam Wars 1950-1975*. Voorafgaande daaraan besteedde hij in een aantal bijdragen in het digitale Cold War International History Project uitgebreid aandacht aan de Chinese Vietnampolitiek in de jaren zestig. Yang Kuisong besprak deze in 2002 eveneens hierin.

Een discussiepunt in deze literatuur is wat het belangrijkste motief was van de Chinese leiders Mao Zedong en Zhou Enlai om Noord-Vietnam te steunen. Kuisong concludeerde dat de Chinese Vietnampolitiek twee determinanten kende, namelijk een revolutionaire ideologie en het gevoel van nationale veiligheid, maar dat Mao veelal bereid was in zijn politieke afwegingen de voorrang te geven aan de ideologie. Geopolitieke overwegingen waren slechts in een beperkt aantal jaren dominant. Ook Chen Jian vond de ideologische overwegingen in de sfeer van de verspreiding van het Chinese model van de wereldrevolutie naar Zuidoost-Azië het belangrijkste. Qiang Zhai hechtte in zijn studie uit 2000 minder waarde aan de ideologische component dan Chen Jian en Yang Kuisong. Hij noemde vier factoren die volgens hem de Chinese Vietnampolitiek bepaalden: naast Mao's streven nationale bevrijdingsbewegingen te steunen waren dat het Chinese gevoel van onveiligheid tegenover de Amerikaanse indammingspolitiek, de kritische houding ten opzichte van de Sovjetunie en de binnenlandse situatie in de Volksrepubliek. Qiang Zhai onderbouwde ook waarom Mao meestal zo'n felle tegenstander was van vredesbesprekingen. Dat paste niet in Mao's revolutionaire politiek, hij wilde Amerika bezighouden in Vietnam en hij wilde de invloed van de Sovjetunie in Zuidoost-Azië niet laten toenemen. Volgens hem dacht Mao sterk in twee kampen wat betreft de nationale veiligheid van China en de internationale verhoudingen en vond hij het noodzakelijk dat de communistische landen samen tegen de imperialistische vijand de Verenigde Staten optraden. Het was een opvatting die sympathie ontmoette bij de leiders in Hanoi op het moment dat de Verenigde Staten steeds meer hulp gaven aan Zuid-Vietnam, het aantal Amerikaanse adviseurs groeide en uiteindelijk Amerikaanse soldaten op grote schaal mee gingen vechten. De groeiende inmenging en vooral de militaire interventie van de Verenigde Staten waren volgens hem de belangrijkste factoren die de Chinese Vietnampolitiek bepaalden. De rol van de Verenigde Staten bleef ook na 1970 belangrijk. Een illustratie hiervan is volgens deze auteur dat op het moment dat Nixon begin jaren zeventig toenadering tot China zocht de leiders in Hanoi zich verraden voelden en de relatie tussen beide landen verslechterde.

In deze publicaties wordt benadrukt dat verschillende fasen moeten worden onderscheiden in de Chinese Vietnampolitiek. Zo noemde Yang Kuisong vier fasen, die ik hier enigszins aangepast overneem, omdat deze historicus mijns inziens de geopolitieke en strategische aspecten een te beperkte plaats geeft:

1. de jaren 1949-1953, toen Mao omvangrijke militaire steun gaf aan de strijd van de Vietminh tegen de Fransen en zich tegen een compromis met deze laatsten verzette. Het was een politiek die was ingegeven door ideologische opvattingen over de noodzaak van een wereldrevolutie en de revolutionaire ervaringen in eigen land – en, volgens Kuisong in mindere mate, door geopolitieke overwegingen, zoals de wens de gebieden aan de grens uit de handen van de Amerikanen te houden of de Verenigde Staten af te leiden van Korea.
2. De periode 1954-1957, toen de Chinese regering de gewapende strijd wilde opschorten in verband met de situatie in de Sovjetunie na de dood van Stalin waar Chroesjtsjov vreedzame co-existentie bepleitte, maar ook omdat in China zelf het eerste vijfjarenplan prioriteit kreeg en een belangrijke stroming in Beijing mede daarom voor een vreedzame internationale omgeving pleitte.
3. De jaren 1958-1969, toen men Noord-Vietnam steunde in de oorlog tegen de Amerikanen, in de periode dat Mao de revolutionaire strijd benadrukte – en, voeg ik er aan toe, hij zich na 1964 steeds meer omsingeld voelde door de Verenigde Staten.

4. En de jaren 1970-1973, toen China voor een vredesverdrag pleitte dat een einde aan de oorlog maakte, als gevolg van de Chinees-Russische tegenstelling en omdat de Volksrepubliek, onder andere door de toenadering tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie, steeds meer in een isolement terecht kwam en zelf ook een betere relatie met de Verenigde Staten nastreefde. Ook in deze periode (en dat geldt ook voor de jaren 1973-1975) bleven de Chinezen Noord-Vietnam in militair opzicht steunen.

De vraag waar het primaat lag in de Chinese afwegingen om Hanoi te steunen blijft Amerikaanse en Chinese (en andere Aziatische) historici bezighouden. Regelmatig verschijnen nieuwe studies, die, ofschoon zij meestal niet zulke opzienbarende nieuwe informatie verschaffen als een twintigtal jaar geleden, de achtergronden van de Chinese hulp en de betekenis van de Chinese bijdrage aan de Vietnam Oorlog met nieuwe feiten onderbouwen, bijvoorbeeld in 2007 Xiaobing Li met *A history of the modern Chinese Army*, in 2011 Nicholas Khoo met *Collateral damage. Sino-Soviet rivalry and the termination of the Sino-Vietnamese alliance*, in 2019 een nieuwe studie van Xiaobing Li *Building Ho's Army. Chinese military assistance to North Vietnam*, een bijdrage van Shao Xiao (historicus aan de universiteit van Jian in China) en Xiaoming Zhang (historicus aan het Amerikaanse Air War College) in het tijdschrift *Cold War History* en in 2020 opnieuw Xiaobing Li met *The dragon in the jungle. The Chinese army in the Vietnam War*. Nicholas Khoo vroeg zich af waarom er omstreeks 1970 een einde kwam aan het hechte bondgenootschap tussen China en Noord-Vietnam. Hij verklaarde dat uit de toenadering tussen de DRV en de Sovjetunie en het feit dat Noord-Vietnam vanaf 1969 grootschalige Russische economische en militaire hulp accepteerde. Dat betekende, gezien de vijandschap tussen beide grootmachten, dat de relatie tussen China en Noord-Vietnam verslechterde. Voor deze auteur was de relatie met de Sovjetunie dus van groot belang voor de keuzes die Beijing maakte ten aanzien van de Vietnam Oorlog.

Vooraf dankzij Xiaobing Li, Xiaoming Zhang en Shao Xiao hebben wij de afgelopen jaren een steeds scherper beeld gekregen van de achtergronden van de Chinese militaire hulp aan Noord-Vietnam en van de omvang daarvan. Zij bevestigen dat ideologische overtuigingen en de relatie met de Sovjetunie van belang waren, maar de belangrijkste overweging voor Beijing om Noord-Vietnam te steunen was volgens hen toch wel van strategische of geopolitieke aard. Vooral de studies van Xiaobing Li zijn in dit opzicht verhelderend. Hij maakte van 1970 tot 1972 deel uit van het Rode Leger en is op dit moment hoogleraar aan universiteit van Oklahoma. Het centrale element van Mao's geostrategische denken was volgens hem het concept van 'de actieve defensie van China'. De groei van de Amerikaanse inmenging in Vietnam aan het begin van de jaren zestig baarde Mao grote zorgen. Hij zag dit als een omsingeling van de Volksrepubliek en vreesde dat de Amerikanen overwogen – nadat dit in Korea niet was gelukt – nu China daadwerkelijk aan te vallen. Steun geven aan de oorlog van Noord-Vietnam in het Zuiden was dus voor de Chinese veiligheid van levensbelang. Het hield de Verenigde Staten weg bij de Chinese grens. Mao's visie dat de Chinese veiligheid buiten de eigen grenzen moest worden verdedigd was een concept dat teruggreep op oudere strategische opvattingen van grote Chinese strategische denkers uit het verleden. Een andere, voor Beijing wrange, vaststelling in de nieuwste literatuur is dat de Chinezen op deze wijze probeerden meer invloed te krijgen in Hanoi, maar dat het uiteindelijke paradoxale resultaat was dat Hanoi en Beijing steeds meer tegenover elkaar kwamen te staan. Xiaoming Zhang spreekt in dit verband zelfs van de grootste mislukking in de Chinese buitenlandse politiek in de periode van de Koude Oorlog.

Los van de discussie over waar de prioriteit lag in de Chinese afwegingen, die nu wel is beslist in het voordeel van geostrategische overwegingen, lijkt mij het belangrijkste dat het China van Mao Zedong midden jaren zestig uitermate tevreden was over Hanoi's anti-Amerikaanse politiek en dat men daarom Noord-Vietnam ruim van materiële en personele militaire steun voorzag. In 1964 en 1965 sloten de Volksrepubliek China en Noord-Vietnam militaire akkoorden die impliceerden dat China zich feitelijk in de Vietnam Oorlog mengde. Deze akkoorden hadden betrekking op militaire

steun in materiële en personele zin. Voor de totale oorlogsperiode bedroeg die steun ruim 20 miljard dollar. Van juni 1965 tot in 1970 waren in totaal 320.000 Chinese militairen in Noord-Vietnam, het meest in maart 1966 toen daar 180.000 militairen actief waren. In september 1968 arriveerden de eerste 28.000 Chinese militairen in Laos. In totaal werden tijdens de oorlog 110.000 Chinese militairen in Laos ingezet, vooral bij de bescherming en verbetering van het deel van de Ho Chi Minhroute dat door Laos liep. De afspraken met Vietnam hadden ook betrekking op een mogelijke Chinese reactie voor het geval Amerikaanse troepen de grens tussen Noord- en Zuid-Vietnam overtrokken. Een akkoord dat al in 1963 was gesloten hield in dat China bereid was zich in de oorlog in Vietnam te mengen zodra de Amerikanen de 17^e breedtegraad met troepen overschreden. Chinese militairen zouden dan de plaats van de Noord-Vietnamese troepen die naar het zuiden trokken overnemen. Wat dat aangaat, had Johnson dus met zijn terughoudendheid op dit punt gelijk en degenen die voor een ‘all out war’ tegen Noord-Vietnam pleitten ongelijk. Door dit laatste verschaftte China aan Noord-Vietnam een belangrijke strategische en psychologische zekerheid, waarvan wij de betekenis voor de uitkomst van de oorlog niet mogen onderschatten. De Chinese regering zorgde er ook voor dat de Amerikanen zich heel goed realiseerden wat het betekende als zij de grondoorlog verplaatsten naar het gebied ten noorden van de 17^e breedtegraad. Via de Amerikaanse ambassade in Polen, neutrale landen zoals Pakistan en Tanzania en de Britse ambassade in Beijing bereikten de Amerikaanse regering dergelijke berichten, die aan duidelijkheid niets te wensen over lieten.

De Chinezen ontkenen aanvankelijk dat Chinese militairen meevochten, nadat de Verenigde Staten dit bekend hadden gemaakt. Een rapport van de CIA stelde in september 1965 vast dat er op dat moment tussen 25.000 en 45.000 Chinese gevechtstroepen in Noord-Vietnam aanwezig waren. Na de oorlog noemde de Chinese regering zelf het getal van ruim 300.000 militairen en kon men in een geschiedenis van China lezen dat 4000 Chinese militairen in Vietnam waren gesneuveld. Xiaobing Li noemt een getal van 1715 gedode en 6400 gewonde Chinese militairen in Vietnam. Voor Laos zijn deze cijfers 269 doden en 1200 gewonden. Volgens de Noord-Vietnamese regering waren in Vietnam slechts 20.000 Chinezen actief en zij mitigeerde tijdens en na de oorlog de betekenis van de Chinese steun. Bui Tin, de hoge Noord-Vietnamese militair die in de jaren negentig naar het Westen vertrok, heeft er eveneens op gewezen dat China zijn militaire invloed later sterk heeft overdreven. De Chinese militairen in het noorden van Noord-Vietnam waren volgens Bui Tin voor een groot deel genietroepen en medische diensten. Hij beweert dat hun militaire activiteiten zich tot luchtafweer beperkten, waarbij zij met Mao's Rode Boekje zwaaiend, wild om zich heen schoten om ervaring op te doen, maar geen enkel Amerikaans vliegtuig raakten. De Chinese militairen die in Noord-Vietnam actief waren, hadden wel strikte instructies meegekregen. Gezien de negatieve ervaringen van de Noord-Vietnamese bevolking met een Chinese bezetting – men denke alleen aan de situatie na afloop van de Tweede Wereldoorlog – was dat geen overbodige luxe. Zo beschikte elke Chinees over een boekje met aanwijzingen op het gebied van de discipline, vooral voor correct gedrag naar de bevolking. Zij mochten ook geen Chinese uniformen of insignes dragen. Dat laatste was niet alleen om de burgerbevolking gerust te stellen maar ook om ontdekking door de Amerikanen te voorkomen. De hierboven genoemde geschiedwerken, met als belangrijkste dat van Xiaobing Li uit 2020, tonen aan dat de invloed van de Chinese militaire steun veel groter is geweest dan Bui Tin, de officiële Vietnamese geschiedschrijving en de regering in Hanoi beweren. De consensus onder deze historici is nu zelfs dat deze beslissend was voor de zege van Noord-Vietnam en dat wij deze daarom niet – zoals in de voor een deel door mythen beheerste Vietnamese geschiedschrijving gebeurt – mogen toeschrijven aan de kracht van een primitief guerrillaleger, dat over een enorme wil om te vechten beschikte, of aan de geniale strategie van Giap en de huisvrouwen die de artillerie bedienden.

Een overvloed aan cijfers en feiten laat het belang van de Chinese materiële steun heel helder zien. Om de omvang nog eens goed duidelijk te maken enkele getallen die door verscheidene Chinese

historici, onder anderen door Xiaoming Zhang, Qiang Zhai en Xiaobing Li, worden genoemd. Tussen 1950 en 1954 verschaftte China 116.000 lichte wapens en 4630 stuks artillerie, waarmee de Vietminh 5 infanteriedivisies, 1 geniedivisie en 1 artilleriedivisie en nog verscheidene luchtafweerregimenten kon uitrusten. Tussen 1955 en 1963 leverde China voor 106.000.000 dollar aan militaire steun, bestaande uit 240.000 geweren, 2730 stuks artillerie, enorme hoeveelheden munitie, 15 vliegtuigen en 28 marinevaartuigen. Zonder die bijdrage was het niet goed denkbaar dat Noord-Vietnam een grote opstand in het Zuiden kon steunen.

Tijdens de oorlog van de jaren zestig nam de Chinese hulp sterk toe. Xiaobing Li noemt een bedrag van 20 miljard dollar aan militaire en economische steun. Na de eerste Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam, die volgden op de incidenten in de Golf van Tonkin in 1964, stuurde de Chinese regering onmiddellijk troepen naar de Chinees-Vietnamese grens en MiG vliegtuigen naar Hanoi. Een formeel Noord-Vietnamees verzoek voor militaire steun volgde na de landing van Amerikaanse militairen in april 1965 tijdens een bezoek van Le Duan en Giap aan Beijing. De Chinese regering reageerde met de vaststelling dat men zich verplicht voelde de Vietnamezen te helpen en dat '[wij daarom] ons best zullen doen alles te verschaffen wat jullie nodig hebben en waarover wij beschikken'. Mao Zedong en Zhou Enlai bemoeiden zich zelfs tot op detailniveau met de leveranties. Zij zorgden ervoor dat Vietnamese soldaten muskietennetten kregen voor hun bescherming, dat het voedsel goed te eten en voedzaam was en dat de pakketten niet zwaarder dan 30 kilo waren, omdat deze anders te zwaar waren voor de tengere Vietnamezen. De Noord-Vietnamezen hadden het meest behoefte aan luchtafweergeschut. Toen Ho Chi Minh in mei 1965 Mao bezocht, was dat zijn belangrijkste verzoek. De eerste Chinese troepen arriveerden in Vietnam op 9 juni 1965 na het begin van Rolling Thunder. Chinese troepen trokken daarna Noord-Vietnam binnen met als doel Hanoi, de spoorlijnen en de bruggen te verdedigen en de infrastructuur te verbeteren. Zij legden wegen aan, repareerden en verdedigden die, bouwden defensiewerken langs de Vietnamese kust en construeerden pijpleidingen. Het bleef voor de Amerikanen, zoals wij al zagen, niet onopgemerkt. Deze eenheden werden op dat moment vooral in het westelijke deel van Noord-Vietnam gestationeerd. Uiteindelijk waren er in augustus 1967 16 Chinese divisies en 180.000 Chinese

De Chinese materiële steun aan Noord-Vietnam voor de oorlogsvoering tussen 1964 en 1975

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Armes	80 500	220 767	141 531	146 600	219 899	139 900	101 800	143 100	189 000	233 600	164 500	141 800
Pièces d'artillerie	1 205	4 439	3 362	3 984	7 087	3 906	2 212	7 898	9 238	9 912	6 406	4 880
Balles (milliers)	25 240	114 010	178 120	147 000	247 920	119 170	29 010	57 190	40 000	40 000	30 000	20 060
Obus	335	1 800	1 066	1 363	2 082	1 357	397	1 899	2 210	2 210	1 390	965
Émetteurs radio	426	2 779	1 568	2 464	1 854	2 210	950	2 464	4 370	4 335	5 148	2 240
Appareils téléphoniques	2 941	9 502	2 235	2 289	3 313	3 453	1 600	4 424	5 905	6 447	4 633	2 150
Tanks	16			26	18			80	220	120	80	
Navires		7	14	25				24	71	5	6	
Avions	18	2		70				4	14	36		20
Véhicules	25	114	96	435	454	162		4 011	8 758	1 210	506	
Ensemble d'uniformes (milliers)			400	800	1 000	1 200	1 200	1 200	1 400	1 400	1 400	

De cijfers over de Chinese steun hebben van boven naar beneden betrekking op het volgende: het aantal wapens, stuks artillerie, kogels (x duizend), granaten, radiotoestellen, telefoontoestellen, tanks, marinevaartuigen, vliegtuigen, voertuigen en militaire uniformen (x duizend). (Bronnen: Xiaoming Zhang, 1999, 736-738 en Qiang Zhai, 2000, 193, gekopieerd uit Guillemot, 2018, 193).

militairen actief, voor de aanleg en reparatie van spoorlijnen (30.000), als genietroepen (27.000), voor de aanleg van wegen (80.000) en voor de luchtafweer. Hoeveel Amerikaanse vliegtuigen door de 44.000 Chinezen van de luchtafweer werden neergehaald is nog niet goed vast te stellen. Vietnamese en Amerikaanse bronnen spreken over verschillende aantallen vliegtuigen van de Amerikaanse luchtmacht die tijdens de oorlog verloren gingen, respectievelijk 4154 en 2257. Het laatste cijfer zit waarschijnlijk het dichtst in de buurt. Volgens de statistische overzichten van de Chinese luchtafweer haalden de Chinese militairen met hun luchtafweergeschut 1707 Amerikaanse vliegtuigen boven Noord-Vietnam neer, maar volgens de Amerikanen verloren zij in de jaren 1965-1968 daar ‘slechts’ 922 vliegtuigen. Een beperking die tussen Hanoi en Beijing was afgesproken, was dat de Chinese militairen niet ten zuiden van de 21^e breedtegraad mochten worden ingezet. Russische en Chinese militairen vlogen voor zover wij nu weten nooit in Vietnamese gevechtsvliegtuigen. Dit gebeurde wel door Noord-Koreaanse piloten; veertien van de in totaal 87 piloten werden daarbij gedood.

Zonder die Chinese hulp is het niet goed voorstelbaar dat de Noord-Vietnamezen hun infrastructuur en logistieke voorzieningen op peil hadden kunnen houden. Evenmin waren zonder de Chinese tanks, vrachtauto's, raketten, vliegtuigen, zware artillerie en mortieren de offensieven van 1972 (het Lente offensief) en 1975 (de Ho Chi Minhcampagne) denkbaar geweest. Omstreeks 1970 werden de meeste Chinese militairen wel naar China teruggetrokken, maar dat wil dus niet zeggen dat de Chinese steun wegviel. Uit de Chinese bronnen blijkt de enorme hoeveelheid wapens en militair materieel die men nog verschaftte.

Dat de relatie tussen Noord-Vietnam, de Sovjetunie en China zich niet in simpele waarheden laat vatten, blijkt uit de evenwichtskunst die de Noord-Vietnamese leiders midden jaren zestig moesten uitvoeren tegenover hun bondgenoten. De Noord-Vietnamese politiek was in dit opzicht een complexe mix van overwegingen die verband hielden met de binnenlandse en de buitenlandse politiek, die op bepaalde momenten samenvielen maar op andere divergeerden of zelfs tegenstrijdig waren. In 1963 was de term revisionist in de Noord-Vietnamese perceptie bijkans synoniem geworden met pro-Russisch en in die tijd werd het Russische streven naar vreedzame co-existentie steeds verketterd door Le Duan, Le Duc Tho, Pham Hung, Nguyen Chi Thanh en Truong Chinh. Het leidde bij de Oost-Duitse ambassade in Hanoi tot de vaststelling dat de belangrijkste functies op de persafdeling van de Vietnamese Arbeiders Partij, het ministerie van Buitenlandse Zaken, de nieuwsdienst en de radio in handen waren van kaderleden van de partij die met China sympathiseerden. In de zomer van dat jaar nam de Vietnamese Arbeiders Partij inderdaad een resolutie aan waarin men het moderne revisionisme veroordeelde en instemde met de Chinese binnenlandse en buitenlandse politiek. Zoals de Vietnamese dissident Hoang Minh Chinh veel later – in 1993, toen hij ondertussen was vrijgelaten – in een open brief aan de Nationale Vergadering schreef: de partij en de regering kozen op dat moment volledig voor China, het was voortaan een misdaad om het ‘Sovjetrevisionisme’ van het communisme te omarmen en vreedzame co-existentie was niet meer aan de orde. Het betekende een verkoeling in de relatie tussen beide staten

Maar dit betekende niet dat de Sovjetunie geen steun meer wilde geven aan Noord-Vietnam. In wezen bood de Vietnam Oorlog de Sovjetunie zowel kansen als bedreigingen. De oorlog verzwakte de belangrijkste rivaal in internationaal verband de Verenigde Staten, door zich op te werpen als voorstander van een diplomatieke oplossing kon men het eigen prestige vergroten en bovendien – een niet onbelangrijk element – moderne wapens in een feitelijke oorlogssituatie testen. Aan de andere kant was het juist door de Russische bemoeienis met de oorlog lastiger geworden de politiek van vreedzame co-existentie overeind te houden en de relatie met de Verenigde Staten te verbeteren; bovendien bestond steeds het gevaar dat men zelf grootschalig in de oorlog betrokken raakte.

In 1996 verscheen van de jonggestorven historicus Ilya V. Gaiduk (1967-2011) *The Soviet Union and the Vietnam War*. In 2003 publiceerde hij *Confronting Vietnam. Soviet policy toward the Indochina conflict, 1954-1963*. De in Moskou werkzame Gaiduk kon ervan profiteren dat de Sovjetarchieven in

de jaren negentig een redelijke mate van toegankelijkheid kenden; hij maakte vooral gebruik van de archieven van het Centraal Comité van de Communistische Partij. In zijn werk uit 2003 benadrukte Gaiduk de terughoudendheid van de Sovjetunie versus de verwickelingen in Vietnam in de periode 1954-1963. Chroesjtsjov wenste de toenadering tot het Westen en zijn politiek van vreedzame co-existentie niet in gevaar te laten brengen door een oorlog in Vietnam en wilde de Verenigde Staten van een interventie in Vietnam afhouden. Nadat Ho uit het centrum van de politieke macht was verdreven, benaderde Le Duan Chroesjtsjov met het verzoek Noord-Vietnam omvangrijke militaire steun te geven. De boze en teleurgestelde Russische leider wees dit af. Ho was een voorstander geweest van vreedzame co-existentie, maar volgens de Russische leider gold dat niet voor Le Duan en zijn groep. Die leunden te veel naar China over – Chroesjtsjov beweerde in de eigen kring dat binnen de partijleiding in Hanoi ‘Chinese halfbloeden’ te veel invloed hadden gekregen. Bovendien was het fout om een grote oorlog voor nationale hereniging te beginnen. Le Duan moest maar proberen met de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam een diplomatieke oplossing te bereiken. Dat paste volstrekt niet in de politieke visie van de Noord-Vietnamese leider. De val van Chroesjtsjov in oktober 1964 was volgens Gaiduk een belangrijk keerpunt. De nieuwe Sovjetleiders, vooral Leonid Brezjnev, probeerden door een nauwere samenwerking met Noord-Vietnam hun invloed in Zuidoost-Azië niet verder te laten verzwakken. Van belang was ook de moord op Kennedy; de Russen beschouwden Johnson meer als een Koude Oorlog-hardliner.

Vanaf eind 1964, het thema van zijn eerste studie, kon men zodoende volgens Gaiduk een viertal hoofdlijnen in de Vietnampolitiek van de Sovjetunie onderscheiden. Men wilde nu wel grootschalige economische en militaire hulp geven aan Noord-Vietnam in het kader van de politiek om nationale bevrijdingsbewegingen te steunen. Dat zou uiteindelijk tot een zege van de communistische ideologie moeten leiden – of zou op zijn minst de leidende rol van de Sovjetunie binnen de communistische wereld, die door China werd bekritiseerd en bedreigd, verzekeren. Tussen 1963 en 1968 bedroeg deze hulp meer dan 1,8 miljard roebel. Daarnaast bleef men aandringen op onderhandelingen, want de Russische regering noemde Vietnam dan wel het belangrijkste speerpunt voor de Sovjetinvloed in Zuidoost-Azië, maar het Kremlin wilde zeker ook voorkomen dat de Vietnam Oorlog tot een grote Oost-West confrontatie of een nucleair conflict leidde. De Russische leiders wilden verder de (ideologische) invloed van China in de regio en binnen de internationale communistische beweging afremmen. Alleen op die manier kon men de detente met de Verenigde Staten openhouden. Critici hebben later tegen de visie van Gaiduk ingebracht dat hij het streven van de Sovjetunie door onderhandelen een einde aan de oorlog te maken wel overdrijft. Zij wezen dan op de sterke toename van de Russische economische en militaire hulp aan Noord-Vietnam aan het einde van de jaren zestig, de steun van de Sovjetunie voor bevrijdingsbewegingen die tegen het kapitalisme waren en de weigering van Moskou officieel als bemiddelaar op te treden. Anderen stelden dat het primaat van de Russische politiek juist niet lag bij ideologische overwegingen, maar dat voor Brezjnev en de zijnen vooral het Russische prestige een rol speelde. De leiders in Moskou wilden in de eerste plaats aan hun bondgenoten en aan landen in de Derde Wereld laten zien dat zij een betrouwbare partner waren en zo in het buitenland en in het eigen land aan macht winnen. Juist hun militaire steun aan Noord-Vietnam vormde in dat opzicht aanschouwelijk onderwijs. Bij het ontbreken van bronnen van het Politbureau is het lastig definitieve conclusies te trekken over de Russische overwegingen. Alles overziend lijkt mij de belangrijkste vaststelling dat de Russische politiek niet zo eendimensionaal is als sommigen suggereren en dat allerlei daaraan richtinggevend elementen in veranderde politieke omstandigheden tot steeds weer een andere mix van te volgen hoofdlijnen en zijpaden convergeerden.

Nadat Chroesjtsjov in oktober 1964 was afgezet door Alexei Kosygin, Leonid Brezjnev en Nikolai Podgorny vond, zoals gezegd, een toenadering plaats. In februari 1965 bezocht Kosygin Hanoi. Hij maakte afspraken over de levering van zware wapens en instructeurs die het gebruik

hiervan aan de Vietnamese militairen moesten leren. Men moet daarbij denken aan gevechtsvliegtuigen, luchtafweer (de SAMS, Surface-to-Air-Missiles) en tanks. Drieduizend Russische adviseurs gaven advies bij het bedienen van de luchtafweer en enkele tientallen kwamen hierbij om het leven. Hier kan men dus spreken van een directe Russische bemoeienis met de oorlog.

In de jaren 1965-1968 geloofden de Verenigde Staten en Noord-Vietnam nog in een overwinning en dat betekende dat er weinig kansen waren voor de Sovjetunie serieuze onderhandelingen te entameren. Veel meer dan een rol als 'brievenbus' voor de contacten tussen Hanoi en Washington (Marigold en Sunflower) zat er op dat moment niet in. Een probleem was ook dat in deze periode Noord-Vietnam sterk op China leunde. Als men zich serieus als bemiddelaar opwierp, zou dat Noord-Vietnam nog meer in de armen van China drijven. Alleen door Hanoi in publicitair opzicht en met meer militaire hulp te steunen kon worden bereikt dat die situatie veranderde. Er kwamen volgens Gaiduk meer kansen voor de Russen vanaf 1968. Zowel in de Verenigde Staten als in Noord-Vietnam groeiden de ontevredenheid over het voortduren van de oorlog, vooral omdat de kosten en het aantal doden steeds verder opliepen. Het kostte de Sovjetunie veel moeite, maar uiteindelijk bereikten de Russische leiders dat vanaf begin januari 1969 serieuze besprekingen plaatsvonden tussen de oorlogvoerende partijen.

Een derde fase in de Russische Vietnampolitiek was tussen 1969 en 1973. Zij kregen toen te maken met de politiek van Nixon en Kissinger, die meenden dat een toenadering tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie het einde van de oorlog in Vietnam bespoedigde. Gaiduk concludeerde verder dat een discrepantie bestond tussen de steun die de Russen gaven en hun invloed. Hij wees erop dat zij wel intermediaire rollen konden vervullen en ook druk uitoefenden op Noord-Vietnam om de onderhandelingen te continueren, maar dat hun invloed beperkt was en zij regelmatig door de leiders van Noord-Vietnam als die een groot offensief ondernamen voor een *fait accompli* werden geplaatst. Anders gezegd, hun invloed op Hanoi groeide niet evenredig met de omvang van de steun die Moskou aan Noord-Vietnam verleende.

Ofschoon de Noord-Vietnamese leiders blij waren met de Russische steun, kozen zij na 1970 niet eenzijdig de kant van de Sovjetunie in de Russisch-Chinese tegenstelling. In zekere zin waren de ideologische en politieke tegenstellingen tussen Moskou en Beijing koren op hun molen. De Noord-Vietnamese leiders realiseerden zich dat beide grootmachten hoopten dat de Vietnamezen hun kant zouden kiezen. Het verleide Asselin in zijn boek uit 2018 tot de uitspraak 'dat het de Noord-Vietnamese leiders in de zeer benijdenswaardige positie bracht in een metafysische liefdesdriehoek te zitten opgesloten, waarbij van twee zijden aanzoeken werden gedaan'. Dit vergrootte de speelruimte voor Hanoi, omdat Le Duan en de zijnen publiekelijk steeds enige afstand bewaarden – het was zelfs een expliciete opdracht aan Noord-Vietnamese diplomaten in het openbaar op geen enkele wijze sympathie voor een van beide landen te laten merken – maar achter de schermen beloofde men steeds wel een van beide landen trouw. Om Asselin opnieuw te citeren: 'Zo werd de bedoelde pop de poppenspeler', omdat hij beide landen tegen elkaar uitspeelde bij het verkrijgen van maximale steun. Men mag dan ook stellen dat Noord-Vietnam, ondanks de complicaties die het Chinees-Russische conflict veroorzaakte, hier maximaal van profiteerde en het ongetwijfeld zelfs een van de belangrijkste redenen was waarom Noord-Vietnam de strijd in het Zuiden kon volhouden.

Hanoi kreeg dus zowel van de Sovjetunie als van China steun, maar Moskou en Beijing verschilden daarbij wel steeds sterk van mening over de wijze waarop de oorlog verder moest gaan. De Russische regering benadrukte regelmatig dat de lokale Vietnamese oorlog niet tot een conflict van de grote mogendheden mocht leiden, dat onderhandelingen moesten plaatsvinden en dat zolang gevochten werd dat grootschalige gevechten moesten zijn die waren gericht op stedelijke centra. Mao Zedong en Zhou Enlai wensten dat de Vietnamese communisten de Chinese strategie van een guerrillaoorlog met steun van de plattelandsbevolking omarmden. De Chinese leiders realiseerden zich echter dat de Vietnamese strategie, ondanks de kritiek op het Sovjetrevisionisme, in toenemende

mate de Russische lijn volgde. Zij waren al lang tevreden dat geen onderhandelingen plaatsvonden in een nadelige strategische positie voor Noord-Vietnam en dat dit land niet aan de Russische leiband wilde lopen. Een signaal hiervoor was de arrestatie van voorstanders van onderhandelingen of degenen die duidelijk pro-Russische sympathieën toonden toen de Russen nadrukkelijk op vredesbesprekingen aandrongen in de zomer van 1967. Ik gaf al aan dat na 1970 China nadrukkelijker voor een vredesverdrag pleitte, vooral als gevolg van een aantal geostrategische veranderingen.

Ook andere communistische landen gaven Noord-Vietnam diplomatieke en materiële steun. Een van die landen was Oost-Duitsland (de DDR). Martin Grossheim heeft in een studie uit 2014, op basis van bronnen van het Oost-Duitse ministerie van Staatsveiligheid (bekend als de Stasi), publicaties van het Vietnamese ministerie van Publieke Veiligheid en krantenartikelen die door gepensioneerde leden van de Vietnamese veiligheidsdienst zijn geschreven, geschetst op welke wijze de Stasi de Vietnamese minister van Veiligheidszaken Tran Quoc Hoan en zijn medewerkers vanaf 1966 heeft geholpen bij de opbouw van een moderne en professionele veiligheidsdienst. Zo leverde zij haar bijdrage aan de totstandkoming van de Vietnamese politiestaat, die niet alleen helder aangaf wie men als ‘contrarevolutionair’ beschouwde of ‘heropvoeding’ nodig had, maar ook maatregelen nam om tegen hen op te treden. Tot die contrarevolutionairen rekende de Noord-Vietnamese regering ‘Zuid-Vietnamese spionnen, reactionaire katholieken, elementen die in dienst van de Fransen waren geweest of lid waren geweest van reactionaire organisaties, diehards die tot de exploiterende klassen behoorden, en alle andere vijandelijke contrarevolutionaire elementen’ (in de taal van een besluit uit 1962). Tran Quoc Hoan benaderde de Oost-Duitsers en vanaf 1965 waren er intensieve contacten. De assistentie van de DDR strekte zich uit van het verschaffen van technieken en materialen die moesten voorkomen dat men in het Zuiden in handen van de Amerikanen of Zuid-Vietnamezen zou vallen of die nodig waren voor het afluisteren, waarnemen en volgen van mensen in het Noorden (afluisterapparatuur, koptelefoons, infraroodcamera’s en richtmicrofoons) tot het vervalsen van de Zuid-Vietnamese identiteitskaart en de training van Vietnamezen tot hoogwaardige specialisten in Oost-Duitsland.⁹⁵

Kolonel Nguyen Ngoc Loan, het hoofd van de Zuid-Vietnamese nationale politie, schiet Nguyen Van Lem, een gevangengenomen lid van het Bevrijdingsfront (Vietcong), dood in Saigon op 1 februari 1968 (zie bladzijde 456). Lem had kort tevoren een met Loan bevriende familie (een Zuid-Vietnamese militair, zijn vrouw, hun zes kinderen en zijn moeder) gedood. Deze foto van Eddy Adams had grote invloed, vooral omdat de meeste mensen de achtergrond niet kenden en het louter zagen als een illustratie van de verdorvenheid van de Zuid-Vietnamese regering. Adams betreurde het later dat hij op deze wijze zo'n eenzijdig beeld van het geweld tijdens de oorlog gaf.

Hoofdstuk 16. De oorlog tussen 1965 en 1968: geen beslissende gevechten, het Tetoffensief en de politieke en psychologische effecten

Noord-Vietnam van 1965 tot het begin van het Tetoffensief in januari 1968: interne strubbelingen over het vervolg van de oorlog en ‘de revisionistische antipartijaffaire’

Tussen het begin van de grootschalige interventie van het Amerikaanse en het Noord-Vietnamese leger in de zomer van 1965 en het einde van 1967 sneuvelden 20.000 Amerikaanse en het dubbele aantal soldaten van het Zuid-Vietnamese leger. De indruk die mensen in het Westen met enige belangstelling voor de oorlog in Vietnam van de strijd kregen, was dat een boerenleger gehuld in zwarte pyjama's blijkbaar niet zonder meer kon worden weggevaagd door het in technisch opzicht superieure Amerikaanse leger en dat het dit grote verliezen toebracht. Misschien zou het zelfs uiteindelijk een overwinning behalen. Het zou in ieder geval de Verenigde Staten verhinderen op korte termijn te winnen. Dit beeld van de eenvoudige maar wel effectieve communistische strijders tegenover het almachtige Amerika heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de romantisering van de communistische oorlogsinspanning. Het betekende indirecte steun voor de Noord-Vietnamese oorlogspropaganda en droeg zo bij aan de kritiek van Amerikanen op de oorlog.

De werkelijkheid in 1967 was dat er slechts enkele beperkte successen van de communisten waren, dat de legers elkaar verder redelijk in evenwicht hielden, de oorlog steeds meer dode militairen en burgers kostte en de vernielingen en de ontwrichting van het leven in het Zuiden toenamen. Ik noemde hiervoor getallen van gesneuvelde Amerikaanse en Zuid-Vietnamese militairen. In dezelfde periode werd volgens betrouwbare Amerikaanse getallen – alhoewel wij bij de cijfers van de body count natuurlijk altijd een slag om de arm moeten houden – het onwaarschijnlijke aantal van 230.000 militairen van de legers van Noord-Vietnam en het Bevrijdingsfront gedood. Begin 1968 stonden bijna 300.000 communistische militairen tegenover 1.300.000 tegenstanders, onder wie bijna 450.000 Amerikanen. Het laat zien dat de communisten hun verliezen snel aanvulden, maar de leiders in Hanoi en van het Bevrijdingsfront stelden in de loop van 1967 wel vast dat de opstand in het Zuiden tijdelijk in een defensieve fase verkeerde.⁴⁴ Een gevolg van dit alles was dat zij zich in de zomer van 1967 steeds meer zorgen maakten over het uitblijven van een grote zege die tot het halen van de oorlogsdoelen kon leiden. In januari 1967 had het Centraal Comité van de Vietnamese Arbeiders Partij in Resolutie 13 gesteld dat Le Duan plannen mocht ontwerpen om binnen twee jaar een beslissende zege te behalen. In juli kwam Le Duan met zijn voorstellen naar buiten, die uiteindelijk leidden tot het Tetoffensief van 31 januari 1968. Maar voordat het zover was, had er een felle discussie plaatsgevonden, waaraan de belangrijkste politieke en militaire leiders in Noord-Vietnam deelnamen en waren er grote binnenlandse strubbelingen geweest.

Over de Noord-Vietnamese achtergronden van dit Tetoffensief zijn tot een vijftiental jaar geleden veel beweringen gedaan in de serieuze historische literatuur die nu op geen enkele wijze meer stand kunnen houden. Dat is vooral te danken aan nieuwe informatie uit Vietnamese bronnen, waarbij wij wel moeten bedenken dat de archieven van het Politbureau en het hogere militaire commando nog steeds hermetisch zijn gesloten. Zo is vaak ten onrechte beweerd, blijkt nu, dat Giap de auteur was van de plannen voor het Tetoffensief of in januari de leiding had bij de uitvoering daarvan, of dat zijn grote rivaal Nguyen Chi Thanh de bedenker van het offensief was. Een andere niet meer te handhaven visie is dat het een wanhoopsoffensief was om een onvermijdelijke nederlaag af te wenden en dat geldt ook voor de opvatting dat het besluit was genomen om onderhandelingen

⁴⁴ Zie hierover ook uitgebreid ‘De praktijk van vietnamisering of de-amerikanisering en de pacificatie in Zuid-Vietnam’ in hoofdstuk 17 (bladzijde 490 en 491), met een antwoord op de vraag hoe wij dit moeten waarderen.

met de Verenigde Staten, waar de Russen steeds op aandrongen, te voorkomen. Als een zaak duidelijk is, is het dat partijsecretaris Le Duan de geestelijke vader van het Tetoffensief was.

Ofschoon Le Duans inschatting dat 'een algemeen offensief' in het Zuiden in 1964 en 1965 zou leiden tot 'een algemene opstand' en vervolgens tot een zege van de communisten niet was uitgekomen, hield hij steeds vast aan zijn oorspronkelijke opzet. Na 'een algemeen offensief' van het leger en 'een algemene opstand' in de steden in het Zuiden volgde de overwinning. De eerste aanzet tot deze benadering was eind 1963 gegeven in Resolutie 9. In september 1964 was er aandacht voor de voortgang hiervan en in dat verband sprak de partijleiding in Hanoi over Plan X. De kern hiervan was een algemene opstand en een strijd in de steden, met als focus Saigon. Een tweede zwaartepunt van wat men de eerste versie van het plan voor het Tetoffensief van 1968 mag noemen, was het in het leven roepen van een op papier neutrale, maar in werkelijkheid door Hanoi in belangrijke mate gecontroleerde, politieke organisatie die na de opstand met het Bevrijdingsfront de regering van het Zuiden vormde. Het zou niet gemakkelijk zijn, realiseerde Le Duan zich. Hij vergeleek de situatie met die van de Cubaanse leider Fidel Castro, die ook drie pogingen had moeten doen om uiteindelijk een zege te kunnen behalen. Door de omvangrijke Amerikaanse interventie in 1964-1965 bleef het realiseren van de gewenste opstand op korte termijn uit, maar het plan verdween dus nooit van tafel. Dat het gezien de honderdduizenden Amerikaanse militairen en het grote Zuid-Vietnamese leger lastig zou zijn, zag Le Duan nooit als een groot probleem. En dat gold evenzeer voor het grote aantal doden als gevolg van de Amerikaanse bombardementen en de search and destroy-strategie of de schade aan de Noord-Vietnamese economie. Men moest alleen het juiste moment voor de grote opstand kiezen. De kern van Le Duans redenering bleef steeds dat de enige manier om de Amerikaanse regering tot het terugtrekken van de Amerikaanse troepen te bewegen was de politici in de Verenigde Staten door een grote zege en een opstand van de steden duidelijk te maken dat zij de oorlog niet konden winnen. Het was een benadering waarbij militaire en politiek-psychologische aspecten steeds nauw met elkaar waren verweven.

De vraag was welke strategie in de oorlog moest worden gevolgd om de Verenigde Staten zover te krijgen. De twee belangrijkste militaire leiders Giap en Nguyen Chi Thanh verschilden hierover in 1966 duidelijk van mening. Het was geen discussie over het uiteindelijke doel van de oorlog, zoals soms is beweerd. Dat was voor beiden het verslaan van het Zuid-Vietnamese leger, het verkrijgen van de steun van de bevolking in het Zuiden, het vertrek van de Amerikanen en de hereniging van Noord en Zuid onder leiding van de Communistische Partij in Hanoi. Het twistpunt betrof de wijze waarop dat het best kon gebeuren en op welk moment. Giap wees een grote militaire actie in het Zuiden voorlopig af en pleitte voor het continueren van guerrilla-activiteiten. In wezen was dat ook al de kern van het geschil tussen Giap en Le Duan in de tijd van het opstellen van Resolutie 15 in 1959. In 1966 discussieerden de twee militairen openlijk op de radio en in gedrukte teksten over de oorlogsstrategie. En buiten het gezichtsveld van het publiek ging de discussie verder en verliep deze scherper. Volgens Thanh zou Westmorelands uitputtingsstrategie uiteindelijk vastlopen, omdat hij te weinig manschappen had en het voor de Amerikanen te lang zou duren. Thanh meende dat het nadeel van de Vietnamezen in materieel-technisch opzicht kon worden gecompenseerd door een hoge moraal en door de wil om te vechten van de Amerikanen te breken door rechtstreekse confrontaties te zoeken en daarbij zoveel mogelijk slachtoffers te veroorzaken. Giap vond echter dat deze strategie grote delen van het leger al had opgeofferd in zelfmoordaanvallen, terwijl een langdurige guerrillaoorlog gezien de superioriteit in vuurkracht en bewapening van het Amerikaanse leger veel verstandiger was. Een geduldige en voorzichtige aanpak was daarom veel beter. En uiteindelijk zouden de Verenigde Staten wel genoeg krijgen van de oorlog, tot onderhandelingen overgaan en dan zeker vertrekken.

Een belangrijk besluit over de voortgang viel in januari 1967 in het Centraal Comité. De daar aangenomen Resolutie 13 koos voor een strategie van 'praten en vechten'. De conclusie was nog

steeds dat een grote zege nodig was en dat pas daarna sprake kon zijn van onderhandelingen met de Verenigde Staten. Het betekende dat de partijleiders onder leiding van Le Duan voor wat betreft de wijze van oorlogsvoering kozen voor de visie van Nguyen Chi Thanh. Zij erkenden dat er op dat moment in militair opzicht sprake was van een patstelling. Men achtte het waarschijnlijk dat Johnson voor de presidentsverkiezingen van november 1968 een grote militaire zege probeerde te behalen en daarna onderhandelingen zou voorstellen om op deze wijze zijn presidentschap te redden. Die zege moest worden voorkomen. De partijleiding schatte in dat Johnson na een communistische overwinning, als die niet al te vernederend voor hem was, mede gezien de groeiende oppositie in zijn land, ook wel bereid zou zijn te onderhandelen. Juist vanwege die verkiezingen was snelheid een belangrijke factor. In april van dat jaar kwam de generale staf van het Noord-Vietnamese leger bijeen om de beoogde 'grote overwinning' nader te omschrijven. Le Duans medestander Nguyen Chi Thanh stelde voor begin 1968 een groot offensief te ondernemen in het Zuiden om de patstelling op militair gebied te doorbreken, de steun van de bevolking in het Zuiden te verkrijgen en zo de Amerikaanse interventie te breken. Het doel was 'het uitschakelen' van 150.000 Amerikaanse en 300.000 Zuid-Vietnamese militairen, 'de bevrijding' van tussen 5.000.000 en 8.000.000 mensen in het Zuiden, het vernietigen van enkele belangrijke vijandelijke bases en aanvallen op Saigon, Hue en provinciehoofdsteden. In juni discussieerde het Politbureau over het plan. Het is duidelijk dat er voor- en tegenstanders waren. Nguyen Chi Thanh hield er onverkort aan vast, Le Duan bleef optimistisch, anderen betwijfelden of het uitvoerbaar was en tot deze tegenstanders behoorden zeker Giap en Ho Chi Minh. Kort daarna, op 6 juli, overleed Thanh onverwachts aan een hartaanval.

Wij weten nog lang niet alles over de besluitvorming in Hanoi in de periode lente 1967-januari 1968 voorafgaande aan dit zogenoemde Tetoffensief. Volgens de officiële lezing van de partijleiders, die later ook door Noord-Vietnamese historici werd verkondigd, was het van de leiders in Hanoi gezien de gunstige omstandigheden zowel in militair als in politiek opzicht een wijs besluit dat zij voor een beslissende overwinning in 1968 kozen. Men noemde (noemt) dan militaire en politieke tegenslagen van de Verenigde Staten en de Republiek Zuid-Vietnam, in het bijzonder het gegeven dat de Amerikanen onmogelijk een snelle zege zouden kunnen behalen en de groeiende ontevredenheid in de Verenigde Staten. Er is op gewezen – vooral door Lien-Hang T. Nguyen – dat er ook andere overwegingen waren. Er was in de zomer van 1967 een groep ontevredenen in het Politbureau. Dat kwam vooral, doordat Le Duan vasthield aan zijn strategische uitgangspunt dat hij door grootschalige gevechten en grote opstanden in de steden de vijand kon verslaan en niet over wenste te gaan tot een langdurige guerrillaoorlog. Hij realiseerde zich dat vooral Giap en Ho Chi Minh voorstanders waren van een guerrillastrijd. De Chinezen gaven eveneens aan dat zij deze strategie prefereerden. De plannen voor een groot offensief in 1968 waren ook nauw verbonden met Le Duans voornemen om de kritiek te neutraliseren vanwege het niet slagen van zijn oorlogsstrategie die al eerder voor een snelle zege had moeten zorgen. Hij wilde zo dus ook de bedreigingen voor zijn machtspositie door mogelijke acties van de bondgenoten en zijn binnenlandse rivalen afwentelen.

Hoewel niet exact valt te achterhalen wie nog meer tot zijn critici behoorden, is het duidelijk dat enkele jaren daarvoor, eind 1965-begin 1966, voorstanders van onderhandelingen, die op deze wijze een einde aan de oorlog wilden maken, zich voor het eerst roerden in Hanoi. Zij zagen hoe de oorlogsinspanning in het Zuiden en de verwoestingen in het Noorden de economische ontwikkeling in Noord-Vietnam volledig stil dreigden te leggen. Zij waren er nog steeds van overtuigd dat de eenheid ook tot stand zou komen als de Noordelijke economie zich superieur toonde aan de Zuidelijke. Zij voelden bovendien veel meer voor het Russische model van staatsvorming dan voor de chaos van de Culturele Revolutie in China en steunden ook om deze reden de Russen in hun roep voor een regeling door onderhandelingen. In februari 1966 liet Le Duan zich hierover uit. Volgens hem was het een kleine groep naïevelingen die het bedrieglijke van onderhandelingen in deze fase van de oorlog niet inzag. Onderhandelingen mochten alleen plaatsvinden als de overwinning was

behaald en niet eerder. Het lijkt erop dat van deze groep ‘naïevelingen’ ook enige leden van het Politbureau deel uit maakten. Oost-Europese archieven die betrekking hebben op het Poolse vredesinitiatief van eind 1966 (Marigold) geven hiervoor aanwijzingen en het is mogelijk dat ook premier Pham Van Dong tot deze groep behoorde.

Voorafgaande aan het grote offensief schakelden Le Duan en Le Duc Tho in de loop van 1967 een deel van hun tegenstanders in eigen land uit in wat bekendstaat als ‘de revisionistische antipartijaffaire’. Er waren geruchten dat er een samenzwering was tegen Le Duan en de hardliners in de partij – vandaar de naam ‘antipartijaffaire’ – en dat de dood van Nguyen Chi Thanh niet was veroorzaakt door een hartaanval, maar dat hij door een medestander van Giap was vergiftigd. Het zijn niet te controleren geruchten. Het is waarschijnlijk zo dat Le Duan en Le Duc Tho deze verspreidden als excuus om in te kunnen grijpen. De term revisionisme was eind 1963 ook al gebruikt om rivalen in de partijtop uit te schakelen of te degraderen. Dat was in de tijd van Resolutie 9, die de gewapende strijd in het Zuiden verder aanzwengelde, op het moment dat de Sovjetunie een politiek van vreedzame co-existentie wenste en voorzichtige toenadering tot de Verenigde Staten nastreefde. Revisionisme of revisionist fungeerden toen als containerbegrippen voor iedereen die het niet eens was met de partijlijn die op escalatie was gericht of daar vraagtekens bij plaatste.⁴⁵ Dat gebeurde nu opnieuw. Le Duan, Le Duc Tho, Tran Quoc Hoan, To Huu en Truong Chinh – om de belangrijkste leiders te noemen – maakten daarbij weer gebruik van een publicatie van Hoang Minh Chinh, die voor 1963 de belangrijkste partijfilosoof was. Hij scheef in 1967 een tweehonderd pagina’s tellend rapport met als titel *Dogmatisme in Vietnam*, waarin hij kritiek had op het gebrek aan openheid en democratie in de Vietnamese Arbeiders Partij. Hij werd prompt van verraad beschuldigd. Hij zou lid zijn van een netwerk van saboteurs dat de regering omver wilde werpen. Ook een dertigtal ministers en legerofficieren en driehonderd leden van de Nationale Vergadering, journalisten en intellectuelen zouden daarvan deel uitmaken. De beschuldigden werden vanaf augustus 1967 zonder enige vorm van proces opgesloten in de Hoa-Logevangenis in Hanoi en pas in 1972 in staat van beschuldiging gesteld. Tot hen behoorden ook hooggeplaatste leden van Giaps defensiestaf en Vu Dinh Huynh, de vroegere secretaris van Ho Chi Minh. In werkelijkheid vormden zij geen gevaar voor de nationale veiligheid. Door de arrestaties hadden Le Duan en Le Duc Tho de critici van hun strategische keuze vooraf grotendeels uitgeschakeld en zich ervan verzekerd dat er niet kon worden gelect over het offensief. Veelzeggend was een decreet dat het Uitvoerende Comité van de Nationale Vergadering onder leiding van Truong Chinh in november aannam. Het kondigde doodvonnissen, levenslange gevangenisstraf en andere straffen aan voor allerlei ‘contrarevolutionaire misdaden’, waaronder spionage, sabotage, overtreding van wetten die betrekking hadden op de veiligheid van het land en het zich verzetten tegen of het verhinderen van plannen voor de nationale defensie.

De veranderende relatie met de Sovjetunie en China en nieuwe initiatieven voor onderhandelingen speelden ook een rol. Op het moment dat China in 1966 in de chaos van de Culturele Revolutie verzeild raakte, schoof een deel van de Vietnamese leiders op in de richting van de Sovjetunie, de communistische staat die onderhandelingen bepleitte, terwijl Mao over de verspreiding van zijn revolutionaire denkbeelden naar Zuidoost-Azië sprak. Zonder dat Le Duan volledig de kant van China koos, is het wel duidelijk dat hem dergelijke ideeën veel meer aanspraken dan de Russische. Er is beweerd dat er ook Russische diplomaten bij de samenzwering waren betrokken, maar veel meer dan dat wanneer er geen complot was er ook geen betrokkenheid kan zijn geweest valt daarover niet op te merken. Wat wij wel met zekerheid kunnen zeggen, is dat er partijleiders waren die nauwe banden met de Sovjetunie prefereerden boven die met China en dat zij eveneens met vervolging te maken kregen. Wij weten ook dat er in de zomer nog contacten liepen

⁴⁵ Zie ‘Resolutie 9 in december 1963: ideologische tegenstellingen, een machtsstrijd en een verheving van de strijd in het Zuiden’ in hoofdstuk 10 (bladzijde 311).

via Franse diplomaten over het beginnen van onderhandelingen en dat die in augustus werden afgebroken, het zogenoemde San Antonioscenario – waarover zo dadelijk meer.

En hoe verging het Giap en Ho Chi Minh? Wij zagen eerder dat Giap met Thanh openlijk en achter de schermen discussieerde over de te volgen strategie. Na het onverwachte overlijden van Nguyen Chi Thanh verving Le Duan hem door generaal Van Tien Dung, een militair die in 1954 naast Giap een belangrijke rol had gespeeld bij de zege in Dien Bien Phu en als lid van de Nationale Defensieraad ondergeschikt was aan Giap. Zonder dat zijn meerdere het wist, zocht Dung contact met Le Duan en vertelde hem dat hij het met diens strategische plannen eens was. Le Duan benoemde hem vervolgens tot degene die het grote offensief voor 1968 verder moest uitwerken. Op 18 en 19 juli maakten Le Duan en Dung de plannen aan het Politbureau en de belangrijkste militairen bekend. Omvangrijke troepeneenheden lokten de Amerikaanse militairen weg van de steden, met als belangrijkste doel de Amerikaanse marinebasis in Khe Sanh, die tien dagen voor het grote offensief werd aangevallen. Vervolgens vonden in de belangrijkste steden, vooral in Saigon, Hue en Danang, krachtige aanvallen plaats die moesten leiden tot een grote opstand van de bevolking. Het plan was nog steeds dat daarbij 300.000 Zuid-Vietnamese en 150.000 Amerikaanse troepen werden uitgeschakeld, waarna tussen 5.000.000 en 8.000.000 mensen konden worden ‘bevrijd’. In het gunstigste geval leidde dit ertoe dat de regering van Zuid-Vietnam snel ten val kwam, onmiddellijk onderhandelingen plaatsvonden en de Amerikanen kort daarna vertrokken. Een minimumscenario met vooral politieke en psychologische elementen was dat de situatie in het Zuiden zo sterk in het nadeel van de Zuid-Vietnamezen en de Amerikanen veranderde dat de wil om door te vechten van de Amerikanen brak en de Amerikaanse regering geen andere mogelijkheid zag dan in ongunstige omstandigheden onderhandelingen te voeren. Bovendien, stelde Le Duan, vanaf begin 1968 was Amerika in de ban van de presidentsverkiezingen en dat betekende dat de president extra gevoelig was voor de publieke opinie en dat het gemakkelijker was Amerikaanse politici te beïnvloeden met opvattingen die bij Hanoi’s politieke doelstellingen pasten. Ook hier zien wij dat de leiders in Hanoi bewust zochten naar politiek-psychologische elementen om mogelijke ongunstige verhoudingen op het slagveld te compenseren.

Waarschijnlijk was Giap niet bij deze belangrijke besprekingen aanwezig. De belangrijkste criticus in deze vergaderingen was Ho Chi Minh, die feitelijk op dat moment alleen nog enig symbolisch gezag had. De buitenwereld kreeg hiervan dikwijls een heel ander beeld. In hoeverre de president in die gevallen nadrukkelijk werd ingezet als het boegbeeld van Noord-Vietnam is moeilijk vast te stellen, maar het lijkt gezien de huidige kennis zeer waarschijnlijk. Een voorbeeld hiervan is de oproep die Ho in 1966 richtte tot de Noord-Vietnamese bevolking, waarin hij sprak over ‘de barbaarse Amerikaanse imperialisten die een aanvalsoorlog waren begonnen in een poging ons land te veroveren, maar grote nederlagen leden...[en] een marionettenregering en een huurlingenleger steunden als instrumenten van hun agressieve politiek. Zij hebben hun toevlucht genomen tot een uitzonderlijk wrede manier van oorlogsvoering, giftige chemicaliën, napalmbommen, een “verbrand alles, dood allen, een vernietig alles”-politiek’. En hij eindigde met ‘Het Vietnamese volk zal zeker zegevieren. De Amerikaanse aanvallers zullen zeker worden vernietigd. Lang leve een vreedzaam, verenigd, onafhankelijk, democratisch en welvarend Vietnam!’ Wat niet in de publieke opinie doordrong, was dat Ho meende dat Le Duan en Dung met irrealistische en veel te optimistische plannen waren gekomen en dat hij pleitte voor voorzichtigheid en een langdurige oorlog. Het was in feite een herhaling van het standpunt dat Giap eerder al een aantal keren had ingenomen. Het is bekend dat de bezwaren van tafel werden geveegd en dat de partijsecretaris aan Dung opdracht gaf verder te gaan met de voorbereidingen.

Uit Hongaarse bronnen kan men opmaken dat Giap vanaf midden oktober 1967 in Hongarije verbleef, volgens de officiële Vietnamese lezing om steun te vinden voor de oorlogsinspanning van Noord-Vietnam, volgens Hongaarse bronnen vanwege problemen met zijn

gezondheid (nierstenen), waarvan hij overigens volgens diezelfde bronnen heel snel herstelde. Of Giap vrijwillig is vertrokken of dat hij het dringende advies heeft gekregen naar het buitenland af te reizen is niet bekend. Het is wel opvallend dat twee hooggeplaatste militairen die in Dien Bien Phu deel uit hadden gemaakt van zijn staf en de plannen voor 1968 in een bijeenkomst van het Politbureau, die werd gehouden van 20 tot 24 oktober, hadden gepresenteerd, daarna werden gearresteerd. En degenen die eerder door de veiligheidsdienst in de Hoa-Logevangenis waren opgesloten werden nu ondervraagd over hun contacten met Giap. Steunden Giaps stafleden hem in diens kritiek en wilden zijn tegenstanders Giap compromitteren? Het heeft er alle schijn van, zonder dat wij een definitieve uitspraak kunnen doen. Er is ook gesuggereerd dat Le Duan op deze wijze Giap uitschakelde voor de opvolging van Ho als deze kwam te overlijden. Dat dit spoedig zou gebeuren, stond op dat moment wel vast. De oude partijleider was voortdurend ziek en verbleef in 1967 geruime tijd in China voor medische behandelingen. Een niet bewezen roddel van Ho's privésecretaris Vu Ky is dat Ho geloofde dat hij maar net aan een moordaanslag was ontsnapt toen zijn vliegtuig in december 1967 de verkeerde landingsbaan was opgestuurd, nadat hij was teruggekeerd uit Beijing. Giap keerde pas op 30 januari 1968, de dag voor het begin van het offensief, terug in Vietnam. Dit alles betekent in ieder geval dat het Tetoffensief zeker niet Giaps werk was, zoals men in veel publicaties kan lezen.

In de hierboven genoemde vergadering van het Politbureau in oktober viel het besluit dat het grote offensief eerder dan in eerste instantie was bedoeld zou beginnen. Wat ook niet naar buiten kwam, was dat de plaatsvervangende leider van het Bevrijdingsfront Tran Van Tra de strategische doelen van de plannen onrealistisch vond, omdat men volgens hem onvoldoende rekening hield met de reactie en de gevechtskracht van het Amerikaanse leger. Le Duan bleef echter van mening dat zelfs in het geval de steden niet in opstand kwamen, het platteland en de berggebieden ongetwijfeld in zijn handen zouden vallen. In zijn in 1988 gepubliceerde herinneringen klaagde Tran Van Tra ook over de korte voorbereidingstijd. Hij hoorde pas eind oktober-begin november van de plannen. Er lagen gelukkig oudere plannen, schreef hij, maar anders was het zeker niet gelukt met het offensief te beginnen. Het enige wat erop zat was oude plannen enigszins aan te passen, maar hij vond het allemaal veel te haastig en erg onzorgvuldig. Hoe ambitieus de plannen waren, bleek ook uit de gedetailleerde uitwerking. Als voorbeeld de stad Saigon. Er werden acht doelen gesteld met als belangrijkste de bezetting van de gebouwen van de generale staf van Zuid-Vietnam, de Chi-Hoagevangenis, het radiostation van de regering, het Onafhankelijkheidspaleis en de Amerikaanse ambassade. Het was de bedoeling dat acht groepen strijders van buitenaf de stad zouden binnentrekken. Met uitzondering van de Amerikaanse ambassade moesten stedelijke jongeren en studenten zich daarbij aansluiten, bijvoorbeeld bij het hoofdkwartier van het leger vijfduizend man. Die jongeren bestonden uit drie te onderscheiden groepen: een bewapende strijdgroep, bewapende politietroepen en een politiek opererende groep, die met vlaggen moest zwaaien en moest oproepen tot vrede en neutraliteit om zo steun te verwerven onder grote delen van de bevolking, vooral 'intellectuelen, vaderlandsgezinde mensen en mensen met een religieus ambt'.

Le Duan sprak in een rede op 15 januari 1968 in het Centraal Comité optimistisch over 'dit nieuwe front' dat als gevolg van de opstand volgens hem snel zou groeien. In december waren de plannen voor het grote offensief goedgekeurd in Resolutie 14 van het Politbureau. Deze werden nu door het Centraal Comité bevestigd en definitief vastgesteld op die 15e januari. Toen werd ook besloten dat het offensief zou beginnen op 31 januari, de eerste dag van het Vietnamese nieuwjaarsfeest. Het was een datum die bewust zo was gekozen, omdat veel Zuid-Vietnamese militairen dan hun familieleden bezochten en er in de jaren daarvoor op dat moment steeds een informele wapenstilstand in acht was genomen. Het pas twee weken voor het begin van het offensief vaststellen van de definitieve datum leidde later tot veel verwarring, omdat sommige commandanten niet meer in staat waren hun soldaten tijdig te informeren. Bovendien waren er verschillende

kalenders in omloop in het Noorden en het Zuiden, die een dag verschil kenden wat betreft het begin van het Tet-nieuwjaar. Daar hield men bij de plannen onvoldoende rekening mee.

Die bijeenkomst van het Centraal Comité is nog om een andere reden belangrijk. Het geeft ons een goede indruk van de manier van denken en vooral van de ideologische drijfveren van Le Duan. Zijn woorden laten onverbloemd zien dat hij niet alleen een militair offensief in het Zuiden ondernam om op deze wijze de eenheid van Vietnam te bereiken, maar dat hij de opstand in het Zuiden ook zag als een onderdeel van de wereldwijde strijd voor het socialisme. Uit deze toespraak blijkt verder dat zijn vertrouwen in de kracht van de massa om de loop van de geschiedenis te bepalen erg groot was. Hij was ervan overtuigd dat zeker 1.000.000 mensen in opstand kwam en de kant van de communisten koos, zodra de regering van Zuid-Vietnam was gevallen. Als er tegenslagen waren, bijvoorbeeld als men de steden na enkele maanden opstand niet kon vasthouden, waren die van tijdelijke aard en keerde men met veel meer aanhangers terug. Als een nieuwe regering was gevormd en meer dan 1.000.000 mensen door Saigon trokken die het Amerikaanse vertrek eisten, zou Washington geen zin meer hebben om te vechten. Tijdens zijn presentatie goochelde Le Duan met cijfers en overdreef vooral de kracht van de revolutionaire strijders. Volgens hem was de militaire balans al enige tijd verschoven in het voordeel van de revolutie. Communistische troepen hadden in de afgelopen twee jaar meer dan 500.000 tegenstanders gedood, onder wie 60.000 buitenlandse troepen. De getalsverhoudingen waren – volgens hem – ook veranderd: in de jaren 1962-1963 was dat nog vijf tegen een in het voordeel van de vijanden geweest, eind 1967 was dat drie tegen een. En, zei hij spottend, dan telde hij de 600.000 Zuid-Vietnamese soldaten mee en die waren in feite waardeloos. Hij schepte op dat dankzij hun bekwaamheid en goede moraal de communistische soldaten hele bataljons en gewapende eenheden van de vijand hadden vernietigd en dat er nog geen enkele eigen compagnie was uitgeschakeld. De moraal van de Amerikaanse troepen was slecht, veel soldaten waren bang om te vechten. De Zuid-Vietnamese soldaten waren het ergst; die huilden tijdens de gevechten. Hij schetste ook de grote belangen van de Verenigde Staten: zij wilden politiemans spelen, hadden economische belangen in Zuidoost-Azië en het Amerikaanse prestige stond op het spel. Het zou een enorme nederlaag betekenen als men Zuid-Vietnam moest opgeven. Het zou de 'imperialistische militaire en economische hegemonie van de Verenigde Staten' een grote klap toebrengen. Daarom vocht men door, ondanks de grote verliezen. Maar, zei hij, in een verkiezingsjaar wilde de Amerikaanse president geen grote nederlaag met veel verliezen lijden. Hij eindigde zijn bombastische verhaal met een aantal opmerkingen over de briljante wijze waarop de partij steeds leiding had gegeven aan de strijd, de unieke keuzes die men had gemaakt om successen te behalen en de heldendaden van Vietnamese soldaten, die soms met vier man negen Amerikaanse oorlogsschepen uitschakelden. Die gedrevenheid kwam volgens hem voort uit een combinatie van het marxisme-leninisme en de Vietnamese traditie. Het was vooral deze ideologische gedrevenheid die zijn zelfvertrouwen ongekend groot maakte en tot een aantal vergissingen leidde bij de uitvoering van zijn plannen.⁹⁶

De afwegingen van de regering-Johnson aan de vooravond van 'Tet 1968'

In de zomer van 1967 werd op verscheidene plaatsen fel gevochten, zonder dat een van de strijdende partijen een beslissende overwinning behaalde. Het MACV had Zuid-Vietnam in vier gebieden verdeeld, die alle onder een ander legerkorps vielen. In het gebied van het Vierde Korps, de Mekongdelta, was het dikwijls een schaduwoorlog tussen de Amerikanen en Zuid-Vietnamezen, die op zoek waren naar de vijand, en de communisten, die zich, indien nodig, terugtrokken. Het Derde Korps hield zich in de omgeving van Saigon vooral bezig met de IJzeren Driehoek, een belangrijk machtscentrum van het Bevrijdingsfront dicht bij Saigon. In het gebied van het Tweede Korps, de Centrale Hooglanden en het centrale kustgebied, woedden felle gevechten bij Dak To, die het Noord-

Vietnamese leger teruggedreven naar Laos en Cambodja. Het zwaartepunt van de gevechten lag in het noordelijkste gebied, dat van het Eerste Korps. Daar vonden vlak bij de gedemilitariseerde zone felle gevechten plaats, vooral bij de versterkte Amerikaanse basis Con Thien. Die werd vanaf begin juli regelmatig aangevallen door de Noord-Vietnamese troepen en op enig moment twee maanden lang belegerd en beschoten, zonder dat de basis werd veroverd.

Ondanks sombere inschattingen van de CIA over de kansen op een Amerikaanse militaire zege bleven Westmoreland en de Verenigde chefs van staven in het voorjaar van 1967 volhouden dat vooruitgang was geboekt en dat de Verenigde Staten wel degelijk de oorlog konden winnen als zij over mochten gaan tot wat zij een 'all out war' noemden. Westmoreland vroeg om 200 duizend man extra en de Verenigde chefs van staven wilden zelfs de mobilisatie van een deel van de reservisten. Verder waren volgens hen nodig: intensieve grond- en luchtoperaties in Cambodja en Laos om de communisten daar in de schuilplaatsen op te sporen, een landing in Noord-Vietnam ten noorden van de gedemilitariseerde zone [wij hebben al gezien wat dit betekende], intensieve bombardementen van het gebied bij Hanoi en Haiphong en het van mijnen voorzien van Noord-Vietnamese havens.

Deze verzoeken kwamen op het moment dat de oppositie tegen de Amerikaanse interventie in Vietnam ook binnen de regering-Johnson toenam. Vroege critici als George Ball en het Witte Huis-staf lid Bill Moyers waren al in 1966 zonder veel ruchtbaarheid teruggetreden, de nationale veiligheidsadviseur McGeorge Bundy nam in dat jaar ontslag, omdat hij vond dat er te weinig aandacht was voor de pacificatie van veroverde gebieden. In de loop van 1967 groeide de kritiek bij ambtenaren op het ministerie van Defensie. De belangrijkste criticus was McNamara zelf. Achteraf blijkt dat hij al in 1965 twijfelde aan een Amerikaanse overwinning. Uitlatingen tegen medewerkers en collega-politici gaven aan dat hij in 1966 steeds meer schaduwzijden van de Amerikaanse interventie ging zien: de internationale positie en het prestige van de Verenigde Staten ondervonden grote schade, grote delen van Vietnam werden vernietigd, steeds meer burgers werden gedood, de oppositie in het eigen land groeide, de oorlog kostte steeds meer geld, de bombardementen waren ineffectief en de resultaten van de oorlog vielen tegen, zowel op het slagveld als in politiek opzicht waar het de stabiliteit van de Zuid-Vietnamese regering en de pacificatie betrof. Verdere escalatie zorgde volgens hem niet voor een verbetering. Gezien de politieke veranderingen in 1965-1966 in Indonesië (de val van Soekarno) en China (de binnenlandse onrust door de Culturele Revolutie) was de dreiging van het internationale communisme nu veel minder en was het beter naar wegen te zoeken die voor een vertrek uit Vietnam zonder gezichtsverlies konden zorgen. In november stuurde hij een memorandum aan Johnson waarin hij adviseerde de politieke doelstellingen aan te passen, te stoppen met het bombarderen van het Noorden en de oorlog over te dragen aan Zuid-Vietnam.

Johnson wees de verregaande voorstellen voor verdere escalatie van Westmoreland en de Verenigde chefs van staven zelf ook af, maar de suggesties van McNamara gingen de mentaal uitgeputte en gefrustreerde president veel te ver. Zijn minister was volgens hem een slappeling. De relatie tussen de president en zijn minister van Defensie was eind 1967 zo verslechterd dat McNamara per 1 maart 1968 een benoeming accepteerde als president van de Wereldbank. Ondanks zijn twijfel voelde Johnson niet voor de-escalatie, bijvoorbeeld door terug te vallen op de enclavestrategie of de bombardementsvluchten te beperken. De Verenigde chefs van staven dreigden met aftreden als Johnson de voorstellen van McNamara zou overnemen. Ook Rusk, Rostow, Taylor en de nieuwe minister van Defensie Clark Clifford vonden de voorstellen van McNamara veel te ver gaan. Zoals hij al vaker had gedaan, koos Johnson voor een middenkoers. Hij wees de voorstellen van de militairen om de grondoorlog uit te breiden of 200.000 man extra te sturen af, maar keurde het wel goed dat er nog eens 55.000 militairen naar Vietnam vertrokken. Hij gaf geen opdracht de bombardementen te beperken en breidde de lijst met doelen uit met bruggen, spoorwegen en kazernes in de omgeving van Hanoi en Haiphong en gebieden bij de Chinese grens.

Eind 1967 verzachtte de regering-Johnson wel de eisen voor onderhandelingen met Noord-Vietnam. Henry Kissinger, een wetenschapper die was verbonden aan de Harvard University en auteur was van verscheidene boeken over de strategie in de Koude Oorlog, vervulde samen met enige Fransen een intermediaire rol naar de regering in Hanoi voor het zogenoemde ‘San Antonio’-scenario of het Pennsylvaniaplan (volgens de Amerikaanse codenaam). Een akkoord vooraf over wederzijdse de-escalatie was niet noodzakelijk. Johnson maakte dit op 29 september 1967 bekend in een toespraak die hij in Texas hield. Hij stelde hierin dat de Verenigde Staten de bombardementen zouden stopzetten als het duidelijk was dat daarna onderhandelingen plaatsvonden en Noord-Vietnam hiervan niet wilde profiteren door een grotere aanvoer van mensen en materieel naar het Zuiden. Verder mocht het Bevrijdingsfront nu wel aan de besprekingen deelnemen. In deze redevoering uitte de president ook stevige kritiek op de tegenstanders van de oorlog en zei dat de degenen die protesteerden in eigen land zijn regering niet tot het stopzetten van de oorlog konden dwingen en dat hij er steeds voor zou zorgen dat ‘onze dappere mannen’ de klus konden blijven klaren. Noord-Vietnam wees het voorstel op 19 oktober af.

Ondertussen zag Johnson de vroegere binnenlandse consensus over de oorlog steeds verder afbrokkelen en in oktober 1967 sprak hij met adviseurs zelfs voor het eerst over de mogelijkheid zich niet kandidaat te stellen voor de presidentsverkiezingen van november 1968. Naarmate meer adviseurs of politici in het Congres kritische geluiden lieten horen, voelde de president zich steeds meer in de steek gelaten en werd zijn reactie bitser en ongenueerder. Zo was senator Fulbright ‘een gefrustreerde oude vrouw’, omdat hij nooit minister van Buitenlandse Zaken was geworden, en hadden de kritische jongeren de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Johnson realiseerde zich het belang van steun in de publieke opinie terdege. Hij besloot de anti-oorlogsbeweging in diskrediet te brengen en gaf de CIA de opdracht aan te tonen dat dit feitelijk vooral communisten waren die in opdracht handelden van buitenlandse mogendheden, lees: Hanoi (Operatie Chaos). Toen de CIA met niets op de proppen kwam, lekte Johnson naar conservatieve leden van het Congres dat hij over dergelijke bewijzen beschikte. Daarnaast probeerde Johnson op sympathieker wijze de steun van de bevolking te winnen door organisaties in het leven te roepen die de argumenten van de tegenstanders moesten weerleggen en door militairen en de ambassade in Saigon op te dragen met positief nieuws naar buiten te komen. Die hoestten prompt hogere getallen van body counts en het aantal gepacificeerde dorpen op. Een onderdeel van deze campagne was een bezoek van Westmoreland aan Washington in november 1967. Die verklaarde daar dat hij ‘erg tevreden’ was en dat de Verenigde Staten ‘werkelijke vooruitgang’ boekten. De vijand was nog niet verslagen, maar wel ‘zwaar getroffen’ en ‘het einde begon in zicht te komen’. Het public relationsoffensief van Johnson had overigens wel succes. Een Harris Poll van eind 1967 liet zien dat 63 procent van de ondervraagden voorstander was van escalatie en dat was een jaar eerder nog heel anders geweest.

Ondanks deze geruststellende geluiden werd eind 1967 van verschillende zijden aangedrongen op een evaluatie of herziening van de search and destroy-strategie: door burgeradviseurs op het State Department, die met kleinere eenheden wilden gaan opereren, en door de ‘Wise Men’, een groep oud-regeringsmedewerkers (onder anderen Dean Acheson, George Ball, McGeorge Bundy, Douglas Dillon, Cyrus Vance, Henry Cabot Lodge en Matthew Ridgway), die door Johnson af en toe om advies werden gevraagd. Deze laatsten bleven voorstanders van voortzetting van de oorlog met grond- en luchtmacht, maar zij drongen in november 1967 wel aan op een strategie in de grondoorlog die minder geld en mensen kostte en op het overdragen van een groot deel van de verantwoordelijkheid voor het voeren van de oorlog aan Zuid-Vietnam. Johnson overwoog eind 1967 dit advies over te nemen, maar kondigde het nog niet publiekelijk aan. Zijn ambitie, zijn trots en zijn koppigheid verhinderden dat hij deze stap terug op dat moment al deed.⁹⁷

Het Tetoffensief, het Dien Bien Phu-syndroom, historische mythen en de rol van de Amerikaanse media

Het Tetoffensief van het Nationaal Bevrijdingsfront en het Noord-Vietnamese leger was van grote betekenis voor het verdere verloop van de oorlog én voor Johnsons presidentschap. Het offensief, dat in de nacht van 30 op 31 januari 1968 (in het Vietnamees Tet Man Tan, het Jaar van de Aap) begon, zorgde, ondanks grote militaire nederlagen van de communisten, voor een ommekeer in de oorlog. Twee maanden later, op 31 maart, deelde Johnson mee dat hij zich niet verkiesbaar stelde voor een tweede ambtstermijn als president, riep hij op tot vredesbesprekingen en kondigde een wijziging van de bombardementen aan. Ofschoon de Amerikaanse regering ook daarna nog vasthield aan de bescherming van een onafhankelijke niet-communistische Zuid-Vietnamese staat, worden deze gebeurtenissen algemeen gezien als belangrijke keerpunten in de Amerikaanse interventie in Vietnam en voor het verloop van de oorlog. Het is ook de periode van de Vietnam Oorlog waarover militairen, politici, journalisten en historici veel pragmatische geschiedschrijving hebben bedreven en zodoende een aantal hardnekkige mythen zijn ontstaan.

De meeste auteurs beginnen het Tetoffensief met een aanval van negentien strijders van het Nationaal Bevrijdingsfront in de nacht van 30 op 31 januari 1968. Zij bliezen een groot gat in de muur van de Amerikaanse ambassade in Saigon en leverden zes uur lang een verbeten gevecht met de militaire politie voordat zij werden uitgeschakeld en met uitzondering van een strijder werden gedood. Toch was het offensief al een dag eerder begonnen. Als gevolg van de verschillende datering van het begin van het Tet-nieuwjaar in het Noorden en het Zuiden begonnen Noord-Vietnamese troepen en Vietcongstrijders een dag te vroeg met hun offensief in Danang, Pleiku, Nha Trang en negen andere steden in het gebied van het Eerste en Tweede Amerikaanse Korps. Zij volgden de oude Zuid-Vietnamese kalender en niet een nieuwe kalender die Hanoi voor heel Vietnam had afgekondigd. Het gevolg was dat de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese commandanten de verlopen voor Tet, die in feite zeven dagen duurden, introkken en dat het verrassingseffect voor een groot deel wegviel. Zoals het de aanval op de ambassade verging, zo ging het veelal ook met de andere aanvallen op stedelijke centra in Zuid-Vietnam die een onderdeel waren van het Tetoffensief. Westmoreland verklaarde dan ook onmiddellijk dat de vijand een nederlaag had geleden en in strikt militair-tactisch opzicht had hij zeker gelijk. De Amerikaanse journalist Don Oberdorfer wees in 1971 in zijn boek *Tet. The turning point in the Vietnam War* erop dat de Amerikaanse generaal hierbij wel over het hoofd zag, dat, ondanks deze tactische militaire zege van de Amerikanen en Zuid-Vietnamezen, de grote verliezen voor de communistische strijdkrachten in het Zuiden en het uitblijven van de door communisten verwachte grote opstand, Tet in psychologisch en politiek opzicht een nederlaag was voor de Amerikanen. Op dat moment kwam voor het Amerikaanse publiek een einde aan het beeld dat het steeds beter ging en men met een vijand te maken had die bijna was verslagen. Het is een opvatting die nog altijd breed wordt gedeeld. Zo schreef de oud-CIA medewerker Merle Pribbenow, die een aantal gedegen historische publicaties op zijn naam heeft staan, onder andere over de voorgeschiedenis van het Tetoffensief, bijna veertig jaar later: ‘Alles afwegende, ondanks alle mislukkingen van het communistische Tetoffensief van 1968, en dat waren er veel, staat een zaak kaarsrecht overeind: het Tetoffensief overtuigde het Amerikaanse electoraat en de Amerikaanse leider, president Johnson, ervan dat de oorlog niet kon worden gewonnen en dat het tijd was om onderhandelingen te beginnen voor een regeling en het Amerikaanse terugtrekken. Het was een keerpunt in de oorlog, waarna er geen andere weg terug was.’

Laten wij nog eens samenvatten wat de leiders in Hanoi beoogden met het offensief. Zij besloten hiertoe in de zomer van 1967 in de overtuiging dat de stedelijke gebieden in Zuid-Vietnam rijp waren voor een grote opstand tegen het bewind van Nguyen Van Thieu en Nguyen Cao Ky. In december 1967 en januari 1968 werden de besluiten definitief vastgesteld. Deze opstand zou de

onderhandelingspositie van de communisten in de toekomst versterken en de Amerikanen op termijn tot opgeven dwingen. Er waren maximum- en minimumscenario's, maar er zijn geen aanwijzingen dat de communistische leiders dachten dat het offensief in één klap voor de beslissende zege zou zorgen. Om de Amerikaanse troepen weg te lokken uit de steden ondernam men een aantal afleidingsmanoeuvres, waarna de steden door guerrillastrijders werden aangevallen met als doel daar een grote opstand te veroorzaken. Tegelijkertijd zouden nieuwe pogingen worden gedaan onderhandelingen te beginnen die tot een herziening van de Amerikaanse politiek moesten leiden, in casu het stopzetten van de bombardementen, het terugtrekken van het Amerikaanse leger en – ten minste – een coalitieregering in Saigon.

Voorafgaande aan het Tetoffensief vielen in oktober en november 1967 Noord-Vietnamese troepen opnieuw de Amerikaanse marinebasis in Con Thien en plaatsen in de buurt van Saigon en in de Centrale Hooglanden aan. Vervolgens werd de marinebasis in Khe Sanh dicht bij de Laotiaanse grens en de gedemilitariseerde zone belegerd. Ondertussen trokken guerrillastrijders zo onopvallend mogelijk de steden binnen. Westmoreland stuurde inderdaad versterkingen naar de aangevallen bases en plaatsen. De meeste aandacht ging daarbij uit naar het beleg van Khe Sanh, waarvan veel Amerikaanse leiders vreesden dat het hun 'Dien Bien Phu' zou worden. De vergelijking met de Franse vesting in 1954 ging echter in veel opzichten mank, zoals ik in mijn proefschrift heb beschreven, al was het alleen maar omdat Dien Bien Phu in een dal lag dat door de Franse luchtmacht moeilijk kon worden bevoorrad, terwijl Khe Sanh een heuvel was die door de Amerikaanse luchtmacht continu van wapens en voedsel werd voorzien. Het is verhelderend om bij de gebeurtenissen in Khe Sanh en de relatie met Dien Bien Phu kort stil te staan, omdat dit een goed beeld geeft van de wijze waarop de Amerikaanse werkelijkheid in Vietnam voor een deel werd bepaald door bespiegelingen over een analogie met het verleden van de Fransen.

Westmoreland schreef in *A soldier reports*, zijn memoires die in 1976 verschenen, dat hij beseftte dat de communisten het Amerikaanse leger een grote nederlaag wilden toebrengen, waarna onderhandelingen konden plaatsvinden in een situatie die voor de communisten even gunstig was als in 1954. Westmoreland was er vast van overtuigd dat de communisten bij Khe Sanh een even grote zege als bij Dien Bien Phu wilden behalen ('In Khe Sanh iets tot stand brengen zoals in Dien Bien Phu', heet het in zijn memoires) en hij besloot de basis ten koste van alles te behouden. Hij veronderstelde dat de Amerikaanse luchtmacht aan de troepen van de vijand een grote nederlaag kon toebrengen, zodra deze zich rondom Khe Sanh hadden verzameld. Op 22 januari 1968 stuurde hij een telegram naar Washington, waarin hij zijn opvatting nog eens uiteenzette. 'Ik geloof dat de vijand een overeenkomst ziet tussen onze basis in Khe Sanh en Dien Bien Phu... en hoopt vergelijkbare militaire en politieke doelen te bereiken.' Zijn inlichtingsofficier Phillip B. Davidson schreef hierover in 1988 in een studie over de Vietnam Oorlog: 'Zij maakten gebruik van 1954 om een zege zoals die in Dien Bien Phu te behalen.' Toen op 30 en 31 januari 1968 de grote aanvallen op de steden in Zuid-Vietnam begonnen (het Tetoffensief), concludeerde Westmoreland dat de vijand hierdoor de aandacht probeerde weg te trekken van het gebied waar de beslissende strijd plaatsvond, het noordelijke deel van het strijdterrein van het Eerste Korps rondom Khe Sanh.

Hoezeer militairen in de belegerde vesting zelf de analogie zagen – of liever: vreesden – blijkt uit het feit dat daar militairen rondliepen met exemplaren van de pocketuitgave van het bekende werk over de strijd bij Dien Bien Phu in 1954 *Hell in a very small place* van Bernard Fall of de recente Engelse vertaling van het boek van Jules Roy *La Bataille de Dien Bien Phu*. Amerikaanse militairen in Vietnam gingen niet alleen plotsklaps oudere literatuur over de Dien Bien Phu-crisis van 1954 bestuderen. Er werden voor hen lezingen gehouden, waarin overeenkomsten en verschillen tussen 1954 en 1968 werden uitgebeeld. Ook Westmoreland liet zich hierover in het diepste geheim onderwijzen door de gepensioneerde Franse generaal Paul Vanuxem. Die had in 1954 in Indochina gevochten en had kennis van zaken wat betreft counterinsurgency, maar hij was zeker geen expert op het terrein van belegeringen. Dat Westmoreland

en Vanuxem al in september 1967 met elkaar spraken en dat zij discussieerden over 'een tweede Dien Bien Phu' blijkt uit een memorandum dat Westmoreland van zijn medewerker kolonel Hayes ontving. Op 20 september 1967 voorzag Hayes Westmoreland verder van een tiental feitelijkheden over de strijd bij Dien Bien Phu die hij ontleende aan *Hell in a very small place* van Fall. Hayes veronderstelde dat Westmoreland daar wel belangstelling voor zou hebben gezien zijn discussie van de avond tevoren met Vanuxem.

De Amerikaanse militaire historicus kolonel Reamer W. Argo kreeg van Westmoreland tijdens het beleg de opdracht een vergelijkende historische studie te maken. Op 11 februari 1968 was Argo met zijn werk gereed en presenteerde dit aan Westmoreland en andere leidinggevende militairen. Hij betrok 39 belegeringen, te beginnen met die van Constantinopel door de Turken in 1453, in zijn afweging en kwam tot een aantal sombere vaststellingen. Sinds de komst van het buskruit hadden de belegerden vrijwel steeds het onderspit gedolven. Van de vijftien belegerde vestingen die Argo in de twintigste eeuw had gevonden en waarvan Dien Bien Phu er een was, waren er slechts twee die het hadden volgehouden: de Russische in Leningrad en de Amerikaanse in Bastenaken, beide tijdens de Tweede Wereldoorlog. 'Het lijkt erop dat Khe Sanh het patroon volgt van de eerdere belegeringen', meende Argo. Het verder versterken van de vesting had volgens hem weinig zin. Dan zou Khe Sanh, evenals de meeste andere belegerde vestingen, toch worden veroverd. Het was veel belangrijker een offensieve actie tegen de belegeraars te organiseren. Westmoreland en zijn staf waren met stomheid geslagen. Dit was volgens hen wel het meest sombere scenario dat zij zich konden voorstellen. Khe Sanh onderscheidde zich wel door de aanwezigheid van voldoende steun van de luchtmacht en de artillerie en doordat gemakkelijk versterkingen konden worden aangevoerd. In zijn dagboek tekende Westmoreland daarna aan dat zijn besluit Khe Sanh te verdedigen recht overeind bleef.

Argo was niet de enige die Dien Bien Phu in een onderzoek opvoerde. In februari 1968 verschenen ook een verslag van brigade-generaal Robert Ginsburgh, een assistent van Johnsons veiligheidsadviseur Walt Rostow, dat was bestemd voor de Nationale Veiligheidsraad, een onderzoek van de CIA naar de militaire en logistieke voorbereidingen van de Noord-Vietnamese strijdkrachten in de nabijheid van Khe Sanh en een studie van de Verenigde chefs van staven. Ginsburgh kwam na een vergelijking van de mankracht, de logistieke mogelijkheden en het aantal vliegtuigen in Khe Sanh en Dien Bien Phu tot een optimistische conclusie over de Amerikaanse overwinningkansen. Rostow berichtte president Johnson op dezelfde dag dat hij de conclusies ontving (5 februari 1968): 'De getallen laten zien waarom onze militairen zo vol vertrouwen zijn.' Het CIA-rapport was veel somberder. Nadat het de omvang van de strijdkrachten van de tegenstander had vastgesteld, concludeerde het dat de communisten per dag tussen de vijftig en zeventig ton aan voorraden nodig hadden en dat zij gezien de geschatte hulpgoederen en aanvoermogelijkheden een beleg tussen de zestig en negentig dagen konden volhouden. De strijdkrachten van de tegenstander waren krachtig genoeg om de vesting helemaal te kunnen omsingelen, in loopgraven deze steeds meer te kunnen naderen en de verbinding van het centrum van het Amerikaanse bastion bij het vliegveld naar de buitenposten te kunnen verstoren.

Op 21 februari 1968 stuurde Rostow de studie die in opdracht van de Verenigde chefs van staven door generaal William DePuy was vervaardigd naar de president. In zijn *Comparison of the Khe Sanh campaign with Dien Bien Phu* maakte DePuy een gedetailleerde vergelijking van beide vestingen. Tien bladzijden lang zette hij in twee kolommen allerlei overeenkomsten en verschilpunten naast elkaar. DePuy concludeerde dat de vijand zou proberen 'à la Dien Bien Phu' Khe Sanh te wurgen, het gebruik van het vliegveld zou proberen te verhinderen, met artillerie de basis zou bestoken, in de rest van het land de vijandelijkheden zou opschroeven en dan onderhandelingen zou initiëren. Ofschoon de geschiedenis zich volgens de generaal niet herhaalde, was het van belang te voorkomen dat de Noord-Vietnamezen Khe Sanh als 'een tweede Dien Bien Phu' konden verkopen. Dat kon alleen door hen bij Khe Sanh beslissend te verslaan. Rostow schreef aan de president dat hij na de briljante vergelijking van DePuy vol vertrouwen was, maar dat een goed offensief plan en meer troepen nodig waren.

De angst voor een herhaling van Dien Bien Phu bleef aanwezig en in maart 1968 zijn er nog twee vergelijkende studies vervaardigd in opdracht van het MACV: *Khe Sanh viewed from the Dien Bien Phu perspective* en *Comparison between the battle of Dien Bien Phu and the analogous Khe Sanh situation*. Zij wezen uit dat de Amerikanen superieur waren op twee terreinen, die van de vuurkracht en de logistiek. Rostow schreef in 1972 dat hij de verschillen tussen Dien Bien Phu en Khe Sanh in 1968 helder zag, maar toch sprak hij in dat jaar ook publiekelijk over een poging van de tegenstanders 'om Dien Bien Phu te laten herleven'. Voor de president werd Khe Sanh tot een ware obsessie. Johnson liet een terreinmaquette van de basis en de omgeving in een speciale Situation Room in de kelder van het Witte Huis plaatsen en hij wilde volstrekte zekerheid dat Khe Sanh het zou redden. Het verhaal dat hij zijn leidende generaals een dergelijke belofte met hun eigen bloed heeft laten bezweren, kan men afdoen als een verzinsel. Dat zo'n mythe echter kon ontstaan, zegt natuurlijk ook iets over de psychose. 'I don't want any damm Dinbinphoo' heeft Johnson zijn generaals echter wel toegebeten en generaal Earle Wheeler, de voorzitter van de Verenigde chefs van staven, kreeg op 29 januari 1968 de opdracht een verklaring op te stellen, waarin hij namens de Verenigde chefs van staven Westmorelands beslissing bij Khe Sanh een groot gevecht aan te gaan bevestigde en adviseerde de positie vast te houden.

De mogelijkheid van 'een tweede Dien Bien Phu' heeft zich tijdens de aanval op Khe Sanh eveneens wijd verbreid in de Amerikaanse publieke opinie. Met een onbevagenheid die aan naïviteit grensde, werden in 1968 analyserende vergelijkingen gemaakt met 1954. Walter Cronkite, de godfather van de Amerikaanse tv-verslaggevers, vertelde tv-kijkend Amerika in februari 1968 dat 'de overeenkomsten heel goed zichtbaar waren'. Hij was daarmee niet de enige die 1954 en 1968 voor het Amerikaanse publiek tegenover – of beter: naast – elkaar zette. James Burnham sprak in *The National Review* van 12 maart 1968, ondanks zijn eerdere vaststelling dat Khe Sanh te zeer een statische positie was om groot militair profijt te kunnen behalen, de hoop uit dat de vesting toch voor Giap een val zou blijken te zijn. Giap wilde hier Dien Bien Phu herhalen en dat zou niet mogen lukken [Dat Giaps positie in Noord-Vietnam minder belangrijk was geworden, kon hij niet weten]. De meeste journalisten waren echter niet zo optimistisch. In *The New York Times* van 10 februari 1968 schreef Hedrick Smith op de voorpagina onder de kop 'De VS spant zich in om in Khe Sanh een Dien Bien Phu te voorkomen'. *Life* sprak op 23 februari 1968 over een naderend bloedbad en Arthur Schlesinger publiceerde in *The Washington Post* op 22 maart 1968 een open brief, waarin hij waarschuwde, dat 'wat wij ook doen, wij moeten Dien Bien Phu niet laten herleven'. Volgens Schlesinger was de opvatting dat de basis infiltratie van communistische troepen uit Noord-Vietnam in Zuid-Vietnam kon voorkomen, onzin. Hij riep op tot evacuatie van de basis.

Het bovenstaande is nog maar een kleine bloemlezing uit de vele vergelijkingen die in de Amerikaanse pers werden gemaakt tussen 1954 en 1968. Veel aandacht was er vlak voor 13 maart 1968 voor een grote aanval, zoals die op 13 maart 1954 had plaatsgevonden. In *The New York Times* verscheen op 8 maart 1968 een artikel van de journalist Charles Mohr 'Khe Sanh and Dien Bien Phu: a comparison', waarin hij de Amerikaanse voordelen in vergelijking met Dien Bien Phu, zoals de 'air power' en de nabijheid van Amerikaanse troepen, 'wegredeneerde' en hij de mogelijkheid dat de vesting werd veroverd accentueerde. De enorme 'power' waarmee de Amerikaanse luchtmacht de tegenstanders bestookte – de vernietigingskracht van drie Hiroshima-bommen – bleef in de berichten veelal buiten beeld. Het verst gingen de tv-stations. In een derde van de uitzendingen die aan Khe Sanh waren gewijd, werd de historische geest van Dien Bien Phu uit de fles gehaald. Slechts een enkele keer werd daarbij op de verschillen tussen Dien Bien Phu en Khe Sanh gewezen. De beelden accentueerden het spectaculaire – dode militairen en verwoeste vliegtuigen – waardoor de toeschouwers ten onrechte de indruk kregen dat de Amerikanen grote verliezen leden. In hun vragen en commentaar kwamen de verslaggevers steeds weer terug op Dien Bien Phu: ging Giap zijn kunststuk van 1954 herhalen, werden nu dezelfde fouten als in 1954 gemaakt, hoe ver reikten de tunnels van de vijand dit keer? *Time* schetste op 16 februari 1968 een foutieve analogie tussen 1954 en 1968 met de bewering dat de communisten ten tijde van Dien Bien Phu

een groot offensief elders in Vietnam ondernamen, evenals in 1968 met het Tetoffensief. Slechts een enkeling vond al die aandacht voor Dien Bien Phu overtrokken, zoals de brigade-generaal van het reserve-leger S.L.A. Marshall, die in *The Philadelphia Inquirer* van 3 maart 1954 de risico's voor een val zoals die waarin de Fransen in 1954 waren terechtgekomen, wegwijsde.

Marshall kreeg gelijk. Khe Sanh werd uiteindelijk voor de Amerikanen in militair opzicht geen 'tweede Dien Bien Phu'. Een vooruitgeschoven positie werd door de communisten veroverd, maar zij slaagden er niet in Khe Sanh in te nemen. Aan Amerikaanse kant vielen 205 doden en 852 gewonden. In vergelijking met wat elders in Vietnam in deze periode gebeurde, waren deze verliezen gering. De Noord-Vietnamezen gaven na drie maanden het beleg op. Gezien de grote verschillen met Dien Bien Phu was een communistische zege bij Khe Sanh feitelijk ook geen realistische veronderstelling geweest. In tegenstelling tot de Franse vesting kon de basis, die 50 kilometer van de kust en een half uur vliegen van de grote luchtmachtbasis bij Danang lag, gemakkelijk door Amerikaanse vliegtuigen worden bevoorrad; zij lag niet in een dal maar 500 meter hoog op een geïsoleerd plateau van 800 bij 400 meter en de vuurkracht van de Amerikaanse luchtmacht (meer dan 100.000 ton bommen) en artillerie waren enorm. Westmoreland besteedde er in zijn memoires verscheidene bladzijden aan om deze verschillen uiteen te zetten en hij benadrukte daarbij dat hij er destijds zeker van was dat de communisten Khe Sanh niet konden veroveren. Hij schreef dat hij het daarom niet eens was met de sombere conclusies van zijn eigen militaire historicus Reamer Argo.

'Washington' was desondanks toch niet helemaal zeker geweest van een militaire zege. Wheeler stelde – waarschijnlijk in opdracht van Johnson – op 1 februari 1968 aan Westmoreland zelfs de vraag of er op enig moment wellicht atoomwapens nodig waren om de val van Khe Sanh te verhinderen. Westmoreland had hiernaar al eerder een studie laten verrichten en reageerde de volgende dag enthousiast. Als de situatie het noodzakelijk maakt, moeten wij bereid zijn tactische atoomwapens of chemische wapens in te zetten, meende hij. Hij wees erop dat de streek rondom Khe Sanh toch praktisch onbewoond was – waarbij hij voor het gemak de minderheden die daar in de buurt leefden 'vergat'. In zijn memoires noemde hij de positieve effecten die het gebruik of de dreiging met atoomwapens aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en in de Koreaanse Oorlog hadden. Uit angst voor een heftige reactie in de Amerikaanse pers verbood Johnson – wellicht geschrokken door Westmorelands antwoord – verder onderzoek, maar toch doken verhalen over mogelijk gebruik van tactische Amerikaanse atoomwapens bij Khe Sanh op 9 februari 1968 in de Amerikaanse pers op. Dat gebeurde waarschijnlijk na een anoniem telefoontje van senator Fulbright aan journalisten.

De uitspraken en werken van Westmoreland en Davidson maken duidelijk dat de Amerikaanse legerleiding er vast van overtuigd was dat de communistische leiders Khe Sanh als 'een tweede Dien Bien Phu' en dus als hét beslissende gevecht zagen, en dat de Amerikanen om deze reden het Tetoffensief, de grote aanval van de communisten gericht op de steden in het Zuiden, dat tegelijkertijd plaatsvond, (tenminste enige tijd) louter als een afleidingsmanoeuvre voor Khe Sanh beschouwden. Volgens hen kende de strategie van Hanoi een aantal te onderscheiden fasen: eerst verspreide afleidingsmanoeuvres, vervolgens de aanvallen op de steden in het Zuiden en uiteindelijk de grote aanval op Khe Sanh, die de Amerikanen en hun bondgenoten een psychologische klap die vergelijkbaar was met die van Dien Bien Phu voor de Fransen zou toebrengen en zo het startsein zou zijn voor de grote volksopstand. Tot zover het Amerikaanse 'Dien Bien Phu-syndroom'.

Laten wij nu terugkeren naar eind januari 1968. Terwijl de Amerikanen zich concentreerden op het afslaan van het beleg van Khe Sanh, gingen de voorbereidingen van het Nationaal Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam verder. Ik wees er al eerder op dat het moment van de opstanden in de steden bewust zo was gekozen. Tet, het Vietnamese Nieuwjaar, betekende een groot feest en veel militairen bezochten dan hun families. Naast de grote opstand in Saigon braken opstanden uit in 36 van de 44 provinciale hoofdsteden, in 5 van de 6 grootste steden, in 64 hoofdsteden van de 245

districten en in een vijftigtal dorpen. In totaal waren er ruim tachtigduizend communistische militairen bij betrokken. Een van de mythen die men in veel geschiedschrijving over het Tetoffensief aantreft, is dat het een goed geplande en strak gecoördineerde aanval was die overal op hetzelfde moment begon om de verrassing maximaal te maken. Bij nader inzien blijkt echter dat van alles is misgegaan. De aanvallen in Danang en langs de kust bij Nha Trang begonnen een dag te vroeg, omdat men er in Hanoi geen rekening mee had gehouden dat het nieuwjaar in het Zuiden volgens de daar gebruikte kalender 24 uur eerder begon. Op dat moment waren de troepen die Saigon moesten aanvallen voor een deel nog op weg naar de hoofdstad. Ook op andere plaatsen waren de communistische strijders te laat met hun aanval en was geen sprake meer van een verrassingsaanval.

De algemene opstand die Le Duan in de steden had gewenst vond niet plaats, maar dat wil niet zeggen dat er helemaal geen aanzetten daarvoor waren. Er waren studenten die met elkaar liederen zongen en dansten aan de vooravond van Tet om zo de bevolking te mobiliseren op te treden tegen de regering en er waren bijeenkomsten van groepen in pagodes in Hue en Saigon – die zich allen vaak nauwelijks bewust waren van de invloed van Hanoi. Voor de regering-Thieu golden zij als handlangers van de communisten en een groot deel van hen werd gevangengenomen. Alleen al in 1968 nam het aantal politieke gevangen daardoor met achttienduizend mensen toe. De gebeurtenissen in Saigon geven verder een goed beeld van de kwaliteit van de plannen van Hanoi. Ik noemde al eerder de doelen van de opstand in Saigon. Een onderdeel van het oorspronkelijke plan was dat op nieuwjaarsdag de studenten een grote bijeenkomst hielden in het Tao-Dakpark tegenover het Onafhankelijkheidspaleis, waar Thieu zetelde, daarna in actie zouden komen, massaal het paleis binnen zouden trekken, daarbij geholpen door gewapende troepen die de stad waren binnengekomen of uit hun schuilplaatsen in de stad tevoorschijn kwamen. Op 4 en 5 februari zouden overal de regeringsdoelen worden bestormd en worden overgenomen. Toen Tran Van Tra in januari uit Hanoi terugkeerde, vertelde hij dat de acties al in nacht van 30 op 31 januari moesten plaatsvinden. Het verstoorde de plannen van de studenten zodanig dat er niets of weinig van terecht kwam. Het uitblijven van de bezetting van het paleis was een van de zaken die fout liep, maar dat was zeker niet het enige. De opdrachten aan de eenheden in de Mekongdelta en de buitenwijken van Saigon kwamen slechts enkele uren voordat de aanval moest beginnen. Bovendien zorgde het wegvallen van het verrassingseffect doordat de aanval in een deel van Zuid-Vietnam eerder was begonnen ervoor dat de tegenstand veel krachtiger was dan waarop men had gerekend. Er gaapte dus een grote kloof tussen de plannenmakers in Hanoi en degenen die deze plannen moesten uitvoeren.

De Amerikaanse onrust over 'een tweede Dien Bien Phu' speelde echter de aanvallers toch nog enigszins in de kaart en dat gold ook voor de wijze waarop met de informatie van inlichtingendiensten werd omgegaan. Joseph Hovey, een analist in dienst van de CIA, had al in november 1967 op papier gesteld wat men kon verwachten. Op basis van de verslagen van de ondervragingen van gevangengenomen strijders, de verplaatsingen van vijandelijke legergroepen, het drukke 'verkeer' op de Ho Chi Minhroute, het feit dat de Noord-Vietnamese soldaten steeds jonger bleken te zijn, de toenemende infiltratie van spionnen in het Zuid-Vietnamese leger en de groei van de steun van China en Rusland voorspelde Hovey dat de communisten druk zouden uitoefenen op de grensstreken. Zij wilden zo de legers van Zuid-Vietnam en de Verenigde Staten binden om hierdoor meer vrijheid van handelen te krijgen in de steden met als doel dat daar een grote opstand uitbrak. Volgens Hovey waren deze plannen niet realistisch, maar dat zou de vijand er niet van weerhouden die toch te ondernemen. Zelfs als het in militair opzicht een nederlaag werd, was de politieke schade voor de Amerikanen en Zuid-Vietnam enorm, stelde hij.

Ofschoon de Amerikaanse legerleiding voor het begin van het offensief van de inlichtingendiensten deze informatie over de op handen zijnde acties in de steden had ontvangen, beschouwde zij die als een onderdeel van een afleidingsmanoeuvre voor Khe Sanh, gebiologeerd als men was door het 'Dien Bien Phu-syndroom' – in feite een volledige omkering van de werkelijkheid

dus – en bleef zij in januari en februari zich daarop in hoofdzaak concentreren. 40 procent van de Amerikaanse artillerie en de van pantservoertuigen voorziene bataljons werden geconcentreerd in het gebied ten zuiden van de grens tussen Noord- en Zuid-Vietnam en vlakbij Khe Sanh om de verwachte grote aanvallen af te kunnen slaan. Toch slaagden de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese troepen er betrekkelijk gemakkelijk in binnen enkele dagen de opstanden in veel steden te breken en de vijand te doden, gevangen te nemen of uit de steden te verjagen. In Saigon waren op 31 januari naast de Amerikaanse ambassade het vliegveld, het paleis van de president en het hoofdkwartier van het Zuid-Vietnamese leger de voornaamste doelwitten. De aanvallers bij de ambassade en op andere plaatsen in Saigon konden ook daar door de Amerikanen spoedig worden gedood. Toch waren de psychologische effecten groot. Veel Amerikanen beschouwden het vooral als een grote vernedering dat hun ambassade in Saigon op deze wijze kon worden aangevallen en zij vroegen zich af hoe dit mogelijk was in een bijkans gewonnen oorlog.

In Hue werd de oude citadel van de Nguyenkeizers door de communisten veroverd. De communisten wisten in Hue een maand stand te houden, mede doordat de Amerikaanse legerleiding er eerst in volhardde met te kleine legergroepen tegen de aanvallers op te treden. Zij probeerden daar een revolutionaire regering te vormen. Zij arresteerden drieduizend mensen, onder wie militairen en functionarissen van de regering van Zuid-Vietnam en hun families, onderwijzers, westerse vrijwilligers, katholieke priesters en boeddhistische monniken. Die werden later grotendeels in ondiepe massagraven aangetroffen, nadat zij waren doodgeschoten of levend waren begraven door de communisten. De moordpartij is op indrukwekkende wijze beschreven door de Zuid-Vietnamese schrijfster Nha Ca (een pseudoniem van Tran Thi Thu Van). Zij bezocht tijdens de Tetfeesten haar geboortestad Hue om haar kort daarvoor overleden vader te herdenken. Zij kwam toen midden in het Tetoffensief terecht. Zij schreef in 1969 verscheidene keren over haar ervaringen tijdens die vreselijke dagen in Hue. Eerst een serie korte verhalen over de massa-executie van burgers door communistische troepen in Hue (*Een liefdeslied voor het vermoeste Hue*) en later *Een rouwband voor Hue. Een verslag van de strijd om Hue, Vietnam 1968* [door mij in het Nederlands vertaalde titels]. De Amerikaanse historica Olga Dror vertaalde in 2014 het laatste werk uit het Vietnamees in het Engels en publiceerde dat. Nha Ca beschreef daarin hoe zij met haar familie in Hue ingesloten raakte tussen de strijdende partijen. Zij besteedde veel aandacht aan het vermoorden van onschuldige burgers door soldaten van het Bevrijdingsfront. Het waren oorlogsmisdaden die door Noord-Vietnam steeds werden en worden ontkend en die door sommige westerse historici lang als oorlogszuchtige westerse propaganda zijn afgedaan. Ik heb in 2008 zelf ervaren dat Vietnamese gidsen nog steeds aan westerse toeristen vertellen dat Vietnamese kinderen op school leren dat deze mensen door Amerikaanse mariniers zijn gedood. De vraag of hij dat zelf ook geloofde, wilde onze gids niet beantwoorden, maar uit zijn gebarentaal meende ik op te mogen maken dat dit niet het geval was.

Voor zover het Tetoffensief had beoogd de ineenstorting van het bewind van Thieu en Ky te veroorzaken door een opstand van de bevolking in de steden was dit dus mislukt. Door veel historici is beweerd dat de communisten veertigduizend manschappen verloren. Aangezien de strijd werd gedragen door het Bevrijdingsfront zou dit vooral een zware klap voor deze strijders zijn geweest. Sommigen in het Westen meenden later zelfs dat het Tetoffensief voor Noord-Vietnam voor een deel tot doel had om de zuidelijke ‘rivalen’ die vochten in het Nationaal Bevrijdingsfront definitief ‘uit te schakelen’ en het leger van Noord-Vietnam te sparen. Het lijkt een onzinnige bewering. Er zijn geen bewijzen voor en het is ook niet logisch. Dat het merendeel van de strijders tijdens het Tetoffensief zuiderlingen waren, is begrijpelijk. Zij kenden de lokale situatie, spraken een zuidelijk dialect en verraadden zich door hun taal niet zoals Noord-Vietnamese soldaten dat wel deden. Bovendien mocht men aannemen dat zij de Zuid-Vietnamese bevolking gemakkelijker ‘mee konden nemen’ in een opstand dan de vreemde noordelingen.

Hier zijn wij midden in de mythevorming over het Tetoffensief beland. Veel auteurs schreven dat na enkele weken of begin maart het Tetoffensief ten einde was en dat een ‘normale’ gevechtssituatie terugkeerde. Niets is minder waar. Uit het grote aantal Amerikaanse en Zuid-Vietnamese militairen dat in 1968 en 1969 sneuvelde, blijkt dat in die jaren steeds een hevige strijd woedde. Voor januari 1968 was er maar één maand geweest waarin meer dan 1000 Amerikanen sneuvelden, vanaf februari 1968 tot oktober 1969 gold met één uitzondering dat steeds meer dan 1000 Amerikaanse militairen per maand werden gedood, met als uitschieters februari 1968 (2124), maart 1968 (ruim 1500), april 1968 (bijna 1500) en mei 1968 (2169). Er is geen andere conclusie mogelijk dan dat januari 1968 het begin was van een periode van hevige gevechten, die niet slechts enkele weken duurden, zoals de conventionele beeldvorming wil doen geloven, maar achttien maanden. Cijfers van de gesneuvelden in het Zuid-Vietnamese leger bevestigen dit beeld. Die schommelden steeds tussen 1500 en 2000 in deze periode met enkele uitschieters van meer dan 3000 en zelfs 5000 per maand.

De pendant van deze mythe is een andere die betrekking heeft op de vermeende uitschakeling van het Bevrijdingsfront en de grote verliezen bij de communistische troepen. Amerikaanse militairen, die klaarblijkelijk in hun maag zaten met een groot offensief van een tegenstander die volgens hun berekeningen steeds zwakker werd, verklaarden dat het Tetoffensief vergeleken moest worden met Hitlers Ardennenoffensief van eind 1944, een soort wanhoopoffensief dus. Dit beeld treft men ook in een deel van geschiedschrijving over de oorlog aan. Dat de communistische strijders een nederlaag leden, valt niet te ontkennen. Zoals bovenstaande cijfers van gesneuvelde Amerikanen en Zuid-Vietnamezen echter al aangeven, waren zij verre van uitgeschakeld en gaat een vergelijking met het kortdurende Ardennenoffensief niet op. En dat is ook wat de gegevens over de omvang van de communistische legers laten zien. De Amerikanen hielden in het kader van hun body count nauwkeurig bij – voor zover dat mogelijk was natuurlijk – hoeveel communisten er nog ‘over’ waren. Tellingen uit januari 1968 lieten volgens legervoorlichters zien dat men aan de winnende hand was. Het aantal communistische strijders was volgens hen tussen oktober 1966 en januari 1968 gedaald van 286.700 naar 225.346 [Eerder noemde ik al een redelijk betrouwbaar getal van bijna 300.000 en er is ook een zeker veel te hoge CIA-schatting van ruim 500.000 voor januari 1968]. Amerikaanse cijfers van oktober 1968 gaven echter aan dat er op dat moment 251.455 communistische strijders waren. Hoe viel dat te rijmen met de veronderstelde grote verliezen voor het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam, waarbij door de legerleiding soms getallen van meer dan 100.000 werden genoemd?

De hoge Amerikaanse militairen zagen de inconsistentie ook en maakten bekend dat de cijfers van januari 1968 zeker 24.000 te laag waren. Maar, zoals Edward Moise, die deze en andere mythen van het Tetoffensief heeft onderzocht, schrijft, in werkelijkheid was de rekenfout van de Amerikanen van januari nog veel groter en was 24.000 een onderschatting. Anders viel het niet te verklaren dat de communisten in de eerste weken en de maanden daarna zoveel mensen verloren en er in oktober nog zoveel ‘over’ waren. Op basis van de later gecorrigeerde Amerikaanse cijfers verloren de communisten 14 procent van hun manschappen in de eerste weken van het Tetoffensief, in kille cijfers 35.000 man. Maar waarschijnlijk was dat percentage dus lager gezien de rekenfout. Wij kunnen geen andere conclusie trekken dan dat de cijfers van de body count niet nauwkeurig waren – dat nog bijna 300.000 communistische strijders actief waren, lijkt voor begin 1968 een redelijke schatting – en dat de omvang van het verlies van de communisten in de Amerikaanse militaire beeldvorming sterk is overdreven.

De Amerikanen en Zuid-Vietnamezen mochten zich dan in tactisch opzicht de overwinnaars noemen als men kijkt naar het communistische doel dat in de eerste weken van februari grote opstanden in de steden zouden uitbreken, maar de gevechten gingen nog lange tijd door en zij ondervonden ook grote indirecte schade van het Tetoffensief. Doordat de troepen zich moesten bezighouden met de opstanden in de steden was het platteland kwetsbaar en de pacificatie van het

platteland ondervond daarvan een terugslag. Het aantal burgerslachtoffers bedroeg in de eerste maanden ruim 12.000 en tussen 500.000 en 1.000.000 mensen moest zich in de loop van 1968 bij de al bestaande grote groep vluchtelingen voegen.

Het Tetoffensief had nog een effect en dat was van politiek-psychologische aard. De verrassingsaanvallen, die verspreid over Zuid-Vietnam ogenschijnlijk goed gecoördineerd plaatsvonden, maakten de bewering over de Amerikaanse vooruitgang in de oorlog, die voorafgaande aan het offensief door allerlei uitspraken van militairen en politici zo krachtig was gevoed, voor veel mensen tot een mythe. Ofschoon spoedig bleek dat de communisten een zware militaire nederlaag hadden geleden, verdwenen daarmee niet de effecten van de eerste indruk bij veel Amerikanen. Het leek alsof het niet eenvoudig was de tegenstanders op korte termijn te verslaan. En ook bij het moreel gehalte van de bondgenoot Zuid-Vietnam werden vragen gesteld, vooral door een opname die liet zien hoe de Zuid-Vietnamese kolonel Nguyen Ngoc Loan een strijder van het Bevrijdingsfront op straat doodschoot. Zo kan men veilig stellen dat – ondanks de verliezen die de communisten leden – het Tetoffensief het anti-oorlogssentiment in de Verenigde Staten en het Westen vergrootte en liet zien dat de tegenstanders sterker waren dan men had vermoed. In psychologisch opzicht was het offensief een grote strategische zege voor de communisten. Er is (wordt) dikwijls beweerd dat de media hier een belangrijke rol speelden met hun foutieve beeldvorming van de werkelijkheid en dat zij ervoor verantwoordelijk waren dat in de Verenigde Staten de perceptie van de oorlog veranderde. Wat valt hierover te zeggen?

De opvatting van Westmoreland, van Johnson, van zijn opvolger Richard Nixon en van een hele reeks (neo-)revisionistische auteurs tot op de dag van vandaag, met als meest recente voorbeeld Moyar, was (is) dat de media, vooral televisieverslaggevers, door hun ongenueanceerde berichtgeving een volkomen verkeerd beeld gaven van het Tetoffensief en op deze wijze het Amerikaanse publiek mobiliseerden tegen de oorlog en daardoor de politici van mening deden veranderen. Dit is de volgende mythe. Vooral een artikel van de journalist Robert Elegant uit 1981 was invloedrijk. Journalisten worden in deze Vietnamees-Amerikaanse variant van de dolkstootlegende tot de schurken gemaakt die verantwoordelijk waren voor de uiteindelijke nederlaag van de Amerikanen in Vietnam. Publicisten die zich opwierpen als tegenstanders van de Amerikaanse interventie onderschreven graag de beslissende rol van de media. Voor hen waren de journalisten echter geen schurken, maar eerder helden, omdat zij het Amerikaanse publiek duidelijk hadden gemaakt hoe de werkelijkheid in Vietnam was en zo de politici tot wijziging van hun politiek dwongen. De vraag is of de rol van de media hier door beide partijen niet erg wordt overschat en of de relatie tussen de verslaggeving door journalisten, de rol van de publieke opinie en de besluiten van politici niet ingewikkelder was. Naast het artikel van Elegant is een andere invloedrijke studie *The big story. How the American press and television reported and interpreted the crisis of Tet 1968 in Vietnam and Washington*. In dat boek gaf de Amerikaanse journalist-historicus Peter Braestrup in 1979 voorbeelden van een foutieve en overdreven negatieve berichtgeving over het Tetoffensief door de pers. Journalisten klopten volgens hem door onkunde, gebrek aan kennis en de behoefte een 'big story' te produceren de betekenis van incidenten zoals de aanslag op de Amerikaanse ambassade op en stelden het voor alsof Tet een militaire nederlaag was voor de Amerikanen. Het was een beeld dat volgens hem vooral invloed had op de president – en dit terwijl op de meeste plaatsen na enkele weken en in een enkel geval na enige maanden (Hue en Khe Sanh) het communistische offensief was afgeslagen. Een aandachtige lezer van zijn boek moet het zijn opgevallen dat de schrijver in zijn conclusie veel duidelijker was dan de citaten rechtvaardigden. Daaronder treft men namelijk ook veel uitspraken aan die het omgekeerde beweerden, bijvoorbeeld dat de communisten een stevig verlies hadden geleden. Veel auteurs hebben desondanks mede op basis van deze studie geconcludeerd dat de media een beslissende rol speelden bij de omslag van de Amerikaanse publieke opinie tegen de oorlog. Dat blijkt een eenzijdige benadering te zijn.

De over een langere periode reikende beschuldiging van Elegant en de studie van Braestrup over het Tetoffensief zijn in een reeks van studies genuanceerd of weerlegd door Amerikaanse historici die de berichten van de media, de verschuivingen in de publieke opinie en de besluitvorming van politici in onderling verband analyseerden, met als belangrijkste Daniel C. Hallin. Zij verzetten zich tegen de redenering van voor- en tegenstanders van de oorlog dat de media altijd overwegend kritisch waren en een beslissende rol hebben gespeeld bij de omslag van de publieke opinie. Wat men zich volgens hen bovenal moet realiseren, is dat de berichten in de pers vooral een weerspiegeling waren van de publieke opinie en van de opvattingen van politici, die de oorlog in het begin steunden of later kritischer bejegenden, en van het optreden van Amerikaanse soldaten (men denke aan het bloedbad van My Lai), dan dat zij de publieke opinie en de regering beïnvloedden. Alhoewel sommige journalisten dat later graag anders voorstelden, steunden zij tot eind 1967 overwegend de regeringspolitiek. Zij werden pas later controversieler. Dat gold toen echter ook voor de publieke opinie in de Verenigde Staten. Kritische beelden, zoals die van Morley Safer die in 1965 opnamen maakte van Amerikaanse mariniers die het Vietnamese dorp Cam Na zonder veel aanleiding met een aansteker in brand staken, of van Harrison Salisbury die liet zien welke schade de Amerikaanse bombardementen bij burgerdoelen in Noord-Vietnam aanrichtten, vormden een uitzondering. Het merendeel van de pers steunde op dat moment en nog lange tijd daarna de regering in de doelstellingen van haar Vietnampolitiek, zij het dat sommige journalisten kritische vraagtekens plaatsten bij de wijze waarop dat gebeurde. De televisiereportages waren verder tussen 1965 en 1967 weinig kritisch en uiterst terughoudend met het tonen van afschrikwekkende beelden die in 'primetime' problemen zouden kunnen oproepen in Amerikaanse huiskamers of de adverteerders konden verontrusten.

Dit wil overigens niet zeggen dat de woorden en beelden die in de Verenigde Staten aan het Tetoffensief werden gewijd geen invloed hadden op de meningsvorming over de Vietnam Oorlog. Hallin merkt hierover op dat de journalisten over het algemeen de mening van het Amerikaanse leger overnamen dat het een nederlaag was voor de vijand, maar dat het wel anders *leek* in veel nieuwsreportages. Anders gezegd: er was een groot verschil tussen wat men via het tv-scherm zag gebeuren op straat – men denke aan de aanval op de Amerikaanse ambassade, de vernielingen in Saigon en andere steden, de gevechten in Hue en de belegering van Khe Sanh – en de werkelijke militaire situatie. Daarover schreef de officiële Noord-Vietnamese geschiedschrijving later onomwonden dat 'de situatie op het slagveld tijdelijk in het voordeel van de vijand was veranderd...dat de gevechtskracht van onze strijdkrachten serieus was verzwakt' en dat veel eenheden 60 tot 70 procent van hun manschappen hadden verloren.

Het ongelof dat de invloedrijke verslaggever Walter Cronkite, die overigens eveneens opmerkte dat het Tetoffensief een nederlaag was voor de communisten, liet zien toen hij in verbazing uitriep dat hij niet begreep wat er aan de hand was en zijn 'Ik dacht dat wij de oorlog aan het winnen waren' hadden wel degelijk invloed. En de beelden van de bloedige gevechten – hoe kort van duur zij ook waren – vormden een schril contrast met eerdere geruststellende berichten van regeringsvertegenwoordigers. Beelden van een executie op straat van een lid van het Nationaal Bevrijdingsfront door een Zuid-Vietnamese politiefunctionaris, nadat de eerste de familie van een vriend had vermoord, riepen niet voor de eerste keer vragen op over het morele gehalte van de bondgenoot. Zo leverden de media een bijdrage aan een veranderde waardering van de oorlog en aan de 'credibility gap', de kloof tussen het beeld dat de regering gaf en dat het publiek kreeg in de Verenigde Staten, maar dat is iets anders dan dat de schrijvende pers of de beelden op de tv de overwinning van de communisten zouden hebben veroorzaakt. Het was boven alles andere van belang dat het offensief van 1968 aan het Amerikaanse publiek duidelijk maakte dat Hanoi nog volstrekt niet van plan was de oorlog op te geven en dat had als gevolg dat de Amerikaanse bevolking zich voor een deel afkeerde van de oorlog. Johnson besloot eind maart 1968 zich niet kandidaat te

stellen voor herverkiezing, wijzigde de bombardementen en riep op tot onderhandelingen. Hier ligt overigens nog een ‘prachtig’ voorbeeld van pragmatische geschiedschrijving. Meestal kan men lezen dat Johnson het aantal bombardementen daarna beperkte en vaak wordt dan nog in één adem opgemerkt dat het aantal Amerikaanse militairen ook daalde. In werkelijkheid besloot Johnson het accent van de bombardementen te verleggen van Noord-Vietnam naar de communistische troepen in het Zuiden en hun verbindingslijnen. In de twaalf maanden na januari 1968 was het totaal aan bommen dat Amerika gooide 47 procent hoger dan in de twaalf maanden voor januari 1968. Het aantal bommen dat op Noord-Vietnam werd gegooid daalde met 15 procent, dat op Zuid-Vietnam steeg met 64 procent en op Laos zelfs met 94 procent. Het was ook niet zo dat in de publieke opinie na het begin van het Tetoffensief opvallende verschuivingen plaatsvonden. De meeste Amerikanen vonden dat de oorlog niet mocht worden beëindigd, zij vonden alleen in meerderheid (63 procent) dat de wijze waarop de regering-Johnson de oorlog voerde verkeerd was. Het aantal mensen dat meende dat de Verenigde Staten konden verliezen was nog steeds gering (3 procent), maar 39 procent meende wel dat er niet meer inzat dan een patstelling. De ontevredenheid over de wijze van oorlogsvoering werd nog hoger na een bloedige maand mei, waarin meer dan 2000 Amerikanen werden gedood – een periode die wordt aangeduid als ‘Mini-Tet’.⁴⁶

De vernielingen in Zuid-Vietnam als gevolg van het Tetoffensief waren enorm. Een schatting is dat bijna 50.000 huizen zijn verwoest en dat er op zijn minst 500.000 – maar waarschijnlijk veel meer – nieuwe vluchtelingen bij kwamen. Het psychologische effect van het offensief is ook zichtbaar bij Amerikanen in Vietnam, zowel in de top van het leger als bij lager geplaatste adviseurs. Twee voorbeelden ter illustratie mogen volstaan. Nadat de Amerikaanse generaal Frederick Weyand tegen generaal Creighton Abrams, die in de zomer van 1968 Westmoreland als bevelhebber van het MACV opvolgde, zei dat Saigon met succes was verdedigd, merkte Abrams kort daarna tijdens een vlucht over de stad, toen hij de enorme vernielingen zag, op dat de stad nog zeven keer met succes kon worden verdedigd en dat er daarna geen stad meer over was. Hier klinkt gereede twijfel door over het Amerikaanse succes in de oorlog. Wij treffen die ook aan in de brieven die Frank Scotton, die op dat moment niet in Vietnam verbleef, kreeg van andere Amerikaanse adviseurs uit Vietnam. Enkele citaten uit deze correspondentie spreken boekdelen: ‘Het algemene beeld in Vietnam is slecht. De wedstrijd is afgelopen en wij kunnen het best maar de handdoek in de ring gooien... Kontum is voor 20 procent vernield en Buon Ma Thuot voor 55 procent, nadat onze luchtaanvallen en artillerie de opdracht hadden om de Vietcong te verdrijven... Voor degenen onder ons die van Vietnam houden, is terugtrekken de enige oplossing’ (Jerry Dodson, 20 februari 1968). ‘Ten zuiden van de rivier is elk huis beschoten... Wat mij zo boos maakt, zijn onze “fucking” generaals, die zeggen “wij wisten dat

⁴⁶ Aan de relatie tussen een andere Amerikaanse regering – in dit geval de regering-Eisenhower in 1954 – de pers en de publieke opinie in verband met ontwikkelingen in Vietnam heb ik in mijn proefschrift over de Dien Bien Phu-crisis aandacht besteed. Ik concludeerde toen dat die relatie deel uitmaakt van een ingewikkeld sociaal systeem, waarbij een tweetal bureaucratieën (de regering en de pers) en een enigszins diffuse politieke structuur (de publieke opinie) in een complexe driehoeksverhouding met elkaar zijn verweven. Op grond van een zeventiental case studies tijdens de Dien Bien Phu-crisis stelde ik vast dat politici of hun medewerkers vaak bezig waren met mediamanagement en om allerlei redenen informatie naar de pers lekten. In een enkel geval liet de regering anoniem een uitgebreide publicatie in de pers verschijnen die een onwettige beeldvorming in de publieke opinie moest corrigeren. Het was duidelijk dat journalisten een belangrijke rol speelden bij de beeldvorming van de crisis en soms nauwe contacten onderhielden met politici, maar zij bepaalden nooit de politiek van de regering. De nauwe contacten wilden bovendien niet zeggen dat zij zich vervolgens zo maar lieten gebruiken. De conclusie was dat wij voorzichtig moeten zijn met simpele generalisaties. Politici benaderden journalisten om een reeks van motieven, journalisten speurden voortdurend naar nieuws. Vaak vond wederzijdse dienstverlening plaats, waarbij de uitersten ‘nieuwszucht van de journalist en zijn invloed op de publieke opinie’ en ‘het politieke belang van de politicus’ vaststonden, maar de plaats waar die drie elementen over elkaar schoven of de wijze waarop die elkaar beïnvloedden niet zo simpel was aan te geven. In ieder geval was er ook in deze crisis geen sprake van een eenvoudige, eendimensionale relatie. En dat is in feite de belangrijkste analogie met de relatie tussen de regering, de pers en de publieke opinie in de sfeer van de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en in het bijzonder die tijdens het Tetoffensief van 1968.

dit zou gebeuren”, alsof zij het lieten gebeuren. En nu met een verbijsterende nederlaag op hun conto beweren zij dat er sprake is van een “body count”-overwinning’ (Bob Kelly over Hue, 23 februari 1968). ‘De vijand heeft ons sinds december uit 45 dorpen verjaagd...Hij accepteert aanzienlijke verliezen...maar doet dit graag om op deze wijze het vertrouwen in de Zuid-Vietnamese regering uit te hollen en de Amerikanen te ontmoedigen’ (Frank Wisner, 11 maart 1968). ‘De Vietcong heeft een grote overwinning behaald, ondanks het feit dat men niet alle doelen heeft bereikt. Men heeft alom een hekel aan de regering van Thieu, omdat die corruptie toelaat, niet democratisch is, een militaire dictatuur is, door bedrog aan de macht is gekomen en een stropop van de Amerikanen is. Ho Chi Minh is de echte nationalistische held en alle Vietnamezen kennen hem. De meeste mensen verkiezen vrede onder de Vietcong boven een oorlog onder de regering van Zuid-Vietnam die daarbij wordt geholpen door de Verenigde Staten’ (Bob Mattteson, 31 maart 1968). En uit een brief van een bataljonscommandant die niet met naam genoemd wilde worden: ‘Ik nam het bataljon in maart over toen mijn voorganger werd gedood...De problemen zijn zo ongeveer wat ik verwachtte – een bijzonder zwak middenkader, geen gebruikmaken van camouflage en van de mogelijkheid om zich te verbergen, verkwistend gebruik van materieel, buitensporig vertrouwen op vuurkracht ten koste van het manoeuvreren op het niveau van de compagnie of het peloton, vrijwel geen aanvallen in de nacht’ (21 mei 1968). Het gaat mij hier niet over de vraag of deze inschattingen volledig of gedeeltelijk juist waren, maar het gegeven dat Amerikaanse adviseurs en militairen ter plaatse tot deze waarderingen kwamen, zegt natuurlijk wel iets over de effecten van de gebeurtenissen van de eerste maanden van 1968.

Op één punt hadden de latere critici van de rol van de media overigens wel gelijk. Journalisten waren vaak te goedgegelovig en dat gold niet alleen voor wat Amerikaanse voorlichters hen vertelden, maar ook voor de wijze waarop zij samenwerkten met informanten, onder wie Noord-Vietnamese spionnen. Zo was een belangrijke informant voor veel westerse journalisten, onder anderen David Halberstam, Morley Safer, Robert Shaplen en Neil Sheehan, de Zuid-Vietnamees Pham Xuan An (1927-2006), die werkte voor *Reuters* en *Time Magazine* en in Saigon gold als de best geïnformeerde Vietnamese journalist. An was in 1927 geboren in de buurt van Saigon. Hij werd na de Tweede Wereldoorlog lid van de Vietminh en in de jaren vijftig door de Noord-Vietnamese spionagedienst naar de Verenigde Staten gestuurd om daar een opleiding als journalist te volgen. An leerde vloeiend Engels spreken en raakte in de tijd van Diem niet alleen bevriend met de Amerikaanse adviseur Lansdale en veel westerse journalisten, maar vervulde ook een tijdlang opdrachten voor de regering-Diem. Zijn op deze wijze verkregen inlichtingen gaf hij via een contactpersoon door aan leden van het Nationaal Bevrijdingsfront in de buurt van Cu Chi. Hiertoe behoorde onder andere informatie over de wijze waarop het Zuid-Vietnamese leger en de Amerikaanse adviseurs in 1963 in Ap Bac wilden optreden en over de plannen van de regering-Johnson om in 1965 Amerikaanse troepen te sturen. An had ook een belangrijke rol bij de voorbereiding van het Tetoffensief in Saigon. Samen met een lid van het Bevrijdingsfront onderzocht hij de doelen voor het offensief en gaf informatie over de zwakke plekken in de verdediging van de Zuid-Vietnamezen en de Amerikanen door aan hun vijanden. Een vergelijkbare rol speelde hij bij de voorbereidingen van het grote offensief in 1975. Op basis van informatie die hij had verkregen, liet hij de leiders van het Noord-Vietnamese leger weten dat de Amerikanen zeker niet zouden ingrijpen en waar het Zuid-Vietnamese leger kwetsbaar was. Na de oorlog kreeg Pham Xuan An naast allerlei onderscheidingen de functie van generaal in het Vietnamese leger. Om hem te zuiveren van westerse invloeden, waaraan hij volgens de partijleiders in Hanoi zo lang was blootgesteld, werd hij aan een gematigde vorm van heropvoeding onderworpen. Het effect daarvan was beperkt.

In 2001 liep de Amerikaanse historicus Larry Berman hem in Saigon per ongeluk tegen het lijf. Hij raakte onder de indruk van zijn innemende persoonlijkheid en hij besloot later een studie aan zijn leven te wijden, die in 2007, een jaar na Ans dood verscheen (*Perfect spy. The incredible double life of*

Pham Xuan An. Time Magazine reporter & Vietnamese communist agent). An maakte aan Berman duidelijk dat hij geen dogmatische communist was, maar zijn keuze had gemaakt om een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van de eenheid en de onafhankelijkheid van zijn land. Hij bleek nog steeds grote bewondering te koesteren voor de vrijheid en de rol van de pers in de Verenigde Staten en toonde zich teleurgesteld over de economische ontwikkeling en het ontbreken van vrijheid in zijn land. De eerdergenoemde westerse journalisten die met An hadden samengewerkt spraken vrijwel unaniem tegenover Berman hun waardering voor hem uit. Hij had hen altijd correct behandeld en nooit iets op de mouw gespeld, was de boodschap. Niet iedereen dacht er echter zo over. De neorevisionist Moyer wees erop dat zij heel naïef An op zijn woord geloofden dat hij niet had geprobeerd hun verhaal ten gunste van Noord-Vietnam of het Bevrijdingsfront te beïnvloeden. Dat hij wel degelijk hun publicaties stuurde, bleek volgens hem bijvoorbeeld uit de wijze waarop hij Halberstam voorzag van verhalen over militairen die ontevreden waren over Diem; die werden door de Amerikaan kritiekloos overgenomen en vervolgens doorgegeven aan ambassadeur Cabot Lodge. Een andere Amerikaanse historicus Thomas Bass was drie jaar na Ans overlijden eveneens kritischer over het optreden van deze spion. Zijn studie *The spy who loved us. The Vietnam War and Pham Xuan An's dangerous game*, die was gebaseerd op gesprekken die hij sinds 1992 met An had gevoerd, legde meer de nadruk op de schadelijke effecten van zijn optreden dan Berman twee jaar eerder had gedaan.⁹⁸

De afwegingen in Hanoi en Washington na het Tetoffensief en politieke ontwikkelingen in het Zuiden

Enkele weken na het begin van het Tetoffensief stelde generaal Westmoreland dat gezien de flinke klap die de vijand als gevolg van 'Tet' had gekregen een Amerikaanse zege verzekerd was als er nu meer troepen kwamen en de oorlog werd uitgebreid. Wheeler en Westmoreland kwamen overeen dat zij 206.000 man extra zouden vragen aan de regering, een getal dat het oproepen van reservisten impliceerde. Westmoreland bepleitte verder opnieuw een amfibielanding ten noorden van de gedemilitariseerde zone en een inval in Laos en Cambodja, samen met een intensivering van de bombardementen. Wheeler raadde hem aan deze wijziging van de strategie nog niet aan de regering mede te delen. Zelf berichtte hij de regering in sombere termen 'dat "Tet" niet veel had gescheeld' en dat die 206.000 man nodig waren om een nederlaag of een eindeloze patstelling te voorkomen.

Johnson gaf vervolgens aan minister van Defensie Clark Clifford de opdracht een evaluatie te maken. Die ging niet over één nacht ijs, maar besloot tot een grondig onderzoek, waarbij hij ook kritische geluiden wilde horen. Zo vroeg hij aan Westmoreland wat die nu precies met die extra troepen wilde doen en wat de resultaten zouden zijn. Zijn ambtenaren op het Pentagon kregen bovendien de opdracht naar alternatieven te zoeken. Deze burgerambtenaren kwamen op de proppen met een scherpe veroordeling van de bestaande strategie en adviseerden Westmorelands verzoek niet in te willigen. Het verzoek kreeg als commentaar dat het 'een verbintenis met een open einde' was. Men vroeg zich af of het de oorlog verkortte, omdat Noord-Vietnam ook het aantal soldaten kon verhogen en desgewenst de verliezen zou kunnen beperken. Het sturen van 206.000 militairen betekende een totale amerikanisering van de oorlog en daarenboven nog meer Amerikaanse slachtoffers, hogere belastingen en een binnenlandse crisis van ongekeerde omvang. De ambtenaren stelden ook een wijziging van de Amerikaanse strategie voor: niet meer search and destroy, maar een strategie die bovenal de veiligheid van de bevolking garandeerde. Daarom wilden zij het grootste deel van de Amerikaanse strijdmacht concentreren ten noorden van een denkbeeldige lijn boven de grote bevolkingsconcentraties om een Noord-Vietnamese aanval af te kunnen slaan. Verder was het noodzakelijk dat het Zuid-Vietnamese leger de strijd tegen het Nationaal Bevrijdingsfront meer ging dragen en moest de regering in Saigon nu eindelijk eens eensgezind en krachtiger gaan opereren.

Volgens de nieuwe strategie was het voornaamste doel niet meer een militaire zege te behalen, maar door onderhandelingen een regeling te bereiken die aan de Zuid-Vietnamese bevolking het recht gaf haar politieke instellingen naar haar eigen voorkeur in te richten. Er was onmiddellijk fel verzet van Wheeler en Westmoreland. Zij vonden dat de afwijzing van het verzoek van Westmoreland het voor de Verenigde Staten onmogelijk maakte profijt te trekken van de veranderde militaire situatie na Tet. De nieuwe strategie veroorzaakte bovendien juist meer slachtoffers onder burgers door de intensievere gevechten in de buurt van bevolkingsconcentraties. Clifford wees uiteindelijk de verzoeken van de militairen grotendeels af – Westmoreland kreeg slechts 13.500 militairen – en hij liet de discussie over de strategie open.

Op het moment dat Johnson de aanbevelingen van Clifford ontving (begin maart 1968) was de situatie in Zuid-Vietnam zo stabiel dat de president deze lijn van zijn minister zonder veel aarzelingen kon volgen. Een andere aanbeveling vond ook een warm onthaal op het Witte Huis. Dat was de opvatting dat Zuid-Vietnam zichzelf moest verdedigen. De reactie van het Zuid-Vietnamese leger tijdens het Tetoffensief wettigde in dit opzicht enig optimisme. De Amerikaanse regering vond dat aan Thieu en Ky heel duidelijk moest worden gemaakt dat zij nog wel meer Amerikaans materieel konden krijgen, maar dat zij zelf meer het gewicht van de strijd moesten gaan dragen. Eind maart 1968 raakte de regering-Johnson steeds verder verdeeld. Rostow bleef pleiten voor escalatie, Rusk nu voor het gedeeltelijk stopzetten van de bombardementen en Clifford, die steeds kritischer werd over de oorlog, wilde een nog verdergaande de-escalatie die leidde tot onderhandelingen met concessies van de Verenigde Staten, zoals zich terugtrekken uit Zuid-Vietnam terwijl de communisten nog niet waren verslagen. Johnson, die erg teleurgesteld was over de opstelling van Clifford, werd uiteindelijk sterk beïnvloed door de ‘Wise Men’. Zij raadden hem op 25 maart in meerderheid de-escalatie aan.

Op 31 maart maakte Johnson vervolgens in een toespraak op de Amerikaanse televisie een aantal belangrijke besluiten bekend. Zoals Rusk had voorgesteld, beperkte hij boven Noord-Vietnam de bombardementsvluchten tot een strook ten noorden van de gedemilitariseerde zone (de 20^e breedtegraad), maar hij breidde die wel tegelijkertijd voor Zuid-Vietnam en Laos sterk uit. Harriman trad als zijn persoonlijke vertegenwoordiger op zodra vredesonderhandelingen begonnen. Ten slotte maakte Johnson bekend dat hij zich niet voor een volgende termijn als president beschikbaar stelde. Ofschoon op basis van de inhoud en de toon de toespraak van 31 maart 1968 terecht wordt beschouwd als een keerpunt in de oorlog – want als het definitieve einde van een politiek van ‘gradual escalation’ door graduated pressure – bleven de president en zijn adviseurs Rusk en Rostow geloven in de levensvatbaarheid van een onafhankelijke niet-communistische Zuid-Vietnamese staat. Binnenlandse rivalen en tegenstanders van Johnson waren kritisch. De oud-adviseur van Kennedy Arthur Schlesinger beschouwde het besluit van Johnson als een geval van ‘politieke lafheid’, omdat hij ervan overtuigd was dat hij de verkiezingen zou verliezen. En de vroegere president Eisenhower noteerde in zijn persoonlijke dagboek dat Johnson het land de oorlog wel wilde laten voortzetten, maar daar zelf geen verantwoordelijkheid voor wilde dragen. Velen verbonden het terugtreden van Johnson met de al dan niet vermeende vernederingen van het Tetoffensief. Toch lijkt de beste verklaring dat Johnson al maanden met deze gedachte speelde en dat zijn besluit vooral werd ingegeven door zijn gebroken wil om nog langer de vernederingen en de haat van de tegenstanders van de oorlog te dragen. Hoezeer dit ook waar mag zijn, zijn minister van Buitenlandse Zaken Dean Rusk, zag scherp wat een vervelend gevolg was van zijn besluit. Het kon door Hanoi worden uitgelegd als een overwinning van de communisten ‘in’ de Verenigde Staten.

De toespraak van Johnson werd in Hanoi inderdaad met tevredenheid aangehoord. Het bevestigde voor de leiders in Hanoi dat het offensief zich precies zo had voltrokken als zij het hadden gepland en dat het een grote strategische triomf was. Recent heeft de historicus Tuong Vu een boeiende kritische kanttekening geplaatst bij het optreden van Johnson. Hij noemt het onomwonden een grote vergissing – de tweede grote Amerikaanse blunder na het laten vallen van Diem in 1963 –

dat de Amerikaanse president besloot na afloop van het Tetoffensief de oorlog te de-escaleren, omdat op dat moment de vijand grote verliezen had geleden. Johnson versterkte volgens hem juist door zijn optreden de anti-oorlogsbeweging in de Verenigde Staten. De rellen in een groot aantal steden na de moord op Martin Luther King op 4 april verzwakten de Verenigde Staten verder en versterkten het zelfvertrouwen van Le Duan en de andere leiders in Hanoi nog meer. Het lijkt mij dat Tuong Vu met dit verwijt wel erg gemakkelijk heenstapt over de effecten die volgens Cliffords onderzoek voortvloeiden uit een verdere Amerikaanse escalatie van de oorlog en dat hij vooral de politieke en psychologische elementen te zeer negeert.

In tegenstelling tot wat velen in de Verenigde Staten dachten en degenen die voorstanders waren van escalatie hoopten, toonde de regering in Hanoi zich na Johnsons rede van 31 maart wel bereid besprekingen over onderhandelingen te beginnen. Laten wij eerst proberen vast te stellen welk beeld de Vietnamese geschiedschrijving hiervan schetst. Hierin overheerst in wezen nog steeds de opvatting dat het doel van het Tetoffensief de verzwakking van de politieke wil van de Verenigde Staten was en dat men dit nu had bereikt. De bekendmaking van Johnson van 31 maart paste in deze visie. Het was volgens de historicus en diplomaat Luu Van Loi in zijn *Fifty years of Vietnamese diplomacy 1945-1995*, een werk uit 2000, een operatie die een maand duurde en ondanks een tegenslag bij Hue ‘de agressieve wil van de Amerikaanse imperialisten brak’. Wij vinden geen woord over het grote aantal doden, de gevechten na februari 1968, de communistische nederlagen of het inzicht dat elk mislukt offensief de militaire zege verder bemoeilijkte. Na de dood van Le Duan op 10 juli 1986 en de afkondiging van de Doi Moi op het Zesde Partijcongres in december 1986⁴⁷ zijn vanaf de late jaren tachtig sommige militairen en politici die een rol speelden in de oorlog en Noord-Vietnamese historici wel kritischer geworden over de wijze waarop het bovenstaande doel werd bereikt. Dat was vooral een gevolg van de vele doden die tijdens het offensief vielen. Het plaatsvervangend hoofd van het COSVN generaal Tran Do schreef hierover in 1988: ‘Wij hadden al onze strijdkrachten aan het algemeen offensief laten meedoen...en toen de vijand met een contraoffensief begon, hadden wij geen strijdkrachten meer over, onze positie was verzwakt en wij konden slechts met grote moeite daar weerstand aan bieden. Wij kwamen in een kritische situatie terecht in 1969, 1970 en 1971.’ Vietnamese historici spreken nu soms wel over een tactische nederlaag, omdat het grote offensief mislukte en er veel doden vielen. Zij beklemtonen echter nog steeds dat het een strategische overwinning was, omdat de Amerikanen daarna bereid bleken te onderhandelen. Dat is ook de visie van Tran Van Tra, een belangrijke leider van het COSVN en het Nationale Bevrijdingsfront in een boek dat hij twintig jaar na ‘Tet’ over dit offensief publiceerde. Ofschoon men enorme verliezen had geleden en men er niet in was geslaagd de Verenigde Staten te verdrijven, had het Tetoffensief ‘de agressieve wil [van de Verenigde Staten] tot op zijn grondvesten’ geschokt en was het offensief daarom een militaire en psychologische zege.

Dat het Tetoffensief uiteindelijk als een psychologische overwinning kon worden beschouwd, betekende dat de harde feiten van de militaire nederlaag, het grote aantal slachtoffers, de verzwakking van de militaire positie van de communisten en het gegeven dat het dus veel langer duurde voordat de zege een feit was, naar de achtergrond verdwenen. Het maakte het voor Le Duan ook gemakkelijker zijn positie te handhaven en zijn macht verder te versterken. Daaraan leverden andere zaken ook een bijdrage: de zuiveringen vlak voor het offensief en het monopolie van de partij op het gebied van de informatievoorziening, waardoor men het grote aantal doden en de verliezen buiten de publieke opinie kon houden. Voor een scherper inzicht in de exacte afwegingen van de leiders van het Politbureau moeten wij te rade gaan bij de (Amerikaans-)Vietnamese historica Lien-Hang T. Nguyen. Een van haar vaststellingen is dat Le Duan na de eerste tegenslagen in februari vastbesloten was nieuwe offensieven te ondernemen. Het mini-Tetoffensief van mei 1968 leidde

⁴⁷ De term Doi Moi verwijst naar de vernieuwing die zich in Vietnam vanaf 1986 geleidelijk aan op een breed vlak voltrok.

echter opnieuw tot nederlagen en veel doden voor de communisten. En daar bleef het niet bij. In augustus en september deed Le Duan een derde poging een beslissing te forceren, nog steeds met als grote doel Saigon in handen te krijgen. Dat was ook exact zoals hij dat vooraf had beschreven toen hij zijn plannen uiteenzette voor andere leiders in Hanoi. De Noord-Vietnamezen en het Bevrijdingsfront leden echter wederom zware verliezen. Le Duan had dus niet voor de eerste keer de kansen op een overwinning overschat.

De leiders in Hanoi beseften heel goed dat het Tetoffensief een grote militaire nederlaag was. En toen kort na de verovering van Hue door de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen het massagraf van de slachtoffers van de moordpartij door de communisten werd ontdekt, kreeg ook het prestige van Noord-Vietnam en het Bevrijdingsfront een stevige knauw, vergrootte dit bij veel Zuid-Vietnamezen de angst voor een communistische overwinning en leidde het tot een toename van het aantal Zuid-Vietnamese vrijwilligers in het leger. Le Duan realiseerde zich dat er voor een andere benadering moest worden gekozen om zijn doelen te bereiken. Hij wist dat het Tetoffensief in politiek-psychologisch opzicht veel effect had op de Amerikaanse politici en het Amerikaanse publiek. Hij schatte in dat als gevolg daarvan de bereidheid van de Verenigde Staten om de oorlog voort te zetten sterk was verminderd. Daarnaast speelde voor hem een grote rol dat Noord-Vietnam verlost wilde worden van de bombardementen en een periode van herstel wenste na de nederlagen van Tet. Bovendien zouden onderhandelingen waarschijnlijk de tweedracht in de Verenigde Staten nog verder bevorderen. Een ander voordeel was dat Le Duan zo tijd won, terwijl de kans dat de Verenigde Staten de oorlog escaleerden geringer werd. En het was natuurlijk ook Moskou welgevallig en het maakte een positieve indruk op de wereldopinie. Het zou mogelijk ook voor een verwijdering kunnen zorgen tussen Washington en Saigon. En ten slotte, het leek zo nog sterker dat de Amerikanen degenen waren die oorlog voerden in Zuid-Vietnam en het betekende ook impliciet dat de Verenigde Staten de legale status van Noord-Vietnam erkenden. Het was een benadering die paste in de tweeledige Noord-Vietnamese strategie van 'vechten en onderhandelen'. Uit een mix van deze redenen stemde het Politbureau op dat moment in met de voorbereidingen voor de vredesbesprekingen die in mei 1968 in Parijs zouden beginnen.

Recent beschikbaar gekomen Noord-Vietnamese bronnen maken duidelijk dat Le Duan evenwel pas opdracht gaf serieus met de Amerikanen te onderhandelen, nadat zijn derde grote offensief van augustus-september 1968 was vastgelopen. Dat betekende wel dat hij in een zwakkere positie dan enkele maanden daarvoor de besprekingen moest voeren en dat de communistische troepen drie jaar nodig hadden om van de opgelopen klappen te herstellen. Ook blijkt uit deze nieuwe bronnen dat Le Duan en de andere leden van het Politbureau zich wel bereid toonden tot gesprekken met de Verenigde Staten om zo de Amerikanen te bewegen hun troepen terug te trekken, maar dat de militaire strijd die Thieu uit Saigon moest verdrijven – ondanks de grote problemen op dat moment – bovenaan bleef staan in hun plannen. In die zin kan men dan ook beweren dat de onderhandelingen mede waren bedoeld om tijd te winnen voor een uiteindelijke militaire confrontatie. Het besluit in te stemmen met onderhandelingen brak wel met het voorheen onwrikbare uitgangspunt van de Noord-Vietnamese regering om dit alleen te doen als men een volledige zege had behaald en als de Verenigde Staten onvoorwaardelijk de oorlog hadden beëindigd. Dat het besluit in feite vooral een cosmetische aanpassing was, blijkt uit het taalgebruik. Het Politbureau weigerde over onderhandelingen (thuông luông) te spreken, maar had het over contacten (tiếp xúc). In een geheim memorandum stelde het Politbureau dat men had ingestemd met contacten om later te gaan onderhandelen.

De voorbereidende onderhandelingen begonnen op 13 mei 1968 in Parijs en liepen onmiddellijk vast. De Noord-Vietnamezen stelden zich op het standpunt dat de bombardementen en de oorlogshandelingen door de Verenigde Staten onvoorwaardelijk moesten worden stopgezet voordat de feitelijke onderhandelingen konden beginnen. De Verenigde Staten eisten dat Noord-

Vietnam eerst de steun aan de opstand in Zuid-Vietnam beëindigde. Ofschoon de Amerikaanse onderhandelaar Harriman ervan overtuigd was dat de Noord-Vietnamese delegatie onder leiding van Xuan Thuy concessies had gedaan – er waren enige Noord-Vietnamese troepen teruggetrokken uit het Zuiden en de raketbeschietingen op Saigon waren geringer in aantal – vonden Johnson en zijn militaire adviseurs dat de leiders in Hanoi de onderhandelingen bewust vertraagden. Zij dreigden met verdere militaire stappen als geen doorbraak in de besprekingen plaatsvond.

Ondanks zijn sterke machtspositie realiseerde Le Duan zich dat een andere aanpak van de militaire strijd noodzakelijk was. Men sprak in Hanoi over een fase die men aanduidde als ‘vechten terwijl wij consolideren’, met als elementen het terugschalen van de grote gevechten, het betonen van meer voorzichtigheid en geduld, meer de nadruk leggen op de guerrillastrijd en de politieke aspecten. Ondertussen werden de verliezen aan manschappen aangevuld door ook katholieken en leden van sommige minderheden op te roepen voor de dienst. Een reden om voorzichtigheid te betrachten was ook de veranderende relatie met de bondgenoten China en de Sovjetunie. De wanorde van Mao's Culturele Revolutie dreigde naar Noord-Vietnam over te slaan, doordat leden van de Rode Garde Vietnam wilden binnentrekken. En de verhouding met de Sovjetunie bleef lastig. De leiders in Moskou waren verbolgen over de zuivering van zogenaamde pro-Russische elementen in Noord-Vietnam en over het Tetoffensief. Dat laatste was vooral omdat zij vooraf niet op de hoogte waren gesteld. Maar Moskou bleef Hanoi wel materieel steunen. Dat Le Duan de Russische inval in Tsjecho-Slowakije in augustus en september 1968 steunde, droeg daar zeker aan bij.

Pas in de loop van 1969 werd de rol van Giap als militaire leider in Noord-Vietnam weer belangrijker, vooral omdat de strategie van Le Duan om een grote opstand te veroorzaken was mislukt en grote verliezen had gebracht in de communistische gelederen. De groeiende invloed van Giap was zichtbaar in een keuze die Le Duan in juli 1969 maakte. Hij besloot toen de nadruk te leggen op een langdurige strijd in het Zuiden met guerrillastrijders en voorlopig geen poging meer te doen in een klap een grote zege te behalen.

Ondertussen verhevigden de Amerikanen in Zuid-Vietnam samen met het leger van Thieu hun militaire inspanningen, met B-52's tegen de aanvoerlijnen en infiltratieroutes uit Noord-Vietnam, met een enorme search and destroy-operatie in de buurt van Saigon en door de pacificatie van strategisch belangrijke delen van het platteland. Ofschoon de greep van het Nationaal Bevrijdingsfront op de bevolking door de nederlagen tijdens het Tetoffensief sterk was verzwakt, waren de ondergrondse organisaties van het Front en het Noord-Vietnamese leger nog altijd krachtig. De Amerikanen bleven verder werken aan het verschuiven van de last van de oorlogsvoering naar de Zuid-Vietnamezen zelf – de zogenoemde vietnamisering – door uitbreiding van het Zuid-Vietnamese leger en het verschaffen van materieel. Dit leger bleef kampen met een hoge desertiegraad en een gebrek aan geschikte officieren. De regering van Zuid-Vietnam nam het herstel na het Tetoffensief krachtig ter hand, maar het voortbestaan van de regering bleef een onzekere factor en zij zag zich steeds weer voor nieuwe problemen geplaatst. Thieu en veel andere Zuid-Vietnamezen waren vooral bezorgd dat de Amerikanen zich zouden terugtrekken uit het Zuiden. Zij hadden het gevoel dat de onderhandelingen aan hen waren opgelegd, terwijl de situatie daarvoor nog niet rijp was. De Nationale Vergadering in Saigon protesteerde in juni 1968 ertegen dat de Verenigde Staten over zaken betreffende de Zuid-Vietnamese soevereiniteit onderhandelden zonder dat de regering van Zuid-Vietnam daarover iets te zeggen had. De Amerikaanse ambassadeur Ellsworth Bunker wist echter van het State Department geen verzekering te verkrijgen dat de regering in Saigon volledig geïnformeerd en geraadpleegd zou worden.

In de Verenigde Staten ontstond in de loop van 1968 een steeds grotere polarisatie met als brandpunten ‘sit-ins’ op Columbia University in New York, de moorden op Martin Luther King (in april) en Robert Kennedy (in juni), de rellen na de dood van de eerste in veel steden en de Democratische Conventie in Chicago (in augustus), waar vicepresident Hubert Humphrey als

Democratische presidentskandidaat werd genomineerd. Onder invloed van de binnenlandse onlusten en als een steun in de rug voor 'zijn' presidentskandidaat Humphrey kondigde Johnson op 31 oktober 1968 aan de bombardementen stop te zetten als daarna onderhandelingen plaatsvonden. Nadat vooraf door ingewikkelde diplomatieke en taalkundige manoeuvres de instemming van Noord-Vietnam was verkregen dat drie dagen na het stopzetten de besprekingen begonnen en ook was verzekerd dat het Nationaal Bevrijdingsfront en de Zuid-Vietnamese regering aan de besprekingen deelnamen, trok Thieu zich echter op 2 november terug. Dit gebeurde voor een deel onder druk van vicepresident Ky, die bang was voor een Amerikaanse 'sell out', maar vooral op aandringen van de Republikeinse presidentskandidaat Richard Nixon. Die vreesde dat succesvolle onderhandelingen de Democraten winst brachten in de verkiezingen. Nixon liet Thieu via Anna Chennault, de weduwe van de Amerikaanse generaal Claire Lee Chennault (de leider van de Amerikaanse luchtmacht in China tijdens de Tweede Wereldoorlog), weten dat hij beter af zou zijn met hem als president dan met Humphrey. Hier liet Nixon zich van zijn allerslechtste kant zien en door historici is dit met reden verraad aan de natie genoemd. De Amerikaanse publieke opinie reageerde onmiddellijk op het besluit van Thieu in het nadeel van Humphrey. Op deze wijze besliste Thieu dus mede de uitslag van de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Pas na afloop van de door Nixon in november 1968 nipt gewonnen verkiezingen ging Thieu ermee akkoord dat zijn vertegenwoordigers in Parijs mee zouden onderhandelen. De regering-Johnson dwong toen Thieu de onderhandelingspositie van 'twee blokken, vier partijen' te accepteren. Het was in feite een aantasting van zijn soevereiniteit over Zuid-Vietnam: enerzijds de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam, anderzijds Noord-Vietnam en het Nationaal Bevrijdingsfront, later aangeduid als de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam. De soevereiniteit van Zuid-Vietnam woog op dat moment voor de Amerikaanse regering klaarblijkelijk minder zwaar dan de afweging dat men zich op een aanvaardbare manier kon terugtrekken. Le Duan stemde hiermee in, omdat het in zijn ogen impliceerde dat Thieu moeilijk nog langer kon beweren dat het Bevrijdingsfront een terroristische organisatie was als hij daarmee zelf aan tafel zat. Nixons actie was niet de enige poging de Amerikaanse presidentsverkiezingen te beïnvloeden. De regering van de Sovjetunie was er vast van overtuigd dat als Humphrey de verkiezingen won de oorlog spoedig werd beëindigd. Daarom drong zij er bij Le Duan tevergeefs op aan hem ter wille te zijn en zij boden uit afschuw voor Nixon het campagne team van Humphrey zelfs financiële steun aan. Dat werd echter afgewezen.

Overigens maakte ook Le Duan gebruik van de Amerikaanse politieke verhoudingen. Hij redeneerde dat de naderende verkiezingen Johnson wel tot concessies zouden bewegen. De Noord-Vietnamese onderhandelaars stelden zich vervolgens compromisbereid op en brachten zelfs naar buiten dat er binnen enkele weken een regeling kon zijn. Le Duan beschouwde Nixon in vergelijking met Johnson als een havik. Toen Johnson op 1 november alle bombardementen stopzette, meende Le Duan dat de Amerikaanse president zo wanhopig was dat hij meer concessies moest doen. Hun standpunten verhardden en Johnson ging uiteindelijk niet verder met de concessies.

Eenmaal in Parijs aangekomen kwamen de Zuid-Vietnamezen met procedurele bezwaren, wat leidde tot een bijna drie maanden durende discussie over de vorm van de tafel waaraan de besprekingen plaatsvonden. Allerlei varianten werden besproken: een vierkante of ruitvormige tafel, een ronde tafel en uiteindelijk werd gekozen voor een ronde tafel voor de Amerikanen en Noord-Vietnamezen en rechthoekige 'bijzettafels' voor Zuid-Vietnam en het Bevrijdingsfront. Dit zorgde ervoor dat de besprekingen alleen na veel vertragingen konden beginnen voordat Johnson het presidentschap overdroeg aan Nixon.

Waarschijnlijk zou overigens ook zonder de Zuid-Vietnamese vasthoudendheid tijdens Johnsons presidentschap geen regeling tot stand zijn gekomen. Noord-Vietnam eiste ongetwijfeld het vertrek van de Amerikaanse militairen en een coalitieregering in Zuid-Vietnam en dat waren beide onacceptabele eisen voor de regering-Johnson. Zo eindigde de regeringsperiode van Johnson zowel

in militair als in politiek opzicht in een patstelling. Beide strijdende partijen waren – zij op verschillende wijze – verzwakt uit het Tetoffensief gekomen en geen van beide was in staat de andere een beslissende slag toe te brengen die voor een snelle beslissing kon zorgen aan de onderhandelingstafel.

Ten slotte wil ik nog stilstaan bij een aantal belangrijke ontwikkelingen in Zuid-Vietnam, dat alleen in de context van het Tetoffensief en de nasleep daarvan goed kan worden begrepen. Soms ontstonden daarbij onverwachte samenwerkingsverbanden. In Zuid-Vietnam roerden zich in 1967 vredesactivisten en een vredeskandidaat Truong Dinh Dzu behaalde tijdens de presidentsverkiezingen van begin september opvallend veel stemmen. Dat kwam niet zo maar uit de lucht vallen. Eerder, in april, had Nhat Chi Mai, een vrouwelijke aanhanger van de denkbeelden van Thich Nhat Hanh, zichzelf in brand gestoken. In haar nagelaten brieven en gedichten riep zij boeddhisten en katholieken op zich bij elkaar aan te sluiten om samen aan het bereiken van vrede te werken. Haar dood maakte veel indruk en had als gevolg dat de vredesbeweging sterk groeide. In de loop van 1967 en 1968 werd de kloof tussen katholieke en boeddhistische vredesactivisten steeds kleiner. Een aan de Sorbonne opgeleide katholieke priester Nguyen Ngoc Lan schreef een inleiding in een uitgave van het werk van Mai en de in Leuven opgeleide katholieke hoogleraar Ly Chanh Trung wees erop dat er elke Vietnamees de opdracht had na te denken over het beëindigen van de tragedie, omdat de bevolking anders weldra zou bestaan ‘uit dieren met twee benen’. Bij veel mensen maakte ook het groeiende aantal burgerslachtoffers van de oorlog veel indruk.

In de Verenigde Staten en Europa was nog steeds Thich Nhat Hanh actief. In december 1967 hield hij een presentatie voor Amerikaanse opinieleiders in Santa Barbara in Californië met als titel ‘De derde oplossing’ en als centrale thema hoe de vrede en een coalitieregering tot stand konden komen. Daarbij was volgens hem geen plaats weggelegd voor de regering van Nguyen Van Thieu en Nguyen Cao Ky, omdat die te weinig steun genoot van de bevolking. Geen van de oorlogvoerende partijen kon een militaire zege boeken, maar zij zaten wel allemaal gevangen in een escalatiespiraal, die mogelijk als gevolg had dat de Verenigde Staten om een nederlaag te voorkomen naar wapens grepen die het hele land van de kaart konden vegen. ‘De derde oplossing’ was bedoeld om ervoor te zorgen dat geen partij zoveel gezichtsverlies leed dat dit tot een verdere escalatie en verwoesting van het land leidde. Hanh sprak ook vertrouwen uit in de beloften van Ho Chi Minh en het Bevrijdingsfront dat zij een neutraal Zuid-Vietnam wilden accepteren. Wij weten al dat hij zich hierin zeker vergiste. Vlak voor het begin van het Tetoffensief stelde Cao Ngoc Phuong, een aanhangster van Thich Nhat Hanh, samen met pater Nguyen Ngoc Lan en nog 68 anderen, een petitie op waarin zij de oorlogvoerende partijen vroegen de wapenstilstand ten tijde van de Tetfeesten daarna te continueren. Na het begin van het offensief weigerden Phuong en Lan hun petitie terug te nemen en een verklaring te tekenen waarin zij de communistische aanval veroordeelden. Tijdens het offensief waren er studenten, monniken en nonnen die samen hulpposten inrichtten voor de getroffen burgers en lijken van de straten haalden. Phuong sloot zich bij hen aan en leverde haar bijdrage.

Een van de onderdelen van de communistische plannen voor Tet was het verbreden van de politieke steun voor de opstand in het Zuiden. Le Duan veronderstelde naar aanleiding van de opstand die in 1966 in het noorden van Zuid-Vietnam had plaatsgevonden dat iets dergelijks nu weer zou gebeuren, waarbij dit keer de communisten een grotere rol konden spelen. Het is niet bekend of hij ervan op de hoogte was dat veel politieke agitators van het Bevrijdingsfront die verwacht werden leiding te geven aan de opstand in Saigon in de loop van 1967 waren gearresteerd. Tot hen behoorde ook de eerdergenoemde Truong Nhu Tang, die als opdracht had een nieuwe organisatie, het Verbond voor Nationale, Democratische en Vredeskrachten, op te richten. In zijn herinneringen *A Vietcong memoir* heeft hij beschreven wat er in 1967 met hem gebeurde. Hij werd gearresteerd door de Geheime Politie, waarna men hem confronteerde met zijn lidmaatschap van het Bevrijdingsfront. Ofschoon Tang niet sympathiseerde met het communisme, gold hij daardoor automatisch toch als communist.

Hij werd gemarteld en na een maand kocht zijn vrouw met 6000 dollar een bewaker om en werd hij overgeplaatst naar een gevangenis van de Nationale Politie. Daar verbleef Tang tijdens het Tetoffensief. Door de uitruil met een Amerikaanse militair die door het Bevrijdingsfront gevangen was genomen, kwam hij in februari op vrije voeten en vluchtte vervolgens naar het hoofdkwartier van het COSVN dicht bij de grens met Cambodja. In het voorjaar van 1968, veel later dan Le Duan had bedoeld, werd het Verbond opgericht in een hoofdkwartier van het Bevrijdingsfront. Het waren overwegend leden van de elite uit Saigon die hiertoe behoorden: advocaten, leraren, ingenieurs, zakenlieden en een enkele arts en boeddhistische monnik. De leider was een zeventigjarige advocaat Trinh Dinh Thao. De opdracht voor het Verbond was de nationalistisch gezinde oppositie die niet communistisch was in een groep te bundelen, opdat zij uiteindelijk met het Bevrijdingsfront een regering konden vormen. Vanaf juni 1969 maakten verscheidene leden van het Verbond deel uit van de Voorlopige Regering van Zuid-Vietnam. Zoals Truong Nhu Tang schrijft, hun verblijf in de centra van het Bevrijdingsfront en de nauwe contacten met communistische strijders maakten hen in de ogen van de regering in Saigon van president Nguyen Van Thieu tot hardline communisten. Het is ook duidelijk dat sommige critici van de regering-Thieu contacten met het Verbond of het Bevrijdingsfront niet beschouwden als een keuze voor het communisme – achteraf gezien was dat, zoals ook Tang ervoer, een naïeve opvatting.

Het Tetoffensief zette de politieke oppositie tegen Thieu ertoe aan nog nadrukkelijker voor vrede te pleiten dan daarvoor. Een belangrijke figuur was opnieuw Truong Dinh Dzu, de presidentskandidaat bij de verkiezingen van 1967, die daarna enige tijd in de gevangenis had doorgebracht. Hij riep in mei 1968 op tot de vorming van een coalitieregering en onderhandelingen met het Bevrijdingsfront. Hij werd vervolgens door een militair tribunaal tot vijf jaar dwangarbeid op Poulo Condore veroordeeld. Dzu's advocaat was Tran Ngoc Lieng, die in 1969 een Progressief Nationaal Comité oprichtte, dat zichzelf als opdracht stelde een Zuid-Vietnamese regering samen te stellen die voor verzoening van de oorlogvoerende partijen zou zorgen. Zo'n regering moest nationalistisch zijn en niet communistisch of verbonden met de regering-Thieu. Volgens Lieng was dé complicerende factor om dit te realiseren de grote invloed van de Amerikanen op die regering.

De meeste katholieken steunden de Zuid-Vietnamese regering, maar er waren ook katholieke critici, die eind jaren zestig-begin jaren zeventig steeds meer volgelingen kregen. Een van hen was de katholieke priester Chan Tin. Hij hoorde in zijn biechtstoel verhalen over willekeurig gevangengenomen critici van de regering en over martelingen. Hij schreef hierover in het maandblad *Doi Dien* (Oog in oog) en richtte een organisatie op met het doel het gevangeniswezen te hervormen en hiervoor in binnen- en buitenland aandacht te krijgen. Een priester die in dit blad ook aan het woord kwam was Nguyen Ngoc Lan. Hij pleitte herhaaldelijk voor vrede en toen men hem vroeg of de beschuldiging dat hij een communist was klopte, antwoordde hij dat hij liever in een verenigd Vietnam onder een communistisch bewind wilde leven dan onder een corrupte regering in een situatie van permanente oorlog. Vooral de aankondiging van onderhandelingen door Johnson op 31 oktober 1968 betekende dat meer katholieken na gingen denken over de mogelijke uitkomst daarvan en dat zij een communistische regering of een regering met sterke communistische invloed niet langer uitsloten. De kritische Nguyen Van Trung pleitte in een publicatie voor samenwerking met de communisten, die volgens hem eerder dan de katholieke kerk oog hadden voor de noden en de ellende van de arbeiders in de negentiende eeuw. Deze geluiden betekenden een enorme koerswijziging voor een deel van de katholieken in Vietnam, die altijd de communisten als aartsvijanden hadden beschouwd. De titel van het boek van Trung was op zijn zachtst gezegd opvallend: *De communisten, mijn broeders: het rooms-katholicisme en het communisme in Vietnam*. Een verklaring voor het veranderde gedrag van deze Zuid-Vietnamese katholieken was hun inzicht, dat hoe langer de oorlog voortduurde, hoe groter de kans was dat die zou eindigen met een gehele of gedeeltelijke overwinning voor de communisten. De katholieke leiders hadden onderhandelingen

altijd als een procommunismische politiek beschouwd, maar nu er gesprekken plaatsvonden tussen de oorlogvoerende partijen was het van belang tot een vergelijk te komen met alle betrokken partijen. Het was evenwel geen politieke lijn waarvoor veel ruimte was tijdens de regering-Nixon, die in januari 1969 in de Verenigde Staten aan de macht kwam. Die zette onverkort in op de regering-Thieu. De hierboven genoemde katholieke leiders waren zeker niet de enige katholieken die voor vrede pleitten. 93 Vietnamese katholieken die in Europa leefden gaven op 15 oktober 1969 een verklaring uit waarin zij de militaire aanwezigheid van de Verenigde Staten in Vietnam en de bombardementen een schending van de mensenrechten van de Vietnamezen noemden, er waren in Vietnam twee katholieke vredesorganisaties, waarin leden van de middenklassen, soldaten en jongeren actief waren en zelfs aartsbisschop Nguyen Van Binh sprak zich in zijn kerstboodschap van december 1970 uit: ‘Men spreekt over...een eervolle vrede. Ik begrijp niet wat men daarmee bedoelt. Wij willen gewoon vrede, een...vrede, die door beide partijen wordt geaccepteerd’.⁹⁹

Om het Amerikaanse steunpunt Khe Sanh werd in 1968 tijdens het Tetoffensief fel gevochten. Ofschoon de communisten er niet in slaagden de vesting te veroveren is het nu een herinneringsplaats voor de Vietnamezen. Amerikaanse helikopters en een Vietnamese souvenirverkoper herinneren aan de strijd. De hoogte wordt druk bezocht door oorlogsveteranen van het Noord-Vietnamese leger, die hier de auteur en zijn vrouw in 2008 groeten.

Hoofdstuk 17. ‘Vechten en onderhandelen’ en de Akkoorden van Parijs (1969-1973)

De geschiedschrijving over de jaren 1969-1973

De periode 1969-1973 heeft in de geschiedschrijving veel minder aandacht gekregen dan de eerste ‘helft’ van de Vietnam Oorlog. Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met het ontbreken van het overvloedige bronnenmateriaal dat voor wat betreft de tijd voor 1969 wel aanwezig is. Pas vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw kwamen meer bronnen beschikbaar voor deze periode van ‘vechten en onderhandelen’ en wordt het beeld daardoor steeds vollediger. In vergelijking met 1965 was de situatie in Vietnam in 1969 in veel opzichten gewijzigd. In het Zuiden was sprake van een militaire patstelling. Daardoor lag het niet voor de hand dat een van beide partijen op korte termijn een overwinning kon behalen. Het zorgde er ook voor dat de oorlog zich nog meer uitbreidde naar Cambodja en Laos. In de Verenigde Staten groeide het verzet tegen de oorlog en Noord-Vietnam moest niet alleen herstellen van de nederlagen in de offensieven van Tet, maar had nog steeds te maken met de rivaliteit tussen de beide bondgenoten China en de Sovjetunie. De belangrijkste verandering was dat sinds 1968 in Parijs onderhandelingen tussen de partijen plaatsvonden. Voorheen waren de oorlogsdoelen geformuleerd in termen van een overwinning door de inzet van militaire en politieke middelen. Het simpele feit dat men met elkaar in gesprek was, betekende dat een overwinning of een acceptabele regeling van het conflict in onderhandelingstermen moest worden gedefinieerd. Daarbij probeerde men aan weerszijden maximaal gebruik te maken van de veranderende internationale politieke verhoudingen. Voor de nieuwe Amerikaanse president Nixon en zijn nationale veiligheidsadviseur Kissinger betekende dit voor de Vietnam Oorlog dat men door een politiek van detente met de Sovjetunie en toenadering tot de Volksrepubliek China de druk op Noord-Vietnam om met de Amerikaanse voorwaarden akkoord te gaan wilde verhogen. Het Politbureau in Hanoi zocht voortdurend naar verzachting of een acceptabel evenwicht in de gespannen relatie tussen Moskou en Beijing en probeerde landen in de Derde Wereld en niet-gebonden staten voor zich te blijven winnen. Een andere factor die voor een nieuw krachtenveld zorgde, was de houding van de regering van de Republiek Zuid-Vietnam, die zich niet alleen steeds nadrukkelijker realiseerde dat zij een grotere rol in de oorlog tegen de communisten moest spelen, maar ook dat zij in de toekomst niet volledig op haar bondgenoot de Verenigde Staten kon rekenen.

De meeste studies over de jaren 1969-1973 hebben betrekking op de rol van de regering-Nixon. Nixon en Kissinger verkondigden bij hun aantreden in januari 1969 dat zij in Vietnam ‘a peace with honor’ (een eervolle vrede) wilden bereiken. Hun motto was: ‘Ending the war, winning the peace’ (de oorlog beëindigen en de vrede winnen). Pas de vier jaar later door Kissinger en de Noord-Vietnamese onderhandelaar Le Duc Tho overeengekomen Akkoorden van Parijs brachten na 202 plenaire zittingen en 24 geheime of private ontmoetingen een vredesverdrag tot stand en maakten een einde aan de Amerikaanse interventie. Was die ‘peace with honor’ daarmee een feit en was dat ook het werkelijke doel geweest van Nixons Vietnampolitiek? En waarom had de oorlog nog vier jaar geduurd tot 27 januari 1973? Ten tijde van het presidentschap van Gerald Ford veroverden vervolgens in april 1975 Noord-Vietnamese troepen Saigon en een jaar later werd Vietnam herenigd onder de communistische regering in Hanoi. Was een ander resultaat mogelijk geweest?

Het is heel zacht uitgedrukt als ik hier stel dat de Vietnampolitiek van het duo Nixon-Kissinger zeer omstreden is. Nixon en Kissinger, die hierin werden gesteund door een reeks (neo)-revisionistische auteurs, verkondigden achteraf zelf een dolkstoottheorie. Zij verweten de Noord-Vietnamese regering dat die de besprekingen tot 1973 onnodig vertraagde en na 1973 de Akkoorden onmiddellijk schond. Het Amerikaanse Congres verhinderde vervolgens in de jaren 1973-1975 een

fatsoenlijke uitvoering van de Akkoorden. Veel meer dan de Amerikaanse presidenten voor hem heeft Nixon samen met Kissinger aan de beeldvorming van zijn Vietnampolitiek gewerkt. Dat gebeurde in de eerste plaats door openbare uitlatingen en verder door later een aantal keren heel bewust de pen ter hand te nemen om zijn visie van de gebeurtenissen voor het voetlicht te brengen, vooral door te bepleiten dat de Verenigde Staten de oorlog hadden kunnen winnen. Een aantal beelden van die ‘practical past’ van de regering-Nixon kan men tot op de dag van vandaag in sommige geschiedwerken aantreffen, bijvoorbeeld dat het nooit was gelukt in 1969 dezelfde akkoorden te sluiten als in 1973, dat de oorlog geen burgeroorlog was, dat het protest van de boeddhisten in Zuid-Vietnam in 1963 en de jaren daarna niets met godsdienst had te maken, of over de negatieve invloed van de media. Soms beweerde Nixon zaken die wel klopten. Zo was Diem inderdaad geen marionet van de Fransen, was de regering-Johnson niet de eerste Amerikaanse regering die militairen liet vechten in Vietnam en was het Tetoffensief geen militaire nederlaag voor de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen. Ofschoon historici ondertussen hebben vastgesteld dat de historische feiten in een andere richting wijzen dan ‘Nixons dolkstoot’ is het een opvatting die vooral in rechts-Amerika nog steeds veel steun geniet. In de geschiedschrijving zijn het vooral de (neo-)revisionisten die Nixons Vietnampolitiek verdedigen. Zij stellen dan dat de oorlog aan het begin van de jaren zeventig door de Verenigde Staten was gewonnen en dat de zege vervolgens uit de handen van de regering werd weggerukt door acties van de anti-oorlogsbeweging, de media en het Congres of door het falen van het Zuid-Vietnamese leger. Een studie die voor vele andere model staat, is van Lewis Sorley uit 1999: *A better war. The unexamined victories and final tragedy of America's last years in Vietnam*. Het centrale thema van zijn boek is dat de Amerikanen in de tijd van Nixon grote vorderingen maakten op militair gebied en wat betreft de pacificatie van de gebieden in Zuid-Vietnam die op de communisten waren veroverd. Zijn grote held is generaal Creighton Abrams, de opvolger van Westmoreland, die een heel andere wijze van oorlog voeren voorstond dan zijn voorganger – *A better war* – en daarmee grote successen boekte en feitelijk de oorlog had gewonnen. Het is een visie die door andere historici regelmatig scherp is bekritiseerd, recent het meest uitgebreid door Daddis.

Daarentegen is in postrevisionistische studies de afgelopen decennia vrijwel zonder uitzondering een uitermate kritisch beeld van Nixons Vietnampolitiek geschetst. De opvatting is dat Nixon in feite maar één mandaat had gekregen van het Amerikaanse publiek en dat was zo snel mogelijk een einde maken aan de oorlog. Nixon verspilde dat met wat door de Amerikaanse historicus Mann niet zonder reden is gekarakteriseerd als ‘een bedrieglijke, tergend langzame en dodelijke strategie van zich terugtrekken om een ongrijpbare “honorable peace” te kunnen bereiken’. Hij kon die illusie van een ‘eervolle vrede’ zo lang koesteren, doordat de maatregelen die hij tijdens zijn presidentschap nam, zoals het geleidelijk aan terugtrekken van de troepen, het overdragen van de oorlog aan de Zuid-Vietnamezen (ofwel de vietnamisering van de oorlog) en de opheffing van de dienstplicht, herhaaldelijk de wapens uit de handen van zijn critici sloegen, ook als hij overging tot escalaties, zoals de intensivering van de oorlog in Cambodja en Laos, of het hervatten van de bombardementen op Noord-Vietnam. Daardoor leek Nixon – in de woorden van Mann – in veel opzichten op een ‘gunslinger’ uit een oude western: met de pistolen schietend liep hij rugwaarts de saloon uit.

Twee kritische visies op Nixons Vietnampolitiek, vooral in de laatste jaren van zijn presidentschap, wil ik hier met name noemen: de opvattingen van de ‘decent interval’ (een fatsoenlijke tussenperiode) en van de ‘permanent war’ (de blijvende oorlog). In 1998 publiceerde Jeffrey Kimball *Nixon's Vietnam War*. Volgens hem wilden Nixon en Kissinger alleen maar een decent interval tussen het terugtrekken van het Amerikaanse leger uit Vietnam en de val van Zuid-Vietnam. In zijn boek zoomde hij vooral in op de persoon Nixon en niet zozeer op de details van de oorlog. Volgens hem was Nixon een gestoorde man, geobsedeerd door het beeld dat anderen van hem hadden en door zijn vijanden, overtuigd van zijn onmisbaarheid en zijn historische betekenis, paranoïde, humeurig,

slinks, onzeker en voortdurend op het randje van zelfbedrog. Hij was zo druk bezig met zijn obsessies dat hij geen tijd had om hard te werken of ergens lang over na te denken. Volgens Kimball had Nixons persoonlijkheidsstructuur een diepgaande invloed op zijn Vietnampolitiek. Dat gold in het bijzonder voor het centrale element daarvan: de zogenoemde ‘madman theory’ (letterlijk: de theorie van een dolleman of een bezetene), het beeld dat hij zelf bewust opriep van een harde en gewelddadige leider die tot het uiterste wilde gaan, zelfs het gebruik van atoomwapens, om zijn doelen te bereiken – kortom, van een leider die de Noord-Vietnamezen door intimidatiepolitiek tot concessies aan de onderhandelingstafel zou weten te bewegen. Op deze wijze kregen de irrationele opvattingen van de gefrustreerde president toch een plaats in een min of meer coherente opvatting over de buitenlandse politiek.

Was Nixon de strateeg van de Vietnampolitiek, Kissinger was meer de tacticus. De Harvard-professor met zijn nauwe banden met degenen die de buitenlandse politiek bepaalden, gold voor zijn aantreden als Nixons veiligheidsadviseur als een realistische pragmaticus en als iemand die een buitenlandse politiek voorstond die zowel door de Republikeinen als de Democraten kon worden gesteund. Kimballs beeld van Kissinger is eveneens erg negatief: een achterdochtige en sombere man, onzeker en kruiperig naar Nixon – dat zijn enige van de belangrijkste psychologische trekken die Kimball Kissinger toedicht. Kissinger nam volgens Kimball de madman-visie van Nixon onder andere over, omdat een studie van de Rand Corporation hem duidelijk had gemaakt dat Zuid-Vietnam zonder Amerikaanse hulp geen lang leven zou zijn beschoren. Een combinatie van Nixons madman theory, vietnamisering en enige hulp van de Sovjetunie kon er volgens hem voor zorgen dat hij zijn doel van een terugtrekking zonder gezichtsverlies zou kunnen realiseren. Het enige waarover zij met elkaar van mening verschilden, was het tempo waarin de Verenigde Staten zich uit de oorlog moesten terugtrekken. Nixon was minder haastig dan Kissinger. Hij vreesde vooral dat zijn politieke prestige schade ondervond van een te snel vertrek uit Vietnam. Een andere conclusie van Kimball was dat zij de ‘Nixinger’-politiek meer door externe factoren (lees: de Amerikaanse publieke opinie, demonstraties in eigen land, het Amerikaanse Congres en internationale druk) lieten beïnvloeden dan zij wilden toegeven. Kimball deed nog meer vaststellingen, bijvoorbeeld dat het mythen waren dat de ‘kerstbombardementen’ van december 1972 voor belangrijke concessies door Hanoi zorgden [een kwestie waar wij nu wel genuanceerder over denken, zoals wij nog zullen zien] of dat Noord-Vietnam door de madman-geluiden en de detente tussen de drie grootmachten toegeeflijker werd. Hij toonde verder aan dat Nixon en Kissinger de kwestie van de Amerikaanse krijgsgevangenen manipuleerden voor hun eigen politieke belangen en na afloop van de oorlog de schuld van de val van Zuid-Vietnam in de schoenen schoven van het Congres, de liberale pers en de anti-oorlogsbeweging. Een latere kritische visie is van Larry Berman. Die schreef in 2002 in *No peace, no honor. Nixon, Kissinger, and betrayal in Vietnam* dat Nixon en Kissinger zich in 1973 heel goed realiseerden dat de Akkoorden slechts een wapenstilstand betekenden die onmiddellijk zou worden geschonden. In feite wilde Nixon gewoon de oorlog voortzetten. Vandaar dat deze opvatting wel wordt aangeduid als de visie van de permanent war (de blijvende oorlog). Nixon wist dat Noord-Vietnam de Akkoorden zou schenden en hoopte dat hij dat land met zijn B-52's zwaar zou kunnen straffen en de oorlog ‘gewoon’ voort kon zetten, maar toen gooide Watergate roet in het eten.

Recente geschiedwerken die veel aandacht besteden aan de periode-Nixon, zoals die van Pierre Asselin, Lien-Hang T. Nguyen en Gregory Daddis, zijn nog steeds kritisch over Nixons Vietnampolitiek, maar verklaren zijn handelen minder vanuit de persoonlijkheidsstructuur van de president en zijn belangrijkste adviseur of één vast omlijnde politieke lijn die hij met Kissinger consequent volgde. Zij laten zien dat beiden opereerden in een complexe politieke, militaire en sociale omgeving, waarbij zij rekening moesten houden met een groot aantal – soms tegenstrijdige – elementen. Een belangrijk kritisch werk over de jaren 1969-1973 verscheen in 2017 van de hand van Gregory A. Daddis *Withdrawal. Reassessing America's final years in Vietnam*, een studie die opvalt doordat

de auteur steeds een middenweg zoekt tussen het veroordelen en verdedigen van de hoofdrolspelers. Hij verklaart hun handelen in alle gevallen tegen de achtergrond van een complexe werkelijkheid, waaraan zij soms hun wil oplegden maar waardoor zij op andere momenten tot onwelgevallige keuzes werden gedwongen. Daddis beschrijft hoe hij tot het idee is gekomen dit boek te schrijven. Hij was in 2009 als militair historicus werkzaam in Irak en stelde vast dat het enige boek over de Vietnam Oorlog dat op de plank stond de studie van Sorley uit 1999 was, waarin Westmoreland werd bekritiseerd en zijn opvolger Abrams met lof werd overladen. Hij zag onmiddellijk de analogie met de situatie in Irak, waarin men een hopeloze situatie door het benoemen van een nieuwe generaal, in dit geval David Petraeus, dacht te kunnen omkeren. Dat was volgens Daddis een grove versimpeling van de werkelijkheid, waarbij men op zoek was naar zondebokken, en dat gold ook voor de kritiek op Westmoreland en de ‘verdiensten’ van Abrams in de tijd van de Vietnam Oorlog. De kern van Daddis’ verhaal is dat de inspanning van de Verenigde Staten niet beslissend was voor de vraag of men de oorlog had gewonnen of verloren. Doorslaggevend was hoe de bevolking van Zuid-Vietnam de oorlog ervoer.

Zijn kritiek geldt in de eerste plaats de beoordeling van de oorlogsvoering van Abrams. Die week niet of nauwelijks af van die van Westmoreland, maar dat werd wel anders ‘verkocht’ en na afloop van de oorlog gretig geloofd door mensen in de Verenigde Staten die op zoek waren naar zondebokken voor het falen in een volgens hen gewonnen oorlog. Vooral de visie van Daddis op de pacificatiepolitiek op het Vietnamese platteland is heel anders dan die van Sorley.⁴⁸ Zijn benadering van de situatie in Vietnam in de tijd van Nixon omvat echter veel meer. Hij benadrukt voortdurend dat er een aantal aspecten was dat steeds nauw met elkaar was verweven: de politieke strategie van de Amerikaanse regering en de lastige relatie hiervan met de militaire strategie in Vietnam, een voortdurend veranderende politieke omgeving die aanpassingen van de Amerikaanse politieke en militaire strategie noodzakelijk maakte en het nauwe verband tussen de oorlog in Vietnam en de samenlevingen die hiermee te maken hadden, zowel in Zuid-Vietnam als in de Verenigde Staten. Van belang was vooral dat de politiek die in Washington werd uitgestippeld regelmatig botste met de militaire strategie in Zuid-Vietnam. Zo moest Abrams in de oorlog succesvol zijn, maar trok de regering tegelijkertijd in fasen het Amerikaanse leger vanwege geopolitieke overwegingen terug, wat de kansen op een zege feitelijk verkleinde. Nixon zag het neerleggen van de oorlog bij de Zuid-Vietnamezen (vietnamisering) als een doel. Abrams, die het middel moest inzetten, zag de beperkingen hiervan. Uiteindelijk werd voor de regering-Nixon de oorlog in Zuid-Vietnam een bijzaak en dat maakte de wrijvingen tussen de regering en Abrams steeds groter.

De meeste literatuur over de periode 1969-1973 is overigens nog altijd sterk Americacentrisch. De afwegingen van Saigon en Hanoi nemen daarin veelal slechts een secundaire plaats in. Hierin komt maar moeizaam verandering. De Noord-Vietnamese geschiedschrijving concentreert zich vooral op het succes van de hereniging in 1975. Zonder al te veel zorgen over het feitelijke verloop van de verwickelingen in de periode 1969-1975 wordt dit toegeschreven aan de vooruitziende diplomatie van het Politbureau onder leiding van Le Duan, die in dat laatste jaar een einde maakte aan de agressie van ‘de imperialisten’ uit de Verenigde Staten en ‘de marionettenregering’ in Saigon. Noord-Vietnamese bronnen zijn moeilijk toegankelijk voor onderzoek door westerse historici, maar Lien-Hang T. Nguyen en Tuong Vu hebben in hun recente studies wel gebruikgemaakt van belangwekkende Vietnamese documenten(-verzamelingen). Het is uit deze bronnen duidelijk dat de Noord-Vietnamese leiders zich zorgen maakten over de keuze van het Amerikaanse volk voor Nixon. Zij vroegen zich bezorgd af hoever Nixon wilde gaan om zijn ‘eervolle vrede’ te bereiken. Er bestaat verder een uitvoerige studie van Vietnamese zijde uit 2000 over de periode die in termen van public relations wordt aangeduid als ‘vechten en onderhandelen’

⁴⁸ ‘Zie ‘De praktijk van vietnamisering of de-amerikanisering en de pacificatie in Zuid-Vietnam’ (bladzijde 484).

van de historicus-diplomaat Luu Van Loi, die tijdens de besprekingen in Parijs als persoonlijke secretaris van Le Duc Tho optrad, en zijn medeauteur Nguyen Vu An. In deze studie ligt de nadruk op de flexibele onderhandelingspolitiek van de communistische onderhandelaars die steeds gericht was op één doel: de hereniging van Vietnam. Daarnaast is er nog een kortere bijdrage uit 2000 van Nguyen Thi Binh, de belangrijkste onderhandelaarster van het Nationaal Bevrijdingsfront in Parijs, die de eensgezindheid van Hanoi en het Bevrijdingsfront beklemtoont.

De geschiedenis van de regering-Thieu is in veel opzichten nog een witte vlek in historiografisch opzicht. Wij waren tot voor kort vooral aangewezen op de herinneringen van de belangrijkste leiders van Zuid-Vietnam. De overheersende thematiek is dat zij bij de geheime onderhandelingen tussen Kissinger en Le Duc Tho waren buitengesloten, dat Kissinger hun kritiek op de onderhandelingsvoorstellen slecht of helemaal niet verwoordde en dat de Amerikanen hen na 1973 in de steek lieten tegen de nadrukkelijke, eerdergedane, beloften van Nixon en zijn opvolger Gerald Ford in. Er is daarbij nauwelijks of geen sprake van een kritische zelfreflectie, ofschoon de rivaliteiten en de onderlinge verdeeldheid van de politieke elite wel goed zichtbaar worden. Er is sinds enige jaren ook sprake van een genuanceerdere benadering van de situatie in Zuid-Vietnam. Ik noemde al de bundels *Voices from the Second Republic of South Vietnam (1967-1975)* onder redactie van Keith Taylor uit 2014 en *The Republic of Vietnam, 1955-1975. Vietnamese perspectives on nation building* onder redactie van Tuong Vu en Sean Fear uit 2019. De redacteuren en de auteurs hebben aandacht voor het perspectief van de Vietnamezen zelf. Mede onder invloed van de publicaties van Nu-Anh Tran, die ook een bijdrage levert aan de tweede bundel, plaatsen zij vraagtekens bij de opvatting dat alleen Ho Chi Minh en de communisten aanspraak konden maken op het legitieme gezag over Vietnam. Volgens Taylor is de stereotiepe visie dat Thieu een dictator was die de steun van de Verenigde Staten niet verdiende meer een Amerikaans beeld dan dat het de werkelijkheid was. Wij vinden hier de door historici veelal genegeerde verdiensten van de politici en militairen. Diplomaten, politici, economen, militairen, functionarissen, onderwijshervormers, schrijvers, journalisten en een filmster die een rol hebben gespeeld tussen 1955 en 1975 komen aan het woord. Ofschoon men ook kritiek heeft op de regering-Thieu, omdat de president de politieke macht in zijn handen concentreerde, is de grote lijn in de meeste bijdragen in de bundels dat op veel gebieden een positieve ontwikkeling zichtbaar was voordat men uiteindelijk door de Verenigde Staten in de steek werd gelaten. Dat laatste wordt in harde termen verpakt. Om slechts enkele voorbeelden te noemen uit de bundel uit 2014: 'De Verenigde Staten legden Zuid-Vietnam een desastreuze vrede op' (Keith Taylor), 'een dolkstoot door de Verenigde Staten' (Nguyen Ngoc Bich, een Zuid-Vietnamese diplomaat op de ambassade in Washington), 'Vietnam als "trade off" (ruilobject) voor de Amerikanen' (Phan Quang Tue, een lid van het Zuid-Vietnamese parlement), 'verraden en alleen achtergelaten' en 'een rampzalige invloed van de Amerikaanse publieke opinie' (Lan Lu, een Zuid-Vietnamese generaal).

Daartegenover plaatsen de auteurs hun beeld van de werkelijkheid. Het leger van Zuid-Vietnam nam de oorlog over en dat ging steeds beter, er vonden vreedzame landhervormingen plaats, de opbrengsten van de rijstogsten gingen sterk omhoog, er was sprake van verbeteringen op industrieel en fiscaal gebied, in politiek opzicht werden vorderingen gemaakt met de invoering van een parlementair stelsel door de scheiding van de drie machten en verkiezingen voor vertegenwoordigende lichamen, het onderwijs werd gemoderniseerd en er was een levendig cultureel en journalistiek leven. Het was natuurlijk niet zo volmaakt als veel Amerikanen met een traditie van tweehonderd jaar wensten, maar gezien de korte tijdsspanne van nog geen decennium was men wel op de goede weg, is het geschetste beeld. Een belangrijk onderwerp in de bundel uit 2019 is de Zuid-Vietnamese natievorming. Het is duidelijk dat men dit thema niet louter mag verbinden met de staat in het Noorden, maar dat in het Zuiden over alternatieve vormen werd gesproken, met als opvallende varianten een verenigd niet-communistisch Vietnam en een afzonderlijke Zuid-Vietnamese staat, beide met als kenmerken neutralisme in de relatie met de grootmachten, een democratisch

bestuursstelsel, economische en sociale hervormingen, een vrij cultureel leven en een onafhankelijke pers. In de afwegingen van de regering waren als gevolg hiervan wel voortdurend allerlei dilemma's zichtbaar. Hoe kon men een democratie met voldoende draagvlak onder de bevolking opbouwen in een situatie van permanente oorlog die vereiste dat de regering een krachtig gezag uitoefende? En in welke mate kon men kritiek in de pers of op straat toestaan in de wetenschap dat de vijand die aanwakkerde? De regering van Thieu worstelde voortdurend met deze dilemma's en hij regeerde vanaf de presidentsverkiezingen van 1971 steeds autoritairder. Ik zal in de paragraaf over de binnenlandse politieke ontwikkelingen in Zuid-Vietnam in de jaren 1969-1973 aan de hand van de werken van Daddis, Stur, Quinn-Judge en Tuan Hoang dit beeld nog meer inkleuren.¹⁰⁰

De politiek van Nixon en Kissinger en de afwegingen van Hanoi

Zowel Nixon als Kissinger beklemtoonde in 1969 regelmatig dat de beëindiging van de oorlog 'honorably' (eervol) moest gebeuren. Niet eervol was het om de Zuid-Vietnamezen in de steek te laten of de Amerikaanse geloofwaardigheid in diskrediet te brengen in het licht van de internationale verhoudingen. In de woorden van Kissinger betekende dit dat men een eervol einde moest maken aan de Vietnam Oorlog in een andere geopolitieke werkelijkheid dan voor 1969, waarin Vietnam nu slechts een perifere zaak was geworden. In de nieuwe wereldorde van Nixon en Kissinger paste naast een superieur Amerika een goede verstandhouding met de andere grootmachten de Sovjetunie en China. En daarvoor was duidelijkheid nodig over de inzet en de geloofwaardigheid van de Verenigde Staten, zowel ten opzichte van de rivalen als van de bondgenoten. Daarom moest het aanschijn van een nederlaag, ondanks het noodzakelijke terugtrekken van de Amerikaanse troepen, worden vermeden. Kissinger beschouwde in 1969 de vorming van een coalitieregering in Vietnam als een onacceptabele oplossing, omdat deze volgens hem weldra door een communistische machtsovername zou worden gevolgd. Er mocht alleen een oplossing komen die het overleven van Zuid-Vietnam op de een of andere wijze garandeerde. Kissinger veronderstelde daarbij dat de Noord-Vietnamezen in de overtuiging dat zij de Amerikanen niet met geweld konden verdrijven in ruil voor het vertrek van de Amerikaanse troepen genoeg namen met een politieke oplossing die de regering van Thieu een redelijke overlevingskans bood. Nixon en Kissinger waren er verder van overtuigd dat Hanoi onder druk van de Noord-Vietnamese bondgenoot de Sovjetunie in een minder gespannen internationale constellatie van detente tussen de grootmachten bereid zou zijn om nu wel te accepteren wat men eerder als niet acceptabel had beschouwd.

Nixon en Kissinger meenden dus dat een goede relatie met de twee communistische grootmachten hun onderhandelingspositie kon versterken. Zij kregen zo meer manoeuvreerruimte dan de regering-Johnson ooit had gehad. Een belangrijk document dat hierover inzicht verschaft is *NSSM-1 (National Security Studies Memorandum)* van maart 1969, maar dat is zeker niet de enige boodschap van dit document. Hieruit blijkt ook dat de Amerikaanse beleidsbepalers de resultaten van de oorlog onzeker achtten en dat de regeringsinstellingen hierover van mening verschilden. Het MACV was optimistisch, overigens mede omdat Abrams negatieve geluiden van andere militairen grotendeels had weggelaten in zijn rapportage; de Amerikaanse ambassade in Saigon was eveneens optimistisch, maar de CIA en het State Department waren kritisch. Volgens de CIA was de kwaliteit van het Zuid-Vietnamese leger slecht. Kissinger merkte op dat 'men in Saigon' [hij bedoelde de Amerikaanse legerleiding en diplomaten daar] meende dat men een overwinning kon behalen, maar dat hij en Nixon wisten dat dit niet mogelijk was. Hier komt ook heel helder een overweging naar voren die in de komende vier jaar een belangrijk stempel drukte op de Amerikaanse besluitvorming: men wilde een eervol vertrek, maar dat was in belangrijke mate afhankelijk van het functioneren van het Zuid-Vietnamese leger. De vraag was hoe dat leger er feitelijk voorstond. Men concludeerde verder dat Beijing en Moskou nooit erg veel druk op Hanoi hadden uitgeoefend en dat de

Amerikaanse politiek nu door een betere relatie met Rusland en China Hanoi onder druk moest zetten. Kissinger kreeg een kans hiertoe naar aanleiding van de Russisch-Chinese grensincidenten in maart 1969 en maakte daarna de Russische ambassadeur in de Verenigde Staten Anatoly Dobrynin duidelijk dat het van belang was dat de Sovjetunie de Verenigde Staten hielp in Vietnam. Nixon en Kissinger overschatten echter de mate waarin Moskou, ondanks de steun van jaarlijks een half miljard dollar, de politiek van Noord-Vietnam kon beïnvloeden.

De regering-Nixon twijfelde er geen moment aan dat deze politieke en diplomatieke benaderingen aangevuld moesten worden door militaire dreiging of acties om uiteindelijk een diplomatieke zege te kunnen behalen. Daarna konden de Verenigde Staten de vredesvoorwaarden dicteren. De regering-Johnson had het breekpunt van Hanoi nooit gevonden, omdat zij de militaire middelen op een te zeer beperkte wijze had ingezet. Dat wilden Kissinger en Nixon anders doen. Alleen door zich als meedogenloze anticommunisten te profileren en het te doen voorkomen alsof de president zijn vinger dicht bij de atoomknop hield, zou men volgens hen voldoende druk kunnen uitoefenen op Hanoi – in de woorden van Nixon tegen zijn chef-staf Bob Haldeman ten tijde van de geheime bombardementen in Cambodja, toen hij aan hem de madman theory uitlegde: 'Ik wil dat de Noord-Vietnamezen geloven dat ik het punt heb bereikt dat ik alles wil doen om een einde aan de oorlog te maken. Zij zullen elke dreiging met geweld die ik doe geloven, omdat ik het ben.' En Nixon vervolgde dat men hun moest laten weten dat hij geobsedeerd was door het communisme, dat hij niet kon worden tegenhouden als hij boos was en dat hij de vinger bij de nucleaire trekker hield. Ho Chi Minh zou dan twee dagen later in Parijs zijn en om vrede smeken. De voor de madman Nixon bange Noord-Vietnamezen wilden dan zeker wel onderhandelen met de 'goede Dr. Kissinger' en accepteren dat de Verenigde Staten zich pas terugtrokken als een onafhankelijk en niet-communistisch Zuid-Vietnam achterbleef, waarna die staat in vrijheid aan een politieke oplossing voor Vietnam kon werken.

Dit alles betekende dat Nixons Vietnampolitiek in de praktijk vaak een ambivalent karakter had. Enerzijds ontving Hanoi de boodschap dat de Amerikanen de oorlog wilden beëindigen als zowel de Verenigde Staten als Noord-Vietnam de troepen uit het Zuiden terugtrokken en de gedemilitariseerde zone als de grens tussen Noord en Zuid erkenden, kreeg Moskou te horen dat onderhandelingen mogelijk waren over allerlei kwesties zodra vrede in Vietnam was gesloten en probeerde Nixon de publieke opinie in de Verenigde Staten achter zich te krijgen door met spectaculaire vredesplannen naar buiten te komen. Anderzijds gaf Nixon groen licht voor een sterke escalatie van de oorlog. Zo willigde hij in maart 1969 een oude wens van de Verenigde chefs van staven in, die door de regering-Johnson steeds was afgewezen, om de schuilplaatsen van de communisten in Cambodja te bombarderen. Generaal Creighton Abrams, die in juni 1968 het commando over het MACV had overgenomen van Westmoreland, vroeg herhaaldelijk aan Nixon om het oosten van Cambodja te mogen bombarderen. Volgens hem was het logistieke systeem van de vijand volledig afhankelijk van het vrijelijk kunnen gebruiken van Cambodja en werd de aanvoer elke dag groter. Nixon keurde op 23 februari 1969 de bombardementen goed. Hij had een aantal motieven. Hij wilde hiermee de infiltratie in Zuid-Vietnam tegengaan, Vang Pao steunen, zijn vastbeslotenheid tonen en ook laten zien hoe ver hij als madman wilde gaan. De geheime bombardementen begonnen vervolgens op 18 maart. In de vijftien maanden na maart 1969 wierpen Amerikaanse B-52's meer dan 100.000 ton bommen op de schuilplaatsen van het Bevrijdingsfront in Cambodja onder de codenaam Menu, die heel toepasselijk Breakfast, Lunch, Snack en Dessert als onderdelen kende. Op uitdrukkelijke wens van Nixon bleven deze bombardementen buiten de publieke opinie en hij hield de plannen zelfs lang geheim voor zijn ministers William Rogers van Buitenlandse Zaken en Melvin Laird van Defensie. Op 9 mei maakte *The New York Times* melding van de bombardementen. Naar aanleiding hiervan gaf Nixon opdracht functionarissen af te luisteren, de eerste van de vele schendingen van de Amerikaanse wet tijdens zijn regering.

Er was nog een inconsistentie die ik moet noemen. De bijgestelde nationale doelen leidden niet alleen tot de vraag of de oorlog in Vietnam de opoffering nog langer waard was en tot kritiek van de Amerikaanse bevolking, maar ook tot een slechtere relatie met het MACV en hun commandant generaal Abrams. Die werd geacht een aanvaardbare situatie te handhaven en in ieder geval een ineenstorting van het Zuid-Vietnamese leger of het Amerikaanse leger te voorkomen, terwijl de Amerikaanse troepen werden teruggetrokken. Abrams liet de regering weten dat hij zou proberen het aantal Amerikaanse doden te beperken door nog meer gebruik te maken van de vuurkracht en de mobiliteit van de achtergebleven militairen. De grote vraag waarmee de Amerikaanse regering worstelde, was of er op het moment dat de Amerikanen volledig waren vertrokken sprake was van een krachtig Zuid-Vietnaams leger en een tevredenstellende pacificatie van het platteland. Dat Abrams' benadering voor meer Vietnamese doden en grote vernielingen zorgde én alleen daardoor al pacificatie bemoeilijkte, was nauwelijks een overweging.

Ondertussen oefende de Amerikaanse regering steeds meer druk uit op de Cambodjaanse leider Norodom Sihanouk, opdat hij de doorvoer van goederen vanuit de zuidelijke Cambodjaanse havenstad Sihanoukville naar de communisten in Zuid-Vietnam zou verbieden. In april 1969 kwam een einde aan de aanvoer via deze haven en in juni werden de diplomatieke banden met de Verenigde Staten hersteld. Deze ontwikkeling was volgens de Noord-Vietnamese leiders ongunstig. Volgens een besluit dat de negentiende vergadering van het Centraal Comité van de Communistische Partij in januari 1970 nam, was het grote gevaar nu dat de aanvoerlijnen naar de Mekongdelta zouden worden afgesloten. Daarom moest men nu meer gebruikmaken van de landroutes in Laos en Cambodja.

In loop van 1969 werd het steeds duidelijker dat Nixons Vietnampolitiek – een ambivalente combinatie van de wens te onderhandelen, dreigementen en geheime escalatie – niet voor wezenlijke veranderingen zorgde. Een ander belangrijk element van Nixons Vietnampolitiek staat bekend als de vietnamiseringspolitiek. De eerste aanzetten hiervoor vonden overigens al in 1968 tijdens Johnsons presidentschap plaats. In juni 1969 ontmoette Nixon president Thieu op de Midway-eilanden en deelde hem mee dat hij de oorlog geleidelijk aan over wilde dragen aan het Zuid-Vietnamese leger. Het was niet direct wat Thieu wilde horen, maar er zat voor hem niets anders op dan dit te accepteren. Nixon vertelde aan de pers dat 25.000 Amerikaanse soldaten voor het einde van augustus zouden worden vervangen door Zuid-Vietnamese militairen. Wat Nixon niet zei, was dat Thieu hier niets voor voelde. Laird en Kissinger logen vervolgens dat Thieu vooraf was geconsulteerd. Een maand later, op 25 juli, stelde Nixon dat de Verenigde Staten in de toekomst geen grondtroepen zouden sturen naar beperkte oorlogen tussen Aziatische staten en dat zij zelf de last moesten dragen bij conventionele oorlogen (de Nixondoctrine). In Vietnam zou een gefaseerde terugtrekking van Amerikaanse troepen volgen. Dit waren tactisch gezien sterke zettingen van Nixon, want zo liet hij zijn goede wil zien en verzekerde hij zich van steun van veel Amerikanen tijdens de onderhandelingen met Noord-Vietnam. Nixon deed het overigens niet alleen voorkomen alsof hij handelde op advies van Thieu, maar ook alsof hij de volledige instemming had van Abrams. In beide gevallen was dat een flagrante leugen. Hanoi was eerst wel verbaasd, maar Le Duan concludeerde weldra dat het waarschijnlijk inhield dat de Verenigde Staten zich binnen afzienbare tijd zonder bijzondere voorwaarden wilden terugtrekken.

Nadat Nixon in september had medegedeeld dat er voor het einde van het jaar nog eens 35.000 militairen Vietnam zouden verlaten, groeide de kritiek binnen de kringen van het leger en de regering. Abrams gaf aan dat de opbouw van het Zuid-Vietnamese leger werd belemmerd door een te snelle terugtrekking van de Amerikanen, volgens ambassadeur Bunker zou dit het zelfvertrouwen van de Zuid-Vietnamese leiders en alles wat was opgebouwd schade berokkenen en ook de belangrijke adviseur Alexander Haig wees erop dat het Zuid-Vietnamese leger meer tijd nodig had. Kissinger ten slotte waarschuwde ervoor dat unilateraal troepen terugtrekken de onderhandelingspositie zwakker maakte. Maar Nixon en Laird gaven aan dat de politiek van

vietnamisering doorging. In oktober informeerde de Britse counterinsurgency-expert Robert Thompson Nixon dat het leger van Zuid-Vietnam steeds beter voorbereid raakte op zijn taak en dat het met de grootschalige Amerikaanse economische en militaire hulp over twee jaar in staat zou zijn alleen weerstand te bieden aan de communistische krachten. Nixon concludeerde daarna dat als hij de steun van de Amerikaanse publieke opinie verwierf en Hanoi ervan kon overtuigen dat Amerika Thieu bleef steunen onderhandelingen en een eervolle vrede mogelijk waren.

President Thieu van Zuid-Vietnam sprak zich heel duidelijk uit in wat bekendstaat als de 'vier neens': geen erkenning van de vijand, geen neutralisering van Zuid-Vietnam, geen coalitieregering in Zuid-Vietnam en geen gebiedsafstand aan de vijand. Thieu had dan wel een rol gespeeld bij de verkiezing van Nixon, doordat hij had geweigerd te onderhandelen voor de Amerikaanse presidentverkiezingen en had op deze wijze tijd gewonnen voor zijn regering, hij realiseerde zich weldra dat ook Nixon zich wilde terugtrekken uit Zuid-Vietnam. In dat opzicht bestond er dus weinig verschil tussen de Democratische en de Republikeinse president. Hij vertrouwde in de zomer van 1969 de Taiwanese leider Chiang Kai-shek toe dat hij evenmin iets te vertellen had over een besluit van Nixon om zich terug te trekken als zijn voorgangers over de besluiten van Eisenhower, Kennedy en Johnson om zich met de oorlog in Vietnam te bemoeien. De Zuid-Vietnamese president beseftte bovendien dat een toenadering tussen de Verenigde Staten en China mogelijk betekende dat hij tot een compromis kon worden gedwongen.

De tweeledige politiek van vechten en onderhandelen van de regering-Nixon leidde er niet toe dat tijdens de onderhandelingen de communisten concessies deden. De reden hiervoor is niet moeilijk te raden. Dit betekende dat Hanoi de wens Noord en Zuid te herenigen moest opgeven en de regering van Thieu moest accepteren in het Zuiden. De communistische leiders bleven vasthouden aan de volledige en onvoorwaardelijke terugtrekking van de Amerikaanse troepen en de vorming van een voorlopige coalitieregering waarvan Thieu geen deel uitmaakte. Een tactische zet in dit verband was dat in juni 1969 de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam werd gevormd onder leiding van de communist Huynh Tan Phat met Nguyen Huu To als president en als minister van Buitenlandse Zaken de charismatische Nguyen Thi Binh, een in 1927 geboren kleindochter van de revolutionaire leider Phan Chu Trinh uit het begin van de eeuw. Zij was lid van het Centraal Comité van het Nationaal Bevrijdingsfront en had op dat moment al de nodige diplomatieke ervaring. Zij maakte door haar gevatte taal, intelligentie en terughoudende optreden veel indruk in het Westen en communiceerde, gekleed in de traditionele Vietnamese ao dai, soepel met de westerse pers tijdens persconferenties en in interviews. Haar optreden zorgde er in belangrijke mate voor dat men in het Westen een positief beeld kreeg van de groep in zwarte pyjama's gehulde strijders van de Vietcong. Zij gaf de beweging een persoonlijk gezicht van mensen met een goede opleiding, die op een redelijke wijze hun gerechtvaardigde wensen probeerden te bereiken. Op haar contacten met de anti-oorlogsbeweging in de Verenigde Staten heb ik hiervoor al gewezen. Wij moeten ons bij dit alles wel steeds realiseren dat in werkelijkheid Binh volkomen aan de leiband liep van de leiders in Hanoi en dat zelfs haar toespraken geschreven werden door medewerkers uit Hanoi. Het was informatie die op dat moment in het Westen niet bekend was. De leiders in Hanoi erkenden de Voorlopige Revolutionaire Regering als de wettige regering en de ware vertegenwoordiger van het volk van Zuid-Vietnam. In werkelijkheid trok Hanoi ook hier aan de touwtjes en was de vorming van deze regering een keuze die nauw verband hield met het beïnvloeden van de publieke opinie in het Westen. Het gaf evenals de bereidheid te onderhandelen velen in het Westen de indruk dat men serieus naar vrede streefde en dat deze regering van de zuiderlingen een onafhankelijke en representatieve politieke groepering was. Het westerse beeld en de werkelijkheid met de verborgen invloed van Hanoi vielen hier, zoals zo vaak, niet samen!

In strategisch opzicht waren de communisten wel bereid een stap terug te doen. De communistische krachten in het Zuiden waren door de offensieven van 1968 zo zwaar getroffen dat

een snelle militaire zege niet denkbaar was. Daarom besloten de leiders in Hanoi simpel de tijd zijn werk te laten doen. Vroeg of laat zou de Amerikaanse publieke opinie de Amerikaanse regering wel tot opgeven dwingen, redeneerden zij. Nixon realiseerde zich dat het groeiende binnenlandse protest in de Verenigde Staten inderdaad op termijn een negatief effect had op zijn politiek om Noord-Vietnam onder druk te zetten. Hij probeerde dit tij in juli 1969 te keren door een spectaculair initiatief. Het was in feite een verdere aanscherping van zijn ambivalente Vietnampolitiek. In een persoonlijke boodschap, die hij liet overbrengen door de Fransman Jean Sainteny, die wij hiervoor al een aantal keren zijn 'tegengekomen', kreeg Ho Chi Minh te horen dat de Amerikaanse regering 'een rechtvaardige vrede' wenste. De Amerikaanse president liet dit initiatief echter wel vergezeld gaan van een dreigement. Als op 1 november 1969 geen vooruitgang was geboekt op weg naar een akkoord zou hij geen andere keuze hebben dan zijn toevlucht te zoeken tot 'maatregelen met veel consequenties en geweld'. Een speciaal comité van de Nationale Veiligheidsraad onder leiding van Kissinger kreeg ondertussen onder de codenaam Duck Hook (of Pruning Knife, snoeimes) de opdracht plannen op te stellen voor 'woeste en bestraffende klappen' tegen Noord-Vietnam, waaronder het bombarderen van de grote steden, een blokkade van de havens, het bombarderen van de dijken om zo grote overstromingen te veroorzaken, een invasie van Noord-Vietnam en het eventuele 'gecontroleerde' gebruik van tactische atoomwapens op de Ho Chi Minhroute. Om indruk te maken op zijn tegenstanders liet Nixon deze plannen lekken naar de pers en naar de Russen.

Veel effect had Nixons dreigement niet. De Russen geloofden niet in de madman-theorie en beschouwden Nixon als een veel realistischere politicus dan hij zich voordeed. Die harde taal was volgens hen vooral bedoeld als een rookgordijn voor een Amerikaanse nederlaag. Dat is ook de conclusie van Daddis in zijn studie over de periode-Nixon. De bewering van Kimball dat de madman-theorie de kern vormt van Nixons politieke optreden is volgens hem te eenzijdig. Nixon had er zeker geen problemen mee anderen onder druk te zetten met excessief geweld, zag dreigen ook inderdaad als een verlengstuk van zijn politiek en had geen enkele moeite met het schofferen van anderen, maar hij toonde zich binnenkamers vaak een politicus die samen met Kissinger op een analytische wijze afwoog hoe men het best in een complexe politieke werkelijkheid kon functioneren. Dat gold ook in relatie tot Duck Hook. Nixon zag dat als een drukmiddel in de onderhandelingen en toen bleek dat de Russen niet thuisgaven en er steeds meer kritiek kwam in eigen kring liet hij het na enige aarzelingen los. Dat betekende overigens niet dat hij er definitief van afzag militaire middelen in te zetten voor het bereiken van politieke doelen.

Le Duan liet de Verenigde Staten graag in de waan dat hij een diplomatieke oplossing wilde en stemde daarom in met geheime onderhandelingen. Hanoi liet weten dat het bereid was tot geheime vredesbesprekingen in Parijs. Na bemiddeling van Jean Sainteny vond in diens appartement in Parijs op 4 augustus 1969 een eerste geheime ontmoeting tussen Kissinger en de Noord-Vietnamese diplomaat Xuan Thuy plaats. Kissinger zei dat hij alle Amerikaanse troepen wilde terugtrekken als de communisten hetzelfde deden. Xuan Thuy stelde opnieuw dat de Verenigde Staten niet alleen alle troepen moesten terugtrekken, maar ook Thieu moesten 'loslaten' voordat een akkoord kon worden gesloten. Ho Chi Minhs antwoord op 25 augustus (vlak voor zijn dood op 2 september 1969) op Nixons dreigement bevatte dezelfde boodschap. Nixon was woedend over de vasthoudendheid van Noord-Vietnam en over de toenemende binnenlandse kritiek en hij speelde met de gedachte hard toe te slaan. Minister van Defensie Laird en minister van Buitenlandse Zaken Rogers voelden hier niets voor. Uiteindelijk concludeerde een studiegroep onder leiding van Kissinger dat bombardementen of een blokkade van de Noord-Vietnamese kust Noord-Vietnam niet tot concessies zouden dwingen of het vermogen van het Noorden de strijd in het Zuiden te dragen sterk verminderden. Ondertussen werden de officiële onderhandelingen tussen de vier partijen ook voortgezet, als een dekmantel voor de nieuwe gesprekken én om zo oorlogspropaganda en psychologische oorlogsvoering te bedrijven door het beïnvloeden van de publieke opinie in het Westen en de bevolking in het Zuiden. Tijdens

een eerdere ontmoeting in Parijs tussen de Amerikanen en de Noord-Vietnamezen had Xuan Thuy, de hoofdonderhandelaar aan Noord-Vietnamese kant, verteld dat de Amerikanen er niet op moesten rekenen dat de tegenstellingen tussen Moskou en Beijing hun enig profijt op zouden leveren. De Sovjetunie en China bleven Hanoi volop steunen. Luu Van Loi liet in zijn studie over de onderhandelingen zien dat men in Hanoi daar zelf minder van overtuigd was. Men realiseerde zich dat de tegenstellingen binnen de communistische wereld ertoe konden leiden dat een van beide of beide grootmachten een verzoening nastreefden met de Verenigde Staten om sterker te staan tegenover de andere communistische grootmacht. De leiders in Hanoi probeerden daarom tijdens de begrafenisplechtigheden van Ho Chi Minh vertegenwoordigers uit Beijing en Moskou te bewegen hun tegenstellingen te vergeten en gedachtig de wens van Ho Chi Minh in zijn testament zich met elkaar te verzoenen. Het had enig effect op de beide grootmachten en Kosygin en Zhou Enlai ontmoetten elkaar op 11 september op het vliegveld van Beijing voor het eerst sinds februari 1965.

Op 3 november 1969 maakte Nixon zijn Vietnampolitiek voor de toekomst duidelijk in een toespraak, aangeduid als de Silent Majority-speech, omdat hij zich richtte tot dat deel van de Amerikaanse bevolking dat zich niet tegen de oorlog keerde maar stilzwijgend zijn politiek van geleidelijke terugtrekking steunde. Hij vertelde tv-kijkend Amerika dat hij adviseerde om onmiddellijk bij zijn aantreden als president alle Amerikaanse troepen terug te trekken om op deze wijze zijn populariteit te verhogen had afgewezen, omdat de grote vraag voor hem was: 'Hoe kunnen wij voor Amerika de vrede winnen?' Na een leugen over zijn verzet tegen het sturen van troepen door Johnson – hij had dat initiatief gesteund – benadrukte hij dat het overhaaste terugtrekken van de Verenigde Staten in Zuid-Vietnam tot een bloedbad zou leiden en dat men daar ook moest blijven omwille van de Amerikaanse geloofwaardigheid in Azië en de rest van de wereld. Als die wegviel, veroorzaakte dat alleen nog maar meer oorlogen. Het probleem bij het bereiken van een vrede was volgens hem niet dat de Verenigde Staten zich niet wilden terugtrekken, maar de weigering van de tegenpartij om samen met dat land naar een rechtvaardige vrede te zoeken. Nixon en Kissinger wisten dat het veel ingewikkelder was. In de multipolaire wereld, waarin in geopolitiek opzicht Vietnam steeds onbelangrijker werd en met steeds meer flexibiliteit in de internationale verhoudingen, waren de grote vragen voor Kissinger en Nixon heel anders. Hoe kon men tot een tevredenstellend onderhandelingsresultaat geraken dat de geloofwaardigheid en het aanzien van de Verenigde Staten niet aantastte en dat in Zuid-Vietnam een zekere mate van evenwicht bracht, terwijl de regering van Zuid-Vietnam de oorlog wilde voortzetten en Abrams vond dat het terugtrekken van Amerikaanse militairen, successen behalen op het slagveld, onderhandelingen voeren en het bevorderen van de pacificatie van het platteland niet samengingen? Maar dat laatste vertelde Nixon niet.¹⁰¹

De binnenlandse politieke ontwikkelingen in Zuid-Vietnam in de jaren 1969-1973

Taylor heeft in 2013 in zijn standaardwerk *A history of the Vietnamese* en in 2014 samen met zijn medeauteurs in de eerdergenoemde bundel beschreven op welke wijze naar hun mening sinds de vestiging van de Tweede Republiek in Zuid-Vietnam na 1967 voorzichtig een positieve verandering in politiek, militair en economisch opzicht plaatsvond. Nguyen Van Thieu was geen charismatische leider, maar hij was wel iemand die meer dan andere Zuid-Vietnamese leiders voor hem rekening hield met gemaakte constitutionele afspraken en overtuigd was van de noodzaak dat hij voor orde en continuïteit op bestuurlijk gebied moest zorgen. Hij liet oppositie in de wetgevende vergadering toe, oefende slechts in beperkte mate invloed uit op de onafhankelijke rechtspraak en stond vooral voor 1971 een redelijke mate van persvrijheid zonder censuur vooraf toe. De lezer merkt de voorbehouden in mijn formuleringen, maar men kan op grond van de bevindingen van Taylor en de andere auteurs concluderen dat een positieve ontwikkeling plaatsvond, waarbij de Amerikaanse ambassadeur Bunker een belangrijke rol speelde.

In de tijd van de Tweede Republiek Zuid-Vietnam vonden inderdaad verscheidene verkiezingen plaats. De eerste verkiezingen voor de Senaat werden op hetzelfde moment (september 1967) gehouden als de presidentsverkiezingen. Het was opvallend dat 40 procent van de gekozenen katholiek was, terwijl de katholieken slechts 10 procent van de bevolking vormden. Wij mogen dat vooral toeschrijven aan hun sterke organisatie. In 1970 waren er weer verkiezingen voor de Senaat. Nieuwgekozen leden waren afkomstig uit de kringen van de boeddhisten, de Hoa Hao en de Cao Dai, maar ook een theravada-boeddhist van Khmerafkomst en een Cham-moslim maakten voortaan deel uit van de Senaat. Er was sprake van een stevige presidentiële invloed in de Senaat, maar dat gold veel minder voor het Huis van Afgevaardigden. Aan de eerste verkiezingen voor dit vertegenwoordigend lichaam in oktober 1967 deden 1150 kandidaten mee voor de 150 zetels. Een derde deel van degenen die werden gekozen was boeddhist, onder wie een aantal volgelingen van Thich Tri Quang. Ook andere religieuze groepen waren vertegenwoordigd, de katholieken met 25 procent van de zetels en de Hoa Hao met 10 procent. De laatste verkiezingen voor het Huis vonden in 1971 plaats. Het leverde een sterke winst op voor de aanhangers van Quang, die nu 15 procent van de zetels bezetten. Over dit parlement is door Taylor opgemerkt dat de parlementsleden beter opgeleid, minder corrupt, onafhankelijker en kritischer voor de regering waren dan ooit eerder het geval was geweest. Aan de verkiezingen werd steeds door een aanzienlijk deel van de bevolking deelgenomen: tussen de 65 en 85 procent van de geregistreerde kiezers. Men mag dit voor een deel toeschrijven aan de noodzaak dat men voor allerlei benoemingen een kiezerskaart moest tonen, maar het was volgens Taylor ook een illustratie van de groeiende steun voor de regering van Zuid-Vietnam. Daarnaast functioneerde een Hooggerechtshof met rechters die door de Nationale Vergadering waren gekozen en over het algemeen golden als bekwame juristen. De relatief onafhankelijke positie van het Hooggerechtshof bleek tijdens de verkiezingen toen er beschuldigingen waren van corruptie en uit het ongrondwettelijk verklaren van wetgeving of bestuurlijke stappen van de regering.

Ook aan de vooravond van de presidentsverkiezingen van oktober 1971 lieten de rechters zien dat zij onafhankelijk waren. Nguyen Van Thieu probeerde zijn rivaal Nguyen Cao Ky van de verkiezingen uit te sluiten door juridische handigheidjes, maar het hof verhinderde dit. Uiteindelijk trok Ky zich terug en dat deed ook de even op het politieke toneel teruggekeerde opvolger van Diem in 1963 Duong Van Minh. Thieu won nu de verkiezingen gemakkelijk, waarbij ondanks het optreden van de rechters allerlei manipulaties plaatsvonden. De derde keer dat Senaatsverkiezingen werden gehouden was in 1973, op het moment dat de eerste problemen zich voordeden door het terugtrekken van de Amerikanen en dat een grote economische wereldcrisis plaatsvond. De regering nam toen maatregelen om ervoor te zorgen dat de oppositie minder krachtig was.

Taylor en zijn medeauteurs benadrukken verder dat een andere belangrijke ontwikkeling op het Zuid-Vietnamese platteland plaatsvond, die daar voor meer stabiliteit zorgde. De nederlaag van de communisten in 1968 veroorzaakte volgens hen een daling van het aantal communisten in de niet-stedelijke gebieden. De regering in Saigon was daarna in staat verkiezingen voor functionarissen in de dorpen te organiseren en dorpsbewoners uit te rusten met wapens om zichzelf te kunnen verdedigen. De groeiende veiligheid op het platteland maakte het ook mogelijk om een landhervorming door te voeren, die behelsde dat op grote schaal land werd herverdeeld. De maximale hoeveelheid land voor boeren werd beperkt, maatregelen werden getroffen om mensen die hun land waren kwijtgeraakt te compenseren en allerlei groepen kregen land toegewezen, onder wie oorlogsveteranen, landloze boeren en gezinnen van mannen die in de oorlog waren gesneuveld. Over die zogenaamde stabiliteit en groeiende veiligheid op het platteland kom ik in de volgende paragraaf, vooral op basis van wat Sorley en Daddis hierover schrijven, nog te spreken.

Het beeld dat Taylor en zijn medeauteurs geven, is vooral gebaseerd op de politieke ontwikkeling van Zuid-Vietnam. Het is een voorlopig en omstreden beeld dat nog veel onderzoek vraagt. De regering van Thieu hield al enige jaren stand, maar het is duidelijk dat de mensen in het

Zuiden, ondanks de groeiende steun na het Tetoffensief, niet overliepen van enthousiasme voor zijn regering en dat corruptie nog altijd een belangrijk bindend element in zijn regering en in het leger was. Daddis is overwegend kritisch over de regering-Thieu, vooral omdat die er nooit in slaagde een stabiel bestuur met brede steun onder de bevolking tot stand te brengen. Hij wijst er echter ook op dat de problemen voor de Zuid-Vietnamese regering bijzonder groot waren. In economisch en financieel opzicht was Thieu erg afhankelijk van de Amerikanen, de schadelijke gevolgen van de voortdurende oorlog drukten zwaar op de economie en de sociale omstandigheden, hij had te maken met op zijn minst 1,3 miljoen vluchtelingen, er was in de vorm van de Voorlopige Revolutionaire Regering een concurrerende regering en hij wilde wel een landhervorming en politieke hervormingen doorvoeren, maar dat was in een situatie van permanente oorlog en de vele concurrerende groepen lastig. Ook de Amerikaanse historica Stur is in haar studie uit 2020 over het politieke milieu in Saigon kritisch over de regering-Thieu, vooral over wat na 1971 gebeurde. Zij spreekt over ‘een democratisch skelet in een autoritaire huid’ en noemt Thieu paranoïde wat betreft de handhaving van zijn macht, omdat hij vaststelde dat het Bevrijdingsfront op allerlei manieren de kritiek op zijn regering – die juist door de invoering van het parlementaire stelsel wel gemakkelijker was geworden – aanwakkerde en aan zijn regering een einde wilde maken. Hij stond na de presidentsverkiezingen van dat jaar steeds minder politieke vrijheden toe, versterkte zijn greep op de bevolking en het aantal ‘politieke’ gevangenen nam toe. En zo kon hij door zijn tegenstanders steeds gemakkelijker van een dictatoriaal presidentschap worden beschuldigd. In een vorige paragraaf heb ik er al op gewezen dat als gevolg van het voortduren van de oorlog, de toenemende repressie van de Zuid-Vietnamese regering en het groeiende aantal gevangenen de katholieke priesters Chan Tin en Nguyen Ngoc Lan zich roerden en dat een andere katholiek Nguyen Van Trung pleitte voor samenwerking met de communisten.

Een auteur die ook een indruk geeft van de politieke situatie in Zuid-Vietnam is de hiervoor al een aantal keren genoemde Quinn-Judge. Een eerste zaak waar zij op wijst, is dat de politiek van vietnamisering tot gevolg had dat de regering-Thieu repressiever ging optreden tegen de eigen bevolking om de in haar ogen voor de oorlog noodzakelijke politieke controle te kunnen behouden. Het is niet verrassend dat dit spanningen opriep met de anti-oorlogsbeweging in Zuid-Vietnam. In de zomer van 1970 kwamen bovendien berichten naar buiten via de vroegere Amerikaanse adviseur Don Luce over de mishandeling van tegenstanders van Thieu, variërend van stokslagen, spelden onder vingernagels tot het drinken van zeepwater en het verbinden van gevoelige lichaamsdelen met elektriciteit. Ook bezocht Luce met een Amerikaanse parlementaire delegatie gevangenen, waaronder de beruchte tijgerkooien op het eiland Poulo Condore, waar gevangenen, onder wie boeddhistische monniken die in 1966 hadden geprotesteerd, in mensonterende omstandigheden waren opgesloten. Dit alles deed het beeld van het functioneren van de regering-Thieu geen goed.

Een andere detailstudie, die een indruk geeft van de uiteenlopende aard van het onderzoek naar de situatie op politiek gebied in het Zuiden en die ondanks de groeiende kritiek op de regering wijst op de steun voor Thieu in de steden, is van de Vietnamees Tuan Hoang. Hij promoveerde in 2013 in de Verenigde Staten op de studie *Ideology in urban South-Vietnam 1950-1975*. Daarin vroeg hij zich af hoe men kon verklaren dat de communisten wel succes hadden bij een aanzienlijk deel van de bevolking op het platteland maar faalden bij het voor zich winnen van de stedelijke bevolking. Dat kwam vooral doordat die zich niet thuis voelde bij het communisme en de voorkeur gaf aan andere waarden, aan de mogelijkheid tot persoonlijke autonomie en ontwikkeling, het verwerven van eigen bezit en een kerngezin. Dat waren denkbeelden die de stedelijke intelligentsia ontleende aan Franse en Amerikaanse studies en het waren allemaal zaken die haaks stonden op de communistische ideologie. De auteur ontkent niet dat er kritiek was op de regering van Nguyen Van Thieu of dat deze voor een deel terecht was, maar hij zoekt vooral naar een verklaring. Essentieel was dat Thieu voor veel Vietnamezen gold als een zetbaas van de Amerikanen. De wijze waarop de Amerikanen het land zowel militair als politiek naar hun hand probeerden te zetten is een belangrijk thema in zijn werk. In

de jaren vijftig werden de Amerikanen door de stedelijke bevolking gewaardeerd, maar dat veranderde vanaf 1965 en leidde tot allerlei vormen van anti-Amerikanisme. Het gevoel dat men de eigen autonomie was kwijtgeraakt aan de Amerikanen was wijdverbreid. Dat ging soms zo ver dat niet-communistische stedelijke intellectuelen hen als neokoloniale heersers voorstelden of een blad uit Saigon dat lang de Amerikanen steunde *Nowadays* in 1970 steeds meer kritische artikelen plaatste over de invloed van de Amerikanen. Niet alleen de indruk dat men alle invloed op de ontwikkeling van het eigen land was kwijtgeraakt, maar ook de expansie van de oorlog door de Amerikanen, hun wijze van oorlogsvoering en hun massale aanwezigheid wekten weerstanden op. Volgens Hoang waren de kritiek op en de demonstraties tegen Thieu dan ook voor een belangrijk deel gevoed door anti-Amerikanisme. Twee groepen krijgen in zijn studie bijzondere aandacht, de katholieken en de oorlogsveteranen. Hoang beschrijft hoe in publicaties van oorlogsveteranen uit de jaren zeventig, waarin werd gepleit voor verbetering van hun levensomstandigheden, Nixon als een manipulator werd voorgesteld in karikaturen waarin hij samen met Mao de wereld aan het verdelen was. Aan de hand van de Zuid-Vietnamese schrijver The Uyen illustreert Hoang de wijze waarop stedelijke intellectuelen naar hun omgeving keken. Uyen publiceerde eind jaren zestig-begin jaren zeventig het blad *Thai Do* (Houding), waarin hij pleitte voor een niet-communistische sociale revolutie in Zuid-Vietnam. Hij betichtte de Verenigde Staten ervan dat zij die verhinderden en de niet-communistische bevolking niet voor zich wisten te winnen.

Ik noemde hiervoor al de advocate Ngo Ba Thanh als een van oprichtsters van de Beweging voor Zelfbeschikking en een van de felste critici van de regering van Zuid-Vietnam. Zij was een dochter van Pham Van Huyen, de arts die men in 1965 boven Noord-Vietnam uit een vliegtuig had willen gooien, omdat hij een wapenstilstand wenste. Zij werd herhaaldelijk gearresteerd maar bleef steeds fel ageren tegen het voortduren van de oorlog en het groeiende aantal politieke gevangenen van de regering-Thieu. Volgens haar deed het voortduren van de oorlog juist meer mensen voor het communisme kiezen en zij bepleitte steeds de totstandkoming van een coalitieregering. Daarnaast waren er ‘de bedelende nonnen’ onder leiding van Ni Su Huynh Lien, die in de jaren zeventig verscheidene keren in Saigon tegen de oorlog en Thieu demonstreerden. Lien heeft later aangegeven dat zij met gemengde gevoelens terugkeek naar de gebeurtenissen van april 1975, toen Noord-Vietnam Saigon veroverde, omdat hun rol in politiek opzicht daarna volledig was uitgespeeld.

Een belangrijk thema in de bundel uit 2019 is de houding van Thieu versus de pers. Drie auteurs, die een rol speelden op het gebied van de pers in wat een van hen ‘een onvolwassen democratie Zuid-Vietnam’ noemt, beschouwen de perswet van 30 december 1969 in vergelijking met het optreden van de regering-Diem en zijn militaire opvolgers als een verbetering. Door de perswet van 28 juni 1972 verslechterde de vrijheid van de pers weer. Persorganen moesten voortaan over 50.000 dollar aan liquide middelen beschikken, wat betekende dat 70 procent van de journalisten werkloos werd, in plaats van de verplichting artikelen 2 uur voor de publicatie te laten controleren door het ministerie van Informatie werd dat nu 4 uur en de bepaling dat de nationale veiligheid niet in het geding mocht zijn werd steeds strikter toegepast. Als voorbeeld noemen zij het verbieden van artikelen over de zogenoemde Aanklacht nummer 1 tegen de corruptie van de regering-Thieu van pater Tran Huu Thanh van september 1974, die een kern van waarheid bevatte maar ook voor een deel was verzonnen. Maar, is de conclusie, het was wel nog steeds veel vrijer dan in het Noorden.

Kritiek op de regering van Zuid-Vietnam was binnen de sfeer van het parlement gemakkelijker, maar ook dan niet zonder risico. Drie jonge Vietnamese parlementariërs traden hierbij op de voorgrond: de als journalisten werkzame Ly Qui Chung, Ngo Cong Duc en Ho Ngoc Nhuan. Ngo Cong Duc was afkomstig uit een rijke familie van landeigenaren. Een thema dat hij herhaaldelijk aan de orde stelde, was machtsmisbruik door de regering. Ly Qui Chung was de zoon van een hoge Vietnamese functionaris die voor 1954 in Franse dienst was. Hij studeerde eerst filosofie en werd later journalist. Samen met een twintigtal anderen vormde Duc het zogenoemde Nationale Blok in

het parlement. Een andere belangrijke criticus van Thieu was Tran Ngoc Chau, die ooit lid was geweest van de Vietminh, maar in 1950 uit afkeer van het communisme een andere weg koos. Hij werd in 1967 in het parlement gekozen en ijverde daarbinnen en daarbuiten voor meer aandacht van de regering voor de gewone Vietnamees. Hij pleitte verder voor rechtstreekse vredesonderhandelingen tussen Zuid- en Noord-Vietnam. Zowel de Amerikanen als Thieu wezen deze voorstellen af. Chau werd vanwege de nationale veiligheid tot twintig jaar gevangenisstraf veroordeeld en kwam pas in 1974 op vrije voeten.

In hun kranten – een noodzakelijk medium om de mensen te kunnen bereiken – kozen de jonge parlementariërs in 1971 voor de zogenoemde Duong Van Minh-oplossing om een einde aan de oorlog te maken. Het was de bedoeling dat de opvolger van Diem in november 1963 aan de presidentsverkiezingen van oktober 1971 deelnam, deze won en dan een regering vormde die door onderhandelingen snel een vrede tot stand bracht. Hun acties begonnen in september 1970 met de reis van Ngo Cong Duc naar Parijs. Hij stelde daar in een persconferentie in zijn hotel dat de Amerikaanse politiek van vietnamisering een voortzetting van de oorlog betekende en dat ‘de militaristen’ in de regering-Thieu deze oplossing steunden. Hij was duidelijk over wat de critici wensten: ‘De huidige oorlog vernielt ontelbare mensenlevens en materiële hulpbronnen in Zuid-Vietnam... Twee miljoen jonge mensen, die in de plaats dat zij studeren of productief werk verrichten, worden gedwongen de wapens op te nemen om het Amerikaanse imperialisme te helpen zijn politieke doel in Zuidoost-Azië te bereiken. De regering van mijnheer Nguyen Van Thieu is een dictatoriale regering, die iedereen vervolgt die voor vrede en onafhankelijkheid strijdt en gooit onschuldige mensen in de gevangenis.’ Hij bepleitte vervolgens dat een neutrale voorlopige regering in Zuid-Vietnam werd gevormd, die de relatie met Noord-Vietnam zou regelen en vrije verkiezingen zou uitschrijven. Eerst moesten de Amerikanen en andere vreemde strijdkrachten hun troepen terugtrekken, de regering van Thieu een einde maken aan marteling en onwettige opsluiting en alle oorlogvoerende partijen overgaan tot de-escalatie. Het was volgens hem verder een groot probleem bij de vredesgesprekken dat de Zuid-Vietnamese bevolking niet was vertegenwoordigd. Als dat was geregeld, moesten ook de troepen uit Noord-Vietnam worden teruggetrokken. De regering-Pompidou in Frankrijk steunde dit voornemen om na verkiezingen een regeling tot stand te brengen.

Met name de voorstellen die betrekking hadden op de vorming van een andere Zuid-Vietnamese regering vielen bij de regering-Nixon in slechte aarde. Na de door Thieu met overmacht gewonnen verkiezingen van 1971 – waaraan Minh overigens niet deelnam, nadat de Amerikaanse ambassadeur Bunker hem ervan had overtuigd dat hij Thieu steunde – was deze kans echter vervlogen. Het was ook een oplossing waar de regering-Nixon nooit voor voelde. Een Vietnamese kwinkslag geeft aan hoe veel Vietnamezen dachten over de situatie: ‘Voor de Amerikanen is een Zuid-Vietnamese nationalist iemand die doet wat zij willen zonder dat zij hem dit hoeven te vertellen.’ De in Saigon teruggekeerde Ngo Cong Duc behoorde niet tot deze groep. Hij werd door de regering van Thieu, evenals de andere oppositiekandidaten, als een bedreiging gezien, maar hij werd toch wel het zwaarst aangepakt: zijn krant werd in beslag genomen, zijn kantoren en zijn huis werden beschoten en de mensen die op hem wilden stemmen werden bedreigd. Hij vluchtte via Cambodja naar Zweden om aan verdere vervolging te ontkomen.

Over het Zuid-Vietnamese leger en de wijze waarop dat later werd ‘gebruikt’ om de Amerikaanse nederlaag te verklaren heb ik hiervoor al het nodige gezegd. Veel Amerikanen beschouwden dit leger, ondanks de vorderingen die het in de tijd van Nixon maakte, nog steeds als een tweederangs leger. Amerikaanse militairen en journalisten gebruikten termen als ‘search and avoid’ (zoeken en ontwijken) en ‘babysitting’ om het functioneren hiervan aan te geven. Een onderzoek onder Amerikaanse officieren na afloop van de oorlog gaf aan dat een derde van hen van mening was dat het Zuid-Vietnamese leger niet naar behoren had gefunctioneerd. Het gegeven dat veel Amerikanen zo dachten plaatst natuurlijk vraagtekens bij de mogelijkheid effectief samen te

werken. Twee zaken belemmerden in ieder geval de effectiviteit van het leger. Dat waren de snelle groei (met 60 procent) tussen 1967 en 1970 en het grote aantal slecht getrainde regionale en lokale troepen, die de veiligheid voor de bevolking op het platteland moesten verzekeren. Critici hebben later beweerd dat een vijfde van het Zuid-Vietnamese leger op dat moment alleen op papier bestond en dat de officieren gesneuvelde en gedeserteerde soldaten gewoon meetelden om zo de soldij te kunnen innen. Daarnaast waren er soldaten die hun officieren betaalden om niet te hoeven vechten en er waren nog steeds veel 'deserteurs'. Ofschoon het moeilijk vast valt te stellen wat de omvang van de misstanden was en juist ook op dit punt nog veel onderzoek nodig is, klonken binnen de Amerikaanse legerleiding in Vietnam omstreeks 1970 steeds weer geluiden dat het Zuid-Vietnamese leger zich zonder Amerikaanse troepen niet zou kunnen handhaven. Toch deelde Nixon in april 1970 mee dat in een jaar tijd 150 duizend Amerikaanse militairen werden teruggetrokken. Het gebeurde opnieuw tegen de zin van generaal Abrams, die vond dat hierdoor Zuid-Vietnam nog kwetsbaarder werd en dat het schadelijke effecten had voor de vietnamiseringspolitiek.¹⁰²

De praktijk van vietnamisering of de-amerikanisering en de pacificatie in Zuid-Vietnam

In navolging van andere auteurs gebruik ik de term vietnamisering voor het proces dat Amerikaanse militairen geleidelijk aan naar huis terugkeerden en dat de Amerikanen het voeren van de oorlog neerlegden bij de Zuid-Vietnamezen. Lien-Hang T. Nguyen heeft erop gewezen dat dit in feite ook een woord is dat thuishoort in een Americacentrisch geschiedbeeld van de oorlog, omdat het negeert dat de Zuid-Vietnamezen al lang voor de komst van de Amerikanen een rol speelden in de burgeroorlog in Vietnam. Volgens haar kan men daarom beter spreken van de-amerikanisering. Simpel gezegd betekende het dat men terugkeerde naar de situatie van voor 1965, waarbij de last van het vechten bij de Zuid-Vietnamezen lag en de Amerikanen deze oorlogsinspanning ondersteunden. Wat het Amerikaanse publiek begreep van vietnamisering of de-amerikanisering beviel het wel. Critici van de Amerikaanse interventie wezen erop dat deze politiek echter vol tegenstrijdigheden zat. De historicus en oud-Kennedy-medewerker Arthur Schlesinger schreef hierover al in januari 1970 in een brief aan senator Fulbright. De onderhandelingen hadden tot doel een einde aan de oorlog te maken, maar door middel van vietnamisering wilde de Amerikaanse regering de oorlog laten voortduren en een zege behalen. Vandaar die mix van tegenstrijdige zaken om de vietnamiseringspolitiek overeind te kunnen houden volgens hem, zoals het voortzetten van de oorlog, de versterking van de regering in Saigon, goedkeuren dat Thieu de oppositie in Zuid-Vietnam vervolgde en het negeren van signalen uit Hanoi in verband met onderhandelingen, én als feitelijke consequentie het niet serieus nemen van onderhandelingen. Als dat laatste namelijk Nixons belangrijkste doel was geweest, stelde Schlesinger, had hij de oorlogsinspanning sterk moeten verminderen, zich meer los moeten maken van Saigon en anders moeten reageren op voorstellen uit Hanoi.

Publiekelijk stelden Le Duan en de andere leiders in Hanoi vietnamisering voor als een positieve ontwikkeling, omdat het betekende dat de Verenigde Staten een begin hadden gemaakt met hun vertrek uit Vietnam. Binnenskamers dacht men daar echter anders over. Het betekende dat de nadruk meer op de onderlinge strijd van Vietnamezen kwam te liggen en scherper naar voren kwam dat de oorlog ook een burgeroorlog was. Nationale verzoening werd zo veel moeilijker. Bovendien maakte de groei van het Zuid-Vietnamese leger dat leger sterker en de rekrutering van leden voor het Bevrijdingsfront moeilijker. Men vroeg zich ook af wat het verschrompelen van het beeld dat men vocht tegen buitenlandse agressie voor de sfeer in het Noorden betekende en welke reactie het zou oproepen in de wereld. In zekere zin beangstigde het Hanoi hier het slachtoffer te worden van zijn eigen retoriek over het tegenhouden van de agressie van buitenaf in het Zuiden.

Ook de Amerikaanse militairen in Zuid-Vietnam waren minder enthousiast over Nixons vietnamiseringspolitiek dan de Britse expert Thompson. Generaal Abrams sprak over 'een langzame

overgave' en was herhaaldelijk zeer kritisch over de uitvoering van de vietnamisering en de wijze waarop het terugtrekken van de Amerikaanse troepen plaatsvond. Hij vernam van medewerkers dat Nixons campagnebelofte dat hij een plan had om een einde aan de oorlog te maken feitelijk flauwekul was, dat de hoofdlijnen van de Vietnampolitiek van Nixon haastig door zijn minister Laird bijeen waren geschraapt en dat die de voorkeur gaf aan een snelle terugtrekking in tegenstelling tot de president. Nixon wilde het terugtrekken afstemmen op de noodzaak in verband met de binnenlandse kritiek en oppositie. Een voorbeeld van Abrams' kritiek was zijn reactie in februari 1970: '[De vijand]...stuurt meer troepen en wij halen die terug...Alleen daarom al gaat hij het waarschijnlijk beter doen en wij minder goed...Als je geacht wordt een oorlog te winnen, moet je alles krijgen wat je nodig hebt.' Het is een uitspraak die voorstanders van het 'better war'-idee natuurlijk graag citeren. De Zuid-Vietnamese leiders stonden zelf overigens ook overwegend kritisch tegenover de vietnamiseringspolitiek. Nixon vertelde graag dat Thieu het vertrek van de Amerikaanse troepen had aanbevolen. In werkelijkheid was de Zuid-Vietnamese president daar fel tegen. De Vietnamezen waren niet betrokken bij de uitwerking van de vietnamisering, vonden het een vernederende term (hadden zij ook niet al jarenlang met grote verliezen gevochten?) en zij beschouwden deze benadering vooral als een excuus van de Amerikaanse regering om hen in de steek te kunnen laten.

In de loop van 1968 richtte het Amerikaanse leger in Zuid-Vietnam zich steeds meer op het vernietigen van de voorraden en de aanvoerlijnen van de communisten en op het opbouwen en moderniseren van het Zuid-Vietnamese leger. Dit leger werd uitgebreid tot meer dan 1.000.000 soldaten en het ontving grote hoeveelheden materieel en wapens. Vaak kan men lezen dat dit het allernieuwste materieel en ultramoderne Amerikaanse wapens waren, maar op basis van het onderzoek van Martin Loicano moeten wij deze vaststelling nuanceren. De uitrusting bleef in veel gevallen achter bij die van de militairen van Noord-Vietnam. Van een materiële superioriteit van het Zuid-Vietnamese leger was dan ook zeker geen sprake. De modernisering van het leger hield vooral in dat de opleidingscapaciteit in Vietnam sterk werd uitgebreid, dat het systeem van bevordering, de lonen en de verlofregelingen werden aangepast en dat de regelingen voor veteranen werden verbeterd. De omvang van de Amerikaanse financiële steun was overigens aanzienlijk. In 1968 leverden de Verenigde Staten nog voor 725.000.000 dollar aan militaire steun aan Saigon, in 1969 en 1970 bedroeg die steeds 925.000.000 dollar. Gaandeweg liet het Amerikaanse leger offensieve patrouilles meer over aan het Zuid-Vietnamese leger en het percentage dode Zuid-Vietnamezen steeg gestaag – wat sommigen tot de niet ontorechte uitspraak bracht dat het doel van de vietnamisering was om de kleur van de lijken te veranderen.

Hiervoor noemde ik de neorevisionistische auteur Lewis Sorley, die in 1999 zijn *A better War* publiceerde – het enige boek over Vietnam dat Daddis in 2009 in Irak aantrof. In deze studie staat centraal dat MACV-commandant Abrams in 1968 samen met ambassadeur Ellsworth Bunker en William Colby, de CIA-man die optrad als de Amerikaanse adviseur van het Zuid-Vietnamese pacificatieprogramma, een begin maakte met de overgang naar een andere vorm van oorlogsvoering, naar 'een betere oorlog'. Dat betekende volgens hen niet meer het met grote eenheden opsporen van de vijand om daar met inzet van de alles vernietigende Amerikaanse vuurkracht een groot gevecht te leveren, maar wel dat de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese troepen in kleine eenheden posities innamen met als doel de bevolking te beschermen. Het doet enigszins denken aan de enclavestrategie uit 1965. Zij spraken over een overgang van 'search and destroy' (zoek en vernietig), 'attrition' (uitputting) en 'body count' (het tellen van lichamen) naar 'secure (clear) and hold' (veiligstellen en vasthouden) en 'population security' (zorgen voor de veiligheid van de bevolking). Succes in de oorlog werd volgens Abrams niet bepaald door het aantal vijanden dat men had gedood, maar door het vernietigen van de politieke, bestuurlijke en paramilitaire infrastructuur en de logistieke verbindingen van de vijand. Het was vooral van belang de vijand weg te houden bij de bevolking en hem te beroven van voedsel, informatie, schuilplaatsen en rekruteringsmogelijkheden. De vuurkracht moest zoveel

mogelijk worden beperkt in de omgeving van bewoonde gebieden om de steun van de bevolking niet door vriendschappelijk vuur te laten ondermijnen.

Dat dit beeld zoals Sorley het beschreef in 1999 aansloeg, verbaast niet. Het paste bij de opvattingen die vanaf begin jaren tachtig steeds invloedrijker waren geworden in de Verenigde Staten, waarbij grote groepen om het nationale trauma van de eerste militaire nederlaag van hun land te overwinnen een visie van de oorlog in Vietnam cultiveerden die de nederlaag kon doen vergeten. De basis hiervoor was in zekere zin al gelegd door Nixon en Kissinger, die in 1975 alle verantwoordelijkheid voor de nederlaag van Zuid-Vietnam ontkenden. Zij hadden in 1973 een krachtig Zuid-Vietnamees leger achtergelaten, stelden zij. Hoge militairen vonden niet zelden dat de politici hen met een hand op de rug hadden laten vechten. Weer anderen legden de verantwoordelijkheid bij het Congres dat op enig moment onvoldoende middelen verschaftte om de oorlog te kunnen voeren. Hoe diep het nationale trauma werd gevoeld, bleek uit de woorden van Dean Rusk, de minister van Buitenlandse Zaken van Kennedy en Johnson, die onomwonden sprak van een overgave door de Verenigde Staten. Pas in de vroege jaren tachtig tijdens het presidentschap van Ronald Reagan veranderde het klimaat wezenlijk toen hij sprak over de ‘nobel cause’ Vietnam. Volgens hem had de oorlog in Vietnam kunnen worden gewonnen. Als het Congres niet onverantwoordelijk had gehandeld, had men Zuid-Vietnam kunnen blijven steunen. Het was tijdens zijn presidentschap dat de opvatting van een dolkstoot die aan het Amerikaanse leger in Vietnam was toegebracht meer verbreid raakte, ook door een publicatie van Nixon die in 1985 verscheen onder de titel *No More Vietnams*. Zonder dat men het doel of het resultaat van de oorlog hoefde aan te passen was op deze wijze toch een verklaring gegeven voor de nederlaag. De kern van deze visie zoals Sorley die uitdraagt in zijn boek is dat er door de andere benadering van Abrams, Bunker en Colby een betere kans op een overwinning op de vijand was dan ooit eerder het geval was geweest. Dat het toch anders liep, lag dus niet aan de Amerikaanse militaire inspanning, maar aan andere zaken, zoals foutieve besluiten van politici, de media, het Congres, de anti-oorlogsbeweging of het Zuid-Vietnamese leger. Die werden tot zondebokken gemaakt voor de Amerikaanse nederlaag en hetzelfde overkwam indirect ook generaal Westmoreland, wiens strategie als overdreven gewelddadig en eenzijdig werd getypeerd.

In zijn studie *Withdrawal* uit 2017 toont Daddis zich een felle tegenstander van het ‘better war’-idee. Het is een visie die volgens hem in allerlei opzichten foutief is, doordat men de manoeuvreerruimte van de militairen in Vietnam overschat, men een selectieve interpretatie geeft van de Amerikaanse strategie en bovendien tal van verkeerde aannames en vaststellingen doet. Eerst de relatie tussen de politieke besluiten in Washington en de acties van de militairen in Vietnam. Op het moment dat de politieke leiders in Washington hadden besloten dat de oorlog niet meer van grote betekenis was voor de Amerikaanse geopolitieke belangen of de Amerikaanse veiligheid en zij de troepen terugtrokken naar Amerika, was het voor Abrams volstrekt uitgesloten het tij te keren of een situatie te creëren die men achteraf redelijkerwijs als ‘een gemankeerde overwinning’ kon uitleggen. Vervolgens de Amerikaanse strategie. Het is een verkeerd beeld dat er door het vertrek van Westmoreland en de komst van Abrams iets wezenlijks veranderde op strategisch gebied. Men kan hooguit stellen dat de manier waarop Abrams en zijn medewerkers hun militair optreden presenteerden publicitair handiger was dan wat Westmoreland deed, maar het kwam wel op hetzelfde neer. Evenals bij Westmoreland was die tweeledig: search and destroy en pacificatie. Evenmin veranderde de Amerikaanse visie op het functioneren van het Zuid-Vietnamese leger of de relatie tussen de bevolking en dat leger. Op het moment dat Abrams in april 1968 commandant werd van de MACV was Le Duan vastbesloten op korte termijn een beslissende zege te behalen en moest Abrams grote militaire operaties uitvoeren om dat te voorkomen. Hij ging in feite gewoon door met search and destroy, zoals Westmoreland had gedaan, maakte gebruik van kill ratio’s om de vooruitgang te meten en zette artillerie, bombardementen en tanks op vergelijkbare wijze in, zonder veel aandacht

voor de consequenties voor de burgerbevolking. Nog steeds was het doel de vijand zo snel mogelijk uit te schakelen, Abrams sprak in april 1969 zelf over een 'spectaculaire kill ratio', kolonel George S. Patton Jr., een zoon van de bekende generaal uit de Tweede Wereldoorlog, vond een ratio van 90 procent doden en 10 procent pacificatie de correcte verhouding, de eerdergenoemde generaal Ewell ging nog steeds met zijn troepen te keer zonder veel onderscheid tussen de militaire tegenstanders en de burgerbevolking en er vonden grote verwoestende bombardementen in het Zuiden plaats, die eveneens aan veel burgers het leven kostten.

Sorley benadrukte dat vanaf het laatste kwart van 1968 Amerikaanse adviseurs en het Zuid-Vietnamese leger veel energie staken in de pacificatie van het platteland en dat men het garanderen van de veiligheid van de dorpingen als een eerste prioriteit zag. Daartoe werden naast een half miljoen reguliere Zuid-Vietnamese troepen ook dorpsmilities (Engelse term: People's Self-Defense Forces) ingezet. Een belangrijke rol bij de uitwerking van deze pacificatieplannen speelde William Colby. Een onderzoek naar de situatie van de Zuid-Vietnamese dorpen (het Hamlet Evaluation System, HES) gaf hem midden-september 1968 aan dat bijna de helft van de bevolking in meer of mindere mate te maken had met de invloed van de communisten. Een Accelerated Pacification Campaign (APC, een versnelde pacificatiecampagne) moest dat volgens Colby veranderen. Sinds 1967 bestond al een organisatie die de pacificatie van het Vietnamese platteland nadrukkelijk als doelstelling had: de CORDS (Civil Operations and Revolutionary Development Support). CORDS had als opdracht de militaire en burgerlijke initiatieven te bundelen om zo de sympathie van de mensen op het platteland voor het Bevrijdingsfront te vervangen door de steun voor de regering van Zuid-Vietnam.

De APC, ofwel 'de andere oorlog', zoals de voorstanders ervan vaak zeiden, werd officieel door Thieu in november 1968 afgekondigd. Het eerste doel dat Colby zich stelde, was binnen negentig dagen duizend omstreden dorpen tot veilige gebieden maken. Begin januari 1969 waren de APC-mensen in ruim 1300 dorpen actief. De dorpen en gehuchten werden in vijf categorieën ingedeeld met verschillende gradaties van veilig (A, B en C) tot omstreden (D en E). Het HES bepaalde aan de hand van vragenlijsten, die ingingen op de mate van veiligheid en ontwikkeling, in welke categorie een dorp viel. Dat systeem liet volgens Colby nu duidelijk vooruitgang zien. Voor het Tetoffensief van 1968 had 67,2 procent van de bevolking in redelijk veilige gebieden gewoond, tijdens Tet was dat gedaald tot 59,8 procent en in augustus 1968 was dat weer gestegen naar 65,8 procent en dat groeide daarna verder. Dat maakte volgens Colby de weg vrij naar een brede uitrol van de APC. Naast wat hij handig aanduidde als de strategie van clear and hold ging het daarbij om allerlei oudere programma's, die er vooral op waren gericht de boerenbevolking meer verantwoordelijk te maken voor de verdediging van het eigen dorp; die werden nu gecoördineerd en versterkt doorgevoerd. Een aantal oudere programma's van dorpsontwikkeling werd ook nieuw leven ingeblazen en er werd werk gemaakt van de verbetering van de infrastructuur (wegen en bruggen), de bouw van ziekenhuizen en scholen en de verbetering van de landbouwproductie. Volgens de aanhangers van het 'better war'-idee bracht dit alles positieve veranderingen in de situatie op het Vietnamese platteland. Een eerste kritische kanttekening moet zijn of de successen voor een deel ook niet moeten worden verklaard door het simpele feit dat de communisten in 1968 hun hand hadden overspeeld. Uit communistische bronnen blijkt in ieder geval dat zij de vorderingen van de APC vaststelden en dit als een ernstige bedreiging van hun machtspositie op het platteland beschouwden. De APC beoogde ook hulp te bieden aan grote groepen vluchtelingen, die begin 1969 werden geschat op vier miljoen mensen. Het streven was hen naar hun oude dorpen te laten terugkeren, wat voor een deel van de vluchtelingen lukte, maar voor grote groepen was een oplossing moeilijk te vinden.

Daddis bekritiseert de vaststellingen van Sorley en Colby in zijn studie *Withdrawal* in een hoofdstuk met de kenmerkende titel 'Pacification without peace'. Hij stelt een aantal relativerende vragen en geeft commentaar bij de cijferbrij. Een eerste vraag die hij opwerpt, is dat als Abrams'

aanpak zo succesvol was hoe men het dan kan verklaren dat de regering-Thieu niet populairder werd bij de bevolking. Men sprak wel over het versterken van de nationale gevoelens en over de verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking door de pacificatie-activiteiten, maar verwarde men hier niet een aantal zaken met elkaar? Pacificatie kwam feitelijk vooral neer op de controle van de bevolking, gebruikte nog steeds een overmaat aan geweld en had dus vaak een contraproductief effect in de dorpen, ook door het raciale en vrouwonvriendelijke karakter en het geweld tegen de burgers. De Zuid-Vietnamese regering slaagde er bovendien nooit in een helder beeld te geven van het naoorlogse Zuid-Vietnam of iets dat leek op een nationale gemeenschapszin te ontwikkelen.

Daarnaast fileert Daddis ook de afzonderlijke onderdelen van de pacificatie. In wezen was het programma zoals dat door de nieuwe CORDS-leider Colby werd gepresenteerd vooral oude wijn in nieuwe zakken. Het sprak nog steeds over het beveiligen en controleren van de bevolking, het lokale bestuur instellen, de infrastructuur van het Bevrijdingsfront vernietigen en de People's Self-Defense Force versterken. In kwantitatieve zin betekende dit: 25.000 overlopers 'ophalen', de rijstproductie verhogen van 5.000.000 naar 6.000.000 ton en 300.000 vluchtelingen een nieuwe woonplaats bieden. En het zogenaamde succesverhaal van de APC, zoals het HES dat voorstelde, was weer zo'n typische kwantitatieve benadering, die nu eenmaal niet opgaat in een wereld zonder duidelijke frontlijnen. Colby actualiseerde de APC in januari 1969: 1000 dorpen in de veilige categorie, drie maanden lang elke maand 3000 kaderleden van de Vietcong uitschakelen, 5000 mensen laten overlopen en 200.000 'self-defenders' bewapenen. De APC-teams rapporteerden regelmatig over de search and destroy-missies, over het aantal gedode vijanden en over de activiteiten die van belang waren voor de burgerbevolking. Zo groeide op papier de bevolking die in veilige gebieden leefde tijdens het laatste kwartaal van 1968 met 1.700.000. Maar wat betekende dit? Had men misschien dorpen die op de Vietcong waren veroverd nu geteld als regeringsgezind, terwijl dit voor de mensen een onbestaande werkelijkheid was? Dat mensen de Vietcong niet meer steunden of het dorp op de Vietcong was veroverd, betekenden nog niet dat men koos voor de regering van Thieu. Het systeem werd steeds verfijnder. Volgens het HES moesten de Amerikaanse rapporteurs, die vaak de basiskennis van de Vietnamese taal misten, achttien categorieën onderscheiden en invullen om de vooruitgang te meten. Naast de veiligheidssituatie waren dat zaken die de ontwikkeling van het dorp betroffen, zoals de politieke infrastructuur, de gezondheidszorg en publieke werken. Men creëerde zelfs een uitgebreide Pacificatie Data Bank, maar waar het werkelijk om ging, viel niet of moeilijk te meten, namelijk of de bevolking wel of niet trouw was aan de regering van Thieu. Colby zelf zei op enig moment dat die 1000 dorpen niet voor altijd veilig waren gesteld. De oorlogssituatie maakte dat ook erg lastig. Zo werden eind februari 1969 door oorlogshandelingen 4500 burgers gedood en 6800 huizen vernield. Ook berichten van een jaar later gaven aan dat het maar de vraag was of de infrastructuur van de Vietcong in een aantal kernprovincies niet nog grotendeels functioneerde. Ondertussen leverde het HES nog steeds positieve informatie. Een HES-onderzoek van oktober 1969 gaf aan dat 63 procent van de Zuid-Vietnamese bevolking in A-en B-categorie dorpen woonde en dat 92 procent relatief veilig was. Het systeem gaf zelfs aan dat in december 1971 98 procent van de Zuid-Vietnamese dorpen relatief veilig was, maar het probleem bleef wat men daar precies onder moest verstaan. Was dat zoals het HES aangaf het aantal keren dat de self-defenders er op uit trokken of – en dat lijkt een betere maatstaf – de successen die zij behaalden?

Een onderdeel van de APC was het Rural Development-Program, dat werd betaald door de CIA en werd geleid door de vroegere Vietminhofficier Nguyen Be. Dorpshoofden en speciale teams werden in het Rural Development Center in Vung Tau getraind om aan 'rural development' (ontwikkeling van het platteland) of 'rural construction' (opbouw van het platteland) te werken. De teams kregen de opdracht de dorpsadministratie op orde te brengen, allerlei opbouwprojecten te beginnen en de dorpelingen te leren hoe zij zichzelf konden verdedigen. Een probleem daarbij was dat de Rural Development-teams vooral uit jonge mensen uit de stad bestonden die aan de

dienstplicht wilden ontsnappen en dat zij vaak buitenstaanders bleven voor de dorpingen. Na hun vertrek keerden in veel gevallen de communisten gewoon weer terug. Het Open Arms (Chieu Hoi)-programma hield in dat communistische overlopers amnestie kregen en een nieuw bestaan konden opbouwen in Zuid-Vietnam. De interviews met een deel van hen vormden belangrijk bronnenmateriaal voor de hiervoor al genoemde studies van David Elliott en David Hunt. Het Chieu Hoi-programma leverde alleen al in 1969 47.000 overlopers op; in veel gevallen waren dat evenwel Saigongezinde burgers die de beloning wilden opstrijken. William Colby schatte zelfs dat onder de 79.000 overlopers in 1969 en 1970 maar 17.000 vroegere strijders van het Nationaal Bevrijdingsfront waren. Daarnaast bood het programma aan de communisten de mogelijkheid op legale wijze te infiltreren in de Zuid-Vietnamese samenleving en het leger.

Het meest omstreden was het Phoenixprogramma (Phung Hoang in het Vietnamees), dat tot doel had de politieke organisatie en de infrastructuur van de communisten uit te schakelen. Volgens Abrams, Colby en revisionistische auteurs zoals Sorley was het een effectief programma. Het doel was volgens hen strijders van het Bevrijdingsfront in het Zuiden op te sporen. Zij werden daartoe ingedeeld in een aantal categorieën, waarbij A (de leiders) en B (de sleutelfiguren) de belangrijkste waren. Uit het beschikbare officiële cijfermateriaal blijkt dat tussen 1968 en 1972 80.000 leden van de Vietcong werden 'geneutraliseerd', van wie ruim twee derde gevangen werd genomen en 20.000 werden gedood, in 85 procent van de gevallen in militaire acties. Het programma was zo succesvol dat de Noord-Vietnamese regering wereldwijd campagne daartegen voerde en het voorstelde als een puur moordprogramma, een visie die werd overgenomen door anti-oorlogsactivisten in het Westen en door een aantal westerse historici. Ofschoon Colby er later op heeft gewezen dat het van belang was zoveel mogelijk inlichtingen te krijgen en dat dode lichamen niet veel informatie geven, hebben die laatsten zeker niet helemaal ongelijk. Abrams zelf maakte een vergelijking met het vernietigen van de nazi-infrastructuur tijdens de Tweede Wereldoorlog en sprak over 'het fysiek verwijderen uit de omgeving' van de Vietcongstrijders. En ook hier functioneerde volgens betrokkenen het body count-mechanisme met de al eerder besproken uitwassen. Een aspect waar de positieve evaluatie van dit programma bovendien over zwijgt, is het effect op de burgerbevolking. Veel mensen werden willekeurig gearresteerd en waren daardoor rechteloos geworden. Corrupte beampten die wilden demonstreren hoe goed zij functioneerden en de mogelijkheid om op deze wijze politieke rivalen uit te schakelen drukten ook een negatief stempel op de uitvoering. Hoe betrekkelijk bovenstaande cijfers waren, bleek uit een rapport van Colby in het midden van 1969. Hij sprak toen over een maandelijkse 'neutralisering' van 1,5 tot 2 procent van de vijand. Het staat verder vast dat het hogere kader van de Vietcong grotendeels buiten schot bleef.

Het is duidelijk dat het Phoenixprogramma tal van excessen kende. Men leze hierover ook het boek van Frank Scotton, die als burgeradviseur goed op de hoogte was van wat er gebeurde. 'Het scheen mij toe...dat er onvoldoende onderscheid werd gemaakt tussen mensen die werden beschuldigd – verdachten, gedetineerden – en overtreders...Ik vermoedde dat [bestuurders] niet zouden begrijpen dat een boer er niet aan kon ontsnappen belasting te betalen aan opduikende lokale communisten, zeker als dat 's nachts gebeurde'. Hij schrijft dat hij op het moment dat enkele leden van het Amerikaanse Congres Vietnam bezochten zijn twijfel over de effectiviteit en het morele gehalte van het programma voor hen verborgen hield, maar dat zij zelf ontdekten dat Amerikaanse en Zuid-Vietnamese troepen en bommenwerpers willekeurig dorpen vernielden en dat niet registreerden, dit in tegenstelling tot de terreurdaden van de Vietcong.

Thieu stemde in 1969 ermee in dorpsverkiezingen te laten organiseren en het bestuur minder centraal te regelen. Op deze wijze hoopte hij zijn steun onder de bevolking te vergroten. Hetzelfde geldt voor het Land to the tiller (land voor de boer)-programma, dat inhield dat de boeren het land dat zij van de communisten hadden gekregen mochten houden en dat aan oude pachtafspraken een einde maakte. Dit grote landhervormingsprogramma verdeelde in maart 1970 bijna 1.000.000 hectare

landbouwgrond, een derde van het totaal in cultuur gebrachte land, onder de boerenbevolking. Bijna 500.000 huishoudens werden zo grondeigenaar. In de hiervoor genoemde bundel *Voices from the Second Republic of South Vietnam* heeft Tran Quang Minh, een hoge functionaris op het ministerie van Landbouw die leiding gaf aan het Land to the tiller-programma, uitgebreid beschreven tot welke verbeteringen en productieverhoging, vooral wat betreft het verbouwen van rijst, dit heeft geleid. Hij wijst er verder op dat dit zonder bloedvergieten gebeurde. Door het houden van verkiezingen en de landverdeling kwamen er zeker verbeteringen, maar dat betekende niet dat er geen problemen meer bestonden. De landhervorming, die boeren meestal 2 hectare land gaf, vond erg laat in de oorlog plaats, nadat de rekrutering en de migratie naar de steden het platteland van veel boeren hadden ‘berooft’ en daar voor veel onvrede hadden gezorgd. Bovendien waren er erg veel klachten over corruptie en een traag werkende bureaucratie. Het is door dit alles niet goed duidelijk in welke mate deze plannen zijn gerealiseerd.

Hiervoor gaf ik al aan dat in de tijd van Abrams, ondanks de grote woorden over ‘a better war’, nog steeds grote operaties tegen de communistische troepen plaatsvonden. Veel aandacht kreeg in de Verenigde Staten in mei 1969 de strijd in de A-Shauvallei, volgens de Amerikanen een belangrijke verbindingsweg voor de communisten. Bij heuvel 937, bij de soldaten bekend als ‘Hamburger Hill’ vanwege de vele doden, vond een fel gevecht plaats dat eindigde met de verovering van de heuvel door de Amerikanen. Tientallen Amerikaanse militairen en honderden, zo niet meer dan duizend, Vietnamezen vielen op de heuvel. Volgens de Amerikaanse senator Edward Kennedy was dat volkomen onnodig, omdat de heuvel geen strategische betekenis had. Abrams ontkende dat. De vijanden werden volgens hem door de Amerikaanse zege afgesloten van de bevolking.

Het is lastig tot een goede evaluatie te komen van de effecten die het pacificatieprogramma begin jaren zeventig had. Verscheidene beelden strijden met elkaar om voorrang. Sommige betrokken politici en militairen of auteurs benadrukken de kortetermijnoplossingen en letten daarbij vooral op de omvang van de gebieden die op papier militair waren ‘veiliggesteld’. Anderen kijken verder dan alleen naar de op de Vietcong veroverde gebieden en baseren hun oordeel op langetermijneffecten en onderliggende sympathieën van de bevolking. Voor iemand als Sorley is het duidelijk dat de effecten van de vernieuwde pacificatiepolitiek in de loop van 1970 steeds zichtbaarder werden. Hij wijst erop dat de gevechtskracht van het Zuid-Vietnamese leger toenam, het voor het Nationaal Bevrijdingsfront steeds moeilijker werd voedsel en nieuwe soldaten op het platteland te vinden en dat het op veel plaatsen veel rustiger werd. Hij noemt ook cijfers, waarvan men zich kan afvragen hoe die zo precies konden worden vastgesteld. Het aantal rekruten voor het Bevrijdingsfront daalde volgens hem van 16.000 in 1968 naar 100 in 1969 en het aantal strijders daalde van 85.000 eind 1968 naar 21.000 in 1970. In plaats van 4.000.000 mensen onder communistische controle waren dat er nu minder dan 1.000.000. Dergelijke gegevens leidden bij de Canadese historicus Asselin in 2018 tot de vaststelling dat als de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen op dat moment de oorlog hadden geïntensiveerd zij de oorlog hadden kunnen winnen. Hoe reëel is deze visie? Het valt niet te ontkennen dat de positie van de communisten was verzwakt. De leiders in Hanoi bemerkten de verzwakking van de communistische positie heel goed en zij zagen met lede ogen aan dat grotere eenheden zich in kleinere groepen moesten opdelen om zich te kunnen handhaven. En bovendien besloot men om het Noord-Vietnamese leger het zwaartepunt van de strijd te laten dragen – waarvoor Asselin de opvallende term ‘de-Zuid-vietnamisering’ reserveert – en meer nadruk te leggen op diplomatieke activiteiten. De leider van het Nationaal Bevrijdingsfront Tran Van Tra was in 1982 in een publicatie ook duidelijk over de lastige situatie en in december 1969 verschenen lange artikelen in Noord-Vietnamese kranten van de top van het Noord-Vietnamese leger met als belangrijkste boodschap dat de revolutie in het Zuiden tijdelijk in een defensieve fase verkeerde, iets wat de leiders ook al eens eerder, in 1967, hadden vastgesteld. Uit een bron van communistische zijde Resolutie 9 van het COSVN van juli 1969, die in oktober van dat jaar in handen viel van de Amerikanen, werd

het ook voor hen zichtbaar dat het Nationaal Bevrijdingsfront op dat moment zijn toevlucht nam tot operaties met kleine eenheden en voorlopig afzag van een groot offensief dat op korte termijn voor een beslissing kon zorgen. De guerrillastrijders moesten zich niet meer in hoofdzaak richten op de steden maar op het platteland, opdat men daar een krachtige politieke positie verkreeg die in de toekomst van belang was bij de vorming van een coalitieregering. De Amerikaanse legerleiding in Vietnam veronderstelde dat vooral de verzwakte positie van het Bevrijdingsfront als gevolg van het Tetoffensief tot deze wijziging van de strategie aanleiding gaf.

Amerikaanse planners waren ook erg enthousiast. Een *Special National Intelligence Estimate* van de CIA van 5 februari 1970 gaf zelfs aan dat het ‘crossover point’ was bereikt, dat wil zeggen dat de communisten meer verliezen leden dan zij door inlijving en infiltratie konden aanvullen. En Sorley meende in zijn studie over deze periode wel heel erg optimistisch zelfs dat eind 1970 de oorlog door de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam was gewonnen. De strijd ging nog wel door, maar de vier miljoen leden van de milities (een wel erg ruime schatting) zorgden volgens hem samen met de successen van de APC voor een veilig platteland.

Toch moet men bij dit optimisme van de Amerikanen en de conclusies van Sorley en Asselin een aantal kanttekeningen plaatsen. Die defensieve fase kon ook betekenen, zoals James Trullinger in 1980 in zijn boek *Village at war* heeft laten zien, dat achter een façade van pacificatie en steun aan de regering van Thieu veel dieperliggende sympathie voor de communisten – of daarvan vaak moeilijk te onderscheiden angst voor hen – bleef bestaan. Wat wij ook niet over het hoofd mogen zien, is dat het aantal Amerikaanse doden afnam, maar dat dit getal bij de Zuid-Vietnamese bondgenoten juist sterk groeide. Daddis was recent het meest uitgesproken in een negatieve waardering van de effecten van de pacificatie in de tijd van Abrams. De kern is voor hem, zoals ik al heb opgemerkt, naast de onbetrouwbaarheid van de cijfers de situatie op het Vietnamese platteland en de steun voor de regering-Thieu. Die slaagde er nooit goed in de mensen te enthousiasmeren voor de regering in Saigon of een hecht nationaal gevoel te creëren – in de woorden van een Amerikaanse officier die actief was in de Mekongdelta: ‘Saigon betekent hier helemaal niets’. Wat mensen werkelijk bezighield, waren zorgen voor het gezin en het lenigen van de eigen nood. Het voelen van enige verbondenheid met een regering ver weg in Saigon was van een heel andere orde. Een effectieve pacificatie of een band met de regering in een provincie waar een vijfde van de mensen op de vlucht was, kan men zich ook niet goed voorstellen. Anders gezegd, de pacificatie was niet opgewassen tegen de realiteit van de oorlog. En, sluit Daddis zijn hoofdstuk ‘Pacification without peace’ af, de Amerikanen realiseerden zich nooit in voldoende mate wat het voor de Vietnamese bevolking betekende constant in een situatie van oorlog te moeten leven, waarin massasterfte, sociale ontworteling en in elkaar stortende familieverbanden overheersten.¹⁰³

Een nieuwe golf van repressie in Noord-Vietnam

In de jaren 1969-1970 kreeg de regering van Noord-Vietnam te maken met tegenslagen op politiek gebied die de keuze voor een terughoudende aanpak van de oorlog in het Zuiden verder versterkten. Dat was in de eerste plaats de Chinees-Russische grensoorlog van maart 1969, die een dieptepunt betekende in de relatie tussen de bondgenoten van Noord-Vietnam. De leden van het Politbureau in Hanoi vroegen zich af wat dit voor hen betekende. Zou een staat of zouden beide partijen zich uit de oorlog terugtrekken? Bovendien verslechterde de relatie tussen China en Noord-Vietnam als gevolg van de besprekingen tussen Noord-Vietnam en de Verenigde Staten, die men in China beschouwde als verraad aan Mao’s ideeën over een wereldrevolutie en een keuze voor de koers van de Sovjetunie voor vreedzame co-existentie. Inderdaad verminderden de Chinezen in de loop van 1969 en 1970 hun steun aan Noord-Vietnam en trokken zij het merendeel van hun militairen terug uit Noord-Vietnam. Ofschoon Mao later liet merken dat hij spijt had van de Chinese reactie en weer

meer steun gaf, werd de relatie nooit meer de oude. Een derde complicerende factor vormde het overlijden van Ho Chi Minh op 2 september 1969. Hij had al vijf jaar geen grote invloed meer op de politieke keuzes in Noord-Vietnam en zijn dood betekende dus weinig voor de politieke verhoudingen in de partijtop; toch had zijn dood wel degelijk politieke en diplomatieke gevolgen. Hij was in het buitenland het symbool van de Vietnamese revolutie van 1945 en de oorlogen voor de onafhankelijkheid en de hereniging van Noord- en Zuid-Vietnam. Hij gold bovendien voor veel leiders in de Derde Wereld als een voorbeeld, inspireerde onafhankelijkheidsstrijders buiten Vietnam en was populair bij zowel radicale als meer gematigde critici van de oorlog in het Westen. Zijn dood betekende ook dat de persoonlijkheidscultus die de Vietnamese regering rondom zijn persoon had ontwikkeld minder goed naar buiten kon worden gebracht met consequenties voor het beeld van Noord-Vietnam in het Westen en dat zijn matigende rol in de relatie tussen de bondgenoten China en de Sovjetunie nu wegviel.

Een meevaller voor Hanoi was dat eind 1969 het bloedbad dat Amerikaanse militairen op 16 maart 1968 in het Zuid-Vietnamese dorp My Lai hadden aangericht bekend werd. De Noord-Vietnamese propagandamachine maakte gretig gebruik van deze buitenkans en stelde het zo voor alsof dat het normale gedrag was van het Amerikaanse leger. Men maakte gebruik van fotomateriaal van deze en andere Amerikaanse oorlogsmisdaden. Het maakte het mogelijk het oude beeld van een neokoloniale kruistocht van de Amerikanen nieuw leven in te blazen. De Amerikaanse bewering dat men vocht voor vrijheid en democratie werd hierdoor voor veel mensen in het Westen ongeloofwaardig. Het staat ook vast dat juist hierdoor mensen in Zuid-Vietnam voor het Bevrijdingsfront kozen.

In 1969 en 1970 kende Noord-Vietnam een nieuwe golf van repressie door de Vietnamese Arbeiders Partij onder leiding van Le Duan. Dit was voor een belangrijk deel een reactie op de groeiende oorlogsmoeheid. Le Duan en andere leiders spraken onderling over de problemen waarmee zij te maken hadden: ontevreden boeren die niet binnen een collectieve boerderij wilden blijven, een florerende zwarte markt, duizend kind-dieven die actief waren in Hanoi, tussen 2 en 3 procent van de partijleden was corrupt en de oorlogsmoeheid, die volgens hen onder jongeren groeide onder invloed van 'de imperialistische cultuur' van de Verenigde Staten. De visie van de partijtop over dat land was bijzonder negatief. Het wilde de wereldwijde revolutionaire activiteiten en de socialistische beweging de kop in drukken en streefde naar wereldhegemonie. Volgens de communistische leiders dreigde een sociale revolutie in de Verenigde Staten. Zij zagen de massale demonstraties tegen de oorlog en de arbeidsstakingen als symptomen van de ineenstorting van het land. De Amerikaanse presidenten en de kapitalistische leiders van de Verenigde Staten waren 'de meest bloeddorstige en wrede bandieten van de twintigste eeuw', die geen enkele belangstelling hadden voor de werkende klasse. De leiders in Hanoi zagen hun eigen strijd nog steeds als de drijvende kracht van de wereldrevolutie. Truong Chinh schreef hierover dat Vietnam er trots op was het offensief tegen het imperialisme te leiden en dat de mensen op de wereld veel konden leren van de gebeurtenissen in Vietnam, omdat wat daar gebeurde een proeftuin was voor de wijze waarop de Verenigde Staten opereerden. Zij formuleerden nu als doel hun eigen samenleving nog vollediger te richten op de oorlogsinspanning dan daarvoor al het geval was geweest. De dood van Ho Chi Minh op 2 september 1969 was in dit opzicht van geen betekenis. Daarvoor was de macht van de president in de laatste jaren van zijn leven te zeer louter symbolisch geweest. Ho werd als president opgevolgd door Ton Duc Thang (1888-1980), een communist die afkomstig was uit het Zuiden, al vanaf 1951 lid was van het Centraal Comité en sinds 1960 de positie van vicepresident bekleedde, maar nooit lid was geworden van het Politbureau. Wat het presidentschap in machtspolitieke zin inhield, blijkt uit de typering van Ton Duc Thang door een westerse auteur die aandacht aan hem heeft besteed als 'iemand die feitelijk niets deed, een aardige oude man met een groot hart', als een persoon die niet inspireerde, niet over charisma beschikte of enige creativiteit toonde.

Op 2 februari 1970 hield Le Duan een toespraak ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van de partij, die wijd werd verspreid via Noord-Vietnamese kranten en tijdschriften. De eerste partijsecretaris benadrukte het belang van de steun die het Noorden aan de oorlog in het Zuiden gaf, maar hij stond daarnaast ook uitgebreid stil bij de noodzaak het socialisme in de DRV op te bouwen, vooral door een ontwikkeling in technologisch opzicht. Partijkaders zouden verder een jaar lang onderwijs krijgen in de leer van Ho Chi Minh. Waarschijnlijk legde Le Duan op dat moment zo sterk de nadruk op de binnenlandse ontwikkeling om te voorkomen dat de tegenslagen in de oorlog in het Zuiden zijn leiderschap konden bedreigen.

Zijn minister voor Publieke Veiligheid Tran Quoc Hoan was in 1969 begonnen met de bestrijding van iedereen die zich onafhankelijk opstelde ten opzichte van de partij of van wie men dacht dat die in de toekomst een kritisch geluid kon laten horen. Volgens Hoan was het noodzakelijk om bij de eerste de beste oprisping van een kritisch geluid in te grijpen. Vervolgens bracht hij dat in praktijk. In Hanoi en andere steden was een Democratische Anti-oorlog en Vredesgroep actief. Hoan beweerde dat de leden hiervan een gevaar vormden, omdat zij contact zochten met ‘reactionaire krachten’ in de katholieke gemeenschappen van Bui Chu en Phat Diem. De jonge leden van de groep waren volgens Hoan in 1967 bijeengekomen om zogenoemde gele muziek te zingen, dat wil zeggen muziek van voor 1954, of afkomstig uit andere landen en Zuid-Vietnam. En daarom waren het reactionairen. Zij bespraken volgens hem reactionaire propaganda en verspreidden zo foutieve informatie over de staat en de partij. In december 1969 werden alle leden gearresteerd, volgens Hoan allemaal ‘kinderen van vroegere kapitalisten, landeigenaren en marionetten-militairen...die een verdorven leven van nietsdoen leidden, die klassenhaat bevorderden en de partij haatten’. Zij werden tot vijftien jaar gevangenisstraf veroordeeld. Een tweede doelwit was de Revolutionaire Volkspartij, die volgens hem invloedrijk was in de buurt van Hanoi en een gevaar vormde voor de openbare orde en veiligheid en tegen de revolutie was gekant. Een dergelijke verdachtmaking zonder verdere bewijzen was voldoende om de leider van de partij – voor zover die al bestond – te arresteren en voor langere tijd op te sluiten. Het laat nog eens zien in welke mate Noord-Vietnam op dat moment een politiestaat was geworden.

Uit de onderwerpen die in januari 1971 op het Negentiende Partijcongres werden besproken bleek dat nog steeds grote binnenlandse problemen bestonden op economisch gebied en dat het steeds moeilijker werd de bevolking te mobiliseren voor het steunen van de oorlog in het Zuiden, waaraan maar geen einde leek te komen. Drie taken werden in het bijzonder genoemd: socialistische hervormingen doorvoeren, de toenmalige economische situatie evalueren en actie ondernemen om de bevolking de correcte marxistische-leninistische partijlijn te laten volgen. Wat de economie betrof, stelde men vast dat het herstel van de industrie en de infrastructuur na de grootschalige bombardementen uit de tijd van Johnson nog veel te wensen overliet. Een nieuw plan dat het accent legde op de verantwoorde inzet van mankracht, de noodzaak over ruwe grondstoffen te beschikken en een verbetering van de productie moest hier verandering in brengen. Om de groeiende ontevredenheid van de bevolking te onderdrukken kreeg Tran Quoc Hoan nog meer macht. Een van de groepen die in 1971 speciale aandacht van zijn geheime politie kreeg, waren de katholieken. Er werd zelfs een conferentie aan ‘het katholieke probleem’ gewijd, omdat zij volgens Hoan ‘in het oog springende lakeien van het imperialisme en ook vertegenwoordigers van de meest reactionaire feodale en verraderlijke kapitalistische klassen’ waren. Katholieken waren volgens hem een gemakkelijke prooi voor een hersenspoeling die hen uiteindelijk tegen de revolutie zou opzetten. Daarom mochten zij voor 1970 – het jaar dat een groot tekort aan rekruten ontstond – geen gevechtscijfers verrichten en moesten de katholieken in politieke en culturele zin worden heropgevoed. Hier is een benadering zichtbaar die na 1975 in het Zuiden ook werd toegepast. Degenen die zich bezighielden met gele muziek waren opnieuw het doelwit van de repressie. In een groot showproces werden drie muzikanten veroordeeld, omdat zij ‘de verdorven imperialistische cultuur en antirevolutionaire

propaganda verspreidden? Dat zij zich niet over politiek uitlieten en dat zij op bruiloften en partijen slechts muziek van voor het begin van de oorlog of die uit het buitenland afkomstig was speelden, voorkwam niet dat zij werden veroordeeld tot straffen die varieerden van tien tot vijftien jaar opsluiting.¹⁰⁴

1970-1971: onderhandelingen, de grondoorlog in Cambodja en Laos en de relatie tussen de Grote Drie

Niettegenstaande andere geluiden die hen bereikten, meenden Nixon en Kissinger eind 1969 dat de zaken zich ten gunste keerden voor de regering van Thieu. Zij toonden zich nu weer bereid serieus met Hanoi te onderhandelen. Vanaf 21 februari 1970 begon in Parijs een nieuwe ronde van onderhandelingen tussen Kissinger en dit keer Le Duc Tho. Kissinger presenteerde in de gesprekken uitvoerig de tegenslagen van de communisten in Zuid-Vietnam en de brede steun die Nixon in de Verenigde Staten genoot. Het was volgens hem dan ook erg onverstandig geweest van het Noorden de Amerikaanse voorwaarden over wederzijdse terugtrekking van de troepen en de instandhouding van de bestaande politieke verhoudingen niet te accepteren. Het antwoord van de gewiekste onderhandelaar Le Duc Tho was dat de Gallup Polls in de Verenigde Staten een heel ander beeld gaven van Nixons populariteit dan Kissinger beweerde en als men niet had kunnen winnen met meer dan een miljoen Amerikaanse en Zuid-Vietnamese soldaten dat zeker niet zou lukken als de Zuid-Vietnamezen het gevecht alleen zouden moeten dragen. Beide partijen bleken niet bereid concessies te doen. Ook de onderhandelingen in maart en april leidden niet tot vorderingen.

Een nieuw probleem voor Hanoi vormden de verwickelingen in Cambodja in maart 1970. Vanaf de tweede helft van de jaren zestig was dat land steeds meer verbonden geraakt met de Vietnam Oorlog. Tot 1969 volgde de Cambodjaanse leider prins Norodom Sihanouk overwegend een neutrale koers, afgezien van het sinds 1965 tolereren van de aanvoer van goederen voor de communisten, onder andere via de haven van Sihanoukville. Deze houding van een neutraliteit met uitzonderingen bleek steeds moeilijker vol te houden toen Noord-Vietnam en de Verenigde Staten actiever werden in het oosten van zijn land. Vanaf maart 1969 bombardeerde de Amerikaanse luchtmacht communistische strijders die het deel van de Ho Chi Minhroute dat door Cambodja liep beschermden (Operatie Menu). Een complicatie voor Sihanouk vormden verder de communistische opstanden in zijn eigen land, waardoor hij steeds meer de greep op het bestuur van zijn staat verloor. In 1969 was in Cambodja de sterk anticommunistische militair Lon Nol eerste minister. Die holde de machtspositie van Sihanouk steeds verder uit. In het land nam daarnaast de kritiek toe op de groeiende invloed van de Noord-Vietnamezen in het oosten van het land, die als de oorzaak werd gezien van de Amerikaanse bombardementen. Lon Nol verbond zich begin 1970 steeds meer met de Verenigde Staten, trad op tegen de Noord-Vietnamese communistische bases in het oosten van Cambodja en eiste dat alle Vietnamese communisten zijn land zouden verlaten.

In Phnom Penh vonden in maart 1970 grote anticommunistische en anti-Vietnamese demonstraties plaats. Sihanouk, die enige tijd om medische redenen in Parijs was geweest, wilde via Moskou en Beijing naar Cambodja terugkeren in de hoop dat de Chinezen en de Russen de leiders in Hanoi onder druk zouden zetten om hun activiteiten in het oosten van zijn land te verminderen. Toen hij uit Moskou op weg wilde gaan naar Beijing kreeg hij het bericht dat de Cambodjaanse Nationale Vergadering hem op 18 maart had afgezet. Zo ontstond op zijn zachtst gezegd een uitermate gecompliceerde situatie. Het probleem voor Sihanouk was op dat moment dat hij om de macht in zijn land terug te kunnen krijgen de steun nodig had van degenen die hem eerder hadden tegengewerkt. Dat waren de Cambodjaanse communisten, de Communistische Partij van Kampuchea, met als belangrijkste factie Angkar of de Rode Khmer onder leiding van Pol Pot. China probeerde met hun stroman Sihanouk als 'leider' van een communistische coalitie de Chinese positie

in Cambodja te versterken. Op 23 maart 1970 riep Sihanouk vanuit Beijing op tot een opstand tegen Lon Nol. Hij kreeg vooral veel steun op het Cambodjaanse platteland. Dankzij het prestige dat Sihanouk onder de boeren genoot, wist de beweging van Pol Pot daar steeds meer aanhangers te krijgen. Het doel van Pol Pot, die eerder de steun had genoten van de Vietnamese communisten maar in feite een hekel had aan de Vietnamezen, was om zelf de macht over te nemen. Dat was voor Le Duan gezien het belang van het oosten van Cambodja voor zijn oorlog in het Zuiden een uitermate gevaarlijke ontwikkeling. Le Duan en de zijnen waren evenzeer verontrust door de staatsgreep van Lon Nol. Zij waren er vast van overtuigd dat er sprake was geweest van een samenzwering tussen hem en de Amerikanen tegen Sihanouk, waarna Lon Nol de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese legers uitnodigde zijn land binnen te vallen. Daar zijn echter geen aanwijzingen voor. Wat wel vaststaat, is dat de militaire situatie voor Noord-Vietnam in Cambodja door dit alles sterk verzwakte.

Onmiddellijk na de staatsgreep van de westersgezinde militair Lon Nol verschaftte de Amerikaanse regering hem materiële steun en kregen de Zuid-Vietnamese troepen van hun Amerikaanse collega's de vrije hand invallen in Cambodja te doen. Op 27 en 28 maart 1970 trokken 6000 Zuid-Vietnamese militairen, bijgestaan door Amerikaanse helikopters, de grens over. Voordat Nixon zijn besluit om ook Amerikaanse troepen naar Cambodja te sturen meedeelde, liet hij zich door Laird ervan overtuigen dat het verstandig was eerst een verdere vermindering van de troepen aan te kondigen. Op 20 april vertelde hij dat hij voor het einde van 1970 nog 60.000 en voor het einde van 1971 nog eens 90.000 man naar huis liet terugkeren. Op 30 april 1970 deelde Nixon vervolgens zijn besluit Cambodja gezamenlijk door Amerikaanse en Zuid-Vietnamese gevechtstroepen binnen te laten vallen in een tv-uitzending aan het Amerikaanse publiek mee. Volgens hem was het een antwoord op de Noord-Vietnamese agressie en was het noodzakelijk om de Amerikaanse troepen in Vietnam te beschermen. Een doel van de operatie was ook het hoofdkwartier van de communistische guerrillastrijders (COSVN), een zenuwcentrum waarover de Amerikaanse legerleiding in Vietnam vooraf tegen Nixon had verteld dat zij noch zeker was van de plaats noch van wat zij zich daarbij exact moest voorstellen. Iedereen binnen het MACV veronderstelde dat het COSVN een complex van hutten was dat voor een groot deel mobiel was en zich over een groot gebied uitstreckte, waarschijnlijk meer dan 110 vierkante mijl. Dit betekende dat het dus lastig was dit te veroveren.

Wat Nixon ook niet vertelde, was dat het voor de pacificatiepolitiek in Zuid-Vietnam van belang was dat de Noord-Vietnamezen geen greep kregen op de Zuid-Vietnamese steden en dat de acties van het Amerikaanse leger in Cambodja en Laos in 1970 en 1971 mede tot doel hadden de activiteiten van de communisten af te leiden van die steden. Op 1 mei begon een gecombineerde aanval van 8000 Amerikaanse en 2000 Zuid-Vietnamese militairen in de Fishhook, een basis van het Noord-Vietnamese leger en het Bevrijdingsfront in Cambodja, 80 kilometer ten noordwesten van Saigon. Het bleek dat de meeste communistische troepen zich al hadden teruggetrokken. De Amerikanen en Zuid-Vietnamezen troffen, zoals het MACV had voorspeld, over grote afstanden verspreid liggende huttencomplexen, trainingsfaciliteiten en voorraden aan, waaronder duizenden wapens en grote hoeveelheden munitie en voedsel. Het verder achtervolgen van de communistische strijders dieper Cambodja in verbodde de regering-Nixon. Verder dan 35 kilometer en een verblijf van zestig dagen in Cambodja wilde hij niet gaan, vooral om niet te veel opschudding te veroorzaken in zijn eigen land. Een tweede aanval van 2000 Amerikanen en 3000 Vietnamezen was gericht op een tweede basis van de communisten, verder naar het zuiden 'Parrot's Beak' (Papagaaiensnavel).

Toch ontstond er onrust in de Verenigde Staten. Door de media en in de publieke opinie werd overwegend negatief gereageerd. Men meende dat de oorlog geringer van omvang werd en nu vond juist een uitbreiding plaats. Het leidde tot massale protesten en velen vroegen zich af of dit nu een 'peace with honor' was. Aan de Kent University in Ohio schoten leden van de Nationale Garde vier ongewapende studenten dood en verwondden er negen. Het leidde tot een golf van protesten en stakingen op universiteiten. Het betekende ook dat wat men de 'credibility gap' tussen de

Amerikaanse regering en de bevolking noemt groter werd. Een Gallup poll van mei gaf aan dat bijna 60 procent van de Amerikaanse bevolking de inval in Cambodja afkeurde.

Sorley meende dat daarna de oorlog was gewonnen. Het is dit beeld dat men nog regelmatig aantreft in studies die de 'better war'-mythe koesteren. In militair opzicht waren de resultaten van de Amerikaanse interventie in Cambodja voor de oorlog in Vietnam echter beperkt. De Amerikaanse legerleiding beweerde dat de schuilplaatsen van de communisten onbruikbaar waren gemaakt en dat zij grote verliezen hadden geleden. Zij noemde een getal van elfduizend doden, waarover de CIA onmiddellijk opmerkte dat dit 'een zeer verdacht getal' was. De actie heeft de gevechtskracht van het Noorden en het Nationaal Bevrijdingsfront zeker enige tijd verlamd, maar zij ontweken de gevechten zoveel mogelijk. Allerlei berichten van het MACV gaven ook helder aan dat de oorlog nog verre van gewonnen was. Volgens deze informatie bracht de actie de zege van het Zuid-Vietnamese leger niet dichterbij en bleek de vijand weldra andere wegen voor de aanvoer van troepen en materieel te vinden. Bovendien werd ook een deel van de oude verbindingslijnen via Cambodja over land snel weer in gebruik genomen. Het COSVN bleek inderdaad niet veel meer dan een verzameling bouwvallige hutten te zijn en van een uitschakeling daarvan was geen sprake. De escalatie van de oorlog naar Cambodja betekende tegelijkertijd dat de 'span of control' voor de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese legers groter werd. Het meest dramatisch waren de effecten in Cambodja zelf. In de eerste plaats veroorzaakten de aanvallen veel vernielingen en een groot aantal dode Cambodjaanse burgers. De Amerikaanse inmenging had verder als gevolg dat de Noord-Vietnamese strijders dieper Cambodja binnendrongen, dat de regering in Hanoi – ondanks de evidente antipathie – grotere steun, vooral wapens, verschaftte aan de radicale communisten van de Rode Khmer en dat de burgeroorlog tussen hen en Lon Nol steeds feller werd en uiteindelijk leidde tot de genocide van de Rode Khmer.

Ook in Laos vond in deze periode een verdere escalatie plaats. In februari 1971 gaf de regering-Nixon toestemming aan het Zuid-Vietnamese leger, dat daarbij werd geholpen door de Amerikaanse luchtmacht en artillerie, grondaanvallen uit te voeren in Laos. Abrams beoogde door de actie de bevoorrading van de communisten in het Zuiden verder te ontwrichten, opdat zij in 1972 geen groot offensief konden ondernemen. Nadat al eerder de aanvoer via de haven van Sihanoukville was afgesloten, wilde hij nu het gedeelte van de Ho Chi Minhroute dat door Laos liep blokkeren. Eind 1970 hadden de Amerikaanse inlichtingendiensten hem duidelijk gemaakt dat de bombardementen van de B-52's de aanvoer van mensen en goederen uit het Noorden enigszins konden vertragen, maar dat het aantal militairen dat naar het Zuiden trok in de maanden daarvoor sterk was toegenomen en dat bij de Laotiaanse stad Sepone veel materieel werd verzameld. Operatie Lam Son-719, een verwijzing naar de overwinning van de Vietnamese koning Le Loi tegen de Mingdynastie bij Lam Son in 1427, had tot doel die aanvoer door een aanval over Route 9 van Khe Sanh naar Sepone voor minstens een jaar lam te leggen.

Gezien een verbod van het Congres van juni 1970 (het Cooper-Church amendement) werd de strijd in deze actie gedragen door ruim 20.000 Zuid-Vietnamese troepen, terwijl de Amerikanen alleen luchtsteun mochten geven. Strikt genomen hield Nixon zich aan de bepalingen van het amendement. Volgens veel senatoren werd echter wel de geest van het amendement geschonden door de actie. *Newsweek* concludeerde op 8 februari ironisch dat de president blijkbaar een vrije hand had om de theorie te testen dat de oorlog kon worden beëindigd door die uit te breiden. Wat de Amerikanen en de Zuid-Vietnamezen niet wisten, was dat zij zich hier richtten tegen de kern van het Noord-Vietnamese aanvoersysteem en dat Noord-Vietnam een grote strijdmacht rondom Sepone had geconcentreerd. In een Vietnamese militaire geschiedenis van de oorlog die in 1994 werd gepubliceerd benadrukten de auteurs het belang van de doorgang door Laos en de omvang van de daar opgeslagen voorraden. De Noord-Vietnamese leiders, die vooraf goed waren geïnformeerd door spionnen en de Amerikaanse media, besloten krachtig tegenstand te bieden en verzamelden eerst 36.000 en uiteindelijk meer dan 50.000 man onder leiding van Giap met de modernste Russische

tanks om de twee Zuid-Vietnamese divisies, die bestonden uit 21.000 man, tegenstand te bieden. Hier ligt de voornaamste oorzaak van de mislukking van de operatie, die verder werd gehinderd door communicatieproblemen tussen de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese militairen. Zo hadden de Amerikanen pas vlak voor het begin van het offensief hun plannen met de Zuid-Vietnamese legerleiding gedeeld. Bovendien negeerde de Amerikaanse legerleiding berichten van de inlichtingendienst dat de Noord-Vietnamezen op de hoogte waren van de aanval en zich daarop voorbereidden. Het Zuid-Vietnamese leger bereikte nog wel Sepone en vernielde daar voorraden van de communisten. Na zes weken felle strijd moesten de Zuid-Vietnamese troepen zich terugtrekken. Volgens het Zuid-Vietnamese leger was het een geordende terugtocht. Rapportages van journalisten die op tv werden uitgezonden lieten evenwel zien dat dit voor een deel in paniek gebeurde. Het beeld dat veel tv-kijkers in het Westen bijbleef, was dat van Zuid-Vietnamese militairen die zich wanhopig aan helikopters vastklampten.

Volgens het MACV hadden de Zuid-Vietnamezen 13.000 tegenstanders gedood (volgens Hanoi 10.000) en was het bevoorradingsnetwerk van de communisten vernietigd. Een Zuid-Vietnamese geschiedschrijving, die in 1979 in Washington verscheen, sprak zelfs triomfantelijk over bijna 20.000 gedode vijanden. Abrams noemde het dé beslissende veldslag uit de oorlog, maar de werkelijkheid was minder rooskleurig. Enkele dagen na het vertrek van het Zuid-Vietnamese leger functioneerden de aanvoerlijnen die over Sepone liepen volgens Amerikaanse piloten alweer. Bijna de helft van de Zuid-Vietnamese troepen (\pm 8000 man) was uitgeschakeld, van wie enkele duizenden waren gedood, en 100 Amerikaanse helikopters gingen verloren. Alleen dankzij de intensieve Amerikaanse luchtsteun was een nog groter debacle voorkomen.

Ofschoon Noord-Vietnam grote verliezen (bijna twee volledige divisies) had geleden en als gevolg van deze gevechten een groot offensief enige tijd moest uitstellen, had het Hanoi ook duidelijk gemaakt dat het leger van het Noorden in een geregeld gevecht tegen het Zuid-Vietnamese leger was opgewassen. Tijdens een militaire conferentie die in juni 1971 in Hanoi plaatsvond, gaf dat de leiding van de Vietnamese Arbeiders Partij zoveel vertrouwen dat zij akkoord ging met het voorstel van Le Duan om een volgend groot tweeledig offensief voor te bereiden. Het COSVN moest in de steden in het Zuiden grote opstanden organiseren en daarnaast zou een krachtige aanval van het Noord-Vietnamese leger plaatsvinden met het doel het leger van Thieu te vernietigen. De effecten van deze beslissing waren zichtbaar in de onderhandelingen in Parijs. De communistische onderhandelars Le Duc Tho, Xuan Thuy en Nguyen Thi Binh kregen de uitdrukkelijke opdracht van het Politbureau de besprekingen te vertragen en te frustreren, omdat een militaire zege nu prioriteit genoot. Een van de manieren waarop dat gebeurde, was in de officiële onderhandelingen met ogenschijnlijk redelijke voorstellen komen die goed lagen in de westerse publieke opinie en in separate geheime onderhandelingen een onverzoenlijk standpunt innemen over de positie van Thieu na afloop van de oorlog of wat betreft het schema van de terugtrekking van de Amerikaanse troepen. Het was tijdens een van die besprekingen dat Kissinger voor het eerst zijn eis liet vallen dat na beëindiging van de oorlog sprake moest zijn van het wederzijdse terugtrekken van de troepen uit Zuid-Vietnam.

De regering-Nixon had op dat moment nog met een andere vraag te maken, namelijk in hoeverre de publicatie van een geheime studie over de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam, waartoe McNamara in 1967 opdracht had gegeven, schade zou aanrichten. McNamara had in juni van dat jaar een task force aan het werk gezet en die had vervolgens een studie van zeventien pagina's vervaardigd. Deze bleef geheim totdat een onderzoeker die bijdragen had geleverd, Daniel Ellsberg, deze zogenoemde *Pentagon Papers* kopieerde en doorspeelde aan *The New York Times*. Die publiceerde deze vanaf 13 juni 1971. Het betekende dat iedereen nu kon lezen dat Amerikaanse presidenten sinds de Tweede Wereldoorlog de bevolking hadden voorgelogen over de Amerikaanse Vietnampolitiek en dat de oorlog bewust en zonder dit te melden was uitgebreid naar Laos en Cambodja. Nixon maakte zich er zich vooral zorgen over dat mogelijk zo ook bekend werd dat hij

voor de presidentsverkiezingen van 1968 Nguyen Van Thieu had bewerkt om niet akkoord te gaan met onderhandelingen.

De escalaties in Cambodja en Laos in 1970 en 1971 vertraagden de toenadering tussen de Verenigde Staten en China, maar het was opvallend dat de Chinese regering veel gematigder op de tweede infiltratie reageerde dan op de eerste. Kissinger probeerde tijdens zijn voorbereidende gesprekken in Beijing voor het bezoek van Nixon aan China de Chinese premier Zhou Enlai te bewegen druk uit te oefenen op Hanoi om met de Amerikaanse onderhandelingsvoorstellen akkoord te gaan, maar die liet zich niet gebruiken. In de lente van 1971 nodigde Mao wel het Amerikaanse tafeltennisteam uit naar China te komen en dat was het sein voor een verdere Amerikaans-Chinese toenadering.

De Zuid-Vietnamese president Thieu maakte zich hierover ernstig zorgen, zeker na de bekendmaking van een geheime reis van Kissinger naar China in juli 1971. Thieu vroeg zich af of Kissinger een geheime afspraak met Zhou Enlai had gemaakt en of hij misschien ook even in Hanoi was gestopt. Hij vertelde aan zijn adviseurs dat het erop leek alsof Amerika op zoek was naar een betere minnares en dat Nixon nu hij China had ontdekt de oude minnares niet meer in de buurt wilde hebben; die was lelijk en oud geworden. Aangezien de bemoeienis van de Verenigde Staten met Vietnam voor een deel verband hield met het indammen van het Chinese communisme, wat betekende het dan als de Verenigde Staten vonden dat China geen bedreiging meer vormde? Thieu probeerde de Amerikaanse regering te bewegen Zuid-Vietnam niet als 'offerlam' (in de woorden van Lien-Hang T. Nguyen) aan te bieden omwille van Chinees-Amerikaanse toenadering. Thieus ongerustheid nam verder toe toen Kissingers assistent Alexander Haig hem vlak voor de Zuid-Vietnamese presidentsverkiezingen van oktober meedeelde dat het nieuwe Amerikaanse onderhandelingsstandpunt was dat zes maanden na het vredesverdrag presidentsverkiezingen plaats moesten vinden en dat hij een maand daarvoor moest aftreden als president. Thieu reageerde vervolgens in persoonlijke brieven aan Nixon. Hij beklemtoonde nog eens dat Nixon nooit akkoord mocht gaan met een coalitieregering waarvan ook communisten deel uitmaakten. Er was volgens hem maar één zaak belangrijk en dat was dat Zuid-Vietnam zichzelf zou kunnen verdedigen. Daarom was het nodig voor het vertrek van alle Amerikaanse grondstrijdkrachten zoveel mogelijk materiële steun te krijgen van de Verenigde Staten. Het schema van de Amerikanen liet geen andere conclusie toe dan dat de laatste grondstrijdkrachten in 1972 naar huis terugkeerden: van de meer dan 500.000 Amerikaanse soldaten in 1969 waren er aan het einde van dat jaar 65.000 teruggetrokken, in 1970 50.000 en in 1971 250.000. Dat betekende dat begin 1972 nog 139.000 Amerikaanse militairen in Vietnam waren. Gezien de presidentsverkiezingen die aan het einde van dat jaar in de Verenigde Staten plaatsvonden, wist Thieu wat dit betekende.

Ondertussen maakte de regering in Hanoi zich zorgen over de toenadering tussen de Grote Drie. Die drukte ook volgens haar een steeds groter stempel op de Vietnam Oorlog. De Noord-Vietnamese leiders waren woedend toen zij in de zomer van 1971 na het bezoek van Kissinger aan China in Hanoi van Zhou Enlai vernamen dat Nixon het volgende jaar China zou bezoeken. Zij waren ervan overtuigd dat op deze wijze de Amerikaanse regering China van verdere steun aan de Noord-Vietnamese oorlogsinspanning wilde afhouden en dat de ontwikkeling afbreuk deed aan het wereldwijde revolutionaire proces, waarvan de oorlog in Vietnam volgens Le Duan een onderdeel vormde. Zhou Enlai's reactie dat het geen vervelende consequenties had voor de Chinese steun aan Noord-Vietnam geloofden de leiders in Hanoi niet. Zij meenden dat tussen beide staten al geheime afspraken waren gemaakt en spraken over een 'torpedo' die de oorlog tegen de Amerikanen raakte. Maar in feite had Le Duan geen andere keuze dan te berusten en binnenskamers zijn ongenoegen te ventileren. De boosheid van het Politbureau nam verder toe toen Moskou in oktober 1971 bekendmaakte dat de regering van de Sovjetunie Nixon ook had uitgenodigd. Het leek nu echt alsof beide communistische grootmachten een einde wilden maken aan de Koude Oorlog met enorme

consequenties voor de Vietnam Oorlog. Diplomatiek gezien was het inderdaad een knappe prestatie van Nixon en Kissinger. De leiders in Hanoi realiseerden zich dat de Amerikaanse regering China en de Sovjetunie tegen elkaar uitspeelde en door de toenadering hen onder druk zette.

De bezoeken van Nixon aan China (februari 1972) en Moskou (mei 1972) versterkten alleen maar de negatieve gevoelens van de Noord-Vietnamese leiders. Zij raakten er steeds meer van overtuigd dat er afspraken waren gemaakt tussen de Verenigde Staten en China, zeker toen de Chinese regering erop aandrong in de onderhandelingen met de Verenigde Staten een meer tegemoetkomende houding aan te nemen. Anderzijds was er echter geen sprake van dat de Chinese regering dreigde de steun aan Noord-Vietnam stil te zetten als Hanoi niet mee wilde werken. Le Duan nam het China vooral kwalijk dat Mao en Zhou Enlai 'zijn' oorlog met hun vijand bespraken en zo de belangen van hun bondgenoot schade toebrachten. Men sprak over 'Chinees nationalisme en chauvinisme', sommigen meenden dat China zich nooit echt had geïnteresseerd voor de oorlog en de oorlog in het Zuiden voor dat land slechts een afleiding was om zo de Verenigde Staten te laten doodbloeden. Een nog negatiever geluid was dat de Chinezen de oorlog 'tot de laatste Vietnamees' wilden steunen. Volgens Le Duan waren de leiders van China geen echte revolutionairen meer, maar verraders van de revolutionaire krachten op de wereld. De Noord-Vietnamese kritiek gold ook de Sovjetunie, maar die was wel van een andere orde dan die ten opzichte van China. Le Duan karakteriseerde de Amerikaans-Russische toenadering in de sfeer van de vreedzame co-existentie, een oudere Russische politiek, die niet hoefde te leiden tot vermindering van de steun aan Noord-Vietnam.¹⁰⁵

Het Lenteoffensief van Noord-Vietnam in 1972

Lien-Hang T. Nguyen karakteriseerde het jaar 1972 in vier termen: verraad, gevechten, intimidatie en bombarderen. 'Verraad', omdat de leiders van Noord- en Zuid-Vietnam vreesden dat zij door hun bondgenoten in de steek werden gelaten, waarbij het voor Thieu een gruwel was dat de Verenigde Staten de eis van wederzijdse terugtrekking loslieten en Le Duan met lede ogen de toenadering tussen zijn bondgenoten in Moskou en Beijing en de Verenigde Staten aanzag. Het betekende dat de Vietnamese partijen vaak meer met hun bondgenoten in 'gevecht' waren dan met elkaar en dat de grenzen tussen bondgenoot en vijand soms bijzonder onscherp werden. 'Gevechten', omdat Noord-Vietnam door een groot offensief (het Lenteoffensief) een militaire beslissing zocht tussen de twee topontmoetingen van de Grote Drie in. 'Intimidatie', omdat de Sovjetunie in de lente en zomer van 1972 Noord-Vietnam eerst onder druk zette geen groot offensief te ondernemen en later om op enig moment de besprekingen te hervatten, China vond dat Hanoi af moest zien van het vertrek van Thieu en dat die lid van een coalitieregering kon worden en de Verenigde Staten Zuid-Vietnam onder druk zetten akkoord te gaan met hun invulling van de onderhandelingen. En 'bombarderen', omdat Nixon aan het einde van het jaar overging tot grote bombardementen (de kerstbombardementen).

Historici hebben verscheidene namen genoemd van degenen die leiding gaven aan de voorbereiding en de uitvoering van het Lenteoffensief: Truong Chinh, Giap en Van Tien Dung. Recent beschikbaar gekomen Noord-Vietnamese bronnen laten eenduidig zien dat de strategische planning van het offensief een zaak was van Le Duan en Le Duc Tho en dat generaal Van Tien Dung de operationele militaire plannen maakte. In de periode mei-juli 1971 nam het Politbureau in Hanoi de eerste besluiten, die inhielden dat 1972 het jaar van de beslissende zege van Noord-Vietnam moest worden. Op 29 november berichtte Le Duan aan de leider van het COSVN Pham Hung dat hij zich moest voorbereiden op een groot offensief in het voorjaar van 1972. Het is de laatste decennia steeds duidelijker geworden dat de detente tussen Washington en de twee communistische grootmachten de leiders in Hanoi ernstig zorgen baarde. Bronnen uit Noord-Vietnamese en Oost-Duitse archieven laten zien dat die toenadering grote invloed had op Le Duan en Le Duc Tho en dat zij een uitverkoop van de kwestie Vietnam door de drie grote landen vreesden. Wat dat betreft, zaten zij in hetzelfde

schuitje als Thieu in Zuid-Vietnam. Was het door de tegenstelling tussen Moskou en Beijing toch al onmogelijk geworden van een eensgezind communistisch blok te spreken, nu vreesden zij als gevolg van de toenadering van de communistische grootmachten tot Amerika een verdere vermindering van de hulp en toenemende politieke druk met als gevolg dat zij met een voor hen niet acceptabel onderhandelingsvoorstel akkoord moesten gaan.

Het Lenteoffensief had evenals het Tetoffensief tot doel een grote militaire zege te behalen, maar anders dan het offensief van begin 1968 lag de nadruk niet op guerrilla-activiteiten maar op grootschalige militaire operaties. De Noord-Vietnamese maximale optie was de vernietiging van het grootste deel van het Zuid-Vietnamese leger, de minimale het veroveren van tenminste een derde van Zuid-Vietnam. De nederlaag van het Zuid-Vietnamese leger in Laos ten tijde van Lam Son-719 verleidde het Noord-Vietnamese Politbureau tot de opvatting dat de vietnamiseringspolitiek van de Amerikanen was mislukt en dat zij in dit offensief het Zuid-Vietnamese leger een definitieve klap konden toebrengen. Het grote grondoffensief moest vervolgens leiden tot een algemene opstand die de regering-Thieu ten val bracht. De aanval moest aan de Amerikanen duidelijk maken dat het Zuid-Vietnamese leger niet op eigen benen kon staan en kon bovendien de ontwikkelingen ten nadele van de communisten op het platteland terugdraaien. Uit de genoemde bronnen blijkt dat zij door het offensief ook de effecten van Nixons detentepolitiek versus Moskou en Beijing wilden neutraliseren. Een grote overwinning verminderde de politieke druk van China en de Sovjetunie om met bepaalde voorstellen in de onderhandelingen akkoord te gaan. Voor de Verenigde Staten bleef dan geen andere mogelijkheid over dan zich neer te leggen bij de eisen van Hanoi. Het Politbureau in Hanoi meende bovendien dat de naderende Amerikaanse presidentsverkiezingen in november 1972 en het schema van de terugtrekking van de Amerikaanse troepen impliceerden dat 1972 het geschikte jaar was voor een beslissend offensief in de lente. Dat kon ervoor zorgen dat de Amerikanen na een nederlaag werden gedwongen door onderhandelingen een einde aan de oorlog te maken. De verkiezingen die een halfjaar later plaatsvonden hielden Nixon door binnenlandse druk van harde reacties af, veronderstelde men. Een rol speelde ook dat Thieu door de presidentsverkiezingen zijn positie verder had verstevigd.

De nieuwe bronnen laten zien dat de oude discussie tussen voorstanders van een grootschalig offensief of een langdurige guerrillaoorlog op dat moment duidelijk was beslist in het voordeel van de eerste visie. Giap verzette zich (opnieuw) tegen de strategische planning van Le Duan en Le Duc Tho. Hij vond de plannen overmoedig, maar hij slaagde er niet in die te wijzigen. Le Duan en Le Duc Tho vreesden dat de zege van Giap in Lam Son-719 kon betekenen dat zijn macht zou groeien. Zij reorganiseerden de Defensieraad daarom zo dat de eerste partijsecretaris en Truong Chinh de militaire besluiten namen en Giap pas op de derde plaats kwam.

In maart 1972 ondernam Noord-Vietnam vervolgens een grootschalige invasie van het Zuiden: het Lenteoffensief of het Paasoffensief in de westerse beeldvorming. De communisten spraken van het Nguyen Hue-offensief, een verwijzing naar Nguyen Hue of Quang Trung, de leider van de Tay-Sonopstand die Chinese troepen in 1789 een nederlaag had toegebracht. De aanval van het Noord-Vietnamese leger begon op goede vrijdag 30 maart, gedekt door een dicht wolkendek en regen, met intensieve artilleriebeschietingen in de provincie Quang Tri. Op dat moment waren nog 95 duizend Amerikaanse militairen in Zuid-Vietnam, van wie een beperkt deel inzetbaar was als gevechtstroepen. De gevechtskracht van de Amerikaanse luchtmacht en marine was op dat moment een derde van wat deze ooit was geweest. Het Noord-Vietnamese offensief was gericht op grote troepenconcentraties van het Zuid-Vietnamese leger om deze zo te binden en het Bevrijdingsfront de gelegenheid te geven verloren terrein op het Vietnamese platteland te herwinnen. De verspreide aanvallen moesten het leger van Zuid-Vietnam wegtrekken van de bevolkingscentra, de buitenste verdedigingsring van Saigon breken en ervoor zorgen dat het Nationaal Bevrijdingsfront de strijd

naar het relatief veilige achterland in Zuid-Vietnam kon verplaatsen. De resultaten van de pacificatiepolitiek van de regering-Thieu konden dan worden teruggedrongen.

In het begin behaalden de Noord-Vietnamese militairen, die waren uitgerust met Russische tanks (T-54, T-55 en PT-76) en verplaatsbare antiluchtdoelraketten, grote successen ten zuiden van de gedemilitariseerde zone bij Quang Tri, in de Centrale Hooglanden vlak bij Kontum en in de buurt van de Cambodjaanse grens ten noorden van Saigon bij Loc Ninh en An Loc. De strijd bij de laatste plaatsen had tot doel Zuid-Vietnam in tweeën te delen. Nadat de 21^e Divisie van het Zuid-Vietnamese leger naar An Loc was getrokken, vielen Noord-Vietnamese troepen vanuit Cambodja de Mekongdelta binnen in een poging gebieden die de afgelopen jaren verloren waren gegaan en de daarbij behorende mensen en rijstvoorraden terug te winnen.

Het MACV en het Zuid-Vietnamese leger werden verrast door het offensief en onderschatten de omvang daarvan. Waarom ging het in het begin van het offensief zo fout? In de eerste plaats waren militaire commandanten van het MACV en het Zuid-Vietnamese leger ervan overtuigd dat het Noord-Vietnamese leger zo kort na het Tetoffensief geen groot offensief kon ondernemen. Daarnaast waren er opnieuw allerlei communicatieproblemen, waardoor de informatie de militaire bevelhebbers niet bereikte. De informatie ging vaak over te veel schijven en soms werd nieuwe kennis simpelweg genegeerd. In bepaalde gevallen schoten de officieren van het Zuid-Vietnamese leger bovendien ernstig tekort. Het was vooral erg belangrijk dat de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese legerleidingen niet of nauwelijks gebruikmaakten van de inlichtingen die zij via gevangengenomen of gedode Noord-Vietnamese militairen hadden verkregen. Zo waren zij op de hoogte van de verplaatsing van Noord-Vietnamese divisies en wisten zij dat het Noord-Vietnamese leger zich op een aantal plaatsen concentreerde. In december 1971 hadden de Amerikanen en Zuid-Vietnamezen van een betrouwbare bron documenten van het Politbureau in Hanoi gekregen waaruit bleek dat de communisten tot grootschalige gevechten wilden overgaan; en op 27 maart vond men op het dode lichaam van een Noord-Vietnamese soldaat een kaart met gedetailleerde gegevens over het Noord-Vietnamese leger in de provincie Quang Tri. Thieu zag zich genoodzaakt de bedreigde steden met zijn reserves te hulp te schieten, waardoor hij leden van het Bevrijdingsfront in de gelegenheid stelde een offensief in de Mekongdelta en in de buurt van Saigon te ondernemen en een aantal dorpen weer onder hun controle te brengen.

De regering van Hanoi had het juist ingeschat dat de Verenigde Staten niet opnieuw grondstrijdkrachten in de strijd wilden werpen. Zij onderschatten echter hoever Nixon wilde gaan om een nederlaag voor Zuid-Vietnam te voorkomen. Hij was vastbesloten de regering in Saigon te helpen, niet door het sturen van troepencontingenten, maar door – zoals hij zei – Noord-Vietnam een ‘bloody nose’ (bloedneus) te bezorgen. Hij realiseerde zich dat het offensief van de communisten hem de gelegenheid gaf zijn harde politiek van 1969 te hervatten. Vanaf 6 april ondernamen B-52's luchtaanvallen ten noorden van de gedemilitariseerde zone en vanaf 15 april op brandstofvoorraden en andere militaire doelen in de omgeving van Hanoi en Haiphong. Daarbij werden vier Russische schepen getroffen.

Eind april slaagden de Noord-Vietnamese troepen erin het Zuid-Vietnamese leger in de Centrale Hooglanden steeds meer in te sluiten. Dak To viel in hun handen en de troepen van Thieu werden tot in de stad Kontum achtervolgd. Verder noordelijk viel Dong Ha en begin mei vluchtten troepen van Zuid-Vietnam uit Quang Tri weg naar Hue. Een nieuwe, zeer gedreven, Zuid-Vietnamese bevelhebber in het noorden Ngo Quang Truong probeerde 30 kilometer ten noorden van Hue stand te houden. De regering van Noord-Vietnam had er geen rekening mee gehouden dat de opmars zo snel zou verlopen en had geen plannen voorbereid om Hue in te nemen. Die omissie leidde later tot kritiek bij Tran Van Tra, die vond dat Hanoi onvoldoende met deze tactische buitenkans rekening had gehouden.

Kissinger probeerde tegelijkertijd de Sovjetleider Leonid Brezjnev ervan te overtuigen dat het Lenteoffensief niet alleen de Russisch-Amerikaanse betrekkingen in gevaar bracht, maar ook grote risico's inhield voor Noord-Vietnam. Op 1 mei kreeg Le Duc Tho een soortgelijke boodschap te horen. In zijn gesprekken met de Russische leider gaf Kissinger voor het eerst ook tegenover hem aan dat het achterblijven van Noord-Vietnamese troepen in het Zuiden na het sluiten van een akkoord voor de Amerikanen acceptabel was.

De regering-Nixon zag zich vervolgens geplaagd voor een dilemma. Aan de ene kant drong Abrams op harde maatregelen aan, zoals een uitbreiding van de bombardementen en het leggen van mijnen in de haven van Haiphong, anderzijds vroeg het hoofd van de CIA Richard Helms zich af of het Noorden voldoende onder druk kon worden gezet en maakten Laird, Rogers en Kissinger duidelijk dat een escalatie grote binnenlandse en internationale consequenties kon hebben. Een sterke polarisatie zo vlak voor de presidentsverkiezingen achtten zij niet wenselijk. Er dreigde bovendien een terugslag in de toenadering tot de leiders in Moskou met wie op 22 mei een topconferentie was gepland. En hoe zou China reageren, waarmee de diplomatieke contacten na twintig jaar van verwijdering werden genormaliseerd? En dit, terwijl het echte probleem – volgens Nixon in zijn dagboek – was 'dat de vijand bereid is tot opofferingen om te winnen en de Zuid-Vietnamezen simpelweg niet bereid zijn een dergelijke prijs te betalen om te voorkomen dat zij verliezen'. Dat is wel heel simpel gesteld door de Amerikaanse president.

Ik heb hiervoor al beschreven wat de grootschalige Amerikaanse oorlogsvoering met artilleriebeschietingen en bombardementen voor de bevolking in het Zuiden betekende, vooral dood, vernieling en een gedwongen vlucht. Abrams realiseerde zich achteraf volgens zijn eigen woorden dat het Amerikaanse leger nog nooit zo tekeer was gegaan als bij het tegenhouden van het Lenteoffensief. De Amerikaanse acties in het voorjaar van 1972 zorgden er in ieder geval niet voor dat de bevolking nu meer genegen was de kant te kiezen van de regering in Saigon. Nixon koos voor de harde lijn. In *The New York Times* van 30 april 1972 kon men al een uitspraak van Nixon lezen die weinig te raden overliet: 'Die klootzakken zijn nog nooit zo gebombardeerd zoals zij nu gebombardeerd zullen worden.' En op 8 mei kondigde Nixon zijn maatregelen aan: het leggen van mijnen in de haven van Haiphong, een marineblokkade van Noord-Vietnam en grootschalige en langdurige bombardementen op de aanvallers in Zuid-Vietnam en op Noord-Vietnam (onder de codenaam Linebacker I, in verband met Nixons voorliefde voor American football). Het aantal vliegtuigen dat bombardementsvluchten uitvoerde, werd in korte tijd verdubbeld. Vliegtuigen kwamen aanvliegen van Okinawa, Guam en de Filipijnen en vanaf zes vliegdekschepen voor de kust. Door militaire historici is erop gewezen dat de wijze waarop de Amerikaanse luchtmacht in deze fase van de Vietnam Oorlog opereerde voor het eerst gebeurde op een wijze die kenmerkend zou zijn voor toekomstige operaties van de luchtmacht met bijvoorbeeld het gebruik van 'slimme bommen' die hun doel zochten met behulp van laserstralen. Hierdoor was het mogelijk geworden belangrijke verbindingspunten als bruggen in een keer te vernietigen.

De reacties van Beijing en Moskou waren uiteindelijk gematigd. Het Chinese tafeltennisteam bezocht Nixon gewoon in het Witte Huis. De topontmoeting tussen Nixon en Brezjnev in Moskou ging eind mei wel door en terwijl de Russen Noord-Vietnam economisch bleven steunen, oefenden zij ook druk uit op de regering in Hanoi om snel een vredesakkoord te sluiten. De Chinese leiders, die Noord-Vietnam na 1968 minder steun hadden gegeven dan daarvoor, veroordeelden publiekelijk Nixons escalatie, maar achter de schermen drongen ook zij tegelijkertijd bij Hanoi op een regeling aan. Beide communistische grootmachten wilden klaarblijkelijk de detente met het Westen niet laten verstoren door de 'sideshow' Vietnam. De Russen wezen zelfs een Noord-Vietnamees verzoek af om in de haven van Haiphong de mijnen te verwijderen.

In militair opzicht waren de Amerikaanse bombardementen van groot belang voor Zuid-Vietnam. Zij overtroffen in omvang (er was begin juni 100.000 ton bommen op Noord-Vietnam

gegooid) en precisie alle eerdere en maakten de aanvoer van brandstof en munitie voor de Noord-Vietnamese troepen erg moeilijk. Volgens sommige Amerikaanse historici daalde de import van Noord-Vietnam met 80 procent en in een Noord-Vietnamese geschiedschrijving van de oorlog wordt Rolling Thunder in een vergelijking met Linebacker I als een veel beperkter bombardement voorgesteld. Het was vooral van belang dat met behulp van de Amerikaanse luchtmacht, daarbij geholpen door een verbetering van het weer, het Zuid-Vietnamese leger erin slaagde de frontlijnen te stabiliseren in de buurt van Saigon, Hue en An Loc én zelfs op een aantal plaatsen tot een tegenoffensief wist over te gaan. Met steun van B-52-bombardementen konden Zuid-Vietnamese troepen eind juni de My Chanrivier overtrekken en midden september grotendeels Quang Tri heroveren. Het noorden van de provincie bleef wel in Noord-Vietnamese handen, maar van een grote zege voor het Noord-Vietnamese leger was geen sprake.

In de Verenigde Staten zelf leidden Nixons stappen tot een versterking van zijn positie. Veel Amerikanen hadden minder moeite met bombardementen dan met het sturen van grondtroepen en vonden dat de aanval van Noord-Vietnam een harde reactie rechtvaardigde. Er waren wel demonstraties en boze reacties bij een aantal leden van het Congres, maar onderzoeken van de publieke opinie gaven aan dat Nixon versterkt uit deze periode tevoorschijn kwam. Dat was zeker ook het geval, doordat hij kon laten zien dat zijn optreden in Vietnam niet interfereerde met zijn detentepolitiek versus de communistische grootmachten en hij steeds troepen bleef terugtrekken uit Vietnam. Nixon kondigde eerst aan dat voor 1 mei 1972 weer 70.000 militairen werden teruggetrokken. Zo bleven er slechts 69.000 over, van wie er voor 1 juli nog eens 20.000 terug zouden gaan. Nixon ging ook daarna door met het terugtrekken. Op 20 juni 1972 maakte hij bekend dat er voor september nog 10.000 extra naar huis gingen en er werden geen dienstplichtigen gestuurd, tenzij zij vrijwillig wilden gaan. Wij moeten hierbij wel bedenken dat Nixon in deze periode het luchtmacht personeel op Guam, in Thailand en op de vliegdekschepen sterk uitbreidde: van 47.000 naar 77.000. Op het moment dat vrijwel geen Amerikaanse troepen meer in Vietnam waren, op 24 juli 1972, keurde de Senaat met 50 tegen 45 stemmen het 'End the War'-amendement goed dat George McGovern en Mark Hatfield al in mei 1970 hadden voorgesteld. Vier maanden nadat de Amerikaanse 'POW's' (Prisoners of War, krijgsgevangenen) waren teruggekeerd waren geen budgetten meer beschikbaar voor de oorlogen in Vietnam, Laos en Cambodja. Ook het andere End the War-amendement van Mansfield dat een deadline stelde aan de terugkeer van Amerikaanse troepen (1 oktober 1972) werd goedgekeurd (49 tegen 46). Omdat vervolgens om tactische redenen – men verwachtte dat het Huis de amendementen niet zou aannemen – het totale militaire hulpbudget werd afgekeurd, waren de effecten van deze besluiten voor Nixon echter op dat moment nog gering.

De verliezen van het Lenteoffensief waren aan beide zijden aanzienlijk, zij het niet zo groot als in de jaren tachtig een Vietnamese geschiedschrijving van de oorlog veronderstelde. Daarin sprak men over het uitschakelen van 200.000 tegenstanders. De werkelijkheid was enigszins anders. Van het communistische leger werden 100.000 soldaten uitgeschakeld (van wie 40.000 gedood, overwegend Noord-Vietnamezen) en men verloor 250 tanks. De verliezen aan Zuid-Vietnamese kant bedroegen 33.000 man (van wie 10.000 doden). Een opvallend gegeven was dat 53.000 man zich als vrijwilliger meldden voor het Zuid-Vietnamese leger en dat 40.000 van degenen die al onder de wapenen waren deserteerden. Daarnaast waren er zeker 25.000 burgers gedood en verloren meer dan 1.000.000 mensen hun huis. Wat betreft de militaire verhoudingen was in wezen vooral de eerder bereikte patstelling versterkt. Geen van beide zijden was op dat moment in staat de andere partij militair op de knieën te dwingen, er bleven aanzienlijke eenheden van het Noord-Vietnamese leger in het Zuiden, Nixon had zich nadrukkelijk in de strijd geworpen en Thieu was aan de macht gebleven. Maar de Amerikaanse regering realiseerde zich ook terdege een harde waarheid. Het Zuid-Vietnamese leger was alleen dankzij de Amerikaanse luchtmacht overeind gebleven. Het streven om

in Saigon een stabiele regering met een krachtig leger dat op eigen benen stond achter te laten leek mislukt en dat had zeker effect op de onderhandelingen.

En wat betekende het verder voor Noord-Vietnam? Gezien het militaire debacle was het Le Duans zoveelste misrekening en fout afgelopen gok. Zijn voornemen de militaire balans te wijzigen was mislukt, hij had de kracht van zijn leger ernstig overschat en de reactie van Nixon onderschat. De bombardementen hadden in het Noorden ernstige schade toegebracht aan de infrastructuur, die in de jaren daarvoor juist voor een deel weer was opgebouwd. Vooral de industrie was zwaar getroffen. De aanvoer van voedsel en goederen was door de mijnen in de havens belemmerd. En ook in psychologisch opzicht had het offensief effecten. Veel Noord-Vietnamezen realiseerden zich dat er voorlopig geen einde kwam aan de oorlog en aan de ontberingen als gevolg daarvan. Maar consequenties voor Le Duans machtspositie had dit alles niet. Daarvoor waren de steun voor hem in het Politbureau en de greep op de bevolking te groot. Dit laatste werd nog eens goed duidelijk toen het ministerie van Publieke Veiligheid onder leiding van Tran Quoc Hoan ontevreden geluiden over het voortduren van de oorlog hardhandig de kop indrukte door het lanceren van een 'tegen-tegen-revolutionaire' actie, die alle kritiek op de partij en de levenssituatie in Noord-Vietnam in de toekomst moest voorkomen.¹⁰⁶

Onderhandelingen en de Akkoorden van Parijs

In de militaire patstelling van het najaar van 1972 toonden zowel de Verenigde Staten als Noord-Vietnam zich bereid opnieuw serieus werk te maken van onderhandelingen. Dat was voor Noord-Vietnam een lastig besluit, maar men had op dat moment weinig keuze. Eind april stuurde Le Duc Tho nog een telegram naar zijn medeonderhandelaar Xuan Thuy in Parijs dat een internationale conferentie die tot doel had om het probleem op te lossen gezien de detente tussen de Verenigde Staten, China en de Sovjetunie niet in het voordeel van Hanoi was. Het was wel zaak de besprekingen in Parijs als 'een propagandaforum' en om rechtstreekse regelingen met de Verenigde Staten te treffen in stand te houden, maar dit moest steeds nauw verbonden zijn met de resultaten op het slagveld in het Zuiden. Begin juni realiseerden de leiders in Hanoi zich echter dat de Amerikaanse bombardementen, het succes van het Zuid-Vietnamese tegenoffensief en het uitblijven van de beoogde opstanden in de steden betekenden dat men het denkbeeld van een snelle en beslissende militaire zege moest loslaten. Men zou vooral moeten vertrouwen op de uitkomst van onderhandelingen. Maar Le Duan zag het wel louter als een tactische manoeuvre. Onderhandelingen betekenden voor hem slechts een interim-oplossing op weg naar de volledige zege.

Het werd bovendien steeds duidelijker voor Le Duan dat het Chinees-Vietnamese bondgenootschap afbrokkelde in een periode dat de Verenigde Staten en China toenadering tot elkaar zochten. In het openbaar bleef China Noord-Vietnam wel steunen, maar het was voelbaar dat dit land geleidelijk aan de handen van de oorlog aftrok, naar een ontspanning met de Verenigde Staten streefde en steeds meer de Cambodjaanse communisten van de Rode Khmer steunde. De Sovjetunie bleef Hanoi materieel leveren, maar ook dit land verbeterde aan het begin van de jaren zeventig de relatie met de Amerikanen. De leiders van het opnieuw zwaar getroffen Noord-Vietnam vonden het zodoende steeds moeilijker te manoeuvreren tussen de rivalen China en de Sovjetunie, die, afgezien van het materieel, verder geen (diplomatieke) steun hadden gegeven tijdens het Lenteoffensief van 1972. Zij realiseerden zich ook dat Nixon vasthoudend was. Zij dachten op dat moment dat zij met Nixon voor de presidentsverkiezingen gemakkelijker een redelijk akkoord konden bereiken dan daarna. Nixon en Kissinger wilden graag hun 'grand design' in internationaal verband realiseren en om die reden de oorlog onder acceptabele termen beëindigen. Met de radicale Democratische tegenkandidaat voor de presidentsverkiezingen George McGovern hoefden zij volgens de polls betrekkelijk weinig rekening te houden. In het Amerikaanse Congres kwamen bovendien steeds meer

krachten vrij die een sterke vermindering of stopzetting van de oorlogsbudgetten voor Vietnam bepleitten.

Hoe was de situatie met betrekking tot de onderhandelingen op dat moment? Er waren twee varianten in de onderhandelingen geweest: de officiële, aan de kant van de Verenigde Staten geleid door David Bruce en later William J. Porter, en de geheime van Kissinger met Le Duc Tho en Xuan Thuy. Op 4 mei besloten de vertegenwoordigers op de officiële besprekingen het overleg te staken, omdat totaal geen vooruitgang werd geboekt. Twee dagen daarvoor had Kissinger met Tho en Thuy afgesproken elkaar in ieder geval op een zestal vooraf vastgestelde dagen in de periode juli-oktober in Parijs te ontmoeten. Beide partijen deden pas tijdens de laatste gesprekken tussen 8 en 11 oktober concessies. Nadat de Amerikanen in 1971 al duidelijk hadden gemaakt dat zij de aanwezigheid van Noord-Vietnamese troepen in het Zuiden zouden dulden, bevestigde Kissinger dat nu. Hij meldde wel onmiddellijk aan Thieu dat die voorafgaande aan een overeenkomst moest proberen zoveel mogelijk gebied te veroveren. De Amerikanen gingen er verder mee akkoord dat daarna een uit drie partijen bestaande Nationale Raad van Verzoening en Eendracht de politieke kwesties in Zuid-Vietnam regelde. Uiteindelijk stemde Tho ermee in dat naast de Voorlopige Revolutionaire Regering (de politieke arm van het Nationaal Bevrijdingsfront) en neutralisten ook de regering in Saigon van de Raad deel kon uitmaken.

De Zuid-Vietnamese regering van Nguyen Van Thieu maakte Nixon en Kissinger heel goed duidelijk dat een uit drie partijen bestaande politieke structuur voor hen niet acceptabel was. Zij noemde de Amerikaanse politiek erg naïef, omdat de regering-Nixon veronderstelde dat Saigon daarin de dienst kon uitmaken. Wat Lien-Hang T. Nguyens studie goed laat zien, is dat Hanoi zorgvuldig plande op welke wijze door het inzetten van diplomatieke middelen hetzelfde resultaat kon worden bereikt als met louter militair optreden. Een onderdeel was een publicrelationscampagne, die tot doel had sympathie te verwerven buiten Vietnam door de regering-Nixon ervan te beschuldigen dat die de oorlog wilde voortzetten en weigerde een regeling te treffen en door in de communicatie naar buiten de nadruk te leggen op het verwoestende karakter van de Amerikaanse bombardementen. Men streefde er verder naar eerst de militaire kwesties, waaronder het terugtrekken van de Amerikaanse troepen, te regelen en pas later de politieke kwesties. Strikt genomen was het een omkering van prioriteiten. De eenheid van Vietnam werd tijdelijk even naar achteren geschoven en zaken die in feite minder belangrijk waren, zoals een wapenstilstand en het volledig terugtrekken van het Amerikaanse leger, kregen nu voorrang. Tegelijkertijd ontvingen de bevelhebbers van het COSVN en het Nationaal Bevrijdingsfront het bericht dat zij zich moesten voorbereiden op wat werd aangeduid als 'de politieke strijd na de wapenstilstand' en dat zij daar te zijner tijd nadere instructies over zouden krijgen. Uit vrijgekomen telegrammen die Le Duan in Hanoi en Tho in Parijs met elkaar wisselden, blijkt dat de partijleiding het erover eens was dat een akkoord bij voorkeur voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen van november moest worden gesloten. Le Duc Tho benadrukte vervolgens tijdens de gesprekken dat de Vietnamezen de politieke zaken na het sluiten van een akkoord onder elkaar moesten regelen. De Noord-Vietnamezen lieten daarbij, zoals ik al aangaf, hun eisen vallen dat Thieu moest aftreden en dat onmiddellijk daarna een coalitieregering moest worden gevormd.

Na vier dagen van besprekingen vanaf 8 oktober was het akkoord in hoofdlijnen geregeld. In heel Indochina zou een wapenstilstand worden afgekondigd. Tho en Kissinger spraken af dat binnen zestig dagen na de wapenstilstand de Verenigde Staten alle troepen zouden terugtrekken en Noord-Vietnam de Amerikaanse POW's (krijgsgevangenen) zou vrijlaten. Noord-Vietnamese troepen mochten in Zuid-Vietnam blijven, maar zij mochten niet worden versterkt. Thieu moest het Nationaal Bevrijdingsfront als 'bestuurlijke entiteit' erkennen, maar hij mocht voorlopig wel aanblijven als president [China en de Sovjetunie hadden op dit laatste sinds juni van dat jaar al een aantal keren bij de Noord-Vietnamese leider aangedrongen. Le Duan wilde eerder hier niet van weten

en beschouwde dit als een onderdeel van de samenzwering van Washington, Beijing en Moskou. Maar uiteindelijk gaf hij dus toe]. De Nationale Raad van Verzoening en Eendracht zou een regeling treffen voor de politieke toekomst van Zuid-Vietnam. Dit lichaam zou verkiezingen en de eventuele hereniging van Vietnam regelen. Kissinger en Tho spraken af dat eerstgenoemde na overleg met Nixon en Thieu op 22 oktober in Hanoi het akkoord zou tekenen. Het is duidelijk dat Kissinger dolgraag de onderhandelingen wilde afronden voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen en daarom ook voor een deel op eigen houtje handelde, zonder dat hij Nixon of Thieu van alle details op de hoogte stelde. Kissinger realiseerde zich dat de afspraken vrijwel zeker betekenden dat op termijn Zuid-Vietnam zou verliezen, maar toen een van zijn medewerkers hem hier op wees was hij duidelijk: 'Ik wil aan hun voorwaarden voldoen. Ik wil een akkoord sluiten. Ik wil deze oorlog beëindigen voor de verkiezingen.' Kissinger hoopte dat zijn succes in de onderhandelingen een positief effect had in de verkiezingen van november. Nixon was eveneens tevreden over de afspraken en de beide mannen vierden het met biefstuk en een fles Lafite-Rotschild uit 1957. Nixon had echter een vooruitziende blik toen hij opmerkte dat er nog wel een probleem moest worden opgelost: de houding van de Zuid-Vietnamese leider Thieu.

Op de keper beschouwd betekende het voorgestelde akkoord dat de Amerikaanse regering het voortbestaan van een niet-communistisch Zuid-Vietnam losliet – een feitelijkheid die Kissinger en Nixon herhaaldelijk tegen elkaar uitspraken – en dat zij wat betreft de Zuid-Vietnamese soevereiniteit de communistische Voorlopige Revolutionaire regering op één lijn stelde met de regering van Thieu. Die had al eerder vastgesteld dat Kissinger hem onvolledig informeerde over zijn gesprekken in Parijs en was hierover uitermate ontevreden. Dat liet hij herhaaldelijk aan de Amerikanen merken, bijvoorbeeld op 2 oktober toen Haig hem kwam vertellen dat Kissinger zes dagen later tijdens de gesprekken in Parijs een coalitieregering zou voorstellen. Thieu gaf aan dat hij daar fel tegen was en volstrekt niet was te spreken over de wijze waarop de Amerikanen 'in zijn belang' hadden onderhandeld. De wrijving ging zo ver dat Nixon op enig moment overwoog om zijn ambassadeur Bunker Thieu onder druk te laten zetten met het dreigement dat mogelijk 'weer' een coup zou plaatsvinden. Het was dan ook niet verrassend dat zowel het Vietnamese Huis van Afgevaardigden als Thieu het resultaat van de onderhandelingen afwees. Thieu liet zich ook onder dreigementen van Kissinger niet overhalen. Dat de relatie tussen Kissinger en de Zuid-Vietnamese regering volledig was verziekt, bleek tijdens Kissingers bezoek op 19 oktober. Eerst liet Thieu Kissinger vijftien minuten wachten in de ontvangsthall, daarna luisterde hij emotioneel naar Kissingers verhaal en nam de afspraken in bezit. Thieu vertelde later dat hij op dat moment Kissinger het liefst op zijn gezicht had willen slaan. Enkele dagen later weigerde hij Kissinger verder te spreken, ook na aandringen van de Amerikaan, die daarbij uitriep dat hij als speciaal afgezant van de president van de Verenigde Staten niet door Thieu als een loopjongen wilde worden behandeld.

In de eerste plaats waren Thieu en zijn medewerkers woedend, omdat zij niet waren betrokken bij de afspraak en daarvan voor het eerst hadden gehoord via buitgemaakte documenten van het Nationaal Bevrijdingsfront. Hij wilde verder vooral niet aanvaarden dat de gedemilitariseerde zone geen feitelijke grens was, dat Noord-Vietnamese troepen in het Zuiden konden blijven, dat hij in die situatie gesprekken moest voeren met de politieke vertegenwoordigers van het Nationaal Bevrijdingsfront en dat die opgenomen werden in de Nationale Raad. Hij zei dat hij nooit een coalitie zou accepteren en dat het voortbestaan van Zuid-Vietnam afhing van de volgende twee belangrijke punten: geen communistische troepen in het Zuiden en geen coalitie. Bepalingen die over een mogelijke eenheid van Vietnam spraken, leken voor hem de tijd van de afspraken van Genève uit 1954 te laten herleven. De gedemilitariseerde zone moest volgens hem tot een definitieve grens worden gemaakt tussen twee soevereine staten. Deze opvatting van Thieu was ook ingegeven door zijn rotsvaste overtuiging dat het niet realistisch was te veronderstellen dat een compromis in de vorm van een samenwerking tussen de communisten en degenen die zij als handlangers van het

kolonialisme en westerse overheersing beschouwden mogelijk zou zijn. Veel kwaad bloed veroorzaakte ook de formulering van de coalitie. De afspraak van Parijs was geweest om te spreken over 'een administratieve instelling' die de verkiezingen voor een nieuwe regering zou voorbereiden [een formulering die voor Thieu acceptabeler werd geacht], in hun vertaling in het Vietnamees maakten de Noord-Vietnamezen daar 'een regeringsinstelling' van. Het is onduidelijk of Kissinger van deze Noord-Vietnamese manipulatie van de tekst op de hoogte was.

Kissinger, die later in zijn memoires schreef dat Thieu zich eerder wel had neergelegd bij de aanwezigheid van Noord-Vietnamese troepen in het Zuiden in ruil voor het laten vallen van Hanoi's eis dat hij moest aftreden, probeerde vervolgens Nixon over te halen zich niets aan te trekken van Thiëus verzet. De Amerikaanse president schoof een akkoord echter nog op de lange baan. 'Het kan geen huwelijk met het pistool op de borst zijn', was zijn conclusie. Hij achtte een akkoord voor de presidentsverkiezingen niet nodig; sterker nog, het zou nu het door het verzet van Thieu moest worden uitgesteld kunnen worden uitgelegd als een truc. Nixon sprak zelf over 'een rommelige situatie' in verband met de verkiezingen. Hij hechtte meer dan Kissinger aan 'a peace with honor' en was het met bepaalde onderdelen van Thiëus kritiek eens. Na de voor hem vrijwel zeker succesvolle presidentsverkiezingen kon hij bovendien veel gemakkelijker Hanoi tot concessies dwingen die een beter akkoord mogelijk maakten, schreef hij later in zijn dagboek – en dat was exact de reden waarom de leiders in Hanoi liever voor de verkiezingen een akkoord bereikten. Bovendien vertelden adviseurs de Amerikaanse president dat zolang de oorlog voortduurde hij ook stemmen won van traditionele Democratische stemmers, die een krachtige leider in oorlogstijd wilden steunen, maar die zodra het vrede was om economische motieven op de Democraten stemden. Ofschoon Kissinger om Nixon onder druk te zetten afspraken doorspeelde aan *The New York Times* en op 26 oktober nog verkondigde dat de vrede weldra een feit was, kwamen de partijen aan de onderhandelingstafel steeds scherper tegenover elkaar te staan. Nadat Xuan Thuy op 26 oktober in een al te simpele verklaring had gesteld dat er nog maar twee geschilpunten waren (de terugkeer van krijgsgevangenen en de aanvoer van materieel na het sluiten van de wapenstilstand), deelden de Verenigde Staten mee dat het akkoord definitief niet op de 31^e kon worden gesloten. Op 7 november werd Nixon met een grote meerderheid voor een tweede ambtstermijn gekozen: 60,7 procent tegenover McGovern 37,5 procent. Ondertussen probeerden de Noord-Vietnamezen op alle mogelijke manieren, onder andere door interviews van Vietnamese leiders in de westerse media, de schuld van het vastlopen bij de Verenigde Staten te leggen. De internationale media kozen overwegend de kant van Noord-Vietnam.

In de besprekingen die op 20 november werden hervat, eiste Kissinger als belangrijkste punten van 69 door Thieu voorgestelde veranderingen concessies ten aanzien van het terugtrekken van de Noord-Vietnamese troepen, de politieke status van het Nationaal Bevrijdingsfront, de tripartite Raad en het omzetten van de gedemilitariseerde zone in een feitelijke grens. De Noord-Vietnamese onderhandelaars zeiden dat zij zich verraden voelden, wezen elke concessie af en kwamen zelf met eisen voor tegenconcessies. Kissinger vertelde Tho dat de Verenigde Staten militaire acties zouden ondernemen als Noord-Vietnam niet serieus onderhandelde. Toch wisten Kissinger en Tho half december elkaar op een aantal van de omstreden punten te vinden, maar de kwesties van de politieke regeling voor Zuid-Vietnam na de wapenstilstand en de status van de gedemilitariseerde zone bleven onopgelost. De Verenigde Staten beschouwden de gedemilitariseerde zone als de grens tussen Noord- en Zuid-Vietnam en zagen het liefst een formulering die deze visie niet onderuit zou halen. Kissinger realiseerde zich dat de termen 'politieke of territoriale grens' volstrekt onbespreekbaar waren. Hij accepteerde daarom als compromisvoorstel te spreken over een voorlopige militaire demarcatielijn, die gesloten was voor het verkeer van burgers [militairen waren al uitgesloten, omdat volgens een eerder gemaakte afspraak geen aanvullende troepen uit het Noorden mochten komen], totdat het Noorden en het Zuiden het met elkaar eens waren. Het accepteren van deze formulering van de zone betekende volgens Le Duc Tho nog steeds dat hij de Zuid-Vietnamese

staat als een aparte politieke entiteit erkende. Hij wilde juist de eenheid van Vietnam benadrukken door te spreken over een voorlopige demarcatielijn, waarvan de wettelijke status besproken moest worden door Noord en Zuid en met twee zones waar de bevolking zich hergroepeerde, zoals dit ook in 1954 het geval was geweest. Er werden nog allerlei andere gecompliceerde formuleringen besproken, maar uiteindelijk konden de partijen zich in geen enkele vinden. Verder dan de formulering ‘een tijdelijke demarcatielijn waarover vrij verkeer van burgers mogelijk is en waarover de politieke vertegenwoordigers van het Noorden en Zuiden later zullen spreken’ wilde Tho niet gaan. Dit stond voor Kissinger echter gelijk met het laten voortduren van de infiltratie uit het Noorden en het verder afzwakken van het bestaan van een feitelijke grens en dat was voor hem weer onbespreekbaar. Op 13 december vonden beiden dat het geen zin had verder te praten en daarop werden de besprekingen opnieuw beëindigd. In de weken daarna zette Nixon zowel Noord- als Zuid-Vietnam zwaar onder druk. Zuid-Vietnam werd nog voller gepompt met Amerikaans wapentuig (de operatie Enhance Plus) en Nixon verzekerde Thieu dat een Noord-Vietnamese schending van een vredesverdrag door de Verenigde Staten snel en krachtig zou worden vergolden. Tegelijkertijd liet hij Thieu weten dat als die de laatste voorstellen niet zou accepteren hij met Noord-Vietnam een separate vrede zou sluiten die slechts rekening hield met de Amerikaanse belangen. Thieu deed vervolgens aan de pers mee dat hij een Amerikaans ultimatum had afgewezen.

Kissinger stelde na het vastlopen van de besprekingen met Tho aan Nixon een keuze voor: ‘Een enorme, opschudding veroorzakende stap om onze wil aan de gebeurtenissen op te leggen en de oorlog snel te beëindigen, of de zaken laten afdrijven naar een volgende ronde van onderhandelingen die geen uitsluitel geven, verdergaande oorlogsvoering, bittere nationale verdeeldheid, een groeiend aantal slachtoffers.’ Voor Nixon bleek de keuze niet moeilijk. Hij redeneerde dat grootschalige bombardementen Hanoi tot concessies zouden dwingen en tegelijkertijd was het ook een signaal voor steun aan Thieu. Maar de eerste overweging was zeker de belangrijkste. De bombardementen waren vooral bedoeld om Hanoi opnieuw door militair geweld tot een akkoord te dwingen. Zij waren daarnaast ook ingegeven door Nixons frustratie over de verwickelingen en door het voornemen Noord-Vietnam zo te verzwakken dat het na een vrede het Zuiden niet meer zou kunnen bedreigen. Hij gaf daarna opdracht tot de bombardementen onder de codenaam Linebacker II. Zijn militairen kregen de vrije hand zo veel mogelijk schade aan te richten tijdens de zogenoemde kerstbombardementen.

Het is recent uit Noord-Vietnamese bronnen, een verslag van Le Duc Tho’s medewerker Nguyen Khac Huynh, duidelijk geworden dat het nog anders had kunnen lopen. Le Duc Tho overlegde na zijn terugkeer in Hanoi met de andere leden van het Politbureau en probeerde zijn collega’s op 18 december op andere gedachten te brengen over de formulering van de status van de gedemilitariseerde zone. Het was volgens hem beter het Amerikaanse voorstel te accepteren dan de oorlog eindeloos voort te zetten en hij noemde ook de dreigementen van Kissinger en Nixon. Eerst wees Le Duan het voorstel van Le Duc Tho af, maar daarna veranderde hij van mening. Om vier uur was het standpunt van het Politbureau unaniem dat men akkoord moest gaan en moest toegeven voor wat betreft de formulering. Maar toen was het al te laat. Vier uur later begonnen de bombardementen.

Wat volgde, was in Vietnamese termen ‘een periode van twaalf dagen duisternis’. In die twaalf dagen werden door de B-52’s die opstegen in Thailand en op Guam meer bommen gegooid (36.000 ton) dan in de hele periode 1969-1971 samen. De doelen waren spoorlijnen, busstations, havens, fabrieken, radiogebouwen en winkels, waarbij weer veel gebruik werd gemaakt van slimme bommen. De effecten van de bombardementen zijn omstrede. Sommige auteurs benadrukken de vernielingen die deze veroorzaakten en wijzen erop dat slechts 12 procent van de bombardementen op militaire doelen was gericht. Dat laatste klopt zeker. Anderen vinden dat desondanks Amerikaanse piloten burgerslachtoffers zoveel mogelijk probeerden te vermijden en dat soms een slimme bom

zich bleek te vergissen en daardoor bommen neerkwamen op een woonwijk of een ziekenhuis. Het aantal slachtoffers in Hanoi en Haiphong, de belangrijkste doelwitten, bedroeg volgens hen toch ‘slechts’ ruim 2000 doden en 1500 gewonden. Zij geven aan dat mogelijk Nixons madman theory verklaart waarom Nixon het beeld liet bestaan dat de kerstbombardementen van december 1972 zo verwoestend waren, terwijl deze minder schade aanrichtten dan destijds in de pers werd beweerd. Wat zij daarbij over het hoofd zien, is dat het expliciet de bedoeling van de regering-Nixon was om de Noord-Vietnamese burgerbevolking in Hanoi en Haiphong te demoraliseren en dat alleen de vroegtijdige evacuatie van een groot deel van de bevolking in 1972 meer slachtoffers voorkwam.

Noord-Vietnam bezat eind december geen raketten meer die Amerikaanse vliegtuigen konden neerhalen. Veel Amerikaanse B-52 piloten vonden later dan ook dat de Verenigde Staten hadden moeten doorgaan met de bombardementen om Noord-Vietnam definitief op de knieën te dwingen. Zij vergaten daarbij een aantal zaken. De wereldopinie reageerde zeer verontwaardigd en hetzelfde geldt voor China en de Sovjetunie, die overigens tegelijkertijd de partijleiding in Hanoi onder druk zetten om de onderhandelingen te hervatten en met de Amerikanen een regeling te treffen. Vooral Zhou Enlai was duidelijk toen hij opmerkte dat het belangrijkste wat de onderhandelingen moesten opleveren het vertrek van de Amerikanen was en dat alles zes maanden later er heel anders uitzag. Ook in de Verenigde Staten zelf was de reactie fel en Nixon, die kort daarvoor zo massaal voor een tweede ambtstermijn was herkozen, zag zijn populariteit in de polls snel achteruitgaan. Nixons waardering in de publieke opinie daalde zelfs naar 39 procent. De reactie van Congresleden was eveneens fel afwijzend. Een poll onder het nieuwgekozen Congres gaf aan dat de meerderheid van de leden wetgeving wenste die onmiddellijk de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam beëindigde. Nixon had nog meer redenen om opnieuw te onderhandelen: hij had 15 B-52's verloren, wat het aantal krijgsgevangenen met 44 verhoogde.

In de Noord-Vietnamese propaganda werd (en wordt) gesproken over ‘Dien Bien Phu in de lucht’. Daarmee bedoelde (bedoelt) men dat het verweer van de Vietnamezen tegen de Amerikaanse bombardementen en de schade die de Amerikanen in materieel opzicht en in de wereldopinie leden uiteindelijk, zoals in 1954 tegen de Fransen, Noord-Vietnam de overwinning bezorgden. Gezien de materiële schade die aan Noord-Vietnam was toegebracht en de reactie van de leiders in Hanoi, die nog tijdens de bombardementen op 26 december Washington om hervatting van de besprekingen vroegen, is dat een tamelijk onzinnige opvatting. Het was overigens wel het beeld dat de regering bleef uitdragen en dat werd overgenomen door een deel van de westerse publieke opinie en sommige westerse historici en – vanzelfsprekend – ook door Vietnamese historici. Het politieke effect van de bombardementen is een discussiepunt in de westerse literatuur gebleven. Nixon en Kissinger beweerden achteraf dat zij door hun harde optreden Noord-Vietnam tot ‘a peace with honor’ dwongen en een aantal historici volgde hen in die opvatting. Volgens andere is het een mythe dat de bombardementen voor belangrijke veranderingen in de resultaten van de onderhandelingen hebben gezorgd. Ofschoon op het eerste oog de wijzigingen minimaal lijken, is de laatste opvatting bij nader inzien toch wat al te gemakkelijk geformuleerd – wat overigens niet betekent dat het een ‘peace with honor’ voor de Amerikanen was.

Uit Noord-Vietnamese bronnen blijkt namelijk dat de regering in Hanoi zich realiseerde dat zij vier jaar daarvoor na het Tetoffensief een militaire nederlaag nog had kunnen omzetten in een psychologische zege, maar dat dit laatste nu vrijwel onmogelijk was. Het risico dreigde bovendien dat Noord-Vietnam nog meer schade leed en op geen enkele wijze een bijdrage kon leveren aan de strijd in het Zuiden. Dat zou het einde betekenen van Le Duans streven de eenheid te bewerkstelligen. De Noord-Vietnamese leider meende ook dat die eenheid op dat moment niet kon worden bereikt en dat hij zijn doelen moest bijstellen. Zijn volhardende houding en de gewiekste propaganda, waarbij hij steeds de oorlog als rechtmatig en succesvol had voorgesteld, hadden het lang mogelijk gemaakt vast te houden aan het onwrikbare doel van de eenheid als onderhandelingsresultaat, maar hij zag nu

definitief in dat dit niet langer mogelijk was. Vandaar het al genoemde initiatief van 26 december. De aanpassingen van januari 1973 waren ook niet zo onbetekenend als vaak is gesuggereerd. Het grootste breekpunt in december was de aanduiding van de gedemilitariseerde zone. Het was destijds het zesde wijzigingsvoorstel van Thieu geweest en het was door Le Duc Tho afgewezen, omdat het volgens hem suggereerde dat er sprake was van een grens en niet van een tijdelijke demarcatielijn. Le Duc Tho gaf nu aan dat hij akkoord ging met de laatste Amerikaanse compromisformulering. Die luidde: 'Tot de vragen die moeten worden besproken, behoort het goedkeuren van de verplaatsing van burgers over de voorlopige militaire demarcatielijn'. Aangezien het verkeer van burgers over de lijn daarmee was uitgesloten zolang de partijen geen overeenstemming hadden bereikt en de aanvulling van militairen op voorhand was uitgesloten, was de lijn minder vrijblijvend dan Le Duc Tho wenste en in december had willen accepteren. Tho deed nog meer concessies. Hij accepteerde nu dat het vrijlaten van gevangengenomen leden van het Bevrijdingsfront afhankelijk was van het tempo van terugtrekken naar het Noorden van militairen van het Noord-Vietnamese leger. Bovendien mochten de Amerikanen een beperkt aantal adviseurs in het Zuiden houden. Hij gaf hiermee aan dat men na de bombardementen wanhopiger naar vrede verlangde dan daarvoor. Het betekende, zoals Lien-Hang T. Nguyen schrijft, dat het voornemen van de Noord-Vietnamese regering van de zomer van 1972 om een overeenkomst te sluiten die de oorlogsinspanning op geen enkele wijze schade toe zou brengen was mislukt.

Op 8 januari 1973 werden de onderhandelingen in Parijs hervat en de vredesakkoorden die na kille onderhandelingen werden bereikt verschilden op een beperkt aantal punten dus wel degelijk van die van oktober 1972. De belangrijkste punten in de Akkoorden zijn:

1. De Verenigde Staten erkennen de soevereiniteit en de territoriale integriteit van Vietnam.
2. Er vindt een staakt-het-vuren plaats, gevolgd door het onmiddellijk beëindigen van oorlogshandelingen van de Verenigde Staten tegen de DRV.
3. Binnen zestig dagen worden de overblijvende 23.700 Amerikaanse militairen en de andere buitenlandse troepen teruggetrokken.
4. Alle mijnen in Noord-Vietnamese waterwegen en havens worden door de Verenigde Staten gedeactiveerd en verwijderd.
5. Alle Amerikaanse bases worden ontmanteld.
6. Door beide partijen worden de krijgsgevangenen vrijgelaten.
7. Er komt een uit vier partijen bestaande gemeenschappelijke militaire commissie van de Verenigde Staten, de DRV (Noord-Vietnam), de Republiek Vietnam (Zuid-Vietnam) en de Voorlopige Regering van Zuid-Vietnam, die het terugtrekken van de troepen verder regelt.
8. Er komt een uit twee partijen bestaande gemeenschappelijke militaire commissie van de Republiek Vietnam en de Voorlopige Regering van Zuid-Vietnam om vast te stellen welke gebieden de strijdkrachten van beide partijen op dat moment in het Zuiden bezetten [Dat betekende dus impliciet dat Noord-Vietnamese militairen in het Zuiden mochten blijven].
9. De Republiek Vietnam zal alle politieke gevangenen vrijlaten, afhankelijk van de gedeeltelijke terugtrekking van Noord-Vietnamese troepen uit het Zuiden.
10. Er is sprake van een voorlopige militaire demarcatielijn tussen Noord en Zuid. De vertegenwoordigers van Noord en Zuid zullen na de oorlog spreken over de verplaatsing van burgers over de lijn.
11. Een Nationale Raad van Verzoening en Eendracht, bestaande uit nationalist (aanhangers van Thieu), communisten en neutralisten zal onder internationaal toezicht vrije verkiezingen organiseren om de toekomst van het Zuiden te bepalen.
12. Op een nader te bepalen moment zal op vreedzame wijze en door samenwerking tussen Noord- en Zuid-Vietnam nationale hereniging plaatsvinden.

13. De Verenigde Staten zullen een bijdrage leveren aan het naoorlogse herstel van Vietnam, inclusief het Noorden.
14. Een internationale Commissie van Toezicht, bestaande uit leden afkomstig uit Polen, Hongarije, Indonesië en Canada, zal de naleving van de Akkoorden bewaken.

Op 23 januari bereikten Kissinger en Tho overeenstemming en tekenden een akkoord. Op 27 januari werden de Akkoorden van Parijs officieel getekend. De vertegenwoordigers van Noord-Vietnam en de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam op een pagina, de Verenigde Staten en de regering van Zuid-Vietnam op een andere, opdat de ministers van Buitenlandse Zaken van de twee Zuid-Vietnamese ‘regeringen’ niet op dezelfde bladzijden hoefden te tekenen. In het eerste document werd wel een verwijzing opgenomen naar een rol voor de Voorlopige Revolutionaire Regering, in het tweede niet en daardoor was dit voor Thieu acceptabel. De politieke toekomst van Zuid-Vietnam, bijvoorbeeld een eventuele hereniging met het Noorden, zou later met politieke middelen door de Vietnamezen worden geregeld; over de wijze waarop dat moest gebeuren bleven de afspraken echter wel vaag.

De Verenigde Staten dwongen Thieu, die wel erg was te spreken over de Amerikaanse bombardementen, de akkoorden te accepteren. Nixon herinnerde hem aan het lot van Diem, stelde dat als hij niet akkoord ging de Verenigde Staten alleen tekenden en beloofde hem op 5 januari 1973 schriftelijk aanhoudende steun en een krachtige reactie als Noord-Vietnam de afspraken schond. Hij liet hem op 16 januari eveneens schriftelijk weten dat in het geval hij zich bleef verzetten de Amerikaanse militaire en economische steun onmiddellijk werd stopgezet. Op dit punt had Nixon overigens ook weinig keuze, want het Amerikaanse Congres beperkte deze begin januari met een aantal maatregelen sterk. Na enige dagen van aarzeling maakte Thieu bekend dat hij zich bij de Akkoorden van Parijs neerlegde. Maar hij was er ook duidelijk over dat de aanwezigheid van Noord-Vietnamese troepen hem een doorn in het oog bleef. De laatste Amerikaanse militair vertrok op 29 maart uit Vietnam, met uitzondering van 800 controleurs van de wapenstilstand en 200 mariniers ter bewaking. Wat wij ook niet mogen vergeten, is dat 9000 Amerikaanse adviseurs het leger verlieten en als burger in dienst werden genomen door Thieu.

De Amerikaans-Vietnamese historica Lien-Hang T. Nguyen concludeert dat de Akkoorden ‘de voorlaatste finale’ vormden, die wel een einde maakten aan ‘de Amerikaanse oorlog’, maar dat zij ook ‘een volgende fase in de gevechten tussen de Vietnamezen’ waren. Zij verbindt nog twee conclusies aan het in Parijs bereikte resultaat. Enerzijds liet het zien dat kleine mogelijkheden in de Koude Oorlog meer speelruimte hadden dan vaak is verondersteld, doordat Saigon en Hanoi door obstructie, chantage en manoeuvreren veel invloed konden uitoefenen op het beleid van de grootmachten. Anderzijds was het een ernstige omissie van Kissinger dat hij onvoldoende rekening hield met de invloed van zijn bondgenoot Zuid-Vietnam. De Akkoorden van Parijs regelden de wijze waarop de Verenigde Staten zich terugtrokken uit de oorlog in Vietnam, verzekerden de terugkeer van de meeste Amerikaanse krijgsgevangenen en impliceerden dat Thieu aan de macht bleef. Dit waren allemaal zaken die als een Amerikaans succes konden worden gepresenteerd. Maar er bleven wel 150 duizend Noord-Vietnamese soldaten in het Zuiden achter en het Nationaal Bevrijdingsfront was als politieke entiteit erkend. Op de keper beschouwd was de belangrijkste vraag waarom de oorlog was gevoerd, namelijk de politieke toekomst van Zuid-Vietnam, ook nog onbeslist. Volgens de Akkoorden van Parijs zou deze kwestie op politieke wijze worden geregeld. Het probleem was dat de betrokken partijen daar anders over dachten en zich onmiddellijk erop voorbereidden dat de volgende fase een nieuwe gewapende confrontatie zou zijn. En, voegt Daddis er in zijn studie uit 2017 aan toe: er was nog een probleem en dat was de vraag in hoeverre de Zuid-Vietnamese staat een levensvatbare staat was met een effectieve regering, die voldoende steun genoot van de eigen bevolking.¹⁰⁷

In het dorp My Lai werden door een Amerikaanse compagnie onder leiding van luitenant William Calley in maart 1968 honderden dorpingen vermoord, onder wie veel vrouwen en kinderen. Pas eind 1969 werd deze oorlogsmisdad bekend. In het dorp is een museum gewijd aan de gebeurtenissen. Aan de wand hangen foto's die door de Amerikaanse legerfotograaf Ronald Haerberle zijn gemaakt. En er is een nabootsing van wat er zich heeft afgespeeld.

Aan literatuur over Ho Chi Minh in westerse talen is in Vietnamese boekwinkels geen gebrek. In hoeverre de werken historisch gezien betrouwbaar zijn is een heel andere vraag gezien de wijze waarop de leiders van de Communistische Partij en Vietnamese historici onmiddellijk na zijn dood in 1969 zijn begonnen met het aanpassen van het beeld van Ho Chi Minh naar hun eigen behoeften (zie bladzijde 564).

Een gezin dat dicht bij de oude grens tussen het Noorden en Zuiden leeft van het verkopen van metaal dat zij vrijmaken van wapens uit de oorlog (2008)

Het Chieu Hoi (Open Arms)-programma hield in dat communistische overlopers naar Zuid-Vietnam amnestie kregen en een nieuw bestaan konden opbouwen. In 1969 en 1970 liepen 79.000 mensen over, maar volgens de Amerikaanse CIA waren slechts 17.000 echte overlopers. Hier richt een Zuid-Vietnamese vertegenwoordiger zich in Binh Dinh tot meer dan honderd vroegere leden van de Vietcong die van de regering de opleiding voor een baan, een uitkering en een beloning voor wapens die zij inleverden krijgen.

Burgers vluchten in juli 1972 voor het oorlogsgeweld in An Loc weg en pauzeren even langs Route 13

Hoofdstuk 18. De nederlaag van Zuid-Vietnam en een verenigd Vietnam (1973-1975)

Historici over de val van Zuid-Vietnam

Drie vragen staan veelal centraal in de literatuur die betrekking heeft op de periode 1973-1975. Waarom verloor Zuid-Vietnam de Vietnam Oorlog (en veel minder waarom won Noord-Vietnam)? Waren de Akkoorden van Parijs een werkbare oplossing voor de situatie in Vietnam na januari 1973 en wie schond uiteindelijk de afspraken? En hoe moeten wij de Amerikaanse houding na 1973 beoordelen? Mondjesmaat is er ook een nieuw thema dat meer aandacht krijgt, namelijk de vraag of er in deze periode kansen waren voor wat ik eerder ‘de derde weg’ heb genoemd, waardoor verder bloedvergieten mogelijk uit had kunnen blijven en de geschiedenis van Vietnam na 1975 er heel anders uit had kunnen zien.

De opmerking in het vorige hoofdstuk dat de meeste westerse literatuur voor de periode 1969-1973 Amerikacentrisch is, geldt ook voor de jaren 1973-1975. Er zijn uitzonderingen, zoals de studie *Black April. The fall of South-Vietnam 1973-1975* van de Amerikaanse historicus George J. Veith uit 2012. ‘Black April’ is de term die Vietnamezen die sympathiseren met Nguyen Van Thieu en/of het communistische bewind na 1975 ontvluchtten, gebruiken voor de laatste twee maanden van Zuid-Vietnam. Dat is een heel andere waardering van de gebeurtenissen in april 1975 dan de regering in Hanoi, die sprak over ‘de bevrijding van Zuid-Vietnam’. Door westerse auteurs is de vraag waarom Zuid-Vietnam in het voorjaar van 1975 zo snel ineestortte en in april het Noord-Vietnamese leger Saigon veroverde op tweeërlei wijze beantwoord. Een deel verwijst vooral naar de corruptie van de regering van Zuid-Vietnam en het falen van het Zuid-Vietnamese leger. De Amerikaanse oud-minister van Defensie Clark Clifford zei zelfs openlijk dat Thieu het belangrijkste obstakel voor vrede was. Het best was daarom de hulp stop te zetten, dan zou hij wel moeten aftreden en kon een neutrale regering worden gevormd. Achteraf gezien is dat natuurlijk een tamelijk naïeve opvatting, omdat neutrale of coalitieregeringen voor de communisten nu eenmaal de opmaat waren voor de alleenheerschappij van hun partij. Andere schrijvers benadrukken dat de belangrijkste factor was dat Verenigde Staten niet meer bereid of in staat waren om de regering-Thieu krachtig te steunen. Veith komt ook tot deze laatste conclusie, maar hij schetst wel een breder perspectief. Hij heeft evenals Keith Taylor, die ik in het vorige hoofdstuk noemde, kritiek op het beeld dat de meeste Amerikanen hebben van de Tweede Republiek, waarbij men de jaren 1973-1975 als niet veel meer dan een voetnoot bij de periode daarvoor beschouwt. Volgens deze visie bevestigde het optreden van het Zuid-Vietnamese leger het oordeel dat de bemoeienis van de Verenigde Staten een vreselijke vergissing was geweest. De dictatoriale regering in Saigon was ‘immers’ corrupt en was in handen van een elite die het volk onderdrukte, terwijl de meeste inwoners van Zuid-Vietnam zich graag aan wilden sluiten bij het Noorden.

Veith plaatst hier zijn visie met neorevisionistische trekken tegenover. Zijn aandacht geldt vooral de Vietnamese kant van de periode 1973-1975, waarin een burgeroorlog tussen Noord en Zuid ervoor zorgde dat Zuid-Vietnam verdween. Hij ontkent niet dat de regering in Saigon in een aantal opzichten inderdaad corrupt en onbekwaam was, maar hij maakt hierbij wel een groot aantal relativerende kanttekeningen. De problemen in het Zuiden waren na 1973 enorm. Het gebied had jarenlang met een oorlog te maken gehad en allerlei groepen en groepjes hadden elkaar de macht betwist. Het staat voor hem ook vast dat de voorkeur voor de communisten in het Zuiden dikwijls overdreven groot is voorgesteld. Veith stelt de vraag dat als de mensen in het Zuiden de legers uit het Noorden als bevrijders zagen hoe het dan mogelijk is dat zij in 1975 massaal op de vlucht sloegen en probeerden Saigon te bereiken.

Zuid-Vietnamese militairen liepen als zij deserteerden ook niet massaal over naar het Nationaal Bevrijdingsfront of het leger van Noord-Vietnam, maar gingen terug naar hun vrouw en kinderen in hun oude woonplaats. Veith geeft verder aan dat het leger van Zuid-Vietnam, hoewel het gebrek had aan munitie, olie en voedsel, fanatiek vocht en dat de werkelijke verklaring van de nederlaag een heel andere is. Hij wijst op zes zaken: de slechte economische omstandigheden in Zuid-Vietnam, het ontbreken van Amerikaanse vuurkracht (vooral luchtsteun) op het beslissende moment, de vermindering van de Amerikaanse materiële hulp, militaire blunders van president Nguyen van Thieu, het aangetaste Zuid-Vietnamese moreel en – als belangrijkste – de bewuste schending van de Akkoorden van Parijs door de regering in Hanoi. Het Politbureau en het Bevrijdingsfront schonden volgens Veith na januari 1973 onmiddellijk, bewust en systematisch de Akkoorden. Men realiseerde zich dat dit gewapenderhand en snel moest gebeuren, omdat de omstandigheden gunstig waren. Zuid-Vietnam zou steeds sterker worden, mogelijk zou China zich op enig moment tegen een machtsconcentratie in Vietnam verzetten en de Verenigde Staten hadden zich met hun leger teruggetrokken, maar niemand wist of dat voor altijd was.

Sommige auteurs leggen sterker de nadruk op de terughoudendheid van de Noord-Vietnamese regering in het Zuiden in de eerste maanden na het sluiten van de Akkoorden en beweren dan vaak dat het Thieu was die als eerste de afspraken van Parijs schond. Het lijkt mij een weinig zinvolle discussie, omdat het duidelijk het voornemen van beide partijen was zich niet te houden aan de Akkoorden. Thieu wilde een einde maken aan de aanwezigheid van Noord-Vietnamese troepen in het Zuiden en de gebieden die het Bevrijdingsfront of Noord-Vietnam bezetten, veroveren. Noord-Vietnam beschouwde de Akkoorden tandenknarsend als een tussenfase op weg naar de eindzege op Zuid-Vietnam en de vestiging van een communistische dictatuur in heel Vietnam.

Veith geeft een beschrijving van Nguyen Van Thieu, waarin hij naast kritiek – vooral op zijn militaire besluiten in 1974 en 1975 – ook waardering en begrip toont voor de Zuid-Vietnamese president. Hij noemt het beeld dat de meeste Amerikanen van hem hebben, dat hij een corrupte en onbekwame dictator was, een karikatuur. Zo eendimensionaal was hij niet, hij was een veel gecompliceerdere man. Hij beschikte binnen het parlementaire stelsel in opbouw wel over autoritaire macht, maar dit kon gezien de complexe oorlogssituatie ook vaak niet anders en het was bovendien zo door de grondwet bedoeld. Hij opereerde inderdaad omzichtig, verborg zijn troeven zorgvuldig en kwam pas na lang aarzelen tot een besluit. Een van de redenen was dat hij voortdurend rekening hield met een staatsgreep. Hij probeerde ook de Vietnamese bureaucratie te moderniseren en effectiever te laten functioneren en verkreeg door zijn landhervorming steeds meer steun van de boeren op het platteland – een vaststelling van Veith, waarbij wij gezien de bevindingen in het vorige hoofdstuk over het effect van de pacificatiepolitiek wel enkele vraagtekens moeten plaatsen. Blijkbaar realiseerden de communisten zich hoe belangrijk hij was voor het voortbestaan van Zuid-Vietnam, schrijft Veith, want zij wilden hem per se afzetten. Verhalen in de Noord-Vietnamese en kritische westerse pers dat hij 200 duizend politieke tegenstanders in de gevangenis had opgeborgen zijn zeker onjuist, wat niet betekent dat er helemaal geen politieke gevangenen waren, zoals wij al zagen.

Wat betreft de waardering van de regering en het leger van Zuid-Vietnam kunnen wij spreken van een voorzichtige accentverschuiving ten gunste van Thieu. Hoe ligt dat voor de Amerikaanse politiek in de jaren 1973-1975? In de postrevisionistische literatuur wordt veelal een negatief beeld geschetst. Men is daarin vooral kritisch, omdat de regering-Nixon na het sluiten van de Akkoorden van Parijs Thieu voldoende steun gaf om hem aan te moedigen aan zijn eigen plannen voor Zuid-Vietnam vast te houden, maar niet genoeg om te garanderen dat hij zich zou kunnen handhaven. De belofte die Nixon aan Thieu deed dat hij Zuid-Vietnam bleef steunen en met alle beschikbare middelen zou reageren als Noord-Vietnam de Akkoorden schond, zorgde er bovendien voor dat de Zuid-Vietnamese president in 1973 niet voelde voor onderhandelen met zijn tegenstanders in het Zuiden. Veel (neo-)revisionistische auteurs zijn eveneens kritisch over de houding van de regering-

Nixon in deze fase, maar zij zijn vaak ook op zoek naar zondebokken die ervoor zorgden dat deze regering geen steun kon geven aan Zuid-Vietnam.

Ik heb de herinneringen van de burgeradviseur Frank Scotton al een aantal keren genoemd. Deze ‘ervaringsdeskundige’ is kritischer over Thieu dan de hierboven genoemde Veith en vormt daarmee een nuttige correctie van al te enthousiaste verhalen over de Zuid-Vietnamese president. Het is een hele waslijst die Scotton opsomt: de presidentsverkiezingen van 1971 waren ‘meer een klucht dan een werkelijke verkiezingsstrijd’, het grote probleem van het leger was niet de inzet van de soldaten maar het ongeschikte leiderschap op het hoogste niveau en het allergrootste probleem was dat de regering-Thieu er nooit in slaagde een levensvatbaar alternatief te ontwikkelen waarvoor de mensen in het Zuiden bereid waren hun leven te geven. Maar zijn kritiek heeft ook een keerzijde. Scotton is in zijn conclusies ondubbelzinnig over wat volgens hem de kern van de kritiek op Nixon en Kissinger moet zijn en over de mate waarin hun besluiten Thieu raakten. In de eerste plaats verlengden zij de oorlog volkomen onnodig met zes jaar, alleen maar om zo het eergevoel en de geloofwaardigheid van de Amerikanen te redden. Daarna dwongen Kissinger en Nixon Nguyen van Thieu tot een pact met de duivel, doordat zij eisten dat hij moest accepteren dat de Noord-Vietnamese troepen volgens de Akkoorden van Parijs in het Zuiden mochten blijven. En ten slotte lieten de Amerikaanse regering en het Congres hem op ‘een hardvochtige en oneervolle manier’ in de steek in 1974-1975. Hij is ook helder over de vraag of het Amerikaanse leger op het punt stond in 1973 de oorlog te winnen. Het doel van een oorlog is volgens hem de wil van de vijand breken, opdat die toegeeft aan de tegenstander. Het omgekeerde gebeurde echter in Vietnam. De wil van de Amerikanen schrompelde ineen en verdween uiteindelijk volledig.

In het vorige hoofdstuk wees ik al op de kritiek op Nixon en Kissinger dat zij slechts een tussenfase wensten tussen het terugtrekken van het Amerikaanse leger en de val van Zuid-Vietnam. In bijdragen in de *Newsletter van the Society for Historians of American Foreign Relations* hebben twee historici, Jeffrey Kimball en Jussi M. Hanhimaki, in 2001 korte metten gemaakt met de beweringen van Nixon en Kissinger achteraf dat de opvatting van de decent interval flauwekul was en bovendien laten zien dat het eenzijdig is om vooral het Congres de schuld te geven. Volgens de twee Amerikaanse politici was de nederlaag van Zuid-Vietnam de schuld van de schendingen van de Akkoorden door de communisten, van de onbekwaamheid van de regering in Saigon en van de onwil van het Amerikaanse Congres om de regering-Thieu fatsoenlijk te steunen. Nu kan men deze opvattingen in meer of mindere mate nog wel verdedigen, maar dat geldt zeker niet voor het ontkennen van wat men de decent interval noemt. Op basis van documenten die afkomstig zijn uit de sfeer van de Nationale Veiligheidsraad en de verslagen van de onderhandelingen tussen Amerikaanse en Noord-Vietnamese diplomaten concludeert Kimball dat Nixon van mening was dat de Amerikaanse eer kon worden gered door de vijand te verzwakken en de regering van Thieu te versterken in de periode dat Amerika zich volledig terugtrok. Op deze wijze kon de val van Zuid-Vietnam worden voorkomen of zo lang worden uitgesteld dat het leek alsof de nederlaag niet aan de Verenigde Staten kon worden verweten. Nixon was de bedenker van die strategie, Kissinger meer de uitvoerder ervan, maar hij leverde ook zijn bijdragen. Een belangrijke nieuwe bron die Kimball noemt, waren de aantekeningen die Kissinger maakte in het notitieboek dat hij gebruikte om richtlijnen vast te leggen voor de besprekingen met de Chinese leider Zhou Enlai in juli 1971, ter voorbereiding van de reis van Nixon naar China in 1972. Daarin kan men lezen dat Kissinger namens Nixon aan de Chinese premier mocht vertellen dat de Verenigde Staten een regeling wilden die de politieke ontwikkeling van Zuid-Vietnam aan de Vietnamezen alleen zou overlaten. ‘Wij zijn zover dat wij al onze troepen op een vastgestelde datum willen terugtrekken en objectieve feiten de politieke toekomst willen laten bepalen.’ Kissinger schreef in de marge: ‘Wij hebben een “decent interval” (fatsoenlijke tussenperiode) nodig. U heeft onze verzekering.’ Bovendien krabbelde hij op de kaft: ‘Laat Mao een uitspraak doen over het verraden van bondgenoten.’ Kissinger wist dat de term vriendschap voor de

Chinezen van geringe betekenis was en in de onderhandelingen moest aan hen klaarblijkelijk duidelijk worden gemaakt dat dit ook voor de Amerikanen gold.

Hanhimaki wijst op basis van in 2000 en 2001 gedeclassificeerde documenten erop dat Kissinger de decent-intervalpolitiek zelfs via Moskou en Peking in 1971 en 1972 lekte naar Hanoi. In oktober van dat laatste jaar liet Kissinger Zhou Enlai opnieuw merken dat hij een nieuwe verhouding met het belangrijkste land van Azië belangrijker achtte dan de 'lastige' kwestie Vietnam, waaraan hij zo snel mogelijk een einde wilde maken. Uit de banden van de gesprekken op het Witte Huis waarbij Nixon en Kissinger waren betrokken blijkt ook nog eens zonneklaar hoe cynisch beide politici naar de situatie in Vietnam keken. Een voorbeeld uit vele is Nixons opmerking op 14 maart 1973 tegen zijn medewerker Bob Haldeman: 'Wel, Henri heeft volledig gelijk. Wij moeten alles doen dat in ons vermogen ligt om ervoor te zorgen dat [de Akkoorden van Parijs] een tijdlang werken, maar over een aantal jaren geeft niemand er nog een bal om wat er in Vietnam gebeurt.' Het laat ook nog eens zien hoe leugenachtig het is om alleen het Congres de schuld te geven van het uitblijven van Amerikaanse steun voor Zuid-Vietnam. Een nuancering van Daddis is hier nog wel van belang. In zijn studie benadrukt hij dat deze strategie niet zo bewust vooraf was gepland door Kissinger en Nixon als vaak is gesuggereerd, maar dat die zich in de loop van de tijd geleidelijk aan ontwikkelde als het enige alternatief om een akkoord tussen Washington en Hanoi te bereiken, waarbij zij er op voorhand niet zeker van waren of Zuid-Vietnam het alleen zou kunnen redden. Het betekende volgens hem ook niet dat zij niet probeerden om Zuid-Vietnam overeind te houden met financiële steun of met militaire middelen, als dat laatste mogelijk was.

Vier studies waarin de achtergrond van deze Amerikaanse houding wordt geschetst en bovendien veel aandacht is voor de afwegingen van Hanoi zijn van Larry Berman (2001), Pierre Asselin (2002 en 2018) en Lien-Hang T. Nguyen (2012). Larry Berman schetst in zijn in het vorige hoofdstuk al genoemde studie *No peace, no honor. Nixon, Kissinger, and betrayal in Vietnam* geen erg fraai beeld van wat de regering-Nixon in Parijs heeft bereikt. Volgens Berman spraken Nixon en Kissinger in januari 1973 wel over vrede, maar zij zagen de besprekingen feitelijk als een middel om de oorlog te continueren. Asselin beklemtoont in 2002 in *A bitter peace. Washington, Hanoi, and the making of the Paris agreement* dat zowel de Verenigde Staten als Noord-Vietnam in Parijs kortetermijndoelen nastreefden en dat beide staten zodra die waren gerealiseerd heel cynisch de Akkoorden verder negeerden. Het was 'a bitter peace', omdat de Akkoorden gezien de houding van de betrokkenen nooit werkelijk vrede konden brengen in Vietnam. In zijn studie uit 2018 wijst hij erop dat in de laatste dagen voor de ondertekening van de Akkoorden beide partijen op 'een agressieve manier' bezig waren delen van Zuid-Vietnam onder hun controle te brengen om zo hun gebieden ten koste van de ander te vergroten. En ook na het sluiten van de Akkoorden hadden beide partijen niet de bedoeling de afspraken te respecteren. Noord-Vietnam stuurde verse troepen naar het Zuiden, deed moeilijk over het aantal krijgsgevangenen en voelde niets voor een compromisregeling op politiek gebied in het Zuiden. Thieu was nog duidelijker. Die bleef vasthouden aan zijn 'vier neens' en dat betekende onder andere dat zijn soldaten de opdracht kregen communistische gebieden te veroveren. Vooral de aanwezigheid van 150 duizend Noord-Vietnamese militairen in het Zuiden beschouwde hij als een gruwel. Lien-Hang T. Nguyen benadrukt dat Nixon en Kissinger zich realiseerden dat zij akkoorden hadden gesloten die onmiddellijk zouden worden geschonden. Zij wisten dat zij die alleen enigszins overeind konden houden met hun B-52's, maar Watergate voorkwam dat scenario. Zij toont in *Hanoi's War* op basis van Noord-Vietnamese archiefbronnen aan dat de leiders van de Vietnamese Arbeiders Partij in Hanoi de Akkoorden eveneens als een tijdelijke politieke oplossing zagen die daarna nog militair moest worden beslist.

Uit de werken van Nguyen, Veith en Tuong Vu en de bronnen die zij gebruiken, bijvoorbeeld het recent vrijgegeven deel van de correspondentie tussen het Politbureau en de legerleiding in Zuid-Vietnam, blijkt ook dat de leiders van Noord-Vietnam de Akkoorden van Parijs als een grote zege

voor Noord-Vietnam beschouwden. De Amerikaanse troepen moesten zich uit Vietnam terugtrekken en hun eigen militairen mochten in het Zuiden blijven. In de partijkrant *Hoc Tap* kon men op 1 februari 1973 lezen dat ‘het anti-Amerikaanse verzet om het land te redden het meest glorieus moment was in de duizend jaar durende strijd van nationaal Vietnamees verzet tegen buitenlandse invasies...dit zou een enorme invloed hebben op de ontwikkeling van de wereldrevolutie in de decennia die volgden in de twintigste eeuw’. Zoals wij al eerder vaststelden, vielen in de ogen van de Noord-Vietnamese leiders de geestdrift van de Vietnamese bevolking het eigen land tegen het imperialisme te beschermen en de wereldrevolutie te verspreiden samen. De grote tegenstelling in de twintigste eeuw was volgens de Vietnamese communistische theoreticus Hoang Tung die tussen het imperialisme en het socialisme. In Vietnam was dat conflict nu met succes beslecht dankzij de revolutionaire wil van het Vietnamese volk. Le Duan wees er zelfs op dat de denkbeelden van de Sovjetunie over detente en van de nieuwe Chinese leider Deng Xiaoping over een driedeling in de wereldpolitiek tussen de twee grootmachten de Verenigde Staten en de Sovjetunie, de geïndustrialiseerde landen en de Derde Wereld met China niet correct waren. Hij riep op tot de verdere bestrijding van het imperialisme en de verspreiding van de revolutionaire ideologie naar kapitalistische landen. Dat de Verenigde Staten toenadering zochten tot de Sovjetunie en China was omdat dat land door allerlei tegenslagen erg was verzwakt. Deze theoretische bespiegelingen van de Noord-Vietnamese leiders blokkeerden echter geenszins de meer praktische besluitvorming over de hereniging van Vietnam die in maart en mei 1973 zijn beslag kreeg – zoals wij zo dadelijk nog meer in detail zullen vaststellen. De communistische leiders in Hanoi besloten toen het Noorden en het Zuiden door militair geweld samen te voegen, hun leger in het Zuiden op grote schaal te versterken en op het geschikte moment tot een grote aanval over te gaan. Het is ook het beeld dat wij aantreffen in de memoires van Giap (*Unforgettable days*) uit 1975 en generaal Van Tien Dung, de opperbevelhebber van het Noord-Vietnamese offensief, (*Our great spring victory*) uit 1977 en in de eveneens uit Hanoi afkomstige publicatie *Vietnam. The anti-U.S. resistance for national salvation 1954-1975: military events*.¹⁰⁸

De politieke en militaire ontwikkelingen in de jaren 1973-1975

De situatie in Vietnam na de Akkoorden is getypeerd als ‘de luipaardenoplossing’, omdat de gebieden van de regering van Thieu en de communisten in Zuid-Vietnam kris kras door elkaar heen lagen. Het was een regeling die vooral gunstig was voor Noord-Vietnam. De voordelen waren evident. Het betekende volgens Hanoi dat de regering in Saigon eerder bereid zou zijn met Noord-Vietnam overleg te voeren, het hield verder in dat zowel de Verenigde Staten als Thieu de facto het bestaan van twee regeringen en controlezones erkenden en daarmee de legitimiteit van de communistische regering, het maakte het voor Hanoi gemakkelijker in te grijpen als er opnieuw zou worden gevochten en het zou voor het leger van Zuid-Vietnam niet gemakkelijk zijn de gebieden die zij controleerden aanzienlijk uit te breiden. Thieu dacht hier heel anders over en beschouwde het als een volstrekte anomalie dat in zijn staat delen van een andere regering – of regeringen, zo men wil – lagen. Hij probeerde in wat wel is aangeduid als ‘de oorlog van de vlaggen’ na het sluiten van de Akkoorden van Parijs de door hem gecontroleerde delen van Zuid-Vietnam juist zoveel mogelijk uit te breiden.

Thieu was vastbesloten Zuid-Vietnam als zelfstandige staat te handhaven en de Noord-Vietnamese troepen van het grondgebied in het Zuiden te verdrijven. Hij hield verder onverkort vast aan zijn ‘vier neens’: geen onderhandelingen met de vijand, geen communistische activiteiten in het Zuiden, geen coalitieregering en geen afstand van gebied. Het waren op zichzelf beschouwd al zaken die een toepassing van de politieke bepalingen in de Akkoorden van Parijs volstrekt onmogelijk maakten. Nguyen Van Thieu, die bij het sluiten van de Akkoorden volgens Amerikaanse gegevens 75 procent van het Zuid-Vietnamese grondgebied en 85 procent van de bevolking controleerde, had

kort voordat de Akkoorden waren gesloten gebied aan het Nationaal Bevrijdingsfront verloren en probeerde dit terug te krijgen door daar vluchtelingen een woonplaats te geven en door het bouwen van versterkingen. Maar hij beperkte zich niet tot het verwerven van de vlak voor de Akkoorden verloren gegane gebieden (zo'n 300 dorpen). Hij liet Noord-Vietnamese bases en aanvoerlijnen en 90 dorpen die de Voorlopige Revolutionaire Regering al veel langer in handen had aanvallen door het Zuid-Vietnamese leger. Door deze operaties verloor dit leger in 3 maanden tijd 6000 man.

Moeten wij nu de schuld van het voortduren van de oorlog alleen of vooral bij Thieu neerleggen? De conclusie kan, zoals ik hiervoor al aangaf, geen andere zijn dan dat beide regeringen hun militaire positie wilden verbeteren en dat afspraken over de wapenstilstand net zo lang golden als de partijen die gunstig oordeelden voor hun eigenbelangen. Ook na het sluiten van de Akkoorden bleef Noord-Vietnam vasthouden aan de hereniging van Vietnam onder de leiding van de communistische partijtop in Hanoi. Ondanks de wens deze hereniging zo snel mogelijk tot stand te brengen – men denke aan de drie door Veith genoemde gunstige factoren – realiseerde men zich dat de situatie in 1973 niet simpel vergeleken kon worden met die in 1954. Zuid-Vietnam bezat nu een stabielere regering dan destijds en Thieu beschikte op papier over het op vier na grootste leger ter wereld. Getalsmatig leek de militaire krachtsverhouding in het Zuiden dus in het voordeel van de regering van Thieu. De leiders in Hanoi vreesden bovendien een Amerikaanse reactie als zij de strijd hervatten. Zij vonden het ook noodzakelijk dat het Noorden zich economisch enigszins herstelde en dat de communisten in het Zuiden zich hergroepeerden voordat een grote oorlog denkbaar was. Er was daarnaast geen sprake van een harde garantie dat beide delen zich zouden herenigen onder leiding van Hanoi. Het was nu ook een stuk lastiger een oorlog voor te stellen als een anti-Amerikaanse of anti-imperialistische actie. Zij begrepen verder dat de bondgenoten de Sovjetunie en China verwachtten dat de oorlog nu definitief was beëindigd. Zowel de Chinese als de Russische leiders maakten dat Hanoi heel goed duidelijk. Uit pure noodzaak maar óók om redenen die verband hielden met gunstige public relations voor hen in de Verenigde Staten en andere landen koos het Politbureau daarom naar buiten toe voor een terughoudende opstelling in afwachting van een geschikt tijdstip voor verdere actie. Hanoi gaf de troepen in het Zuiden nog voor de wapenstilstand was gesloten formeel de opdracht alle gevechtsactiviteiten te staken en zich te houden aan de zogenoemde 'vijf neens': geen vijandelijke troepen aanvallen, geen vergelding van aanvallen door de vijand, geen omsingeling van afgezonderde vijandelijke bases, geen gebruik van artillerie en geen vorming of uitbreiding van 'de bevrijde gebieden'. Maar dat was slechts een facet van de Noord-Vietnamese politiek.

Volgens sommige, vooral oudere, communistische leiders in het Zuiden was de strategie van Hanoi begin 1973 te passief. Wij wilden in 1973 zeker geen herhaling van de ernstige naïviteit van de periode 1954-1956 toen wij werden gedwongen af te zien van geweld en onze doelen alleen met politieke middelen moesten proberen te bereiken, beweerde de leider van het Bevrijdingsfront Tran Van Tra in 1982 in een Noord-Vietnamese publicatie. De analogie met 'post-Genève 1954' werd door hen gevreesd. Generaal Tran Van Tra gaf aan plaatselijke bevelvoerders in het Zuiden daarom toestemming het leger van Zuid-Vietnam zoveel mogelijk terug te dringen. Tra was later in zijn publicatie heel duidelijk dat hij daarmee bewust de Akkoorden van Parijs liet schenden en dat hij soms ook verderging dan het Politbureau in Hanoi op dat moment durfde gaan. Het was echter in Hanoi niet een kwestie van haviken tegenover duiven, zoals wel is gesuggereerd. Het ging louter om de vraag wanneer men het best kon toeslaan en ondertussen verspreidde men een andere boodschap om goodwill te kweken bij andere regeringen en de anti-oorlogsbeweging in de Verenigde Staten. Die was dat de oorlogshitser Nguyen Van Thieu de Akkoorden van Parijs schond, maar dat men daar zelf aan vasthield én dat men bezig was met de opbouw van de eigen economie. Dat alles gebeurde op hetzelfde moment dat Le Duan bereid was, zodra die mogelijkheid zich voordeed, de Akkoorden te

schenden, en dan een beslissing wilde forceren met een grootschalige oorlog en zijn aanhangers in het Zuiden probeerden zoveel mogelijk gebied in Zuid-Vietnam in handen te krijgen.

Belangrijke besluiten vielen in Hanoi in maart en mei 1973. Op 27 maart kwam het Politbureau bijeen met de belangrijkste andere politieke en militaire leiders. Volgens Le Duan hadden de Verenigde Staten hun troepen wel teruggetrokken, maar er was nog steeds sprake van een Amerikaanse interventie en 'de marionetten' probeerden in Saigon de overeenkomsten te saboteren, onder andere doordat zij weigerden een nieuwe regering te vormen en doordat zij communistische gebieden afpaktten. Hij negeerde daarbij twee zaken. In Parijs was niet afgesproken een nieuwe regering te vormen, maar wel dat een raad verkiezingen zou organiseren voor een nieuwe regering. Bovendien had Hanoi al laten weten niet voor rechtstreekse verkiezingen voor de Zuid-Vietnamese bevolking te voelen. Er was wel enige discussie. Dat ging niet over de wenselijkheid om het Zuiden onder de macht van Hanoi te brengen, maar over de vraag of een militaire verovering van het Zuiden niet grote economische consequenties had voor het Noorden. Le Duan merkte hierover op dat de verdere uitbreiding van het leger de economische ontwikkeling niet mocht blokkeren. Na deze vergadering begon Giap met de uitwerking van de eerste plannen voor de verovering van het Zuiden binnen twee jaar. De tweede belangrijke bijeenkomst van het uitgebreide Politbureau vond op 24 mei plaats. Het laat zien dat Giap, de minister van Defensie, die in 1968 en 1972 veel invloed was kwijtgeraakt, nu weer belangrijker was geworden. Dat wil overigens niet zeggen dat Giap en Le Duan volledig op een lijn zaten. Le Duan pleitte nog steeds, naar het voorbeeld van 1968, voor militaire acties en een grote volksofstand in de steden. Giap wenste een groot offensief en had weinig vertrouwen in de volksofstand. Een belangrijke stafmedewerker van Giap luitenant-generaal Hoang Van Thai verzamelde vooraf informatie bij militaire leiders in Hanoi en in het Zuiden. Een belangrijk thema tijdens de besprekingen was volgens Tran Van Tra in zijn boek welk leger het sterkst was, het Noord- of het Zuid-Vietnamese. Degenen die meenden dat het Noord-Vietnamese sterker was, hadden volgens hem de overhand. Dat was ook de boodschap voor de bijeenkomst van het Politbureau op 24 mei. In zijn openingsrede stelde Le Duan opnieuw dat de Zuid-Vietnamezen op grote schaal de Akkoorden schonden. De Akkoorden waren 'een grote overwinning...[maar]...de revolutie moet voorwaarts marcheren op het pad van geweld. En dan zullen wij zeker winnen'. Truong Chinh en Pham Van Dong stelden kritische vragen, maar Giap blies de onzekerheid weg met een verhaal over de militaire krachtsverhoudingen. Volgens hem had het Zuid-Vietnamese leger alleen maar successen kunnen behalen, omdat het Noord-Vietnamese leger niet had teruggevochten. Vervolgens sprak het Politbureau zich uit voor een grote oorlog en begon men met de verdere voorbereiding daarvoor. Niet alleen enorme hoeveelheden oorlogsmateriaal maar ook nieuwe troepen vertrokken naar het Zuiden, waardoor daar begin 1974 250.000 communistische soldaten actief waren. Soms treft men in publicaties in het Westen hogere getallen aan, tot wel 400.000, maar het laat zich onmogelijk vaststellen of die kloppen. Er werden verder wegen en een ruim 1000 kilometer lange pijpleiding aangelegd van Quang Tri naar Lac Ninh (75 kilometer ten noorden van Saigon). Ondertussen bleef men naar buiten toe het beeld uitdragen dat het economische herstel van het Noorden op de eerste plaats kwam en sprak Le Duc Tho in Parijs met Kissinger.

In juni 1973 kwamen Tho en Kissinger daar nog een keer bijeen om naar de uitvoering van de Akkoorden te kijken, maar veel meer dan wat papieren afspraken bereikten zij niet. Uit de in 1985 gepubliceerde herinneringen van de minister van Justitie van de Voorlopige Revolutionaire regering van Zuid-Vietnam Truong Nhu Tang weten wij dat Le Duc Tho en de andere leiders in het Noorden weinig waarde hechtten aan de afspraak over een coalitieregering waarvan de Voorlopige Revolutionaire Regering deel uitmaakte. Tot verrassing van Kissinger drongen zij hierop niet of nauwelijks aan. Volgens Tang was dat, omdat Tho vreesde dat de aanhangers van Thieu of de zuidelijke nationalisten zo te veel macht kregen. Die laatsten waren volgens de Noord-Vietnamese leider voor een deel mensen die niet waren te vertrouwen of onvoldoende fanatiek communist waren.

In oktober 1973 bevestigde het Centraal Comité in Hanoi tijdens zijn 21e vergadering de voorstellen van het Politbureau van maart en mei, vandaar de aanduiding Resolutie 21. De enige weg die nog kon worden gevolgd 'gezien het gegeven dat Thieu niet tot toepassing van de Akkoorden kon worden gebracht' was een krachtige revolutionaire oorlog met als doel de vijand te verslaan en een volledige overwinning te behalen. Maar voorlopig moest men nog wel voorzichtig zijn, vooral posities verdedigen of die recent waren kwijtgeraakt terugveroveren. Men mocht zeker niet zo ver gaan dat de Amerikanen zouden ingrijpen. Zolang men er niet zeker van was dat de Verenigde Staten niet intervenieerden, was dus terughoudendheid geboden en mocht men alleen aftasten hoever dat land bereid was te gaan. En zoals onmiddellijk na het sluiten van de Akkoorden gingen ook nu de aanhangers van Hanoi in het Zuiden verder dan wat feitelijk de bedoeling was en ondernamen zij offensieven op plaatsen waar dat niet was bedoeld.

Het meest bedreigend voor Zuid-Vietnam was de situatie in het noorden, vooral in de grensprovincie Quang Tri. Eind 1973 was daar een stabilisatie bereikt. Het platteland was vrijwel geheel in handen van de communisten en Thieu controleerde alleen de steden Quang Tri en Hue en een smalle kuststrook. Op verscheidene andere plaatsen in Zuid-Vietnam stonden beide partijen op dat moment ook tegenover elkaar. 'De oorlog van de vlaggen' was zo in de loop van 1973 overgegaan in 'de periode van het onophoudelijke vuur'. Volgens een rapport dat op 27 januari 1974 in Saigon verscheen, waren sinds het sluiten van de Akkoorden een jaar eerder 13.778 soldaten van het leger van Zuid-Vietnam, 2159 burgers en 45.057 communistische soldaten gedood. Deze getallen geven een beeld, maar wij mogen aannemen dat er veel meer doden zijn gevallen en sommige 'tellingen' spreken van ten minste 80.000, onder wie 14.000 burgers.

Het leger van Zuid-Vietnam was op papier ontegenzeggelijk getalsmatig het sterkst. In de bronnen en de literatuur vindt men getallen tot 1.000.000 soldaten, opgedeeld in 400.000 tot 500.000 militairen van het reguliere leger, bijna 300.000 regionaal gebonden troepen en bijna 250.000 lokaal actieve soldaten, vooral in de sfeer van de dorpen. De vraag is echter wat die cijfers waard zijn. Wij weten dat een aantal legeronderdelen vooral op papier bestond en dat de gevechtskracht van de niet-reguliere militairen beperkt was. Daarnaast waren er steeds militairen die deserteerden of op zoek gingen naar hun familie. De Amerikaanse historicus Herring meent in zijn studie over de Vietnam Oorlog dat er in 1974 nog minder dan 150.000 reguliere militairen inzetbaar waren en er is voor dat jaar een groep van 240.000 militairen die deserteerden genoemd. Het laat zich dus achteraf moeilijk vaststellen, is mijn conclusie. Het is in dat verband opvallend dat Veith die in zijn studie recent uitgebreid aandacht besteedde aan de operaties van het Zuid-Vietnamese leger in de jaren 1973-1975 nauwelijks of geen exacte getallen noemt over de omvang van het Zuid-Vietnamese leger. De situatie op materieel gebied was in werkelijkheid duidelijk in het voordeel van het Noord-Vietnamese leger en het Bevrijdingsfront. De tanks die Noord-Vietnam in het Lenteoffensief van 1972 door de Amerikaanse bombardementen had verloren werden in 1973 en 1974 aangevuld. In snel tempo werd een sterk bewapende strijdmacht opgebouwd in het zuiden van Noord-Vietnam en in Laos en Cambodja. Een analyse van het CIA van januari 1973 had nog gesteld dat bij het sluiten van de Akkoorden 145.000 Noord-Vietnamese of andere communistische strijders in het Zuiden waren achtergebleven. Volgens een CIA-bericht van oktober 1973 waren sinds begin 1973 70.000 man, 400 tanks en 200 stuks artillerie over de nu met vrachtauto's meestal goed te berijden Ho Chi Minhroute naar het Zuiden vervoerd en naderde de voltooiing van een weg die bij alle weersomstandigheden kon worden gebruikt van Noord-Vietnam naar de provincie Tay Ninh in het Zuiden. Bovendien had men 15 stellingen voor luchtafweer en 12 vliegvelden aangelegd. Dit betekende dat het Noord-Vietnamese leger begin 1974 in het Zuiden over bijna 250.000 soldaten en een goed uitgerust leger beschikte. Een rapport van het Amerikaanse Congres concludeerde in mei 1974 dan ook dat het zeer de vraag was of het Zuiden een logistieke voorsprong had, zoals vaak werd beweerd. De Amerikanen pompten ook enorme hoeveelheden militair materieel Zuid-Vietnam binnen met in 1974 nog een

waarde van 700.000.000 dollar, maar dat was veel minder dan in de jaren daarvoor. Het leidde in 1974 tot een schaarste aan munitie en wapenonderdelen en het slechts beperkt kunnen inzetten van vliegtuigen en rijdend materieel. Als gevolg van de strategie van Thieu om zoveel mogelijk gebied in handen te krijgen raakten zijn troepen bovendien steeds meer verspreid over het hele land. Daardoor verzwakte hij zijn militaire positie.

Alhoewel het parlementaire stelsel in Zuid-Vietnam bleef functioneren, kreeg Thieu's staat een steeds autoritairder karakter. Al vanaf augustus 1971 werden dorpschouwen niet meer gekozen maar benoemd. In 1972 vergrootte hij zijn controle over de dorpen, doordat hij politieofficieren een belangrijke rol gaf. Het aantal politieke partijen werd door hem tot drie beperkt. Alle ambtenaren moesten verplicht lid zijn van zijn Dan Chu (Democratische Partij). In het parlement versterkte hij zijn positie en hij verkreeg toestemming dat hij een derde keer tot president kon worden gekozen. De machtsconcentratie in de handen van Thieu en zijn partij, die gezien de oorlogssituatie niet onbegrijpelijk was, leidde tot veel kritiek. De situatie werd nog verergerd, doordat de economische problemen steeds groter werden. Het grotendeels wegvallen van de Amerikaanse economische steun zorgde voor een totale ontwrichting van de kwetsbare Zuid-Vietnamese economie. De Amerikaanse aanwezigheid had voor 300 duizend banen gezorgd. Tussen 1966 en 1972 hadden de Amerikanen 2 miljard dollar uitgegeven in Vietnam, vooral in de dienstensector (taxichauffeurs, huispersoneel, technici, barpersoneel en aanverwante diensten). Het was een kunstmatige economische groei zonder structurele elementen, zoals sparen en investeringen in de economie. Ondertussen hield Thieu de prijzen van landbouwproducten zoals rijst laag met steeds meer nadelige effecten voor de boeren. Na het vertrek van de Amerikanen in 1973 was er weldra een enorme inflatie (65 procent) en een sterke toename van de werkloosheid. Dalende lonen van het overheidspersoneel zorgden voor steeds meer corruptie in een land waar dit de laatste jaren toch al sterk was toegenomen door de verkoop van bestuursfuncties en door de binding van parlementsleden met door Thieu gestuurde betalingen in ruil voor politieke steun. Wat hoog op de politieke ladder in het groot gebeurde, vond in lagere echelons met geringere bedragen plaats.

Het economische debacle werd verder versterkt door Thieu's oorlogspolitiek, zoals zijn poging de gebieden van de vijand uit te hongeren (de Rijstoorlog). Dit leidde tot een wijdverspreide voedselschaarste. De politieke situatie werd als gevolg van de steeds verder toenemende honger, werkloosheid, corruptie en morele verval steeds instabieler. Toen de kritiek toenam, reageerde Thieu met het sluiten van 24 nieuwsagentschappen. In drie Vietnamese kranten kon men in september 1974 een scherpe veroordeling van de regering-Thieu aantreffen. Dat was naar aanleiding van de aanklacht van de eerdergenoemde priester Tran Huu Thanh. Hij maakte gewag van de (voor een deel verzonnen) corruptie en het nepotisme van Thieu, zijn familie (vooral zijn vrouw) en van zijn medestanders. Dit was niet het enige protestgeluid. Er waren demonstraties die tot doel hadden politieke gevangenen vrij te krijgen, er was een beweging van vrouwen voor vrede en journalisten bekritiseerden het muilkorven van de pers door een familielid van Thieu. Ofschoon Thieu in oktober enige ministers en honderden officieren die van corruptie werden beschuldigd verving, maakte dit geen einde aan de ontevredenheid. Vooral het optreden van de politie en het kortwieken van de pers bleven onrust veroorzaken. Bovendien ageerden boeddhisten voor een verzoening met de communisten. Er waren ook politieke figuren actief die meenden dat een Zuid-Vietnamese regering zonder Thieu een compromis met Hanoi kon bereiken; men dacht daarbij vooral aan Duong Van Minh. Zij meenden ook dat er voorlopig afzonderlijke regeringen in Noord en Zuid zouden blijven en dat zelfs als Hanoi in een verenigde regering aan de touwtjes trok geen wraakacties door noordelingen plaatsvonden. In 1975 stelden zij vast hoe irreëel deze verwachtingen waren geweest. Er waren ook veel mensen in het Zuiden die heel anders naar de toekomst keken. Naar het voorbeeld van het bloedbad van Hue in 1968 vreesden zij dat nu hetzelfde zou gebeuren als de leiders in Hanoi in heel Vietnam aan de macht kwamen. Amerikaanse politici wakkerden dat soms aan. Minister van

Defensie James Schlesinger sprak over 200.000 doden als de communisten wonnen en in de krant van het Amerikaanse leger *Pacific Stars and Stripes* kon men zelfs het getal van 1.000.000 doden lezen. Het was een gevoel dat breed werd gedeeld. De CIA-man Frank Snepp schreef op 15 april in zijn dagboek: ‘Verhalen over wreedheden zijn er in overvloed, met de nodige fantasie verspreid door de radio van Saigon, de lokale pers en de ambassade. In opdracht van de ambassadeur is [de politieke adviseur] Joe Bennett ijverig hiermee bezig, gebaseerd op rapporten uit de derde hand die van boeddhistische monniken uit Buon Ma Thuot afkomstig zijn. “Zij trekken daar de vingernagels van vrouwen uit en hakken de dorpsraad fijn”, schreef een van zijn medewerkers.’ Deze angst verklaart voor een deel de paniek die in 1975 uitbrak toen de legers uit het Noorden oprukten naar Saigon.

De regering-Nixon bleef Thieu steunen. Ofschoon de Akkoorden ook politieke rechten gaven aan de Voorlopige Revolutionaire Regering bleef de Amerikaanse regering de regering van Thieu erkennen als de enige wettige van Zuid-Vietnam. Nixon was ook vastbesloten niet de geschiedenis in te gaan als de eerste Amerikaanse president die een oorlog had verloren. Hij bevestigde tijdens een ontmoeting met Thieu in San Clemente in Californië nog eens de belofte die hij in de laatste fase van de onderhandelingen over de Akkoorden van Parijs had gedaan dat de Zuid-Vietnamese president op hem kon rekenen. Amerikaanse bases en voorraden werden overgedragen aan het Zuid-Vietnamese leger en militaire adviseurs ‘vervangen’ door uit militaire dienst ‘ontslagen’ burgeradviseurs, die in dienst traden van de Zuid-Vietnamese regering. Nixon en Kissinger bleven Noord-Vietnam onder druk zetten met het dreigement de 3,25 miljard dollar aan hulp voor herstel en 1,5 miljard dollar aan goederen die in februari 1973 waren toegezegd niet te zullen geven. Uiteindelijk zetten zij de besprekingen hierover stop als gevolg van de voortdurende infiltratie van troepen uit het Noorden in het Zuiden en van de gebeurtenissen in Cambodja, waar Noord-Vietnam de Rode Khmer steunde tegen Lon Nol. De aanwezigheid van de Zevende Amerikaanse vloot in de Golf van Tonkin en van de luchtvloot in Guam en Thailand, die nog steeds werden ingezet voor bombardementen in Cambodja, maakte het mogelijk met militair optreden te blijven dreigen.

De positie van de regering-Nixon werd vanaf de zomer van 1973 door ontwikkelingen in de Verenigde Staten zelf verzwakt, vooral toen het steeds duidelijker werd dat het Witte Huis betrokken was bij de Watergate-affaire – simpel gezegd, de door medewerkers van Nixon georganiseerde ongeoorloofde en criminele praktijken tijdens de verkiezingen van 1972. Het Congres besloot op 10 mei 1973 geen financiële middelen beschikbaar te stellen voor toekomstige luchtoperaties en in juni 1973 keurde het Congres het Fulbright-Aiken amendement goed dat het onmiddellijk beëindigen van alle militaire operaties in het vroegere Indochina eiste. Dat betekende ook dat de bombardementen in Cambodja na augustus moesten worden stopgezet. In feite waren Nixon en Kissinger daarmee grotendeels van hun politiek-militaire macht in Zuidoost-Azië beroofd. In de herfst van dat jaar besloot het Congres dat geen betalingen aan Noord-Vietnam mochten worden gedaan, zolang niet alle gegevens over de Amerikaanse militairen die als ‘Missing in Action’ (MIA’s) golden bekend waren.

In juli 1973 onthulde een majoor van de luchtmacht Hal Knight op welke wijze Nixon en zijn medewerkers het Congres en het publiek enkele jaren daarvoor hadden bedrogen met de geheime bombardementen op Cambodja. In november 1973 nam het Congres daarop de War Powers Act aan, die inhield dat de president binnen 48 uur het Congres moest informeren als hij Amerikaanse troepen in het buitenland inzette en dat hij die binnen zestig dagen moest terugtrekken als het Congres geen goedkeuring gaf. De historicus Robert Mann, die in zijn werk uit 2001 uitgebreid stilstaat bij de rol van het Congres in het kader van de Vietnam Oorlog, maakt in dit verband in een verwijzing naar de Tonkinresolutie uit 1964 de kritische kanttekening dat het negen jaar had geduurd voordat de leden van het Congres terugpakten wat hun grondwettelijk recht was, namelijk te bepalen of, wanneer, waar en hoe de Verenigde Staten oorlog voerden. In Hanoi werd enthousiast gereageerd door de leden van het Politbureau en dat gold ook voor de affaire die uiteindelijk Nixon tot aftreden

dwong. Het betekende volgens de Noord-Vietnamezen dat de president onmogelijk de strijd in Vietnam kon hervatten.

Op 9 augustus 1974 moest Nixon als gevolg van de Watergate-zaak aftreden. Zijn opvolger als president van de Verenigde Staten Gerald Ford bevestigde onmiddellijk in een brief de toezeggingen die Nixon aan Thieu had gedaan. Minister van Buitenlandse Zaken Kissinger slaagde er daarna echter niet in het Amerikaanse Congres ervan te overtuigen dat een uitbreiding van de hulp aan Thieu noodzakelijk was. Het Congres verminderde in augustus-september 1974 de hulp definitief tot 700.000.000 dollar. Wat in de jaren daarna gebeurde bleef onduidelijk, maar het was helder dat in het Congres degenen die de hulp aan Zuid-Vietnam volledig wilden stopzetten steeds meer de overhand kregen. De gevolgen hiervan waren voor Zuid-Vietnam aanzienlijk, niet alleen voor de gevechtskracht van het leger en de luchtmacht, maar ook voor het moreel. De luchtmacht verminderde haar activiteiten met de helft, riep vierhonderd piloten in opleiding uit de Verenigde Staten terug, een groot aantal vliegtuigen en boten werd op non-actief gesteld en de voorraden van munitie en brandstof liepen sterk terug. De legerleiding bepaalde dat er niet meer dan twee militaire acties tegelijkertijd mochten plaatsvinden en dat deze niet langer dan tien dagen mochten duren. Het deed het moreel van het leger geen goed en het leidde tot veel deserteurs.

Het reguliere Zuid-Vietnamese leger en de regionaal en lokaal gebonden militairen, van wie het onduidelijk is hoeveel nog tot gevechtstaken in staat of bereid waren, stonden eind 1974 tegenover het tot bijna 300 duizend militairen gegroeide leger van hun tegenstanders. Volgens Thieu was eind 1973 de Derde Indochinese Oorlog begonnen [Voor de meeste historici begon deze pas in 1978, volgens sommige in 1975 of 1979]. Hij zette zijn woorden kracht bij door nieuwe offensieven tegen gebieden die in handen waren van de Voorlopige Revolutionaire Regering. De Noord-Vietnamese regering keurde, mede na aandringen van hun medestanders in het Zuiden onder leiding van Tran van Tra en Pham Hung, grotere militaire acties goed, zij het dat men enige terughoudendheid bepleitte, aangezien men een Amerikaanse reactie ondanks de houding van het Amerikaanse Congres nog niet helemaal uitsloot. Deze militaire acties van de communisten waren overwegend succesvol. Grote delen van de Mekongdelta vielen opnieuw in handen van de communisten en men veroverde de provincie Phuoc Long ten zuidwesten van de Centrale Hooglanden aan de grens met Cambodja.

De leiders van Noord-Vietnam en het Nationaal Bevrijdingsfront achtten begin 1975 de tijd rijp voor een beslissende actie. In het voorjaar van 1973 had Le Duan al optimistisch gesteld dat de Verenigde Staten zich hadden teruggetrokken om nooit meer terug te keren. Tijdens de hiervoor al genoemde bijeenkomst in oktober 1973 concludeerden de politieke en militaire leiders in Hanoi in Resolutie 21 dat het zeer onwaarschijnlijk was dat de Verenigde Staten tussenbeide zouden komen. Zelfs in het geval dat dit gebeurde zou Thieu het waarschijnlijk toch niet redden. De recessie, de oliecrisis, Watergate en het aftreden van Nixon bevestigden voor de andere leiders in Hanoi dat Le Duan gelijk had. In maart 1974 zetten Le Duan en Le Duc Tho de hoofdlijnen van de militaire operatie voor de militaire leiding uiteen. Successen van het Noord-Vietnamese leger in de loop van dat jaar overtuigden hen verder van de juistheid van hun koers. Zij trokken voor hun actie wel twee jaar uit: in 1975 een reeks verspreide aanvallen en in 1976 een groot offensief gecombineerd met een algemene opstand. Het was het aloude idee van Le Duan. Zij realiseerden zich dat een dergelijke opstand pas kans van slagen had als het leger van Zuid-Vietnam was verslagen. Dat was de les van 'Tet 1968'. Het uitblijven van een reactie van de Amerikaanse luchtmacht na de verovering van de provincie Phuoc Long, een honderdtal kilometer ten noorden van Saigon, in januari 1975 versterkte de leiders van het Politbureau in de opvatting dat een Amerikaanse reactie ook in de toekomst uitbleef.

Wij weten nu dat sommige Noord-Vietnamese leiders en militairen wat betreft het offensief van 1975 achteraf hun eigen rol sterk hebben uitvergroot en zo een bijdrage hebben geleverd aan een volgende fase van mythevorming in de Vietnamese geschiedenis. In 1977 verscheen van de

opperbevelhebber van het Noord-Vietnamese leger generaal Van Tien Dung een Engelstalige publicatie onder de titel *Our great spring victory*. Uit zijn boek spreekt de nodige scepsis over de operatie gezien de militaire situatie, vooral vanwege de grote verschillen tussen reguliere troepen en guerrillastrijders en tussen een militaire en politieke strijd. De leider van de guerrillastrijders in het Zuiden generaal Tran Van Tra vond het echter essentieel dat zijn troepen meevochten. Als een groot offensief vanuit het Noorden plaatsvond, kon Thieu zich in de enclave Saigon en de Mekongdelta (met de rijstvoorraden) terugtrekken en dat moest worden voorkomen. Tran Van Tra had alle vertrouwen in de politieke strijd en de rol van de guerrillastrijders en verkreeg van Hanoi uiteindelijk toestemming om naast het offensief opstanden te organiseren in de provincies, vooral in de omgeving van Saigon. De dissident Bui Tin heeft in zijn herinneringen uit 1995 gewezen op de rivaliteit tussen Van Tien Dung en Tran Van Tra. Van Tien Dung had volgens hem na 1954 niet veel meer gepresteerd als militair en had zijn hoge positie vooral te danken aan de steun van Le Duan en Le Duc Tho. Dungs boek ademt dan ook de geest dat het offensief vooral het werk was van de troepen uit het Noorden. Dat was het beeld dat Le Duan en Le Duc Tho cultiveerden. Bui Tin kreeg echter zelfs van Truong Chinh de hint dat hij Dungs boek met een korreltje zout moest nemen, omdat het veel fouten en onnauwkeurigheden bevatte. Toen Tran Van Tra in 1982 zelf een boek schreef, waarin zijn eigen planning en de rol van de strijders van het Bevrijdingsfront uit het Zuiden meer gewicht kregen en de rol van het Noorden werd onderbelicht, verbood de legerleiding in Hanoi de verspreiding van het boek. Le Duc Tho verkondigde dat het van de eerste tot de laatste regel vol fouten stond. Wat op dat moment nog verborgen bleef, was de informatie die Bui Tin later van hooggeplaatste militairen kreeg. Dat was dat in werkelijkheid Giap bij de planning van het slotoffensief een grote rol speelde. Ook dat was iets wat niet paste in het beeld dat Le Duan en Le Duc Tho naar buiten wilden brengen. Op basis van de vrijgegeven correspondentie van de communistische leiders toont Veith aan dat tot op het laatst de Noord-Vietnamese leiders van mening verschilden over de vraag wanneer de definitieve aanval moest plaatsvinden. Le Duan wilde het liefst een snelle opmars naar Saigon, Tran Van Tra ook, waarbij dan wel zijn eigen troepen in het Zuiden een grote rol speelden. Van Tien Dung wilde vooral voorzichtig opereren en eerst in het noorden en midden van Zuid-Vietnam de vijandelijke legers uitschakelen. Giap vervulde vaak een intermediaire rol, waarbij hij laveerde tussen 'de ongeduldigen' en 'de voorzichtigen'. De studie van Veith laat ook goed zien dat het ondanks de snelheid waarmee de legers van Noord-Vietnam oprukten geen gemakkelijke overwinning was. De Zuid-Vietnamezen verweerden zich fanatiek en de strijd in maart en april kostte aan vele tienduizenden Vietnamezen het leven.

De snelheid waarmee de Zuid-Vietnamese staat van Thieu vervolgens viel, verraste uiteindelijk de leiders in Hanoi wel. In zijn studie *Black April* heeft Veith minutieus het verloop van de politieke besluitvorming en de militaire verwickelingen in de laatste maanden van het bestaan van Zuid-Vietnam beschreven. Het offensief van het Noorden begon op 11 maart 1975 bij Buon Ma Thuot in het zuiden van de Centrale Hooglanden. Het Politbureau had dat gebied gekozen als het begin van het grote offensief, omdat daar het Zuid-Vietnamese leger het zwakst was en de tanks en artillerie van het Noorden gemakkelijk konden worden ingezet. De communistische spion Nguyen Van Minh, die als sergeant werkzaam was op het hoofdkwartier van het Vietnamese leger, had vooraf aangegeven dat president Nguyen Van Thieu en het Zuid-Vietnamese leger verwachtten dat de aanval noordelijker in de Hooglanden bij Kontum en Pleiku plaatsvond en daarom de meeste troepen daar hadden geconcentreerd. De Noord-Vietnamezen behaalden na enkele dagen strijd een grote overwinning. Vervolgens ging er veel mis bij de leiding van Zuid-Vietnam. Thieu gaf zijn leger de opdracht zich binnen drie dagen terug te trekken naar de kust in het zuidoosten, van daar uit een tegenaanval op Buon Ma Thuot te ondernemen en in het noorden alleen Danang te verdedigen. De Vietnamese generaal die het bevel voerde over de troepen in dat deel van Vietnam Pham Van Phu opereerde uiterst ongelukkig. Hij hield eerst geen rekening met berichten dat de aanval in de buurt

van Ban Ma Thuot zou plaatsvinden, liet zijn troepen zich vervolgens terugtrekken, terwijl een groot deel van de weg van Pleiku naar de kust (Route 7-B) door het ontbreken van goede bruggen en een smalle rijstrook niet goed bruikbaar was en veel meer voorbereidingstijd en herstelwerkzaamheden vereiste. Bovendien maakte hij zich evenals Thieu niet druk over wat er met de leden van de minderheden die aan zijn kant hadden meegevochten, de burgerbevolking in de Hooglanden en de gezinnen van de militairen gebeurde.

Het ontaardde in een gecombineerde vlucht in paniek van zijn soldaten en honderdduizenden burgers, vooral toen hoge Zuid-Vietnamese militairen met hun families Pleiku verlieten, men daar gevechtsvliegtuigen in de steek liet en de vrachtauto's met soldaten aan boord de stad uit reden. De smalle weg (feitelijk een eufemisme) naar de kust bij Tuy Hoa (225 kilometer) was een gekkenhuis. De Noord-Vietnamezen waren in het begin verrast door deze vlucht, wisten echter weldra via hun spion Nguyen Van Minh welke keuzes de Zuid-Vietnamezen hadden gemaakt en ondernamen daarna snel actie, waarbij zij de vluchtende massa bestookten. Van de honderdduizenden mensen die naar het zuiden vluchtten, bereikte slechts een klein deel hun bestemming aan de kust als gevolg van de voortdurende beschietingen van de Noord-Vietnamezen én van de Zuid-Vietnamese luchtmacht. Weldra stond de weg bekend als de 'Road of tears' of de 'Convoy of tears'. De troepen van Dung hadden zelfs moeite het tempo van het vluchtende Zuid-Vietnamese leger te volgen. De onverwacht snelle successen zorgden ervoor dat Noord-Vietnam de plannen bijstelde en nu besloot tot een snelle beslissende actie om Zuid-Vietnam in 1975 te veroveren en niet zoals in eerste instantie was gepland in 1976.

Het Noord-Vietnamese leger veroverde eerst in maart de noordelijker gelegen Quang Tri, Hue en Danang. Vooral de situatie in Danang was bijzonder chaotisch. Daar verzamelden zich naast de 500.000 inwoners nog 1.500.000 mensen die voor het oprukkende Noord-Vietnamese leger naar het zuiden waren uitgeweken. Vietnamese militairen vluchtten, opnieuw samen met honderdduizenden burgers, naar het zuiden en op het vliegveld werd gevochten tussen degenen die met een toestel wilden vertrekken. Op deze wijze werd een groot deel van het leger van Zuid-Vietnam in maart vernietigd. In nauwelijks twee weken tijd waren twaalf provincies en bijna 8.000.000 mensen door de communisten onder hun gezag gebracht en had het Zuid-Vietnamese leger op zijn minst 35 procent van zijn troepen en 40 procent van zijn wapens verloren. Op 25 maart keurde het Politbureau het goed dat Saigon voor het begin van het regenseizoen in mei werd veroverd. Op 31 maart werd dit verder uitgewerkt en vervolgens doorgegeven aan Van Tien Dung en Tran Van Tra. Na enige aarzelingen vanwege de logistieke problemen om zijn grote legers snel te kunnen verplaatsen, besloot Dung op 14 april zijn leger naar Saigon te sturen (de Ho Chi Minhcampagne).

De regering-Ford had er geen rekening mee gehouden dat het leger van Zuid-Vietnam zo snel ineen zou storten. Het Congres verbood dat de regering 300.000.000 dollar extra militaire hulp gaf aan de regering-Thieu. Dit besluit van het Congres werd breed gedragen door de Amerikaanse bevolking. Die had overwegend genoeg van de eindeloze oorlog in Vietnam en werd bovendien zelf getroffen door een ernstige economische recessie. In deze situatie overwoog de regering-Ford ook niet dat zij de regering van Zuid-Vietnam zou steunen met de luchtmacht en de marine. Ford en Kissinger probeerden na een missie van de Amerikaanse generaal Frederick Weyand in maart-april nog wel een keer extra financiële middelen van het Congres te krijgen, dit keer 722.000.000 dollar, met als doel een militaire patstelling en een acceptabele politieke regeling te verzekeren. Kissinger vond dat de dominotheorie en de Amerikaanse geloofwaardigheid in diskrediet werden gebracht. Historici discussieerden er later over of deze geste van de regering-Ford was bedoeld om inderdaad Zuid-Vietnam te steunen en een hart onder de riem te steken of om de schuld bij het Congres neer te leggen. Congresleden waren woedend toen bekend werd dat Nixon geheime afspraken over steun had gemaakt met Thieu. Uiteindelijk keurde het Congres slechts 300.000.000 dollar goed voor de evacuatie van Amerikaanse burgers en humanitaire doeleinden. Het stond half april definitief vast dat

geen Amerikaanse interventie of omvangrijke financiële steun plaatsvonden. De verstandige Ford sloeg een advies van zijn minister van Buitenlandse Zaken Kissinger in de wind die wilde dat hij verklaarde dat het debacle enkel en alleen de schuld was van het Amerikaanse Congres.

De troepen van Noord-Vietnam rukten ondertussen steeds verder op naar Saigon en ondervonden alleen bij Phan Rang aan de kust en Xuan Loc, een belangrijk knooppunt van wegen op 60 kilometer van Saigon, enige tegenstand van betekenis. Hier gaf het Zuid-Vietnamese leger de indruk van een leger dat de strijd serieus nam. Een verbitterde Thieu, die de nederlaag aan de Verenigde Staten verweet, kondigde op 21 april in een tv-toespraak aan dat hij aftrad. Thieu spuwde zijn gal over de Amerikanen en vooral over Kissinger. Hij had alleen onder dwang en met de belofte dat de Amerikanen hem zouden steunen als de Noord-Vietnamezen de Akkoorden schonden ingestemd met de regelingen van januari 1973. De Amerikanen mochten van hem vertrekken als zij hem toch niet wilden steunen en Kissinger kreeg ervan langs, omdat hij als enige niet had begrepen dat de Akkoorden van Parijs het doodvonnis voor de bevolking van Zuid-Vietnam betekend hadden. Thieu droeg na de nederlaag bij Xuan Loc op 21 april de macht over aan de bejaarde en bijna blinde vicepresident Tran Van Huong, die zeven dagen later op zijn beurt opgevolgd werd door Duong Van Minh, de militair die in 1963 zo'n belangrijke rol had gespeeld bij de staatsgreep tegen Diem. Sommigen veronderstelden ten onrechte dat hij acceptabel was voor de communisten. Zij meenden dat hij kon optreden als vertegenwoordiger van 'de derde weg' en als de leider van de neutralisten, die volgens de Akkoorden een derde van de Raad van Nationale Verzoening uit zou maken. Die Raad zou verkiezingen organiseren en de macht dan overdragen aan een coalitieregering. Maar twee jaar later was dat volstrekt geen optie meer voor de leiders uit Hanoi. Minh en zijn medestanders werden als gevaarlijke anticommunisten beschouwd. Een bescheiden rol in de laatste dagen van de staat Zuid-Vietnam speelde de eerdergenoemde journalist-politicus Ly Qui Chung. Hij was enkele dagen minister van Informatie in de regering van Duong Van Minh, maar hij moest achteraf toegeven dat de enige informatie over de plannen van de Noord-Vietnamezen waarover hij beschikte afkomstig was van een cartoonist van zijn krant – die overigens een communistische infiltrant was. Op 30 april 1975 kwam er een einde aan de staat Zuid-Vietnam. De commandant van de Noord-Vietnamese troepen Dung wilde een combinatie van een snelle aanval op de belangrijkste regeringsgebouwen en een opstand van binnenuit, vooral om te voorkomen dat Saigon krachtig zou worden verdedigd. De beslissende aanval begon op 26 april. Vier dagen later gaf Minh het Zuid-Vietnamese leger de opdracht de wapens neer te leggen. Hij capituleerde, nadat de tank van kolonel Bui Tin – om publicitaire redenen door het hek, want de poort was in opdracht van Minh geopend – zijn paleistuin was binnengereden en de onvoorwaardelijke overgave had geëist. Op 1 mei 1975 woei de vlag van het Nationaal Bevrijdingsfront in Saigon.

President Ford had enkele dagen daarvoor ten overvloede nog eens verklaard dat de Vietnam Oorlog wat de Verenigde Staten betrof ten einde was. De Amerikaanse ambassadeur Graham Martin steunde in die laatste weken Thieu steeds, speelde een rol bij het verijdelen van coup pogingen tegen hem en drong er ook steeds op aan dat Thieu niet mocht worden vervangen. Hij had in die periode ook het uitvoeren van evacuatieplannen zoveel mogelijk voor zich uit geschoven. Dat was om geen paniek te veroorzaken in Saigon en om de Verenigde Staten op een eervolle wijze te laten vertrekken, beweerde hij later. De evacuatie verliep uiteindelijk toch chaotisch. Vanaf het vliegveld Tan Son Nhut, van daken in Saigon, van de Amerikaanse ambassade en op het laatst van het Pittman appartementencomplex aan de Gia Long Boulevard, konden toch nog 130.000 Amerikanen en Zuid-Vietnamezen vluchten. In de laatste zestien uur van de Amerikaanse aanwezigheid slaagden helikopters erin bijna 7000 Amerikanen en Zuid-Vietnamezen te evacueren in Operatie Frequent Wind.¹⁰⁹

Hoofdstuk 19. Vietnam in de jaren 1975-1990. De oorlog in Cambodja en de Chinees-Vietnamese Oorlog

Vietnam na 1975: de effecten van de oorlogen voor 1975, de vestiging van de Socialistische Republiek Vietnam en de politiek van de communisten in het zuiden

De oorlogen in Vietnam na afloop van de Tweede Wereldoorlog grepen diep in het leven van de Vietnamese bevolking in. De aantallen van ruim 58.000 Amerikaanse doden en ruim 5000 doden van de Amerikaanse bondgenoten in de periode 1965-1975 verbleken bij de vele Vietnamese doden. Giap beweerde in 1969 dat er tot op dat moment al 500.000 Noord-Vietnamese militairen waren gedood, maar 'Hanoi' deed lang geheimzinnig over het exacte aantal slachtoffers. Een redelijke schatting is dat dit er ruim 3.000.000 zijn. Lien-Hang T. Nguyen noemt een Vietnamese studie van het begin van deze eeuw met gedetailleerde cijfers: 1.100.000 gedode militairen, 600.000 gewonde militairen, 300.000 vermiste militairen en 2.000.000 gedode burgers. Het zijn cijfers die zich lastig laten controleren, vooral het laatstgenoemde. Men heeft daarnaast detailgegevens bekendgemaakt die soms boekdelen spreken. In de provincie Quang Nam-Danang waren 42.000 families met gedode familieleden en meer dan 50 families die tussen 5 en 9 gedode militairen kenden; in een dorp in Thanh Hoa waren 200 families met gedode of gewonde militairen. En alleen al de bombardementen kostten in het Noorden zeker vele tienduizenden burgers en militeleden, volgens sommige schattingen zelfs 150.000 mensen, het leven. Er sneuvelden enkele honderdduizenden Zuid-Vietnamese militairen (het getal 220.000 wordt meestal genoemd) en een getal van 500.000 gewonde Zuid-Vietnamese militairen lijkt redelijk betrouwbaar. De schattingen van het aantal burgerslachtoffers in het Zuiden lopen meestal uiteen van 240.000 tot 420.000 (waarbij het laatste getal het meest waarschijnlijk is en er zijn nog hogere tot meer dan 1.000.000) en 1.000.000 gewonden.

Ook in andere opzichten waren de effecten erg groot. De militaire acties van de oorlogvoerende partijen veroorzaakten enorme materiële schade voor de mensen die de oorlog overleefden en aan het milieu, een aspect dat hiervoor al aandacht heeft gekregen. De nieuwe regering stond dan ook voor een lastige opdracht in het zuiden. Naast de verwoestingen was het land bezaaid met bomkraters en met niet ontplofte explosieven, die in de jaren daarna nog 40.000 doden veroorzaakten; er was een op de oorlog gerichte en voor een belangrijk deel verwoeste economie; er waren 10.000.000 vluchtelingen op een bevolking van 19.000.000 mensen; men had te maken met vele miljoenen werklozen, met armoede en hongersnoden (volgens berichten van functionarissen en katholieke priesters leed in sommige delen 60 procent van de bevolking honger en in andere gebieden stierf maandelijks 1 tot 2 procent van de mensen van de honger); enkele miljoenen mensen waren getroffen door Agent Orange en ander chemicaliën; er moesten oplossingen komen voor de demobilisatie en het vinden van werk voor de vroegere soldaten; er was veel psychische schade en men had te maken met het verschil tussen de 'beloning' van de soldaten van het Noorden en het Zuiden en – weldra ook – met de teleurstelling bij leden van het Bevrijdingsfront. Over een aantal opvallende mentale gevolgen van de oorlog kom ik hierna nog te spreken.⁴⁹

De belangrijkste vraag in 1975 was hoe het nu verder moest met het herenigde Vietnam. Het was duidelijk dat de militaire samenvoeging van Noord- en Zuid-Vietnam gemakkelijker was te realiseren dan nationale verzoening en het bereiken van een reële politieke eenheid. Ik noemde hiervoor Ngo Ba Thanh, de Saigonese juriste die zich voor 1975 opwierp als een aanhangster van 'de derde weg'. In een interview in een Franse filmopname uit 1975 beschreef zij de uitdaging waar de communistische leiders op 30 april 1975 voor stonden: 'Als de toekomstige regering wil slagen mag

⁴⁹ Zie hoofdstuk 21 'Oorlogsherinneringen in Vietnam' (bladzijde 575).

het niet een regering zijn van een factie, van een partij, van een ideologie, maar moet het de regering zijn van de hele Vietnamese natie. Dat is de grote beproeving. Zijn de leiders in de toekomst in staat niet als vertegenwoordigers op te treden van de Communistische Partij, de Socialistische Partij, de boeddhisten, de katholieken, maar van het hele Vietnamese volk, op een wijze dat het Vietnamese volk voelt dat het wordt vertegenwoordigd en dat de regering hen verdedigt, dat is voor mij hét probleem.' De politieke ontwikkeling na 1975 verliep echter heel anders. Thanh werd nog wel lid van de Nationale Vergadering, maar bleef kritisch en werd steeds door de politie in de gaten gehouden.

Dat het anders liep dan Thanh wenste is niet zo verrassend. De verovering van Saigon in april 1975 realiseerde een van de doelen waarvoor de communisten onder leiding van Ho Chi Minh, die in september 1945 in Hanoi de macht hadden veroverd, sindsdien hadden gevochten, namelijk de eenheid van Vietnam. Wij zagen dat deze eenheid gezien het verloop van de geschiedenis van Vietnam een zeer relatief historisch gegeven was. Hoezeer Noord en Zuid van elkaar verschilden, merkten ook de militairen uit het Noorden die in de lente van 1975 Saigon binnentrokken. De materiële welvaart en de overvloed aan westerse goederen die zij aantroffen bij een aanzienlijk deel van de bevolking, die zij volgens hun opdracht moesten 'bevrijden van de knechting en ellende van de kapitalistische onderdrukking', staken scherp af tegen de armoede en de kilheid van Hanoi of het noordelijke platteland. Het veroorzaakte bij velen van hen een cultuurschok. Het leidde in het begin tot de heel primaire reactie om vrachtauto's gevuld met koelkasten, wasmachines, elektrische huishoudelijke producten en ventilatoren naar het noorden van het land te transporteren.

De tegenstelling tussen beide delen zat echter viel dieper en men kan zonder overdrijving stellen dat het een illusie was om te denken dat het noorden en het zuiden van Vietnam door de beëindiging van de oorlogshandelingen nu plotsklaps een eenheid waren geworden. Vanaf de jaren veertig was er een reeks (burger-)oorlogen, waarin miljoenen waren gedood of verwond, veel mensen van huis en haard waren verdreven en hun leefwereld was vernietigd. Families en gezinnen waren verdeeld geraakt, niet alleen tussen leden in het noorden en het zuiden van het nieuwe Vietnam, maar ook binnen het vroegere Zuid-Vietnam. Bovendien hadden zich in de twee decennia voor 1975 twee verschillende politieke, economische en sociale systemen ontwikkeld en hetzelfde was gebeurd op het gebied van de cultuur. Nationale verzoening was ook lastig door de verwijten van noordelingen aan zuiderlingen; die laatsten werden verantwoordelijk gehouden voor de lange oorlog en de samenwerking met de Verenigde Staten. Een belemmerende factor voor een soepele totstandkoming van de eenheid was ook dat de oorlogen sinds de jaren veertig geen statisch gegeven waren maar geleidelijk aan van karakter waren veranderd. Het streven naar onafhankelijkheid en eenheid speelde steeds wel een rol, maar zelfs dat veranderde in de loop der tijd van karakter. In de jaren van de Onafhankelijkheidsoorlog tegen de Fransen was het nog een min of meer spontane oorlog van een aanzienlijk deel van het volk met als leidmotief het streven naar onafhankelijkheid, waarbij men zich in toenemende mate gesteld zag voor een keuze voor of tegen het communisme. In de jaren zestig was dat voor de leiders in Hanoi, voor een deel onder invloed van het China van Mao maar ook als een bewuste eigen keuze, een aan de noordelijke bevolking opgelegde, ideologisch gemotiveerde, revolutionaire burgeroorlog als een essentiële fase in een wereldrevolutie geworden. De snelheid van de zege op het Zuiden bracht de in het leninisme geschoolde leiders in Hanoi, overwegend mannen tussen 65 en 70, vervolgens in een roes van onoverwinnelijk triomfantisme en dit betekende dat zij weinig compromisbereidheid toonden ten aanzien van de bevolking in het vroegere Zuid-Vietnam of bereid waren met hen veel rekening te houden. Zij zagen de oorlog als een bewijs van hun gelijk voor wat betreft de gevoerde politiek en de maatregelen op economisch gebied in Noord-Vietnam.

Ofschoon de Vietnamese economie in het noorden door de decennia durende oorlog zwaar had geleden en in die periode sterk afhankelijk was geworden van de steun van vooral de Sovjetunie en China, vormden deze zaken geen belemmering voor de leiders van het Politbureau om met een ideologische bril naar de wereld te blijven kijken en zichzelf onverkort te beschouwen als de

‘revolutionaire voorhoede’ die Zuidoost-Azië naar het socialisme moest leiden. Hier ligt een van de achtergronden voor de oorlog tegen China (1979) en de interventie in Cambodja (1978-1989) én ook voor de verschuiving van Vietnams positie in de internationale verhoudingen van de glorierijke staat die na Frankrijk ook de superstaat de Verenigde Staten had verslagen naar een internationale paria. Wij treffen de overtuiging dat Vietnam een taak moest verrichten voor het internationale socialisme in publicaties en toespraken van de Vietnamese leiders na 1975 overvloedig aan. Zo bijvoorbeeld Le Duan op de 25e vergadering van het Centraal Comité op 26 oktober 1976: ‘Onze overwinning op het imperialistische Amerika scheidt de voorwaarden voor de Laotiaanse en Cambodjaanse revoluties om te zegevieren en opent zo hun weg naar het socialisme...Het is een grote eer dat Vietnam die taak heeft volbracht...de Verenigde Staten met zijn imperialistische aard zal vertrouwen op contrarevolutionair geweld om bewegingen voor onafhankelijkheid, democratie en socialisme tegen te gaan.’ Anders gezegd, de oorlog tegen de Verenigde Staten was voor hem meer dan louter een oorlog tegen de zoveelste buitenlandse vijand geweest, maar leverde een bijdrage aan de verspreiding van de wereldrevolutie. En daartoe was solidariteit van de socialistische staten tegen het imperialisme een vereiste. Dergelijke geluiden klonken ook op het Vierde Partijcongres in december 1976. Daar werd gesproken over de volledige overwinning van het socialisme in de wereld in de toekomst.

De zege op Zuid-Vietnam in de eerste maanden van 1975 was zo onverwacht snel gegaan dat de regering in Hanoi niet over uitgewerkte plannen beschikte voor de wijze waarop het zuiden moest worden bestuurd. Het duurde ook nog even voordat die er kwamen. Het voornaamste doel was de eerste maanden vooral in Saigon of Ho Chi Minhstad, zoals de stad vanaf 1976 werd genoemd, de rust te bewaren. Er leken dan ook geen grote veranderingen plaats te vinden. Het leger van Noord-Vietnam kreeg de opdracht de orde te handhaven. Het door velen gevreesde bloedbad of de massaarrestaties bleven uit. De in het Westen regelmatig geventileerde naïeve geluiden over de bevrijding van het zuiden van Vietnam door de soldaten van het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam en over de ideale socialistische samenleving die daar nu spoedig ook gestalte zou krijgen volgens de wensen van het Vietnamese volk werden echter spoedig gelogenstraft door het optreden van de Communistische Partij in het zuiden na die eerste, betrekkelijk rustige maanden. De regering in Hanoi verving het Militaire Bestuur en de Voorlopige Revolutionaire Regering weldra door het Revolutionaire Volkscomité met veertien leden, die voor het merendeel lid waren van de Communistische Partij, aangevuld door enkele leden van de Voorlopige Regering van voor 1975. De leiders in Hanoi en ook de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam hadden destijds verklaard dat men de nieuwe regering in het zuiden enige tijd zou geven om de hereniging te regelen. Zij noemden termijnen tussen tien en vijftien jaar. De partijleiding in Hanoi besloot nu dat dit binnen een jaar moest zijn geregeld en op 2 juli 1976 werd de eenheid een feit.

Eerder noemde ik de dissidente minister van Justitie van de Voorlopige Revolutionaire regering Truong Nhu Tang. In zijn boek uit 1985 heeft hij beschreven hoe bij hem en andere gematigde nationalistenvanaf begin jaren zeventig het inzicht groeide dat hun ideaal van een autonome ontwikkeling in het zuiden van Vietnam met aan het Westen ontleende vrijheden en rechtsbeginselen werd gefrustreerd door communistische kaderleden, die veelal afkomstig waren uit Noord-Vietnam. Hij stelde vast dat de rol van de leden van de Voorlopige regering en het Verbond van Nationale, Democratische en Vredeskrachten beperkter werd, dat contacten met het COSVN steeds moeizamer verliepen, dat zij minder informatie kregen over het verloop van de oorlog en dat zij verplicht cursussen moesten volgen waarin de partijlijn van Hanoi en de communistische leer centraal stonden. Niet de strijd voor onafhankelijkheid was volgens de communistische kaderleden de belangrijkste drijfveer van de Vietnamese bevolking in het Zuiden geweest, maar de klassenstrijd voor de vestiging van een socialistische samenleving. Geleidelijk aan kregen uit Hanoi afkomstige partij kaderleden ook steeds meer invloed. Na april 1975 liep dat proces verder, werd de invloed van de ministers van de Voorlopige Regering snel geringer ten faveure van uit Hanoi afkomstige

bestuurders en uiteindelijk verdween die geheel. Zij kregen toen het aanbod een positie te bekleden in het nieuwe systeem. Sommigen kozen hiervoor, anderen trokken zich terug op het platteland of verlieten na verloop van tijd het land. Tot die laatste groep behoorde Truong Nhu Tang.

Tijdens de Conferentie voor Nationale Eenheid die in november 1975 in Saigon, het latere Ho Chi Minhstad, plaatsvond, gaf het Politbureau lid Truong Chinh de achtergronden van de nieuwe politiek aan in woorden die eerder aan een handige propagandatoespraak deden denken dan dat hij een beeld gaf hoe het bewind van de communisten in werkelijkheid functioneerde: ‘Waarom moet de nationale hereniging op het socialisme zijn gebaseerd? Omdat het socialisme vrijheid en geluk voor de mensen betekent. Het socialistische systeem kent geen exploitatie van de ene mens door de andere. Ieder doet naar vermogen zijn werk. Een socialistische maatschappij is een samenleving met een welvarende economie, een ontwikkelde cultuur, wetenschap en technologie...waarin gelijkheid bestaat tussen de nationaliteiten en tussen mannen en vrouwen én met vrijheid van godsdienst...Nu het neokoloniale bewind in elkaar is gestort, moet het zuiden van Vietnam...onmiddellijk op weg gaan naar de socialistische revolutie...een revolutionair bestuur van het volk in het leven roepen en het volk helpen, opdat het zijn recht kan uitoefenen om over het eigen lot te beslissen, daarbij reactionaire krachten kan onderdrukken en vroegere leden van de regering en het leger van de marionetten kan helpen om heropvoeding te ondergaan om waardevolle leden van de samenleving te worden, het systeem van feodaal landbezit kan afschaffen en de praktijk van “het land aan de boer” kan toepassen.’ En ook de resolutie die daar werd aangenomen was heel duidelijk: ‘De revolutie in Vietnam is naar een nieuwe fase overgegaan, van oorlog naar vrede...van het uitvoeren van twee strategische taken – een revolutie van de natie en het volk en een socialistische revolutie – naar het uitvoeren van een strategische taak – een socialistische revolutie en de opbouw van het socialisme.’

Vo Nhan Tri, een Vietnamese econoom die tussen 1960 en 1975 een hoge functie bekleedde op het ministerie van Economische Zaken in Hanoi, schreef in een studie uit 1990 over de snelle totstandkoming van de eenheid na 1975. De denkbeelden van belangrijke zuiderlingen in de partij en van leden van de Voorlopige Regering om het zuiden als een gebied met speciale kenmerken te beschouwen die een coalitieregering mogelijk maakten, werden volgens hem door Hanoi met wantrouwen bejegend. De partijtop in Hanoi vreesde dat men de controle over het zuiden kwijtraakte en dat separatistische geluiden te kop op zouden steken. Daarom versnelde men volgens hem het proces van hereniging. In een studie over de ontwikkelingen in Vietnam na 1975 merkt Sophie Quinn-Judge hierover op dat men het besluit de eenheid zo snel te realiseren misschien wel moet zien als een teken van zwakte. Men vreesde de verdunning van het noordelijke socialisme als men te zeer een compromis nastreefde met het systeem in het zuiden. Economische overwegingen speelden zeker ook een rol. De economie in het zuiden was belangrijk voor heel Vietnam, vooral vanwege de rijst die afkomstig was uit de Mekongdelta. In de ronkende woorden van Truong Chinh: ‘De economische hereniging zal erg gunstig zijn, omdat de economieën van de twee zones elkaar kunnen aanvullen...de gezamenlijke kracht van het hele land zal grote mogelijkheden bieden...om de productieve krachten van socialistische arbeid, een opgevoerde socialistische industrialisatie en de nationale economie te plannen.’

Duizenden partijleden werden uit het noorden naar het zuiden gestuurd om de socialistische revolutie daar goed te kunnen doorvoeren. Men realiseerde zich in Hanoi wel dat een enigszins genuanceerde benadering de voorkeur verdiende. Het Politbureau begon daarom met de campagne ‘Alles voor de broeders in het zuiden, alles voor de opbouw van het socialisme’. In het verlengde hiervan werden honderdduizenden tonnen voedsel, grote aantallen vee, waaronder buffels, en andere goederen naar het zuiden gestuurd. Het Revolutionaire Volkscomité hield zich in eerste instantie vooral bezig met de inrichting van Nieuwe Economische Zones (NEZ, Vung Kinh Te Moi in het Vietnamese) en de sociale en culturele zuivering van het zuiden. Het programma van de NEZ had tot doel werkloze inwoners van Ho Chi Minhstad naar onderontwikkelde delen van het platteland te

brengen en daar aan het werk te zetten. Die werkkampen lagen vooral in de bergstreken. Het programma liep echter niet goed. Veel mensen vertrokken naar een NEZ zonder goede voorbereiding en een groot deel van hen keerde prompt weer terug naar de steden. Het leidde ertoe dat honderdduizenden mensen uit het noorden uit de overbevolkte delta van de Rode Rivier naar het zuiden van de Centrale Hooglanden werden gestuurd en daar moesten gaan werken op oude of nieuw ontwikkelde thee- en koffieplantages.

De culturele zuivering betekende dat zaken zoals opiumpijpen, drugs, kaarten en ‘foute’ boeken met naar communistische smaak obscene taferelen werden verbrand. Vele honderdduizenden mensen – Asselin spreekt zelfs van 1.000.000 – uit het zuiden van Vietnam, variërend van prostituees tot vroegere medewerkers van de regering van Zuid-Vietnam en intellectuelen, werden naar 80 over het land verspreide heropvoedingskampen gezonden. Sommige westerse historici hebben beweerd dat 150.000 mensen daar aan de ontberingen zijn gestorven. Het lijkt een erg hoog getal, maar dat vele tienduizenden zijn gestorven is zeker. Veel functionarissen die hadden gewerkt voor de regering van Zuid-Vietnam werden in de periode 1975-1978 zonder een fatsoenlijke rechtspraak gedood vanwege ‘contrarevolutionaire activiteiten’ of ‘verzet tegen de regering’. Daarbij verklaarde de regering de wetgeving die sinds 1945 in Noord-Vietnam gold met terugwerkende kracht voor heel Vietnam vanaf dat jaar van toepassing. Tot deze mensen behoorden provincie- en districtbestuurders, bestuurders van steden en dorpen, politiefunctionarissen en officieren van het Zuid-Vietnamese leger. In de jaren tachtig van de vorige eeuw verschenen in de Verenigde Staten publicaties waarin onderzoekers het aantal bewust uitgevoerde executies na afloop van de oorlog op 65.000 en later 100.000 berekenden. Andere onderzoekers plaatsten hier vraagtekens bij en gaven aan dat de gehanteerde methodologie onjuist was. Bij de berekening zouden op een onverantwoorde manier gegevens uit interviews met Viet Kieu, de Vietnamezen die naar het buitenland waren gevlucht, zijn geëxtrapoleerd om zo hogere getallen te krijgen. De berekeningsmethode om tot het getal van 100.000 te komen roept inderdaad veel vragen op. Toch staat het wel vast dat tussen 1975 en 1978 vele duizenden mensen zijn geëxecuteerd, dat in de heropvoedingskampen vele tienduizenden zijn overleden door mishandeling en uithongering en dat ook de massale verplaatsing van mensen naar de Nieuwe Economische Zones aan velen het leven heeft gekost. Er is sprake van een opvallend verschil tussen de officiële visie ten aanzien van de heropvoedingskampen, namelijk om mensen door heropvoeding meer geschikt te maken voor de nieuwe samenleving, en de werkelijkheid. Het waren simpelweg concentratiekampen, waar men zonder rechtspraak terecht kwam, werd gehersenspoeld, voor korte tijd of tientallen jaren werd opgesloten, dwangarbeid moest verrichten en werd mishandeld. En er bestaat ook geen twijfel over dat op zijn minst 300.000 functionarissen van de vroegere regering en leden van het leger van Zuid-Vietnam en intellectuelen voor onbepaalde tijd voor ‘heropvoeding’ in deze heropvoedingskampen verdwenen om te ‘leren’ hoe zij moesten leven in een socialistische maatschappij. Door middel van een registratiesysteem stelde men bovendien vast welke families de Republiek Zuid-Vietnam van Thieu hadden gesteund. Die werden gestraft doordat hun werk, onderwijs en voedselrantsoenen werden onthouden. Op deze wijze ging veel goodwill in het zuiden verloren, zeker toen Hanoi zelfs zuidelijke communisten die een rol hadden gespeeld in de oorlog voor 1975 op een zijspoor zette.

Er was volstrekt geen ruimte voor politieke krachten in het zuiden die een andere koers wilden dan de overwinnaars uit Hanoi. Het was vrij snel duidelijk dat de politiek van geleidelijkheid voor de vorming van een coalitieregering en hereniging van beide delen van Vietnam, zoals de Voorlopige Regering die naar buiten toe steeds had bepleit, weinig kans maakte. Organisaties van studenten en andere volksbewegingen werden vervangen door officiële communistische partijorganisaties. Volkscomités voor het bestuur van een wijk onder leiding van zuiderlingen werden verboden en de leiders werden gearresteerd. Ondanks allerlei door de nieuwe leiders opgelegde beperkingen en de censuur waren er zuiderlingen die met Hanoi wilden samenwerken, zoals de

priesters Chan Tin en Nguyen Ngoc Lan, die voor 1975 onder andere hadden geijverd voor een humanisering van het gevangenisstelsel in Zuid-Vietnam. Het idee dat het communisme een einde zou maken aan de armoede van een groot deel van de bevolking sprak hen in 1975 aan en zij hoopten ook dat de communisten en de katholieken dichterbij elkaar zouden komen. Zij raakten later gefrustreerd door de wijze waarop zuiderlingen die een ‘verkeerde’ familieachtergrond hadden of katholiek waren, werden gediscrimineerd of vervolgd. Lan verliet het priesterschap in 1975, trouwde en publiceerde een krant, totdat hij in 1978 werd gedwongen een ‘adviseur’ van de Communistische Partij aan zijn krant te verbinden. In 1998 werd Lan zwaar gewond bij een verdacht motorongeluk en hij overleed in 2007. Chan Tin bleef tot aan zijn dood in 2012 ijveren voor vrijheid van meningsuiting en het recht om een andere politieke visie dan het communisme te mogen uitdragen. De studentenleider Nguyen Huu Thai, die voor 1975 lid was geweest van het Bevrijdingsfront, probeerde een rol te spelen bij de organisatie van jongeren in de stad. De monnik Thich Tri Quang waarschuwde hem dat hij overbodig was geworden. Hij luisterde niet, werd actief in een comité van de Communistische Jeugdorganisatie en nam deel aan een campagne om de ‘decadente kapitalistische cultuur’ te laten verdwijnen. Het betekende volgens een oekaze van 15 mei 1975 dat alle gedrukte publicaties die ‘tijdens de Amerikaanse bezetting en onder het marionettenbewind’ waren verspreid, verkocht of uitgeleend binnen een week moesten zijn verdwenen. Daartoe viel men huizen binnen en weldra vonden boekverbrandingen plaats. Luisteren naar klassieke muziek of het dragen van een ao dai waren voortaan uitingen van ‘een bourgeoismentaliteit’. De Amerikaanse historica Quinn-Judge die zich als een van de eersten met dit thema heeft beziggehouden en in april 1975 in Saigon woonde, merkt hierover op dat het culturele klimaat in Saigon van voor 1975 zo krachtig was dat het succes van deze acties beperkt was – maar zij onderbouwt dit verder niet. De journalisten-politici die Duong Van Minh hadden gesteund speelden met hun krant *Tin Sang* (Ochtendnieuws) nog enige tijd (1975-1978) een bescheiden rol, maar ook zij hadden vanaf 1978 te maken met censuur en in 1980 kregen zij te horen dat de partij had besloten de krant op te heffen. Daarna volgde ieder zijn eigen weg. Ngo Cong Duc was rijk genoeg om ondernemer in lakwaren en keramiek te worden. Hij stierf in 2007. Ly Qui Chung, de man die in april 1975 twee dagen minister was geweest, bleef journalist en vertrok later naar Hanoi. Hij werd daar manager van de krant van de arbeidersorganisatie en schreef veel over sport. Het leidde tot een conflict met zijn vader. Die was, omdat hij een belangrijke functionaris in dienst van de regering-Thieu was geweest, in 1978 ervan beschuldigd dat hij een ‘kapitalist’ was en later uit zijn huis gezet door de communisten. Hij verweet zijn zoon dat die met hen samenwerkte. Eerder noemde ik ook de leraar-journalist Ho Ngoc Nhuan. Hij ‘mocht’ van de nieuwe leiders in Saigon als figuur die zich tegen Thieu had verzet aan een speciale heropvoedingscursus deelnemen en zette zich daarna in voor de bevrijding uit gevangenschap van journalisten en militairen die zonder goede redenen gevangen waren genomen.

Nadat in april 1976 ‘verkiezingen’ waren gehouden voor een Nationale Vergadering, nam die unaniem het besluit Noord- en Zuid-Vietnam op 2 juli 1976 samen te voegen onder de naam de Socialistische Republiek Vietnam met behoud van de vlag en het volkslied van de DRV. De Vietnamese Arbeiderspartij nam zijn oude naam, de Communistische Partij van Vietnam, weer aan, Hanoi werd de hoofdstad en Saigon kreeg als nieuwe naam Ho Chi Minhstad. In formele zin was er nu een einde gekomen aan een lange periode van Vietnamese burgeroorlogen sinds de jaren veertig. Ik wees er al op dat de eenheid die in 1975-1976 tot stand kwam vooral een eenheid op papier was. In de ruim dertig jaar dat de oorlog had geduurd waren het noorden en zuiden steeds verder uit elkaar gegroeid en dat betekende ook dat de poging van Hanoi om in het zuiden het politieke en economische systeem van het noorden op te leggen veel weerstand ondervond.

De regering in Hanoi probeerde de collectivisatie van de landbouw en de centrale planning van de economie, zoals die vanaf de jaren vijftig in het noorden hadden plaatsgevonden, ook in het zuiden door te voeren. Wij weten nu dat er in Hanoi in de jaren zeventig veel onenigheid was over

het tempo van de doorvoering van de collectivisatie. Men verschilde bovendien van mening over de gewenste omvang van de coöperaties. Na de verovering van het zuiden hadden de hardliners, tot wie wij Le Duan, Le Duc Tho en Truong Chinh mogen rekenen, de overhand. De historicus Tuong Vu schrijft hierover: 'Dronken van trots door hun succes in de oorlog stelden de Vietnamese leiders zeer onrealistische doelen en pasten draconische maatregelen toe in hun zoektocht om het socialisme in vijf, tien jaar te ontwikkelen.' Het is wel van belang dat wij ons realiseren dat hier sprake was van een proces met verscheidene fasen, die waren gespreid over een aantal jaren. De communistische leiders gebruikten de term 'socialistische transformatie en constructie' in was zij aanduiden als de X-1 campagne, die begon op 1 september 1975. Op het platteland in het zuiden was het probleem het geringst, omdat het meeste land daar al voor het Noordelijke offensief of in de paniek die in de lente van 1975 uitbrak was verdeeld of in bezit was genomen door landloze boeren. Er kwamen nu maatregelen tegen de bezittende klasse en 670 hoofden van huishoudens in Saigon-Cholon en in zeventien andere steden die hiervoor werden geselecteerd. Van hen was 70 procent etnische Chinees (Hoa). Daarnaast werd het muntstelsel hervormd. Het ging allemaal niet van een leien dakje en het aantal van 670 moest men weldra noodgedwongen terugbrengen naar 159, van wie 117 Hoa. In oktober 1976 bleek tijdens een conferentie dat de maatregelen ook geen einde maakten aan de economische crisis. Er was wel land verdeeld en er werd meer voedsel geproduceerd, maar de inkoop van het voedsel door de regering om dit vervolgens te kunnen distribueren bleef sterk achter en corrupte communistische functionarissen lieten zich soms gemakkelijk omkopen door leden van de bezittende klasse.

Daarom besloot de regering in maart 1978 tot een tweede campagne, de X-2 campagne. In de eerste maanden van 1978 werden 1500 ondernemingen in het zuiden genationaliseerd en samengevoegd in 650 staatsbedrijven met in totaal 130.000 werknemers. De greep van de overheid op de rijstmolens, de opslagplaatsen en de verspreiding van het voedsel groeide eveneens en de Chinese gemeenschap verloor voor een belangrijk deel haar invloed op deze sector van de economie. Verder werden maatregelen genomen voor de standaardisering van de valuta. Als gevolg van de economische maatregelen viel de economische steun van China en de handel met dit land, dat voor 70 procent de handelspartner van Vietnam was, weg. Het versterkte de economische problemen. In april 1978 volgde het collectivisatiebesluit. Het noordelijke economische model werd nu onverkort in het zuiden ingevoerd en de productie werd door de vorming van grote coöperaties gecentraliseerd. Weldra bleek dat deze aanpak niet werkte. De in het Westen werkzame Vietnamese historicus Ngo Vinh Long heeft hierover geschreven dat hoe groter de coöperaties waren, hoe slechter zij functioneerden. Uiteindelijk zag de regering daarom geen andere mogelijkheid dan land aan individuele boeren te geven om zo de productie te verhogen. Volgens Ngo Vinh Long was de gok van de regering in Hanoi om door middel van de coöperaties de voedselproductie te verhogen en meer invloed op het platteland te krijgen mislukt. Men wilde dit echter maar moeilijk toegeven. Het officiële beeld, dat er steeds meer coöperaties kwamen, en de werkelijkheid, dat er steeds minder bebouwd land en minder voedsel was, gingen steeds verder uit elkaar lopen. Uiteindelijk waren allerlei aanpassingen noodzakelijk en in de loop van de jaren tachtig werd de collectivisatiepolitiek omgezet naar een meer op het kapitalistische model gebaseerd economisch systeem.

De invoering van de economische maatregelen van de X-1 en X-2 campagnes veroorzaakten in de tweede helft van de jaren zeventig allerlei spanningen tussen de regering en de bevolking. Die leidden weldra tot een massale vlucht van mensen uit het zuiden, die wij vooral kennen onder de naam bootvluchtelingen. Tussen 1975 en 1979 (en in mindere mate tot 1995) vluchtten ruim 1.000.000 mensen uit Vietnam. Zij vestigden zich uiteindelijk in een groot aantal landen verspreid over de hele wereld, de helft in de Verenigde Staten en nog eens 40 procent in Canada, Australië en Frankrijk. Omstreeks 800.000 vluchtten met een boot over zee, een tocht die velen niet overleefden. Volgens betrouwbare schattingen stierf een kwart van hen als gevolg van honger, ziekte, overvallen

door Thaise piraten of storm op zee. Deze massale vlucht leverde een belangrijke bijdrage aan een verandering van het beeld van de Vietnamese staat. Terwijl de Vietnamese regering de vluchtelingen als verraders brandmerkte die niet in de ideale socialistische samenleving wilden leven, zagen steeds meer mensen in het Westen nu het dictatoriale en totalitaire karakter van de Vietnamese staat in.

Het verzet in het zuiden tegen de economische plannen van de regering in Hanoi was voor de leiders van de partij en de regering in 1986 een belangrijke overweging over te gaan tot een aantal hervormingen die bekendstaan onder de naam Doi Moi (letterlijk: vernieuwing). Maar dit was zeker niet de enige reden. Er was in heel Vietnam een groot tekort aan geld en goederen, de voedselprijzen kenden tussen 1976 en 1986 een inflatie van 2000 procent, de waarden van de salarissen daalden snel en al met al verloren veel mensen het vertrouwen in de communistische economie en de daarmee nauw verbonden landbouwcoöperaties en staatsbedrijven. Met de Doi Moi begon een periode van hervormingen, die decennia duurde. Het was in 1986 nog volstrekt onduidelijk waartoe die zou leiden. De hervormingen beoogden Vietnam uit de jarenlange economische crisis te halen en leidden na vele jaren van discussie binnen de regering en de partij uiteindelijk ertoe dat de van boven af geleide planeconomie werd omgezet in een op de markt gerichte economie met privaat eigendom, zowel van het landbezit als van andere kleine en grote bedrijven. Boeren konden weldra hun hele productieproces zelf leiden, beslissen wat zij wilden verbouwen, wat zij wilden investeren en vervolgens tegen marktprijzen verkochten. In 1993 werden ook de eigendomsrechten hervormd in die zin dat de staat nog louter in theorie alle eigendomsrechten bezat en dat particuliere personen konden erven, verkopen, huren of een hypotheek konden nemen. Er kwamen dus steeds meer mogelijkheden voor kapitaalaccumulatie. Anderzijds bleef de invloed van de staat groot, ook bij de geheel of gedeeltelijk geprivatiseerde bedrijven. Pas in 1995 behaalden de hervormers een belangrijke overwinning, maar dat betekende nog steeds niet dat de behoudende krachten in de regering en de partij daardoor van het politieke toneel waren verdwenen. Dat duurde nog tot 2006. En ook daarna bleef het land een dictatuur van de Communistische Partij.¹¹⁰

De oorlogen in Cambodja en met China

Een groot probleem vormde ook het voortduren van de oorlogssituatie. In 1975 was de Vietnam (of de Amerikaanse) Oorlog geëindigd, maar kort daarna was Vietnam weer in oorlogen verwickeld. Van december 1978 tot 1989 vocht Vietnam in Cambodja, onder anderen tegen de leden van de Rode Khmer, en in 1979 woedde gedurende een maand in het noordelijke grensgebied een felle oorlog met China, nadat dit land het noorden van Vietnam was binnengevallen. Het was voor veel mensen alsof de wereld op zijn kop stond. Hoe was het zover gekomen? Men spreekt in de literatuur meestal van de Derde Indochinese Oorlog (1978-1989), een term die sommigen liever reserveren voor alleen de Chinees-Vietnamese Oorlog. Het is natuurlijk opmerkelijk dat de staten die kort daarvoor nog tegen de Verenigde Staten hadden samengewerkt nu tegen elkaar oorlog voerden? Wat was de drijvende kracht daarbij: het Vietnamese of Chinese nationalisme, strategische belangen of waren er andere oorzaken?

De relatie tussen China en Vietnam was wat China aangaat voor 1975 steeds voor een belangrijk deel bepaald door de Chinese inschatting in hoeverre de oorlog in Vietnam een bedreiging vormde voor de Chinese veiligheid of juist de machtspositie van China kon versterken. In 1975 steunde China eveneens om deze redenen de Rode-Khmerregering van Democratisch Kampuchea met militaire en technische adviseurs. Midden-april 1975 kwam de Rode Khmer [een aanduiding die zij zelf niet gebruikten; zij spraken van Angkar, een verwijzing naar het middeleeuwse rijk van Angkor] in Phnom Penh aan de macht en daarna begon voor Cambodja een nachtmerrie. De mensen in de hoofdstad Phnom Penh werden weggejaagd naar het platteland. Bijna 2.000.000 mensen kwamen om het leven op de 'killing fields', in de strafkampen of in de oorlogen tegen tegenstanders.

Meestal wordt de Rode Khmer aangeduid als een radicale communistische groepering en daar vertoonde de beweging inderdaad veel trekken van. Maar zij namen binnen de wereld van het communisme wel een bijzondere plaats in. Het denken van de leiders Pol Pot, Nuon Chea en Ieng Sary kende oorspronkelijke communistische elementen, zoals de collectivisatie van de economie, politieke en klassenzuiveringen en massale deportaties van delen van de bevolking. Maar er was meer: hun nadruk op de noodzaak van de expansie van de Khmer, het irredentisme in de zin van het herstel van de omvang van het middeleeuwse Angkorrijk en de overtuiging dat de Khmer een ongerept volk was, dat nauwelijks was aangetast door het westerse kolonialisme of de westerse modernisering. Daardoor was dit volgens hen bij uitstek geschikt om een volledig nieuwe samenleving op te bouwen. Daarnaast was er een onverholven racisme, dat zich richtte tegen de Vietnamezen in Cambodja (tienduizenden werden gedood in de jaren 1977-1978) en tegen andere minderheden in het eigen land, het onderdrukken van het samenleven in de steden en de handel, de idealisering van het plattelandleven, het doorbreken van het familieverband, de vorming van communes én de slavernij en de genocide van een groot deel van de eigen Cambodjaanse (Khmer-) bevolking (1.700.000), voor een deel omdat van hen werd verondersteld dat zij niet 'zuiver' in de leer waren. Tot hen behoorden vroegere functionarissen en militairen in dienst van Lon Nol, intellectuelen, leraren en vermeende pro-Vietnamese Khmer, maar ook honderdduizenden 'gewone' Cambodjanen. Een westers onderzoek gaf aan dat van de 450 artsen in het land voor 1975 er in 1979 nog maar 45 over waren en van de 20.000 leraren nog maar 7000. De onderzoekers van Oxfam viel het verder op dat geld, markten, financiële instellingen, een openbaar vervoerssysteem en telefoons eveneens ontbraken. Onderwijs bestond nauwelijks nog in 1979 en de boeddhistische tempels vervulden geen rol meer van betekenis op sociaal of educatief gebied. Het boeddhisme en andere religies, waaronder de islam, werden verboden.

Op 25 december 1978 vielen meer dan tien Vietnamese divisies Cambodja binnen. Weldra hadden die Phnom Penh veroverd en op 7 januari 1979 werd in Phnom Penh een nieuwe pro-Vietnamese Cambodjaanse regering, de Volksrepubliek Kampuchea, onder leiding van Heng Samrin geïnstalleerd. De Rode Khmer trok zich daarop terug naar het grensgebied met Thailand. China begon onmiddellijk besprekingen met de Thaise regering om breder steun te kunnen geven aan de verdreven regering van Pol Pot. De Vietnamese troepen bleven in Cambodja om de nieuwe regering te steunen en de Rode Khmer tegen te houden, maar er is ook gesuggereerd dat Vietnam zo en passant een groot intern probleem oploste. Er waren in Vietnam na afloop van de Vietnam Oorlog honderdduizenden werkloze soldaten en die vonden nu in Cambodja een 'nuttige' bezigheid.

Er waren verscheidene redenen waarom Vietnam Democratisch Kampuchea [met name dat eerste woord gezien het gruwelijke karakter van Pol Pots regering niet letterlijk] binnenviel. De belangrijkste reden was dat vanaf mei 1975 grensincidenten plaatsvonden en Rode Khmerstrijders Vietnamese grensdorpen aanvielen. Hun leider Pol Pot (of Saloth Sar, ook wel Broeder nummer Een) wilde de grensgebieden die Vietnam in de loop van de geschiedenis op Cambodja had veroverd weer bij Cambodja voegen. Officieel eiste de Cambodjaanse regering een groot deel van het zuiden van Vietnam op. Door de overvallen hoopte men de Vietnamezen in het grensgebied om te beginnen al angst aan te jagen. Een complicerende factor daarbij was volgens de Rode Khmer de aanwezigheid van minderheden in het grensgebied die voor verdere instabiliteit konden zorgen. Zij werden zonder veel mededogen gedood. In de loop van 1978 namen de aanvallen van de Rode Khmer een steeds ernstiger karakter aan. Waarschijnlijk werden bij de acties van de Rode Khmer tussen 1975 en 1978 30.000 Vietnamezen gedood. Vietnam motiveerde de aanval van december 1978 zelf als een reactie op dit binnenvallen van Vietnamees grondgebied door de Rode Khmer. Maar er waren zeker nog meer redenen. Een argumentatie die de Vietnamezen ook graag gebruikten was de genocide die in Cambodja plaatsvond, maar dat was toch vooral een vaststelling achteraf, waarmee ik overigens niet

wil zeggen dat wij de Vietnamezen niet dankbaar mogen zijn dat zij hebben ingegrepen om het moorddadige regime van Pol Pot te verdrijven.

Een tweede belangrijke reden houdt verband met China. China gaf steeds meer materiële en financiële steun aan het regime van Pol Pot. De militaire steun was zo groot dat hiermee 200.000 militairen konden worden uitgerust met bazooka's, mortieren, automatische geweren, kleine wapens en vervoersmiddelen. 10.000 Chinese militairen werden als instructeur naar Cambodja gestuurd en daarnaast was er nog een hoge financiële bijdrage voor Pol Pot. De invloed van China in Zuidoost-Azië groeide hierdoor sterk. Dat betekende voor de Vietnamese regering dat China probeerde om de dominante macht in Zuidoost-Azië te worden. Het voelde voor Vietnam in toenemende mate als een omcirkeling door China en de bondgenoten van China. Daarnaast wordt in de literatuur soms nog een andere geostrategische overweging genoemd. Cambodja's buurland Thailand stond sterk onder invloed van de Verenigde Staten en Vietnam wilde verhinderen dat de Amerikaanse invloed in Zuidoost-Azië vanuit Thailand verder toenam. Volgens Tuong Vu waren er ook nog ideologische redenen. Le Duan vond dat de Rode Khmer de verkeerde revolutionaire weg volgde. De leiders van de Rode Khmer waren hier woedend over en volgens deze Vietnamese historicus was dat een van de achtergronden van de grensaanvallen. Dit leidde tot Vietnamese tegenaanvallen en het verbreken van de diplomatieke contacten in 1977. Omdat China het bewind van de Rode Khmer steunde, verslechterde ook de relatie tussen China en Vietnam, waarbij ideologische overwegingen – zoals wij nog zullen zien – eveneens een grote rol speelden.

Er woedde vanaf januari 1979 een guerrillaoorlog in het westen van Cambodja, die uiteindelijk aan 55.000 Vietnamese militairen tussen 1979 en 1989 het leven kostte. Deze oorlog had gevolgen voor het imago van Vietnam, onder andere door een felle publiciteitscampagne van de Amerikaanse regering. Het beeld van Vietnam in de wereldopinie kantelde onder invloed hiervan en door de vervolgingen in Vietnam en de activiteiten van de (boot-)vluchtelingen van lieveling van progressieve bewegingen en regeringen naar dat van een internationale paria. Het moorddadige bewind van de Rode Khmer werd, mede ook onder invloed van Chinese propaganda, door velen in het Westen beschouwd als het slachtoffer van de 'zoveelste' Vietnamese agressie, waarbij men zelden vergat op te merken dat beide staten al eeuwenoude vijanden waren en dat de Vietnamezen zich moreel superieur waanden aan de Khmer. Men zag daarbij graag over het hoofd dat voor Vietnam Cambodja als buurland wel acceptabel was, maar niet als een vijand die werd gesteund door China.

De Vietnamese inval in Cambodja in december 1978 had nog meer gevolgen. Landen die eerder financiële afspraken hadden gemaakt met Vietnam reageerden bijzonder afwijzend. Japan schrapte de financiële steun. De Verenigde Staten zetten de besprekingen over het herstel van de betrekkingen stop⁵⁰ en versterkten het economische embargo van het land. Het betekende bovendien dat elke hulp van de Wereldbank of het Internationaal Monetair Fonds nu uitbleef. Naarmate Vietnam langer in Cambodja bleef, werd het isolement steeds groter. Bijna tien jaar stond een bundeling van anti-Vietnamese krachten in Cambodja in de figuur van de coalitieregering van Democratisch Kampuchea tegenover de door Vietnam gesteunde regering. Het was een complexe situatie in Cambodja met de pro-Vietnamese regering van de voor 1978 naar Vietnam uitgeweken Cambodjanen in Phnom Penh, met daartegenover de door China gesteunde coalitieregering, waarvan een bont gezelschap deel uitmaakte: de Rode Khmer van Pol Pot, de groep rondom Norodom Sihanouk, gesteund door Thailand, Singapore, Maleisië, Indonesië en de Filipijnen, én een beweging die een parlementaire democratie wenste onder leiding van Son Sann. Die laatste werd gesteund door de Verenigde Staten. Het was vanzelfsprekend een rare speling van de geschiedenis dat China en de Verenigde Staten nu gezamenlijk een regering steunden waarin ook de Rode Khmer een rol speelde. De bundeling van deze laatste groepen was in de Verenigde Naties toegelaten onder de noemer van

⁵⁰ Zie ook 'De relatie tussen Vietnam en de Verenigde Staten na 1975' in dit hoofdstuk (bladzijde 540).

de Cambodjaanse coalitieregering. Hier ligt volgens sommige onderzoekers de belangrijkste reden waarom het zo lang duurde voordat Vietnam zich uit Cambodja terugtrok. In 1984-1985 vond nog een felle strijd plaats tussen de pro-Vietnamese regering en haar tegenstanders. Daarna vond in fasen een overdracht van de feitelijke macht door Vietnam aan de pro-Vietnamese regering van Heng Samrin plaats. Het Vietnamese leger trok zich geleidelijk aan terug, zodra het duidelijk was dat de door Vietnam in 1978 geïnstalleerde regering steeds steviger in het zadel kwam te zitten. In 1991 vond normalisatie van de betrekkingen met China plaats. In dat jaar accepteerde Hanoi ook het akkoord dat onder toezicht van de Verenigde Naties tot stand was gekomen. Dat hield in dat verkiezingen werden gehouden voor een nieuwe coalitieregering in Cambodja.

Twee maanden na de Vietnamese inval in Cambodja, op 17 februari 1979, vielen Chinese militairen het noorden van Vietnam binnen, het begin van de Chinees-Vietnamese Oorlog of, zoals de Vietnamezen zeiden, ‘de oorlog tegen de Chinese expansie’. Over de omvang van het Chinese leger bestaat geen consensus. De getallen in de literatuur variëren van 80.000 tot 500.000, waarbij het door Xiaobing Li genoemde getal van 220.000 het meest correct lijkt. De Vietnamezen beschikten over Russische wapens. Een maand later vertrokken de Chinese militairen weer, nadat zij een aantal grote Vietnamese steden in de Chinees-Vietnamese grensstreek met de grond gelijk hadden gemaakt. Beide zijden beweerden achteraf dat zij hadden gewonnen. Een genuanceerd antwoord is op zijn plaats. De Chinese militaire actie was beperkt en vooral een soort strafexpeditie, maar de Vietnamezen hadden – ten koste van (opnieuw) veel doden – goed standgehouden. Aan Chinese kant vielen volgens oudere Chinese bronnen 7000 doden en raakten 13.000 soldaten gewond. In zijn studie spreekt Xiaobing Li op grond van Chinese bronnen uit 2004 van 26.000 ‘verliezen’. De verliezen van het Vietnamese leger zijn niet officieel bekendgemaakt. Zij waren volgens sommigen twee tot drie keer zo hoog, maar andere bronnen spreken over ‘slechts’ 20.000 doden en gewonden; Xiaobing noemt op basis van Chinese bronnen 37.300 gedode Vietnamese soldaten en 2300 gevangengenomen Vietnamezen. Daarnaast werden nog honderden Vietnamese burgers gedood. Een gevolg van de oorlog wil ik hier op voorhand noemen. De oorlog wakkerde de anti-Chinese gevoelens in Vietnam verder aan. Het leidde tot nog meer bootvluchtelingen.

Wat waren de oorzaken van deze oorlog tussen de twee vroegere bondgenoten? In de literatuur is geen gebrek aan verklaringen. De motivatie die China naar buiten bracht – verdediging van de Chinese grenzen – was vooral voor publieke consumptie bedoeld. De leiders in Hanoi vonden zelf dat China hen in 1954, 1959 en 1972 tekort had gedaan – een vaststelling die grotendeels in strijd met de feiten was – of hen na 1975 onvoldoende had gesteund. Maar dat was natuurlijk nog niet een plausibele verklaring voor de Chinese aanval, hooguit een uiting van teleurstelling van Vietnam over de houding van China in het verleden en een bron van wrijving tussen beide staten. Een belangrijke oorzaak was het binnenvallen door het Vietnamese leger in 1978 van het gebied van de door China gesteunde Rode Khmer in Cambodja. Een tweede belangrijke achtergrond was de slechte behandeling van de etnische Chinezen of Hoa door de Vietnamese regering onmiddellijk na afloop van de Vietnam Oorlog. Die beschouwde hen als ‘Chinese kapitalisten’ en onteigende in het zuiden van Vietnam hun bezittingen. De Hoa waren daar bijzonder invloedrijk, zoals wij al zagen. Cholon, de Chinese wijk van Ho Chi Minhstad, kende na Singapore de grootste concentratie van Chinezen buiten China en hun invloed op de Vietnamese economie was erg groot. De eerste maatregelen tegen de etnische Chinezen dateerden uit 1975 en hielden vooral in dat Chinese publicaties en een belangrijke Chinese krant werden verboden. Le Duan en de andere leiders in Hanoi beschouwden de Chinezen als de belangrijkste hindernis om de socialistische transformatie naar model van het noorden ook in het zuiden te kunnen doorvoeren. Om allerlei redenen pasten zij niet in hun gedroomde toekomstige communistische Vietnam: zij behoorden voor een deel tot de klasse van de rijke burgerij, voelden niets voor de collectivisatie en de staatsbedrijven en zij konden in de toekomst mogelijk optreden als een Vijfde Kolonne voor China. De eerste grote acties tegen de Chinezen in

Ho Chi Minhstad vonden in maart 1978 plaats. Chinese bedrijven werden vernield of geconfisqueerd, Hoa werden aangemoedigd of gedwongen naar een NEZ te vertrekken of het land te verlaten. Daarna begon de vlucht van honderdduizenden Chinezen uit het zuiden, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen. En in het noorden werden 160 duizend etnische Chinezen de grens met China over gejaagd. Het leidde in de loop van 1978 tot allerlei Chinese tegenmaatregelen: het stopzetten van hulpprojecten, het terugroepen van Chinese specialisten, het sturen van schepen om Hoa op te halen, het sluiten van Vietnamese consulaten in China, het afsluiten van de Chinees-Vietnamese grens en – niet te vergeten – het vastlopen van diplomatieke gesprekken om een oplossing te bereiken.

De Chinese verontwaardiging over het optreden tegen etnische Chinezen is dus zeker een belangrijke factor voor de Chinese aanval en dat geldt ook voor de Russisch-Vietnamese toenadering. In november 1978 kwam een Vietnamees-Russisch vriendschapsverdrag tot stand. Dat zorgde ervoor dat veel geld, hulpgoederen en mensen uit de Sovjetunie het land binnenkwamen. Dat werd door de Chinese leiders uitgelegd als samenspannen tegen China. Als bewijzen noemden zij het optreden in Cambodja en Laos, waardoor China ‘ingesloten’ raakte. De leidde er in eerste instantie toe dat de Chinese leider Deng Xiaoping de steun aan de Rode Khmer eind 1978 verhoogde. Hij zei in januari 1979 tegen de Amerikaanse president Jimmy Carter dat de Vietnamezen ‘stoute kinderen’ waren en moesten worden ‘afgeranseld’.

Anders dan de meeste andere studies, die de nadruk leggen op het Vietnamese nationalisme, de Vietnamese inval in Cambodja, het optreden tegen de Hoa of geopolitieke factoren, zoals de Chinees-Russische rivaliteit, besteedt Tuong Vu veel aandacht aan de Vietnamese ideologie van de voorhoede van het internationale socialisme. Le Duan uitte regelmatig kritiek op de wijze waarop China de revolutie in eigen land had uitgevoerd en vond zijn benadering van de wereldrevolutie beter met Vietnam als de voorhoede van het internationale socialisme. De toenadering tussen China en de Verenigde Staten zorgde in dat verband ook voor toenemende spanningen en wrijvingen, aan de ene kant omdat men vreesde de steun van China kwijt te raken, maar ook vanwege ideologische redenen.

De Chinese aanval in 1979 verraste de Vietnamezen niet alleen, maar zij zagen die ook als verraad aan de zaak van het internationale socialisme. In een communistische krant was Giap hier heel duidelijk over: ‘De oorlog is een smerige en laffe aanval op het volk in een socialistisch land dat lang aan de kant van het Chinese revolutionaire volk heeft gevochten. De oorlog schendt de onafhankelijkheid en soevereiniteit van een land dat door de hele wereld wordt beschouwd als het symbool van revolutionair heldendom, een land dat alles heeft opgeofferd voor onafhankelijkheid en vrijheid voor het Vaderland, voor revolutie en vrede voor alle naties in de wereld, daarbij inbegrepen het Chinese volk.’ Dergelijke verwijten waren een dekmantel voor wat de Vietnamezen werkelijk dwars zat, namelijk dat China de rol als socialistische staat in dienst van de wereldrevolutie achterstelde bij de nationale belangen van China. Truong Chinh verklaarde zelfs dat de aanval van China liet zien dat dat land achter de imperialistische Amerikaanse politiek stond. De Vietnamese leiders trokken de oorlog dus in een wereldwijd perspectief en negeerden de lokale aspecten. Veel later, in 1982, kwam Truong Chinh hier nog een keer op terug in dezelfde krant waarin Giap zijn kritiek publiceerde: ‘De Chinees-Vietnamese Oorlog in februari 1979 was niet een conflict tussen communisten, maar in werkelijkheid een felle strijd tussen enerzijds nationale onafhankelijkheid en socialisme en anderzijds agressie, expansionisme en het streven naar hegemonie, tussen enerzijds marxisme-leninisme en anderzijds maoïsme.’¹¹¹

De relatie tussen Vietnam en de Verenigde Staten na 1975

‘In opvallende tegenstelling tot de grootmoedigheid die zij tegenover Duitsland en Japan na afloop van de Tweede Wereldoorlog toonden, waren de Verenigde Staten na de nederlaag [tegen Noord-Vietnam] noch genadig noch gul’, schreef Herring in 1979 in zijn bekende studie over de Vietnam

Oorlog *America's longest war*. Met enige ironie kan men zelfs beweren dat nooit eerder in de geschiedenis de verliezer van een oorlog zulke strenge voorwaarden had opgelegd aan de winnaar. Ofschoon de oorlog in 1975 was geëindigd, bleven de Verenigde Staten Vietnam nog twee decennia als vijand behandelen. Dat veranderde pas in de tijd van president Bill Clinton (1993-2001), die in 1994 het handelsembargo ophief, in 1995 de diplomatieke betrekkingen normaliseerde en in november 2000 Vietnam bezocht.

In 1975 overheersten in de Verenigde Staten vooral gevoelens van bitterheid en frustratie. Met name de activiteiten van een invloedrijke MIA (Missing in Action)-lobby, de National League of Families of Prisoners and Missing in Southeast Asia, die al actief was tijdens de presidentschappen van Ford en Carter maar het machtigst was in de tijd van president Ronald Reagan (1981-1989), verhinderden een normale relatie. Men spreekt in dit verband van de MIA-kwestie, dat wil zeggen het verschaffen van inlichtingen door de Vietnamese regering over de graven van de gesneuvelde Amerikanen en hulp bij het regelen van het vervoer van hun lichamen naar de Verenigde Staten en bij het zoeken naar vermiste Amerikanen. Volgens de National League hield de Vietnamese regering nog steeds Amerikaanse militairen gevangen en was een deel van de MIA's dus in feite POW's (Prisoners of War). In juni 1975 deed de Vietnamese premier Pham Van Dong een aanbod voor normalisatie van de betrekkingen en koppelde daarbij artikel 21 van de Akkoorden van Parijs over Amerikaanse economische hulp na afloop van de oorlog en 8b over MIA's. Volgens minister van Buitenlandse Zaken Kissinger was dat chantage en de Amerikaanse argumentatie was verder dat de Verenigde Staten niet verplicht waren een bijdrage te leveren aan het herstel van Vietnam, omdat Hanoi de Akkoorden van Parijs had geschonden. Volgens sommigen zou Nixon die steun hebben beloofd, iets dat nu krachtig door anderen werd ontkend. De contacten tussen de regeringen in Washington en Hanoi in de tijd van president Gerald Ford (1974-1977) kan men niet anders dan als bitter typeren. De regering-Ford antwoordde wel op de eerste Vietnamese contacten voor diplomatieke toenadering, maar met veel achterdocht en steeds meer met de presidentsverkiezingen van november 1976 in het achterhoofd. Aan de ene kant deed men of men inging op de Vietnamese acties, maar tegelijkertijd wees men alle voorstellen af. Washington bevroor Zuid-Vietnamese tegoeden, breidde het oorlogsembargo tegen Noord-Vietnam uit tot heel Vietnam en Cambodja, weigerde ook binnen de sfeer van de Verenigde Naties hulp aan Vietnam te geven en stemde in 1975 en 1976 tegen de toetreding van Vietnam tot de Verenigde Naties. Er werd zelfs een officieel verbod afgekondigd om contact met Vietnam te onderhouden.

Le Duans ideologische denkbeelden over Vietnams rol als voorhoede van het socialisme betekenden voor hem niet dat hij geen handelsbetrekkingen wenste met westerse landen. In 1976 en 1977 waren er zelfs gesprekken met Amerikaanse firma's over investeringen in de oliesector in Vietnam. Even leek een verbetering van de betrekkingen mogelijk tijdens het presidentschap van Jimmy Carter (1977-1981), die volgens zijn verkiezingsprogramma een normalisatie van de betrekkingen met Vietnam wenste. Hij nam een soepelere houding aan tegenover het toetreden van Vietnam tot Verenigde Naties, keurde humanitaire hulp aan Vietnam goed en stelde zich minder streng op in de MIA-kwestie. Volgens gegevens van het Amerikaanse ministerie van Defensie waren er 965 MIA's en 1100 KIA's (Killed in Action). Van de eerste groep ontbrak elk spoor en de tweede groep was dood verklaard, maar het was niet duidelijk wat er met hun lichamen was gebeurd. Een Amerikaanse missie die in maart 1977 Vietnam bezocht, bevestigde bij terugkeer in de Verenigde Staten een onderzoek van het Huis van Afgevaardigden uit 1976 dat de verbinding van de MIA-kwestie met de POW-kwestie niet correct was. De missie concludeerde dat alle militairen die nog werden vermist als dood moesten worden beschouwd (KIA, Killed in action). Dat was niet naar de zin van de National League of Families. Die bleef beweren dat er nog krijgsgevangenen waren in Vietnam. Vietnam vond nog steeds dat de Verenigde Staten de belofte van Nixon gestand moesten doen en hield hier zelfs in de Vietnamese begroting rekening mee. Tot frustratie van de regering-

Carter eiste de Vietnamese regering dat de Verenigde Staten voor de normalisatie van de betrekkingen de 3,25 miljard dollar schadevergoeding, die was afgesproken in de Akkoorden van Parijs, betaalden. Er waren nog wel gesprekken over de terminologie – moest men spreken van ‘herstel-hulp’ of ‘humanitaire hulp’ – maar dat veranderde weinig aan het Vietnamese standpunt. De hierboven genoemde positieve signalen van de regering-Carter deden Vietnam niet van mening veranderen, ook niet toen Carters onderhandelaar in Parijs Richard Holbrooke concessies voorstelde, zoals het uitwisselen van ambassadeurs, het opheffen van het handelsembargo en het goedkeuren van de toelating tot de Verenigde Naties. Vietnam veranderde pas eind 1978 van opvatting, vlak voor de oorlogen in Cambodja en met China.

Op verschillende manieren is uitgelegd waarom de gesprekken tussen Hanoi en Washington in de tijd van Carter vastliepen. Volgens sommige historici was hier sprake van een van de blunders van de Amerikaanse president. Hij zei op enig moment namelijk dat de Verenigde Staten tot niets verplicht waren. De regering in Hanoi reageerde boos en publiceerde daarna de brief van Nixon met zijn belofte van 1 februari 1973. De publicatie leidde na een korte discussie tot het besluit van het Huis van Afgevaardigden dat men niet aan de belofte van Nixon was gebonden. Zoals al gezegd, eind 1978 was Hanoi soepeler en stelde normalisatie zonder voorwaarden vooraf in de sfeer van hulp voor naoorlogs herstel voor. Maar Carters veiligheidsadviseur Zbigniew Brzezinski, die Vietnam als een ‘proxy’ (handlanger) van de Sovjetunie beschouwde in een periode dat de relatie tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie als gevolg van de Russische expansiepolitiek in Afghanistan, de hoorn van Afrika en Jemen verslechterde en de Verenigde Staten de kant kozen van China, hield de toenadering tegen. Vietnam koos nu nadrukkelijk voor de Sovjetunie.

Maar er is ook een andere verklaring mogelijk dan alleen Carter en zijn medewerkers de schuld te geven. Uit Vietnamese documenten blijkt dat de Amerikaanse delegaties steeds met wantrouwen werden bejegend. Een memorandum van het partijsecretariaat, waar Le Duan de scepter zwaaide, plaatste de regering-Carter op een lijn met die van Nixon. Carter zette die stappen volgens hem alleen maar ‘om de Vietnamese buitenlandse politiek op de proef te stellen, om de Amerikaanse publieke opinie te bedriegen’ en om zelf na een nederlaag voordelen te behalen. De regering-Carter wilde de betrekkingen normaliseren ten gunste van het imperialisme en om het socialisme tegen te werken. Dat andere motieven een rol konden spelen, kwam niet bij de leiders in Hanoi op. Kort nadat in 1977 een belangrijke Amerikaanse delegatie naar huis was teruggekeerd, deed Tran Quoc Hoan, het hoofd van het Vietnamese veiligheidsapparaat, in een artikel in een communistische krant er nog een schepje bovenop. Het imperialistische Amerika was nog steeds bezig met de omsingeling en het aanvallen van de revoluties in de landen van Indochina. Overal in de Verenigde Staten en daarbuiten werden anticommunistische organisaties opgericht om tegen Vietnam te vechten. ‘Het imperialistische Amerika is net zoals voorheen de gevaarlijkste vijand van ons volk.’ Volgens de Vietnamezen was Carters nadruk op mensenrechten niets anders dan een slinkse manier om socialistische landen dwars te zitten en het kapitalistische systeem te laten omarmen. De werkelijkheid was echter dat de regering-Carter de normalisatie van de betrekkingen los zag van de situatie van de mensenrechten.

In een westerse bundel over de Derde Indochinese Oorlog, die in 2006 is verschenen, komen ook Vietnamese historici aan het woord. Zij schrijven daarin openlijk over de starre ideologische onderbouwing van de Vietnamese politiek in de tweede helft van de jaren zeventig. Die belastte niet alleen de relatie met de Verenigde Staten, maar brandmerkte ook de burens van Vietnam in Zuidoost-Azië als ‘vazallen van de Verenigde Staten’. De ideologische lens waardoor Vietnam naar de politieke werkelijkheid keek, betekende inderdaad een grove versimpeling van de Amerikaanse politiek. Zonder rekening te houden met de verschillen tussen de Amerikaanse regeringen en het andere tijdsgewricht werd alles opgehangen aan de tegenstelling tussen imperialisme en socialisme. De leiders in Hanoi overschatten ook het belang dat de Verenigde Staten nog toekenden aan Vietnam en

verwarden de reactie van het Amerikaanse Congres in de jaren 1972-1975 voor de beëindiging van de oorlog met de houding van de leden van het Congres na 1975. Dat kan men volgens sommige historici juist als een Vietnamese blunder beschouwen. Dus, moet de conclusie zijn – en dat is een nuttige nuancering of correctie van wat Herring schreef – het is maar zeer de vraag of een andere Amerikaanse opstelling veel had uitgemaakt door de ideologische bevangenheid die de regering in Hanoi op dat moment kenmerkte.

Ik noemde hiervoor de kwestie van de MIA's. De invloed daarvan was in de jaren na Carters presidentschap erg groot. Ofschoon het aantal MIA's laag was en zij niet, zeer moeilijk of alleen met veel fantasie konden worden gevonden en vooral de verbinding van MIA's met POW's de hele zaak bijzonder tendentiekus maakte, omdat er ondanks een groot aantal onderzoeken geen enkel bewijs was dat nog Amerikanen gevangen werden gehouden in Vietnam, hield dat de regering-Reagan (1981-1989) niet af van kwaadaardig optreden. Zij verhinderde op deze wijze lange tijd de normalisatie van de betrekkingen tussen beide landen. Het is evident dat wraakgevoelens bij deze Amerikaanse regering een grote rol speelden. Onder president George Bush (1989-1993) vond een verdere verharding plaats en werd elke vooruitgang in de normalisatie van de betrekkingen nadrukkelijk gekoppeld aan de MIA-kwestie. In 1991 blokkeerde de regering-Bush zelfs Franse pogingen dat het IMF hulp zou geven aan Vietnam. Pas in de tijd van Clinton veranderde dat dus.¹¹²

Vietnam kende vanaf de laatste jaren van de twintigste eeuw een stormachtige economische ontwikkeling als een van de Aziatische tijgers met groeicijfers waarvan het Westen alleen maar kan dromen. Een illustratie dat er rijke Vietnamezen zijn is deze winkel op de foto links in een winkelcentrum in Ho Chi Minhstad. Op de foto rechts jongeren en ouderen die zich op de kerstavond van 2013 laten fotograferen voor een grote winkel in het centrum van Ho Chi Minhstad.

Elk jaar wordt op 7 mei de overwinning op de Fransen herdacht met een lichtshow bij het Operagebouw in Hanoi (Hier 7 mei 2008).

Het mausoleum in Hanoi waar het lichaam van Ho Chi Minh in strijd met zijn wensen in zijn testament ligt opgebaard is zojuist bezocht door een aantal vrouwen van de minderheid van de Witte Thai. Weten zij wat er zich in hun woongebied in het noordwesten omstreeks 1954 heeft afgespeeld tussen Ho Chi Minhs Vietnam en hun voorouders?

Hoofdstuk 20. Cultuur en beelden in tijden van oorlog

Schrijvers in Noord en Zuid tijdens de oorlogen

Schrijvers en filmmakers kunnen een scherp en verhelderend beeld geven van wat leeft onder mensen in oorlogstijd, zowel bij de culturele elite als bij het gewone volk. Dat geldt ook voor de oorlogen die in Vietnam sinds de jaren veertig woedden. Voor de Tweede Wereldoorlog bestonden twee vernieuwende literaire stromingen in Vietnam: de Nieuwe poëzie en de Op zichzelf vertrouwende literaire groep. Leden daarvan bleven actief na afloop van deze grote oorlog en combineerden hun literaire activiteiten niet zelden met publieke functies of politieke activiteiten. Nhat Linh was de schrijversnaam voor de bekende politicus van de DVDC Nguyen Tuong Tam, die een tijdlang minister van Buitenlandse Zaken van de DRV was, Huy Can bezette verscheidene ministersposten, Che Lan Vien was een belangrijke uitgever van verzetskranten en To Huu bekleedde functies in de Vietminh en zou na 1954 lid worden van het Politbureau van de Vietnamese Arbeiders Partij van Noord-Vietnam.

Deze laatste schreef niet alleen overwinningspoëzie over de zege bij Dien Bien Phu, maar ook gevoelige gedichten waarin hij de gevoelens uitdrukte van een soldaat die van zijn moeder was gescheiden in de tijd van de oorlog tegen de Fransen.

‘Wie gaat mijn moeder in mijn dorp bezoeken

Vanavond mist een ver verwijderde zoon haar stilletjes

Moeder ben je niet ontmoedigd?...

Arme jij, die thuisblijft en mij mist

Natuurlijk mis je mij maar wees niet verdrietig

Aan het einde van de oorlog zal ik ’s morgens en ’s avonds bij je zijn

Mijn oude moeder met zandkleurig grijs haar

Vanavond hoorde zij mijn stille roep’.

Sommige dichters in het Noorden gaven uitdrukking aan hun geestdrift voor de strijd tegen de Fransen. Tot hen behoren Xuan Dieu met titels als ‘De nationale vlag’ en ‘Onder de gele ster’, of To Hoai, die in ‘Het verhaal over het noordwesten’ (1953) schreef over het machtscentrum van de Vietminh in de bergen ten noordwesten van Hanoi dat nooit door de Fransen was veroverd, en Hoang Cam, die dichtte over de rust en de schoonheid van dorpen in de buurt van Hanoi of hoe hij als tienjarige jongen verliefd werd op een jonge vrouw. Nguyen Huy Tuong stond stil bij de problemen toen de oorlog tussen Frankrijk en de DRV uitbrak en de trots die strijdende soldaten vervulde. Schrijvers in het door de Fransen overheerste zuiden van Vietnam steunden soms op indirecte wijze de strijd tegen de Fransen, zoals Tham The Ha in zijn patriotistische gedichten met titels als ‘Geliefd Vietnam’ en ‘Wie voelt het hart van de aarde pijn lijden’ en Ho Huu Tuong, die twee novelles schreef over twee vrouwen met een verschillende sociale achtergrond die beiden lid werden van revolutionaire organisaties en de oorlog tegen de Fransen steunden.

Tijdens de oorlog tegen de Fransen stonden de intellectuelen, schrijvers, dichters en artiesten overwegend achter de onafhankelijkheidsstrijd van de Vietminh. Dat veranderde in 1954. In dat jaar verzochten schrijvers die veelal werkzaam waren in de culturele afdeling van het leger en de strijd bij Dien Bien Phu van dichtbij hadden meegemaakt aan de partij de kunst terug te geven aan de kunstenaars. Het was in wezen een pleidooi voor een minder streng van bovenaf geregeld culturele politiek. De leiders van de partij waren echter vastbesloten de cultuur een bijdrage te laten leveren aan de verwezenlijking van het socialisme. In 1948 had Truong Chinh een verhandeling over de rol van de kunst geschreven waarin hij duidelijk stelling nam tegen individualisme, romantische kunst en kunst omwille van de kunst. De kunst moest de zaak van de natie dienen en een bijdrage leveren aan de verdediging van het land. In plaats van de Franse en Chinese invloeden te koesteren moest de

Vietnamese kunst de ontwikkeling van het socialisme bevorderen, in dienst staan van de ideologie en voor de massa geschikt zijn. ‘In verf en met inkt, in iedere geborduurde draad, in elke hak van de beeldhouwer, en in elke gedachtegang is een mogelijkheid om het patriottisme te versterken en de vijand meer te gaan haten...[De] nieuwe democratische cultuur...staat ten dienste van de massa, de overweldigende meerderheid van de bevolking...Zoals wij het begrijpen is het socialistisch realisme een methode van artistieke schepping die de waarheid in een samenleving aangeeft die zich in socialistische zin ontwikkelt.’

In die socialistisch-realistische kunst pasten niet gedichten zoals dat van Tran Dan (1926-1997) uit 1955 met de titel ‘Wij moeten winnen’, omdat daarin zaken zoals werkloosheid, gevoelens van wanhoop en het ontbreken van een geschikte woonplaats na de overwinning bij Dien Bien Phu overheersten en hij – heel beeldend – schetste hoe regen de communistische vlag nat maakte. De dichter en zijn geliefde waren niet alleen teleurgesteld over de samenleving in het Noorden, wat vooral tot uitdrukking kwam in hun desolate situatie in de stad Hanoi, maar vreesden ook de hervatting van de oorlog in het Zuiden. Als de censoren van de partij het gedicht aandachtig hadden gelezen, hadden zij ook kunnen vaststellen dat hij aan het einde – eveneens in de beeldspraak van de vlag van de DRV – toch vertrouwen in de toekomst van de Noord-Vietnamese staat uitsprak.

‘Ik leef in Sinh Tu straat

Twee mensen

In een krap huis

Wij houden erg veel van elkaar

Waarom brengt het leven ons dan niet meer vreugde?

Er wordt gezegd dat er nu vrede is in het vaderland

Maar dat is slechts de eerste bladzijde

We hebben nog zoveel zorgen...

Er wordt veel gesproken over naar het zuiden vertrekken...

Ik probeerde hen tegen te houden

Stop

Waar gaan jullie heen?

Wat doen jullie?

Zij klagen over het gebrek aan geld en rijst

Aan priesters, aan God, aan van alles

Mannen en vrouwen klaagden zelfs over droefenis

Het is hartverscheurend dat het noorden en het zuiden zijn verdeeld...

Mensen vertrekken maar laten hun hart achter

O land in het noorden! Bied aan hen bescherming

Ik leef in Sinh Tu straat

Die verdrietige dagen...

Ik liep een stukje

Zag geen straat

Zag geen huis

Zag alleen regen die valt

Op de kleur van de rode vlag

Ik kwam je tegen in de regen

Je was op zoek naar werk

Elke dag kom je thuis met gebogen hoofd.

Broeder!

Zij vragen je om nog te wachten...

Je loopt in de regen met gebogen hoofd...

Een jonge vrouw van negentien...
 Het blijft maar regenen
 Ik moet nog schrijven over het noorden en het zuiden
 Ik geloof nog steeds dat poëzie storm en wind moet veroorzaken
 Maar vandaag buig ik mijn hoofd
 Waar is de poëzie gebleven?
 Waarom kunnen de dichtregels
 Er niet voor zorgen dat de aarde en de hemel in beweging komen?
 Het blijft regenen
 Ik wil ophouden met dichten
 En iets anders gaan doen...
 Ik schrijf politieke poëzie
 Die droevige dagen
 Ik loop verder
 En zie geen straat
 Zie geen huis
 Ik zie alleen de regen die valt
 Op de rode vlag...
 Mensen praten en schreeuwen
 – Zij schenden de afspraken
 – Zal er een afspraak komen?
 – Zullen er verkiezingen zijn?
 – Zullen er wel of niet algemene verkiezingen zijn?
 – Zullen de verkiezingen op tijd komen? Of een paar jaar later?...
 Ik loop verder
 en zie de straten en de huizen
 Niet de vallende regen
 Alleen de zon die opkomt
 Boven de rode vlag
 Mijn liefste
 Laten we vandaag de deur sluiten
 En naar buiten gaan
 Om mee te doen aan de demonstratie
 Hang de rode vlag op
 en zing tot je longen openbarsten...
 Over iedereen in de steden en op het platteland,
 Mensen die hongerlijden, degenen die genoeg hebben,
 De rijken, de armen,
 degenen die gelukkig zijn, degenen die in droefenis leven,
 Iedereen
 De straat op
 Laten wij gaan!
 In groten getale
 In groten getale
 Vraag aan de toekomst:
 Vrede
 Eenheid
 Onafhankelijkheid

Democratie

Dat is het hart

het bloed van ons leven

Levensonderhoud! Liefde!

Wij moeten winnen!

Ik heb hiervoor al stilgestaan bij de achtergronden van de kritische beweging van intellectuelen die na afloop van de overwinning bij Dien Bien Phu in 1954 ontstond. Die bereikte in 1956 een hoogtepunt en had als belangrijkste brandpunten de twee tijdschriften *Giai Pham* (Schone kunsten) en *Nhan Van* (Menselijkheid).⁵¹ Dat er sprake is van een kritische beweging is duidelijk, maar vaak zijn de oogmerken hiervan in de westerse literatuur en in de beeldvorming van de Communistische Partij zelf sterk overdreven. De aanhangers verzetten zich tegen het dogmatisme en de corruptie in de partij, eisten meer intellectuele vrijheid en bepaalde politieke hervormingen die het communisme een menselijker gezicht moesten geven. Het is er echter verre van dat zij een democratisering in westerse zin of een beëindiging van de machtspositie van de Communistisch Partij wensten. Het was een uiting van een reformistische politiek, een poging om het communisme in Vietnam van binnenuit te hervormen. Vanaf het begin waren de grote zwaktes van de beweging dat die werd gedragen door intellectuelen, dat zij geïsoleerd van de bevolking opereerde, weinig belangstelling had voor economische zaken en dat de kritiek niet leidde tot uitingen van massaverzet, zoals grote demonstraties. Dat gebeurde in een ander deel van de communistische wereld, in Oost-Europa, wel. Van brede steun bij studenten, arbeiders of kritische katholieken – wat de laatsten betreft voor zover die nog in Noord-Vietnam leefden na de massale exodus van 1954 en 1955 – was geen sprake. Ontwikkelingen in het Oostblok en in China waren van groot belang, maar er waren ook interne oorzaken voor de kritische beweging. In de jaren na de dood van Stalin in 1953 vonden in de Sovjetunie en in een aantal Oost-Europese landen veranderingen plaats die inspirerend werkten op kritische Vietnamezen. Het was de tijd dat Chroesjtsjov zijn politiek van vreedzame co-existentie voorstond en in februari 1956 openlijk kritiek op Stalins politiek van repressie had. In landen zoals Hongarije en Polen bepleitten volksbewegingen aanpassingen in het eigen communistische regime en voor wat betreft de invloed van de Sovjetunie. Uiteindelijk braken daar opstanden uit. In 1956 waren er ook signalen uit China voor een meer open intellectueel klimaat, zoals dat zichtbaar was in de Chinese beweging van ‘Laat honderd bloemen bloeien’. De Vietnamese intellectuelen werden verder geïnspireerd door ontwikkelingen in Vietnam zelf. Daartoe behoorden de uitwassen van de landhervorming van de jaren 1953-1956, de problemen die weldra ontstonden over de toepassing van de Akkoorden van Genève van 1954 en de overtuiging van een groep intellectuelen en wetenschappers dat de repressie van het intellectuele leven van de jaren vijftig een tijdelijke zaak in verband met de oorlog tegen Frankrijk was. Zij vonden nu dat er na de zege van 1954 meer intellectuele vrijheid moest komen.

De Amerikaanse historicus Peter Zinoman, die onderzoek naar de culturele en politieke verwickelingen in deze periode deed, onderscheidt in de kritische beweging twee verschillende groepen, waarvoor geldt dat alle leden de strijd van de Vietminh tegen de Fransen steunden, maar dat zij niet allemaal lid waren van de Communistische Partij. In de eerste plaats waren dat jonge militairen, die tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog door hun gedichten en toneelstukken een rol speelden in de propaganda-afdeling van de Vietminh, vooral twintigers en dertigers, met als belangrijkste Hoang Cam, Tran Dan en Phung Quan. Hoang Cam was een dichter en toneelschrijver die binnen de Vietminh een dans-en-zang groep leidde die tot doel had propaganda voor de inspanningen van de Vietminh te maken en zo de moraal van de soldaten te vergroten. Tran Dan en

⁵¹ Zie hiervoor de paragraaf ‘De bondgenoten van Hanoi, de communistische cultuurpolitiek en de groeiende polarisatie in het Politbureau’ in hoofdstuk 7 (bladzijde 250).

Phung Quan schreven over zaken zoals de heldendaden in Dien Bien Phu en over een ontsnapping van leden van de Vietminh uit een gevangenis. Anderen waren de muzikanten-componisten Tu Phac en Do Nhuan en de schrijvers Truc Lam en Hoang Tich Linh. De dichter Le Dat was niet actief binnen de Vietminh, maar was lid van de propaganda-afdeling van de partij. Een andere bijzondere figuur was Nguyen Huu Dan, die in 1945-1946 verantwoordelijk was geweest voor jongerenzaken in de eerste regering van Ho Chi Minh. Zij waren allemaal overtuigde nationalisten en door hun achtergrond voorstanders van het communistische gedachtegoed. Daarnaast waren er intellectuelen met een culturele of wetenschappelijke achtergrond uit de tijd van de Franse overheersing voor 1954. Tot hen behoorden de filosoof Tran Duc Thao, de wetenschapper Dao Duy Anh, de uitgever-journalisten Phan Khoi en Tran Thieu Bao en de schrijver van het volkslied Van Cao. Zij waren in de eerste plaats antikoloniale nationalisten. Door hun brede culturele of wetenschappelijke achtergrond namen zij in intellectueel opzicht een onafhankelijker positie in dan de hiervoor genoemde jonge critici.

Het is verder duidelijk dat wij een aantal fasen in de kritische beweging en haar relatie met de Communistische Partij moeten onderscheiden. Het begon allemaal binnen het leger (de Vietminh) toen een aantal jongeren dat daarin dienst had gedaan eind 1954-begin 1955 probeerde de censuur voor militaire auteurs en artiesten te verminderen. Hierbij trad Tran Dan een eerste keer op de voorgrond. Hij pleitte hiervoor bij de invloedrijke generaal Nguyen Chi Thanh, maar die wees dit af. Sommige kritische soldaat-dichters werden disciplinair gestraft, andere verlieten het leger. Het leidde voor Tran Dan in februari 1955 tot zijn huisarrest en de verplichting een heropvoeding te ondergaan, die gepaard ging met de eis tot zelfkritiek.

Een tweede fase begon na de eerdergenoemde toespraak van Chroesjtsjov in februari 1956. Het eerste nummer van *Giai Pham* rolde in februari van de pers. Daarna verschenen tot november van dat jaar van dat tijdschrift nog vier afleveringen en bovendien vijf van een tweede tijdschrift *Nhan Van*. Vanaf december 1956 mochten deze tijdschriften niet meer verschijnen. De thematiek in de essays, gedichten en verhalen was dat de cultuurpolitiek van de regeringsinstellingen ondemocratisch, onderdrukkend en bekrompen was en dat de schuld hiervan vooral bij het middenkader lag. Het was reformistische kritiek op autoritaire misbruiken in het systeem, maar geen fundamentele kritiek op de partijleiding of het communisme. In veel westerse literatuur worden de leden van de beweging daarom ten onrechte voorgesteld als dissidenten die volledig wilden breken met het communisme. Opvallend was de bewondering die in een aantal bijdragen zichtbaar was voor Lenin, Chroesjtsjov en andere Russen, onder wie de schrijver Vladimir Mayakovskii (1893–1930), die door zijn zelfmoord in 1930 als een strijder voor het communisme kon worden opgevoerd maar niet hoefde te worden verbonden met het verfoeilijke stalinisme. Diens gedichten werden vertaald en zijn leven werd beschreven. Kenmerkend was verder de uitgesproken steun van sommigen voor het Russische militaire ingrijpen in Polen en Hongarije. Ook uit de waardering van wat in het Zuiden gebeurde, blijkt de keuze voor het regime in het Noorden. De spaarzame verwijzingen die wij in de tijdschriften aantreffen over de regering van Zuid-Vietnam en president Ngo Dinh Diem zijn heel duidelijk. Zuid-Vietnam wordt 'een satelliet van de Verenigde Staten' en 'een feodale en neokoloniale staat' genoemd, Diem is 'een lakei' van de Amerikanen en in 'de hel in het Zuiden' is sprake van een hoge mate van ongeletterdheid, slechte scholen, veel wezen, een 'Chicago-achtige' criminaliteit en decadente Amerikaanse cowboyfilms.

Om hun kritische zin nog eens aan te geven publiceerde men in het eerste nummer van *Giai Pham* het lange gedicht van Tran Dan, waarvan de lezer hierboven een groot gedeelte aantreft. Dat was volgens de partij niet socialistisch-realistisch genoeg. De partij gaf opdracht alle nummers in beslag te nemen, maar nam geen verdere maatregelen. Drie maanden later verscheen het tweede nummer van het tijdschrift, waarin opnieuw kritische schrijvers aan het woord kwamen over de fouten bij de landhervorming en het ontbreken van een fatsoenlijke wetgeving en zij voor meer

vrijheid en hervormingen pleitten. Een maand later gaf Phan Khoi het eerste nummer uit van het tijdschrift *Nhan Van*. Tran Dans kameraad uit de tijd van hun werkzaamheden voor de propaganda-afdeling van het leger Hoang Cam wijdde daarin uit over de verdiensten van Tran Dan, die volgens hem honderden toneel- en filmregisseurs en acteurs en actrices had opgeleid. Er konden nog vier nummers verschijnen voordat in december 1956 beide tijdschriften werden verboden en de uitgeverij Minh Duc werd gesloten. Enkele dagen later verschenen in allerlei kranten en tijdschriften artikelen die felle kritiek hadden op degenen die een bijdrage hadden geleverd aan *Giai Pham* en *Nhan Van*. Zij zouden het land en de socialistische samenleving hebben verraden, te ver van het dagelijkse leven af staan of als agenten van het kapitalisme opereren.

De reactie van de leiders van de regering en de partij geeft in 1956 nog een gemengd beeld. Men liet de kritische publicaties enige tijd toe en pas later in het jaar verbood men die, men bekritiseerde de destalinisatie op het Vietnamese partijcongres in april 1956, men trad op tegen sommige schrijvers maar tegen andere niet, men liet een grote groep kritische schrijvers die op een congres de destalinisatiepolitiek van Chroesjtsjov steunden en meer vrijheid van publicatie wensten met rust en Tran Dan werd weer vrijgelaten. Aan het einde van het jaar werd de repressie sterker en beide tijdschriften werden toen verboden. Hoe de leiders van de partij over de kritische tijdschriften dachten, werd op dat moment goed duidelijk in een publicatie in het door de partij gecontroleerde *Cuu Quoc* (Nationale Redding): '*Nhan Van* verdraaide de waarheid, overdreef allerlei feiten, verzon verhalen, zaaide twijfel en pessimisme ten opzichte van ons bewind, onze partij en onze regering en creëerde een sfeer van wantrouwen en verdeeldheid in onze kringen: tussen soldaten en het leger, tussen het volk en de gezagsdragers, tussen leden en niet-leden van de partij en zelfs tussen de leiders en de massa.' Ingezonden brieven in verscheidene andere kranten en tijdschriften, die duidelijk waren gestuurd door de partij, gaven uiting aan het misnoegen over het optreden van de critici. Zij stelden het zo voor alsof dat gevoel gesteund werd door een aanzienlijk deel van de bevolking. Dat kon men volgens de regeringsgezinde krant ook opmaken uit de weigering van de drukkers om *Nhan Van* te drukken en uit allerlei petitities van studenten, arbeiders, organisaties, scholen en ziekenhuizen. Op deze wijze werd de publieke opinie gemobiliseerd. Ondanks deze acties tegen de kranten trad men ook in 1957 nog enigszins terughoudend op tegen de critici. Opnieuw werden sommige scherp aangevallen, maar de meeste mochten nog gewoon in functie blijven.

Dat veranderde in 1958. Op 6 januari 1958 nam de partij een resolutie aan die stelde dat subversieve elementen in de culturele organen van de Communistische Partij waren doorgedrongen. De kritiek in regeringsgezinde publicaties (*Hoc Tap* en *Nhan Dan*) werd steeds feller, zoals blijkt uit de titels van de bijdragen: 'Tran Dan: een decadente geest', 'Truong Tuu: een contrarevolutionair, vermoemd als marxist' en 'Verwijder het gif dat Tran Duc Thao in zijn filosofieklas verspreidt'. Sommigen werden op een kwaadaardige wijze van allerlei vreselijke zaken beschuldigd. Zo zou de uitgever Phan Khoi als politespion hebben gewerkt en een voorkeur hebben voor opium en prostituties. Dichters en schrijvers die een bijdrage hadden geleverd aan de tijdschriften werden gestraft, variërend van uitstoting uit de partij, een publicatieverbod, verbanning, demotie, beroving van hun burgerrechten, gedwongen heropvoeding en zelfbeschuldiging of gevangenisstraf. In de maanden maart tot en met juni stonden de kranten in Hanoi vol met openbare ontkenningen en zelfbeschuldigingen. Het raakte degenen die door de partij werden beschimpt ook in hun persoonlijke leven, niet alleen doordat zij hun functies kwijtraakten of dwangarbeid moesten verrichten, maar ook omdat sommige vrouwen gedwongen werden van hen te scheiden, of omdat zij zelfs als zij waren vrijgelaten voortdurend door veiligheidsdiensten werden lastiggevallen of niet mochten reizen of een hotel bezoeken.

Tot midden jaren tachtig werd in officiële publicaties steeds gesproken over de 'Giai Pham-Nhan Van clique' en gold dit als een verwerpelijke groep. Nog altijd is men in Vietnam erg terughoudend waar het deze fase van de geschiedenis betreft. In totaal waren in de jaren vijftig 450

kunstenaars en intellectuelen het slachtoffer, niet alleen schrijvers, maar ook artiesten, leraren en musici, onder wie Van Cao, de schrijver van het volkslied. De belangrijke taalgeleerde en historicus Dao Duy Anh leverde ook bijdragen aan de kritische tijdschriften. Hij had eerder gepubliceerd over het marxisme en de historische dialectiek, maar was als wetenschapper ook sterk beïnvloed door Franse historici die nauwkeurig bronnenonderzoek en het zoeken naar de historische waarheid belangrijk vonden. Hij vond dat het wetenschappelijk onderwijs gebukt ging onder allerlei politieke voorschriften en dat men in wetenschappelijke artikelen volstrekt irrelevante citaten van Marx en Lenin moest opnemen. Hij mocht na 1958 geen onderwijs meer verzorgen op de universiteit. Hij moest openlijk aan zelfkritiek doen, omdat het hem – zoals zijn leerling Phan Huy Le, de latere voorzitter van de organisatie van Vietnamese historici, in een bijdrage waarin hij zijn bewondering voor hem uitdrukte, in 2014 schreef – aan de goede revolutionaire houding had ontbroken. Hij zou de partij hebben tegengewerkt, omdat hij een kleinburgerlijke intellectueel was. Pas in 2000 werd de in 1988 overleden Anh officieel gerehabiliteerd.

De eerdergenoemde dichter To Huu was wel trouw aan de partij en schopte het niet alleen tot het lid van het Politbureau dat verantwoordelijk was voor culturele zaken, maar werd later zelfs vicepremier. In de jaren vijftig schreef hij gedichten waaraan hij later liever niet meer wilde worden herinnerd. Hij riep daarin de mensen op tot haat en moord in de tijd van de landhervorming in woorden zoals ‘Dood, dood er meer, onze handen moeten niet rusten, opdat de rijstvelden bloeien en de belastingen kunnen worden opgehaald, en de partij voor altijd kan blijven bestaan’. In de jaren vijftig en zestig schreef hij naast gevoelige poëzie gedichten die de communistische dictators Stalin en Mao verheerlijkten en de Noord-Vietnamezen opriepen tot de strijd. Een onder zijn leiding opgestelde richtlijn van een commissie voor de letteren en de kunst legde nauwkeurig uit wat goedgekeurde socialistisch-realistische kunst was. In 1965 gaf hij nog eens aan wat dat betekende: ‘Werken produceren in dienst van de strijd...om de politiek, de nieuwe wegen van de partij en de regering te promoten.’ En in de partijkrant *Nhan Dan* werd dit in september 1966 in een bericht van het Centraal Comité als volgt uitgelegd: ‘Culturele en literaire activiteiten [moeten] een belangrijke rol spelen in het onderrichten van de massa over de haat tegen de Amerikaanse aanvallers en hun handlangers, en patriotisme en socialisme bevorderen.’ De meeste schrijvers legden zich hierbij neer en richtten zich op het uitbeelden van de heldhaftige oorlog met ronkende titels zoals ‘Naar het front’ en ‘Gedichten over de strijd tegen de vijand’. Van de schrijvers moeten wij Nguyen Hong, Nguyen Tuan en Huy Can noemen. Deze laatste werd onderminister van Cultuur en Informatie en klaagde niet meer, zoals hij eerder had gedaan, over de eenzaamheid van de intellectueel, maar bekeerde zich tot het socialistisch realisme in werken zoals *Van een slagveld dichtbij naar een ver weg gelegen* en *Ontmoeting met de heldhaftige jeugd*. Soortgelijke gedachten treffen wij aan in Che Lan Viens gedicht ‘De overwinnende ster’. Sommige gedichten overstijgen door hun poëtische kracht dit realisme. ‘Geheime geur’ van de dichteres Phan Thi Thanh Nhan is een gevoelige klaagzang van een jonge vrouw die haar liefde uitdrukt voor haar echtgenoot die als soldaat moet gaan vechten:

‘Zij verborg een bos bloemen in haar zakdoek...

Iemand...zou de volgende dag naar het front vertrekken

Zwijgend zaten zij, op zoek naar woorden

Hun ogen ontmoetten elkaar, en wendden zich dan weer af

Wie durfde de eerste woorden te spreken?

De geur van grapefruit bloesem maakte hen nog meer verlegen

De jongeman durfde niet om de bloesem te vragen

Het meisje durfde die niet te geven...

Net zoals de bloesem was het meisje stil

Zij liet de geur daarvan haar liefde vertolken...

Als je weggaat

Zal de geur overal met je meegaan
 Toen zij elkaar achterlieten
 Spraken zij nog steeds niet
 Maar de geur verzachtte de reis van de jongeman’.

In Zuid-Vietnam was de invloed van de beweging van de Nieuwe Poëzie veel krachtiger dan in het Noorden en was over het algemeen gesproken in politiek opzicht ook meer ruimte voor persoonlijke expressie en gevoelens. Er was daar geen sprake van grootschalige repressie door een regering die alle kunst wilde richten op één bepaald politiek doel. Dat wil overigens niet zeggen dat volledige persvrijheid bestond. Men moest altijd voorzichtig zijn met kritiek op de regering in Saigon, zeker als weer eens de noodtoestand was afgekondigd. Er was verder een groot taboe. Schrijven over het communisme in positieve zin was streng verboden en viel onder de censuur. Het kon leiden tot gevangenisstraf en marteling, waarbij moet worden opgemerkt dat er ook uitgeverijen waren die dit verbod handig omzeilden. Nhat Linh, de schrijversnaam voor de politicus Nguyen Tuong Tam, aan wiens politieke loopbaan in de sfeer van de DVDC en de Dai-Vietbeweging ik hiervoor al een aantal keren aandacht heb besteed, gaf in het Zuiden zijn romans uit de periode 1932-1945 opnieuw uit en publiceerde in het tijdschrift *Van Hoa Ngay Nay* (Cultuur van de huidige tijd) tussen 1958 en 1963. Hij kwam op de zwarte lijst van de regering-Diem terecht door zijn politieke kritiek en vooral omdat hij ervan werd verdacht dat hij had deelgenomen aan de plannen voor een staatsgreep. Hij wachtte de rechtszitting niet af en pleegde op 7 juli 1963 zelfmoord als een signaal van protest tegen de regering-Diem en vanwege de onderdrukking van de boeddhistische oppositie.

Een aparte groep in het Zuiden vormden de schrijvers die in 1954 en 1955 uit het Noorden waren gevlucht. Die publiceerden in de tijdschriften *Sang Tao* (Creativiteit) van Mai Thao en Thanh Tam Tuyen, het al genoemde *Van Hoa Ngay Nay*, *Bach Khoa* (Encyclopedische kennis) en *Tu Do* (Vrijheid). Andere tijdschriften waren *Nan Loai* (Menselijkheid) van de regionale schrijver Son Nam en *Quan Diem* (Standpunt) van de filosoof Nghiem Xuan Hong. Het tijdschrift *Bach Khoa* verscheen van 1957 tot 1975 en probeerde de mensen in het Zuiden in sociaal en intellectueel opzicht sterker te maken, opdat het land zich verder kon ontwikkelen. Het is niet verrassend dat degenen die uit het Noorden waren gevlucht kritiek uitten op het regime in Hanoi. Doan Quoc Si publiceerde een drietal boeken, waarin hij het leven onder het communistische bewind beschreef en het in zijn ogen blind navolgen van China en de Sovjetunie bekritiseerde [Na de zege van de communisten in 1975 werd hij naar heropvoedingskampen gestuurd en tot langdurige gevangenisstraf veroordeeld voor zijn openhartige kritiek op de communisten. Later vestigde hij zich in de Verenigde Staten]. Een andere vluchteling was Thanh Tam Tuyen, de uitgever van het tijdschrift *Sang Tao*. Hij schreef over zijn jaren in het Noorden na 1945 en zijn vertrek naar het Zuiden. Hij koos eerst nog voor het verzet tegen de Fransen en raakte teleurgesteld in het communisme en maakte een keuze voor het Zuiden. In zijn literatuur klinkt steeds de compassie door van de machtelozen in het Zuiden die hun landgenoten zagen lijden onder het juk van de communisten in het Noorden. In zijn gedichten schiep hij een wereld van vrijheid en liefde, waarin dit gevoel van machteloosheid als het ware door de taal werd opgeheven.

De moord op Diem in november 1963 zette ook in literair opzicht de verhoudingen op scherp. Er waren eerder ook al schrijvers en intellectuelen die zich tegen de oorlog hadden gekeerd, maar nu kwam de standpuntbepaling over de oorlog nog meer centraal te staan. In het blad *Chinh Luan* (Politieke discussie) van de Dai-Vietpoliticus Dang Van Sung was plaats voor allerlei politieke kwesties. Auteurs zoals Phat Nhat Nam en The Uyen schreven over wat soldaten meemaakten en over het oorlogsgeweld. Sommige auteurs schreven sterk anti-oorlogsgerichte essays, onder wie Nguyen Van Trung en Ly Chanh Trung. Muzikanten verwezen in hun liedjes eveneens naar de oorlog en drukten daarin een verlangen naar vrede uit.

Veel literatuur werd gekenmerkt door een spontane en uiterst persoonlijke uiting van gevoelens, in sommige gevallen vermengd met het vreselijke en de zinloosheid van de oorlog. In dit verband kunnen wij naast Thanh Tam Tuyen, To Thuy Yen, Nguyen Sa, Tran Duc Uyen en Tran Da Tu noemen. Het gedicht ‘Wederopstanding’ is van Thanh Tam Tuyen.

‘Ik wil graag zelfmoord plegen
 een eeuwigdurende moord
 Ik schreeuw mijn eigen naam uit in wanhoop
 Thanh Tam Tuyen
 ik wurg mijzelf tot ik omval
 opdat ik weer op kan staan
 voor een nieuwe levenslijn
 de mensen vergeven de misdaad van moord niet
 de executeurs knielen
 de tijd van de wederopstanding’.

Veel schrijvers kozen voor een neutrale houding. Sommige schrijvers van katholieke of boeddhistische huize gaven aan dat geen onoverbrugbare tegenstellingen bestonden tussen hun godsdienst en het communisme en dat alleen door begrip voor elkaars opvattingen op te brengen een einde aan de oorlog kon komen. De titels van tijdschriften illustreerden deze houding: *Song Dao* (Leef je eigen godsdienst) en *Doi Dien* (Oog in Oog). Een belangrijk thema was het dilemma waarin patriottische Vietnamezen na 1954 verkeerden bij Nhat Tien, Thao Truong, Minh Quan (*Als mijn melk opdroogt*) en Duong Nghiem Mau (*De erfenis van een moeder*). *De erfenis van een moeder* gaat over een moeder die twee zonen heeft die de verschillende strijdende partijen steunen, de een als lid van het Zuid-Vietnamese leger, de ander bij het Nationaal Bevrijdingsfront. De schrijfster Nha Ca schreef in 1969 een serie korte verhalen over de massa-executie van burgers door communistische troepen in Hue: *Een liefdeslied voor het verwoeste Hue* [In 1975 werd zij door de communisten gearresteerd en na jaren in een heropvoedingskamp mocht zij in 1988 naar Zweden vertrekken]. Een ander werk van haar over de strijd en de moordpartijen in Hue noemde ik ook al. Het is *Een rouwband voor Hue. Een verslag van de strijd om Hue, Vietnam 1968*, dat in 2014 in het Engels verscheen. Eerder, in 1964, beschreef zij in het lyrische gedicht ‘De klok van Thien Mu’ hoe het geluid van de klok van de pagode in Hue herinneringen bij haar oproep:

‘Ik groeide op aan deze kant van de Huong rivier...
 De klank van de klok drong diep onder mijn huid door,
 De klok en ik waren verbonden zoals de avond en de nacht.
 Ik verliet mijn thuis toen ik negentien was,
 De nacht daarvoor lag ik te wachten op het luiden van de klok,
 Het einde van uitzinnigheid, het begin van een droef sluimeren...
 Sinds de tijd dat ik afscheid nam van mijn klok
 Veranderde ik mijn naam, begon ik te schrijven en werd journalist
 De behoeften van het leven leerden mij hoe te liegen, om de waarheid te buigen...
 De klok ligt nu diep verzonken onder mijn huid
 Mijn kindertijd is al lang geleden geweest
 Zaken van het verleden zijn verdwenen als de overstromingen die lang geleden plaatsvonden
 Maar op de een of andere manier komen de herinneringen deze nacht terug
 De klanken van de klok komen plotseling weer tot leven...
 Ik ben nu echt wakker geworden
 Wakker geworden met stormen en verwoestingen
 Wakker geworden met geschiedenis
 Lieve moeder, vandaag in de oude stad

De klanken van de klok bereikten mij als tranen die op mijn hand vielen,
 en op het water, op de gezichten van mensen, op het wegooppervlak
 Laat mij terugkeren, om hier te staan met mijn bedwelmde blik’.

Andere dichters schreven onder invloed van de verwoesting en de innerlijke verscheurdheid die de oorlog veroorzaakte existentialistische of nihilistische gedichten. Bekend zijn verder de op muziek gezette anti-oorlogsverzen van Trinh Cong Son waarin hij vergezichten opende op een toekomst die niet verscheurd werd door broedertwisten en die werden vertolkt door de zangeres Khanh Ly:

‘Hier wacht ik, daar wacht jij
 In het kleine huis wacht moeder ook
 De soldaat op de heuvel in de wildernis wacht
 De gevangene in de diepste duisternis wacht
 Hoeveel jaren moeten zij nog wachten?
 Wacht op morgen als wij wakker worden met vreugdekreten
 Wacht erop dat de vijandigheid in ons hart ophoudt
 Wacht totdat wij kunnen wandelen op een weg zonder booby traps en mijnen
 Wacht totdat onze tranen opgedroogd zijn
 Wacht totdat de Trein van de Eenheid door alle drie de regio’s rijdt’ en
 ‘Als er vrede in mijn land is
 Zal ik veel droevige kerkhoven bezoeken
 Om graven te zien die zijn geordend als paddenstoelen
 Als er geen oorlog meer is in mijn land
 Beklimmen de oude moeders de berg
 Op zoek naar de beenderen van hun kinderen...
 Ik zal zonder ophouden lopen
 Van Saigon naar het centrum van Hanoi
 En naar het Zuiden
 Als in mijn land mensen ermee stoppen elkaar te doden
 Zal ik samen met anderen lopen en de Vreugde vieren
 In de hoop dat ik in staat ben om het verhaal van ons land te vergeten’.

In een ander lied schetste hij in een beeldspraak kanonnen die in de plaats kwamen van slaapliedjes en het steeds dichterbij komen van de oorlog:
 ‘...Duizend bommen vallen neer op de dorpen
 Duizend bommen vallen neer in de akkers
 En Vietnamese huizen branden felverlicht in het dorp
 Duizend vrachtwagens met landmijnen en granaten
 Duizend vrachtwagens rijden de stad binnen
 met de resten van moeders, zusters en broeders...
 Elke avond weerklinken in de stad de kanonnen
 Een straatveger stopt met vegen en luistert
 Elke avond zingen de kanonnen een slaapliedje...
 De kanonnen worden een bekend refrein
 En de kinderen zijn verdwenen voordat zij hun geboorteland hebben gezien’.

Twee andere belangrijke dichters waren Bui Giang en de al eerdergenoemde Nguyen Sa. De eerste was een geleerde die zich bewoog op het terrein van de geschiedenis, filosofie en dichtkunst, en westerse literatuur vertaalde. Hij kwam in 1969 in een psychiatrische inrichting terecht met verschijnselen van manische depressiviteit en leefde later in lompen gehuld op straat en was bekend als ‘de gekke dichter’. Hij schreef zeer associatieve gedichten met een geheel eigen woordkeus, die hij

soms zelf had bedacht. Nguyen Sa was een professor in de filosofie die romantische gedichten schreef die in de jaren zestig veel indruk maakten op jongeren:

‘...Ik dacht bij mijzelf dat als ik koning was aan een traditioneel hof ik niet zou aarzelen om al mijn regalia te nemen en midden in de paleispoort te gaan staan met een grote luidspreker om jou als koningin terug te roepen

Ik zou je vertellen dat je onmiddellijk terug moet keren

Als jij de wind bent, zal ik de maan zijn

Als jij de maan bent, zal ik de wolken zijn

Als jij de wolken bent, zal ik de wind zijn die blaast

En als jij de ver verwijderde horizon bent, zal ik de arend zijn die ver en snel vliegt

Dan ben jij de zon boven de evenaar en ik zal voor eeuwig en altijd de zonnebloem zijn’.

Andere schrijvers schreven over de sociale omstandigheden van de bevolking, vooral van de boeren, bijvoorbeeld Binh Nguyen Loc, Son Nam (*De geur van het Ca Mau bos*), Nguyen Vy met *Een jongeman in Vietnam*, over het leven van een man dat hij beschreef aan de hand van de belangrijkste historische feiten in de geschiedenis van Vietnam na 1900, en Giang Nam, die het Nationaal Bevrijdingsfront steunde. Hij was een van de weinige schrijvers-dichters in het Zuiden die deze keuze maakte.

Behalve de hierboven geschetste ‘culturele rijkdom’ – het zijn de woorden van François Guillemot – kende het Zuiden wetenschappelijke publicaties van hoge kwaliteit.⁵² Hoe breed het culturele en wetenschappelijke leven in Zuid-Vietnam zich oriënteerde, blijkt ook uit het aantal vertalingen van Franse, Engelse en Chinese werken. Tussen 1955 en 1975 waren dat 1543 titels, waaronder werken van Bertolt Brecht, Fjodor Dostojevski, Ernest Hemingway, Hermann Hesse, Françoise Sagan, Stefan Zweig, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Maurice Merleau-Ponty en Friedrich Nietzsche.

Op cultureel gebied zien wij na 1973 een interessante verschuiving. Lag het accent eerder vaak op de nadelen van de toenemende Amerikaanse invloed op de Vietnamese cultuur, door het vertrek van de Amerikaanse troepen ging men op zoek naar de waarden die van belang waren in de zuidelijke Vietnamese cultuur en de Vietnamese identiteit bepaalden. Daarnaast was sprake van een open discussie over allerlei thema’s, reikend van politiek en religie tot zaken die betrekking hadden op wetenschappelijke ontwikkelingen en culturele trends. Het was een intellectuele discussie die in het Noorden ondenkbaar was. Daar beheersten de Vietnamese Arbeiders Partij en de oorlogsspanning de pers en de intellectuele discussie volledig. Een soortgelijk lot trof het Zuiden na 1975.¹¹³

Beelden van schrijvers en filmers na afloop van de oorlog

Vietnamese auteurs schreven ook na 1975 over wat zich sinds 1940 had afgespeeld. Ik wil hieronder aan enkele belangrijke publicaties kort aandacht besteden. Natuurlijk was er in 1975-1976 ‘overwinningsliteratuur’ van schrijvers zoals Che Lan Vien met gedichten over het grootse moment van de overwinning van 1975, Xuan Dieu die in een lied uitdrukte dat hij zo blij was dat hij kon vliegen, Giang Nam die zijn vertrouwen in de toekomst uitdrukte en Hoang Trung Thong die schreef dat hij meende dat hij droomde. Van een literaire traditie in dit opzicht mag men echter niet spreken. De literaire productie was in de eerste jaren na de oorlog verder beperkt. Veel schrijvers die eerder met de communisten hadden gesympathiseerd vielen stil, mede omdat de grote thematieken van oorlog en eenheid na 1975 ontbraken. Zuid-Vietnamese schrijvers hadden het land verlaten of zaten in heropvoedingskampen.

⁵² Ik beperk me hoofdzakelijk tot de geschiedschrijving. Zie de paragraaf ‘Historici in Zuid-Vietnam (bladzijde 559).

Ook op kunstzinnig gebied vonden omstreeks het midden van de jaren tachtig aan het begin van de Doi Moi belangrijke veranderingen plaats. De voorzichtige liberalisering die zich op dat moment voltrok, was zichtbaar in de letteren en bij andere kunsten. Een resolutie van het Politbureau legde de nadruk op de vrijheid van creatieve uitingen en in de periode 1986-1989 konden zelfs een tijdlang kritische literaire werken, zoals die van de schrijfster Duong Thu Huong, verschijnen. Deze tolerantie was echter van korte duur. In 1989 verbood de regering elke vorm van kritiek op de staat of de partij. Wat wel geleidelijk aan veranderde, waren de omstandigheden voor de Viet Kieu. Zij golden niet meer a priori als verraders van de natie, maar het werd nu voor hen mogelijk naar Vietnam terug te keren en zelfs onder bepaalde voorwaarden boeken te publiceren en films te produceren in samenspraak met de Vietnamese regering. Op literair gebied zien wij het gewijzigde klimaat in de eerste plaats, doordat schrijvers meer persoonlijke gevoelens uitten en in krachtige realistische beelden de hen omringende werkelijkheid toonden. De eerste ‘nieuwe’ roman was van Le Luu die in *Een tijd lang geleden* een realistisch beeld schetste van de ontwikkelingen in de jaren 1955-1985. Nguyen Duy schreef als eerste weer lyrische poëzie met een kritische ondertoon. In zijn gedicht ‘Het vaderland van veraf gezien’ uit 1988 stelde hij vragen die niet gemakkelijk konden worden beantwoord:

‘...Een vaderland vol medelijden
 Waarom zoeken zoveel gewonde veteranen
 op zoveel manieren naar voedsel
 hun houten krukken maken talloze gaten
 in het pad in het dorp...
 Een heilig vaderland
 Waarom zijn zoveel plaatsen voor de eredienst, pagodes,
 tot gemeenschappelijke opslagplaatsen geworden
 Het beeld van Boeddha huilt, het geloof doolt
 goed en kwaad worden met elkaar verward
 rechtvaardigheid zweeft onuitgesproken...
 Een intelligent vaderland
 Waarom zijn zoveel kinderen... ongeletterd
 zoveel scholen met armoedige en ellendige
 jongeren met ingezakte schouders, zwetend en in tranen
 jongeren met lichamen gebogen over een fietspomp
 jongeren zweven zoals bladeren op een kruispunt...
 Een eerlijk vaderland
 Waarom zijn er zoveel oplichters, oplichters in de villa’s
 oplichters op de markten, oplichters op het platteland
 oplichters van lage afkomst die hun billen verkopen om hun mond te voeden
 oplichters uit de hogere klasse die hun mond verkopen om hun billen te voeden...’

De belangrijkste Vietnamese schrijfster is zonder enige twijfel Duong Thu Huong. Zij is vooral bekend geworden door haar roman *Nhung thien duong mu* uit 1988 (Nederlandse vertaling *Blind Paradijs* uit 1994). Deze in 1947 geboren schrijfster geldt in Europa en de Verenigde Staten ook als de belangrijkste Vietnamese dissidente, vanwege haar kritiek op de politieke situatie in haar land. Zij schreef in 1987 de roman *Voorbij de illusies* (Nederlandse vertaling uit 1997), waarin zij het verstikkende leven in een autoritaire staat beschreef. Een jaar later ging zij nog een stap verder in *Blind Paradijs*, een werk met een kritisch beeld van het leven van het lagere communistische kader en de misdrijven die in naam van de regering zijn bedreven tijdens de landhervorming in de jaren vijftig en zestig. Centraal in het boek stonden drie vrouwen: Hang, haar moeder Que en haar tante Tam. De mannelijk hoofdpersoon oom Chinh was een boosaardige man. Het thema was vooral de trouw en ontrouw

aan de natie en aan de familie. Aan het einde van het boek koos Hang, na veel conflicten, voor haar eigen weg en ontsnapte op deze wijze aan 'het blind paradijs'. Volgens de schrijfster maakten het samengaan van confucianistische en communistische opvattingen het vrouwen erg moeilijk en konden mannen daardoor misbruik maken van de positie van de vrouwen. De communisten spraken wel over gelijkheid tussen man en vrouw, maar de praktijk was anders. Haar boek was onmiddellijk erg populair. Er werden zestigduizend exemplaren verkocht. Maar het vrijere klimaat veranderde alweer in 1989, haar boeken werden als verraad aan de communistische staat beschouwd en van de planken in de winkels verwijderd. Het boek werd in 1991 vertaald in het Frans, in 1993 in het Engels (met als niet correct vertaalde titel *Paradise of the blind*) en in 1994 in het Nederlands.

Haar volgende boek *Roman zonder titel* uit 1991 (Nederlandse vertaling uit 1995), waarin zij haar afkeer van de Vietnam Oorlog duidelijk liet blijken, moest in verband met het verbod naar haar vertalers worden gefaxt. Toen partijfunctionarissen daarachter kwamen, werd haar paspoort ingenomen. In april 1991 werd zij gearresteerd en opgesloten, omdat zij de manuscripten naar het buitenland had gesmokkeld. Op voorspraak van de Franse president Mitterrand werd zij zeven maanden later 'om humanitaire redenen' vrijgelaten, maar daarna leefde zij in een sociaal isolement, haar telefoon werd afgeluisterd en zij mocht het land niet verlaten. Zij bleef schrijven over de foutieve wijze waarop de oorlog werd verklaard en over de corruptie van de politici en haar boeken werden vertaald in andere talen. Uiteindelijk mocht zij in 2006 Vietnam verlaten. Zij vestigde zich daarna in Frankrijk. Op dit moment zijn haar boeken in Vietnam nog steeds officieel verboden, maar het is niet moeilijk gekopieerde versies van haar boeken in Ho Chi Minhstad langs de straat te kopen.

Een boek dat naast de vertaalde romans van Duong Thu Huong in het Westen veel indruk maakte was *Het verdriet van Vietnam* (Nederlandse vertaling uit 1994, met een betere titel in het Engels: *The sorrow of War*) van de in 1952 geboren Bao Ninh. Hij was tijdens de oorlog militair geweest en een van de tien overlevenden van een brigade van vijfhonderd man. Hij schreef in 1990 zijn boek over een soldaat die betrokken was bij het zoeken van de resten van gesneuvelden op het slagveld om die te kunnen herbegraven. Het thema van het boek was hoe de hoofdpersoon tijdens de oorlog zijn geliefde en zijn onschuld kwijtraakte. Het boek gaf een heel ander beeld van de oorlog dan in de officiële patriotistische visie. Centraal stonden het bloedvergieten en de ontgoocheling van de soldaten en de lichamelijke en psychologische oorlogswonden die zij mee terugnamen in vreedstijd. Zijn aanklacht tegen de oorlog verscheen in 1994 in het Engels in een vertaling van de Australische journalist Frank Palmos, in datzelfde jaar in het Nederlands en tien jaar later in het Vietnamees.

Soms werd iemand uit een onverwachte hoek tot verraadster van de Vietnamese natie gemaakt. Het overkwam Le Ly Hayslip, een Vietnamese boerendochter die in 1970 na een huwelijk met de Amerikaanse militair Ed Munro naar de Verenigde Staten emigreerde.⁵³ Zij werd door leden van de Vietnamees-Amerikaanse gemeenschap in de Verenigde Staten als verraadster bestempeld. Haar populair geschreven *When heaven and earth changed places* (Toen hemel en aarde van plaats verwisselden) werd in 1989 in de Verenigde Staten enthousiast ontvangen, het boek beleefde veel herdrukken en werd in zeventien talen vertaald. In 1993 verscheen een tweede werk: *Child of war, woman of peace* (Kind van de oorlog, vrouw van de vrede). Toen Oliver Stone in dat jaar op basis van haar eerste boek de film *Heaven and earth* (Hemel en aarde) draaide, bleek de waardering bij de Vietnamezen in de Verenigde Staten voor een belangrijk deel omgeslagen. Die bekritiseerden haar, omdat zij naar normalisatie met Vietnam streefde, om humanitaire redenen met Amerikaanse en Vietnamese organisaties samenwerkte, maar vooral vanwege de keuzes die zij in de oorlog had gemaakt en het beeld van de oorlog dat zij in haar boeken gaf. Zij beoedelde volgens veel Viet Kieu het blazen van Zuid-Vietnam door een complexere wereld te schetsen dan die van het kwade en de onderdrukking in Noord-Vietnam en van het goede en de vrijheid in Zuid-Vietnam. Zij schreef dat

⁵³ Zie ook "De andere helft": vrouwen in de oorlogen in Vietnam' in hoofdstuk 13 (bladzijde 387).

niet alleen de communisten boeren doodden en vrouwen verkrachtten, maar dat dit ook gebeurde door Zuid-Vietnamese militairen. En zowel de volgelingen van Ho Chi Minh als die van Diem knechtten volgens haar de boerenbevolking. Er was onder de Viet Kieu echter op dat moment weinig begrip voor de moeilijke positie van de boeren. Le Ly Hayslip gold voor hen bovendien niet als het prototype van het ook door de Viet Kieu geïdealiseerde beeld van de heldhaftige Vietnamese vrouw, maar als iemand die verraad had gepleegd door voor de communisten te spioneren en die zich had geprostitueerd door met Amerikaanse militairen naar bed te gaan.

Een tweede venster op de culturele ontwikkelingen in Vietnam bieden films. Er werden onmiddellijk na de zege in 1975 in Vietnam vooral films gedraaid die de inspanningen tijdens de oorlog en de gewonnen eenheid verheerlijkten. Deze filmers conformeerden zich aan de visie van de staat. Zij benadrukten in de aan regisseurs uit de Sovjetunie ontleende beeldentaal bovenal het belang van de tot stand gekomen hereniging. Een tiental jaren later gaven films eveneens een beeld van de veranderingen die plaatsvonden. Er waren op dat moment Vietnamese regisseurs die kritische kanttekeningen plaatsten bij de officiële visie van de oorlog als een heilige oorlog, met heldhaftige soldaten, boeren en arbeiders. Een voorbeeld hiervan was de film *Broers en familieleden* van Tran Vu en Nguyen Huu Luyen uit 1987, waarin familieleden van een in het Zuiden gesneuvelde soldaat uit eigenbelang wel gebruik wilden maken van de faciliteiten die de familie om die reden genoot, maar niet bereid waren naar zijn overblijfselen te zoeken. Een broer-veteraan, die niet werd gewaardeerd door de familie, spoorde de botten op en besloot deze uiteindelijk niet terug te geven aan de niet-geïnteresseerde familieleden, die meer bezig waren met ontspanning en zakenreizen.

De herinnering aan de gevallen stond ook centraal in de film *Als de tiende maand begint* van Dang Nhat Minh uit 1984, waarin de echtgenote van een gesneuvelde militair de boodschap lang geheimhield voor zijn familie. Het thema van deze film was vooral dat de herinnering aan de gevallen niet alleen een zaak van de staat was maar ook van de familie. Deze Dang Nhat Minh is ongetwijfeld de befaamde Vietnamese regisseur. Hij was lid van de Nationale Vergadering en later hoofd van de filmafdeling in Hanoi. Hij werd erg positief gewaardeerd in het buitenland, maar in Vietnam keken weinig mensen naar zijn films. Zijn bekendste film is *Vrouw op de Parfumrivier* uit 1987. De hoofdpersoon Nguyet, die als prostituee werkte op de Parfumrivier, vertelde aan de journaliste Lien hoe zij een communistische soldaat redde uit de handen van het Zuid-Vietnamese leger en op hem verliefd werd. Het bleek de man van de journaliste te zijn. Aan het einde van de film drukten Nguyet en haar nieuwe minnaar, de vroegere Zuid-Vietnamese soldaat Son, typen die in het verleden dikwijls golden als voorbeelden van corruptie en verraad, de nationale verzoening uit. De regisseur had aandacht voor de wijze waarop de staat de waarden die zij ten aanzien van de herinnering aan de oorlog cultiveerde zelf verraadde. De communistische soldaat was ondertussen een invloedrijke bestuurder, maar negeerde Nguyet volkomen toen zij pogingen deed hem te spreken. De man voorkwam ook dat zijn vrouw de journaliste het verhaal publiceerde. Dus het was ook een film die vol zat met elementen van verraad van de oorlogsherinnering. Het betekende zo een volledige omdraaiing van goed en kwaad, verzinnebeeld in de prostituee en de partijfunctionaris. De film werd gedraaid in de tijd dat Vietnam zich openstelde voor de buitenwereld en tegelijkertijd de betekenisvolle rol van de vrouw binnen het gezin propageerde. Bij dit laatste haakte de film nadrukkelijk aan. Het beeld dat in deze film van de vrouw werd geschetst was heroïsch, eervol en waardig. En de prostituee gold hier niet als symbool van ellende, zoals in sommige andere films, maar werd aan het einde van de film gewaardeerd als het symbool van verzoening.

Men mag het kenmerkend noemen voor de mentale verandering die zich in Vietnam voltrok dat de officiële herdenkingsfilm over de strijd bij Dien Bien Phu uit 2004, die 900.000 euro had gekost, door het publiek onverschillig werd bejegend, maar dat films zoals *Gai Nhay* (De barmeisjes) uit 2003, waarin Le Hoang de wereld schetste van prostituees en drugs, enorm veel toeschouwers

trok onder de jongeren in de stad. De film had 78.000 dollar gekost en bracht in enkele maanden tijd 300.000 dollar op.

Ten slotte wil ik nog een heel andere film noemen. Vanaf begin jaren negentig trokken mensen uit het noorden naar het zuiden op zoek naar de lichamen van hun gesneuvelde familieleden om hen daarna eer te kunnen bewijzen. De Franse documentairemaker Boris Lojkine maakte hierover in 2007 de film *Les âmes errantes* (De zwervende zielen), waarin twee militairen van het Bevrijdingsfront op zoek gingen naar gesneuvelde kameraden en een vrouw Tiep het lichaam van haar man zocht. De gevoelens van verdriet en rouw die deze vrouw liet zien, weken sterk af van het beeld dat de Vietnamese staat na 1975 cultiveerde van de heldhaftige moeders die hun man en kinderen opofferden voor de goede zaak. Het was de eerste westerse film die op de Vietnamese televisie werd uitgezonden en hij maakte veel indruk.¹¹⁴

Historici in Zuid-Vietnam

Zowel in Noord- als in Zuid-Vietnam werden voor 1975 verscheidene belangrijke geschiedwerken gepubliceerd, maar die verschilden wel sterk van elkaar wat betreft de kijk op het Vietnamese verleden en in de mate van objectiviteit van de beschrijvingen. De geschiedschrijving in het Zuiden was veel minder in ideologisch en inhoudelijk opzicht bepaald door de staat dan die in het Noorden en volgde meer de westerse uitgangspunten voor een zo onafhankelijk en objectief mogelijke beschrijving van het verleden. Dat betekent niet dat deze niet een aantal algemene lijnen met enige subjectieve trekken kende. De geschiedschrijving in Zuid-Vietnam was in de eerste plaats anticommunistisch. Als bekendste voorbeeld hiervan noem ik het sterk anticommunistische werk van Nguyen Phuong *Anh Sang Dan Chu* (Het licht van de democratie). Daarnaast kenden de historische publicaties in het Zuiden nog twee belangrijke kenmerken. Deze ademen overwegend een kosmopolitische sfeer door de nadruk op de wereld buiten Vietnam, met name op de landen in het Westen. De geschiedschrijving in het Zuiden hield zich verder nadrukkelijk bezig met het verankeren van de eigen historische traditie van het Zuiden. Dat impliceerde aandacht voor de betekenis van de geschiedenis van het zuiden van Vietnam, voor de betekenis van de dynastie van de Nguyen, die vanaf 1600 over het zuidelijke deel van Vietnam heerste en vanaf 1802 over heel Vietnam, voor de burgeroorlogen in het verleden tussen het noorden en zuiden en voor Zuid-Vietnam als de bakermat van de vrijheid en de eenheid. Die laatste twee elementen waren volgens de historici uit het Zuiden juist door de contacten met het Westen tot stand gekomen.

Naast boeken waren tijdschriften van groot belang. In de jaren vijftig en zestig verschenen verscheidene historische tijdschriften. Het belangrijkste was het in 1966 voor het eerst gepubliceerde *Su Dia* (Geschiedenis en Geografie), waarvan 29 afleveringen verschenen tussen 1966 en 1975 en waarin een breed spectrum aan historische en aardrijkskundige thema's werd besproken. Ook in andere publicaties werd het verleden druk bediscussieerd, onder andere in het hiervoor al genoemde tijdschrift *Bach Khoa*, dat onafgebroken verscheen van 1957 tot 1975. Centraal stond daarin de vorming van een krachtige Zuid-Vietnamese natie die was gebaseerd op de filosofie van het humanisme in de westerse cultuur. Een van de uitgangspunten van het tijdschrift was dat de bijdragen niet elitair hoefden te zijn, omdat kennisvermeerdering voor de werkende bevolking even belangrijk was als theoretische bespiegelingen voor de intellectuelen. De redacteurs van het tijdschrift oriënteerden zich ook breed in religieus opzicht en bepleitten dat alle religies, waaronder de katholieke en boeddhistische, aandacht schonken aan hun bijdragen aan de vorming van de natie. Een blik op de eerste jaargang geeft van dit alles een goed beeld: artikelen over Antoine de Saint-Exupéry, de betekenis van sterke legers, de rol van de jazzmuziek in de moderne kunst, een beeld van de Amerikaanse cultuur, de betekenis van de islam in Vietnam, biografieën van Alexandr Solzjenitsyn en Albert Einstein en bijdragen over de Amerikaanse relatie met Vietnam.

De historicus Toan Anh herzag het beeld van grote delen van het Vietnamese verleden en Ta Chi Dai Truong publiceerde een geschiedenis van de burgeroorlogen in de achttiende eeuw als een voorafspiegeling wat er op dat moment in Vietnam gebeurde. Ik noemde al Nguyen Phuong (1921-1982). Deze priester-historicus was eerst professor aan de universiteit van Hue en later verbonden aan de Cornell University in de Verenigde Staten. In de jaren 1959-1965 was hij betrokken in een felle polemiek met de Noord-Vietnamese historicus Van Tan. Die verweet de uit het zuiden afkomstige dynastie van de Nguyen, die in 1802 het keizerrijk Vietnam vestigde, dat dit alleen mogelijk was geweest met behulp van westerlingen, zoals Zuid-Vietnam in de jaren vijftig en zestig een overwinning hoopte te behalen met behulp van de Amerikanen. De Tay-Sonbroers, die aan het einde van de achttiende eeuw de macht hadden veroverd in Vietnam, golden voor Van Tan als het voorbeeld van de gewenste politieke lijn, in het bijzonder door hun veronderstelde ijveren voor een sociale revolutie die als doel had het landbezit onder de boeren te verdelen. Hij bewonderde de belangrijkste Tay-Sonvorst Quang Trung, die Vietnam volgens hem had verenigd en op wie de communisten na 1954 met hun politiek voort konden bouwen. In een aantal artikelen in *Bach Khoa* beweerde Nguyen Phuong dat Van Tan niet alleen de motieven van Quang Trung volkomen verkeerd interpreteerde, maar ook dat het de eerste Nguyenkeizer Gia Long was die in 1802 Vietnam tot een eenheid had gemaakt met behulp van het buitenland, in dit geval Franse huurlingen. Op deze wijze wilde hij een einde maken aan een tijd van chaos die de Tay-Sonbroers, onder wie Quang Trung, hadden veroorzaakt. In feite gaven beiden hier een anachronistisch beeld van het Vietnamese verleden. Quang Trung interesseerde zich niet voor het welzijn van de boeren of de eenheid van Vietnam en verdeelde het gebied tussen hem en zijn broers. Gia Long vestigde wel het keizerrijk Vietnam, maar het was vooral zijn opvolger en zoon Minh Mang die ook de randgebieden onder het gezag van het keizerlijke bestuur bracht.

Deze Noord- en Zuid-Vietnamese historici maakten in hun discussie over wie Vietnam had verenigd allerlei vergelijkingen met de situatie in Vietnam in de jaren zestig. Van Tan schreef in juni 1963 dat geschiedenis en politiek altijd nauw met elkaar waren verbonden. De vraag wie Vietnam omstreeks 1800 had verenigd, was dus niet alleen een zaak voor de geschiedschrijving maar ook voor de politiek. Hij benadrukte de analogie tussen Gia Long, die troepen uit het buitenland gebruikte, en Ngo Dinh Diem, die de Amerikanen nodig had om zich te kunnen handhaven en die hen de burgers uit het Zuiden liet doden. Er was eveneens sprake van een sterke analogie tussen het optreden van Quang Trung aan het einde van de achttiende eeuw en Ho Chi Minh in 1945. Beiden trokken met hun troepen naar Hanoi en vestigden daar hun macht met het doel vanuit het noorden de eenheid van Vietnam tot stand te brengen. Hij zag ook een wetmatigheid in de geschiedenis van Vietnam door de opmerking dat alleen iemand die de noden van de bevolking lenigde en het gemeenschappelijke van het Vietnamese volk bepleitte, zoals Quang Trung in het verleden en op dat moment Ho Chi Minh, voor deze eenheid kon zorgen. Phuong bracht hier tegen in dat Van Tan zijn geschiedschrijving te zeer door de politiek liet beïnvloeden en daardoor de ontwikkelingen in Zuid-Vietnam geen recht deed. Op deze manier negeerde hij bewust het historische precedent dat een zuidelijke politieke kracht met behulp van het buitenland het noordelijke deel van Vietnam kon veroveren. Van Tan was simpelweg bang dat de geschiedenis van 1800 zich nu herhaalde.

In 1965 publiceerde Nguyen Phuong een belangrijk geschiedwerk. In het doorwrochte *Viet Nam thoi khai sinh* (Vietnam in de tijd van zijn geboorte) toonde hij aan dat de Vietnamese historische traditie ten onrechte de Hungkoningen in het noorden uit de verre prehistorie als de voorouders van de huidige Vietnamezen beschouwde. Degenen die dat beweerden negeerden en passant de invloed van de migranten uit China voor de vorming van de Vietnamese identiteit in het eerste millennium. Het was volgens hem onzin om de bewoners van de delta van de Rode Rivier uit de prehistorie als de voorouders van de Vietnamezen van enkele millennia later te beschouwen. Het enige gemeenschappelijke tussen hen en de Vietnamezen van de jaren zestig was dat zij op de plek leefden

die later een deel van Vietnam zou worden. Zijn visie betekende natuurlijk impliciet dat het Noorden als de bakermat van de Vietnamese traditie een stevige tik kreeg en dat nog eens werd aangetoond dat migratie en acculturatie in Vietnam, zoals overal op de wereld, een belangrijke rol speelden. Het zijn inzichten die nu door de specialisten op het terrein van de vroege geschiedenis van Vietnam breed worden gedeeld.¹¹⁵

Historici in de DRV en ‘de nieuwe geschiedenis’

Na 1954 herschreven Noord-Vietnamese historici het verleden van Vietnam van de vroegste tijden tot het begin van de DRV op een wijze die nauw aansloot bij de politieke aspiraties van de leiders van de regering en de partij in Hanoi. Die wilden door middel van een hen welgevallige voorstelling van de geschiedenis vooral hun machtspositie en hun beleid legitimeren. Het was in de eerste plaats van belang dat de geschiedschrijving aantoonde dat sprake was van een ondeelbare socialistische Vietnamese staat, de Democratische Republiek Vietnam met als hoofdstad Hanoi, en dat dit de logische uitkomst was van een millennia durend geschiedproces. Daarmee zij niet gezegd dat alle historici de politieke richtlijnen klakkeloos opvolgden, maar het is uit hun verhalen duidelijk dat zij daar ernstig rekening mee hielden en dat het naar voren brengen van een onafhankelijke visie sterk werd belemmerd. Tran Huy Lieu, de belangrijkste historicus ‘in dienst van de staat’, zei hierover: ‘Het Onderzoekscomité, dat deel uitmaakt van het Centraal Comité, heeft het geluk dat het op belangrijke punten wordt gegend, bekritiseerd en geassisteerd door het Centraal Comité.’ Een voorbeeld van zo’n gerichte opdracht van bovenaf was in 1955 toen het Nationaal Congres van de Vietnamese Arbeiders Partij de historici opdroeg om de vechtlust van de Vietnamezen te laten zien.

De wijze waarop de Noord-Vietnamese historicus Van Tan in de jaren 1959-1965 met zijn Zuid-Vietnamese collega Nguyen Phuong discussieerde over de vraag wie omstreeks 1800 voor de eenheid van Vietnam had gezorgd met tal van verwijzingen naar de eigen tijd is een eerste voorbeeld van politiek getinte geschiedschrijving. Communistische historici die nauw waren verbonden met het door de staat in 1953 gecreëerde Onderzoekscomité en vanaf 1959 met het Instituut voor Geschiedenis als onderdeel van het Comité voor Sociale Wetenschappen spraken over ‘de nieuwe geschiedenis’. Het was een geschiedschrijving waarbij het accent niet mocht liggen op het verhaal van de dynastieën en elites, maar in marxistische zin bij de boeren, soldaten en arbeiders. Het moest ook een geschiedenis zijn die de nadruk legde op een lineair verlopende evolutie, een ontwikkeling die onherroepelijk en noodzakelijkerwijs uit moest komen bij de Augustusrevolutie van 1945 en het uitroepen van de onafhankelijkheid op 2 september 1945. Men zette zich daarbij nadrukkelijk af tegen het beeld van de Franse koloniale geschiedschrijving. Daarin hadden Franse historici of met hen samenwerkende Vietnamese auteurs, zoals Pham Quynh en Tran Trong Kim, veel aandacht voor de wijze waarop het in hun ogen vermolmd Nguyenkeizerrijk was onderworpen door de Franse macht en voor de zegeningen van de Franse beschaving. Die betroffen onder andere de politieke instellingen, het onderwijs, de medische zorg en de economische en wetenschappelijke ontwikkeling van het land. De nadruk in ‘de nieuwe geschiedenis’ lag daarentegen op de wrede en bedrieglijke manier waarop Frankrijk zijn macht in de tweede helft van de negentiende eeuw in Vietnam had gevestigd en de rampspoed die het kolonialisme de Vietnamezen had gebracht.

In dat nieuwe geschiedbeeld was geen plaats voor het gegeven dat de oorlogen na 1945 in Vietnam voor een deel burgeroorlogen tussen Vietnamezen waren. Een dergelijke vaststelling paste volstrekt niet in het beeld dat het Vietnamese volk eensgezind – dat wil zeggen inclusief de 53 minderheden – met als centrum de aloude hoofdstad Hanoi tegen de indringers van buiten streed. Die buitenlandse vijanden waren van 1945 tot 1954 de Franse kolonisatoren en in de jaren zestig de Amerikanen met hun stromannen in het Zuiden. Het was niet een geschiedenis van verval en achterstelling, maar een verhaal dat de nadruk legde op het succes tegen de aanvallers. Dat betekende

overigens weldra dat ‘de nieuwe historici’ moeilijk om de verdiensten van grote figuren uit het dynastieke tijdperk heen konden en dat deze daarmee hun plaats kregen in het nieuwe geschiedverhaal, zij het misschien op een andere wijze getypeerd dan bij de ‘middeleeuwse’ geschiedschrijvers Le Van Huu in de dertiende of Ngo Si Lien in de vijftiende eeuw. Zij konden daarbij hun eigen keuzes maken en accenten anders leggen dan de oudere geschiedschrijvers hadden gedaan, doordat zij de oude teksten uit het Chinees vertaalden.

Het bleek voor de historici niet eenvoudig het eens te worden over de definitieve versie van het geschiedverhaal. Zij verschilden van mening over de periodisering, discussieerden over de moeilijke kwestie of men de minderheden tot de Vietnamese natie kon rekenen en legden het accent op verschillende perioden in het verleden voor wat betreft de betekenis die deze hadden voor de ontwikkeling van Vietnam en zijn cultuur. De opdracht van de politieke leiders en bijgevolg in het begin ook het uitgangspunt van de historici was de geschiedenis volgens een aan Stalin ontleende marxistische periodisering in vijf fasen in te delen, respectievelijk primitief communisme, slavernij, feodalisme, kapitalisme en communisme. Ofschoon de partijleiders regelmatig erop aandrongen het hierover eens te worden, slaagden de historici er niet in een definitieve visie naar buiten te brengen. Een belangrijke belemmering voor dit grotendeels op de ontwikkeling van de economische verhoudingen gebaseerde model vormde de rode draad die partijleiding en historici in het verleden wilden leggen van de onophoudelijke strijd tegen indringers van buitenaf. Toen in 1971 en 1983 de twee delen van de Vietnamese geschiedenis verschenen, ontbrak de indeling naar marxistisch model dan ook.

De Noord-Vietnamese historici verschilden in de jaren van de Vietnam Oorlog ook van mening over de vraag naar de oorsprong van de Vietnamese cultuur en het wezen daarvan. De regering en de partijleiding hadden met deze vragen in 1955 niet zoveel moeite. De nieuwe nationale cultuur moest volgens hen als wezenstrekken hebben optimisme, gezondheid (wat dat ook mocht betekenen), inspirerend voor de productiviteit, liefde voor werken en de klasse, patriottisme en gerichtheid op (politieke) strijd. Een vraag die historici zich hierbij stelden, was hoe men de Augustusrevolutie van 1945 moest duiden: als de vernietiging van het feodalisme, in het kader van een klassenstrijd tussen arbeiders en boeren tegen de bourgeoisie of als een nationalistische opstand tegen het kolonialisme? Vooral degenen die de Vietnamese revolutie beschouwden als een opstand tegen het kolonialisme gingen op zoek naar de wortels van een Vietnamese cultuur die zijn eigen waarde had naast die van de Fransen en de Chinezen. Dat betekende aandacht voor literatoren uit het verleden zoals Nguyen Trai, Doan Thi Diem, Le Quy Don, Nguyen Du en Ho Xuan Huong. Figuren die voor de recente Vietnamese culturele ontwikkeling eveneens van grote betekenis waren geweest maar met de Fransen hadden samengewerkt, onder wie Pétrus Truong Vinh Ky, Paulus Huynh Tinh Cua en Pham Quynh, werden echter genegeerd.

Wat de historici verder duidelijk wilden maken, was dat Vietnam niet een half-mislukte verkleinde versie van China was en steeds onderworpen was geweest aan de grote nabuur. Er was steeds en met succes verzet geweest tegen een overheersing door China. En bovendien construeerden zij oudere Vietnamese dynastieke wortels dan de oudste Chinese dynastie de Xia. Men maakte daarvoor gebruik van de geschiedschrijver Ngo Si Lien uit de vijftiende eeuw die de Vietnamese geschiedenis had uitgerekt tot de Hong Bangdynastie van de Hungkoningen en hun koninkrijk Van Lang. De oorsprong lag volgens hem in het jaar 2879 voor Christus, dat wil zeggen ruim zeshonderd jaar voor het begin van de Xiadynastie. Voor Ngo Si Lien was dat nog voor een belangrijk deel een literair procedé geweest om de ouderdom van de Vietnamese staat en de Vietnamese natie aan te tonen. Hij wilde zo ook de verbondenheid van de Ledynastie, bij wie hij in dienst was, met dat millennia ver verwijderde en door hem verzonnen verleden illustreren. Het werd nu voor de historici van ‘de nieuwe geschiedenis’ de historische werkelijkheid en de mythische Hungkoningen uit het derde millennium voor Christus werden zo tot historische figuren gemaakt. Dit was een duidelijke

breuk met de opvattingen van Franse en andere Europese historici. Die hadden in het interbellum geschreven dat het koninkrijk Van Lang en de Hungkoningen nooit hadden bestaan en dat sprake was van foutieve vertalingen uit het Chinees [En dat was natuurlijk ook wat de zuidelijke historicus Nguyen Phuong in 1965 aantoonde]. De Vietnamese geleerde Nguyen Van To bekritiseerde in 1941 in een tijdschriftartikel deze visie van de Franse historicus Henri Maspero. In de jaren zeventig wees een andere onderzoeker, Tran Quoc Vuong, erop dat de geschiedenis van de Hungkoningen niet op een taalkundige vergissing berustte maar gebaseerd was op orale overlevering. Ook een ander Frans beeld werd ‘gecorrigeerd’. Franse historici hadden de trommels van de bronzen Dong-Soncultuur verklaard door te wijzen op de invloeden van buitenaf en de migratie van Chinezen. De ‘nieuwe’ Vietnamese historici beschouwden deze cultuur als een oorspronkelijk Vietnamese.

Het streven om de culturele invloed van China te mitigeren leidde ertoe dat historici op zoek gingen naar diepere krachten die alle Vietnamezen gemeenschappelijk hadden. Men vond deze in belangrijke mate bij de boeren in de dorpen; die waren niet ‘besmet’ met de elitaire Chinese cultuur uit het verleden. In de oudere dynastieke geschiedschrijving kwamen boeren voor in hun rol van seismograaf van het functioneren van de dynastie. Als de boeren tevreden waren en zich goed gedroegen was dat een bewijs van het wijze bestuur van de vorst, ontevredenheid en opstand waren tekenen van verval van het vorstelijke gedrag en gezag. Historici van ‘de nieuwe geschiedenis’ gaven boeren hun eigen plaats in de geschiedenis als degenen die zich verzetten tegen onderdrukking en een belangrijke bijdrage leverden aan het slagen van de revolutie van de partij. Hun volksverhalen drukten het wezen van de Vietnamese cultuur uit en lieten zien dat de belangen van de boeren vaak niet synchroon hadden gelopen met die van de staat. Ook hier was natuurlijk sprake van een pragmatisch gebruik van de beschreven en voor een deel veronderstelde houding van de boeren, dit keer in het belang van de DRV.

Historici kwamen uiteindelijk in de sliptstream van de leiders van de partij tot de conclusie dat het wezen van de Vietnamese cultuur en bijgevolg de drijvende kracht in de Vietnamese geschiedenis het verzet tegen agressie van buitenaf en het streven naar eenheid was. Zij schetsten daarbij een opeenvolging van succesvolle Vietnamezen die hun bijdragen hadden geleverd: de Trungzusters tegen de Hankeizers, Ngo Quyen tegen de Zuidelijke Han, de Lykoningen tegen de Songkeizers, een reeks van vorsten tegen de Cham en de Khmer, Tran Hung Dao tegen de Mongolen, Le Loi en Nguyen Trai tegen de Mingkeizers en de Tay-Sonvorst Quang Trung tegen de Qingdynastie uit China. Het was een ontwikkeling die op een natuurlijke wijze doorliep in de strijd tegen de Franse en Amerikaanse agressors in de twintigste eeuw en tegen de met de laatste samenwerkende regering van Zuid-Vietnam, die alle drie de eenheid van Vietnam bedreigden. Tran Huy Lieu drukte het helder uit: ‘Zoals iedereen weet, onze nationale geschiedenis... is de geschiedenis van een voortdurende strijd tegen invasies; en zo werden wij al vroeg een heldhaftig volk.’ Elementen die ook tot het wezen van de Vietnamese cultuur en geschiedenis behoorden, zoals tegenstellingen tussen de regeringen en degenen over wie zij regeerden, etnische conflicten, spanningen tussen lagen van de bevolking, eigen ontwikkelingen of kenmerken van bepaalde regio’s, dit alles werd ‘stom geslagen’ in de nieuwe visie. Men schroomde ook niet om figuren uit het verleden in te zetten voor een analogie met het heden. De Trungzusters misten in de eerste eeuw na Christus de steun van de bevolking; dat was gelukkig nu voor de revolutionaire strijders in hun oorlog tegen de Amerikanen anders. En de grote overwinnaar van de Mongolen in 1288 Tran Hung Dao werd als een soort proto-Giap geschetst. Nguyen Trai had tegen de Mingdynastie uit China opgeroepen, omdat hij de vrede liefhad, iets wat nu gold voor de Vietnamezen die tegen de Amerikanen vochten. Ten slotte de Tay Sonkeizer Quang Trung. Die werd, zoals wij al zagen, geschetst als een boerenleider, als iemand die in opstand kwam tegen misstanden, maar bovenal als degene die aan het einde van de jaren tachtig van de achttiende eeuw de invasie door de Qing-Chinezen had afgeslagen en het land tot eenheid wilde brengen. Het was een opdracht die nu door de DRV anderhalve eeuw later werd voltooid.

Het is echter onjuist als wij nu veronderstellen dat de Vietnamese geschiedschrijving volledig brak met wat de Fransen hadden geschreven. Zaken die niet pasten in het gewenste nationale epos werden genegeerd of gecorrigeerd, andere Franse geschiedwerken hebben tot op de dag van vandaag veel invloed. Een voorbeeld is het werk van de Franse geograaf Pierre Gourou uit 1936 *Les paysans du Delta Tonkinois*. Gourou was een voorstander van het koloniale systeem van de Fransen. Hij had echter ook aandacht voor de zwakke kanten daarvan voor de boerenbevolking, bijvoorbeeld voor de groeiende armoede als gevolg van het optreden van de Vietnamese landheren. Hij wees op de wenselijkheid van agrarische hervormingen, noemde ruimere aandacht voor handnijverheid en kleinschalige industrie noodzakelijk en hij uitte kritiek op de zout- en alcoholmonopolies van de Fransen. Gourou had voor de samenstelling van zijn uitgebreide studie nauw samengewerkt met Vietnamese medewerkers van het EFEO. Ofschoon het niet altijd duidelijk wordt uit de noten staat het wel vast dat zij hem hebben beïnvloed. Vooral het beeld dat hij schetste van de samenleving en het politieke stelsel in het noorden van Vietnam, waarin het dorp een centrale plaats innam, stond aan het begin van de eenentwintigste eeuw nog steeds overeind. Zijn studie werd dan ook in 2003 zonder commentaar in het Vietnamees vertaald.

Voor de eigen ontwikkeling van het zuiden vanaf het midden van de zestiende eeuw onder leiding van de Nguyendynastie in Hue was in het nieuwe geschiedbeeld geen plaats. Dat perspectief leek te veel op een voorafschaduwing van een onafhankelijke positie van het zuiden waarvan in de tijd van Diem sprake was en deed te veel afbreuk aan het geschiedverhaal met Hanoi als centrum. Diem werd voorgesteld als iemand die vergelijkbaar was met de Lekoning Le Man De, die de Chinezen te hulp had geroepen in de tijd van Quang Trung. Hanoi kreeg in ‘de nieuwe geschiedenis’ de belangrijkste plaats toegemeten om op deze wijze de betekenis die de stad in de eigen tijd had nog eens goed duidelijk te maken. Die stad was vanaf 1010 steeds het centrum van de ontwikkeling van Vietnam geweest en daar kwamen alle lijnen op bestuurlijk, cultureel en economisch gebied samen. Het was een beeld dat zeker in strijd was met de feitelijke situatie voor een aanzienlijk deel van het Vietnamese verleden. Het was ook een miskennis van de rol van het zuiden in de tijd van de Nguyenvorsten en hun hoofdstad Hue vanaf 1550 tot aan de komst van de Fransen. Die hadden volgens de communistische geschiedvisie Hanoi voor een groot deel vernield. Door de komst van de Vietminh eerst in 1945 en later in 1954 kreeg deze stad weer de rol die het van oudsher had als nationale hoofdstad. Door westerse historici is nog een bijzonder argument genoemd waarom geschiedschrijvers in Hanoi na afloop van de oorlog zo sterk de nadruk legden op de betekenis van het noorden in de Vietnamese geschiedenis. Op deze wijze wilden noorderlingen een te grote invloed van partijleden die afkomstig waren uit het zuiden tegengaan. Deze laatsten hadden gedurende twee decennia een grote rol gespeeld in het Politbureau en daaraan wilden noorderlingen nu een einde maken. In de nieuwe geschiedschrijving kreeg het Nationaal Bevrijdingsfront dikwijls slechts een bescheiden rol toegemeten en historici die afkomstig waren uit het vroegere Zuid-Vietnam werden tot 1986 verder bewust geweerd op historische conferenties.¹¹⁶

De totstandkoming van een gewenst beeld van de oorlog en oorlogshelden in de DRV

Onmiddellijk na de dood van Ho Chi Minh in 1969 begonnen leiders van de Vietnamese Arbeiders Partij met de herschepping van het historische beeld van Ho Chi Minh naar hun eigen behoeften. Het bedrog begon meteen na zijn overlijden. Hij overleed op 2 september 1969, de Vietnamese Onafhankelijkheidsdag, aan een hartaanval, maar dat werd pas de volgende dag bekendgemaakt om beide zaken niet op dezelfde dag te laten samenvallen. Een belangrijkere daad van Le Duan was het negeren van de wensen van Ho in diens testament. Ho had daarin vastgelegd dat hij wenste te worden gecremeerd en dat zijn as daarna in de drie delen van Vietnam moest worden begraven. De leiders van de partij besloten alle fragmenten uit zijn testament weg te laten die verwezen naar een crematie

of de verspreiding van zijn as en organiseerden op 9 september een grote begrafenisplechtigheid in Hanoi. Zijn lichaam werd bewaard, opdat het te zijner tijd in een nieuw te bouwen mausoleum kon worden tentoongesteld. In 1975 was dit mausoleum gereed. In 1989 werd het duidelijk dat de partijleiding in 1969 een door hen vervalste versie van Ho's testament had gepubliceerd. Bui Tin, de kolonel van het Noord-Vietnamese leger die op 30 april 1975 de capitulatie van Zuid-Vietnam had geaccepteerd, maar later teleurgesteld raakte, speelde hier een belangrijke rol. Hij regelde dat de memoires van Ho's persoonlijke secretaris Vu Ky in mei 1989 in de partijkrant *Nhan Dan* werden gepubliceerd. Daarin onthulde Vu Ky het bedrog uit 1969. Op 9 mei 1989 publiceerde het weekblad *Tien Phong* een oudere versie, die was opgesteld op 10 mei 1968. Hierin kon men lezen dat Ho wenste dat zijn lichaam werd verbrand. De as moest in drie terracotta potten worden verzameld en op drie heuvels in het noorden, het centrale deel en het zuiden van Vietnam worden begraven, zonder een standbeeld of een grafsteen. Alleen een eenvoudig huis waar de mensen konden uitrusten was toegestaan. Drie dagen later verscheen in *Nhan Dan* een nog oudere versie die op 5 mei 1965 was opgesteld, waarin Ho ook had geschreven dat na de oorlog de Communistische Partij zich moest herbezinnen op haar beleid en de boeren een jaar lang geen belastingen moest laten betalen. De actie van Bui Tin en Vu Ky leidde tot harde kritiek van de partijleiding. In 1990 vertrok Bui Tin naar het Westen en een jaar later werd hij uit de partij gezet. Op 19 augustus 1989 publiceerde de Communistische Partij overigens in een boekje de drie versies met een motivatie waarom men in 1969 de laatste wensen van de president had aangepast. Dat was volgens partijsecretaris Nguyen Van Linh om ervoor te zorgen dat de mensen uit het hele land, in het bijzonder de landgenoten in het zuiden, na afloop van de oorlog hem de eer konden bewijzen die hij verdiende.

De partijleiding probeerde na het overlijden van Ho haar eigen machtspositie en gezag te versterken door zich nadrukkelijk in de traditie van de eerste president te plaatsen. Discussies die tussen de leiders plaatsvonden over de toekomstige koers van het land werden vaak beargumenteerd met een beroep op een bepaalde lijn die Ho zou hebben voorgestaan. Daarbij werden revolutionaire gedrevenheid, de noodzaak van goede internationale contacten of het geven van de voorkeur aan de binnenlandse ontwikkelingen in wisselende gradaties aan Ho toegeschreven. Het gevolg hiervan was dat in het laatste kwart van de twintigste eeuw het historische beeld van Ho Chi Minh zoals dat door Hanoi werd uitgedragen regelmatig verschoof. Naast deze officiële Ho-beelden kreeg vooral een proces van popularisering van Ho's leven door de bevolking zijn beslag. Die werd daarbij gestimuleerd door de partij. Daartoe werd hij op de vele altaren in de steden en dorpen steeds meer geplaatst in de traditie van grote Vietnamezen uit het verleden. De partij leverde verder een belangrijke bijdrage aan de popularisering door de bouw van het voor hem bestemde mausoleum en door hem daar op te baren. Hij werd hier geplaatst in de traditie van mythische en historische grote figuren uit de geschiedenis van Vietnam, onder wie de mythische drakenkoning Lac Long Quan en de fee Au Co, de Trungzusters, Tran Hung Dao, Le Loi, Nguyen Trai en Quang Trung.

Langs deze weg kreeg hij evenals zijn 'voorgangers' een geestelijk of goddelijk aanschijn en raakten zijn oorspronkelijke individuele persoonlijkheid en opvattingen steeds meer vervormd. Een centrale plaats in de beeldvorming van Ho kreeg het tuinhuis in de tuin van het presidentieel paleis van de vroegere Franse gouverneur-generaal. Daar woonde hij en schreef hij zijn memoires. Door dit tuinhuis een centrale plaats te geven was het mogelijk kenmerken van Ho's leven zoals soberheid en zuiverheid veel gewicht toe te kennen en die als wezenlijke elementen van het verleden en de toekomst van Vietnam naar voren te halen. Het waren trekken die men ook aantreft in de gecomponeerde biografie van zijn opvolger. De naar eigentijdse behoeften aangepaste beeldvorming van Ho Chi Minh heeft enkele decennia geleden nog een opvallende invulling gekregen. Ho was vooral een pragmaticus en hij schreef betrekkelijk weinig theoretische politieke teksten. Aan het einde van de vorige en het begin van deze eeuw werd hij echter steeds vaker opgevoerd als een grote theoreticus. Ho's sterk in het confucianistische gedachtegoed wortelende uitspraken over

rechtschapenheid, spaarzaamheid en persoonlijke integriteit werden daarbij ingezet in campagnes om de voortwoekerende corruptie in de Vietnamese bureaucratie te lijf te gaan.

Hiervoor typeerde ik Ho's opvolger als president Ton Duc Thang als een bescheiden en weinig krachtige figuur. Dat belette de leiders van de partij niet om diens historische beeld in zijn officiële biografie heel anders te laten toonzetten om van hem bijkans een supermens zonder fouten te kunnen maken. Men fabriceerde zelf revolutionaire daden van hem in Europa in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog toen hij in dat werelddeel verbleef. Hij zou als matroos op een Frans oorlogsschip dat deelnam aan de Russische burgeroorlog van 1917-1920 de kant hebben gekozen van de bolsjewieken, de Russische communisten. Op deze wijze verbond men het Vietnamese communisme met de Russische revolutie van 1917. Westerse historici hebben echter nooit sporen gevonden dat de latere president aan dergelijke activiteiten heeft deelgenomen. De omvorming van Ton Duc Thangs historische beeld naar de wensen van de partij gaat zo ver dat in zijn geboortedorp My Hoa Hung in de Mekongdelta een heiligdom aan hem is gewijd. Daar wordt hij in religieuze vormen voorgesteld en evenals Ho eerder opgenomen in de traditie van als geesten vereerde helden uit het Vietnamese verleden, die het land tegen indringers van buitenaf en de rechtmatige regering tegen binnenlandse opstanden beschermden. Zijn geboortehuis werd in 1984 een cultuur-historisch monument, er kwamen een heiligdom, een aan hem gewijd altaar en een museum. Nieuwe wegen, bruggen en elektriciteit moesten het dorp gemakkelijker bereikbaar maken. In de herdenking van Ton Duc Thang werden waarden naar voren gehaald die als voorbeeld van goed staatsmanschap werden gezien: eenvoud, opofferingsgezindheid, zichzelf wegcijferen, onbaatzuchtigheid, trouw en dienstbaarheid. Er werd op deze wijze een ideaaltypisch beeld gecreëerd van de wijze waarop de communisten zich tijdens de revolutie tegenover de bevolking opstelden.

Bovenstaande voorbeelden laten zien dat de leiders van de Vietnamese Arbeiders Partij veel energie staken in het bevorderen van een geschiedbeeld dat hen als de legitieme erfgenamen van de Vietnamese patriottistische traditie en als de belangrijkste drijvende kracht in de recente Vietnamese geschiedenis voorstelde. Een van degenen die zich hiervoor tijdens de oorlog sterk maakte, was Pham Huy Thong, een secretaris van Ho Chi Minh en later de directeur van het Instituut voor Archeologie. Hij verklaarde in 1973 in een interview dat geschiedenis een bron van troost was. Dat was voor hem een verleden met als leidmotief een continue en succesvolle strijd tegen vreemde overheersing. De culminatie was de overwinning in de Vietnam Oorlog, waarna een glorieuze toekomst wenkte voor het communisme als de meest recente drager van deze traditie in de oorlog tegen de Amerikanen en hun zuidelijke marionetten. Men kan zeggen dat de regering en de partij de geschiedenis van het land voor zichzelf reserveerden en een eendimensionaal Vietnamees verleden creëerden, waarin voor alternatieve opvattingen geen plaats was, in een bewuste poging zo de bevolking volledig voor de oorlog en de revolutie te mobiliseren. Deze door de staat gecanoniseerde visie van de heldhaftige oorlog met diepe wortels in het verleden vertoont sinds het begin van de jaren negentig allerlei kleine scheuren. Dat houdt verband met onenigheid over de feiten van de Vietnam Oorlog of een praktische zaak als de wijze waarop de doden moeten worden herdacht, maar ook met afwijkende ideeën over de toekomst van het land. Ik noemde al schrijvers en filmers met kritische kanttekeningen. Hetzelfde gold voor een aantal historici, voor een deel in het blad *Tap Chi Xua ve Nay* (Verleden en Heden) vanaf 1997. Daarnaast waren er conferenties met historici uit het Westen, waarbij kritiek klonk over onnodige veldslagen of op de hardliners in de partij, zonder dat de officiële orthodoxie volledig terzijde werd geschoven.

Een middel waardoor het Noord-Vietnamese bewind probeerde de bevolking een door de staat gemonopoliseerde herinnering op te leggen en deze zo voor de oorlog te mobiliseren was het verspreiden van memoires die door revolutionairen uit Noord-Vietnam waren geschreven over hun tijd in gevangenschap. Deze lieten de enorme offers zien die zij hadden gebracht in hun strijd tegen buitenlandse en binnenlandse onderdrukkers. Als men die herinneringen bestudeert, moet men

vaststellen dat zij volgens een vast model zijn opgezet en geschreven en dat zij een duidelijke politieke bedoeling hadden, namelijk de bevolking in het Noorden voorbereiden op de oorlog en achter de Vietnamese Arbeiders Partij laten scharen. Het is dan ook niet toevallig dat de eerste memoires na 1954 verschenen toen de communisten in Hanoi definitief aan de macht kwamen. De memoires accentueren het heldhaftige gedrag van de communistische leiders in de tijd van de Franse overheersing, de wijze waarop zij voor het communisme kozen, de successen die zij behaalden met hun verzet, de geestkracht en het doorzettingsvermogen die hen in de meest miserabele omstandigheden in de gevangenis deden overleven en hun streven 'de imperialistische gevangenis' tot een leerschool voor de revolutie te maken. Een herhaaldelijk terugkerend thema in de memoires is dat de gevangenen zich de eerste maanden bezighielden met de studie van het marxisme-leninisme en dit vervolgens omzetten in protestacties tegen de leefomstandigheden, daarna hun medegevangenen organiseerden en steeds meer mensen voor de zaak van de revolutie wisten te winnen. Koloniale wreedheden en communistische heldhaftigheid worden verder scherp tegenover elkaar geplaatst. De memoires geven zelfs de indruk dat vrijwel alle gevangenen communistische revolutionairen waren, terwijl het vaststaat dat zij een minderheid vormden, er nog andere politieke gevangenen waren en de meeste gevangenen 'gewone' misdadigers en dieven waren. Wat zij ook weglaten, was dat het regime voor de politieke gevangenen veelal veel milder was dan dat voor de misdadigers. Deze laatsten kregen weinig te eten en moesten zwaar werk verrichten, waarvan politieke gevangenen veelal waren gevrijwaard. Voor deze criminelen was de gevangenis geen leerschool op weg naar een succesvolle revolutie, maar eerder een nachtmerrie in een concentratiekamp, zoals de Amerikaanse historicus Peter Zinoman schreef, die een aantal studies publiceerde over het gevangeniswezen in Vietnam in de tijd van de Franse koloniale overheersing. Als men niet-communistische politieke gevangenen noemt, worden die in de memoires als zwakkelingen weggezet. Illustratief in dat opzicht zijn de memoires van Le Duan: 'Onder de politieke gevangenen waren ook niet-communisten, zoals leden van de Nationalistische Partij, aanhangers van de "nationale revolutie" zoals mijnheer Nguyen An Ninh en trotskisten zoals Phan Van Hum en Ta Thu Thau. Maar niemand van hen kon wedijveren met de communisten in lijdzaamheid, onvervaardheid en zelfopoffering. Hoe zwaarder de moeilijkheden en ontberingen waren waarmee zij te maken kregen, hoe sterker de communisten werden en hoe langer zij het volhielden. Zij overleefden de meest gruwelijke beproevingen, terwijl de anderen dat niet deden.' Wat Le Duan vergat te vermelden was dat beide trotskisten in 1945 door de communisten onder leiding van Le Duan waren vermoord.

Er was de Vietnamese Arbeiders Partij veel aan gelegen een nieuwe elite te creëren die als voorbeeld kon fungeren in de strijd in Zuid-Vietnam en tegen de Amerikanen. Men sprak in Hanoi over 'voorhoedewerkers', 'modelsoldaten' en 'nieuwe helden'. De communistische geschiedschrijving stelde dat heldendom bij een heldhaftig land als Vietnam hoorde. De Franse historicus Benoît de Tréglodé heeft aan dit thema zijn proefschrift gewijd. Volgens hem was het een politieke beslissing van de regering en de partij met als grote doel dat de helden de regering legitimiteit en een identiteit die paste in de Vietnamese traditie konden verschaffen. Op deze wijze konden zij de massa mobiliseren voor de strijd. Daarbij sloten de communisten aan bij de Vietnamese traditie. Heldendom en de vergeestelijking van helden was een vast gegeven in de Vietnamese geschiedenis. Men denke alleen al aan historische figuren als de Trungzusters en Tran Hung Dao en de rol die zij in de volksverering speelden na hun leven. Een belangrijke verbreding in het denken over heldendom bracht de revolutionair Phan Boi Chau aan het begin van de twintigste eeuw. Die maakte een onderscheid tussen de uitzonderlijke historische held uit het verleden die zich vooral had beziggehouden met de bescherming van de nationale onafhankelijkheid tegen bedreigingen van buitenaf en duizenden anonieme helden die grootse daden ten behoeve van het volk verrichtten en bereid waren zichzelf daarvoor op te offeren. De communisten bouwden op deze opvatting voort.

Een belangrijk moment was een conferentie in Tuyen Quang in mei 1952, waarvoor 250 kaderleden van de partij, arbeiders, boeren en soldaten die zich hadden onderscheiden waren uitgenodigd. Vier soldaten, twee arbeiders en een boer werden als nationale helden geëerd. In een toespraak die Truong Chinh daar hield, zette hij de kern van het nieuwe heldendom uiteen: ‘De held is gericht op het volk, toegewijd om het volk te dienen. Hij onderdrukt de mensen niet en neemt deel aan de bevrijding van de massa. De meeste helden zijn arbeiders en boeren.’ In 1962 waren er al 147 nieuwe helden. Door hen te eren betuigde men ook eer aan het wezen van de natie. Een bijzonder moment – als de held tenminste nog in leven was – was de terugkeer naar zijn dorp. Dat ging gepaard met de nodige feestelijkheden. De in geïdealiseerde termen voorgestelde heldendaden verbonden dan de held of heldin en impliciet het dorp met de idealen van de staat en leverden zo een bijdrage aan de verspreiding van de ideeën van de communistische staat. Ik noemde al eerder de heldin Mac Thi Buoi en de wijze waarop zij werd vereerd. Het was van belang dat de biografie van de nieuwe helden onberispelijk was. Een speciale commissie onder leiding van de schrijver Nguyen Tuan was hiervoor verantwoordelijk, maar zij hadden het niet altijd gemakkelijk als wij een lid van de commissie mogen geloven: ‘Als wij bij elkaar kwamen om het leven van een held te bespreken, moesten wij eerst de onzuivere delen verwijderen. Officiële biografen creëerden geïdealiseerde karakters, die op papier bestonden. Maar tegelijkertijd moesten wij ervoor zorgen dat wij niet te veel logen.’ Hoe men te werk ging met de feiten, blijkt uit het verhaal over een van de bekendste helden Nguyen Van Troi (1940-1964), die in mei 1964 een aanslag wilde plegen op de Amerikaanse minister van Defensie McNamara door de brug waarover hij reed van explosieven te voorzien. Hij was uit de omgeving van Danang afkomstig en vertrok op enig moment naar Saigon, waar hij volgens het verhaal het belang van de revolutie verkoos boven een leven met zijn geliefde. Er blijken verschillende varianten van zijn levensverhaal te bestaan. Tijdens de oorlog toen de partij in Hanoi de bevolking in het Zuiden wilde mobiliseren voor de door de communistische leiders gewenste grote volksopstand gold hij als iemand die spontaan de kant van de revolutie had gekozen, na de hereniging van 1975 werd de versie dat hij gestuurd was door de communisten in het Noorden. De levensbeschrijvingen kenden ook een vast stramien. De held was meestal van boerenafkomst, wat gold voor ruim 80 procent van de bevolking. Zijn jeugd was vol ellende en onrechtvaardigheid en hij ging stevast gebukt onder de onderdrukking door het koloniale systeem. Opvallend was de bewondering die de toekomstige held zou hebben gehad voor de geesten die de voorouders aanbaden. Op deze wijze werd de held verbonden met de Vietnamese traditie. Stereotiepe momenten in zijn biografie waren de keuze voor de Vietminh en later het Bevrijdingsfront en het verkrijgen van het lidmaatschap van de partij. Ik heb er in een vorig hoofdstuk op gewezen dat meisjes en vrouwen die dienst deden in de Jeugd Stootbrigade ook in het nationale pantheon werden opgenomen, onder anderen ‘de tien meisjes van het derde kruispunt’.⁵⁴

Bijzondere aandacht had de partij voor degenen die in de strijd tegen ‘feodalisme en imperialisme’ waren gestorven. Bovenaan stonden ‘de nationale martelaren’ die op dappere wijze aan het front waren gesneuveld, dan kwamen degenen die in actieve dienst waren gestorven en ten slotte degenen die werden vermist. Door het toekennen van eerbewijzen, pensioenen en voorrechten en door het organiseren van speciale herdenkingsdagen voor de martelaren en gehandicapte veteranen probeerden de staat en de partij ook door middel van de aandacht voor de doden (en gewonden) invloed te houden op lokaal niveau. Dat de partij nieuwe helden koesterde, betekende niet dat zij afscheid wilde nemen van de traditionele Vietnamese helden. De nieuwe helden werden juist geplaatst in de traditie van de oude helden uit een ver verleden. In de woorden van de historicus Tran Huy Lieu: ‘De nieuwe helden zijn de rechtstreekse nakomelingen van de oude figuren, omdat zij eveneens de glorieuze geest van ons volk laten zien. Wij koesteren de helden van vandaag om zo eer te bewijzen aan de grote figuren uit het verleden.’ En de veldheer Tran Hung Dao uit de dertiende eeuw was voor

⁵⁴ Voor Mac Thi Buoi zie bladzijden 253 en 258. Voor de ‘tien meisjes’ zie bladzijde 375.

hem een echte Vietnamese figuur die de DRV de zekerheid verschafte ‘zich van het juk van de Amerikaanse imperialisten, van vijanden en de huidige bedreigingen te [kunnen] bevrijden met als doel de hereniging van het land te bewerkstelligen’. De kern van de verbinding van de oude en nieuwe helden lag voor deze en andere Noord-Vietnamese auteurs in de gemeenschappelijke gerichtheid tegen de vijanden van buiten en op het streven naar eenheid.

Een imposante patriottistische architectuur moest de betekenis van de nieuwe helden en de martelaren duidelijk maken. Verspreid over het land verrezen herinneringshuizen, herdenkingsplaatsen met standbeelden, grafmonumenten en huisaltaren waar de riten werden verricht. En 32 helden die afkomstig waren uit de hele twintigste eeuw en zich hadden verzet tegen de koloniale overheersing door de Fransen of een heldenrol hadden vervuld in de Vietnam Oorlog werden opgenomen in een nieuw gecreëerd Vietnamees patriottistisch pantheon. Ook de beeldende kunst werd in de tijd van de oorlog gepolitiseerd. Het was belangrijk dat een schilderij een door de partij en de staat uitgedragen idee ondersteunde. In de tijd dat van schilders volgens het socialistisch realisme werd verwacht dat zij door hun schilderijen de oorlogsinspanning steunden door soldaten te schilderen die vrolijk ten strijde trokken, of het leven van de boeren en arbeiders vol opofferingen voor de nationale zaak lieten zien, was het niet gewenst dat kunstenaars lege straten schilderden, ellende of geweld suggereerden of zichzelf of andere mensen afbeelden als uitgemergelde personen. De lege straten in de schilderijen van Bui Xuan Phai, die de sombere en armoedige situatie tijdens de oorlog toonden, pasten niet in het socialistisch-realistische ideaalbeeld en werden genegeerd. Nu geldt hij echter als de belangrijkste Vietnamese schilder uit de tweede helft van de twintigste eeuw.¹¹⁷

Minderheden en hun plaats in de geschiedenis van Vietnam en de Vietnam Oorlog

Hiervoor heb ik stilgestaan bij de militaire en politieke rol van een aantal minderheden in de jaren 1940-1990 en de minderhedenpolitiek van de communistische staat.⁵⁵ Een interessante vraag is welke plaats de minderheden, die omstreeks 1950 ruim 11 procent van de Vietnamese bevolking vormden, kregen in het hiervoor geschetste beeld van de Vietnamese geschiedenis of in een fenomeen als de heldenverering. Een lastig punt in de constructie van het nieuwe geschiedbeeld door de historici in Hanoi was het onmiskenbare gegeven dat Vietnam naast de dominante en meest talrijke Viet of Kinh nog een groot aantal andere etnische groepen telde. Uiteindelijk leidde dit in 1979 tot de formele vaststelling in Besluit-121 van de Socialistische Republiek Vietnam (1976-heden) dat Vietnam een multi-etnische staat was met 54 etnische groepen, die in het verleden steeds nauw met elkaar verbonden waren geweest, vooral in de strijd tegen vijanden van buitenaf. Voor het gemak werd daarbij over het hoofd gezien dat die ‘buitenlandse’ agressors voor de minderheden niet zelden de Viet waren geweest. Het was dus een beeld dat de werkelijkheid van het verleden ernstig geweld aandeed. Voordat het in 1979 zover kwam, had in de vijfentwintig jaar daarvoor een uitgebreide discussie plaatsgevonden, waarbij historici, taalkundigen, etnologen en etnografen waren betrokken.

De geschiedvisie van het Instituut voor Geschiedenis verwees naar het streven dat de Communistische Partij vanaf haar oprichting had uitgedragen om alle bevolkingsgroepen binnen Vietnam als gelijkwaardig te beschouwen. Een tweede zwaartepunt was dat tussen hen in het verleden geen wrijvingen waren geweest, maar dat zij als leden van een familie elkaar steeds hadden geholpen. Dat betekende dat de historici het Vietnamese verleden moesten herschrijven in pragmatische zin. De onderzoekers konden echter niet ontkennen dat er op dat moment grote verschillen waren of zelfs spanningen bestonden tussen de Viet en andere bevolkingsgroepen. Sommige onderzoekers zochten de verklaring hiervoor in eerste instantie in het optreden van de Fransen. Hun opvatting was

⁵⁵ Voor de minderhedenpolitiek van de DRV/Noord-Vietnam zie vooral bladzijden 197-207 en 244-249 (voor Zuid-Vietnam zie 226-231 en 401-403).

dat eerst een respectvolle relatie had bestaan tussen de Viet en de minderheden, waarbij deze laatsten bijvoorbeeld door het leveren van goederen hun onderworpenheid aan de staat van de Viet lieten zien; in ruil daarvoor hielden die zich zoveel mogelijk buiten de interne zaken van de andere etnische groepen. De Fransen hadden echter in een soort verdeel-en-heers-politiek groepen tegen elkaar opgezet en de minderheden van bepaalde rechten beroofd. Het was een visie waarop natuurlijk nogal wat valt aan te merken. Wat in ieder geval wél in de periode van de Franse kolonisatie gebeurde, was dat steeds meer Viet naar de leefgebieden van andere bevolkingsgroepen trokken, dat hierdoor de positie van veel andere etnische groepen verslechterde, dat de kennis van die gebieden sterk toenam en dat zo een scherper beeld ontstond van de verschillen tussen deze groepen.

Vanaf 1930, het jaar van de oprichting van de Indochinese Communistische Partij, verkondigden de communisten regelmatig dat zodra sprake was van onafhankelijkheid de nationaliteiten binnen Vietnam autonomie en het recht op zelfbeschikking kregen. Wij mogen dit echter als niet veel meer dan een interessante frase beschouwen. Dikwijls wordt die uitspraak uitgelegd als gelijkheid van alle volkeren die in Vietnam leven. In feite plaatsten de Viet zichzelf buiten die vergelijking en bedoelden zij daarmee de gelijkheid van alle niet-Viet volkeren. Het is duidelijk dat de leiders van de regering en de partij in Hanoi en ook hun 'voorgangers' in de Indochinese Communistische Partij en de Vietminh er veel aan was gelegen om de minderheden voor de strijd tegen de Fransen en later de Amerikanen te winnen. Een groot aantal politiek getinte uitlatingen dat betrekking had op de situatie van de minderheden liet dit zien. Dat men het als een lastig probleem beschouwde om de minderheden voor de doeleinden van de partij te mobiliseren blijkt uit een korte verhandeling van een niet met naam genoemde persoon uit de hogere kringen van de Vietminh in 1947: 'Wat de minderheden betreft, is het van de ene kant zinvol om de hoofden en mandarijnen met extra geld om te kopen. Wij moeten de leiders goed in de hand houden. Aan de andere kant moeten wij krachtig optreden tegen de reactionairen...hoe meer concessies wij doen...hoe meer zij willen hebben...Toen wij in bepaalde gebieden hen met stevige hand controleerden, werden zij rustiger, en wat belangrijker is, kwamen sommigen zich zelfs overgeven.' Er werd in de documenten van de Vietminh en de DRV daarna niet meer gesproken over nationaliteiten, maar over nationale minderheden. Het was een subtiele maar betekenisvolle verschuiving in de typering van de niet-Viet bevolkingsgroepen.

Om de relatie tussen de Viet en de minderheden in goede banen te leiden werden in de jaren veertig door de DRV twee instellingen in het leven geroepen, het Nationaal Bureau voor de bevolking in de Hooglanden en het Comité voor de Hooglanden; in 1950 werd de eerste instelling vervangen door het Comité voor de cultuur van de minderheden. Uiteindelijk culmineerde dat in 1968 in de vestiging van het Instituut voor Etnologie. Op dat moment vonden op diverse terreinen met betrekking tot de minderheden al onderzoeken plaats die in een groot aantal publicaties hun neerslag vonden. In 1960 gaf de latere partijleider Le Duan in een toespraak zijn visie op de minderheden: 'In het noorden van ons land zijn veel etnische minderheden. In een geschiedenis van vele duizenden jaren hebben etnische minderheden solidariteit getoond met het volk van de Viet om tegen buitenlandse invallers te strijden, om het land op te bouwen en te verdedigen. Gedurende de laatste dertig jaar, vooral tijdens de Tweede Wereldoorlog en de negen jaar van de verzetsoorlog onder de leiding van onze partij, hebben de minderheden heldhaftig zij aan zij met de Viet tegen het imperialisme gevochten om het land te bevrijden. Vandaag de dag geven zij hun energie aan de opbouw in socialistische zin en de strijd voor hereniging. De minderheden hebben duidelijk een waardevolle bijdrage geleverd aan de revolutie van ons volk.' Dat waren natuurlijk prachtige woorden, maar die gaven zeker geen correct beeld van het Vietnamese verleden. Le Duan boog hier de historische werkelijkheid wel erg sterk om in de richting van een beeld dat in zijn plannen voor de toekomst paste. Er waren op dat moment in hoofdzaak twee redenen waarom de leiders van de DRV zo veel belang hechtten aan de minderheden. Minderheden leefden in gebieden die in een aantal

gevallen van groot militair-strategisch belang waren. Men denke hierbij aan de Rhade en Jarai in de Centrale Hooglanden en de Lao en de Thai in het grensgebied van Laos en Noord-Vietnam. Bovendien stimuleerde de regering in Hanoi de migratie van Viet naar de berggebieden en wilde zij de autochtone bevolking die daar leefde bij de natie trekken.

De belangrijkste vragen die men in de publicaties besprak, waren op welke wijze men de relatie tussen de bevolkingsgroepen moest typeren en welke rol de Viet moesten spelen. Het leidde niet onmiddellijk tot consensus. Dat er etnische verscheidenheid was stond vast. Maar verder was er veel onenigheid. Mocht men, zoals Phan Khoi, stellen dat de term ‘Vietnamese volk’ ook op de minderheden sloeg en hen op deze wijze bijna achteloos incorporeren in de Vietnamese natie? Hij zag daarbij over het hoofd dat Vietnamese auteurs voorheen dikwijls juist een scherp onderscheid hadden gezien tussen de Viet of Kinh en de minderheden, die dan veelal waren aangeduid als ‘moi’ (wilden). Het was een opvatting die wij ook aantreffen bij Tran Huy Lieu toen die stelde dat de etnische Vietnamezen samen met de etnische minderheden het Vietnamese volk vormden. Of zouden in het verdere verloop van de geschiedenis de etnische verschillen simpelweg verdwijnen? Dat was de visie van Nguyen Dong Chi. Was het bovendien wel verstandig om de etnische verschillen zo zwaar aan te zetten, omdat dit de samenhang van de nationale staat ondermijnde? Het Onderzoekscomité stelde in 1955 – op zijn zachtst gezegd, wel wat erg gemakkelijk – dat de Franse kolonisten wel hadden geprobeerd om de eenheid van Vietnam te vernietigen, maar dat deze eenheid van het noorden tot in het zuiden voor altijd vaststond met een gemeenschappelijke taal, gebied, economie en cultuur. Vietnam was één natie; er was geen sprake van verschillende staten of naties. De afwijzing van de feitelijke verdeling van Vietnam in twee verschillende staten in het midden van de jaren vijftig klonk in deze geschiedvisie door.

De regering in Hanoi besloot in 1955 en 1956 wel twee autonome zones te vormen, de Thai-Meo (Hmong) zone in het noordwesten en de Viet Baczone in het noordoosten. De eerste omvatte een gebied van 55.000 km², strekte zich uit over een derde van het grondgebied van de DRV, of gemeten in de huidige termen een zesde van de Socialistische Republiek Vietnam. Het was een gebied dat werd bewoond door 320.000 mensen, die tot een twintigtal etnische groepen behoorden. Dit besluit was zeker niet bedoeld als een eerste stap op weg naar meer zelfstandigheid voor de minderheden die daar leefden, maar moeten wij vooral duiden als een poging greep te blijven houden op deze gebieden. Deze politieke zet maakte in ieder geval aan etnografen en historici wel duidelijk dat de staat erkende dat er andere bevolkingsgroepen dan de Viet waren en het gaf een nieuwe slinger aan de discussie over de positie van de minderheden en de Viet. Nguyen Luong Bich concludeerde op basis van de taalverschillen dat Vietnam een staat was met veel naties en Tran Huy Lieu benadrukte nog eens dat sprake was van een onwrikbare eenheid van noord naar zuid.

Etnografen vonden wel dat de Vietnamese geschiedenis vanuit een multi-etnische invalshoek moest worden beschreven. Het resultaat was een groot aantal etnografische studies dat in de eerste helft van de jaren zestig het complexe etnische palet van Vietnam inkleurde. Een van de gemeenschappelijke trekken van deze werken was de grote aandacht voor de vraag in welke mate de andere etnische groepen afweken van de norm die de cultuur van de Viet aangaf. Van gelijkheid tussen de Viet en de andere groepen was op deze wijze echter helemaal geen sprake meer. De waarde van de andere groepen werd afgemeten aan de hand van de culturele kenmerken van de Viet. En verder valt het op dat die groepen onderling in een soort hiërarchie werden geplaatst, bijvoorbeeld naar de mate van geletterdheid. Op dit terrein verrichtte de staat de nodige inspanningen om bevolkingsgroepen die nog niet over een schrift voor hun taal beschikten dat te verschaffen en de taal zoveel mogelijk te standaardiseren naar het model van het Vietnamees. In dat verband moeten wij de uitspraak van Nguyen Lan duiden dat Vietnamezen slechts een taal hebben van noord naar zuid als wij de talen van de minderheden uitsluiten en in een enigszins breder kader die van Dang Nghiem Van dat de horizon van de etnische minderheden zich zou uitbreiden tot deze samenviel

met die van de natie. Hier is een proces van vietnamisering zichtbaar, dat ook door de migratie van Viet naar de berggebieden en de vermenging van leefgemeenschappen van de Viet en de minderheden zijn beslag kreeg.

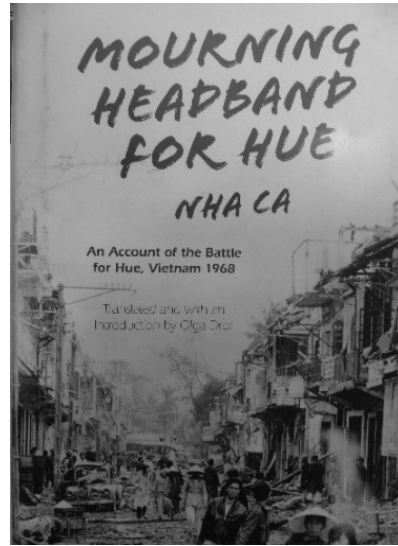
De etnografische studies vormden slechts een kant van de wetenschappelijke beeldvorming van de minderheden. Er was ook de officiële geschiedschrijving. Die gaf een wisselend beeld. Bij voorkeur accentueerde men de ongelijkheid van de bevolkingsgroepen in Vietnam, maar soms ontkennde men ook volledig de etnische heterogeniteit. De meeste historici probeerden de minderheden een plaats te geven in het verleden op een wijze die de suprematie van de noordelijke staat en de Viet benadrukte. Zij hadden daarbij niet alleen aandacht voor de mate waarin de minderheden van de 'Vietnorm' afweken. De betekenis van de betreffende minderheid werd bovendien afgeleid van de betekenis die zij had voor de ontwikkeling van de Viet. Dat is vooral zichtbaar bij de Muong, die als een vroege versie van de Viet werden beschouwd. Men meende dat hun taal belangrijke aanwijzingen verschaft voor die van de Viet en hun mythen werden bestudeerd om vast te stellen of de vroege Vietnamezen gebruik hadden gemaakt van slavenarbeid. En op vergelijkbare wijze probeerde men te achterhalen of de mythen van volkeren die een Tai- of Taytaal spraken wellicht informatie verschaften over het half-mythische koninkrijk Au Lac van An Duong uit de derde eeuw voor Christus. Nadat op het Vierde Nationaal Congres van 1955 het Onderzoekscmité te horen had gekregen dat men de nadruk moest leggen op de strijdlust van de Vietnamezen, werden ook de activiteiten van de andere bevolkingsgroepen in het patroon van het veronderstelde homogene nationale verleden gevoegd. Men negeerde hun verzet en de opstanden tegen de Viet of het samenwerken van sommige minderheden met de Fransen. Men legde daarentegen het accent op de wijze waarop zij in het verleden solidair met de Viet 'Vietnam' hadden verdedigd tegen indringers van buitenaf.

De praktijk van de minderhedenpolitiek van de DRV was even weerbarstig als de hierboven genoemde bespiegelingen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de mate waarin de minderheden de Noord-Vietnamese staat accepteerden. Wij moeten ons daarbij realiseren dat het begrip natie voor de minderheden een volstrekt onbekende abstractie was. Hun loyaliteiten lagen bij de familie, de clan of het ras. Dat waren voor hen herkenbare sociale werkelijkheden. Een andere vaststelling is dat grote verschillen bestonden tussen de minderheden wat betreft de mate waarin zij zich begin jaren zestig voegden in de Vietnamese staat. Bij de Tay was sprake van veel overeenkomsten met de Viet op het gebied van de leefomgeving, de zeden, de gewoonten en de taal. Een andere minderheid, de Rode Dao in de hooggelegen berggebieden in het noordwesten, vertoonde daarentegen op al die gebieden grote verschillen met de Viet en hetzelfde geldt voor hun godsdienst. En zo waren er bij de andere ruim vijftig minderheden nog veel varianten. Een groot probleem was de taal. De overgrote meerderheid van de minderheden in de bergen sprak en verstond geen Vietnamees en dat betekende voor de leiders in Hanoi tijdens de Vietnam Oorlog dat er grote obstakels lagen voor hun oorlogspropaganda en voor de mobilisatie van deze bevolking voor de oorlog.

Soms riepen maatregelen van de regering bovendien op een dusdanige wijze verzet bij minderheden op dat dit hun acceptatie van de Noord-Vietnamese staat ernstig belemmerde. Men denke aan het invoegen omstreeks 1954 van het noordwesten in de DRV, de verplaatsing van minderheden in de streek van de tinmijnen in Cao Bang of de vestiging van Viet op instigatie of met steun van de regering in de woongebieden van minderheden, zoals in de provincie Nghe An in het gebied van de Thai. Men mag het gezien de hierboven genoemde verschillen en de consequenties van de regeringspolitiek niet verrassend noemen dat veel minderheidsgroepen minder ontvankelijk reageerden op regeringscampagnes dan de Viet. Toch – en misschien juist wel daarom – behoorde een onevenredig groot aantal in het pantheon van twintigste-eeuwse helden tot een minderheidsgroep, namelijk zes van de 32. Het lijkt erop dat de heldenverering werd ingezet om de minderheden te laten kiezen voor de oorlogsinspanning van de Noord-Vietnamese staat.¹¹⁸

Le Duc Tho en Henry Kissinger na de ondertekening van het Vredesakkoord op 23 januari 1973 (bladzijde 510-511)

Kaft van het boek van Nha Ca over Hue in 1968

Een Vietnamese gids vertelt aan de vrouw van de auteur hoeveel Vietnamese burgers in My Lai zijn gedood door Amerikaanse militairen. Het monument noemt 504 namen van gedode bewoners.

Een lakwerk van Huynh Van Thuan in het Museum voor Schone Kunsten in Ho Chi Minhstad uit 1981 met het bijschrift dat de bevolking de oogst aan het leger geeft

Vietnamese kinderen bezoeken het Museum voor Geschiedenis in Ho Chi Minhstad. In het onderwijs neemt de overdracht van een door de regering gewenst beeld van het verleden, waaronder 'De oorlog voor nationale redding tegen de Amerikanen', een belangrijke plaats in.

Hoofdstuk 21. Oorlogsherinneringen in Vietnam

Het voortleven van de oorlog: de herinnering aan de doden en de dolende zielen

Een veelgehoorde opvatting is dat in Vietnam de oorlog van de jaren zestig en zeventig grotendeels uit de herinnering is verdwenen. Vaak verwijst men daarbij naar het grote aantal jongeren dat de oorlog niet heeft meegemaakt. In materieel opzicht – men denke aan het herstel van de bruggen, een groot deel van het landschap, de steden en de dorpen en natuurlijk ook aan de economische ontwikkeling van de laatste decennia – heeft men de oorlog ondertussen wel achter zich gelaten. Wij zagen hiervoor al dat er wel nog steeds grote effecten van de oorlog zijn op het gebied van het milieu en de gezondheid. En dat geldt ook voor de mentale verwerking van de oorlog. In de eerste plaats blijkt dat uit de vele herdenkingstekens en grafvelden die naar de oorlog verwijzen met het opschrift ‘Het vaderland is je voor altijd dankbaar’. Het zijn beelden die men overal in het land aantreft. Veel dorpen hebben zo’n begraafplaats met tussen de vijftig en honderd graven. Wat buitenstaanders vaak niet weten is dat een deel van deze graven leeg is en dat de doden voor wie deze graven zijn bestemd voor veel Vietnamezen in een soort schemergebied tussen leven en dood moeten verblijven. Zij zijn ‘een verkeerde dood’ gestorven en kunnen daardoor geen rust vinden in de sfeer van de voorouderverering, die voor de Vietnamezen erg belangrijk is.

Sinds de tweede helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw, toen de strak geplande centralistische socialistische economie wegviel en de familie in economisch opzicht weer belangrijker werd, voelden velen de behoefte om de ideologische basis van de familie te versterken door de gesneuvelden een plaats te geven in de voorouderverering. De op dat moment door de staat afgekondigde Doi Moi (Vernieuwing), die een gematigde liberalisering bracht, maakte het voor de ouders en de andere familieleden van de gesneuvelden mogelijk de herdenking van de staat ter discussie te stellen. Het was volgens de levenden noodzakelijk dat het overleden familielid een plaats kreeg in de wereld van de dode voorouders. Dat betekende dat men op zoek ging naar de graven van elders begraven familieleden en de beenderen probeerde terug te halen. Elke dag stelden op de radio en in kranten ouders en familieleden vragen over verdwenen familieleden.

De Amerikaanse historicus Shaun Malarney deed, zoals wij hiervoor zagen, aan het einde van de vorige eeuw onderzoek in de leefgemeenschap Thinh Liet vlak bij Hanoi. Een van zijn aandachtsvelden was de wijze waarop de doden van de oorlog werden herdacht. Twee manieren om degenen die in de oorlog waren gesneuveld te eren waren in Thinh Liet naast elkaar zichtbaar. De staat nam allerlei maatregelen die verband hielden met de oorlogsdoden om zichzelf van de steun van de bevolking te verzekeren. Men sprak over de families van iemand die ging vechten en/of was gedood als ‘politieke families’, er was een speciale functionaris (de sociaal-politieke beampte) die deze families moest bijstaan en zij kregen extra voedselrantsoenen. Deze steun gold vooral als iemand was gesneuveld. De achterblijvende families kregen allerlei voorrechten, bijvoorbeeld het recht gemakkelijker van de medische diensten gebruik te maken, voorrang bij het bezoeken van scholen en universiteiten of bij de benoeming in overheidsfuncties en bij het verkrijgen van het lidmaatschap van de Vietnamese Arbeiders Partij. In een plechtigheid werd de revolutionaire of nationale martelaar in zijn dorp geëerd, de ouders ontvingen een verklaring over zijn verdiensten met daarin de toekenning van het revolutionaire martelaarschap en een geldbedrag. Het eerbewijs van de Vietnamese staat legde de nadruk op de heldhaftigheid en vaderlandsliefde van de gesneuvelde in dienst van het vaderland, het volk, de partij en de revolutie. In de woorden van Le Duan: ‘Zonder de eerbare bereidheid zichzelf op te offeren is men geen echte revolutionair. Als je het revolutionaire ideaal wilt verwezenlijken, maar je durft jezelf niet op te offeren, dan spreek je slechts woorden zonder inhoud.’

Het paste echter niet in de opvattingen van de atheïstische staat dat men aandacht besteedde aan wat met de gesneuvelde na diens dood gebeurde. Dat de staat de overledene een plaats gaf in de sfeer van grote Vietnamezen was voor de achterblijvers in Thinh Liet daarom wel een grote eer maar niet voldoende. Voor hen was het erg belangrijk dat het overleden familielid volgens de traditie van de voorouderverering zijn plaats kreeg in de wereld van de dode voorouders van de familie. Van de 347 mannen uit Thinh Liet die ten strijde trokken, sneuvelde er 82, dat wil zeggen ruim 23 procent, en raakten 19 zodanig gewond dat zij later gehandicapt waren. Families hoorden vaak erg laat wat hun verwanten was overkomen. Vooral voor de families die niet over de overledenen beschikten, was het een groot probleem hoe men hun familieleden eer moest bewijzen en hun ziel rust kon geven. Hoe kon men ervoor zorgen dat de ziel bij de overgang van deze wereld naar 'de andere wereld' met de juiste rituelen werd ondersteund en geen dolende ziel werd? Volgens de eeuwenoude rituelen werden de overledenen herboren in een andere wereld, waarin zij hun voorouders ontmoetten. Na de dood leefde volgens deze rituelen de ziel buiten het lichaam verder en hield zich, terwijl hij zich nog niet realiseerde dat het lichaam dood was, in de omgeving van het lijk op. Nadat de familieleden de begrafenisrituelen op een correcte manier hadden verricht, ging de ziel op weg naar de wereld van de voorouders. Van belang was daarbij dat de persoon in kwestie 'een goede dood' was gestorven. Dat wil zeggen thuis, op een niet-gewelddadige manier of zonder verminkingen en met veel kinderen. Daardoor kon de overgang soepel verlopen en konden na de dood nakomelingen voor de ziel blijven zorgen door voedsel, kleding en geld te regelen, opdat de ziel in 'de andere wereld' kon overleven. In het Zuiden overleden soldaten waren in alle opzichten 'een slechte dood' gestorven: ver van huis, op jonge leeftijd zonder kinderen, gewelddadig, waarbij het lichaam werd geschonden. Dat waren allemaal zaken die het voor de ziel bemoeilijkten de overgang te maken. Het betekende voor de achterblijvers in Thinh Liet dat zij voortdurend in onzekerheid en angst verkeerden of hun geliefden ronddoelden of de gewenste rust vonden en dat zij de noodzakelijke rituelen voor de voorouders niet konden uitvoeren. De familieleden zetten daarom een aantal stappen om in ieder geval ervoor te zorgen dat degene die was overleden op een correcte manier in het volgende leven terecht kwam door een aanpassing van de begrafenisrituelen zonder dat het lichaam van de overledene daarbij aanwezig was. Men probeerde eerst te achterhalen wanneer en waar het familielid was overleden en of het mogelijk was de beenderen naar het dorp te brengen. Voor het altaar van de overleden voorouders vond dan een aangepaste ceremonie plaats, vaak met een lege kist, waarbij men poogde de ziel van de overledene gunstig te stemmen, zodat die zijn plaats bij de voorouders kon innemen. Het was een sobere plechtigheid zonder festiviteiten of giften voor de overledene. De persistentie van de eeuwenoude familiebanden en -gewoonten, zoals die zichtbaar was bij het herdenken van de overleden familieleden, illustreert de bescheiden mate waarin de communistische staat er na de oorlog in was geslaagd op het terrein van de sociale ordening 'de familie' te vervangen door 'de klasse'. En dat gold al helemaal voor de jaren na de Doi Moi.

Militairen van het Zuid-Vietnamese leger die in de oorlog waren gesneuveld werden na 1975 door de Vietnamese staat niet herdacht. Hun begraafplaatsen zijn vernield, hun herinnering is uit het publieke geheugen verbannen en de rouw voor hen heeft niet volgens de gewenste rituelen kunnen plaatsvinden. Zij kwamen als dolende zielen in een soort godsdienstig niemandsland terecht. De achterblijvers geloofden dat hun overleden verwanten hen voortdurend achtervolgden om een plaats in de herinnering van de gemeenschap te verwerven. En voor een familie waar zonen zowel aan de ene (het Bevrijdingsfront) als de andere kant (het Zuid-Vietnamese leger) hadden meegevochten was het ook bij aanwezigheid van de stoffelijke overblijfselen van beide dode familieleden moeilijk hen eenzelfde plaats te geven in de cultus van de voorouderverering. Zelfs zuiderlingen die nauw met het communisme uit het Noorden waren verbonden hadden het soms moeilijk hun rechtmatige plaats te vinden in de oorlogsherinnering in Vietnam. Een van de redenen waarom in de geboorteplaats van Ton Duc Thang de tweede president van Vietnam zo nadrukkelijk werd herdacht, is waarschijnlijk

dat oude revolutionairen uit het zuiden op deze wijze hun plaats in het verhaal van de Vietnam Oorlog voor het voetlicht wilden brengen in de tijd dat de rol van de mensen in het zuiden in de oorlog eind jaren tachtig steeds meer uit het nationale historische besef verdween. Het was een stille wenk aan Hanoi de oorlogsherinnering niet te monopoliseren en de bijdrage van de zuidelijke revolutionairen niet te vergeten.

Voor veel Vietnamezen is de Vietnam Oorlog in mentaal opzicht nog steeds ‘een voortdurend beleefde werkelijkheid’. De Zuid-Koreaanse antropoloog Heonik Kwon, op dit moment hoogleraar in Cambridge, heeft in twee werken aandacht gevraagd voor de wijze waarop de herinnering aan de oorlog in Vietnam nog op allerlei manieren invloed heeft in het leven van veel Vietnamezen en de zielen van de op gewelddadige en tragische wijze om het leven gekomen mensen daarbij een grote rol spelen. In 2006 in *After the massacre. Commemoration and consolation in Ha My and My Lai* en in 2008 in *Ghosts of war in Vietnam*. In het eerste boek staat hij stil bij de vraag hoe de dorpelingen van My Lai en Ha My, twee dorpen waar in 1968 een bloedbad was aangericht onder ongewapende dorpsbewoners, de gebeurtenissen van de oorlog een plaats hebben gegeven in hun dagelijkse leven door de interactie met hun overleden voorouders en de zielen van de doden. In Ha My werden op 25 februari 1968 135 dorpelingen door een Zuid-Koreaanse legereenheid met automatische geweren en granaatwerpers gedood, in My Lai schoten Amerikaanse militairen op 16 maart 1968 enkele honderden dorpsbewoners (de schattingen lopen uiteen van 200 tot ruim 500, waarbij het laatste getal het meest waarschijnlijk lijkt) dood. Wij moeten ons daarbij realiseren dat My Lai en Ha My slechts de bekendste voorbeelden van dergelijke oorlogsmisdaden waren en dat deze ook in andere plaatsen voorkwamen. My Lai en Ha My waren dan ook zeker geen geïsoleerde incidenten, zoals een officieel Amerikaans onderzoek naar aanleiding van de gebeurtenissen in My Lai later beweerde. Was het voor ‘gewone’ ouders en nakomelingen al erg lastig om de overledenen na hun dood de gewenste harmonie te bieden, dat gold des te meer voor de mensen in de dorpen waar massaslachtingen hadden plaatsgevonden. Deze doden kenden geen goede dood (chet nha), maar ook geen slechte dood (chet duong), wat in feite betekent ‘een dood op straat’. Zij vielen buiten het normale tweepolige kader waarbinnen de doden aandacht kregen met enerzijds, naast de aanbidding van de goden en de geesten, de verering van de voorouders die een goede dood waren gestorven en anderzijds de ervaringen met de rondlolende zielen (of geestverschijningen) van degenen die een slechte dood waren gestorven en daarna ‘een gruwelijke dood’ kenden.

De slachtoffers van de massamoorden kregen op een bijzondere wijze een plaats te midden van de overleden oorlogshelden, voorouders en rondlolende zielen. Het was van belang dat zij op de een of andere wijze konden worden bevrijd uit het niemandsland tussen dood en leven waarin zij terecht waren gekomen na hun dood, een dood die bovenal ‘onrechtvaardig’ was en daarmee in een andere categorie thuishoorde dan die van de soldaten die tijdens oorlogshandelingen waren gesneuveld. Wat de nakomelingen in het bijzonder betreurden, was dat door hun dood de rechte lijn van de familie was doorbroken. Een lied met als titel ‘Kom en bezoek My Hoi’ (een oude naam voor een deel van My Lai) drukt dat gevoel uit:

‘Laten wij naar een verhaal over een misdrijf luisteren.
De mist van de nacht glinstert nog steeds in de struik,
Vogels zingen, hennen roepen de kippen.
Ijverige kinderen zijn al met hun spel begonnen.
Boeren jagen hun buffels op naar de kim.
Oude vrouwen en mannen, en kinderen,
Die de kost verdienen met het land –
Wie wil hen doden?
Weet de natie dit?
Wij hebben zojuist over een Amerikaans misdrijf gehoord.

Sommigen zijn ouders kwijt.

Sommigen lieten geen spoor na, hele families, die niemand achterlaten om de witte rouwband te dragen.

Dat is een gruwelijke dood.

Je vraagt mij hoeveel, ik weet niet hoeveel.

Ik weet niet hoeveel er zijn gedood.

Ik tel niet hoeveel wierookstokken ik zou moeten kopen.

Laten wij My Hoi, Tu Cung gaan bekijken.

Mensen! Herinner je het bloed van My Hoi.

Roep de handen die doden een halt toe.'

Vanaf begin jaren negentig konden nakomelingen in My Lai en Ha My op zoek gaan naar de op incorrecte wijze begraven of verdwenen overblijfselen van de gestorvenen. Zij werden uit de massagraven, die nog uit de jaren zestig dateerden, gehaald en in familiegraven opnieuw begraven. De mogelijkheden die de snelle economische ontwikkeling bracht, speelden op een bijzondere manier een rol in dit proces. De economische groei, de voorzichtige liberalisering en de opkomst van de markteconomie in de jaren negentig boden meer mogelijkheden voor politieke keuzes op lokaal niveau en voor een herleving van de religie en de voorouderverering. Men kan zelfs met een kwinkslag, zoals Heonik in zijn studie doet, beweren dat de doden als eersten van de economische opleving profiteerden. De bouw van nieuwe wegen, particuliere huizen en gebouwen zorgde er ook voor dat steeds weer nieuwe restanten werden aangetroffen die moesten worden herbegraven. Zo ontstond een druk verkeer van menselijke overblijfselen. Oude tempels voor voorouderverering werden gerestaureerd en nieuwe gebouwd. Er is nog een belangrijk facet van de opname van de oorlogsdoden in de familiesfeer dat ik hier wil noemen. De Koude Oorlog en de daarmee verbonden conflicten in Zuidoost-Azië zijn dikwijls geduid in de sfeer van een simpele tegenstelling tussen twee externe partijen, de westerse wereld en het communistische blok. Hiervoor hebben wij al vastgesteld dat de oorlogen in Vietnam in belangrijke mate ook burgeroorlogen waren waarbij scheidslijnen vaak op complexe wijze binnen een familie doorliepen. Het terughalen van dode familieleden die in de oorlog tegenover elkaar hadden gestaan en aan hen een plaats naast elkaar in de voorouderverering toekennen, deed achteraf op een bijzondere manier recht aan de complexiteit van de oorlog en overbrugde bovendien de tegenstellingen binnen de ooit zo sterk verdeelde familie. Het zorgde zo op lokaal niveau voor een verzoening met het verleden. Het familielid dat aan de kant van Zuid-Vietnam had meegevochten werd overigens wel geacht zijn oorlogsidentiteit daarbij grotendeels 'in te leveren'.

In zijn tweede boek gaat Heonik dieper in op de wijze waarop de dolende zielen van de oorlogsdoden die geen plaats kregen binnen de rituelen van de voorouderverering nog aan het begin van de eenentwintigste eeuw een belangrijke rol speelden in de mentale verbeelding in Vietnam. Terwijl degenen die een goede dood waren gestorven binnenshuis werden vereerd op de plaats van de voorouderverering (de nha tho), was buiten het huis nog een kleine constructie, meestal in de vorm van een vogelkooi op een pilaar (de khom), die veelal was gelegen aan de rand van de tuin vlak bij de straat. Die was bestemd voor de dolende zielen, omdat zij de plaats van de voorouderverering niet mochten betreden. Zij waren een pijnlijke en gewelddadige slechte dood gestorven en moesten dus gedwongen tussen de randen van de gebieden van de doden en de levenden dolen. Hiertoe behoorden ook de 300 duizend vermiste Vietnamese militairen. Deze dolende zielen kregen een belangrijke plaats in de verhalen van de Vietnamezen en hun verbeelding van de oorlog. Hierin was niet alleen zichtbaar dat de overlevenden of nakomelingen hen voortdurend om zich heen ervoeren en hen uit hun benarde positie wilden bevrijden, maar ook dat de zielen van de overleden familieleden allerlei eisen stelden aan de levenden. Contacten met de dolende zielen waren van een heel andere aard dan die met de voorouders, maar zij vonden in de perceptie van de Vietnamezen wel plaats.

Steeds meer zag men de contacten met hen als een alternatieve manier om met een groep voorouders contact te houden en niet als iets dat van een lagere orde was. Dat was ook zichtbaar in de transformatie van de dolende zielen (animus loci) in beschermgeesten of dorpsgoden (genius loci).

Een groot aantal verhalen waarin deze 'onzichtbare bureu' een rol spelen getuigt van de door de mensen gevoelde nabijheid van de dolende zielen. Volgens zo'n verhaal zag een man in My Lai in 1993 zijn om het leven gekomen vrouw en kinderen in de nabijheid van hun oude huis, dat de Amerikanen in 1968 in brand hadden gestoken. De betreffende man begreep onmiddellijk dat dit een teken van zijn vrouw was dat zij herbegraven wilde worden. Hij miste voldoende geld hiervoor, maar gelukkig verscheen een rijk vrouwelijk familielid van zijn vrouw, die vertelde dat in haar droom een geest was verschenen die haar had verteld dat zij het huis moest bezoeken. Zij wilde wel aan de begrafenis meebetalen. Een dergelijk verhaal is geen uitzondering; het wemelt ervan in het zwaar getroffen middengedeelte van Vietnam. Soms werkten de dolende zielen op economisch gebied samen met de levenden, soms lieten zij zich door een familie adopteren en soms veranderden zij in machtige dorpsgoden of beschermgeesten. In een ander verhaal ontmoetten twee jongens in Cam Re de dolende ziel van een eenbenige militair die zich zonder krukken voortbewoog. En vrouwen die terugkeerden van een bezoek aan de markt vertelden dat zij waren begroet door een magere strijder van het Bevrijdingsfront die op zijn eigen graf zat en over wie werd beweerd dat hij honger zou hebben. Toen mannen probeerden van zijn aanwezigheid gebruik te maken en hem vroegen of hij hen wilde helpen bij het winnen van een loterij wees hij dat volgens de vertelling verontwaardigd af. Dat betekende dat hij iemand anders moest laten verliezen en dat was niet rechtvaardig. De bewaker van de ruïne van een boeddhistische pagode beweerde dat hij een heel peloton dolende zielen van militairen had gehoord die zich 's nachts in de ruïne verzamelden. Weer anderen meenden dat zij een jongen om zijn moeder hadden horen roepen en zij durfden de dolende ziel van de jongen niet weg te jagen. Iemand anders beweerde dat hij ernstige hoofdpijnen had, omdat hij een sinaasappelboom vlak bij een onbekend graf had geplaatst en de wortels in het geraamte groeiden en zo ongemak voor de ziel veroorzaakten. Een manier om dolende zielen te bevrijden was het aanbieden van namaakgeld door dit te verbranden, waarbij men er dan van uit ging dat door het verbranden het geld de overgang maakte naar de overledene.

Een bijzonder verhaal betreft Lien Hoa (Vietnamees voor Lotusbloem). Het tienjarige meisje uit een arm gezin in Hue zou in 1967 zijn verdronken bij het sprokkelen van hout en had volgens het verhaal in de periode 1991-1997 als dolende ziel contact met Bien, een zestienjarig meisje uit Cam Re. Zij ontdekte dankzij Lien Hoa allerlei verdwenen begraafplaatsen, vertelde in trance de verhalen van de doden en leverde op deze wijze een belangrijke bijdrage aan het herbegraven van dolende zielen. Het verhaal gaat dan verder dat Bien de restanten van Lien Hoa in de rivier had ontdekt en dat deze aan Bien vroeg om in het dorp te worden begraven. Daarna had Bien nog regelmatig contact met de geest van Lien Hoa. De onderliggende gedachte van de geschiedenis van Lien Hoa en Bien was dat de familie van Bien de dolende ziel van het in de rivier aangetroffen lichaam had geadopteerd en een plaats had gegeven in hun eigen voorouderverering. Nadat Lien Hoa enige tijd om onduidelijke redenen in een gevangenis had doorgebracht, dook zij in 2001 weer op in de volksverbeelding van Cam Re. Haar contactpersoon kon nu meedelen dat zij tot een godheid was geworden.

Een ander verhaal heeft als hoofd-'persoon' Ba Ba Linh. Als men Tan Khai, een gehucht dat bij het dorp Ha Gia behoort, bezoekt, valt het onmiddellijk op dat twee grote stukken land onbebouwd zijn. De bewoners vertellen dat deze velden al twee generaties lang braak liggen en dat alle pogingen om deze in gebruik te nemen zijn mislukt en onheil hebben gebracht. Maar het land werd volgens de bewoners vroeger wel degelijk gebruikt, namelijk door de oude vrouw Ba Ba Linh (letterlijk: machtige oude vrouw). Voordat zij in 1948 onder tragische omstandigheden overleed, had haar familie op die plekken een hut en een tuin. Zij leefde daar in 1948 alleen, nadat haar man en kinderen waren overleden. In dat jaar staken Franse soldaten haar hut in brand, nadat zij wegens

ziekte om hun hulp had gevraagd. Zij verbrandde levend. Omdat zij geen familie had, werden haar resten door andere dorpsbewoners in de chaotische oorlogssituatie zonder de juiste rituelen in de tuin begraven. Daarna vergaten de dorpelingen wat in 1948 was gebeurd met Ba Ba Linh. Veel later raakte men ervan overtuigd dat sinds die tijd de ziel van de vrouw verhinderde dat iemand bezitnam van de grond. Een vrouw die in 1968 van takken van bomen op haar land een wieg voor haar kind had gemaakt, ervoer dat haar kind haar borst weigerde en droomde vervolgens over Ba Ba Linh. Zij vertelde: ‘Het was Ba Ba Linh. Ik wist niet wie dat was. De oude vrouw die achter haar stuk land woonde vertelde mij wie dat was. De vrouw in mijn droom zat onder de guaveboom en krabde aan haar been. De oude vrouw vertelde mij dat dit precies datgene was dat Ba Ba Linh deed toen zij nog leefde.’ Ba Ba Linh eiste dat de takken naar haar land terugkwamen en vroeg zich hardop af waarom eerst onbeleefde mensen haar huis in brand hadden gestoken en nu een ander zo maar takken meenam. Nadat de jonge vrouw de takken had teruggebracht en eer had bewezen aan Ba Ba Linh in de vorm van wierook en een gebed, werden de akkers weldra tot een plek waar soldaten van het Zuid-Vietnamese leger en guerrillastrijders van de Vietcong succes voor de strijd kwamen vragen. Na de oorlog lieten de bewoners van het dorp de plaats verder ongemoeid, maar velen beweerden later dat zij Ba Ba Linh nog hadden gezien terwijl zij water droeg of in zichzelf pratend bij een boom zat. En de mensen bleven ervan overtuigd dat men alleen gebruik kon maken van de akkers als men haar vooraf eer had bewezen en toestemming had gevraagd. In 1982 liet iemand rijst drogen op haar land zonder dat hij dit had gedaan en hij werd vervolgens getroffen door vreselijke hoofdpijnen en begon vreemd gedrag te vertonen, variërend van rondlopen met lege emmers, doelloos door de moddervelden dwalen, het schouderjuk van zijn vrouw dragen en geen aandacht meer besteden aan zijn vee. Pas nadat hij Ba Ba Linh eer had bewezen en om vergiffenis had gevraagd genas hij.

Voor de regering waren deze verhalen lang taboe. Men beschouwde die als bijgeloof en als uiting van een achterstands situatie en verving daarom graag de verering van geesten en voorouders door eerbetuigingen aan oorlogshelden. Aan het einde van de twintigste eeuw veranderde de houding van de regering en de partij. Godsdienst en geloof werden door hen als een geestelijke behoefte van een deel van de bevolking beschouwd en positieve waarden mochten in de sfeer van de voorouderverering worden ontwikkeld. Er kwam meer ruimte voor rituelen die eerder waren geduid als bijgeloof, zoals de aanbidding van de aarde, de walvis en allerlei goden en godinnen. De daarmee samenhangende rituele dansen werden in toenemende mate geduid als oorspronkelijke kenmerken van de cultuur van het volk die moesten worden gekoesterd. Op deze wijze wilde de Communistische Partij de band tussen de regering en het volk versterken.

Een transnationale herinnering?

Ik noemde hiervoor de wijze waarop de Zuid-Vietnamese militairen uit de collectieve oorlogsherinnering in Vietnam zijn verbannen. Volgens de in 1971 in Vietnam geboren Viet Thanh Nguyen, hoofddocent in Engelse en Amerikaanse studies en Etniciteit op de universiteit van Zuid-Californië, maakt een dergelijke reactie het erg moeilijk in het reine te komen met het oorlogsverleden en werpt die zijn schaduw vooruit naar de toekomst. Nguyen, die met zijn roman *The sympathizer* in 2016 de Pulitzerprijs voor fictie won, publiceerde in datzelfde jaar ook de studie *Nothing ever dies. Vietnam and the memory of war*. Aan de hand van allerlei culturele uitingsvormen die betrekking hebben op de Vietnam Oorlog – romans, memoires, begraafplaatsen, monumenten, films, tentoonstellingen, videogames en souvenirs – gaat hij na hoe Vietnamezen en anderen zich de oorlog en de mensen die daarin zijn gestorven herinneren. Hij wijst ook op de wijze waarop de geesten van de overledenen nog een rol spelen in die herinnering, maar zijn studie reikt dieper, zoals hij aangeeft met de opmerking dat alle oorlogen twee keer worden uitgevochten, eerst op het slagveld en vervolgens in de herinnering. Nguyen stelt dat oorlogsherinneringen die de eigen beleefde of veronderstelde

werkelijkheid centraal stellen en die verheerlijken, terwijl men die van de tegenstander vergeet of demoniseert een verwarrend beeld geven van wat zich werkelijk afspeelde. Alleen door het humane én het inhumane in zichzelf en in de ander te willen herkennen en erkennen is een zuivere herinnering van de oorlog, die uitzicht biedt op verzoening en een toekomst zonder oorlog, mogelijk. Het is vergelijkbaar met wat de Britse historicus Keith Lowe beweert in een boek over de effecten van de Tweede Wereldoorlog, waarin hij stelt dat de wederzijdse wrok nooit zal verdwijnen zolang wij die oorlog blijven zien als een strijd tussen de krachten van het absoluut goede en het absoluut kwade. In zijn studie noemt Nguyen tal van voorbeelden waaruit blijkt dat hier nog een lange weg moet worden afgelegd, zowel in Vietnam en de Verenigde Staten als in andere betrokken landen.

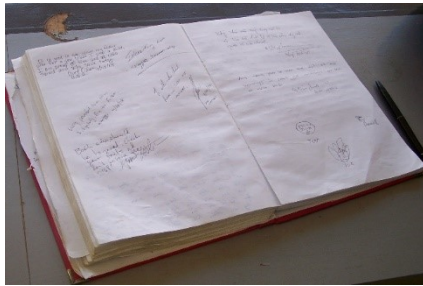
Dit is ook de conclusie van de Amerikaanse antropologe Christina Schwenkel, die eveneens onderzoek heeft gedaan naar de wijze waarop Vietnamezen en Amerikanen zich de oorlog herinneren. Zij spreekt in dit verband van de ‘public memory’, de wijze waarop de natie naar de oorlog kijkt en zich herinnert. Zij stelt vast dat het lastig is het Amerikaanse beeld van een traumatisch verlopen strijd tegen het communisme en de Vietnamese overtuiging van een dertig jaar durende oorlog voor de nationale onafhankelijkheid en tegen het Amerikaanse imperialisme met elkaar te verzoenen. Een voorbeeld hiervan is de verschillende wijze waarop de behandeling van Amerikaanse krijgsgevangenen wordt beoordeeld. Veel Amerikanen blijven ervan overtuigd dat die op grote schaal werden mishandeld; volgens de Vietnamezen werden die, ondanks de verwerpelijke agressie tegen Vietnam, steeds goed behandeld. Anderzijds ziet zij onder invloed van de wens van Vietnam een onderdeel te zijn van de globalisering op economisch gebied aanpassingen in de Vietnamese herinnering. Die betreffen onder andere het aantrekkelijker maken voor buitenlandse toeristen van plaatsen waar werd gevochten en het leggen van minder nadruk op Amerikaanse oorlogsmisdaden in musea of het aanpassen van bijschriften, zodat die minder anti-Amerikaans overkomen. Ofschoon de staat weinig waardering heeft voor de militairen die in het Zuid-Vietnamese leger vochten en hun begraafplaatsen verwaarloost of laat verdwijnen, ziet Schwenkel op individueel niveau initiatieven om de doden van beide kanten te eren en zo nationale verzoening te bereiken of begrip te tonen voor de vijanden uit de tijd van de oorlog. Zij wijst op een vroegere Zuid-Vietnamese militair die enige tijd in een heropvoedingskamp heeft gezeten die op een begraafplaats voor Noord-Vietnamese militairen eer bewijst aan deze doden en de houding van een deel van de bezoekers van Khe Sanh, dat begrip toont voor de vijand van weleer. Zo groeit er toch een transnationale herinnering van de oorlog.¹¹⁹

Een zoon en een kleinzoon van een Vietminhstrijder die in 1954 is gesneuveld in Dien Bien Phu bezoeken in 2008 het graf van hun vader en grootvader in Dien Bien Phu. Zij hadden daarvoor een reis gemaakt van meer dan 500 kilometer.

Een oude Vietnamese vrouw in My Lai. Onze gids vertelde in 2008 dat zij op de plaats waar haar moeder en zussen door de Amerikanen waren vermoord voor de bloemen zorgde om haar familieleden te eren.

You (GOD) DAM AMERICANS WILL NEVER LEARN your NOTHING BUT A BACK OF WAR MONGERS.
 VIETNAM STANDS STRONG YOU ARE BEAUTIFULL PEOPLE.
 Thanks for the enlighted comments. As I remember Australia also played a part, as they do today in Iraq.
 Neale N.Z. 20-4-08.
 Tony Hancock | AUSTRALIA 16-4-08

4/30/08 VERY PRETTY COUNTRY, VERY NICE PEOPLE. I SERVED HERE IN VERY BIG BATTLE JAN 68-APR 68 WHEN OUR SMALL BAND OF MARINES DESTROYED ALMOST ALL ARMY DIVISIONS FROM THE NORTH. THE MONUMENT INFORMATION IS VERY WRONG (LIE), MARINES DID NOT RETREAT, AS STATED. WE LEFT WHEN FIGHTING WAS OVER.
 Bill GRIFFITH - NEW JERSEY, USA

Both sides should be honored. Check your facts and don't believe the hype.

Mary Kriechbaum NZ
 Sobering to visit and reflect on all that took place in this beautiful country
 ngày 22.02.2008.
 Chung' tôi đã đến đây với niềm
 Ni ước sân bay Tân Cảng.

In Khe Sanh is nu een museum. De foto's zijn uit een aantekeningenboek in het museum, waarin een levendige discussie over de oorlog plaatsvindt. Sommige bezoekers zijn stellig overtuigd van hun eigen gelijk van destijds en hebben weinig aandacht voor de achtergronden van de ander. Maar er zijn ook geluiden die wijzen op begrip voor de positie van de vijand en die duiden op de wens dat er verzoening plaatsvindt.

Epiloog

Ik schreef in de inleiding dat ik een breed beeld met veel kleurschakeringen – een beeld in technicolor – wilde schetsen van de oorlogen en de overige ontwikkelingen in Vietnam tussen 1940 en 1990. Ik hoop dat ik erin ben geslaagd de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig uit zijn isolement te halen en zijn historische plaats te geven in een reeks van oorlogen die Vietnam vanaf 1940 teisterden en die op allerlei manieren met elkaar waren verbonden. De Tweede Wereldoorlog bood grote kansen aan Vietnamese nationalistinnen om zich van de Franse koloniale overheersing los te maken, allerlei tegenstellingen tussen van elkaar verschillende bevolkingsgroepen en politieke bewegingen kwamen tijdens deze oorlog of onmiddellijk na afloop daarvan bovendrijven en zij bleven nog decennia een belangrijke rol spelen in de gewapende conflicten, die voor een belangrijk deel burgeroorlogen tussen Vietnamezen waren. De Onafhankelijkheidsoorlog, die volgens de traditionele opvatting in 1946 begon, leidde in 1954 tot de onafhankelijkheid voor de Vietnamezen, maar de vraag wie de legitieme vertegenwoordigers waren van de Vietnamese natie was in wezen nog niet beantwoord en drukte daarna een groot stempel op de verwickelingen. Het streven van de communistische staat in het noorden (de DRV) om Zuid-Vietnam te veroveren leidde uiteindelijk tot de Vietnam Oorlog van de jaren zestig en zeventig, een strijd die steeds ook nauw was verbonden met de Koude Oorlog tussen de grootmachten de Verenigde Staten, de Sovjetunie en de Volksrepubliek China. Ook in de Vietnam Oorlog waren interne Vietnamese tegenstellingen op allerlei manieren voortdurend aanwezig. Door op deze wijze naar de oorlog van de jaren zestig en zeventig te kijken wordt het beeld hiervan ook minder Amerikacentrisch en kan men deze ook voor een deel los zien van de internationale context – die overigens, en dat gaf de oorlog tussen China en Vietnam in 1979 aan, zich soms op een onverwachte wijze manifesteerde.

Een centraal thema van deze studie is dat de binnenlandse Vietnamese achtergronden van groot belang zijn voor een correct beeld van de oorlogen in de jaren 1940-1990. Dit betreft niet alleen de tegenstellingen tussen de staten Noord- en Zuid-Vietnam tussen 1954 en 1975 of de politieke strubbelingen in Zuid-Vietnam, twee zaken die in de geschiedschrijving eerder ook al wel enige aandacht hadden gekregen en waarvan de laatste veelal bijzonder negatief werd geduid. Andere bepalende binnenlandse factoren waren de conflicten tussen de communisten en de andere nationalistinnen, de tegenstellingen op het hoogste niveau in Noord-Vietnam of die tussen de communisten in het Noorden en het Zuiden, de houding van de bevolking in Noord en Zuid tegenover de oorlog, de lastige positie van de minderheden, de problemen voor de regering van Diem, de achtergronden van de legers in Zuid- en Noord-Vietnam, het onderscheiden van een nationalistisch-burgerlijke en een socialistische revolutie na 1945 en de verwerving van de rijst uit het Zuiden vanwege de voedselproblemen in het Noorden. En dit is zeker geen volledige opsomming.

Een helder begrip van de achtergronden van de oorlogen na 1940 is bovendien niet goed mogelijk als wij deze niet inbedden in de Vietnamese geschiedenis voor 1940. Daarom verwees ik in deze studie ook regelmatig naar ontwikkelingen in het Vietnamese verleden voor en na het begin van de Franse kolonisatie na het midden van de negentiende eeuw. Ik wil hier kort nog enkele belangrijke zaken aanstippen. Men denke dan in de eerste plaats aan de geografische en de politieke verdeeldheid die kenmerkend was voor het grootste deel van het Vietnamese verleden, het late tijdstip (omstreeks 1800) dat er iets dat leek op een hechte politieke eenheid ontstond en de verschillen op politiek, economisch, cultureel en ideologisch gebied tussen het noorden en het zuiden van het huidige Vietnam. Dat laatste was al een gegeven in de Vietnamese geschiedenis voor de komst van de Fransen in het midden van de negentiende eeuw, maar kreeg tijdens hun kolonisatie nog nieuwe accenten doordat het zuiden eerder werd veroverd en daarna een andere ontwikkeling – in cultureel en economisch opzicht meer op het Westen gericht – doormaakte dan het noorden. Wat men vaak

vergeet in beschrijvingen van de voorgeschiedenis van de Vietnam Oorlog is dat er naast de geografisch bepaalde verschillen ook sprake was van een grote mate van politieke verdeeldheid. Tijdens de Franse kolonisatie waren er steeds functionarissen, groepen en partijen die bereid waren met de Fransen samen te werken, terwijl andere kozen voor verzet of opstandigheid. Hetzelfde zien wij in de tijd van de Japanse overheersing tijdens de Tweede Wereldoorlog. Als wij dieper inzoomen op de politieke verhoudingen sinds het begin van de Franse kolonisatie blijkt dat er aan het begin van de twintigste eeuw twee richtingen in de nationalistische beweging zichtbaar waren, die respectievelijk zijn te herleiden naar Phan Boi Chau en Phan Chu Trinh: een revolutionaire en een reformistische, een richting die een gewelddadige opstand beoogde die op korte termijn onafhankelijkheid tot stand bracht en een die hervormingen bepleitte en een geleidelijke ontwikkeling naar autonomie of onafhankelijkheid nastreefde. Het was een tegenstelling die ook voor het interbellum gold met gematigde tegenover radicale nationalist. Een belangrijke vaststelling is dat de rol en de betekenis van de meer gematigde, hervormingsgezinde nationalist en de niet-communistische revolutionaire nationalist in de geschiedschrijving meestal sterk zijn onderbelicht. Dat er sprake was van een rijk geschakeerd politiek-ideologisch landschap in Vietnam voor de Tweede Wereldoorlog en ook na afloop van die oorlog blijft daardoor veelal buiten beeld. Datzelfde geldt feitelijk ook voor de situatie op sociaal en cultureel gebied. Er was zeker sprake van verwestering, modernisering en de (al dan niet revolutionaire) gerichtheid op nationale onafhankelijkheid, maar door ons alleen hierop te richten geven wij een onvolledig beeld van de werkelijkheid van de meeste Vietnamezen. Het confucianisme was nog steeds invloedrijk, het boeddhisme kende een herleving, waarbij meer aandacht was voor politieke acties en men volop in het leven wilde staan, en daarnaast kregen zaken zoals de ontwikkeling van de smaak en de moraal bij ontwikkelde Vietnamezen veel aandacht.

Het standaardbeeld in de geschiedschrijving is veelal nog heel eendimensionaal. In een eenzijdige benadering van het Vietnamese verleden projecteert men dan het succes van de communisten in 1975 terug naar de gebeurtenissen in 1945-1946 en het interbellum. Het accent ligt daarbij op het uitroepen van de onafhankelijkheid door Ho Chi Minh op 2 september 1945 en op de totstandkoming van de Democratische Republiek Vietnam (DRV) na de Augustusrevolutie, de wijze waarop hij daar sinds 1919 aan werkte, toen hij eerst in Frankrijk en later in China en de Sovjetunie verbleef, en op de veronderstelde massale steun van de bevolking voor zijn politieke beweging. Ik meen dat in deze studie voldoende aanwijzingen zijn te vinden voor de opvatting dat hier enige correcties en/of nuanceringen nodig zijn. Ik beperkt mij tot de belangrijkste. In een niet zelden naar mythische geschiedschrijving neigende visie wordt de rol van Ho Chi Minh in 1919 ten tijde van de vredesonderhandelingen in Versailles vaak overdreven groot voorgesteld met voorbijgaan aan de betekenis van andere nationalist die daar actief waren en hetzelfde geldt voor zijn positie in de jaren dertig. Er waren binnen de communistische beweging steeds concurrenten voor Ho Chi Minh en er bestonden ook steeds andere hervormingsgezinde en radicale revolutionaire partijen met een stevige aanhang in Vietnam. Wij stelden ook vast dat de vraag in welke mate Ho Chi Minh vooral een internationaal of nationalistisch gemotiveerde communist was historici tot op de dag van vandaag bezighoudt, waarbij het steeds meer een beeld wordt van 'en-en' en zwart-wit standpunten in de sfeer van 'of-of' worden genuanceerd. Zowel de nationale onafhankelijkheid als een internationale communistische revolutie was belangrijk voor hem en op sommige momenten kreeg het een de voorrang boven het andere. Maar de visies dat hij soepel met het Westen wilde samenwerken of door het onverzoenlijke optreden van westerse politici in de richting van een harde variant van het communisme werd gedreven worden gelogenstraft door de feiten.

De grote ontbrekkenden in veel geschiedwerken zijn, zoals gezegd, de reformisten of gematigde nationalist en de niet-communistische revolutionaire nationalist uit Vietnam. Dat geldt niet alleen voor het interbellum, waarin de VNQDD van Nguyen Thai Hoc omstreeks 1930 als revolutionaire partij een belangrijke rol speelde, maar ook voor de jaren na afloop van de Tweede

Wereldoorlog. Ho Chi Minh riep op 2 september 1945 de onafhankelijkheid uit, maar dat was op 11 maart van dat jaar ook al gedaan door laatste keizer Bao Dai. Ho's beweging (de Vietminh) moest op dat moment noodgedwongen samenwerken met andere politieke bewegingen en partijen. Die werden in de loop van de jaren 1945-1946 door de Vietminh uitgeschakeld, waarna een dictatuur onder leiding van de communisten tot stand kwam. De Vietnamese nationalistische beweging voor en na de Tweede Wereldoorlog was dus veel breder dan alleen de Communistische Partij of de Vietminh. Ik heb deze andere nationalistische leiders – de verliezers van dit deel van de burgeroorlog, zo men wil – in deze studie uit hun plek in de schaduw van het Vietnamese verleden gehaald. In de geschiedschrijving over de verwickelingen in Vietnam tijdens en onmiddellijk na afloop van de Tweede Wereldoorlog verdienen zij een prominente plaats.

Wij mogen overigens het belang van deze oorlog niet onderschatten. De Franse nederlaag tegen Duitsland in 1940 en het vestigen van de Japanse macht in Indochina in 1940-1941 waren een enorme ramp voor het Franse prestige en maakten een einde aan mythe van de Franse almacht en onoverwinnelijkheid. Dit bood, mede door het politieke en economische isolement van het gebied, kansen voor nationalistes, zeker toen de Japanse macht in de zomer van 1945 wegviel. De Franse bestuurders onder leiding van gouverneur-generaal Decoux, die tot 9 maart 1945 de iure het bestuur bleven uitoefenen, zij het volledig onder Japans toezicht, zaten in een bijzonder lastig parket. De beschuldiging dat zij collaborateurs met Japan waren, is later dan ook erg gemakkelijk gemaakt. Zij hadden feitelijk geen andere keuze dan met de Japanners samen te werken. Hun besluiten hadden soms paradoxale gevolgen, die de dekolonisatie na afloop van de oorlog bevorderden. Dat geldt voor hun poging de greep van de Japanners op de bevolking met hun fantasierijke, maar weinig realistische, pan-Aziatische ideeën tegen te gaan door de vorsten en mandarijnen in Indochina meer speelruimte toe te staan (wat overigens niet hetzelfde is als meer macht geven). Een tweede voorbeeld is het bevorderen van het onderwijs en allerlei activiteiten voor jongeren om die zo aan zich te binden, wat bij deze jongeren vooral nationalistische denkbeelden opriep en hun organisaties versterkte.

Aan de hand van de historici Marr en vooral Guillemot bleek het mogelijk de historische rol van de niet-communistische nationalistische partijen goed voor het voetlicht te halen. Dan blijkt dat de Dai-Vietpartij (of de DVQDD) van Truong Tu Anh, de DVDC van Nguyen Tuong Tam, de DVDD van Ly Dong A en de DVQX van Nguyen Xuan Tieu, partijen die allemaal op de een of andere wijze waren verbonden met de Dai-Vietbeweging, die teruggreep naar een groots Vietnamees verleden in de middeleeuwen, een belangrijke rol speelden in de jaren voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Dat laatste geldt ook voor de restanten van de VNQDD-partij en voor de Phuc-Quocbeweging van Cuong De – en ik beperk me hier tot de allerbelangrijkste partijgroeperingen. Zij waren soms, zoals in het geval van de Phuc Quoc, betrokken bij opstanden tegen het Franse gezag tijdens de Tweede Wereldoorlog. Vooral de Dai-Vietpartij had na 9 maart 1945 de wind in de zeilen. Op die dag gaven de Japanners, zoals de Franse historicus Michelin schrijft, de genadestoot aan het Franse koloniale gezag door het Franse leger na enkele felle gevechten te ontwapenen en vervolgens te interneren in krijgsgevangenenkampen. Franse politici en militairen discussieerden na afloop van de oorlog nog over de vraag of de houding van de regering-De Gaulle, die de invloed van Frankrijk in Indochina wilde handhaven, verantwoordelijk was voor de Japanse 'staatsgreep'. Het was feitelijk een non-discussie, omdat Japanse bronnen eenduidig aangeven dat Japanse bestuurders besloten een einde te maken aan het Franse papieren gezag vanwege de verslechterende oorlogssituatie van het Japanse leger. Na 9 maart vond de eerste Vietnamese revolutie plaats, een nationalistisch georiënteerde bourgeoisrevolutie, waaraan tienduizenden verspreid over Vietnam deelnamen. Het was ook een tijd van voor ons dikwijls onnavolgbare partijvorming – of vaker nog, wisselingen binnen overkoepelende politieke verbanden – door de niet-communistische nationalistes. Dit verhinderde, samen met de onenigheid over de vraag of men – tijdelijk – met Japan mocht samenwerken, dat deze revolutie leidde tot een bestuur van de Dai-Vietpartij of een brede aanhang onder de bevolking

verkreeg. De Japanse bestuurders kozen, vooral om zo de rust te bewaren, voor een Vietnamees bestuur onder leiding van keizer Bao Dai. Die riep op 11 maart 1945 de onafhankelijkheid van Vietnam uit. Even zag het er naar uit dat Ngo Dinh Diem de nieuwe regeringsleider zou worden, maar uiteindelijk werd dat de historicus Tran Trong Kim. Diem manifesteerde zich al sinds de jaren dertig als een belangrijke Vietnamese nationalist. Het laat zien dat de vaak verkondigde opvatting dat de Amerikaanse regering hem in 1954 uit het politieke luchtleidende tevoorschijn toverde als de nieuwe premier van Zuid-Vietnam dus zeker niet klopt.

De communisten onder leiding van Ho Chi Minh, Vo Nguyen Giap en Truong Chinh brandmerkten de politici die voor of na maart 1945 met de Japanners samenwerkten, of van wie zij beweerden dat dit het geval was, als handlangers van de Japanners en als verraders van de Vietnamese natie. Om dat nog eens goed duidelijk te maken traden moordcommando's van de Vietminh tegen hen op. Zij speelden zelf op dat moment echter nog geen rol van betekenis. Na twee opstanden in 1940 was de partij door Franse repressie vooral in het zuiden van Vietnam sterk verzwakt en waren en passant veel rivalen van Ho Chi Minh uitgeschakeld. In 1941 had Ho Chi Minh (een naam die hij vanaf 1941 gebruikte) in het zuiden van China – en niet net over de grens in Vietnam, zoals de door de communisten gekoesterde mythe wil – de Vietminh opgericht. De invloed van zijn beweging bleef in de jaren daarna binnen Vietnam echter beperkt en dat geldt zeker ook voor de greep van de leiders op de over het land verspreide kleine communistische kernen. Door afspraken met een aantal nationalistische partijen, die ook in het zuiden van China verbleven, probeerde Ho zijn positie te versterken. Het is er echter verre van dat hij op het moment van het wegvallen van het Franse papier gezag (in maart 1945) of de Japanse macht (in augustus 1945) voor de meeste Vietnamezen als de drager bij uitstek van het Vietnamese nationalisme gold. Daarvoor was hij in Vietnam nog te weinig bekend, ook onder de naam die hij sinds 1919 gebruikte en die wij tot 1944 nog regelmatig in de bronnen aantreffen, Nguyen Ai Quoc.

Ik noemde hiervoor de Augustusrevolutie. Het is nu wel duidelijk dat het geen masterplan van de Vietminh was of dat het grootste deel van de Vietnamese bevolking de kant van Ho Chi Minh koos in deze revolutie, die in de communistische beeldvorming ten onrechte als het begin van de Vietnamese nationalistische revolutie wordt opgevoerd. Er waren al maanden daarvoor revolutionaire woelingen, toeval en improvisatie speelden steeds een grote rol, er waren rivaliserende nationalistische partijen met een eigen machtsgebied in het noorden en de ontwikkelingen in het zuiden en noorden kenden vanaf 1945 een heel verschillende dynamiek. Uiteindelijk waren de leiders van de Vietminh om een aantal redenen succesvol: zij profiteerden van het lange machtsvacuüm in het noorden in de periode mei-september 1945, zij hadden niet samengewerkt met de Fransen en de Japanners en konden andere nationalistische bewegingen daarvan beschuldigen, zij richtten zich in een situatie van grote hongersnood nadrukkelijk op de boeren, de rivaliserende nationalistische partijen waren veelal afkerig van geweld en werkten slecht samen of waren intern verdeeld. De Vietminh was echter hecht georganiseerd, deinsde juist niet terug voor het gebruik van geweld en ten slotte ontleenden de leiders enig prestige aan de contacten met de Amerikaanse OSS-militairen. Van steun van de meerderheid van de bevolking was geen sprake, maar de aanhang was wel aanzienlijk.

Wat wij daarbij steeds moeten bedenken is dat er in 1945 niet een dominante organisatie in Vietnam was, te weten de Vietminh van Ho Chi Minh, maar dat er daarnaast allerlei actoren waren met allemaal hun eigen toekomstplannen: de andere nationalistische partijen, de religieuze groepen van de Cao Dai en de Hoa Hao in het zuiden, Chinese militairen die in het noorden van Vietnam de orde moesten bewaren, Engelse militairen die een vergelijkbare rol moesten vervullen in het zuiden en de Fransen die hun vooroorlogse positie in Indochina wilden herstellen en daar in het najaar van 1945 het eerst in het zuiden in slaagden. Een belangrijke nuancerings van een al te idyllisch beeld van wat er in 1945 in Vietnam gebeurde, biedt juist de situatie in het zuiden. Die was op dat moment bijzonder gecompliceerd, met veel rivaliserende en strijdende partijen, waarvan de communisten er

een waren, naast allerlei bewapende religieuze groepen en een minderheid zoals de Khmer Krom, die autonomie wenste. Daar begon de burgeroorlog en de strijd tegen de Fransen al in de zomer van 1945. In het noorden zag Ho Chi Minh zich weldra genoodzaakt zijn regering met niet-communisten uit te breiden, maar hij beschouwde samenwerking met anderen steeds als een tijdelijke zaak. De hierboven genoemde politieke partijen, die in het noorden vaak hun eigen machtsgebied hadden, werden geleidelijk aan uitgeschakeld en een aantal belangrijke leiders werd vermoord door de Vietminh. De situatie in het noorden kunnen wij in de zomer van 1946 daarom eveneens niet anders karakteriseren dan als een burgeroorlog – maanden voor het begin van wat bekendstaat als de Onafhankelijkheidsoorlog.

Ondertussen onderhandelde Ho's regering in het noorden met de Fransen, sloot deze met vertegenwoordigers van Frankrijk op 6 maart 1946 een akkoord en werd het in de zomer van dat jaar tijdens besprekingen in Fontainebleau duidelijk dat de eisen van de onafhankelijkheid en de eenheid van Vietnam, die door Ho Chi Minh werden gesteld, voor de Franse regering onacceptabel waren. Het leidde volgens de traditionele opvatting in november-december 1946 tot het uitbreken van de Onafhankelijkheidsoorlog of Eerste Indochinese Oorlog. Zoals ik een aantal keren heb betoogd, is het correcter om te spreken over een escalatieproces, dat al was begonnen op 9 maart 1945 met de opsluiting van de Franse militairen door de Japanners. Of kunnen wij misschien nog beter zeggen, gezien het feit dat de Tweede Wereldoorlog 'rimpelloos' was overgaan in allerlei gewapende conflicten en burgeroorlogen in het noorden en het zuiden, dat de Onafhankelijkheidsoorlog in feite de eerste grote gewapende confrontatie van de Fransen en de communisten in het noorden was. Een plausibele visie is dat de Vietnamese natie in 1946 'definitief' werd gespleten als gevolg van drie zaken: de weigering van de Vietminh om de macht te delen met de revolutionaire niet-communistische nationalisten, een regering van nationale eenheid te vormen en een neutrale onafhankelijke staat te creëren; de wens van de Franse politici alleen met de communisten zaken te willen doen, waardoor zij bijdroegen aan de uitschakeling van de andere nationalisten, en het gegeven dat zij nooit reële onafhankelijkheid overwogen; en in de derde plaats door de houding van de niet-communistische nationalisten, die het niet met elkaar eens konden worden en niet tot een compromis met de Fransen bereid waren over de vorming van een naoorlogse neokoloniale staat. Ik herinner de lezer ook nog een keer aan de niets aan duidelijkheid overlatende vaststelling van de Franse historicus Guillemot, waarmee hij het eerste deel van zijn omvangrijke studie over de verwickelingen in de jaren 1938-1955 afsluit: 'Frankrijk en de Vietminh verdreven gezamenlijk de nationalisten van het politieke toneel met een grote wederzijdse medeplichtigheid van de machthebbers en paradoxaal genoeg verklaarden dezelfde mensen daarna in december 1946 elkaar de oorlog.'

De oorlog die tot juli 1954 woedde, was overwegend een guerrillaoorlog, waarbij de Franse troepen herhaaldelijk in wat ik een ruimtelijk luchtledige zonder duidelijke frontlijnen heb genoemd moesten opereren tegen een vijand die militaire, politieke en diplomatieke elementen steeds combineerde en de aan Mao Zedong ontleende driefasenstrategie (defensief, evenwicht en tegenoffensief) volgde – maar in feite het liefst onzichtbaar bleef. Een belangrijke verandering vond omstreeks 1950 plaats, doordat de Verenigde Staten en de zojuist tot stand gekomen Volksrepubliek China materieel en financieel de oorlogsinspanningen van respectievelijk het Franse leger en de Vietminh (DRV) krachtiger gingen steunen. Overwegingen in de sfeer van de Koude Oorlog speelden hierbij een belangrijke rol. In de jaren 1947-1949 schoof de Franse regering de vroegere keizer Bao Dai naar voren als de leider van een met Frankrijk nauw verbonden Staat Vietnam met de machtsbasis in het zuiden. Drie vaststellingen zijn hier van belang. Dat hij er nooit in slaagde een krachtig alternatief voor de communistische staat te realiseren moet vooral aan de Fransen worden toegeschreven, oudere clichébeelden over hem moeten worden vervangen door een genuanceerder beeld, waarbij in ieder geval ruimte is voor zijn nationalistische motieven, en de door mij al

eerdergenoemde niet-communistische nationalisten van de Dai-Vietpartij waren ook in deze context een politieke factor van betekenis, die in de geschiedschrijving te weinig aandacht heeft gekregen.

Een centraal thema in de geschiedenis van de Onafhankelijkheidsoorlog is de verovering door de Vietminh van de Franse vesting Dien Bien Phu in de lente van 1954. Het zou te ver gaan om hier alle discussiepunten en mythes nog eens te noemen die men in de literatuur hierover kan vinden. Daarom beperk ik me. Het is nu wel duidelijk dat de Vietminh-generaal Giap en de Franse opperbevelhebber Navarre vooraf in een complex spel van actie en reactie waren verwickeld en dat het bijeenroepen van de Conferentie van Genève invloed heeft gehad op de militaire verwickelingen. Tot lang na de oorlog discussieerden verliezers en winnaars over 'Dien Bien Phu'. Franse militairen en politici twistten over de vraag wie schuld had aan de nederlaag. Achteraf moeten wij vaststellen dat de verantwoordelijkheid hiervoor zowel bij de politici als de militairen lag. Vietnamese en Chinese historici moesten zelfs in 2004 nog op een conferentie aandacht besteden aan de vraag wie vooral voor de zege hadden gezorgd: de Vietnamese militairen of de Chinese adviseurs? Een ander thema is de vraag of de regering-Eisenhower op dat moment wilde interveniëren om de Fransen te ontzetten. Hierover waren en zijn allerlei 'wilde' verhalen in omloop tot en met de Amerikaanse wens atoomwapens te gebruiken. De veiligste conclusie is dat de regering-Eisenhower zeker met de gedachte van een interventie speelde en dat de Amerikaanse politiek steeds een open en dualistisch karakter had, met de bereidheid te interveniëren naast de inzet van diplomatieke middelen. Het was echter uiteindelijk een eigen politieke keuze van de Amerikaanse regering om hiervan af te zien, omdat een reeks van politieke voorwaarden niet was vervuld. De belangrijkste was dat Frankrijk en de Verenigde Staten volstrekt andere ideeën hadden over de toekomst van Vietnam.

Een onderwerp dat pas recent door westerse historici is onderzocht is de rol en de betekenis tijdens de oorlog van de jaren 1946-1954 van de minderheden die leefden in het noordwesten in het gebied van de Zwarte Rivier. Het onderzoek naar deze witte vlek in de geschiedschrijving prikte de communistische mythe door dat daar een eensgezinde en verenigde Vietnamese natie, van wie ook de minderheden deel uitmaakten, steun gaf aan de oorlog van de Vietminh tegen de Fransen. Er waren minderheden die al veel langer met de Fransen samenwerkten en nu ook voor de Fransen kozen en er waren minderheden die hen bestreden. Bovendien was er een voortdurende spanning tussen het streven van de minderheden, onder anderen van de Thai en de Hmong, naar autonomie en het proces van natie- en staatsvorming door Ho Chi Minh en de zijnen. In verband met de strijd bij Dien Bien Phu werden minderheden op grote schaal ingezet als hulpkrachten; zonder hen lijkt zelfs de zege in 1954 niet goed voorstelbaar. Het betekende echter ook dat er nog zwaardere lasten op hen drukten en dat velen honger leden of om het leven kwamen in de gevechtshandelingen. Na afloop van de oorlog was het proces van legitimering van het staatsgezag van de DRV nog niet afgerond. Dit leidde tot een aantal wrijvingen en gewapende conflicten tussen de nieuwe staat Noord-Vietnam en sommige minderheden. Het repressieve karakter van Noord-Vietnam is heel goed zichtbaar in deze minderhedenpolitiek in het noordwesten. Minderheden werden gedwongen of waren door de beloftes van vrijheid, gelijkheid en een betere toekomst bereid voor de Vietminh te werken of te vechten. Tegelijkertijd pakte diezelfde staat na 1954 steeds meer van hun bestaansmiddelen af en veroorzaakte zo honger en dood. Het leidde tot een steeds groter wordende onrust en uiteindelijk tot opstanden in de jaren 1955-1958.

De deling van Vietnam bij de 17e breedtegraad volgens de Akkoorden van Genève van 1954 in twee politieke eenheden in afwachting van verkiezingen, die in 1956 zouden plaatsvinden, was de DRV voor een deel opgelegd door China en de Sovjetunie, maar er waren ook binnenlandse factoren die een andere oplossing voor de regering van Ho op dat moment lastig maakten. Men denke aan de oorlogsmoeheid van een deel van de bevolking, de zekerheid dat een overwinning nog twee à vijf jaar strijd zou vergen, de overtuiging dat dit betekende dat het dan nog meer een onderlinge oorlog van Vietnamezen werd en de angst voor een Amerikaanse interventie.

De communistische leiders van Noord-Vietnam zijn vaak voorgesteld als tamelijk passieve lieden die overwegend aan de leiband van de Sovjetunie en de Volksrepubliek China liepen en de situatie in het Politbureau is dikwijls geschetst als die van een eensgezinde groep leiders. Recent onderzoek van westerse historici, waarbij Vietnamese bronnen, zij het nog beperkt, zijn gebruikt, geeft een beeld van onafhankelijk opererende leiders, persoonlijke rivaliteiten met een felle machtsstrijd aan de top van de staat en de partij en ideologische onenigheid. Dat laatste moeten wij echter ook weer niet overdrijven, zoals sommige auteurs doen, want zij bleven toegewijd aan een internationale communistische (of socialistische) revolutie. Het laat ook de vestiging van een steeds repressievere communistische dictatuur en een strak geregelde politiestaat zien. In Noord-Vietnam werd in de jaren vijftig op een keiharde wijze een landhervorming naar communistische snit doorgevoerd, die als gevolg van mistoestanden zelfs op enig moment ‘teruggeschaald’ moest worden. In 1960 ging men vervolgens over tot een versnelde doorvoering van de collectivisatie van de landbouw, die wij grotendeels als een mislukte politiek moeten karakteriseren.

Een nieuw inzicht is ook dat de communistische leiders in Hanoi in belangrijke mate verantwoordelijk waren voor het escalatieproces dat leidde tot een grote oorlog in het Zuiden. In de eerste jaren na 1954 hadden de voorstanders van de politiek van ‘het Noorden eerst’ nog de overhand. Dat was een vooral door de slechte economische omstandigheden na de oorlog tegen Frankrijk ingegeven voorzichtige politiek ten aanzien van de ontwikkelingen in het Zuiden. De nadruk lag op de economische ontwikkeling van het Noorden. Ho en Giap behoorden tot deze groep. Wij moeten die voorzichtigheid ten aanzien van het hervatten van de oorlog in het Zuiden echter niet verwarren met gematigd zijn wat het communisme aangaat, want daarvan was geen sprake. Aan het einde van de jaren vijftig kregen hardliners ten aanzien van de oorlogsvoering in het Zuiden onder leiding van Le Duan en Le Duc Tho steeds meer macht en dat leidde niet alleen tot de uitholling van de machtspositie van Ho Chi Minh maar ook tot de genoemde escalatie: eerst Resolutie 15 in januari 1959, het begin van een agressievere politiek in het Zuiden maar nog steeds met het accent op ‘het Noorden eerst’; daarna de oprichting van het Nationaal Bevrijdingsfront (Vietcong) in december 1959, dat de strijd in het Zuiden moest dragen; vervolgens Resolutie 9 eind 1963, wat in feite een volledige mobilisatie van het land achter de oorlogsinspanning in het Zuiden betekende en ten slotte de vaak vergeten besluiten in september 1964 na de eerste Amerikaanse bombardementen. Het Politbureau onder leiding van Le Duan besloot op dat moment de rol van Noord-Vietnam in het Zuiden maximaal uit te breiden en gokte – niet voor het laatst – dat de overwinning zou zijn behaald voordat het Amerikaanse leger op grote schaal meevocht. Hier is in heel grote stappen een proces zichtbaar, waarbij de militaire invloed van Hanoi in het Zuiden steeds verder toenam. Van belang is ook dat wij beseffen dat de begrippen ‘nationalist’ of ‘voorstander van een hereniging van Noord- en Zuid-Vietnam’ onvoldoende zijn om de politieke drijfveren van Le Duan en de andere leden van het Politbureau te karakteriseren. Zoals de Vietnamese historicus Tuong Vu recent heeft aangetoond, waren Le Duan en de zijnen ervan overtuigd dat ‘het imperialistische kolonialisme’ en ‘de kapitalistische onderdrukking’, zoals zij die noemden, overal terrein verloren en dat de internationale communistische (proletarische) revolutie naar het model van Mao op de hele wereld zou zegevieren.

In Zuid-Vietnam kwam in 1954 Ngo Dinh Diem aan de macht. In november 1963 werd hij met medeweten van de regering-Kennedy door een staatsgreep van militairen afgezet en vervolgens in opdracht van diezelfde militairen vermoord. Deze Zuid-Vietnamese president is tot voor kort in de meeste literatuur in simplistische en karikaturale beelden geschetst. Daar is de laatste decennia verandering in gekomen. Hij zag zich in 1954 geplaatst voor enorme problemen en rekende – tot ieders verrassing – op effectieve wijze af met allerlei rivaliserende (religieuze) groepen en (politieke) partijen met dikwijls eigen machtsgebieden in het Zuiden. Bovendien kreeg zijn staat te maken met 900 duizend mensen die in 1954 en 1955 uit het communistische Noorden naar het Zuiden vluchtten. Hij was zeker een autocraat en trad repressief op als hij dat nodig achtte, maar hij geldt nu ook als

een complexe en tragische figuur, als een toegewijde anticommunist en natiebouwer, wiens aan het personalisme ontleende politieke denkbeelden – hoe weinig realistisch misschien ook in sommige opzichten – nu wel volop aandacht krijgen. Dat geldt ook voor zijn politiek van landhervorming, die was ingegeven door zijn oprechte zorg voor de boerenbevolking, maar die wel in belangrijke mate als een mislukking moet worden beschouwd, voor de vaak te eenzijdig beoordeelde strategische hamlets en voor zijn minderhedenpolitiek in de Centrale Hooglanden. Deze laatste werd voor een deel gekenmerkt door gedwongen assimilatie en migratie, maar historici hebben nu ook oog voor de wijze waarop hij rekening hield met de minderheden en hun levensomstandigheden probeerde te verbeteren. Hij wilde bij dit alles onafhankelijk van de Amerikaanse regering opereren en zeker niet aan de Amerikaanse leiband lopen. Auteurs spreken nu soms zelfs over een ‘clash’ over natievorming en modernisering met de Amerikanen, die hem uiteindelijk in november 1963 fataal werd.

Wij stelden vast dat er verscheidene redenen waren waarom op bepaalde momenten de opstandigheid in het Zuiden in de tijd van Diem toenam: de invloed van de besluiten in Hanoi, eigenmachtig optredende revolutionairen, de terreur van de communisten, Diems repressieve politiek, maar ook bredere sociale veranderingen die vooral jongeren raakten. Een boeiend strijdpunt tussen historici betreft de vraag hoe de situatie in de jaren 1961-1963 zich voor Diem ontwikkelde. Twee zaken nemen een centrale plaats in deze discussie in. Dat zijn de vragen in hoeverre de oorlog die het Zuid-Vietnamese leger met steun van de Amerikaanse adviseurs tegen de opstandelingen voerde succesvol was en of de aanhang van de laatsten onder de bevolking eind 1963 groter of kleiner was geworden dan enkele jaren daarvoor. Een veilige conclusie is dat Diem inderdaad vorderingen maakte met de bestrijding van de opstanden, maar dat is iets heel anders dan beweren dat hij aan de winnende hand was, zoals sommige historici, onder wie de neorevisionist Moyer, doen.

Een nieuwe benadering die een scherper beeld geeft van de politieke situatie in de tijd van Diem is aandacht schenken aan de vertegenwoordigers van ‘een derde weg’. Dat was in het begin vooral een poging door een neutrale houding en geen partij te kiezen tussen de regering van Diem en de communisten een grote(-re) oorlog in Vietnam te voorkomen. Hiertoe kan men de leiders van de kritische boeddhisten die zich in de lente van 1963 roerden rekenen, zoals Thich Tri Quang, maar ook allerlei andere groepen en individuen die actief waren tussen 1954 en 1973. Aandacht hiervoor geeft ook een genuanceerder beeld van de politieke situatie na november 1963 in Saigon, die vaak eenzijdig is opgehangen aan de activiteiten van een aantal militairen dat politiek actief was. Dan blijkt dat inderdaad sprake was van ‘bijkans onnavolgbare politieke verwickelingen’, zoals ik schreef, maar dat een goed beeld van wat er zich vanaf eind 1963 in Saigon afspeelde alleen mogelijk is als wij aan verscheidene actoren en invloeden aandacht besteden: de politieke invloed en de staatsgrepen van rivaliserende militairen; de rol van burgerpolitici; de politieke activiteiten én rivaliteiten van boeddhisten en katholieken; de invloed van de Amerikaanse regering, diplomaten en militairen; de acties van kritische studenten; de terugvallende oorlogsinspanningen tegen de communisten als gevolg van de politieke verwarring en de activiteiten in binnen- en buitenland van de aanhangers van ‘een derde weg’, onder wie nieuwe bewegingen die een einde wilden maken aan de oorlog. Tot hen behoorde ook de boeddhistische monnik Thich Nhat Hanh, die in het Westen werd gezien als de meest herkenbare Vietnamese vertolker van het streven de oorlog te beëindigen.

Deze binnenlandse onrust bleef ook een belangrijke factor na 1965 toen de twee militairen Nguyen Van Thieu en Nguyen Cao Ky als president en premier het land bestuurden. Het is opvallend dat de grote demonstraties en de acties van boeddhisten, studenten, vakbonden en zelfs militairen in een aantal gevallen een sterk anti-Amerikaans karakter kregen. Er waren ook ontwikkelingen die meer politieke rust brachten in het Zuiden en een positiever perspectief boden voor de toekomst, bijvoorbeeld in maart 1967 de grondwet met afspraken over een krachtig presidentschap, een wetgevende macht en een onafhankelijke juridische macht, of enkele maanden later de eerste presidentsverkiezingen, waarin Nguyen Van Thieu tot de eerste president van de Tweede Republiek

van Zuid-Vietnam (1967-1975) werd gekozen. In recente studies treft men – zij het nog bescheiden – een positiever beeld van de politieke en militaire ontwikkelingen tijdens de Tweede Republiek aan dan enkele decennia geleden het geval was, maar het is er verre van dat hier een duidelijke consensus zichtbaar is. Een eerste belangrijk discussiepunt is de ontwikkeling op het platteland. De opvatting dat hier vooruitgang werd geboekt in de pacificatie van de dorpen staat tegenover de visie dat de harde realiteit van de oorlog dit onmogelijk maakte, de regering van Thieu niet populairder werd en een hecht nationaal gevoel ontbrak. Er is wel steeds meer aandacht voor het fenomeen van de natievorming en de situatie op politiek, economisch, sociaal en cultureel gebied in het Zuiden. Wij krijgen daardoor een steeds beter beeld van de politieke discussies in Saigon, waarbij over een breed spectrum ideeën naar voren kwamen over de toekomst van de Vietnamese of de Zuid-Vietnamese natie. De bovenstroom vormden de aanhangers van een neutraal Vietnam, die wensten de oorlog te beëindigen en een democratie met een vrije pers nastreefden. Er was daarnaast een onderstroom die bereid was met de communisten samen te werken. Een belangrijk thema in de recente literatuur is verder de ideologische kloof tussen de communisten met hun relatief grote aanhang op het platteland en de stedelijke bevolking, die zich meer aangetrokken voelde door moderne postkoloniale westerse opvattingen. Historici zoals Quinn-Judge, Tuan Hoang en Stur laten in hun geschiedschrijving zien dat er activistische burgers en een dynamische pers waren in het Zuiden, in wat Stur typeert als een ‘chaotische nochtans proto-democratische nationale cultuur’. Zij geven zo een stem aan figuren in de steden die tot voor kort werden genegeerd, onder wie de advocate Ngo Ba Thanh, de schrijver The Uyen, de politici-journalisten Ly Qui Chung, Ngo Cong Duc, Ho Ngoc Nhuan en Tran Ngoc Chau en de katholieke priesters Chan Tin en Nguyen Ngoc Lan. In de beeldvorming van president Nguyen Van Thieu zien wij twee lijnen. Enerzijds kritiek omdat hij iedereen die ontevreden was over zijn regering of over de situatie in Zuid-Vietnam te gemakkelijk op een hoop gooide of tot communisten ‘verklaarde’ en zijn regering na 1971 steeds repressiever werd, anderzijds meer begrip voor de grote problemen voor Thieu, omdat hij door veel Vietnamezen als een zetbaas van de Amerikanen werd beschouwd en de permanente oorlogssituatie diepgaande hervormingen en het goed functioneren van de democratie verhinderde.

In de oudere, veelal Amerikacentrische, literatuur over de Vietnam Oorlog neemt de besluitvorming van de regering-Johnson om in het midden van de jaren zestig over te gaan tot een grootschalige Amerikaanse interventie in de oorlog in Vietnam meestal een centrale plaats in. In deze studie heb ik het accent bewust meer gelegd bij de Vietnamese achtergronden. Dat betekent echter niet dat wat in Washington gebeurde niet belangrijk was. Om redenen die verband hielden met de vermeende geostrategisch bepaalde Amerikaanse veiligheidsbelangen in de Koude Oorlog en in toenemende mate met het overeind houden van de eigen geloofwaardigheid van de Verenigde Staten zette de regering-Johnson in de periode januari 1964-juli 1965 een aantal escalerende stappen, waarbij toevallige en persoonlijke omstandigheden een niet te onderschatten rol speelden. Wij moeten daarbij echter ook steeds bedenken dat de verstengeling tussen Vietnam en wat men in Washington onder Amerikaanse belangen verstond al eerder had plaatsgevonden. Een interessant thema, dat ik hier verder laat rusten, is de verschuivende beeldvorming van Amerikaanse presidenten in het licht van de Vietnam Oorlog. Er bestaat nu wel consensus over dat de Amerikaanse presidenten Truman, Eisenhower en Kennedy vanaf 1947 besluiten namen die in belangrijke mate de speelruimte voor de regering-Johnson in Vietnam beperkten, maar dat deze regering altijd nog andere keuzes had kunnen maken. Vooral de betrokkenheid bij de militaire staatsgreep tegen Diem moet de regering-Kennedy zwaar worden aangerekend, omdat die Vietnam in een situatie van politieke chaos stortte.

In een breed beeld van de oorlogen tussen 1940 en 1990 past ook aandacht voor de verwoestende gevolgen van de strategie van de oorlogvoerende partijen voor de bevolking van Vietnam, voor de sociale aspecten van de oorlog en voor sociale veranderingen die in de steden en dorpen plaatsvonden in de twintigste eeuw, mede – maar zeker niet alleen – onder invloed van de

oorlogssituatie. In wezen stonden in de oorlog twee verschillende strategische concepten tegenover elkaar. Volgens de Noord-Vietnamese leiders was er sprake van een volksoorlog, waarin de inzet en de gevechtskracht van de mensen beslissend waren, met militaire, politieke en diplomatieke strijdtoneelen. De nadruk lag op het breken van de wil van de Amerikanen om door te vechten en uiteindelijk zo een gunstige strategische situatie te bereiken voor het voeren van onderhandelingen. Het was een mensenlevens verslindende strategie en dat gold ook voor die van de Amerikanen. Die meenden dat zij door bombardementen de wil om te vechten van de vijand konden breken – een opvatting die in strijd was met de lessen uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, die ook voor Noord-Vietnam opgingen. De Amerikanen waren er bovenal van overtuigd dat hun materiële en technische superioriteit voor een beslissing kon zorgen in de oorlog op de grond. Hun strategie van search and destroy zou de vijand uiteindelijk uitputten. Ook hier valt veel op aan te merken, zoals recent de Amerikaanse historicus Daddis heeft laten zien in het eerste van zijn drie belangwekkende werken over de strategische politiek en de militaire effectiviteit van de Amerikanen. Hij besteedt veel aandacht aan de moeilijkheid, zo niet onmogelijkheid, vooruitgang in een guerrillaoorlog te meten en aan de keuzes die hieruit voortvloeiden, met als belangrijkste het aantal gedode tegenstanders als maatstaf van vooruitgang te willen zien. Een zekerheid is ook dat aan beide kanten oorlogsmisdaden voorkwamen, maar dat de Amerikaanse de meeste, zij het nog zeker onvoldoende, aandacht hebben gekregen, simpelweg omdat over de communistische minder bekend is.

Er ontstaat geleidelijk aan ook een steeds nauwkeuriger beeld van de legers, van hun samenstelling en motivatie, hun gevechtskracht en hun specifieke problemen en beperkingen. Heel algemeen geformuleerd betekent dit dat de stereotiepe beelden van het Zuid-Vietnamese leger op een aantal punten, bijvoorbeeld wat de gevechtskracht (onder andere tijdens het Lenteoffensief van de communisten in 1972) en hun vermeende materiële superioriteit betreffen, behoorlijk worden gecorrigeerd. Er komt ook steeds meer zicht op het verschil tussen het geïdealiseerde beeld van het Noord-Vietnamese leger en de Vietcong met een vermeende bovenmenselijke moraal of een spontane bereidheid voor het vaderland te sterven en de harde werkelijkheid voor de mannen en de vrouwen en – niet te vergeten – de jongens en de meisjes, die in het Zuiden in opdracht van Hanoi vochten of werkten. Ook demografische veranderingen, zoals de migraties, in 1954-1955 naar het Zuiden, of naar de berggebieden in het noorden en midden door de Viet uit het laagland, en de rol van vrouwen en meisjes passen in een nieuw beeld van de oorlog(-en). Hetzelfde geldt voor de positie van de minderheden. De effecten van de strategische afwegingen van de Amerikanen voor de minderheden, de wijze waarop het grootste deel van hun leefgebied in de Centrale Hooglanden werd verwoest, de vele doden, de betekenis van de Hmong in Laos voor de Amerikaanse oorlogsvoering, die men in Washington kort na de oorlog was ‘vergeten’, de veranderingen in de wereld van de Khmer Krom en de Hoa – dit alles troffen wij tot voor kort, evenals de wijze waarop de Noord-Vietnamese regering dacht over de minderheden in het noordwesten, nauwelijks in studies over de Vietnam Oorlog aan. En dat geldt ook voor de politieke en militaire ontwikkelingen als gevolg van het streven van de minderheden naar autonomie, zoals dat zijn neerslag vond in de activiteiten van de Bajakabeweging en het FULRO. En dit, zoals de door mij gebruikte literatuur aantoont, terwijl er tal van nieuwe inzichten zijn die ook op dit punt het beeld van de oorlog completer kunnen maken.

Een bijzonder thema betreft de vredesonderhandelingen. Dat er voor 1968 hiermee niet serieus kon worden begonnen of dat pas in 1973 een resultaat kon worden geboekt, werd tot voor kort veelal vooral de Amerikaanse regering verweten. Een nieuw inzicht is dat de Noord-Vietnamese leiders Le Duan en Le Duc Tho steeds bewust vasthielden aan een totale overwinning van het Noorden, op een handige wijze oorlogspropaganda in een diplomatiek jasje verpakten en daardoor een bepaald beeld wisten te verspreiden met de communisten als degenen die een rechtvaardige oorlog voerden en de Amerikanen en Zuid-Vietnamezen als de agressors. Wij zagen ook dat dit invloed had op de Amerikaanse anti-oorlogsbeweging. Het is mede daarom niet overdreven als wij

stellen dat de Amerikaanse politiek in diplomatiek opzicht faalde. Dat is ook zichtbaar in de beperkte steun in de westerse wereld en de vele varianten van kritiek die de Amerikaanse regering daar ontving. China en de Sovjetunie steunden de oorlogsinspanning van Noord-Vietnam in diplomatiek en militair opzicht, maar het was niet zo dat zij het altijd eens waren over de strategische doelen op lange termijn of de te hanteren tactiek. Bovendien waren zij niet degenen die de Noord-Vietnamese politiek bepaalden. Het was eerder zo dat de regering in Hanoi handig kon manoeuvreren als gevolg van de tegenstellingen tussen de beide communistische grootmachten. De militaire steun, zowel in financieel en materieel opzicht als in mankracht, van China en de Sovjetunie was wel van grote betekenis voor de uitkomst van de oorlog. Zonder deze steun had Noord-Vietnam de oorlog nooit kunnen winnen.

Een belangrijk keerpunt in de oorlog was het Tetoffensief in 1968. De Noord-Vietnamese leider Le Duan hield krampachtig vast aan zijn aloude uitgangspunt dat na 'een algemeen offensief' van het leger en 'een algemene opstand' in de steden in het Zuiden de overwinning van de communisten zou volgen. Na veel discussie in de top van de partij en het leger over de wijze waarop dat het best kon gebeuren en het op een zijspoor plaatsen of uitschakelen van allerlei binnenlandse tegenstanders of rivalen, tot wie zeker Ho Chi Minh en Giap behoorden, gaven Le Duan en Le Duc Tho eind januari 1968 het groene licht voor het Tetoffensief. In militair opzicht was het een enorme gok. Wat dat aangaat, leden het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam een nederlaag. Het offensief bracht echter een enorme schokgolf teweeg in de Verenigde Staten, omdat het nu duidelijk was dat de oorlog nog lang niet was gewonnen. Psychologisch gezien was het resultaat dus heel anders dan in zuiver militair opzicht. Het Tetoffensief is omgeven met allerlei historische mythen, die geleidelijk aan worden gecorrigeerd, bijvoorbeeld over de betekenis van het beleg van Khe Sanh, de Amerikaanse angst dat daar 'een tweede Dien Bien Phu' kon plaatsvinden, over de duur van de heftige gevechten, over de omvang van het verlies van het Bevrijdingsfront en Noord-Vietnam en over de rol van de Amerikaanse media. De Amerikaanse president Johnson kwam eind maart 1968 tot de conclusie dat hij zich niet verkiesbaar moest stellen voor een tweede ambtstermijn, dat een beperking van de bombardementen in het Noorden noodzakelijk was en dat onderhandelingen konden plaatsvinden. Die begonnen in augustus 1968 en leidden vooralsnog niet tot enig resultaat.

Daarvan was ook lange tijd geen sprake bij Johnsons opvolger Richard Nixon. De Vietnampolitiek van Nixon en zijn veiligheidsadviseur Kissinger is achteraf veelal kritisch beoordeeld. Dat was vooral, omdat zij wel de Amerikaanse troepen geleidelijk aan terugtrokken en de last van de oorlog steeds meer bij de Zuid-Vietnamezen legden (de zogenoemde vietnamisering), maar tegelijkertijd overgingen tot escalerende stappen, zoals het verder uitbreiden van de oorlog naar Laos en Cambodja en niet van plan bleken op korte termijn de oorlog te beëindigen. De beelden in de postrevisionistische literatuur waren dan ook duidelijk. Hun initiatieven worden daarin geduid als een politiek die omwille van het Amerikaanse prestige een decent interval wilde, een tussenperiode tussen het vertrek van de Amerikaanse troepen en de val van Zuid-Vietnam, of die een permanent war nastreefde, dat wil zeggen de oorlog wilde voortzetten na het bereiken van een akkoord met het Noorden. Zelf spraken beide politici in een poging een zondebok te vinden voor hun eigen falen achteraf over een dolkstoot van vooral het Amerikaanse Congres en de media, over woordbreuk door Noord-Vietnam en het falen van het Zuid-Vietnamese leger. Het zijn opvattingen die wij ook bij veel (neo-)revisionisten aantreffen. Een invloedrijke bijdrage uit deze sfeer is van Sorley, die argumenteert dat in de periode 1969-1973 grote vorderingen op militair gebied en wat betreft de pacificatie van het Zuid-Vietnamese platteland werden gemaakt. Bij deze laatste opvatting zijn recent kritische kanttekeningen geplaatst door Daddis, die aangeeft dat de cijfers over de vorderingen een schijnzekerheid aangeven en dat de steun van de plattelandsbevolking veel geringer en onzekerder was dan Sorley beweerde. Tegelijkertijd probeert Daddis het handelen van Nixon en Kissinger minder persoonsgebonden te maken en meer in de context van de tijd te plaatsen dan in de oudere postrevisionistische visie. Dat betekent dat hij oog heeft voor allerlei tegenstrijdigheden, bijvoorbeeld

de opdracht aan het Amerikaanse leger om successen te behalen, terwijl de regering tegelijkertijd besloot militairen uit Vietnam terug te trekken. In januari 1973 kwamen uiteindelijk de Akkoorden van Parijs tot stand. Die maakten een einde aan de inzet van het Amerikaanse leger, maar het betekende geenszins dat de beide Vietnams zich bij het resultaat neerlegden. Zij zagen het als een tijdelijke oplossing. Hun burgeroorlog duurde nog voort tot eind april 1975, waarbij het wegvallen van de Amerikaanse steun volgens steeds meer historici van grote betekenis was voor de nederlaag van het Zuid-Vietnamese leger. De hereniging van beide delen betekende nog niet het einde van de reeks continue oorlogen sinds 1940 voor de Vietnamezen. In 1978 viel het Vietnamese leger het door de Rode Khmer overheerste Cambodja binnen en in 1979 woedde een maand lang een heftige oorlog tussen de vroegere bondgenoten Vietnam en China.

Ik maakte in deze studie een aantal keren gebruik van de debunkingsactiviteiten ten aanzien van de kracht van het revolutionaire Vietnamese nationalisme, de vermeende eenheid van het land en de Vietnamese identiteit door de Amerikaanse historicus Keith Taylor. Het is inderdaad zo dat de Vietnamese geschiedenis meestal te zeer als een homogeen verleden is voorgesteld en dat de kwestie van de legitimiteit niet zo zwart-wit was als die vaak is beschreven. De vraag is echter of dat ook geldt voor zijn visie dat de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam de communisten hadden kunnen verslaan. Ondanks de vorderingen die Taylor tijdens de Tweede Republiek signaleerde, lijkt het toch evident dat de tegenstanders van de communisten in het Zuiden niet konden winnen zonder de Verenigde Staten, maar dat zij ook niet konden winnen door zich afhankelijk te maken van de Amerikanen. Dat laatste ondermijnde verregaand hun nationale identiteit. Hier ligt mijns inziens de werkelijke paradox en tragiek van de Vietnam Oorlog.

Het laat zich ook niet goed voorstellen hoe de Amerikanen de Vietnam Oorlog hadden kunnen winnen door een krachtige escalatie, zoals veel (neo-)revisionisten achteraf proberen aan te tonen. Als wij deze ‘counterfactual’ vorm van redeneren volgen, moeten wij ons realiseren dat dit alleen enigszins denkbaar was na een inval in het Noorden of grootschalige vernielingen – de inzet van atoomwapens of de vernietiging van de dijken langs de Rode Rivier – ten koste van vele honderdduizenden doden. Zowel de wereldopinie als de Amerikaanse publieke opinie maakte dit volstrekt ondenkbaar. In een democratie speelt de publieke opinie nu eenmaal ‘gelukkig’ een veel grotere rol dan in een dictatuur. Bovendien zou China dan veel openlijker tussenbeide zijn gekomen.

Hiermee komen wij toe aan de vraag die te vaak buiten beeld is gebleven: waarom heeft Noord-Vietnam gewonnen? De grote Pruisische strateeg Carl Von Clausewitz stelde aan het begin van de negentiende eeuw dat oorlog een geweldsdaad is die tot doel heeft om de vijand zijn wil op te leggen. Als wij dit toepassen op de situatie in Vietnam moeten wij vaststellen dat het communistische Noord-Vietnam met zijn zuidelijke medestanders hier beter in is geslaagd dan de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam. Toen de oorlog zich in de tweede helft van de jaren zestig voortsleepte, realiseerden zich steeds meer Amerikaanse politici en militairen dat er geen essentiële Amerikaanse belangen op het spel stonden. Het was daarbij zonder meer een voordeel dat in het Noorden de publieke opinie afwezig, of – in ieder geval – niet zichtbaar was. Het betekende ook dat de inhumane trekken van de regering in Hanoi pas na 1975 goed zichtbaar werden, toen op zijn minst 300 duizend mensen uit Zuid-Vietnam – een groot deel tamelijk willekeurig – door de overwinnaars in heropvoedingskampen werden opgesloten, soms voor enkele jaren maar ook voor meer dan vijftien jaar, en vele tienduizenden daar stierven als gevolg van onmenselijke ontberingen of door executies.

Het feitelijke einde van de Vietnam Oorlog in 1975 betekende voor veel Vietnamezen nog niet dat daarmee een einde was gekomen aan hun ellende. Men denke aan de drie miljoen doden, de honderdduizenden gewonden, kreupelen, ontheemden en door herbiciden aangetaste mensen, de vele honderdduizenden die na 1975 voor de communistische dictatuur wegluchtten, aan het repressieve optreden van de leiders van de Communistische Partij in het Zuiden na de overwinning, of aan de economische ellende na afloop van de oorlog van een goeddeels van de buitenwereld

afgesloten land, en – niet te vergeten – aan de oorlogen met China in 1979 en in Cambodja tot eind jaren tachtig. De oorlogen leefden ook nog op een andere manier voort. In de nabijheid van de overlevenden ontbraken vaak de familieleden die in de oorlogen waren gesneuveld. Daardoor ontstonden problemen voor een zorgvuldige begrafenis en de uitvoering van de voorouderverening. Zo bleef de oorlog in mentaal opzicht voor veel Vietnamezen ook na afloop daarvan ‘een voortdurend beleefde werkelijkheid’, zoals Heonik Kwon dat heeft beschreven. Een element dat in deze studie ook niet mocht ontbreken, vond ik, was de wijze waarop de regeringen, vooral die van Noord-Vietnam, het verleden gebruikten om een door hen gewenst beeld van het heden en de toekomst te promoten. De communistische leiders van Noord-Vietnam stelden het daarbij zo voor alsof zij de legitieme erfgenamen waren van een patriotistische traditie in de Vietnamese geschiedenis, waarbij de Vietnamezen steeds naar het afweren van bedreigingen van buitenaf en het bereiken van eenheid streefden. De minderheden kregen ook hun plaats in deze anachronistische en eendimensionale benadering van het verleden, waarbij zij in strijd met de werkelijkheid in het verleden werden voorgesteld als trouwe bondgenoten van de Viet. Een ander element dat de bevolking in het Noorden op de oorlog moest richten was het ontwikkelen van een heldencultus voor degenen die een bijzondere rol hadden vervuld en die als een nieuwe elite de bevolking moesten inspireren.

Een vraag die ik moet stellen is of dit alles nu betekent dat het beeld van de oorlogen tussen 1940 tot 1990 is verbrokken, of – om een nog verdergaande term te gebruiken – zelfs is vergruisd. Voor een deel is dat zo natuurlijk. Er waren factoren die op lange termijn de ontwikkelingen bepaalden, zoals de wens van de Vietnamezen onafhankelijkheid te krijgen, de gedachten dat Vietnam één land zou moeten zijn of juist niet, regionale tegenstellingen en conflicten tussen politieke partijen, verschillende denkbeelden over de politieke toekomst van Vietnam, de internationale context van de Koude Oorlog en het door Hanoi beleden proletarisch internationalisme. Maar zodra wij dieper inzoomen op wat de mensen in Vietnam in deze periode nastreefden en meemaakten, blijken er veel kleurschakeringen te zijn. Als men daarom met een verbrokken of vergruisd beeld bedoelt dat de werkelijkheid minder zwart-wit is dan men meestal veronderstelt, dan klopt dat wel. Kritiek op de regering-Diem, een van zijn opvolgers of op de Amerikanen betekende niet dat men *daarmee* koos voor het bewind van de communisten in Hanoi. Ik wees hiervoor ook op de groeiende aandacht in de geschiedschrijving voor de aanhangers van ‘een derde weg’ tussen de keuze voor het communisme of de overheersing door de Verenigde Staten. Veel Vietnamezen kozen bovendien liever helemaal geen partij en probeerden gewoon te overleven. Loyaliteiten konden verschuiven, soms van de ene op de andere dag, of van de dag naar de nacht, gedwongen door de oorlogsomstandigheden. En de keuzes voor de ene of de andere partij in de oorlogen liepen vaak dwars door wijken, families en gezinnen heen. Dit waren zaken die de oorlogvoerende partijen veelal niet benoemden of zelfs volkomen negeerden. Zo gold voor de Amerikanen het adagium dat als iemand Vietnamees en dood was, het een lid van de ‘Vietcong’ was – dit paste goed in de body-countfilosofie. En een soortgelijk zwart-wit beeld bestond aan de andere kant van de 17^e breedtegraad. Kritiek op de uitwassen van de regering van de communisten of cultuuruitingen die met de traditie van het Westen waren verbonden waren ondenkbaar en werden als landverraad beschouwd. In de geschiedschrijving blijven culturele aspecten overigens veelal buiten beeld. Ik heb in deze studie aangegeven in welke mate het culturele leven in het Noorden en Zuiden verschilden en welke thema’s schrijvers behandelden.

De kwestie van de politieke legitimiteit van de macht over Vietnam moeten wij eveneens los zien van het zwart-wit paradigma. Voor veel westerse intellectuelen was dit geen moeilijke vraag in de jaren zestig en zeventig. Zij vonden dat die bij Ho Chi Minh en zijn medestanders berustte, omdat die op 2 september 1945 de onafhankelijkheid hadden uitgeroepen en de meerderheid van de Vietnamezen aan hun kant zou staan. Nu is het zeker zo dat de kracht van de communisten was dat zij zich in de jaren van de Onafhankelijkheidsoorlog en daarna konden opwerpen als de pleitbezorgers bij uitstek van het Vietnamese nationalisme en de eenheid, terwijl aan degenen die aan de kant van

het Westen en uiteindelijk aan die van Verenigde Staten stonden de zweem kleefde dat men vocht voor het kolonialisme, een vreemde mogendheid en/of een oude sociale orde. Toch verdient een genuanceerdere opvatting mijns inziens onze aandacht. Ofschoon de staat Vietnam pas sinds 1802 een feitelijke eenheid was en vanaf het midden van de negentiende eeuw de Fransen het land weer verdeelden, bestond er na 1945 toch een krachtig nationaal gevoel onder een aanzienlijk deel van de ontwikkelde Vietnamese bevolking. Dat betekende voor hen echter niet dat zij *daarom* de voorkeur gaven aan de regering in Hanoi. Wij zagen al dat de keuze voor de opstand in het Zuiden in de tijd van Diem een complex verhaal was met een baaierd aan overwegingen, die vaak van persoonlijke aard waren, en dat het vermeende patriottisme een minder grote rol speelde dan meestal is voorgesteld. Veel mensen verkozen op dat moment en ook later het leven in een zelfstandig Zuid-Vietnam boven dat in een onderdrukkende communistische dictatuur. Er functioneerden na 1954 de facto twee Vietnamese staten – beide met aanzienlijke steun van de grote mogendheden – en de voor 1956 geplande verkiezingen lijken achteraf alleen al om deze reden een weinig realistische optie. De historica Nu-Anh Tran spreekt in dit verband over ‘omstreden nationalisme’, waarbij Noord- en Zuid-Vietnam zich beide als de ware erfgenaam van het Vietnamese nationalisme beschouwden. De massale vlucht naar Zuid-Vietnam in 1954-1955 en de reactie van de bevolking van Zuid-Vietnam op de opmars van het Noord-Vietnamese leger in de jaren 1973-1975 bieden ten overvloede krachtige argumenten voor de opvatting dat de kwestie van de legitimiteit geen uitgemaakte zaak was, noch in 1945, noch in 1954 of zelfs in 1973-1975. Deze kon pas in 1975 door een bewuste schending van de Akkoorden van Parijs door het Noorden op militaire wijze worden beslist.

Betekent dit nu dat de Verenigde Staten *dus* een gerechtvaardigde oorlog voerden, zoals de (neo-)revisionisten beweren? Dat lijkt mij weer een te snel getrokken conclusie. Wij mogen nooit vergeten, dat, ondanks goedwillende Amerikanen met belangstelling en zorgen voor de bevolking van Vietnam, de werkelijke drijfveer van de Amerikaanse oorlogsinspanning niet de belangen van de Vietnamese burgerbevolking was. Die hield in het begin vooral verband met het veiligstellen van de vermeende strategische belangen van de Verenigde Staten, in casu de indamming van de door de Sovjetunie en de Volksrepubliek China gestuurde verspreiding van het communisme. In deze ideologisch bepaalde geostrategische motivatie lag in een eerste periode de belangrijkste achtergrond voor de Amerikaanse bemoeienis met Vietnam. In toenemende mate speelden in de Amerikaanse perceptie daarnaast zaken een rol die verband hielden met de Amerikaanse geloofwaardigheid en elementen van de binnenlandse politiek, zoals de wens Vietnam niet te ‘verliezen’ tijdens het eigen presidentschap. Ik wijs nog maar een keer op de notitie van onderminister van Defensie John McNaughton uit 1964 over de Amerikaanse belangen in Vietnam, waarin hij het veiligstellen voor de bevolking van Zuid-Vietnam van een beter en vrijer leven een schamele 10 procent toekende. Historici van de kritische oudere (orthodoxe) benadering van de Vietnam Oorlog hadden natuurlijk ook gelijk toen zij wezen op het gebrek aan kennis van de geschiedenis en de lokale situatie van Vietnam, het misplaatste idealisme en het superioriteitsgevoel van de Amerikanen en het verkeerd informeren van het Amerikaanse publiek. Het impliceerde ook dat de Amerikanen de politieke situatie in Vietnam en de rest van Zuidoost-Azië op een grove wijze versimpelden en negeerden dat de oorlog specifieke Vietnamese achtergronden kende, die voortkwamen uit de beëindiging van de koloniale heerschappij door Frankrijk, het streven naar onafhankelijkheid en eenheid of bijzondere interne tegenstellingen in Vietnam zelf. Een belangrijk punt van kritiek op de Amerikaanse politiek ten tijde van de Vietnam Oorlog is dat men met voorbijgaan aan deze achtergronden en met de zekerheid van de politieke problemen van de regeringen in Saigon vast bleef houden aan een militaire oplossing. Hier moeten wij een kritische opmerking van de Amerikaanse generaal Gavin noemen, die in zijn studie *Crisis now* met vooruitziende blik al in 1968 opmerkte dat als een dorp vijf of zes keer wordt veroverd niet alleen een groot aantal burgers sterft, maar dat dit ook betekent dat men zo het doel waarvoor men vecht uiteindelijk zelf vernietigt.¹²⁰

Foto- en kaartenverantwoording

Alle foto's zijn door de auteur gemaakt tijdens reizen door Vietnam en bezoeken aan musea in Vietnam in 2008, 2013 en 2014, behalve de volgende:

AFSA: p. 514 b.

www.chanphuocliem.com (3.2.2022): p. 77 m-4.

Chu Ngoc Son, 2004: p. 199 m.l. (13).

<https://cne.wtf/2019/05/10/son-ngoc-thanh-nationalist-minister-rebel> (op 14.12.2021): p. 396 m-3.

<https://cuutnpxvietnam.org.vn/nguoi-vinh-du-nam-lan-duoc-gap-bac-ho> (op 14.12.2021): p. 379 l.

Deroo en Vallaud, 2003: p. 110 b.r. (72), 110 o.r. (73), 149 b.r. (132), 149 m.l. (74), 149 m.r. (105).

Documentation Center of Cambodia: p. 396 o-2.

Guillemot, 2018: p. 434 (193).

Heather en Buchanan, 2009: p. 199 m.r. (167), 257 b. (215).

Muelle, 2008: p. 110 b.l. (109), 110 m.l. (77).

National Archives: p. 109 b.r. (Records Administration); p. 231 l. (ID 6949142 / U.S. Information Agency. Bureau of Programs. Press and Publications Service. Publications Division. 1953-1978): p. 380 o.l. (College Park / Department of Defense. Department of the Air Force).

Nederlands Nationaal Archief, Den Haag, CC BY-SA 3.0 Fotocollectie ANEFO: p. 232 m-4, 318 b-2.

Picture alliance: p. 414 o.l. (Everett Collection); p. 232 m-1 (HIP/Keystone Archives); p. 318 m-3 (Newscom); kaft o.l., p. 109 o.r. (Photo12).

Picture alliance/AP Images: p. 344 o., 413 b., 514 o.; p. 301 b. (Malcolm Browne); p. 301 o.l. (Henri Huet); p. 379 r., 414 b. (Horst Faas); p. 396 o-3 (Max Nash); p. 414 o.r. (Harvey Georges); p. 438 (Eddie Adams).

Picture alliance / CPA Media Co. Ltd: kaft o.r., p. 109 o.r., 232 b-3, 301 o.r., 396 m-1.

Picture alliance/dpa: p. 344 b.l., p. 344 b.r. (AFP/VNA epa); p. 573 b.l. (UPI).

Picture alliance/ullstein bild: p. 232 o-3 (Donald Stampfli); p. 396 m-2 (Claude Jacoby).

Public Domain: p. 8, 30, 77 b-1-3, 77 o., 78 o., 110 m.r., 149 o., 232 b-1, 232 b-2, 232 b-4, 232 m-2, 232m-3, 232 o-1, 232 o-2, 232 o-4, 258 b.l., 302, 318 b-1, 318 m-1, 318 m-2, 318 o-1; p. 413 o. (USASOC).

Sainteny, 1967: p. 109 b.l. (113), 109 m.l. (80), 109 m.r. (97), 110 o.l. (144).

<https://thaibinh.gov.vn> (op 30.12.2021): p. 256.

Tran, 2007: p. 395 (84).

University of Massachusetts Boston, Courtesy of the University Archives and Special Collections

Department, Joseph P. Healey Library: François Sully Papers and Photographs: p. 318 b-3, 318 b-4, 318 m-4, 318 o-2, 318 o-3, 318 o-4.

<https://vietbao.com> (op 15.06.2021): p. 78 b.r.

Vietnam Center and Sam Johnson Vietnam Archive, Texas Tech University: p. 231 r. (VAS002698, Douglas Pike Photograph Collection); p. 300 o.l. (VA066578, Rufus Phillips Collection); p. 396 o-1 (VA060217, Gerald Hickey Collection).

<https://viettemanh.violet.vn> (op 10.04.2019): p. 258 m.b.

<https://vothilinh.blogspot.com> (op 14.09.2021): p. 78 b.l.

Boven twee foto's van leden van de Bloemen Hmong (links) en de Zwarte Hmong (rechts) in de buurt van Sapa in 2008. In de boeken over de oorlogen in Vietnam worden zij meestal vergeten. Onder een foto van een vliegveld in de buurt van Xiang Khoang in de Vlakte der Kruiken in Laos met achtergebleven oorlogsvliegtuigen in Laos in het leefgebied van de Hmong.

Eindnoten

Inleiding

¹ Geoffrey C. Ward, *The Vietnam War. An intimate history* (New York 2017).

² John Kleinen, 'De fantoompijn van de oorlog. Verwerking en herdenking van het verleden in Vietnam', *Spiegel historicael (SH)*, 39(2004) 523-531.

Hoofdstuk 1

³ Over de oudere historiografie: Pieter Meulendijks, 'Orthodoxen, revisionisten en postrevisionisten over de Amerikaanse interventie in de Vietnam Oorlog', *Tijdschrift voor Geschiedenis (TvG)* 117(2004) 361-388. Over de omvang van de literatuur: Lester H. Brune en Richard Dean Burns, *America and the Indochina Wars, 1945-1990. A bibliographical guide* (Claremont, Ca. 1992). De bibliografie van Brune en Burns kende in 1992 al meer dan 3500 titels. Internetbibliografieën geven een indruk van de uitbreiding van de literatuur sindsdien, maar met welke factor wij 3500 moeten vermenigvuldigen laat zich moeilijk vaststellen. Twee Amerikaanse historici Dennis Wainstock en Robert L. Miller spraken in 2013 over 40 duizend (hier de Franse editie: Dennis Wainstock en Robert L. Miller, *Indochine et Vietnam. 35 années de guerre: 1945-1975* (Parijs 2019) 5). Voor wat betreft de internetbibliografieën: Edwin Moise Vietnam War Bibliography: <http://edmoise.sites.clemson.edu/bibliography.html>; Vietnam War Bibliography (Richard Jensen) <http://tig-ger.uic.edu/~rjensen/vietnam.html>; Vietnam War Internet Project (Lyndon Baines Johnson Library): <http://vwip.org.vwiphome.html>; The Vietnam Project (Texas Tech University): <http://archive.vietnam.ttu.edu> en ACS Vietnam Web Bibliography: <http://www2.centenary.edu/vietnam.Vweb.html#American>.

⁴ Marc Jason Gilbert, 'Introduction', in: Marc Jason Gilbert ed., *Why the North won the Vietnam War* (New York 2002) 1-46. De nieuwe kijk op de geschiedenis van Vietnam ontleen ik aan Keith W. Taylor, 'The Vietnamese Civil War of 1955-1975 in historical perspective', in: Andrew Wiest en Michael J. Doidge, *Triumph revisited. Historians battle for the Vietnam War* (New York 2010) 17-29. De recente neorevisionistische literatuur: Mark Moyar, *Triumph forsaken. The Vietnam War 1954-1965* (Cambridge 2006); Wiest en Doidge, *Triumph revisited* met de bijdragen van zeventien historici. Enkele postrevisionisten en vernieuwende historici: H.R. McMaster, *Derelection of duty. Lyndon Johnson, Robert McNamara, the Joint Chiefs of Staff, and the lies that led to Vietnam* (New York 1997); Fredrik Logevall, *Choosing War. The lost chance for peace and the escalation of the war in Vietnam* (Berkeley 1999); Fredrik Logevall, *Embers of war. The fall of an empire and the making of America's Vietnam* (New York 2013); Edward Miller, *Misalliance. Ngo Dinh Diem, the United States, and the fate of South Vietnam* (Cambridge, Mas. en Londen 2013); Lien-Hang T. Nguyen, *Hanoi's war. An international history of the war for peace in Vietnam* (Chapel Hill 2012); Pierre Asselin, *Hanoi's road to the Vietnam War, 1954-1965* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2013) en Pierre Asselin, *Vietnam's American War. A history* (Cambridge 2018). Over de conflicten tussen de communistische leiders ook: Martin Grossheim, *Die Partei und der Krieg. Debatten und Dissens in Nordvietnam* (Berlijn 2009). Over de Amerikaanse strategie: Gregory A. Daddis, *No sure victory. Measuring U.S. army effectiveness and progress in the Vietnam War* (Oxford 2011); Gregory A. Daddis, *Westmoreland's war. Reassessing America's strategy in Vietnam* (Oxford 2014); Gregory A. Daddis, *Withdrawal. Reassessing America's final years in Vietnam* (Oxford 2017). Over de verschuiving van een Amerikaentricsh beeld van de Vietnam Oorlog naar een breder beeld: Edward Miller en Tuong Vu, 'The Vietnam War as a Vietnamese War. Agency and society in the study of the Second Indochina War', *Journal of Vietnamese Studies (JVS)* 3(2009) 1-17. In het speciale nummer van de *Journal of Vietnamese Studies* waarin dit artikel werd gepubliceerd verschenen nog vijf bijdragen (van François Guillemot, Bussarawan Teerawichitchainan, Shawn McHale, David Biggs en Peter Hansen) waarin de vietnamisering van de geschiedschrijving van de Vietnam Oorlog centraal stond. Deze bijdragen komen in de volgende paragrafen nog aan de orde. Een uitgebreide discussie over deze artikelen in H-Diplo Article Roundtable Review (www.h-net.org/~diplo/roundtables Volume XI 12 (2010) 29 januari 2010, 1-55, aldaar 18 met Nguyens opmerking over technicolor. Een bundel met als centrale vraag niet waarom de Verenigde Staten de oorlog verloren maar waarom de Noord-Vietnamezen wonnen: Gilbert, *Why the North won*. Een voorbeeld van een benadering met aandacht voor de internationale en Vietnamese kant: Mark Philip Bradley en Marilyn B. Young ed., *Making sense of the Vietnam Wars. Local, national en transnational perspectives* (Oxford 2008). Een voorbeeld van de kritiek op de naïeve en positieve beeldvorming van de politieke, culturele en economische situatie in Noord-Vietnam na 1954 is het speciale nummer van het Franse tijdschrift *Histoire & Liberté. Les cahiers d'histoire sociale* (48) 2012 3-73 met bijdragen van onder anderen Florence Grandsenne, Roger Kaplan, Pierre Rigoulot en Illios Yannakakis. Over de beschikbare bronnen in Ho Chi Minhstad: Matthew Masur en Edward Miller, 'Saigon revisited. Researching South Vietnam's Republican era (1954-1975) at archives and libraries in Ho Chi Minh City', Cold War International History Project, oktober 2006, www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Saigon-Masur_Miller.pdf. Over de synergie tussen het Amerikaanse en Noord-Vietnamese beeld in de jaren zestig vgl. Nu-Anh Tran in H-Diplo 2013, 24. Over de Noord-Vietnamese geschiedschrijving: Sophie Quinn-Judge, 'Through a glass darkley. Reading the history of the Vietnamese Communist Party, 1945-1975', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam Wars*, 111-135, aldaar 112-114. De uitspraak

van Huynh Kim Khanh in: Huynh Kim Khanh, 'The making and unmaking of "Free Vietnam"', *Pacific Affairs* (1987) 474. Over de oorlogsmisdaden van Amerikaanse zijde: Bernd Greiner, *Krieg ohne Fronten. Die USA in Vietnam* (Hamburg 2009) en Nick Turse, *Kill anything that moves. The real American War in Vietnam* (New York 2013); de kritiek op Turse vooral in: Gary Kulik en Peter Zinoman, 'Misrepresenting atrocities. Kill anything that moves and the continuing distortions of the war in Vietnam', *Cross-Currents. East Asian History and Cultural Review. E-Journal* No. 12 (September 2014) (<http://cross-currents.berkeley.edu/e-journal/issue-12>) 162-199. Aandacht voor de regio of een dorp: Hy V. Luong (met medewerking van Nguyen Dac Bang), *Revolution in the village. Tradition and transformation in North Vietnam, 1925-1988* (Honolulu 1992); John Kleinen, *Facing the future, reviving the past. A study of change in a northern Vietnamese village* (Singapore 1999); David W.P. Elliott, *The Vietnamese War. Revolution and social change in the Mekong Delta 1930-1975 (concise edition)* (New York en Londen 2007); Shaun Kingsley Malarney, *Culture, ritual and revolution in Vietnam* (Singapore 2002); David Hunt, *Vietnam's southern revolution. From peasant insurrection to total war* (Amherst 2008). Over het voortleven van de oorlog: Heonik Kwon, *Ghosts of war in Vietnam* (Cambridge 2008). Over de nieuwe visie op de ontwikkelingen in Zuid-Vietnam: Keith Taylor ed., *Voices from the Second Republic of South Vietnam (1967-1975)* (Ithaca N.Y. 2014); Tuong Vu en Sean Fear ed., *The Republic of Vietnam, 1955-1975. Vietnamese perspectives on nation building* (Ithaca N.Y. en Londen 2019); Heather Marie Stur, *Saigon at war. South Vietnam and the global sixties* (Cambridge 2020); George J. Veith, *Black April. The fall of South Vietnam* (New York 2013); Tuan Hoang, *Ideology in urban South Vietnam 1950-1975* (Notre Dame, Indiana 2013); Nu-Anh Tran, *Contested identities. Nationalism in the Republic of Vietnam, 1954-1963* (Berkeley, Cal. 2013) en Nu-Anh Tran, 'The neglect of the Republic of Vietnam in the American historical memory', in: Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*, 173-179. Over het Zuid-Vietnamese leger: Robert K. Brigham, *ARVN. Life and death in the South Vietnamese army* (Lawrence 2006); Andrew Wiest, *Vietnam's forgotten army. Heroism and betrayal in the ARVN* (New York en Londen 2008); Martin Loicano, 'The role of weapons in the Second Indochina War. Republic of Vietnam perspectives and perceptions', *JVS* 8(2013) 37-80. Over de aard van de Vietnamese revoluties en de ontwikkeling van de communistische ideologie: Tuong Vu, 'Triumphs or tragedies. A new perspective on the Vietnamese revolution', *Journal of Southeast Asian Studies (JSAS)*, 45 (2014) 236-257 en zijn *Vietnam's communist revolution. The limits and power of ideology* (Cambridge 2017). Over dat laatste werk zie het discussiedossier in H-Diplo (10 september 2018) met bijdragen van Peter B. Zinoman, Christopher Gosscha en Alec Holcombe (alle drie vol lof), Sophie Quinn-Judge en Stein Tonnesson (beide kritisch) <http://www.tiny.cc/Roundtable-XX-2>. Het boek over 'de derde weg': Sophie Quinn-Judge, *The third force in the Vietnam War. The elusive search for peace 1954-1975* (Londen 2017). Een recent overzichtswerk: Max Hastings, *Vietnam. An epic tragedy 1945-1975* (Londen 2018). Over de vestiging van de macht van de DRV in het noordwesten: Christian C. Lentz, *Contested territory. Dien Bien Phu and the making of Northwest Vietnam* (New Haven en Londen 2019); over een eerdere periode in dat gebied: Philippe Le Failler, *La rivière noire. L'intégration d'une marche frontière au Vietnam* (Parijs 2014). Over de minderheden in de Centrale Hooglanden onder andere: Po Dharma, *Du FLM au FULRO: une lutte des minorités du sud indochinois 1955-1975* (Parijs 2006) en de Amerikaanse antropoloog Gerald Cannon Hickey *Shattered world. Adaption and survival among Vietnam's Highlands peoples during the Vietnam War* (Philadelphia 1993). De nieuwe Franse literatuur: Guillaume Zeller, *Les cages de la Kempeitai. Les Français sous la terreur japonaise. Indochine, mars-août 1945* (Parijs 2019) 16; Franck Michelin, *La guerre du Pacifique a commencé en Indochine 1940-1941* (Parijs 2019); François Guillemot, *Dai Viêt, indépendance et révolution au Viêt-Nam. L'échec de la troisième voie, 1938-1955* (Parijs 2012); het citaat over het belang van de aandacht voor andere nationalistes dan de communisten bij François Guillemot, 'Penser le nationalisme révolutionnaire au Viêt Nam. Identités politiques et itinéraires singuliers à la recherche d'une hypothèque "Troisième voie"', *Moussons* 13-14 (2009) 147-184, aldaar 148; François Guillemot, *Des Vietnamiennes dans la guerre civile. L'autre moitié dans la guerre, 1945-1975* (Parijs 2014); François Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation. Une histoire contemporaine de 1858 à nos jours* (Parijs 2018) 9; Ivan Cadeau, *La guerre d'Indochine. De l'Indochine française aux adieu à Saigon 1940-1956* (Parijs 2015); S. Verney, *L'Indochine sous Vichy. Entre révolution nationale, collaboration et identités nationale, 1940-1945* (Parijs 2012). Over de rol van Shell, een studie met eveneens tal van observaties over de situatie in Zuid-Vietnam: Louis Wesseling, *Fuelling the war. Revealing an oil company's role in Vietnam* (Londen en New York 2000). Het boek over de invloed van rubber in de oorlogen: Michitake Aso, *Rubber and the making of Vietnam. An ecological history, 1897-1975* (Chapell Hill 2018). Andere werken over Frans Indochina: Éric Deroo en Pierre Vallaud, *Indochine française, 1856-1956. Guerres, mythes et passions* (Parijs 2003); Christiane d'Ainval, *Les belles heures de l'Indochine française* (Malesherbes 2001); Raymond Muelle, *Guerre d'Indochine 1945-1954* (Parijs 2008); Pierre Montagnon, *L'Indochine française 1858-1954* (derde druk; Parijs 2019). Verder: David Marr, *Vietnam 1945. The quest for power* (Berkeley 1995); David G. Marr, *Vietnam: state, war, and revolution, 1945-1946* (Berkeley 2013). Over Dien Bien Phu: P.A.J. Meulendijks, *Verschuivende beelden van de Dien Bien Phu-crisis van 1954* (Nijmegen 2000) en Pierre Journoud met medewerking van Dao Thanh Huyen, *Dien Bien Phu. La fin d'un monde* (Parijs 2019). Naast mijn *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam* (Zoetermeer 2016) zijn drie recente Engelstalige overzichtswerken: K.W. Taylor, *A history of the Vietnamese* (Cambridge 2013); Christopher Goscha, *Vietnam. A new history* (New York 2016) en Ben Kierman, *Viêt Nam. A history from earliest times to the present* (Oxford 2017).

Hoofdstuk 2

⁵ Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 328-342, 357-444 over de periode van de Franse kolonisatie, aldaar 357-369 over deze thematiek, 367 de oproep van Ton That Thuyet, de literatuur zie bladzijde 859 noot 135; Marie de Rugy, *L'Empire* (1858-

1954'), in: Benoît de Tréglodé ed., *Histoire du Viêt Nam de la colonisation à nos jours* (Parijs 2018) 25-49, aldaar 25-33. Voor de opvattingen van Taylor: Taylor, 'Vietnamese Civil War' en Keith Taylor, 'Surface orientations in Vietnam. Beyond histories of nation and religion', *The Journal of Asian Studies* 57(1998) 949-978. Verder: Truong Buu Lam, *Pattern of Vietnamese response to foreign intervention: 1858-1900* (New Haven, CT 1967).

⁶ Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 362-363 met de verwijzing naar Poisson, 363 de uitspraak van Doumer; Pierre Brocheux en Daniel Hémerly, *Indochine. La colonisation ambiguë 1958-1954* (tweede druk; Parijs 2001) 75-95, 101-155, 177-192; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 26-31, 55-57; Emmanuel Poisson, *Entre permanences et mutations, la bureaucratie dans le nord du Vietnam (fin de XIXe siècle – début du XXe siècle). Mandarins et employés subalternes de l'indépendance au protectorat* (Parijs 2000); Emmanuel Poisson, 'Administrative practices. An essential aspect of mandarinal training (nineteenth-early twentieth century)', in: Gisèle L. Bousquet en Pierre Brocheux, *Viêt-Nam exposé. French scholarship on twentieth-century Vietnamese society* (Ann Arbor 2002) 108-140. Over de veranderingen in de Mekongdelta: David Biggs, *Nation-building and nature in the Mekongdelta* (Seattle 2010) 29-52, 69-72. Verder: Philippe Papin, 'Who had power in the village? Political process and social reality in Vietnam', in: Bousquet en Brocheux, *Viêt-Nam exposé*, 21-61; Philippe Papin, *Histoire de Hanoi* (Parijs 2001) 225-270 en 362; De Ruyg, 'L'Empire', 36-37; Truong Buu Lam, *A story of Viet Nam* (Denver 2010) 127; Shawn Frederick McHale, *Print and power. Confucianism, communism, and buddhism in the making of modern Vietnam* (Honolulu 2004), over het boeddhisme 143-173. Over de problemen om exacte bevolkingscijfers voor Indochina te bepalen: Magali Barbieri, 'De Putilité des statistiques démographiques de l'Indochine française (1862-1954)', *Annales de démographie historique* 113 (2007) 85-126. Over het onderwijs: Pascale Bezançon, *Une colonisation éducatrice. L'expérience indochinoise (1860-1945)* (Parijs 2002) passim, vooral 7-20, 92-94, 155-161, 336-345 en 395-404, aldaar 93 over de rol van de meisjes. Over het boeddhisme ook: Quinn-Judge, *Third force*, 21-24; over Tri Hai vgl. George E. Dutton, Jayne S. Werner en John K. Whitmore ed., *Sources of Vietnamese tradition* New York 2012) 434-438, aldaar 435. Over Poulo Condore

⁷ Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 285-296; David G. Marr, *Vietnamese anticolonialism 1885-1925* (Berkeley, Los Angeles en Londen 1971) passim, vooral 94-101, 118, 130, 135-140, 159-164, 188-207; Lam, *Viet Nam*, 146-155; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 342-383, 389-393, aldaar 342-353 met Phan Boi Chau's geschiedschrijving, 353-369 met Chau's brief van overzee, 375-380 met Phan Chu Trinh over de democratie in 1925; John Kleinen, 'Hair buns and taxes. The antitax revolt in Central Vietnam, 1908', in: Philippe Papin en John Kleinen ed., *Liber amicorum. Mélanges offerts au professeur Phan Huy Lê* (Amsterdam en Hanoi 1999) 119-131, aldaar 130; Vinh Sinh, "Elegant females" re-encountered. From Tokai Sanshi's Kajin no Kigu to Phan Chau Trinh's Giai Nhan Ngo Dien Ca', in: K.W. Taylor en John K. Whitmore ed., *Essays into Vietnamese pasts* (Ithaca, N.Y. 1995) 195-207; Agathe Larcher-Goscha, 'Prince Cuong Dê and the Franco-Vietnamese competition for the heritage of Gia Long', in: Bousquet en Brocheux, *Viêt-Nam exposé*, 187-216; Taylor, *History of the Vietnamese*, 484-490; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 44-50, 52, 55, 60, 64-65; Guillemot, *Dai Viêt*, 37-43 over Phan Boi Chau.

⁸ Over de bijdrage van Vietnamesezen aan de Eerste Wereldoorlog: Kim Loan Hill, 'Strangers in a foreign land. Vietnamese soldiers and workers in France during World War I', in: Nhung Tuyet Tran en Anthony Reid ed., *Viet Nam. Borderless histories* (Madison 2006) 256-290; Kim Loan Vu-Hill, *Coolies into rebels. Impact of World War I on French Indochina* (Parijs 2011) en Mirielle Le Van Ho, *Des Vietnamiens dans la Grande Guerre, 50.000 recrues dans les usines françaises* (Parijs 2014). Over de verdeeldheid van de Vietnamese nationalistische beweging in Europa en de vijf dragonders: Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 54-55 en 60-61. Biografische feiten over Ho Chi Minh: Sophie Quinn-Judge, *Ho Chi Minh. The missing years* (Londen 2003) 1-28; William Duiker, 'In search of Ho Chi Minh', in: Marilyn B. Young en Robert Buzzanco ed., *A companion to the Vietnam War* (Malden MA 2002) 19-37, aldaar 19-23; William J. Duiker, *Ho Chi Minh* (New York 2000) 68 citaat met de reactie op Lenins stellingen; Martin Grossheim, *Ho Chi Minh. Der geheimnisvolle Revolutionär. Leben und Legende* (München 2011) 9-29; Logevall, *Embers of war*, 3-17; Daniel Hémerly, *Ho Chi Minh. De l'Indochine au Vietnam* (Parijs 1990); Pierre Brocheux, *Ho Chi Minh. A biography* (Cambridge 2007) 1-22 en (de meest recente) Alain Ruscio, *Ho Chi Minh. Écrits et combats* (Clamecy 2019) 1-153, aldaar 39 over de naam Quac en de opstellers van de petitie, 42 over de verspreiding hiervan, 50-56 over de contacten met Sarraut. De studie van deze Franse historicus geeft niet alleen een samenvatting van de bestaande biografische literatuur over Ho Chi Minh maar bevat tevens een groot aantal publicaties van Ho; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 50 over de opstanden. Vgl. ook: Bruce McFarland Lockart, *The end of the Vietnamese monarchy* (New Haven 1993) 22-28.

⁹ Lam, *Viet Nam*, 154-163; Marr, *Vietnamese anticolonialism*, 192-196, 213-215, 230-233, 250-256 en 261-265; Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 285-296; A. Larcher-Goscha, *Réalisme et idéalisme en politique coloniale: Albert Sarraut et l'Indochine, 1911-1914* (Parijs 1992); Nguyen Phuoc Bao Vang, *Duy Tan empereur d'Annam 1900-1945 exilé à l'île de la Réunion ou le destin tragique du Prince Vinh San* (Parijs 2003); Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 51-55; R.B. Smith, 'Bui Quang Chieu and the Constitutionalist Party in French Indochina 1917-1930', *Modern Asian Studies* 3 (1969) 131-150.

¹⁰ Lam, *Viet Nam*, 162-165, 172-175; Marr, *Vietnamese anticolonialism*, 256-258; Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 224-243, 297-301; Marr, *Vietnamese tradition on trial*, 5, 8-13; Micheline R. Lessard, "'We know...the duties we must fulfill". Modern "mothers and fathers" of the Vietnamese nation', *French Colonial History* 3(2003) 119-141, aldaar 121-122 het Franse oordeel uit 1930-1931, 124 het verweerschrift uit 1923, 134 de behandeling van Montesquieu en de brief van Vu Tien Lu; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 382-390, aldaar 383, 386 en 389 met de citaten van Nguyen An Ninh; Taylor, *History of the*

Vietnamese, 501-504. Over het sociaal darwinisme vgl. Guillemot, *Dai Viêt*, 44-46 en Marr, *Vietnamese tradition on trial*, 118, 256, 300, 302.

¹¹ Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 296-310; R.B. Smith, 'The development of opposition to French rule in Southern Vietnam 1880-1940', *Past and Present* 54(1972) 94-129, vooral 117-121; Marr, *Vietnamese anticolonialism*, 258-260; Duiker, *Ho Chi Minh*; William J. Duiker, 'What is to be done? Ho Chi Minh's *Duong Kach Menh*', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 207-221; Duiker, 'Search of Ho Chi Minh', 19-37, aldaar 23-27; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 29-67; Lam, *Viet Nam*, 174-176; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 393-396 Nguyen Thai Hocs brief; Trinh Van Thao, 'The 1925 generation of Vietnamese intellectuals and their role in the struggle for independence', in: Bousquet en Brocheux, *Viêt-Nam exposé*, 251-278; Taylor, *History of the Vietnamese*, 504-517; McHale, *Print and power*, 102-143; over de provincie Quang Ngai (het hoofdstuk uit zijn proefschrift): John Kleinen, 'Sugar and blood – the Quang Ngai revolt of 1930-1931', in: Tran Van Tho, Nguyen Quang Ngoc en Philippe Papin, *Nhan Cach Su Hoc* (Hanoi 2014) 280-315; Hue-Tam Ho Tai, *Passion, betrayal, and revolution in colonial Vietnam. The memoirs of Bao Luong* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2010) passim, aldaar 47; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 65-78; Ruscio, *Ho Chi Minh*, 153-247, vooral 201-218, aldaar 213 de door Ho Chi Minh genoemde cijfers over het aantal leden; Quinn-Judge, *Missing years*, passim, vooral 1-10, 116-246, 252-257; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 31-90, vooral 61-69 en 87-89. Over Poulo Condore: Frédéric Angleviel, *Poulo Condore. Un bain français en Indochine* (Parijs 2020).

¹² Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 72 met deze conclusies.

¹³ Marr, *Vietnamese anticolonialism*, 261-265; Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 245-247, 252-275; D'Ainval, *Belles heures*, 95-103; J.S. Furnivall, *Netherlands India. A study of plural economy* (Cambridge 1939); Samuel L. Popkin, *The rational peasant. The political economy of rural society in Vietnam* (Berkeley 1979). Over de verschillen tussen het noorden en zuiden van Vietnam: Jeffery M. Paige, *Agrarian revolution. Social movements and export agriculture in the underdeveloped world* (New York en Londen 1975), vooral hoofdstuk 5. 'Vietnam. Sharecropping', 278-334; Taylor, *History of the Vietnamese*, 499; over de Mekongdelta: Biggs, *Quagmire*, 91-102. Verder: Tran Tu Binh, *The red earth. A Vietnamese memoir of life on a colonial rubber plantation* (Athens, Oh. 1985).

¹⁴ Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 310-323; D'Ainval, *Belles heures*, 142-157; Lam, *Viet Nam*, 176-183; Taylor, *History of the Vietnamese*, 510-517; Duiker, 'Search of Ho Chi Minh', 23-27; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 78-95; Charles Keith, *Catholic Vietnam. A church from empire to nation* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2012) 177-208, aldaar 206 met de uitspraak van Nguyen Huu My; Vu Hong Lien, *Royal Hue. Heritage of the Nguyendynasty of Vietnam* (Bangkok 2015) 58-61; Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 14-15.

Hoofdstuk 3

¹⁵ Over Indochina in de periode van de Tweede Wereldoorlog: Lam, *Viet Nam*, 182-188; Verney, *Indochine sous Vichy*; Bezançon, *Colonisation éducatrice*, 297-319; Amiral Decoux, *A la barre de l'Indochine. Histoire de mon Gouvernement Général (1940-1945)* (Parijs 1949) passim, aldaar 304, 306 en 496 met uitspraken van Decoux; Nguyen The Anh, 'The formulation of the national discourse in Vietnam, 1940-1943', *Leidschrift* 19(2004) 13-39; Christopher E. Goscha, *Going Indochinese. Contesting concepts of space and place in French Indochina* (tweede druk; Kopenhagen 2012) 119-144; Søren Ivarsson, *Creating Laos. The making of a Lao space between Indochina and Siam, 1860-1945* (Kopenhagen 2008) 145-207; Søren Ivarsson, 'Making Laos "our" space. Thai discourses on history and race, 1900-1941', in: Christopher E. Goscha en Søren Ivarsson, *Contesting visions of the Lao past* (Kopenhagen 2003) 239-265; McHale, *Print and power*, 24-26, 57-60, 89-96; Alain Ruscio, *La guerre française d'Indochine* (Parijs 1992) 24-29, aldaar 26 met de uitspraak van Ruscio; Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 325-327, 329-331, 335-337; Robert O. Paxton, *Vichy France. Old guard and new order. 1940-1944* (Londen 1972) 41-42, 80-85; Eric Jennings, *Vichy in the tropics. Pétain's national revolution in Madagascar, Guadeloupe and Indochina, 1940-1944* (Parijs 2001); Taylor, *History of the Vietnamese*, 524-534, aldaar 527; Logevall, *Embers of war*, 23-43, 79-82; Zeller, *Cages de la Kempeitai*, 1-152, aldaar vooral 21, 34-36, 43-44, 107-112; Michelin, *Guerre du Pacifique*, passim, aldaar 23, 51-52, 121-141 (over de Japanse aanval in september 1940), 240 en 244; Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 42-95, aldaar 65-68 over september 1940; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 53-57, aldaar 53 het artikel uit 1942; Biggs, *Quagmire*, 94-96 en 104-126.

¹⁶ Michelin, *Guerre du Pacifique*, 38-41; Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 69-73; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 96-105, aldaar 100; Guillemot, *Dai Viêt*, 42-170, aldaar 91-93 over de steun voor de Japanners, 86 over de les van Langson en 123-170 over de partijprogramma's en de organisatie; Quinn-Judge, *Missing years*, 236-251; François Guillemot, 'Nguyen Tuong Tam ou le rêve évanoui du Grand Viêt-Nam', <https://indomemoires/hypotheses.org/13929>; Guillemot, 'Penser le nationalisme révolutionnaire', 147-184, aldaar 147-163; Ruscio, *Ho Chi Minh*, 247-248; Quinn-Judge, *Third force*, 24-28.

¹⁷ Zeller, *Cages de la Kempeitai*, 53-54; Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 585; Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 335-337.

¹⁸ Over Ngo Dinh Diem in deze periode: Miller, *Misalliance*, 19-36 en Geoffrey Shaw, *The lost mandate of heaven. The American betrayal of Ngo Dinh Diem, president of Vietnam* (San Francisco 2015) 23-35. Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 106-109; McHale, *Print and power*, 128-140, aldaar 134 over de public relations van de Vietminh; Marr, *Vietnam 1945*, 2 met de opmerking over de onbekendheid met waar de Vietminh voor stond, 164-169, 234-240; Anh, 'Formulation of the national discourse'; Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 328-329, 334. De onjuiste visie dat de Vietminh volop oorlog voerde

tegen de Japanners bij Jan Pluvier, 'The Vietnamese war of independence (1945-1954) and historical objectivity', *Journal of Contemporary Asia* 3(1973) 273-292, aldaar 285-286; vgl. ook: Jan Pluvier, *Vietnam, Laos, Cambodja. De vrijheidsstrijd vanaf de Franse overheersing tot heden* (Nijmegen 1975), 24-36, aldaar 32-33. William J. Duiker, *The rise of nationalism in Vietnam: 1900-1941* (Ithaca 1976) 274-275; Pierre Rousset, *Communisme et nationalisme vietnamien: le Vietnam entre les deux guerres mondiales* (Parijs 1978); vgl. ook Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 24; William J. Duiker, *The Komintern and Vietnamese communism* (Athens 1975); William J. Duiker, *The communist road to power in Vietnam* (Boulder 1981); Peter M. Dunn, *The first Vietnam war* (New York 1985) 7; Duiker, *Ho Chi Minh*; Duiker, 'Search of Ho Chi Minh', 9, 23-29; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 67-82; Ngo Vinh Long, 'The war and the Vietnamese', in: Harrison E. Salisbury ed., *Vietnam reconsidered. Lessons from a war* (New York 1984) 227-236; David G. Marr, *Vietnamese tradition on trial 1920-1945* (Berkeley 1981) 317-318, 320, 323. Ruscio noemt een getal van duizend militante aanhangers van de Vietminh in 1943, maar dat lijkt mij een lage schatting en die konden zeker op meer steun onder de bevolking rekenen (Ruscio, *Guerre française de l'Indochine*, 32, 46); Taylor, *History of the Vietnamese*, 525-527, 531-534; Logevall, *Embers of war*, 34-37; Lam, *Viet Nam*, 189-190. Over Giap: John Kleinen, 'Tropicality and topicality. Pierre Gourou and the genealogy of French colonial scholarship of rural Vietnam', *Singapore Journal of Tropical Geography*, 26 (3) (2005) 339-358, aldaar 348-350. Ruscio, *Ho Chi Minh*, 247-275, aldaar 254 over de aanwezigheid van de leiders van de Vietminh in Jingxi; vgl. ook Quinn-Judge, *Missing years*, 248-251. Over de EFEO: Catherine Clémentin-Ojha en Pierre-Yves Manguin ed., *A century in Asia. The history of the École Française d'Extrême-Orient 1898-2006* (Singapore 2007).

¹⁹ Oudere werken over de Japanse coup: Louis Allen, *The end of the war in Asia* (Londen 1976) 96-110 en Dunn, *First Indochina war*, 63-67. Verder: Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 337-342. Het meest recent: Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 56-115, over de coup en de nasleep 92-115; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 109-113 en Zeller, *Cages de la Kempeitai*, passim, vooral 59-61, 106, aldaar 83 met het oordeel over de Japanse coup. Verder: Bao Dai, *Le dragon d'Annam* (Parijs 1984) 102 en 104; Claude de Boisanger, *On pouvait éviter la guerre d'Indochine. Souvernirs 1941-1945* (Parijs 1977); Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 330 met de uitspraak van Bao Dai. Over de rol van de nationalistische partijen vooral Guillemot, *Dai Viêt*, 171-220, aldaar 191 het citaat over de betekenis van de DVQDD.

Hoofdstuk 4

²⁰ Lam, *Viet Nam*, 186-197, aldaar 193-195 met de tekst van de Onafhankelijkheidsverklaring (vgl. ook Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 473-476); Jean Sainteny, *Histoire d'une paix manquée. Indochine 1945-1947* (tweede druk; Parijs 1967) passim, aldaar 92-105 (de oorspronkelijke versie verscheen in 1953); David G. Marr, 'Ho Chi Minh's Independence Declaration', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 221-232, aldaar 230. Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 60-66; Taylor, *History of the Vietnamese*, 535-536; Logevall, *Embers of war*, 67-73, 77, 82-87, 94-96, 98-106, 128-134, 143, 158-159, 195-196, aldaar 95 over Bao Dai/Vinh Thuy; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 39-48, aldaar 42. Een recent Frans overzicht: Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 115-130, aldaar 125 over de School voor de Voorhoede van de Jeugd. De opvatting van Tuong Vu: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 100-109. Pluvier spreekt wel over een sociaal-revolutionaire beweging in 1945, maar spreekt zich vervolgens wel tegen als hij beweert dat er voor 1953 geen agrarische revolutie plaatsvond (Pluvier, 'Vietnamese war of independence', 281, 285). Over de activiteiten van majoor Patti: Archimedes L. A. Patti, *Why Viet Nam? Prelude to America's albatross* (Berkeley 1980) 244-250; Michael Maclear, *Vietnam. 10.000 dagen oorlog* (Alphen aan de Rijn 1981) 9-32; M. Charlton en A. Moncrieff ed., *Many reasons why. The American involvement in Vietnam* (Londen 1978) 5-16 met de interviews met Sainteny en Patti en vooral Dixee R. Bartholomew-Feis, *The OSS and Ho Chi Minh. Unexpected allies in the war against Japan* (Lawrence, Kansas 2005) passim, aldaar 171-265 over het noorden en 265-300 over het zuiden. Ook sommige Vietnamezen meenden later dat de Amerikaanse steun in augustus 1945 van groot belang was, vgl. de opvatting van Tran Van Don die stelde dat het feit dat Ho zich kon opwerpen als de Vietnamese leider die de steun genoot van de Amerikanen van groter belang was voor zijn uiteindelijke succes bij de bevolking van Vietnam dan andere zaken (Charlton en Moncrieff, *Many reasons*, 14-15). Over het aantal aanwezigen op het Ba Dinhplein op 2 september 1945 zie het foutieve aantal bij Keith Lowe, *Angst en vrijheid. Hoe de Tweede Wereldoorlog ons voorgoed veranderde* (Amsterdam 2018) 340 en D.R. SarDesai, *Southeast Asia. Past en present* (Boulder 1997) 200-203. Het getal van 132.000 inwoners bij <https://gaz.wiki.Hanoi>.

²¹ Over de periode voor de Tweede Wereldoorlog: Ronald H. Spector, 'European Colonialism and American attitudes toward Southeast Asia: the case of Indochina, 1919-1941', *Proceedings of the Seventh International Association of Historians of Asia Conference* (Bangkok 1978) 269-289; Ronald H. Spector, *Advice and support. The early years of the United States Army in Vietnam, 1941-1960* (New York 1985) 7-17; Mark Bradley, 'Imagining America. The United States in radical Vietnamese anticolonial discourse', *The Journal of American - East Asian Relations* 4 (1995) 299-330, aldaar 321; Mark Philip Bradley, *Imagining Vietnam and America. The making of a postcolonial Vietnam, 1919-1950* (Chapel Hill 2000); Anne Foster, 'Before the war: legacies from the early twentieth century in United States-Vietnam relations', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 116-130, aldaar 122-125 over het anders zijn van de Verenigde Staten. Algemene informatie over de diplomatieke ontwikkelingen: Martin Shipway, *The road to war. France and Vietnam, 1944-1947* (Providence en Oxford 1996) 118-120, 135-138. Voor de rol van het State Department: George C. Herring, 'The Truman administration and the restoration of French sovereignty in Indochina', *Diplomatic History (DH)* 1(1977) 97-117 en Spector, *Advice and support*, 37-43. Verder: Logevall, *Embers of war*, 89-92, 106-108, 123-126.

²² Een beknopt algemeen overzicht: P.A.J. Meulendijks, 'Van Frans Indo-China naar twee Vietnams', *Kleio* 45 (2004) 10-18; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 48-53, aldaar 50 het onderzoek van de publieke opinie en de uitlatingen van Bourgoïn en De Gaulle; hierover ook: Ruscio, *Ho Chi Minh*, 279-284. Verder: Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 342-346, aldaar 345; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 70-75. Over de betekenis van de Conferentie van Brazaville: Shipway, *Road to war*, 11-64, vooral 43-48, 59-62 en 274; over de verklaring van 24 maart 1945, ibidem, 123-132; de waardering hiervan: Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 131-171, aldaar 135 en 137. Over de nationalistische bewegingen en de verwickelingen in verband hiermee uitgebreid: Guillemot, *Dai Viêt*, 221-390, aldaar de kritiek van Le Khang 232, de samenstelling van de regering 277, het citaat van Nguyen Manh Tuong 382, de opmerking over de samenwerking tussen de Fransen en de Vietminh 356; Guillemot, *Viet-Nam, fractures d'une nation*, 114-127, aldaar 121 en François Guillemot, 'Vietnam's fractured nationalists', <http://www.endofempire.asia>. Over de verkiezingen en de relatie tussen de politieke partijen ook: Marr, *Vietnam. State, war, and revolution*, 45-52 en 405-422. Verder: Dunn, *First Vietnam war*, vii-x, 140-370, met name 363-370; vgl. ook: Peter M. Dunn, 'The first Vietnam war. Aftershocks in the east', in: Elizabeth Jane Errington en B.J.C. McKercher ed., *The Vietnam war as history* (New York 1990) 17-42, aldaar 18-19; Stein Tønnesson, *The Vietnamese revolution of 1945. Roosevelt, Ho Chi Minh and de Gaulle in a world at war* (Oslo en Londen 1991). Een recent Frans overzicht: Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 129-143, aldaar 124-131 over de verwickelingen in het zuiden, 139-143 over de beeldvorming van D'Argenlieu en Leclerc; over dit laatste ook: Thomas Vaisset, *L'amiral d'Argenlieu. La mer, la foi, la France* (Parijs 2014) en Thomas Vaisset, *L'amiral d'Argenlieu. Le moine-soldat du gaullisme* (Parijs 2017). Over de ontwikkelingen in het zuiden: Bartholomew-Feis, *OSS and Ho Chi Minh*, 265-299, aldaar 274-279 over de rol van de Japanners. Twee Vietnamese werken: Nguyen Huy Toan, *Vietnam. The war of liberation (1945-1975)* (Hanoi 2006); Luu Van Loi, *Fifty years of Vietnamese diplomacy 1945-1995* (Hanoi 1995). Over de aanwezigheid van Amerikanen in het zuiden en over de eerste Amerikaanse militair die in Vietnam na afloop van de Tweede Wereldoorlog sneuvelde (luitenant kolonel Peter Dewey): Spector, *Advice and support*, 64-69. Over de vaststelling dat de oorlog de facto veel eerder dan eind 1946 is begonnen, vgl. Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 51, 92. Over de overgangperiode na het einde van de Tweede Wereldoorlog verder: Spector, *Advice and support*, 51-64, 68-74; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 41-43, 57-62; Shipway, *Road to war*, 158-171; Lam, *Viet Nam*, 208-215; Taylor, *History of the Vietnamese*, 536-540; Sainteny, *Histoire d'une paix manquée*, 131-174; Logevall, *Embers of war*, 44-66, 107-120. Over de complexe politieke situatie in de Mekongdelta na 1945: Shawn McHale, 'Understanding the fanatic mind? The Vietminh and the race hatred in the First Indochina War, 1945-1954', *JVS* 4 (2009) 98-138. Over het verschillende gebruik van de ruimte zie Biggs, *Quagmire*, 128-150.

²³ Over de onderhandelingen en het uitbreken van de oorlog algemene informatie: Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 345-347; Dunn, 'First Vietnam war', 21-24; Shipway, *Road to war*, 165-176; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 52-93. Deze laatste auteur geeft op basis van eigen detailstudies en oudere werken van anderen een uitstekende synthese, vgl. Philippe Devillers, *Paris - Saigon - Hanoi. Les archives de la guerre, 1944-1947* (Parijs 1988); Stein Tønnesson, *1946: déclenchement de la guerre d'Indochine. Les vèpres tonkinoises du 19 décembre* (Parijs 1987); zie ook: Alain Ruscio, *Les communistes français et la guerre d'Indochine, 1944-1954* (Parijs 1985). Het beste recente werk is Stein Tønnesson, *Vietnam 1946. How the war began* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2010). De Vietnamese literatuur: Toan, *Vietnam*, 19-22; Loi, *Fifty years of Vietnamese diplomacy*, 65-68. Over De Gaulle: Frédéric Turpin, *De Gaulle, les Gaullistes et l'Indochine* (Parijs 2005). De Franse onderhandelaar Sainteny in: Sainteny, *Histoire d'une paix manquée*, 195-248. Uitgebreid over het akkoord van 6 maart 1946: Shipway, *Road to war*, 164-176 en Tønnesson, *Vietnam 1946*, 39-65. Over de besprekingen in Frankrijk ibidem, 28, 65-106; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 71-80; Dunn, 'First Vietnam war', 40; Shipway, *Road to war*, 188-221, vooral 197, 204. Vgl. ook Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 350; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 84-86 en Guillemot, *Dai Viêt*, 321-331, 354-360 over de onderhandelingen met Frankrijk en 382-390 conclusie, aldaar 389 citaat. Voor het uitbreken van de gewapende strijd naast Devillers, *Paris - Saigon - Hanoi* en Tønnesson, *Vietnam 1946*, 106-260, ook: Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 75-93; Brocheux en Hémerly, *Colonisation ambiguë*, 350; Shipway, *Road to war*, 240-273; voor het inkleuren van het beeld naar model van de Fransen in Saigon, ibidem 244-247; voor de opvatting van Laurentie, ibidem, 246. Algemeen over deze periode ook Lam, *Viet Nam*, 215-225; Taylor, *History of the Vietnamese*, 540-544; Logevall, *Embers of war*, 123-166 en Grossheim, *Ho Chi Minh*, 85-95; Guillemot, *Viet-Nam, fractures d'une nation*, 123-134; Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 168-205, aldaar 195 met de uitspraak van Morlière; Ruscio, *Ho Chi Minh*, 239-320; over de Russische politiek: ibidem, 285-287.

²⁴ Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 622-625 en Pieter Meulendijks, *Verdrongen minderheden en het nationale verleden van Vietnam* (Arnhem 2019) 166-171; Eric T. Jennings, *Imperial heights. Dalat and the making and undoing of French Indochina* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2011) 207-224; Mathieu Guérin, Andrew Hardy, Nguyen Van Chinh en Stan Tan Boon Hwee, *Des Montagnards aux minorités ethniques. Quelle intégration nationale pour les habitants des hautes terres du Viêt Nam et du Cambodge* (Parijs 2003) 1-82, vooral 63-72; Oscar Salemink, *The ethnography of Vietnam's Central Highlanders. A historical contextualization, 1850-1900* (Londen 2003) 129-179.

Hoofdstuk 5

²⁵ Over de militaire en politieke verwickelingen in de periode 1947-1950: Spector, *Advice and support*, 77-167; Edgar O'Ballance, *The Indo-China-war, 1945-1954: a study in guerrilla warfare* (Londen 1964) 77-84; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 93-185; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 96-135, 168-171, aldaar de brief van de kapitein aan zijn vrouw 97; Martin

Windrow, 'The French Indochina War', in: Andrew Wiest ed., *Rolling thunder in a gentle land* (Oxford 2006) 34-52 en Martin Windrow, *The last valley. Dien Bien Phu and the French defeat in Vietnam* (Londen 2005) passim, aldaar 96-99, 164-204; Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 351-352; Lloyd C. Gardner, *Approaching Vietnam. From World War II through Dienbienphu, 1941-1954* (New York en Londen 1988) 68; David L. Anderson, *Trapped by success. The Eisenhower administration and Vietnam, 1953-1961* (New York 1991) 9-11. Verder: Lam, *Viet Nam*, 222-235; Taylor, *History of the Vietnamese*, 544-550; Luu Van Loi, *Fifty years of Vietnamese diplomacy*, 69-95; Logevall, *Embers of war*, 224-229, aldaar 225 met de missive van Ho uit 1948; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 95-110. De historische en culturele achtergronden van de strategie van de Vietminh in Journoud, *Dien Bien Phu*, 33-63. Een goed recent overzicht van de oorlog: Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 210-258, aldaar de zorgen van de Franse generale staf 221-224, de denkbeelden van Lacheroy en Némó 224-228, citaat over de Bao Dai-oplossing 244, citaat general Blaizot 249, het rapport van general Revers 250-259. Verder: Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 130-139, aldaar citaat Valluy 135, citaat van Bao Dai 138 en Guillemot, *Dai Viêt*, 393-531, aldaar over Bao Dai 526-532 en 593. Over de radicalisering van de DRV: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 101-116 en Tuong Vu, 'Triumphs or tragedies', passim.

²⁶ Kleinen, *Facing the future*, 73-94; Luong, *Revolution in the village*, 127-169. Over de wederzijdse wreedheden en vernielingen naast de eerdergenoemde Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 79-82, ook Hastings, *Vietnam*, 20-22 en 31-38 en Kim Lefèvre, *Métisse blanche* (Parijs 1989) (hier de Engelse vertaling: Kim Lefèvre, *White métisse* (Honolulu 2018) passim, aldaar 67, 77, 79 en 101). Vgl. ook Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 258-264.

²⁷ Shawn McHale, 'Ethnicity, violence, and Khmer-Vietnamese relations. The significance of the lower Mekong delta, 1757-1954', *The Journal of Asian Studies* 72(2013) 367-390, aldaar 383-384 de opmerking van Trinh Thoi Cang. Over de expansie van de Nguyendynastie in de zeventiende en achttiende eeuw: Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 228-231; over de relatie tussen Minh Mang en de Khmer, ibidem, 302-309. Verder: Vu Duc Liem, 'Vietnam at the Khmer frontier. Boundary politics', *Cross-currents* 3(2014) 534-564. Uitgebreide informatie over de recente geschiedenis van de Khmer Krom: Philip Taylor, 'Losing the waterways. The displacement of Khmer communities from the freshwater rivers of the Mekong Delta, 1945-2010', *Modern Asian Studies* 47(2013) 500-541; Philip Taylor, *The Khmer lands of Vietnam. Environment, cosmology and sovereignty* (Honolulu 2014).

²⁸ Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 20-25; George McTurnan Kahin, *Intervention. How America became involved in Vietnam* (New York 1986) 3-34; Spector, *Advice and support*, 90-105; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 126-130; Logevall, *Embers of war*, 218-220; George C. Herring, *America's longest war. The United States in Vietnam, 1950-1975* (New York 1979) 13. Over de Amerikaanse 'policy planning': *The Pentagon Papers: the Defense Department history of United States decision-making on Vietnam: the senator-Gravel edition, 1945-1967*, I (Boston 1971), 37-39, 81-84, 361-363, 372-374 met Amerikaanse beleidsstandpunten; Robert M. Blum, *Drawing the line. The origins of the American containment policy in East Asia* (New York 1982) 214, 219; Russell D. Buhite, *Soviet-American relations in Asia, 1945-1954* (Norman 1981) 200-201. Vgl. ook William C. Gibbons, *The U.S. government and the Vietnam War: executive and legislative roles and relationships. I 1945-1960* (Princeton 1987) 71-74. Over Nederland en Vietnam in deze periode: John Kleinen, 'Standplaats Saigon. Nederlands-Vietnamese betrekkingen, 1945-1975', in: John Kleinen, Bert van der Zwan, Hans Moors en Ton van Zeeland ed., *Leeuw en draak. Vier eeuwen Nederland en Vietnam* (Amsterdam 2007) 129-159, aldaar 129-141.

²⁹ Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 20-25; *Pentagon Papers* (Gravel ed.) I, 82-84, 384-390. Voor een Nederlandse vertaling raadplege men J. Sampiemon, *De affaire Vietnam toegelicht met de Pentagon Papers* (Utrecht 1971) 101-109. Over het verloop van de oorlog en de wrijvingen tussen politici en militairen van de Verenigde Staten en Frankrijk: Gardner, *Approaching Vietnam*, 102-120; George C. Herring, 'Franco-American conflict in Indochina, 1950-1954', in: Lawrence S. Kaplan, Denise Artaud en Mark R. Rubin ed., *Dien Bien Phu and the crisis of Franco-American relations, 1954-1955* (Wilmington 1990) 30-35; Laurent Césari, 'The French military and U.S. participation in the Indochina war', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 49-55; Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 93-185; Dunn, 'The first Vietnam war', 27-31; Windrow, *Last valley*, passim, aldaar 62, 116-118, 124-126, 130-164 en 218-220. Over de rol van het Amerikaanse leger na februari 1950 vooral Spector, *Advice and support*, 105-167; over de eerste problemen van de MAAG in Indochina, ibidem, 115-122. Verder: Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 360; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 138-150, 162-163, 174-177; Cadeau, *Guerre d'Indochine*, vooral 205-406, aldaar citaat Merglen 409-410, citaat Auriol 442, over de omvang van de legers 364-365 en 456-457, over de Staat Vietnam 369-372, over de situatie in de delta begin 1953 445-446. Voor de getallen van de militairen ook: Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 120, 190-192; Windrow, *Last valley*, 170. Verder: Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 132-149, aldaar 138 over Bao Dai. Over het Vreemdelingenlegioen: Pierre Thoumelin, *L'ennemi utile 1946-1954. Des vétérans de la Wehrmacht et de la Waffen SS dans les rangs de la Légion étrangère en Indochine* (s.l. 2013). Een verhalend beeld van het Vreemdelingenlegioen: Paul Bonnacarrère, *Par le sang versé. La Légion étrangère en Indochine* (tweede druk; Parijs 2006). Over Cao Bang: George Langeret, Jacques Laurent, Cyril Bondroit, *Les combats de la RC4. Face au Viet-Minh et la Chine. Cao Bang – Lang Son 1947-1950* (Parijs 2004).

³⁰ Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 66-92, 121-131, 178-186, 227-232, 267-269, 294-299, 350-355, 417-422; Logevall, *Embers of war*, 334-345, 355-357, 370-372, 376-377. Verder: Ruscio, *Guerre française d'Indochine*, 186-194, aldaar 187; Windrow, *Last valley*, 226-227, 254-260, 286-290; Brocheux en Hémery, *Colonisation ambiguë*, 361; Deroo en Vallaud, *Indochine française*, 186-195; Jacques Dalloz, *Dien Bien Phu* (Parijs 1991) 9-11, 14, 22-23; *The New York Times* (23 en 25 februari 1954); *Keesings*

Historisch Archief. Geïllustreerd dagboek van het bedendaags wereldgebeuren, 1953-1954 (Amsterdam 1953-1954) 10995, 11115-11118, 11133, 11157-11159; Taylor, *History of the Vietnamese*, 554-558. De memoires: Henri Navarre, *Agonie de l'Indochine (1953-1954)* (Parijs 1956); Henri Navarre, *Le temps des vérités* (Parijs 1979); Joseph Laniel, *Le drame indochinois. Du Dien-Bien-Phu au pari de Genève* (Parijs 1957); Joseph Laniel, *Jours de gloire et jours cruels (1908-1959)* (Parijs 1971). Verder over de besluitvorming en de betekenis van de aanwezigheid van opium als motief voor Navarre: John R. Nordell Jr., *Dien Bien Phu and Bermuda. Setting the stage for the military and diplomatic climax to the French-Indochina War, november 20-december 9, 1953* (Ann Arbor 1988); John R. Nordell, Jr., *The undetected enemy. French and American miscalculations at Dien Bien Phu, 1953* (College Station, Texas 1985); Douglas Porch, *The French secret services. From the Dreyfus Affair to the Gulf War* (New York 1995; Oxford 1997) 318-357, 470-473; Alexander Zervoudakis, 'Nihil mirare, nihil contempere, omnia intelligere: Franco-Vietnamese intelligence in Indochina, 1950-1954', *Journal of Intelligence and National Security* 1(1998) 195-231; Alexander Zervoudakis, 'Le renseignement aérien en Indochine (1950-1954)', *Revue historique des Armées (RHA)* 25(1998) 69-84; Pierre Rocolle, *Pourquoi Dien Bien Phu?* (Parijs 1968); het verslag van de Commissie van Onderzoek in: Georgette Elgey, *Histoire de IVe République. La République des contradictions 1951-1954* (Parijs 1968). Over de Franse publieke opinie en de pers: Alain Ruscio, *Dien Bien Phu. La fin d'une illusion* (Parijs 1986). Over de gevolgen van de nederlaag voor de politieke en mentale situatie in Frankrijk in de tweede helft van de twintigste eeuw: Alain Ruscio en Serge Tignières, *Dien Bien Phu. Mythes et réalités. Cinquante ans de passions françaises (1954-2004)* (Parijs 2005). Over de rol van China: Shu Guang Zhang, *Deterrence and strategic culture. Chinese-American confrontations, 1949-1958* (Ithaca en Londen 1992) 170-182; Chen Jian, 'China and the first Indo-China War', *The China Quarterly* 140 (1993) 85-110, vooral 97-102; Qiang Zhai, 'Transplanting the Chinese model: Chinese military advisers and the first Indochina War, 1950-1954', *Journal of Military History*, 57 (1993) 698-715, vooral 704-709, 714; Qiang Zhai, *The dragon, the lion, and the eagle. Chinese/British/American relations, 1949-1958* (Kent en Londen 1994) 133-138. Giaps visie in: Vo Nguyen Giap met medewerking van Huu Mai, *Dien Bien Phu. Rendez-vous with history (a memoir)* (Hanoi 2004). Over de strategie in de Pays Thaï: Cadeau, *Guerre d'Indochine*, 407-530, aldaar over verliezen 497, 567-569; Over de verliezen in Dien Bien Phu ook: J.J. Arzalier, 'Dien Bien Phu: les pertes militaires', in: Pierre Journoud en H. Tertrais ed., *La bataille de Dien Bien Phu entre histoire et mémoire* (Parijs 2004) 155-157; vgl. ook: Jean-Jacques Arzalier, 'Dien Bien Phu. Les pertes humaines' 20 november 2003 (www.academia.edu/51071031_Dien_Bien_Ph_u_Military_Casualties_Dien_Bien_les_pertes). De auteur geeft aan dat het door het ontbreken van sommige gegevens lastig is definitieve getallen te noemen. Voor de wijze waarop de Franse krijgsgevangenen werden behandeld wijs ik op het werk van Amédée Thevenet, *J'ai survécu à l'enfer des camps Viêt-Minh* (Parijs 2006). Hij geeft een goed beeld van de ellende van de Franse militairen, de vele doden door hongersnood, uitputting, ziekte en dwangarbeid én van de wijze waarop zij door de Vietminh werden gehersenspand.

³¹ Meulendijks, *Verschuivende beelden*, passim, vooral 217-224, 306-328, 335-343; P.A.J. Meulendijks, 'Shifting images of the Dien Bien Phu crisis of 1954', *SHAFR Newsletter* 32(2001) 1-35. Verder over het verloop van de strijd: Windrow, *Last valley*, 366-658. De uitspraken van politici en militairen en de perspublicaties in Keesings Historisch Archief, vgl. *KHA* (1953-1954), 10935-10938, 10991, 11012-11014, 11024-11026. Verder: *Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower. 1953-1961* (Washington 1958-1961); hier: *Public Papers: Eisenhower, 1953*, 16; *United States Department of State Bulletin* (Washington 1953-1954); hier *Department of State Bulletin* (9 februari 1953) 212-216; Zhang, *Deterrence and strategic culture*, 161-162; George C. Herring, "'A good stout effort": John Foster Dulles and the Indochina crisis, 1954-1955', in: Richard Immerman ed., *John Foster Dulles and the diplomacy of the cold war: a reappraisal* (Princeton 1990) 213-233, vooral 216 en 221; George C. Herring en Richard H. Immerman, 'Eisenhower, Dulles, and Dien Bien Phu: "The day we didn't go to war" revisited', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 81-104; Melanie Billings-Yun, *Decision against war. Eisenhower and Dien Bien Phu, 1954* (Washington 1988); William J. Duiker, *U.S. containment policy and the conflict in Indochina* (Stanford 1994) 171-172; Laurent Césari, *La France, les Etats Unis et l'Indochine, 1945-1957* (Parijs 1991) 719-720; Robert F. Futrell, *The United States Air Force in Southeast Asia. The advisory years to 1965* (Washington 1981) 25; Laurent Césari en Jacques de Folin, 'Military necessity, political impossibility: the French viewpoint on Operation Vautour', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 105-120, aldaar 119; John Prados, *The sky would fall. Operation Vulture: the U.S. bombing mission in Indochina, 1954* (New York 1983) 145-148; vgl. de foutieve datering in: Edwin Bickford Hooper, Dean C. Allard en Oscar P. Fitzgerald, *The United States Navy and the Vietnam conflict I, The setting of the stage to 1959* (Washington 1976) 255. Vgl. ook: Jian, 'China and the first Indo-China War', 102-107; Zhai, 'Transplanting the Chinese model', 710-712; Zhang, *Deterrence and strategic culture*, 152-188, vooral 159-160, 178-180, 182-188 (mijns inziens mitigeerde deze auteur de kansen op een Amerikaanse interventie in Zuidoost-Azië te sterk); Zhai, *Dragon, the lion, and the eagle*, 140-143, 148-150. Giaps meest uitgebreide visie over Dien Bien Phu in: Giap, *Dien Bien Phu*; Logevall, *Embers of war*, 426-547; Marc Frey, *Geschichte des Vietnamkriegs. Die Tragödie in Asien und das Ende des amerikanischen Traums* (achtste druk; Nördlingen 1998) 28.

³² Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 42-44, 324-329; Richard H. Immerman, 'The United States and the Geneva Conference: a new look', *DH* 14(1990) 43-66, vooral 54; James Cable, *The Geneva Conference of 1954 on Indochina* (New York en Londen 1986) passim, vooral 78-79; Denise Artaud, 'La menace américaine et le règlement indochinois à la conférence de Genève', *Histoire, économie et société* 13(1994) 47-63, vooral 52-53; *Foreign Relations of the United States: The Geneva Conference, 1952-1954 XIII, U.S. Department of State* (Washington 1981) 1575-1576, 1579-1580; Logevall, *Embers of war*, 549-614; Taylor, *History of the Vietnamese*, 558-561; Lam, *Viet Nam*, 242-247; Journoud, *Dien Bien Phu*, 206-225. Het citaat van Journoud: Pierre Journoud, 'Les guerres (1954-1991)', in: De Tréglodé, *Histoire du Vietnam*, 49-72, aldaar 50.

³³ Jean Michaud, 'The Montagnards and the state in northern Vietnam from 1802 to 1975. A historical overview', *Ethnohistory* 47(2000) 333-369, aldaar 349-353; Philippe Le Faïller, 'The Deo family of Lai Chau. Tradition power and unconventional practices', *JVS* 6(2011) 42-67, aldaar 55-67; Christian Culas en Jean Michaud, 'A contribution to the study of Hmong (Miao) migration and history', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 53(1997) 211-243, aldaar 227-231. Oudere werken over de rol van de minderheden in Dien Bien Phu: Bertrand De Hartingh, *Indépendance et dépendance et impuissance vietnamienne. Le cas de la République démocratique du Vietnam. Décembre 1953-Janvier 1957* (Parijs 1996) en Raymond Muëlle, *Combats en pays thaï de Lai Chau à Dien Bien Phu, 1953-1954* (Parijs 1999). De meest recente benadering bij Lentz, *Contested territory*, 1-204. Vgl. ook: Olivier Tessier, 'Les faux-semblants de la "révolution du thé"(1920-1945) dans la province de Phu Tho (Tonkin)', *Annales. Histoire, Science Sociales* (2013) 169-205.

Hoofdstuk 6

³⁴ Voor de laatste twee paragrafen: de oude beelden van Diem in: Denis Warner, *The last Confucian. Vietnam, South-East Asia and the West* (New York 1963), aldaar citaten 109-112, 114-117; Anthony T. Bouscaren, *The last of the mandarins: Diem of Vietnam* (Pittsburgh 1965). Over de jonge maar niet altijd even deskundige Amerikaanse journalisten: William Prochnau, *Once upon a distant war. David Halberstam, Neil Sheehan, Peter Arnett – Young war correspondents and their early Vietnam battles* (New York 1996). Een recenter en positiever beeld van Diem in: Philip E. Catton, *Diem's final failure. Prelude to America's war in Vietnam* (Lawrence 2002) en Miller, *Misalliance*. Over Diem voor 1954: Edward Miller, 'Vision, power, and agency. The ascent of Ngo Dinh Diem, 1945-1954', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam wars*, 135-171. Een uitgebreide discussie over Millers studie in H-Diplo Roundtable Review (www.h-net.org/~diplo/roundtable, volume XV (2013)) met bijdragen van David L. Anderson, Philip E. Catton, Gregory A. Daddis, Christopher Goscha, Sophie Quinn-Judge, Tuong Vu en Edward Miller. Vgl. verder Taylor, *History of the Vietnamese*, 561-565. Bijdragen in de bundel over Moyars boek: Philip E. Catton, 'Ngo Dinh Diem and South Vietnam reconsidered', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 29-39; Jessica Chapman, 'Governing the Vietnamese "masses". The United States, Ngo Dinh Diem, and the notion of *Triumph forsaken*', in: ibidem, 113-124; Edward Miller, 'Ngo Dinh Diem and the Vietnam War revisionism in Mark Moyar's *Triumph forsaken*', in: ibidem, 199-208. De neorevisionistische visie bij Moyar, *Triumph forsaken* en Shaw, *Lost mandate of heaven*. Verder: Jessica Chapman, *Cauldron of resistance. Ngo Dinh Diem, the United States, and 1950s Southern Vietnam* (Ithaca 2013); Seth Jacobs, *America's miracle man in Vietnam. Ngo Dinh Diem, religion, race, and U.S. intervention in Southeast Asia* (Durham 2004); Seth Jacobs, *Cold war mandarin. Ngo Dinh Diem and the origins of America's war in Vietnam, 1950-1963* (Lanham 2006); Geoffrey Stewart, *Vietnam's lost revolution. Ngo Dinh Diem's failure to build an independent nation, 1955-1963* (New York 2017); Asselin, *Vietnam's American War*, xxvi. Over de Dai-Vietbeweging: Guillemot, 'Penser le nationalisme révolutionnaire', 163-169 en Guillemot, *Dai Viêt*, 538-572. Over de Franse invloed bij de benoeming van Diem: Journoud, *Dien Bien Phu*, 223-225.

³⁵ Zie ook de vorige noot. Over de migratie naar Noord-Vietnam: Asselin, *Hanoi's road*, 18-20. Over de migratie van katholieken en anderen naar Zuid-Vietnam in 1954-1955: Anderson, *Trapped by success*, 77-78; Spector, *Advice and support*, 225-228; Herring, *America's longest war*, 56; Seth Jacobs, 'Our system demands the Supreme Being'. The U.S. religious revival and the "Diem experiment"', *DH* 25(2001) 614-619, aldaar 618 met voorbeelden van overdrijving in de katholieke pers; Peter Hansen, 'Bac Di Cu: Catholic refugees from the North of Vietnam, and their role in the Southern Republic, 1954-59', *JVS* 4(2009) 173-211; Journoud, *Dien Bien Phu*, 236-242; Thomas A. Dooley, *Deliver us from evil. The story of Viet Nam's flight to freedom* (New York 1956); vlg. hierover Logevall, *Embers of war*, 637, 666-670. Over een negatief en verwrongen Amerikaans beeld van de Cao Dai en de Hoa Hao: Jacobs, 'Our system demands the Supreme Being"', 607-608. Over de positie van de katholieken ook: Ketih, *Catholic Vietnam*, 208-249. Over de rol van Madame Nhu bij het vertrek van Nguyen Van Hinh: Monique Brinson Demery, *Finding the dragon lady. The mystery of Vietnam's Madame Nhu* (New York 2013) 86-90. Over de Dai-Vietpartij: Guillemot, *Dai Viêt*, 574-578.

³⁶ Over de historiografische verschuivingen betreffende Eisenhower en de achtergronden: Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 59-63, 111-115, 161-168, 224-226, 254-259, 289-291, 343-348, 395-406. Verder: Miller, *Misalliance*, 54-85, 108-124, aldaar 116. Kritisch over Eisenhowers Vietnampolitiek is Anderson, *Trapped by success*, 48-50, 91-120, 151-152, 202, 205-209, aldaar met uitspraken van Collins 105, 108, 109, 118, 205 en 209. Over Collins ook: David L. Anderson, 'J. Lawton Collins, John Foster Dulles, and the Eisenhower administration's "point of no return" in Vietnam', *DH* 12 (1988) 127-147. Verder: Herring, *America's longest war*, 56-59; Spector, *Advice and support*, 231-254; Artaud, 'Crisis in Saigon', 211-223. Over Genève: Immerman, 'United States and the Geneva Conference', 44, 46, 64-66; Herring, 'Good stout effort', 213-233, aldaar 233. De kritische uitlatingen over Genève in: *Christian Science Monitor* (21 juli 1954); *New York Herald Tribune* (23 juli 1954); *The New York Times* (25 en 27 juli 1954); *Time* (2 augustus 1954). Logevall, *Embers of war*, 623-631, 638-649, aldaar 624, 645-646. De uitlatingen in de Nationale Veiligheidsraad in: Herring, *America's longest war*, 41. Over de ZOAVO: Anderson, *Trapped by success*, 71-74; Herring, *America's longest war*, 48-49. De uitspraak van Dulles over Diem in: H-Diplo, 29 januari 2010, 16. De bewering van Sheehan in: Neil Sheehan, *A bright shining lie. John Paul Vann and America in Vietnam* (New York 1988) 138. Uitgebreid over de problemen die de Franse politieke en militaire vertegenwoordigers met Diem hadden: Artaud, 'Crisis in Saigon'.

³⁷ Miller, *Misalliance*, 124-149, aldaar 139 met de uitspraak van Diem over opoffering; Dwight D. Eisenhower, *The White House years. Mandate for change, 1953-1956* (New York 1963) 372. Over de verkiezingen van 1956: Robert F. Turner, 'Triumph forsaken as a path to setting the record straight', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 102-113, aldaar 106-108; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 476-479, aldaar 477 met de bekendmaking van Diem van 26 oktober 1956; Logevall, *Embers of war*, 651-654, 674-68; Moyar, *Triumph forsaken*, 16-18, 43-44, 52-55, 62-63, 216, 232-233; Mark Moyar, 'Section II response', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 140-169, aldaar 144-146.

³⁸ Miller, *Misalliance*, 148-157; Taylor, *History of the Vietnamese*, 564-566.

³⁹ Miller, *Misalliance*, 158-185; Catton, *Diems final failure*, 51-73; Logevall, *Embers of war*, 682-692; Biggs, *Quagmire*, 161-193; Frank Scotton, *Uphill battle. Reflections on Viet Nam counterinsurgency* (Lubbock, Tex. 2014) 75-78.

⁴⁰ Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 530-532; Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis*, 180-181; Guérin e.a., *Des montagnards aux minorités ethniques*, 69-73.

⁴¹ In mijn studie *Verdrongen geschiedenis* veronderstelde ik op basis van een vage foto dat Stan B-H Tan een vrouw was en schreef daarom over 'de Vietnamese historica'. Bij nader inzien blijkt Tan een man te zijn.

⁴² Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis*, 180-187; Guérin e.a., *Des montagnards aux minorités*, 53-59; Salemink, *Ethnography of Vietnam's Central Highlanders*, 179-256; Stan B-H Tan, "'Swiddens, resettlements, sedentarizations, and villages". State formation among the Central Highlanders under the First Republic, 1955-1961', *JVS* 1(2006) 210-252.

Hoofdstuk 7

⁴³ Asselin, *Hanoi's road*, passim, vooral 1-11; Nguyen, *Hanoi's war*, passim, vooral 1-14. Robert Brigham, *Guerrilla diplomacy. The NLF's foreign relations and the Vietnam War* (Ithaca N.Y. 1999). Over de rol van de zuiderlingen vooral: Robert Brigham, 'Why the South won the American War in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 97-117. Over de vergelijking van Noord en Zuid, zie Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 158. Verder: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 117-149.

⁴⁴ Asselin, *Hanoi's road*, 11-44; Nguyen, *Hanoi's war*, 17-48; Logevall, *Embers of war*, 617-624; Elliott, *Vietnamese War*, 85-110, aldaar 86 en 101 met cijfers over leden van de Vietminh; Quinn-Judge, 'Through a glass darkley', 118-132; William J. Duiker, 'Victory by other means. The foreign policy of the Democratic Republic of Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 47-77, aldaar 54-58.

⁴⁵ Asselin, *Hanoi's road*, 36-43; Nguyen, *Hanoi's war*, 17-47; Logevall, *Embers of war*, 631-635; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 112-118. De opmerking over een half miljoen slachtoffers bijvoorbeeld bij Lam Quang Thi, 'A view from the other side of the story. Reflections of a South Vietnamese soldier', in: Wiest, *Rolling thunder in a gentle land*, 116-136, aldaar 116. De vermelding van het onderzoek van Dang Phong bij Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 165-171, aldaar 166-169. Een onderbouwing dat Ho Chi Minh op de rem trapte: Ruscio, *Ho Chi Minh*, 343-356, aldaar 347. Verder: Taylor, *History of the Vietnamese*, 566-576; Malarney, *Culture, ritual and revolution*, 1-77, aldaar 26, 56-57 met citaten over Thinh Liet; Kleinen, *Facing the future*, 94-109; Luong, *Revolution in the village*, 186-195; Edwin E. Moïse, *Land reform in China and North Vietnam. Consolidating the revolution at the village level* (Chapel Hill 1983) passim, aldaar 222. De correctie van de landhervorming door Ho in Dutton, Werner and Whitmore, *Sources*, 496-500, aldaar 498. Vgl. ook: Olivier Tessier, 'Le "grand bouleversement" (Long trois lo dat): regards croisés sur la réforme agraire en République démocratique du Viêt Nam', *Bulletin de l'ÉFEO* 95(2008) 73-134.

⁴⁶ Zie hierover uitgebreid Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis*, 154-160.

⁴⁷ Michaud, 'Montagnards', 353-362; Christian C. Lentz, 'Making the Northwest Vietnamese', *JVS* 6(2011) 68-105; Christian C. Lentz, 'Mobilization and state formation on a frontier of Vietnam', *Journal of Peasant Studies* 38 (2011) 559-586; Lentz, *Contested territory*, 171-250, aldaar 190 de uitspraak van Khang, 221 van de Hmong en 227 de leuze uit 1957; Michaud en Culas, 'Contribution to the study of Hmong', 230-233; Mark McLeod, 'Indigenous peoples and the Vietnamese revolution, 1930-1975', *Journal of World History* 10(1999) 353-389.

⁴⁸ Jennifer Sowerwine, 'The politics of highland landscapes in Vietnamese statecraft. (Re)framing the dominant environmental imaginary', in: Thomas Sikor, Nghiem Phuong Tuyen, Jennifer Sowerwine, Jeff Romm e.a., *Upland transformations in Vietnam* (Singapore 2011) 51-72.

⁴⁹ Over de beperkte migratie voor de Tweede Wereldoorlog vgl. Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 414-416; over de migratiepolitiek in Noord-Vietnam, ibidem, 692-695; Andrew Hardy, *Red Hills. Migrants and the state in the highlands of Vietnam* (Honolulu 2003) 131-261, aldaar 243; Benoît de Tréglodé, *Heroes and revolution in Vietnam* (Singapore 2012) 88-90; Patricia Pelley, *Postcolonial Vietnam. New histories of the national past* (Durham en Londen 2002) 96-99.

⁵⁰ Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 170; Asselin, *Hanoi's road*, 36-41; Nguyen, *Hanoi's war*, 33-44; Peter Zinoman, 'Nhan Van – Giai Pham and Vietnamese "Reform communism" in the 1950s. A revisionist interpretation', *Journal of Cold War Studies* 13(2011) 60-100.

⁵¹ Asselin, *Hanoi's road*, 66-68, 83-87, aldaar 66-67 het verslag van de Britse diplomaten.

⁵² Asselin, *Hanoi's road*, 149; Florence Yvon-Tran, 'The chronicle of a failure. Collectivisation in Northern-Vietnam, 1958-1988', in: Bousquet en Brocheux, *Viêt-nam-exposé*, 331-356, aldaar 331-339; de studies van Vo Nhan Tri en Dang Phong bij

Guillemot, *Viet-Nam, fractures d'une nation*, 170-171; Kleinen, *Facing the future*, 109-137, aldaar 112 met de uitspraak van de boer uit 1992; Luong, *Revolution in the village*, 196-205, aldaar 197.

Hoofdstuk 8

⁵³ Zie de noot aan het einde van de volgende paragraaf.

⁵⁴ Voor deze en de vorige paragraaf: Asselin, *Hanoi's road*, 1-79, aldaar 53-56 met Resolutie 15; Asselin, *Vietnam's American War*, 97; Nguyen, *Hanoi's war*, 1-48, aldaar vooral 37-48; Duiker, 'Victory by other means', 58-61; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 123; William S. Turley, *The second Indochina War: A concise political and military history* (New York en Scarborough 1986) 19-21; Lovevall, *Embers of war*, 617-624, 630-633, 653-655, 684-701, aldaar met de bevinding van Fall over de moorden op de dorpshoofden 684-686; Elliott, *Vietnamese War*, passim, xx, 5, 67, 85-136, aldaar 86, 89, 110, 113, 119, aldaar 101 en 113 getallen over leden van de Vietminh; Hunt, *Vietnam's southern revolution*, 1-68; Brigham, *Guerrilla diplomacy*. Over het gebrek aan eensgezindheid bij de Vietnamese communisten vgl. Quinn-Judge, 'Through a glass darkley', 118-132; vgl. ook Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 149-177, aldaar 151-152, 157-158.

⁵⁵ Miller, *Misalliance*, 185-214; Taylor, *History of the Vietnamese*, 575-579; Catton, *Diem's finale failure*.

⁵⁶ Asselin, *Hanoi's road*, 72-145, aldaar 85, 89 over het Bevrijdingsfront, 94 Tran Minh Truong, 98 met het verslag van de Franse waarnemer, 110, 140 met Le Duans uitspraak over de neutralisering van Zuid-Vietnam, 241; Asselin, *Vietnam's War*, aldaar citaat 102; Nguyen, *Hanoi's war*, 48-84; Herring, *America's longest war*, 73-75; Turley, *Second Indochina War*, 18-32; Anderson, *Trapped by success*, 163-168; Spector, *Advice and support*, 310-373. Le Duans opmerkingen over Ho tegenover vertrouwelingen bij Bui Tin, *Following Ho Chi Minh. The memoirs of a North Vietnamese Colonel* (Londen 1995) en Bui Tin, *1945-1999. Vietnam. La face cachée du régime* (Parijs 1999) 71. Voor de herinneringen van Nguyen Thi Dinh: Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 478-486, aldaar 480, 482. De opmerking over 'de Beria van Vietnam' in: Céline Marangé, *Le communisme vietnamien, 1919-1991* (Parijs 2012) 280. Verder: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 158-162.

Hoofdstuk 9

⁵⁷ Miller, *Misalliance*, 214-232; Lawrence Freedman, *Kennedy's wars. Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam* (New York en Oxford 2000); Taylor, *History of the Vietnamese*, 578-582; McMaster, *Dereliction of duty*, 9-18; Robert S. McNamara, James G. Blight en Robert K. Brigham, *Argument without end. In search of answers to the Vietnam tragedy* (New York 1999) 40; Maxwell D. Taylor, *Uncertain trumpet* (s.l. 1960) 137-153; Robert Dallek, *John F. Kennedy. An unfinished life, 1917-1963* (New York en Londen 2003); Fred Kaplan, 'The war room. What Robert Dallek's new biography doesn't tell you about JFK and Vietnam', Internet. Slate.msn.com (19 mei 2003) 1-5, aldaar 1; John Prados, 'JFK and the Diem coup', Internet. The National Security Archive (5 november 2003). De Amerikaanse beleidsdocumenten in: Herring, *America's longest war*, 81-94, aldaar 81, 82 en 91; Robert Mann, *A grand delusion. America's descent into Vietnam* (New York 2001) 225-253, aldaar 225, 238 en 244 en *PP (Gravel ed.)* II, 110-116; Charlton en Moncrieff, *Many reasons why*, 82. Over het Zuid-Vietnamese leger: Spector, *Advice and support*, 219-380, aldaar vooral 375-380 en Herring, *America's longest war*, 62-64, 76, 95. De herinneringen van Frank Scotton: Scotton, *Uphill battle*, 1-25. De bijeenkomst in Washington in april 1962 over het meten van vooruitgang in de guerrilla-oorlog: Daddis, *No sure victory*, 39-40.

⁵⁸ Catton, *Diem's final failure*, 73-117; Catton, 'Ngo Dinh Diem', 34-35; Miller, *Misalliance*, 211-240; over Trinquier en andere theoretici over counterinsurgency vgl. ook: Daddis, *No sure victory*, 24-29; Taylor, *History of the Vietnamese*, 581-583; Scotton, *Uphill battle*, passim, vooral 9-13, 17-20, 145. Verder: Moyar, *Triumph forsaken*. De bundel met vijftien bijdragen van andere historici en drie antwoorden van Moyar: Wiest en Dodge, *Triumph revisited*, vooral: Mark Moyar, 'Section I response' 54-73, 'Section II response', 140-169 en 'Section III response', 208-223; Andrew J. Birtle, 'Triumph forsaken as military history', in Wiest en Doidge, *Triumph forsaken*, 124-140. De oudere studies: Jeffrey Race, *War comes to Long An. Revolutionary conflict in a Vietnamese province* (Berkeley 1972) 284-285; James Trullinger, *Village at war. An account of conflict in Vietnam* (tweede druk, New York 1993) 91; Elliott, *Vietnamese War*, 89-105.

⁵⁹ Miller, *Misalliance*, 239-248. De uitspraken van Amerikaanse politici in: Mann, *Grand delusion*, 254-281, aldaar 274, 276; Herring, *America's longest war*, 93-102 en McMaster, *Dereliction of duty*, 37; *PP (Gravel ed.)* II, 120; Sheehan, *Bright shining lie*, 212-265; Prochnau, *Once upon a distant war*, passim, vooral 140-141, 215-245, 324. Over de wijze waarop een neorevisionist als Moyar de nederlaag bij Ap Bac tot een zege van het Zuid-Vietnamese leger maakt: Miller, 'Ngo Dinh Diem', 199-209, aldaar 203; Hastings, *Vietnam*, 136-142. Vgl. ook Moyar, *Triumph forsaken*, 185-205; Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 10, 129, 165, 203, 220-221.

⁶⁰ Miller, *Misalliance*, 253-261, 302-311. Over de onderhandelingen tussen Hanoi en Saigon in 1963: Asselin, *Hanoi's road*, 155-158; Nguyen, *Hanoi's War*, 62-64 en Miller, *Misalliance*, 302-311. Verder: Mann, *Grand delusion*, 277-300, aldaar 296-297; Taylor, *History of the Vietnamese*, 583-585; Herring, *America's longest war*, 103-119, aldaar 108, 110 en 117; Demery, *Finding the dragon lady*, passim, aldaar citaten 1-3, 10, 140-141, 176, 190, 216 en 222.

⁶¹ Miller, *Misalliance*, 260-286. Over 'de derde weg' en de boeddhisten: Sophie Quinn-Judge, 'The search for a third force in Vietnam. From the Quiet American to the Paris Peace Agreement', in: Wynn Wilcox ed., *Vietnam and the West. New approaches*

(Ithaca, N.Y. 2010) 155-175; Quinn-Judge, *Third force*, 31-57. Oscar Salemink, 'Buddhism on fire. Buddhist protests against authoritarian regimes in Vietnam', in Paul E. Blaak ed., *Casa nova. Aspects of Asian societies* (Amsterdam 1995) 35-55 en Paul Mus, 'Le Bouddhisme dans l'histoire et la société vietnamiennes', in J. Chesnaux, G. Boudarel en D. Hémerly ed., *Tradition et révolution au Vietnam* (Parijs 1971) 58-73. Over Tich Tri Quang: Moyer, *Triumph forsaken*, 212-218, 317; kritiek hierop: James McAllister, 'Throwing down the gauntlet. *Triumph forsaken* and the revisionist challenge', in Wiest and Doidge, *Triumph revisited*, 191-199, aldaar 196-197; Scott Laderman, 'Imperial revanchism. Attempting to recover a post-war "noble cause"', in: ibidem, 90-102, aldaar 94-95; reactie daarop: Mark Moyer, 'Section III response', in: ibidem, 208-223, aldaar 216-219, 221 en 222; Edward Miller, 'Diem's final failure. Prelude to America's war in Vietnam', Internet. http://kyotoreview.cseas.kyoto-u.ac.jp/issue/issue2/article_239_p.html; Miller, 'Ngo Dinh Diem', 204-205; Edmund F. Wehrle, 'The paradox of western-style trade-unionism in South-Vietnam', in: Wilcox, *Vietnam and the West*, 143-155; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 554-561 met aandacht voor de boeddhistische herleving en Thich Nhat Hanh, een aanhanger van het 'geëngageerde boeddhisme'; Taylor, *History of the Vietnamese*, 583-591; Scotton, *Uphill battle*, 50-73, aldaar citaat 72.

⁶² Miller, *Misalliance*, 286-327; Quinn-Judge, 'Search for a third force'; John Prados, *The White House tapes. Eavesdropping on the president* (a book-and-cd-set) (New York 2003); Prados, 'JFK and the Diem coup', 1-9; *PP (Gravel ed.)* II, 751-766, aldaar 757; Howard Jones, *Death of a generation. How the assassinations of Diem and JFK prolonged the Vietnam War* (New York 2003) 297-347, 407-433; Herring, *America's longest war*, 108-119; Taylor, *History of the Vietnamese*, 588-590; Catton, *Diem's final failure*, 185-209; Dallek, *John F. Kennedy*, 672-684; Logevall, *Choosing war*, 69-73; Scotton, *Uphill battle*, 75-77, aldaar 75-76.

⁶³ John M. Newman, *JFK and Vietnam. Deception, intrigue, and the struggle for power* (New York 1992) 49, 127, 180, 290-291, 321-324, 457; McNamara, *In retrospect*, 95-97; Jones, *Death of a generation*, 221-247, 377-407, 443-445; Dallek, *John F. Kennedy*, 684-685, 710; Logevall, *Choosing war*, 74; Seymour Hersh, *The dark side of Camelot* (Boston 1997); vgl. ook: James K. Galbraight, 'JFK wanted out of Vietnam', *Boston Review* (25 november 2003); Thomas C. Reeves, *A question of character. A life of John F. Kennedy* (New York 1991); Noam Chomsky, *Rethinking Camelot. JFK, the Vietnam War, and U.S. political culture* (Boston 1993); Herring, *America's longest war*, 104-105, 118-119; Michael H. Hunt, *Lyndon Johnson's war. America's cold war crusade in Vietnam 1945-1968* (New York 1996) 68-71; Mann, *Grand delusion*, 283, 726; Jeffrey Donovan, 'U.S.: 40 years after his assassination, Kennedy's mystique lives on (part 1)', Internet, RFE/RL (21 november 2003); Freedman, *Kennedy's wars*; Arthur M. Schlesinger Jr., *A thousand days: John F. Kennedy in the White House* (Boston 1965); Robert L. Bartley, 'Kennedy's Vietnam', *Wall Street Journal* (16 juni 2003) met kritiek op de biografie van Dallek; Fredrik Logevall, 'Kennedy and what might have been', in: Ward, *Vietnam War*, 90-96.

Hoofdstuk 10

⁶⁴ Over de periode november 1963-juni 1965: vooral Taylor, *History of the Vietnamese*, 590-598 en Quinn-Judge, *Third force*, 56-61 en 80-95, aldaar 87 Khanhs uitspraak over het nieuwe kolonialisme, 92 het citaat uit het boek van Nguyen Huu Thai en 95 Nguyen Van Trung over de onmogelijkheid een sociale revolutie door de voeren tijdens de oorlog. Verder: Stur, *Saigon at war*, 61-65 en 93-99 met een afwijkende datum van de persconferentie (25 februari 1965). Over de rol van de boeddhisten ook: Salemink, 'Buddhism on fire', 44-46 en Kahin, *Intervention*, 185-201, 294. De herinneringen van Truong Nhu Tang (met David Chanoff en Doan Van Toai), *A Vietcong memoir* (San Diego, New York en Londen 1985) passim, vooral 87-102, aldaar 92-93 over de Beweging voor Zelfbeschikking en de beginselverklaring. Verder: Mann, *Grand delusion*, 303-307; Herring, *America's longest war*, 121-126; *PP (Gravel ed.)* III, 17-42, aldaar 42; McMaster, *Dereliction of duty*, 47-60. Over de ministers van de Dai-Vietpartij: Guillemot, 'Penser le nationalisme révolutionnaire', 153-164, 168-169. Een publicatie van Thich Nhat Hanh, *Vietnam. The lotus in the sea of fire* (Londen 1967).

⁶⁵ Asselin, *Hanoi's road*, 145-212, aldaar 165 toespraak Le Duan van 22 november 1963; Asselin, *Vietnam's American War*, 108-112; Nguyen, *Hanoi's war*, 60-83; Quinn-Judge, 'Through a glass darkley', 124-127; Taylor, *History of the Vietnamese*, 601-603; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 131-138. De nuanceringen bij Quinn-Judge, *Third force*, 61-78 en Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 173-184. De opvatting van Guillemot in Guillemot, *Viet-Nam, fractures d'une nation*, 172-178, aldaar 173; vgl. Alec Holcombe, in: *H-Diplo* (2011) 7-14, aldaar 11.

⁶⁶ Nguyen, *Hanoi's War*, 70-75; Asselin, *Hanoi's road*, 174-178; Scotton, *Uphill battle*, passim, vooral 83-85, 90, 148, 156, 187, 188; Elliott, *Vietnamese War*, 191-221.

Hoofdstuk 11

⁶⁷ Een aantal oudere en recente werken waarin Johnsons Vietnampolitiek centraal staat: Larry Berman, *Planning a tragedy. The Americanization of the war in Vietnam* (New York 1982) 93, 112, 145-150; Kathleen J. Turner, *Lyndon Johnson's dual war. Vietnam and the press* (Chicago 1985) 150, 164-165; Kahin, *Intervention*, 66, 126, 191, 216, 239, 245, 383, 400-401; John P. Burke en Fred I. Greenstein, met de medewerking van Larry Berman en Richard Immerman, *How Presidents test reality. Decisions on Vietnam, 1954 and 1965* (New York 1989) 256-274; George W. Ball, 'Top secret: the prophecy the president rejected. How valid are the assumptions underlying our Viet-Nam policies?', *The Atlantic Monthly* 41(juli 1972) 35-49, aldaar 36; Brian VanDeMark, *Into the quagmire. Lyndon Johnson and the escalation of the Vietnam War* (New York en Oxford 1991) 219-

222; David M. Barrett, *Uncertain warriors. Lyndon Johnson and his Vietnam advisers* (Lawrence 1993) 11-12, 16-17, 43, 108-119, 161-188; Hunt, *Lyndon Johnson's war*, 72-107, aldaar 107 (Een ouder werk met aandacht voor de factor culturele arrogantie: Loren Baritz, *Backfire. A history of how American culture led us into Vietnam and made us fight the way we did* (New York 1986)); George C. Herring, 'Lyndon Johnson's war?', *DH* 21(1997) 645-651; McMaster, *Dereliction of duty*, 76-78, 105-106, 208, 323-335, aldaar 333; Logevall, *Choosing war*, xvi-xxv, 347, 384-387, 393-394; George C. Herring, *LBJ and Vietnam. A different kind of war* (Austin 1994) 130; Lloyd C. Gardner, *Pay any price. Lyndon Johnson and the wars for Vietnam* (Chicago 1995) 5, 633; Robert Dallek, *Flawed giant. Lyndon Johnson and his times, 1961-1973* (New York 1998) 626-628; Fredrik Logevall, 'Bringing in the "other side". New scholarship on the Vietnam War', *Journal of Cold War Studies* 33(2001) 77-93, aldaar 91; Mann, *Grand delusion*, 2-4, 723-730. Over verschuivingen in de Amerikaanse diplomatieke geschiedschrijving: P.A.J. Meulendijks, 'Een kwijnende tak van de Amerikaanse geschiedbeoefening? De overwonnen crisis van de Amerikaanse diplomatieke geschiedenis', *TrG* 108(1995) 336-360. Moyars opvattingen: Moyar, *Triumph forsaken*, vooral xxiii, 306, 322-326; vgl. ook Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 135-137, 142, 167, 172, 187, 194 en 214 met kritiek op Moyar en diens reactie. Tuong Vu's visie: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 178, 294-295.

⁶⁸ McMaster, *Dereliction of duty*, 47-85, aldaar 48; Mann, *Grand delusion*, 303-308, 312, aldaar 304; Herring, *America's longest war*, 121-129; *PP* (Gravel ed.) III, 17-42, aldaar 42; Doris Kearns, *Lyndon Johnson and the American dream* (New York 1976) 252; Fredrik Logevall, "'There ain't no daylight'". Lyndon Johnson and the politics of escalation', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam War*, 91-109.

⁶⁹ Sedgwick Tourison, *Secret Army, secret war. Washington's tragic spy operation in North Vietnam* (Annapolis 1995); Sedgwick Tourison, *Project Alpha. Washington's secret military operations in North Vietnam* (New York 1997). Vgl. over de geheime oorlog tegen Noord-Vietnam ook: Richard H. Shultz Jr., *The secret war against Hanoi. Kennedy's and Johnson's use of spies, saboteurs, and covert warriors in North Vietnam* (New York 1999) en Kenneth Conboy en Dale Andradé, *Spies and commandos. How America lost the secret war in North Vietnam* (Lawrence 2001). Over het Tonkinincident: Edwin E. Moïse, *Tonkin Gulf and the escalation of the Vietnam war* (Chapel Hill 1996) passim, vooral 4-7, 50-68, 101-107, 203; Ronnie E. Ford, 'New light on Gulf of Tonkin', Internet. The HistoryNet.com/Vietnam (28 juli 1997); vgl. hierover ook: Mann, *Grand delusion*, 342-371, aldaar vooral 358-361; Herring, *America's longest war*, 133-137; McMaster, *Dereliction of duty*, 108, 120-137. De recente publicatie van Moïse met de vergelijking van 1898, 1964 en 2003: Edwin E. Moïse, 'Tonkin Gulf in historical perspective', *Passport. The Society of Historians of American Foreign Relations Review* (september 2014) 46-51. Een studie met scherpe kritiek op de houding van de leden van het Congres: Ezra Y. Siff, *Why the Senate slept. The Gulf of Tonkin resolution and the beginning of America's Vietnam War* (Westport en Londen 1999). Het standaardwerk over het Amerikaanse Congres en de Vietnam Oorlog: Gibbons, *U.S. government and the Vietnam war*, voor dit gedeelte: Gibbons, *The U.S. government and the Vietnam war. Executive and legislative roles and relationships*, II 1961-1964.

⁷⁰ Nguyen, *Hanoi's War*, 70-75; Asselin, *Hanoi's road*, 197-200, aldaar 198 met uitspraak Britse consul en 199; James H. Wilbanks, *Vietnam War almanac* (New York 2009) 81-85.

⁷¹ Nguyen, *Hanoi's War*, 73-75; Logevall, *Choosing war*, passim, vooral 3, 347, 389-393, 399 en 412; vgl. Robert Jervis, 'H-Net Reviews', <http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=31577950218850> voor een punt van kritiek ten aanzien van Logevalls gedegen werk in verband met het door hem minimaliseren van de dominotheorie. Zie ook: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 291-293. Verder: Taylor, *History of the Vietnamese*, 597-599; McMaster, *Dereliction of duty*, 137-312, aldaar vooral 146-149, 163, 167-169, 213, 219, 262-267, 271-274, 287-288, 305-309; Herring, *America's longest war*, 140-147, 152, 156; *PP* (Gravel ed.) III, 417-419. Over Ball: James A. Bill, *George Ball. Behind the scenes in U.S. foreign policy* (New Haven 1997). Een historicus die sterk de nadruk legt op het 'idealistische' element in Johnsons Vietnampolitiek is Lloyd Gardner, vgl. Gardner, *Pay any price*. Over Taylors denkbeelden vgl. Robert Buzzanco, *Military dissent and politics in the Vietnam era* (Cambridge 1996) 191-192, 197-198, 205-212; *PP* (Gravel ed.) III, 452-462, aldaar 447; vgl. ook Maxwell Taylor, *The sword and the pen* (New York 1989) 329-331. William C. Westmoreland, *A soldier reports* (New York 1976; herdruk New York 1980) 165-166, 180-181, 186; Turley, *Second Indochina War*, 75. Historici die het belang van de besluiten van juli 1965 accentueren zijn onder anderen: Herring, *America's longest war*, 152-156; McMaster, *Dereliction of duty*, 313-322; Turley, *Second Indochina War*, 75; vgl. ook Logevall, "'There ain't no daylight'". Over de aanval in Pleiku: David W.P. Elliott, 'Official history, revisionist history, and wild history', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam War*, 277-305, aldaar 280, en McNamara, *Argument without end*, 173. Over de enclavestrategie en de Dien Bien Phu-analogie: Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 137-143.

⁷² Taylor, *History of the Vietnamese*, 598-602, aldaar 600 voor de typering van de regering van de Tweede Republiek; Turley, *Second Indochina War*, 65-66, 68-74, 84-86; John Bowman, *The Vietnam War. Day by Day* (Londen 1989) 62-73; Herring, *America's longest war*, 150-151, 173-182; Wilbanks, *Vietnam War almanac*, 155; Scotton, *Uphill battle*, 215-217. Over 'de derde weg' en de opstanden in Hue en Danang: Quinn-Judge, *Third Force*, 95-103, aldaar citaat Wurfel 102. Over de reactie van de Zuid-Vietnamese regering en de Amerikanen op de protesten ook: Stur, *Saigon at war*, 16, 56. Over de boeddhisten verder: Judy Tzu-Chun Wu, *Radicals on the road. Internationalism, orientalism, and feminism during the Vietnam era* (Ithaca en Londen 2013) 85-103, aldaar 90-92 citaat Thich Nhat Hanh; Robert J. Topmiller, *Lotus unleashed* (Lexington 2002) en Hanh, *Lotus in a sea of fire*. Verder: Tang, *Vietcong memoir*, 103-106.

Hoofdstuk 12

⁷³ De algemene strategische inzichten in: Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 178-190, aldaar 180 Hoang Van Thai, 180-181 Le Thanh Nghi, 185-186 Truong Chinh en Le Duan, en in Asselin, *Vietnam's American War*, 118-121, 123-125, 129-132. Ook: Bui Tin, 'Fight for the long haul. The war as seen by a soldier of the People's army of Vietnam', in: Wiest, *Vietnam's American War*, 118-121, 123-125, 129-132 en Bui Tin, *Fache cachée du regime*. Verder: Tom Mangold en John Penycate, *De tunnels van Vietnam. De ondergrondse strijd in het Cu Chi-district* (Weesp 1985); Nguyen Huy Toan, *War of liberation*, 278. Over de Ho Chi Minhroutes: John Prados, *The blood road. The Ho Chi Minh Trail and the Vietnam War* (New York 1999); John Prados, *The road south. The Ho Chi Minh trail*, in: Wiest, *Rolling thunder*, 74-96 en Christopher E. Goscha, 'The maritime nature of the wars for Vietnam (1945-75)', (2002) (http://www.vietnam.ttu.edu/events/2002_Symposium/2002_Papers_files/goscha/php). De cijfers van Dang Phong over de Ho Chi Minhroutes: Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 175-177. Het citaat van Elliott: David W.P. Elliott, 'Hanoi's strategy in the Second Indochina War', in: Jayne S. Werner en Luu Doan Huynh ed., *The Vietnam War. Vietnamese and American perspectives* (New York 1993) 70.

⁷⁴ Herring, *America's longest war*, 159-173; Turley, *Second Indochina War*, 66-68, 78-83, 89-98; James Clay Thompson, *Rolling Thunder. Understanding policy and program failure* (Chapel Hill 1980); Mark Clodfelter, *The limits of airpower. The American bombing of North Vietnam* (New York 1992). Over de luchtoorlog in het Zuiden: Donald J. Mrozek, *Air power and the ground war in Vietnam. Ideas and actions* (Washington 1989). De opmerking van Johnson over de body count en de kritische kanttekeningen over de effectiviteit van de bombardementen in: Mark Bowden, *Hue 1968. A turning point in the American War in Vietnam* (Londen 2017) 24-29; McNamara over de bombardementen: *PP(Gravel ed.)* IV, 232 en 350. Over de effecten van de bombardementen op lange termijn: Edward Miguel en Gérard Roland, 'The long-run impact of bombing Vietnam', *Journal of Development Economics* 96(2011)1-15; Theo Tran, Jean-Paul Amat en Françoise Piro, 'Guerre et défoliation dans le Sud Viêt-Nam, 1961-1971', *Histoire et Mesure* 22(2007) 71-107. Over het gebrek aan effectiviteit van de bombardementen ook: Mai Elliott, *R-AND in Southeast Asia. A history of the Vietnam War era* (Santa Monica 2010) 94-103, 117-120, 206, 221-223. De cijfers over de omvang van het communistische leger in het Zuiden: *Vietnam. The anti-U.S. resistance for national salvation 1954-1975: military events* (Hanoi s.d.); Tran Quoc Tuan e.a., *History of the General Staff during the resistance war against de Americans to save the nation 1954-1975* (Hanoi 2010) 287; Turley, *Second Indochina War*, 131; Asselin, *Vietnam's American War*, 151 en Hastings, *Vietnam*, 336, 406. Over de grondoorlog: Harold Moore en Joseph Galloway, *We were soldiers once...and young: Ia Drang-the battle that changed the war in Vietnam* (New York 1992). Zie hierover Westmoreland zelf in: Westmoreland, *Soldier reports*, 149-151; Wim Klinkert, 'Waarom verloren de Amerikanen de oorlog in Vietnam? Enkele militaire visies', *Leidschrift* 19(2004) 103-121. Over de wijze waarop de Amerikaanse legerleiding de vooruitgang probeerde vast te stellen: Daddis, *No sure victory*, passim, aldaar 53 de citaten van Daddis en Cooper, 96 over de overdrijving van de body counts, 97 het verhaal over de 25e Infanteriedivisie; Daddis, *Westmoreland's War*, aldaar 171 Holbrook, 25-26 en 40 Galula, 30 Trinquier, 56-57 Westpoint; David Ross in: Al Santoli, *Everything we had. An oral history of the Vietnam War by thirty-three American soldiers who fought it* (New York 1981) 50. Over de oorlogsmisdaden: Greiner, *Krieg ohne Fronten*, passim, citaat Westmoreland 216, citaten over krijgsgevangenen 220. Het boek *Kill anything that moves* van de Amerikaanse journalist-historicus Nick Turse heeft hetzelfde thema als onderwerp. De visie van de (neo-) revisionisten: Birtle, 'Triumph forsaken as military history'. Verder: Wilbanks, *Vietnam War almanac*, 136, 138, 143, 149, 175, 189, 193, 194, 198. Gard in: Ward, *Vietnam War*, 154. Over de (neo-)revisionisten: Jeffrey Record, *The wrong war. Why we lost in Vietnam* (Annapolis, MD 1998); vgl. ook Jeffrey Record, 'How America's own military performance in Vietnam aided and abetted the "North's" victory', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 117-137. Over het naïeve en ineffektieve optreden van de inlichtingendiensten: John Prados, 'Impatience, illusion, and asymmetry. Intelligence in Vietnam', in: ibidem, 137-153. Over het argument dat search and destroy had kunnen worden vervangen door een effectieve counterinsurgency: Marc Jason Gilbert, 'The cost of losing the "other war" in Vietnam', in: ibidem, 153-201. Een antropologische benadering: A. Terry Rambo, 'Culture, environment and human settlement in the uplands of Vietnam', in: A. Terry Rambo, *Searching for Vietnam. Selected writings on Vietnamese culture and society* (Kyoto 2005) 109-113; Rambo, 'Why are they winning. A field note from wartime south', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 165-167; idem, 'The causes of Vietnamese refugee movement. An analysis of factors contributing to refugee migration in Thuong Duc district, Quang Nam province', in: ibidem, 210-221. Over de Noord-Vietnamezen en hun sympathisanten in het Zuiden: David Chanoff en Doan Van Toai, *Portrait of the enemy* (Londen 1986) 126-128. Verder: Scotton, *Uphill battle*, 156, 271-274; Philip Caputo, *A rumor of war* (New York 1977); Hastings, *Vietnam*, 236, 251-252.

⁷⁵ Ward, *Vietnam War*, 127, 160-163, 203-206 en 409-411; Chris Quispel, 'Brothers in arms.' Zwarte soldaten in Vietnam', *Leidschrift* 19(2004) 121-136. Over de culturele achtergronden en de situatie in het leger ook: Baritz, *Backfire*. Verhalen van zwarte soldaten in: Wallace Terry, *Zwarte soldaten in Vietnam* (Utrecht/Antwerpen; derde druk 1985).

⁷⁶ Thi, 'View from the other side', 116-136; Brigham, *ARVN*, passim; Robert K. Brigham, 'Dreaming different dreams. The United States and the army of the Republic of Vietnam', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 146-162, aldaar 147-149 en 155 citaten over het Zuid-Vietnamese leger; Wiest, *Vietnam's forgotten army*, passim; John Kleinen en Cao Xuan Tu, 'The Vietnam War through Vietnamese eyes. A review of literary fiction and cinema', in: Huynh Sanh Tong ed., *The Vietnam Review* (1998) 411-437; Loicano, 'Role of weapons', 37-80, aldaar 53 over het strategische falen van de Verenigde Staten, 59-60 over de Noord-Vietnamese oorlogspropaganda; McNamara, *Argument without end*, 320.

⁷⁷ Bui Tin, 'Fight for the long haul', 52-74; Asselin, *Vietnam's American War*, 121-126; Guillemot, *Vietnamiennes dans la guerre civile*, vooral 'Seconde partie. Féminiser la guerre du Viêt-Nam. Les jeunesses de choc (INXP) du sacrifice guerrier à la reconnaissance politique', 93-199, aldaar de vijf stormlopers 113, de citaten 138-139, 142-143, 147-148, 155 en 169. Een verkorte versie van dit hoofdstuk: François Guillemot, 'Death and suffering at first hand. Youth Shock brigades during the Vietnam War (1950-1975)', *JVS* 4(2009) 17-60; Bussarawan Teerawichitchainan, 'Trends in military service in Northern Vietnam, 1950-1995. A Socio-demographic approach', *JVS* 4(2009) 61-97; Karen G. Turner, "'Vietnam" as a women's war', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 93-112; Chanoff en Toai, *Portrait of the enemy*, 43-44, 46, 48, 63-65, 68, 112-113, 204-207; het dagboek van Dang Thuy Tram bij Hastings, *Vietnam*, 363.

Hoofdstuk 13

⁷⁸ De percentages over de doden bij Greiner, *Krieg ohne Fronten*, 43; het onderzoek in Danang: Heonik Kwon, 'Co so Cach Mang and the social network of war' in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam Wars*, 199-217; David Hunt, 'The My Tho grapevine and the Sino-Soviet split', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 79-93; John Mecklin, *Mission in torment. An intimate account of the U.S. role in Vietnam* (Garden City 1965) 74-78; Douglas Pike, *Vietcong. The organization and techniques of the National Liberation Front of South Vietnam* (Cambridge, MA 1966); Le Ly Hayslip en Diem Pham, 'Caught in the crossfire. The civilian experience', in: Wiest, *Rolling thunder*, 136-156; Hunt, *Vietnam's Southern revolution*, passim, aldaar vooral 108-109, 137-139 en 172. Over de culturele veranderingen vgl. A. Terry Rambo, 'Cultural change in rural South Vietnam (samen met Neil L. Jamieson)', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 167-210. Over de motieven voor vluchten: Rambo, 'Causes of Vietnamese refugee movement', *ibidem*, 210-221, aldaar 214; Le Thi-Que, A. Terry Rambo en Gary D. Murfin, 'Why they fled. Refugee movement during the spring 1975 communist offensive in South Vietnam', *ibidem*, 221-231.

⁷⁹ Over de vrouw in relatie tot de oorlogen de volgende studies: Karen Gottschang Turner en Phan Thanh Hao, *Even the women must fight. Memories of war from North Vietnam* (New York 1998); Sandra C. Taylor, *Vietnamese women at war. Fighting for Ho Chi Minh and the revolution* (Lawrence 1999); Nathalie Huynh Chau Nguyen, *Memory is another country. Women of the Vietnamese diaspora* (Santa Barbara, Cal. 2009); Gina Marie Weaver, *Ideologies of forgetting. Rape in the Vietnam War* (New York 2010); Guillemot, *Vietnamiennes dans la guerre civile*, 'Première partie. Brutalités, flottements, exils. Perceptions et voix féminines de la guerre du Viêt-Nam', 19-93, aldaar citaten 26, 45, 53, 54. Een meeslepend verhaal over de wederwaardigheden van een familie in oorlogstijd: Duong Van Mai Elliott, *The sacred willow. Four generations in the life of a Vietnamese family* (New York 1999). Le Ly Hayslip met Jay Wurts, *When heaven and earth changed places. A Vietnamese woman's journey from war to peace* (New York e.a. 1989), het citaat over de verkrachting 93, over de lust voor seks van de Amerikanen 177.

⁸⁰ Hardy, *Red hills*, 131-261, aldaar 243; cijfers over de migratie ook bij Guillemot, *Fractures d'une nation*, 232-237. Verder: De Tréglodé, *Heroes and revolution in Vietnam*, 88-90; Pelley, *Postcolonial Vietnam*, 96-99. Over de consequenties van het gebruik van ontbladeringsmiddelen: Tran, Amat en Pirot, 'Guerre et défoliation', 71-107, aldaar 75-76. Over de effecten tot op de dag van vandaag van de oorlogen, zie ook: Christina Schwenkel, 'War debris in postwar society. Managing risk and uncertainty in the DMZ', in: Vatthana Pholsena en Oliver Tappe ed., *Interactions with a violent past. Reading post-conflict landscapes in Cambodia, Laos and Vietnam* (Singapore 2013) 135-157.

⁸¹ Shaun Malarney, 'The realities and consequences of war in a Northern Vietnamese commune', in: Young and Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 65-79.

⁸² Andrew J. Rotter, 'The role of economic culture in victory and defeat in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 201-219. De radicale orthodoxe visie op de Vietnam Oorlog bij Gabriel Kolko, *Vietnam. Anatomy of war 1940-1975* (Londen en Sidney 1986); een eerdere versie van zijn werk verscheen in 1979. De term 'technowar' bij James William Gibson, *The perfect war. The war we couldn't lose and how we did* (New York 1986); 'industrial warfare' bij Record, 'America's own military performance', 130-132 en Record, *Wrong war*, 50-53.

⁸³ Over het gebruik van herbiciden: William Buckingham, *Operation Ranch Hand. The air force and herbicides in Southeast Asia, 1961-1971* (Washington 1981); Richard L. Stevens, *The trail. A history of the Ho Chi Minh Trail and the role of nature in the war in Viet Nam* (New York 1993); Prados, *Blood road*; Susan Hammond, 'Redefining Agent Orange, mitigating its impacts', in: Vatthana Pholsena en Tappe, *Interactions with a violent past*, 186-216; Diane Niblack Fox, 'Agent Orange, Vietnam, and the United States. Blurring the boundaries', in: Wilcox, *Vietnam and the West*, 175-195 met interviews met leden van getroffen families, aldaar 181-189; Tran, Amat en Pirot, 'Guerre et défoliation', 71-107. Het boek van het napalmmeisje op bladzijde 380: Kim Phuc Phan Thi, *Het napalmmeisje. Haar leven van vuur naar vrede* (derde druk; Utrecht 2018). Zij heeft de westerse schrijfwijze overgenomen en haar voornamen Kim Phuc vooraan gezet.

Hoofdstuk 14

⁸⁴ De tekst van dit hoofdstuk is ontleend aan 'De etnische factor in de oorlogen in Vietnam' in Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis*, 165-201. Het gedeelte over de Khmer Krom is ontleend aan hoofdstuk 5 in deze studie ('De Khmer Krom: van onderdanen van het grote rijk van Angkor tot een miskende Vietnamese minderheid'), zie *ibidem*, 91-97 en 103-105.

⁸⁵ Salemink, *Ethnography of Vietnam's Central Highlanders*, 129-257; Oscar Salemink, 'Creating a Dega homeland. Vietnam's Central Highlanders', in Vivienne Wee ed., *Political fragmentation in Southeast Asia. Alternative nations in making* (Londen en New York 2004) (ook in: *Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam. Rotterdamse nascholingsconferentie geschiedenis 8 oktober 2004* (Rotterdam 2004) 83-97, aldaar 87-91.

⁸⁶ Over de revisie wat betreft FULRO: Po Dharma, *Du FLM au FULRO*; William B. Noseworthy, 'Lowland participation in the irredentist "Highland liberation movement" in Vietnam, 1955-1975', *ASEAS – Austrian Journal of South-East Asian Studies* 6(1) 7-28, die ook is te vinden op het internet: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/37423/ssoar-aseas-2013-1-noseworthy-Lowland_participation_in_the_irredentist.pdf?sequence=1. Verder: 'Archive of Fulro Colonel Kosem to Shed New Light on Insurgency', <https://www.voacambodia.com/a/archive-of-fulro-colonel-kosem-to-shed-new-light-on-insurgency/4390161.html> en <https://www.hrw.org/reports/2002/vietnam/viet0402-03.htm>.

⁸⁷ Salemink, *Ethnography of Vietnam's Central Highlanders*, 129-257; Salemink, 'Creating a Dega homeland', 87-91; Patrick Rerat, 'Les Montagnards, peuples autochtones des hauts plateaux du Central Vietnam', *Les Cahiers d'Outre-Mer* (2001) 157-178, aldaar 164-168; Vatthana Pholsena, 'Highlanders on the Ho Chi Minh Trail. Representations and narratives', *Critical Asian Studies* 40(2008) 445-474, aldaar citaten 453-456, 469.

⁸⁸ Mai Na M. Lee, *Dreams of the Hmong kingdom. The quest for legitimation in French Indochina, 1850-1960* (Madison Wisc. en Londen 2015); Jane Hamilton-Meritt, *Tragic mountains. The Hmong, the Americans, and the secret wars for Laos, 1942-1992* (Bloomington en Indianapolis 1999) passim; Nguyen Tran Lam, 'Migration and development. Migration patterns of the Hmong in Vietnam through history', in: Frédéric Bourdier ed., *Development and dominion. Indigenous peoples of Cambodia, Vietnam and Laos* (Bangkok 2009) 187-214. Voor het relaas van een vluchteling: Kao Kalia Yang, *The late homecomer. A Hmong family memoir* (Minneapolis 2008).

⁸⁹ Pamela McElwee, "Blood relatives" or uneasy neighbors? Kinh migrant and ethnic minority interactions in the Truong Son mountains', *JVS* 3(2008) 81-116 over de Bru, Paco en Katu; Hickey, *Shattered world*; Gerald Cannon Hickey, *Free in the forest. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands 1954-1976* (New Haven, CT en Londen 1982); Gerald Cannon Hickey, *Sons of the mountains. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954* (New Haven 1982); Guérin e.a., *Des montagnards aux minorités ethniques*, 76-80.

⁹⁰ Taylor, *Khmer lands*, 24-26, 102-128. Over de veranderingen in de waterhuishouding van de Mekongdelta: ibidem, 25-27 en Biggs, *Quagmire*. Verder: Taylor, 'Losing the waterways', 500-541, aldaar 516-518, 520-526 voor de citaten; Robert L. Turkoly-Joczik, 'Cambodia's Khmer Serei movement', *Asian Affairs* 15(1988) 48-62. Michelle Vachon, 'Kampuchea Krom. The battles and bargains that left a people behind', *The Cambodia Daily*, 1 oktober 2007 (ook: <https://www.cambodiadaily.com/stories-of-the-month/kampuchea-krom-the-battles-and-bargains-that-left-a-people-behind-277>). Zij geeft een beknopt overzicht van de geschiedenis van Kampuchea Krom en de Khmer Krom. Sites met informatie over de Khmer Krom, de KKF en de protesten in Cambodja: <http://khmerkrom6tinh.blogspot.com/p/chau-doc-is-city-in-giang-province.html>; <https://khmerkrom.org/>; <https://www.voacambodia.com/a/mekong-delta-should-return-to-khmer-krom-group-says/1955549.html>; <https://sokheounnews.files.wordpress.com/2010/05/6-theve-unfairly-been-forced-to-give-their-kampuchea-citizenship280a6.pdf>; <http://21provinces.blogspot.com/2011/08/true-history-of-khmer-krom.html>; <http://khmerkromchildren.com/>; <https://www.voacambodia.com/a/archive-of-fulro-colonel-kosem-to-shed-new-light-on-insurgency/4390161.html>. Over de Hoa: Li Tana, 'Saigon's rice exports and Chinese rice merchants from Hongkong, 1870s-1920s', in: Thomas Engelbert, *Vietnam's ethnic and religious minorities. A historical perspective* (Frankfurt am Main 2016) 33-53; Mary Somers Heidhues, 'Violence against Chinese minorities in Vietnam and Indonesia (1945-1949). China's diplomatic response', in: ibidem, 53-75; Thomas Engelbert, 'Vietnamese-Chinese relations in southern Vietnam during the first Indochina conflict', *JVS* 3(2008) 191-230.

Hoofdstuk 15

⁹¹ Asselin, *Vietnam's American War*, 134-138, 142-148; Nguyen, *Hanoi's War*, 78, 90; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 178-210; Brigham, *Guerrilla diplomacy. NLF's foreign relations*; Wu, *Radicals on the road*, 1-12, 107-277, aldaar citaten 109, 160-161. De kritische literatuur: Herbert Aptheker, *Mission to Hanoi* (New York 1966) aldaar 61 en 95; Staughton Lynd en Thomas Hayden, *The other side* (New York 1967) aldaar 90, 94, 120 en 124; Mary McCarthy, *Vietnam* (New York 1967); Mary McCarthy, *Hanoi* (New York 1968) aldaar 5, 20; Harrison Salisbury, *Behind the lines – Hanoi* (New York 1967) en Susan Sontag, *Trip to Hanoi. Journey to a city at war* (New York 1968).

⁹² Ward, *Vietnam War*, 120-122, 148, 190-196, 222, 230-234, 304, 394-397, 404-406, 426, 438-440, 450-453, 478-482, 516-521; Tom Wells, *The war within. America's battle over Vietnam* (Lincoln 2005) passim, aldaar citaat 577-579; Jacco Pekelder, "Bringing the war home." De Vietnamoorlog en de radicalisering van de jaren zestig', *SH* 11/12-39 (2004) 500-508; Wu, *Radicals on the road*, 15-104, aldaar citaat 59.

⁹³ Over Marigold: Jerzy Michalowski, 'Polish secret peace initiatives in Vietnam', Cold War International History Project, Virtual Archive, 2000 (http://wwics.si.edu/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=library.document&id=377); Herring, *America's longest war*, 182-186; James G. Herschberg (met medewerking van L.W. Gluchowski), "Who murdered 'Marigold'?"

– New evidence on the mysterious failure of Poland's secret initiative to start U.S.-North Vietnamese peace talks, 1966', Cold War International History Project, Virtual Archive, 2000 (http://wwics.si.edu/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=library.document&id=914). Over Groot-Brittannië: Kevin Boyle, 'The price of peace. Vietnam, the pound, and the crisis of the American empire', *DH* 27(2003) 37-73, aldaar 46; John Dumbrell en Sylvia Ellis, 'British involvement in Vietnam peace initiatives, 1966-1967: Marigolds, Sunflowers, and "Kosygin week"', *DH* 27(2003) 113-150, aldaar 117, 125, 134, 139 en 149; Sylvia Ellis, *Britain, America, and the Vietnam War* (Westport 2004); Peter Busch, *All the way with JFK? Britain, the U.S. and the Vietnam War* (Oxford 2003). Vgl. Harold Wilson, *The Labor government 1964-1970. A personal record* (Londen 1971) 345-366, vooral 365; Chester L. Cooper, *The lost crusade* (Londen 1971) 351-368, aldaar 362. Over de Noord-Vietnamese afwegingen vgl. McNamara, Blight en Brigham, *Argument without end*, 284-291. Een oudere studie over de pogingen in 1966 en 1967 een einde aan de oorlog te maken van twee journalisten die erg eenzijdig het falen van de vredespogingen leggen bij de Amerikaanse bombardementen en het Amerikaanse besluitvormingsproces: David Kraslow en Stuart H. Loory, *The secret search for peace in Vietnam* (New York en Toronto 1968).

⁹⁴ Algemeen: George C. Herring, 'Fighting without allies. The international dimensions of America's defeat in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 77-97. Over Canada: Victor Levant, *Quiet complicity. Canadian involvement in the Vietnam War* (Toronto 1986); Douglas A. Ross, *In the interests of peace. Canada and Vietnam, 1954-1973* (Toronto 1984). Een genuanceerde benadering met kritiek op de rol van Canada: Andrew Preston, 'Balancing war and peace. Canadian foreign policy and the Vietnam War, 1961-1965', *DH* 27(2003) 73-112. Over Zweden: Fredrik Logevall, 'The Swedish-American conflict over Vietnam', *DH* 17(1993) 421-446. Over Nederland: Rimko van der Maar, *Welterusten mijnheer de president. Nederland en de Vietnam-oorlog* (Amsterdam 2007); Rimko van der Maar, 'De Nederlandse regering en de Amerikaanse interventie in Vietnam, 1965-1973', *TiG* 117(2004) 338-360; Idem, 'Dutch Minister for Foreign Affairs Joseph Luns and the Vietnam War (1963-1971)', in: C. Goscha, M. Vaisse, *La guerre du Vietnam et l'Europe, 1963-1973* (Brussel 2003) 103-115; Idem, 'De Nederlandse Vietnambeweging, 1965-1973', in: Kleinen e.a., *Leeuw en draak*, 193-213. Verder: Fredrik Logevall, 'De Gaulle, neutralization, and American involvement in Vietnam, 1963-1964', *Pacific Historical Review* 61(1992) 69-102; Glen St. J. Barclay, *A very small insurance policy. The politics of Australian involvement in Vietnam, 1954-1967* (St. Luca 1988); Andreas W. Daum, Lloyd C. Gardner en Wilfried Mausbach ed., *America, the Vietnam War, and the world. Comparative and international perspectives* (Cambridge 2003); Jef Doyle en Jeffrey Grey, *Australia's Vietnam War* (College Station 2002); Matthew Jones, 'U.S. relations with Indonesia, the Kennedy-Johnson transition, and the Vietnam connection, 1963-1965', *DH* 26(2002) 249-281; Judith A. Klinghoffer, *Vietnam, Jews, and the Middle East. Unintended consequences* (New York 1999); Nick Pas, 'Van Dien Bien Phu tot bootvluchtelingen. Frankrijk en Vietnam sinds de dekolonisatie', *JH* 11/12-39 (2004) 484-492; Pekelder, "Bringing the war home"; 500-508.

⁹⁵ Voor de steun van de Volksrepubliek China in de strijd tegen de Fransen vgl. Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 390-393. Verder: Chen Jian, *Mao's China and the cold war* (Chapel Hill 2001); Chen Jian, 'China's involvement in the Vietnam War, 1964-1969', *The China Quarterly* 142(1995) 357-387; Qiang Zhai, *China and the Vietnam Wars 1950-1975* (Chapel Hill 2000); Xiaoming Zhang, 'The Vietnam War, 1964-1969. A Chinese perspective', *The Journal of Military History* 60(1996) 731-762, aldaar 747 citaat. Vgl. ook Qiang Zhai, 'Beijing and the Vietnam conflict, 1964-1965. New Chinese evidence', Internet. Cold War International History Project (CWIHP). Virtual Archive. Issues 6-7(1995-1996) 233-250 en Qiang Zhai, 'Beijing's position on the Vietnam peace talks, 1965-1968. New evidence from Chinese sources', Internet. CWIHP. Virtual Archive. Working paper 18(1997); Yang Kuisong, 'Changes in Mao Zedong's attitude toward the Indochina War, 1949-1973', Internet. CWIHP. Virtual Archive. Working paper 34(2002). De meest recente literatuur: Xiaobing Li, *A history of the modern Chinese army* (Lexington, KY 2007); Nicholas Khoo, *Collateral damage. Sino-Soviet rivalry and the termination of the Sino-Vietnamese alliance* (New York 2011); Xiaobing Li, *Building Ho's army. Chinese military assistance to North Vietnam* (Lexington, KY 2019) 239 het getal 1707; Shao Xiao en Xiaoming Zhang, 'Reassessment of Beijings economic and military aid to Hanoi's war, 1964-1975', *Cold War History* 19(2019) 547-567. Zie met name Xiaobing Li, *The dragon in the jungle. The Chinese army in the Vietnam War* (Oxford 2020) passim, vooral 1-23, het getal 1707 16, zie ook 107 met de Chinese militaire inzet. Over het aantal vliegtuigen van de Amerikaanse luchtmacht dat verloren ging volgens een Amerikaanse militaire historicus: Harry G. Summers, Jr., *Vietnam War almanac* (New York en Oxford 1985) 74. Bui Tins relativerende opmerkingen over de aanwezigheid van Chinese militairen in: Bui Tin, 'Fight for the long haul', 64-66. Ilya V. Gaiduk, *The Soviet Union and the Vietnam War* (Chicago 1996) passim, ix-xv, 17, 22-35, 58-72, 215, 272; vgl. een voortreffelijke samenvatting van dit boek: Ilya V. Gaiduk, 'The Vietnam War and Soviet-American relations, 1964-1975: new Russian evidence', Internet. Cold War International History Project. Virtual Archive. Bulletin 6-7 - Cold War in Asia (1995). In 2003 publiceerde Gaiduk een studie over de jaren 1954-1963: Ilya V. Gaiduk, *Confronting Vietnam. Soviet policy toward the Indochina conflict, 1954-1963* (Washington 2003). Een andere benadering bij Sergey Radchenko, 'Why were the Russians in Vietnam?', *The New York Times*, 27 maart 2018. Over de rol van de Stasi: Martin Grossheim, 'Fraternal support. The East German "Stasi" and the Democratic Republic of Vietnam during the Vietnam War', in: The Cold War International History Project Working Paper Series (<http://www.cwihp.org>) (September 2014) 1-31, aldaar citaat 5; *Asselin Vietnam's American War*, 140.

Hoofdstuk 16

⁹⁶ Nguyen, *Hanoi's war*, 80-82, 94-98; Duiker, 'Victory by other means', 67; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 545-458 met citaat Ho Chi Minh. Een gedetailleerd overzicht van de planning voor het Tetoffensief: Merle Pribbenow, 'General Vo Nguyen Giap and the mysterious evolution of the plan for the 1968 Tet offensive', *JVS* 3(2008) 1-33; verder: Quinn-Judge, *Third Force*, 111-121; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 189-196, met de toespraak van Le Duan op 15 januari 1968 in het Centraal Comité.

⁹⁷ *PP*(Gravel ed.) IV, 348-354, 424-456; Herring, *America's longest war*, 192-201, aldaar 199; Kearns, *Lyndon Johnson*, 311-314; uitgebreid hierover: Mann, *Grand delusion*, 499-569.

⁹⁸ De mythen over het Tetoffensief bij Edwin E. Moise, 'The myths of the Tet Offensive', in: Michael Arthur Aung-Thwin en Kenneth R. Hall ed., *New perspectives on the history and historiography of Southeast Asia. Continuing explorations* (New York 2011) 229-255; Pribbenow, 'General Vo Nguyen Giap', aldaar 25 citaat. De oudere literatuur: Don Oberdorfer, *Tet. The turning point in the Vietnam War* (Garden City 1971); Herring, *America's longest war*, 203-209; Tang, *Vietcong memoir*, 103-105; James J. Wirtz, *The Tet offensive. Intelligence failure in war* (Ithaca en Londen 1991); Ang Chen Guan, 'Decision-making leading to the Tet offensive (1968) – The Vietnamese communist perspective', *Journal of Contemporary History* 33(1998) 341-353. Over het bloedbad van Hue: Nha Ca, vertaald door en met een inleiding van Olga Dror, *Mourning headband for Hue. An account of the battle for Hue. Vietnam 1968* (Bloomington 2014); in verband met de opmerking over de gids en de schoolkinderen in verband hiermee ook: Lan Lu, 'Military and security', in: Taylor, *Voices from the Second Republic*, 159-179, aldaar 161. Over de voorbereidingen van de aanval op Hue en het verloop van de strijd ook uitgebreid: Bowden, *Hue 1968*. Over de dolkstoot van de media zie Robert Elegant, 'How to lose a war', *Encounter* 57(1981) 73-80; Turner, 'Triumph forsaken', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 110-113; (ook: <http://academics.wellesley.edu/Polisci/wj/Vietnam/Readings/elegant.htm>); Peter Braestrup, *The big story. How the American press and television reported and interpreted the crisis of Tet 1968 in Vietnam and Washington* (tweede druk; Boulder 1984). Voor een genuanceerd beeld van de rol van de media zie Daniel C. Hallin, *The 'Uncensored war'. The media and Vietnam* (New York 1986); Daniel C. Hallin, 'The "living-room war". Media and public opinion in a limited war', in: Wiest, *Rolling thunder*, 276-292; William M. Hammond, *Public Affairs. The military and the media, 1962-1968* (Washington 1986); Clarence R. Wyatt, *Paper soldiers. The American press and the Vietnam War* (New York 1993); Chester J. Pach Jr., 'The war on television. TV news, the Johnson administration, and Vietnam', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 450-470. Loi, *Fifty years of Vietnamese diplomacy*, 188-190. Over Pham Xuan An: Larry Berman, *Perfect spy. The incredible double life of Pham Xuan An. Time Magazine reporter & Vietnamese communist agent* (New York 2007) en Thomas A. Bass, *The spy who loved us. The Vietnam War and Pham Xuan An's dangerous game* (New York 2009). De kritiek van Moyar in Moyar, 'Section II response', in Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 150-151. Kritisch ook: Zalin Grant, 'Pham Xuan An. Vietnam top spy. Why did U.S. journalists love him?' (<http://www.Pythiapress.com/wartales/spy.htm>). Een samenvatting van de belegering van Khe Sanh en de vergelijkingen met Dien Bien Phu: Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 189-200. Uitvoerig over het Dien Bien Phu-syndroom: Westmoreland, *Soldier reports*, 413-418, 440-458 en Philip B. Davidson, *Vietnam at war. The history: 1945-1975* (New York en Oxford 1991) 442-449, 551-571. De boeken van Fall en Roy: Bernard B. Fall, *Hell in a very small place. The siege of Dien Bien Phu* (Philadelphia 1966) en Jules Roy, *La bataille de Dien Bien Phu* (Parijs 1963). De term 'Dien Bien Phu-syndroom' in: Braestrup, *Big story*, 344, 367-370, 380-382, 387-404, 410-423, 430-435. Verder: Bernard C. Nalty, *Air power and the fight for Khe Sanh* (tweede druk; Washington 1986) 110-111; Wirtz, *Tet offensive*, 132-139, 203-206; John Prados en Ray W. Stubbe, *Valley of decision. The siege of Khe Sanh* (Boston, New York en Londen 1991) 110, 270-272, 284-293, 349-353. Johnson schreef in zijn memoires dat Westmoreland hem in januari 1968 erop wees dat de communisten een overeenkomst zagen tussen Dien Bien Phu en Khe Sanh, vgl. Lyndon B. Johnson, *The vantage point. Perspectives of the presidency, 1963-1969* (New York 1971) 381; Quinn-Judge, *Third force*, 110-112. Walt W. Rostow, *The diffusion of power* (New York 1972) 465. Hoezeer Dien Bien Phu de president bezighield, blijkt ook uit het feit dat Rostow op 5 maart 1968 het verslag van een Hongaarse overloper (Janos Radvanyi), dat deze had gemaakt van een uiteenzetting van Giap over Dien Bien Phu, aan Johnson stuurde, vgl. Internet *KSDD* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d030568.jpg-c.jpg>. De brieven aan Scotton in Scotton, *Uphill battle*, 225-233. Over de relatie tussen de regering-Eisenhower, de pers en de publieke opinie ten tijde van de Dien Bien Phu-crisis: Meulendijks, *Verschuivende beelden*, 73-90. Internet *Khe Sanh Declassified Documents* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d092067.jpg-a.jpg>; Internet *KSDD* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d021168.jpg-i.jpg>; Internet *KSDD* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d020568.jpg-a.jpg>; Internet *KSDD* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d0022168.jpg-f.jpg>; <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d050768.jpg-j.jpg>.

⁹⁹ *PP* (Gravel ed.) IV, 538-584, aldaar 558, 563-568, 575-576; Herring, *America's longest war*, 211-228; Nguyen, *Hanoi's war*, 113-131, 148-150 met de Noord-Vietnamese afwegingen, aldaar 148 met het citaat van Tran Do; Tran Van Tra in: Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 463-474, aldaar 463. Over de politieke ontwikkelingen in het Zuiden vooral: Quinn-Judge, *Third force*, 105-11, 120-128 en Stur, *Saigon at war*, 195-222 over de katholieke critici, aldaar 197 citaat Nguyen Van Binh. Asselin, *Vietnam's American War*, 164-170; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 294; Tang, *Vietcong memoir*, 102-104.

Hoofdstuk 17

¹⁰⁰ Lien-Hang T. Nguyen, 'Cold war contradictions. Toward an international history of the Second Indochina War', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam Wars*, 219-251, aldaar 219-226; Nguyen, *Hanoi's War*, 131-133; Larry Berman, *No peace, no honor. Nixon, Kissinger, and betrayal in Vietnam* (New York 2001) 1-11, 240-275; Richard Nixon, *No more Vietnams* (New York 1985) vooral 9-10, 16-23, 188-189; Mann, *Grand delusion*, 3, 628-645, 730-731, aldaar 628 en 644; Jeffrey P. Kimball, *Nixon's Vietnam War* (Lawrence 1998) passim, vooral 63-87; Jeffrey Kimball, *The Vietnam War files. Uncovering the secret history of Nixon-era strategy* (Lawrence, Kansas 2004), vooral 8-42, 297-303, aldaar 11; vgl. ook Melvin Small, *The presidency of Richard Nixon* (Lawrence 1999) en Melvin Small, 'Richard Nixon and his troubled legacy. Deciding how to assess a Presidency stained by scandal', <http://www.tompaine.com/feature.cfm/ID/3386>; Asselin, *Vietnam's American War*, 163-206. Over Abrams: Lewis Sorley, *A Better War. The unexamined victories and final tragedy of America's last year in Vietnam* (San Diego, New York en Londen 1999); over Abrams ook: Lewis Sorley, *Thunderbolt. From the battle of the bulge to Vietnam and beyond. General Creighton Abrams and the army of his times* (New York 1998). Verder: Daddis, *Withdrawal*; Taylor, *Voices from the Second Republic*, 8, 31, 129, 162 en 167 voor de citaten; Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*; Veith, *Black April*. De drie journalisten die in de bundel uit 2019 schreven over Thieu's perspolitiek: de vooral in regeringsdienst werkzame Pham Tran, 'Life and work of a journalist', in: Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*, 117-127; de oorlogsverslaggeefster Vu Thanh Thuy, 'The Vietnam War in the eyes of a Vietnamese war correspondent', in: ibidem, 127-139 en de uitgeefster Trung Duong, 'Song Than's campaign for press freedom', in: ibidem, 139-155.

¹⁰¹ Nguyen, 'Cold war contradictions', 227-231; Nguyen, *Hanoi's War*, 129-149; Taylor, *History of the Vietnamese*, 605-608; Herring, *America's longest war*, 243-257; Hunt, *Lyndon Johnson's war*, 117-122; H.R. Haldeman, *The Haldeman diaries. Inside the Nixon White House* (New York 1994) 41-42, 50, 68-71, 83; Henry A. Kissinger, 'The Vietnam negotiations', *Foreign Affairs* 47(1969) 211-234, aldaar 219; Bowman, *Vietnam War*, 139, 142; Turley, *Second Indochina War*, 123-129, 133; Sorley, *Better War*, 117-120, 128; Henry Kissinger, *The White House Years* (Londen 1979) 226-311, vooral 277-283; Mann, *Grand delusion*, 3, 628-645, 730-731, aldaar 628 en 644; Kimball, *Nixon's Vietnam War*, passim, vooral 63-87; Kimball, *Vietnam War files*, 8-42, 297-303. Verder: Daddis, *Withdrawal*, passim, aldaar 51-52 over de madman-theorie, 55-56 en 73 over de andere geopolitieke werkelijkheid, 57-58 over NSSM-1, 47, 72-75 en 105-107 over de tegenstellingen tussen Abrams en de regering; Asselin, *Vietnam's American War*, 175-177 over Nguyen Thi Binh.

¹⁰² Taylor, *History of the Vietnamese*, 607-612; Taylor, *Voices from the Second Republic*; Daddis, *Withdrawal*, 90-103; Stur, *Saigon at war*, over Thieu 4, de opmerking over het democratische skelet in een autoritaire huid 8, 11, de term paranoïde 19, 50, 74, over Ngo Ba Thanh 58-61, 190, 194 en 228-234, over Ngo Cong Duc en Tran Ngoc Chau 216-222; Tuan Hoang, *Ideology in urban South-Vietnam*, passim, vooral 500-522; Quinn-Judge, *Third force*, 135-158, aldaar citaat Ngo Cong Duc 147-148, de kwinkslag 154. Over de vrouwen in de anti-oorlogsbeweging in Zuid-Vietnam verder: An Thuy Nguyen, 'The Vietnam women's movement for the right to live. A non-communist opposition movement to the American War in Vietnam', *Critical Asian Studies* 51(2019) 75-102.

¹⁰³ Trullinger, *Village at war*; Turley, *Second Indochina War*, 131-136; Mann, *Grand delusion*, 651-653; Sorley, *Better War*, xii-xiii, 20-22, 37, 42, 60-72, 74, 78, 80-81, 112-117, 124, 139-147 (over Phoenix), 154-157, 167, 172-173, 180-188, 190-195, 217-219; Herring, *America's longest war*, 251-257; George C. Herring, "'People's quite apart". Americans, South Vietnamese, and the war in Vietnam', *DH* 14 (1990) 1-23, aldaar 17-18; Tang, *Vietcong memoir*, 201-202. Getallen over terugtrekken bij Sorley, *Better War*, 178-179. Over het landhervormingsprogramma van Thieu vgl. Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 499-504 en Tran Quang Minh, 'A decade of public service. Nation-building during the Interegnum and Second Republic (1964-75)', in: Taylor, *Voices from the Second Republic*, 39-89. De inschatting van Asselin over het winnen van de oorlog: Asselin, *Vietnam's American War*, 174-175. De kritische noot bij Daddis, *Withdrawal*, 76-105 en 196-202, aldaar vooral 79, 91, 86-87 en 101-103, 102 citaat Amerikaanse militair; Nixon, *No more Vietnams*; Scotton, *Uphill battle*, 256-288, aldaar citaat 257.

¹⁰⁴ Nguyen, *Hanoi's War*, 155-158, 196-199, aldaar 197 over de 'gele muziek' en de katholieken; Nguyen, 'Cold war contradictions', 244; Asselin, *Vietnam's American War*, 167-168, 178-183. De typering van Ton Duc Thang in: Christoph Giebel, 'Telling life. An approach to the official biography of Ton Duc Thang', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 246-272, aldaar 267 en 269; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 196-204 met de politieke afwegingen in Hanoi.

¹⁰⁵ Nguyen, *Hanoi's War*, 162-223; Nguyen, 'Cold war contradictions', 231-234; Kissinger, *White House years*, 441-444 (over de onderhandelingen), 463-464, 468 (over de staatsgreep in Cambodja); Mann, *Grand delusion*, 653-657, 676-678; Turley, *Second Indochina War*, 137-143. Uitgebreid over de bombardementen: William Shawcross, *Sideshow. Kissinger, Nixon and the destruction of Cambodia* (New York 1979); Herring, *America's longest war*, 257-266; Sorley, *Better War*, 191, 200-214, 228-267, aldaar 235, 238 (een bord op 100 yards van de Laotiaans-Zuid-Vietnamese grens bevatte de volgende tekst: 'Warning, No U.S. personnel beyond this point', ibidem, 244); Kimball, *Nixon's Vietnam War*, 71-73. Zeer kritisch over de Amerikaanse bemoeienis met Cambodja zijn de volgende oudere studies: Shawcross, *Sideshow*, vooral 112-127 en Tad Szulc, *The illusion of peace. Foreign policy in the Nixon years* (New York 1978) 242-243. Zie ook: Daddis, *Withdrawal*, 118-135, 168-176.

¹⁰⁶ Nguyen, *Hanoi's War*, 231-261; Nguyen, 'Cold war contradictions', 233-238; Turley, *Second Indochina War*, 143-148; Sorley, *Better War*, 274, 304-305, 308, 318-343; Herring, *America's longest war*, 271-275, aldaar 273 met de uitspraak van Nixon over bombardementen; *The New York Times* (30 juni 1972); Dale Andradé, *America's last Vietnam battle. Halting Hanoi's 1972 Eastern*

Offensive (Lawrence 2001); Mann, *Grand delusion*, 702-704; W.R. Baker, 'The Eastern Offensive of 1972. A failure to use intelligence', *Military Intelligence. Professional Bulletin*, 17 (1997) 40-42, 60. Zie ook: Asselin, *Vietnam's American War*, 191-196; Daddis, *Withdrawal*, 182-193, aldaar vooral 191 met de effecten van het Lenteoffensief.

¹⁰⁷ Nguyen, *Hanoi's war*, 231-300, aldaar 247 telegram Le Duc Tho voor Xuan Thuy; Nguyen, 'Cold war contradictions', 236-239; Herring, *America's longest war*, 275-283; Turley, *Second Indochina War*, 149-156, aldaar 151; Mann, *Grand delusion*, 705-715, aldaar 707 en 708; Sorley, *Better War*, 349-357; Kissinger, *White House years*, 1314, 1429-1466, aldaar 1437 en 1448; Douglas Pike, 'North Vietnamese air defenses during the Vietnam War', in: William Head en Lawrence E. Grinter ed., *Looking back on the Vietnam War. A 1990s perspective on the decisions, combat and legacies* (Westport, Conn. 1993) 171; Taylor, *History of the Vietnamese*, 611-614; Daddis, *Withdrawal*, 195.

Hoofdstuk 18

¹⁰⁸ Veith, *Black April*, 1-15, 24-30, 58; George J. Veith en Merle Pribbenow, 'The return to war. North-Vietnamese decision-making 1973-1975', Cold War International History Project (November 2017); Frank Snepp, *Decent interval. An insider's account of Saigon's indecent end told by the CIA's chief strategic analyst in Vietnam* (Kansas 1977), passim, aldaar 42, 61, 489; Pierre Asselin, *A bitter peace. Washington, Hanoi, and the making of the Paris agreement* (Chapel Hill 2002) passim, vooral xi-xv, 178-191; Berman, *No peace, no honor*, 1-11, 240-275; Jeffrey Kimball, 'The case of the "decent interval"'. Do we now have a smoking gun?', *The SHAFR Newsletter*, 32-3(2001) 35-40, aldaar 38; Jussi Hanhimaki, 'Some more "smoking guns"? The Vietnam War and Kissinger's summitry with Moscow and Beijing, 1971-1973', *The SHAFR Newsletter*, 32-4(2001) 40-46, aldaar 41-44; Asselin, *Vietnam's American War*, 206-234, de oordelen over het hervatten van de oorlog 210, 213 en 220. De bespiegelingen van de communistische leiders in Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 203-205. Verder: Vo Nguyen Giap, *Unforgettable days* (Hanoi 1975); Van Tien Dung, *Our great spring victory* (New York 1977); *Anti-U.S. resistance for national salvation*, 300-305; Tang, *Vietcong memoir*, vooral 130-141; Scotton, *Uphill battle*, 295, 298, 313, 322-324.

¹⁰⁹ Herring, *America's longest war*, 282-298, aldaar 282, 290-291; Turley, *Second Indochina War*, 134, 162-182, 191, 201-204, aldaar 173; Sorley, *Better War*, 357, 363-381; Mann, *Grand delusion*, 715-722; Dung, *Great Spring victory*, 17-20; Popkin, *Rational peasant*; Wilbanks, *Vietnam War almanac*, 440-443; Elliott, *Vietnamese War*, 423-426, 470-471; Greiner, *Krieg ohne Fronten*, 43; Bui Tin, *Fache cachée du régime*, 119-124; Tang, *Vietcong memoir*, 215-218, 250; Quinn-Judge, *Third force*, 165-192; Asselin, *Vietnam's American War*, 206-234; Veith, *Black April*, 71-501.

Hoofdstuk 19

¹¹⁰ De getallen over het aantal gesneuvelden en gewonden op basis van Noord-Vietnamese bronnen: Nguyen, *Hanoi's War*, 317 noot 38. Lam, *Viet Nam*, 311-313; Herring, *America's longest war*, 302-304; Taylor, *History of the Vietnamese*, 614-620; Tang, *Vietcong memoir*, vooral 186-200, 258-290; Paul André, 'L'évolution du parti communiste Vietnam', in: *Histoire & Liberté. Les cahiers d'histoire sociale. Guerres du Viêt Nam. Rêves et réalité* (48) juni 2012, 55-65; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 486-490 met de toespraak van Truong Chinh; Asselin, *Vietnam's American War*, 234-239; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 210-216, aldaar citaat Le Duan 212-213, het citaat over de houding van de communistische leiders en de economische ontwikkeling 238; Quinn-Judge, *Third force*, 175-192; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 206-220, aldaar citaat Ngo Ba Thanh 207. Voor de discussie over de executies in de jaren 1975-1978: Jacqueline Desbarats en Karl D. Jackson, 'Political violence in Vietnam. The dark side of liberation', *Indochina Report* (Singapore 1986); Jacqueline Desbarats, 'Repression in the Socialist Republic of Vietnam. Executions and population relocation', in: John Norton Moore ed., *The Vietnam debate. A fresh look at the arguments* (Lanham 1990), zie ook: <http://jim.com/repression.htm>; kritiek op haar visie: Gareth Porter and James Roberts, 'Creating a Bloodbath by statistical manipulation', *Pacific Affairs* 61(2) (Summer 1988) 303-310, een mening die werd gedeeld door de bekende Vietnamhistoricus Edward Moise blijkens een opmerking in zijn bibliografie van de Vietnam Oorlog en de nasleep daarvan (<http://www.clemson.edu/caah/history/facultypages/EdMoise/atroc.html>). Verder: Sophie Quinn-Judge, 'Victory on the battlefield; isolation in Asia. Vietnam's Cambodia decade, 1979-1989', in: Odd Arne Westad en Sophie Quinn-Judge, *The Third Indochina War. Conflict between China, Vietnam and Cambodia 1972-1979* (Londen en New York 2006) 207-231, vooral 209 met de resolutie van november 1975 en 210-211; Ngo Vinh Long, 'The socialization of South Vietnam', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 126-152, aldaar 127 citaat toespraak Truong Chinh en 132-146; Vo Nhan Tri, *Vietnam's economic policy since 1975* (Singapore 1990). Algemene informatie over de ontwikkeling van Vietnam na 1975: David W.P. Elliott, *Changing worlds. Vietnam's transition from cold war to globalization* (Oxford 2012) passim, aldaar ix-xi; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 447-450; Huy Duc, 'Why I write – Preface to "Ben thang cuoc" (The winning side) <https://phamvuluaha.wordpress.com/2013/06/20/why-i-write-the-winning-side/>; Hy V. Luong, 'Postwar Vietnamese society. An overview of transformational dynamics', in: Hy V. Luong ed., *Postwar Vietnam. Dynamics of a transforming society* (Singapore 2003) 1-27; Martin Gainsborough, *Vietnam. Rethinking the state* (Londen en New York 2010) 21-25, 55 en 191. Drie populair geschreven algemene werken over het nieuwe Vietnam: Murray Hiebert, *Chasing the tigers. A portrait of the New Vietnam* (New York, Tokio en Londen 1996); Mark A. Ashwill met Thai Ngoc Diep, *Vietnam today. A guide to a nation at a crossroads* (Boston en Londen 2005) 79-127 met een uitgebreide uiteenzetting over de culturele

en mentale verschillen tussen Vietnam en het Westen; William Ratliff, *Vietnam rising. Culture and change in Asia's tiger cub* (Oakland, Cal. 2008) vii-xvii, 18-21. Een interessante korte blik op het verleden en heden van Vietnam: Hien Do Benoit, *Idees reçues sur le Viet Nam* (tweede druk; Parijs 2021).

¹¹¹ Bénédicte Chéron, *Le Viet Nam, des blessures de l'histoire à l'Asie du XXIe Siècle* (Perpignan 2009) 57-59; Herring, *America's longest war*, 300-302; Lam, *Viet Nam*, 314-317; Taylor, *History of the Vietnamese*, 614-617; Brantly Womack, *China and Vietnam. The politics of asymmetry* (New York 2006) 186-206; Khamoly Dy, *A history of Democratic Kampuchea (1975-1979)* (Phnom Penh 2007); Michiel Kroesbergen, *Uit de schaduw van Pol Pot. Nuon Chea en de Rode Khmer* (Utrecht 2020) over Broeder nummer Twee Nuon Chea met veel citaten uit het proces tegen hem in de periode 2009-2014 (2019). Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 221-231, aldaar citaat Giap 228, citaat Truong Chinh 231; Asselin, *Vietnam's American War*, 239-244; Ben Kiernan, 'External and indigenous sources of Khmer Rouge ideology', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 187-207; Long, 'Socialization of South Vietnam', 136 over de Chinese steun aan de Rode Khmer; Christopher Goscha, 'Vietnam, the Third Indochina War and the meltdown of Asian internationalism', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 152-187; Odd Arne Westad, 'Introduction. From war to peace to war in Indochina', in: ibidem, 1-12, aldaar 10; Quinn-Judge, 'Victory on the battlefield', 214-215, 218-219 over de aanhoudende buitenlandse steun voor de Rode Khmer als de reden waarom Vietnam zich zo laat uit Cambodja terugtrok; over het onderscheiden van de motivatie voor de inval van Vietnam in Cambodja en het (positieve) effect, vgl. Westad, 'Introduction', 10 en Goscha, 'Vietnam, the Third Indochina War', 175. Zie ook Li, *Dragon in the jungle*, 11-13, 259-263.

¹¹² Herring, *America's longest war*, 315-319, aldaar 315; Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution*, 216-221, aldaar citaat Tran Quoc Hoan 218. Vooral: Cécile Menétray-Monchau, 'The changing post-war US strategy in Indochina', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 65-87, aldaar 65 getallen over MIA's, 67-71 en 80 over de periode Ford en 71-82 over de periode Carter. De Vietnamese historici met kritiek op de ideologische bevangenheid van Vietnam: Luu Doan Huynh, 'The (and Vietnam-ASEAN relations in the 1970s', in: ibidem, 103-126.

Hoofdstuk 20

¹¹³ Lam, *Viet Nam*, 248-253, 282-290, 298-305, aldaar citaten 248-249, 284-285, 288, 301-302; Kleinen en Tu, *Vietnam War through Vietnamese eyes*, 3-7, aldaar 8; Dutton, Werner en Whitmore, *Sources*, 522-536, 542-554, aldaar citaten 530-536, 544-545; Taylor, *History of the Vietnamese*, 611; Phan Huy Le, 'Dao Duy Anh (1904-1988). Le parcours semé d'embûches d'un historien', *Moussons* (24-2014), ook: <http://moussons.revues.org/3055> 1-17; Zinoman, 'Nhan Van-Giai Pham', 60-100, aldaar 75 citaat *Cuu Quoc*; Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation*, 183-188, aldaar 186.

¹¹⁴ Lam, *Viet Nam*, 332-349; Chéron, *Viet Nam*, 83-9. De boeken van Duong Thu Huong: *Blind Paradijs* (Amsterdam 1994), *Roman zonder titel* (Amsterdam 1995) en *Voorbij de illusies* (Amsterdam 1997). Verder: Bao Ninh, *Het verdriet van Vietnam* (Breda 1994). Lan P. Duong, *Treacherous subjects. Gender, culture, and trans-Vietnamese feminism* (Philadelphia 2012) passim over een aantal Vietnamese films met aandacht voor het genderspect. Een werk waarin de etnocentrische westerse beeldvorming in de Amerikaanse films en literatuur, waarbij weinig of geen aandacht is voor de Vietnamese en de Vietnamese cultuur, centraal staat, is: Renny Christopher, *The Viet Nam War, the American War. Images and representations in Euro-American and Vietnamese exile narratives* (Amherst 1995) aldaar vooral 70-86 over Le Ly Hayslip. Een vergelijkbare studie: John Kleinen, 'Framing "the other". A critical review of Vietnam War movies and their representation of Asians and Vietnamese', *Leidschrift* 19 (2004) 137-167. Over de films waarin de herinnering aan de Vietnam Oorlog een centrale plaats had vgl. Mark Philip Bradley, 'Contests of memory. Remembering and forgetting war in the contemporary Vietnamese cinema', in: Hue-Tam Ho Tai, *The country of memory. Remaking the past in late socialist Vietnam* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2001) 196-227; *De Filmkrant* 166 (april 1996) 12. Ik laat de Amerikaanse Vietnamfilms hier buiten beschouwing. Die zijn genoegzaam bekend en hierover is in het Westen al veel gepubliceerd. Zij horen ook eerder thuis in een geschiedenis van de Verenigde Staten, gezien het beeld dat zij geven van de westerse (Amerikaanse) kijk op Azië en Vietnam. Een thema dat daarbij de laatste decennia aandacht van onderzoekers heeft gekregen is de etnocentrische vertekening in deze films van de Vietnamese en van Vietnam. Voor zover Vietnamezen daarin al een gezicht krijgen, wordt dat in belangrijke mate bepaald door westerse vooringenomenheid en het ontbreken van de noodzakelijke kennis van de achtergronden van de geschiedenis van Vietnam. Daarbij worden de westerse beschaving en de westerse mens meestal hogere kwaliteiten toegekend dan de Vietnamese cultuur of de Vietnamezen en worden deze laatste veelal in stereotiepe en niet zelden negatieve of clichématige beelden geschetst. Het tweede boek van Le Ly Hayslip: Le Ly Hayslip, *Child of war, woman of peace* (New York 1993).

¹¹⁵ Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 287-289; Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis*, 29-44 over de mythische geschiedschrijving over de prehistorie en de inzichten van Nguyen Phuong en moderne historici, aldaar 35-39 over de betekenis van Nguyen Phuong; Wynn Wilcox, *Allegories of the Vietnamese past. Unification and the production of a modern historical identity* (New Haven 2011) 12-15 en 116-134.

¹¹⁶ Vooral Pieter Meulendijks, 'De Vietnam Oorlog en de geschiedenis van Vietnam. Verschuivende perspectieven', *Ex Tempore* 35(2016) 173-190. Verder: Pelley, *Postcolonial Vietnam*, passim, aldaar 21-22 citaat Tran Huy Lieu; Kleinen, 'Tropicality and topicality', 351-354; Hayden Leslie Cherry, 'Social communication and colonial archeology in Vietnam', Asia Research Institute. Working Paper Series 21 (maart 2004) (www.ari.nus.edu.sg/pub/wps.htm) 1-17. Het als laatste

genoemde argument van de sterke nadruk op het noorden is van Kahin in Kahin, *Intervention*; vgl. ook Bringham, 'Why the South won', 97-99. Twee voorbeelden van een mythisch beeld van het verleden, in dit geval van de landhervorming en de publicaties in *Nhan Van* en *Giai Pham* in 1956, worden besproken in de volgende bijdrage: Martin Grossheim, 'The year 1956 in Vietnamese historiography and popular discourse. The resilience of myths', in: Volker Grabowsky ed., *Southeast Asian historiography. Unravelling the myths. Essays in honor of Barend Jan Terriel* (Bangkok 2011) 306-317.

¹¹⁷ Comité Central du parti communiste du Vietnam, *Testament du président Ho Chi Minh* (Hanoi 2006) aldaar 9 over het afwijken van de wensen van Ho Chi Minh; Hue-Tam Ho Tai, 'Monumental ambiguity. The state commemoration of Ho Chi Minh', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 272-289; Bui Tin, *Face cachée*, 104-107; Giebel, 'Telling life', 246-272; Grossheim, *Ho Chi Minh*, 149-156; Christoph Giebel, 'Museum-shrine. Revolution and its tutelary spirit in the village of My Hoa Hung', in: Tai, *Country of memory*, 77-106; Hue-Tam Ho Tai, 'Introduction. Situating memory', in: ibidem, 1-21, aldaar 13; Peter Zinoman, 'Reading revolutionary prison memoirs', in: ibidem, 21-46, aldaar 35 over de memoires van Le Duan; Nora A. Taylor, 'Framing the national spirit. Viewing and reviewing painting under the revolution', in: ibidem, 109-135; Laurel B. Kennedy en Mary Rose Williams, 'The past without the pain. The manufacture of nostalgia in Vietnam's tourism industry', in: ibidem, 135-164; Hue-Tam Ho Tai, 'Faces of remembrance and forgetting', in: ibidem, 167-196; Bradley, 'Contests of memory', 196-227; Hue-Tam Ho Tai, 'Afterword. Commemoration and community', in: ibidem, 227-231; De Tréglodé, *Heroes and revolution in Vietnam*, passim, aldaar 28-29 citaat Trung Chinh, 97 citaat van het lid van de commissie van Nguyen Tuan en 162 citaat Tran Huy Lieu. Over de rol van propagandaposters: Sherry Buchanan, 'Red blood and yellow skin', in: David Heather en Sherry Buchanan, *Vietnam posters* (München, Berlijn, Londen en New York 2009) 4-18. Zie ook: Pieter Meulendijks, 'Vietnamese historici, "de nieuwe geschiedenis" en oorlogshelden', *Groniek* 49(2017) 297-307.

¹¹⁸ Het gedeelte over de plaats van de minderheden in de geschiedenis van Vietnam en de Vietnam Oorlog is vrijwel identiek aan de tekst in Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis*, 23-28. Zie ook: Patricia Pelley, 'The history of resistance and the resistance to history in post-colonial constructions of the past', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 237-244, aldaar 238-239; De Tréglodé, *Heroes and revolution in Vietnam*, passim, vooral 87-94, 177, aldaar 87 met de korte verhandeling van het Vietminh-lid; Pelley, *Postcolonial Vietnam*, 69-113.

Hoofdstuk 21

¹¹⁹ In grote lijnen gebaseerd op: Meulendijks, 'De Vietnam Oorlog en de geschiedenis van Vietnam', 173-174, 181-184 en Meulendijks, *Nieuwe geschiedenis*, 776-782. De literatuur: Heonik Kwon, *After the massacre. Commemoration and consolation in Ha My and My Lai* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2006) passim, aldaar 126 het gedicht over My Hoi (My Lai) en 165-172 het verhaal over Ba Ba Linh; Heonik, *Ghosts of war*, passim, aldaar 10 en 37-39 de verhalen over dolende zielen en 109-115 over Lien Hoa (Lotusbloem); Lam, *Viet Nam*, 319-324; Markus Schlecker, 'War-martyr bia. Commemoration and durability in rural Vietnam', in: Pholsena en Tappe, *Interactions with a violent past*, 78-96; Shaun Kingsley Malarney, "'The fatherland remembers you sacrifice". Commemorating war dead in North Vietnam', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 46-77, aldaar 50 met de uitspraak van Le Duan (vgl. ook: Shaun Malarney, 'Commemorating War Dead in Tinh Liet commune', in: Malarney, *Culture, ritual and revolution*, 172-189 en Malarney, 'Realities and consequences of war', 65-79). Over voorouderverering ook: Nguyen Van Huyen, *The civilization of Vietnam* (Hanoi 2013) 52-75 (een herdruk van een werk uit 1967) en Kleinen, 'Fantoempijn van de oorlog'. Verder: Viet Thanh Nguyen, *Nothing ever dies. Vietnam and the memory of war* (Cambridge Massachusetts en Londen 2016) passim, vooral 3-19; Christina Schwenkel, *The American War in contemporary Vietnam. Transnational remembrance and representation* (Bloomington and Indianapolis 2009); Christina Schwenkel, 'The ambivalence of reconciliation in contemporary Vietnamese memoryscapes', in: Scott Laderman en Edwin A. Martini, eds., *Four decades on. Vietnam, the United States, and the legacies of the Second Indochina War* (Durham en Londen 2013) 102-132. Vgl. ook: Lowe, *Angst en vrijheid*, 68.

Epiloog

¹²⁰ De typering van een chaotische nochtans proto-democratische nationale cultuur bij Stur, *Saigon at war*, 7. Verder: Guillemot, *Dai Viet*, 389; James Gavin, *Crisis now* (New York 1968) 62.

Bibliografie*

- Christiane d'Ainval, *Les belles heures de l'Indochine française* (Malesherbes 2001)
- Louis Allen, *The end of the war in Asia* (Londen 1976)
- David L. Anderson, J. Lawton Collins, John Foster Dulles, and the Eisenhower administration's "point of no return" in Vietnam', *Diplomatic History (DH)* 12 (1988) 127-147
- David L. Anderson, *Trapped by success. The Eisenhower administration and Vietnam, 1953-1961* (New York 1991)
- Dale Andradé, *America's last Vietnam battle. Halting Hanoi's 1972 Eastern Offensive* (Lawrence 2001)
- Paul André, 'L'évolution du parti communiste Vietnam', *Histoire & Liberté. Les cahiers d'histoire sociale*. La guerre du Viêt Nam. Rêves et réalité (48) juni 2012, 55-65
- Ang Chen Guan, 'Decision-making leading to the Tet offensive (1968) – The Vietnamese communist perspective', *Journal of Contemporary History* 33(1998) 341-353
- Frédéric Angleviel, *Poulo Condore. Un bain français en Indochine* (Parijs 2020)
- An Thuy Nguyen, 'The Vietnam women's movement for the right to live. A non-communist opposition movement to the American War in Vietnam', *Critical Asian Studies* 51(2019) 75-102
- Herbert Aptheker, *Mission to Hanoi* (New York 1966)
- Denise Artaud, 'La menace américaine et le règlement indochinois à la conférence de Genève', *Histoire, économie et société*, 13(1994) 47-63
- J.J. Arzalier, 'Dien Bien Phu: les pertes militaires', in: Pierre Journoud en Hugh Tertrais ed., *La bataille de Dien Bien Phu entre histoire et mémoire* (Parijs 2004)
- Mark A. Ashwill met Thai Ngoc Diep, *Vietnam today. A guide to a nation at a crossroads* (Boston en Londen 2005)
- Michitake Aso, *Rubber and the making of Vietnam. An ecological history, 1897-1975* (Chapell Hill 2018)
- Pierre Asselin, *A bitter peace. Washington, Hanoi, and the making of the Paris agreement* (Chapel Hill 2002)
- Pierre Asselin, *Hanoi's road to the Vietnam War, 1954-1965* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2013)
- Pierre Asselin, *Vietnam's American War. A history* (Cambridge 2018)
- W.R. Baker, 'The Eastern Offensive of 1972. A failure to use intelligence', *Military Intelligence. Professional Bulletin* 17 (1997) 40-42, 60
- George W. Ball, 'Top secret: the prophecy the president rejected. How valid are the assumptions underlying our Viet-Nam policies?', *The Atlantic Monthly* 41(juli 1972) 35-49
- Bao Ninh, *Het verdriet van Vietnam* (Breda 1994)
- Bao Dai, *Le dragon d'Annam* (Parijs 1984)
- Magali Barbieri, 'De l'utilité des statistiques démographiques de l'Indochine française (1862-1954)', *Annales de démographie historique* 113 (2007) 85-126
- Glen St. J. Barclay, *A very small insurance policy. The politics of Australian involvement in Vietnam, 1954-1967* (St. Luca 1988)
- Loren Baritz, *Backfire. A history of how American culture led us into Vietnam and made us fight the way we did* (New York 1986)
- David M. Barrett, *Uncertain warriors. Lyndon Johnson and his Vietnam advisers* (Lawrence 1993)
- Dixee R. Bartholomew-Feis, *The OSS and Ho Chi Minh. Unexpected allies in the war against Japan* (Lawrence, Kansas 2005)
- Robert L. Bartley, 'Kennedy's Vietnam', *Wall Street Journal* (16 juni 2003)
- Thomas A. Bass, *The spy who loved us. The Vietnam War and Pham Xuan An's dangerous game* (New York 2009)
- Larry Berman, *No peace, no honor. Nixon, Kissinger, and betrayal in Vietnam* (New York 2001)
- Larry Berman, *Perfect spy. The incredible double life of Pham Xuan An. Time Magazine reporter & Vietnamese communist agent* (New York 2007)
- Larry Berman, *Planning a tragedy. The Americanization of the war in Vietnam* (New York 1982)
- Pascale Bezançon, *Une colonisation éducatrice. L'expérience indochinoise (1860-1945)* (Parijs 2002)
- David Biggs, *Quagmire. Nation-building and nature in the Mekongdelta* (Seattle 2010)
- James A. Bill, *George Ball. Behind the scenes in U.S. foreign policy* (New Haven 1997)
- Melanie Billings-Yun, *Decision against war. Eisenhower and Dien Bien Phu, 1954* (Washington 1988)
- Andrew J. Birtle, 'Triumph forsaken as military history', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 124-140

* In het Vietnamees staat de clan-(familie-)naam voorop en de voornaam of voornamen staan achteraan (Sommige in het Westen wonende Vietnamezen schrijven echter hun clannaam achteraan). In de Vietnamese literatuur wordt de laatste (veelal derde) naam van een auteur meestal gebruikt voor een tweede verwijzing naar de redactie van een bundel. Omwille van de duidelijkheid voor de Nederlandse lezer heb ik er meestal voor gekozen de volledige Vietnamese naam te noemen als hiervan sprake is. Bundels waarnaar slechts een keer wordt verwezen heb ik bij het desbetreffende artikel volledig genoemd. Bundels waarnaar vaker wordt verwezen heb ik apart in de bibliografie opgenomen.

- Robert M. Blum, *Drawing the line. The origins of the American containment policy in East Asia* (New York 1982)
- Claude de Boisanger, *On pouvait éviter la guerre d'Indochine. Souvenirs 1941-1945* (Parijs 1977)
- Paul Bonnacerrère, *Par le sang versé. La Légion étrangère en Indochine* (tweede druk; Parijs 2006)
- Anthony T. Bouscaren, *The last of the mandarins: Diem of Vietnam* (Pittsburgh 1965)
- Gisèle L. Bousquet en Pierre Brocheux, *Viêt-Nam exposé. French scholarship on twentieth-century Vietnamese society* (Ann Arbor 2002)
- Mark Bowden, *Hue 1968. A turning point in the American War in Vietnam* (Londen 2017)
- John Bowman, *The Vietnam War. Day by Day* (Londen 1989)
- Kevin Boyle, 'The price of peace. Vietnam, the pound, and the crisis of the American empire', *DH* 27(2003) 37-73
- Mark Philip Bradley, 'Contests of memory. Remembering and forgetting war in the contemporary Vietnamese cinema', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 196-227
- Mark Bradley, 'Imagining America. The United States in radical Vietnamese anticolonial discourse', *The Journal of American – East Asian Relations* 4 (1995) 299-330
- Mark Philip Bradley, *Imagining Vietnam and America. The making of a postcolonial Vietnam, 1919-1950* (Chapel Hill 2000)
- Mark Philip Bradley en Marilyn B. Young ed., *Making sense of the Vietnam Wars. Local, national en transnational perspectives* (Oxford 2008)
- Peter Braestrup, *The big story. How the American press and television reported and interpreted the crisis of Tet 1968 in Vietnam and Washington* (tweede druk; Boulder 1984)
- Robert K. Brigham, *ARVN. Life and death in the South Vietnamese army* (Lawrence 2006)
- Robert K. Brigham, 'Dreaming different dreams. The United States and the army of the Republic of Vietnam', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 146-162
- Robert Brigham, *Guerrilla diplomacy. The NLF's foreign relations and the Vietnam War* (Ithaca N.Y. 1999)
- Robert Brigham, 'Why the South won the American War in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 97-117
- Pierre Brocheux, *Ho Chi Minh. A biography* (Cambridge 2007)
- Pierre Brocheux en Daniel Hémerly, *Indochine. La colonisation ambiguë 1858-1954* (tweede druk; Parijs 2001)
- Lester H. Brune en Richard Dean Burns, *America and the Indochina Wars, 1945-1990. A bibliographical guide* (Claremont, Ca. 1992)
- Sherry Buchanan, 'Red blood and yellow skin', in: David Heather en Sherry Buchanan, *Vietnam posters* (München, Berlin, Londen en New York 2009) 4-18
- William Buckingham, *Operation Ranch Hand. The air force and herbicides in Southeast Asia, 1961-1971* (Washington 1981)
- Russell D. Buhite, *Soviet-American relations in Asia, 1945-1954* (Norman 1981)
- Bui Tin, *1945-1999. Vietnam. La face cachée du régime* (Parijs 1999)
- Bui Tin, 'Fight for the long haul. The war as seen by a soldier of the People's army of Vietnam', in: Wiest, *Rolling thunder in a gentle land*, 52-74
- Bui Tin, *Following Ho Chi Minh. The memoirs of a North Vietnamese Colonel* (Londen 1995)
- John P. Burke en Fred I. Greenstein, met de medewerking van Larry Berman en Richard Immerman, *How Presidents test reality. Decisions on Vietnam, 1954 and 1965* (New York 1989)
- Peter Busch, *All the way with JFK? Britain, the U.S. and the Vietnam War* (Oxford 2003)
- Joseph Buttinger, *A dragon defiant. A short history of Vietnam* (New York 1971)
- Robert Buzzanco, *Masters of war. Military dissent and politics in the Vietnam era* (Cambridge 1996)
- James Cable, *The Geneva Conference of 1954 on Indochina* (New York en Londen 1986)
- Ivan Cadeau, *La guerre d'Indochine. De l'Indochine française aux adieu à Saïgon 1940-1956* (Parijs 2015)
- Philip E. Catton, *Diem's final failure. Prelude to America's war in Vietnam* (Lawrence 2002)
- Philip E. Catton, 'Ngo Dinh Diem and South Vietnam reconsidered', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 29-39
- Laurent Césari, *La France, les Etats Unis et l'Indochine, 1945-1957* (Parijs 1991)
- Laurent Césari, 'The French military and U.S. participation in the Indochina war', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 49-55
- Laurent Césari en Jacques de Folin, 'Military necessity, political impossibility: the French viewpoint on Operation Vautour', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 105-120
- David Chanoff en Doan Van Toai, *Portrait of the enemy* (Londen 1986)
- Jessica Chapman, *Cauldron of resistance. Ngo Dinh Diem, the United States, and 1950s Southern Vietnam* (Ithaca 2013)
- Jessica Chapman, 'Governing the Vietnamese "masses". The United States, Ngo Dinh Diem, and the notion

- of *Triumph forsaken*, in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 113-124
- M. Charlton en A. Moncrieff ed., *Many reasons why. The American involvement in Vietnam* (Londen 1978)
- Chat V. Dang, Hien V. Vo e.a., *The Vietnamese mayflowers of 1975* (Charleston S.C. 2009)
- Chen Jian, 'China and the first Indo-China War', *The China Quarterly* 140 (1993) 85-110
- Chen Jian, 'China's involvement in the Vietnam War, 1964-1969', *The China Quarterly* 142(1995) 357-387
- Chen Jian, *Mao's China and the cold war* (Chapel Hill 2001)
- Bénédicte Chéron, *Le Viet Nam, des blessures de l'histoire à l'Asie du XXIème Siècle* (Perpignan 2009)
- Noam Chomsky, *Rethinking Camelot. JFK, the Vietnam War, and U.S. political culture* (Boston 1993)
- Renny Christopher, *The Viet Nam War, the American War. Images and representations in Euro-American and Vietnamese exile narratives* (Amherst 1995)
- Chu Ngoc Son e.a., *An Tuong Dien Bien* (Een impressie van Dien Bien) (s.l. 2004)
- Catherine Clémentin-Ojha en Pierre-Yves Manguin ed., *A century in Asia. The history of the École Française d'Extrême-Orient 1898-2006* (Singapore 2007)
- Mark Clodfelter, *The limits of airpower. The American bombing of North Vietnam* (New York 1992)
- Comité Central du parti communiste du Vietnam, *Testament du président Ho Chi Minh* (Hanoi 2006)
- Kenneth Conboy en Dale Andradé, *Spies and commandos. How America lost the secret war in North Vietnam* (Lawrence 2001)
- Chester L. Cooper, *The lost crusade* (Londen 1971)
- Christian Culas en Jean Michaud, 'A contribution to the study of Hmong (Miao) migration and history', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 53(1997) 211-243
- Gregory A. Daddis, *No sure victory. Measuring U.S. army effectiveness and progress in the Vietnam War* (Oxford 2011)
- Gregory A. Daddis, *Westmoreland's war. Reassessing America's strategy in Vietnam* (Oxford 2014)
- Gregory A. Daddis, *Withdrawal. Reassessing America's final years in Vietnam* (Oxford 2017)
- Robert Dallek, *Flawed giant. Lyndon Johnson and his times, 1961-1973* (New York 1998)
- Robert Dallek, *John F. Kennedy. An unfinished life, 1917-1963* (New York en Londen 2003)
- Andreas W. Daum, Lloyd C. Gardner en Wilfried Mausbach ed., *America, the Vietnam War, and the world. Comparative and international perspectives* (Cambridge 2003)
- Philip B. Davidson, *Vietnam at war. The history: 1945-1975* (New York en Oxford 1991)
- Amiral Decoux, *A la barre de l'Indochine. Histoire de mon Gouvernement Général (1940-1945)* (Parijs 1949)
- Monique Brinson Demery, *Finding the dragon lady. The mystery of Vietnam's Madame Nhu* (New York 2013)
- Éric Deroo en Pierre Vallaud, *Indochine française, 1856-1956. Guerres, mythes et passions* (Parijs 2003)
- Jacqueline Desbarats, 'Repression in the Socialist Republic of Vietnam. Executions and population relocation', in: John Norton Moore ed., *The Vietnam debate. A fresh look at the arguments* (Lanham 1990)
- Jacqueline Desbarats en Karl D. Jackson, 'Political violence in Vietnam. The dark side of liberation', *Indochina Report* (Singapore 1986)
- Philippe Devillers, *Paris - Saigon - Hanoi. Les archives de la guerre, 1944-1947* (Parijs 1988)
- Thomas A. Dooley, *Deliver us from evil. The story of Viet Nam's flight to freedom* (New York 1956)
- Jef Doyle en Jeffrey Grey, *Australia Vietnam War* (College Station 2002)
- William Duiker, 'In search of Ho Chi Minh', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 19-37
- William J. Duiker, *Ho Chi Minh* (New York 2000)
- William J. Duiker, *The communist road to power in Vietnam* (Boulder 1981)
- William J. Duiker, *The Komintern and Vietnamese communism* (Athens 1975)
- William J. Duiker, *The rise of nationalism in Vietnam: 1900-1941* (Ithaca 1976)
- William J. Duiker, *U.S. containment policy and the conflict in Indochina* (Stanford 1994)
- William J. Duiker, 'Victory by other means. The foreign policy of the Democratic Republic of Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 47-77
- William J. Duiker, 'What is to be done? Ho Chi Minh's *Duong Kach Menh*', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 207-221
- John Dumbrell en Sylvia Ellis, 'British involvement in Vietnam peace initiatives, 1966-1967: Marigolds, Sunflowers, and "Kosygin week"', *DH* 27(2003) 113-150
- Peter M. Dunn, *The first Vietnam war* (New York 1985)
- Peter M. Dunn, 'The first Vietnam war. Aftershocks in the east', in: Elizabeth Jane Errington en B.J.C. McKercher ed., *The Vietnam war as history* (New York 1990) 17-42
- Duong Thu Huong, *Blind Paradijs* (Amsterdam 1994)
- Duong Thu Huong, *Roman zonder titel* (Amsterdam 1995)
- Duong Thu Huong, *Voorbij de illusies* (Amsterdam 1997)
- Duong Van Mai Elliott, *The sacred willow. Four generations in the life of a Vietnamese family* (New York 1999)

- George E. Dutton, Jayne S. Werner en John K. Whitmore ed., *Sources of Vietnamese tradition* (New York 2012)
- Dwight D. Eisenhower, *The White House years. Mandate for change, 1953-1956* (New York 1963)
- Robert Elegant, 'How to lose a war', *Encounter* 57(1981) 73-80
- Georgette Elgey, *Histoire de la IVe République. La République des contradictions 1951-1954* (Parijs 1968)
- David W.P. Elliott, *Changing worlds. Vietnam's transition from cold war to globalization* (Oxford 2012)
- David W.P. Elliott, 'Hanoi's strategy in the Second Indochina War', in: Jayne S. Werner en Luu Doan Huynh ed., *The Vietnam War. Vietnamese and American perspectives* (New York 1993) 70
- David W.P. Elliott, 'Official history, revisionist history, and wild history', in: Bradley and Young, *Making sense of the Vietnam War*, 277-305
- David W.P. Elliott, *The Vietnamese War. Revolution and social change in the Mekong Delta 1930-1975 (concise edition)* (New York en Londen 2007)
- Mai Elliott, *RAND in Southeast Asia. A history of the Vietnam War era* (Santa Monica 2010)
- Sylvia Ellis, *Britain, America, and the Vietnam War* (Westport 2004)
- Thomas Engelbert, 'Vietnamese-Chinese relations in southern Vietnam during the first Indochina conflict', *Journal of Vietnamese Studies (JVS)* 3(2008) 191-230
- Thomas Engelbert, *Vietnam's ethnic and religious minorities. A historical perspective* (Frankfurt am Main 2016)
- Bernard B. Fall, *Hell in a very small place. The siege of Dien Bien Phu* (Philadelphia 1966)
- Foreign Relations of the United States: The Geneva Conference, 1952-1954 XIII*, U.S. Department of State (Washington 1981)
- Anne Foster, 'Before the war: legacies from the early twentieth century in United States-Vietnam relations', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 116-130
- Lawrence Freedman, *Kennedy's wars. Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam* (New York en Oxford 2000)
- Marc Frey, *Geschichte des Vietnamkriegs. Die Tragödie in Asien und das Ende des amerikanischen Traums* (achtste druk; Nördlingen 1998)
- J.S. Furnivall, *Netherlands India. A study of plural economy* (Cambridge 1939)
- Robert F. Futrell, *The United States Air Force in Southeast Asia. The advisory years to 1965* (Washington 1981)
- Ilya V. Gaiduk, *Confronting Vietnam. Soviet policy toward the Indochina conflict, 1954-1963* (Washington 2003)
- Ilya V. Gaiduk, *The Soviet Union and the Vietnam War* (Chicago 1996)
- Martin Gainsborough, *Vietnam. Rethinking the state* (Londen en New York 2010)
- James K. Galbraight, 'JFK wanted out of Vietnam', *Boston Review* (25 november 2003)
- Lloyd C. Gardner, *Approaching Vietnam. From World War II through Dienbienphu, 1941-1954* (New York en Londen 1988)
- Lloyd C. Gardner, *Pay any price. Lyndon Johnson and the wars for Vietnam* (Chicago 1995)
- James Gavin, *Crisis now* (New York 1968)
- William C. Gibbons, *The U.S. government and the Vietnam War: executive and legislative roles and relationships. I-IV 1945-1960* (Princeton 1986-1995)
- James William Gibson, *The perfect war. The war we couldn't lose and how we did* (New York 1986)
- Christoph Giebel, 'Museum-shrine. Revolution and its tutelary spirit in the village of My Hoa Hung', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 77-106
- Christoph Giebel, 'Telling life. An approach to the official biography of Ton Duc Thang', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 246-272
- Marc Jason Gilbert ed., *Why the North won the Vietnam War* (New York 2002)
- Marc Jason Gilbert, 'Introduction', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 1-46
- Marc Jason Gilbert, 'The cost of losing the "other war" in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 153-201
- Christopher Goscha, *Vietnam. A New history* (New York 2016)
- Christopher Goscha, 'Vietnam, the Third Indochina War and the meltdown of Asian internationalism', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 152-187
- Christopher E. Goscha, *Going Indochinese. Contesting concepts of space and place in French Indochina* (tweede druk; Kopenhagen 2012)
- Volker Grabowsky ed., *Southeast Asian historiography. Unravelling the myths. Essays in honor of Barend Jan Terwiel* (Bangkok 2011)
- Bernd Greiner, *Krieg ohne Fronten. Die USA in Vietnam* (Hamburg 2009)
- Martin Grossheim, *Die Partei und der Krieg. Debatten und Dissens in Nordvietnam* (Berlijn 2009)
- Martin Grossheim, *Ho Chi Minh. Der geheimnisvolle Revolutionär. Leben und Legende* (München 2011)

- Mathieu Guérin, Andrew Hardy, Nguyen Van Chinh en Stan Tan Boon Hwee, *Des Montagnards aux minorités ethniques. Quelle intégration nationale pour les habitants des hautes terres du Viêt Nam et du Cambodge* (Parijs 2003)
- François Guillemot, *Dai Viêt, indépendance et révolution au Viêt-Nam. L'échec de la troisième voie, 1938-1955* (Parijs 2012)
- François Guillemot, 'Death and suffering at first hand. Youth Shock brigades during the Vietnam War (1950-1975)', *Journal of Vietnamese Studies (JVS)* 4(2009) 17-60
- François Guillemot, 'Penser le nationalisme révolutionnaire au Viêt Nam. Identités politiques et itinéraires singuliers à la recherche d'une hypothèque "Troisième voie"', *Moussons* 13-14 (2009) 147-184
- François Guillemot, *Des Vietnamiennes dans la guerre civile. L'autre moitié dans la guerre, 1945-1975* (Parijs 2014)
- François Guillemot, *Viêt-Nam, fractures d'une nation. Une histoire contemporaine de 1858 à nos jours* (Parijs 2018)
- H.R. Haldeman, *The Haldeman diaries. Inside the Nixon White House* (New York 1994)
- Daniel C. Hallin, 'The "living-room war". Media and public opinion in a limited war', in: Wiest, *Rolling thunder*, 276-292
- Daniel C. Hallin, *The 'Uncensored war'. The media and Vietnam* (New York 1986)
- Jane Hamilton-Meritt, *Tragic mountains. The Hmong, the Americans, and the secret wars for Laos, 1942-1992* (Bloomington en Indianapolis 1999)
- Susan Hammond, 'Redefining Agent Orange, mitigating its impacts', in: Pholsena en Tappe, *Interactions with a violent past*, 186-216
- William M. Hammond, *Public Affairs. The military and the media, 1962-1968* (Washington 1986)
- Jussi Hanhimäki, 'Some more "smoking guns"? The Vietnam War and Kissinger's summitry with Moscow and Beijing, 1971-1973', *The SHAFR Newsletter*, 32-4(2001) 40-46
- Peter Hansen, 'Bac Di Cu: Catholic refugees from the North of Vietnam, and their role in the Southern Republic, 1954-59', *JVS* 4(2009) 173-211
- Andrew Hardy, *Red Hills. Migrants and the state in the highlands of Vietnam* (Honolulu 2003)
- Bertrand De Hartingh, *Indépendance et dépendance et impuissance vietnamienne. Le cas de la République démocratique du Vietnam. Décembre 1953-Janvier 1957* (Parijs 1996)
- Max Hastings, *Vietnam. An epic tragedy 1945-1975* (Londen 2018)
- Ha Van Thu en Tran Hong Duc, *A brief chronology of Vietnamese history* (vierde druk; Hanoi 2012)
- Mary Somers Heidhues, 'Violence against Chinese minorities in Vietnam and Indonesia (1945-1949). China's diplomatic response', in: Engelbert, *Vietnam's ethnic and religious minorities*, 53-75
- Daniel Hémerly, *Ho Chi Minh. De l'Indochine au Vietnam* (Parijs 1990)
- Heonik Kwon, *After the massacre. Commemoration and consolation in Ha My and My Lai* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2006)
- Heonik Kwon, 'Co So Cach Mang and the social network of war' in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam Wars*, 199-217
- Heonik Kwon, *Ghosts of war in Vietnam* (Cambridge 2008)
- George C. Herring, "'A good stout effort": John Foster Dulles and the Indochina crisis, 1954-1955', in: Richard Immerman ed., *John Foster Dulles and the diplomacy of the cold war: a reappraisal* (Princeton 1990) 213-233
- George C. Herring, *America's longest war. The United States in Vietnam, 1950-1975* (New York 1979)
- George C. Herring, 'Fighting without allies. The international dimensions of America's defeat in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 77-97
- George C. Herring, 'Franco-American conflict in Indochina, 1950-1954', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 30-35
- George C. Herring, *LBJ and Vietnam. A different kind of war* (Austin 1994)
- George C. Herring, 'Lyndon Johnson's war?', *DH* 21(1997) 645-651
- George C. Herring, "'People's quite apart". Americans, South Vietnamese, and the war in Vietnam', *DH* 14 (1990) 1-23
- George C. Herring, 'The Truman administration and the restoration of French sovereignty in Indochina', *DH* 1(1977) 97-117
- George C. Herring en Richard H. Immerman, 'Eisenhower, Dulles, and Dien Bien Phu: "The day we didn't go to war" revisited', in: Kaplan, Artaud en Rubin, *Dien Bien Phu*, 81-104
- Seymour Hersh, *The dark side of Camelot* (Boston 1997)
- Gerald Cannon Hickey, *Free in the forest. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands 1954-1976* (New Haven, CT en Londen 1982)
- Gerald Cannon Hickey, *Shattered world. Adaptation and survival among Vietnam's Highlands peoples during the Vietnam War* (Philadelphia 1993)
- Gerald Cannon Hickey, *Sons of the mountains. Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954* (New Haven 1982)

- Murray Hiebert, *Chasing the tigers. A portrait of the New Vietnam* (New York, Tokio en Londen 1996)
- Hien Do Benoit, *Idées reçues sur le Viet Nam* (tweede druk; Parijs 2021)
- Hien V. Vo en Chat V. Dang, *Vietnam history. Stories retold for a new generation* (tweede uitgebreide druk; Charleston S.C. 2012)
- Kim Loan Hill, 'Strangers in a foreign land. Vietnamese soldiers and workers in France during World War I', in: Nhung Tuyet Tran en Anthony Reid ed., *Viet Nam. Borderless histories* (Madison 2006) 256-290
- Kim Loan Vu-Hill, *Coolies into rebels. Impact of World War I on French Indochina* (Parijs 2011)
- Histoire & Liberté. Les cahiers d'histoire sociale* 48 (2012) 3-73
- Edwin Bickford Hooper, Dean C. Allard en Oscar P. Fitzgerald, *The United States Navy and the Vietnam conflict I, The setting of the stage to 1959* (Washington 1976)
- Hue-Tam Ho Tai ed., *The country of memory. Remaking the past in late socialist Vietnam* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2001)
- Hue-Tam Ho Tai, 'Afterword. Commemoration and community', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 227-231
- Hue-Tam Ho Tai, 'Faces of remembrance and forgetting', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 167-196
- Hue-Tam Ho Tai, 'Introduction. Situating memory', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 1-21
- Hue-Tam Ho Tai, 'Monumental ambiguity. The state commemoration of Ho Chi Minh', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 272-289
- Hue-Tam Ho Tai, *Passion, betrayal, and revolution in colonial Vietnam. The memoirs of Bao Luong* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2010)
- Hue-Tam Ho Tai, *Radicalism and the origins of the Vietnamese revolution* (Cambridge 1992)
- David Hunt, 'The My Tho grapevine and the Sino-Soviet split', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 79-93
- David Hunt, *Vietnam's southern revolution. From peasant insurrection to total war* (Amherst 2008)
- Michael H. Hunt, *Lyndon Johnson's war. America's cold war crusade in Vietnam 1945-1968* (New York 1996)
- Huyh Kim Khanh, 'The making and unmaking of "Free Vietnam"', *Pacific Affairs* (1987)
- Hy V. Luong, 'Postwar Vietnamese society. An overview of transformational dynamics', in: Hy V. Luong ed., *Postwar Vietnam. Dynamics of a transforming society* (Singapore 2003) 1-27
- Hy V. Luong (met medewerking van Nguyen Duc Bang), *Revolution in the village. Tradition and transformation in North Vietnam, 1925-1988* (Honolulu 1992)
- Richard H. Immerman, 'The United States and the Geneva Conference: a new look', *DH* 14(1990) 43-66
- Soren Ivarsson, *Creating Laos. The making of a Lao space between Indochina and Siam, 1860-1945* (Kopenhagen 2008)
- Soren Ivarsson, 'Making Laos "our" space. Thai discourses on history and race, 1900-1941', in: Christopher E. Goscha en Soren Ivarsson, *Contesting visions of the Lao past* (Kopenhagen 2003) 239-265
- Seth Jacobs, *America's miracle man in Vietnam. Ngo Dinh Diem, religion, race, and U.S. intervention in Southeast Asia* (Durham 2004)
- Seth Jacobs, *Cold war mandarin. Ngo Dinh Diem and the origins of America's war in Vietnam, 1950-1963* (Lanham 2006)
- Seth Jacobs, "'Our system demands the Supreme Being". The U.S. religious revival and the "Diem experiment"', *DH* 25(2001) 614-619
- Neil L. Jamieson, *Understanding Vietnam* (Berkeley en Los Angeles 1995)
- Eric T. Jennings, *Imperial heights. Dalat and the making and undoing of French Indochina* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2011)
- Eric Jennings, *Vichy in the tropics. Petain's national revolution in Madagascar, Guadeloupe and Indochina 1940-1944* (Parijs 2001)
- Lyndon B. Johnson, *The vantage point. Perspectives of the presidency, 1963-1969* (New York 1971)
- Howard Jones, *Death of a generation. How the assassinations of Diem and JFK prolonged the Vietnam War* (New York 2003)
- Matthew Jones, 'U.S. relations with Indonesia, the Kennedy-Johnson transition, and the Vietnam connection, 1963-1965', *DH* 26(2002) 249-281
- Pierre Journoud met medewerking van Dao Thanh Huyen, *Dien Bien Phu. La fin d'un monde* (Parijs 2019)
- Pierre Journoud, 'Les guerres (1954-1991)', in: De Tréglodé, *Histoire du Vietnam*, 50-72
- George McTurnan Kahin, *Intervention. How America became involved in Vietnam* (New York 1986)
- Lawrence S. Kaplan, Denise Artaud en Mark R. Rubin ed., *Dien Bien Phu and the crisis of Franco-American relations, 1954-1955* (Wilmington 1990)
- Doris Kearns, *Lyndon Johnson and the American dream* (New York 1976)
- Keesings Historisch Archief. Geïllustreerd dagboek van het bedendaags wereldgebeuren, 1953-1954* (Amsterdam 1953-1954)

- Charles Keith, *Catholic Vietnam. A church from empire to nation* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2012)
- Laurel B. Kennedy en Mary Rose Williams, 'The past without the pain. The manufacture of nostalgia in Vietnam's tourism industry', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 135-164
- Khamoly Dy, *A history of Democratic Kampuchea (1975-1979)* (Phnom Penh 2007)
- Nicholas Khoo, *Collateral damage. Sino-Soviet rivalry and the termination of the Sino-Vietnamese alliance* (New York 2011)
- Ben Kiernan, 'External and indigenous sources of Khmer Rouge ideology', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 187-207
- Ben Kiernan, *Viet Nam. A history from earliest times to the present* (Oxford 2017)
- Jeffrey Kimball, 'The case of the "decent interval". Do we now have a smoking gun?', *The SHAFR Newsletter*, 32-3(2001) 35-40
- Jeffrey Kimball, *The Vietnam War files. Uncovering the secret history of Nixon-era strategy* (Lawrence, Kansas 2004)
- Jeffrey P. Kimball, *Nixon's Vietnam War* (Lawrence 1998)
- Henry A. Kissinger, 'The Vietnam negotiations', *Foreign Affairs* 47(1969) 211-234
- Henry Kissinger, *The White House Years* (Londen 1979)
- John Kleinen, 'De fantoompijn van de oorlog. Verwerking en herdenking van het verleden in Vietnam', *Spiegel historiael (SH)* 39(2004) 523-531.
- John Kleinen, *Facing the future, reviving the past. A study of social change in a northern Vietnamese village* (Singapore 1999)
- John Kleinen, 'Framing "the other". A critical review of Vietnam War movies and their representation of Asians and Vietnamese', *Leidschrift* 19 (2004) 137-167
- John Kleinen, 'Hair buns and taxes. The antitax revolt in Central Vietnam, 1908', in: Philippe Papin en John Kleinen ed., *Liber amoricum. Mélanges offerts au professeur Phan Huy Lê* (Amsterdam en Hanoi 1999) 119-131
- John Kleinen, 'Standplaats Saigon. Nederlands-Vietnamese betrekkingen, 1945-1975', in: Kleinen e.a., *Leeuw en draak*, 129-156
- John Kleinen, 'Sugar and blood – the Quang Ngai revolt of 1930-1931', in: Tran Van Tho, Nguyen Quang Ngoc en Philippe Papin, *Nhan Cach Su Hoc* (Hanoi 2014) 280-315
- John Kleinen, 'Tropicality and topicality. Pierre Gourou and the genealogy of French colonial scholarship of rural Vietnam', *Singapore Journal of Tropical Geography*, 26 (3) (2005) 339-358
- John Kleinen, *Vietnam. One-party state and the mimicry of Civil Society*, IRASEC (L'Institut de Recherche sur l'Asie du Sud-Est Contemporaine) (Bangkok 2015)
- John Kleinen en Cao Xuan Tu, 'The Vietnam War through Vietnamese eyes. A review of literary fiction and cinema', in: Huynh Sanh Tong ed., *The Vietnam Review* (1998) 411-437
- John Kleinen, Bert van der Zwan, Hans Moors en 'Ton van Zeeland ed., *Leeuw en draak. Vier eeuwen Nederland en Vietnam* (Amsterdam 2007)
- Judith A. Klinghoffer, *Vietnam, Jews, and the Middle East. Unintended consequences* (New York 1999)
- Wim Klinkert, 'Waarom verloren de Amerikanen de oorlog in Vietnam? Enkele militaire visies', *Leidschrift* 19(2004) 103-121
- Gabriel Kolko, *Vietnam. Anatomy of war 1940-1975* (Londen en Sidney 1986)
- David Kraslow en Stuart H. Loory, *The secret search for peace in Vietnam* (New York en Toronto 1968)
- Michiel Kroesbergen, *Uit de schaduw van Pol Pot. Nuon Chea en de Rode Khmer* (Utrecht 2020)
- Scott Laderman, 'Imperial revanchism. Attempting to recover a post-war "noble cause"', in: Wiest en Doidge, *Triumph forsaken*, 90-102
- Lam Quang Thi, 'A view from the other side of the story. Reflections of a South Vietnamese soldier', in: Wiest, *Rolling thunder*, 116-136
- George Langeret, Jacques Laurent, Cyril Bondroit, *Les combats de la RCA. Face au Viet-Minh et la Chine. Cao Bang – Lang Son 1947-1950* (Parijs 2004)
- Joseph Laniel, *Jours de gloire et jours cruels (1908-1959)* (Parijs 1971)
- Joseph Laniel, *Le drame indochinois. Du Dien-Bien-Phu au pari de Genève* (Parijs 1957)
- Lan Lu, 'Military and security', in: Taylor, *Voices from the Second Republic*, 159-179
- Lan P. Duong, *Treacherous subjects. Gender, culture, and trans-Vietnamese feminism* (Philadelphia 2012)
- Agathe Larcher-Goscha, 'Prince Cuong Dê and the Franco-Vietnamese competition for the heritage of Gia Long', in: Bousquet en Brocheux, *Viet-Nam exposé*, 187-216
- A. Larcher-Goscha, *Réalisme et idéalisme en politique colonial: Albert Sarraut et l'Indochine, 1911-1914* (Parijs 1992)
- Mai Na M. Lee, *Dreams of the Hmong kingdom. The quest for legitimation in French Indochina, 1850-1960*, (Madison Wisc. en Londen 2015)
- Philippe Le Faïller, *La rivière noire. L'intégration d'une marche frontière au Vietnam* (Parijs 2014)
- Philippe Le Faïller, 'The Deo family of Lai Chau. Tradition power and unconventional practices', *JVS* 6(2011) 42-67

- Kim Lefèvre, *Métisse blanche* (Parijs 1989)
- Kim Lefèvre, *White métisse* (Honolulu 2018)
- Le Ly Hayslip en Diem Pham, 'Caught in the crossfire. The civilian experience', in: Wiest, *Rolling thunder*, 136-156
- Le Ly Hayslip met Jay Wurts, *When heaven and earth changed places. A Vietnamese woman's journey from war to peace* (New York e.a. 1989)
- Le Ly Hayslip, *Child of war, woman of peace* (New York 1993)
- Christian C. Lentz, *Contested territory. Dien Bien Phu and the making of Northwest Vietnam* (New Haven en Londen 2019)
- Christian C. Lentz, 'Making the Northwest Vietnamese', *JVS* 6(2011), 68-105
- Christian C. Lentz, 'Mobilization and state formation on a frontier of Vietnam', *Journal of Peasant Studies* 38 (2011) 559-586
- Micheline R. Lessard, "'We know...the duties we must fulfill". Modern "mothers and fathers" of the Vietnamese nation', *French Colonial History* 3(2003) 119-141
- Le Thanh Khoi, *Histoire du Viet Nam: Des origines à 1858* (derde druk; Parijs 1992)
- Le Thi-Que, A. Terry Rambo en Gary D. Murfin, 'Why they fled. Refugee movement during the spring 1975 communist offensive in South Vietnam', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 221-231
- Mireille Le Van Ho, *Des Vietnamiens dans la Grande Guerre, 50.000 recrues dans les usines françaises* (Parijs 2014)
- Victor Levant, *Quiet complicity. Canadian involvement in the Vietnam War* (Toronto 1986)
- Li Tana, 'Saigon's rice exports and Chinese rice merchants from Hongkong, 1870s-1920s', in: Engelbert, *Vietnam's ethnic and religious minorities*, 33-53
- Bruce McFarland Lockart, *The end of the Vietnamese monarchy* (New Haven 1993)
- Fredrik Logevall, 'Bringing in the "other side". New scholarship on the Vietnam War', *Journal of Cold War Studies* 33(2001) 77-93
- Fredrik Logevall, *Choosing War. The lost chance for peace and the escalation of the war in Vietnam* (Berkeley 1999)
- Fredrik Logevall, 'De Gaulle, neutralization, and American involvement in Vietnam, 1963-1964', *Pacific Historical Review* 61(1992) 69-102
- Fredrik Logevall, *Embers of war. The fall of an empire and the making of America's Vietnam* (New York 2013)
- Fredrik Logevall, 'Kennedy and what might have been', in: Ward, *Vietnam War*, 90-96
- Fredrik Logevall, "'There ain't no daylight". Lyndon Johnson and the politics of escalation', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam War*, 91-109
- Fredrik Logevall, 'The Swedish-American conflict over Vietnam', *DH* 17(1993) 421-446
- Martin Loicano, 'The role of weapons in the Second Indochina War. Republic of Vietnam perspectives and perceptions', *JVS* 8(2013) 37-80
- Keith Lowe, *Angst en vrijheid. Hoe de Tweede Wereldoorlog ons voorgoed veranderde* (Amsterdam 2018)
- Luu Doan Huynh, 'The Paris agreement of 1973 and Vietnam's vision of the future', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 87-103
- Luu Van Loi, *Fifty years of Vietnamese diplomacy 1945-1995* (tweede druk; Hanoi 2006)
- Staughton Lynd en Thomas Hayden, *The other side* (New York 1967)
- Rimko van der Maar, 'De Nederlandse regering en de Amerikaanse interventie in Vietnam, 1965-1973', *Tijdschrift voor Geschiedenis (TjG)*, 117(2004) 338-360
- Rimko van der Maar, 'Dutch Minister for Foreign Affairs Joseph Luns and the Vietnam War (1963-1971)', in: C. Goscha, M. Vaisse, *La guerre du Vietnam et l'Europe, 1963-1973* (Brussel 2003) 103-115
- Rimko van der Maar, 'De Nederlandse Vietnambeweging, 1965-1973', in: Kleinen e.a., *Leeuw en draak*, 193-213
- Rimko van der Maar, *Welterusten mijnheer de president. Nederland en de Vietnam-oorlog* (Amsterdam 2007)
- Michael Maclear, *Vietnam. 10.000 dagen oorlog* (Alphen aan de Rijn 1981)
- Shaun Kingsley Malarney, *Culture, ritual and revolution in Vietnam* (Singapore 2002)
- Shaun Kingsley Malarney, "'The fatherland remembers you sacrifice". Commemorating war dead in North Vietnam', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 46-77
- Shaun Malarney, 'The realities and consequences of war in a Northern Vietnamese commune', in: Young and Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 65-79
- Tom Mangold en John Penycate, *De tunnels van Vietnam. De ondergrondse strijd in het Cu Chi-district* (Weesp 1985)
- Robert Mann, *A grand delusion. America's descent into Vietnam* (New York 2001)
- Céline Marangé, *Le communisme vietnamien, 1919-1991* (Parijs 2012)
- David G. Marr, 'Ho Chi Minh's Independence Declaration', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 221-232
- David G. Marr, *State, war, and revolution* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2013)
- David G. Marr, *Vietnamese anticolonialism, 1885-1925* (Berkeley, Los Angeles en Londen 1971)
- David G. Marr, *Vietnamese tradition on trial 1920-1945* (Berkeley 1981)

- David Marr, *Vietnam 1945. The quest for power* (Berkeley 1995)
- James McAllister, 'Throwing down the gauntlet. *Triumph forsaken* and the revisionist challenge', in Wiest and Doidge, *Triumph revisited*, 191-199
- Mary McCarthy, *Hanoi* (New York 1968)
- Mary McCarthy, *Vietnam* (New York 1967)
- Pamela McElwee, "'Blood relatives" or uneasy neighbors? Kinh migrant and ethnic minority interactions in the Truong Son mountains', *JVS* 3(2008) 81-116
- Shawn McHale, 'Ethnicity, violence, and Khmer-Vietnamese relations. The significance of the lower Mekong delta, 1757-1954', *The Journal of Asian Studies* 72(2013) 367-390
- Shawn McHale, 'Understanding the fanatic mind? The Vietminh and the race hatred in the First Indochina War, 1945-1954', *JVS* 4 (2009) 98-138
- Shawn Frederick McHale, *Print and power. Confucianism, communism, and buddhism in the making of modern Vietnam* (Honolulu 2004)
- Mark McLeod, 'Indigenous peoples and the Vietnamese revolution, 1930-1975', *Journal of World History* 10(1999) 353-389
- H.R. McMaster, *Dereliction of duty. Lyndon Johnson, Robert McNamara, the Joint Chiefs of Staff, and the lies that led to Vietnam* (New York 1997)
- Robert S. McNamara, James G. Blight en Robert K. Brigham, *Argument without end. In search of answers to the Vietnam tragedy* (New York 1999)
- John Mecklin, *Mission in torment. An intimate account of the U.S. role in Vietnam* (Garden City 1965)
- Cécile Menétrey-Monchau, 'The changing post-war US strategy in Indochina', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 65-87
- P.A.J. Meulendijks, 'Een kwijnende tak van de Amerikaanse geschiedbeoefening? De overwonnen crisis van de Amerikaanse diplomatieke geschiedenis', *TrG* 108(1995) 336-360
- P.A.J. Meulendijks, 'Shifting images of the Dien Bien Phu crisis of 1954', *SHAFR Newsletter* 32(2001) 1-35
- P.A.J. Meulendijks, 'Van Frans Indo-China naar twee Vietnams', *Kleio* 45(2004) 10-18
- P.A.J. Meulendijks, *Verschuivende beelden van de Dien Bien Phoe-crisis van 1954* (Nijmegen 2000)
- Pieter Meulendijks, 'De Vietnam Oorlog en de geschiedenis van Vietnam: verschuivende perspectieven', *Ex Tempore* 35(2016) 173-190
- Pieter Meulendijks, *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam* (Zoetermeer 2016)
- Pieter Meulendijks, 'Orthodoxen, revisionisten en postrevisionisten over de Amerikaanse interventie in de Vietnam Oorlog', *TrG* 117(2004) 361-388
- Pieter Meulendijks, 'Politieke verbrokkeling, culturele synthese en multi-ethniciteit. Nieuwe beelden in de geschiedenis van prekoloniaal Vietnam', *Kleio* 50(2009) 31-40
- Pieter Meulendijks, *Van de Trungzusters tot Ho Chi Minh. Figuren in de geschiedenis van Vietnam* (Zoetermeer 2017)
- Pieter Meulendijks, *Verdrongen geschiedenis. Etnische minderheden en het nationale verleden van Vietnam* (Arnhem 2019)
- Pieter Meulendijks, 'Vietnamese historici, "de nieuwe geschiedenis" en oorlogshelden', *Groniek* 49(2017) 297-307
- Jean Michaud, 'The Montagnards and the state in northern Vietnam from 1802 to 1975. A historical overview', *Ethnohistory* 47(2000) 333-369
- Franck Michelin, *La guerre du Pacifique a commencé en Indochine 1940-1941* (Parijs 2019)
- Edward Miguel en Gérard Roland, 'The long-run impact of bombing Vietnam', *Journal of Development Economics* 96(2011)1-15
- Edward Miller, *Misalliance. Ngo Dinh Diem, the United States, and the fate of South Vietnam* (Cambridge, Mas. en Londen 2013)
- Edward Miller, 'Ngo Dinh Diem and the Vietnam War revisionism in Mark Moyar's *Triumph forsaken*', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 199-208
- Edward Miller, 'Vision, power, and agency. The ascent of Ngo Dinh Diem, 1945-1954', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam wars*, 135-171
- Edward Miller en Tuong Vu, 'The Vietnam War as a Vietnamese War. Agency and society in the study of the Second Indochina War', *JVS* 3(2009) 1-17
- Edwin E. Moise, *Land reform in China and North Vietnam. Consolidating the revolution at the village level* (Chapel Hill 1983)
- Edwin E. Moise, 'The myths of the Tet Offensive', in: Michael Arthur Aung-Thwin en Kenneth R. Hall ed., *New perspectives on the history and historiography of Southeast Asia. Continuing explorations* (New York 2011) 229-255
- Edwin E. Moise, *Tonkin Gulf and the escalation of the Vietnam war* (Chapel Hill 1996)
- Edwin E. Moise, 'Tonkin Gulf in historical perspective', *Passport. The Society of Historians of American Foreign Relations Review* (september 2014) 46-51
- Pierre Montagnon, *L'Indochine française 1858-1954* (derde druk; Parijs 2019)

- Harold Moore en Joseph Galloway, *We were soldiers once...and young: Ia Drang - the battle that changed the war in Vietnam* (New York 1992)
- Mark Moyar, 'Section I response', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 54-73
- Mark Moyar, 'Section II response', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 140-169
- Mark Moyar, 'Section III response', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 208-223
- Mark Moyar, *Triumph forsaken. The Vietnam War 1954-1965* (Cambridge 2006)
- Donald J. Mrozek, *Air power and the ground war in Vietnam. Ideas and actions* (Washington 1989)
- Raymond Muelle, *Combats en pays thaï de Lai Chau à Dien Bien Phu, 1953-1954* (Parijs 1999)
- Raymond Muelle, *Guerre d'Indochine 1944-1954* (Parijs 2008)
- Paul Mus, 'Le Bouddhisme dans l'histoire et la société vietnamiennes', in: J. Chesnaux, G. Boudarel en D. Hémerly ed., *Tradition et révolution au Vietnam* (Parijs 1971) 58-73
- Bernard C. Nalty, *Air power and the fight for Khe Sanh* (tweede druk; Washington 1986)
- Henri Navarre, *Agonie de l'Indochine (1953-1954)* (Parijs 1956)
- Henri Navarre, *Le temps des vérités* (Parijs 1979)
- John M. Newman, *JFK and Vietnam. Deception, intrigue, and the struggle for power* (New York 1992)
- Ngo Vinh Long, 'The socialization of South Vietnam', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 126-152
- Ngo Vinh Long, 'The war and the Vietnamese', in: Harrison E. Salisbury ed., *Vietnam reconsidered. Lessons from a war* (New York 1984) 227-236
- Nguyen Huy Toan, *Vietnam. The war of liberation (1945-1975)* (Hanoi 2006)
- Nguyen Khac Vien, *Vietnam. A long history* (tweede druk; Hanoi 2007)
- Lien-Hang T. Nguyen, 'Cold war contradictions. Toward an international history of the Second Indochina War', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam Wars*, 219-251
- Lien-Hang T. Nguyen, *Hanoi's war. An international history of the war for peace in Vietnam* (Chapel Hill 2012)
- Nathalie Huynh Chau Nguyen, *Memory is another country. Women of the Vietnamese diaspora* (Santa Barbara, Cal. 2009)
- Nguyen Phuoc Bao Vang, *Duy Tan empereur d'Annam 1900-1945 exilé à l'île de la Réunion ou le destin tragique du Prince Vinh San* (Parijs 2003)
- Nguyen The Anh, 'The formulation of the national discourse in Vietnam, 1940-1943', *Leidschrift* 19(2004) 13-39
- Nguyen Tran Lam, 'Migration and development. Migration patterns of the Hmong in Vietnam through history', in: Frédéric Bourdier ed., *Development and dominion. Indigenous peoples of Cambodia, Vietnam and Laos* (Bangkok 2009) 187-212
- Nguyen Van Huyen, *The civilization of Vietnam* (Hanoi 2013)
- Nguyen Vu Tung, 'The Paris agreement and Vietnam-ASEAN relations in the 1970s', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 103-126
- Nha Ca, vertaald door en met een inleiding van Olga Dror, *Mourning beadband for Hue. An account of the battle for Hue, Vietnam 1968* (Bloomington 2014)
- Diane Niblack Fox, 'Agent Orange, Vietnam, and the United States. Blurring the boundaries', in: Wilcox, *Vietnam and the West*, 175-195
- Richard Nixon, *No more Vietnams* (New York 1985)
- John R. Nordell Jr., *Dien Bien Phu and Bermuda. Setting the stage for the military and diplomatic climax to the French-Indochina War, november 20-december 9, 1953* (Ann Arbor 1988)
- John R. Nordell, Jr., *The undetected enemy. French and American miscalculations at Dien Bien Phu, 1953* (College Station, Texas 1985)
- William B. Noseworthy, 'Lowland participation in the irredentist "Highland liberation movement" in Vietnam, 1955-1975', *ASEAS - Austrian Journal of South-East Asian Studies* 6(1) 7-28
- Edgar O'Ballance, *The Indo-China-war, 1945-1954: a study in guerrilla warfare* (Londen 1964)
- Don Oberdorfer, *Tet. The turning point in the Vietnam War* (Garden City 1971)
- Chester J. Pach Jr., 'The war on television. TV news, the Johnson administration, and Vietnam', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 450-470
- Jeffery M. Paige, *Agrarian revolution. Social movements and export agriculture in the underdeveloped world* (New York en Londen 1975)
- Philippe Papin, *Histoire de Hanoi* (Parijs 2001)
- Philippe Papin, 'Who had power in the village? Political process and social reality in Vietnam', in: Bousquet en Brocheux, *Viet-Nam exposé*, 21-61
- Niek Pas, 'Van Dien Bien Phu tot bootvluchtelingen. Frankrijk en Vietnam sinds de dekolonisatie', *SH* 11/12/12-39 (2004) 484-492

- Archimedes L. A. Patti, *Why Viet Nam? Prelude to America's albatross* (Berkeley 1980)
- Robert O. Paxton, *Vichy France. Old guard and new order. 1940-1944* (Londen 1972)
- Jacco Pekelder, "Bringing the war home." De Vietnamoorlog en de radicalisering van de jaren zestig', *SH* 11/12-39 (2004) 500-508
- Patricia Pelley, *Postcolonial Vietnam. New histories of the national past* (Durham en Londen 2002)
- Patricia Pelley, 'The history of resistance and the resistance to history in post-colonial constructions of the past', in: Taylor en Whitmore, *Essays into Vietnamese pasts*, 237-244
- The Pentagon Papers: the Defense Department history of United States decision-making on Vietnam: the senator-Gravel edition, 1945-1967*, I-IV (Boston 1971)
- Pham Tran, 'Life and work of a journalist', in: Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*, 117-127
- Phan Huy Le, 'Dao Duy Anh (1904-1988). Le parcours semé d'embûches d'un historien', *Monssons* (24-2014)
- Kim Phuc Phan Thi, *Het napalmmeisje. Haar leven van vuur naar vrede* (derde druk; Utrecht 2018)
- Vatthana Pholsena, 'Highlanders on the Ho Chi Minh Trail. Representations and narratives', *Critical Asian Studies* 40(2008) 445-474
- Vatthana Pholsena en Oliver Tappe ed., *Interactions with a violent past. Reading post-conflict landscapes in Cambodia, Laos and Vietnam* (Singapore 2013)
- Douglas Pike, 'North Vietnamese air defenses during the Vietnam War', in: William Head en Lawrence E. Grinter ed., *Looking back on the Vietnam War. A 1990s perspective on the decisions, combat and legacies* (Westport, Conn. 1993)
- Douglas Pike, *Vietcong. The organization and techniques of the National Liberation Front of South Vietnam* (Cambridge, MA 1966)
- Jan Pluvier, 'The Vietnamese war of independence (1945-1954) and historical objectivity', *Journal of Contemporary Asia* 3(1973) 273-292
- Jan Pluvier, *Vietnam, Laos, Cambodja. De vrijheidsstrijd vanaf de Franse overheersing tot beden* (Nijmegen 1975)
- Po Dharma, *Du FLM au FULRO: une lutte des minorités du sud indochinois 1955-1975* (Parijs 2006)
- Emmanuel Poisson, *Entre permanences et mutations, la bureaucratie dans le nord du Vietnam (fin de XIXe siècle – début du XXe siècle). Mandarins et employés subalternes de l'indépendance au protectorat* (Parijs 2000)
- Emmanuel Poisson, 'Administrative practices. An essential aspect of mandarinal training (nineteenth-early twentieth century)', in: Bousquet en Brocheux, *Viêt-Nam exposé*, 108-140
- Samuel L. Popkin, *The rational peasant. The political economy of rural society in Vietnam* (Berkeley 1979)
- Douglas Porch, *The French secret services. From the Dreyfus Affair to the Gulf War* (New York 1995; Oxford 1997)
- Gareth Porter and James Roberts, 'Creating a Bloodbath by statistical manipulation', *Pacific Affairs* 61(2) (Summer 1988) 303-310
- John Prados, 'Impatience, illusion, and asymmetry. Intelligence in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 137-153
- John Prados, *The blood road. The Ho Chi Minh Trail and the Vietnam War* (New York 1999)
- John Prados, 'The road south. The Ho Chi Minh trail', in: Wiest, *Rolling thunder*, 74-96
- John Prados, *The sky would fall. Operation Vulture: the U.S. bombing mission in Indochina, 1954* (New York 1983)
- John Prados, *The White House tapes. Eavesdropping on the president* (a book-and-cd-set) (New York 2003)
- John Prados en Ray W. Stubbe, *Valley of decision. The siege of Khe Sanh* (Boston, New York en Londen 1991)
- Andrew Preston, 'Balancing war and peace. Canadian foreign policy and the Vietnam War, 1961-1965', *DH* 27(2003) 73-112
- Merle Pribbenow, 'General Vo Nguyen Giap and the mysterious evolution of the plan for the 1968 Tet offensive', *JVS* 3(2008) 1-33
- William Prochnau, *Once upon a distant war. David Halberstam, Neil Sheehan, Peter Arnett – Young war correspondents and their early Vietnam battles* (New York 1996)
- Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower. 1953-1961* (Washington 1958-1961)
- Qiang Zhai, *China and the Vietnam Wars 1950-1975* (Chapel Hill 2000)
- Qiang Zhai, *The dragon, the lion, and the eagle. Chinese/British/American relations, 1949-1958* (Kent en Londen 1994)
- Qiang Zhai, 'Transplanting the Chinese model: Chinese military advisers and the first Indochina War, 1950-1954', *Journal of Military History*, 57 (1993) 698-715
- Sophie Quinn-Judge, *Ho Chi Minh. The missing years* (Londen 2003)
- Sophie Quinn-Judge, 'The search for a third force in Vietnam. From the Quiet American to the Paris Peace Agreement', in: Wilcox, *Vietnam and the West*, 155-175
- Sophie Quinn-Judge, *The third force in the Vietnam War. The elusive search for peace 1954-1975* (Londen 2017)
- Sophie Quinn-Judge, 'Through a glass darkley. Reading the history of the Vietnamese Communist Party, 1945-1975', in: Bradley en Young, *Making sense of the Vietnam Wars*, 111-135

- Sophie Quinn-Judge, 'Victory on the battlefield; isolation in Asia. Vietnam's Cambodia decade, 1979-1989', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 207-231
- Chris Quispel, "'Brothers in arms.'" Zwarte soldaten in Vietnam', *Leidschrift* 19(2004) 121-136
- Jeffrey Race, *War comes to Long An. Revolutionary conflict in a Vietnamese province* (Berkeley 1972)
- Sergey Radchenko, 'Why were the Russians in Vietnam?', *New York Times*, 27 maart 2018
- A. Terry Rambo, *Searching for Vietnam. Selected writings on Vietnamese culture and society* (Kyoto 2005)
- A. Terry Rambo (samen met Neil L. Jamieson), 'Cultural change in rural South Vietnam', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 167-210
- A. Terry Rambo, 'Culture, environment and human settlement in the uplands of Vietnam', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 109-113
- A. Terry Rambo, 'The causes of Vietnamese refugee movement. An analysis of factors contributing to refugee migration in Thuong Duc district, Quang Nam province', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 210-221
- A. Terry Rambo, 'Why are they winning. A field note from wartime south', in: Rambo, *Searching for Vietnam*, 165-167
- William Ratliff, *Vietnam rising. Culture and change in Asia's tiger cub* (Oakland, Cal. 2008)
- Jeffrey Record, 'How America's own military performance in Vietnam aided and abetted the "North's" victory', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 117-137
- Jeffrey Record, *The wrong war. Why we lost in Vietnam* (Annapolis, MD 1998)
- Thomas C. Reeves, *A question of character. A life of John F. Kennedy* (New York 1991)
- Patrick Rerat, 'Les Montagnards, peuples autochtones des hauts plateaux du Central Vietnam', *Les Cahiers d'Outre-Mer* (2001) 157-178
- Pierre Rocolle, *Pourquoi Dien Bien Phu?* (Parijs 1968)
- Douglas A. Ross, *In the interests of peace. Canada and Vietnam, 1954-1973* (Toronto 1984)
- Walt W. Rostow, *The diffusion of power* (New York 1972)
- Andrew J. Rotter, 'The role of economic culture in victory and defeat in Vietnam', in: Gilbert, *Why the North won the Vietnam War*, 201-219
- Pierre Rousset, *Communisme et nationalisme vietnamien: le Vietnam entre les deux guerres mondiales* (Parijs 1978)
- Jules Roy, *La bataille de Dien Bien Phu* (Parijs 1963)
- Marie de Ruyg, 'L'Empire (1858-1954)', in: De Tréglodé, *Histoire du Viêt Nam*, 25-49
- Alain Ruscio, *Dien Bien Phu. La fin d'une illusion* (Parijs 1986)
- Alain Ruscio, 'Du Tonkin à Alger, des "violences de détail"', *Le Monde Diplomatique* (juni 2001) 10-11
- Alain Ruscio, *Ho Chi Minh. Écrits et combats* (Clamecy 2019)
- Alain Ruscio, *La guerre française d'Indochine* (Parijs 1992)
- Alain Ruscio, *Les communistes français et la guerre d'Indochine, 1944-1954* (Parijs 1985)
- Alain Ruscio en Serge Tignières, *Dien Bien Phu. Mythes et réalités. Cinquante ans de passions françaises (1954-2004)* (Parijs 2005)
- Jean Sainteny, *Histoire d'une paix manquée. Indochine 1945-1947* (tweede druk; Parijs 1967)
- Oscar Salemink, 'Buddhism on fire. Buddhist protests against authoritarian regimes in Vietnam', in Paul E. Blaak ed., *Casa nova. Aspects of Asian societies* (Amsterdam 1995) 35-55
- Oscar Salemink, 'Creating a Dega homeland. Vietnam's Central Highlanders', in Vivienne Wee ed., *Political fragmentation in Southeast Asia. Alternative nations in making* (Londen en New York 2004) (ook in: *Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam. Rotterdamse nascholingsconferentie geschiedenis 8 oktober 2004* (Rotterdam 2004) 83-97)
- Oscar Salemink, *The ethnography of Vietnam's Central Highlanders. A historical contextualization, 1850-1900* (Londen 2003)
- Harrison E. Salisbury ed., *Vietnam reconsidered. Lessons from a war* (New York 1984)
- J. Sampiemon, *De affaire Vietnam togelicht met de Pentagon Papers* (Utrecht 1971)
- Al Santoli, *Everything we had. An oral history of the Vietnam War by thirty-three American soldiers who fought it* (New York 1981)
- D.R. SarDesai, *Southeast Asia. Past and present* (Boulder 1997)
- Markus Schlecker, 'War-martyr bia. Commemoration and perdurability in rural Vietnam', in: Pholsena en Tappe, *Interactions with a violent past*, 78-96
- Arthur M. Schlesinger Jr., *A thousand days: John F. Kennedy in the White house* (Boston 1965)
- Christina Schwenkel, 'The ambivalence of reconciliation in contemporary Vietnamese memoryscapes', in: Scott Laderman en Edwin A. Martini, eds., *Four decades on. Vietnam, the United States, and the legacies of the Second Indochina War* (Durham en Londen 2013) 102-132
- Christina Schwenkel, *The American War in contemporary Vietnam. Transnational remembrance and representation* (Bloomington and Indianapolis 2009)

- Christina Schwenkel, 'War debris in postwar society. Managing risk and uncertainty in the DMZ', in: Pholsena en Tappe, *Interactions with a violent past*, 135-157
- J.C. Scott, *The moral economy of the peasant. Rebellion and subsistence in Southeast Asia* (New Haven en Londen 1976)
- Frank Scotton, *Uphill battle. Reflections on Viet Nam counterinsurgency* (Lubbock, Tex. 2014)
- Shao Xiao en Xiaoming Zhang, 'Reassessment of Beijings economic and military aid to Hanoi's war, 1964-1975', *Cold War History* 19(2019) 547-567
- Geoffrey Shaw, *The lost mandate of heaven. The American betrayal of Ngo Dinh Diem, president of Vietnam* (San Francisco 2015)
- William Shawcross, *Sideshow. Kissinger, Nixon and the destruction of Cambodia* (New York 1979)
- Neil Sheehan, *A bright shining lie. John Paul Vann and America in Vietnam* (New York 1988)
- Martin Shipway, *The road to war. France and Vietnam, 1944-1947* (Providence en Oxford 1996)
- Shu Guang Zhang, *Deterrence and strategic culture. Chinese-American confrontations, 1949-1958* (Ithaca en Londen 1992)
- Richard H. Shultz Jr., *The secret war against Hanoi. Kennedy's and Johnson's use of spies, saboteurs, and covert warriors in North Vietnam* (New York 1999)
- Ezra Y. Siff, *Why the Senate slept. The Gulf of Tonkin resolution and the beginning of America's Vietnam War* (Westport en Londen 1999)
- Melvin Small, *The presidency of Richard Nixon* (Lawrence 1999)
- R.B. Smith, 'Bui Quang Chieu and the Constitutionalist Party in French Indochina 1917-1930', *Modern Asian Studies* 3 (1969) 131-150
- R.B. Smith, 'The development of opposition to French rule in Southern Vietnam 1880-1940', *Past and Present* 54(1972) 94-129
- Frank Snepp, *Decent interval. An insider's account of Saigon's indecent end told by the CIA's chief strategic analyst in Vietnam* (Kansas 1977)
- Susan Sontag, *Trip to Hanoi. Journey to a city at war* (New York 1968)
- Lewis Sorley, *A Better War. The unexamined victories and final tragedy of America's last year in Vietnam* (San Diego, New York en Londen 1999)
- Lewis Sorley, *Thunderbolt. From the battle of the bulge to Vietnam and beyond. General Creighton Abrams and the army of his times* (New York 1998)
- Jennifer Sowerwine, 'The politics of highland landscapes in Vietnamese statecraft. (Re)framing the dominant environmental imaginary', in: Thomas Sikor, Nghiem Phuong Tuyen, Jennifer Sowerwine, Jeff Romm e.a., *Upland transformations in Vietnam* (Singapore 2011) 51-72
- Ronald H. Spector, *Advice and support. The early years of the United States Army in Vietnam, 1941-1960* (New York 1985)
- Ronald H. Spector, 'European Colonialism and American attitudes toward Southeast Asia: the case of Indochina, 1919-1941', *Proceedings of the Seventh International Association of Historians of Asia Conference* (Bangkok 1978) 269-289
- Stan B-H Tan, "'Swiddens, resettlements, sedentarizations, and villages". State formation among the Central Highlanders under the First Republic, 1955-1961', *JVS* 1(2006) 210-252
- Richard L. Stevens, *The trail. A history of the Ho Chi Minh Trail and the role of nature in the war in Viet Nam* (New York 1993)
- Geoffrey Stewart, *Vietnam's lost revolution. Ngo Dinh Diem's failure to build an independent nation, 1955-1963* (New York 2017)
- Heather Marie Stur, *Saigon at war. South Vietnam and the global sixties* (Cambridge 2020)
- Harry G. Summers, Jr., *Vietnam War almanac* (New York en Oxford 1985)
- Tad Szulc, *The illusion of peace. Foreign policy in the Nixon years* (New York 1978)
- Keith Taylor, 'Surface orientations in Vietnam. Beyond histories of nation and religion', *The Journal of Asian Studies* 57(1998) 949-978
- Keith W. Taylor, 'The Vietnamese Civil War of 1955-1975 in historical perspective', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 17-29
- Keith Taylor ed., *Voices from the Second Republic of South Vietnam (1967-1975)* (Ithaca N.Y. 2014)
- K.W. Taylor, *A history of the Vietnamese* (Cambridge 2013)
- K.W. Taylor en John K. Whitmore ed., *Essays into Vietnamese pasts* (Ithaca, N.Y. 1995)
- Maxwell Taylor, *The sword and the pen* (New York 1989)
- Maxwell D. Taylor, *Uncertain trumpet* (s.l. 1960)
- Nora A. Taylor, 'Framing the national spirit. Viewing and reviewing painting under the revolution', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 109-135
- Philip Taylor, 'Losing the waterways. The displacement of Khmer communities from the freshwater rivers of the

- Mekong Delta, 1945-2010', *Modern Asian Studies* 47(2013) 500-541
- Philip Taylor, *The Khmer lands of Vietnam. Environment, cosmology and sovereignty* (Honolulu 2014)
- Sandra C. Taylor, *Vietnamese women at war. Fighting for Ho Chi Minh and the revolution* (Lawrence 1999)
- Bussarawan Teerawichitchainan, 'Trends in military service in Northern Vietnam, 1950-1995. A Socio-demographic approach', *JVS* 4(2009) 61-97
- Wallace Terry, *Zwarte soldaten in Vietnam* (Utrecht/Antwerpen; derde druk 1985)
- Olivier Tessier, 'Le "grand bouleversement" (Long trois lo dat): regards croisés sur la réforme agraire en République démocratique du Viêt Nam', *Bulletin de l'ÉFEO* 95(2008) 73-134
- Olivier Tessier, 'Les faux-semblants de la "révolution du thé"(1920-1945) dans la province de Phu Tho (Tonkin)', *Annales. Histoire, Science Sociales* (2013) 169-205
- Amédée Thevenet, *J'ai survécu à l'enfer des camps Viêt-Minh* (Paris 2006)
- Thích Nhất Hạnh, *Vietnam. The lotus in the sea of fire* (Londen 1967)
- James Clay Thompson, *Rolling Thunder. Understanding policy and program failure* (Chapel Hill 1980)
- Pierre Thoumelin, *L'ennemi utile 1946-1954. Des vétérans de la Wehrmacht et de la Waffen SS dans les rangs de la Légion étrangère en Indochine* (s.l. 2013)
- Stein Tønnesson, *1946: déclenchement de la guerre d'Indochine. Les vèpres tonkinoises du 19 décembre* (Paris 1987)
- Stein Tønnesson, *The Vietnamese revolution of 1945. Roosevelt, Ho Chi Minh and de Gaulle in a world at war* (Oslo en Londen 1991)
- Stein Tønnesson, *Vietnam 1946. How the war began* (Berkeley, Los Angeles en Londen 2010)
- Robert J. Topmiller, *Lotus unleashed* (Lexington 2002)
- Sedgwick Tourison, *Project Alpha. Washington's secret military operations in North Vietnam* (New York 1997)
- Sedgwick Tourison, *Secret Army, secret war. Washington's tragic spy operation in North Vietnam* (Annapolis 1995)
- Nu-Anh Tran, *Contested identities. Nationalism in the Republic of Vietnam, 1954-1963* (Berkeley, Cal. 2013)
- Nu-Anh Tran, 'The neglect of the Republic of Vietnam in the American historical memory', in: Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*, 173-179
- Tran Quang Minh, 'A decade of public service. Nation-building during the Interegnum and Second Republic (1964-75)', in: Taylor, *Voices from the Second Republic*, 39-89
- Theo Tran, Jean-Paul Amat en Françoise Pirot, 'Guerre et défoliation dans le Sud Viêt-Nam, 1961-1971', *Histoire et Mesure* 22(2007) 71-107
- Tran Tu Binh, *The red earth. A Vietnamese memoir of life on a colonial rubber plantation* (Athens, Oh. 1985)
- Benoît de Tréglodé, *Heroes and revolution in Vietnam* (Singapore 2012)
- Benoît de Tréglodé ed., *Histoire du Viêt Nam de la colonisation à nos jours* (Paris 2018)
- Trinh Van Thao, 'The 1925 generation of Vietnamese intellectuals and their role in the struggle for independence', in: Bousquet en Brocheux, *Viêt-Nam exposé*, 251-278
- James Trullinger, *Village at war. An account of conflict in Vietnam* (New York 1993)
- Trung Duong, 'Song Thau's campaign for press freedom', in: Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*, 139-155
- Truong Buu Lam, *A story of Viet Nam* (Denver 2010)
- Truong Buu Lam, *Pattern of Vietnamese response to foreign intervention: 1858-1900* (New Haven, CT 1967)
- Truong Nhu Tang (met David Chanoff en Doan Van Toai), *A Vietcong memoir* (San Diego, New York en Londen 1985)
- Tran Quoc Tuan e.a., *History of the General Staff during the resistance war against de Americans to save the nation 1954-1975* (Hanoi 2010)
- Tuan Hoang, *Ideology in urban South Vietnam 1950-1975* (Notre Dame, Indiana 2013)
- Tuong Vu, 'Triumphs or tragedies. A new perspective on the Vietnamese revolution', *JSAS*, 45 (2014) 236-257
- Tuong Vu, *Vietnam's communist revolution. The limits and power of ideology* (Cambridge 2017)
- Tuong Vu en Sean Fear ed., *The Republic of Vietnam, 1955-1975. Vietnamese perspectives on nation building* (Ithaca N.Y. en Londen 2019)
- Robert L. Turkoly-Joczki, 'Cambodia's Khmer Serei movement', *Asian Affairs* 15(1988) 48-62
- William S. Turley, *The second Indochina War: A concise political and military history* (New York en Scarborough 1986)
- Karen Gottschang Turner en Phan Thanh Hao, *Even the women must fight. Memories of war from North Vietnam* (New York 1998)
- Karen G. Turner, "'Vietnam" as a women's war', in: Young en Buzzanco, *Companion to the Vietnam War*, 93-112
- Kathleen J. Turner, *Lyndon Johnson's dual war. Vietnam and the press* (Chicago 1985)
- Robert F. Turner, 'Triumph forsaken as a path to setting the record straight', in: Wiest en Doidge, *Triumph revisited*, 102-113
- Frédéric Turpin, *De Gaulle, les Gaullistes et l'Indochine* (Paris 2005)

- Nick Turse, *Kill anything that moves. The real American War in Vietnam* (New York 2013)
- United States Department of State Bulletin (9 februari 1953) 212-216
- Michelle Vachon, 'Kampuchea Krom. The battles and bargains that left a people behind', *The Cambodia Daily*, 1 oktober 2007
- Thomas Vaisset, *L'amiral d'Argenlieu. La mer, la foi, la France* (Parijs 2014)
- Thomas Vaisset, *L'amiral d'Argenlieu. Le moine-soldat du gaullisme* (Parijs 2017)
- Brian VanDeMark, *Into the quagmire. Lyndon Johnson and the escalation of the Vietnam War* (New York en Oxford 1991)
- Van Tien Dung, *Our great spring victory* (New York 1977)
- George J. Veith, *Black April. The fall of South Vietnam* (New York 2013)
- S. Verney, *L'Indochine sous Vichy. Entre revolution nationale, collaboration et identités nationale, 1940-1945* (Parijs 2012)
- Vietnam. The anti-U.S. resistance for national salvation 1954-1975: military events* (Hanoi s.d.)
- Vietnam. The great family of ethnic groups in Viet Nam* (s.l. 2005)
- Viet Thanh Nguyen, *Nothing ever dies. Vietnam and the memory of war* (Cambridge Massachusetts en Londen 2016)
- Vinh Sinh, "Elegant females" re-encountered. From Tokai Sanshi's Kajin no Kigu to Phan Chau Trinh's Giai Nhan Ngo Dien Ca', in: Taylor en Whitmore ed., *Essays into Vietnamese pasts*, 195-207
- Vo Nguyen Giap, *Unforgettable days* (Hanoi 1975)
- Vo Nguyen Giap met medewerking van Huu Mai, *Dien Bien Phu. Rendez-vous with history (a memoir)* (Hanoi 2004)
- Vo Nhan Tri, *Vietnam's economic policy since 1975* (Singapore 1990)
- Vu Duc Liem, 'Vietnam at the Khmer frontier. Boundary politics', *Cross-currents* 3(2014) 534-564
- Vu Hong Lien, *Royal Hue. Heritage of the Nguyendynasty of Vietnam* (Bangkok 2015)
- Vu Thanh Thuy, 'The Vietnam War in the eyes of a Vietnamese war correspondent', in: Tuong Vu en Fear, *Republic of Vietnam*, 127-139
- Dennis Wainstock en Robert L. Miller, *Indochine et Vietnam. 35 années de guerre: 1945-1975* (Parijs 2019)
- Geoffrey C. Ward, *The Vietnam War. An intimate history* (New York 2017)
- Denis Warner, *The last confucian. Vietnam, Southeast-Asia and the West* (New York 1963)
- Gina Marie Weaver, *Ideologies of forgetting. Rape in the Vietnam War* (New York 2010)
- Edmund F. Wehrle, 'The paradox of western-style trade-unionism in South-Vietnam', in: Wilcox, *Vietnam and the West*, 143-155
- Tom Wells, *The war within. America's battle over Vietnam* (Lincoln 2005)
- Louis Wesseling, *Fuelling the war. Revealing an oil company's role* (Londen en New York 2000)
- William C. Westmoreland, *A soldier reports* (New York 1976; herdruk New York 1980)
- Odd Arne Westad, 'Introduction. From war to peace to war in Indochina', in: Westad en Quinn-Judge, *Third Indochina War*, 1-12
- Odd Arne Westad en Sophie Quinn-Judge, *The Third Indochina War. Conflict between China, Vietnam and Cambodia 1972-1979* (Londen en New York 2006)
- Andrew Wiest ed., *Rolling thunder in a gentle land. The Vietnam War revisited* (Oxford en New York 2006)
- Andrew Wiest en Michael J. Doidge, *Triumph revisited. Historians battle for the Vietnam War* (New York 2010)
- Andrew Wiest, *Vietnam's forgotten army. Heroism and betrayal in the ARVN* (New York en Londen 2008)
- Wynn Wilcox, *Allegories of the Vietnamese past. Unification and the production of a modern historical identity* (New Haven 2011)
- Wynn Wilcox ed., *Vietnam and the West. New approaches* (Ithaca, N.Y. 2010)
- James H. Wilbanks, *Vietnam War almanac* (New York 2009)
- Harold Wilson, *The Labor government 1964-1970. A personal record* (Londen 1971)
- Martin Windrow, 'The French Indochina War', in: Wiest, *Rolling thunder*, 34-52
- Martin Windrow, *The last valley. Dien Bien Phu and the French defeat in Vietnam* (Londen 2005)
- James J. Wirtz, *The Tet offensive. Intelligence failure in war* (Ithaca en Londen 1991)
- Brantly Womack, *China and Vietnam. The politics of asymmetry* (New York 2006)
- Judy Tzu-Chun Wu, *Radicals on the road. Internationalism, orientalism, and feminism during the Vietnam era* (Ithaca en Londen 2013)
- Clarence R. Wyatt, *Paper soldiers. The American press and the Vietnam War* (New York 1993)
- Xiaobing Li, *A history of the modern Chinese army* (Lexington, KY 2007)
- Xiaobing Li, *Building Ho's army. Chinese military assistance to North Vietnam* (Lexington, KY 2019)
- Xiaobing Li, *The dragon in the jungle. The Chinese army in the Vietnam War* (Oxford 2020)
- Xiaoming Zhang, 'The Vietnam War, 1964-1969. A Chinese perspective', *The Journal of Military History* 60(1996) 731-762

- Kao Kalia Yang, *The late homcomer. A Hmong family memoir* (Minneapolis 2008)
- Marilyn B. Young en Robert Buzzanco ed., *A companion to the Vietnam War* (Malden MA 2002)
- Florence Yvon-Tran, 'The chronicle of a failure. Collectivisation in Northern-Vietnam, 1958-1988', in: Bousquet en Brocheux, *Vietnam-exposé*, 331-356
- Guillaume Zeller, *Les cages de la Kempetaï. Les Français sous la terreur japonaise. Indochine, mars-août 1945* (Parijs 2019)
- Alexander Zervoudakis, 'Le reseinement aérien en Indochine (1950-1954)', *Revue historique des Armées* 25(1998) 69-84
- Alexander Zervoudakis, 'Nihil mirare, nihil contempere, omnia intelligere: Franco-Vietnamese intelligence in Indochina, 1950-1954', *Journal of Intelligence and National Security* 1(1998) 195-231
- Peter Zinoman, 'Nhan Van – Giai Pham and Vietnamese "Reform communism" in the 1950s. A revisionist interpretation', *Journal of Cold War Studies* 13(2011) 60-100
- Peter Zinoman, 'Reading revolutionary prison memoirs', in: Hue-Tam Ho Tai, *Country of memory*, 21-46

Internet

Met auteur

- Jean-Jacques Arzalier, 'Dien Bien Phu. Les pertes humaines' 20 november 2003
(www.academia.edu/51071031_Dien_Bien_Phu_Military_Casualties_Dien_Bien_les_pertes)
- Hayden Leslie Cherry, 'Social communication and colonial archeology in Vietnam', Asia Research Institute. Working Paper Series 21 (maart 2004) (www.ari.nus.edu.sg/pub/wps.htm) 1-17
- Jeffrey Donovan, 'U.S.: 40 years after his assassination, Kennedy's mystique lives on (part 1)', Internet, RFE/RL (21 november 2003)
- Ronnie E. Ford, 'New light on Gulf of Tonkin', Internet. The HistoryNet.com/Vietnam (28 juli 1997)
- Christopher E. Goscha, 'The maritime nature of the wars for Vietnam (1945-75)', (2002)
(http://www.vietnam.ttu.edu/events/2002_Symposium/2002_Papers_files/goscha/php)
- Ilya V. Gaiduk, 'The Vietnam War and Soviet-American relations, 1964-1975: new Russian evidence', Internet. Cold War International History Project. Virtual Archive. Bulletin 6-7 - Cold War in Asia (1995)
- Zalin Grant, 'Pham Xuan An. Vietnam top spy. Why did U.S. journalists love him',
<http://www.Pythiapress.com/wartales/spy.htm>
- Martin Grossheim, 'Fraternal support. The East German "Stasi" and the Democratic Republic of Vietnam during the Vietnam War', in: The Cold War International History Project Working Paper Series (September 2014) 1-31
- François Guillemot, 'Vietnam's fractured nationalists', <http://www.endofempire.asia>
- François Guillemot, 'Nguyen Tuong Tam ou le rêve évanoui du Grand Viêt-Nam',
<https://indomemoires/hypotheses.org/13929>
- James G. Herschberg (met medewerking van L.W. Gluchowski), 'Who murdered "Marigold"? – New evidence on the mysterious failure of Poland's secret initiative to start U.S.-North Vietnamese peace talks, 1966', Cold War International History Project, Virtual Archive, 2000
- Huy Duc, 'Why I write—Preface to "Ben thang cuoc"(The winning side)
<https://phamvuluaha.wordpress.com/2013/06/20/why-i-write-the-winning-side/>
http://wwics.si.edu/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=library.document&id=914).
- Richard Jensen, Vietnam War Bibliography <http://tig-ger.uic.edu/~rjensen/vietnam.html>
- Robert Jervis, 'H-Net Reviews', <http://www.h-net.org/reviews/showrev.cgi?path=31577950218850>
- Fred Kaplan, 'The war room. What Robert Dallek's new biography doesn't tell you about JFK and Vietnam', Internet. Slate.msm.com (19 mei 2003) 1-5
- Gary Kulik en Peter Zinoman, 'Misrepresenting atrocities. Kill anything that moves and the continuing distortions of the war in Vietnam', *Cross-Currents. East Asian History and Cultural Review. E-Journal* No. 12 (September 2014) 162-199
- Matthew Masur en Edward Miller, 'Saigon revisited. Researching South Vietnam's Republican era (1954-1975) at archives and libraries in Ho Chi Minh City', Cold War International History Project, oktober 2006,
www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Saigon-Masur_Miller.pdf.
- Jerzy Michalowski, 'Polish secret peace initiatives in Vietnam', Cold War International History Project, Virtual Archive, 2000 (http://wwics.si.edu/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=library.document&id=377) Vietnam War Bibliography
- Edward Miller, 'Dien's final failure. Prelude to America's war in Vietnam', Internet. http://kyotoreview.cseas.kyoto-u.ac.jp/issue/issue2/article_239_p.html
- Edward Moïse (<http://www.clemson.edu/caah/history/facultypages/EdMoise/atroc.html>).

- William B. Noseworthy, https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/37423/ssoar-aseas-2013-1-Noseworthy-Lowland_participation_in_the_irredentist.pdf?sequence=1
- Phan Huy Le, 'Dao Duy Anh (1904-1988). Le parcours semé d'embûches d'un historien', <http://moussons.revues.org/3055> 1-17
- John Prados, 'JFK and the Diem coup', Internet. The National Security Archive (5 november 2003)
- Melvin Small, 'Richard Nixon and his troubled legacy. Deciding how to assess a Presidency stained by scandal', <http://www.tompaine.com/feature.cfm/ID/3386>
- Qiang Zhai, 'Beijing and the Vietnam conflict, 1964-1965. New Chinese evidence', Internet. Cold War International History Project (CWIHP). Virtual Archive. Issues 6-7(1995-1996) 233-250
- Qiang Zhai, 'Beijing's position on the Vietnam peace talks, 1965-1968. New evidence from Chinese sources', Internet. CWIHP. Virtual Archive. Working paper 18(1997)
- Michelle Vachon, <https://www.cambodiadaily.com/stories-of-the-month/kampuchea-krom-the-battles-and-bargains-that-left-a-people-behind-277>
- George J. Veith en Merle Pribbenow, 'The return to war. North-Vietnamese decision-making 1973-1975', Cold War International History Project (November 2017)
- Yang Kuisong, 'Changes in Mao Zedong's attitude toward the Indochina War, 1949-1973', Internet. CWIHP. Virtual Archive. Working paper 34(2002)

Zonder auteur

- ACS Vietnam Web Bibliography: <http://www2.centenary.edu/vietnam.Vweb.html#American>
- 'Archive of FULRO Colonel Kosem to Shed New Light on Insurgency', <https://www.voacambodia.com/a/archive-of-fulro-colonel-kosem-to-shed-new-light-on-insurgency/4390161.html>
- H-Diplo Article Roundtable Review (www.h-net.org/~diplo/roundtables Volume XI 12 (2010) 29 januari 2010, 1- 55 (publicaties *JVS* 2009)
- H-Diplo Article Roundtable Review <http://www.tiny.cc/Roundtable-XX-2> 10 september 2018, 1-33 (boek Tuong Vu)
- H-Diplo Roundtable Review (www.h-net.org/~diplo/roundtable, volume XV (2013) (boek Miller)
- <http://academics.wellesley.edu/Polisci/wj/Vietnam/Readings/elegant.htm>
- <https://gaz.wiki.Hanoi>
- <http://www.clemson.edu/caah/history/facultypages/EdMoise/atroc.html>
- <https://www.hrw.org/reports/2002/vietnam/viet0402-03.htm>
- <http://jim.com/repression.htm>
- Internet *Kbe Sanh Declassified Documents* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d092067.jpg-a.jpg>
- Internet *KSDD* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d021168.jpg-i.jpg>
- Internet *KSDD* <http://members.easyspace.com.airdrop/dien/d020568.jpg-a.jpg>
- <http://khmerkrom6tinh.blogspot.com/p/chau-oc-is-city-in-giang-province.html>
- https://khmerkrom.org/https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/37423/ssoar-aseas-2013-1-noseworthy-Lowland_participation_in_the_irredentist.pdf?sequence=1
- <https://khmerkrom.org/kkf-book>; <http://21provinces.blogspot.com/2011/08/true-history-of-khmer-krom.html> (<http://www.Pythiapress.com/wartales/spy.htm>)
- <https://sokheounnews.files.wordpress.com/2010/05/6-theve-unfairly-been-forced-to-give-their-kampuchea-citizenship280a6.pdf>
- <http://khmerkromchildren>
- <https://www.voacambodia.com/a/mekong-delta-should-return-to-khmer-krom-group-says/1955549.html>
- The Vietnam Project (Texas Tech University): <http://archive.vietnam.ttu.edu>
- Vietnam War Internet Project (Lyndon Baines Johnson Library): <http://vwip.org.vwiphome.html>

Index

Publicaties en titels van tijdschriften zijn cursief weergegeven. Auteurs van boeken of artikelen die in de tekst worden genoemd of geciteerd zijn ook in de index opgenomen. In deze index heb ik mij in een aantal opzichten beperkt. Naar geografische aanduidingen en begrippen die in de tekst worden toegelicht verwijs ik veelal maar een keer. Met de namen van landen die erg veel voorkomen in het boek ben ik ook enigszins terughoudend.

- A-B-voorstel 425
 Abrams, Creighton 17, 414, 458, 470, 472, 474-476, 479, 481, 484-491, 496-497, 502
 Acceleration Pacification
 Campaign (APC) 487-491
 Acheson, Dean 163-165, 173, 447
 Adams, Eddy 438
 Affaire Dien Bien Phu, L' 177, 187
 Agent Blue 389, 393
 Agent Orange 354, 386, 389, 393-394, 529
 Agent White 393
 Agroville 225-226, 266-267, 279-280
 Ainal, Christiane de 28
 Air strike Dien Bien Phu 191-192
 Aktiegroep Vietnam 428
 Algemene Boeddhistische Verbond, Het 291
 Algerijnse oorlog 190, 418
 Alsop, Joseph 169, 217
 Alsop, Stewart 217
 Alvarez, Everett 326
 Amerikaanse interventie in Dien Bien Phu 191-194
 Amerikaanse oorlog, De 9
 André, Max 140
 An Duong 14, 572
 Angkar 494, 536
 Angkor 10, 14, 410, 536-537
 Anh Ngao 371
 Annam 8-9, 11, 14
 Annamees Onafhankelijkheidspartij, De 49, 51
 Ap Bac 284-285, 312, 459
 Apple, R.W. 422
 Aptheker, Herbert 416-418
 Argo, Reamer W. 450-452
 Arnett, Peter 210, 283, 285
 Arsène-Henry, Charles 79
 Artaud, Denise 192
 Arzalier, Jean-Jacques, 186
 A-Shauvallei 405, 490
 Aso, Michitake 29
 Asselin, Pierre 18-19, 23-24, 212, 233-234, 236, 238, 261, 270, 288, 313, 315-316, 437, 471, 490-491, 518, 533
 Assimilatie 26-27, 35, 162, 211, 227-230, 248, 397, 408, 412, 590
 Associatie van Vietnamese patriotten, De 49
 Associatie voor de opening van de geest om op deze wijze de deugd te bevorderen, De 54-55
 Associatie voor het nationale herstel van Vietnam, De 46
 Atoomwapens/-bommen 28, 193-194, 214, 276, 345, 452, 471
 Atoomwapens Dien Bien Phu 193-194
 Au Co 565
 Augustusrevolutie 9, 27, 31, 73, 111-120, 159, 561, 586
 Au Lac 572
 Auriol, Vincent 155, 174
 Australië 217, 334, 384, 426, 535
 Austrien 399
 Austroaziatisch 147, 399
 Austronesisch 147, 399
 Autonome zones 245-248, 571
 AWO (Absent Without Leave) 370
 Baader-Meinhofgroep 430
 Ba Ba Linh 579-580
Bach Khoa (Encyclopedische kennis) 552, 559-560
 Bac Sonopstand 91
 Bac Tien 305
 Bahnar 147, 226-227, 405
 Bajaraka 12, 24, 227-231, 397-399, 592
 Ball, George 295, 326, 331, 336, 446-447
 Banque de l'Indochine 39
 Bao Dai 9-10, 14, 28, 55, 73, 82, 85, 99-102, 105-106, 108, 110, 112-116, 126, 129-131, 149, 154-158, 161-167, 172-179, 182, 191, 195, 203, 208-209, 212-215, 219-222, 227, 229, 292, 304, 307, 399, 407, 585-587
 Bao Dai-oplossing 151, 154, 158, 164
 Bao Luong 66-67
 Bao Ninh 385, 557
 Bao Ve 268
 Bartholomeus-Feis, Dixee R. 120
 Base aérotterrestre 172, 178, 181-182
 Bass, Thomas 460
 Bataljon-603 351
 Ba (Mevrouw) Trieu 373, 377
 Beau, Paul 46-47
 Bedell-Smith, Walter 191, 195-196, 216-217
 Beeldvorming oorlogen 9, 15-29, 559-572
 Bénet, Jacques 208
 Ben Hairivier 196
 Bennett, Joe 524
 Beria, Lavrenti 268
 Berlijn, Conferentie van 183-184
 Berman, Larry 459-460, 471, 518
 Bernard, Paul 70, 75
 Bertrand Russell Internationaal Oorlogstribunaal 427, 429
 Besluit-121 569
 Beweging van de Grote Eenheid en de Vrede, De – zie DDK
 Beweging voor de Uitroeiing van de Corruptie en Reactionairen, De 339
 Beweging voor Zelfbeschikking, De 309
 Bidault, Georges 140-144, 153, 178-179, 184, 193-195, 208
 Biesheuvel, kabinet- 428
 Biggs, David 72, 133
 Binh Nguyen Loc 555
 Binh Xuyen 118, 131, 155, 175-176, 195, 208-209, 212-219, 292
 Birtle, Andrew J. 282
 Black-Pantherbeweging 419
 Black-Powerbeweging 422
 Blaizot, Roger 158
 Blum, Léon 74, 143-145
 Bodin, Michel 187
 Body count 357-363, 381, 439, 447, 455, 459, 485, 489, 595
 Boeddha 37, 290
 Boeddhisme 36-38, 94, 211, 252, 288-291, 293-295, 301, 303-311, 339-343, 408-411, 466, 537, 584, 590
 Boeddhistische crisis 273, 288-291, 301
Boerenkwestie, De 240
 Boerensovjets 67
 Boisanger, Claude de 103-104
 Bollaert, Emile 153-154
 Bombardement van Haiphong 143-144

- Bonnet, Henri 163
 Bong-Wright, Jackie 385, 387
 Bootvluchtelingen 5, 535, 539
 Borodin, Michael 62
 Bourgoïn, Jean 125
 Bouscaren, Anthony 209
 Bowles, Charles 292
 Bradley, Mark Philip 122-123
 Braestrup, Peter 456-457
 Brandt, Willy 426
 Brazzavillepolitiek 125, 144
 Brecht, Bertolt 555
 Brezjnef, Leonid 436, 502
Brief van overzee geschreven met bloed
 45
 Brigade-125 351
 Brigham, Robert 20, 235, 259,
 368-370
 Brocheux, Pierre 39, 60, 74, 82
 Brohon, Raymond 192-193
 Browne, Elaine 419
 Browne, Malcolm 283, 294
 Browne, Robert S. 422
 Bru 405-407
 Bruce, David 505
 Bruto Binnenlands Product 254
 Brzezinsky, Zbigniew 542
 Bui Chu 154, 493
 Bui Cong Trung 314
 Bui Giang 554
 Bui Quang Chieu 54-55, 58, 94,
 132
 Bui Quang Tao (Nguyen Khanh)
 203, 206, 244
 Bui Tin 268, 347-349, 374, 433,
 526, 528, 565
 Bui Xuan Phai 569
Bulletin Catholique Indochinois, Le
 76
 Bumgardner, Everett Franklin
 295, 298
 Bundy, McGeorge 277, 320, 322,
 326, 330-333, 337, 446-447
 Bundy, William 296, 325, 331
 Bunker, Ellsworth 343, 464, 476,
 479, 483-486, 506
 Burchett, Wilfred 400
 Burgeractie (Dac Uy Phu Cong
 Dan Vu) 266
 Burgeroorlogen in Vietnam 5, 9-
 11, 27, 31, 33, 94, 108, 118, 129,
 133, 145-146, 149, 151, 153, 155,
 161, 238-239, 319, 331, 350, 365,
 371, 374, 407, 470, 484, 386, 515,
 530, 534, 559, 561, 578, 583, 585-
 587, 593
 Burnham, James 451
 Bush, George 543
 Bush, George W. 326, 394
 Buu Loc 195, 206
 Cable, James 222
 Cabot Lodge, Henry 210, 294-
 298, 304, 337, 339-340, 424, 447,
 460
Cach Mang Quoc Gia 220
 Cadeau, Yves 28, 76, 79, 106, 118,
 125, 138, 154, 161, 176, 184
 Caffery, Jefferson 164
 Calley, William 512
 Cai-Sanhervestigingsplan 224-225
 Cals, Kabinet 428
 Cambodja 5, 9-14, 32, 42, 76, 81-
 86, 91, 103, 125, 141, 148, 155,
 158, 161-163, 177, 180, 184, 189,
 194, 196-197, 216-217, 226, 236,
 260-261, 288, 291-292, 303, 329,
 350-357, 398-399, 402-403, 410-
 411, 422, 426, 446, 460, 467, 469-
 470, 475-476, 484, 494-498, 501,
 503-504, 522-525, 529-531, 536-
 542, 594
 Camp retranché 172-174, 182,
 185
 Cam Ranh 44, 81
 Camus, Albert 555
 Canada 420, 426, 511, 535
 Can Lao Nhan Vi Cach Mang
 Dang – zie De Revolutionaire
 Personalistische Arbeiderspartij
 Can Vuong 34, 43-46, 87
 Cao Bang 96, 168-172, 189, 249,
 572
 Cao Dai 10, 33, 75, 90, 93-94,
 105, 108, 117-118, 131, 133, 149,
 154-155, 161, 175-176, 208-209,
 212-219, 259, 266, 292, 307, 385,
 412, 480, 586
 Cao Ngoc Phuong 466
 Caputo, Philip 361
 Caravellemanifest 266-267, 292,
 307-308
 Carter, Jimmy 540-543
 Castrics, Christian de 150, 185-
 186
 Castro, Fidel 145, 427, 440
 Catroux, Georges 79-80, 185, 187
 Catton, Philip E. 210-212, 224,
 265, 278-281, 285
 CEFEO – zie Corps
 Expéditionnaire Français en
 Extrême Orient
 Centrale Hooglanden 9, 12
 Central Office for South
 Vietnam (COSVN) 237, 270,
 281-282, 316, 327-328, 345, 347,
 356-357, 462, 467, 490, 495-497,
 499, 505, 520, 531
 Césari, Laurent 192
 Cham(-cultuur) 10-11, 14, 25-27,
 42, 231, 396, 398-399, 410, 480,
 563
 Chang Fa-kuei 89, 99
 Chanoff, David 354, 377-379
 Chan Tin 467, 481, 534, 591
 Chapman, Jessica 212
 Chau Dara 399
 Che Lan Vien 545, 551, 555
 Chen Geng 180
 Chen Jian 430-431
 Chennault, Anna (Chen
 Xiangmei) 465
 Chennault, Claire Lee 98, 465
 Chiang Kai-shek 64, 93-94, 99,
 120, 123, 136-137, 151, 158, 164,
 188, 345, 477
 Chieu, Gilbert 44
 Chieu-Hoiprogramma 489, 514
 Chiliasme 52, 94
 China (Keizerrijk) 14, 26
 China (Republiek) 64, 79, 93-94,
 99, 120, 135-137
 China (Volksrepubliek) 5-6, 9-11,
 151, 163-167, 180-183, 189, 194-
 197, 430-435, 539-541, 589, 593
 Chinees-Japanse Oorlog 80
 Chinees-Vietnamese Oorlog 536-
 540
 Chinese burgeroorlog 165, 168,
 170
 Chinese revolutie 46
Chinh Luan (Politieke discussie)
 552
 Chomsky, Noam 299
 Chroesjtsjov, Nikata 251, 261,
 277, 312, 314, 321, 431, 435-436,
 548-550
 Churchill, Winston 123, 276
 CIA 98, 279, 284, 287, 289, 295-
 299, 307, 322, 324, 331, 334, 353-
 354, 362, 387, 397, 401, 403, 405,
 446-448, 450, 453, 455, 474, 485,
 491, 496, 502, 522, 524
 CIDG -zie Civilian Irregular
 Defense Groups
 Civilian Irregular Defense
 Groups (CIDG) 398, 399, 401,
 413
 Clair de Lune, Opération – zie
 Japanse coup
 Clausewitz, Carl Von 594
 Clifford, Clark 326, 336, 446,
 460, 515
 Cline, Ray 326

- Cloche Fêlée, La* 56, 58
Cochinchina 8-9, 11, 33
Coedès, Georges 86
Cogny, René 181, 185, 187
Cohabitation 82
Colby, William 279, 296, 299, 405, 485-489
Collectivisatie 253-256, 264, 271, 321, 412, 534-539
Collège du protectotat 53, 58
Collins, J. Lawton 218-219, 266, 286
Colons 41, 47
Comité Interministériel de l'Indochine, Le 141, 144
Comité National Vietnam, Le 429
Comité voor de Verdediging van de Vrede, Het 309-310
Comité voor het nationale herstel, Het 102
Comité voor Vooruitgang en Vrijheid, Het 292
Commissie van Onderzoek Dien Bien Phu 187
Commodity (Commercial) Import Program 223, 392
Communistische Jeugdorganisatie, De 534
Communistische Partij van Annam, De 62, 64
Communistische Partij van Indochina, De 62, 64
Communistische Partij van Vietnam, De 21, 62, 158
Communistisch Manifest 58
Condominas, Georges 228
Conein, Lucien (Lou) 295-298
Conferentie voor Nationale Eenheid 532
Confucianisme 36-37, 42-46, 51, 56, 58, 62-63, 67, 72, 83-85, 94, 100-102, 207, 220, 252, 289, 373, 382, 391, 557, 565, 584
Cong An, De 240, 268
Cong Giao Dang Thinh 76
Cong Hoa Viet Nam – zie Republiek Zuid-Vietnam
Congres, Het Amerikaanse 6, 16, 164, 190-192, 194, 219, 278, 322-326, 330, 333, 335, 365, 405, 469-471, 486, 489, 505, 509, 511, 517, 522, 524-528, 543, 593
Constitutie Zuid-Vietnam 220
Constitutionele Partij, De 54, 58, 69, 75, 94, 132, 142, 175
Coöperaties 253-256, 311, 535-536
Cooper, Chester 359, 425
Cooper-Church amendement 496
Corps Expéditionnaire Français en Extrême Orient (CEFEO) 142, 149, 151-152, 160-161, 163, 168-174, 177, 182-187, 194, 204, 212
COSVN – zie Central Office for South Vietnam
Coty, René 196
Counterinsurgency (program) 218, 274-279, 317, 321, 360, 364, 397, 449, 477
Croix de l'Indochine, La 76
Cronkite, Walter 451, 457
Crossover point 491
Cultural Information and Analysis Center (CINFAC) 402
Culturele Revolutie 19, 441-442, 446, 464, 540
Cuong De 46, 90-93, 100, 102, 105-106, 108, 128, 585
Cury, Louis 36
Cuu quoc 111
Cuu Quoc (Nationale Redding) 550
Dac Uy Phu Cong Dan Vu – zie Burgeractie
Daddis, Gregory A 16-18, 276, 282, 358-360, 470-472, 478, 481, 485-491, 511, 518, 592-593
Dai Doan Ket, zie DDK
Dai Viet 10, 14
Dai-Vietbeweging 27, 72, 75, 87-93, 100-108, 114-115, 118, 126-131, 145, 154, 156, 176, 208, 212, 215-216, 266, 292, 305, 310, 341, 387, 552, 585, 588
Dai Viet Dan Chinh – zie DVDC
Dai Viet Duy Dan – zie DVDD
Dai-Vietpartij – zie DVQDD
Dai Viet Phuc Hung Hoi – zie Het Genootschap voor het herstel van Vietnam
Dai Viet Quoc Dan Dang – zie DVQDD
Dai Viet Quoc Gia Lien Minh – zie DVQGLM
Dai Viet Quoc Gia Xa Hoi – zie DVQX
Daloz, Jacques 140
Dan Chu (Democratische Partij in Zuid-Vietnam) 523
Dan Cong 168, 199, 204-205, 244-245
Dang Cong San Viet Nam – zie De Communistische Partij van Vietnam
Dang Lao Dong Viet Nam – zie De Vietnamese Arbeiderspartij (Communistische Partij)
Dang Nghiem Van 571-572
Dang Nhat Minh 558
Dang Phong 241, 255, 271, 351
Dang Thuy Tram 373
Dang Van Sung 156, 209, 552
Dan toc – zie minderheden
Dao 11, 25, 52, 93, 151, 180-181, 198, 201-206, 244-252, 397, 403
Dao Duy Anh 252, 549, 551
Darwin, Charles 56
Davidson, Phillip B. 449, 452
Days of Rage 423
DDK, De 208
DDR 438
De-amerikanisering – zie vietnamisering
Dèbes, Pierre-Louis 143
Decent interval 470, 517-518, 593
Decoux, Jean 31, 76-86, 91-95, 102-104, 147, 585
Decreet 10/59 263-265, 283
Dellinger, Dave 420
Demery, Monique Brinson 215, 286-287
Democratische Anti-oorlog en Vredesgroep, De 493
Democratische Partij (in Noord-Vietnam), De 128
Democratische Republiek Vietnam (DRV) 9
Democratisch Kampuchea 536-538
Deng Xiaoping 519, 540
Deo Van Long 180-181, 200-201, 246
Deo Van Tri 181
Deo Van Un 200
Depuy, William 363, 450
Derde Indochinese Oorlog 525, 536, 542
Derde Weg 18-19, 27, 37, 88-89, 94, 130, 209, 273, 288-293, 308, 342-343, 422, 466, 483, 515, 528-529, 590, 595
DeSotopatrrouilles 324-325, 332
Destalinisatie 251, 550
Devillers, Philippe 134, 137, 143, 145
Dien Bien Phu 6, 11, 150-151, 179-206
Dien Bien Phu-crisis 15, 28, 189-194
Dien Bien Phu-syndroom

- (-analogie) 334-335, 449-453, 509, 593
 Dillon, Douglas 216, 447
 Dinh Can Dinh Thu-programma 230
 Dinh Dien-programma 228
 Directoraat voor Zaken van het Hoogland, Het 401
 DMH 89, 100, 107, 111, 113-114, 127-130, 136, 138
 Doan Quoc Si 552
 Doan Thi Diem 562
 Doan Van Toai 354, 377-378
 Dobrynin, Anatoli 475
Doi Dien 467
 Doi Moi 14, 462, 536, 556, 575-576
 Dolkstoottheorie 456, 469-470, 473, 486, 593
 Domaine de la Couronne du Pays Montagnard du Sud 155
 Dominodenken 16, 166-167, 191, 273-274, 277, 330, 421, 426, 527
 Dong Du 44
 Dong Duong Cong San Dang – zie De Indochinese Communistische Partij
 Dong Kinh Nghia Thuc – zie De Vrije School in de hoofdstad in het Oosten
 Dong-Soncultuur 563
 Do Nhuan 549
 Donovan, William J. 119
 Dooley, Thomas A. 214
 Dostojevski, Fjodor 555
 Driefasenstrategie 587
 Driejarenplan 253
 Dror, Olga 454
 Dubrow, Elbridge 273-275
 Duck Hook 478-479
 Ducoroy, Maurice 83, 91
 Duiker, William 15, 60-61, 63, 98-99
 Dulles, Allen 207
 Dulles, John Foster 178, 184, 190-196, 207, 216-219, 276
 Dunn, Peter M. 98, 132-134
 Duong Bach Mai 314
Duong Kach Menb (De weg naar de revolutie) (van Ho Chi Minh) 63, 66
 Duong Nghiem Mau 553
 Duong Thu Huong 160, 376, 385, 387, 556-557
 Duong Van Giao 90, 94
 Duong Van Minh 267, 295, 298, 303, 312, 318, 343, 347, 480, 483, 523, 528, 534
 Duong Van Minh-oplossing, De 483
Duong vao Cach Mang (De weg naar de revolutie van Bao Luong) 66
 Dutschke, Rudi 429
 Duy Tan 52-53
 Duy-Tanbeweging 44-46
 DVDC 88, 91-93, 100, 107, 127-129, 139, 545, 552, 585
 DVDD 89, 93, 100, 114, 127, 585
 DVQDD 87, 91-93, 100, 105, 107, 113-118, 126-131, 146, 208, 212, 585, 588
 DVQGLM 100, 107-108, 111
 DVQX 89, 93, 100, 114, 126-127, 585
 Dylan, Bob 423
Echo Annamite, L' 54, 58
 École Française d'Extrême Orient 55, 86, 89, 564
 Economie Vietnam Oorlog 392-393
 Ede –zie Rhade
 Eden, Anthony 124, 196
 Eerste Indochinese Oorlog 134
 Eerste Wereldoorlog 41, 46-56, 61, 69, 76, 120, 566
 EFEO – zie École Française d'Extrême Orient
 Egelstelling 172, 185, 335
 Einstein, Albert 559
 Eisenhower, Dwight D. 15, 166, 178-179, 190-194, 208-209, 216-219, 222, 267, 273-279, 321, 458, 461, 477, 588, 591
 Eldridge, Cleaver 419
 Elegant, Robert 456-457
 Elliott, David P. 24, 237, 263-264, 283, 317, 346, 489
 Ely, Paul 191-193, 208
 Élysée Akkoorden 164-165
 Enclavestrategie 335, 446, 485
 End the war-amendement 503
 Erhard, Ludwig 426
 Etnonationalisme 147-148
 Ewell, Julian 363, 486
Expressen 184
 Fall, Bernard B. 260
 Fear, Sean 21, 473
 Federaal Indochina 85
 Federale Raad 82-84
 Fenn, Charles 98
 Fishel, Wesley 218, 222
 Flaming Dart I 332
 FLC – zie Front de Libération de Champa
 Flexible response 276-277
 FLKK – zie Front de Lutte du Kampuchea Krom
 Fonda, Jane 416, 420
 Fontainebleau, besprekingen van 140-144, 309, 587
 Ford, Gerald 469, 473, 525
Foreign Relations of the United States 123
 Forrestal, Michael 275, 285, 295
 Foster, Anne 122
 Fragging 367
 Franse Unie 125
 Frans Indochina 31-111
 Freedman, Lawrence 299
 Free-fire-zones 229, 358, 363, 396, 402, 405-406
 Froines, Ann 419
 Front de la Libération des Montagnards 227, 397
 Front de Libération du Champa 399, 413
 Front de Lutte du Kampuchea Krom 399, 410
 Front Unifié de la Lutte des Races Opprimées (FULRO) 12, 24-25, 398-403, 410, 413, 592
 Front van Nationalistische Partijen, Het 100, 107, 111, 113, 129
 Fulbright, J. William 327, 330, 421, 447, 452, 484, 524
 FULRO – zie Front Unifié de la Lutte des Races Opprimées
 Gaiduk, Ilya V. 435-437
 Galbraight, John Kenneth 292
 Gallup poll 422, 494, 496
 Galula, David 360
 Gard, Robert 362
 Garde indigène 84
 Garde indochinois 84
 Gaulle, Charles de 26, 31, 76, 81, 102-104, 120, 124-126, 134-135, 137, 144, 153, 287-288, 292-293, 296, 304, 320, 415, 418, 426, 429, 585
 Gavin, James M. 335-336, 596
 Geassocieerde Staat Vietnam (De Staat Vietnam) 10, 14, 154
 Geassocieerde Staten 155
 Gele muziek 493
 Gemeenschappelijke gronden 40-41
 Genève (Laos), Conferentie van 272, 403

- Genève (Vietnam), Akkoorden van 11, 14, 18, 32, 194-197
- Genootschap voor de hervorming van Vietnam, Het 44
- Genootschap voor het herstel van Dai Viet, Het 102
- Geschiedenis van het verlies van Vietnam, De* 45
- Geschiedschrijving oorlogen in Vietnam 15-31, 60-63, 98-99, 137, 209-212, 233-235, 299-300, 319-321, 469-474, 515-519, 559-572
- Giai Pham* (Schone Kunsten) 252, 548-550
- Gia Long 11, 33, 46, 90, 560
- Giang Nam 555
- Giap – zie Vo Nguyen Giap
- Gilbert, Marc Jason 18
- Gillam, James T. 367
- Ginsburgh, Robert 450
- Goldwater, Barry 325
- Goodpaster, Andrew 331
- Gourou, Pierre 226, 564
- Gracey, Douglas David 132-133
- Graduated pressure (gradual escalation) 321-325, 336, 461
- Great Society 320, 322, 332
- Greene, Wallace 323
- Greiner, Bernd 23, 362-364, 381, 386
- Griotteray, Alain 208
- Groep-17 351
- Groep-559 261, 351
- Groep-759 351
- Groep-959 351
- Groot-Brittannië 80, 121-124, 137, 183-184, 190-191, 194, 196, 217, 424-426
- Groot-Oost Aziatische Welvaartssfeer 105
- Grossheim, Martin 61, 438
- Groupement de commandos mixtes aéroportés 198
- Gruening, Ernst 327
- Guardian, The* 423
- Guillemot, François 26-27, 48-49, 58, 72, 79, 86-93, 99-100, 105, 107, 111, 113-114, 129, 135, 145-146, 154, 156, 175, 209, 316, 374-375, 384, 434, 555, 585, 587
- Guo Zhigang 183
- Haar-knip-beweging, De 46
- Haeberle, Ronald 512
- Ha Huy Tap 68, 92
- Haig, Alexander 476, 498, 506
- Halberstam, David 210, 283, 285-286, 459-460
- Haldeman, Bob 475, 518
- Hallin, Daniel C. 457
- Ha Long, Akkoorden van 139, 154
- Hamilton-Meritt, Jane 404
- Hamilton, Thomas J. 217
- Hamlet Evaluation System (HES) 487
- Hammond, Susan 394
- Ham Nghi 34, 46
- Ha My 577-578
- Hanhimaki, Jussi M. 517-518
- Hankeizers 563
- Hardy, Andrew 249
- Harkins, Paul 278, 285, 287, 297, 304
- Harriman, William Averell 276-277, 287, 292, 295, 461, 464
- Harris poll 447
- Hart op Hart-organisatie (Tam Tam Xa), De 58, 62
- Hastings, Max 24, 146
- Hatfield, Mark 503
- Hayden, Thomas 416-418, 420
- Hayes, Kolonel 450
- Hearts and minds 218, 279
- Heath, Donald 217
- Helms, Richard 502
- Hémery, Daniel 39, 60, 74, 82
- Hemingway, Ernest 555
- Hendrix, Jimmy 6
- Heng Samrin 537, 539
- Heonik Kwon 24, 577-578, 595
- Heropvoedingskampen 268, 387, 533, 552-555
- Herring, George 164, 216, 299, 522, 540, 543
- Hesse, Hermann 555
- Hickey, Gerald Cannon 25, 228-229, 401-402, 405
- Highlander Resettlement Plan 228
- Hilsman, Roger 210, 275, 295, 297, 299
- Hing, Alex 419
- Hmong 11, 25, 180-181, 187, 188, 198-206, 244-250, 271-272, 396-397, 403-405, 571, 588, 592, 598
- Hmongleger 403-405
- Hoa 11, 378, 411-412, 535, 539-540
- Hoa Binh 105, 172
- Hoa Hao 10, 33, 75, 93-94, 106, 108-109, 117-118, 131-133, 154-155, 161, 175-176, 208-209, 212-219, 259, 266, 292, 304, 341, 385, 409, 412, 480, 586
- Hoang Cam 252, 545, 548, 550
- Hoang Cong Pham 206
- Hoang Minh Chinh 314, 316, 435, 442
- Hoang Minh Giam 141
- Hoang Quoc Viet 237, 241
- Hoang Tich Linh 549
- Hoang Trung Thong 555
- Hoang Tung 519
- Hoang Van Thai 345, 521
- Ho Chi Minh 5, 9-19, 22-29, 31-32, 36, 49-53, 58-68, 78, 89-92, 96, 98-101, 108, 111-122, 125-126, 128-132, 135-158, 165-172, 175, 179, 182-184, 194-198, 202-203, 208, 217, 222, 230, 233-238, 241, 243, 248, 250, 256, 258-261, 265, 267-268, 272, 274, 291-292, 309, 312-316, 329, 348, 379, 430, 434, 436, 442-443, 459, 466, 473, 478, 492-494, 513, 584-589, 593, 595-596
- Ho Chi Minhcampagne 435, 527
- Ho Chi Minhroutes 250, 261, 272, 316, 321, 348, 350-351, 358, 373-377, 385, 391, 396-397, 522
- Ho Chi Minhstad 10, 230, 411-412, 531-534, 539
- Hoc Tap* 519, 550
- Hoge Nationale Raad 307-308
- Ho Huu Tuong 74, 545
- Hoi Khai Tri Tien Duc – Zie De Associatie voor de opening van de geest om op deze wijze de deugd te bevorderen
- Holbrooke, Richard 542
- Holbrook Jr., Willard 360
- Holcombe, Alec 316
- Hong Bangdynastie 560
- Hongersnood 71, 82, 95-96, 111, 116, 159, 245
- Ho Ngoc Nhuan 311, 482, 534, 591
- Honoloeloe, Conferentie van 334, 338
- Hoorzittingen Amerikaans Congres 335, 421
- Hosmer, Stephen T. 276
- Hovey, Joseph 453
- Ho Xuan Huong 562
- Hue, Bloedbad van 454, 553
- Hue-Tam Ho Tai 66-67, 74
- Hughes, Thomas 326
- Huk-opstandelingen 218
- Humanistische Partij van Groot Vietnam, De – zie DVDD

- Humanité* 50, 52
 Humphrey, Hubert 464-465
 Hun Sen 411
 Hunt, David 24, 263-264, 381, 489
 Huy Can 545, 551
 Huynh Kim Khanh 17
 Huynh Phu So 94, 118
 Huynh Tan Phat 477
 Huynh Thi Tiep 376
 Huynh Tinh Cua, Paulus 562
 Huynh Van Thuan 574
 Hy V. Luong 24, 158, 242
- Ia-Drangvallei 355-357, 360, 405
 Ichida, Masao 102
Idealen van de Annamitische jeugd, De 56
 Ieng Sary 537
 IJzeren Driehoek 357, 445
 Immerman, Richard 216
 Indammingspolitiek – zie containment policy
 Indochina – zie Frans Indochina
 Indochinese Communistische Groep, De 62, 64
 Indochinese Communistische Partij, De 53, 58, 62, 65-68, 74-75, 90, 96-97, 99, 234, 259, 570
 Indochinese Federatie 125, 134, 138-143
 Instituut voor Geschiedenis 561, 569
 Internationale Controlecommissie 1954 196, 312
 Internationale Commissie van Toezicht 1973 511
 Islam 94, 537, 559
- Jacobs, Seth 212
 Jalta, Conferentie van 124
 Jamieson, Neil L. 382
 Japan 44-46, 79-148, 585-587
 Japanse coup maart 1945 89, 104-106
 Jarai 11, 147-148, 227, 402, 405, 571
 Jeugd, De 58
Jeugd, De 62
 Jeugd Stootbrigade 374-376, 385, 387, 391, 568
 Jingxi 96
 Joden in Indochina 86
 Johnson, Harold 331
 Johnson, Lyndon B. 15, 276, 282, 297, 299, 304, 319-340, 352-365, 417, 421-422, 424-427, 430, 433, 441, 445-452, 456-467, 474-476, 479, 591-593
 Jones, Howard 297
 Jorden, William J. 277
 Journoud, Pierre 28, 151, 183, 186, 194
 Juche 237
 Juin, Alphonse 174
- Kahin, George McTurnan 164
 Kamer voor de vertegenwoordiging van het volk van Annam 82
 Kampuchea Krom 162, 399, 408, 410-411
 Kang Youwei 44
 Kaplan, Fred 273
 Karpelès, Suzanne 86
 Katholicisme 76, 252, 281, 287-290, 467
 Katu 406
 Kearns, Doris 322
 Kempeitai, De 26, 102, 105
 Kennedy, Edward 490
 Kennedy, John F. 15-16, 207-211, 219, 228-229, 270, 273-279, 281-288, 295-300, 312-313, 319-322, 360, 367, 397, 589, 591
 Kennedy, Robert 297, 423, 425, 464
 Kent University 423, 495
 Kerstbombardementen – zie Linebacker II
 Khai Dinh 53, 73
 Khanh Ly 554
 Khe Sanh 380, 405-407, 443, 449-452, 593
 Khmer (Krom) 10-14, 26-27, 38, 42, 85, 131, 133, 146, 161-163, 212, 396, 398-399, 407-411, 587
 Khmer Issarak 194, 410
 Khmer Kampuchea-Krom Fédération 410
 Khmer Serei 410
 Khmu 11, 25, 198, 201, 246-247, 403
 Khoo, Nicholas 432
 Killing fields 405, 536
 Kill ratio 278, 336, 357, 360, 486-487
 Kimball, Jeffrey 470-471, 478, 517
 Kim Il-sung 145, 166, 237
 Kim Phuc Phan Thi 380
 King, Martin Luther 342, 366, 422-423, 462, 464
 Kissinger, Henry 404, 437, 447, 469-479, 486, 494, 497-499, 502, 504-511, 517-518, 521, 524-528, 541, 573, 593
 Kleinen, John 7, 13, 24, 67, 158-159, 242, 244, 256
 Knight, Hal 524
 Knowland, William 219
 Koho 147, 227
 Koloniale Raad van Indochina 82
 Komatsu, Kiyoshi 102
 Komer, Robert 279
 Komintern 61-69, 94, 97-98, 119, 128, 136
 Koreaanse Oorlog 166-169, 353, 366, 371, 431, 452
 Kosygin, Alexi 424-425, 436, 479
 Kosygin week 424
 Koude Oorlog 6, 11-12, 15-20, 26, 32, 122, 165, 178, 190, 211, 236, 273, 319, 426, 431, 436, 499, 511, 578, 591, 595
 Kwo Min Tang 44, 93-94, 100, 114, 137, 411
- Lac Long Quan 556, 565
 Ladejinsky, Wolf 218, 223, 229
 Lai Chau 25
 Lair, Bill 404
 Laird, Melvin 475-476, 478
 Lake, Anthony 310
 Lalouette, Roger 292-293
 Lam Quang Thi 368
 Lam Son-719 – zie Operatie Lam Son-719
 Landhervorming Noord-Vietnam 157-158, 239-244, 251
 Land tot the tiller - programma 489-490
 Landhervorming Zuid-Vietnam 223-226
 Landontwikkelingsprogramma Zuid-Vietnam 225
 Langson 80, 91
 Lang To 24, 159, 242, 244, 256
 Laniel, Joseph 179, 184-187, 189-190, 195-196, 208
 Lan Lu 473
 Lansdale, Edward 213-214, 218-219, 229, 231, 239, 360, 459
 Lansing, Robert 50
 Lao/Laos 11, 179-189, 272-273, 403-405, 496
 Lao Issara 194, 403
 Latte de Tassigny, Jean de 159, 168-173, 176
 Laurentie, Henri 144
 Lebris, Commandant 385
 Le Cao Dai 376, 400

- Leclerc, Philippe 110, 120, 126, 133-136, 139
 Le Dat 549
 Le Duan 18-19, 232-238, 249-252, 255-256, 260-264, 267-268, 270-272, 292-293, 300, 312-315, 321, 325, 327-329, 340, 343, 345-350, 372, 415-416, 418, 434-436, 437, 439-445, 462-467, 472, 476, 478, 484-486, 492-493, 495, 497-500, 504-506-509, 519-521, 525-526, 531, 535, 538-542, 564, 567, 570, 575, 589, 593
 Le Duc Tho 19, 232, 234, 237, 250, 252, 254, 268, 312, 314, 348, 404, 435, 442, 469, 472-473, 494, 497, 499-505, 507-508, 510, 589, 593
 Ledynastie 14, 562
 Le Failler, Philippe 25
 Lefèvre, Kim 160, 385-386
 Leger Noord-Vietnam (zie ook PAVN) 372-379
 Leger Verenigde Staten 365-367
 Leger Zuid-Vietnam 367-372
 Legitimiteit staatsgezag 10, 13, 26, 115, 128, 206, 227, 247, 367, 473, 519, 561, 566-567, 583, 588, 595-596
 Le Hoang 558
 Le Khang 114, 129, 146
 Le Liem 314
 Le Loi 93, 151, 496, 563, 565
 Le Luu 556
 Le Ly Hayslip 385-387, 557-558
 Le Man De 564
 Lemay, Curtis 352, 354
 Le Minh Khue 385
 Lend Lease 164
 Lenin, Vladimir 22, 51-53, 58, 61, 63-64, 145, 252, 345, 492, 540, 547, 549
 Lenteoffensief 368, 499-504, 592
 Lentz, Christian P. 24-25, 198, 200-206, 245-247
 Les Kosem 396, 398-399, 402
 Le Thanh 378
 Le Thanh Nghi 312, 345
 Letourneau, Jean 173, 178-179
 Le Van Kim 267, 295
 Le Van Luong 237, 241
 Le Van Vien 213, 215
 Le Vinh Quoc 314
 Lewandowsky, Janusz 424
 Liang Qichao 44
 Lien Hoa 579
 Ligne De Lattre 170
 Linebacker I 502-503
 Linebacker II 508
Linb Cach Menh (De revolutionaire soldaat) 62
 Li Thi Dau 379
 Liu Shaoqi 312
 Lo Fay Dang 403
 Löfgren, Svante 184
 Logevall, Fredrik 16, 111, 261, 299, 320, 329-330
 Lojkine, Boris 559
 Lolo 198
 Lon Nol 162, 351, 396, 399, 410, 494-496, 524, 537
 Lo Van Hac 200-201, 204-206, 245-246
 Lo Van Muoi 203-204, 245-246, 248
 Luce, Don 481
 Lu Han 127-128, 135
 Luns, Joseph 428
 Luo Guibo 180, 239-240
Lutte, La 74
 Luu Van Loi 462, 473, 479
 Ly Chanh Trung 466, 552
 Ly Dong A 77, 89-90, 114, 127, 146, 585
 Lydynastie 14, 291
 Lynd, Staughton 416-418
 Ly Qui Chung 482, 528, 534, 591
 Ly Thuy – zie Ho Chi Minh

 MAAG – zie Military Assistance Advisory Group
 Maar, Rimko van der 427
 Mac Thi Buoi 253, 258, 568
 MACV – zie Military Assistance Command Vietnam
 Madame Nhu 215, 286-287, 293-296, 301
 Madman theory 471, 475, 509
 Magsaysay, Robert 218
 Mai Thao 552
 Malarney, Shaun Kingsley 24, 242, 391-392, 575
 Man – zie Dao
 Mandarijn 34
 Maneschijn, Operatie – zie Japanse coup
 Manifest van de achttien – zie Caravellemanifest
 Mann, Robert 278, 299, 470, 524
 Mansfield, Mike 207, 218-219, 283-284, 287, 304, 330, 503
 Mao Zedong 22, 94, 96, 137, 145, 151, 157-158, 163, 165, 167-172, 180, 188, 196-197, 248, 251-252, 261-262, 268, 375, 430-434, 437, 464, 491, 498-499, 587, 589
 Marangé, Céline 268, 271
 Marigoldinitiatief 424, 437
 Marr, David 26, 44, 48, 70, 97, 99, 585
 Marshall, George 164
 Marshallplan 164-165, 167
 Marshall, S.L.A. 452
 Martin, Graham 528
 Marxisme 22, 51, 53, 58, 61-62, 68, 99, 119, 121, 128, 145, 235, 252, 429, 445, 567
 Marx, Karl 53, 58
 Maspero, Henri 563
 Massale vergelding 276
 Matsumoto, Shunichi 104
 Mat Tran Dan Toc Giai Phong – zie Het Nationaal Bevrijdingsfront
 Mat Tran Quoc Dan Dang – zie Het Front van Nationalistische Partijen
 Mayakovskii, Vladimir 549
 Mayer, René 178-178
 Mazzini, Giuseppe 45
 McCarr, Lionel C. 282
 McCarthy, Eugene 297, 299, 338
 McCarthy, Mary 416, 418
 McCone, John 297
 McGovern, George 503-504, 507
 McHale, Shawn Frederick 36
 McMaster, H.R. 16, 320, 323
 McNamara, Robert 16, 274-278, 284-285, 288, 296, 320, 323-326, 330-334, 336-337, 352-355, 362, 366-367, 414, 417, 424, 446, 497, 568
 McNaughton, John 331-333, 596
 Meigo Sakusen – zie Japanse coup
 Mekong(-delta) 10-14
 Mendès France, Pierre 169, 196-197, 208, 212, 236
 Meo – zie Hmong
 Merglen, Albert 174
 Merleau-Ponty, Maurice 555
 Merlin, Pierre 58
 Messmer, Pierre 144
 Mesties 42
 Meulendijks, Pieter 28, 191, 334, 458
 MIA 524, 541, 543
 Michaud, Jean 205
 Michelin, Franck 26-28, 79-80, 82, 104, 585
 Michigan State University Group (MSUG) 218, 222, 229, 274, 283, 287

- Migratie 26, 36, 40, 146-148, 162-163, 225-227, 248-250, 264, 271, 381, 389-390, 397, 406, 411-412, 490, 561, 571-572, 590, 592
 MIKE-Force 410
 Militaire Revolutionaire Raad, De 303
 Military Assistance Advisory Group (MAAG) 167, 229, 267, 274, 278
 Military Assistance Command Vietnam (MACV) 278
 Miller, Edward 18, 211-212, 220, 224, 278-281, 285, 288, 297-298
 Minderheden 5, 10-11, 146-149, 161-163, 197-207, 226-232, 244-251, 397-415, 588, 595
 Mingdynastie 14, 151, 411, 496, 563
 Minh Duc, Uitgeverij 550
 Minh Mang 33, 560
 Minh Quan 553
 Minh-Tanbeweging 44
 Ministerie voor de Ontwikkeling van Etnische Minderheden 401
 Missing-In-Action – zie MIA
 Missionarissen 33, 41, 121-122
 Mission civilisatrice 35, 51, 56, 203
 Mnong 228, 406
 Mohr, Charles 451
 Moise, Edwin E. 241, 325-326, 455
 Molotov, Vyacheslav 236
Monde, Le 125-126, 178
 Mongolen 26, 151, 170, 563
 Montagnards 147-148, 155, 227-228, 396-398, 401-403
 Montesquieu, Charles de 44, 48, 57
 Moorer, Thomas 423
 Mordant, Eugène 103
 More Flags-campagne 426
 Morlière, Louis-Constant 143
 Morse, Wayne 326-327
 Motie-Schuijt 428
 Mounier, Emmanuel 220-221, 291
 Moutet, Maurice 141, 144
 Moyar, Mark 16, 210-211, 281-285, 288-291, 299, 320-321, 328, 364, 367-368, 456, 460, 590
 Mouvement Républicain Populaire (MRP) 153
 Moyers, Bill 446
 Muelle, Raymond 28-29
 Munro, Ed 557
 Muong 10, 172, 201-203, 245, 572
 Mus, Paul 153
 My Lai 23, 362, 386, 423, 457, 492, 512, 573, 577-581
 My Tho 24, 237, 263, 283, 317
 My Trach 149, 158, 383
 Nakamura, Aketo 80
 Nak, Piet 428
 Nam Duc Mao 378
 Nam Ky-opstand 92
Nam Phong (Wind uit het Zuiden) 55
 Nam Phuong 73
 Nam Tien 10
Nan Loi (Menselijkheid) 552
 Na San 173-174, 182, 187
 Nationaal Bevrijdingsfront (Vietcong), Het 9, 24, 233-235, 257-259, 264, 269-270, 465, 593
 Nationaalsocialistische Partij van Groot Vietnam, De – zie DVQX
 Nationaal Verbond van Dai Viet, Het – zie DVQGLM
 Nationale Raad van Verzoening (en Eendracht), De 505-506, 510
 Nationale Revolutie (Zuid-Vietnam) 220
 Nationale Revolutionaire Beweging, De 220, 296
 Nationale Vergadering Zuid-Vietnam 220
 National Front for the Liberation of South-Vietnam (NLF) – zie Het Nationaal Bevrijdingsfront
 Nationalistische Partij, De 107
 Nationalistische Partij van Groot Vietnam, De 87, 92 – zie DVQDD
 Navarre, Henri 179-189, 193, 335, 588
 Navarreplan 182, 189
 Nederland 166, 427-429
 New Frontier 273
 New Left 421
 Newman, John M. 299
 NEZ 532-533
Ngay Nay (De Huidige Tijd) 88
 Nghiem Xuan Hong 552
 Ngo Ba Thanh 309, 482, 529-530, 591
 Ngo Cong Duc 482-483, 534, 591
 Ngo Dinh Can 290, 305
 Ngo Dinh Diem 7, 10, 16, 18-20, 73, 100-102, 106, 130-131, 154, 156, 176-177, 195-196, 207-231, 235, 237, 250, 258-303, 309, 311-312, 316-317, 324, 338-339, 371, 387, 398, 407, 586, 589-591
 Ngo Dinh Kha 100-101, 130
 Ngo Dinh Khoi 128
 Ngo Dinh Luyen 219
 Ngo Dinh Nhu 176, 203, 287-288, 301, 303
 Ngo Dinh Thuc 101, 207, 289-290
 Ngo Duc Tri 65
 Ngo Quang Truong 501
 Ngo Quyen 563
 Ngo Si Lien 562
 Ngo Van Chieu 94
 Ngo Vinh Long 99, 535
 Nguyen Ai Quac 49-52
 Nguyen Ai Quoc – zie Ho Chi Minh
 Nguyen An Ninh 49, 51, 55-56, 98, 567
 Nguyen Be 488
 Nguyen Binh 171, 351
 Nguyen Cao Ky 303, 305-308, 310, 318, 337-339, 343, 448, 466, 480, 590
 Nguyen Chanh Thi 267, 308, 310, 339-340
 Nguyen Chi Thanh 232, 235, 237, 267-270, 312, 314, 328, 347, 349, 357, 435, 439-443, 549
 Nguyen Dong Chi 571
 Nguyen Du 562
 Nguyen Duc Canh 67-68
 Nguyen Duc Thang 338
 Nguyen Duy 556
 Nguyen Duy Trinh 312
 Nguyendynastie 8, 11, 32-33, 45, 86, 564
 Nguyen Hai Thanh 89, 99, 128-129, 139, 142, 146, 156
 Nguyen Hong 551
 Nguyen Hong Thanh 376
 Nguyen Hue (zie ook Quang Trung) 500
 Nguyen Hue-offensief – zie Lenteoffensief
 Nguyen Huu Bai 101
 Nguyen Huu Dan 549
 Nguyen Huu Luyen 558
 Nguyen Huu My 76
 Nguyen Huu Thai 305, 311, 318, 534
 Nguyen Huu Thanh – zie Ly Dong A
 Nguyen Huu To 477
 Nguyen Huy Thiep 160
 Nguyen Huy Tuong 545

- Nguyenkeizerrijk – zie
 Nguyendynastie
 Nguyen Khac Huynh 508
 Nguyen Khac Nhu 59
 Nguyen Khang – zie Bui Quang
 Tao
 Nguyen Khanh 304, 316, 318,
 321-322, 339
 Nguyen Lan 571
 Nguyen, Lien-Hang T. 18-19, 23,
 29, 233-234, 236, 238, 241, 260,
 270, 313-316, 441, 462, 471-472,
 484, 498-499, 505, 510-511, 518
 Nguyen Luong Bich 571
 Nguyen Manh Ha 291
 Nguyen Manh Tuong 130
 Nguyen, Nathalie Huynh Chau,
 384
 Nguyen Ngoc Bich 473
 Nguyen Ngoc Lan 466-467, 481,
 534, 591
 Nguyen Ngoc Loan 340, 438, 456
 Nguyen Ngoc Son 146
 Nguyen Ngoc Tho 303
 Nguyen Ngoc Toan 387
 Nguyen Phan Long 54, 94, 175
 Nguyen Phong Sac 67-68
 Nguyen Phuong 559-563
 Nguyen Quoc Dung 377
 Nguyen Quyen 46
 Nguyen Sa 553-555
 Nguyen Tat Thanh – zie Ho Chi
 Minh
 Nguyen Thai Hoc 53, 58-59, 77,
 86-87, 90, 98, 130, 159, 584
 Nguyen Thanh Dien 96
 Nguyen The Nghiep 100, 127,
 146
 Nguyen The Truyen 49, 51
 Nguyen Thi Binh 232, 420, 473,
 477, 497
 Nguyen Thi Dinh 269, 377, 421
 Nguyen Thi Kim Hue 375, 379
 Nguyen Thi Minh Khai 68, 92
 Nguyen Thi Nam 241
 Nguyen Thi Phuong 375
 Nguyen Tho Chanh 427
 Nguyen Thuy Nga 234
 Nguyen Ton Hoan 156, 208-209,
 304, 318
 Nguyen Trai 563, 565
 Nguyen Trong Nghi 378
 Nguyen Trung Nguyet – zie Bao
 Luong
 Nguyen Tuan 551, 568
 Nguyen Tuong Tam 77, 88, 92-
 93, 100, 107, 128-129, 138, 142,
 146, 156, 545, 552, 585
 Nguyen Tuy 294
 Nguyen Van Binh 468
 Nguyen Van Chai 371
 Nguyen Van Cu 92
 Nguyen Van Hieu 370
 Nguyen Van Hinh 208, 213, 215
 Nguyen Van Hoang 377
 Nguyen Van Hung 378
 Nguyen Van Huyen 71
 Nguyen Van Linh 328, 565
 Nguyen Van Minh 526-527
 Nguyen Van Mo 355
 Nguyen Van Tam 176, 213
 Nguyen Van Tao 74
 Nguyen Van Thieu 20, 303, 305,
 308, 310, 318, 334, 338, 343, 368,
 372, 402, 461, 465-468, 473-474,
 479-484, 498, 505, 515-520, 526,
 590-591
 Nguyen Van Thinh 140-142
 Nguyen Van To 563
 Nguyen Van Troi 568
 Nguyen Van Trung 311, 467,
 481, 552
 Nguyen Van Vinh 54, 72
 Nguyen Van Xuan 142, 154-155
 Nguyen Viet Khai 371
 Nguyen Vu An 473
 Nguyen Vy 555
 Nguyen Xuan Tieu 89, 93, 100,
 114, 126, 585
 Nguyen Xuen Oanh 307
 Nha Ca 454, 553, 573
Nhan Dan (Het Volk) 90, 241,
 347, 550-551, 565
Nhan Van (Menselijkheid) 252,
 548-550
 Nhan Van-Giai Pham kwestie
 252, 548-550, 595
 Nhat Chi Mai 466
 Nhat Linh – zie Nguyen Tuong
 Tam
 Nhat Tien 553
 Nhuong Tong 59
 Nietzsche, Friedrich 555
 Nieuwe Economische Zone – zie
 NEZ
 Nieuwe Geschiedenis 561
 Nieuwe Poëzie, Beweging van de
 545, 552
 Nieuw Vietnam 58, 62
Nieuw Vietnam 45
 Nishihara, Issaku 80
 Ni Su Huynh Lien 482
 Nixondoctrine 476
 Nixon, Richard 16, 191-194, 360,
 404, 414, 423-424, 427-431, 437,
 465, 468-525, 527, 541-542, 593
 Nolting, Frederick 210, 278, 283-
 284
 Noong Nhai 245
 Noord-Korea 166, 191, 237, 362,
 418-419, 434
 Noord-Vietnam – zie
 Democratische Republiek
 Vietnam
 Noordwestelijke Zone 202-204,
 247
 Norodom Sihanouk 82, 85, 162,
 288, 291, 303, 351, 399, 410, 476,
 494-495, 538
Nonadays 482
 NRM – zie De Nationale
 Revolutionaire Beweging
NSAM-111 277-278, 283
NSC 48/1 165
NSC 48/2 165
NSC 64 165-166
NSC 68 166
NSSM-1 474
 Nung 180, 198
 Nuon Chea 537
 Nup 226

 Oberdorfer, Don 448
 O'Daniel, John Mike 179
 Office of Strategic Services – zie
 OSS
 Onafhankelijkheidsoorlog
 Vietnam 5, 151-207
 Onafhankelijkheidsverklaring
 Vietnam 9, 31, 115, 585-586
 Oorlogshelden 564-569, 577-580
 Oorlog voor nationale redding
 tegen de Amerikanen, De 9
 Open-Armsprogramma – zie
 Chieu Hoi
 Operatie Atlant, 188
 Operatie Attleboro 357
 Operatie Ceder Falls 357-358
 Operatie Chaos 447
 Operatie Enhance Plus 508
 Operatie Gier (Vautour, Vulture)
 192
 Operatie Junction City 357
 Operatie Lam Son-719 496
 Operatie Menu 475, 494
 Operatie Passage to Freedom 213
 Operatie Pierce Arrow 326
 Operatie Ranch Hand 393
 Operatie Rolling Thunder 319,
 333, 352, 354, 427
 Operatie Speedy Express 363
 Operatie Starlite 357
 Operatie White Wing 341, 357

- Opium 37, 39, 115, 136, 177, 195, 198, 200, 204, 213, 220, 244, 250, 351, 533, 550
- Opiumoorlog 136
- Oplan 34-A 324-325
- Opstanding van Vietnam, De 58
- Op zichzelf vertrouwende literaire groep, De 545
- Orthodoxe visie Vietnam Oorlog 15
- OSS 98, 112
- Paasoffensief – zie Lente-offensief
- Pac Bo 96-97, 151
- Pacificatie 335, 338, 340-341, 357-361, 359, 446, 455, 464, 470, 472, 476-477, 485-491, 495, 501, 516, 593
- Pacificatiestrategie 335
- Pacific Stars and Stripes* 524
- Paco 406
- Palme, Olof 427
- Palmer, Bruce Jr 326
- Palmos, Frank 557
- Papin, Philippe 40-42
- Pariah, Le* 52
- Parijs, Akkoorden van 510-511, 594
- Parti Démocrate Indochinois 76
- Pasquier, Pierre 72-73
- Pathet Lao 194, 272, 400, 403-404
- Patti, Archimedes 98, 109, 115, 118-120, 136
- Patton, George S., Jr. 487
- Pays Montagnard du Sud-Indochinois (PMSI) 147-148, 155, 227, 401
- PAVN – zie People's Army of Vietnam
- Pays Thai 173-177, 179-184
- Pearl Harbor 79, 81
- Pearson, Lester 426-427
- Pentagon Papers* 123, 193, 497
- Permanent war 470-471
- People's Army of Vietnam (PAVN) 269, 347, 362, 372-379
- People's Liberation Army (PLAF) 233, 269
- Personalisme 220-223, 291, 590
- Pétain, Henri-Philippe 31, 79-86
- Petraeus, David 472
- Phaivan, Pa 400
- Pham Cong Tac 94, 291-292
- Pham Hong Thai 55, 58
- Pham Hung 232, 268, 288, 312, 314, 328, 435, 499, 525
- Pham Huy Thong 566
- Pham Khac Lam 420
- Pham Ngoc Thach 117-118, 131
- Pham Quinh 54, 72, 128
- Pham Tuan Tai 59
- Pham Van Chuong 420
- Pham Van Dong (Noord-Vietnamese premier) 62, 96, 140-141, 194, 203, 237-238, 271, 416-417, 442, 521, 541
- Pham Van Dong (Zuid-Vietnamese militair) 308
- Pham Van Huyen 310, 482
- Pham Van Phu 526-527
- Pham Xuan An 459-460
- Phan Anh 106-107
- Phan Boi Chau 37, 43-46, 48, 50-57, 77, 86-89, 98-101, 207, 220, 567, 584
- Phan Chu Trinh 37, 43-46, 48-51, 53-57, 61, 70, 77, 101, 122, 420, 477, 584
- Phan Dinh Phung 34
- Phan Huy Le 183, 551
- Phan Huy Quat 209, 219, 266, 292, 305, 310, 318
- Phan Ke Toai 112, 114
- Phan Khac Hy 376
- Phan Khac Suu 307, 318, 342
- Phan Khoi 252, 549-550, 571
- Phan Phat Sanh 52
- Phan Quang Tue 473
- Phan Thanh Hao 384
- Phan Thanh Long 377
- Phan Thi Thanh Nhan 551
- Phan Van Hum 567
- Phan Van Truong 49, 51
- Phat Diem 154, 493
- Phat Nhat Nam 552
- Phet, Pa 401
- Phibunsongkham 91
- Pho Duc Chinh 59
- Phoenixprogramma (Phung Hoang) 489
- Pholsena, Vatthana 400-401
- Phong Trao Cach Mang Quoc Gia – zie De Nationale Revolutionaire Beweging
- Phong Trao Dan Toc Tu Quyet – zie De beweging voor Zelfbeschikking
- Phuc Quoc Quan – zie Het Phuc-Quocverbond van Vietnam
- Phuc-Quocverbond van Vietnam, Het 90-93, 100-102, 105, 107-108, 113-114, 128-129
- Phuc Viet – zie De opstanding van Vietnam
- Phung Hoang – zie Phoenixprogramma
- Phung Quan 548-549
- Pignon, Léon 144, 153, 155
- Pike, Douglas 381
- PLAF – zie People's Liberation Army
- Plan Letourneau 178
- PMSI – zie Pays Montagnard du Sud-Indochinois
- Podgorny, Nikolai 436
- Po Dharma 25
- Polen 424, 433, 511, 548-549
- Pol Pot 494-495, 537-538
- Pompidou, Georges 483
- Pondichéry 42
- Populaire, Le* 125
- Porter, William J. 505
- Postrevisionistische visie Vietnam Oorlog 15-16
- Potsdam, Conferentie van 118, 120, 125-127, 135, 137
- Potter, Paul 421
- Prados, John 297, 299
- Pribbenow, Merle 448
- Prisoners-of-War (POW's) 503, 505, 541, 543
- Progressief Nationaal Comité 467
- Proletarisch internationalisme 238, 345-346, 416, 445, 492, 519, 531, 540, 595
- Provincies Vietnam 30
- Public Record Office* 123
- Qiang Zhai 431-434
- Quinn-Judge, Sophie 19, 23, 37-38, 49, 60-63, 66, 94, 99, 291-293, 311, 315, 340, 474, 481, 532, 534, 591
- Qingdynastie 563
- Quan Diem* (Standpunt) 552
- Quang Trung 253, 560, 563-565
- Quoc Dan Dang – zie De Nationalistische Partij
- Quoc Gia Viet Nam – zie De Staat Vietnam
- Quoc Ngu 37, 44, 46-47, 72
- Raad van de Gewapende Strijdkrachten, De 308
- Radford, Arthur W. 191-193
- Ramadier, Paul 153
- Rambo, Terry A. 382, 389

- Rand Corporation 24, 228, 263, 276, 284, 354, 381-382
 Rassemblement du Peuple Français (RPF) 153
 Raysysteem – zie Slash-and-burn
 Record, Jeffrey 364-365
 Reeves, Thomas 299
 Republiek Cochinchina 140-142, 154, 166
 Republiek (Zuid-)Vietnam 220
 Resolutie 9 272, 311-316, 327, 442
 Resolutie 13 439-440
 Resolutie 14 444
 Resolutie 15 259, 260-264
 Resolutie 21 522, 525
 Revers, Georges 158
 Revisionistische antipartijaffaire 442
 Revisionistische visie Vietnam Oorlog 15
 Revolutionaire Comité, Het (1955) 219
 Revolutionaire Personalistische Arbeiderspartij, De 220
 Revolutionaire Volkspartij, De 493
 Revolutionaire Volkspartij van Vietnam, De 90, 94
 Revolutionaire Volkscomité, Het 531
 Revolutionary Development (RD)-Program 340
Revue communiste, La 52
Revue franco-annamite, La 57
 Rhade 147-148, 203, 226-227, 307, 396, 398, 401, 405, 413, 571
 Rhee, Syngman 259
 Richardson, John 286
 Ridgway, Matthew 335-337, 447
 Robequain, Charles 71
 Roberts, Chalmers M. 191
 Rocolle, Pierre 185, 187-188
 Rode Khmer 162-163, 407, 410, 494, 496, 504, 524, 536-540, 594
 Rogers, William P. 475, 478, 502
 Roosevelt, Franklin Delano 123-124, 276
 Ross, David 358
 Rostow, Walt W. 228, 275-277, 424-425, 446, 450, 461
 Rote Armee Fraction (RAF) 430
 Rousseau, Jean-Jacques 44-45, 48
 Roy, Jules 449
 Rubber 29, 40, 69-71, 95, 257, 271, 277
 Rural Development Program 488
 Ruscio, Alain 52, 58, 61, 82, 99, 126, 134, 137, 172
 Rusk, Dean 295-296, 299, 320, 325, 330, 332, 339, 352, 424, 446, 461, 486
 Russell, Bertrand 429
 Russell, Richard 330
 Rijstoorlog 523
 Safer, Morley 457, 459
 Sagan, Françoise 555
 Saigon – zie Ho Chi Minhstad
 Saigon, Slag om 215
 Sainteny, Jean 110, 118-120, 123, 134-135, 137-138, 145, 236, 238, 478
 Salan, Raoul 129, 172-174, 178
 Sale guerre 169
 Salemink, Oscar 155
 Salisbury, Harrison 416-418, 457
 Saloth Sar – zie Pol Pot
 Samouk Seng 399, 410
 San Antonioscenario 443, 447
Sang Tao (Creativiteit) 552
 Sarraut, Albert 52, 54, 72, 97
 Sartre, Jean-Paul 429, 555
 Scheer, Robert 419
 Schlesinger, James 524
 Schlesinger jr., Arthur 299, 451, 461, 484
 Schmelzer, Norbert 428
 School voor de Voorhoede van de Jeugd, De 118
 Schumann, Maurice 173
 Schwenkel, Christina 581
 Scotton, Frank 278-279, 294-295, 298, 316-317, 341, 355, 363, 458, 489, 517
 SDS 421, 423
 Search and destroy-strategie 335, 338, 341, 355-361, 364-365, 381, 414, 440, 447, 460, 485-486, 591
 Secure and hold-strategie 485
 Sedentarisatiepolitiek 227, 230
 SEPES (Service des Études Politiques et Sociales) 220
 Shao Xiao 432
 Shaplen, Robert 459
 Shaw, Geoffrey 210, 212
 Sheehan, Neil 210, 218, 283-284, 361, 459
 Shell 29
 Shu Guang Zhang 197
 Siam – zie Thailand
 Silent Majority Speech 479
 Sisavangvong 82, 85, 181, 403
 Slash-and-burn 230, 244, 402
 Smith, Hedrick 451
 Smith, R.B. 107
 Snepp, Frank 524
 Social darwinisme 44, 56, 87
 Socialistische Republiek Vietnam 13-14, 529
 Socialistisch realisme 546, 551, 569
 Soekarno 446
 Soen Yat-sen 44, 46, 58-59, 62, 88
 Solzjenitsyn, Alexandr 559
 Son Duong 24, 159, 242, 244, 256
 Son Nam 552, 555
 Son Ngoc Thanh 162, 396, 410
 Son Sann 538
 Sontag, Susan 416, 418
 Sörensen, Theodore 299
 Sorley, Lewis 470, 472, 485-491, 496, 593
 Sovjetunie 6, 9, 51, 56, 62, 68, 96-97, 123, 136, 151, 157, 165, 184, 191, 194-196, 217, 233, 236-238, 250-251, 261-262, 265, 268, 270, 274-279, 315, 320-321, 345, 348, 352, 365, 372, 405, 424-426, 435-437, 442, 463-465, 469, 471, 474-475, 479, 491, 498-500, 504-505, 509, 519-520, 542, 548, 552, 558, 583, 589, 593
 Special Forces 275, 277, 279, 307, 363, 397-398, 401, 405, 406, 410
 Spector, Ronald 122
 Spellman, Francis 207
 Spencer, Herbert 44, 56
 Spock, Benjamin 422
 Staat Vietnam, De 10
 Stalin, Jozef 22, 61, 68-69, 74, 90, 123, 136-137, 145, 151, 157-158, 165, 170, 238, 241, 251, 262, 268, 315, 431, 548-551, 562
 Stan B-H Tan 229-230
 Stasi 437
 Stassen, Harold 191
Stellingen over de nationale en koloniale vragen 51
 Stewart, Geoffrey 212
 Stieng 406, 514
 Stone, Oliver 557
 Strategic hamlets 279-283, 286-287, 293, 296, 298, 300, 304, 314, 316-317, 397, 406
 Strategie Vietnam Oorlog 345-381
 Studentenverbond, Het 305
 Students for a Democratic Society – zie SDS

- Stur, Heather Marie 21, 311, 474, 481, 591
Su Dia (Geschiedenis en Geografie) 559
 Sumi, Pat 419
 Sunflowervoorstel 424-425, 437
 Sùreté 51
Su That (De Waarheid) 121, 129
 Sylvester, Arthur 285
- Ta Chi Dai Truong 560
 Tai Xu 37
 Tamils 42
 Tam Tam Xa (Hart op Hart-organisatie) 58, 62
 Tan A Long 247
 Tang Bat Ho 46
 Tang Tuyet Minh 64
 Tan Viet – zie Nieuw Vietnam
Tap Chi Xua ve Nay (Verleden en Heden) 566
 Ta Thu Thau 567
 Tay (of Tho) 91, 198
 Tay Bac 247
 Taylor, Keith Weller 21, 33, 83, 211, 367, 473, 479-481, 515, 594
 Taylor, Maxwell D. 276-278, 296, 308, 324-325, 330-336
 Taylor, Philip 408-409
 Taylor, Sandra C. 384
 Tay-Sonopstand 10, 14, 253, 500, 560, 563
 Teerawichitchainan, Bussarawan 374
 Tetoffensief 29, 299, 321, 423, 439-467, 470, 593
 Thach Setha 411
 Thai (Thay of Tai) 11, 25, 35, 110, 180-181, 188, 197-206, 245, 271, 588
 Thai Binh 376
Thai Do (De houding) 482
 Thaifederatie 180-181, 188, 198, 202-204, 245
 Thailand 64, 70, 81, 85, 91-92, 166, 180, 217, 250, 404-405, 426, 503, 508, 524, 537-538
 Thai-Meo (Hmong) zone 245, 247, 571
 Tham The Ha 545
 Thanh Nien (De jeugd) 58, 62, 64
Thanh Nien 62
 Thanh Nien Tien Phong – zie De Voorhoede van de Jeugd
 Thanh Tam Tuyen 552-553
 Thanh Thai 53, 101
 Thao Truong 553
 Thay – zie Thai
- The Uyen 482, 552, 591
 Thich Nhat Hanh 311, 318, 342, 422, 466, 590
 Thich Nu Thanh Quang 340
 Thich Quang Duc 293, 300-301
 Thich Tam Chau 342
 Thich Tri Quang 288, 290, 301, 306, 339-342, 480, 534, 590
 Thien Chieu 37
 Thierry d'Argenlieu, Georges 104, 126, 134, 138-147, 153, 166, 176
 Tinh Liet 24, 242-243, 391-392, 575-576
 Tho – zie Tay
 Thoi co 96
 Thomas, Allison 98, 109, 112
 Thompson, Robert 279, 477, 484
Tien Hoa (Evolutie) 37
Tien Phong 565
 Tiger Force 362
 Tinh Than 212
Tin Sang 534
 Tirailleurs Algériens et Marocains 177
 Tirailleurs Montagnards 147
 Tirailleurs Sénégalais 177
 Tito, Josip Broz 121, 262
 Toan Anh 560
 To Hoai 545
 To Huu 232, 268, 312, 318, 442, 545, 551
 Ton Duc Thang 66, 312, 492, 566, 576
 Tong Hoi Phat Giao Viet Nam – zie Het Algemeen Boeddhistisch Verbond
 Tonkinincidenten 324-327, 433
 Tonkinresolutie 326
 Tønnesson, Stein 145, 137
 Ton That Duong Ky 310
 Ton That Thuyet 34
 To Thuy Yen 553
 Touby Ly Foung 403-404
 Tourison, Sedgwick 324-325
 Tram Buu 370
 Tran Dan 252, 546-550
 Tran Da Tu 553
 Tran Do 462
 Tran Duc Thao 252, 549-550
 Tran Duc Uyen 553
 Trandynastie 89, 170, 291
 Tran Hung Dao 93, 149, 151, 170, 563, 565, 567-568
 Tran Huu Do 56
 Tran Huu Thanh 482, 523
 Tran Huy Lieu 112, 116, 561, 563, 571
- Tran Kim Tuyen 220
 Tran Le Xuan – zie Madame Nhu
 Tran Minh Truong 270
 Tran Ngoc Chau 483, 591
 Tran Ngoc Lieng 467
 Tran, Nu-Anh 21, 473, 596
 Tran Phu 65-66, 68
 Tran Quang Minh 490
 Tran Quoc Hoan 129, 232, 240, 268, 312, 438, 442, 493, 504, 542
 Tran Quoc Vuong 563
 Tran Thien Khiem 306-307
 Tran Thieu Bao 549
 Tran Thi Thu Van – Zie Nha Ca
 Tran Thong 291
 Tran Trong Kim 89, 93, 102, 106-108, 112-116, 561, 586
 Tran Trung Lap 91
 Tran Van Cung 64-65
 Tran Van Dan 266
 Tran Van Do 212, 266, 292
 Tran Van Don 267, 295, 371
 Tran Van Giau 74, 92, 117-118, 131-132, 140, 142
 Tran Van Huong 266, 308, 318, 342, 528
 Tran Van Huu 176, 292
 Tran Van Thach 74
 Tran Van Lieu 92
 Tran Van Tra 232, 328, 349, 351, 444, 453, 462, 490, 501, 520-521, 525-527
 Tran Van Truong 354
 Tran Vu 558
 Tréglodé, Benoit de 24, 567
Tribune, La 292
Tribune Indigène, La 54
 Tri Hai 37
 Trinh Cong Son 554
 Trinh Dinh Thao 467
 Trinhdynastie 14
 Trinh Thoi Cang 163
 Trinquier, Roger 198, 279-280, 360
 Trotskisten 69, 74, 90, 93, 117, 131, 134, 142, 152, 567
 Trotski, Leo 51
 Truc Lam 549
 Trullinger, James 283, 491
 Trumandoctrine 164
 Truman, Harry 18, 120, 123-124, 136, 164-167, 175, 190, 273, 325, 366, 591
 Trungzusters 5, 93, 373, 377, 563, 565, 567
 Truong Boi Cong 88, 99

- Truong Buu Lam 34, 48, 84, 98, 134-135
 Truong Chinh 62, 96, 145, 151, 158, 168, 171, 186, 202, 232, 236-241, 252-256, 260, 312-315, 345, 442, 492, 499-500, 521, 526, 532, 535, 540, 545, 568, 586
 Truong Dinh 34
 Truong Dinh Dzu 318, 343, 466-467
 Truong Nhu Tang 293, 309-310, 318, 343, 466-467, 531-532
 Truong Tu Anh 77, 87-88, 90-92, 100, 107, 114-115, 117-118, 126-129, 146, 156, 585
 Truong Tuu 84, 550
 Truong Vinh Ky, Pétrus 562
 Tsuchihashi, Yuitsu 104
 Tuan Giao 192-193
 Tuan Hoang 21, 474, 481, 591
 Tuong Vu 21-23, 61-66, 91, 98-99, 107, 120, 123, 145, 157, 234, 238, 262, 271, 311, 315-316, 321, 328, 330, 461-462, 472-473, 518, 535, 538, 540, 589
 Tu Phac 549
 Turner, Karen (Gottschang) 324, 377, 384
 Turpin, Frédéric 144
 Turse, Nick 23
 Tuyen Quang 568
 Tweede Indochinese Oorlog 403
 Tweede Republiek Zuid-Vietnam 20, 343, 473, 479-480, 515, 590-593
 Tweede Wereldoorlog 5-7, 9, 14, 79-111

 Um Savuth 398-399, 410
 Ung Van Khiem 312, 314
 Unie van Vrouwen voor de Bevrijding van Zuid-Vietnam 420
 United Action 191-193, 217
 United States Information Agency 279, 294
 USIA – zie United States Information Agency
U.S. News and World Report 191-192
 U.S. People's Anti-Imperialist Delegation 419, 422
 Ut, Nick 380
 Uyl, Joop den 428

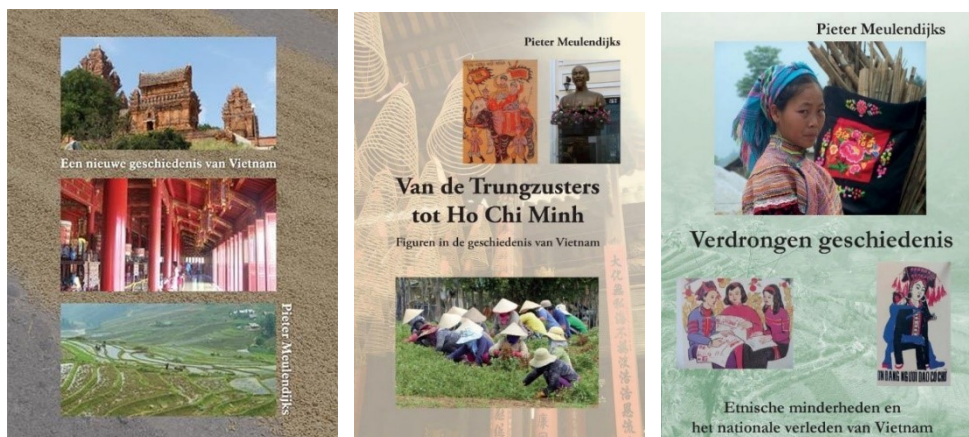
 Vaisset, Thomas 134, 143
 Vallaud, Pierre 29, 171

 Valluy, Jean-Étienne 136, 142-145, 155, 158
 Van A Bau 246
 Van Cao 549, 551
 Vance, Cyrus 447
 Vang Pao 396, 403-405
 Vang Sua Bao 247
 (*Van Hoa*) *Ngay Nay* (Cultuur van de huidige tijd) 88, 552
 Van Langkoninkrijk 562-563
 Van Nhan Tri 225
 Vann, Jean-Paul 229, 284-285, 360, 363
 Van Tan 159, 560-561
 Van Tien Dung 312, 443, 499, 519, 526-527
 Van Tung 376
 Vanuxem, Paul 449-450
 Veith, George J. 21, 367, 515-518, 522, 526
 Verbond van de Revolutionaire jeugd van Vietnam, Het 58, 62, 67
 Verbond van Nationale, Democratische en Vredeskrachten, Het 309, 466, 531
 Verbond van Revolutionaire Vietnamezen – zie DMH
 Verbond voor het Herstel van Vietnam, Het – zie Het Phuc-Quocverbond
 Verenigde Boeddhistische Verbond van Vietnam, Het 306-307
 Verenigde chefs van staven VS 166, 191, 276-277, 320, 323, 330-337, 397, 423, 446, 450-451, 475
 Verenigde Naties 286, 294, 538-539, 541-542
 Verenigde Nationale Blok, Het 131
 Verenigde Nationale Organisatie (Blok), De 130
 Verenigde Staten 6-23, 121-125, 163-167, 189-197, 273-303, 319-545, 596
 Verenigd Nationaal Front (Saigon), Het 117, 131
 Verney, Sebastian 26, 79, 81
 Versailles, Vrede van (1919) 50, 61, 584
 Verschuivende landbouw 230, 244
 Verzetscomité van het Volk, Het 117-118, 131
 Vichyregering 79
 Vier neens 477, 518-519

 Viet 14
 Viet Bac 97, 112, 119, 157, 159, 247, 390
 Viet Baczone 571
 Vietcong – zie Het Nationaal Bevrijdingsfront
 Viet Kieu 533, 556-558
 Vietminh 9-10, 22, 27-28, 31, 96-151 (109, 149), 263, 351
 Viet Nam Cach Mang Dang – zie De Vietnamese Revolutionaire Partij
 Viet Nam Cach Mang Dong Minh Hoi – zie DMH
Viet Nam Doc Lap (De Onafhankelijkheid van Vietnam) 97
 Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi – zie Vietminh
 Viet Nam Duy Tan Hoi – zie Het Genootschap voor de hervorming van Vietnam
 Vietnamees-Chinese Oorlog 412, 539-541
 Vietnamese Arbeiders Partij 62, 169, 534
 Vietnamese Boeddhistische Strijdmacht, De 339
 Vietnamese burgerbevolking en de Vietnam Oorlog 381-397
 Vietnamese Chinezen – zie Hoa
 Vietnamese Nationale Organisatie 131
 Vietnamese Nationalistische Partij, De (VNQDD) 58-60, 69, 74-75, 78, 86-90, 100, 107-108, 110, 113-114, 127-130, 134, 136, 138-139, 146, 154, 156, 209, 212, 215, 266, 387, 584-585
 Vietnamese Onafhankelijkheidsbond, De – zie Vietminh
 Vietnamese Revolutionaire partij, De 58, 62
 Vietnamisering (assimilatiepolitiek) 227, 572
 Vietnamisering (in de oorlog) 464, 470-485, 490, 500
 Viet Nam Nhan Dan Cach Mang Dang – zie De Revolutionaire Volkspartij van Vietnam
 Vietnam Oorlog, geschiedschrijving van – zie Geschiedschrijving oorlogen in Vietnam
 Viet Nam Phuc Quoc Dong Minh Hoi – zie Het Phuc-Quocverbond
 Viet Nam Quang Phuc Hoi – zie De associatie voor het nationale

- herstel van Vietnam
- Viet Nam Quoc Dan Dang (VNQDD) – zie De Vietnamese Nationalistische Partij
- Viet Nam Thanh Nien Ai Quoc Doan – zie De Vaderlandsgezinde groep van de Vietnamese Jeugd
- Viet Nam Thanh Nien Cach Mang Dong Chi Hoi – zie Het Verbond van de Revolutionaire Jeugd van Vietnam
- Viet Thanh Nguyen 580-581
- Vijf dragonders 49, 51, 56
- Village Defense Program 397-398
- Vinh Thuy – zie Bao Dai
- Vlakte der Kruiken 178, 403-404, 598
- Volksfront om de Revolutie te Verdedigen, Het 339
- Volksfrontregering 74-75, 85, 90, 92
- Volksfrontstrategie 69
- Volkspartij van Groot Vietnam, De – zie DVDC
- Volksrepubliek China – zie China
- Volksrepubliek Kampuchea 537
- Volkstelling 240, 411
- Vo Nguyen Giap 18-19, 29, 32, 78, 96-98, 109, 111, 116, 118-120, 126, 129, 136, 139, 141-145, 151-152, 169-188, 194, 197, 204-205, 229, 232, 234, 237, 240, 248, 254, 260-262, 267-268, 312-316, 348, 350, 360, 404, 420, 433-434, 439-444, 451, 464, 496-498, 499-500, 519, 521, 526, 529, 540, 563, 586-589, 593
- Vo Nhan Tri 532
- Voorhoede van de Jeugd, De 90, 117, 131
- Voorlopige Centrale Regering van Vietnam, De 154
- Voorlopige regering van Champa 399
- Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam, De 310, 416, 465, 477, 505-506, 511, 520-521, 524, 531
- Voorlopige Uitvoerende Comité van het Zuiden, Het 117, 131, 134
- Voorouderverering 36, 340, 575-580, 594
- Voortleven Vietnam Oorlog 13, 573-583, 594
- Vredesbesprekingen Vietnam Oorlog 415-421, 424-425, 469-515, 593
- Vreedzame co-existentie 19, 251, 266, 311, 314, 316, 321, 431, 435, 442, 491, 499, 548
- Vreemdelingenlegioen 67, 177, 187
- Vrije Fransen 26, 81, 102, 112, 124
- Vrijmetselaars 86
- Vrije school in de hoofdstad in het oosten, De 44-47
- Vu Dinh Huynh 314, 442
- Vu Hong Khanh 77, 89, 99, 107, 128-129, 137-138, 142, 146, 156
- Vu Kinh Te Moi – zie NEZ
- Vu Ky 444, 565
- Vung-Tauhandvest, Het 306
- Vuong Chinh Duc 198-199
- Vuong Chi Sinh 198
- Vu Tien Lu 57
- Ward, Geoffrey C. 12, 24, 146, 299
- Warner, Denis 209-210
- War Powers Act 524
- Watergate-affaire 471, 518, 524-525
- Waterman, Henry I. 122
- Weatherman 423
- Weaver, Gina Marie 384
- Weg naar de revolutie, De 66-67
- Wei Guoqing 180-183
- Wells, Tom 423-424
- Westmoreland, William 16-17, 308, 334-337, 356-364, 414, 423, 440, 446-452, 456, 458, 460-461, 470, 472, 475, 486
- Weiss, Cora 419
- Weyand, Frederik 458, 527
- Whampoa 62
- Wheeler, Earle 285, 336-337, 451-452, 460-461
- Wickert, Frederic 229
- Wiest, Andrew 20-21, 368, 370-371
- Williams, Samuel 228, 267, 274, 282
- Wilson, Charles 217
- Wilson, Harold 424
- Wilson, Woodrow 50
- Windrow, Martin 171
- Wise Men 447, 461
- Witte Sjaals 399, 410
- Wurfel, David 343
- X-1 campagne 535
- X-2 campagne 535
- Xa Van Minh 201, 203
- Xiadynastie 562
- Xiang Khoang – zie Vlakte van de Kruiken
- Xiaobing Li 432-434, 539
- Xiaoming Zhang 430-434
- Xinh Mun 246
- Xo Viet 67
- Xuan Dieu 545, 555
- Xuan Thuy 464, 478, 497, 504, 505, 507
- Yang Kuisong 431
- Y Bham Enuol 227, 396, 398-402
- Yen Bay 47, 59, 113, 130
- Y Ngong Niek Dam 226
- Y Thi Eban 227
- Yukichi, Fukuzawa 45-46
- Yung Krall 385, 387
- Yvon-Tan, Florence 255
- Zeller, Guillaume 26, 28, 79, 105
- Zesde Partijcongres 462
- Zeventiende breedtegraad 27, 195-196, 213, 235, 240, 254, 259, 261, 280, 313-314, 326, 332, 356, 377, 433, 595
- Zhadanov, Andrei 157
- Zhadanovdoctrine 157
- Zhou Enlai 170, 196-197, 236, 431, 434, 437, 479, 498-499, 509, 517-518
- Zinoman, Peter 548, 567
- ZOAVO – zie De Zuidoost-Aziatische Verdragsorganisatie
- Zuid-Korea 166, 259, 334, 386, 426, 577
- Zuidoost-Aziatische Verdragsorganisatie, De 217, 284
- Zuivere Landschool, De 37
- Zuid-Vietnam – zie Republiek Zuid-Vietnam
- Zwarte Rivier 11-12, 24-25, 173-174, 181, 198-205, 244-247, 588
- Zweden 427, 484, 553
- Zweig, Stefan 555

Publicaties van de auteur over Vietnam

In 2016 verscheen *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam* (932 blz.). Het is het eerste Nederlandstalige overzicht van de geschiedenis van Vietnam. De auteur staat uitgebreid stil bij nieuwe visies van historici en geeft een bredere kijk dan alleen die van de dominante bevolkingsgroep de Viet.

Van de Trungzusters tot Ho Chi Minh. Figuren in de geschiedenis van Vietnam (362 blz.) uit 2017 is gebaseerd op *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam*. Het is een overzicht van de geschiedenis van Vietnam aan de hand van voornamelijk biografische schetsen.

In 2019 publiceerde de auteur *Verdrongen geschiedenis. Etnische minderheden en het nationale verleden van Vietnam* (269 blz.). De minderheden van Vietnam vormen 14 procent van de Vietnamezen en hun aandeel in de bevolking van het gebied dat nu Vietnam is, was in het verleden zeker veel groter. Hun betekenis is in de geschiedschrijving vaak vergeten en om politieke doeleinden of in het belang van de natie vertekend. Zo worden zij met voorbijgaan aan wat er werkelijk in het verleden is gebeurd meestal voorgesteld als trouwe steunpilaren van de Vietnamese staat. Bij nader inzien blijkt dat zij niet alleen te maken hadden met negatieve stereotypering of met militaire verovering, onderwerping, hervestiging en assimilatie door de meerderheid van de Viet (Kinh), maar ook dat zij een belangrijke rol speelden bij de totstandkoming van Vietnam.

Reviews van *Een nieuwe geschiedenis van Vietnam* (2016)

'Pieter Meulendijks' poging om de complete geschiedenis van Vietnam voor een Nederlands publiek te schrijven is een prestatie van formaat. Hij maakt de lezer attent op de nieuwste inzichten op historiografisch gebied die doorgaans alleen voor de specialist of de zeer sterk in de regio geïnteresseerde belangstellende beschikbaar zijn. Wat het boek aangenaam leesbaar maakt, is dat de auteur volledig wars is van jargon en ideologische vooringenomenheid. Kortom, een vademecum en een rijke bron aan kennis.'
(Dr. John Kleinen, oud-universitair hoofddocent Universiteit van Amsterdam)

'Meulendijks' boek is een even omvangrijke als toegankelijke bron van informatie voor ieder die het hedendaagse Vietnam wil leren kennen en begrijpen. Warm aanbevolen.'
(Erik Ader, Nederlands Ambassadeur in Vietnam van 1994 tot 1997)

'Het definitieve boek over de geschiedenis van Vietnam'
(De Gelderlander)

Een beeld in technicolor. Vijftig jaar oorlogen in Vietnam 1940-1990 geeft een brede en vernieuwende interpretatie van de geschiedenis van Vietnam tussen 1940 en 1990. Zwart-wit typering, eenzijdige interpretaties en heersende mythen worden ontzenuwd. In plaats daarvan wordt een genuanceerd en rijkgeschakeerd beeld gegeven, waarin de Verenigde Staten nu eens minder op de voorgrond staan.

Geschiedenis wordt niet alleen door de overwinnaars geschreven en mag dus ook in dit geval niet alleen worden toegerekend aan Ho Chi Minh en het succes van de communisten in 1975. De interne verliezers, oftewel de andere politieke bewegingen en hun leiders, moeten eveneens een cruciale plaats in de geschiedenis van Vietnam krijgen. Zo hebben bijvoorbeeld burgeroorlogen in de periode 1940-1990 een onmiskenbare rol gespeeld.

Het oudere geïdealiseerde beeld van Noord-Vietnam is onjuist. Dit land was een dictatoriale en repressieve politiestaat. De Noord-Vietnamese leiders waren na 1954 verwickeld in een felle machtsstrijd en verregaand verantwoordelijk voor de oorlog in Zuid-Vietnam. Het antwoord op de vraag wie de legitieme vertegenwoordigers van de Vietnamese natie waren vereist ook een meer afgewogen oordeel over niet-communistische politici zoals Bao Dai, Ngo Dinh Diem en Nguyen Van Thieu.

Wat betreft de rol van internationale spelers: aanvankelijk was het de Koude Oorlog die de bemoeienis van de Verenigde Staten bepaalde, later was dat de Amerikaanse geloofwaardigheid. Uiteindelijk was het de steun van China en de Sovjetunie die de doorslag gaf voor de zege van Noord-Vietnam.

Belangrijke nieuwe invalshoeken zijn de rol van de minderheden, de betekenis van 'een derde weg', de verwoestende effecten van de strategie, de rol van vrouwen en meisjes en mentale en culturele kanten van de oorlogen.

Pieter Meulendijks (1950) promoveerde in 2000 op *Verschuivende beelden van de Dien Bien Phoe (Phu)-crisis van 1954*. Tot 2012 was hij lid van de Centrale Directie van het Candea College in Duiven. Hij publiceerde eerder drie studies over de geschiedenis van Vietnam, waarin de beeldvorming van het nationale verleden van dit land een belangrijke plaats inneemt.

Radboud Universiteit

www.ru.nl/radbouduniversitypress

